BÁNK JÓZSEF

KÁNONI JOG

I.

BEVEZETÉS A KÁNONI JOGBA
A KÁNONI JOG FORRÁSAI
SZEMÉLYI JOG

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT, BUDAPEST 1960.

BÁNK JÓZSEF

KÁNONI JOG

I. KÖTET

Bevezetés a kánoni jogba
A kánoni jog forrásai
Személyi jog

Budapest, 1960
Szent István Társulat,
az Apostoli Szentszék Könyvkiadója

Nihil obstat.

Dr. Nicolaus Töttösy
censor adioecesanus

Nr. 1821

Imprimatur.

Strigonii, die 17 Julii a. 1959

Dr. Arthurius Schwarz-Eggenhofer
vicarius generalis

Minden jog fenntartva,
beleértve a bárminemű eljárással való
sokszorosítás jogát is.

A kiadásért felelős: Esty Miklós delegált adminisztrátor

61—4819 Pécsi Szikra Nyomda Fv.: Melles Rezső

ELŐSZÓ

A *Szent István Társulat* kiadásában 1958-ban napvilágot látott a katolikus Egyház alkotmányának rövid áttekintése (*Egyházi jog.* Az egyházi alkotmányjog alapjai. Bp. 1958.). Ennek kapcsán több oldalról felmerült az óhaj e mű folytatására, illetve az *egész és teljes* egyházi jognak olyan kézikönyv formájában való megírására, amely mind a főiskolai hallgatók, mind pedig más érdeklődők igényeit egyaránt kielégítené. A *Szent István Társulat* ez óhajt figyelembe véve, íme, az érdeklődők kezébe adja a két kötetre tervezett *„Kánoni jog"* első kötetét.

Ez a kötet három nagy részt, ún. könyvet ölel fel. Az I. könyv: Bevezetés a kánoni jogba: az egyházi jog megértéséhez szükséges teológiai és jogi alapismereteket közli. A II. könyv a kánoni jog forrásairól, ill. a források történetéről tárgyal, a magyar irodalomban eddig még nélkülözött terjedelemben és részletezéssel. Ez a rész a gyakorlat embere számára első pillantásra kevésbé fontosnak tűnik, de a tudományos szemlélet — amelynek a jog fejlődését is éber szemmel kell követnie —, nem hanyagolhatja el a jogtörténetet sem, annál kevésbé, mivel külföldön az egyházi jogtörténet művelése örvendetes virágzásnak indult. Ez a rész nagyban arra is rávilágít, hogy az Egyház közel kétezeréves kútfőkből meríti ma is érvényes jogát.

A III. könyvben az egyházi személyi jogot tárgyaljuk. A személyek három rendjét vesszük szemügyre alulról felfelé haladva. Először szólunk a legszélesebb rétegről, a *világiak* vagy laikusok rendjéről, akik a keresztség szentsége révén lesznek az Egyház tagjai. Ezután tárgyaljuk a *klerikusokat,* vagyis az egyházi rend tagjait, akik egy külön szentség, az ordo szentsége révén emelkednek ki a világiak osztályából. Végül a *szerzetesek* jogi helyzetét vizsgáljuk, akiket az evangéliumi tanácsok önkéntes vállalása: a szerzetesi professzió bizonyos szempontból kiemel a világiak, ill. a klerikusok közül.

A munka általában pozitivista módszerrel megírt mű, amelynek célja a *„vigens Ecclesiae disciplina"*, vagyis az érvényes jog rendszerezése.

Az egyes fejezeteknél a fontosabb vonatkozó irodalmat is feltüntettük, hogy az érdeklődők további tájékozódást nyerjenek.

Végül őszinte, hálás köszönetet mondunk a *Szent István Társulatnak*, hogy e mű kiadását biztosította és ezzel az Egyház jobb megismerését és megbecsülését előmozdítja.

Budapest, 1960. Karácsony napján.

Dr. Bánk József

TARTALOMJEGYZÉK

I. könyv

BEVEZETÉS A KÁNONI JOGBA

I. fejezet: AZ EGYHÁZ

1. § Az egyetemes Egyház — — — — — — — — — — — 15
2. § Az Egyház hatalma — — — — — — — — — — — — 24
3. § A keleti egyház — — — — — — — — — — — — — 30

II. fejezet: AZ EGYHÁZ JOGI ARCA

4. §. A jog — — — — — — — — — — — — — — — 40
5. § A kánoni jog elnevezései — — — — — — — — — 64
6. § A kánoni jog sajátosságai — — — — — — — — — 66
7. § A kánoni jog felosztása — — — — — — — — — — 68
8. §. A kánoni jog fontossága — — — — — — — — — 72
9. § A kánoni jogtudomány fejlődése és módszere — — — — 74
10. § A kánoni jog irodalma — — — — — — — — — — 88
11. § A kánoni jog irodalma Magyarországon — — — — — — 98

II. könyv

A KÁNONI JOG FORRÁSAI

I. rész:

A KÁNONI JOG MEGISMERÉSI FORRÁSAI
(fons cognoscendi)

12. § A jogforrások általában — — — — — — — — — — 107
13. § Az isteni jog írott forrásai — — — — — — — — — 109

A kánoni jog megismerési forrásai

I. korszak (I.—XI. szd.)

A KÁNONI JOGFORRÁSOK A CORPUS JURIS CANONICI ELŐTT

I. fejezet: AZ ŐSEGYHÁZ JOGGYŰJTEMÉNYEI

14. § Doctrina duodecim Apostolorum — — — — — — — — 115
15. § Traditio apostolica S. Hippolyti — — — — — — — — 116
16. § Canones Ecclesiastici Sanctorum Apostolorum — — — — 117
17. § Didascalia Apostolorum és a tőle függő gyűjtemények — — 118

II. fejezet: A KELETI EGYHÁZAK JOGGYŰJTEMÉNYEI

18. § Zsinati és időrendi gyűjtemények — — — — — — — 121
19. § Görög szisztematikus gyűjtemények — — — — — — — 125
20. § Vegyes vagy nomokánon gyűjtemények — — — — — — 127
21. § Fontosabb forráskiadások és forrásgyűjtemények — — — — 130

III. fejezet: A LATIN EGYHÁZ GYŰJTEMÉNYEI

22. § Régi itáliai gyűjtemények — — — — — — — — — 132
23. § Afrikai gyűjtemények — — — — — — — — — 137
24. § Galliai gyűjtemények — — — — — — — — — — 138
25. § A spanyol egyház joggyűjteményei — — — — — — — 142
26. § Szigetországi egyházi gyűjtemények — — — — — — 146
27. § Polgárjogi gyűjtemények — — — — — — — — — 148
28. § Vezeklési könyvek — — — — — — — — — — — 154
29. § Liturgikus könyvek — — — — — — — — — — — 156
30. § Formuláré gyűjtemények — — — — — — — — — 158

IV. fejezet: A IX. SZÁZAD SPURIUS GYŰJTEMÉNYEI

31. § Capitula Angilramni — — — — — — — — — — — 161
32. § Collectio Benedicti Levitae — — — — — — — — — 162
33. § Álizidori gyűjtemények — — — — — — — — — — 163

V. fejezet: KÁNONGYŰJTEMÉNYEK PS—ISIDORUSTÓL GRATIANUS DEKRÉTUMÁIG

34. § VII. Gergely előtti gyűjtemények — — — — — — — — 168
(Coll. Anselmo dedicata. — Coll. Reginonis Prumiensis. — Decr. Burchardi Wormatiensis)
35. § A VII. Gergely féle reform gyűjteményei — — — — — — 171
(Coll. 74 titulorum. — Capitula Card. Attonis. — Collectio Anselmi Lucensis. — Coll. Card. Deusdedit. — Coll. Bonizonis. — Coll Card. Gregorii. — Coll. Brittannica.)

36. § Galliai gyűjtemények — — — — — — — — — — — 175
(Coll. Ivonis Carnutensis. — Coll. Tarraconensis. —
Coll. Caesaraugustana. — Coll. Algeri Leodinensis.)

II. korszak: (XII. század)

A CORPUS JURIS CANONICI KIALAKULÁSA

37. § Decretum Gratiani — — — — — — — — — — — — 179

I. fejezet: A PÁPAI ÜGYLEVELEK GYŰJTEMÉNYEI IX. GERGELYIG

38. § Quinque compilationes antiquae — — — — — — — — 184
39. § IX. Gergely ügylevélgyűjteménye — — — — — — — 187

II. fejezet: A PÁPAI ÜGYLEVELEK GYŰJTEMÉNYEI IX. GERGELY UTÁN

40. § A pápák ügylevelei IX. Gergely és VIII. Bonifác között — — 190
41. § VIII. Bonifác ügylevélgyűjteménye — — — — — — — 192
42. § V. Kelemen ügylevelei — — — — — — — — — — 194
43. § Extravagantes — — — — — — — — — — — — 196
44. § A kánoni törvénytár — — — — — — — — — — 199

III. korszak: (XII—XIX. szd.)

A KÁNONI JOG FORRÁSAI A CORPUS JURIS CANONICI ÉS A CODEX JURIS CANONICI KÖZÖTT

45. § Az újkori egyetemes zsinatok — — — — — — — — 201
46. § A trienti és a vatikáni zsinat dekrétumai — — — — — 203
47. § A zsinati gyűjtemények — — — — — — — — — — 207
48. § A magyar partikuláris jog forrásgyűjteményei — — — — 208
49. § A pápai rendeletek gyűjteményei — — — — — — — 209
50. § A római pápák ügylevelei és regesztái — — — — — — 210
51. § A római kúria rendeleteinek gyűjteményei — — — — — 212

IV. korszak: (XX. század)

A CODEX JURIS CANONICI

52. § A kodifikálás előzményei — — — — — — — — — 219
53. § A kódex, mint törvénykönyv — — — — — — — — — 228

II. rész:

A KÁNONI JOG LÉTEZÉSI FORRÁSAI
(fons essendi)

I. fejezet: AZ EGYHÁZI TÖRVÉNY

54. § Az egyházi törvény belső és külső kellékei — — — — — 238
55. § A törvény kötelező ereje — — — — — — — — — 253
56. § Törvénymagyarázat és jogalkalmazás — — — — — — 264
57. § Az egyházi törvények hatályon kívül helyezése és módosítása — — — — — — — — — — — — — 284
58. § A parancs — — — — — — — — — — — — — 286
59. § A felmentés — — — — — — — — — — — — 288

II. fejezet:

AZ EGYHÁZI TÖRVÉNY KÜLÖNBÖZŐ FORMÁI

60. § A római pápák rendeletei — — — — — — — — — — 298
61. § A rescriptum — — — — — — — — — — — — 300
62. § A kiváltság — — — — — — — — — — — — — 308
63. § A zsinati határozatok — — — — — — — — — — 313
64. § A kondordátumok — — — — — — — — — — — 315

III. fejezet:

A KÁNONI JOG NEM IROTT FORRÁSAI

65. § A Szenthagyomány — — — — — — — — — — — 331
66. § A szokásjog — — — — — — — — — — — — 332

III. rész:

AZ ALANYI JOGOK

I. fejezet: JOGALANYOK

67. § A jogalany — — — — — — — — — — — — — 337
68. § Jogi személyek — — — — — — — — — — — — 344

II. fejezet: A JOGI CSELEKMÉNYEK

69. § A jogügyletek — — — — — — — — — — — — 365
70. § Az ügyleti akarat tudatossága — — — — — — — — 367
(tévedés, tudatlanság, figyelmetlenség)
71. § Az ügyleti akarat szabadsága — — — — — — — — 369
72. § A jogügyleti akaratnyilvánítás — — — — — — — — 373
73. § A jogügylet meghatározói — — — — — — — — — 375
74. § Az időmúlás — — — — — — — — — — — — 377
75. § A jogügyletek fajai — — — — — — — — — — — 384
76. § A hatálytalan jogügyeletek — — — — — — — — — 386
77. § Tiltott és jogellenes cselekmények — — — — — — — 392

III. könyv

A KÁNONI SZEMÉLYI JOG

I. rész:

A VILÁGI REND
(laici)

I. fejezet: AZ EGYHÁZI TAGSÁG

78. § Az egyháztagság megszerzése — — — — — — — — 398
79. § A keresztség — — — — — — — — — — — — 403
80. § A keresztség passzív alanya: a keresztelendő — — — — — 408
81. § A keresztség kiszolgáltatásának módja — — — — — — 414
82. § A keresztszülők — — — — — — — — — — 417
83. § A keresztelés ideje és helye — — — — — — — — 420
84. § A keresztelés anyakönyvezése és bizonyítása — — — — — 422

II. fejezet: AZ EGYHÁZI TAGSÁG TARTALMA

85. § A világi és egyházi rend kapcsolata — — — — — — — 424
86. § Az egyházi tagok ritusbeli hovatartozása — — — — — — 428
87. § Az egyháztagok egyházmegyei és plébániai hovatartozása — — — — — — — — — — — — — 432
88. § A világiak egyháztagsági jogai — — — — — — — — 434
89. § A világiak egyháztagsági kötelességei — — — — — — — 440
90. § Az egyházi tagság megszűnése — — — — — — — — 442
91. § A világi hívek egyházi egyesületeinek jogi helyzete — — — 443
92. § A világi harmadrendek — — — — — — — — — — 446
93. § A testvérületek és jámbor egyesületek — — — — — — 447
94. § A főtestvérületek és főegyesületek — — — — — — — 450
95. § A világi intézmények — — — — — — — — — — 451

II. rész:

AZ EGYHÁZI REND
(clerici)

AZ EGYHÁZI REND FORRÁSA: AZ ORDO SZENTSÉGE

I. fejezet: AZ EGYHÁZI RENDBE VALÓ FELVÉTEL

96. § Az egyházi rend szentsége — — — — — — — — — 458
97. § A klerikusi rendbe és az egyházmegyébe való felvétel — — 460
98. § A felszentelés kellékei a felszentelő részéről — — — — — 467
99. § A papszentelés általános kellékei a felszentelendő részéről — — — — — — — — — — — — — — 474
100. § A szentelendő pozitív tulajdonságai — — — — — — — 477
101. § A szentelési akadályok — — — — — — — — — — 491

II. fejezet: A FELSZENTELÉS KÖRÜLMÉNYEI

102. § A szentelés előtti tennivalók — — — — — — — — — 501
103. § A szentelés alatti és utáni tennivalók — — — — — — 504
104. § Az egyházi személyek különleges jogai — — — — — — 506

III. fejezet:

AZ EGYHÁZI SZEMÉLYEK
ÁLTALÁNOS KÖTELESSÉGEI

105. § A papi lelkiség biztosítása — — — — — — — — — 515
106. § A papság tudományos továbbképzése — — — — — — 526
107. § A papok külső viselkedése — — — — — — — — — 528
108. § A klerikusi státusból való kilépés — — — — — — — 538

IV. fejezet:

EGYHÁZI HIVATALI JOG
(hierarchia jurisdictionis)

109. § Az egyházi hivatal és javadalom fogalma — — — — — 542
110. § Az egyházi hivatali hatalom jellege — — — — — — — 546
111. § A kormányzói hatalom funkciói — — — — — — — — 549
112. § A hatalom átadásának módozatai — — — — — — — 554
113. § A hatalom gyakorlásának elvei — — — — — — — — 561
114. § A helyettesítő és delegált hatalom gyakorlásának módjai — — — — — — — — — — — — — — — 565
115. § Az egyházi hivatali hatalom érvényességi körzete — — — 569
116. § Az egyházi hivatalok hierarchikus rendje — — — — — 571
117. § Az egyházi hivatal létesítése, megváltoztatása és megszüntetése — — — — — — — — — — — — — 575
118. § Az egyházi hivatalok betöltése — — — — — — — — 581
119. § A hivatalok rendes betöltése — — — — — — — — — 584
120 § A hivatalok korlátozott vagy kötött betöltése — — — — — 588
121. § A javadalmak rendkívüli betöltése — — — — — — — 606
122. § Az egyházi hivatal betöltésének jogi következményei — — 609
123. § Az egyházi hivatalok megüresedése — — — — — — — 614
124. § A kegyúri jog — — — — — — — — — — — — — 620
125. § A különböző egyházi hivatalok — — — — — — — — 630

III. rész:

A SZERZETESI REND

126. § A szerzetesi intézmény történeti áttekintése — — — — — 633

I. fejezet:

A SZERZETESKÖZÖSSÉGEK ALAPÍTÁSA ÉS KORMÁNYZÁSA

127. § A szerzet fogalma és osztályozása — — — — — — — — 636
128. § A szerzetesközösségek alapítása, letelepedése és megszüntetése — — — — — — — — — — — — — — 644
129. § A szerzetesközösségek vezetése — — — — — — — — 650
130. § A szerzeteselöljárók kötelességei — — — — — — — — 657
131. § A szerzetesgyóntatók és házi lelkészek — — — — — — — 661
132. § A szerzetek vagyonkezelése — — — — — — — — — 666

II. fejezet:

A SZERZETESKÖZÖSSÉGBE VALÓ BELÉPÉS

133. § A jelöltség — — — — — — — — — — — — — — 671
134. § Az újoncidő — — — — — — — — — — — — — — 673
135. § Az újoncidő lefolyása — — — — — — — — — — — — 679
136. § A fogadalomtétel — — — — — — — — — — — — 686
137. § A szerzetesi tanulmányok — — — — — — — — — — 695

III. fejezet:

A SZERZETESEK JOGAI ÉS KÖTELESSÉGEI

138. § A szerzetesek kötelességei — — — — — — — — — — 701
139. A szerzetesek kiváltságai — — — — — — — — — — — 717
140. § A szerzetesek magasabb egyházi hivatalokban — — — — 727
141. § A szerzetes plébános — — — — — — — — — — 731

IV. fejezet:

A SZERZETES KÖZÖSSÉGBŐL VALÓ KILÉPÉS

142. § Más szerzetbe való átlépés — — — — — — — — — — 735
143. § A szerzetből való kilépés — — — — — — — — — — 737
144. § Az elbocsátás — — — — — — — — — — — — — — 743
145. § A nyilvános fogadalom nélküli társaságok — — — — — — 751

RÖVIDÍTÉSEK

AAS	Acta Apostolicae Sedis
AKK	Archiv für Katholisches Kirchenrecht
Apoll.	Apollinaris, Roma, (folyóirat)
Archiv.	Archiv für Katholisches Kirchenrecht
ASS	Acta Sanctae Sedis
c.	canon
CP	Comissio Pontificia (Hiteles kódexmagyarázó bizottság).
Eph. Theol. Lov.	Ephemerides Theologicae Lovanienses
Fontes	Codicis Juris Canonici Fontes.
Jus Pont.	Jus Pontificium, Róma, (folyóirat)
MG	Migne, Patrologia (Patres Graeci)
ML	Migne, Patrologia (Patres Latini)
Monitor	Monitor Ecclesiasticus (folyóirat)
ÖAR	Österreichisches Archiv für Kirchenrecht
Periodica	Periodica de re morali liturgica et canonica, Róma, (folyórat)
RI (reg. iur.)	Regula Iuris
Revue	Revue de droit canonique, Strasbourg, (folyóirat)
SCC	Sacra Congregatio Concilii
SRC	Sacra Rituum Congregatio
ZRG	Zeitschrift der Savigny-Stiftung der Rechtsgeschichte

I. könyv

BEVEZETÉS A KÁNONI JOGBA

I. fejezet

AZ EGYHÁZ[1]

1. § Az egyetemes Egyház

I. AZ EGYHÁZ FOGALMA

Az Egyháznak eddig még nincs hivatalos definíciója. Fogalmi elemei csak szétszórtan találhatók meg a Szentírásban.[2]

[1] Irodalom: *C. Feches*, Das Mysterium der hl. Kirche. Paderborn 1935. — *R. Guardini*, Vom Sinn der Kirche. Mainz. 1956. — *Ch. Journet*, L'Église du Verbe Incarné. Essai de théologie speculative. Brügge. 1951. — *M. D. Koster*, Ekklesiologie im Werden. Paderborn. 1940. — *H. de Lubac*, Méditation sur l'Église. Paris. 1954. — Németül: Betrachtung über die Kirche. Graz. 1954. — *A. Rademacher*, Die Kirche als Gemeinschaft und Gesellschaft. Augsburg. 1931. — *K. Rahner*, Die Gliedschaft in der Kirche nach der Lehre Pius XII. Mystici Corporis Christi. Schriften zur Theologie. Einsiedeln. 1955. 2. Bde. — *O. Semmelroth*, Die Kirche als Ursakrament. Frankfurt. 1955. — *Th. Soiron*, Die Kirche als Leib Christi. Düsseldorf. 1951. — *A. Wikenhauser*, Die Kirche als der mystische Leib Christi nach dem Apostel Paulus. Münster. 1937.

[2] A szinoptikusok nem adnak pontos meghatározást, de kiemelik a *regnum Dei* fontosságát, az Egyház hierarchikus, primatialis alkotmányát, változhatatlanságát és láthatóságát. Maga az „egyház" elnevezés is csak kétszer fordul elő náluk: Mt. 16, 18 és 18, 18.

Az *ecclesia* (ekklesia) elnevezés az antik nyelvben is gyülekezetet jelent (ApCsel. 19, 39.), és általában vallásos, teológiai értelemben szerepel. Így már a LXX. kb. száz alkalommal használja; legtöbbször a héber *kahala*, sokszor „kehal Jahve" értelemben. (Dt. 23, 1—3.; Kron. 28, 3.) A fogalom a Jahve által összegyűjtött kultusz és üdv-közösséget jelentette.

Az *Újszövetségi Szentírásban* az ekklesia — elsősorban az Apostolok Cselekedeteiben és Szent Pálnál — a Krisztus által megváltott emberek összességét jelenti. (Mt. 16, 16.; I. Kor. 12, 28.; Ef. 1, 22.; 3, 10. etc.)

Más helyeken területileg körülhatárolt hívőközösség megnevezésére szolgál, (ApCsel., 8, 1.; 11, 22.), vagy pedig az istentiszteletre összejött hívek együttesét jelenti. (I. Kor. 11, 18.; ApCsel. 15, 22.)

1. Hosszú ideig legszerencsésebbnek tűnt a *Bellarmin* kardinálisféle meghatározás.[3] *„Ecclesia est coetus hominum unius et eiusdem fidei christianae professione et eorundem sacramentorum communione colligatus, sub regimine legitimorum pastorum ac praecipue*

Az elnevezés sokszor történetfeletti, szuperkozmikus jelleggel bír, mint a Krisztushívők természetfeletti láthatatlan közössége. (Ef. 1, 22.; 3, 10.; Kol. 1, 18.)

Szent Pál a *corpus* (sóma) elnevezést is alkalmazza az Egyházra. Ez nyilván képes beszéd, amely az Egyháznak, mint organizmusnak az ábrázolására szolgál, amely különböző és mégis egymásra utalt emberekből áll. (I. Kor. 12, 12.; Rom. 12, 4.; Ef. 4, 16.)

Ebben a kifejezésben nem Krisztusnak földi, fizikai testéről, hanem pneumatikusan, misztikusan, de reális formában továbbélő testéről van szó. Szent Pál az Egyházat mint transcendens misztériumot, mint ideális Egyházat szemléli, anélkül, hogy földi létét egyáltalán kérdésessé tenné. (Ef. 5, 27.)

Szent Pál tehát az emberi test metaforáját alkalmazza az Egyházra:

a) *corpus:* annyit jelent, hogy a keresztények között olyan harmóniának kell uralkodnia, mint az emberi testben a sejtek között.

b) *corpus Christi:* azt jelenti, hogy a tagok Krisztustól kapják az életet, benne és belőle élnek. „Egy test vagyunk Krisztusban" (Rom. 12, 6.) „Ti vagytok Krisztus teste" (I. Kor. 12, 27.), amelyben Krisztus élete nyilvánul meg.

Az egyházfogalom kialakításában Antiochiai Szent Ignác, Iraeneus és főleg Ciprianus (De ecclesiae unitate) játszott döntő szerepet. *Augustinus* különbséget tesz látható és láthatatlan egyház között, hogy az egyház üdvszükségességéből eredő ellentétet (extra ecclesiam nulla salus) feloldja. — Luther Márton a nominalisztikusan magyarázott augusztinianizmus és a Huss-féle spritualizmus átvételével a látható és láthatatlan egyház radikális elválasztásához jutott.

A katolikus Egyház az ellenreformációban apologetikus szempontoktól vezéreltetve az Egyház institutionális jellegét hangsúlyozza és a látható Egyház külső, tehát jogi szempontból ellenőrizhető precíz fogalmi meghatározására törekszik. (Vö. *H. Bacht,* Ekklesiologie. Lex. f. Theol. u. Kirche. III. 781—784. — *O. Semmelroth,* uo. III. 784—787.)

— A *magyar* Egyház elnevezés két szóból tevődik össze: az egyik *üd, id.* így: egységes, ép, szép, kitűnő, szent (török eredetű melléknév); — vö. pl. üdnep, idnep, ünnep. — A másik szó a khat, khota,: kunyhó, ház, lakóhely (osztják főnév). A magyarban az „egyház" elsődlegesen templomot (szent ház) jelent, amely megjelölést átviszi nyelvünk a jogi alakulatra, az Egyházra, mint társaságra. Manapság ez a név mind a társaságot, mint az istentisztelet helyét jelenti.

Az *ekklesia* (ekkaleo: összehívni, egybegyűjteni) elnevezést a latin, ill. román nyelvek is átveszik némi változtatással. A franciában *l'église,* az olaszban *chiesa,* a spanyolban *iglesia.*

A szláv és a germán nyelvek viszont a *kyriakon,* kyriaka vagy kyriaké (ti. oikia) az „Úr háza" kifejezésből veszik az Egyház fogalmát jelző szavakat. Az ófelnémet kiricha, chiriccha közvetítésével lesz a *„Die Kirche".* Az angolban *church,* a szlávban pedig *zerkow* használatos.

[3] De controversiis christianae fidei lib. II. contr. de ecclesia militante. lib. III. cap. 2.

unius Christi in terris vicarii, Romani Pontificis." — avagy magyarul: Az Egyház azoknak a híveknek a közössége, gyülekezete,[4] akiket a közös hit vallása, a közös szentségek használata köt egybe a törvényes lelkipásztorok, nevezetesen a római pápa fősége alatt.

Ez a definíció nem teljes. Nem fejezi ki az Egyházat minden vonatkozásban; szinte kizárólagosan csak jogi szempontból nézi. Hiányzik belőle ezenkívül a krisztusi alapításra való utalás, valamint a cél közelebbi megjelölése; hiányzik továbbá a belső kegyelmi jelleg kidomborítása. Nem is az Egyház tulajdonképpeni definíciója ez, hanem a hívek közösségének, a *communio fidelium*-nak (Kirchenvolk) meghatározása, amit a *coetus* szó is jelez (gyülekezet). A korviszonyok hatására jobban ki van domborítva e meghatározásban az Egyház közösségi jellege. A *coetus* Bellarminnál egybeesik a *populus Dei* (Kirchenvolk) fogalmával, amelyet a hármas közösségi faktor jellemez:

a) communio eiusdem fidei,

b) communio eorundem sacramentorum, (itt maga Bellarmin is a communio szót használja!)

c) communio legitimorum pastorum etc.

2. Újabban azonban a nemkatolikus teológiával való találkozás, valamint az utolsó ötven évben fellendült ún. biblikus teológia egyre inkább az Egyház belső, *pneumatikus,* természetfeletti lényege felé irányítja a figyelmet. Mindinkább nyilvánvaló lett, hogy az Egyház igazi lényege, istenemberi titka nehezen szorítható bele a *genus proximum* és a *differentia specifica* által körülbástyázott keretbe. Kutatni kezdték a mysterium Ecclesiae-t, az Egyház szakramentális struktúráját[5] és a megváltásban betöltött közvetítő szerepét. Ezért

[4] Érdekes, hogy ez a szó protestáns meghatározásokban is gyakori. Pl. a Melanchtontól befolyásolt *Martin Chernitz* különbséget tesz a látható Egyház (ecclesia late dicta) és a láthatatlan Egyház között (ecclesia stricte dicta), és ez utóbbit *„coetus vere in Christo credentium"*-nak nevezi. Az anglikán egyház meghatározása: *„visibilis coetus fidelium"*. Vö. Ulrich *Mosiek,* Die Zugehörigkeit zur Kirche im Rahme der Kanonistik. — Theologisches Jahrbuch. Leipzig. 1961. 242. skk.

[5] E felfogás szerint az Egyház sajátos szentség *(Otto Semmelroth,* Die Kirche als Ursakrament. Frankfurt. 1955.), amelyben éppúgy, mint a többi szentségben megvan a külső, látható jel (külső, jogilag szervezett társaság: populus Dei), amely a láthatatlan kegyelem közvetítője. Az Egyházban tehát a látható társaság és a benne megtestesülő kegyelmi valóság, a külső és a belső, az emberi és az isteni elem harmonikus egységbe kerül. (Vö. K. *Rahner,* Kirche und Sakrament. Wien. 1960.) Aki így fogja fel az Egyházat, nem fogja annak jogi arcát sem lekicsinyelni, hiszen a látható Egyház Krisztus alapítása.

Újabban először protestáns, majd katolikus oldalon is a *„regnum Dei"* mélyebb fogalmát kezdték kutatni. Több neves protestáns teológus eljutott az Egyház látható tulajdonságainak elismeréséhez, a katolikus

azután sokan a fogalmi meghatározás feladásával a Szentírást követve inkább képekhez, körülíráshoz folyamodnak. Igaz ugyan, hogy a kép, a hasonlat mindig csak az egyik vagy a másik nézőpontot emeli ki, de a különböző képek (populus Dei, sponsa Dei, sponsa Christi, Corpus Christi, Regnum Dei, etc.) kiegészítik egymást. A fogalom tehát a merőben külsődleges szemléletből, mindinkább a pneumatikus, belső irányba fejlődik.

XII. Pius pápa *„Mystici Corporis"* kezdetű enciklikájával ezt a fejlődést megerősítette (1943). Ha nem is tekintendő megnyilatkozása a bibliai „Corpus Christi Mysticum" hivatalos exegézisének, mindenesetre a bibliai képhasználatot erősíti. Így szól: *„Iamvero ad definiendam describendamque hanc veracem Christi Ecclesiam, quae sancta, catholica, apostolica, Romana ecclesia est, nihil nobilius, nihil praestantius, nihil denique divinius invenitur, quae eadem nuncupatur, „mysterium Jesu Christi Corpus."* (AAS, 35, 189.)

A *Bellarmin*-féle definíció — mint említettük — jobbára külső szemszögből szemlélte az Egyházat, ez az újabb, bibliai képen nyugvó definíció viszont elsősorban befelé fordul.

3. A két felfogás között a *középen* kell keresni az Egyház teljes meghatározását. A kanonistának a Törvénykönyvből kell kiindulnia. Eszerint nem vitás, hogy *formális jogi szempontból* az Egyház erkölcsi, illetve jogi személy, mégpedig isteni rendelkezés folytán: *„Ecclesia* et Apostolica Sedes *moralis personae rationem habent ex ipsa ordinatione divina"* (c. 100. § 1.)

A jog kétféle jogi személyt ismer: testületit (persona moralis collegialis) és nem-testületit, vagy másképp ún. intézeti jogi személyt (persona moralis non-collegialis). Míg a testületnél a cél és az akarat *immanens*, vagyis többnyire a tagok akaratától függ, addig az inté-

---

teológia pedig a kegyelmi jelleg mélyebb felismerésére. Kiderült, hogy „Isten országa" csak részben azonos a Krisztustól alapított Egyházzal, mert az előbbi igazi mivoltában nem evilági, földi, hanem a világ végén bekövetkező állapot, amikor Istennek mindenre kiterjedő hatalma és uralma beteljesedik.

Az *unitas terrestris* és *unitas caelestis* tehát az egyetlen realitásnak empírikus és misztikus aspektusa; az Egyház mindkettőt magában foglalja.

Vö. *Tromp*, Corpus Christi, quod est Ecclesia. I. Introductio generalis. Romae. 1946. p. 167. — *L. Cerfaux*, La theologie de l'Église suivant Saint Paul. Paris. 1942. Cf. Nouv. Rev. Theol. 1948, 702. skk. — *O. Semmelroth*, Ich glaube an die Kirche. Düsseldorf. 1959. — *R. Schnackenburg*, Gottes Herrschaft und Reich. Freiburg. 1959. — *O. Culmann*, Christus und Zeit.[2] 1958. — *Cserháti József*, Az Egyház titka Krisztus tanításában. Vigilia 1960. 517—527. — *Kiss László*, Isten országának fogalma az Újszövetségi Szentírásban. Bp. 1961. (Gépelt laurea-értekezés.)

zeti jogi személynél a cél és az akarat kívülről származó, *transcendens*. Míg az első személyi körből áll, addig ez utóbbi egy személyi kör részére létesül: az alapító akarata lebeg felette, aki az alapszabályt is lerögzítette, amelyet a tagok nem változtathatnak meg.

A kódexben az *Egyház intézeti jellege* kerül előtérbe. Kitűnik ez alkotmányából és üdvberendezéséből is. A jog szerint isteni intézkedés alapján két rendre tagozódik: laikus és klerikus rendre (c. 107 + 948.) Isteni jogon vannak benne bizonyos hivatalok, pápai primátus és püspökség. (c. 108. § 3.) Az egyházi teljhatalom egyedüli birtokosa a pápa (c. 218); a kódex utal Mt. 16, 18-ra. Az egyetemes zsinat sem alkothat törvényt a pápa nélkül (c. 222.). A szentségeket Krisztus alapította (c. 731. § 1.), és az Egyház vezetését a földön a Szentlélek irányítja. (c. 1322 § 1. + Jn. 14, 16.) — Mindezek az ismertető jelek kétségkívül az Egyház *intézeti* jellegét domborítják ki.

A bibliai képen nyugvó megállapítás viszont arra indította mind a dogmatikusokat, mind a kanonistákat, hogy a Bellarmin-féle jogi és a XII. Pius-féle pneumatikus meghatározás összekapcsolása révén teljesebb definíciót alkossanak és az egyháztagság problémáját tisztázzák.

Panzram[6] freiburgi professzor szerint „az Egyház Jézus Krisztustól minden időkre és minden nép számára alapított rendileg és hierarchiailag tagolt üdvintézet".

Sikerültebbnek mondható *K. Mörsdorf*[7] definíciója, aki egyeztető meghatározásába a bibliai képeket is beépíti: „Az Egyház hierarchikus rendben élő új Isten-népe (populus Dei), amelynek feladata Isten országának (regnum Dei) megvalósítása a földön".

E meghatározásban mind az isteni alapítás, mind a *communio fidelium* kellőképp kifejezésre jut.

Az Egyház tehát, mint Krisztus alapítása elsősorban Isten műve, amely alapalkotmányában független minden emberi tevékenységtől és a Szentlélek állandó irányítása alatt működik. Ezt a művet azonban természetesen a hívek együttes közössége tölti ki.

[6] „die von Jesus Christus für die Menschen aller Zeiten und Länder gestiftete ständisch und hierarchisch gegliederte Heilanstalt". Vö. Der Kirchenbegriff des kanonischen Rechtes. Studien zur hist. Theologie. Festgabe für Franz Seppelt, München. 1953. p. 187—211.

[7] „Die Kirche ist das in hierarchischer Ordnung lebende neue Gottesvolk zur Verwirklichung des Reiches Gottes auf Erde." Vö. *Eichmann—Mörsdorf*, Lehrbuch, I. 35.

II. AZ EGYHÁZ JELLEMZŐ TULAJDONSÁGAI

Részletesebben szemügyre véve ezt a jogilag is megszervezett közösséget, a következő vonások tűnnek fel:

1. *Societas visibilis — látható szervezet;* vagyis a tapasztalati világhoz tartozó jelenség (tehát nem csupán az Isten számára látható s az emberek számára láthatatlan kegyelmi közösség, mint a hitszakadás egyes irányzatai állították). Éppen ezért képes jogi formák befogadására és jogi értelemben vett életre.

2. *Societas una — egységes — „egy"* — szervezet: Krisztus *egy* vallást és *egy* Egyházat alapított; az egységnek ez az elve a jogi egységet is magában foglalja, mert egy a hite, egy a keresztség, egy a kormányzója: — mégpedig egy láthatatlan: Krisztus és egy látható: a pápa.

3. *Societas sancta — szent Egyház;* mert szerzője, Jézus Krisztus szent; szent a célja: a lelkek üdvözítése; és szentek az eszközei, amelyeket a cél elérése érdekében igénybe vesz.

4. *Societas Romano-catholica — univerzális, egyetemes* szervezet — térben és időben. A megváltás műve ugyanis a világ minden népének szól. „Elmenvén az *egész* világra, hirdessétek az evangéliumot *minden* teremtménynek." (Mt. 28, 19—20.; Mk. 16, 15.; — c. 1322. § 2.) Szent Péter és Róma püspökei a főhatalom hordozói; innen a római katolikus elnevezés.

5. *Societas apostolica* — apostoli, mivel Krisztustól az apostolokra ruházott hatalom megszakítás nélkül folytatódik azok utódaiban, a pápával egységben álló püspökökben. (successio apostolica)

6. *Societas aeterna et immutabilis* — örök az Egyház, mert addig, amíg ember van a földön, azok üdvözítését, vagyis a megváltás művének folytatását minden időben szorgalmaznia kell. Krisztus megígérte tanítványainak: „Én veletek vagyok minden nap a világ végezetéig" (Mt. 28, 20.; Jn. 14, 16—17.) — Az Egyháznak nem isteni eredetű, hanem a történelmi fejlődés során keletkező intézményei az idők folyamán megszűnhetnek, illetve a körülmények hatására módosulhatnak, de maga az isteni eredetű Egyház és annak alapalkotmánya nem szűnhet meg: „Non praevalebunt" (Mt. 16, 18.)

7. *Societas iuridice perfecta* — a maga nemében teljes szuverén közösség (úgynevezett „tökéletes társaság"), és mint ilyen a legfőbb és saját célját — az emberek megszentelését és a földöntúli boldogságát — a *saját* eszközeivel (szentségek, kegyelmi eszközök, tanítás, egyházi kormányzat, stb.) éri el.

8. *Societas inaequalis.* Végül az Egyház sajátságosan *két különböző rendre,* vagyis jogegyenlőtlenségre felépített közösség: van a vezetést kezében tartó és tanító Egyház — hierarchia (ecclesia do-

cens), a másik pedig az engedelmeskedő és tanuló Egyház (ecclesia discens), a hívek. Nevezetes ebben az, hogy az egyenlőtlenség magának az isteni Alapítónak közvetlen intézkedésére, tehát az ún. isteni jogra vezethető vissza.

III. EGYHÁZ ÉS EGYHÁZAK

Az Egyház mint láttuk nem emberi, hanem isteni akaraton nyugvó közösség. Tagjai a keresztények, vagyis akik a keresztség szentségét felvették. Eszerint az Egyház legáltalánosabban: a megkereszteltek, illetve keresztények közössége. Ebből az is következik, hogy Egyházról csak a keresztényeknél lehet szó, mivel ez a fogalom Krisztus alapításának a megjelölésére szolgál. Éppen ezért mohamedán, zsidó, buddhista stb. egyházról nem beszélhetünk. A történelem folyamán az Egyház kebelében még a sajnálatos szakadások sem szüntették meg a keresztényeknek ezt a teológiai értelemben vett közösségét. A katolikusok ugyanis elismerik a görögkeletiek, protestánsok keresztségét és viszont.

A katolikus Egyház önmagát tartja az egyedüli keresztény, Krisztus igazi egyházának, a többi keresztény felekezeteket ténylegesen tőle elszakadottaknak, tévelygő testvéreknek tekinti, de jog szerint hozzátartozóknak és törvényei alattvalóinak.

A történelmi tapasztalat azonban azt mutatja, hogy idők folyamán minden nagyobb keresztény közösségnek, sajátos, külön szervezete alakult ki. S mivel nincs olyan szervezet, amely *de facto* egyaránt összefogná és irányítaná a katolikusokat, görögkeletieket és protestánsokat stb., ezért az egy szervezetben tömörült keresztények közösségét, akik természetesen általában közös hitet is vallanak, a köznyelv rendszerint külön-külön *egyházaknak* szokta nevezni. (Pl. görögkeleti egyház, református egyház, evangélikus egyház stb.) A valóságban azonban ezek — a katolikusokat kivéve — a *felekezet* (confessio) elnevezéssel illetendők.

Minthogy a katolikusoknak egyetlen, az egész földkerekségen élő híveket összekötő egyetemes szervezete van, ezért külön magyar, német, francia, stb. egyházról szabatosan beszélni nem lehet. Az egyetemes egyház fogalma kizárja az ún. *nemzeti* egyházak lehetőségét.

IV. A HIT-EGYHÁZ (SZERETET-EGYHÁZ) ÉS JOG-EGYHÁZ
(Liebeskirche, Rechtskirche)

Nem lehet e két fogalmat egymással szembeállítani. Az Egyház jogilag szervezett közösség ugyan, de egyben Krisztus akarata szerint hatalmas szeretetközösség is (agapé). Az Egyházban minden jog

az Istentől ered, akár közvetlenül (ius divinum), akár közvetve (ius humanum), már pedig Isten maga a szeretet. (Jn. 4, 8. + c. 2214. § 2.) — Minden egyházi hivatal, a legalacsonyabbtól a legmagasabbig a Megváltó szeretetét van hivatva hordozni évszázadokon át és azt köteles megtestesíteni. Minden egyháztagot, akár hivatalviselő, akár nem, Isten országa alaptörvényének, a szeretetnek kell áthatnia. *La Fontaine* velencei pátriárka, és suffraganeusai, amidőn XV. Benedeket a *kódex* kihirdetése alkalmából köszöntötték, az Egyházat méltán a szeretet törvényhozójának (legislatrix charitatis) nevezték. Válaszában a pápa örömmel ismerte el ezt az elnevezést, mert az Egyház valóban szeretetből él, szeretetet lehel, nemcsak törvényeiben és berendezkedésében, hanem egész tanrendszerében és cselekvésmódjában.[8] A katolikus felfogás szerint nem lehet tehát kü-

[8] „*Legislatricem caritatis* Ecclesiam venuste vos admodum verissimeque in communi vestra epistola nuncupatis... Cum enim ab Eo nutriatur ac foveatur qui caritas est quique seipsum pro hominibus dedit redemptionem, ea ex caritate vivat necesse est et caritatem spiret non ex legibus tantum atque institutis, sed ex universa sua doctrina agendique ratione" (AAS 9. [1917] 169.)

A szeretet illusztrálására álljon itt néhány kánon magyar fordítása:

a) c. 468. § 1: *A plébánosnak mindenre kiterjedő gonddal és kiáradó szeretettel kell saját plébániája területén a betegeket, különösen pedig a halálveszedelemben lévőket segítenie, nekik a szentségeket kiszolgáltatnia és lelküket Isten kegyelmébe ajánlania.*

b) c. 1473.: *„Ha a javadalmas nem a javadalomból származó javakkal is rendelkezik, akkor is szabadon használhatja a javadalomból származó ama javakat, amelyek tisztes megélhetéséhez szükségesek. Megvan azonban az a kötelessége, hogy a felesleget a szegényeknek vagy más jámbor célra ossza ki."*

c) c. 1524.: *„Mindenki, de kiváltképpen a klerikusok, szerzetesek és az egyházi javak kezelői, ha munkaadók, kötelesek a munkásoknak tisztességes és igazságos bért megszabni; gondoskodniok kell arról, hogy a munkásoknak legyen idejük vallási gyakorlatait elvégzésére; semmi címen nem vonhatják el őket családjuktól és anyagi ügyeik intézésétől; nem róhatnak rájuk több munkát, mint amennyi erejükből telik és csak nemüknek és koruknak megfelelően foglalkoztathatják őket."*

d) c. 2214. § 2.: a büntetésnél „Szem előtt kell tartani a Tridentinum intelmét: (Sess. XIII, de ref., cap., 1.) *„A püspökök és a többi ordináriusok ne felejtsék el, hogy pásztoroknak és nem pandúroknak kell lenniök; úgy kell kormányozniok alárendeltjeiket, hogy ne uralkodjanak rajtuk, hanem fiaik és testvéreik módjára szeressék őket: iparkodjanak buzdítással és intéssel visszatartani őket a tiltott dolgoktól, hogy törvényszegés esetén ne legyenek kénytelenek büntetéssel fellépni ellenük. Ha pedig emberi gyarlóságból mégis vétkeznének alattvalóik, az Apostol parancsát kell betartaniok: dorgáljanak, kérleljenek, korholjanak a szeretet és a türelem szellemében, hiszen rendszerint többet ér a jóságosság, mint a könyörtelenség, a buzdítás, mint a fenyegetés, a szeretet, mint a hatalmaskodás. Ha pedig a kihágás nagysága miatt szükség van fenyítékre, akkor járjon együtt megértéssel elvhűség, irgalmassággal ítélet, szelidséggel*

lönbséget tenni a hit-egyház és a jog-egyház között, mintha kezdetben csak hit-egyház lett volna, amely később alakult át jog-egyházzá.

A jog nem ellenkezik az Egyház lényegével. Sőt már alapításától kezdve (Mt. 16, 16), mint jogi közösség jelenik meg. (AAS, 1949, 608) Az Egyház ugyanis nem pusztán lelki hatalom, hanem hivő emberek társasága is, akik lélekből és testből állnak: ezért az Egyházban is érvényesül ez a kettős vonás: a belső és a külső arc. A keresztény tan hiteles közlése és a kegyelmi eszközök intézményes biztosítása erős külső, jogi szervezet nélkül lehetetlen.

Az ősegyházban a karizmatikus organizáció mellett, amely szerint Istentől közvetlenül kiválasztott funkcionáriusok működtek, már megtalálható a tekintély-egyház nyoma is (klerikus és laikus elem alá- és fölérendeltség, apostolok, püspökök, papok, diakonusok).[9]

---

szigor: hogy a nép számára elengedhetetlen fegyelmezettséget ne a kíméletlenség tartsa fenn és a vétkesek pedig javuljanak meg. Ha pedig nem akarnak megjavulni, akkor példás büntetésük hatására a többiek riadjanak vissza a bűntettektől."

Fr. Carnelutti, római professzor érdekes előadást tartott Rómában 1954. febr. 14-én az Angelicum dominikánus egyetem nagytermében „Corpo Mistico e Diritto" (Misztikus Test és jog) címen. A jogot csupán szükséges surrogatumnak mondja, amely az emberi életben ugyan nélkülözhetetlen, de nem elégséges. Olyan, mint az állványzat, amely a boltívet tartja elkészülte előtt. De ha a földön megvalósul a „szeretetből élni" nagy gondolata, nem lesz szükség állványzatra; a jog feleslegessé válik. Kissé erős a kitétele: „il diritto, il rovescio e negativa del Corpo Mistico". Bizonyára e kijelentést nem a kánoni jogra érti. Vö.: Osservatore Romano. 1954. febr. 15—16.

[9]A protestáns felfogás szerint a hit-egyház az igazában vett egyház, amelyet Krisztus alapított és ebből keletkezett később a jog-egyház. „Allerdings ist es vom protestantischen Standpunkt unmöglich die rechtlich-verfasste Kirchengesellschaft in katolischer Weise mit der Kirche gleichzusetzen. Die als Körperschaft verfasste Kirchengesellschaft ist vom protestantischem Standpunkt notwendig ein lediglich weltliches Gemeinwesen, durchaus gleicher Art mit anderen politischen Gemeinwesen. Sie ist die Kirche Christi nicht." (*R. Sohm.* Kirchenrecht. II. Kath. Kirchenrecht. Leipzig. 1923. S. 20.) Vagyis a Rechtskirche és a Kirche Christi (die Kirche im religiösem Sinne) nem azonos. (uo. S. 17.) A jog-egyházat tehát nem Krisztus, hanem az élet szükségletei hozták létre; így a joga sem önmagától, hanem az államtól származik. A lutheri reformáció szerint berendezkedő területeken mindenütt az államfőt tették meg a legfőbb papnak: summus episcopusnak.

E felfogás legkiválóbb képviselője *Rudolf Sohm,* neves protestáns jogász, aki egészen szokatlanul az egyházi jogot két nagy területre osztja. Az első: *Das altkatholische Kirchenrecht,* amely a kezdettől a XII. század közepéig tart, beleszámítva Gratianust is. A kor a *Kharisma*k a kora, a hit-egyház időszaka. A szorosan vett jog az Egyházban azáltal született meg véleménye szerint, hogy megszűntek a karizmák. Ezáltal vált ugyanis szükségessé, hogy az egyház a maga tekintélyével jelölje ki azokat, akik

2. § Az Egyház hatalma

I. A HÁRMAS HATALOM

Az Egyház nem csupán bizonyos tanok hirdetésére szolgáló intézmény, hanem a megváltás művének örök közvetítője és folytatója. Ezért Krisztus messiási hármas hatalmát, a tanítói, papi és kormányzói hatalmat teljes mértékben örökölte. Eme hármas hatalomnak jogalanya azonban nem az össz-egyház, vagyis a híveknek a közössége, hanem az apostolok kollégiuma. E testület tagjai nem egyenlő mértékben kapták hatalmukat, hanem csak Péter apostol-

---

az eddig karizmával rendelkezők szerepét betöltik majd. Ebben az első korszakban a Szentlélek revelálódik a kereszténységben, s mindaz, amit az Egyház elrendel, a Szentlélek intézkedése: Visum est Spiritui Sancto et nobis. — A kor minden jogát *isteni* jognak tekinti, s éppen ezért ezt a jogot megváltoztathatatlannak tartja.

A Szentlélektől létesített jogrendnek lényeges része a *szentség. Sohm* szerint e korszak egész joga szentségi jog: a keresztség az egyháztagság alapja, az eucharistia a communio eszköze. *Sohm* szerint az Egyház ebben a korban még nem bírt testületi joggal.

— A kb. 1150 körül kezdődő második korszak: *Das Neukatholische Kirchenrecht.* Ebben az időben szakadás keletkezik az ókatolikus gondolatvilággal; az Egyház ekkor kifejezetten a világi értelemben vett *testület* köntösét ölti magára és ennek összes következményeit levonja.

Sohm, mint jogász határozottan pozitivista. Felfogása szerint jog csak az államot illeti meg, mint keresztény a lutheri véleményt vallja, amely szerint az Egyház láthatatlan — ecclesia abscondita — és mint puszta lelki nagyság nem képes jogi szervezet befogadására.

Sohm egyébként Krisztusról, mint Istenről beszél, de nem mint istenemberről, akinek Misztikus Teste szükségképpen látható, amely jogi formában alkalmas csak Krisztus istenemberi, megváltó működésének folytatására. Azt is tudomásul kellene vennie, hogy az Egyház, mint mustármag, a történelem folyamán hatalmas fává terebélyesedett és így jogrendje is hatalmasan kifejlődött.

Sohm művei: Kirchenrecht. I. Geschichtliche Grundlagen. Leipzig, 1892. II.: Katholisches Kirchenrecht. Leipzig. 1923. — Das altkatholische Kirchenrecht und das Dekret Gratians. Festschrift f. A. Wach. 1918. — *Irodalom: F. U. Stutz,* ZRG. Kan. Abt. 1918. — *F. Gilmann,* Einleitung und System des Gratianischen Dekrets AKK 106. (1926) 472—574. — *H. Barion,* Rudolf Sohm und die Grundlegung des Kirchenrechts. Tübingen. 1930. — *J. Klein,* Kanonistische und moraltheologische Normierung in der kath. Theologie. Tübingen. 1949. — *Sohm,* cáfolatát lásd *Karl Neudörfer,* Katholische Kirche und Welt.. Frankfurt a. M. 1927. S. 21—28.

*Sohm*nak ezt az elméletét nemcsak a katolikusok, hanem a konzervatív, sőt radikális protestánsok is elutasították. Vö. *E. Schneider,* Luther und das Recht. Öst. AKR. 1955. 245—260. Újabban neves protestáns teológusok elismerik az Egyház látható voltát. *Karl Barth* még a láthatatlan egyház tanát vallja.

ECCLESIA EIUSQUE POTESTAS

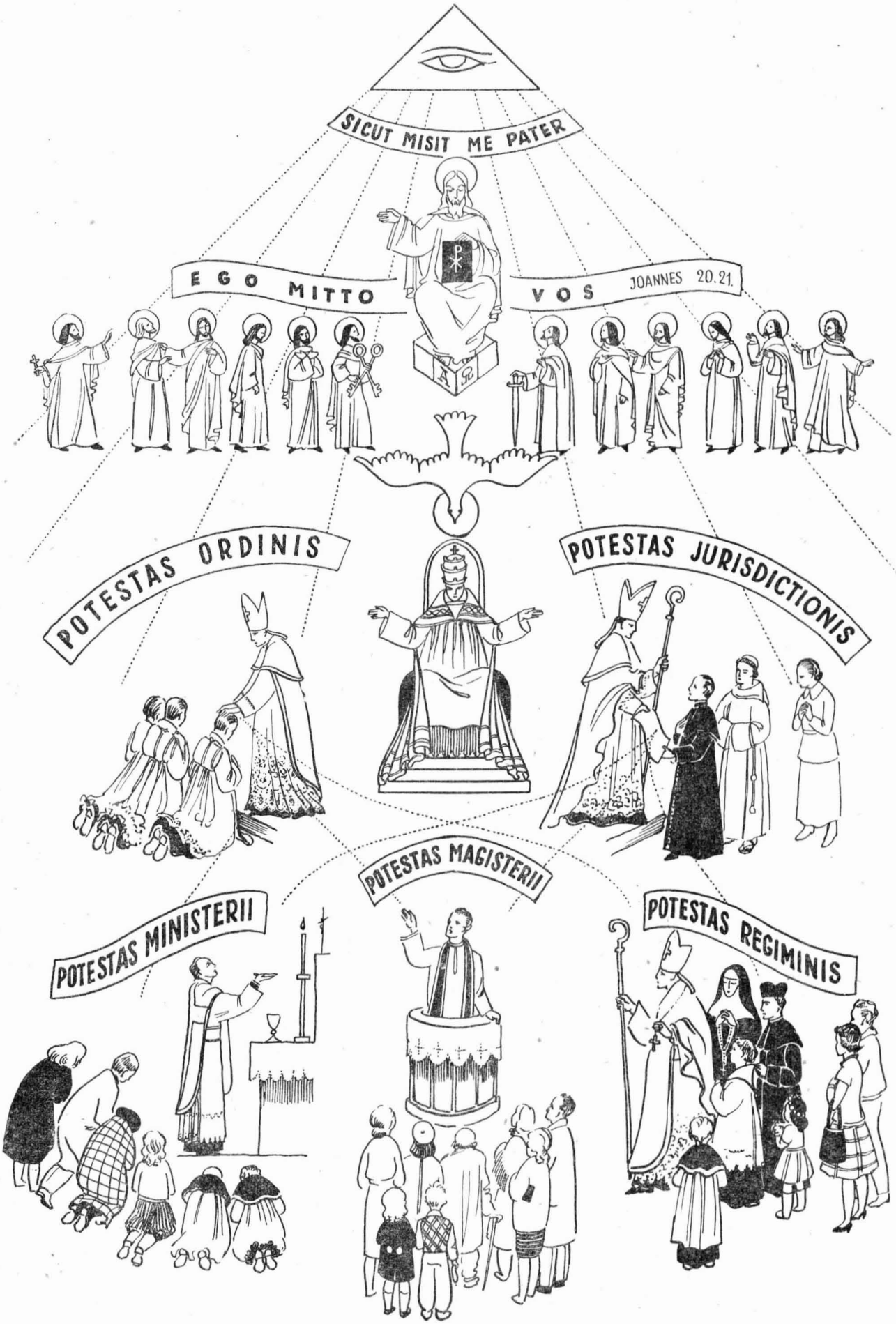

nak, a testület fejének alárendelve gyakorolhatták azt. Ez az apostoli hatalom átszállott a római pápára és a világegyház püspökeire.

1. *Tanítói hatalom:* (Potestas magisterii, munus propheticum). — Az Egyháznak az a célja, hogy a megváltás művét minden időnek és kornak tévedés nélkül, hamisítatlanul közvetítse. E hivatás betöltésére azonban csalhatatlan, tévedhetetlen hatalommal kell rendelkeznie. Éppen ezért Krisztus felhatalmazást adott az apostoloknak, hogy elmenvén az egész világra, hirdessék az evangéliumot. (Mt. 28, 19—20.) Azt is megígérte, hogy a világ végezetéig velük lesz. (Mt. 28, 20. Mk. 16.) — Az Egyház tanítói hivatalához tartozik a kinyilatkoztatott igazság tiszta megőrzése, terjesztése és a tévelyek elleni megvédése, továbbá a kinyilatkoztatás forrásainak, a Szentírásnak és a Szenthagyománynak, valamint a természetjogi igazságnak hiteles magyarázata és védelme.

2. *Megszentelő hatalom:* (Potestas ministerii, ordinis, potestas sacramentalis, munus sacerdotale). Természetfeletti élet kegyelem nélkül nem lehetséges. Azért Krisztus átadta Egyházának a papi hatalmat is, amikor a kegyelem elnyerését külső cselekményekhez, szentségekhez kötötte, ezek kiszolgáltatását az apostolokra és azok utódaira bízta, s megparancsolta, hogy az áldozat bemutatását a világ végezetéig megújítsák. (Lk. 22, 19.)

3. *Kormányzói hatalom:* (potestas regiminis, gubernii vel imperii, munus regale). Krisztus törvényhozói és törvénykezési hatalmát is átruházta az Egyházra. Ő maga számos régi törvényt megszüntetett és újat állított fel. (Jn. 3, 5.; 6, 54.; Lk. 12, 18.) Az Egyháznak, amely önálló külső szervezettel bír, szintén rendelkeznie kell ilyen törvényhozói hatalommal. Az Alapító ugyanis nem állapított meg mindent, csak az alapokat szögezte le, amiért az Egyháznak változó korviszonyokhoz képest új törvényeket kell hoznia vagy a régieket módosítani és megváltoztatnia; a hozott törvényeket pedig érvényesítenie és végrehajtania. — Krisztus valóban megadta ezt a hatalmat az apostoloknak és az Egyháznak, amikor az oldás és kötés hatalmát ruházta rájuk. (Mt. 28, 18.) Az oldás és kötés tulajdonképpen a törvények alkotása és megszüntetése. (Mt. 18, 16.; I. Kor. 4, 18.)

II. AZ APOSTOLI KOLLÉGIUM HATALMA

1. Krisztus az előbb említett hármas hatalmat nemcsak általában az Egyházra, hanem közvetlenül és kizárólagosan választott emberekre, küldötteire, az apostolokra[10] bízta. Három évig maga mellett

[10] Az apostolok kiválasztása nem pusztán fizikai különválasztás volt, hanem (In. 20, 21, Lk. 6, 13) különös kegyelmet közölt és eltörölhetetlen jegyet nyomott a kiválasztott lelkére. Ezért mondja Szent Pál: (ApCsel.

tartotta, tanította őket, akik külön, sajátszerű testületet alkottak. Ezért mondja Péter: „mi vagyunk az Istentől előre elrendelt tanúk, akik vele ittunk és ettünk, miután halottaiból feltámadott." (Ap. Csel. 10, 41.) Ennek a sajátos testületnek, az apostolok kollégiumának adta meg Krisztus a tanítói (Mt. 28, 19) a papi (Lk. 22, 19) és a kormányzói (Mt. 18, 18.; Lk. 10, 16.; Jn. 18, 17.) hatalmat.

Az apostolok tudatában voltak ennek és gyakorolták is ezt a hatalmukat: *a)* A jeruzsálemi zsinaton kijelentik, hogy az ószövetségi liturgikus örvények nem kötelezik a kereszténveket. (Ap. Csel. 15.) Szent Pál pedig anatémával sújtja azokat, akik mást tanítanak, mint amit ő hirdet. (Gal. 1, 18.) — *b)* gyakorolták a papi hivatást; Szamariába menet: Péter és János megkeresztelték a híveket. (Ap. Csel. 8, 14.) — *c)* gyakorolták a kormányzói hiatalmat, midőn új törvényeket alkottak, (Ap. Csel. 15.) s amikor megállapították a püspöki hivatalt betöltő személy kellékeit. A bűnösöket pedig szigorúan megsbüntetik, így pl. Szent Pál Korintusban a súlyos kihágást elkövetett egyént. (l. Cor. 5, 1.)

2. Krisztus e hármas hatalmat tehát *kizárólagosan és közvetlenül* az apostoloknak adta, nem pedig az össz-egyháznak. Amikor Krisztus beszél, mindig kifejezetten az apostolokhoz szól. Nem azt mondja, hogy az Egyház fog titeket küldeni, hanem én küldelek titeket. (Jn. 20—21.) Szent Pál maga határozottan hirdeti, hogy hatalmát nem az emberektől, hanem Krisztustól kapta. (Gal. 1, 1.)

Mindenütt úgy lépnek fel az apostolok, mint akik hatalmukat közvetlenül Krisztustól kapták. Pál Timóteust efezusi püspökké, Tituszt pedig krétai püspökké nevezte ki. Ahol a nép befolyása szerepel, ott is csak mint egyszerű tanúságtétel jön számításba a választandók életéről. A kirendelés tehát, amikor a nép bizonyságot tett, az apostoloktól származik.

III. SZENT PÉTER AZ ELSŐ PÁPA

Az apostoloknak adott közös hatalmon kívül Szent Péter a hatalom teljességét közvetlenül az összes és egyes egyházakra és pásztorokra is megkapta.. (ApCs. 14, 20) Ő volt az Egyház egységének a központja, az igazságnak alapköve, amely nem szüntette meg a többi apostol hatalmát,

---

6, 6.; 13, 3.) „ne hanyagold el a kegyelmet, amelyet kezeim rádtevése által nyertél." (I. Tim. 4, 14.; II. Tim. 1, 6.) — Ugyanezt vallja az Egyháznak a gyakorlata és a történelem. Szent Ignác megparancsolja híveinek, hogy a püspököknek, a presbytereknek és a diakonusoknak engedelmeskedjenek. (Epist ad Tral. c. 2. — Ad Smirn. c. 8. — Ad Magnez. c. 6.) — Tertullián pedig szemére veti az eretnekeknek, hogy a laikusoknak is papi tevékenységet engedélyeznek. (De praescript. c. 41.)

hanem azt erősítette és támogatta. Amikor Krisztus egy alkalommal megkérdezte tanítványait, hogy minek tartják Őt az emberek, Simon nyíltan megvallotta, hogy Ő az Isten Fia. Jutalmul e bátor, hitvalló kijelentéséért Krisztus Pétert az Egyház fejévé tette: „Beatus es Simon, Bar Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in caelis est et ego dico tibi, quia tu es Petrus et super hanc Petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam." (Mt. 16, 17.) Ez a kijelentés kétségkívül azt mondja, hogy Krisztus a főhatalmat Péterre ruházta. Még a „Bar Jona", Jónás fia jelzőt is hozzáteszi nevéhez, megkülönböztetésül a másik Simon-fiától. Nevét Kéfás-ra, a sziklára változtatja. A névváltoztatás keleti szokás szerint magas méltóság átruházását fejezi ki. Egyedül Pétert érte ez a kitüntetés, következőleg nagyobb a hatalma, mint a többi apostoloknak. Krisztus azt is kijelenti, hogy Egyházát őrá, mint kősziklára fogja alapítani.

Péternek átadta a hármas hatalmat:

a) elsősorban a tanító hatalmat, amikor azt mondja: „Simon, ecce satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum, ego autem rogavi propter te, ut non deficiat fides tua et tu aliquando conservus confirma fratres tuos." (Lk. 22, 32.) Ebben a kijelentésben benne van, hogy támadások érik az Egyházat, de Krisztus Péterért imádkozik, hogy ő társait megerősítse a hitben.

b) neki adta a papi hatalom teljességét e szavakkal: „tibi dabo claves regni caelorum et quodcunque ligaveris super terrram, erit ligatum et in caelis..." (Mt. 16, 19.) Később e hatalmat — a feltámadás után — az apostoloknak is megadta.

c) végül a kormányzói teljhatalmat is átruházta Péterre, amikor háromszor megkérdezte tőle: „szeretsz-e inkább, mint ezek", és a háromszori őszinte vallomástétel után ezt mondja: „pasce agnos meos... pasce oves meas...; legeltesd bárányaimat, legeltesd juhaimat. (Ján. 2, 15.) A legeltetés a biblai és minden keleti nyelvben, sőt a profán görög íróknál is a kormányzói hatalmat jelenti. (Vö. pl. Ilias, II. 85, 243.)

IV. A RENDI ÉS KORMÁNYZÓI HIERARCHIA

Az egyházi hatalom fenti *hármas* felosztása a prot. teológiából került a kat. teológiába a 19. sz.-ban (N. *Milasch* g. kel. zágrábi püsp., Das Kirchenrecht des morgenlandischen Kirche (ford. Al. Pessič. I. kiad. 1890, II. kiad. Mestar, 1905, 235) Nyugaton először F. *Walter* (Lehrbuch des KR. 14. kiad. S. 29) honosította meg, amelyet a fundamentális teológia művelői ma is többnyire követnek. — Mivel tulajdonképpen a *tanítói* hatalom a kormányzói hatalomnak része (a Krisztus nevében hivatalosan előadott tan jogilag is kötelező!) a kanonisták a kódex után (c. 108) visszatértek a *Szent Tamás*-féle (II—II, 39, 3) *kettős* felosztásra (rendi hatalom = pot. ordinis; kormányzói hatalom = pot. iurisdictionis) vö. *Eichmann—Mörsdorf*, Lehrbuch, I. 255, *Bertrams* SJ. De potestate Ecclesiae in ordine ad bonum supernaturale institutionaliter habendum, in Periodica, 1957, 42.

Az egyházi hatalom birtokosai, alanyai egymással különböző fölé- és alárendeltségi viszonyban állnak. Az egyházi hatalomnak ezt a fokozatos szervezetét hierarchiának (hierarchia: sacer principatus) nevezzük.

A hierarchia tehát tárgyilag az egyházi közhatalomnak a kifejezése; alanyilag pedig az egyházi hatalommal rendelkezőknek ill. e hatalomból részesedőknek rendezett sora. — Minthogy kétféle hatalom van, kétféle hierarchiát különböztetünk meg: az egyik a rendi hierarchia (h. ordinis), a másik a kormányzói hierarchia (h. iurisdictionis.)

A hierarchia lehet isteni és emberi eredetű: (iuris divini et humani).

A hierarchia lényegében isteni eredetre, vagyis Krisztus rendelésére megy vissza: „si quis dixerit hierarchiam non esse divina ordinatione constitutam, quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris: anathema sit." (Cons. Trid. Sess. 23. can. 6.) Tehát hitigazság, hogy az egyházi hatalmat Krisztus nem egyenlő mértékben ruházta fokozatos szervezetét hierarchiának (hierarchia: sacer principatus) az apostolokra, hanem egyet kiválasztott közülük, akinek a teljhatalmat adta. Az apostolok sem egyenlő mértékben adták tovább; a püspökök kapták a hatalom teljét, a papoknak és presbytereknek annak csak egy részét és az alsóbb tevékenységek végzésére szerpapokat, diakonusokat rendeltek.

1. Három *rendi* hierarchiai fokozat van: püspöki, presbiteri, diakonusi fokozat. Ezek isteni alapításúak. (c. 108. § 3.)

Az idők folyamán ezekhez párosult még egyházi intézkedés folytán az alszerpapság és a négy kisebb rend.

2. A *kormányzói hatalom* (hierarchia iurisdictionis) isteni eredetű, vagyis Krisztus rendelésén nyugszik. Ilyen a pápai és püspöki kormányhatalom. (c. 108. § 3. + 196.) A tételes jogfejlődés azonban a pápa és a püspökök között különféle középfokozatokat hozott létre: patriárkák, prímások, érsekek, stb. Mindezek összessége a hierarchia jurisdictionis.

3. *Az apostoli hatalom átadása.*

Minthogy Krisztus Egyházát nem az apostolok rövid élettartamára alapította, hanem az idők végeztéig, éppen ezért a hármas hatalom átszármaztatása az utódokra, elengedhetetlen feltétel volt. Az apostolok a Szentírás több helyének tanúsága szerint püspököket neveztek ki, a hívőket pedig engedelmességre és tiszteletre intették. (Zsid. 13,

17.) — A sucessio apostolica az Egyház eredetének legbiztosabb jele. Ennek a hatalomnak alanyai kizárólagosan a püspökök.

De nemcsak az apostolok hatalma szállt át a püspökökre, hanem Péternek egyházfői tisztsége is átszállt a mindenkori római püspökre, akit pápának nevezünk. A pápák, Róma püspökei, már az első századokban a legfőbb tekintélyt képviselik az Egyházban. Az első században *Kelemen* dönti el a korintusiak vitáját. (Eus. Hist. eccl. 3, 16.) A második században *Viktor* pápa dönt a húsvéti idő ügyében. A harmadik században *István* pápa oldotta meg az eretnekkeresztelés problémáját stb.

4. *A rendi és kormányzói hatalom közötti különbség.*

a) A *cél* szempontjából: a rendi hierarchia célja lelki: a hívek lelki üdvének előmozdítása, a kormányzói hatalom feladata pedig az Egyház irányítása és kormányzása.

b) Eredet szempontjából: A rendi hatalom ünnepélyes szakrális cselekmény, az ún. egyházi rend (ordo) szentségén alapszik (ordinatio), a kormányzói hatalom pedig az illetékes hatóság kánonszerű felhatalmazásából, illetve küldetéséből származik: missio canonica.

c) Gyakorlás szempontjából: A rendi hatalom, minthogy — legalább néhány — eltörölhetetlen jegyet nyom a lélekbe, mindig és minden körülmények között — tehát hitszakadás és eretnekség esetében is — fennáll és érvényesen gyakorolható. A joghatósági hatalom azonban, minthogy egyedül törvényes megbízáson alapul, szűkíthető, sőt némely esetben ipso iure, máskor bírói ítélettel el is vonható.

d) Kölcsönös függés: A rendi hatalom fennállhat kormányhatalom nélkül (pl. segédpüspök) és kormányhatalom rendi hatalom nélkül (pl. nem püspök apostoli kormányzó, aki püspöki hatalommal vezeti az egyházmegyét. (Általában a rendi hatalmat csak azon a területen szabad gyakorolni, amelyre nézve az illető joghatósági hatalmat nyert.)

5. *Az egyháztagok két osztálya.*

Az egyházi rendi és kormányzói hatalom hordozója magának Krisztusnak a rendeléséből egy külön rend, osztály, amelyet *klérus* (pap) elnevezéssel illetünk. A többi egyháztagok a *laikusok* vagy világiak osztályát alkotják. Ez utóbbiak a kormányzásban nem vesznek részt.

V. AZ EGYHÁZI HATALOM CÉLJAI:

Az egyházi hatalom célja kizárólagosan vallásos és természetfeletti:[11] egyént és közösséget a kovász módjára át kell hatnia és az örök cél felé irányítania. Ezért mondja már Origenes a III. században: „Extra Ecclesiam nulla salus." (Homel. in Jesu nave. 3, 5.) Az üdvösség feltétele: legalább vágyban az Egyházhoz való tartozás.

3. § A keleti Egyház

Az ún. nyugati vagy latin Egyházon kívül megemlítjük a keleti egyházat is.

A) A KELETI EGYHÁZ MEGHATÁROZÁSA

A keleti egyház meghatározásánál több, különböző elv jöhet számításba.[12]

1. Területi elv.

a) Ezt az elvet figyelembe véve keleti egyháznak mondhatjuk a régi keletrómai birodalom területét (ecclesia orientalis).

Nagy Theodosius 395-ben a római birodalmat véglegesen keleti és nyugati részre osztotta. A keleti birodalom 7 polgári dioecesisből állott, amely két praefectura-ra oszlott. Az egyik a „praefectura orientis" (Egyiptom, Oriens, Thracia, Pontus, Asia proconsularis.), a másik: „Praefectura Illyrici" Dacia és Macedonia.

Kezdetben a keleti egyház ezt a földrajzilag ill. politikailag elhatárolt területet jelentette (1453-ig a keleti birodalom megszűnéséig). A mostani „keleti egyház" fogalma tágabb. A keleti egyház hithirdetői ugyanis a kereszténységet elég korán, a birodalom határán túl is elterjesztették. Így Perzsiában valószínűleg már a II. században, Örményországban a III. század végén, Etiopiában és Georgiában a IV. század első felében. A különböző szláv népeknél pedig a IX. és X. században terjedt el a „keleti" kereszténység. A keleti egyházhoz soroljuk azokat a híveket is, akik bár nem az említett területen laknak, de szertartásban vagy nyelvben ehhez a területhez tartoznak: Amerika, Kína, Japán stb. keleti szertartású katolikusai.

[11] Krisztus az Egyház láthatatlan feje és a rendi és kormányzói hatalom hordozói arra vannak hivatva, hogy Isten népének mint egésznek és annak egyes közösségeinek az Urat látható formában képviseljék. Az Egyházban az alapító Akarat érvényesül: nem mint kívülálló akarata, hanem mint a *Főnek* az akarata, Aki által a hívők Isten népének közösségébe kapcsolódnak.

[12] Vö. *A. Coussa,* Epitome praelectionum de iure eccl. orientali. Grottaferrata. 1948.

b) A négy keleti patriarchatus (quattuor patriarchatus orientis) — Konstantinápoly, Alexandria, Antiochia, Jeruzsálem — szintén nem foglalja magában a teljes keleti egyházat. Nem tartoznak pl. hozzá a rutének, örmények, kaldok. Ma az örményeknek és kaldoknak külön — az antiochiai pátriárkától független — szervezetük van.

2. Hitelv

Eme alapon a keleti egyház és az *orthodox* egyház azonos (ecclesia orthodoxa). A kalcedoni zsinaton a katolikusok a monofizitákkal szemben orthodoxnak)igazhitű) nevezték magukat. A VII. egyetemes (II. niceai) zsinat után (798) Methodius konstantinápolyi pátriárka 843-ban nagyböjt első vasárnapjára az orthodoxia ünnepét rendelte el.

A nem egyesült keleti egyház 1054 óta (a szakadás időpontjától) kizárólagosan orthodoxnak nevezi magát.[13]

A monofizita eretnekek (örmények, szírek, koptok) és a nesztoriánusok (káldok) ma is szintén orthodoxnak nevezik magukat.[14]

3. Nyelvhasználati elv.

Eszerint keleti egyház maga a görög egyház (ecclesia orientalis sive Graeca). Ez a név volt használatos ama közösségeknél, amelyeket az apostolok vagy közvetlen utódaik alapítottak, s ahol a görög nyelv volt használatban. „Görög" pl. a konstantinápolyi egyház. Itt állott a császár trónusa, s a görög nyelvet itt használták először. Innen vették azt át később a többi partiarchátusok.

Mint látjuk, a fenti definiciók egyike sem fejezi ki precízen a keleti egyházat. Helyesebb, ha azt mondjuk, hogy a keleti egyház magában foglalja mindama keresztényeket — személyeket vagy közösséget — akik, illetve amelyek az egész világon (nemcsak Keleten) nem a latin, hanem a keleti ritust követik és nem latin nyelven végzik a szertartásokat.

Azokat a keleti szertartású híveket, akik a szakadás után az Egyházba visszatértek unitus-oknak, egyesülteknek,, ill. keleti szertartású katolikusoknak nevezzük; akik viszont a szakadárságban megmaradtak, orthodoxoknak tartják magukat.

Keleti szertartású római katolikusok tehát az idők folyamán eretnekségbe jutott, de később az Apostoli Szentszékhez visszatért hívek és ezek közössége, akik ma szerte a világon ugyanazt a hitet vallják, ugyanazon fő, a római pápa felügyelete alatt élnek, ugyanazon szentségeket használ-

[13] Vö. *J. Bintktrine,* Das ökumenische Konzil und die Orthodoxen. Theologisches Jahrbuch. Leipzig. 1961. 312—325. — *O. Karrer,* Ökumenische Katholizität. Uo. 326—344.

[14] Hitelvi szempontból időrendben a nemkatolikus keleti szertartásokat három csoportba oszthatjuk:

a) Nesztorianusok (akik azt tanítják, hogy Krisztusban két személy van: isteni és emberi; a tévedést elítélte az efezusi zsinat 431-ben), számuk 85 000.

b) Monofiziták (akik azt tanítják, hogy Krisztusban egy (ti. isteni) természet van: szírek, jakobiták Indiában, koptok, etiópok, örmények), számuk 14 340 000.

c) orthodoxok (akik a pápa főségét nem fogadják el: Konstantinápoly, Kréta, Görögország, Ciprus, melchiták, szlávok, román, magyar, albán, finn, Georgia stb.).

ják s csupán a szertartásban (ritus), illetve annak nyelvében és néhány kisebb jelentőségű fegyelmi kérdésben különböznek a latin szertartású katolikusoktól.[15]

B) A KELETI EGYHÁZ SZERTARTÁSAI[16]

A keleti egyház főleg a külső szertartásokban tér el a nyugati vagy latin egyháztól. XIV. Benedek pápa 1755. július 26-án kiadott *Allatae sunt* kezdetű konstitúciójában négy keleti ritust sorol fel: a görög, az örmény, a szír és a kopt ritust.[17]

Újabban a tudományos felfogás öt ritust különböztet meg az ősrégi öt keresztény egyházközség sajátos disciplinája alapján: alexandriai, antiochiai vagy nyugati szír, bizantin, örmény, és keleti szír vagy kald ritust.

Ezek közül három a régi római birodalom határán belül, (Alexandria, Antiochia, Konstantinápoly), kettő pedig (Perzsia, és Örményország) annak határain kívül terült el.

Az öt fontosabb ritus tehát, amelyet mind az egyesült, mind a nem egyesült keleti keresztények manapság is használnak, a következő:

I. Az alexandriai ritus. (Ritus Alexandrinus).[18]

Két válfaja van: kopt és etióp ritus.

1. *A kopt ritus* (Ritus Coptus).

A kopt elnevezés az arab qobt, téves kiejtés folytán qibt (Aigypt) szóból ered. Ezek Egyiptom őslakóinak a leszármazottai. — Az alexandriai püspöknek már a niceai zsinat kimagasló helyet biztosít

[15] A nemkatolikus keleti szertartásúak óriási száma mellett az egyesült vagyis katolikus keleti szertartásúak száma: 10 206 000. — Vö. *Simmler—R. Stahlin,* Christliche Religian. Frankfurt. 1957. S. 245.

[16] Vö. *A Diomedes Kyriakos,* Geschichte der orientalischen Kirchen von 1453—1898. Leipzig. 1902. — *Lippay Lajos,* A keleti egyházak. Budapest. 1934. — *W. De Vries,* Der christliche Osten in Geschicht und Gegenwart. Würzbug. 1951. *Coussa,* im.

[17] „Orientalem autem ecclesiam omnibus notum est quattuor ritibus canstrae, videlicet graeco, armeno, syriaco et coptico, qui sane ritus universi sub uno nomine Ecclesiae Graecae aut Orientalis intelligantur non secus ac sub Ecclesiae Latinae Romanae nomine ritus romanus, ambroisecus, cosarabicus et varia, peculiares ritus ordinum regularium comprehenduntur." *Fontes,* II. nr. 434.

[18] Alexandria városát Nagy Sándor makedón király alapította Krisztus előtt 320-ban. Később egyik vezérének, ill. utódainak a Ptolemeusoknak lett a székhelye, akik a fáraókat követték a trónon. — Hajdan virágzó kereszténység volt Egyiptomban, főleg Alexandriában, amelyet Márk evan-

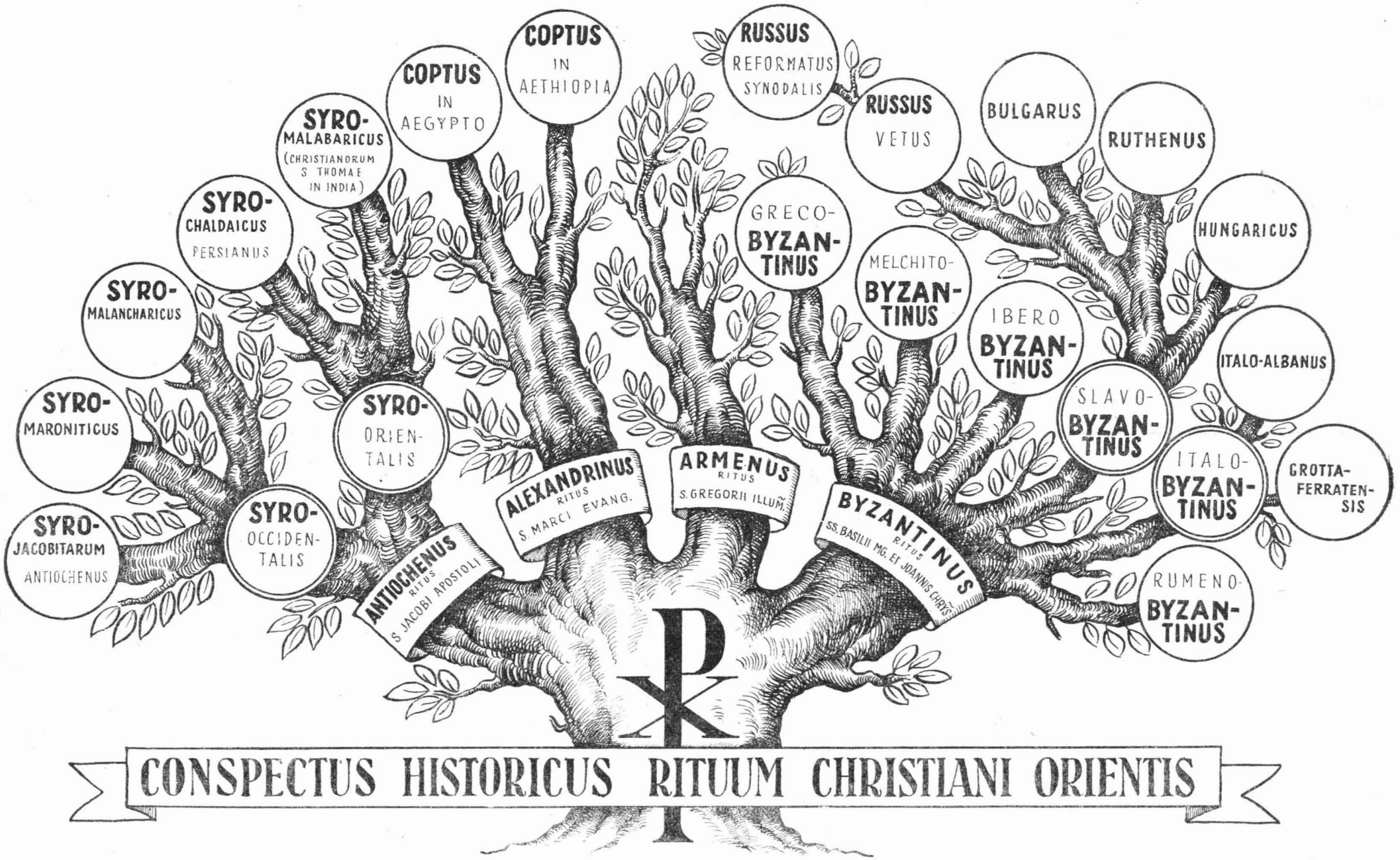
COPTUS IN AETHIOPIA
COPTUS IN AEGYPTO
SYRO-MALABARICUS (CHRISTIANORUM S THOMAE IN INDIA)
SYRO-CHALDAICUS PERSIANUS
SYRO-MALANCHARICUS
SYRO-MARONITICUS
SYRO-JACOBITARUM ANTIOCHENUS
SYRO-OCCIDENTALIS
SYRO-ORIENTALIS
ANTIOCHENUS RITUS S JACOBI APOSTOLI
ALEXANDRINUS RITUS S MARCI EVANG.
ARMENUS RITUS S GREGORII ILLUM.
BYZANTINUS RITUS SS BASILII MG ET JOANNIS CHRYS.
GRECO-BYZANTINUS
RUSSUS REFORMATUS SYNODALIS
RUSSUS VETUS
MELCHITO-BYZANTINUS
IBERO BYZANTINUS
SLAVO-BYZANTINUS
BULGARUS
RUTHENUS
HUNGARICUS
ITALO-ALBANUS
ITALO-BYZANTINUS
GROTTA-FERRATENSIS
RUMENO-BYZANTINUS
CONSPECTUS HISTORICUS RITUUM CHRISTIANI ORIENTIS

széles területen, s hamarosan a pátriárkai dignitásra is emelkedett. Ennek a pátriarkátusnak sajátos egyiptomi (kopt) ritusa volt, amelyet az első századokban görög nyelven, később a VII. századtól kezdve a kopt mellett arab nyelven végeznek.

2. *Az etióp (abesszín) ritus.* (Ritus Aethiopicus).

Abesszíniában (innen „ritus Abessinus") már a IV. században terjed a kereszténység, s ezek a keresztények szükségszerűen függő helyzetbe kerültek az alexandriai patriarchatustól. III. Gyula 1554-ben pátriárkát (abuna) nevezett ki számukra.

II. Az antiochiai ritus. (Ritus Antiochenus, Syriacus)[19]

A szír ritusnak több alosztálya van:

1. *A tiszta szír vagy nyugati szír ritus.*

A szírek egy része a kalcedóni zsinat után monofizita lett. Jacobus Bardäusról, (baradai: rongyos), aki a VI. század közepén a monofizita szír egyházat megszervezte, jakobitáknak nevezik magukat. Ezt az elnevezést a később Rómával egyesült szírek is megtartották: (egyesült jakobiták).

A tiszta szír ritus az 1662-ben létesített antiochiai patriarchátusban használatos. A patriarcha székhelye: Beyrut. Címe: Antiochia, az Isten városa és az egész Kelet patriarkája.

2. *Szír-maronita ritus.*[20]

A maroniták is szír eredetűek, mint a melkiták és jakobiták. Szétszórtan élnek Szíriában, Palesztinában, Ciprusban, Egyiptomban és mindkét Amerikában. A maroniták nevüket Szent Maron szerzetestől, Aranyszájú Szent János barátjától vezetik le, aki köré Cyrrhus város közelében számos tanítvány csoportosult anélkül, hogy részükre ko-

---

gelista teremtett meg. De később monofizita eretnekségbe estek a koptok. Egyrészük később visszatért az Egyházba. Ezek részére XIV. Benedek 1741-ben kopt püspököt nevezett ki, VI. Pius pedig 1781-ben Kairóban apostoli vikariátust állított fel, míg XIII. Leó 1895. nov. 26-án alexandriai kopt patriarchatust létesített számukra.

[19] Antiochia városát Nagy Sándor egyik hadvezére, Seleucus alapította Kr. e. 300 körül. A kereszténység itteni elterjesztése Szent Pál és Barnabás apostolok nevéhez fűződik. Antiochia Szíria fővárosa. — Az antiochiai patriarchátus ritusa ősrégi eredetű szertartás, amelyet arám, vagy ószír nyelven végeztek.

[20] Vö. Lex. f. Theol. u. Kirche. Bd. V. col. 384—386. — *W. De Vries,* i. m. p. 117., 246.

lostort alapított volna. Tanítványai halála után (423 előtt) az Orontes partján kolostort létesítettek, amely hosszú időn át az igazhitűség fellegvára volt a monofizitákkal szemben.

Heraklius császár idején a monoteléta eretnekséghez csatlakoztak. A VIII. század első felében elválnak a melkitáktól és önálló egyházat létesítenek. A kolostor székhelye: Maron. A IX. században már pátriárkájuk van. A XII. századtól megindul a visszatérés Rómához.

A maronita ritus összes tagjai egyesültek, tehát nincs külön maronita egyház.

Fejük az antiochiai maronita patriarcha (Antiochia és az egész Kelet patriarchája).

Szellemben és ritusban legközelebb állnak a latin ritushoz (miseruha, kovásztalan kenyér, egy szín alatti áldozás, a bérmálást a püspök adja).

3. *Szír-malankár ritus.*[21]

A malabári kereszténveknek Rómához visszatért hívei később ismét elszakadtak, mivel a latin misszionáriusok kevés megértést tanúsítottak az ő sajátos szokásaikkal szemben. Ezek 1665-ben a jakobita pátriárkától küldött püspöknek rendelték alá magukat, s így született meg az indiai jakobita egyház.

1930 óta élénk uniós mozgalom indult meg.

A visszatértek, illetve egyesültek 1932. június 11 óta az ún. szírmalankár egyházat alkotják. Érseki tartományuk: Trivandrum.

III. Szír-káld ritus. (Ritus Chaldaeus.)[22]

1. *Káld ritus.*

A 431 évi efezusi zsinat elítélő döntése után a nesztoriánusok Mezopotámiába és Perzsiába menekültek (sőt eljutottak Mongóliáig és Kínáig), ahol a nesztoriánus egyházat alapították. A szír ritust ma-

[21] Uo.

[22] A római birodalom területén kívül a legrégibb keresztény közösség Perzsiában keletkezett. Történetileg azonban nem igazolható, hogy itt Szent Tamás apostol hirdette volna az evangéliumot. A II. században azonban már mindenesetre elterjedt Perzsiában a kereszténység. Főleg a szír nyelvű emberek tértek meg, s így kezdettől fogva a liturgia nyelve is szír lett. A IV. században a Sassanidák üldözése miatt a keresztények nem érintkezhettek Nyugattal és így önálló perzsa keresztény egyház alakult ki. A fő a Seleukia-Ktesiphon (most Irakban van) püspöke, aki már 400 után használja a „katholikos" (általános főpap) megkülönböztető címet. A 410 évi seleukiai zsinaton az egész perzsa egyház fejének ismerték el. Az újabb üldözés megint megszakította a Nyugattal való érintkezést. 424-ben a perzsa Egyház autonomnak jelentette ki magát, s így a káld egyház a legősibb szakadár egyház. Vö. W. d. *Vries.* i. m. 29—30.

gukkal vitték, csak a kald nyelvet tették meg a ritus nyelvévé. Éppen ezért keleti szíreknek is nevezik őket. E ritust még asszír, perzsa vagy káld szertartásnak is szokták nevezni. A XVI. században Rómával egyesült nesztoriánusokat kaldoknak nevezzük ma is.

Ilyen ritusú hívek manapság a babiloni patriarchatus területén Irakban (Perzsia) és Iránban (Mezopotámia) élnek. A pátriárka székhelye: Mosszul.

1681. óta a patriarcha neve mindig József, újabban azonban Szent Tamás apostol missziós munkájára való emlékezésképp a Tamás nevet veszik fel.

A papok coelibátusban élnek, a liturgia nyelve arab, illetve perzsa.

2. *Malabár ritus.*[23]

India délnyugati sík partvidékének lakói a malabárok (kb. 7 millió). A hagyomány szerint Szent Tamás apostol hirdette volna itt az evangéliumot. Az itteni kereszténységet ezért Szent Tamás kereszténységének is szokás nevezni. Kezdetben a szír nesztoriánus pátriárkától kapták püspökeiket.

Az 1599. évi Diemper-i zsinaton, amelyet a goai latin érsek tartott, tértek vissza ismét az Egyházba, de 1652-ben ismét elszakadtak.

Olasz karmeliták buzgólkodása folytán a hívek fele viszatért, míg a másik fele 1665-ben a jakobita patriárkához csatlakozott és indiai jakobita egyházat alapítottak.

XIII. Leo 1886. szeptember 1-én 7 egyháztartományt létesített Indiában.

A katolikus malabár egyházat XI. Pius pápa (const. Romani Pontificis) 1923. december 21-én újjászervezte. A metropolita székhelye: Ernakulam. Három szufraganeus püspöke van. A püspököket közvetlenül Róma nevezi ki. Az összes papok nőtlenek.

IV. A bizánci (görög) ritus. (Ritus Byzantinus)

E ritushoz tartoznak általában azok, akiket bizánci papok térítettek meg, vagy akik később elismerték Bizánc vallási főségét. Ez a ritus elsősorban Aranyszájú Szent János és Nagy Szent Bazil liturgiája szerint végzi az istentiszteletet. A bizárci ritus egyébként a liturgia nyelve szerint több alosztályra oszlik.

1. *Ógörög nyelvű bizánci ritus.* (Graeco-Byzantinus)

Tiszta görög nyelv: használatos Istambulban, (Konstantinápoly) és Görögország némely területén.

[23] W. d. *Wries*, i. m. 244—246.

2. *Italo-görögök (Italo-Byzantinus)*[24]

a) *Italo-albánok:* Dél-Itália és Szicília a bizánci ritus szerint vette fel a kereszténységet. III. Leó császár pedig 732-ben a konstantinápolyi pátriárkához csatolta e területet. Amikor a normannok meghódították e területet a bizánci rítus helyébe a latin lépett. Konstantinápoly elfoglalása után (1453) a török elől menekülő görög és albán gyarmatosok Szicíliában és Calabriában telepedtek le, akik viszont a bizánci ritust követték. VIII. Orbán pápa bizánci ritusú metropolitát nevezett ki számukra, aki Rómában székelt (1624), XIV. Benedek pedig „Etsi pastoralis" kezdetű konstitúciójával[24] (1742) külön törvényt alkotott számukra, amelyben sok a megszorítás. Ugyanő két szemináriumot állított fel az albán papság nevelésére; Palermóban Szicília részére, Ullanóban pedig Calabria részére. (1736.)

XIII. Leo rendelete szerint a ritus nyelv ógörög, csak vasár és ünnepnapokon olvasható az evangélium albán nyelven.

XV. Benedek 1919-ben Calabriában görög-albán egyházmegyét szervezett Lungro püspöki székhellyel, Szicíliában pedig XI. Pius 1937-ben létesített külön eparchiát számukra (Piana).

b) Az olaszországi görög ritus részére nagyjelentőségű a Róma melletti *Grotta-Ferrataban* lévő bazilita apátság, amelyet Szent Nilus 1004-ben alapított. A görög-olasz egyházak 1940-ben tartottak itt zsinatot.

Az USA-ban kb. 20 000 italo-albán él külön szervezet nélkül.

3. *Görög-melkita ritus.* (Melchito-Byzantinus).

A melkiták Szíriában, Palesztínában és Egyiptomban élnek s a régi antiochiai, jeruzsálemi és alexandriai patriarchátusok Bizánchoz és szertartásához hű maradt hívei. Ezek közül többen később egyesültek: ezek a katolikus melkiták.

Azért nevezik őket melkitáknak, (melek: király, császár), mert hűek maradtak az Egyházhoz és a kalcedoni zsinat döntését elfogadták, amelyet akkoriban a császár is vallott.

XIII. Leo 1894. nov. 30. (Orientalium dignitas)[25] állította fel az antiochiai melkita patriarchátust részükre. A katolikus melkita pátriárka hangzatos címe: „Antiochia, Alexandria, Jeruzsálem nagy városok, Cilicia, Szíria, Hibéria, Arábia, az egész Kelet patriárchája."

A pátriárka közvetlen egyházmegyéje a damaszkuszi érsekség; 13 suffraganeus püspökséggel.

[24] *Fontes* I. nr. 328.
[25] *Fontes* III. nr. 637.

4. *Georgiai ritus*[26] (Ibero-Byzantinus)

Georgia, (Hiberia, Grúzia) a Fekete-tenger és a Kaspi-tenger között terül el. Nevét Szent Györgytől kapta, akit patrónusként tisztelnek. Már a IV. században hittérítőket kért Mirián király Konstantinápolytól, és kapcsolatban állott a szír-perzsa egyházzal is. A 419. évi seleukiai zsinaton a georgiai püspökök is részt vettek. Az antiochiai pátriárka papjai térítették meg a népet; a ritus nyelve görög lett, s már ekkor volt „katholikos"-uk. A görög nyelvet a nemzeti nyelvvel a VI. században cserélték fel. A főpap Tiflisben székelt. 1943-ban a moszkvai patriarchához csatlakoztak.

5. *Ószláv nyelvű bizantin ritus (Slavo-Byzantinus:* rutén, szerb, bolgár, magyar, orosz nyelvű bizantin ritus).[27]

a) *Orosz nyelvű bizantin ritus.*

Az orosz egyház 1589-ben külön vált a konstantinápolyi pátriárchától és független orosz egyházzá alakult a moszkvai pátriárka vezetésével. Nagy Péter cár 1700-ban a patriarkátust megszüntette és helyébe a kollektív szervet a „szent szinodust" tette meg legfőbb egyházi intéző szervnek, amely egyházi és világi férfiakból állott. 1917-ben ismét visszaállították a patriárchátust.

b) *a rutének* a római egyházzal a Brest—Litowsk-i (VIII. Kelemen. 1596) egyezmény alapján egyesültek. 1946-ban Lembergben összeült zsinat az uniót felmondta.[28]

1°. Lengyelországban a przemysli és stanislavovi püspökség és a régi Galícia területén laknak ruténok.

2°. Az USA-ban több mint félmillió kivándorolt rutén él. XI. Pius 1924-ben két egyházmegyét szervezett: Philadelphiában a galíciai és Pittsburgban a kárpát ruténok részére. Kanadában kb. 500 000 rutén él. Egyházmegyéjüknek Winnipeg a központja.

3°. Csehszlovákiában a munkácsi, eperjesi egyházmegye ottmaradt részeiben ószláv nyelven végzik a funkciókat.

c) *Jugoszláviában* VI. Pius Mária Terézia kérésére felállította a körösi bizantin ritusú (krizevci) egyházmegyét (Bevándorolt rutén, horvát, szerb, román, macedon hívek részére);

d) *Bulgáriában* kb. 6000 bizantin ritusú hívő él.

e) *Magyar nyelvű bizantin ritus.*

1°. VI. Pius Mária Terézia kérésére alapította 1771-ben a bizánci szertartású munkácsi egyházmegyét Ungvár székhellyel. Ebből hasí-

[26] Vö. *Vries*, i. m. 31—32.
[27] *Vries*. i. m. 85.
[28] Uo. 185. skk.

totta ki a VII. Pius 1818-ban az eperjesi egyházmegyét. Akkor mindkettő az esztergomi érsek szuffraganeusa volt. A két egyházmegyét az első világháború kettészelte. XI. Pius a Magyarországra eső két csonkot 1925-ben miskolci apostoli kormányzóságba egyesítette. (A szertartásban csak a kánon szövege ószláv, a többit magyar nyelven mondják.)

2°. A hajdúdorogi egyházmegyében, amelyet X. Pius 1912. június 8-án alapított *Christi fideles* kezdetű bullájával, a szertartás nyelve a bulla szerint görög, de 50 éves jogszokás alapján a Szentszék hallgatólagos jóváhagyásával magyarul végeznek mindent a kánon kivételével, amelyet továbbra is görögül mondanak. Ezáltal a magyar nyelv is a liturgikus nyelvek közé emelkedett.

6. *Román nyelvű bizantin ritus.*

A román egyház a XIV. században a bolgár érsektől (ochrida) került függőségbe, s így a Rómával való unió 1697-ben kezdődött és 1699. febr. 16-án Lipót császár diplomájával fejeződött be. Az 1700. szeptemberi gyulafehérvári nagy zsinaton 593 pap vett részt.

VI. Pius Mária Terézia kérésére Nagyváradon román ritusú egyházmegyét létesített (1777), IX. Pius pedig a Fogaras-Gyulafehérvári érsekséget Balázsfalva székhellyel, és Nagyvárad, Szamosújvár, Lugos és Máramaros (1930) szuffraganeus püspökségeit rendelte alá.

IV. Örmény szertartás (Ritus Armenus)

Az örmény szertartás sajátos keveréke az antiochiai, a bizánci és a nyugati ritusoknak.

Az örmények a IV. században tértek meg Világosító Szent Gergely apostolkodása folytán. Tiridates király megtérése után az egész nép megtért és a kereszténység államvallás lett. Minthogy Szent Gergely Caesareában vette fel a püspöki rendet, az örmény egyház függő viszonyba került a caesareai egyházzal. Politikai nézeteltérések miatt 374-ben elszakadt tőle és önálló lett. Az egyesülés Rómával 1198-tól kezdve folyamatosan történt.

XIV. Benedek 1740-ben Konstantinápolyban örmény érsekséget létesített, amelyet IX. Pius[29] 1867-ben egyesített a ciliciai pátriárka dignitásával. Címe: Cilicia katholikosa és az összes örmények pátriárkája. — XIII. Leo 1883-ban Rómában örmény kollégiumot létesített.

Az 1869. évi konstantinápolyi zsinat óta a coelibátus az összes papokra ki van terjesztve.

[29] Litt. ap. *Reversurus, Fontes,* III. nr. 546.

Az örmény pátriárka Libanonban székel, a Beyrut melletti Bzommár kolostorban.

Örmények élnek még szétszórtan az USA-ban, Romániában és máshol.

Két örmény (mechitarista) kongregáció működik: a velencei (Mechitár (1676—1749) alapítása 1717-ben) és az ebből később (1773) kivált bécsi kongregáció. (1811)

C) A KELETI EGYHÁZ ÚJ JOGRENDJE.[30]

A keleti egyház jogának kodifikálását XI. Pius pápa rendelte el 1931-ben, amely fordítva, mint a latin kódexnél történt, először a jogforrásokat gyűjtötte össze és pubilkálta, s miután a források együtt voltak és publikáltattak, részleteiben tették közzé a keleti törvénykönyvet. A közzététel már XII. Pius pápa uralkodása idején történt.

1. *A keleti jog forrásai:*

a) Series I. in 15 vol. inde ab anno. 1930.

b) Series II. in 30 vol. inde ab anno 1935.

c) Series III. inde ab anno 1943.

2. *A keleti kódex eddig megjelent részei.*

a) *Házasságjog:* Publ. 22. febr. 1949. in vigore inde a die 2. maii. 1949. MP. Pii XII. *Crebrae allatae.* AAS. 41. 89—119.

b) Perjog: Publ. 6. jan. 1950. in vigore inde a 6. ian. 1951. Cf. MP. Pii XII. *Sollicitudinem nostram.* AAS. 44. 65—150.

c) Szerzetesjog. Egyházi vagyonjog: publ. die 9. febr. 1952. in vigore. inde a die 21. nov. 1952. Cf. MP. Pii XII. *Postquam Apostolicis* AAS. 44. 65—150.

d) Személyi jog: Publ. die 2. jun. 1957. in vigore in die a 25. 1958. Cf. MP. Pii XII. *Cleri Sanctitati* AAS. 49.

[30] *Irodalom: Cicognani,* La codificazione del diritto orientale. (Il Monitore eccl. 1931. 216.) — ua. De codificatione canonica orientali. Apoll. 1932. 86—95. — *Badii,* Intorno alla codificazione canonica orientale. Il diritto eccl. 1933. 3. skk. — *Coussa,* De codificatione canonica orientali, Acta Congressus Juridici Internationalis. Vol. IV. pl. 481—532. — *Luttor* Ferenc, A keleti szertartású katolikus egyházak készülő törvénykönyve. Kath. Szemle. 1932. 385. skk. — *Szántay Szémán István,* Az unionizmus. Miskolc. — A keleti partikuláris jogforrásokról: *De Clercq,* Apollinaris. 1931. 409—427. — ua. Les conciles des orientaux catholiques. Pars I. De 1575—1849. Paris. 1950.

II. fejezet

AZ EGYHÁZ JOGI ARCA

4. § A jog[31]

A) A JOG FOGALMA ÁLTALÁBAN

I. *A jog szükségessége*

Tapasztalati tény, hogy az ember ősidőktől fogva majd ideiglenes, majd állandó jellegű együttesben él. Csak így tudja fizikai, kulturális és erkölcsi értékeit kifejleszteni. Az emberek eme különböző természetű, célú és jellegű egyesüléseit fejlettebb fokon *társadalom* elnevezéssel illetjük. A társadalom tehát az ember természetéből fakadó és így az emberi életre nélkülözhetetlen képződmény.

A társas együttesbe beleszületett, bekapcsolódott vagy éppen az azt létrehozó emberek cselekedetei folytonos érintkezésben vannak egymással. Az érintkezés rendesen háromféle lehet: összhang, súrlódás vagy ellentét.

— A társadalom csak akkor állhat fenn, ha benne *rend* uralkodik. *A rend az egész részeinek helyénvalósága* (sztatikus rend) *és a részek funkcióinak megfelelő folyamata.* (dinamikus rend.) A rend kialakulásában mindig valamilyen szabály érvényesül. A rend szabályok követése nélkül előbb-utóbb tönkremegy, a társas alakulat pedig felbomlik, anarchiába süllyed.

Az emberek társas cselekvését, embertársaikhoz való viszonyát, cselekvéseinek társas, tehát külső nézőszögből való megfelelőségét társadalmi szabályok határozzák meg. Ide soroljuk a jogszabályokat is. A jog tehát normatív szabály, amelynek közelebbi meghatározását illetően nagyon eltérőek a vélemények.

[31] *A. A. Baumgarten,* Die Wissenschaft vom Recht und ihre Methode. Tübingen. 1920. — *G. Graneris,* Contributi Tomistici alla Filosofia del diritto. Torino. 1949. — *F. Olgiati,* Il concetto di giuridictà in San Tommaso d'Aquino. Milano. 1951. — *R. Treves,* Diritto e cultura. Torino. 1947. — *S. Romani,* Elementa iuris Ecclesiae publici fundamentalis. Romae. 1953. — *G. Lombardi,* Sul concetto di „ius gentium". Romae. 1947. — *L. Bender,* Philosophia iuris. Romae. 1947. — *W. Schönfeld,* Grundlegung der Rechtswissenschaft. Stuttgart und Köln. 1951. — *Moór Gyula.* Bevezetés a jogfilozófiába. Budapest, 1923. *Tóth János,* Világnézet és jogalkalmazás. Eger 1942. — *Tury Sándor Kornél,* Vallás, erkölcsi és magánjog. Kolozsvár. 1943. — *Reiner János,* Az egyházjog fogalma. Budapest. 1899. *Sohm* ellen.) — *Horváth Sándor,* A természetjog rendező szerepe. Budapest. 1941. *A. Verdross,* Abendländische Rechtsphil. Wien. 1959. — *V. Giorgianni,* Il concetto del diritto e dello Stato in S. Agostino. Padova. 1951. p. 181. — *A. Reinach,* Zur Phänomenologie des Rechts. München. 1952. — *E. Harcia Maynez,* El problema de la definicion del derecho. Revista dela Facultad de derecho y ciensias sociales. 1955. 747—772.

II. A jog fogalma

A jog meghatározásánál három kiindulópontot vehetünk figyelembe:

1. *A jogeszme.*

Az ebből való kiindulás veszedelmes, mert mindenkinek más-más elképzelése, eszméje lehet a jogról.

2. *A jog etimológiája.*

A *ius* szóból való kiindulás szintén nem mondható helyesnek: részben azért, mert az egyes dolgok elnevezésére szolgáló nevek ritkán fejezik ki az illető tárgy lényegét (lucus a non lucendo), — másrészt a ius etimológiája még most is teljesen homályos és bizonytalan. A régiek a „iubere" vagy „iurare" igéből, illetve a „iustitia"-ból (L. 1, D, 1, 1; c. 2, D, 1) eredeztették, újabban pedig a *yaus* szanszkrit gyökből vezetik le, amely szentet, istenit, vallásost jelent. A magyar jog szót a jó, ill. jobb szóból eredeztetjük. (bal — balog, jó — jobbog, jog.)

3. A harmadik lehetséges kiindulási pont a *jog ténye,* (factum iuris). Az egyetemesen és szintetikusan vett jelenségek összessége. Szerte a világon uralkodókat, államfőket, törvényhozó testületeket látunk, akik törvényeket alkotnak. Vannak törvénykönyvek, amelyek a jogszabályokat tartalmazzák, bírák, akik a törvényeket alkalmazzák, börtönök, ahol a jogrendet megsértők büntetésüket töltik. Eszerint a jogot így határozhatnók meg: *A jog olyan társadalmi szabályösszeség, amelynek megtartását a közösség illetékes szerve kényszerrel is biztosíthatja.*

III. A jog közelebbi meghatározása

Minden jogi jelenségben három elemet különböztethetünk meg: az alanyt (subiectum), a cselekvést irányító szabályt (regula, norma, lex.) és a cselekvés tárgyát (objectum).

Aszerint, hogy a három elem közül melyiknek juttatunk elsőbbséget, három fő elméletet különböztetünk meg.

1. *A jogi szubjektivizmus.* (subiectivismus iuridicus.)

Az ember központiságából indul ki. Isteníti *Hegel* és *Hobbes* szabadságeszméjét. Megígéri és megengedi minden egyéni és kollektív kívánság kielégítését. Éppen ezért a jogalany fontosságát hangsúlyozza és azt mondja, hogy minden jogi jelenségnek kiindulópontja, alapja és centruma *maga az ember;* a jog lényegét tehát a jogalany képességébe, facultásába helyezi. Az elmélet különböző árnyalatokat

mutat föl aszerint, hogy melyik emberi képességet domborítja ki. (Subiectivismus physicus, naturalisticus, eudemonologicus, voluntaristicus, utilitaristicus, ethicus.)[32]

Bármelyiket is vesszük ezek közül, meg kell állapítani, hogy a szubjektivizmus alapjában véve voluntarisztikus és a deszpotizmusnak kedvez akár individuális, akár statális vonatkozásban. Minden szubjektum ugyanis, amelynek hatalma vagy képessége a jog forrása, arra törekszik, hogy a fennálló korlátokat eltávolítsa és így önmagának és másoknak egyedüli normája, törvénye legyen. És valóban az individuális szujektivizmus a politikában mint liberalizmus, a gazdasági életben mint féktelen kapitalizmus, a nemzetközi életben pedig mint imperializmus jelentkezik.

2. *A normativizmus,*

Noha különböző alakokat ölt magára (formalismus, legalismus, positivismus stb.), egyben megegyezik: az életet a törvény, a betű hatalma alá vonja. *(Duguit, Kelsen)*[33]

[32] Vö. G. *Rosmini,* Filosofia del diritto, 2. kiad. 1856.

[33] Vö. C. *Goretti,* La normatività giuridica, Padova, 1950 — A *polgári* jogfilozófusok szerint a jog igen bonyolult, kétarcú jelenség, mivel két ellentétes elemből tevődik össze. Egyrészt norma, vagyis magatartási szabály, mely az értékek világába tartozik (Sollen-Kell) s nem érvényesek reá az okság törvényei. Másrészt társadalmi, tehát valóban érvényesülő, tapasztalati jelenség, amely alá van vetve a fejlődés törvényeinek és így a lét (Sein = Van) világába, vagyis a kauzalitás uralma alá esik. A polgári jogfilozófusok a *Kell* (Sollen) és a *Van* (Sein) állítólagos összeegyezhetetlenségéből kiindulva vagy csak normatív vagy pedig csak kauzális társadalmi vonatkozásban veszik tekintetbe a jogot.

Ezek közül kiemelkedik *Hans Kelsen* osztrák jogbölcselő (Hauptprobleme der Staatsrechtslehre. 1911. Allgemeine Staatslehre. 1925. Reine Rechtslehre 1934. General theory of law and state. 1946. The Communist theory of law. London. 1955.). Alaptana a „tiszta jogtan", amelyben a jogot élesen elkülöníti minden metajurisztikus elemtől és metafizikától egyaránt. Logikailag ő is elválasztja a *Lét* és *Kell* világát és a jogot zárt normarendszernek tekinti. Szerinte a jog egy hipotetikus (feltételes) ítélet. Pszichikailag lehetetlenség ugyanis azt akarni, hogy más mit akarjon. Mindenki ugyanis csak azt akarhatja, hogy ő maga miat akarjon. Ezért a jogszabályban a törvényhozó csak azt mondja meg, hogy ő mit fog tenni, „ha" ez, vagy az bekövetkezik. Ha van A, akkor legyen B. Ezért a jog feltételes vagyis hipotetikus ítélet.

A *szocialista* szemlélet szemére veti a polgári jogászoknak, hogy a jog osztálytartalmát elhallgatják, holott „a jog nem légüres térben keletkezett és légüres térben fennálló valami, hanem összefüggésben van a társadalom egészével." (Vö. *Pálfi Ernő,* Hozzászólás: Az állam és jogelmélet az alkotmányban. Jogtud. Közlöny. 1950. 316—322.)

Különösen elutasítja e szemlélet *Kelsen* „tiszta jogtanát" azzal az indoklással, hogy a jog normativitásának idézett „Kell" jellege nem szakítja ki a jogot a tények világából és nem viszi át valamilyen formális

3. *Objektivizmus (realizmus.)*

Szent Tamás a jog meghatározásánál két tényből indul ki: az egyik a jogi jelenség (factum), a másik a *iustitia* fogalma.

a) A jogi jelenségek azt mutatják, hogy maga a jog sajátosan az emberi viszonyok közé tartozik, a közösségben élő ember számára szükségszerűség. — Éppen ezért a jog helyét az emberi cselekvések birodalmában kell keresni. S minthogy ezt a birodalmat erények kormányozzák, a jognak szükségképpen valamelyik erkölcsi erényhez kell kapcsolódnia.

b) Az erkölcsi erény, amelyhez a jog kapcsolódik, nem lehet más, mint a iustitia, amely az erények közül egyedül szabályozza az egymáshoz (ad alterum) viszonyuló cselekvéseket. Hogy ezt a kapcsolatot megétsük, szemügyre kell vennünk Szent Tamás (Arist.) erényfogalmát: *Virtus est, quae bonum facit habentem et opus eius bonum reddit.* (Summ. Theol. I—II. q. 55. a. 3.) Az erénynek tehát kettős feltétele van: a cselekvő ember helyes szándéka (animus iustus) és az emberi cselekedetnek helyes volta (opus iustum).[34]

---

logikai úton kostruált értékvilágba, mert az érvényesség mögött társadalmi erők állnak. Érdekes következő megállapítása: „Kelsen tagadja a természetjogot, mégis a hipotetikus alapnorma, amelyre egész rendszere felépül, valójában természetjogi jellegű. A hipotetikus alapnorma érvényét ugyanis már nem tudja semmire visszavezetni, ennek érvénye adott, feltétlenül kötelező, valami olyan, amely önmagától van. Végeredményben tehát azonos a természetjogi kiindulóponttal." (Vö. Állam és jogelmélet. Egyetemi jegyzet. Bp. 1959, 65). — *Kelsennek* The Communist theory of law c. munkáját, nálunek *Szabó Imre* tette bírálat tárgyává: Hans Kelsen és a marxista jogelmélet. Klny. az Állam és Jogtudományi Intézet értesítőjéből. 1957.]. — L. még *Szabó J.*, A burzsoa állam- és jogbölcselet Magyarországon. Bp. 1955.

A szocialista szemlélet szerint a jog az uralkodó osztály akaratát kifejező magatartási szabályok összessége, amelynek célja az uralkodó osztályoknak előnyös és hasznos társadalmi rend védelme, megszilárdítása és továbbfejlesztése. E szerint a jog mint a mindenkori gazdasági viszonyok *felépítménye,* történeti kategória, a társadalom terméke. E nézet az eszmei és gazdasági viszonyok tekintetében, a gazdasági viszonyoknak juttatja az elsőbbséget, amelyek folytonosan fejlődnek.

A polgári jogászok elismerik ugyan a gazdasági jelenségek fontosságát, de nehezményezik többek között azok túlbecsülését és főleg az eszmei tényezőknek a gazdasági tényezőkre való visszavezetését.

Sajnálatos, hogy mind a polgári, mind a szocialista jogfogalom elszakadt minden jog ősforrásától, Istentől, s így a relativizmus útjára tévedt.

[34] E kettős feltétel ill. feladat mind a négy erény követelménye, de különböző fokban. A prudentia, fortitiodo és temperantia esetében meglehet a helyes beállítottság, magatartás akkor is, ha a körülmények nem teszik lehetővé annak külső teljesítését, illetve végrehajtását. Ekkor az erény: *bonum facit habentem,* de nem *opus eius.* A fordított helyzet en-

A iustitia erényével kapcsolatosan az a különleges eset fordul elő, hogy a dologi teljesítmény (opus) a személyi teljesítménytől (animus) elválasztható, vagyis a cselekedet önmagában akkor is helyes lehet, ha a cselekvő szándéka nem tökéletes.

Szent Tamás ezt így fejezi ki: „rectum vero, quod est in opere iustitiae etiam praeter comparationem ad agentem constituitur per comparationem ad alium ... Sic ergo iustum dicitur aliquid quasi habens rectitudinem iustitiae, ad quod terminatur actio iustitiae, etiam non considerato qualiter (milyen lelkülettel) ab agente fiat." (S. Th. II—II. 57. 1.)

Ebből következik, hogy a iustitia-nak a tárgya kettős:

1. ha mind a személyi, mind a dologi teljesítmény helyessége fennforog, akkor erényes cselekedetről, a iustitia erényéről beszélhetünk. Ez a teljes és tökéletes igazságosság (iustum perfectum in ordine moralitatis).

2. ha viszont csak a dologi teljesítmény, a cselekvés helyességéről beszélünk, a szorosan vett jog fogalmához jutunk.

Ez azonban csak tökéletlen igazságosság (iustum imperfectum), amely a személyi teljesítménytől eltekintve (animus agentis) egyedül a dolgok és cselekmények külső harmóniáját veszi tekintetbe és éppen ezért nem sorolható az erények közé. A jog mint az igazságosság tárgya (obiectum iustitiae) szerepel itt: ahol megvan a dologi teljesítmény tekintet nélkül a személyi teljesítményre.

Az alanynak a tárgytól való elszakítása lehetővé teszi Szent Tamás számára, hogy a jogot azonosítsa a teológiai *res*-szel, *opus*-szal, *actio*-val, mert az opus és actio — külső megnyilatkozásban, főleg ha a cselekvő személy szándékától elvonatkoztatjuk, voltaképpen dolog, (res). A jog tehát szerinte a cselekvő szándéktól függetlenül maga az igazságos dolog (ius — iustum — res iusta), ami mást megillet.

---

nél a három erénynél azonban sohasem áll. Vagyis az *opus*, a dologi teljesítmény sohasem lehet jó erkölcsileg önmagában, hacsak nem akkor, ha a cselekvő személy is helyes szándékkal rendelkezik.

Szent Tamás ezt így fejezi ki: „... illud, quod est rectum in operibus aliarum virtutum, non accipitur nisi per comparationem ad agentem ..." (II—II. 51. 1.) vagyis a cselekvő helyes szándéka a döntő. „Non determinatur aliquid rectum nisi secundum quod aliqualiter (i. e. cum determinata dispostione animi) fit ab agente." (II—II. 57. 1.) — Akiben nincs meg a temperantia szándéka, — nem gyakorolja a temperantia erényét még akkor sem, ha éhen hal. Ezért mondja Szent Ágoston: „interest non qualia sed *qualis* quisque patiatur.") (De civitate Dei lib. I. c. 8.) — E három erkölcsi erénynél (prudentia, fortitudo, temperantia) tehát személyi teljesítmény: a helyes szándék elengedhetetlen kellék. (Vö. pl. *G. Graneris*, Contributi Tomistici. p. 22.—31.)

(res alteri debita.) — Éppen ezért mondhatjuk, hogy Szent Tamás szerint a jog nem más, mint: *obiectum iustitiae, in quantum est res.*

Ilyen módon Szent Tamás a jogot elválasztja ugyan az erkölcstől, de mégsem teljesen, mert

a) a jog továbbbra is erkölcsi erény tárgya marad;

b) mivel a joghoz fogalmilag hozzátartozik a debitumnak, a kötelességnek a fogalma, amely szintén erkölcsi követelmény.

4. *A facultas és norma szerepe.*

Az a definicó, amely a jognak lényegét a tárgyban látja, nem mondható tökéletesnek, mivel nem szól sem a facultasról, sem a normaról, amelyeknek mégiscsak van jelentőségük a jogban, illetve a jogrendben.

Kérdés tehát, hogy a törvény és az alanyi képesség miként illeszthető bele Szent Tamás jogi definiciójába.

a) *A törvény.*[35]

1° A törvény szerinte nem azonos a joggal, hanem csak „aliqualis ratio iuris". (II—II. 57. l. ad 2.)

2° A törvény, mint ratio *causae formalis, exemplaris* állandó jelenlétével, mint a lélek a testben, a jogi kötelezettséget hangsúlyozza. Mértéke a jognak, amely nem terjeszkedhetik túl a törvény által megszabott kereteken. Aki igazságosan kíván cselekedni, e szerint kell eljárnia: mint a művésznek is a művészet szabályai szerint.

3° Ratio causae *efficientis:* kettős módon érvényesül.

Egyrészt bizonyos cselekmények véghezvitelére szóló kötelezettséget parancsol meg vagy tilalmat állít fel: ad legem pertinet praecipere et prohibere (I—II. 90. 2.).

[35] *Ius normativum* a törvény, illetve a törvényeknek az összessége. A törvény állapítja meg, hogy kit mi illet meg, mi jár ki neki, vagyis a *suumot.* E joggal kapcsolatos sérthetetlenség, illetve a másik oldalról ezzel szemben jelentkező kötelezettség szintén a törvényből ered. Azok a törvények tartoznak ebbe a kategóriába, amelyek a justitia területén az embereknek egymáshoz való kapcsolatát szabályozzák.

Az Istennel szemben fennálló kötelezettség az erkölcsi rendnek és nem a jogrendnek a tárgya. Itt ugyanis nincs meg az *aequalitas.* Az embernek önmagával szemben fennálló kötelezettségét tárgyaló törvények szintén nem tartoznak a jogrendbe, mivel itt nincs meg az *alteritas.* Nem sorolhatók ide ama erkölcsi törvények sem, amelyek az emberek egymáshoz való viszonyát szabályozzák ugyan, de nem a *justitia,* hanem más pl. *charitas* szempontjából.

Ama természeti és tételes isteni törvények, amelyek a justitia vonatkozásait érintik, a jus normativum keretébe tartoznak.

Ide tartoznak mindazok az emberi törvények, amelyek a *bonum commune* szükségleteit írják elő.

Másrészt mélyebb értelemben magát a res iusta-t teremti meg és így az igazságosság rendjét, amely végső fokon a dolog természetéből — ex ipsa rerum natura — fakad ugyan, de közvetlenül a törvényből (proxime ex lege), mivel „voluntas humana ex communi condicto potest aliquid facere iustum (legale iustum)... quod ex principio quidem nihil differt sic vel aliter, quando autem ponitur, differt." (II—II. 57, 2, ad 2.)

b) *Alanyi képesség.*[36]

A képesség (facultas), az akarat, az activitas Szent Tamásnál nem szerepel a joggal kapcsolatos fogalmak között. De nem idegen tőle, mivel a személyt úgy tekinti, mint *terminus ad quem,* aki felé a törvénnyel megállapított cselekvés irányul. Mint cél hatalommal rendelkezik a cselekvés felett. Így pl. Szent Tamás a tulajdonról szólva beszél a használati képességről is: ez azonban nem jog, hanem csak eredmény a joghoz viszonyítva. Vagyis nem a képesség, a facultas a jognak a forrása, hanem a *már* létező jognak következménye a facultas, a cselekvési képesség. Ezt Szent Tamás következő idézetéből is kiolvashatjuk: „Ipse (Deus) secundum suam providentiam ordinavit quasdam res ad corporalem hominis sustentiationem. Et propter hoc homo habet naturale rerum dominium quantum ad potestatem utendi ipsis." (II—II. 66. 1. ad. 1.)

[36] A jogot, mint képességet így is meghatározhatjuk: *Potestas seu facultas moralis inviolabilis ad aliquid possidendum, agendum, vel exigendum.*

Abból ugyanis, hogy a törvény megállapítja, mi a *suum,* ami másnak kijár, az alany és a tárgy között relatio keletkezik, és az alanynak jogigénye támad mindazt követelni, amit részére a törvény biztosít. Ez a jus *subjectivum,* alanyi jog. Nem mintha az alanynak önkényes elhatározásából keletkeznék, hanem azért, mert az alany gyakorolja ezt a törvényben megállapított képességet.

Facultas: képességet jelez, amely mint lehetőség jelentkezik, s ezzel az ember élhet minden kötelezettség nélkül.

moralis: erkölcsi képesség és nem fizikai, mivel a *recta ratio* követelménye, amely a természet és a tételes jogban gyökerezik. Azért újabban *facultas legalis*nak is szokás nevezni.

inviolabilis, mivel ugyanaz a természet ill. isteni törvény, amely lehetőséget nyújt a jog gyakorlására, megtiltja azt is, hogy más ezt megakadályozza.

A logikai rendben előbb van a tárgyi jog; a normatív jog pedig az alany és tárgy között sérthetetlen kapcsolatot létesít, vagyis az *alanyi* jogot, amely a tárgyi és normatív jognak megfelelő képesség az alanyban.

Az alanyi jog tehát nem *létrehozó* oka a tárgyi jognak, nem azért van tehát valamihez jogom, mert én úgy akarom, hanem azért, mert a Teremtő rendelkezései szerint egyes dolgok *abszolute* az ember céljára rendeltettek (lelki és testi képességet), mások pedig *feltételesen,* vagyis az emberi szabadakarat közbejöttétől függően szolgálják az ember célját.

Így tehát a *res ordinata* vagy az *ordinatio rei* hozza létre a jogot és ebből az ordinációból származik a facultas. A tomista jog-meghatározásban jól elhelyezhető a facultas és a törvény is. A jog így határozható meg: *Jog az a dolog* (res iusta) *ami mást megillet (és amit így más igényelhet) a törvény rendelkezése és mértéke szerint.*[37]

5. *A realizmus (objectivismus) előnyei.*

A realizmus nem a vak erőknek való alárendeltséget hirdeti, hanem a dolgok természetébe írt jogrendnek, és e jogrend elveinek elismerését sürgeti. Az ember kiolvashatja a valóságból a jogrendet. Igaz, hogy a dolgok és tények előtti meghajlás szükséges, de aki ettől a meghajlástól fél, még nagyobb iga alá kerül; — amely hol álarc nélkül jelentkezik a szubjektivizmusban, hol korlátozva és álarcosan

[37] Az irodalomban főleg *Olgiati* és *L. Bender* foglalkozik Szent Tamás jogfogalmával. *(Olgiati,* Il concetto di giuridicità di S. Tomm. Aqu. Róma, 1943. *L. Bender* domonkosrendi kánonjogász prof. a római Angelicumon (Philosophia juris. 1947) a jog lényegét a *relatioban* látja. „Jus est relatio inter personam et operationem vel ommissionem alterius, qua persona se habet ad hanc operationem vel missionem tamquam ad rem sibi debitam ex fine formaliter sumpto ad aequalitatem (i. m. p. 62.)

Horváth Sándor szerint a jognak, mint dologi jelenségnek két eleme különböztethető meg: az egyik az anyagi rész, a cselekmény teljesítése, a másik a formai, az alakító tényező, a jogalanyok igényeihez szabott kimértség, arány, az igazság, az aequalitás. Az utóbbi képviseli a jog szellemi mibenlétét, ez alkotja lelkét, ez különbözteti meg nemcsak a valóság többi adataitól, hanem e szerint döntendő el, hogy ésszerű, vagy észellenes jogról van-e szó. (I. m. 20—21.)

A jog *tárgyi* értelemben másképp így határozható meg: „constans et perpetua voluntas *suum* cuique tribuendi." (Ulpianus Dig. I, 1—10) *Suum* mindaz, ami *ex justitia* az ember kizárólagos céljára irányul. A hármas justitia szerint természetesen a *suum* fogalma is minősül.

A *justitia commutativa* vonalán magában foglalja mindazt, ami az egyén kizárólagos használatára szolgál.

A *justitia legalis* síkján a közösségnek kijáró szolgáltatást értjük, amely az egyedek részéről jön.

A *justitia distributiva* esetében a *suum* azt jelzi, amit a közösség az egyéneknek nyújtani tartozik. E hármas justitia tárgya együttvéve alkotja a *jus objectivumot,* amely mindenkinek megadja a magáét.

— A jus objectivum fogalmához *két* elem szükséges:

Egyik a személyek különbözősége *(alteritas personarum),* a másik a kijáró tartozás megadása *secundum aequalitatem.* A *justitia commutativánál* mindkét elem jelen van. Egyrészt a különböző két személy, másrészt a kötelezettség számtani egyenlőség szerinti nyújtása. Ezt mondjuk szoros értelemben vett jognak. A *justitia legalisnál* az egyik fél a közösség, jogi személy. A tartozás mértékét pedig minden esetben a societas szabja meg. A *justitia distributivanál* az egyik fél szintén jogi személyként szerepel, a *suum* megadása pedig olyan keretben történik, mint amilyent a közösség a közjó figyelembevételével nyújtani tud. Ez az *aequalitas geometrica.*

jelentkezik a legalizmusban. A dolgok igazságos rendjén alapuló jog viszont nem isteníti sem a veszélyes emberi szabadságot, sem a holt betű hatalmát.

IV. Jus és iustitia.[38]

A jog (res iusta) és az igazságosság (iustitia) nem mindig esik egybe; nem fedik egymást. A jog az igazságosságnak csupán tárgya, egyik alkotó eleme. Ám ha a jogot, mint jogszabályt (lex iuridicia) vesszük, akkor sem azonos mindig az igazságossággal. A törvény ugyanis az igazságot előre előkészített szkémába, ún. jogszabályba szorítja, amely igen sokszor a konkrét cselekvési módokra nem lehet tekintettel. Azt veszi figyelembe, hogyan *szoktak* az emberek általában cselekedni. — Ahhoz, hogy a törvény a iustitia-t teljesen megvalósítsa, minden egyes esetben külön, rugalmas szabályra lenne szükség. Ámde, mivel ennek megvalósítása lehetetlen, a jogrend akarva- nem akarva eltávolodik a dolgok objektív értékétől, vagyis mesterkéltté válik.

Más szóval: minthogy a jogalkotó hatalom a jogszabály megalkotásában rendszerint a cselekvési körök és a szabályozást igénylő életviszonyok *tipusos* alakjait tartja szem előtt és nem érvényesíti az „individualisatio" elveit, azért az absztrakt jogszabály (ius strictum) sok esetben nem fedi a konkrét életviszonyt, vagyis helytelen, igazságtalan lesz: „summum ius summa iniuria."

A iustitia-hiány azonban nem az egyik vagy másik törvényhozó hibájából fakad, hanem a jogi jelenségek természetéből szinte szükségszerűen következik.

A jogrend szükséges közvetítő a „iustitia pura (vera)" és az emberek között fennálló „tényleges helyzet" között. A iustitia *vera* és a iustitia *certa* között kompromisszum áll fenn. Olyan, mint az „esse" és a „debet esse", valamint a „reale" és az „ideale" között.

A közvetítő fontos, mert a közösség kénytelen lemondani a iustitia pura"-ról, hogy biztosítsa magának a „iustitia impura sed concreta"-t, amely szükséges biztosítéka a rendnek, a nyugalomnak és a békének.

Más szóval a jognak az a feladata, hogy az *elvi* iustitia és a tényleges rend között a harmoniát biztosítsa, vagyis közvetítő a iustitia pura és a társas emberi együttes igényei között.

A jog tárgya tehát nem a iustitia platoni eszméje, amely hogy be ne szennyeződjék, nem teheti a lábát a földre, de nem is a jogrendnek konkrét történeti formája, hanem a kettő közötti közvetítés.

A cél: a történeti jogot az általános elvek világánál megvizsgálni és a *helyes* jogot megtalálni.

A jogásznak tudnia kell, hogy a iustitia tárgyával foglalkozik; e királyi erény szolgája, amelynek országát ki kell terjesztenie s elveit soha sem szabad megsértenie.

Minden törvénykönyv elé oda lehetne tenni *Vico szavát* (De universi iuris uno principio et fine uno n. 82.) „certa lex est, sed vera prorsus non est; et aliqua tamen ratio eam veram omnino esse non sinit." — vagyis a ratio civilis nem mindig fedi a ratio naturalist.[39]

[38] Vö. *Graneris,* Contributi. p. 62—66.

[39] *Graneris,* Contributi, p. 66.

Szent Tamás is megerősíti ezt: „legislatores magis student ad amicitiam conservandam inter cives quam etiam ad iustitiam, quam quandoque intermittant." (Comm. in. Ethic. Nic. lib. VIII. lect. 1. n. 1524.)

Aki nyitott szemmel jár és lát is a dolgok világában, az helyeselheti *Pascal* pesszimizmusát: „La justice et la vérité sont deux pointes si subtiles, que nos instruments sont trop mousses pour toucher exactement."[40]

A jog és az igazságosság közötti különbség az alázatosság iskolája a jog és a jogászok részére egyaránt. Ha a kettő egybeesnék, könnyen jogi vagy törvénytirannizmus keletkezhetnék.

V. Jog és törvény[41]

A törvény túlsúlyának okai

A törvény pótolhatatlan tényező a jog életében. Amikor belép a jog birodalmába, vele kapcsolatban bizonyos optikai csalódás lép fel. Szemünk előtt aránytalanul megnövekszik az új vendég: a törvény. a háziúr pedig, a res, meghátrál és összezsugorodik. Az ok világos:

a) A jogi szervezetben kevés világosan feltűnő dolog (res iusta) van, de annál több relatio, jogviszony, amely rengeteg külső normát, törvényt igényel. Így történik, hogy a törvények mennyiségileg felülmúlják a dolgokat. És így a jogrend külső látszatra egy impozáns törvényszerkezetnek tűnik, amely mint az egyiptomi piramisok ámulattal tölti el a szemlélőket, akik a nagyszerű építményt csodálják és elfelejtik, hogy voltaképpen valamelyik fáraó hamvait takarják. Így a jogi piramisok is voltaképpen a *res iustat* rejtik. A kövek mutatósabbak, mint a mumiák, a feliratok beszédesebbek, mint a holttestek. Pl. két házasfél jogi-morális kapcsolatának kifejezésére 132 kánonra van szükség, mégis a házasság olyan *res*, amelyet nem lehet könnyen eltemetni.

b) Az aránytalanság másik oka a modern törvényalkotásban rejlik.

A jogtudomány manapság kizárólagosan a *ius conditum* és *codificatum* értelmezésére és alkalmazására szorítkozik. A *ius condendum* minden problémája a politika hatáskörébe tartozik. Aki tehát egy törvénykönyv tanulmányozására vagy alkalmazására van „ítélve", a törvénykönyv sínein kell futnia, a törvény szavai által megadott keretek között. A bíró, az ügyvéd, a jogíró a törvényeket és rendeleteket tartja szem előtt és ritkán veszi tekintetbe esetleges joghézag esetén a dolgok objektív állását. És ez indokolt, különben anarchiába süllyedne a közösség.

A formáknak bizonyos kultusza tehát nem nélkülözhető a jog világában és innen van, hogy a praktikus jogászok könnyen tévedés

[40] Pensées n. 82.

[41] *Irk Albert*, Jog és törvény. Pécs. 1943.

áldozataivá válnak. Belemerülnek a grammatikai, logikai, fogalmi törvénymagyarázatba és elfelejtik, hogy minden verbalis apparátus voltaképp mesterséges burok a *dolgok* (res iusta) részére, amelyeket ezek védenek.[42]

VI. A jog és a törvény helyes viszonya

A törvény Szent Tamás szerint *„aliqualis ratio iuris"*. (II—II. 57. 1. ad 2.)

A tomista felfogás szerint a jog *res*, de nem bármely dolog, hanem a *res iusta*. Önmagában semmilyen dolog nem igazságos, mert a iustitia a társas kapcsolatokat szabályozza: „cum nomen iustitiae aequalitatem importet, ex sua ratione iustitia habet quod sit ad alterum, nihil enim est sibi aequale sed alteri." (II—II. 58, 2.) Ez a viszony a dolgokban gyökerezik ugyan, de ideális módon létezik az értelemben is; értelmünk által nyer külső tudatos kifejezést és ez a törvény.

A jog tehát elsődlegesen (primo et principaliter) *res*, dolog, de értelmes formában is meg kell nyilatkoznia: ez a ratio iuris, (amelyet törvénynek nevezünk.) A törvény a jogrend keletkezésének elengedhetetlen feltétele, ahhoz, hogy a jog a dolgok világából a személyek világába jusson, — a tényleges helyzetből életszabály legyen.

A törvénynek tehát kettős szerepe van:

1. *A kifejezés vagy passzív szerep.*

Passzív azért, mert a törvény vagy törvényhozó nem tehet mást, mint leírja, kihirdeti azt, amit a dolgok rendje megszab, mintegy tollbamond (rebus ipsis dictantibus). Aprópénzre váltja az ideális eszméket.

A dolgok közötti viszony, amely a tárgyi justitia alapja, leronthatatlan és eszmeileg változhatatlan. Ám az emberi élet változó forgatagában a különböző körülmények hatására a változhatatlan elveket a változó körülményeknek kell alárendelni. Ez a törvény.

2. *Meghatározás, kiegészítés; aktív szerep.*

A dolgok méhében rejlő törvény ugyanis sokszor nem annyira világos és határozott, mint azt a társas élet megkívánná. A dolgok sokszor csak irányt szabnak, de a további utat magának az embernek kell meghatároznia, elméjével kiépítenie: vagy *ex principiis conclusiones demonstratione producuntur* vagy jobban meghatározzák *„formae communes determinatur ad aliquid speciale."* (I—II. 95, 2.) Ugyanúgy történik itt is, mint a művészet szabályait alkalmazzuk az egyes alkotások létrehozásánál.

Jobb azonban, ha nem két megosztott területről beszélünk. Egy terület két síkkal. Az elsőben uralkodik a dolgok ereje, a diktátum, amikor az ember szinte teljesen passzív; a másikon viszont fennáll az ember szabad kezdeményezése, mivel a dolgok csak tág és határozatlan indikációkat nyújtanak.

[42] Szellemesen mondja *G. Graneris* a római Institutum Utriusque Juris jogprofesszora: „Il filozofo non può idololatrae: „sua Maestà la Legge" e tanto meno „sua Maestà il Codice"; no; attraverso la fitta rete di formole legali, che occupano il proscenio ed incantano lo sguardo degli empirici, egli deve tenere l'occhio fisso sulle *cose* che dallo sfondo comandano la scena . . ." (i. m. 38.) *Graneris* tomista jogfogalmát egyébként a tanítvány kegyeletével ma is a legvilágosabbnak tartjuk, a hasonló tárgyú eszmélődések között.

A két tevékenység tulajdonképpen egyidőben van meg, amikor észrevétlenül bekövetkezik az átmenet a maximális passzivitásból a minimális aktivitásba és a minimális aktivitásból a maximális passzivitásba.

VII. A jog jellemző tulajdonságai

1. *Alteritas.* Mivel a jog az igazságosság erényének a tárgya, szükségképpen *a mások felé* irányuló cselekvéseket szabályozza, illetve irányítja. „... ex sua ratione iustitia habet, quod sit *ad alterum.*" (II—II. 58, 2.)

A jog tehát a cselekvőtől különböző — fizikai vagy jogi — személyekkel kapcsolatos viszonyt szabályozza: Ez intersubjectivitas-nak vagy bilateralitas-nak is nevezhető.

A *res iusta* tehát megfelel mások igényeinek: „ius sive iustum est aliquod opus adaequatum commensuratum alteri" (II—II. 57, 2.)

2. *Exterioritas.* Az alteritasból következik: „et ideo cum iustitia ordinetur ad alterum, non est circa totam materiam virtutis moralis sed solum circa *exteriores actiones et res.*" (II—II. 58, 8.) — A jog tehát a külső cselekedeteket szabályozza. Nem lehet igazi jogszabály az a törvény (lex iuridica), amely merőben belső cselekvéseket szabályoz (actus mere interni): *de internis non iudicat praetor.* De nem kell a jogszabálynak merőben külsőnek sem lennie — (mere externi.) A lényeg az, hogy *a jog külső nézőpontból vizsgálja a dolgokat.*

Míg tehát az erkölcstudomány az összes emberi, külső és belső cselekedeteket vizsgálja és mérlegre teszi, addig a jog — a kánoni jog is — csak a külső cselekedeteket veszi szemügyre. A jog az erkölcs hatalmas birodalmának egy tartománya csupán.

3. *Amoralitas subiectiva.* Az alteritasból és az exterioritasból következik, hogy a jogi parancsnak eleget lehet tenni akkor is, ha a cselekvő szándéka nem felel meg az erkölcstan követelményeinek (amoralitas subiectiva). „Iustum dicitur aliquid ... etiam non considerato, qualiter ab agente fiat." (II—II 57, 2.)

Más forrásból megfelelő lelki diszpozició járulhat a parancs merev (lelketlen) teljesítéséhez. A jogban tehát az igazságosság tökéletlenül érvényesül csupán: (iustum imperfectum) — vagyis a cselekvő szándékától függetlenül is hatályos. Ezáltal a jog — látszat szerint — elszakad az erkölcstől.

Ez *tárgyi szempontból* előnyére szolgál, mert a *res iusta*-ban leronthatatlan értéket revelál, amely akkor sem szűnik meg, ha a cselekvő nem törődik vele vagy azt megtagadja.

Alanyi szempontból viszont e körülmény sajnálatos, mert elárulja az emberi lelkiismeret gyengeségét, amely igen gyakran vonakodik alkalmazkodni az igazság objektív követelményeihez, — és ekkor me-

rül fel az *opus iustum* kikényszerítésének a szükségessége. — Így a *ius* az erkölcs méhében mint *corpus mortuum*, illetve mint *foetus abortivus* szerepel. Az erkölcs adott neki létet; ott volt születésénél, amikor a kötelezettség piedesztáljára emelte, de nem tudta szülöttjét érettségi fokra vinni, elszakad tőle, mielőtt teljes fejlettségét elérné, amit azután külső és mesterséges eszközökkel kell biztosítani.[43]

B. A TERMÉSZETJOG[44]

I. Elnevezés

1. E jog *elnevezését* különleges helyzete indokolja. Egyesek „ius divinum"-nak, mások „igazi emberi jognak" „ius humanum"-nak, ismét mások az emberiség jogának, „ius gentiumnak" nevezik. Egyéb elnevezése: iratlan jog (ius agraphum), ész-jog, (ius rationale), bölcseleti jog (ius philosophicum), igazi, igazságos, szociális jog (ius verum, iustum, sociale). Voltak, akik demokratikus jognak is hívták, mivel az elnyomott nép gyakrabban hivatkozott rá, mint az uralkodó osztályok. Ennek az a magyarázata, hogy a jogtechnika béklyóitól ment és egyéb formalizmust nélkülöző természetjogot az egyszerű nép könnyebben tudta segítségül hívni, mint a formalizmusba burkolt tételes jogot. Voltak, akik forradalmi jognak is nevezték, mivel a forradalmárok nem ritkán tényleg hivatkoztak is rá. Az is tény, hogy a francia forradalomnak szellemi inspirálója; a természetjognak nagy filozófusa, *Rousseau volt*. Helyesebb azonban, ha azt mondjuk, hogy a természetjog nem forradalmi jog, hanem az elnyomottaknak kedvez.

[43] Vö. G. *Graneris*, Contributi, p. 43—48. 51—53. Pl. a törvénykönyv a házasfeleknek a kölcsönös *szeretetet* nem írhatja elő, mivel ez jogilag megfoghatatlan. Itt nem lehet különbséget tenni a személyi és dologi teljesítmény között. Szeretni csak *ex animo* lehet. Ebből látható, hogy a jog egymagában nem elég az emberi élet szabályozásához. A *homo juridicus* mellé *homo spiritualis* is szükséges, aki többre is vállalkozik, mint amit a jogszabályok megkövetelnek.

[44] Frey János, A természetjog és észjog léte. Pécs, 1903. — Horváth Sándor, A természetjog rendező szerepe. Bp. 1941. — Emil Erich Hölscher, Vom römischen zum christlichen Naturrecht. Augsburg. 1931. J. Maritain, Le droit de l'homme et le droit naturel, Paris. 1947. — Eberhard Welty OP. Herders Sozialkatechismus. Bd. I—III. Herder. 1951. J. Messner, Das aturrecht, Innsbruck—Wien[2] 1950. *Manser*, OP. Das Naturrecht in thomistischer Beleuchtung. (Thomistische Studien. Freiburg i. S. 1944.) ua. Angewandtes Naturrecht (Thomistische Studien III.) Freiburg i. S. 1947. Lacza István, Szociális etika. Bp. 1943. — *Ch. Cardahi*, Droit et morale, Beyrouth, 1950. D. *Calazzo*, L'idea di giustizia, Roma, 1950. — *B. Biondi*, Scienza giuridica come arte del giusto, in *Jus*, 1950. 145—176. *A. Passerin d'Entreves*, Natural Law. An Introduction to legal Philosophie, London, 1951. S. *Lener*, La certezza del diritto, it diritto naturale il magistero della Chiesa, Padova, 1950. *F. Flückiger*, Geschichte des Naturrechtes I. Bd. Altertum u. Frühmittelalter, Zürich, 1954. — I. *Fuchs* SI. De valore legis naturalis in ordine redemtionis, in *Periodica*, 1955, 45—64. — *Ua.* Lex naturae. Zur Theologie des Naturrechts, Düsseldorf, 1955.

2. A természetjog kimerítő *történetét* még nem írták meg. Egyidős magával az emberiséggel. Tudományos feldolgozása azonban később kezdődik. Már *Sokratésnél* (+393. Kr. e.) megtalálható a tételes és örökérvényű emberi törvény szembeállítása. A költészetben pedig Sophoklés örökszép tragédiájában, az Antigonéban jut impozáns kifejezésre. Antigoné ugyanis a tételes tiltó törvénnyel szemben egy magasabb, igazságos jogra hivatkozik, amikor testvérét eltemeti (vers. 23—24.)[45].

Az ókori görögöknél azonban a természetjog tudományos kifejtőjének *Aristotelést* tartják. A keresztény bölcseletben Aquinói Szent Tamás Aristotelés nyomán haladva fejti a természetjog tételeit.[46]

II. A természetjog fogalma

A természetjog legáltalánosabban, *tárgyi* értelemben az Istentől az ember természetébe oltott és az ész által kihirdetett jog. Vagy amint XI. Pius pápa mondja: „a természetjog a Teremtő által az ember szívébe írt olyan jog, amelyet a bűn és szenvedély által el nem

[45] Kifejtését vö. AAS. 1949., 605. Ezért ír így *Manser* a II. világháború végén, 1944-ben, „Die katastrophalen Weltereignisse haben das Interesse für das Naturrecht neu geweckt... Wer das Naturrecht leugnet vergewaltigt die Menschennatur, weil er ihr tieftes Hausrecht leugnet. Dagegen erhebt die Natur (sana ratio humana communis) Protest, weil alle Menschen, ich rede wieder mit Bergbohm, von Haus aus *„geborene Naturrechtsjuristen sind"*. Das Naturrecht, Thomistische Studien, II. (Freiburg i. Sch. S. 1) 199, Vorwort.

[46] Ezen kívül a *természetjog* bizonyítékai a következők:

1. *Történeti bizonyíték:* általános meggyőződése az emberiségnek, hogy minden emberi hatalomtól függetlenül vannak olyan jogok, amelyek érvényesülnek (élethez, stb. való jog.) Márpedig az emberek közmeggyőződése nem lehet téves. Ez a közmeggyőződés megnyilvánul a régi népeknél, pl. a babiloniaknál, egyiptomiaknál, kínaiaknál, majd a görögöknél, és a rómaiaknál. *Cicero* (De leg. 1, 12, 33.) így ír: „Quibus ratio a natura data est, iisdem etiam recta ratio data est. Ergo et lex, quae est recta ratio in jubendo et vetando. Si lex, jus quoque. At omnibus ratio, jus igitur datum est omnibus." Egy másik helyen pedig: (Lactant, Divin. instit. 6, 8, 7.): „Est quidem vera lex, recta ratio, naturae congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quae vocet ad officium jubendo. vetando a fraude deterreat... huic legi nec abrogari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest... *Nec erit alia lex Romae, alia Athenis, alia nunc, alia posthac, sed et omnes gentes et omni tempore una lex et sempiterna et immutabilis continebit unusque erit communis quasi magister et imperator omnium Deus.* Ille legis hujus inventor, disceptator, lator, cui qui non parebit, ipse se fugiet ac naturam hominis aspernatus, hoc ipso luet maximas paenas, etiamsi cetera supplicia quae putantur effugerit."

Az atyák *Szent Pált* követve szintén vallják a természetjognak a létét. *Szent Ágoston* így szól: „Nulla anima est, quae ratiocinari possit, in cujus conscientia non loquatur Deus. Quis enim legem in cordibus hominum scribit, nisi Deus?" És máshol: „Ipsius legis aeternae atque adeo summae et incommutabilis rationis divinae in mentibus hominis facta transcriptio (L. 2. de serm. Dom. in. M.)"

vakított értelem onnan kiolvashat."[47] *Alanyi* értelemben pedig a természetjog erkölcsi hatalom annak igénylésére, ami természeténél fogva az embert megilleti.

A természetjog forrása a *lex aeterna,* az örök törvény. Szent Ágoston szerint: „lex aeterna est ratio vel voluntas Dei ordinem naturalem conservari jubens perturbari vetans.[48] Szent Tamás szerint pedig: „lex aeterna est ratio divinae sapientiae, secundum, quod est directiva omnium actuum et motionum."[49] Az örök törvény tehát a világ és egyes részeinek működését és megnyilvánulását előíró, átfogó, irányító eszme, amely öröktől megvan az Istenben, mint elgondolás, amely arra törekszik, hogy minden teremtmény célját elérje. Azért helyesen mondja *Manser* a természetjogról, hogy az tulajdonképpen a világkormányzásnak a programja az Isten részéről.[50] A természeti törvény (lex naturalis) pedig ennek az örök törvénynek a visszfénye, konkrét megjelenési formája, az abban való részesedés a teremtmény részéről, annak hasonmása. Vagyis mint Szent Tamás mondja: „participatio legis aeternae in rationabili creatura." (I—II. 91. a. 2.) Erről mondja Szent Pál, hogy a pogányok, jóllehet nincs törvényük, mégis azt cselekszik, amit a törvény előír. (Róm. 2, 14)

A természetjog a természettörvények szűkebb körét foglalja magában. Nevezetesen azokat a szabályokat, amelyek az ember társas életére vonatkoznak. A természetjog tehát azoknak a normáknak az összessége, amelyeket az emberi értelem el tud vonni a dolgoknak, elsősorban magának az embernek a lényegéből, természetéből. Ez a

---

2. A természetjog *szükségessége* is indokolja annak létezését. Eme törvény nélkül, amely megállapítja mindenkinek, ami őt *megilleti,* legalábbis a legfőbb vonásaiban, a közös élet még a legprimitívebb formájában is, az állandó háborúskodás veszélye nélkül lehetetlen lett volna.

3. *Abszurd következményekből* is bizonyítható. A természetjog nélkül minden pozitív törvény jogos, akár megengedett, akár tilos dolgot parancsol. Erre mondja már *Cicero:* „Jamvero illud stultissimum (est) existimare, omnia iusta esse quae scita sint populorum institutis aut legibus." „Quodsi populorum jussis, si principum decretis, si sententiis judicum, jura constituerentur, jus esset latrocinari, jus adulterare, jus testamenta falsa supponere, si haec suffragiis, aut scitis multitudinis probarentur."

4. Természetjog nélkül nem szilárd a *nemzetközi jog* sem. E jognak normái a nemzetek közötti szerződések révén jönnek létre. A szerződésnek kötelező erőt a természetjog ad (pacta sunt servanda!). Ha ezt tagadjuk, a nemzetközi jog pusztán konvencionális normák nívójára száll le, amelyet az érdekelt felek bármikor megszeghetnek, amikor nekik már az terhes vagy kevésbé hasznos.

[47] Encycl. Mit brennender Sorge AAS, 29 (1937) 159.
[48] Contra Faustum XXII. c. 27.
[49] I—II. 93. 1.
[50] *Manser,* i. m. 77.

felfogás konkrét valóságában veszi az embert, összes szükségleteivel és céljaival, amelyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy az ember megélhessen, erőit és tehetségét kifejthesse és rendeltetését betölthesse.

Ezt a jogot nem az értelem alkotja, hanem csak felismeri és kihirdeti. A keresztény felfogás tehát a természetjogot *objektíve* fogja fel és nem az észt teszi meg annak forrásává. De nemcsak statikus vonás van benne, hanem dinamikus jelleg is. Nem egyszerűen az evidens erkölcsi elveknek közvetlen felismerése (syntheresis), hanem egyúttal természetes hajlam a további kibontakozásra is. Amint *Messner* mondja: „Das Naturgesetz ist demnach Gesetz in doppelten Sinne: eine Gesamtheit allgemeiner Prinzipien, sowie Trieb und Antrieb. Demzufolge ist nach der Naturrechtsethik das Sittengesetz wesenthaft dynamischer Natur."[51] *Horváth* Sándor, kiváló domonkos hittudós szerint a természetjog „az embernek, mint joganyagnak elemzéséből leszűrődött, természetes hajlandóságainak mibenlétéből és működéséből elvont szabvány, amely a természet útmutatását közvetíti, hogy milyen elvek szerint kell a gyakorlati életet berendezni és amely a pozitív jognak és jogalkotásnak átfogó értékeit és irányító tényezőit képviseli."[52]

Mivel az emberi természet Istentől van, azért a keresztény felfogás a tételes, vagyis kinyilatkoztatott isteni jogon kívül a természetjogot is isteni jognak nevezi.

A lex aeterna tehát így osztható fel: az egyik a természetes szféra, ide tartozik a lex naturalis, a lex civilis, és a jus gentium (nemzetközi jog). A másik a természetfeletti szféra; ide tartozik a lex divina, vagyis a kinyilatkoztatott isteni törvény, és a lex ecclesiastica, vagyis az egyházi törvény, amely az isteni jogot is hitelesen magyarázza, kifejti. Így minden egyházi törvény természetfeletti szempontból a lex divina, a lex aeterna oltalma alatt áll.

III. A természetjog forrásai és tartalma

1. *Forrásai:*

A természetjogot egyesek az ember természetes ösztönéből (*H. Grotius, Hobbes, Pufendorf, Locke*), mások az ember erkölcsi természetéből (*Thomasius, Leibniz, Wolf, Rousseau*), ismét mások a szubjektív emberi észből (*Kant, Fichte, Spinoza*), míg végül egyesek az objektív világészből vezetik le a természetjog elveit.

Az első két irány az emberi ész segítségével vezeti le a természetjogot, itt tehát az ész csupán eszköz. Ide sorozható némileg a keresztény felfogás is. A másik két irány az emberi észből magából vezeti le a természetjogi normákat, gondolkodás útján. Itt az ész már forrás. Ezt a természetjogot észjognak is szokás nevezni.

[51] *Messner*, i. m. 77.
[52] *Horváh Sándor*, i. m. 63.

2. *Tartalom:*

A természetjog tartalmát illetően két szélsőséges tábort különböztethetünk meg. Az egyik: mindent a természetjog uralma alá akar vonni és így *per excessum* hibázik. A másik viszont teljesen elutasítja annak még a fogalmát is; ez pedig *per defectum* vét.

a) *Per excessum: a klasszikus természetjogi iskola.* Ez az iskola eltávolodást jelent Szent Tamás természetjogi fogalmától. Szent Tamás a jogot és így a természetjogot is tárgyi értelemben fogja fel: *justum, res iusta.* A klasszikus természetjogi iskola viszont a szubjektív, alanyi értelemben vett jogot hangsúlyozza ki, s a kötelességet csak másodlagosnak tekinti. A természetjogot vagy másképpen észjogot merő apriosztikus tételek rendszerének tartja, és az egész életet annak legapróbb részleteire kiterjedő aprólékossággal természetjogi tételekbe iparkodott beszorítani, s így valóságos természetjogi kódexet akart összeállítani. Egyesek azt vallották, hogy hajdan létezett is ilyen természetjogi kódex, de a tételes jog bevezetése kapcsán megromlott.

Ennek a természetjogi iskolának hibája, hogy teljesen érzéketlen volt a történeti fejlődéssel szemben és az állam eredetét a polgárok szabad szerződésére vezette vissza. Érdeme, hogy rámutatott a jog és erkölcs szoros kapcsolatára, amely szerint a jogalkotó sem tehet mindent, tehát a tételes jognak is vannak korlátai.

Ez az iskola a természetjogi kódex megkonstruálásával *per excessum* hibázik, mert ilyen kódex sohasem volt és nem is állítható össze, mert a természetjog nem ad aprólékos útbaigazításokat.

A későbbiek során ez az iskola volt az út, amely az ellenhatásképpen jelentkező történeti-jogi iskolán keresztül elvezetett a jogi pozitívizmos hoz.

A klasszikus természetjogi iskolának főbb képviselői: Hugo *Grotius* (1583—1645), De jure belli et pacis (1625. Mare liberum 1609.); ő tulajdonképpen a tudományos nemzetközi jognak a megalapítója; Baruch *Spinoza* (1632—1677): Tractatus theologico-politicus; magyarul Bp. 1955.; Thomas *Hobbes* (1588—1679) Leviathan, John *Locke* (1632—1704) Essay concerning human understanding, (1689—90.); Charles *Montesquieu* (1689—1755) (L'esprit des Lois. 1748.), Chr. *Thomasius* (1665—1728) (Institutiones iurisprudentiae divinae. 1689); Samuel *Pufendorf* (1632—1694) (De jure naturae et gentium. 1682.); *Rousseau* (1712—1778) (Du contrat social 1762).

b) *Per defectum:* A túlfeszített természetjogi állásponttal szemben visszahatásként jelentkezett az úgynevezett történeti jogi iskola és a még radikálisabb jogpozitivizmus, amely a természetjogot teljesen elveti.

1° *A történeti jogi iskola:* Két elvből indul ki. A természetben minden változik, nincs állandóság. Ez a fejlődés eszméje betör az emberiség történetébe is, ahol szintén nem ismer el abszolút értékű igazságokat. Ezért tagadja az általános érvényű, apriorisztikus jogi alapelvek létezését. Amint az állam, úgy a jog is történeti fejlődés eredménye. Igy a jog éppúgy, mint a nyelv, a szokás, illetve a nép szellemének öntudatlan terméke. A jog tehát lényegileg szokásjog, vagy még inkább történeti termék, amely állandóan változik.[53]

[53] *Főbb képviselői:* G. *Hugo* 1764—1844; Fr. K. *von Savigny* 1779—1861.; G. Fr. *Puchta* 1758—1846.; *Eichorn* 1781—1856.; Fr. J. *Stahl.* 1802—1861.) A fokozatos fejlődés legmagasabb foka az állam, szintén a nép közszellemének megnyilvánulása. Az állam tehát már feltételezi a jogot és nem fordítva. Másrészt az állam a jognak szükséges supplementuma,

2° *A jogpozitivizmus:* A jogpozitivizmus álláspontja szerint nincs más jog, mint tételes jog, amely a legfőbb földi hatalomtól, az államtól származik. Ez az iskola tehát a jogot teljesen különválasztja a vallási és erkölcsi rendtől és a jognak egyetlen és kizárólagos forrásává az államot teszi meg, amely jogalkotásában semmihez kötve nincsen. Szerinte, amit az állam elrendel, parancsol vagy tilt, függetlenül minden más elgondolástól, az a jog. Eszerint tehát a jog az államtól adott ama normák összessége, amelyet az állam ki is kényszeríthet.

A jogpozitivizmus és történeti iskola megegyezik abban, hogy a természetjogot mindkettő elutasítja. A jog eredetére nézve azonban eltérő az álláspontjuk. A történeti iskola szerint a jog forrása a szokás, míg a jogpozitivizmus szerint kizárólag az államhatalom.[53a]

c) *Keresztény álláspont.* A fentebb említett két szélsőséges állásponttal szemben a keresztény felfogás itt is a középutat képviseli: *virtus in medio.* Nem fogadható el a természetjogi iskola álláspontja, amely szerint a természetjog észből levezetett apriorisztikus normáknak apró részletekre kiterjedő összessége lenne. De helytelen a jogpozitivizmus álláspontja is, amely a tételes jogon kívül és fölött semmi más normát nem ismer el. Úgy tekinti a pozitív jogrendszert, mint önmagának teljesen elégséges és zárt, független normarendszert.

Már *Ulpianus* római jogász szerint a jogtudomány „divinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia" (L. X. D. L, 1.) *Cicero* pedig azt mondja: „natura juris ab hominis repetanda est natura." (De legibus 1, 1. cap. 5. § 17.)

A természetjog tehát az, ami az emberi természetnél fogva igaz-

---

amely a társasélet számára elengedhetetlenül szükséges és a néplélekhez alkalmazott szabályokat, mint törvényeket *írásba* foglalja.

A jog tehát a népkultúra változásával folytonosan változik, tökéletesedik, majd megszűnik. Innen a jogszabályok különbözősége az egyes népeknél.

Ez a történeti iskola álláspontja, amely nyilvánvalóan téves; a *jogpozitivizmusnak* nyitott széles kaput.

[53a] A jogpozitivizmus nyilván elutasítja a természetjogot. Az első világháború után azonban több képviselője a természetjog felé orientálódott. (Naturam expellas furca, tamen usque recurret.)

A *szocialista* felfogás azonban következetesen elhárítja a természetjogot, mivel felfogása szerint minden változik és végső soron az anyag fejlődésétől függ. Igy örök és változhatatlan természetjogi normákat nem ismer el. Pl. *Vas* Tibor a keresztény természetjog legkiválóbb képviselőjéről így szól: „Aquinói Szent Tamás (aki természetjogi felfogást vall és a jogot Isten létére vezeti vissza, amelyen még Isten sem változtathat), a hűbéri társadalom legjelentősebb filozófusa, aki a maga filozófiájában a hűbéri gazdasági és társadalmi rend fennmaradásáért szállt síkra. A megváltozhatatlanság és örökérvényűség, amelyet Aquinói Szent Tamás a természetjognak, mint a tételes jog forrásának is tulajdonított, a feudális társadalmi rend szolgálatában áll". Vö. A burzsoá jogfogalom meghatározásának marxista bírálata. Jogtud. Közl. 1950. 4.

ságos, pozitív jog pedig az, ami a törvény (condictum publicum) vagy a szerződés (condictum privatum) rendelkezéséből keletkezik.

Ha a jognak egyedüli forrása a pozitív intézkedés lenne, mi állapítaná meg akkor a különbséget a *jus legale* és a *jus justum* között. A pozitív jog területén nincs más kritérium, mint a Teremtőtől az ember természetébe öntött törvény, amely sok esetben megerősítést nyer az isteni kinyilatkoztatás által.[54]

Szent Tamásnál a természetjog és a tételes jog ugyanannak a jognak a megnyilvánulása. Szerinte a természetjognak ugyanaz a szerepe a gyakorlati ész körében, mint az első, általános, bebizonyíthatatlan alapelveknek az elméleti ész területén. A be nem bizonyítható alapelvekből — amelyeket természetes eszünkkel felismerünk — eljutunk a különböző tudományok tételeihez, mint következményekhez. A természeti törvény parancsaiból, mint általános és bebizonyíthatatlan alapelvekből kell az emberi észnek eljutnia bizonyos részleges alapelvekhez, rendeletekhez: ezek a részleges rendeletek pedig nem mások, mint az emberi törvények.[55]

IV. A természetjog alapelvei

A természetjog evidens erkölcsi elveit különbözőképpen szokás osztályozni. Megkülönböztethetők az Istennel, a felebaráttal és önmagunkkal szemben fennálló kötelezettségek. Mások az igazságosság és a szeretet alapján osztályozzák a természetjogi alapelveket.

[54] A természetjog kikapcsolásával a tételes jog félelmetes utakra tévedhet. Nem alaptalanul állapítja meg *G. Oliveri* cataniai professzor: „Quando il despotismo germanico ebbe ordinato deportazioni, sterilizzioni, campi di concentramento, la battaglia del diritto naturale era già perduta." (*G. Oliveri*, Diritto naturale e diritto della Chiesa. Diritto Ecclesiastico. Milano. 1950. p. 16.)

— A jogpozitivizmussal behatóan foglalkozott XII. Pius pápa a Rotabíráknak intézett egyik beszédében (1949. nov. 13. AAS. 1949. 604—608.). Az olasz jogászokhoz intézett beszédében pedig a *ius legale* és a *ius justum* közötti feszültségről szól és ütközés esetére útmutatást ad a katolikus bíráknak. (1949. nov. 6. AAS. 1949. 597—603.) Kijelentette, hogy az Egyház jogi szervezete ilyen krízisbe sohasem kerülhet. Az egyházi jog nem ismer *ius legale* és *jus justum* közötti különbséget, mivel az isteni jog által megállapított keretek között mozog. Hangsúlyozza, hogy az Egyház alapításától kezdve (Mt. 16, 16.) mint jogi közösség jelenik meg, és nem lát az, aki nem veszi észre ezt a valóságot. (AAS. 1949. 608.)

[55] Vö. *Hegedüs József:* Aquinói Szt. Tamás jogbölcseletének szintetikus jellege. Notter Emlékkönyv, Bp. 1941, 595., *Ua.* A jogi pozitivizmus bukása. (Klny. a Budapesti Szemléből. Bp. 1943. — Horváth Barna, Természetjog és pozitivizmus. Szeged, 1929. — E. *Melichar*, Der Gesetzesbegriff der katholischen Naturrechtslehre und seine Auswirkung in der geltenden Kirchenrechtsordnung, in *Juristische Blätter*, Heft 12/1948, S. 288.

Ismét mások az evidencia szerint az alapelvek között három csoportot különböztetnek meg.

1. Az *első* csoportba tartoznak azok az igazságok, amelyeket az ember első tekintetre minden okoskodás nélkül felismer, és az egész világon mindenki kötelezőnek ismer el. Pl. bonum faciendum, malum vitandum. Suum cuique tribuere. Neminem laedere. Világos és azonnal felismerhető jogtételek ezek. Ebbe az első csoportba tartoznak az önfenntartási, a fajfenntartási ösztön és a tökéletesedés utáni vágy követelményei.

Az említett jogi alaptételek minden időtől, helytől, sőt emberi törvényhozástól is függetlenül az értelmes lények együttélésének szükséges feltételei. Általánosságban sohasem törölhetők ki az emberek szívéből, bár az érzéki hajlam vagy más szenvedély az észt megakadályozhatja abban, hogy az általános elvet a részleges esetre ki-ki alkalmazza.

2. A *második* csoportba sorolhatók azok az igazságok, amelyek a dolog természetéből folynak ugyan, de azokat az ember könnyű, közvetlen okoskodással ismerheti fel. Pl. pacta sunt servanda. Ide tartoznak a Tízparancsolat előírásai a harmadik kivételével, amely tételes törvény. „Amit nem akarsz, hogy neked cselekedjenek, te se cselekedd másnak." (Mt. 7, 12) Ezeket a helytelen meggyőződés, az ész tévedése, valamely rossz szokás vagy hajlam eltorzíthatja az emberben.

3. A *harmadik* csoportba tartoznak azok az igazságok, amelyek csak közvetett úton-módon származnak a dolog természetéből, de azoknak pontos körülírása, meghatározása magától az embertől ered, akár tételes törvény, akár szerződés útján. A szekszuális rendben: a nemek természetéből következik az egymáshoz való rendeltség az emberi nem fenntartása céljából. További, mélyebb vizsgálódással a házasság egységére és felbonthatatlanságára következtethetünk. Végül a tételes törvény megállapítja a beleegyezés és szerződés kellékeit: milyen személyek köthetnek egymással házasságot.

A fenti példákból megállapítható, hogy a természetjog maximuma van az elsőben, kisebb a másodikban és közepes a harmadikban. De a naturalitas, vagyis a természetjog, formális parancs alakjában mindenütt világít, mert a törvény és szerződés csak olyan rendelkezéseket állapíthat meg, amelyek ésszerűek, továbbá az első és második csoportba foglalt elvek követelményeinek megfelelnek.

Az első csoportban a természetjog formája és anyaga egyaránt teljes, a második csoportban a forma világos, a materia azonban kevésbé határozott, a harmadik csoportban pedig csak az általános forma található meg. Ami a második és harmadik csoportban az

anyagot illetően hiányzik, azt a tételes jog van hivatva megállapítani.

Ha a jogrendet körhöz hasonlítjuk, akkor a kör középpontjába helyezhetjük a természetjog világát, a kör kerületére pedig a tételes jog birodalmát. A két jogrend egymáshoz tartozik, de minél jobban eltávolodunk a középponttól, annál inkább veszít a természetjog erejéből és hatalmából. A középpontban önmagának teljesen elég, de minél távolabb kerülünk tőle, annál inkább szükség van a tételes jog segítségére a joganyag körülírásában. Mindazonáltal a természetjog formális ereje egészen a kör kerületéig kiterjed.

4. *A természetjog a tételes jog forrása és alapja.*[56] A tételes törvény kötelező ereje eme természetjogi principiumból ered „a tekintélynek engedelmeskedni kell."

A természetjog és tételes jog egymásra van utalva. Míg az egyik a rendfunkcióban (tételes jog), a másik az igazságfunkcióban élheti ki magát. Minthogy a természetjog rendesen csupán általános elveket nyújt, közelebbi jellegét mindig az a társadalmi feladat határozza meg, amelynek megoldásában való közreműködés éppen reá hárul.

Konkrét esetben a természetjog és a tételes jog viszonyát megállapítani és az előbbit az utóbbira alkalmazni nem könnyű feladat. Mindkét részről — hatalom és alattvaló részéről — önfegyelmet kíván. Helyesen jegyzi meg *Horváth* Sándor: „A természetjog az egyedek felett álló jóhoz, a közjóhoz utasít bennünket, s így nem az egyes ember érdekét teszi meg a jogrendezés irányítójának és mértékének, hanem ettől kívánja meg, hogy boldogulását a közjó keretében igyekezzék megtalálni, saját igényeit pedig ennek a mértékéhez és a benne foglalt értékekhez és lehetőségekhez szabja. A társadalmi elégedettség magna chartája ez a természetjogi irányítás, aminek a gyakorlati megvalósítása igazán emberfölötti okosságot és bölcsességet kíván meg a jogrendező tényezőktől, — a joganyagtól (sic!) (ti.

[56] Szent Ágoston szerint a tételes jogra vonatkozóan a következőket feltétlenül figyelembe kell venni: *„Ius non est, ubi justitia vera non est." „Ubi non est iustitia, non potest esse ius."* (De civ. Dei. VII. 648.) — A természetjog sem azért igazságos, mert Isten oltotta az emberbe, hanem azért oltotta az emberbe, mert belsőleg igazságos. — A tiszta természetjogot tárgyalja *G. Manser,* Das Naturrecht c. művében (79. skk.), a levezetett természetjogot pedig Angewandtes Naturrecht c. könyvében. — Vö. még *Oliveri,* i. m. p. 11: „La legge di natura costituisce il piadestallo indispensabile di qualsiasi legge umana. Se questa da quella diverga non ha più ragion di legge, non è nient' altro, che *corruptio legis.* Ogni legge *humanitas posita* in tanto è legge, in quanto deriva dalla legge di natura." Az elv tehát a tételes törvénynél: *„iussum, quia iustum"* és nem fordítva: *„iustum, quia iussum".*

az alattvalóktól) pedig olyan fegyelmezettséget követel, amelyben sok áldozatkészség és lemondás, főleg pedig a közjónak, az általános emberi érdekeknek forró szeretete foglaltatik."[57]

C) AZ EGYHÁZI VAGY KÁNONI JOG FOGALMA

Az Egyház jogát elsősorban a természetjog és a tételes isteni jog határozza meg. Különösen pedig azok az intézkedések, amelyeket Krisztus, mint az Egyház alapítója és feje az egyházi alkotmány és az egyházi közösségi élet tekintetében adott. Minden isteni jog egyházi jog akkor is, ha nincsen is jogi formába öltöztetve; — és pedig a legmagasabb rendű jog, amely az egyházi írásos jogalkotást (pápa, püspök, zsinatok, testületek) és a szokásjogot is messze felülmúlja.

Szorosan véve az egyházi jog (ius obiectivum) a törvényes egyházi hatóságtól alkotott vagy szankcionált olyan cselekvési (magatartási) szabályok összessége, amelyek az egyházi közösség társadalmi rendjének és céljának biztosítása végett az egyháztagok jogait és kötelességeit pontosan meghatározzák.

1. *Cselekvési vagy magatartási szabályok összessége:* (az ún. jogszabályok). Vannak más cselekvési szabályok is, pl. az erkölcsi szabályok, amelyek az erkölcsi jó és illemszabályok, amelyek a művelt módon való viselkedés szemszögéből rendelkeznek, de ezeket nem mondhatjuk jogszabályoknak.

A jogszabály jellegzetessége az, hogy nem pusztán tanácsokat tartalmaz, hanem kötelező cselekvési normákat, amelyek nemcsak Isten és a lelkiismeret előtt, (mint az erkölcsi szabályok) hanem az Egyház külső fóruma előtt is köteleznek.

2. *Törvényes egyházi hatóságtól alkotott vagy szankcionált jogszabályok.*

Csak az nevezhető tehát kánoni vagy egyházi jognak, amely legalább formaliter az illetékes egyházi hatóságtól ered.

A jog kétféleképpen származhatik az illetékes, azaz saját területén hatalommal rendelkező egyházi hatóságtól: vagy közvetlenül, vagy közvetve.

a) közvetlenül azok a szabályok, amelyeket az Egyház saját tekintélyénél fogva pozitíve alkot a saját illetékessége területén (pl. a klerikusok jogai és kötelességei, stb.). Ezek kizárólagosan az Egyháztól származnak.

b) közvetve: az Egyháztól szankcionált jog is az egyházi jog területéhez tartozik. Eme jogokat nem maga az Egyház alkotja, ha-

[57] i. m. 48.

nem csak világosan és hivatalosan előtárja vagy approbálja. Háromféle jog tartozik ide: az isteni jog, a szokásjog és a világ törvény kanonizálása.

1° A természeti vagy tételes isteni jogot az Egyház hiteles magyarázattal és büntető szankciókkal látja el. A kódex pl. az isteni jogot több helyen szembeállítja a tételes egyházi joggal. (c 27, § 1.; 1513. § 1. 727., 1529., 1016.)

A természetjogról (c. 102, § 1.; 1068. § 1.; 1110.; 1509.; 1139 § 2. 1405. § 1. 2198 stb.) és a tételes isteni jogról (c. 100, 107, 196, 219, 329, 727 § 1. 1060, 1495 § 1.) többször tesz említést.

2° A szokásjog mint gyakorlat már előbb fennáll, de csak az egyházi hatóság hozzájárulásával (c. 27) lesz jogszabály.

3° *Kanonizált jog.* Eredetileg nem egyházi, hanem más tényezőtől (római, germán, polgári jog) eredő jogot az Egyház saját területén kötelező erővel ruházhatja fel, amit a polgári jog kanonizálásának is szokás nevezni. (c. 33 § 2.; 1059.; 1080.; 1508. 1529. etc)[58]

3. A kánoni jog közvetlen *célja* az egyházi közösség javának előmozdítása mindabban, ami az Egyház szociális jellegét érinti: pl. hit és erkölcsi tisztaság, kultuszrendezés, kormányzás biztosítása, stb. E vonatkozásban (c. 12 + 87) az Egyház tagjainak egymáshoz és az Egyházhoz, valamint az Egyháznak mint szervnek a hivőkhöz való viszonyát tüzetesen tárgyalja, részletesen lerögzítve az egyháztagok általános és különleges jogait és kötelességeit.

4. *A kényszer indokoltsága.* A kánoni jog megtartását az illetékes egyházi szerv szükség esetén lelki *kényszerrel* is biztosíthatja.

Régebben voltak, kik azt állították, hogy az egyházi jog nem igazi jog, mivel fizikailag nem kényszeríthető ki. s minthogy fizikai hatalommal csak az állam rendelkezik, azért csak az állami jog az igazi jog. (Vö. Syllabus, 1864. dec. 8. thes. 39. damn. Denz. 1739).

A tárgyi jog kikényszeríthetősége azt jelenti, hogy a törvényhozó (illetékes szerve) a törvény esetleges áthágását előre, büntetéssel megfenyegetheti és tényleges áthágása esetén a büntetést végre is hajthatja. Ez szükséges a megsértett társadalmi rend helyreállítása, a rossz példa ellensúlyozása, valamint a bűnös megjavítása céljából.[59]

Az emberi törvényekből származó kötelességek tehát kikényszeríthetők. A kényszer a törvény kötelező voltából és emberi gyengeségből fakadó körülmény. Ha ugyanis a törvények megtartása az egyesek jóakaratára lenne bízva, a béke és a rend nem állhatna fenn a társadalomban.

[58] Vö. *Mester* István, A világi jog hatályossága az egyházi jog területén. Bp. 1941.

[59] Maga *Szent Tamás* a törvényről így szól:

„lex de sui ratione duo habet; primo quidem quod est regula humanorum actuum, secundo, quod habet *vim coactivam.* (Summ. Theol. I—II. qu. 96. art. 5.)

A gyarló, gyenge akaratú és hibás észjárású embert ösztökélni kell a törvény megtartására. Ez az ösztöke a kényszer.

5. *A kényszer nem tartozik a jog lényeges kellékei közé.*

1° A törvény cselekvési szabály, zsinórmérték. A kényszer már feltételezi a zsinórmértéket és csak később, kívülről járul hozzá, amikor nagyobb nyomatékot ad azzal, hogy a gyenge és késedelmeskedő akaratot a törvény megtartására szorítja. A kényszer tárgya tehát nem maga a törvény, hanem csupán annak *külső* teljesítése. A kötelesség ugyanis már minden kényszer előtt megvolt az alattvalóban.

2° A kényszer azért sem lényeges eleme a jognak, mert a kényszer alkalmazhatóságának módozatait is törvénnyel kell szabályozni. Már előzetesen létező törvény alapján lehet csak kényszereszközöket helyesen alkalmazni. Előbb azt kell tudni, *mi a jog*, és csak azután lehet foglalkozni a kényszereszközök alkalmazásával.

3° Ha a jog és a kényszer lényegileg összefüggne, akkor a jog azonnal megszűnne, mihelyt annak a végrehajtása lehetetlen.

4° A jog nem azonosítható a tényleges fizikai hatalommal; hiszen az erőszakosan megsértett jog is jog marad. Vannak továbbá jogok, amelyeket nem lehet kikényszeríteni (pl. nemzetközi jog).

5° A kényszer alkalmazására vonatkozó képesség, a kikényszeríthetőség, legalábbis a *jogalany*[60] szempontjából nem tartozik a jog lényegéhez (coercibilitas.). (Különben csak az erősnek lenne joga.)

6° Minden társadalomban él ama feltevés, hogy a jogrendnek az alattvalók önként alávetik magukat. A jog ugyanis rendesen bensőleg *ésszerű* rendelkezéseket tartalmaz, s ezért erkölcsileg mint kötelesség jelentkezik. Ezért az alattvalók a törvények erkölcsi erejénél fogva önként is megtarthatják azokat. Az alattvalók kötelesek már eleve engedelmeskedni minden kényszer nélkül is, hiszen a törvény a *lelkiismerethez* szól. A kényszert is csak akkor és ott lehet alkalmazni, amikor és ahol az alattvalók a törvényt *önként* nem teljesítik.

A természetjog tehát kényszer nélkül is teljes értékű és kifogástalan jog, amelyet az emberek önelhatározásból is teljesíthetnek.

7° Mégis az Egyház is alkalmazhat és alkalmaz is, ha nem is fizikai, hanem erkölcsi kényszert bizonyos, a közjó szempontjából fontos jogok biztosítása érdekében. Ha valaki tehát az egyházi jogszabályokat nem tartja meg, vagy úgy, hogy a jogszabály által előírt cselekmény végzését megtagadja, vagy a jogszabállyal tiltott cselekménytől nem tartózkodik, az Egyház szervei útján bizonyos lelki javak megvonásával kényszerítheti az illetőt arra, hogy a törvénynek alávesse magát.

[60] Ha azonban a kikényszeríthetőséget nézzük a *jogszabály* oldaláról, akkor a jognak lényeges tulajdonsága, amely a jog meghatározásából ered. Fentebb láttuk ui., hogy a jog a *iustitia*-nak a tárgya, amelynek nem önszántunkból is eleget tehetünk.

Ha a kikényszeríthetőséget a jogszabály *tartalma* szempontjából nézzük, akkor szintén szükségesnek kell mondanunk, de ez különböző fokozatokat enged meg: valamely cselekmény annál jobban alkalmas a jogszabály tartalmára, minél inkább kikényszeríthető. Pl. a személyes kötelezettség nem teljesen kikényszeríthető.

5. § A kánoni jog elnevezései

1. *Kánoni jog.* Legáltalánosabb a kánoni jog, „ius canonicum" elnevezés. — A *kánon* tulajdonképpen mérőzsinórt, pálcát, egyenes vesszőt, mértéket, szóval olyasmit jelent (kanón), ami teljesen egyenes. — Ezt átvive a jogra, ennek tehát egyenesnek, világosnak, határozottnak kell lennie. (canon = regula: c. 1, D. 3)

Már az ancyrai zsinat (314) és az I. niceai zsinat (325) megkülönbözteti a kánonokat a császári rendelkezésektől, a *nomos*-októl.

A XII. században, amikor az egyházi jog magas tudományos vértelezettséget nyert, a kánonjog elnevezés általánossá vált. Ennek művelőjét *kanonistá*-nak nevezték a polgári joggal foglalkozó *juristák*kal szemben. Maga Gratianus így definiálja a kánont: *„Ecclesiastica constitutio canonis nomine censetur."* Olyan szabály tehát a kánon, amelyet az Egyház létesít. (Dict. ad c. 1, D. 3)

Idők folyamán a *kánon* szót többféle fogalom kifejezésére is használták: pl. a szentmise állandó részét szintén kánonnak nevezzük; ugyanígy az inspirált szentírási könyveknek a hivatalos jegyzékét.

A trienti és a vatikáni zsinat után a kánon elnevezés gyakran (de nem kizárólagosan) olyan rövid formába foglalt ítéletek elnevezésére szolgált, amelyekkel a hivatalos Egyház a hittévelyeket, illetve azok szerzőit kiközösítéssel sújtotta. (Si quis...)

A kódex a régi elnevezést felújította és az egyházi jog rövid rendelkezéseit *kánon* szóval jelöli, megkülönböztetésül a polgári törvénykönyvek cikkelyeitől és paragrafusaitól. Az új egyházi törvénykönyv nevében is ezt a fogalmat örökítette meg: *Codex iuris canonici;* — azaz kánonjogi kódex.

2. *Egyházi jog,* (Ius ecclesiasticum) és nem egyházjog. Az eredethatározás ugyanis a magyarban az *i* képzővel történik.[61] Ha tehát azt akarjuk mondani, hogy olyan jogról van szó, amely az Egyháztól származik, helyesen egyházi jogról beszélünk.

Az *egyházjog* elnevezés ugyanis félreértésre adhat alkalmat. Jelölheti azt a jogot, amely az Egyháztól származik, jelölheti azt a jogot, amelynek birtokosa az Egyház, de jelölheti azt is, amelynek tárgya az Egyház, de más tényezőtől származik.

Az egyházi jog tehát ama jogszabályok összessége, amelyeket az Egyház autonóm törvényhozása a keresztény hívek földi viszonyainak rendezésére alkotott.

Egy időben az *egyházi* jog és a *kánoni* jog között némi különbség állott fenn. A régiek *kánoni* jog elnevezéssel illették a „Corpus Ju-

[61] Ezért használjuk szívesebben a *kánoni* jog kifejezést is. (Gyertya, feszület, *kánoni* pap, Arany, Tetemrehívás.)

ris"-ban, vagyis a kánoni törvénytárban foglalt jogszabályok összességét, de *egyházi* jognak nevezték azokat a jogszabályokat is, amelyek nem voltak benne a „Corpus Iuris"-ban. A „Corpus Iuris" lezárása után az Egyház még sok törvényt alkotott, pl. a trienti és a vatikáni zsinaton is.

A középkori kánoni jognak ugyanis van több olyan része, amely a mi mai felfogásunk szerint világi viszonylatokat szabályoz: pl. kamat, uzsora, elévülés, elbirtoklás. Ezeket az Egyház, noha kifejezetten nem helyezte hatályon kívül, tovább nem tartja szükségesnek a velük való foglalkozást. A kánoni jogban tehát van olyan rész is, amely az egyházi jogban ma már nem szerepel, mivel ez az utóbbi szűkebb kereteket tart szem előtt.

Régebben a kánoni jognak és az egyházi jognak az egymáshoz való viszonyát két, egymást metsző körrel is szokták ábrázolni.

Az érvényben lévő törvénykönyvben, a kódexben, a *kánoni jog* (ius canonicum) elnevezés (c. 421., 1016., 1080., stb.) ugyanazt jelenti, mint az *egyházi jog* (ius ecclesiasticum.) (c. 27., 727., 1043., 1133., stb.)

Jogászi szempontból általában kánoni jognak nevezzük azt az anyagot, amelyet az Egyház autonóm törvényhozása alkotott.

3. *Ius sacrum* — szent jog — elnevezéssel is szokás illetni a kánonjogot szerzője, célja és anyaga miatt.

4. *Ius pontificium* — pápai jognak is nevezik, mivel az Egyházban a legfőbb törvényhozó maga a pápa.

5. *Állami egyházjog.* (Staatskirchenrecht[62])

Az államtól származó ama jogszabályokat, amelyek tárgyilag az egyházi jogviszonyokra vonatkoznak, nem tartoznak az egyházi jog körébe. Ezeket *állami egyházjog*nak (Staatskirchenrecht) szokás nevezni. Az Egyház álláspontja e téren az, hogy az egyházi jogviszonyok rendezésére egyedül és kizárólagosan az Egyház hivatott.

Noha az Egyház ezeket az egyoldalúlag létesített rendelkezéseket nem tekinti magára nézve kötelező normáknak, gyakorlatilag sok esetben „ad evitanda mala maiora" a *„tolerari posse"* álláspontjára helyezkedik. Nem alkalmazhatja azonban ezt az elvet sohasem, ha erkölcsi törvényekről vagy *ius divinum*-ról van szó.

Ebben a vonatkozásban tehát a régi elnevezés tűnik fel újra: a *kánoni* jog az egyházi jogszabályoknak, az állami egyházjog pedig az államnak az Egyházra vonatkozóan alkotott *nomos*-ainak összességét jelzi.

6. *Ius divinum.* — Az egyházi jogot *ius divinum*-nak is szokás nevezni, vagyis *isteni jognak;* egyrészt azért, mert alkotója maga

[62] *A. Bernardez,* Reseña de derecho del Estado sobra materias eclesiásticas, in: Rev. Esp. XIV (1959), p. 215 sgg, XIII (1958), p. 618 sgg, p. 49 sgg.

Krisztus, Isten, illetve a Krisztustól közvetlenül alapított törvényhozó hatalommal rendelkező Egyház. Másrészt azért is mondjuk isteni jognak, mivel anyaga részben krisztusi törvényekből áll, részben az isteni dolgokra vonatkozik.

6. § A kánoni jog sajátosságai[63]

I. ÁLTALÁBAN

Nem a külső fizikai erő, nem is a hatalmi jogelmélet (hatalom = jog) hozta létre a kánoni jogot, hanem Isten Igéje (Verbum Dei), Krisztus, akinek alapítása az Egyház, amely több, mint 1900 éven át a történelem állandó változásai közepett is fennmaradt. Ama országnak része ez, amely nem „e világból" való és mégis ebben a világban él. Jogrendje *történeti* jelenség is, amely a vallásos élet keretein túl még messze érezteti hatását. Persze már az Egyház alapításánál fogva is világos, hogy jogrendje is sajátos képet mutat.

A kánoni jognak ez a különlegessége a polgári joggal szemben onnan ered, hogy az Egyház célja a szorosan vett ún. jogrendet túlhaladja. A kánoni jog célja ugyan közvetlenül nem a *salus animarum*, azaz a lelkek üdvözítése, mivel ez a jogon kívül álló mozzanat. A *salus animarum* egészen személyes jellegű valami: az egyénnek az Istenhez való viszonyát szabályozza. A jog ezzel szemben szociális jellegű: az egyéneknek másokhoz való viszonyát rendezi. Mégis a kánoni jog célja a *suum* biztosítása a *salus animarum* elnyerése érdekében: az, hogy az illetékesek *ex justitia* nyújtsák mindazt, ami az egyéneknek természetfeletti boldogulását szolgálja, azaz a jog közvetlenül és elsősorban társadalmi relációknak a szabályozása. Minden jog célja a *suum cuique*. Ha ez a természetes ember evilági tökéletesítésének célját szolgálja, akkor a *jus civile* fogalmához jutunk; — ha az egyénnek a természetfeletti boldogulását veszi tekintetbe, akkor a *jus canonicumhoz*. Ez utóbbi biztosítja az *ordo socialis iustus*-t: minden egyes egyháztagnak rendelkezésére bocsátja azokat az eszközöket, amelyek a *salus animarum* biztosítását szolgálják.

[63] Vö. Lamb. de *Echeverria*, Las caracteristicas generales del ordinamento canonico. Periodica 47 (1958) 252. skk. — *R. Bidagor*, El espiritu del derecho Canonico. Rev. Esp. 13 (1958) 5. skk. — *M. M. Carretero*, Temática relevante en los estudios actuales sobre la naturaleza peculiare del ordinamento canonico. Rev. Esp. 14 (1959) 73. skk. — *W. Bertram*, Die Eigennatur des Kirchenrechts. Gregorianum 27 (1946) 560. skk. — L. de *Maurois*, Qu'est-ce que le droit? Rev. D. C. 3. (1958) 253. skk. — A. *Szentirmai*, Erwägungen zur Straftheorie des geltenden Kirchenrechts. Österr. Archiv f. KR. 10 (1959) 262—274.

II. RÉSZLETEIBEN:

Ezenkívül a kánoni jognak a következő különleges sajátosságai vannak:

1. A kánoni jog morális elemekkel teljesen át van itatva. Olyan hatalomtól ered közvetlenül vagy közvetve (Isten), akinek a szorosan vett jog nem szabhat határt; túlemelkedik azon és az embert egész teljességében szemléli, nem csupán egyetlen, zárt vonatkozásban.

2. Az Egyházban a jog és az erkölcs között a kapcsolat bensőséges. (Természetesen tartalmilag és formailag egymástól elkülöníthetők!) — A modern gondolkodás Kant óta az erkölcsöt és a jogot egymástól teljesen szétválasztotta. A kánoni jog viszont a maga egészében a keresztény katolikus lelkiismeret védelme alá van helyezve.

3. Az Egyházban a törvényhozók nem függenek oly szorosan az alattvalóktól, mint a polgári jogban, ahol a hatalom teljességét a népszuverenitásból eredeztetik.

4. Ezenkívül a hatalom szétválasztása a polgári jogban különböző formában érvényesülni szokott. Az Egyházban viszont a hatalom szétválasztása alapalkotmányából kifolyólag nincs meg.

5. Az alattvalók (jogalanyok) szempontjából a kánoni jog morális átitatottságából következik: hogy nem szorosan vett jogi elemek is jelentős szerepet játszanak benne (pl. sokszor a törvényhozó ajánl valamit; vagy igen sokszor *buzdít* valakit valaminek a megtételére, ahelyett, hogy szigorú parancsot adna; — tehát a lelki-értelmi meggyőződésre akar hatni, a nevelő hatást lelki ráhatással kívánja gyakorolni.

6. Szintén a moralitással való összefonódottságból következik, hogy bizonyos kánoni büntetéseket az alattvalók automatikusan önmagukra alkalmazzanak. (Pl. a latae sententiae büntetések alkalmazása teljesen az alattvalók lelkiismereti ítéletétől függ; a gyógyító büntetések addig vannak hatályban, amíg az illető azt akarja, illetve makacsságát fel nem adja. (c. 2241 + 2248 § 2.) Ez teljesen elképzelhetetlen polgári vonatkozásban.

7. A büntetésben elsősorban a lelki jelleg van kidomborítva.

8. A törvényhozó és a törvényalkotás mértéktartása.

9. A partikuláris jog jelentős szerepe. A földkerekségen kötelező egyetemes joggal szemben ez a rugalmasság biztosítását szolgálja.

10. A teljesen centralizált pápai hatalom és a decentralizált püspöki hatalom koexisztenciája.

11. A törvények alóli felmentések viszonylag gyakori lehetősége.

12. A kánoni jogban a szabályok általában szakrális és doktrinális jelleggel bírnak; a legrégibb zsinati döntésektől kezdve a „szent kánon" elnevezés illeti őket.

13. A cél változhatatlan: a törvények a *salus animarum* elérésére irányulnak, legalább közvetetten.

14. A fizikai kényszer szinte teljesen hiányzik. Ez viszont a polgári jognak elengedhetetlen kritériuma.

15. A polgári jogi technikának sok vonatkozásban a hiánya.

16. A jogszimbolika fokozott érvényesülése.[64]

17. Jellemző a kánoni jogra — a polgári jog gyakori változásával szemben — a stabilitás, plaszticitás és a tradíció szeretete.

18. A jogszabályok az alattvalók iránt hitet és biztonságot sugároznak; inkább a lelki motívumokat hangsúlyozzák.

19. A kánoni jog univerzális jog, vagyis világjog, amely a földkerekség bármely pontján egyaránt érvényes. A polgári jog ezzel szemben csak egy-egy ország földrajzilag körülírt területére korlátozódik.

7. § A kánoni jog felosztása

Az egyházi jogot többféle szempont szerint osztályozhatjuk:

I. FORRÁS SZERINT: EMBERI ÉS ISTENI JOG

1. Az emberi és isteni jog megkülönböztetése igen fontos az egyházi jogban, mert míg az emberi jog tekintetében az Egyház toleranciának adhat helyet, az isteni jog az Egyház felett áll. Azon nem változtathat, sem felmentést nem adhat alóla.

A *ius humanum* aszerint, hogy melyik főhatalomtól származik ismét lehet: *polgári* (ius civile) *és egyházi* (ius ecclesiasticum) aszerint, hogy az államtól vagy az Egyháztól nyeri létét.

2. A *ius divinum* lehet:

a) *tételes isteni jog* (ius divinum positivum) amely az isteni kinyilatkoztatásból ismerhető fel: Szentírás, Szenthagyomány.

b) *természetjog* (ius naturale) — A tételes jog feltételezi ezt a másik jogot, amelyről a filozófia történetében és jogtörténetben gyakran esik szó.

[64] (pl. tonsara, papi talár, bíborosi kalap, pallium, pontifikális jelvények, stb.) Vö.: A. *Szentirmai*, Die Rechtssymbolik im geltenden Kirchenrecht. Öst. Arch. f. KR. 11 (1960) 36—48.

II. ALANYI ÉS TÁRGYI SZEMPONTBÓL:

1. *Tárgyi jog* (ius obiectivum) az érvényben lévő jogszabályok összessége: norma agendi.

2. *Alanyi jog* (ius subiectivum) a jogszabály által az egyén számára biztosított és rendezett hatalom: facultas agendi.

III. KÖZJOGI ÉS MAGÁNJOGI SZEMPONTBÓL:

1. *A közjog* (ius publicum) és magánjog (ius privatum) megkülönböztetése különös jelentőségű.

A közjog a legfőbb társadalmi hatalomnak — állam, Egyház — és a vele alárendeltségi viszonyban lévő alattvalóinak a relációit szabályozza. — A közjog kiindulópontja és célja a közérdek (bonum commune), ezért szabályai rendszerint kényszeríthetők (ius cogens), vagyis az érdekeltek akaratára való tekintet nélkül is érvényesülnek. A közjog ui. a nyújtott jogosítványok gyakorlatát egyszersmind legtöbbször *kötelességgé* is teszi.

2. *A magánjogi* szabályok az egyes embereknek egymásközötti és a felsőbb hatalommal — állammal, egyházzal — mellérendeltségi viszonyban kialakuló életét rendezik.

Minthogy a magánjog — mint a neve is mutatja — főképpen a magánérdekek kielégítését szolgálja, ahol elsősorban a felek akarata a döntő, azért szabályai *engedélyezők* (ius dispositivum), vagyis többnyire akkor nyernek alkalmazást, ha a felek másképp nem rendelkeznek. A magánjog tehát az egyén szuverén rendelkezése alá eső életviszonyokat szabályozza és a nyújtott jogosítványokkal való élést az érdekeltek tetszésére bízza (pl. a végrendelkezési jog).

Míg a közjogi jogosítványok megszorítása bármikor előfordulhat, sőt elvonásuk is gyakran megtörténik, a magánjogi jogosítványok (szerzett jogok) általában érintetlenséget élveznek. A két jog közötti differenciálódás azon fordul meg, hogy adott kulturális és társadalmi körülmények között mit tekint a jogalkotó főhatalom az egyik vagy a másik szférába tartozónak.

3. Vannak, akik az egyházi jogban is különbséget tesznek a közjog és a magánjog között. (W. *Bertrams*, Das Privatrecht der Kirche, *Gregorianum*, 1944, 283 köv.; *ua.*, De fundamento metaphysico-sociali distinctionis iuris in privatum et publicum, *Periodica*, 1958, 117 köv.). Általában azonban azt kell mondanunk, hogy az egyházi jog a maga egészében közjogi jellegű, vagyis olyan jog, amely nem áll egészen az egyénnek a dispozíciója alatt.

4. Az Egyházban megkülönböztetünk *külső egyházi közjogot* (ius publicum ecclesiasticum externum) és *belső egyházi közjogot* (ius

publicum ecclesiasticum internum). A külső egyházi jog az Egyháznak, mint egésznek a viszonylatait szabályozza a rajta kívül álló társas alakulatokhoz, az államhoz és más egyházakhoz. A belső egyházi jog az, amely magában az Egyházban érvényesül.

IV. A JOGI HATÁLYOSSÁG TERJEDELME SZERINT:

1. *Egyetemes jog* (ius universale) — és *részleges jog* (ius particulare). Az előbbi az Egyház egész területén mindenütt érvényesül, tehát nincs földrajzi korlátozottsága, vele szemben a részleges jog földrajzilag korlátozott, egyházmegyére vagy egyháztartományra érvényes.

2. Az Egyház tagjait véve alapul van *általános jog* (ius generale) és *különleges jog* (ius speciale). Az első az Egyház minden tagját kötelezi; a különleges jogszabály viszont a törvényben meghatározott személyekre, tárgyakra, ügyekre vonatkozik. A ius speciale mindig erősebb a generale-nál: *lex specialis derogat generali.*

3. Az általános érvényesülés szempontjából:

a) *közönséges jog* — (ius commune) —, amely bizonyos életviszonyokat mindenkire és minden hasonló esetre kiterjedő érvénnyel szabályoz;

b) *kivételes jogszabály* (ius singulare), amely az előző jogszabálytól eltérően, kivételezően intézkedik.

V. A JOGI FORMA SZERINT:

ius scriptum, írott vagy törvény-jog, és *ius non scriptum,* íratlan vagy szokásjog. Ez utóbbit élő jognak is szokás nevezni, mivel az élethez simul szemben a merev írott joggal.

VI. A RÍTUS SZEMPONTJÁBÓL:

1. A *latin* egyházi jog (ius latinum), amely a nyugati Egyházban érvényesül;

2. *Keleti* egyházi jog (ius orientale), amely a keleti egyházi közösségekre vonatkozik.

VII. A HATÁLYOSSÁG FOKA SZERINT:

1. *Kényszerítő* (ius cogens), amely tekintet nélkül az érdekeltek akaratára mindenkit kötelez. Ilyenek általában a közjogi szabályok;

„*ius publicum privatorum pactis mutari non potest.*" De vannak kényszerítő magánjogi szabályok is: pl. a végrendelet alaki kellékei.

2. *Az engedélyező jogszabály* (ius dispositivum) elsősorban a felek akartának nyújt érvényesülési lehetőséget: *cantractus contrahentibus legem ponit,* — és csak akkor jön alkalmazásba, ha a felek másképp nem rendelkeznek.

VIII. A KÉNYSZERÍTŐ RENDELKEZÉSNEK A SZABÁLYHOZ, A CSELEKVÉSI NORMÁHOZ VALÓ VISZONYA SZERINT:

1. *ius perfectum* az, amellyel ellentétes cselekmény hatálytalan. Pl. (c. 150 § 1, 162 § 5, 406 § 2, 433 § 1, 1036 § 2, 1096 § 1, 1227)

2. *ius plus-quam-perfectum* a vele ellentétes cselekményt hatálytalanítja és bünteti is. (Pl. c. 729, 1072 + 2388, 1532 [1530 n. 9] + 2347)

3. *ius minus-quam-perfectum* a cselekmény hatályos ugyan, de büntetést von maga után. Pl. házasság mixta religioval (c. 1060 + 2375).

4. *ius imperfectum,* olyan szabály, amely a vele ellentétes cselekményt sem nem hatálytalanítja, sem nem bünteti (pl. 276, 1036 § 1).

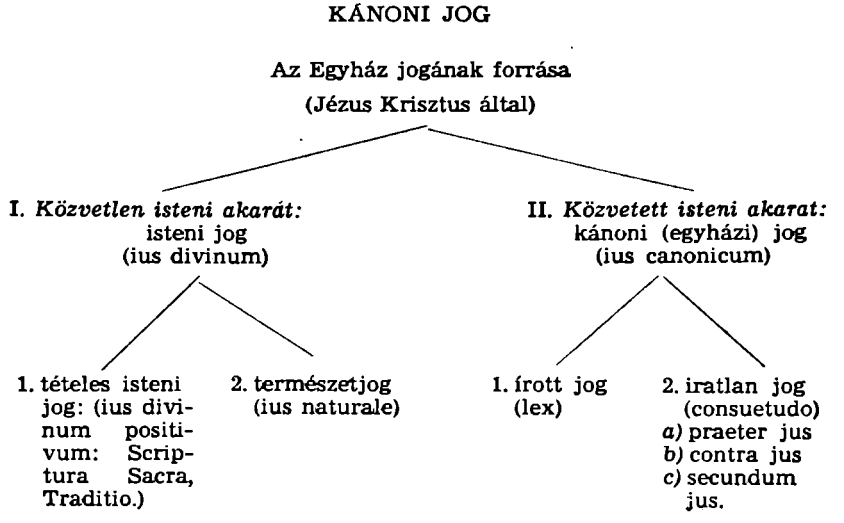

8. § A kánoni jog fontossága[65]

A kánoni jog tudományának ismerete fontos mind a világi jogász, mind pedig a klerikus, az egyházi személy számára.

I. SZÜKSÉGES A VILÁGI JOGÁSZNAK:

1. *A kánoni jog anyajog.* Az európai társadalom hosszú időn keresztül a római jogból és az egyházi jogból élt. Ez a *ius utrumque.* E két anyajog emlőin nőttek fel a modern európai jogrendszerek. A római jog intézményeit kicsiszolva és megnemesítve az egyházi jogon keresztül szívták magukba az európai jogrendszerek. Már csak azért is, mert az egyházi jog minden nép életében hosszú időn keresztül érvényesült, illik a jogásznak erről — akár csak jogtörténeti szempontból is — tudomást vennie. Annál is inkább fontos ez, mert a történeti fejlődés kellő ismerete nélkül a jog szellemébe való behatolás vajmi nehéz. Aki csak paragrafusokban gondolkodik és nem hatol be a jog szellemébe, csupán *jogtechnikus,* de nem jogász.

2. *A kánoni jog univerzális jog.* Ezt még a teljesen vallástalan jogász sem veheti tudatlanba. Az egyházi jog az egyetlen olyan jog, amelynek univerzális érvényesülése van. Míg a nemzeti jogok csak földrajzilag erősen körülhatárolt területen bírnak érvénnyel, addig az egyházi jog az egész világon hatályos. Tehát az egyetlen univerzális hatályú — az egész világra kiterjedő — jogrendszer.

3. *A kánoni jog befejezett, egész jogrendszer.* — Míg a nemzeti jogok változnak, addig a római jog és az egyházi jog lezárt, jogi szempontból tökéletes jogrendszer. Ez az alapja annak, hogy a jogi oktatásnak az egész világon alapja a római jog és mellette az egyházi jog, mivel mindkettő befejezett és lényegében nem változik. Jelentőségük abban van, hogy a jogi elvekből kiindulva, jogászi okoskodással felépítve a legtökéletesebbek, s mint ilyenek az ifjúságnak a jogászi gondolkodás kialakítására a legalkalmasabb segítséget nyújthatnak. Ezzel szemben a modern jogok állandóan változnak s mindenféle esetlegességek belejátszanak kialakulásukba.

[65] Vö. *Meszlényi* Zoltán, A kánonjogi tanulmányok fontossága. (Székfoglaló a Szt. István Akadémián. 1930. máj. 23.) Pécs. 1930. — *Baranyay* Jusztin, A kánoni jog szerepe és jelentősége a jogtudományok világában. (Előadás: 1940. nov. 18.) Klny. Magyar Jogászegyleti Értekezések. 1941. ápr. (Bp. 1941.) — J. (Card.) *Roberti,* Functio Juris Canonici in jure comparato. Jus 3. (1952) 301. skk. — H. *Liermann,* Das kanonische Recht als Grundlage des europäischen Rechtsdenkens. — Zeitschrift F. Evang. KR. 6 (1957) 37 skk.

4. *A kánoni jog élő jog.* — Az egyházi jognak ma is van gyakorlati jelentősége minden országban. Lépten nyomon előfordulnak olyan jogviszonyok, amelyeket a kánoni jog szabályai szerint kell megítélni, vagy amelyeket nem lehet megérteni a kánoni jog ismerete nélkül.

a) Az Egyház minden állam területén érintkezésben áll az illető állam jogrendszerével. Az egyházpolitika mindig a legkényesebb állami feladatok közé szokott tartozni. Fontos érdeke minden államnak, hogy az Egyházzal ne kerüljön kiegyenlíthetetlen összeütközésbe és olyan egyházpolitikát folytasson, amely mindkét közösség jogos érdekeit figyelembe veszi. Ehhez azonban szükséges az Egyház alkotmányának alapos ismerete, azaz az egyházi jognak az ismerete. Ismernie kell azt is, hogy milyen tételek köteleznek a ius divinum erejével az Egyházban, amelyek tekintetében az Egyház részéről engedékenység nem várható.

b) Egyébként az állami közigazgatás helyes vezetése a kánoni jog ismerete nélkül alig képzelhető el. A vallás ugyanis csaknem minden közigazgatási síkon szerepet játszik. Így a vallásügyi igazgatás, az oktatásügy a felekezeti iskoláknál, a belügynél az Egyházra vonatkozó rendészet, a hadügynél a tábori lelkészek és a katonai mentességek; az igazságügynél az egyházak vagyonszerzési képessége, illetékek; a külügynél a pápa nemzetközi helyzete, a diplomáciai kapcsolatok, konkordátumok. A kereskedelemnél az egyházi ünnepek figyelembevétele, a pénzügynél az egyházi adók kezelése, az illetékek kiszabása stb.

II. SZÜKSÉGES A KLERIKUSNAK:

a) A teológus vagy papi személy számára a kánoni jog ismerete nélkülözhetetlen. Ha valakinek a kezét vagy lábát levágják, még él, azonban mozogni, járni, tevékenykedni képtelen. A kánoni jog nélkül a teológia nem teljes, hanem csonka organizmus. Olyan emberhez hasonlítható, akinek egyik keze vagy lába hiányzik.[66]

Ezért *theologia rectrix*-nek vagy *theologia practica*-nak is szokás nevezni az egyházi jogot.

Kormányzati, kormányzó teológia mivel az egyházkormányzás a legkisebb plébánia vezetésétől a legmagasabb római kúriai hivatalokig a kánoni jog ismerete nélkül elképzelhetetlen.

[66] XIII. Leo szerint a kánoni jog a teológia gyakorlati alkalmazása mindabban, ami az Egyház kormányzatára, a szent dolgok kiszolgáltatására, az egyházi személyek jogaira és kötelességeire vonatkozik, amely nélkül a teológia *„erit imperfecta et quasi manca"*. Az 1868. évi bourgesi zsinatot idézi. Vö. *„Depuis le jour". Fontes*, III. nr. 642. p. 551.

b) Mi az oka mégis annak, hogy a kánoni joggal szemben mégis bizonyos animozitás észlelhető egyházi körökben.[67]

Az ok nyilvánvaló: Tudjuk, hogy minden jog korlátokat állít fel, a közlekedési rendőr hálátlan szerepét tölti be. De ki szereti a korlátokat? Ki szereti a közlekedési tiltó jeleket, ha gyorsan akar tovavarobogni? Pedig mindezek az életünket és testi épségünket védik, — így a jog is.

Mivel az ember a jogrend épületébe való beépítésnek sokszor ellensége, azért a jog a közjó érdekében *imperium fixum*, kényszer vagy parancs köntösét ölti magára, amely az érdekeltek részéről sokszor animozitást szokott kiváltani.

9. § A kánoni jogtudomány fejlődése és módszere

A) A KÁNONI JOGTUDOMÁNY MEGHATÁROZÁSA

1. A kánoni jogtudomány vagy egyházi jogtudomány olyan teológiai tudományszak, amely *az Egyházban érvényes törvényeket tudományos rendszerbe foglalja és kifejti.*

2. *A kánoni jog tudomány-jellege.* — Tudománynak nevezzük mindazt az ismeretet, amely a dolgokat egészében az okokig hatolva világítja meg és foglalja rendszerbe, s a maga tudományos módszerével feldolgozza. A kánoni jogtudomány az összes érvényben lévő törvényeket rendszerbe állítva feltárja. Nem elégszik meg a törvények egyszerű, szövegszerinti ismertetésével, hanem visszamegy egészen a legmélyebb okokig, vagyis feltárja az alapokat és az azokból való fejlődés menetét: egészen a jelenleg érvényes jogszabályokig. Tárgyát a tárgynak megfelelő rendszerben foglalja össze.

3. A kánoni jogtudomány *„teológiai tudományszak"*. Bár a jogrendről és a törvényekről tárgyal, mégis ága a teológiának, éspedig a *gyakorlati* teológia első hajtása, mivel anyagát nem merő filozófiai és történeti szemmel vizsgálja. Teológiai jellegét *formai* rendezőelve biztosítja: ez a hívő tudás, a kinyilatkoztatásnak értelmünkkel való elmélyítésére törekvés. Ez a forma az egyházi jogtudományban kétségtelenül megvan, hiszen az Egyház egész jogrendje közvetlenül vagy közvetve a kinyilatkoztatásból ered, és az anyagot észérvekkel alátámasztva, rendszerezni igyekszik. Feladata a kinyilatkoztatás *gyakorlati* alkalmazása az Egyház életére, amely a kinyilatkoztatás őre és hirdetője.

[67] Vö. P. *Maitre*, La formation du sens juridique chez les seminaristes. L'Année Canonique. 4 (1956) 85. skk.

4. *„Gyakorlati" teológiai szak.* A kánonjogtudomány tárgyánál fogva gyakorlati tudomány, mert éppen a jogrend és annak minden jogszabálya, a cselekedetek, a gyakorlat világába tartozik, és a kinyilatkoztatás igazságait egyenesen az életre, az Egyház közösségére alkalmazza. Minden törvénye az isteni kinyilatkoztatásnak nemcsak elmélyítését, hanem az Egyházban, mint közösségben, való megvalósítását és követését határozza meg.

5. *„Érvényes törvényeket"* foglal egybe és fejt ki. Tárgyát tehát elsősorban a törvények képezik. De emellett maga a kódex is általános jogi elveket rögzít le. Méginkább kell ezekkel a jogi elvekkel, jogszabályokkal és fogalmakkal az egyházjog tudománynak foglalkoznia. A tudományos feldolgozás ugyanis nem áll meg egyszerűen a törvény előírásainál, hanem azoknak mélyebb ismeretét, összefüggéseit és fogalmi tartalmát is adja.

6. *„Rendszerbe foglalja."* A rendszerezés a tudomány egyik legfontosabb feladata. A rendszer foglalja ugyanis a formai egység kereteibe az anyagot, amit az egyes tudományok feldolgoznak. A kódex maga is a legnagyobb súlyt fektette a rendszerre, s a jogi anyagot, amelyet kodifikált, kiforrott rendszerbe foglalta.

7. *„Módszeresen kifejti."* Mindezt az anyagot a kánoni jogtudománynak „tudományosan", vagyis módszeresen kell kifejtenie. Nem elég tehát az egyes törvényeket egyszerűen csoportosítania, hanem azokat jogi tartalmuk és jelentőségük szerint ki is kell fejtenie.

— A kánoni jogtudomány és annak módszere fokozatosan alakult ki a történelem folyamán.

B) A KÁNONI JOGTUDOMÁNY FEJLŐDÉSE[68]

Mint minden tudománynak, a kánoni jog tudományának is megvan a maga fejlődése és története. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a kánoni jog lényeges elemeit tekintve az Egyházzal egykorú; nincs tehát különbség az ún. hit-egyház és jog-egyház között, mint fentebb láttuk.

[68] A. *Baumgarten,* Die Wissenschaft vom Recht und ihre Methode. Tübingen. 1920. — L. *Fonk,* Wissenschaftliches Arbeiten. Innsbruck. 1926. — B. *Kurtscheid,* De methodologia historico-juridica. Romae. 1941. — *Móra M.* Az egyházjogi irodalom útja. Klny. Bpest, 1938.

I. A tudományosan végig nem gondolt kánoni jog korszaka. (Gratianusig.)

1. *Általában.*

A kánoni jog a legszerényebb kezdetekből kiindulva mind jobban kiterebélyesedik. A szerény kezdet az *ősegyház* kora, a kibontakozás ideje pedig az első századok, amelyek a római birodalom üldözése idejére esnek. Ez a kor mindinkább átfogja az egyházi életnek egyre gazdagodó jelenségeit.

Az indulás nagyon szerény. Pár emberrel indult meg a kereszténység, kis központok keletkeztek, majd nagyobb gyorsasággal kezdett terjedni a keresztény vallás. Az élet egyre szövevényesebb lett, gazdagodott; tehát mindinkább *szükséges lett a jog rendező szerepe.* Az első korszakban azonban a jogászok nem játszanak irányító szerepet az egyházi életben. Ennek három okát jelölhetjük meg:

a) az egyháziak gondolkodását még nem itatta át a rómaiak jogi tudománya;

b) még nem alakult ki a *jus divinum*nak és a *ius humanum*nak, azaz az isteni és emberi jognak megkülönböztetése, illetve a különbözőség világos felismerése. Éppen ezért nem volt lehetséges a kettő pontos elhatárolása és körülírása sem;

c) ebben a korban az állam és társadalom, — természetesen még inkább maga az Egyház — a keresztény szellem és gondolat első bűvöletének hatása alatt állott; a maga egységes kereszténységét érezte és élte és így a tudományos feldolgozás útjára való lépés igénye és készsége hiányzott.

Hiányzott tehát a metodikai előfeltétele is annak, hogy a már meglévő jogi anyag összefüggő rendszere kristályosodjék ki.

Az Egyház olyan világban jelenik meg, amely addig nem ismerte a külön egyházi és külön világi szervezetet: az állam és vallás teljesen egységben volt. Ugyanez a jelenség állott fenn a germán világban is.

A *Nagy Konstantin*-féle lépéssel (313) bekövetkezett a római államnak kereszténnyé válása. Állam és vallás megint egybe esett. Még nem él tudatosan a két különböző síkon mozgó közösségnek — az államnak és a vallásnak — a szervezete. E korszak mindenekelőtt az egységes kereszténységet érezte át.

A későbbi fejlődés folyamán azonban mind jobban áthatja az egyháziakat is a jogi gondolat; az egyháziak jogi műveltséggel rendelkeznek és a jog fejlődése, ill. fejlesztése is sokkal tudatosabb lesz.

Ez a kor még rendkívüli mértékben a tiszta tradíció alapján áll. Döntő elgondolása az, hogy ami *régi* intézmény az Egyházban, ahhoz hozzányúlni nem szabad.

2. *Patrisztikus kor*

A patrisztikus korban a kánoni jog nem különbözött a többi teológiai disciplinától. A szentatyák és az ókeresztény egyházi írók már kezdettől fogva különböző jogi természetű kérdéseket is taglaltak műveikben, de inkább erkölcsi, mint jogi szempontból.[69]

[69] Így *Tertullianus*, De monogamia, *Szent Cipián*, De catholicae Ecclesiae unitate etc.

Az V. és VI. századig az alexandriai, antiochiai és egyéb iskolákban a Szentírás stúdiuma állt első vonalban.

Nincs semmi emlékünk arra nézve, hogy ezekben az iskolákban a kánoni jogot is tanították volna. A kánonok ismerete és ismertetése, illetve megtartása és megtartatása mindenekelőtt a püspök feladata volt.

Mivel a IV. századtól kezdve a zsinati kánonokat különböző gyűjteményekbe foglalták, a szentatyák ezek ismeretét is sürgetni kezdték. Így pl. *I. Coelesztin* pápa 429-ben Aquila és Calabria püspökeihez írt levelében kijelenti, hogy egyetlen pap sem nélkülözheti a kánonok ismeretét, sem olyasmit nem cselekedhetik, ami az atyák szabályaival ellentétes. „Nulli sacerdoti liceat suos canones ignorare, nec quidquam facere, quod Patrum possit regulis obviare, quae enim nobis res digna servabitur, si Decretalium norma constitutorum, pro aliquorum lubitu licentiae populis permissa, frangatur?"[70]

A 633. évi IV. toledói zsinat 25. kánonja a Szentírást és a kánonokat ajánlja a papok figyelmébe: „Sciant igitur sacerdotes Scripturas sacras et Canones."[71]

— Az első kánongyűjtemények jórészt időrendiek, az V. és VI. századtól kezdve megindulnak a szisztematikus gyűjtemények, amelyek az egyházi jog tudományos feldolgozásában első kísérletnek tekinthetők.

3. *A kánoni jog módszerének kialakulása.*

A források és gyűjtemények ellentéteinek rendezése mindinkább az egyeztető módszer kialakítása felé irányította a kanonistákat.

A következő szempontok voltak irányadók:

a) *A szöveg kritikai kiválasztása:* vajon a textus eredeti-e, vagy legalábbis kétes körülmények között keletkezett; vajon változtatások, javítások fordulnak-e elő benne.

b) *Magyarázó szövegkritika,* amely a tartalom, a szavak, a hely, idő és egyéb körülmények figyelembevételével történik.

c) *Összehangolás* az ellentétek kiküszöbölésére.

— Eme módszer különböző szabályokat alkotott, amelyeknek egyike-másika egészen a IX. századig visszanyúlik. Pl.: egy tévesen sevillai Izidornak tulajdonított jogszabály szerint ama zsinat tekintélye előbbrevaló, amely régibb, vagy jobb. — *Hincmarus* különbséget tesz olyan törvény között, amely kényszerjellegű és amely engedményt, ill. dispenzációt tartalmaz.

— A kánoni jog módszerének kialakulása szempontjából nagyfontosságú *Hincmarus Rhemensis* reimsi püspök († 882) „De divortio Lothari regis et Theutbergae reginae" c. műve (ML. 125.) továbbá *Burchardus Wormatiensis* decretum-a, valamint *Bernaldus Constantiensis* működése. († 1100 körül)[72]

[70] Ep. Coelestini: c. 4. D. 38.

[71] c. 1. D. 38.

[72] Libelli de lite. MGH. Hannover. 1891. II. 1. — *Zeiger,* I. 57. — Bernaldus *Constantiensis* (Konstanz) több művet írt: Apologeticus (1076—1085 között), amely a simóniáról szó; „De prudenti dispensatione eccle-

Utóbbi tevékenysége az ellentétes szövegek összehangolására irányul, s már azt a módszert használja, amelynek szerzőjéül *Abaelardust* szokás emlegetni. Szerinte elsősorban a törvény teljes szövegét kell figyelembe venni, nem pedig annak egyes részeit.

Kiemelkedő *Ivo Carnutensis* (1040—1116) műve: „De consonantia canonum." Különállóan is szokszor megjelent. Eszerint különbséget kell tenni az admonitio, a praeceptum, a prohibitio, a remissio és a dispensatio között, mivel ezek lényegesen elütnek egymástól (ML. 161, 47. skk. 1041. skk.)

A későbbiek során *Algerus Leodiensis* (Lüttich) gyakorolt nagyobb hatást a kánoni jog módszerére: „Liber de misericordia és Liber sententiarum" c. műveivel (1105-ből származik.).

Abaelardus (1097—1142) a kánoni jogtudomány számára alkotott módszertani normákat *Sic et nunc* c. könyvében foglalta össze (1115—1117 között) és ezeket alkalmazta a teológiára is. Munkájában 158 teológiai kérdést tárgyal.[73]

II. A tudományos egyházi jog korszaka
(Skolasztikus módszer.)

A kánoni jog történetében *Gratianust* óriási határkőnek tekintjük, mivel új korszak elején áll. A XII. században Itáliában és főleg Bolognában a régi római jogtudomány újra virágzásnak indul; Bolognában kiváló képviselője *Irnerius*, akinek Gratiánus a tanítványa volt. Itt magába szívta mesterétől a római jog elveit és ezeket először alkalmazta az egyházi jog tudományában.

Művét „*Concordantia discordantium canonum*" címen adta ki, (az összhangnélküli kánonok — jogszabályok — összhangosítása), vagyis az egyházi törvényekben mutatkozó ellentmondásokat igyekezett ki-

---

siasticarum sanctionum" (1091), a jogforrásokról és az értelmezés szabályairól. A „De excommunicatis vitandis", „De reconciliatione lapsorum", „De fontibus iuris canonici" (1091-ből) kétrészes munka: részben jogforrásgyűjtemény, részben jogelmélet, amely a szövegellentétek feloldására törekszik. — Öt szabálya már a skolasztikus módszer jegyeit viseli magán:

1. Meg kell nézni, hogy az egymással ellentétes kánonok eredetiek-e;
2. Vajon a szerző később nem vonta-e vissza véleményét, és esetleg tévesen nem tulajdonítják-e más szerzőnek;
3. Vajon a szöveg törvényt, tanácsot vagy dispenzációt tartalmaz-e; egyetemes vagy partikuláris törvényről van-e szó. A fennforgó ellentét nem vezethető-e vissza helyi vagy időbeli körülményre;
4. A szövegek ellentéte gyakran onnan ered, hogy ugyanazon kifejezésnek más és más értelmet adnak;
5. A szövegek nyilvánvaló ellentéte esetén azt kell előnyben részesíteni, amely világosabb és nagyobb tekintélyű.

[73] Vö. *Plöchl*, II. 409.

egyenlíteni. Munkájában a kánonok többé-kevésbé rendszeres feldolgozását nyújtja, s az egyes kánonok mellé magyarázatokat fűz: dicta Gratiani.

Igaz, hogy könyvében még vannak dogmatikai és erkölcstani feldolgozások is, mégis a kánonjog az első helyen áll, s így műve e tudomány első nagybbszabású feldolgozásának tekinthető. Mivel sok forráshelyet is tartalmaz, inkább joggyűjteménynek, mint tankönyvnek lehetne tekinteni.

Amint kortársa *Petrus Lombardus* (Liber Sententiarum) a spekulatív teológia elindítója, és a rendszeres, tudományos, teológiának a megalkotója, úgy *Gratianus* a kánonjogtudomány atyja, akivel bekövetkezik az addig egységes egyházi tudományosság két részre szakadása. Megmarad a teológia, amely később további ágakra szakad, de különválik tőle a kánoni jog.

Gratianusszal indul el a kánoni jog tudományos művelése; módszere mindenben — így az ellentétek magyarázatában is — skolasztikus.

Műve, amelyről alább részletesen lesz szó, a kánonisták seregét ösztönözte a munkára.

1. *Dekretisták.*

Azokat az írókat, akik Gratianus dekrétumát magyarázták, dekretistáknak nevezzük, szemben a legistákkal, a civil jog magyarázóival.[74]

2. *A dekretalisták.*

A dekrétum után nagy szerepet játszanak a pápák ügylevél-gyűjteményei (decretales) az ún. dekretális-gyűjtemények. Ezek magyarázóit *dekretalistáknak* szokás nevezni.

[74] Vö. S; *Kuttner,* Repertorium der Kanonistik. Città del Vaticano. 1937. — Kiváló dekretisták: *Paucapalea,* Gratianus első tanítványa, valószínűleg szerzetes, előbb Bolognában jogtanár, később kardinális; *Rolandus* (III. Sándor pápa); a francia *Rufinus* a XII. század második felében; Stephanus *Tornacensis* (Tourney † 1203.); *Huguccio* (pisai Hugo), később ferrarai püspök, III. Ince pápa tanára († 1210); Johannes *Faventinus* († 1171); Sicardus *Cremonensis* († 1215); Johannes *Teutonicus* (Joh. *Zemeke),* mint halberstadti prépost halt meg. A ő glossa ordinaria-ja igen híres. Ezt a glosszát a dekrétummal együtt használták és mintegy jogforrásnak tekintették. (Vö. St. *Kuttner,* Joh. Teutonicus. Misc. Giov. Mercati. 1946. 439. — *A. Gilmann,* Zur Lehre der Scholastik vom Spender der Firmung u. des Weihesakramentes, Paderborn. 1920.) — Rolandus *Bandinellus,* a későbbi III. Sándor pápa Summát írt a dekrétumhoz. Ez a Summa jogtörténeti szempontból is igen jelentős, mert III. Sándor később igen gyakran megváltoztatta a nézeteit. — Érdekes Summát írt Magister *Rufinus* is; ez az első nagyobb jelentőségű kommentár a dekrétumhoz. Később is sokat használták.

Ezek közül kiemelkedik *Bernardus Papiensis* († 1216) paviai prepost, majd faenzai püspök. *Breviarium Extravagantium* című gyűjteményével. A *Pandekta*-jog alapján először alkalmazza az ötös felosztást, mely a következő rövid verssorral fejezhető ki:

Judex, judicium, clerus, connubia, crimen.

Ez a felosztás évszázadokig, szinte a kódexig megmarad a kánonjogban.

Bernardus Papiensis-ig Gratianus dekrétumát, utána pedig a dekretálisokat magyarázták az iskolákban.

Az előadás anyaga mindig a törvény betűje vagy szövege volt. A magiszter először ismertette a kifejtendő szöveg rövid tartalmát, majd következett a szöveg olvasása, a *„lectura textus"*, amit a hallgatók leírtak. — A szöveg olvasása közben a magiszter a szükséges korrekciókat és *lectio varians*-okat is közölte. Magát az eljárást *„emendare litteras"*-nek nevezték. Megmutatta ezenkívül a magyarázó a látszólagos ellentmondásokat, a szöveg szemléltetésére pedig kázusokat, azaz megtörtént vagy költött jogeseteket mondott el. A jogi kérdések megoldásánál az általánosan elfogadott normákat alkalmazta, amelyeket brocardia-nak vagy *brocarda-nak neveztek.*[75]

[75] A dekretalisták közül kitűntek *Tancredus* († 1235), aki a Glossa ordinaria-n kívül írt még a házasságról: „Summa de matrimonio;" és a perjog történetéről is: „Ordo judiciarius." („decretorum magister").

Itt említjük meg *Damasus* híres magyar kanonistát, aki a XIII. század elején bolognai professzor volt. (Vö. *Kuttner*, im. 393., 419., 428. — *Zeiger*, I. 75.) 1210—15 között írta Summa decretorum-át. Damasus volt az első, aki a regula canonica-kat összegyűjtötte; számszerint 125-t. Később ezt Bartholomaeus *Brixiensis* átdolgozta. Ezeket általában brocardaknak hívják. — Amint Azo a civil jogból, úgy Damasus az egyházi jog forrásaiból gyűjtötte össze a kánoni jogszabályokat, amelyeket a kanonisták a szövegmagyarázatban biztos jogi normaként alkalmazhattak.

A nem sokkal később élt, röviden *Speculator*nak nevezett *Durantis* († 1296) és a híres *Joh. Andreae* († 1348) *Damasust* Boemusnak nevezi. A cseh származás ezután belekerült az irodalom közhelyei közé. Kézikönyvek, mint pl. Schereré, a Damasus—Boemus megjelölést minden skrupulus nélkül átveszik, noha már Schulte figyelmét sem kerülte el Diplovatatiusnak a magyar származásra utaló megjegyzése. Újabban ismét vizsgálat tárgyává tették a kérdést. *Kantorowitz* kézzelfogható érvekkel végleg megdöntötte a cseh eredet régi legendáját: amikor azonban bolognai olasznak tekinti, magyar származását is kétségbevonja. (Ugyanígy Van Hove is.) St. *Kuttner* bár óvatos fogalmazásban, mégis bevallja, hogy Damasus Magyarországból való.

Diplovatatius Damasusnak 1210—1215 között készült jogi paroimiagyűjteményére hivatkozik (Brocarda), amelynek bresciai Bertalan féle rubruma így hangzik: „Incipiunt Brocarda Damaschi Ungari" A Borcarda bertalani formájának több kézirata egybehangzóan a magyar származás mellett tesz tanúságot; így a lipcsei (Univ. 943. fol. 47. „Incipiunt Brocarda

A kánonjognak ilyen módszere tanítása elsősorban az egyetemeken történik.[76]

III. Incétől kezdve az egyetemek a kánoni jog őrhelyei is. Csaknem minden egyetemen van kánonjogi fakultás.

A kánonjog rendes előadásának módszere exegetikus, szövegmagyarázó volt, amely az ordo legalist vagyis a törvényszöveg hivatalos sorrendjét követte. A hosszabb kifejtést igénylő kérdéseket repetíciókban és disputációkban tárgyalták, amelyek vagy rendesek vagy ünnepélyesek voltak. Az előbbiek szerdán és szombaton, az utóbbiak ünnepélyesebb alkalmakkor, az egyetemi fokozatok elnyerésekor voltak. A kérdések nagyrészt ránk maradtak: Quodlibeta, Mercuriales. Sabbatinae stb. címen.

A források és kommentárok könnyebb kezelése végett jelentek meg a „Repertoria, Claves, Margaritae, Breviaria", amelyek többnyire ABC-sorrendben tartalmazzák a fontosabb joganyagot, vagy rövidebb formában jelzik a forrást és a párhuzamos helyeket.

A már említett dekretalistákon kívül a következők tűntek ki:

Henricus De Segusiá-t (Susa) általában (Cardinalis) Hostiensisnek nevezik. (1230—1240 között Párisban tanította a kánonjogot. 1250-ben Enbruni érsek, 1261-től ostiai bíboros. Meghalt 1271-ben.) Híres műve *„Summa super titulis decretalium"*. — Mivel az első recenzió elveszett, a második 1250 és 53 között készült mindkét jog számára. Nagy értéke miatt *summa aurea*-nak is nevezték.

Damasi Ungari"), a montecassinói (136. p. 146. „Incipiunt Brocarda Magistri Damasi Unguari"), és a worcesteri (F. 7. fol. 131. „Brocarda Damasi Unguari"). *Kantorowitz* a rubrum elnevezése értékében kételkedik, meggyőzőbb adatokat azonban ő sem tudott felhozni. *Kuttner* szerint e kétellyel szemben most már nemcsak a kéziratok sokkal nagyobb száma áll, de mindenekelőtt az az eddig mellőzött tény is, hogy Damasusnak egyik eredeti munkája, a Summa (1215 és 1218 között) a párisi kéziratban (Bibl. Nat. 14609) így szól: „Expliciunt tituli Damasi vngari super decretales. — Vö. *Móra* Mihály, Középkori kánonjogi gyűjtemények. Klny. Századok. 1939. 9—10. szám. Bp. 1940. — A dolgozat *Kuttner*, Repertorium der Kanonistik (1140—1234) művének ismertetése. Vö. W. *Plöchl* im. II. 442.

A IX. Gergelytől Johannes Andreaeig terjedő időszakot (1234—1348) a kánoni jog *aranykorának* nevezhetjük. Néhány kiemelkedő kanonistát megemlíthetünk e korból. Ilyen Sinibaldus *Fliscus* (Fiesco), később IV. Ince pápa, Bolognában volt jogtanár. 1245-ben híres kommentárt írt IX. Gergely dekretáleseihez, amelyekbe saját dekretáleseit is beleilleszttette. Egyébként Ince pápa, mint magántudós saját konstitúcióihoz is írt kommentárt.

[76] *Irodalom: Zeiger. I. 62. Kurtscheid—Wilches,* I. 242. sköv. A XII. századtól kezdve ez a studium generale a tudomány őrhelye, amelyet később universitasnak neveznek. Az universita Párisban a különböző diszciplinák tanárainak összességét (universitas magistrorum), Bolognában pedig a hallgatók összességét jelentette. Később a név az iskoláé lett.

Abbas Antiquus, (az Abbas Siculus vagy *Panormitanus*-tól való megkülönböztetésképpen nevezik így) IX. Gergely dekretáleseihez írt kommentárt. † 1296-ban, mint montecassinói apát.

Híres kanonista *Guilelmus Durantis;* (1327—1296) a római kúriában különböző hivatalokat töltött be. Főműve: *Speculum judiciale,* amelyről a szerző a *Speculator* elnevezést nyerte. Másik értékes műve e *Rationale divinorum officiorum,* amelyben az egész liturgiát tárgyalja.

Az aranykor leghíresebb kanonistája *Johannes Andreae.* 1270 körül született Alfredoban, Firenze mellett. 1320-tól haláláig, 1348-ig Bolognában tanította a jogot. Közben három évig Páduában is adott elő. 1348-ban halt meg pestisben.

Művei: *Summa de sponsalibus et matrimonio, Lectura arboris consanguinitatis., Novella in decretales Gregorii IX., Novella in sextum., Quaestiones mercuriales.,* amelyben a liber VI. végén a regula iurist tárgyalja. Írt ezenkívül a Clementinákhoz és a liber VI-hoz glossa ordinaria-t.

Joannes Andreasnak olyan nagy volt a tekintélye, hogy a jog forrásának és harsonájának is nevezték. (fons et „tuba iuris".) Egyetlen középkori kanonista sem volt annyira járatos a jus utrumqueben, mint ő. Művei szinte valamennyi előtte élő kanonista tanításait tartalmazzák, az utódok számára viszont forrásul szolgálnak. Az auktoritással való bizonyítás nála tetőfokát éri el. Jótékony családos ember volt; akadályoztatása esetén az egyetemi előadásban leánya (Novella) helyettesítette. (Első nő-kanonista a történelemben. Feltűnő szépsége miatt függöny mögül kellett előadnia, hogy hallgatóságát ne zavarja. Vö. *Plöchl,* II. 449.)

3. *Az institúciós módszer.*

A XVI. század közepe óta a kánoni jogot *Jusztinián* Institutio-inak rendszerében tárgyalják. Azért nevezzük ezt a módszert *institúciós* módszernek, mert Jusztinián császár a tanuló ifjúság számára írt rövid kompendiumának (Institutiones) egyik helyén ezt mondja: „Omne autem ius, quo utimur vel ad personas pertinet vel ad res vel ad actiones." (lib. I. tit. II.) — Az anyagot tehát személyi, dologi és perjogi részre osztja.

A kánoni jogra vonatkozólag IV. Pál és IV. Pius pápa megbízásából *Joannes Paulus Lancelottus* írta meg e módszer szerint az egyházi jog summás, rendszeres kézikönyvét: „Institutiones canonici" (Perusiae 1563) címen. A könyv azonban később nem nyert pápai megerősítést, így nem lett hivatalos könyv.

Lancelottus könyvét négy részre osztotta: personae, res, actiones, crimina.

Az instituciós módszert később több neves kanonista követte.[77]

4. *Történetkritikai módszer.*

Új módszer veszi kezdetét a humanizmussal, amikor a klasszikus régiség felé fordul az ember figyelme. Ebben az időben a magiszterek a szómagyarázatos glosszától elfordulnak és a törvény magyarázásánál egyre inkább a nyelvészeti, történeti szempontokra figyelnek.

A XVI. század vége óta a történetkritikai módszer mindinkább előtérbe kerül a jog feldolgozásában.[78] A módszer következtében kiváló jogi művek születnek.[79]

A XIX. században a jogtörténeti iskola megjelenésével a történeti módszer nagy lendületet vesz.[80]

5. *A kódex módszere*

a) *Ordo legalis.*

Az új egyházi törvénykönyv beosztásában tulajdonképpen az instituciós módszert követi. Ha az I. bevezető könyvet (Normae generales) figyelmen kívül hagyjuk, akkor *Lancelottus* hármas, illetve négyes beosztásához jutunk: personae, res, processus (actiones), crimina.

A kódex megjelenése után a Tanulmányi Kongregáció 1917. augusztus 7-én elrendelte, hogy a hatósága alá tartozó egyetemeken és főiskolákon a kódex anyagának sorrendje (ordo legalis) szerint történjék a kánoni jog tanítása, vagyis a kódex titulusainak és kánonjainak sorrendjét figyelembe kell venni a kommentálásnál. Az egyes

[77] Pl. Bellarmin, Barbosa, Fagnani, Petrus, és Hieronymus Ballerini, Bernardi, stb.

[78] A római jogban ezt a módszert Duarenus (†1559), Cuiacius (†1552) és a francia Donellus (†1591) alkalmazta először.

[79] Az egyházi jogban e módszer kiváló képviselői: Antonius Augustinus (†1586), a gallikán de Marca. (†1643) és Du Pin, (†1719.) az oratoriánus L. Thomassin (†1697.) Prosper Lambertini (†1758.) stb.

[80] E módszert szerint írta meg Savigny a római jogot, amelyet Eichorn (prot. †1854) a német magánjogra és egyházi jogra alkalmazott. (Grundsätze des Kirchenrechts der kath. und der evang. Religionspartei in Deutschland. (1831—1833.) A módszert továbbfejlesztette *Jacobson* (Kirchenrechtliche Versuche zur Begründung eines Systems des Kirchenrechts. 1833. — A módszer kiemelkedő protestáns képviselői: L. Richter (†1864.) P. Hinschius (†1898.) E. Friedberg (†1910.) és M. Stutz (†1938). — Katolikus részről pedig F. Walter (†1878) G. Phillips (†1872) R. v. Scherer (†1912.) és E. Eichmann (†1946.)

jogintézmények tárgyalása előtt pedig ismertetni kell azok fejlődését is, hogy ezáltal a jog szellemébe mindjobban behatolhassanak a hallgatók.

A nagyobb kommentárok ténylegesen a kódex könyveinek sorrendjét követik, de a bevezető kötetben a jogi és teológiai alapfogalmak után a jogforrásokat szokták tárgyalni és csak ezután térnek rá a kánonok magyarázatára.

b) *Ordo scientificus.*

A jogi anyagnak a kódex rendjében való tárgyalása csak a kánonjogi fakultásokon kötelező, ahol az egész jogot kell előadni. A teológiai fakultásokon és a szemináriumokban ellenben, ahol a kánoni jognak csupán főbb részeit tanítják, lehetséges az anyag önálló, szabad beosztása. Annál is inkább, mert a törvénykönyv elsősorban a jogszabályok világos összeállítására törekszik, a tudományos rendszernek viszont a logikai összefüggések felderítése és értékelése a feladata.

Az önálló, szabad tárgyalási mód tekintetében főleg a német kanonisták tettek kísérleteket. Ezek már a kódex megjelenése előtt a jogot rendesen két nagy részre felosztva tárgyalták: alkotmányjog és közigazgatási jog.

Az újabbak közül *A. Pöschl*[81] gráci professzor és *I. Haring*[82] önállóan rendszerezi könyvében a kódex anyagát.

6. *A hármas módszer*

A kánonjogtudomány akkor felel meg legjobban feladatának, ha a jelenleg *érvényben levő* jogot fejti ki és rendszerezi; továbbá ha az egyes jogszabályok *történeti* fejlődésére és annak körülményeire is rámutat; és végül ha a jogszabályokat visszavezeti a *legvégső elvekre* és egyben kimutatja azokban az Egyház szellemét.

[81] *Kurzgefasstes Lehrbuch des kath. Kirchenrechts.* Graz u. Leipzig. 1921. — A mű beosztása: A bevezetés után hat részre oszlik az anyag:
I. Alkotmányjog. (Egyházhatóság, klérus, egyházi hivatalok.)
II. Közigazgatási jog.
III. Szerzetesjog.
IV. Egyházi magánjog. (kegyúri jog, házassági jog.)
V. Büntetőjog.
VI. Eljárásjog.

[82] *Grundzüge des kath. Kirchenrechts.* Graz. 1924.
A bevezetés után négy részre taglalva tárgyalja az anyagot: alkotmányjog, közigazgatási jog, eljárásjog, büntetőjog.

a) *Jogdogmatikai módszer.*

A kánoni jogtudomány, amelyet kanonisztikának is szokás nevezni, kettős feladatot tűz maga elé, amelyet hármas módszerrel ér el.

A kanonisztika elsőrendű feladata, hogy az érvényes jogszabályokat helyesen és tudományosan ismertesse. Megmutatja, milyen jogszabályok vannak érvényben, kifejti ezeknek az értelmét és konkrét esetekre alkalmazza ezeket. Megállapítja a törvények közötti logikai rendet és rendszerbe foglalja azokat. Ez a jogdogmatikai módszer, amely a tételes jogszabályok magyarázó előadására, szerves összefüggéseikre és gyakorlati alkalmazásukra helyezi a fősúlyt.

b) Jogtörténeti módszer. A jogtörténeti módszer az egyes jogszabályok és törvények fejlődésére mutat rá. A történeti fejlődés ismerete a kánonjog tudományánál kétszeresen szükséges. Egyrészt a törvény keletkezésének történeti háttere, és fejlődése legtöbbször élesen rávilágít a törvény szellemére, a törvényhozó szándékára és a törvény alkalmazásának lehetőségeire, másrészt a jogtörténet segíti a jogtudományt, hogy a maga rendszerét továbbfejlessze és a fejlődés irányát és korlátait előre megszabja.

c) *Jogfilozófiai módszer.* Az egyes jogszabályok analizisén túl azonban szintézisre is kell törekednie olyan formában, hogy a jogszabályokat összefüggéseikben is kutatja és rendszerbe foglalja. Az egyes jogszabályokat általános jogelvekre vezeti vissza a jogfilozófiai módszer és az érvényes jogot az Egyház lényegével és végcéljával összhangban szemléli.

d) *A hármas módszer együttes alkalmazása.* A módszeres eljárás a kánonjogtudományban abban áll, hogy a három módszert nem külön-külön, hanem egybekapcsolva kell alkalmazni. Nem elégséges a jogdogmatikai és a jogbölcseleti módszer, hanem szükséges a jogtörténet is minden egyes fejtegetéshez. Az egyházjog tudomány-jellege is megköveteli, hogy a három módszert egybekapcsolva alkalmazzuk, különben éppen a tudományos mivolt szenvedne csorbát.

Az egyházi jogtudomány tehát nemcsak a törvények összefoglalása, — ez a kódex feladata — nemcsak annak magyarázata, ez a kommentátorok és glosszátorok munkája, hanem szigorúan vett *tudomány,* amely behatol a jog mélyére és egészen az első elvekig, a végső principiumokig vezet el s így a jog teljes tudományos ismeretét adja.

7. *A jogdogmatika és jogtörténet szétválasztása.*

Már a kódex előtt is olyan tankönyvek és kézikönyvek születtek, amelyek az egyes kérdések tárgyalásához bevezetésképpen rövid történeti áttekintést nyújtanak (Einleitungshistorie). Ez azonban a dolog

természete szerint kiszakított, tökéletlen és összefüggéstelen képet adhatott csupán a jog fejlődéséről. Szükségesnek mutatkozott tehát a jogtörténetnek önálló, egyenrangú, külön tárgyalása is.

Ezzel kapcsolatban felmerül a kérdés: A kánoni jog tudományának vannak-e *ágai?* Meg kell állapítanunk, hogy az egyházjog-tudomány ma még egységes ága a teológiai tudománynak, nincsenek elágazásai. Anyagának beosztása, főleg most, a kódex megjelenése után le van rögzítve, s így a tudomány beosztása is egységes. De a kánoni jog egyes részei nem is fejlődhetnek különálló tudománnyá még akkor sem, ha anyaguk nagyon kiterebélyesednék. Mert ez esetben a kánoni jogtudománynak csak az anyaga és nem egyúttal a *formája is* változnék meg.

A kánoni jog története azonban a legújabb időkben kezd szétválni az egyházi jogtudománytól. Valóban az egyházi jog történeti fejlődése tekintélyes és különleges anyaga a jogtudománynak. S mivel a többi teológiai tárgyak történeti része is külön szakma, amely az illető tárgytól külön szerepel, az egyházjog maga is lehet történeti szempontból nézve külön disciplina tárgya.

Az egyházi jog történetének feldolgozása megindult ugyan már a XVII. században, de az első modern értelemben vett tudományos, összefoglaló történetet a kiváló protestáns *Ulrich Stutz* professzor írta meg.[83]

Így a jogtörténet tényleg különválik az ún. jogdogmatikától és mint önálló — a római és nemzeti jogtörténettel egyenrangú disciplina — foglal helyet a tudományok családjában.

Albert *Köniģer*[84] bonni professzor ugyancsak külön tárgyalja a

[83] A Kohler szerkesztette Encyklopedia der Rechtswissenschaft c. sorozatban *Stutz* felosztása a következő:

I. A kereszténység első idejének missziós egyházjoga.
II. Római egyházi jog.
III. A germán egyházi jog.
IV. A középkori klasszikus kánoni jog.
V. A trienti egyházi jog.
VI. A vatikáni egyházi jog.

Ez utóbbiból ered szerinte a „die Spiritualisierung des Kirchenrechts", vagyis a *vatikáni* zsinattól elhagyják a középkor óta felgyülemlett sok világi és anyagi természetű anyagot s kizárólagosan a lelkiekre veszik az irányt. A vatikáni zsinat korában szünt meg ugyanis a pápa világi hatalma s ez a körülmény is a lelki világ felé emelte az Egyházat. — *U. Stutz* méltatását vö. *Móra* M., *Stutz Ulrich* és tanítása, Klny. Budapest, 1939.

[84] 13 részre osztva tárgyalja az anyagot: 1. Bevezetés. 2. Jogtörténeti áttekintés. 3. Általános fogalmak és szabályok. 4. A katolikus Egyház, mint jogintézet. 5. Az egyházi rendek (világi rend, egyházi rend.) 6. Az egyházi hivatal. 7. Az egyházi hivatali szervek. 8. Az egyházi és szerzetes közösségek. 9. A kultusz és tan. 10. Az egyházi vagyon. 11. Az egyházi bíráskodás. 12. Egyházi büntetőjog. 13. A katolikus Egyház külső vonatkozásai.

jogtörténet, úgyszintén Godahard Jos. *Ebers*[85] volt innsbrucki professzor is.

A jogszabályok tárgyalásánál a legteljesebb módszer természetesen a három módszer — jogdogmatika, jogfilozófia és jogtörténet — együttes alkalmazása.

C) A KÁNONI JOG SEGÉDTUDOMÁNYAI

A kánoni jog részint szorosan vett jogi, részint teológiai disciplina.

1. *Teológiai,* hiszen a Krisztustól alapított Egyház jogrendjét tudományosan adja elő és nem pusztán észokoskodásra támaszkodik, hanem a Szentírásban és a Szenthagyományban lefektetett és így megmásíthatatlan alapelvekhez köteles magát tartani.

Mint *teológiai* diszciplinának segédtudománya az alapvető és ágazatos hittan (Dogmatica fundamentalis et Specialis), amely az Egyház alapítását és tételes berendezkedését a kinyilatkoztatott forrásokból bizonyítja.

A keresztény erkölcstudomány a jog és erkölcs kapcsolata miatt áll kapcsolatban a jogtudománnyal.

Az egyháztörténet végül a jogtörténettel fog össze.

2. Ezenkívül mindemellett a kánoni jog valóban *jogi tudomány,* és sajátosan jogi módszerrel tudományosan tárgyalja anyagát és a jogtudományok népes családjának legidősebb sarjai közé tartozik.

Mint jogi studiumnak segédtudománya a jogbölcselet; ezenkívül a tételes polgári jog. Hajdan a római jog volt a kánoni jognak kisegítő jogforrása,[86] ún. *fons suppletorius,* manapság pedig az egyes országok polgári joga.

Az egyházi jogtörténetnek értékes segítséget nyújt a római, germán és a nemzeti jogtörténet, valamint a diplomatika, kronológia és paleografia is.

[85] Grundriss der katholischen Kirchenrechts. Wien. 1950. E művében a szerző a következő beosztást alkalmazza:

I. könyv: Jogtörténet.

II. könyv: Az egyházi jog rendszere.

1. rész: Általános rész.
2. rész: Egyházi alkotmányjog.
3. rész: Egyházi közigazgatási jog.
4. rész: Egyházi eljárásjog.
5. rész: Egyházi büntetőjog.

[86] A kánoni és római jog együtt alkotta a *jus utrumque*-t. Innen a régi olasz axióma: *„legista senza canoni vale poco, il canonista senza leggi niente".* Vagyis: a világi jogásznak a kánoni jog ismerete szükséges, viszont a kanonistának a világi jog ismerete elengedhetetlen.

10. § A kánoni jog irodalma

A jogtudománynak kevés ága rendelkezik olyan gazdag irodalommal, mint a kánoni jog. Ennek oka nyilvánvaló: a kánoni jog az egyetlen univerzális jog, amely az egész világon egyaránt hatályos. Innen van az, hogy szerte a világon a kiváló egyházi és világi kánonjogászok nemes versenyre kelve esztendőkön keresztül a legjobb tehetségüket szentelik a kánoni jog tudománya művelésére.

A kánoni jog irodalma éppen ezért hatalmas könyvtárat tesz ki. Itt most a kézikönyv kereteihez mérten csak a fontosabb — régibb és újabb — alapvető művek felsorolására szorítkozunk.

Az irodalmi szemlét két csoportban végezzük el. Külön részben szólunk a kódex előtti (1918. május 19), és a kódex utáni irodalomról.

A kánoni jogot tudományosan a kánonjogi fakultásokon adják elő. Ezek a kánoni jogtudomány fellegvárai:

Kánonjogi fakultások:

I. *Rómában:*

1. Az *Universitas Gregoriana* kebelében működő kánonjogi fakultás. (SI.) (Folyóirata: Gregorianum, ill. a jogban a Periodica: IX. Pius alapította 1876-ban.)

2. A Lateráni Pápai Egyetem kebelében működő *Institutum Pontificium Utriusque Juris* (hajdan Apollinaris.) Folyóirata most is ezt a nevet viseli. Régen ugyanis Szent Apollinaris temploma mellett volt a székháza. (IX. Pius 1859-től).

3. Institutum Pontificium Internationale: az *„Angelicum"* egyetem (OP.) kánonjogi fakultása. Folyóirata: Angelicum (XIII. Leo, 1896.)

4. Pontificium Athenaeum Urbanum de Propaganda Fide. (1933).

5. Pontificium Athenaeum Anselmianum. (OSB. XIII. Leó, majd X. Pius. 1914. június 24.

6. Institutum Pontificium Antonianum kánonjogi fakultása (OFM. Folyóirata Antonianum. 1933. május 17.).

II. *Román kívül* (a katolikus egyetemek kebelében)

Washington, USA. 1889.
Louvain, Belgium. 1425.
Ottawa, Kanada. 1889.
Manila, (Fülöpszigetek) 1645.
Paris, Institut Catholique. Franciaország. 1911.
Lyon, Franciaország. 1886.
Toulouse, Franciaország. 1889.
Strasbourg, Franciaország.
München. A teológiai fakultás kebelében *Institutum Juris Canonici* is. (Németország) (1949)
Maynooth, (Írország) 1896.
Salamanca. Spanyolország. 1940.
Comillas. Spanyolország. 1904.
Budapest. A budapesti egyetem jogi fakultása 1775-től, majd némi szünet után 1866 óta újból kánonjogi doktori fokozatot adhatott felszentelt papoknak. 1950 óta ez szünetel.

A) A KÓDEX ELŐTTI FONTOSABB KÁNONJOGI MŰVEK

I. *Terjedelmesebb katolikus művek a XVI. századtól.*

ANTONIUS AUGUSTINUS, 1517-ben született, később tarragonai érsek. Annyira szerette a szegényeket, hogy még a kelyheket is elzálogosította, nehéz szerrel megvett könyveit eladta. Ő volt az első, aki először Gratianus dekrétumának megjavításával foglalkozott. *„De emendatione Gratiani dialogorum libri duo"* Tarraconae 1587. Paris. 1607. — Másik műve: *Epitome juris pontificii veteris in tres partes divisa: de personis, de rebus, de judiciis.* Tarraconae. 1587.

FRANCISCUS DE VICTORIA OP. a modern nemzetközi jog atyja. Meghalt 1546-ban Salamancában. Műve: *De potestate ecclesiae, de potestate civili... de matrimonio.*

JOHANNES CARD. DE LUGO: *De iustitia et iure.* Venetiis. 1751.

FRANCISCUS SUAREZ SJ. (1548—1617) igen sokat írt; művei 24 folió kötetet tesznek ki. A jogtudományt közelebbről érinti: *De legibus et de Deo legislatore, libri X.* Conimbriae. 1612—1613.

THOMAS SANCHEZ SJ. (1551—1610.) *De sancto matrimonii sacramento disputationum libri tres.* Antwerpiae. 1607—1614. 1617—1652. — Ma is használható alapvető munka.

EMMANUEL GONSALES TELLEZ († 1649), *Commentaria perpetua in singulos textus quinque librorum decretalium Gregorii IX.* Lugduni. 1673. 4 kötet.

AUGUSTINUS BARBOSA (1589—1649.), *Pastoralis sollicitudinis seu de officio et potestate episcopi.* Romae. 1632. — *Pastoralis sollicitudinis seu de officio et potestate parochi descriptio.* Romae 1632. Későbbi kiadás 1831. — *De canonicis dignitatibus.* Romae. 1632. — *Juris ecclesiastici universi libri tres.* Lugduni 1633.; 1660.

EMMANUEL RODRIGUEZ OFM (1610), híres műve: *Quaestiones regulares et canonicae.* Salmanticae. 1598.

PROSPER FAGNANUS (1598—1678.) híres műve: *Iuris canonici s. commentaria absolutissima in V. libros Decretalium.* Romae. 1661. — Sokáig a zsinati kongregáció titkára volt. A probabilizmus felé hajlik.

LUDOVICUS THOMASINUS oratorianus (1619—1697.) A jogtörténetnek kiváló művelője: *Dissertationes in concilia generalia et particularia.* Paris. 1667. *Ancienne et nouvelle discipline de l'Église.* Lyon. 1676—1679. Paris. 1725. — Latin kiadását némileg megváltoztatva szintén ő publikálta: *Vetus et nova ecclesiae disciplina circa beneficia et beneficiarios.* Paris. 1688.

EHRENREICH PIRCHING SJ. († 1690.) Műve: *Universum ius canonicum.* Dillingae. 1645.

ANALECTUS REIFFENSTUEL OFM. (1641—1703.) A XVII. század kanonistái között igen előkelő helyet foglal el. Műve: *Jus Canonicum Universum.* Tréising. 1700. — Ennek kompendiumos kiadása a szemináriumok használatára 1853-ben készült Párisban. Híres Theol. morálisa is.

FRANCISCUS SCHMALZGRUBER SJ. (1663—1735.) Műve: *Jus ecclesiasticum universum.* Romae. 1843—1845. A római kúriában nagy a tekintélye.

PETRUS LEUNERIUS (1646—1723): *Forum beneficiale.* Köln. 1704. *Vicarius episcopalis.* Köln 1708. *Forum ecclesiasticum.* Mainz. 1717.

ROBERTUS CARD. BELLARMINUS. (1542—1621.): *De Summo Pontifice capite totius militantis Ecclesiae libri V.* — *De matrimonio.* etc.

PETRUS SFORZA PALLAVICINO (1607—1667.) *Istoria del concilio di Trento.* Romae. 1606.

JOHANNES BAPTISTA LUCA. (1614—1683) Nagy tekintélyű író: *Theatrum veritatis et iustitiae. Romae.* 1671. 18 folio kt. *S. Rotae Romanae decisiones.* Coloniae. 1699.

JOHANNES BAPTISTA RIGANTI. (1661—1735.) Híres műve: *COMMENTARIA in regulas, constitiones et ordinationes cancellariae apostolicae.* Romae. 1744—47. Posthumus mű.

PROSPER LAMBERTINI (1675—1758) XIV. Benedek néven a legnagyobb jogászpápa. Híres műve: *De synodo dioecesana.* Roma, 1748. — *Thesaurus resolutionum, S. congregationis Concilii.* Urbini. 1739. — *De servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione* Bononiae. 1734.

PETRUS BALLERINI (1698—1769). Főleg a jogtörténetben kiváló. Pl.: *De potestate eccl. S. Pontificum et conc. generalium.* Veronae. 1768.

LUDOVICUS FERRARIS OFM. († 1743.) *Prompta bibliotheca Juris Canonicae.* Bononiae. 1746. — Újra kiadta BUCCERONI SJ. 1885—1899.

BERARDI, *Commentaria in ius ecclesiasticum.* Venetiis. 1778. — II. kiadás: 1847.

GIRALDI, *Expositio juris pontificii.* Utolsó kiadása: Romae 1829.

JOHANNES DEVOTI (1744—1820.) *Institutionum canonicarum libri V.* Romae. 1885. — *Juris canonici universi publici et privati libri V. Romae.* 1803—1867.

II. Kézikönyvek

LANCELOTTUS, *Institutiones iuris canonici.* 1563. Utolsó kiadás: 1716.

AUGUSTINUS, *Epitome iuris pontificii veteris.* 3. kiadás 1641.

DEVOTI, *Institutiones canonicae.* Romae. 1781. 7. kiadás. 1836. Utolsó kiadás. 1860.

WALTER, *Lehrbuch des Kirchenrechts aller christlichen Confessionen.* Bonn. 1821. — 14. és utolsó kiadás GERLACHtól: 1871.

SCHULTE, *Das kath. Kirchenrecht.* Giessen. I. kötet. II. kötet: *System des allgemein. kath. Kirchenrechts.* Giessen. 1856.

SCHULTE, *Lehrbuch des kath. Kirchenrechts.* Giessen, 1863. 3. kiadás 1873. 4. kiadás. 1886.

ROSSHIRT, *Canonisches Recht.* Schaffhausen. 1857.

ROSSHIRT, *Lehrbuch des Kirchenrechtes.* Schaffhausen 1858.

G. PHILLIPS (1804—1872) *Kirchenrecht.* 7 kötet. Regensburg, 1845—1872.

LEHRBUCH des Kirchenrechts. Regensburg. 1859. I. Abth. 1862. II. Abt. 2. kiadás 1872. 3 kiadás latin nyelven VERING-től. I—VII. kötet. 1872—1889.

AICHNER, Compendium Iuris Ecclesiastici. — Brixinae. 1862. 4. kiadás 1875. 7. kiadás 1890.

GERLACH, *Lehrbuch des kath. Kirchenrechts.* Paderborn, 1869. 2. kiadás. 1872. 5. kiadás SCHULTEtől. 1890.

SILBERNAGL, *Lehrbuch des kath. Kirchenrechts mit Rücksicht auf das im jetzigen deutschen Reiche geltende Staatskirchenrecht.* Regensburg. 1880. 2. kiadás 1890.

FERDINAND WALTER, *Lehrbuch des Kirchenrechts aller christlichen Konfessionen* Bonn. 1829—1861. — *Fontes iuris eccl. antiqui et hodierni.* Bonn. 1862.

JOSEF HERGENRÖTHER (1824—1890.) *Katholische Kirche und christlicher Staat...* Freiburg. 1872.

JOHANN JOSEF IGNAZ VON DÖHLIGER (1799—1890.) *Kirche und Kirchen.* München. 1861.

FRIEDRICH HEINRICH THEODOR HUBERT VERING (1833—1896.) *Lehrbuch des kath. und. protest. Kirchenrechts.* Freiburg. 1874—1876. — *Geschichte und Pandekten des kan. und heutigen Privatrechts.* 1865—1887.

RUDOLF VON SCHERER (1845—1918.) *Handbuch des Kirchenrechts.* Graz. 1886. Két kötet (nem teljes).

JOSEF HOLWECK (1854—1926) *Lehrbuch des kath. Kirchenrechts.* 2. kiadás Freiburg. 1905.

FRANZ XAVER LAURIN (1829—1913.), *Introductio in Corpus Juris Canonici.* Wien. 1889. — *Introductio in ius matrimoniale ecclesiasticum.* Wien. 1895.

FRANZ XAVER WENRZ. (1842—1914.) *Ius decretalium.* Roma. 2. kiadás 1905—1913. 6 kötet. — Századunk elején kiemelkedő mű.

III. Protestáns szerzők jelesebb művei

JUSTUS HENNING BOEHMER (1674—1749), *Jus ecclesiasticum protestantium.* 1714—1737. — *Jus parochiale.* 1701. — *Corpus Juris Canonici,* 1747. 2. kötet.

JOH. NIC. VON HONTHEIM (1701—1779) JUSTINUS FEBRONIUS álnéven írta *De statu Ecclesiae et legitima potestate Romani Pontificis.* Ballioni. 1763.

BENEDICTUS CARPZOV (1595—1666.) *Opus definitionum eccles.* Lipsiae. 1649.

GOTTLIEB JAKOB PLANK (1774—1833), *Grundriss einer Geschichte der kirch. Verfassung u. kirch. Regierung.* Göttingen 1791.

A történeti iskola atyamestere: FRIEDRICH KARL VON SAVIGNY (1779—1861): *Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter.* Heidelberg. 1815. — II. kiadás. 1834—1851. 7 kötet.

KARL FRIEDRICH EICHORN (1871—1854), *Grundsätze des Kirchenrechts.* Göttingen. 1831.

GEORGIUS FRIEDRICH PUCHTA (1798—1846.) *Einleitung in das Recht der Kirche.* Leipzig. 1840. — *Das Gewohnheitsrecht Erlangen.* 1823.

FRIEDRICH JULIUS STAHL (1802—1861). *Die Kirchenverfassung nach Lehre und Recht der Protestanten.* Berlin. 1840—62. — *De matrimonio ob errorem rescindendo.* Berolini. 1841.

AEMILIUS ALBERT FRIEDBERG (1837—1916.) *Das Recht der Eheschliessung.* Berlin. 1865. — *Corpus Juris Canonici.* 1879—1881. Újabb kiadás 1928. — *Lehrbuch des katholischen und evang. Kirchenrechts.*

PAULUS HINSCHIUS (1835—1898.) *Das Kirchenrecht der Katoliken und Protestanten,* Berlin. 1869.

JOHANN AUGUST RODERICH VON STINZING (1825—1883), *Geschichte der deutschen Rechtswissenschaft. München. 1880—84.* — Das Sprichwort: „Juristen böse Christen". Bonn. 1875.

LUDWIG WILHELM HERMANN WASSERSCHLEBEN (1812—1869.) *Beiträge zur Geschichte der Vorgrazianischen Kirchenrechtsquellen.* Leipzig. 1839.

RUDOLF SOHM, (1841—1917.) *Das Recht der Eheschliessung.* Weimar 1875. — *Kirchenrecht.* I—II. 1892—1923.

U. STUTZ, *Kirchenrecht.* — HOLTZENDORFF—KOHLER, Enzyklopädie des Rechtswissenschaft. V. 279—368. — *Der Geist der Codex Juris Canonici.* 1919.

B) A KÓDEX MEGJELENÉSE UTÁNI KOMMENTÁROK ÉS KÉZIKÖNYVEK

CH. AUGUSTINE, *A commentary on the new Code of canon law.* 8 kötet. London. 1925—1928.

C. BADII, *Institutiones Juris Canonici,* I—II. 1921—1922.

CH. BERUTTI OP., *Institutiones iuris canonici.* Taurini I. k. 1936.; II. k. 1943.; III. k. 1936.; IV. k. 1940.; V. k. 1938.

A. BLAT OP. *Commentarium Textus CJC. Romae.*[2] *I—V. k. 1921—38.*

F. M. CAPPELLO, *Summa iuris canonici.* Romae. I[5]. 1951. II.[5] 1951. III.[3] 1948.

F. M. CAPPELLO, *Summa iuris publici ecclesiastici.* Romae.[5] 1943.

F. M. CAPPELLO, *Tractatus canonico-moralis de sacramentis.* Romae. I.[6] 1953. II.[5] 1947. III.[3] 1949. IV.[3] 1947. V.[5] 1943.

J. CHELODI-CIPROTTI, *Jus canonicum de personis.* Vicenza. 1942. — *Ius matrimoniale.* Vicenza.[5] 1947. — *Jus poenale.* Vicenza.[5] 1943.

G. COCCHI C. M., *Commentarium in Codicem Juris Canonici Normae Genaralium.*[6] 1947. — *De personis.*[5] 1948. — *De clericis in specie.*[4] 1940. — *De religiosis., de laicis.*[4] 1947. — *De rebus*[4] 1942. — *De processibus.*[3] 1939. — *De delictis et poenis.*[4] 1938.

M. CONTE A CORONATA OFM. Cap. *Institutiones Iuris Canonici.* I.[4] 1950. II.[4] 1951. III.[3] 1948. IV.[3] 1948. V. Index[3] 1952. — VI. Introductio; Ius publicum eccles.[3] 1948.

M. CONTE A CORONATA, *De sacramentis.* I.[2] 1943. II.[2] 1949. III.[2] 1948.

M. CONTE A CORONATA, *Compendium iuris canonici.* I.[5] 1950. II.[4] 1950. III. 1949.

A. D. MEESTER, *Juris canonici et Juris canonico-civilis compendium.* Brugis. 1921—1928.

E. EICHMANN—K. MÖRSDORF, *Lehrbuch des Kirchenrechts.* Paderborn[6] I—III. kt. 1951.

J. B. HARING, *Grundzüge des kath. Kirchenrechts.* Graz.[3] 1928.

N. HILLING, *Die allgemeinen Normen des CJC.* Freiburg i. B. 1926.

N. HILLING, *Das Personenrecht. des CJC.* 1924.

N. HILLING, *Das Eherecht. des CJC.* 1928.

N. HILLING, *Das Sachenrecht. des CJC.* 1927.

E. JOMBART SJ. *Manuel de droit canon.* Paris. 1949.

H. JONE, *Gesetzbuch des lateinischen Kirche.* I—III. Paderborn. 1950.

Ua. Commentarium in Codicem J. C. Paderborn, 1848 sq I—III.

M. M. KOENINGER, *Katolisches Kirchenrecht mit Berücksichtigung des deutschen Staatskirchenrecht.* Freiburg i. B. 1926.

M. LEITNER, *Handbuch des kat. Kirchenrechts.* I—IV. Regensburg.[2] 1921—24. München. 1927.

PH. MAROTO, *Institutiones juris canonici ad norm.* CJC. Romae.[3] 1921.

G. MICHIELS OFM. Cap. *Normae generales Juris Canonici.* I—II.[2] 1949.

G. MICHIELS, *Principia generalia de personis in Ecclesia,* 1932.

G. MICHIELS, *De delictis et poenis.* I. rész. 1934.

R. NAZ, *Traité de droit canonique.* Paris. I—IV. 1946—1948.

B. OJETTI, SJ. *Commentarium in CJC.* Lib. I. 1927. Lib. II. pars. I. 1929. Lib. II. pars II. 1930.

A. PERATHONER, *Das kirchliche Gesetzbuch.*[4] 1926.

A. PÖSCHL, *Kurzegefasstes Lehrbuch des kath. Kirchenrechts.* Graz.[3] 1931.

D. PRÜMMER, OP. *Manuale juris canonici.* Freiburg i. B. 1933.

E. F. REGATILLO SJ. *Institutiones juris Canonici.* I—II. Santander.[2] 1949.

A. RETZBECH OFM Cap. *Das Recht der kath. Kirche.* Freiburg i. B. 1940.

J. B. SAGMÜLLER, *Lehrbuch des kath. Kirchenrechts.* Freiburg i. B. 1925.

ST. SIPOS, *Enchiridion iuris, can.*[7] Romae. 1960 (ed VIIa L. Gálos).

A. TOSO, *Ad Codicem Juris Canonici Commentaria Minora.* I—III. Citta di Castello. 1921.

A. VAN HOVE SJ. *Commentaria Lovaniense in JC.* Mechliniae.

I. köt. Prolegomena (forrástörténet) 1945.

II. köt. De legibus ecclesiasticis. 1930.

III. köt. De consuetudine et temporis supputatione. 1933.

IV. köt. De rescriptis. 1936.

V. köt. De privilegiis. De dispensationibus. 1939.

A. VERMEERSCH SJ.—CREUSEN SJ., *Epitome iuris canonici.* Mechliniae—Romae. I.[7] 1949. — II.[6] 1940. III.[6] 1946.

F. X. WERNZ SJ.—P. VIDAL SJ.—AUGIERRE SJ., *Jus canonicum.* Romae.

Normae generales.[2] 1952.

De personis.[3] 1943.

De religiosis. 1933.

De rebus 1934—1936.

De matrimonio[3] (Ph. AUGIERRE) 1946.

De processibus. (P. M. CAPPELLO) 1949.

Jus poenale Ecclesiae. 1951.

C) KÖZÉPKORI JOGI MŰVEK ÚJABB KIADÁSA

1. XII. Pius pápa Steph. *Kuttnert* bízta meg a *Corpus Glossarum* kiadásával. Az I. kötet 1937-ben jelent meg: *Repertorium der Kanonistik.* Studi e Testi. 71. Città del Vaticano. 1937.

1955-ben *Kuttner* Washingtonban a középkori kánonjogtörténeti intézetet alapította meg (Institute of Research and Study in Medieval Canon Law.) Elnöke: Kuttner. A szorosan vett tudományos intézet mellett egy tudományos tanács és levelezőtagok csoportja is működik. Kiadványsorozatuk címe: *Monumenta Juris Canonici.* Több szekciója van: Corpus collectionum, Corpus Glossatorum, Subsidia. Elsősorban Gratianus és a glosszátorok kiadását tervezik.[87]

St. *Kuttnert* kiváló érdemeiért a bolognai egyetem 1952-ben *honoris causa doktorává* avatta a híres francia jogtörténésszel, *Gabriel Le Brasval* (P. Fournier utódja a párizsi katedrán) és a kiváló dogmatörténésszel, *Arthur Mich. Landgraf* bambergi püspökkel együtt. Ugyanez az egyetem 1888-ban, alapításának 800. évfordulóján négy kiemelkedő kanonistát tün-

[87] Cf. *Stickler,* Monitor, 1956. 494—500. — Revue de Droit canonique. 1957. 179—188.; 1959. 181—188. — G. *Le Bras,* Notes pour l'histoire du droit canon. (Revue. 1955. 131—146.)

tetett ki e címmel: *E. Friedberg, P. Hinschius, Fr. Maassen* és *Joh. Friedrich Schulte.* — *Kuttnert* 1959-ben a párizsi egyetem jogi kara tüntette ki e címmel. (Revue de droit canonique. 1959. p. 411.)

2. *Kanadában* két középkori intézet működik: Az egyik Montreálban: „Institut d'etudes médiévales Albert le Grand (a kánonjogi részt Paul. M. *Pilon OP* vezeti), a másik Torontóban: „Institut Pontifical des Études médiévales."

D) ÚJABB JOGTÖRTÉNETI MŰVEK

B. KURTSCHEID OFM. *Historia Juris Canonici; Historia Institutorum.* Romae. 1941.

B. KURTSCHEID—WILCHES OFM. *Historia juris canonici. Historia fontium et scientiae iuris caninici.* Romae. 1943.

J. ZEIGER SJ. *Historia Juris Canonici.*

I. De historia fontium. Romae. 1939.

II. De historia institutionum canonicorum. Romae. 1940.

A. M. STICKLER, *Historia iuris canonici latini.*

I. Historia fontium. Taurini. 1950.

H. E. FEINE (protestáns), *Kirchliche Rechtsgeschichte auf der Grundlage des Kirchenrechts von Ulrich Stutz.*

I. BAND. Die Katholische Kirche. Bonn. 1950,[1] 1955.[3]

W. M. PLÖCHL, Die Geschichte des katholischen Kirchenrechts. Wien—München. I. 1953., 1959.[2] II. 1955. III. 1959.

Gabriel LE BRAS, Prolégomenes a l'Histoire du droit et des institutions de l'Église en Occident. Paris. 1955.

Jean GAUDEMENT, L'Église dans l'Empiré romain (IV—V. siécles) Paris. 1959.

Jean GAUDEMENT, La formation du droit séculier et du droit de l'Église aux IVe et Ve siecles. Publications de l'Institut de Droit Romain de l'Université de Paris. T. XV. Paris. 1957.

Charles MUNIER, Les sources patristiques du droit de l'Église du VIII. au XIII. siécle. Strassbourg. 1954.

E) IRODALOMTÖRTÉNETI ÉS BIBLIOGRÁFIAI MŰVEK

I. Általában:

ARMIN GRAESEL, *Handbuch der Bibliothekslehre.*[2] Leipzig, 1902.

Franciául is: *Manuel de bibliotheconomie.* Paris. 1897.

ARMIN GRAESEL, *Führer für Bibliotheksbenutzung.*[2] Leipzig. 1913.

Minerva. Jahrbuch der Universitäten. — Új címe: *Jahrbuch der gelehrten Welt.* Strassburg 1891. skk.

AUG. POTTHAST, *Biblitheca historica medii aevi.* (Az európai középkor irodalomtörténetének útmutatója 1500-ig) 2. kiadás, Berlin. 1896. 2 kötet.

ULRIC CHEVALIER, *Répertoire des surces historiques du moyen age.* — Bio-Bibliographie. Paris. 1905—1907. 2 kötet.

U. CHEVALIER, *Topobibliographie,* Montbéliard. 1894—1903.

G. BRUNET, *Dictionnaire de bibliographie et de bibliologie catholique.* Paris. 1858—66. 6 kötet.

J. CH. BRUNET, *Manuel du libraire et de l'amateur des livres.* 5. kiadás. 1860—65. 6 kötet. — Supplementum. 2 kötet. Paris 1878—1880. — Új kiadás 1922. 6 kötet.

L. HAIN, *Repertorium bibliographicum ad a. 1500.* Stuttgartiae—Parisiis. 1826—38. — 4 része ismét kinyomtatva Berlinben. 1925.

Supplementumok: W. A. COPINGER, London. 1895—1902. (3 fasciculus). — Appendices: D. RECHLING (6 fasciculus és 1 supplementum.) München. 1905—1910. Münster. 1914.

Az ősnyomtatványok kutatásában igen nagy jelentőségű segédkönyv az új gyűjtemény: *GESAMTKATALOG DER WIEGENDRUCKE.* 1926-tól kezdték publikálni.

H. HURTER, *Nomenclator literarius theologie* catholicae. 5. kiadás Oeniponte. 1903—1913. 5 kötet.

Allgemeine deutsche Biographie. Leipzig. 1875—1912. 56 kötet.

Nouvelle, universelle ancienne et moderne Biographie. Paris, 1842—80. — 45. kötet.

II. Lexikonok, szótárak

L. FERRARIS, *Prompta bibliotheca canonica.* etc. Romae. 1883—98. 9 kötet.

GAETANO MORONI, *Dizionario di erudizione storico ecclesiastica.* Venezia. 1840—78. 103 kötet és 6 kötet index. (Sok jogi anyagot is tartalmaz.)

WETZER u. WELTE, *Kirchenlexikon.* ed. 2. Freiburg. 1882—1903.

HERZOG—HAUCK, *Realencyclopedie für protest. Theologie.* ed. 3. Leipzig. 1896—1913. 24 kötet.

VACANT—MANGENOT, *Dictionnaire de théologie catholique.* Paris. 1899.

PAULY—WISSOWA, *Real-Enzyklopädie der Klass. Altertumswissenschaft.* ed. 2. Stuttgart. 1894. 1940-ig. 50 kötet és 7 supplementum.

VILLIEN—MANGENOT, *Dictionnaire de droit canonique.* Paris. 1926. ss.

A. BAUDRILLARD, *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques.* Paris. 1912.

III. Szorosan az egyházi jogra vonatkozó művek

THOMAS DIPLOVATACIUS (1468—1541.) Korfuban született, Pataviában, Perugiaban és Ferraraban tanult. Műve: *De praestantia doctorum.* 12 könyvből állott. A IX. könyv, amely a törvényhozók életéről és írásairól, valamint a jogtudósokról tárgyal, 1748-ban előkerült, a többi elveszett. Új kiadása: Berlin. 1919. (KANTOROWICZ—SCHULZE.)

GUIDO PANZIROLUS (1523—1599.) Műve: *De cleris legum interpretibus.* A munka 4 könyvből áll; csak a szerző halála után adta ki unokája, OTTAVIUS. Venetiis. 1637.

MAURUS SARTI, (1799—1766.) XIV. Benedek parancsára írta meg művét: *De claris archigymnasii Bononiensis professoribus a saec. XI—XIV.* — A munkát folytatta és kiadta: MAURUS FATTORINI, Bononiae. 1769—1772. Új kiadása: Bononiae. 1880—1896.

JOANNES FANTUZZI, *Notizie degli scrittori Bolognesi.* 1781—1794. 9 kötet. — A XVIII. századig SARTI könyvére támaszkodik, de ez időtől fogva is értékes; a későbbi írók mind FANTUZZI feldolgozásában.

FR. K. SAVIGNY, *Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter.* ed. 2. Heidelberg. 1834—51. 7 kötet. Kifejezetten a római jog középkori történetéről tárgyal, de a III. kötetben jól feldolgozza a középkori egyetemeket, a tanulmányok módszerét ismerteti és elég részletesen tárgyal a kanonistákról is. A munka ma is nagy haszonnal forgatható.

MAX CONRAT (Cohn), *Geschichte der Quellen und Literatur des Röm. Rechts im frühen Mittelalter.* Vol. 1. Lipsiae. 1891. (Jól ismerteti a római jog forrásait a XII. századig.)

PAUL KRÜGER, *Geschichte der Quellen und Literatur des Römischen Rechts.* 2. kiadás München—Leipzig. 1912. — A legjobb könyv a római jog forrásairól és bibliográfiájáról.

FRID. MAASSEN, *Geschichte der Quellen u. d. Literatur des can. Rechts im Abendland.* Graz. 1870. A nyugati egyházjogi gyűjtemények jó foglalata.

PAUL FOURNIER—GABR. LE BRAS, *Histoire des collections canoniques en Occident depuis les fausses Décrétales jusqu' au décret de Gratien.* Paris. 1931—32. 2 kötet. — Bizonyos értelemben az előbbi munka folytatásának tekinthető. Bár a két mű szempontjai különbözők, mégis mindkettő arra a korra nézve, amelyet felölel, nélkülözhetetlen.

JOANNES FRID. SCHULTE, *Die Geschichte der Quellen und Literatur des can. Rechts von Gratian bis auf die Gegenwart.* Stuttgart, 1875—1882. 3 kötet. — A szerző majdnem valamennyi gyűjteményről és jogi íróról tárgyal Graciántól 1880-ig. Az írók életét és műveit leírja, és nagyrészt a kéziratos könyveket is feldolgozza. Sok helyen azonban nem-katolikusnak mutatja magát és nem ment a tévedésektől sem. Általánosságban azonban nagyon kiváló munka; a legjobb, amely erről az anyagról létezik.

STEPH KUTTNER, *Repertorium der Kanonistik:* 1140—1334. Romae. 1937.

Rodericus STINTZING, *Geschichte der populären Literatur des röm.-Kanon. Rechts in Deutschland am Ende d. XV. u. Anfang d. XVI. Jhrh.* Leipzig. 1867. — Elég hasznos könyv. *Hasonló tartalmú: Beiträge zur Geschichte beider Rechte im Mittelalter.* 1. kötet. Tübingen. 1898.

F) JOGFORRÁSGYŰJTEMÉNYEK

Ferd. WALTER, Fontes iuris ecclesiastici antiqui et hodierni. Bonnae. 1862.

A. GALABTE, Fontes iuris selecti. Oeniponte. 1906.

Ed. EICHMANN, Quellensammlung zur kirchl. Rechtsgeschichte. Paderborn. 1912. sköv. 3 kötet.

K. MIRBT, Quellen zur Geschichte des Papsttums u. des römischen Katholizismus. Tübingen 1924.

P. GASPARRI—J. SERÉDI, Codicis Juris Canonici Fontes. Romae 1929—1939. 9 kötet.

G) KONKORDÁTUMGYŰJTEMÉNYEK

Ang. MERCATI, Raccolta di concordati su materia ecclesiastiche tra la Santa Sede e le autorita civili.[2] (1098—1914.) Romae. 1954. vol. I: 1098—1914; vol. II.: 1915—1954.

A. PERUGINI, Concordata vigentia. Romae. 1934.
REGATILLO, SJ. Concordatos, Santander, 1934.
RESTREPO, Concordata ab. a. 1098—1934, Romae, 1934.
A. M. KOENIGER, Die neuen Konkordate und Kirchenverträge mit der preussischen Zirkumskriptionsbulle. Kan. Studien. Bd. 7. Bonn und Köln. 1932.
J. WENNER, Reichskonkordat und Länderkonkordat.[5] Paderborn. 1949.
A. GIANNINI, I concordati postbellici, Milano, 1928.
J. Torrubiano RIPOLI, Los concordatos de la Postguerra y la constitucion religiosa de los estados, Madrid, 1931.
KONTOR LAJOS, Háborúutáni konkordatumok, Budapest, 1934.

H) KÁNONJOGI ÉS KÁNONI JOGGAL IS FOGLALKOZÓ FOLYÓIRATOK

Angelicum. Roma.
Antonianum, Roma.
Apollinare. Roma. 1926-tól.
Archiv. für kath. Kirchenrecht. 1913-tól évente két vagy négy füzet.
Archivio giuridico. Bologna—Pisa—Modena. 1868-tól. Mindkét jog bibliográfiáját hozza.
Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie. Berlin—Grunewald. 1908.
Archives de Philosophie du droit et de Sociologie juridique. 1927-től.
Bulletino dell'Instituto di diritto Romano. Roma, 1888-tól.
Bulletino Parlamentare, Supplemento bibliographico. Roma. 1927-től.
Ephemerides Theologicae Lovanienses. Löwen. 1924-től.
Ephemerides Juris Canonici. (Periodicum trimestre.) Roma.
Gregorianum. Roma.
Il diritto ecclesiastico. Roma. 1890-től.
Jus pontificium. Roma. 1922-től.
Monitor ecclesiasticus. Romae. 1876-tól. (1958-ban 83. kötet.)
Periodica de re morali, canonica, liturgica. Brugis—Romae. 1905.
Österreichisches Archiv für Kirchenrecht. Wien. 1950-től.
Rassegna bibliografica delle scienze giuridiche, sociali e politiche. Napoli. 1926-tól.
Recherches de Théologie ancienne et moderne. Louvain. 1929-től.
Revista Italiana per le scienze giuridiche. Roma. 1926-tól.
Revista internazionale di scienze sociali. Milano. 1892-től.
Revista internazionale di Filosofia di diritto. Roma. 1920-tól.
Revista de la facultad de derecho y ciencias sociales. Madrid.
Revue historique de droit français et étranger. Paris. 1877-től.
Revue d'histoire ecclésiastique. Louvain. 1902.
Revue de droit canonique. Strassburg.
Salesianum. Torino.
Theologische Revue. Münster. 1902-től.
Theologische Quartalschrift. Tübingen. 1819-től.
Theologie und Glaube. Paderborn. 1909-től.
Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis. Haarlem 1918—1919-től.
Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte.

Romanistische Abteilung—Germanistische Abteilung. Weimar. 1880. — Kanonistische Abteilung. Weimar. 1911-től. (Minden egyes szekció évente 1 kötetet ad ki, 5—600 lapnyi terjedelemben. A legjobb folyóirat, amely tanulmányaiban és recenzióiban egyaránt tudományos értékű.)

Zeitschrift für kath. Theologie. Innsbruck. 1877-től.

A folyóiratokon kívül megemlítendők még a monográfiák, komolyabb disszertációkat tartalmazó folyóiratok, illetve jogi kiadványsorozatok:

STUTZ, *Kirchenrechtliche Abhandlungen.* Stuttgart. 1902-től.

Veröffentlichungen des Görres-Gesellschaft. Section für Rechts u. Sozialwissenschaft. Paderborn. 1908-tól.

ALBERT, KÖNIGER, *Kanonistische Studien u. Texte.* Bonn. 1927-től.

L'année canonique, Recuil d'études et d'informations, I. 1952. sq.

11. § A kánoni jog irodalma Magyarországon

A magyarországi kanonisztika irodalomtörténete és bibliográfiája — sajnos — még nincs összeállítva. Éppen ezért jelen felsorolás sem törekedhetik teljességre; csak a kézikönyv kereteibe illő fontosabb irodalmat soroljuk fel.

Két csoportra osztva közöljük a kánonjoggal foglalkozó műveket: az első csoportban a XVIII. századtól a kódex megjelenéséig (1918), a második csoportban pedig a kódex megjelenésétől napjainkig megjelent műveket állítjuk betűrendbe. Csak a kézi- illetve tankönyvekre, valamint az egyes kérdésekre vonatkozó *önálló* művekre szorítkozunk; a folyóirat-cikkeket és az ún. különlenyomatokat nem regisztráljuk.

I. KATOLIKUS KÁNON JOGI IRODALOM A KÓDEX MEGJELENÉSE ELŐTT

Aschenbreier Antal, A királyi placetum. Budapest. 1893.

A plebániai anyakönyvekről. Budapest. 1890.

A házasság felbontathatatlansága és az egységes házassági jog. Budapest. 1890.

Az egyházjog compendiuma. Írta L. J. I—II. Budapest. 1900. — Bővített kiadás I. rész. 1903.

Bajzik Joannes, Compendium Corporis Juris Canonici. Pestini. 1836.

Bobok József, A püspöki helynök eredete, jogköre. Budapest. 1887.

Bod Petrus, Synopsis iuris connubialis. Cibinii. 1763.

Bozóky Alajos, Az egyházjog tankönyve. Pest. 1871.

Bozóky Alajos, Magyar katolikus egyházi jog. Budapest. 1899.

Brezanótzy Ádám, Institutiones juris ecclesiastici. I—II. Pestini. 1817—1818.

Cartagena Bart., Enchiridion iuris utriusque... Tyrnaviae. 1724. — Cassoviae. 1727.

Cherrier Joannes, Enchiridion juris ecclesiastici. Pestini. 1838. 4. kiadás. 1855.

Cherrier János, Egyházi jog. 2 kötet. Nagyszombat. 1843.

Cherrier Nic. Joannes, Enchiridion juris ecclesiastici cum singulari ad alienae confessiones attentione. 2 kötet. Pestini. 1839.

Csíky Gergely, Az egyházjog tankönyve. Temesvár 1873.

Csorba Ferenc, Alapítványaink és a legfelsőbb felügyeleti jog. Budapest. 1889.

Demkó György, Jus ecclesiasticum. 2 kötet. Budapest, 1888.

Duchnovits Sándor, Corpus Juris. 2 kötet. Eperjes, 1847.

Erdélyi László, Az egyházi vagyon eredete Magyarországon. Budapest, 1913.

Febei (Foebus) Francesco, De regulis iuris canonici. Magno-Varadini. 1763.

Febei (Foebus) Ant. Franc. Institutionum juris canonici libri IV. — Tyrnaviae. 1727.

Fraknói Vilmos, A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig. Budapest. 1895.

Fraknói Vilmos, Oklevéltár a magyarországi kegyurak történetéhez. Budapest. 1899.

Glattfelder Gyula, A plébánosok jogai és kötelességei. Budapest. 1897.

Grőh József, A magyar r. kath. céljog és célvagyon... Budapest. 1913.

Gróh József, Öröklési jog. Esztergom. 1913.

Gózony György, Egyházi törvénykezés Magyarországon, Pest. 1841.

Hajnóczy József, Extractus legum de statu ecclesiastico in Regno Hungariae latarum.

Hanuy Ferenc, A jegyesség és a házasságkötési forma kifejlődése a Ne Temere decretumig. Budapest. 1912.

Hanuy Ferenc, A keresztség kiszolgáltatása az egyházjog és a magyar közjog szerint. Pécs. 1903.

Hanuy Ferenc, A vétójog a pápaválasztásokon. Budapest, 1904.

Hanuy Ferenc, A vegyes házasságok jogtörténete, különös tekintettel Magyarországra. Pécs, 1904.

Hinka László, A katolikus főpapok végrendelkezési joga. Budapest. 1883.

Hoffmann Pál, A katolikus egyházjog közönséges és magyar részszerű alapvonalai. Pozsony és Pest. 1868. (2. kiad.)

Horváth Jenő, A szerzetesrendek exemptiója. Temesvár. 1911.

Huszár Elemér, Az egyházmegye látogatása. Budapest. 1910.

Huszár Elemér, Egyházjog. I—II. 1913.

Istvánfi Imre, Centum positiones ex iure Hungarico-canonico. Romae. 1787.

Kazaly Imre, Katolikus egyházjogtan. Vác. 3 kiadás I—II. 1882.

Kérészy Zoltán, A jus exclusivum (vétójog) a pápaválasztásnál. Budapest. 1904.

Kérészy Zoltán, A katolikus autonómia közreműködése a főkegyúri jog gyakorlatában. Budapest. 1912.

Kérészy Zoltán, A „Ne temere" decretum, tekintettel a jogtörténeti előzményekre. Budapest. 1909.

Kérészy Zoltán, Az egyházjog tankönyve. I. rész: Az egyházi alkotmány története állam és egyház közti s interconfessionális viszony. Jogforrások. Budapest. 1903.

Késmárki István, Katholikus egyházi vagyonjog. Pécs. 1910.

Eybel, Josephus, Valentinus, Lucubratio canonica. Varasdini. 1776.

Késmárki István, Az esztergomi érseknek, mint Magyarország prímásának jogai és kötelességei. Budapest. 1896.

Késmárki István, A harangokról. Budapest. 1897.

Klósz Pál, Praxis seu forma processionalis fori spiritualis. Tyrnaviae. 1756.
Kollányi Ferenc, A magyar katolikus alsópapság végrendelkezési joga. Esztergom 1890.
Kollányi Ferenc, A magyar katholikus főpapság végrendelkezési jogának története. Budapest. 1896.
Kollányi Ferenc, A magán kegyúri jog hazánkban a középkorban. Budapest. 1906.
Kollányi Ferenc, A veszprémi püspök királyné-koronázási jogának története. Veszprém. 1901.
Kollányi Ferenc, Az esztergomi érsekség joga. Budapest. 1889.
Kollányi Ferenc, Esztergomi kanonokok 1100—1900. Esztergom. 1900.
Konek Sándor, Az egyházjogtan kézi könyve. Budapest. 1890. — 6—9. kiadás *Antal* Gyulától. Budapest. 1904.
Kosutány Ignác, Egyházjog. Kolozsvár. I. kt. 1902. III. k. 1906.
Kovács Albert, Egyházjogtan különös tekintettel a magyar protestáns egyház jogi viszonyaira. Budapest. 1878.
Kováts Gyula, A párbér jogi természete. Budapest. 1886.
Kováts Gyula, A házasságkötés Magyarországon. Budapest. 1883.
Kováts Gyula, Szilágyi Márton tanítása az eljegyzésről 1890-ben. Budapest. 1885.
Kovács Ferenc, Az egyetemes és résszerű egyházjog alaptanai. Debrecen—Nyíregyháza. 1870.
Kovács—Fekete, Az egyházjog sommás átnézete. Pest. 1864.
Krajtsik, Jus ecclesiasticum practicum. Bécs. 1854.
Kunics, Regulae Juris Canonici. Cassoviae. 1741.
Lakits Georg, Institutiones iuris ecclesiastici. Tom I—II. Viennae. 1779—1781.
Lepold Antal, A kiközösítés. Kalocsa. 1915.
Lipics József, Világiak szerepe az egyházi vagyonkezelésben. Bp. 1917.
Lutter János, Az egyházi büntetőjog története és jelenlegi állása. Budapest. 1913.
Markovics, Principia juris ecclesiastici Regni Hungariae. Budae. 1786.
Melichár Kálmán, Egyházi szervezet és vallásügyi igazgatás Magyarországon. Budapest. 1902.
Melichár Kálmán, A pápai primátus jogi állására vonatkozó jogi rendszerek. Budapest. 1917.
Mihalovics Ede, Uzsora. Budapest. 1899.
Notter Antal, Az eljegyzés és a házasságkötés a „Ne Temere" decretum szerint. Budapest. 1909.
Notter Antal, A prima tonsura. Budapest. 1913.
Papp—Szilágyi, Enchiridion juris ecclesiae orientalis catholicae. Magno-Varadini. 1862.
Pichler Vitus, Compendium Juris Canonici. Budae. 1737.
Porbuszky Jos., Jus ecclesiasticum catholicum cum singulari ad imperium Austriacum et imprimis Hungariam attentione. Agriae. 1859. — 3. kiadás. 1867.
Porbuszky József, Katholikus egyházjogtan. Eger. 1863.
Puncta visitationis canonicae per principem primatem peragendae. H. n., é. n.
Ragats Rezső, A privilegium fori Magyarországon, Győr, 1904.
Rijner Lajos, A püspöki székek betöltésének története. I. Esztergom, 1901.

Regulae Juris Canonici. Ed. Martinus *Újheli*. Cassoviae. 1713.
Regulae Juris Canonici. Tyrnaviae. 1739.
Reiner János, Az egyházi házasságkötési jog történelmi alapjai. Budapest. 1901.
Reiner János, Az egyházjog fogalma. Budapest. 1899.
Roskovány Aug. De Romano Pontificae eiusque iuribus. Agriae. 1841.
Roskovány Aug., De matrimoniis mixtis.. Nyitra. 1877.
Rötth József, Propositiones ex universo jure ecclesiastico et Hungarico... Pest. 1800.
Sándor Jenő, A premontrei kanonokrend főbb kiváltságai. Budapest, 1905.
Sárkőzy Lajos, A katolikus egyház fogalmának története Magyarországon. Veszprém. 1915.
Scheffler János, Szabad-e a papoknak nyerészkedniök? Budapest. 1917.
Sipos István, A coelibatus története és védelme. Pécs, 1913.
Steinsiess (?) Aphorismi juris praxeos. Pestini. 1761.
Szaitz Antal, Vexatio dat intellectum episcopis Hungariae, seu iura episcopalia secundum textum iuris Hungarici. Pest. 1790.
Surányi János, A kegyúri jog, kongrua és autonómia Magyarországon. Budapest. 1898.
Szegedy János, Tripartitum iuris canonici sacris canonibus accommodatum. Tyrnaviae. 1748.
Szeredy József, Egyházjog külön tekintettel a magyar szentkorona tartományaira. Pécs. 1874. I—II. 3. kiadás 1883.
Szörényi László, Manuale neocanonicorum... Posonii. 1738.
Stolpa József, Az egyházi szokásjog. Budapest. 1912.
Szworényi Michael, Jus publicum commune et particulare ecclesiae Hungariae. Veszprém. 1803.
Szworényi Michael, Ius privatum ecclesiae Hungariae. Veszprém. 1811.
A. Tauber, Manuale juris canonici. I—II. 1912.[4]
Timon Ákos, A városi kegyuraság Magyarországon. Budapest. 1889.
Timon Ákos, A párbér Magyarországon.. Budapest. 1908.
Török János, Magyarország prímása. Pest. 1859.
Udvardy, Római keresztény katholikus egyházjogtan. Buda. 1843. 2. kiadás. 1846.
Urbanetz Carolus, Jus canonicum universum. Pest. 1817. I—II.
Várady L. Árpád, A végrendelet nélkül elhalt alsópapság hagyatéka. Budapest. 1904.
Vázsonyi Vilmos, A királyi placetum. Budapest. 1893.
Zeiner János, Az egyházi házasságkötési jog tanainak kifejtése. Budapest. 1908.
Zsilinszky Mihály, A papi kongrua és a jogegyenlőség, Budapest, 1908.

II. A KATOLIKUS KÁNONI JOGI IRODALOM A KÓDEX MEGJELENÉSE UTÁN

Bán János, A soproni kegyúri jog. Sopron. 1938.
Bánk József, A káptalani méltóságok Magyarországon. Budapest. 1945.
Bánk József, A kényszerházasság. Budapest. 1945.

Bánk József, Egyházi jog. (Az egyházi alkotmányjog alapjai.) Budapest. 1958.
Bánk József, Connubia Canonica. Romae (Herder) 1959.
Bittenbinder Miklós, Az egyház és állam viszonya a XIII. és XIV. század fordulóján. Budapest. 1938.
Búza László, A Szentszék nemzetközi jogi helyzete. Budapest. 1929.
Csizmadia Andor, A magyar városok kegyurasága. Győr. 1937.
Csizmadia Andor, A városi kegyuraság különös tekintettel Győr városára. Győr 1937.
Eckhart Ferenc, A püspöki székek és a káptalani javadalmak betöltése Mária Terézia korától 1918-ig. Budapest. 1935.
Eckhart Ferenc, Egyházjog. Budapest. (Jog- és államtudományi jegyzetek 7.)
Feketekúty László, Magyar katolikus egyházi vagyonjog. Budapest. 1943.
Félegyházy József, Werbőczy hármaskönyve és a kánonjog. Budapest. 1942.
Forster Gyula, A lelkészek ellátásának és a főpapi javadalom szabályozásának a kérdése. Budapest. 1955.
Forster Gyula, A főkegyúri jog gyakorlata. Budapest. 1929.
Gálos László, Az Egyház alkotmányának szerkezete és érintkező pontjai a világi alkotmányokkal. Pécs. 1940.
Gálos László, A nők helyzete a kánonjogban. Budapest, 1943.
Gyetvai Péter, A vallás körüli felségjogok a magyar közjogászoknál és kanonistáknál, Budapest, 1938.
Gróh József, Szerzetesek és szerzetek szerzési képessége... Budapest, 1930.
Gróh József, Portio canonica. Budapest. 1938.
Gróh Adalbertus, De vigentibus iuribus patronorum privatorum. Romae. 1938.
Hanuy Ferenc, A pápa szuverénsége. Budapest. 1921.
Hanuy Ferenc, Apostoli kánongyűjtemények az első három századból. Budapest. 1922.
Hanuy Ferenc, Hetven éves a küzdelem az autonómiáért. Budapest. 1918.
Huszár Elemér, A katolikus házasságjog rendszere a CIC. szerint. Kalocsa, 1927.
Huszár Elemér, Házassági perek a CIC szerint. Kalocsa, 1927.
Hübner Emil, Egyház és jogtörténet. Cegléd, 1928.
Kérészy Zoltán, Az új egyházi törvénykönyv és a vegyesházasságok. Pozsony. 1919.
Kérészy Zoltán, Katolikus egyházi jog a Codex Juris Canonici alapján. Pécs, 1927.
(I—IV. kötet. Tudományos gyűjtemény 23., 27., 28., 31.)
Kérészy Zoltán, Néhány lényegesebb reform a Codex Juris canonici perjogában. Budapest. 1923.
Kérészy Zoltán, A papi rend törvénykezési kiváltsága. Pécs. 1936.
Kontor Lajos, A világháború óta kötött konkordátumok. Budapest, 1937.
Kopcsányi Miklós, „Ad nutum" kifejezés története és jogi értelme. Budapest, 1940.
Kubinyi György, Szerzetesek és világi javadalmak. Budapest, 1942.
Kosutány, Bevezetés a kánoni perjogba. Szeged, 1924.
Majoros István, A római kúria, Miskolc. 1938.

Mályusz Elemér, A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog. Budapest. 1958.
Mester István, A világi jog hatályossága az egyházi jog területén. Budapest. 1941.
Meszlényi Z., A forradalom és a főkegyúri jog. Budapest, 1920.
Meszlényi Zoltán, Házassági köteléki perek. Esztergom, 1927.
Meszlényi Zoltán, A kánonjogi tanulmányok fontossága. Pécs, 1930.
Móra Mihály, Die Frage des Zivilprozesses und der Beweislast bei Gratian. Pécs, 1937.
Móra Mihály, A házassági kereseti jog a köteléki perben az egyházi jog szerint. Budapest, 1941.
Móra Mihály, Az egyházi adó és az egyházközség alapkérdései az egyházi és a világi jog szerint. Budapest. 1941.
Németh Lúciusz, A szerzetesplébánia jogi helyzete. Vác. 1949.
Notter Antal Emlékkönyv. — Dolgozatok az egyházi jogból és a vele kapcsolatos jogterületekről. Szerkesztették: *Angyal* Pál, *Baranyay* Jusztin, *Móra* Mihály.
Papp György, A magyar görögkatolikus egyház partikuláris jogforrásai. Budapest. 1942.
Papp György, Magyarország prímásának joghatósága. Miskolc. 1942.
Pilinyi Gyula, Az egyházi és egyházközségi vagyonkezelés. Budapest, 1935.
Radó, P. Enchiridion liturgicum, I—II. Romae, 1961.
Schermann Egyed, A házasságjog kézikönyve. Pannonhalma. 1922.
Schermann Egyed, A magyar szerzetesek jogi helyzete. Pannonhalma, 1943.
Sebestyén József, A székesfehérvári prépostság és káptalan ... kiváltságai. Budapest. 1926.
Szentgyörgyi József, A holttányilvánítási eljárás. Eger. 1920.
Szentpéteri Kun Béla, Állam és Egyház. Debrecen. 1938.
Sipos István, Egyházi perrendtartás. Pécs. 1938.
Sipos István, A katolikus házasságjog rendszere a CIC. szerint,[4] Budapest, 1960 (átdolg. Gálos L.).
Sipos István, Katolikus egyházi jog. Pécs. 1943.
Sipos István, *Enchiridion* Juris Canonici. Pécs. 1926. VI. kiadás 1945. A VII. kiadást *Gálos* László rendezte sajtó alá. Róma (Herder) 1960.
Stolpa József, Adalékok a magyar királyi főkegyúri jog történetéhez. Budapest. 1941.
Szilas József, A káplánnevezés. Budapest. 1939.
Szontagh Vilmos, Az Egyház és a jog. Miskolc, 1938.
Takács György, A magyar egyházi adójog alapelvei. Budapest. 1931.
Tomcsányi Lajos, A főkegyúr szerepe a püspöki kinevezéseknél. Budapest. 1922.
Tomcsányi Lajos, Az egyházi vagyon a püspökök joghatósága alatt. Budapest, 1926.
Vécsy László, Makacssági eljárás az egyházjogban. Eger. 1943.
Vécsy László, Az egyházi büntető per sajátos szabályai. Eger. 1942.
Vécsy László, A kiközösítés kifogása. Eger. 1944.

II. könyv

A KÁNONI JOG FORRÁSAI

I. rész

A KÁNONI JOG MEGISMERÉSI FORRÁSAI

(fons cognoscendi)

Az Egyház önálló, saját alkománnyal rendelkező, tehát jogilag tökéletes társaság. Ezért sajátos, természetében gyökerező jogforrásokkal bír. A tudományos igény megköveteli, hogy ezekkel a jogforrásokkal külön is foglalkozzunk.

12. § A jogforrások általában

A JOGFORRÁS FOGALMA ÉS FELOSZTÁSA[1]

1. *Fogalom*

A forrás vagy kútfő általában mindazt jelenti, amiből valami ered, származik, fakad. Jogforrás tehát az a tényező, amelyből a jog veszi eredetét.

Tudományos szempontból megkülönböztetünk megismerési és létezési forrásokat.

Megismerési vagy alaki forrásoknak (fons cognoscendi, formalis) nevezzük tágabb értelemben mindama feljegyzéseket, okmányokat, emlékeket és gyűjteményeket, amelyekből a régi, illetve ma is érvényes jogszabályok megismerhetők. Szorosabb értelemben megismerési forrásoknak csak a kánonjogi gyűjteményeket mondjuk.

Létezési vagy anyagi forrás ezzel szemben (fons materialis, essendi vel existendi) mindama isteni vagy emberi tekintély, amely jogalkotó hatalommal rendelkezik, vagyis a jognak létet ad.

Ilyen létezési források az összes jogalkotó tényezők, azaz a törvényhozók.

[1] *P. Lijdsman*, Introductio in Jus canonicum, I. Hilversum in Hollandia 1924. 62—63. — *A. Van Hove* Prolegomena, Mechliniae—Romae, 1928. 99. — *B. Kurtscheid—F. A. Wilches*, Historia Juris Canonici. I. Romae. 1943. 40. — *Zeiger*, Historia Juris Canonici I. Romae 1947. — *Stickler*, Historia Juris Canonici Latini. I. Historia fontium, Augustae Taurinorum. 1950.

Legfőbb ilyen jogforrás az Isten, aki akaratát vagy lelkiismeretünk, illetve értelmünk világánál közli velünk (természetjog), vagypedig a kinyilatkoztatásban adja azt tudtunkra (tételes isteni jog).

Az Egyházban Istenen kívül a legfőbb törvényhozó a pápa. A többi egyházi törvényhozóhoz képest elsőrangú kútfő, aki személyesen vagy az egyetemes zsinat által gyakorolja ezt a hatalmát. Törvényhozók továbbá a püspökök (érsekek) saját egyházmegyéjükben, a független apátok és prelátusok, a partikuláris zsinatok, a káptalanok, az exempt szerzetek, stb.

2. *Felosztás*

Most a megismerési forrásokkal foglalkozunk. Ezek különböző szempontok szerint osztályozhatók:

a) *anyag szerint:* isteni forrás, amely elsősorban Istentől származik (pl. Szentírás), — és egyházi jogforrás, amely az illetékes egyházi hatóságtól hozott törvényeket tartalmazza.

Ugyancsak a közölt anyag szerint megkülönböztetünk kánongyűjteményt (collectio canonum), amely az egyházi felsőbbség rendelkezéseit, és törvénygyűjteményt (collectio legum, nomoi) amely elsősorban a világi hatalom egyházi jellegű intézkedéseit, és végül vegyes gyűjteményt (collectio mixta, nomocanon), amely egyházi és világi eredetű törvényeket egyaránt tartalmaz.

A szorosan vett kánongyűjtemény a zsinati kánonokat tartalmazza, míg a decretális-gyűjtemény a pápai ügyleveleket foglalja magában.

b) *Hitelesség szerint* a forrás lehet eredeti (genuinus vagy autenticus) ha mind a szerzője, mind pedig a közölt anyag történelmileg igaz; — és nem eredeti: a tartalmilag helyes, de nem a neki tulajdonított szerzőtől származó gyűjtemények (pseudoepigraf vagy apokrif gyűjtemények). Ha ezenkívül hamis adatokat is tartalmaz a gyűjtemény, akkor e forrást egyszerűen *spuriusnak*, hamisnak mondjuk.

c) *Jogi tekintély szerint* (ratione auctoritatis legalis): magán és hivatalos vagy hiteles források. Az előbbiek teljesen magánvállalkozások eredményei, amelyeket az illetékes egyházi hatóság sem kifejezetten, sem hallgatólagosan jóvá nem hagyott. *Hiteles* ezzel szemben ama gyűjtemény, amelyet a törvényhoz vagy maga készített és hirdetett ki, vagy pedig más készítette, de később elnyerte a törvényhozó jóváhagyását.

Eme jóváhagyásnak, illetve hitelességnek több fokát különböztetjük meg:

Legfelsőbb foka az, amikor a törvényhozó valamely magángyűjteményt magáévá tesz, kihirdeti és törvényerőt kölcsönöz neki. Ez, mint egységes törvénykönyv kötelezi az alattvalókat akkor is, ha előzőleg csak partikuláris érvényűek voltak egyes rendelkezései. Ilyen gyűjtemény a IX. Gergely-féle, a VIII. Bonifác és V. Kelemen-féle dekretális gyűjtemény (extensio legis).

Második fok: ha az egyházi hatóság valamely törvénygyűjteményt jogilag hitelesnek, autentikusnak jelent ugyan ki, de az egyes részek jogi jellege, hatálya nem változik meg, vagyis a partikuláris törvény továbbra is az marad. A joghitelesség ezután nem vonható kétségbe. Ilyen az Extravag. Joh. XXII. és a Decr. auth. SRC (recognitio authentica).

Harmadik fok: a jóváhagyásának alacsonyabb foka, amely a törvényes erőt semmiképpen sem érinti. A szöveget hitelesnek nyilvánítják *pro usu in schola et in foro.* Ilyen jóváhagyásban részesítette XIII. Gergely pápa a *Corpus Juris* javított kiadását, amikor azt autentikusnak és genuinus-

nak nyilvánította. Nem történet-kritikai szempontból, hanem csupán jogi szempontból, amely szerint az egyházi jogéletben használandó. E jóváhagyás tehát a Gratianus-gyűjtemény magánjellegét egyáltalán nem változtatta meg (approbatio textus), a gyűjtemény maga nem lesz autentikus.

Ha valamely joggyűjtemény magánembertől ered, az egyházi tekintély támogatásával nagyobb lesz ugyan annak a tekintélye, de nem lesz ezáltal hiteles gyűjtemény. Pl. a *Bullariumok* egyes kiadásai.

d) *Módszer szerint* (ratione methodi): a forrás lehet időrendi vagy kronológikus, amely a joganyagot keletkezésének sorrendjében hozza, és rendszeres vagy szisztematikus forrás, amely az anyagot bizonyos rendszer, illetve jogi természete szerint tartalmazza (pl. a KODEX). A IX. századtól e módszer szinte általánossá lett.

13. § Az isteni jog írott forrásai

Írott jogforrás a keletkezés alkalmával írásba foglalt kútfő. Az isteni jognak egyetlen ilyen forrása a Szentírás.

A SZENTÍRÁS[2]

Méltóság és régiség szempontjából az összes egyházjogi gyűjteményeket messze felülmúlja a Szentírás, amelynek szerzője maga Isten, s amely nagyrészben isteni jogot tartalmaz. Sokan a Szentírást a jogalkotó források közé sorolják, mivel ismételten szól a legfőbb törvényhozóról, Istenről. Helyesebb azonban a Szentírást inkább *megismerési* forrásnak tekinteni. Ez a legtisztább joggyűjtemény, amely isteni tekintéllyel és sugalmazással jött létre. Nemcsak hit-, hanem kötelező cselekvési szabályokat is tartalmaz.

I. Ószövetségi Szentírás

Az Ószövetségben háromféle parancsolatot, illetve törvényt különböztetünk meg:

1. Vannak *szertartási,* illetve liturgikus parancsok, amelyek az istentiszteletre vonatkoznak. Ezek, ha jelképes értelműek voltak (mint a húsvéti bárány, körülmetélés, áldozatok, stb.) az újszövetségi törvény kihirdetésével hatályukat vesztették. (pl. irregularitas, immunitas, tized, áldások.)

2. A *bírói* rendelkezések, amelyek a zsidók társadalmi életét szabályozták, az új törvény kihirdetésével szintén megszűntek, mivel csupán a zsidókat vették tekintetbe, Krisztus halála után és a zsidó állam megszűnésével ezek a rendelkezések is hatályukat vesztették. Kivételt képeznek az olyan esetek, amelyek természetjogot fejeznek ki. (Így pl., hogy a

[2] *Zeiger,* I. 25. — *A. Bea,* De inspiratione Sacrae Scripturae Roma. 1935. — *S Tromp,* De S. Scripturae inspiratione. Roma. 1936. — Conc. Trid. sess. IV. Denz. 783 Conc. Vat. sess. III. Denz. 1788 *Stickler,* I, 9. Vö. *J. Simon—Prado,* Praelectiones Biblicae, Taurini,[6] 1954. pag, 18. sq.

bíró köteles személyválogatás nélkül ítélni (Deut. 1, 17.); az atyának jogában áll fiainak fogadalmát érvényteleníteni (Num. 30.) stb.)

3. *Az erkölcsi* parancsok, amelyek a természettörvényhez tartoznak, nem szűntek meg. Az Apostol szavai szerint az emberek szívébe vannak bevésve. Egyesek szerint tehát az erkölcsi törvények — tízparancsolat — kihirdetése tulajdonképpen már létező és minden embert egyébként is kötelező természettörvénynek volt a deklarációja (promulgatio declarativa).

Mások azonban *Suarezzel* (De legibus, 1, 9) azt vallják, hogy az erkölcsi törvénynek Mózes-féle kihirdetése a választott nép számára tételes isteni jog különleges kötelezettségét eredményezte, amely más népet nem kötelezett. Vagyis a promulgatio nem merőben kinyilatkoztató — deklaratív — hanem konstitutív, új kötelezettségeket létrehozó aktus volt.

Az Újszövetségben tehát eme rendelkezések nem a Mózes-féle kihirdetés alapján kötelesek (amely részleges volt és a zsidókra vonatkozott csupán), hanem csak a természetjog erejénél fogva, mivel vagy az ész világosságánál is megismerhetők, vagy pedig Krisztus ill. az apostolok újra kötelező módon kihirdették. Tehát többé nem mint mózesi törvény kötelez, hanem mint természettörvény és az újszövetségi törvénynek egy része. (Mt. 5, 17.)

E tekintetben világos bizonyítékot nyújt az első *jeruzsálemi* apostoli zsinat, amely az ilyen irányban keletkezett kétségeket világosan megoldotta, jóllehet a mózesi törvények egyes előírásait ideiglenesen és a botrány elkerülése végett továbbra is megengedte. (További bizonyítékokat szolgáltat Szent Pál a Zsidókhoz, a Galatákhoz és a Rómaiakhoz írt levélben).

Az *Ószövetségi Szentírás* tehát magában nem megismerési jogforrás, mivel nem tartalmaz olyan törvényt, amely mint ilyen az Egyházban kötelező erővel bírna. De amint Krisztus az Ószövetség erkölcsi törvényeit tökéletesebb formában megerősítette az Újszövetségben, úgy az Egyház is némely bírói előírást átvett a régi törvénytárba. (De injuriis damno dato c. 1, 5 X, 5, 25, de adulterio c. 1, 2 X 5, 16. et stupro, de furto c, X, 5, 18. homicidio voluntario et causali c, 1 3 X 5, 12.) — Az új kódex azonban ezeket nem vette át.

Az Egyház az ószövetségi törvény *istentiszteletre* vonatkozó előírásait vagy átvette vagy legalább saját intézményeiben utánozta. (Pl.: templomszentelés, oltárkonszekrálás, incenzus, zsoltáréneklés, dézsma, i. asyli, klerikusok kiváltságai, irregularitás, egyes házassági akadályok, coelibatus, benedictio mulieris post partum többé-kevésbé az Ószövetségből erednek.)

Mivel az Ószövetség az Újszövetségnek előképe és típusa, nem csoda, ha a pápák, az atyák és az egyházi írók gyakran hivatkoznak az Ószövetségre s a belőle vett példákkal és bizonyítékokkal védik és szemléltetik az egyházi törvényhozást. Az ószövetségi törvény az Egyház különböző intézményei számára *minta-forrás* (fons exemplaris) volt. Ami jó és alkalmas volt az Ószövetségben, felhasználta az Egyház hasonló törvények alkotásánál: amikor a két testamentum összefüggése azt javasolta.

Amennyiben az Ószövetség intézményei és törvényei az egyházi törvényhozás alaposabb megismerését elősegítik, az Ószövetségi Szentírás egyházjogi megismerési forrásnak is tekinthető.

II. *Az Újszövetségi Szentírás.*

1. *Általában.*

Az Újszövetségi Szentírás sugalmazott könyvei nemcsak hitszabályt, hanem Krisztustól és az apostoloktól származó cselekvési szabályokat is tartalmaznak: „Si quis dixerit Christum Jesum a Deo hominibus datum fiusse Redemptorem, cui fidant, non etiam ut legislatorem, cui oboediant, a. s." (Conc. Trid. Sess. VI. de just. c. 21. Denz. 831.)

Az Újszövetségi Szentírás valóban *megismerési jogforrás.* Jóllehet az evangelisták és az apostolok nem azzal a szándékkal írták, hogy törvénykönyvet hagyjanak hátra, mégis az Újszövetség könyvei a valóságban nem csak egyik vagy másik isteni-jogi vagy apostoli jogi parancsot tartalmaznak, hanem az Egyháznak, mint tökéletes társaságnak alkotmányát, szentségi, közigazgatási és büntetőjogi alapelveit tárják elénk. Tanúsítják, hogy Krisztus Urunk, akinek minden hatalom megadatott a mennyben és a földön, apostolokat választott ki és az Egyház vezetőivé tette őket. Az Egyházat külső és látható, egyenlőtlen jogú társaságnak alkotta, amelyben egyeseket a kormányzás joga, másokat az engedelmesség kötelme illet meg.

A kormányzás formájául a monarchiát választotta, amikor Szent Péternek és utódainak a legfőbb oldási és kötési hatalmat megadta. Ebben az isteni eredetű hatalomban részesedtek a többi apostolok is, és az ő utódaik, a püspökök, akiket a Szentlélek rendelt Isten egyházának kormányzására.

Az Egyház *hármas hatalma,* a törvényhozói, bírói és végrehajtó hatalom világosan megtalálható a Szentírásban.

A szent *hierarchia,* amely püspökökből, papokból és szerpapokból áll, ugyancsak a Szentírásból ismerhető fel. Ugyanitt visszaáll a házasság egysége és felbonthatatlansága és a természeténél fogva szent szerződés szentségi méltóságra emeltetik. A többi szentségek, mint az üdvösség eszközei szerepelnek.

Az Újszövetségi Szentírás könyvei tehát az egyházi jog elsődleges és kiváló megismerési forrását alkotják, hiszen az Egyház keletkezésének hiteles okmányait tartalmazzák. (Joggal mondják róla: „sacer Codex ab ipso Summo Legislatore confectus" és „juris divini corpus".)

2. *Szenthagyomány*

Természetesen a Szentírást nem szabad elválasztani a Szenthagyománytól, amely azt kiegészíti, sem a csalatkozhatatlan egyházi tanítóhivataltól, amely azt hitelesen magyarázza. (L. még 65. §-t.)

Megjegyzendő, hogy az Újszövetségi Szentírásban nem minden *disciplináris* törvény isteni jogi eredetű.

Az evangéliumokban lévő összes rendelkezések, amelyek a hitet és az erkölcsöt érintik, kétségkívül isteni jogi eredetűek: pl. a pápa főhatalma, püspöki hatalom, a házasság egysége és felbonthatatlansága. — A Szentírás egyéb könyvei részben isteni jogot, részben apostoli jogot tartalmaznak. Az isteni jogot az Egyház kétség esetén hitelesen magyarázza, de alóla felmentést nem adhat. Más a helyzet az apostoli jognál.

3. *Apostoli jog.*

a) Az *apostoli-isteni jog* Krisztus ama törvényeit és rendeleteit tartalmazza, amelyeket az apostolok prédikációval hirdettek az embereknek, vagy írásba foglaltak. Ezek tehát isteni jogú rendelkezések. Ide sorolható Szent Jakab szövege az utolsó kenetről, a diakonusok szentelése és többen ide sorolják Szent Pál hitkiváltságát is (privilegium fidei).

c) A *merő apostoli jog* (ius simpliciter apostolicum) ama rendelkezéseket tartalmazza, amelyeket az apostolok, mint az Egyház vezetői adtak ki, s jóllehet a törvényhozó hatalmat Istentől kapták, mégis az lényegesen nem különbözik az utódok hatalmától. Ezért ezek az apostoli törvények valóban emberi jogot tartalmaznak, s így az emberi jog viszontagságainak is ki vannak téve, bár némi különbség is fennáll.

c) Egyesek szerint az apostolok hivatásukból kifolyólag az *egész* Egyház számára alkottak törvényeket, s ezt nemcsak testületileg, mint a jeruzsálemi zsinaton, hanem egyénenként is megtehették. Az egyes apostolok hatalma azonban Péter főségének alá volt rendelve, aki azoknak törvényeit megváltoztathatta vagy hatálytalaníthatta.

Mások szerint az apostolok isteni misszió jukalapján mindenütt a földkerekségen prédikálhattak és a már megalapított egyházakat törvénnyel és rendelettel szabályozhatták. Az ilyen törvénynek azonban nem volt egyetemes kötelező ereje az egész Egyházra nézve, s nemcsak Péter, hanem más apostol is, aki arra a helyre jött, elődjének rendelkezéseit módosíthatta. Ha az apostoli rendeletek egyetemes joghatállyal bírtak, ezt Péter, illetve a pápák hallgatólagos vagy kifejezett jóváhagyásából magyarázhatjuk meg.

Hogy melyik apostoli rendelkezés isteni, illetve merőben apostoli jogi jellegű, sokszor nem könnyű megállapítani. Kétség esetén a *vélelem* az isteni jog mellett szól. Az egyes esetekben tekintetbe kell venni a kérdés tárgyát, az apostolok szavait és az Egyház értelmezését.

Így biztosan isteni jogi eredetűek azok, amelyek a szentségek alapítására és a hit és erkölcs szabályaira vonatkoznak.

Máshol az apostolok nem mint a kinyilatkoztatás tanúi, hanem mint az Egyház vezetői jelennek meg. Pl.: „ego dico, non Dominus." Ilyen rendeletek legalább a valószínűbb vélemény szerint: a Szentpáli kiváltság, amely szerint a hívő fél javára a házassági kötelék megszűnik, ha a hitetlen fél nem hajlandó vele együtt élni a Teremtő gyalázása nélkül. Hasonlóképpen az I. jeruzsálemi zsinat határozatai: „visum est Spiritui Sancto et nobis nihil ultra imponere vobis onera, quam haec necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, e sanguine et suffocato et fornicatione." (ApCsel. 15; Gal. 2, 1) Eme törvények a fornicatio kivételével, Antiochia, Szíria és Cilicia megtért pogányai számára szóltak, a kölcsönös békesség és a botrány elkerülése volt a céljuk. A cél megszűnésével elévültek, feledésbe merültek. Merőben apostoli rendelkezés, amikor Szent Pál előírja, hogy a férfiak fedetlen fővel, a nők pedig fedett fejjel imádkozzanak a templomban; hasonlóképpen ama előírások, amelyek az Agapé ünneplését rendezik (si quis esurit, domi manducet...); az asszonyok hallgassanak és ne tanítsanak az egyházban; a nők tisztes öltözékéről szóló intézkedések. Ugyanígy ama feltételek, amelyeket a püspökök, presbiterek és diakonusok számára előír, a pogány bíró felkeresésének tilalma, stb.

A KÁNONI JOG MEGISMERÉSI FORRÁSAI[3]

I. korszak:

A KÁNONI JOGFORRÁSOK A CORPUS JURIS CANONICI ELŐTT

I. fejezet:

Az ősegyház joggyűjteményei

(Álapostoli gyűjtemények)

Az Egyház első századaiban a Szentírásban és a Szenthagyományban lerögzített jog (ius divinum) és a szokásjog szabályozta a hívek életét. Egyéb írásos jogszabályok alkalmazására ebben az időben már

[3] IRODALOM: a) *Alapvető munkák:* J. Maassen, Geschichte der Quellen und Litteratur des kanonischen Rechts in Abendland. Graz. 1870. (A kezdettől az álizidori gyűjteményig.) — *P. Fournier—G. Le Bras,* Historie

csak az üldözések miatt sem volt lehetőség. Mégis a II. században már megindulnak az ún. álapostoli gyűjtemények. Ezek a legrégibb egyházi jogforrások.[4]

---

des Collections canoniques en occident. Paris. 1931—32. (Ps. Isidorustól Gratianusig). — J. F. v. *Schulte*, Geschichte der Quellen und Litteratur des kanonischen Rechts von Gratian bis auf die Gegenwart. Stuttgart. 1875—1880. (Gratianustól a 19. század közepéig.) — St. *Kuttner*, Repertorium der Kanonistik. Studi e testi. Città del Vaticano. 1937. (Gratianustól IX. Gergelyig.)

b) *Kézikönyvek:* F. Laurin, Introductio in Corpus Juris Canonici. Freiburg. 1889. — Ph. *Schneider*, Die Lehre von den Kirchenrechtsquellen. Regensburg. 1893. — *F. Bersani*, Le fonti del diritto canonico. Roma. 1918. — *A. Bernareggi*, Metodi e sistemi delle antiche collezioni e del nuovo codice. Monza. 1919. — *B. Lijdsman*, Introductio in jus canonicum. Hilversum I—II. 1924—29. — *J. B. Sägmüller*, Lehrbuch des kath. Kirchenrechts. Freiburg. 1924. — *H. J. Cicognani — O'Hara—Brennan*, Canon law. Philadelphia. 1934. — *H. Heppler*, Quellen und Fassung des kanonischen Rechts. Zürich. 1928. — *F. Cimetier*, Pour étudier le code de droit canonique. Paris. 1927. — ua. Les sources du droit ecclésiastique. Paris. 1930. — *Kérészy* Zoltán, Katholikus egyházi jog. Pécs. 1927. — *F. Schönsteiner*, Kanonische Quellenlehre und geistliches Standesrecht. Wien. 1928. — *A. Van Hove*, Prolegomena, Mechliniae. 1924. — *B. Kurtscheid—Wilches*, Historia juris canonici. I. Historia fontium et scientiae juris canonici. Roma. 1941. — *A. Stickler*, Historia juris canonici latini. I. Historia fontium. Torino. 1950. — *N. Milasch* (ford.: *A. Pessič*), Das Kirchenrecht der Morgenländischen Kirche. Moster. 1905. p. 37—200.

A *Deus scientiarum Dominus* pápai konstitúció megjelenése után a római kánonjogi fakultásokon is előtérbe került a jogtörténet. Ennek tanítása terén Rómában kiemelkedő helyet foglalt el *B. Kurtscheid* (1877—1941) német ferences jogász, aki először a római rendi ferences egyetemen (Antonianum) tanított, majd 1933 óta a pápai lateráni intézet keretében működő *Institutum Pontificum Utriusque Juris*-on adta elő a jogtörténetet. (Ezt az intézetet, amelyben XXIII. János pápa is tanult, 1959-ben egyetemi rangra emelték: AAS. 1959. 401.) Szerény egyéniségével és alapos jogi tudásával nagy hatást gyakorolt a föld minden tájáról összegyűlt tanítványaira. Kiadta a metodológiát (De methodologia historico-juridica, Romae. 1941.) és a kánoni intézménytörténetet (Historia Juris Canonici I. Historia institutorum Romae. 1941). A forrás és tudománytörténet kiadásában hirtelen halála megakadályozta. Ezt tanítványa és rendtársa kissé sietve publikálta 1943-ban. *Wilches* a művet a trienti zsinattól folytatta és irodalmi apparátussal is ellátta.

A forrástörténet jelen előadásában jobbára mesterünk nyomán haladunk, felhasználva természetesen *H. E. Feine* tübingeni (Kirchliche Rechtsgeschichte auf Grundlage des Kirchenrechts von Ulrich Stutz. I. Bd. Die Katholische Kirche.[3] Weimar. 1955.) és *W. Plöchl* bécsi professzor (Geschichte des Kirchenrechts Wien. I. 1953. II. 1955. III. 1959.) legújabban megjelent, alapvetően idevágó munkáit is.

[4] Az Egyház első századaiból különböző gyűjtemények és könyvek maradtak ránk, amelyek a keresztény tanításról, az istentiszteletről, főleg a keleti egyházi fegyelemről szólnak. Szerzőjük ismeretlen. Több gyűjtemény hamisan azt állítja magáról, hogy az apostolok tanítását tartalmazza.

14. § Doctrina duodecim apostolorum[5]

A cím elárulja, hogy a szerző az apostolok tanítását akarja röviden összesűrítve előadni, amint azt a pogányok hirdették. A gyűjtemény 16 fejezetből áll. Az első erkölcsi tanításokat közöl, a kettős utat, az élet és halál útját mutatja be. Ez tulajdonképpen katechetikai tanítás. (I. rész. can. 1—6.) — A II. rész (can. 7—10.) liturgikus parancsolatokat ad a keresztségről, amelynek formája: „baptisate in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti", szertartása pedig az alámerítés (immersio) vagy a hármas leöntés (trina infusio). Ugyanerről a keresztségről a 9. fejezetben mondja: „baptisate in nomine Domini".

A III. rész (can. 11—16) az imádságról és a böjtről szól. A Miatyánkot háromszor kell naponta elmondani. Szerdán és pénteken böjt van (8. fej.) Tárgyal továbbá az eucharisztiáról (9—10. fej.), majd a híveknek különböző utasításokat ad az apostolokkal és a próféták kal való bánásmódról (10—15. fej.). Ugyanebben a részben van szó a kettős egyházi hierarchiáról. Egyik a rendes (püspökök, papok és diakonusok), a másik a rendkívüli (próféták, doktorok). Ez utóbbiak különleges karizmákkal vannak felruházva.

Megmutatja az irat azt is, hogyan lehet megülönböztetni az igazi apostolt a hamistól. Az igazit úgy kell fogadni, mint az Urat (11. fej. 40.-sz.).

— Vasárnap egybegyűlvén kenyértörésre adjatok hálát — mondja — miután a bűneiteket megvallottátok (14. fej.) Az eucharisztia ünneplését áldozatnak (sacrificum) nevezi. „Állítsatok magatoknak az

---

Jóllehet ez az állítás nem bizonyítható, a jogtudomány számára régiségüknél fogva nagy fontossággal bírnak.

A szíriai egyházat, ahol a legtöbb ilyenfajta gyűjtemény keletkezett, a II—IV. században kívülről üldözés, belülről eretnekség és skizma tette próbára. Ebben az időben az általános egyházi tekintély még nem volt meg Keleten, ezért az orthodoxiának egyedüli kritériuma a *successio apostolica* és a *traditio*. Ezért ama gyűjteményeket, amelyek tartalmilag a traditio apostolica-t foglalták magukban, formailag is az apostoloknak tulajdonították, hogy így nagyobb legyen a tekintélyük. Minthogy azonban kétségtelen, hogy nem az apostoloktól erednek, *álapostoli* gyűjteményeknek nevezzük őket. — Vö. *Zeiger*, I. 29. — *Kurtscheid* — *Wilches*, I, 49. — *Van Hove*, 91. — *Stickler*, I. 22.

[5] Vö.: *Funk*, Patres Apostolici. I. Tübingen. 1901. — Th. *Bryennios*, Didaché tón dódeka Apostolón. Konstantinápoly. 1883. Kiadta még: *Funk*, Doctrina duodecim Apostolorum. 1887. — *Schlecht*, Doctrina XII. Apostolorum. Die Apostollehre in der Liturgie des kath. Kirche. 1901. — *Harnack*, Die Lehre der zwölf Apostel. 1884. — *Friedberg*, Zeitschrift f. Kirchenrecht. XIX. 408. — *Allen*, The Didache. 1903.

Úrhoz méltó püspököket és diakonusokat, szelíd és pénzt nem hajhászó igazi, kipróbált férfiakat. (15. fej.)

Az utolsó fejezet az éberségre buzdít és a világ végéről szól.

Ezt a művet az atyák gyakran idézik, pl. Alexandriai Kelemen, Szent Atanáz, Eusebius, stb. A keleti egyházban nagy tekintélynek örvendett. Később nyoma veszett. *Bryennios Philotheus* nikomédiai pátriárka 1056-ban készült jeruzsálemi pergament kódexben találta meg 1873-ban Konstantinápolyban. 1883-ban közzé is tette.

Szerzője eddig ismeretlen. Valószínűleg Szíriában vagy Palesztínában keletkezett az I. század 70—90-es éveiben; mások 130-ra teszik keletkezésének időpontját.[6]

15. § Traditio Apostolica S. Hippolyti[7]

Szent Hippolitus ellenpápának, később vértanúnak 218-ban görögül írt műve. A régi kánonjognak fő dokumentuma. Szent Hippolytus iratainak jegyzékében szerepel, amely az 1551-ben a római *Via Tiburtina* temetőjében elhelyezett szobrán látható. A könyvet most a lateráni múzeumban őrzik. Címe: Traditio Apostolica.

E mű gyakran más joganyaggal volt egyesítve és különböző fordításban (kopt, etióp, arab) szerepelt, de szerzője ismeretlen volt. Leginkább *Constitutio vel Ordinatio ecclesiastica* címen idézték. H. Aschelis német fordításának Canon Hyppolyti címet adta.[8]

A szerzők többnyire a IV. vagy V. századra tették keletkezését, míg *D. H. Conolly* 1916-ban be nem bizonyította, hogy az Ordinatio aethiopica azonos Szent Hippolit Traditio Apostolica-jával és kb. 218. körül keletkezett.[9]

Eme gyűjtemény jelentősége abban áll, hogy szerzője *római püspök*, s igen képzett egyén. Művében védi az apostoli hagyományt korának újítóival szemben. Valóságos római rituale. Az I. rész (can. 1—9.) a szentelés szertartását írja le: püspök, presbyter, diakonus, subdiakonus, lector. Ugyanitt szól a confessor-okról, özvegyekről, szűzekről és a gyógyítás ajándékairól. — A XI. fejezet a további ré-

[6] Így *Zeiger* a II. század elejére teszi.

[7] Kiadás: Latinul: *Funk*, Didascalia et Constitutiones apostolorum. Paderborn. II. 1905. — *H. Elfers*, Die Kirchenordnung Hippolyts. Paderborn, 1938. — *G. Dix*, Apostoliké paradosis. London. 1938. — *B. Botte*, Hippolyte de Rome. La Tradition apostolique. Text latin. (Sources chrétiennes. II. Paris. 1946. — Vö. *Kurtscheid—Wilches*, I. 50. — *Van Hove*, 93.

[8] *H. Aschelis*, Die älteren Quellen der orientalischen Kirchenrechts. Die Canon Hippolyti. Texte und Untersuchungen. IV./4. Leipzig. 1891.

[9] *H. Conolly*, The socalled Agyptian Church order and derived documents. Texts and Studies. VIII/4. Cambridge. 1916.

szekhez való bevezetés. — A II. rész a különböző egyházi intézményekről tárgyal (can. 12—32): a katekumenekről, keresztségről, böjtről, mértékletességről, eucharistiáról, temetőről, imádságról.

A püspökszentelésről mondja: az szenteltessék püspökké, akit a nép választott és bűntelen. Azután a nép a presbyterekkel és diakonusokkal vasárnap gyülekezzék össze. Valamennyi püspök hozzájárul és kezüket ráhelyezik. Valamennyien csendben vannak, s szívükben kérik, hogy a Szentlélek szálljon reá. Az összes püspökök közül egy ráteszi kezét a szentelendő püspökre és imádkozik felette... Hosszú imádság következik a prefációval, *consecratioval* és a szent olaj megáldásával.

A papszentelés: a püspök szentelje a papot, fejére tegye a kezét, érintsék az összes presbyterek is, majd imádkozzék felette.

Diakonusszentelésnél a püspök egyedül teszi kezét a fejére, aminek az az oka, hogy nem a papságra szentelik, hanem a püspök szolgálatára.

A *lector* szentelése az Apostol könyvének átadásával és imádsággal történik, de nincsen kézráététel. (can. 5.)

A *subdiakonusnál* sincs kézrátétel.

Az *özvegy* nem részesül szentelésben, csupán névleges kiválasztásban, nincs kézrátétel, mivel nem mutat be áldozatot és nem végez szertartást.

A *szűznél* sincs kézrátétel, csupán a szándék teszi őt szűzzé.

Akik *katekumenek* akarnak lenni, először meg kell vizsgálni, milyen szándék vezeti őket, s vajon a tanúk milyen véleménnyel vannak róluk, ill. hogy tiltott hivatalt vagy mesterséget gyakorolnak-e. A próbaidő *három* esztendő, hacsak valamelyik már előbb méltóvá nem vált a keresztségre.

A *böjtöt* pénteken és nagyszombaton kell megtartani; a betegek és gyengék legalább nagyszombaton elégedjenek meg kenyérrel, sóval és vízzel. (can. 28.)

Minden hívő törekedjék az eucharistia vételére, éhgyomorral. (can. 20.)

Otthon az imádság legyen 3—6—9 órakor és mielőtt nyugovóra térnének. Hasonlóképpen éjfélkor imádkozni kell és kakaskukorékoláskor fel kell kelni.[10]

16. § Canones Ecclesiastici Sanctorum Apostolorum[11]

E gyűjtemény apostoli eredetűnek mondja magát, sőt az egyes kánonok elején maguk az apostolok is megszólalnak. Harminc ilyen apostoli kijelentést tartalmaz: pl. Petrus dixit, Jacobus dixit.

A mű két részre osztható:

Az I. rész a kettős út formájában csaknem ugyanazt tartalmazza, mint a Didaché (c. 1—14.)

[10] *Kurtscheid—Wilches*, I. 52, skk.. — Kiadás: *Haneberg*, Canones S. Hippolyti arabice. München. 1870. — *L. Duchesne*, Origines du culte chrétien. Paris. 1925. (latin fordítás.)

[11] *Pitra*, Juris eccl. Graecorum Historia et monumenta. Romae I. 1867. p. 77. skk.

A II. rész disciplináris törvényeket ír elő (c. 15—30.). Így a püspökök választásáról, személyi kellékeikről: a jó püspök feleség nélkül való; ha ez nem valósítható meg, legalább egy felesége legyen, vagyis másodszor nem házasodhat. Ha nem írástudó, legalább legyen szelíd és jóságos mindenkivel szemben (c. 16.). Szól a presbiterek, lektor és diakonusok kirendeléséről (c. 18—20), az özvegyekről (c. 21). Az asszonyoknak nem illik állva imádkozniok, hanem a földre ülve (c. 29.).

A gyűjtemény a III. század vége felé keletkezhetett Egyiptomban, ahol leginkább használatban is volt. A Didachétól való függősége elismert tény.

17. § Didascalia Apostolorum[12] és tőle függő gyűjtemények

A) DIDASCALIA APOSTOLORUM

A III. század második felében Szíriában vagy Palesztínában keletkezett, görög nyelven, ismeretlen szerzőtől. Szír fordításban van meg. Megtalálta és kiadta egy IX—X. századi párisi kódex szerint *De Lagarde* 1854-ben, Leipzigben; második kiadása: Göttingen 1911.

Az egész gyűjtemény a párizsi kéziratos kódexben 26 fejezetre oszlik és a szerző sok helyen a Didaché szövegét veszi át bővítve. Gyakran idézi az Ó és Újszövetség textusát. Jóllehet a világos és logikus rendszer sokhelyütt hiányzik, mégis a gyűjtemény az anyag nagy terjedelme miatt a III. század egyházi disciplinája bizonyos kodifikációjának tekinthető Szíriában és Palesztínában.

A *Didascalia* vagyis *Doctrina catholica XII. Apostolorum et SS. Discipulorum Salvatoris Nostri*, úgy állítja be a dolgot, mintha a Jeruzsálemben összegyűlt apostolok írták volna: (c. 24.) „Quapropter cum universa Ecclesia periclitaretur et haeresis facta esset, convenientes nos XII. apostoli in unum scribere, unum sentientibus, catholicam hanc Didascaliam ad confirmandum vos omnes, constituimus et decrevimus etc."

[12] Vö. *De Lagarde*, 1854.; ed. II. Göttingen. 1911. — *Kurtscheid—Wilches*, p. 55. — *Funk*, Didascalia et Constitutiones apostolicae. I. Paderborn. 1905. — *Conolly*, Didascalia Apostolorum. Oxford. 1929. — Constitutio Ecclesiae Aegyptiacae. Jus Pont. 1935. 258—266. — 1936. 17—25.

B) A DIDASCALIATÓL FÜGGŐ JOGGYŰJTEMÉNYEK.

I. Constitutiones apostolicae.[13]

Mind terjedelemben, mind pedig anyag szempontjából előkelő helyet foglal el a keleti egyházban; nagyrészt az előző gyűjtemények anyagát hozza, de a kor követelményeihez alkalmazza.

Nyolc könyvre oszlik.

Az első hat könyv a Didascaliat tartalmazza az V. század fegyelméhez alkalmazva. A VII. könyv első része a Didaché — *Doctrina XII. Apostolorum* kibővítése. (cap. 1—22.) A második rész formulákat, katechetikai instrukciókat s az apostolok által szentelt püspökök sorrendjét hozza. A VIII. könyv, amely nagy jelentőségű, három részre oszlik: az I. rész a karizmákról szól, valószínűleg Szent Hippolyt megfelelő traktátusára támaszkodva (c. 1—12.). A II. rész az *ordinatio* (c. 6—15) és a mise, valamint a püspökszentelés teljes szertartását írja le. Azután a különböző egyházi állásokról (confessor, özvegy, exorcista) tárgyal a 26. c.-ig. Ez a *Liturgia Clementina.*

A III. rész (c. 26J47) különböző egyházi szabályokat ír elő, amelyek többé-kevésbé megegyeznek Szent Hippolit *Trad. Apostolicajának* második részével. A 47. fejezet az ún. 85 apostoli kánont tartalmazza.

II. *85 apostoli kánon. — Canones 85 apostolici.*[14]

A gyűjtemény apostoli eredetre hivatkozik s azt állítja, hogy az apostolok parancsára Római Szent Kelemen küldötte el a püspököknek és egyes presbitereknek.

A tény azonban az, hogy a gyűjtemény — mint *Funk* kutatásai megmutatják — az V. század elején Szíriában keletkezett és egy a szerzőjük.

Az apostoli kánonok csaknem kizárólagosan a választásról, a klerikusok személyi kellékeiről és kötelmeiről tárgyalnak s különböző bűncselekmények részére büntetést szabnak ki: (irregularitas, suspensio). A 85. kánonban az Ó- és Újszövetségi Szentírás könyveinek jegyzékét találjuk, amelyben Szent Kelemen két levelén kívül a Constitutiones Apostolorum is szerepel, amelyeket Szent Kelemen 8 könyvben írt meg.

Keleten a *trullai* zsinat (692) a gyűjteményt elvetette, az apostoli kánonok mégis teljes tekintélyre tettek szert. A szír jakobiták és nesztoriánusok, valamint az egyiptomi és az örmény egyház bevette.

Nyugaton a gyűjteményt Gelasius pápa, mint apokrifot elvetette. Dyonisius Exiguus az első 50 kánont latinra fordította, és noha hitelességükről kételkedik, első gyűjteményébe felvette. Így Nyugaton is nagy tekintélyre tett szert, főleg amikor egyéb gyűjtemények — mint a *Hispana* és *Pseudo-Dionysiana* szintén felvették. Gratianus dekrétumába csak kettő került bele.

[13] *Zeiger,* I. 30. — *Kurtscheid—Wilches,* 56. — *Stickler,* 25. — *Funk,* Didascalia et Constitutiones Apostolorum. Paderborn. 1905.

[14] *Funk,* Didascalia. I. 561. — MG. 137, 35. — ML. 67, 148: *Berki Feriz,* Kánonok könyve, I. köt. Apostoli kánonok és az egyetemes zsinatok kánonjai, Budapest, 1946.

II. fejezet:

A KELETI EGYHÁZAK JOGGYŰJTEMÉNYEI

Az Egyház elterjedése és megerősödése, valamint előző elnyomott helyzetéből államvallássá való felemelkedése a törvényhozás elmélyülését és kiterjesztését is szükségképp magával hozta. A jog a továbbiakban nem annyira az eddigi három forrásból — pápa, zsinat, császár — ered, a súlypont a *zsinati* törvényhozásra tolódik át. Az államhatalom befolyása a törvényhozás területén is emelkedik. Ekkor jelenik meg a *„Staatskirchenrecht"*.

E korszak több gyűjteményét csak hipotézis révén tudjuk rekonstruálni. A joggyűjtemények tekintetében a bizánci egyház foglalja el az első helyet a keleti egyházak között.

Az első században kevés volt az írott törvény, inkább a *szokásjog* szabályozta a hívek életét. Kétségtelen azonban, hogy már az első századok pápái is alkottak törvényeket. Pl.: *I. Kelemen* a korinthusiak ügyében, *Viktor* pápa a húsvéti vita tárgyában, *István* pápa az eretnekek keresztelése ügyében hozott írásbeli határozatot. A IV. századtól kezdve, amikor a béke helyreállt, a pápák sok zsinatot tartottak, amelyeken az egyházi életet érintő fontos rendelkezéseket adtak ki. Ezáltal az írott jog lépett lassankint a szokásjog helyébe, a partikuláris jog helyébe pedig az egyetemes jog.

1. A keleti egyházak legrégibb gyűjteményei a *zsinati kánonok* gyűjteményei, amelyek a VI. századig többé-kevésbé kronologikus (időrendi) sorrendben tartalmazzák az egyetemes és részleges zsinatok kánonjait. A gyűjteménybe való felvétel által az egyes kánonok eredeti értéke nem változott meg, vagyis a részleges zsinatok törvényei részleges törvények maradtak, hacsak később kifejezetten vagy hallgatólagosan az egyetemes zsinattól vagy a pápától egyetemes joghatályt nem nyertek.

2. A VI. századtól kezdve az apostoli kánonok és a *szentatyák mondásai*, illetve kánoni levelei is (dicta SS. Patrum) a gyűjteményekbe kerültek.

3. Sajátos gyűjtemények a VI. századtól Keleten megjelent ún. *Nomocanones:* vegyes gyűjtemények, amelyek egyaránt tartalmazzák a világi (nomos) és egyházi (kanón) törvényeket.

A keleti egyház gyűjteményei tehát a következők: a zsinati gyűjtemények, időrendi és rendszeres gyűjtemények, nomokánonok.

[15] *Kurtscheid—Wilches*, I. 57. skk. — *Stickler*, I. 31. skk. — *A. Coussa*, Epitome, I. Grotta—Ferrata. 1948. 119—201. — *Milasch*, Kirchenrecht, 37—200.

18. § Zsinati és időrendi gyűjtemények[16]

A) ZSINATI GYŰJTEMÉNYEK.

I. *Egyetemes zsinatok*

Az első három században a jeruzsálemi zsinat után Keleten több partikuláris zsinatot tartottak. Ezeknek hiteles rendeletei sajnos nem maradtak ránk. Miután az Egyház Konstantin idején (313) visszanyerte szabadságát, gyakrabban került sor egyetemes és részleges zsinatra, amelynek kánonjait és törvényeit összegyűjtötték.

Mielőtt a kánonok gyűjteményeiről szólnánk, néhány szót kell szólnunk a zsinatokról.

1. Az egyetemes zsinatok között első helyet foglal el a *niceai zsinat.*[17] 325-ben ült össze Bithynia fővárosában (ma Isnek) az arianizmus eretnekségének megakadályozására. E zsinaton 318 püspök jelent meg. A római pápát (S. Silvester) Victor és Vincentius presbiterek képviselték.

Körülbelül 20 ariánus püspök volt jelen. A hitvalláson kívül a zsinat 20 kánont (c. 3.: de cohabitatione clericorum cum mulieribus; c. 4.: de consecratione.; can. 15.: de permanentia clerici in ecclesia cui fuerunt adscripti; can. 20.: de orando non flexis genibus die dominica;) alkotott.

2. Az *I. konstantinápolyi zsinat* 381-ben Macedonius herezise miatt ült össze Damazus pápa idején. Magában véve a keleti egyház plenáris zsinata volt, amelyen 150 püspök jelent meg. Ezek között Nazianzi Szent Gergely (†389), Nyssai Szent Gergely († 395), Jeruzsálemi Szent Cyrill († 386) tűntek ki. — A niceai hitvallást ez a zsinat kibővítette és azt az Egyház elfogadta. E zsinatnak négy kánonja van; egyesek 7, 8 vagy 11-t jeleznek. A római egyház nem fogadta el a zsinatot amint I. Gergely pápa tanúsítja (Epist. VII. 34. Jaffé, nr. 1112.), sőt a harmadik kánont, amely a konstantinápolyi patriarcha elsőbbségéről szól, (primatum honoris immediate post Ep. Romanum habeat, quia est nova Roma sedes Constantini) többször kárhoztatta. A keleti gyűjtemények ellenben később felveszik.

3. Harmadik egyetemes zsinat az *efezusi* 431-ben, Nestorius ügyében. Kb. 200 orthodox püspök volt jelen. Hitvallás helyett anatémákat állított fel és 6, mások szerint 9 kánont alkotott. Ezek gyűjteménybe kerültek. A 7—8. kánon, amely a zsinati aktákból került bele, nem igazi kánon.

[16] *Kurtscheid—Wilches,* 58.; — *Zeiger,* I, 34.

[17] Zeph. *Zitelli Natali,* Epitome historico-canonica Canon. Concil. generalium, 1881.

4. Negyedik egyetemes zsinat a *kalcedoni*. I. Leo pápa idején (440—461) Eutyches monofizita ügyében 451-ben. 630 püspök volt jelen. Dogmatikai rendelkezések mellett 28 — mások szerint 30 — fegyelmi kánont is alkotott. A római pápa egyetemes zsinatnak ismerte el, de a 28. kánont, amely a pápai követek távollétében a konstantinápolyi pátriarcha elsőbbségét megerősítette, a követek és I. Leó kifejezetten helytelenítették.

5—6. A *II. konstantinápolyi* egyetemes zsinat 553-ban és a *III. konstantinápolyi* 680-ban, fegyelmi törvényeket nem alkotott. A második Theodorus Mopsuestenus († 429) és Theodoretus Cyrenensis († 457) és Ibas Edessenus († 476) eretnekségét, a harmadik pedig a monothelétákat damnálta. Vigilius pápa 554-ben és II. Leó 682-ben a zsinatokat megerősítették, nem törődve Honorius pápának a zsinaton történt damnálásával.

7. A *II. niceai* egyetemes zsinat 787-ben, I. Hadrián idejében (772—795) volt. 350 püspök volt jelen, akik a szentképek tiszteletéről szóló tant definiálták a képrombókkal szemben és 22 fegyelmi kánont alkottak. Többek között az I. kánon jóváhagyta az apostoli kánonokat, éppúgy, mint a trullai zsinat. Hozzáteszi azonban, hogy ezeket az Apostoli Szentszék abszolute sohasem hagyta jóvá és részleges jellegük miatt nem kerültek bele minden gyűjteménybe. Nyugaton csak a XI. században jelennek meg a gyűjteményekben.

8. Nyolcadik egyetemes zsinat a *IV. konstantinápolyi* zsinat 869-ben, II. Hadrian idejében (867—872) gyűlt össze. 102 püspök vett részt rajta. Célja a szakadás megszüntetése volt. A kánonok eredeti szövege (egyesek szerint 14, mások szerint 27) elveszett. Nyugaton, mint egyetemes zsinatot ismerik el, de Keleten nem, mert Photius idejében tartott új zsinaton elvetették.

II. Partikuláris zsinatok

Az egyetemes zsinatokon kívül a IV. századtól kezdve *Keleten* több részleges zsinat volt, amelyeknek kánonjait a gyűjtemények megőrizték és tényleges törvényerőre emelkedtek.

Ilyenek:

1. *Ancyrai* zsinat (ma Angora) 314-ben, Galatiában. 25 kánont alkotott, amelyek a lapsusokról (c. 1—9) és egyéb egyházi ügyekről szólnak. Nevezetes a 10. kánon a diakonus szenteléséről.

2. *Neocaesareai* zsinat (Niksar: Pontusban): 315—325. 15 kánont tartalmaz. Meghatározta pl. a presbyter korát: 30 év.

3. *Antiochiai* zsinat (Pisidiában) 341-ben 26 kánont alkotott, amelyeket a Tridentinum, Ballerini, Mansi, és. Alexander Natalis bizonyos 332. évi antiochiai zsinatnak akartak tulajdonítani, de ez a valóságban nem is létezett. A kánonok Aranyszájú Szent János rosszalása és I. Ince tiltakozása ellenére a gyűjteménybe kerültek. E kánonok szinte kizárólag az egyházi személyek kötelességeiről és bűntényeiről szólnak.

4. *Sardicai* zsinat (ma Szófia, Bulgária fővárosa). 343-ban ült össze Szent Atanáz, Marcellus Ancyranus és Paulus Const. ügyében. Kb. 200 püspök jelen volt. Eusebius eltávozása után ellene 20—21 kánont alkotott: görögül és latinul. Ezek között a 3. nincs meg görögül, a 2. pedig latinul. Nevezetesek a 3—5. kánonok, amelyek a pápához való fellebezésről szólnak.

5. *Gangrei* zsinat (Conc. Gangrense) 350-ben az austhatianok által bevezetett visszaélések és tévelyek ellen ült össze. 21 kánont alkotott: a házasságról ruházatról, a házas papokról, stb. Az egyházi fegyelem visszaállítását tűzte ki céljául.

6. A *laodiceai* zsinat Frigiában ülésezett 343—81-ben. A pontos időpontot eddig nem lehetett megállapítani. Az egyházi fegyelemről 60 kánon szól. (A 60. kánon a Szentírás könyveinek számát határozza meg. Ezek közül több hiányzik: Judit, Tóbiás, Bölcseség, Makkabeusok, Apokalipszis.) A kánonok nagy jelentőséggel bírnak és szinte valamennyi gyűjteménybe belekerültek.

7. *Trullai* zsinat (trullon, a császári palota nagyterme). *Quini-sextum*nak is nevezik, mivel az V. és VI. egyetemes zsinatot, amelyben fegyelmi kánonokról nincsen szó, kívánta kiegészíteni, illetve pótolni. Ezért Kelet *egyetemes* zsinatnak tekintette, a nyugati egyház azonban sohasem. Ez a zsinat 102 kánont alkotott, amelyeket, mint a többi zsinati aktákat a császár és 211 keleti püspök írt alá; az Apostoli Szentszék azonban megszorítás nélkül sohasem hagyta jóvá. Sergius pápa és VII. János 706-ban elvetették a zsinat kánonjait. Constantinus pápa (708) részben jóváhagyta, hasonlóképp cselekedett I. Hadrián (771—795) és VIII. János (873). Annyiban fogadták el a kánonokat, amennyiben a hittel, erkölccsel és a római egyház rendelkezéseivel nincsenek ellentétben.

B) IDŐRENDI (KRONOLOGIKUS) GYŰJTEMÉNYEK JOANNES SCHOLASTICUSIG

I. Syntagma kanonón vel Corpus Canonum Orientale[18]

a) A zsinati kánonok első időrendi gyűjteménye a IV. században keletkezett Antiochában 342—381 között, Meletius püspök idején. A niceai zsinat kánonjai kezdetben nem szerepeltek benne, de később első helyre kerültek.

Valószínűleg ez volt az a gyűjtemény, amelyet a kalcedoni zsinat (451) ülésein használt, s amelyből több kánont idézett. E gyűjtemény öt zsinat (niceai, anc., neoces, gangr., antioch.-i) kánonjait tartalmazza folytatólagos számozással.

Nem a kalcedoni zsinat készítette ezt a gyűjteményt, sem formailag nem hagyta jóvá, csupán létét és a Keleti egyházban való használatát tanúsítja és általános törvényül elrendeli. Ezzel az előző zsinatok rendelkezéseit nemcsak megerősítette, hanem egyetemes törvényerőre is emelte. (Hefele-Leclerq, II. 2. p. 772. „A SS Patribus in unaquaqua synodo usque nunc prolatas regulas tenere satuimus". — c. 14. C. 25. qu. 1.)

Ebben az értelemben írja Justinianus császár novellájában (Nov. 131. c. 1) „Az említett négy zsinat (Nic., Const., Eph., Chal.) dogmáit, mint Szentírást fogadjuk és kánonjait mint törvényt őrizzük meg." A gyűjte-

[18] *Kurtscheid—Wilches,* I, 62. — *Zeiger,* I, 34. — *Stickler,* I, 32.

ményt azonban *mint olyant* a zsinat nem hagyta jóvá, sem pedig mint hivatalos *törvénykönyvet* nem írta elő.

b) A kalcedoni zsinat után a V. század második felében (Scherer, I. 196) folytatólagos számozással a gyűjteményhez kapcsolódtak a *laodiceai* zsinat kánonjai. Úgy látszik, hogy a kalcedoni zsinat és a konstantinápolyi zsinat kánonjai kezdetben a gyűjteményen kívül voltak s később kerültek bele. Némely kódexben a konstantinápolyi követi a kalcedonit, vagyis először van a kalcedoni zsinat 27 kánonja, utána a Konst. 3-ik és végül a Kalc. 28. — Azért így, mivel ezek a konstantinápolyi pátriárka kiváltságaira vonatkoznak. *(Maassen.* I. 96.)

c) Az V. század vége felé legalább *hét* zsinat kánonjai folytatólagos számozással egyetlen gyűjteményt alkottak.

Nem tudjuk, hogy az *efezusi* zsinat kánonjai a VI. század közepén mikor kerültek a gyűjteménybe (Ballerini II. 7), úgyszintén a *sardicai* (2—21) zsinat kánonjai és az *apostolok* kánonjai mikor sorolódtak ide. — A különböző lectio variansok ellenére is *egy gyűjteményt* kell feltételeznünk, amelyet csaknem az összes régi gyűjtemények forrásának és kezdetének tekintünk.

d) *Joannes Scholasticus* szerint (550) az ő idejében a gyűjtemény a következő kánonokat tartalmazta: 85 apostoli kánon, a niceai zsinat 20 kanonja, neocaesareai (c. 14), sardiciai (20 k.) gangrei (20) antiochiai és laodiceai (59) I. Konstant. 6, efezusi 7—8, a kalcedoni 27 kánonja. A kalcedoni zsinat 28. kánonját Photius előtt a görög kódexbe sem vették be. *(Maassen,* I, 96.) Eme 10 zsinat kánonját *Syntagma kanonoon*-nak nevezték. Később idecsatlakozott a II. trullai (624), majd egészen 920-ig a többi zsinatok kánonjai. Ezért neve: *Syntagma auctum.* (Zeiger, I, 34.)

II. A trullai gyűjtemény[19]

A trullai zsinatot II. Jusztinián hívta össze 692-ben, hogy megfelelő törvényekkel az egyházi fegyelmet megerősítse, mivel a két előző konstantinápolyi zsinat fegyelmi kánonokat nem alkotott.

A valóságban az összes jelenlevő püspökök keletiek voltak, akik 102 kánont alkottak, anélkül, hogy új gyűjteményt készítettek volna. De egy új gyűjtemény készítésére adott alkalmat a zsinat 2. kánonja, amely az érvényes jog forrásait sorolja fel. Ezek:

a) 85 apostoli kánon,

b) niceai, ancyrai, neocaesareai, gangrei, antiochiai, laodiceai, I. konstantinápolyi, efezusi, kalcedoni, sardicai, karthágói, konstantinápolyi (Nestorius alatt: 394) zsinat.

c) Ugyane kánonban szerepel 12 keleti egyházatya,[20] akiknek kánonjait a trullai zsinat jogforrásként elfogadja; ehhez csatolja Szent Ciprián és zsinata által alkotott kánont, jóllehet az csak Afrikában volt érvényben.

A zsinat befejezése után a fentemlített kánon alapján újabb jog-

[19] *Van Hove,* Proleg. 37—42. — *Lijdsman,* Intr. I. 38—41. — *Kurtscheid,* I. 45—48. — *Zeiger,* I, 25. — *Stickler,* I. 9—12.

[20] A felsorolást vö. *Kurtscheid—Wilches,* i. m. 65—66.

gyűjtemény keletkezett, amely a trullai zsinattól kapta a nevét, jóllehet a zsinat sem nem alkotta, sem nem erősítette meg. A keleti egyházban mégis befogadták és érvényben volt a II. niceai zsinatig (787).

19. § Görög szisztematikus gyűjtemények[1]

Ide tartoznak a kánon és kánoni levelek gyűjteményei, a császári rendeletek gyűjteményei és a vegyes gyűjtemények (nomokánonok).

I. Collectio LX titulorum.

Csaknem abban az időben, amikor Jusztinián császár a római jog új kodifikálását befejezte, jelent meg az egyházjog forrásainak első *rendszeres* gyűjteménye, kb. 535-ben.

A gyűjtemény szerzője ismeretlen s maga a gyűjtemény is elveszett. Keveset tudunk róla. Joannes Scholasticus saját gyűjteményének előszavában említi, hogy előtte már mások hasonló, vagyis rendszeres — 60 címből álló gyűjteményt készítettek. Ebben azonban Basilius kánonjai nem szerepelnek és a kánonok elhelyezése is kevésbé szerencsés. — Más hír e gyűjteményről nem maradt ránk. Minthogy Joannes Scholasticus saját gyűjteményét 540 körül készítette, a 60 címből álló gyűjtemény 535 körül keletkezhetett. A 60 címből álló gyűjteményhez *függelék* módjára az egyházi ügyekről szóló 21 császári konstitució lehetett hozzácsatolva, amelyek a Jusztinián-féle kódexből voltak kivéve, később kibővítve. (tit. 1—14. libri I. — 1—18. ex Cod. 7 ex nov 120. 131, 133. 137.) — E függelék *Collectio XXV capitulorum* címen maradt ránk.

II. Collectio L titulorum Joannis Scholastici.

Johannes Scholasticus Sirmiumban született, először világi joggal foglalkozott. Innen kapta a *„scholasticus"* nevet. — Úgy látszik azonban, hogy már klerikusi állása előtt összegyűjtötte az egyházi törvényeket is. Az antiochiai klérus kötelékébe lépett, s az apocrysarius tisztét töltötte be.

Eutychius pátriárka letétele után, 565-ben konstantinápolyi pátriárka lett, s ezt a tisztet haláláig, 578-ig betöltötte III. János néven.

Joannes, mint a bevezetésben megemlíti, az egyházi jog új és rendszeres gyűjteményét tette közzé, amelynek az a célja, hogy az egyes anyaghoz tartozó előírások könnyebben feltalálhatók legyenek. Így akarta az előző, 60 címből álló gyűjtemény hibáit kijavítani. Műve ugyanennek a mintájára 50 címre oszlik. — Az egyes címekben

a tárgyhoz tartozó kánonok a zsinatok időrendi sorrendjében szerepelnek, s utolsó helyen vannak Szent Vazul kánonjai.[21]

A gyűjteményt *Joannes* valószínűleg 540—550 között készítette, legalább 560 előtt.

Miután konstantinápolyi pátriárka lett, gyűjteményeinek újabb recenzióját készítette el. Ebbe Szent Bazil, nisszai Szent Gergely, alexandriai Timotheus, Gregorius, Athanasius kánonjait is felvette. Csatolta még azoknak az atyáknak a kánonjait, akiket a trullai zsinat is felsorol.

Eme második kiadáshoz Jusztinián halála után — a bevezetésben „divae memoriae-nek" mondja — hozzácsatolt egy világi törvénygyűjteményt, amelyet compendium módjára részben szóról-szóra, részben rövidítve Jusztinián novelláiból (Nov. 6. 5. 84. 46. 120. 532. 32. 131. 67. 123. 83) vett. (Pitra II. 369.) Ez 87 *capitulum*-ra oszlik (collectio 87 capitulorum). Hogy Joannes ennek is szerzője, a kódexekből tűnik ki, mert a 87 capitulum nemcsak közvetlen az ő gyűjteménye után következik, hanem kifejezetten is az összes kódexek neki tulajdonítják.

III. Collectio tripartita

Harmadik gyűjtemény, amely az egyházi ügyekről szóló világi törvényeket tartalmazza: Coll. Constitutionum Ecclesiasticarum (így Biener, Heimbach) vagy Collectio tripartita (így Pitra).

Ez a gyűjtemény mindama törvényeket tartalmazza, amelyek a *Corpus Juris Civilis* négy részében egyházi ügyekre vonatkoznak. — Három részre oszlik, ezért *Tripartita*-nak nevezzük.

Az I. rész röviden Jusztinián kódexének első 13 titulusát hozza a novellákból és a kódex egyéb részéből vett párhuzamos helyekkel.

A II. rész (6 fejezet) a Pandektákból és Instituciókból közöl kivonatos részeket.

A III. rész három fejezetben a 34 Novellából vett kivonatokat tartalmaz. Ez a harmadik rész nem más, mint *Anastasius* Scholasticusnak a novellákhoz írt kommentárjának első három titulusa, amelyet a görög klerikusok szoktak használni. A gyűjtemény végén Heraclius császár (610—641) négy novellája található, amely egyesek szerint toldás, mások szerint a gyűjtemény eredeti része.

A gyűjtemény szerzője ismeretlen. Teljessége miatt a keleti kánonjogászok gyakran használták. A 14 címből álló nomokanonnak

[21] A teljes szöveg megtalálható Justellusnál: II. 499—602. — A titulusok felírását jegyzetekkel és bevezetéssel ellátta: *Pitra*, II. 375—385.

(Nomokanon 14 titulorum) lett az alapja. Valószínűleg mindkét gyűjteménynek egy a szerzője.

A Collectio Tripartita Tiberius császár idején keltkezett (578—82) gyűjteménynek a függeléke volt.

20. § Vegyes vagy nomokánon gyűjtemények[22]

A római császárok Konstantin óta kötelességüknek tartották az egyházi hit és fegyelmi élet támogatását és védelmét. E célból a püspökök kérésére vagy saját elhatározásukból gyakran egyházi ügyekben törvényeket alkottak. Ilyen törvények találhatók a Theodosius-féle kódexben: Keleten II. Theodosius hirdette ki 438-ban, ugyanezen évben Nyugaton III. Valentinianus is elfogadta.

I. Jusztinián császár (529—534) kodifikációja, főleg pedig a kódex I. és V. könyve hasonló törvényeket tartalmaz; leginkább azonban a kodifikáció után megjelent újabb császári rendeleteket (novellae const), amelyeket magánszemélyek gyűjtöttek össze, foglalja magában. (Epithome Juliani, Authenticum)

A VI. század óta egyházi ügyekről szóló különleges világi törvénygyűjtemények is megjelentek, amelyekhez függelék módjára kánongyűjteményeket is csatoltak. Így mindkét hatalom (egyházi és világi) jogának szerves kapcsolatára megvolt a lehetőség, amely új joggyűjtemények, ún. *nomokánonok* létrejöttéhez vezetett. Maga a név a XI. században lett általánossá.

A nomokánonok sajátossága abban ál, hogy ugyanabban a címben első helyen vannak az egyházi törvények, utána ugyane témáról a világi törvények. Vagy szerepel mind az egyházi, mind a világi törvény teljes szövege, vagy pedig csak az egyházi törvény, illetve kánon száma és a zsinat van jelezve; hozzákapcsolódik azonban a világi törvény rövid kivonatban közölve. (Pl. Nomoc. XIV. tit. II. fej. lex. 3. Const. II. tit. Nov. azt akarja, hogy a hét zsinat törvényeit és rendeleteit, mint Szentírást kell megtartani.)

I. NOMOKANON 50 TITULORUM[23]

Ez a gyűjtemény kevéssel Joannes Scholasticus után keletkezett, ezért tévesen neki is tulajdonították.

Joannes Scholasticus 50 titulusból álló gyűjteményére és a 87 capitulumos gyűjteményére támaszkodik. Azonkívül használta a szerző a 25 capitulumos gyűjteményt, továbbá közvetlenül Digestákból, kódexből, novellákból vett át szövegeket. A törvény szövegét majd rövidítve, majd bővítve és kommentálva találjuk. A kánonokat csak számmal jelzi. E nomokánon több recenzióban jelent meg; egyesekben a törvény-szöveg, másokban csak annak a számozása van meg.

[22] *Kurtscheid—Wilches*, I, 70 skk. — *Milasch*, 178.
[23] *Kurtscheid—Wilches*, I, 71 skk.

A trullai zsinat után, de Photius előtt, névtelen szerző trullai és egyéb kánonokat is hozzácsatolt és ebben a formában fordíthatta le szláv nyelvre Szent Metód.[24]

II. NOMOKANON 14 TITULORUM[25]

Nagyobb hírnévre tett szert a nomokanon 14 titulorum, amely Heraclius idejében (610—40), a VII. század első felében keletkezett. Szerzőjét nem ismerjük. Talán azonos a *Collectio Tripartita* szerzőjével, de tévesen tulajdonítják Photiusnak, aki saját gyűjteményébe felvette.

A bevezetés után felsorolja a gyűjtemény a forrásokat: 85 apostoli kánon, niceai, ancyrai, neocaesareai, gangrei, antiochiai, laodiceai, konstantinápolyi, efezusi, kalcedoni, sardicai, karthágói, II. konstantinápolyi zsinatot.

Utána *nyolc* atya következik: Dyonisius Alexandrinus, Petrus Alexandrinus, Gregorius Thaumaturgos, Basilius, Gregorius Nyssenus, Timotheus Alexandrinus, Theophilus Alexandrinus, Cyrillus Alexandrinus.

Ezután pedig a titulusok elenchusa következik az összes kapitulumokkal.

Az egyes kánonokat csupán szám és zsinat jelzi, a világi törvényeket pedig értelem szerint — e részben a Collectio Tripartita-t — használta fel a szerző, amely utóbbival a szöveg sokszor szóról szóra megegyezik.

III. A PHOTIUS-FÉLE GYŰJTEMÉNY[26]

E joggyűjtemény a IX. század érvényes jogának bővebb kodifikációja és az orthodox egyháznak mai napig alapvető és főgyűjteménye.

Photius 820 körül született. Viharos körülmények között élt († 891), konstantinápolyi pátriarcha lett. Az ő nevéhez fűződik ez a gyűjtemény.

A 869. évi konstantinápolyi (vagyis a VIII. egyetemes) zsinat 27 kánont hozott és Photius letételét megerősítette. 877-ben meghalt Ignác pátriárka; a császár kegyéből Photius három napon belül visszakerült székébe, amibe VIII. János pápa is beleegyezett. 879-ben

[24] *Schmidt*, Die Nomokanon-Übersetzung des Methodus. Leipzig. 1922. Vö. Zeitschrift der Slavischen Philologie. I. 1924. 198—210.
[25] Migne, PG. 104. (kevésbé pontos); *Pitra*, II. 433—630.
[26] *Kurtscheid—Wilches*, I. 73. skk.

Photius új konstantinápolyi zsinatot hivott össze, amit a görögök VIII. egyetemes zsinatnak tartanak, mivel az igazi VIII. egyetemes zsinat aktáit (869), amelyet jóllehet a 879. évi zsinat jóváhagyott, a görögök később elvetették. — E zsinat három kánont alkotott.

883-ban azután (mint bevezetéséből kitűnik), újabb joggyűjtemény keletkezett, amelyet általánosan Photiusnak tulajdonítanak. Vajon ő-e a szerzője vagy más korabeli klerikus, nem lehet eldönteni. *Balsamon* (1170) volt az első, aki e gyűjteményt Photiusnak tulajdonította; régebbi okmányok nem szólnak róla.

A gyűjtemény lényegében természetesen nem volt új, csak a két előbb említett gyűjtemény recenziója, amely egyesek szerint már Photius előtt is gyűjteményt alkotott.

Az idők folyamán Photius nomokánonja különböző változásokon ment keresztül. A XIV. század vége felé keletkezett a Nomokanon 228 titulorum, amely kizárólag a bűnökre kiszabandó *büntetésekről* szól. Ezért a gyóntatók kézikönyvül használták. — Az utolsó nomokanont 1561-ben készítette Manuel Malaxos. Jogi kérdéseken kívül más tárgyról is szól.

IV. KOMMENTÁROK[27]

Nagyobb jelentőségű Joannes Zonaras és Theodorus Balsamon kommentárja.

1. *Zonaras* a XI. század vége felé különböző közhivatalokat töltött be, majd szerzetes lett Athos hegyén (ma: Niandro szigete), és barátai ösztökélésére megírta egyetemes krónikáját, (eptomé historión), amely 118-ig terjed és sok hasznos ismeretet foglal magában. Másik főműve a zsinati kánonokhoz írt kommentárja, amely a keleti egyház gyűjteményébe került.

Zonaras magyarázata litteralis, betűszerinti, egyszerű és világos stílusban. A görögök annyira becsülték, hogy Balsamon felvette kommentárjába, és Math. Blastares (1335) sokat hivatkozik rá.

Zonaras kommentárja a Photiusi gyűjtemények kronologikus részét, vagyis a kánonokat magyarázza, a világi törvényekről, vagyis a nomokánonokról nem szól. E hiányt Balsamon pótolta.

2. *Theodorus Balsamon*,[28] a konstantinápolyi egyház protophilaxa és 1191-től antiochiai patriarcha.

Photius nomokánonjához írt kommentárt. Főcélja volt, hogy a kánonokat a világi törvényekkel összhangba hozza és a nehézségeket megoldja. Azért is jelzi, hogy Justinianusnak mely törvényeit vette át a *Bazilika* kötelező erővel, s mely törvények vesztették hatályukat, amelye-

[27] *Pitra*, II. 420—432.

[28] Balsamon munkái: Migne, PG. 104, 975—1280; — Jobb kiadás: *Rhalli—Potli*, Syntagma. 2—4. kt.

ket Photius még átvett. Azután a Bazilika utáni időben közzétett novellákat és Photius utáni zsinati határozatokat közöl.

Mindkét említett kommentár nagy tekintélynek örvendett Keleten. A nyugati egyház azonban bizonyos averzióval viseltetik velük szemben.

21. § Fontosabb forráskiadások és forrásgyűjtemények

A keleti jognak jelentős forrás- és gyűjteményes kiadása a *Syntagma. Syntagma toon theioon kai hieroon kanonoon*, amely Athénben 1852—1859-ben 6 kötetben jelent meg és a konstantinápolyi zsinat jóváhagyását is elnyerte. Szerzői: Georgius *A. Rhalli* az athéni főtörvényszék elnöke és Michael *Potli*, az athéni egyetem jogprofesszora.

A szöveg nemcsak Beveregius kiadására, hanem más nyugati, kritikai tanulmányokra is támaszkodik, és főleg a kéziratos Codex Trapezuntinus szövegét veszi figyelembe, amely Photius teljes nomokánonját Zonaras és Balsamon kommentárjával tartalmazza.

A Syntagma I kötete tartalmazza a Nomokanon XIV titulorum-ot Balsamon Scholion-jaival.

A II. kötet az apostoli kánonokat, az 1—7. egyetemes zsinat és a Photius alatt tartott zsinat kánonjait hiánytalanul, Zonaras és Balsamon magyarázataival. Az egyes kánonok után Aristenus Synopsiának szövege és magyarázata található.

A III. kötet ugyanilyen módon tartalmazza a többi részleges zsinatokat.

A IV. kötet tartalmazza az atyák kánonjait kommentárral együtt, amelyhez csatlakoznak más atyák kánonjai is, Balsamon és Zonaras responsa-ja és dissertatio-ja.

Az V. kötet a patriarchai zsinati rendeleteket tartalmazza (920—1835), a császárok novelláit Jusztiniántól Andronicusig (534—1226), a kanonisták feleleteit, leveleit és disszertatio-it; formulariakat, a görög egyházak szervezetét és a püspöki székek katalogusát.

A VI. kötet Blastares Syntagma-ját és az egész mű ábécés indexét tartalmazza.

A Syntagma *Rhalli* és *Potli* teljesség és tudományosság szempontjából eddig az orthodox egyház egyetemes jogának legjobb kiadása, jóllehet az egyes részekre vonatkozólag jobb kiadások is vannak.

1. Joannes *Leunclavius* (Löwenklau) híres műve: „Juris Graeco-Romani tam canonici quam civilis tomi II. Francofurti. 1596. sin fol. — A mű a szerző halála után három évre jelent meg és Keleten is nagy tekintélyre tett szert.

2. *G. Woellus* sorbonni teológus és *H. Justellius* alapvető műve: Bibliotheca iuris canonici veteris insigniores antiquorum collectiones complectens. I—II. tom. in. fol. Parisiis. 1661. — Ámbár sok hibája van, de egyes részek jobb kiadásban nem jelentek meg.

3. Nagy jelentőségű *Guil. Beveregius* anglikán klerikus, majd püspök gyűjteménye, amelyet 1672-ben tett közzé: „Synodicon sive Pandectae Can. SS. Apostolorum et Conciliorum ab Ecclesia Graeca receptorum, necnon Can. Patrum epistolarum, una cum scholiis antiquorum singulis eorum adnexis et scriptis aliis huc spectantibus. I—II. vol. in fol. London."

4. *Migne,* Patrologiae Cursus Completus, series Graeca 104, 137—138. kötet. A 104. kötetben található a Nomokanon Photii, és ugyane nomokanon más recensiója teljes szövegével, amelyet a kiadó Angelus *Mai* tévesen Photius harmadik művének nevezett. — A 137—138. kötetben van Balsamon, Zonaras és Aristenus kommentárja Beveregius kiadása szerint, — más részletek Leunclavius, Justellus és *Cotelerius* kiadásaiból.

5. Igen nagy jelentőségű Ioan. Bapt. *Pitra* OSB. bíboros († 1889) „Juris ecclesiastici graecorum historia et monumeta", amelynek I kötetét 1867-ben Rómában publikálta, a második kötet pedig 1868-ban jelent meg. Az I. kötet tartalmazza a jogtörténetét és az okmányokat a VI. századig, a II. kötet a VI. századtól a IX-ig, Photiusig, akinek nomokánonjait kiválóan és sok jegyzettel adta ki. — Bár Pitra kardinális műve nem hibátlan, mégis az előző gyűjteményeket felülmúlja, mivel egyes részeknél a szerző a kéziratos kódexek nagy számát vizsgálta meg. Csak kevés forrás jelent meg később jobb kiadásban, pl. *Funk* által. — *(Pitra* művéről a legjobb történet-kritikai recenziót írta: *Hergenröther,* Archiv f. KK.-ben 23. (1870) 185—227.)

III. fejezet:

A LATIN EGYHÁZ GYŰJTEMÉNYEI

Nyugaton, mint Keleten is, először a zsinati kánonok gyűjteményei tűnnek fel, amelyek közé az V. századtól kezdve a pápák ügyleveleit — *litterae decretales* — is beszőtték. A polgári törvények kívül maradtak a gyűjteményeken és csupán kisegítő jogforrásként használták, ha megfelelő egyházi előírás hiányzott. Bizonyos szempontból a frank királyok *capitularia*-i a keleti császárok novelláihoz hasonlíthatók, de mégis főképp abban különböznek, hogy ez utóbbiakat nyilvános gyűléseken alkották, ahol a püspökök is jelen voltak.

A régebbi nyugati joggyűjtemények, éppúgy, mint Keleten *időrendiek,* kronologikusak. — A VII. századtól kezdődnek meg a *szisztematikus,* rendszeres gyűjtemények. — Kelethez hasonlóan csaknem az összes gyűjtemények magángyűjtemények, jóllehet egyeseket bizonyos partikuláris egyházakban bevettek. Így a *Dionysianat* a római egyház (és a I. Hadriánt révén 774), a frank birodalom, az Isidorianat pedig a VII. századtól a hispániai területek fogadták be.

Az egyes gyűjtemények szerzői közül némelyek ismeretesek. Többnyire azonban ismeretlenek és a gyűjtemények gyakran még megkülönböztető címet sem használnak. Ezért vagy a *megtaláló* neve után, vagy az *őrzés helye után* — ti. ahol a kéziratos kódexet őrzik — kapták az elnevezést.

22. § Régi itáliai gyűjtemények[29]

Amint Keleten, úgy Nyugaton is a jogforrástörténet többnyire rekonstrukción és feltevésen épül fel.

I. VETUS ROMANA

a) Valószínűleg ez a legrégibb nyugati gyűjtemény, amelynek létét rekonstrukció alapján igazolhatjuk. A niceai (325) és a sardikai (343) zs. kánonjait foglalja magában latin fordításban. Érdekes, hogy Sardikában a kánonok már eredetileg is görög és latin nyelven készültek.

A *Vetus Romana* legkorábban I. Gyula pápa idején (337—352), legkésőbben pedig I. Ince (401—417) uralkodása alatt készülhetett.

Az első egyetemes zsinat jelentőségéből következik, hogy a sardikai zsinat kánonjait sokszor a niceai zsinat folytatásaképp tüntetik fel.[30]

Ilyen egység volt abban a gyűjteményben is, amelyet a pápa követei használtak a *kalcedoni* zsinaton. S ugyanúgy volt abban a kódexben is, amelyet Zozimus pápa az afrikai püspököktől fellobbantott jogi vitában használt. A pápa és követei a 418. évi karthágói zsinaton jóhiszeműleg hivatkoztak a két niceai zsinati kánonra, amelyet a zsinat püspökei sem abban a példányban nem találtak, amelyet Caecilianus Niceából hozott magával Karthágóba, sem ama hiteles fordítások között, amelyeket Cyrillus Alexandrinus és Atticus a konst. zsinatnak megküldöttek. A tévedést Dionysius Exiguus fedte fel és javította ki.

b) A két zsinat — niceai és sardikai — kánonjain kívül más IV. századi keleti zsinatok kánonjait és a kalcedoni zsinat kánonjait is lefordították latinra és ezek az V. században Itáliában megjelent gyűjteményekbe nyertek felvételt.

A számos gyűjtemény közül, amelyek az V. században Nyugaton találhatók, kettő emelkedik ki, amelyek Itáliában keletkeztek: a Collectio Isidoriana, seu Hispana és a Collectio Prisca.

[29] *Maassen,* Geschichte. 12., 225., 420., 765. — *Fournier-Le Bras,* Histoire, I. 21. — *Schwartz, Kanonen*-sammlung, 11., 44., 83. — *Wurm,* Studien und Texte zur Dekretalensammlung des Dionysius Exiguus. Romae (Pont. Inst. Utriusque nr. 11.) — *Boan,* Kanonistische Studien und Texte Bd. 16. (1939). — *Peitz,* Dionysius Exiguus als Kanonist. Schweizer Rundschau. 45 (1945). — *Stickler,* I. 45.

[30] Vö. *Plöchl,* I. 252.

II. COLLECTIO ISIDORIANA SEU HISPANA[31]

Versio Isidoriana seu Hispana-nak is nevezik. Azért így, mert görög kánonjai belekerültek a Coll. Isidoriana seu Hispana-ba. Több recenzióban ismeretes; ezek közül legjelentősebbek: rec. antiqua (originalis), ar ec. vulgata és a rec. Isidoriana Gallica.

Azért is hívják *„hispana"*-nak, mert sokáig Spanyolországot tekintették keletkezési helyének. *Isidoriana*-nak pedig azért nevezték, mert szerzőjét sevillai Izidorban (†636) vélték felfedezni.

A gyűjtemény igazi eredete még ma is vitatott. E. *Schwartz* szerint 419-ben egy afrikai zsinat kapcsán keletkezett, Turner szerint 419 és 430 között keletkezett Itáliában. Biztos, hogy kalcedoni zsinat (451) előtt készült, mert ebből egyetlen kánont sem közöl.

E gyűjteményhez az V. század első felében csatolták az ancyrai, neocaesareai és gangrei zsinat kánonjait. Több kódexben, ahol a niceai és sardikai zsinat kánonjai egyesítve voltak, e három zsinat kánonjai közé kerültek.

Az V. század második felében a fenti négy, illetve öt zsinat mellé csatlakozott az antiochiai, laodiceai és konstantinápolyi zsinat kánonsorozata. A kalcedoni zsinat kánonjai csak később, és nem Itáliában, hanem Hispániában és Galliában kerültek bele a gyűjteménybe.

III. VERSIO ITALA SEU PRISCA[32]

Rómában keletkezett, valószínűleg az V. század elején. Magángyűjtemény, amely főleg a keleti egyház zsinati döntésein nyugszik. A *„prisca"* elnevezés Justellustól ered (XVII. század), aki Dionysius Exiguus előszavára utal, amelyben azt mondja, hogy megütközött a „prisca translatio" (régi fordítás) fogyatékosságain és azért szánta rá magát a görög kánonok új fordítására.

Nem világos, hogy Dionysios ezt a fordítást, az Isidoriana-t vagy más fordítást tartott-e szem előtt.

[31] *Kurtscheid—Wilches*, 85 — *Maassen*, 71. — *Stickler*, I. 45. — *Plöchl*, I. 252.

[32] *H. Turner*, Eccl. occid. monumenta juris. Oxonii. 1899. 439. — *Hefele-Leclerq*, Histoire, I/2. 1167. — *H. Justellus* in Bibliotheca juris 1661. — *Ballerini*-testvérek I. Szent Leó pápa műveinek végén adták ki: Migne, PL. 50. 748—816.

IV. A DÉNES-FÉLE GYŰJTEMÉNY[33]

(Collectio Dionysii Exigui)

1. *Szerző.* — Személyéről keveset tudunk. Kortársa, Cassiodorus dicséri, hogy a görög és a latin nyelvben hallatlanul járatos. Kiemeli alázatosságát, mélységes katolikus érzületét és hagyományszeretetét.[34]

A ma uralkodó nézet szerint e szerző három gyűjteményt, illetve recenziót készített.

1. A *versio prima*-t Lőrinc presbiter kérésére készítette. Önálló gyűjtemény első kísérlete ez. Lőrinc személyét közelebbről nem ismerjük. Maga a gyűjtemény valószínűleg Anastasius pápa (496—498) idején készült el.

2. A *versio secunda*-t István salonai (Dalmácia) püspöknek dedikálta. Elkészítésének oka: „confusio priscae translationis."

3. A *versio tertia*-t Hormisdas pápa (514—523) parancsára készítette. Ebből a gyűjteményből, az előzőekkel ellentétben az apostoli kánonokat, a sardikai és az afrikai zsinatok kánonjait kihagyta. Lényeges ez a különbség, mert előbb pl. kifejezetten az apostoli kánonokat vette fel, hogy ezzel (mivel egyetemesen nem fogadták el) elismerésüket biztosítsa.

4. *Dekretális-gyűjtemény.* Dionysius a pápai ügyiratokból, dekretálisokból is készített gyűjteményt, amely Siricius pápától (384) II. Anastasiusig (486) harmincnyolc dekretálist ölel fel. — A bevezetés után következik a gyűjtemény összes fejezeteinek felsorolása, indexe. Dionysios ugyanis a hosszabb dekretálisokat fejezetekre osztotta. Ugyanazon pápa iratai saját számozással bírnak, pl. Siricius pápa egy dekretálisa 15 fejezetre van osztva. I. Ince 21 dekretálisa pedig 56 fejezetre oszlik.

Nem tudjuk, hogy Dionysios a nagyszámú dekretálisból miért közölt csak 38-at. Valószínűleg azokat válogatta ki, amelyeket hasz-

[33] *A Streuwe*, Die Kanonensammlung des Dionysius Exiguus in der ersten Redaktion. Berlin. 1931. — Migne, PL. 67, 139.

[34] Valószínűleg alázatossága miatt hívták „exiguus"-nak, amelyet a régi magyar jogászok félreértettek és őt *Kisded* Dénesnek hívták. „Erat totus catholicus, totus paternis regulis perseveranter adjunctus." „Fuit enim nostris temporibus et Dionysius monachus Scytha natione, sed moribus omnino Romanus, in utraque lingua doctissimus... Qui mecum dialecticam legit et in exemplo gloriosi magisterii plurimos annos vitam suam, Domino praestante, transegit... Qui tanta latinitatis et graecitatis peritia fungebatur ut quoscumque libros graecos in manibus acciperet, latine *sine offensione* transcurreret,, iterumque latinos attica sermone relegeret ut crederes hoc esse conscriptum quod os eius *inoffensa velocitate* fundebat."

nosabbnak ítélt. Ez a gyűjtemény II. Anasztáz halála (498) után Symmachus pápa (498—514) idején készülhetett. Elsőízben 534-ben II. János Caesarius Arelatensishez intézett levelében idézi.

5. *Befogadása.* Dionysios *két gyűjteménye* — vagyis a kánonok recenziója és a dekretális gyűjtemény — nemsokára egyesíttettek és a római egyház recipiálta. Így nagy tekintélyre emelkedtek.

Cassiodorus 560-ban így ír róla: „quos hodie usu celeberrimo Ecclesia Romana amplectitur". — Bár a gyűjtemény nem tökéletes, mivel sok egyébként ismeretes dekretálist nem közöl, mégis rend és áttekinthetőség szempontjából messze felülmúlta az előző fordításokat. (Ballerini, PL. 56, 200.)

Zakariás pápa az első részt *Liber Canonum*-nak, a másik részt *Liber Decretorum*-nak nevezi. Általában az egész gyűjteményt Corpus Canonum-nak vagy Codex Canonum-nak nevezik.

A Dionysios-féle gyűjtemény nagy befolyást gyakorolt a későbbi gyűjteményekre. Már ismert volt *Galliában,* mielőtt I. Hadrián 774-ben a kánonokat Nagy Károlynak átadta. Hasonlóképpen *Hispániában,* ahol a Dionysios-gyűjtemény összes dekretálisai felvétettek a Collectio Hispana-ba, ugyanazon sorrendben.

Afrikában *Fulgentius Ferrandus* (546) és *Cresconius* (600—700) használták, mint forrást. A *Collectio Hibernensis* is (VIII. század) a kánonokat Dionysios fordítása szerint hozza.

6. *Kibővítés.* A Dionysios-féle gyűjtemény az idők folyamán különböző hozzáadásokkal bővült és némileg változást szenvedett. Ebben a formában *Collectio Dionysiana Hadriana* a neve, mivel azt I. Hadrian 774-ben Nagy Károlynak ajándékozta. („Domino excellenti filo Carolo M. regi Hadrianus papa."

A *Collecto Dionysiana Hadriana*-t a pápa kétségkívül azzal a szándékkal adta Nagy Károlynak, hogy a királyt és a püspököket az egyházi ügyek irányításában segítse. Formális pápai megerősítése azonban hiányzik. A 802. évi Aachen-i birodalmi gyűlés a gyűjteményt mint *Codex Canonum*-ot (Codex Hadrianus) vagyis kánonjogi törvényként befogadta és ezáltal a collectio mintegy hivatalos gyűjteménnyé vált, de semmiképpen sem volt kizárólagos értékű, amint I. Miklós azt kimondotta.

A *Collectio Hadriana* később más hozzáadásokkal is bővült *(Maassen,* p. 455—456.), ezért ezt *Hadriana aucta*-nak, bővített Hadriana gyűjteménynek nevezték. A IX. században időrendileg rendezett és 73 részre osztott függeléket kapott.[35]

[35] Irodalom: 2. recenzió: *Voellus—Justellus,* I. 101. — *Migne,* Pl. 67, 139. A harmadik praefatio-ja: *Maassen,* 964.

7. *Dionysius Exiguus új megvilágításban*

Az eddigi általános felfogással szemben Dionysiust legújabban W. M. *Peitz* SJ., (majd *Ebers)* teljesen új megvilágításba helyezi. Kutatásának eredményeit még csak részben publikálta.[36] Szerinte Dionysiost monachusvolta miatt nevezik „exiguus"-nak. Észak-Kelet Pontusban vagy Armeniában született. Antiochia mellett a hierapolisi monostorban nevelkedett, majd Konstantinápolyba került. Gelasius pápának görögül tudó férfiúra volt szüksége, hogy a görög kánonokat összegyűjtse és a zilált római levéltárat rendbe tegye. Őt hívta meg Rómába, de csak Gelasius halála után (†496), 496 telén érkezett oda s Szent Atanáz görög monostorában szállt meg. E monostor apátja volt a *Tabularium* feje, akire egyúttal annak őrizete is rá volt bízva. Julianus szintén ennek élére került később. Neki ajánlotta Dionysios gyűjteményét. Amikor Hormisdas ugyane tisztségből pápa lett, Dionysios lett a kancellaria feje. Kb. 527-ben halt meg, mivel ez után nem történik róla említés.

Peitz később kimutatta, hogy Nyugaton az V. század végéig sem görög, sem latin zsinati kánongyűjtemény nem létezett. A legrégibb gyűjteményt a pápai levéltár alapján Dionysius Exiguus készítette 496—500 között: I. Gelasius pápa parancsára a pápai levéltárban lévő eredeti zsinati jegyzőkönyvekből keleti zsinati kánongyűjteményt szerkesztett. Ezt latinra fordította és kibővítette a konstantinápolyi (381), kalcedoni (451) zsinat kánonjaival valamint a 138 afrikai kánonnal. Ez lenne az ún. *„Urdionysiana"*, amely 500 körül készült, illetve 500-ra már készen állt. Ehhez csatolta később Dionysius saját fordításait tartalmilag és alakilag is többször átjavította és egy pápai dekretális gyűjteménnyel bővítette. Ezt az új gyűjteményt Hormisdas pápa 515-ben megküldte a spanyol püspököknek, és innen ered a név: *„hispana"*.

Később a gyűjtemény spanyol és galliai zsinati kánonokkal és pápai dekretálisokkal állandóan bővült. 633-ban a nyugati gót egyház hivatalos *codex canonum*-ává nyilvánították. A IX. századtól tévesen Sevillai Izidornak tulajdonították, innen az *Isidoriana* elnevezés.

Eme teória szerint 512 után a pápa parancsára a latin fordítást filológiailag is átjavította és átdolgozta. Ez lett a *tulajdonképpeni Dionysiana*. Később a dekretálisgyűjteménnyel egységbe került, széles elterjedésre és nagy tekintélyre tett szert. *Peitz—Ebers* szerint ennek a gyűjteménynek újabb pápai dekretálisokkal bővített példányát Hadrián pápa 774-ben Nagy Károlynak megküldötte, amely 802-től *Dionysio—Hadriana* néven a frank egyház hivatalos törvénykönyve lett.[37]

A többi gyűjtemény vagy Dionysiostól ered (Frisingensis, Quesnelliana, Hispana etc.) vagy az ő művének közvetlen folytatása. Mind Rómában keletkezett.[38]

[36] W. M. *Peitz*, Dionysius Exiguus als Kanonist. Schweizer Rundschau. 45 (1945).

[37] *W. M. Peitz*, Dionysius Exiguus-Studien. Herausgegeben von Hans *Foerster*. Berlin. 1960. (Arbeiten zur Kirchengeschichte. Bd. 33.)

[38] Kritikája: vö. *Stickler*, Historia, I. 53—61.

23. § Afrikai gyűjtemények

Az afrikai joggyűjtemények közé tartoznak:
a) zsinati kánongyűjtemények,
b) Fulgentius Ferrandus és
c) Cresconius gyűjteménye.

I. ZSINATI KÁNONGYŰJTEMÉNYEK

A leghíresebbek egyike az a gyűjtemény, amely a 419. évi karthágói zsinaton készült. Ezt a zsinatot azért hívták össze, hogy Apiarius pap fellebbezési ügyét a római pápa követeivel elrendezze. Éppen ezért először felolvasták a niceai zsinat kánonjait abból a példányból, amelyet Cecilianus karthágói püspök magával hozott Niceából Karthágóba, azután felolvasták ama szövegeket is, amelyekkel a régi afrikai püspökök a niceai kánonokat magyarázták.

Ezen a zsinaton az I. sessio aktái közé sorolták ama 33 kánont, amely az első és öt utolsó kivételével a 348., 390., 397., 401. és 418. évi karthágói zsinatból vétetett át. Dionysius az első sessiónak csak ezt a 33 kánonját vette fel gyűjteményének első recenziójába.

A zsinat első sessiójának végén felolvastak más zsinati kánonokat is, amelyeket Aurelius karthágói püspök idején tartottak 394-től. Ehhez kapcsolódik hat kánon, amelyeket Dionysius a karthágói zsinat második sessiójának tulajdonít. Összegezve: az e zsinattól alkotott és jóváhagyott kánonok száma: 133.

II. BREVIATIO CANONUM FULGENTII FERRANDI[39]

Fulgentius Ferrandus a karthágói egyház diakonusa volt. Crescentius gyűjteményének előszavában a Breviatio canonum szerzőjének mondja. Kollekcióját a kéziratos kódexek tanúsága szerint 546 előtt készítette, mivel Facundus püspök ekkor már feltételezi, hogy meghalt.

Két gyűjtemény volt Ferrandus forrása: ezek közül az egyik a keleti zsinatokat tartalmazza Isidorus fordításában, a másik a 348—523-ig terjedő afrikai zsinatokat. Az apostoli kánonok és a kalcedoni zsinat kánonjai hiányzanak e gyűjteményből.

Ebben a gyűjteményben Ferrandus röviden hozza a jogszabályt és utána jelzi a jogforrás alapjául szolgáló kánonokat. Ilyen módon az egész gyűjtemény anyaga 232 fejezetre ill. rövid jogi szentenciára van felosztva. A felosztás a következő: de episcopis: 1—84.; — de presbyteris: 85—103.; — de diaconis: 103—120.; — de clericis: 121—142.; — de conciliis: 143—144.;

[39] Irodalom: Parisban *Pithoes Petrus* adta ki 1588-ban, a Bibl. Juris Veteris-ben. I. p. 488. — Migne PL. 67, 949—962. és 88, 817. — *Kurtscheid—Wilches*, I. 93.; *Stickler*, I. 74.

de delictis eccl. 145—198. — de baptismo: 199—205.; — de quadragesima: 206—210.; — de rebus diversi generis: 210—232.

Mivel a Breviatio Ferrandi az egyházjog praktikus kézikönyve volt, főleg az afrikai egyházban a gyakorlat befogadta, és később többször nyomtatásban is megjelent.

III. CONCORDIA CANONUM CRESCONII[40]

Szerzője ismeretlen. Sokáig valamelyik afrikai püspöknek tulajdonították.

A gyűjtemény két részből áll: az első rész repertorium, vagyis az összes titulusok elenchusa. Ezért nevezi Cresconius a praefatioban *praenotatio* titulorum-nak. A II. rész a *Collectio Systhematica,* amely 300 fejezetre vagy titulusra oszlik, amely a zsinati kánonokat és a pápai dekretálisokat tartalmazza. Cresconius egyetlen forrást használt, mégpedig Dionysios gyűjteményét, azért az apostoli kánonokat is hozza, csak a konstantinápolyi zsinatokat hagyta el, s nem hozza Bonifác és Anastasius egyetlen kánonját sem.

A gyűjtemény *célját* a szerző a bevezetésben jelzi: Az olyan rövid summariumot, amely az olvasót más gyűjteményre utalja, amilyent pl. Ferrandus készített, nem tartotta kielégítőnek, azért a titulusok indexén kívül magát a törvény szövegét is hozni akarta, hogy minden kétség megszűnjék és az olvasó tisztán lásson. — A bevezetés eme szavaiból nyilvánvaló, hogy Cresconius nemcsak a breviariumot, vagyis a capitulusok indexét, hanem mindkét részt szerkesztette. (Ballerini, P. IV. cap. III. c. 3. nr. 6.)

Gyakran előfordul azonban, hogy a Brevarium Canonum a második rész nélkül, vagy pedig Dionysius gyűjteményével együtt található. Ugyanígy a Breviarium Canonum is néha egyedül található vagy Ferrandus Breviariuma után, mint a Migneben is.

A mű a VI. vagy VII. században keletkezett.[41]

24. § Galliai gyűjtemények[42]

A galliai egyház nevezetesebb gyűjteményei: Collectio Quesnelliana, Statuta Ecclesiae Antiqua, Liber Auctoritatum, Collectio Andagavensis, Collectio Dacheriana és Collectio Quadripartita.

[40] Migne, Pl. 88, 829. — *Voellus—Justellus,* Bibl. Juris Vet. I. 458. — *Kurtscheid-Wilches,* I. 94. — *Stickler,* I. 75.

[41] *W. Peitz* szerint a Cresconius név álnév, s a mű tulajdonképpeni szerzője Dionysius Exiguus lenne, s így Itália a keletkezési helye. Vö. *Stickler,* I. 75.

[42] Opera Leonis Magni Paris. 1675. — Jobb kiadás: Migne PL. 56. 359—746.

I. COLLECTIO QUESNELLIANA

1. Ama gyűjtemények közül, amelyek valószínűleg Galliában keletkeztek, az első helyet a Collectio Quesnelliana foglalja el. Nevét első kiadójától, *Pasquier Quesnelltől* nyerte († 1791.) Ő ugyanis Leó pápa műveivel együtt ezt a gyűjteményt is kiadta *Codex Canonum Ecclesiae Romanae* címen.

A gyűjtemény 98 capitulumból áll: keleti és afrikai zsinatok kánonjait és a pápák dekretálisait tartalmazza Damasustól (366—384) Gelasiusig (492—496). Ezek között a IV. és V. századi hitvitákra vonatkozó sok okmány található.

2. *Szerzőjéről* és *keltkezési idejéről* elágazó a tudósok véleménye. Quesnell bizonyítani törekszik, hogy a gyűjtemény a Dionysios-féle gyűjtemény befogadása előtt a római egyház hivatalos kódexe lett volna. *Ballerini* szerint a gyűjtemény egyrészt sok olyan adatot tartalmaz, amely nem felel meg a római egyháznak, másrészt sok olyan rész hiányzik, amelynek a római egyházi hivatalos törvénykönyvéből nem volna szabad hiányoznia. Ezenkívül a gyűjtemény kissé rendszertelen.

Újabban ismét a római eredet hipotézise került előtérbe.[43]

II. STATUTA ECCLESIAE ANTIQUA[44]

(Statuta Ecclesiae unica; Statuta Ecclesiae Orientis)

Ez a neve ama rövid, szisztematikus gyűjteménynek, amely 102 — más kéziratos kódexekben 104 vagy 106 — kánont tartalmaz, s amelyet a Collectio Hispana a karthágói zsinatnak tulajdonít. A legtöbb galliai gyűjtemény vagy a 419. évi karthágói zsinatnak tulajdonítja, vagy legalább ahhoz kapcsolja. Némely gyűjtemény pl. a novarai kánonokat a concilium valentinumnak (374) tulajdonítja. A gyűjtemény címe a kéziratokban vagy *Statuta Ecclesiae Antiqua*, vagy *Statuta Ecclesiae Orientis*. Mivel a kánonok nem mutatnak elsősorban keleti jelleget, azért az első címet tartották meg.

A gyűjtemény biztosan nem ered sem a 398., sem a 418. évi karthágói zsinattól, sem a 372. évi velenceitől, hanem különböző forrásokból: görög, galliai zsinatokból és pápai dekretálisokból szerkesz-

[43] Vö. *Stickler*, I. 50.

[44] Vö. *Bruns*, Canones Apostolorum. I, 140. — Migne PL. 67,950 skk. Charles *Manier*, Nouvelles recherches sur les Statuta Ecclesiae antiqua. — Revue des droit Canonique. 9 (1959) 170—180.

tették. Ezt erősítik meg egyébként a bevezetés szavai is: „Episcopus nec suis motibus, sed his patrum definitionibus acquiescit."[45]

Az V. század közepén keletkezett, valószínűleg Arlesban.[46]

III. LIBER AUCTORITATUM[47]

Az arles-i egyház másik gyűjteménye a „Liber auctoritatum per apostolicae sedis Episcopos piissimosque Honorium et Theodosium Augustos Arelatensi Ecclesiae concessarum." Amint a cím jelzi, a gyűjtemény magában foglalja Honorius és Theodosius császárnak az arles-i prefektushoz intézett konstitúcióját, azután az arles-i egyházhoz illntézett leveleket Zozimus pápától (417—418).

A kollekció, amelynek utolsó dekrétumai II. Pelagius dekretálisai, a VI. század vége előtt keletkezett, mivel különben nem mellőzte volna I. Gergely levelét, amellyel 595-ben az arles-i vikariatust megerősíti.

A gyűjteménynek csak partikuláris jellege van.

Más gyűjtemények is keletkeztek Galliában, amelyek azonban a származási helyükön kívül nem gyakoroltak nagyobb hatást. Többnyire mindegyiknek van valamilyen sajátossága, amely más gyűjteményben nem található, s ez a keletkezési hely meghatározására értékes adatokat szolgáltat. *Maassen* írja le bővebben ezeket a gyűjteményeket.[48]

IV. COLLECTIO ANDEGAVENSIS[49]

Ez a gyűjtemény 64 titulusra oszlik és kb. 400 szöveget tartalmaz. A fő anyagot az apostoli kánonok, a görög zsinatok és a francia zsinatok kánonjai alkotják. A pápai dekretálisok és a szentatyák mondásai kisebb számban szerepelnek.

A szerző gyűjteményével az egyház régi fegyelmét és a francia egyház tradícióját akarta bemutatni. Anyagát Dionysios gyűjteményéből és a galliai zsinatok második kollekciójából merítette.

Már a kéziratos kódexek nagy számából is kitűnik, hogy a gyűjteménynek nagy volt a befolyása.

A kollekciót *Thalassius* angers-i püspök készítette az V. század második felében.[50]

[45] *Maassen*, I, 390.
[46] *Plöchl*, I, 258.
[47] *Kurtscheid—Wilches*, I, 97. skk.
[48] I, 556—603.
[49] *Maassen*, I, 821—823. — *Kurtscheid—Wilches*, 99.
[50] Vö. *Plöchl*, I, 258.

V. COLLECTIO DACHERIANA[51]

Nevét első kiadójától kapta: *Lucas d'Achery* OSB. (1609—1685), aki e gyűjteményt 1669-ben „Veterum aliquot Scriptorum specilegium" címen publikálta. (Paris, 1669—1723.)

A kollekció három könyvre oszlik:

Az első könyv a poenitenciáról szól; a másodikban az első rész a kánoni perről, a harmadik rész pedig az egyházi javakról és a cultus divinusról. A III. könyv a papszentelésről, a szentelési akadályokról, szabálytalanságokról, a klerikusok kötelességeiről és az egyes hierarchiai grádusokról számol be.

A szerző ilyen módon az összes fontosabb egyházjogi kérdésekről tárgyal, s ezáltal a gyűjtemény igazi kánonkönyv (liber canonum), amelynek D'Achery kevésbé szerencsésen adta a „Collectio antiqua canonum poenitentialis" nevet, hiszen csak az első könyv szól a poenitenciáról.

Jóllehet a szerző a szövegekből, amelyeket forrásként használt, nem mindig vett át mindent szóról-szóra, hanem néha rövidített is; a változtatásoktól azonban (interpolatio) mindig tartózkodott. Az első könyvben csak biztos kánonokat hoz az egyetemes vagy részleges zsinatokból; a spuriusokat elvetette, bár ezek a korabeli többi penitenciális könyvben nem ritkán előfordulnak.

VI. COLLECTIO QUADRIPARTITA[52]

Említésre méltó ez a gyűjtemény egyrészt azért, mivel nagy rokonságot mutat a Dacherianaval, másrészt azért, mivel a X. században Regino Prumensis nagyrészt ebből vette anyagát.

A gyűjtemény négy részre vagy könyvre oszlik:

Az első könyv (19 fejezet) szól a papi életről.

A II. könyv (55 fejezet) a penitencia módozatáról, a kisebb deliktumokról és jóvátételükről.

A III. könyv (81 fejezet) a halálos bűnökről és a nyolc főbűnről.

A IV. könyv (81 fejezet) a különböző bűnökről és bűntettekről, valamint a megfelelő kánoni elégtételről.

A kollekciót *Maassen* tüzetesen összevetette a Dacherianaival.

[51] Lucas *D'Achery*, Veterum aliquot scriptorum specilegium. Paris. 1669—1723.

[52] *Kurtscheid—Wilches*, I, 101. — *Van Hove*, 116.

A két gyűjtemény 135 közös fejezettel rendelkezik, amely valószínűleg a Quadripartitanak az előzőtől való függésével magyarázható. Több újabb szerző Halidgariust tartja auktorának.[53]

25 § A spanyol egyház joggyűjteményei

1. *Zsinati kánonok gyűjteménye.* — Hispániában, ahol már 306-ban megtartották a híres *elvirai* zsinatot (Conc. Eliberitana), amely 81 kánont alkotott, a niceai kánonokat is azonnal befogadták. E zsinat élén a Szentszék követeként Hosius cordobai püspök állt. Az első toledói zsinat (Conc. Tolentanum) 400-ban elhatározta, hogy a klerikusok szentelésére vonatkozóan a niceai zsinat rendelkezéseit kell megtartani. Befogadták ezenkívül más keleti zsinatok kánonjait is, elsősorban a *Collectio Isidoriana* révén, amelyhez nemsokára az afrikai kánonok és a galliai zsinatok is csatlakoztak, főképp az arles-i (Arelatense) zsinattól kezdve.

A spanyol zsinatoknak, éppúgy, mint az afrikaiaknak, szokása volt a régebb zsinati kánonok ismétlése és sürgetése. Így a második toledói zsinat (527) bevezetésében ez olvasható: „si qua in anterioribus conciliis sunt decreta, sed abusione temporum hactenus sunt neglecta, redivivae ordinationis censuram obtineant." — A Conc. Bracarense II (572) világosan mondja: „SS. Patres et praedecessores nostri aut generales synodus undique collecti pro veritate rectae fidei fecerunt, sicut in Nycea, Constantinopoli, Epheso et in Chalcedone, aut certas speciales synodos per suas unusquisquie provincias collegerunt et canonum sententiae suscripserunt, *quas nos oportet legere et intelligere et tenere.*[54] Ezek a szavak világosan mutatják, hogy a régi kánonokat nemcsak befogadták Hispániában, hanem kánongyűjtemények is léteztek: így a IV. toledói zsinatnál (633) olvasható: „Diaconus alba indutus Codices canonum in medium proferens, capitula de conciliis agendis pronuntiet".

A Hispániában bevett helyi, részleges zsinatok közül kifejezetten említés történik a galliai zsinatokról; az 516. évi *Concilium Tarraconense* (Tarragona) előírja, hogy a szerzetesek fegyelmére vonatkozólag mindenekelőtt a galliai zsinatok határozatait kell megtartani. A Statuta Ecclesiae Antiqua-t idézi a Conc. Toletanum I. (540) és a Conc. Bracarense I. (563).

2. *Pápai dekretálisok gyűjteménye.* — A zsinati kánonokon kí-

[53] A gyűjtemény negyedik könyvét 1844-ben kiadta Aem. Lud. *Richter:* Antiqua canonum collectio, quae in libris de synodalibus causis compilandis usus est Regio Brunsensis. Marburg. 1844.

[54] *Kurtscheid—Wilches,* I, 102. skk. *Stickler,* I, 75. skk.

vül a pápai dekretálisok is megtalálhatók a kánoni gyűjteményekben. A III. toledói zsinat (579) kifejezetten mondja: „maneant in suo vigore conciliorum omnium constituta et simul et synodicae SS. Praesulum Romanorum epistolae."

Mivel az V.—VII. századtól a Hispániában befogadott régi kánon- és dekretálisgyűjtemények nem maradtak hátra, nem tudjuk, hogy több gyűjtemény volt-e, vagy egy gyűjtemény különböző változatai. Fontosabb gyűjtemények a következők:

I. CAPITULA MARTINI BRACARENSIS[55]

A legrégibb reánkmaradt spanyol gyűjtemény ez.

Márton, mint tours-i Szent Gergely mondja, Pannoniában született 520 körül, s kortársai közül senki sem múlta őt felül. Miután a szentföldet meglátogatta, Hispániába ment, ahol a *dumai* kolostort alapította, ennek volt apátja is. Mint püspök vett részt az első bragai (most Portugália) zsinaton (Conc. Bracarense 563). A II. bragai zsinat aktáit mint bragai érsek írta alá. Kb. 580-ban halt meg.

Márton az I. bragai zsinat után 563-ban rövid kánongyűjteményt készített, főleg a görög zsinatokból. A szerzőnek az volt a szándéka, hogy mindazt, ami a görög kánonok fordítása révén homályos vagy későbbi írók révén megváltozott, kijavítsa és eredeti formájában visszaállítsa. Ezért új fordítást készített.

E gyűjtemény 84 fejezetet vagy kánont tartalmaz, amelyet a szerző két részre oszt. Az első rész a klerikusokról szól, a második rész pedig főleg a világiak delictumairól. A kánonok nagy része a görög és afrikai zsinatokból való. A szerző sem a görög kánonok fordítását, sem a latinok szövegét nem közli szó szerint, hanem inkább *értelem szerint*, és néha az akkor érvényes fegyelemhez akkomodálva. A Capitula Martini a későbbi gyűjteményekbe való felvétel révén (főleg Hispana és Synopsis Isidoriana) nagyon elterjedt.

II. EPITOME HISPANICA[56]

Ez a neve ama gyűjteménynek, amely a VI. század vége felé vagy a VII. század elején Hispániában keletkezett és a jogi anyagot (cano-

[55] E gyűjteményt gyakran kinyomtatták. Megtalálható *Mansi*nál (Conc. Coll. IX. 845. és Migne. PL., 574—586. — *Bruns*, Canones Apostolorum, II. 43. — Vö. *Kurtscheid—Wilches*, I, 103. skk. — *Zeiger*, I. 42. skk.

[56] Ed. Migne, PL. 56, 286. — Vö. *Kurtscheid—Wilches*, I, 103. — *Stickler*, I, 77.

nokat és dekretálisokat) nem teljes eredeti szövegében, hanem rövidített formában közli.

Két részre oszlik:

Az első rész a görög, galliai, afrikai és spanyol zsinatokat hozza, a második rész időrendben hoz 33 pápai dekretálist, amelyek közül több apokrif. Pl. epistola S. Clementis ad Jacobum fratrem Domini.

A gyűjtemény forrásaira nézve eltérőek a vélemények. *Maassen* szerint korabeli nagyobb spanyol gyűjteménynek megrövidített formája.

A gyűjtemény keletkezésének helyéül újabban *Tarragonat* jelölik meg, de ez nem biztos. Mivel az Epitoméba felvett utolsó zsinat a Conc. Oscence (Huesca) 598-ban, ezért e gyűjtemény a VI. század vége felé, vagy nem sokkal később keletkezhetett; biztosan a VI. toledói zsinat előtt (633), amelyet már nem említ.

III. COLLECTIO HISPANA CHRONOLOGICA SEU ISIDORIANA[57]

A nyugati kánongyűjtemények közül Gratianus dekrétuma előtt a dionysiosi gyűjtemények kívül leghíresebb a Coll. Hispana vagy Isidoriana. Mind az az anyag bősége, mind a rendszer tekintetében felülmúlja a többit. Amint a Coll. Dionysiana egyetemes kódex jellegével bír, úgy ez a gyűjtemény mintegy a spanyol egyház hivatalos gyűjteménye lett.

1. *Eredetéről* eltérőek a vélemények. Újabban többen azt vallják, hogy Dél-Galliában, az arles-i vidéken keletkezett ez a gyűjtemény, és ezért inkább a Collectio Arelatensis Visigothica elnevezést tartják helyénvalónak.

Jóllehet a spanyol egyház és Dél-Gallia között a kapcsolat, főleg a zsinatok idejében tagadhatatlan és könnyen magyarázható, hogy a spanyol gyűjtemények miért vették át a galliai zsinatokat, mégis azt kell mondanunk, hogy az eddigi bizonyítékokkal a gyűjtemény galliai eredete nem bizonyítható.

A legtöbb szerző ezért *Hispániát* jelöli meg keletkezési helyeként, jóllehet az idő és szerző tekintetében nem egyeznek.

2. *Keletkezési idejét* általában a VI. toledói zsinat (633) idejére teszik, mivel az utolsó dekretális I. Gergely pápától († 604) ered.

3. Isidoriana *a neve*, mivel sokáig Szent Izidornak († 636) tulajdonították.

A bevezetés után az I. részben következnek a 10 görög zsinat ká-

[57] Kiadás: Migne, PL. 84, 93. — *Kurtscheid—Wilches*, I, 104. *Stickler*, I, 78. skk. *Zeiger* I. 42.

nonjai, a nyolc afrikai zsinat — amelyek közül a IV. (398) a Statuta Ecclesiae Antiqua-t is hozza, — azután 10 galliai zsinatot sorol fel az I. Arles-itől az I. Orleans-i zs.-ig (511); majd 14 spanyol zsinatot említ az elviraitól a VI. toledói zsinatig (633), s hozza Martinus capitulait.

A II. rész 101 pápai dekretálist tartalmaz Damasus pápától (336—384) I. Gergelyig († 604).

IV. COLLECTIO HISPANA SYSTHEMATICA[58]

A Hispana chronologica-ból vagyis az időrendben készített spanyol gyűjteményből veszi az anyagát: Abban különbözik az említett excerptáktól, hogy ez a jogi szöveget nem rövidítve, hanem teljesen közli a saját helyén.

A gyűjtemény szerzőjének tehát kezében volt az időrendi *Hispana*, amely már több hozzáadással bővült. *Maassen* szerint a toledói zsinat (81) után készült Hispániában, tehát a VII. század végén. *Le Bras* ezzel szemben a gyűjtemény hazájának Galliát tartja, s keletkezési idejét a VIII. század végére vagy a IX. század derekára teszi. Ez utóbbi nézetet támogatja az a tény is, hogy e gyűjtemény kéziratos kódexei közül egyet sem találtak Spanyolhonban.

A kollekció tíz könyvre oszlik, amely csaknem az egész jogi anyagot felöleli.

A Collectio Hispana-t *III. Sándor* pápa „Corpus Canonum authenticum ecclesiae Hispaniae"-nak ismerte el, III. Ince pedig legalább implicite megerősítette. (PL. 214, 680.)

V. A COLLECTIO HISPANA GALLIAI FORMÁJA[59]

(Recensio Gallica collectionis Hispanae)

A spanyol gyűjtemény különböző recenziói között főleg azt kell megemlíteni, amelyet Gallicanak szoktak nevezni, mivel francia vidéken keletkezett vagy legalább használatban volt és a Coll. Ps.-Isidori gyűjtemény fő forrása lett. E gyűjtemény recenziójának tiszta formája a bécsi 411. és kis módosítással a strassburgi kódexben található. Ez utóbbit *Rachio* püspök 787-ben lemásoltatta, az eredeti pedig 1870-ben tűzvész áldozata lett.

A *Forma Gallica* a spanyol recenziótól elüt nemcsak a dokumentumok számában és rendjében, de a szövegének megromlásával is.

Második része a *Hispana* összes dekretáleseit hozza a Ps.-Gelasius-féle kivételével: de libris recipiendis et non recipiendis. Nagy hibája a konfúzió. A Recensio Gallica a VIII. században keletkezett.

[58] *Kurtscheid—Wilches* I, 108.
[59] Uo. 108.

VI. COLLECTIO HADRIANO-HISPANA[60]

Egyedül egy vatikáni kódexben maradt ránk; a Coll. Hispana és a Gallica egyesítéséből keletkezett.

VII. COLLECTIO CODICIS NOVARIENSIS[61]

A spanyol gyűjtemények közé soroljuk, ámbár független mind a Collectio Hispanától, mind az Epitométől. 638 után keletkezett, mivel ez az évi toledói zsinat még hozza. E gyűjtemény a Statuta Ecclesiae Antiqua-t a Conc. Valentinum-nak (374 — Velence) tulajdonítja. A kollekció biztosan Spanyolországban keletkezett, jóllehet az összes kódexek olasz könyvtárakban találhatók meg.

Az a nagy gyűjtemény, amely a IX. század végén Anzelm milánói püspöknek volt dedikálva, az összes galliai és spanyol zsinatokat ebből a gyűjteményből vette.

26. § Szigetországi egyházi gyűjtemények

(Coll. Eccl. Insularis: Hibernia et Britannia)

A kereszténység Britanniában már a rómaiak idejében meghonosodott. Skóciában és Írországban legalább 430-tól megindult a hitterjesztés. Eme vidékek első jogi gyűjteményeiről keveset tudunk. Különböző zsinatokat tartottak ugyan, amelyeknek kánonjai fennmaradtak. Különösen fontosak ama két zsinat kánonjai, amelyeket Szent Patrik idejében, az V. század második felében tartottak.

I. COLLECTIO HIBERNENSIS[62]

(Ír kánongyűjtemények)

A kollekció a VII. század végén vagy a VIII. század elején keletkezett 700 körül. Szerzője ismeretlen.

Két recenzióját ismerjük. Valószínűleg a hosszabb a régebbi és eredeti szöveg.

A mű bevezetésében a szerző művének indítóokát is megnevezi. *Célja:* az iratok hatalmas erdejéből és az egymással ellentmondó homályos szövegekből egy kötetbe foglalni az általa helyesnek ítélt disciplinát.

A rendszere eléggé önkényes. A közjogon kívül nagyrészt Írország részleges jogát hozza, amelynek címe: *Synodus Hibernensis,* vel *Hibernenses dicunt;* a római egyház jogát pedig így jellemzi: *Synodus Romana* vel Romani dicunt, vagy: *Regula Canonica Romana.* A görög zsinatokat

[60] *Kurtscheid—Wilches,* I. 109.

[61] Uo.

[62] Kiadás: *P. Wasserschleben,* Die Irische Kanonensammlung.[2] Leipzig. 1885. — *Kurtscheid—Wilches,* I, 110. skk. — *Zeiger,* I, 43.

többnyire Dionysius fordításában hozza. A galliai zsinatokon kívül gyakran idézi a *Statuta Ecclesiae Antiquat.*

E gyűjtemény jellegzetessége, hogy a zsinati kánonokon kívül sok szöveget hoz a Szentírásból és a Szentatyákból. Kb. 500 szöveg van a Szentírásból, amelynek kétharmada az Ószövetséghez tartozik. Ezekkel a szövegekkel bizonyítja és fejti ki az egyes jogi intézményeket és kötelességeket: pl. böjt, alamizsna, oblációk, bíróság, stb.

A szentatyák mondásai az előző nyugati gyűjteményekben ritkán fordultak elő, itt ellenben a gyűjteménynek jelentékeny részét alkotják: főleg Jeromos, Ágoston, Nagy Szent Gergely, Nazianz., Isidorus, Origenes. Ezek idézésére, úgy látszik, valamilyen gyűjtemény — liber sententiarum — lehetett a szerző kezében. A források természetének megfelelően maga a gyűjtemény is bővebb egyéb kollekciónál. Sok tárgyalt kérdés a liturgiához vagy az erkölcstanhoz tartozik benne, ezért egyesek „tentamen quoddam theologiae moralis et juris canonici" hívták.[63]

II. LIBER EX LEGE MOYSI[64]

Ez a gyűjtemény Mózes könyveiből (Exod., Lev., Num., Deut.) származó morális és legális parancsokat tartalmaz. A VIII. századból ered és Galliában is ismeretes.

III. MEGJEGYZÉSEK

Az Írországból és Angliából származó gyűjteményekről szólva, beleértve a poenitenciális könyveket is, elmondható, hogy egyetlen egyház sem nyújtott olyan gazdag és eredeti anyagot az egyházjognak, mint a szigetországi egyházak.

A Szentírásból, a szentatyákból és saját hagyományukból a szentenciáknak bőséges anyagát gyűjtötték össze, amelyek a keleti vagy nyugati zsinati törvényekkel nem vethetők össze. — E szentenciák révén a *belső fórum* lényeges bővítést nyert, amelyek a doctrina és a jurisprudentia jogforrásai lettek. Ezek a gyűjtemények azonban kimutatták az ellentétet is a szerzők szentenciái és a törvényhozó rendelkezései között, s így szükségképpen felmerült az igény eme rendelkezések összehangolására.

A szigeti jogi normák a hitnek a teljességét mutatják ugyan, de figyelmük kevésbé biztos és önkényesnek látszik, ha a régi jog szigorával összehasonlítjuk. *Stickler* szerint[65] „asceticomoralis, multiplex, originalis-particularis, privata, subiectiva, arbitraria, saepe incerta, diversa, immo contraria in se erga ius universale-generale-commune, quandocumque corrupta et erronea." A gyűjtemények jó és rossz hatása a kontinensre, főképp Galliára hamarosan megmutatkozott.

[63] *Stickler*, I, 93.
[64] *Kurtscheid—Wilches*, I, 111. skk.
[65] *Stickler* I, 94.

27. § Polgárjogi gyűjtemények[66]

(Collectiones Juris Civilis)

I. A RÓMAI JOG GYŰJTEMÉNYEI

A római jog igen nagy jelentőségű volt az egyházi jog fejlődésére, azért e fontos gyűjteményekről itt ejtünk néhány szót. A fontosabb gyűjtemények a következők.

1. *Leges imperatorum* vagy a Konstantin előtti törvények magángyűjteményekben találhatók. Ilyen a *Codex Gregorianus* (kb. 295-ig) és ennek kiegészítése a *Codex Hermogenianus* (kb. 314-ig.)

2. A *Codex Theodosianust* II. Theodosius 438-ban publikálta és ugyanezen évben Valentinianus a Nyugat számára is befogadta. 16 könyvben tartalmazza a császári törvényeket Konstantintól a kihirdetés évéig. Az egyházi ügyekről szóló törvények a III—IX. könyvben, főleg pedig az utolsó, XVI. könyvben találhatók.

Később a kódexhez mind Theodosius, mind más császárok több novellája járult, amelyeket a *Codex Theodoricus*szal együtt *Mommsen* és *Paul Mayer*, Berlinben, 1905-ben két kötetben közzétett.

3. *Jusztinián császár gyűjteményei* (527—568). A *Corpus Juris Civilis* négy részre oszlik. A római jogot nem eredeti tisztaságában tartalmazza, hanem erősen megváltozott formában, amely a keresztény vallás és a görög jog befolyására keletkezett.

A négy rész: *Institutiones, Digesta* vagy *Pandectae, Codex* és *Novellae Constitutiones*. Keletkezési sorrendben tárgyalva:

a) Codex. Justinianus 527-ben, alighogy császár lett, az érvényes római jognak új gyűjteményét készíttette. A szerkesztőség elnökévé *Tribonianust* tette. Először a Codex Gregorianus, Hermogenianus és Theodosianus-ban lévő császári törvényekből készített gyűjteményt, amelyet 529-ben hiteles gyűjteményként közzé is tett. Ez volt az *első Codex*. Az idő viszontagságai folytán azonban elveszett. Később Justinianus Tribonianus 16 választott munkatársával a jogtudósok — Papinianus, Paulus, Gaius, Ulpianus és Modestinus jóváhagyott írásaiból másik joggyűjteményt készített, amelyet

b) Digesta seu *Pandectae* címén 533. dec. 16-án a császár hirdetett ki.

Eme gyűjtemény 50 könyvből áll. A könyvek titulusokra, a titulusok fragmentumokra vagy leges-ekre, a leges-ek paragrafusokra oszlanak.

[66] *Kurtscheid—Wilches*, I, 112. sqq. — *Zeiger*, I, 103. skk. — *Stickler*, I, 416 skk. — *L. Wenger*, Die Quellen des römischen Rechtes. Wien. 1953.

Tulajdonképpen a jogtudósok véleményét tartalmazzák és az egyes helyeken a juris-consultor neve és lelőhelye is meg van nevezve.

Nem ritkán a kodifikációs bizottság a rájuk ruházott hatalomnál fogva a jurisconsultusok mondásait megfelelően módosította és az akkor érvényes joggyakorlathoz alkalmazta. Ezek az *interpolationes seu emblemata Triboniani.* Főleg a bírói gyakorlatot vette be.

c) Institutiones. — Még nem volt befejezve a Digesta, amikor Justinianus Tribonianusnak, és két magisternek — Theophilusnak és Dorotheusnak — meghagyta, hogy a vigens jog compendiumát készítse elő a tanulóifjúság számára: ezt *Institutiones* néven a Digestával együtt 533-ban hirdette ki. Az Institutiones tehát mind kézikönyv, mind törvénykönyv jellegével bír; mindaz ugyanis, ami benne van, törvényerővel rendelkezik. Négy könyvből áll, ezek titulusokra, azok paragrafusokra oszlanak, amelyeket meg szokott előzni a principium.

d) Codex repetitae praelectionis. — Közben azonban a kódex kihirdetése után új törvények és döntések keletkeztek, hasonlóképpen a Digestában és konstitucióikban eszközölt változtatások miatt mihamarabb az új kódex revíziójára lett szükség, nehogy a kodifikációs munka tökéletlen maradjon. E munkát Tribonianus 5 jurisconsultusszal egy év alatt elvégezte és az új kodex, amelynek neve *Codex repetitae praelectionis*, 534-ben hirdetetett ki. Ez hatályon kívül helyezte a régi kódexet, amelynek, sajnos, szövege sem maradt ránk. Az új kódex szövege 12 könyvre oszlik, a könyvek titulusokra. Az I. könyv egyházjog; a II—VIII: magánjog; IX: büntetőjog; X—XII: közigazgatási jog.

E gyűjtemények — Inst. + Digesta + Codex: *Lex unica;* azaz olyan törvény, amelyet mintha egy napon hirdettek volna ki. Az ellentétes törvények hatályukat vesztették.

e) Novellae. — A törvényhozás azonban nem állt meg. Az új törvényeket, amelyeket Jusztinianus és utódai hozták, *novellae constitutones*-nek nevezték. Sok közülük igen jelentős kánonjogi szempontból.

A hiteles összegyűjtés azonban, amelyeket Justinianus tervezett még, nem történt meg: ezért csak magángyűjtemények vannak. Ezek közül nevezetesebbek:

aa) *Epitome Juliani*[67] — Julianus jurisconsultor 556-ban készítette Justinianus novelláiból; 124 novellát tartalmaz.

bb) *Authenticum seu liber Authenticorum.*[68] 134 novellát tartal-

[67] *G. Haenel*, Epitome Juliani, Lipsiae 1873.

[68] Corpus Juris Civilis III. *E. Heimbach*, Authenticum. Lipsiae. 1851.

maz latin fordításban; az V. században keletkezett. A középkori kanonisták és civilisták a novellákat e szerint szokták idézni.

cc) *Tertia collectio Graeca.* — Tiberius idejében (578—582) keletkezett; 168 novellát tartalmaz, amelyek közül 135 Justinianustól való. Ez a gyűjtemény került bele a Corpus Juris Romani új kiadásába az Authenticummal együtt; ezt Mommsen—Krüger—Schoel—Kroll adta ki Berlinben 1872—95-ben.

f) Idézés módja.

Institutiones § 4, I. 2, 7 vagy I. 2, 7, 4: Institutiones libri 2, tit. 7., § 4. — vagy pr. I. de donat. 2, 7: Institutiones, libri 2, tit 7., de donat. (principium seu initium tituli quod textum paragraphi 1 ante dedit).

Digesta seu Pandectae fr. 2. pr. mantai, 17, 1: principium fragmenti 2 ex libro 17, tit. 1. — vagy: L. 2, D 17, 1: D 17, 1, 2. (A fr. minden esetben elárulja, hogy a Dig-ről van-e szó.)

Codex Justinianus. — Az idézés ugyanúgy történik, mint előbb, csak a D. helyett C(odex) áll.

II. A RÓMAI JOG EGYES RÉSZLEGES GYŰJTEMÉNYEI

A nyugat-római birodalom bukása után (476) a különböző országokban élő római polgárok számára a római jogból több gyűjtemény készült, amelyeket *leges Romanae Barbarorum*-nak, barbár római törvénynek szoktak nevezni.

Ilyen gyűjtemények:

1. *Edictum Theodorici*:[69] a római jog kivonata, amelyet Theodorik 500-ban Rómában kihirdetett, és amely mind a rómaiakat, mind a gótokat kötelezte. Amikor a keleti birodalom visszaszerezte Itáliát, Justinianus 554-ben a Corpus Juris Civilis-t Itáliában is kihirdette úgy, hogy a gótok az Edictum szerint élhettek.

2. *Lex Romana Burgundiorum*:[70] 517—34 között keletkezett és a Burgundiában élő rómaiakat kötelezte. Tévesen tulajdonítják Papianusnak, ahonnan *Papiana*-nak is nevezik.

3. *Lex Romana Visigothorum*:[71] II. Alarik (484—507) parancsára a római jurisperitusok készítették és a vizigótok országában élő római polgárok számára 506-ban hirdették ki. A XVI. századtól *Breviarium Alarici*-nek is szokás nevezni.

Az említett három gyűjtemény anyagát Justinianus előtti római jogból merítette; a két első gyűjtemény a római jogot többé-kevésbé megváltoztatva a hely és idő körülményeihez alkalmazta.

A *Lex Romana Visigothorum* ellenben változtatás nélkül hozza a római jog kivonatát, vagyis a *Codex Theodosianus, Gregorianus, Hermogenianus,* Paulus és Gaius szentenciái nyomán.

[69] MGH, Leges, V, 146 skk. Hannover, 1875—89.

[70] MGH, Leges, III. 587, Hannover, 1863.

[71] *Hanel,* Lex Romana Visigothorum, Lipsiae 1847—49. — *Conrat,* Breviarium Alaricianum. Lipsiae. 1903.

III. A RÓMAI JOGGYŰJTEMÉNY KELETEN

Izauri Leo 740-ben Justinianus könyvéből, a szokásjogból és újabb konstitucióból készített *epitomét* hirdetett ki, amelyet 18 titulusra osztott. (Eklogé toon nomoon)

A IX. században (870—78) *Basilius Macedo* és fiai új institucióket hirdettek ki e címen: Prochairon toon nomoon.

VI. Leó az eltörölt eklogé helyébe új gyűjteményt vagyis Pendaktát, az ún. *Basilika*-t hirdette ki 886—911 között. Nem más ez, mint a Justinianus féle kompiláció új recenziója, a jurisperitusok kommentárjainak és a Justinianus utáni újabb novellák figyelembevételével. A Basilika 60 könyvből áll, amely titulusokra, fejezetekre és paragrafusokra oszlik. A *Corpus Juris Justiniani* továbbra is mint kisegítő jogforrás marad érvényben; de a XII. századtól kezdve a civilistáknál az a vélemény uralkodott, hogy ami a *Basilikában* nincs benne, többé nem is kötelez.

IV. EGYÉB RÓMAI JOGGYŰJTEMÉNYEK

Az egyházi jog segédforrásai között más római polgárjogi gyűjteményeket is meg kell említenünk, főleg a frank kapitulárékat (Capitula Regum Francorum). Eme egyházi tárgyú gyűjtemények a klerikusok számára készültek:

1. *Lex Dei sive Mosaicarum et Romanam Legum Collectio.*[72]

Amint a cím is jelzi, e rövidebb gyűjtemény összehasonlítja a mózesi törvényt a római jog fontosabb törvényeivel. Az anyag 16 fejezetre oszlik, s e fejezetek először a mózesi törvényeket, azután a római törvényeket hozzák. A római törvényeket a Codex Gregorianusból, a Codex Hermogenianusból és a jogtudósok írásaiból vette. A Codex Theodosianus használata nem biztos. Szinte az összes titulusok a *bűntettekről* és azok büntetéseiről szólnak, így a gyűjtemény teljes egészében a büntetőjog körébe vág.

A kollekció *szerzője* ismeretlen, de a kutatók szinte egyöntetű véleménye szerint keresztény volt és nem zsidló. Kb. a IV. század végén vagy az V. század elején keletkezett a gyűjtemény. Első kiadása 1850-ben jelent meg, majd a XX. századig legalább húsz kiadásban látott napvilágot.

2. *Constitutiones Sirmondianae.*[73]

Így hívjuk a 16., illetve 18. konstitucióból álló gyűjteményt. Konstantintól Valentianusig terjednek (425) s egy kivételével mind egyházi dolgokról szólnak. A gyűjtemény első recenziója, amely 16 konstitucióit tartalmaz, már a Codex Theodosianus előtt keletkezett; a második recenzió, amely ránkmaradt, a VI. századhoz tartozik és Dél-Galliában keletkezett. A 17—18. konstitución kívül, amelyek a Codex Theodosianusból valók, a Sirmond-féle első kiadás (1631) különböző kódexekből származó három konstitucióit fűz még hozzá; így az összes száma 21.

[72] Jobb kiadások: *F. Bluhme*, Roma, 1833. — *Th. F. Tribsé*, aki az első hat titulushoz írt kommentárt. Freiburg, 1905—1907. — *Mommsen*, Collectio librorum antejustiniani juris. Berlin. 1912.

[73] 16 konstitucióból álló gyűjteményt *Mommsen* adta ki: Theodosiani libri XVI. Berlin 1905. vol. I.

3. *Excerpta Bobiensia.*

Ez a neve a bobbiói kolostor kódexében felfedezett gyűjteménynek, amely most a milánói Szent Ambrus-könyvtárban található. A gyűjtemény 84 fejezetből áll, s az egyházjog különböző területeit tárgyaló anyagot foglalja magában.

Valószínűleg Páviában keletkezett a X. század közepe táján.

4. *Lex Romana Canonica.*

Terjedelemben az előzőt messze túlhaladja. 325 fejezetből áll, bár nem az összes kódexek követik ugyanazt a számozást. Az anyag Justinianus Institucióiból, a Codexből és az Epitome Julianiból került ki. A forrásszövegeket változtatás nélkül vette át. Az egész gyűjtemény két részre osztható fel. Az első rész, a 168. fejezetig, főleg a klerikusokról, a másik rész végig a laikusokról tárgyal.

A kollekció hazája Észak-Olaszország, talán Pavia, vagy Bobbio. — Az utolsó kapituláre Lotharé, tehát ő utána, de a Collectio Anselmo dedicata előtt keletkezett. Kiadta *Mor*, 1927-ben Páviában.

V. RÉGI GERMÁN ÉS FRANK KAPITULÁRÉK

A) A fontosabb germán törvények a következők:

1. *Lex Salica.* (Francorum. Salicorum).

amely 65 címből álló recenziója Lajos király idejében (508—511) készült. A második recenzió: *Lex Salica emendata*, 70 címből (titulus) áll, és Nagy Károly, illetve I. Lajos idejében fejezték be.

2. *Lex Ripuaria.*

Valószínűleg I. Theodorik alatt (511—534) új formát kapott. I. Dagobertus által (628—638) és Nagy Károly idején új fejezettel bővült. Hasonlít a Lex Salicahoz. (MGH. Leges V. R. *Sohm*, Lex Ribuaria. 1883.)

3. *Lex Alemannorum.*[75] Lantfrid idejéből. 710—20.

4. *Lex Baiuvariorum.*[76] Odilo idejéből. 711—3.

5. *Lex Saxonum.*[77] (kb. 802-ben keletkezett.)

6. *Lex Visigothorum.*[78] (Az V. században keletkezett. 681-ben új formát nyert. (Lex Visigotherum Vulgata.)

7. *Lex Burgundiorum.*[79] Az V. században keletkezett.

8. *Lex Longobardorum.*[80]

[71] Kiadása: *Hessels*, Lex Salica, London. 1881. — *Behrend*, Lex Salica. 1897. — *H. Geffken*, Lex Salica. 1898.

[75] MGH. Leges. V, 2.; — *K. Beyerle*, Lex Baiuvariorum. München. 1926.

[76] MGH. Leges. Sectio I. t. V/2. Hannover. 1927.

[77] MGH. Fontes juris germanici antiqui Hannovera, 1919.

[78] MGH. Leges. Sectio I. t. I. Hannover. 1902.

[79] MGH. Leges. Sectio. I. t. II/1. Hannover. 1892.

[80] MGH. Leges II. Hannover. 1868.

Az egész mű új recenziója 829 és 832 között történt: *Concordia de singulis causis divisa in duas partes.* Pars I. tit. 1—46.; pars. II. tit. 47—60.

A *Liber Legis Longobardorum Papiensis* (1000—1004) között keletkezett. A XII. század végén átalakult, s ezt egyszerűen *Longobarda*-nak nevezzük. Utóbbinak két recenziója van: *Longobarda Cassiensis* és *Longobarda Vulgata.*

B) Capitularia.[81]

A Merovingok idejében *decretum, edictum, pactum, constitutio* néven is emlegették, ti. ezeket a királyi törvényeket. A Karcling időben pedig Capitulare volt a nevük. — Megkülönböztettek: „*capitularia legibus addenda*", amelyek a törvényeket kiegészítették, illetve módosították: *capitularia per se scribenda:* új királyi törvények. *Capitula missorum:* a követeknek adott királyi utasítások.

Tárgy szerint a kapitulárékat egyházi (cap. ecclesiastica) és világi (cap. mundana) kapitulárékra osztjuk fel; aszerint, hogy egyházi vagy világi dolgokról szólnak.

A királyok a nyilvános zsinatokon a nemesek — (proceres) — meghallgatásával vagy beleegyezésével kapitulárékat alkottak és egyházi ügyekben a püspök beleegyezését kérték, bár nem mindig. A kapitulárék latin nyelven íródtak. Jóllehet az eredetit a királyi levéltárban őrizték, hivatalos gyűjteményt nem készítettek belőlük.

Ansegisus apát ezért 827-ben Nagy Károly és Jámbor Lajos kapituláréiból magángyűjteményt készített, amelyet négy könyvre osztott.

Ansegisus a szöveget hűségesen és változtatás nélkül hozza. A gyűjteményt a frank birodalomban befogadták és hivatalos gyűjteménynek tekintették. A következő évben Lajos atyja kapitulárét Ansegisus gyűjteményéből idézi. Kopasz (calvus) Károly a követek számára a kapitulárékból kivonatot készített.

[81] MGH. Leges. I/2. Capitularia regum Francorum. 1883/97. — *Baluze,* Capitularia regum Francorum.; *Mansi.* 11—12—18. Paris. 1780.

28. § Vezeklési könyvek[82]

(Libri poenitentiales)

I. FOGALOM ÉS EREDET

Vezeklési könyveknek nevezzük azokat a gyűjteményeket, amelyek a különböző bűntettekre kiszabott penitenciákat tartalmazzák. Mivel e normákat a zsinatok, vagy más törvényes hatóság hozta és a nyilvános penitenciát szabályozzák, egyházjogi forrásoknak is lehet őket tekintenünk. Mivel azonban nagyrészt vagy magántekintélytől származnak, vagy bizonytalan eredetűek, és mint ilyenek a magán-penitencia fegyelmére vonatkoznak, inkább a belső, lelkiismereti fórumhoz tartoznak.[83]

A penitenciális könyvek hazája Írország és Nagy-Britannia. Ezek eredete az ottani egyházak fegyelmével és szervezetével belső kapcsolatban áll. A nyilvános penitencia ugyanis ezeken a vidékeken nem volt gyakorlatban és az ottani monostorok, élükön az apát-püspökkel Írországban az egyházi hierarchia szerepét töltötték be.

II. VEZEKLÉSI KÖNYVEK FELSOROLÁSA

1. *Iudicia Cummeani. Cummeanus* készítette az első rendezett és teljes poenitentiale-t, a VII. század közepe táján Írországban vagy Skóciában. Az anyagot *Joannes Cassianus* nyolc főbűne szerint ren-

[82] A penitenciális könyveket kiadták: *H. Wasserschleben,* Die Bussordnungen der abendländische Kirche. Halle. 1851. — *F. Kunstmann,* Die lateinischen Pönitentialbücher der Angelsachsen. Mainz. 1844. — *H. J. Schmitz,* Die Bussbücher und die Bussdisziplin der Kirche. Mainz. 1883. — II. kiad. Düsseldorf. 1898. — *J. Zettinger,* Das Poenitentiale Cummeani. Archiv. 82 (1902). 501. — *P. W. Finsterwalder,* Die Canones Theodori Canturiensis Weimar, 1929. — *Kurtscheid—Wilches,* I. 122—127. — *Zeiger,* I, 44. — *Stickler,* I. 89. skk.

[83] Ilyen penitenciális kánonokat már a régi zsinatok is állítottak fel. Igy az elvirai, ancyrai, neocaesareai és niceai. Hasonló normákat alkalmaznak Csodatévő Szent Gergely († 270), Nagy Szent Bazil († 379) és Nisszai Szent Gergely († 394) kánoni levelei. Nagy Szent Vazul Amphilochiushoz intézett három levele 84 kánont tartalmaz. Az atyáknak ezek a kánonjai Joannes Scholasticus idejétől kezdve nemcsak a keleti kánongyűjteményekbe kerültek bele, hanem — különösen Szent Bazil kánonjai — a nyugati szentségi, illetve penitenciális fegyelemre is befolyást gyakoroltak.

Nyugaton először Szent *Ciprián* idején történik először említés olyan könyvekről, amelyekben megtalálhatók ama normák, amelyek szerint a Decius-féle üldözés idején a lapsusoknak vezekelniök kellett.

dezte el, amelyekhez még három fejezetet csatolt: „de minutis causis, de ludis puerilibus, de sacrificio Missae".

Cummeanus poenitentiale-ja nagy befolyást gyakorolt a későbbi ilyen irányú könyvekre.

Szerzője valószínűleg *Longus, Hy* monostor apátja (Skócia). († 661)

2. *Judicia Theodori Episcopi Cantuariensis* (668—690). Több recenzióban megvan. A mai általános vélemény szerint ezek közül egyiknek sem ő a szerzője.

A Judicia Theodori nagy jelentőségre tett szert és több penitenciáléba belekerült. Britanniában keletkezett 690 és 740 között.

3. *Liber de poenitentiarum mensura taxanda. Szent Columbanus* (540—615) poenitentiale-ja (aki a Bangor-i monostorból Galliába jött). Ez — úgy látszik — eredeti formájában nem maradt ránk. Columbanus hazájának élő, szigorú gyakorlatát írja le. — Ezt a poenitentiale-t kiadta *Seebass* a Zeitschrift für Kirchengeschichte-ben (1894. 14. kt.)

4. Angliában a VIII. században két új poenitentiale keletkezett, amelyek közül az első *Beda Venerabilisé* († 735), a másikat pedig *Egbertus,* yorki érsek († 766)-nek tulajdonították.

5. A *De remediis peccatorum* című poenitencialé szerzője szintén ismeretlen. A VIII. században Angliában vagy Galliában keletkezett, s Albers Bruno OSB., mint Beda igazi penitenciáléját publikálta.[84]

III. A PENITENCIÁS KÖNYVEK HATÁSA

1. A misszionáriusok Angliából és Írországból jövet Galliába és Németországba magukkal hozták saját penitenciáléjukat, amely nem kis mértékben elütő volt az itt érvényben lévő bűnbánati fegyelemtől. Sőt Columbanus és a Judicia Theodori bűnbánati normái, amelyeknek mindenfelé nagy volt a befolyásuk, nem ritkán ugyanazokra a bűnökre is különböző büntetést állapítottak meg.

2. Lassankint újabb penitenciálék keletkeztek, amelyeknek szerzői többnyire ismeretlenek, a kiszabott normák pedig eléggé önkényesek, sőt sokszor tévesek is.

3. A VIII. század vége felé a penitenciális könyvek eljutnak *Itáliába* is. A IX. század kezdetén egyik vagy másik ilyen könyv Hispániában keletkezett. Az ilyen könyvekben laxizmus található. Emiatt különböző IX. századbeli zsinatok — pl. a mainz-i, sőt még az arles-i is eltiltották eme könyveket. Szerzőjük ugyan bizonytalan, de tévedéseik annál biztosabbak.

A 829. évi párizsi zsinat 32. kánonja pedig így szól: „Episcopus quisque inquirat codicillos contra auctoritatem canonicam scriptos et inventos, igni tradat ne per eos ulterius sacerdotes imperiti homines decipiant."

[84] Archiv. f. KKR. 61. (1901)

— Ezért *Ebbo* rheimsi püspök 829-ben meghagyta *Halitgarus* püspöknek, hogy a kánoni előírásoknak megfelelően új bűnbánati könyvet szerkesszen.

4. *Halitgarus penitentiale*-ja 8 könyvre oszlik.

A VI. könyv gyakran különállóan szerepel a többiektől: *Liber poenitentialis ex Scrinio Romanae Ecclesiae assumptus.* A címből *Schmitz* bizonyítani akarta, hogy a római egyháznak külön poenitenciáléja volt, vagyis római poenitenciále. A helyzet azonban az, hogy Halitgarus VI. könyve a *iudicia canonica* normáiból és Columbanus poenitentialéjéből készült: 1—15. fejezet. A kelta normákból — főleg Cummeanusból — és a Judicia Theodoriból a szerző csak azokat a normákat válogatta ki, amelyek az *általános és egyetemes egyházfegyelemmel* megegyeztek. Ilyen értelemben nevezhető, mint egyéb más is: Poenitentiale Romanum-nak.

5. Hasonló szándéktól vezéreltetve, mint Halitgarus, *Hrabanus Maurus* (780—856) Otgarus mainzi érsek kérésére poenitenciálékat írt; szinte az összes szövegeket a *Collectio Hadriana* és *Hispana*-ból merítette.

6. A IX. és X. század penitenciás könyvei csaknem ugyanazokat ismétlik, mint a régebbiek.

Regino Prumiensis, De Synodalibus causis et disciplinis ecclesiasticis c. művének II. könyvében sok anyag a penitenciás könyvekből való.

7. Nagyobb jelentőségű a *Corrector Burchardi Wormatiensis* (Worms). Tulajdonképpen szintén penitenciálé. (Ez a neve a Decretum Burchardi XIX. könyvének.) Ebben a könyvében a kiváló egyházjogász összegyűjtötte a szabályokat és korához alkalmazta. Míg a *Ballerini* testvérek és *Schmitz* szerint a Corrector első része (33 capitulum) a Germániában már előzetesen használatos penitenciálét tartalmazza, amelyet Burchardus más kánonokkal bővített, *Fournier* szerint a Corrector teljes egészében Burchardus műve.[85] Teljessége és gyakorlati használhatósága miatt gyakran önállóan szerepel és számos kódexben fennmaradt.

29. § Liturgikus könyvek[86]

A kánoni jog elsősorban a liturgikus jog szempontjából számítja a jogforrások közé a liturgikus könyveket. Főleg a sacramentariumokat és az Ordines Romani-t.

A sacramentarium-ok, amelyeknek a keleti egyházban az *eulogion* felel meg, a püspök és a pap által a misemondás és más szent cselekmények alkalmával recitálandó imákat tartalmazzák.

A római egyház fontosabb sacramentariumai:

I. Sacramentarium Leonianum[87]

Egyetlen csonka kódexben, a veronaiban maradt ránk. A kánonok és misék januártól április végéig hiányoznak.

[85] Vö. Arch. f. KKR. 54 (1885) 381—411. — *Fournier,* Les capitula du Pseude Tháodore et le Décret de Burchard de Worms. Paris. 1909. 241.

[86] *Kurtscheid—Wilches,* I, 177. — *Stickler,* I, 416. skk.

A sacramentarium elrendezője nem követi a liturgikus évet, hanem a polgári év hónapjait veszi sorra és minden hónap miséit különböző sectiókban osztja fel.

Többen azon a véleményen vannak, hogy a sacramentariumnak nem I. Leó a szerzője, de a magánszerző a miséknek ama normáit gyűjtötte össze, amelyet I. Leó idejében használtak: — még pedig a római egyházban! Ezért végső soron méltán nevezik *Leonianumnak*, jóllehet később bizonyos adalékok járultak hozzá és a veronai kódexben fellelhető formája későbbi eredetű. *(Stickler* I. 418)

II. Sacramentarium Gelasianum.[88]

Sok kéziratos kódexe maradt ránk. Ezek közül *Carbol* 17-t sorol fel, de a kódexek többé-kevésbé különböznek egymástól. Három könyvre oszlik.

Az I. könyv hozza a miséket és más rítusokat a liturgikus év szerint. A II. könyv a proprium Sanctorum-ot jan. 14-től december 21-ig és a commune martyrum et confessorum-ot. A III. könyv a vasárnapi és feriális miséket és bizonyos szükségletek részére néhány más imát.

Ez a szakramentárium lényegileg *Gelasius* pápa idejéhez tartozik (492—496) és valószínűleg a pápának a műve. Később, főleg Galliában több hozzáadást kapott, úgyhogy az eredeti alakja egyetlen kódexben sem maradt ránk. Az újabb forma a VIII. századba tartozik.

III. Sacramentarium Gregorianum.[89]

Az általánosabb vélemény szerint — Duchesne-vel szemben — I. Gergely a szerzője. Abban különbözik főleg a Gelasianumtól, hogy a „proprium de tempore"-t nem különbözteti meg a „proprium Sanctorum"-tól. Az eredeti forma nincs meg, mivel Gergely után hozzátoldások keletkeztek, bár ezek nem lényegesek. Úgyhogy I. Hadrián, amikor 788-ban megküldötte Nagy Károlynak nyugodtan írhatta, hogy Gergelynek változatlan szakramentáriumát küldi.

[87] Irodalom: Első kiadását a Sacramentarium feltalálójának unokája *Fr. Bianchini* eszközölte a Vita sanctorum Pontificum c. művében. Roma. 1718—1736. — *Muratori* kevés változtatással újra kiadta Liturgia Vetus Romana I. kt. Roma. 1754. — A 3. kiadást a *Ballerini*-testvérek eszközölték Leó pápa művei kapcsán 1754—1757 között. A Migne-ben is megtalálható: PL, 55. — Jobb kiadás *C. Feltoe,* Sacramentarium Leonianum. Cambridge, 1896. Utal a Sacr. Gelasianum-ra és a Gregoriaanumra is.

[88] Kiadások: *Thomasius,* Roma. 1680. — *Muratori,* Liturgia Romana Vetus. — Venetiis. 1748. — Kritikai kiadás: *H. A. Wilson,* The Gelasian Sacramentary. Oxford. 1894. — Ugyanezt a német recenzió szerint publikálta: *P. Humbertus Mohlberg,* Münster, 1918. — *Dominicus Gagin,* 1920.

[89] *H. A. Wilson,* The Gregorian Sacramentary. — London. 1915.

Duchesne szerint ez nem Szent Gergelytől ered, hanem I. Hadrián idejében keletkezett és merőben a pápai liturgiát tartalmazza és ezért inkább Sacramentarium *Hadrianum*nak kellene nevezni. Ezt a nézetet *Ferd. Probst* és más kritikusok méltán elvetik. A frankoknál Nagy Károly idejében befogadták és Alkuin különböző hozzáadásokkal bővítette.

IV. Ordines Romani.[90]

Nem imákat, hanem a szent cselekmények végzésénél megtartandó szertartásokat és szabályokat tartalmaz.

Nevesebb Ordines Romani-k: *Ordo Romanus Vulgatus*, amelyet először Gregorius Cassander 1559-ben adott ki Kölnben; csaknem az egész liturgiát magában foglalja. A X. századnál nem régibb.

30. § Formuláré-gyűjtemények[91]

Formulárének a jogi okmányok szerkesztésében használt munkákat nevezzük. Tehát az érvényes jogot alkalmazzák a gyakorlathoz az előforduló esetekben; ezért a *jogforrások* közé soroljuk őket.

A formuláré-gyűjtemények a szerzetes iskolákban a gyakorlat, a világi és egyházi hivatalokban pedig az okmányok szabályos megszerkesztése végett voltak gyakorlatban. Jóllehet e formulákban szereplő nevek többnyire *költött* nevek, mégis a szöveg tenorja a Curia prakszisát tartalmazza, s a hiteles okmányokkal meg szokott egyezni. A formulák ismerete a *diplomatikában* nagy jelentőségű, hogy a hamisat az igazitól meg tudjuk különböztetni.

A fontos polgárjogi és kánonjogi formularegyűjtemények a következők:

1. *Collectio Cassiodori.* Theodorik király (493—520) titkára 537 körül a keleti gót kúria számára készítette. Megtalálható különböző levelei gyűjteményében (VI. és VII. könyv. Migne, PL. 69.) — *Th. Mommsen* új kiadást készített: „Auctores antiquissimi." (Monum. Germ. Hist. 12. kt. Ber'in. 1894.)

2. Ismeretes még két gyűjtemény 40, illetve 32 formulával, amelyeket Marculphus szerzetes a VII. század vége felé készített. Azt a nagy formulárét, amely Galliában az V—X századig volt gyakorlatban, s mely a köz-, magán-, egyházi és polgári jogi gyakorlatot veszi tekintetbe, *De Rosière* adta ki Paris. 1859—1871. 3. kt.

[90] Mabillon, Museum Italicum, Parisiis 1689. (Migne, PL. 78, 937—1372.) közzétett 15 ordót, amelynek eleje a VIII. századba, az utolsó a XV. századba tartozik.

Más ordo-k megtalálhatók *Martene OSB.-nél:* De antiquis ritibus et Thesaurum Anecdotum. Parisiis. 1717. — *Gerbert*nél: Liturgiae Germaniae Monumenta. — Az ordokat publikálta: *Duchesne.* — A legrégibb, 680-ból való római ordo-t kiadta: *Silva Tarruca SJ.* Roma. 1923.

[91] *Kurtscheid—Wilches,* I, 1299.

3. A Meroving és Karoling korszak formuláit kiadta: Karl *Zeumer*, „Formulae Merovingici et Karolingi aevi." (Monum. Germ. Hist. Leges. t. 5. Hannover. 1886.)

4. Azt a formulagyűjteményt, amely a XI. századig a római kúriában volt használatban, s melynek mintájára a pápai aktákat készítették *Liber diurnus*-nak hívják. 99 formulát tartalmaz, amelyekhez a VIII. század után még négy függelék járult, 31 más formulával. E formulárék az egyházjog különböző ügyeit tartják szem előtt.

A Liber Diurnus a Cancellaria Apostolica-ban használatban volt VII. Gergely idejéig. Később a fegyelem megváltoztával kiment a használatból és más formuláknak adott helyet. A XI. és XII. századi kanonisták joggyűjteményeikben még használják a Liber Diurnust.

5. A XIII. század elejétől már más formula és kancelláriai szabálygyűjteményt használtak a római egyházban, amelynek neve: Provinciale vagy *Liber Provincialis*, mivel a katolikus világ összes egyházmegyéit felsorolja. A Provinciale suppletemetuma (Quaternus Albus) VI. Kelemen pápasága idején kezdődött és kancelláriai szabályokat (Regulae Cancellariae) tartalmazza.

Ezeket a könyveket a Cancellaria Apostolica használta, míg a Liber Diurnusnak a neve is alig volt ismeretes Antonius Augustinus szerint.

Első kiadását készítette *Lucas Holstenius* konvertita, a vatikáni könyvtár prefektusa, aki 1641-ben a római Szent Kereszt könyvtárban találta meg a Liber Diurnus-t.

Ez után *J. Garnier SJ* előkészítette a mű új kiadását: Paris, 1680. Nemsokára L. *Mabillon* is publikálta javításokkal a Musaeum Italicum c. könyvében. (I. Roma. 1685.)

Jobb és kritikai kiadást készített a Vatikáni kódex (előbb Szent Kereszt) nyomán 1869-ben *De Rosière*, de az eredetit nem tekinthette meg. A 99 formulán kívül ez a kiadás 31 függelék-formulát is tartalmaz.

Amikor XIII. Leó 1880-ban megnyitotta a vatikáni levéltárat, Th. E. *Sickel* a vatikáni kódexnek valóban kritikai kiadását készítette el: tudományos bevezetéssel a *Liber Diurnus* eredetéről és viszontagságairól.

Legújabban az Ambrozián könyvtár kódexét fotokópiás szöveggel együtt kiadta *Al. Grammatica* és *G. Galbiati.* (Milano, 1921.)

IV. fejezet:

A IX. SZÁZAD SPURIUS GYŰJTEMÉNYEI[92]

1. A spurius gyűjtemények általános jellege:

a) A Collectio Dionysiana—Hadriana, a penitenciális könyvek megreformálása és a Nagy Károly idejében tartott több zsinat hatására megkezdődött ugyan a fegyelem kialakulása az Egyházban, különösen pedig a frank birodalom területén, de nem kis visszaélések maradtak meg így is. A királyok az apátságokat és püspökségeket tetszés szerint adományozták. Széküresedés esetén az állami hivatalnokok maguknak követelték a javadalmak jövedelmeit.

[92] *Kurtscheid—Wilches*, I, 132. skk. — *Zeiger*, I. 47—48. — *Stickler*, I, 117. skk.

b) Nem ritkán a laikusok perbe fogták a püspököket, hogy a javadalmától megfosztott főpásztor javait maguknak és rokonaiknak megszerezzék. A püspökök e bajoknak különböző módon iparkodtak elejét venni. A 836. évi püspöki összejövetelen Agobardus lyoni püspök hevesen támadta a fenti visszaéléseket; a világi hatalmasok azonban makacsul ellenálltak és a püspököknek fösvénységet és más indítóokokat vetettek a szemére. A püspököknek az Esparnay-i gyűlésen hangoztatott kérését ismételten elutasították. (946). Ilyen úton tehát reménytelen volt a visszaélések kiküszöbölése. Az új kánonokat pedig a világiak vélt jogaikra hivatkozva megvetették volna. A pápához sem folyamodhattak, mivel ő sem avatkozhatott még bele az ilyen ügyekbe. A reformáció hívei erre más eszközökhöz folyamodtak. Elhatározták, hogy az Egyház jogait és az egyházi fegyelem megújítását *régebbi* sokszor *koholt egyházi* és világi törvények alapján sürgetik és erősítik meg.

c) Alkalmazott módszerüket természetesen nem mai szemmértékkel kell mérni. Abban az időben ezekben az eszközökben az emberek semmi rosszat nem találtak. Főleg, mivel a hozott, ill. költött törvények a szentatyák véleményével és az egyházjog elveivel megegyezték.

Kétféle törvény volt szükséges a kívánt reformáció biztosítására: az egyik: a királyok kapituláréi (Capitularia Regum), amelyeket a világiakra, a másik a pápai dekretálisok, amelyeket viszont legfőbb tekintélyüknél fogva az összes hívekre vonatkoztattak. Az előző célnak megfelelt a *Collectio Capitularium Benedicti Levitae,* a másiknak a *Collectio Ps.—Isidori.*

2. Az egyházi reform érdekében iparkodtak:

a) megszabadítani az egyházi javakat a világiak folytonos bitorlásától; azért sürgetik eme javak szent célját és jellegét; a sértést szentségtörésnek nyilvánítják;

b) visszavonni a klerikusokat a papi állással összeegyeztethetetlen hivataloktól, elfoglaltságoktól, amelyek révén le voltak kötelezve a világiaknak.

c) megvédeni a püspököket és a klerikusokat a világiak igazságtalan vádjaival szemben; ezért egy püspököt sem lehet letenni kánoni peres eljárás nélkül. Hasonlóképpen a kisebbrendű klerikusokra is vonatkozik a privilegium fori.

d) hogy a reformáció célját jobban elérjék, a gyűjtemények kiemelik a pápa hatalmát: a nagyobb és fontosabb ügyeket (causae maiores) neki tartják fenn, s alá vannak rendelve a zsinatok is, akár nemzetiek, akár tartományiak.

3. Egyházi síkon hangsúlyozzák:

a) hogy az egyházmegye kormányzója a püspök, a *chorepiscopus* hatalma törvénytelen;

Nem kedveznek a kolostorok exemptiójának sem. A hívek és a klerikusok kötelesek a püspöknek engedelmeskedni.

b) Az egyháztartományban a *metropolita* „primus inter pares". Éppen ezért a fontosabb ügyeket a conprovinciális püspökökkel meg kell tárgyalni a tartományi zsinaton.

c) A *római pápát* az Egyházban a legfőbb hatalom illeti meg, amely a püspökök legfőbb oltalma. A világiak a klerikusokkal szemben tiszteletet és engedelmességet tanúsítsanak, tartsák meg Isten és az Egyház parancsait; sürgeti a házasság felbonthatatlanságát és a vérrokonság különböző akadályainak megtartását.

A spurius gyűjtemények egyik forrása a *Recensio Gallica Collectionis Hispanae,* az újító eszméknek megfelelő módosításokkal. Ez a megreformált recenzió, amely csak egyetlen kódexben (Autun) található, most a vatikáni könyvtárban van és *Hispana Augustodunensis*-nek szokás nevezni. A reformátorok első művének tekinthető.

A IX. század spurius gyűjteményei a következők: 1. Capitula Angilramni; 2. Collectio Capitularium Benedicti levitae; 3. Collectio Ps. Isidori. — Valószínű, hogy mindegyiket ugyanazon szerzők készítették, mégpedig egyidőben.

31. § Capitula Angilramni[93]

A klerikusok és a püspökök elleni vádaskodás, vádemelés módjáról szól. A gyűjtemény vélt szerzője *Angilramnus.* A szerző 768-tól metzi püspök. *Fulrarius* halála után Nagy Károly káplánja. A régebbi és jobb kodexek tanúsága szerint Angilramnus, aki saját ügyében Rómában tartózkodván Hadrianus pápától 785-ben ezt a gyűjteményt kapta volna. Ezért a régebbi kanonisták *Capitula Hadrianinak* is nevezik.

A kollekciónak Angilramnus († 791) előbb sensi apát, majd metzi püspök sem nem szerzője, sem nem kapta azt Hadrianus pápától. A gyűjtemény a IX. század közepe táján (852 körül) keletkezett, s rajta maradt ez az elnevezés.

A gyűjtemény *célja: megvédeni* a püspököket és klerikusokat a világiak igaztalan, önkényes vádaskodásával szemben. Megállapítja és hangsúlyozza, hogy ilyen esetben az egyházi bíróság illetékes a klerikusok ügyében és az eljárási módot is meghatározza. A gyűjtemény tehát rövid *perjogi kódex.*

A kéziratokban a capitula Angilramni többnyire mint a Collectio Ps. Isidori függeléke szerepel, ritkán, mint különálló gyűjteménye.

[93] Vö. *Kurtscheid—Wilches,* I, 136.; Stickler, I, 128. — Jó kiadása: *Hinschius,* Decretales Ps. Isidorianae et Capitula Angilramni. Leipzig. 1861.

32. § Collectio Benedicti levitae [94]

I. Szerző, felosztás.

A gyűjtemény szerzője a bevezetésben magát *Benedictus* levitának (diakonus) nevezi. Elmondja, hogy Autgarius (Otgar) elhunyt mainzi érsek (825—847) parancsára gyűjteményt szerkesztett, hogy az érdekelt világi vezetők megtudják, hogyan kell a klerikusokat és a rájuk bízott népet bölcsen, Isten akarata szerint kormányozni. Ezek a capitula-k — a szerző szerint — különböző helyeken, különböző zsinatokon keletkeztek, amelyeket szétszórva talált meg.

A gyűjtemény három könyvre oszlik. Az első könyv 405, a második 436, a harmadik 478 kapitulumot foglal magában.

E három könyvet nemsokára *Ansegisus* négy könyvből álló kapituláre-gyűjteményéhez csatolták, mint a kapitulárék V., VI., és VII. könyvét. Valóban csak a kapitulárék negyedrésze eredeti és hiteles, a többit különböző forrásokból állították össze. A szerző a forrást nem jelöli meg, de a kapituáknak rövid összefoglalását adja.

A *gyűjtemény forrásai:* az egyházjog különböző gyűjteményei, a szentatyák és a püspökök iratai, a polgárjogi főbb kapitulárék és a barbárok különböző törvényei.

II. Keletkezési idő.

857 előtt keletkezett, mert a 857. évi Reichstagon (Quierzy-ben) már használták. Legkorábban 847-ben, amikor Autgarius (Otgar) érsek meghalt.

Újabban *Lupus Ferrières*-i apátot (805—862) tartják szerzőjének *(Plöchl),* aki közben a fuldai apátságban is tartózkodott. Az elgondolás még nem bizonyított végérvényesen.

III. Módszer.

A szerző a bevezetésben a módszerről azt mondja, hogy művét különböző cédulákból állította össze. Ezek a cédulák nem mások, mint különböző forrásokból vett kivonatok, amelyeket a szerző vagy egymás mellé helyez, vagy valami más módon elrendez.

Néha ellentmondás is előfordul. Pl. a házasság felbonthatatlanságára vonatkozóan: Benedictus még *Theodorus* szövegét is felveszi, aki pedig a házasságtörés esetén megengedi az új házasságot.

Nagyobb jelentőségűek a Benedictus Levita által eszközölt szövegváltoztatások. Egyes szövegeket törvényerővel és azok külső formájával ruházott fel, pl. *„placuit"* vagy *„statutum est"* szavakkal. Sok

[94] *Kurtscheid—Wilches,* I. 136; *Plöchl,* I², 446.

esetben a források szövegét is az újítók szellemében módosította: pl. az afrikai kánonok „summi primates" kifejezését *„summi pontifices"*-re változtatta. A konstantinápolyi széket apostoli szentszékre, a metropolitai jogokat konprovinciális püspökök jogaira változtatta át.

33. § Álizidori gyűjtemények[95]

(Collectio Ps. Isidori.)

I. A gyűjtemény neve és felosztása.

1. Neve. — A hosszabb recenzió bevezetése így szól: „incipit praefactio S. Isidori libri huius. Isidorus mercator servus Christi lectori conservo suo et parens in Domini fidei salutem."

Az eredet bizonytalansága miatt a kódexek néha *„Isidorus Peccator vel Mercatus (i. e. redemptus)"*-nak hívják. A bevezetés ugyanis így folytatja: „Compellor a multis tam episcopis, quam reliquis servis Dei canonum sententias colligere et uno in volumine redigere et de multis unum facere." Azután a gyűjtemények sorrendjét közli.

Neve tehát onnan származik, hogy a szerző hamisan a gyűjteményt sevillai Szent Izidornak († 636) tulajdonítja. A valóságban a *Collectio Hispana Chronologica*-t tartalmazza, de sok dekretálissal és interpolációval bővítve. A különböző recenziók közül kettő a szerző korához tartozik.

Az egyik rövidebb, amely a *hamis* dekretálisokat Kelemen pápától Damasusig tartalmazza. E gyűjtemény dekretálisai fejezetekre oszlanak és az egyes pápák szerint külön számozással vannak ellátva. A Hispana egyéb részei ebből hiányzanak.

A másik recenzió *bővebb*, hosszabb, mert a dekretálisokat II. Gergelyig hozza és azonkívül a Hispana zsinatait is tartalmazza. — A dekreteálisoknak fejezetekre való osztása már fejlődést és újabb formákat mutat. A rövidebb recenzió hamarosan a hosszabb recenzió után keletkezett; 857-ben, 859-ben és 867-ben már idézik.

II. Felosztása.

A gyűjtemény három részre oszlik:

Az egyes részek elé bevezetésképpen egyes okmányok járulnak; így pl. az I. rész előtt található Aurelius karthágói püspök hamis levele I. Damasus pápához.

[95] *Feine*, I, 152—153. — *Plöchl*, I, 408. — *Stickler*, I, 138.

Az I. rész tartalmazza az 50 apostoli kánont és 60 koholt ügylevelet I. Kelemen pápától (88—997) Melchiasig († 314). Utóbbiak szerzője — kettő kivételével (Kelemen két levele Jakabhoz az Úr testvéréhez) Ps. Izidor.

A II. rész bevezetését öt okmány alkotja, amelyek között van Konstantin császár 756 körül koholt adománylevele. (Donatio Constantini) Ezután következnek a Collectio Hispana zsinatai vagyis a görög zsinatok a kalcedoni zsinatig, az afrikai, a galliai, a III. arlesiig (525), a spanyol zsinatok a XIII. toledóiig (688). Összesen 54 zsinat.

A III. rész a bevezetés után 33 pápa ügyleveleit tartalmazza Szilveszter pápától II. Gergelyig (314—731) a Hispana Coll. rendje szerint. Eme gyűjtemény hiteles dekretálisaihoz több, mint 30 hamis (*Feine* szerint: 45. Vö. i. m. I. k.) dekretális járul, amelyeket Ps. Izidor szerkesztett. A hiteles dekretálisokon is eszközölt interpolációt, változtatást, — egyesek pedig apokrifok.

III. A gyűjtemény keletkezésének ideje és a szerző kérdése.

A három gyűjtemény egyidőben — 847—852 között — keletkezett, mivel egyrészt a hamis gyűjtemények szerzője feltételezi, hogy Autgarius püspök már meghalt (847), másrészt a hamis dekretálisokat Hincmarus rheimsi püspök statutumaiban már 852-ben idézte.

A kompilátorok neve és személyei ismeretlenek és valószínűleg ismeretlenek is maradnak. De kétségkívül a kor legkiválóbb egyéniségei között kell keresnünk őket. Az újabb szerzők megegyeznek abban, hogy a gyűjtemény Galliában keletkezett *Rheims (Hinschius, Scherer, Feine)* vagy *Le Mans (Tours* körül; *Duchesne, Fournier,* stb.) környékén.

A kollekció Rómában 863-ig ismeretlen volt és csak később fogadták be, meglehetősen lassan.

IV. A szerző célja és módszere.

Az egyházi fegyelem megreformálása érdekében nemcsak az autentikus kánonokat gyűjtötte össze és a dekretálisokat is hozzájuk csatolta, hanem hamis okmányokat is szerkesztett.

a) A szerző nem ritkán autentikus szövegeket interpolált: az idő és a reform követelményeinek megfelelően módosította őket.

b) Számos, kb. *száz* hamis dekretálist szerkesztett. A gyűjteményben előforduló hamisítások és koholmányok nem annyira a tartalomra, mint inkább a *formára* vonatkoznak. A szerző ugyanis gyűj-

teményének anyagát nem mind maga költötte, hanem legnagyobbrészt már meglévő forrásokból merítette. A hamisítás abban állott, hogy a forrásokból összeállított anyagot a gyűjtő más szerzőknek, főleg régibb római pápáknak tulajdonítja a tekintély növelése végett. Így többnyire csak a címek és a feliratok koholtak; maga a tartalom azonban nem.

A pápákra való hivatkozásban a dekretálisoknál követte a *Liber Pontificalis* időrendjét, néha Cassiodorus *Tripartita*-ját, amely szerint ha az egyes pápáknak nem volt igazi dekretálisuk, de a Pontificale megemlékezett tevékenységükről, ti., hogy ezt vagy azt tették, — más forrásokból készítette el a dekretálist erre az ügyre vonatkozóan és a megfelelő pápáknak tulajdonította.

Ez az önkényes módszer mindazonáltal mégsem helyeselhető. Helyesen jegyzi meg *Stickler:* „Pseudoisidorus et cooperatores eius ignominiosae fraudis noxii sunt, de qua excusari non possunt: nam nec finis bonus, nec necessitas sanctificat media mala". (I, 142.)

V. A gyűjtemény befogadása és használata.

a) Mint már említettük, a Ps.—Isidorus-féle hamis dekretálisok először *Hincmarus* rheimsi érsek zsinati statutumaiban voltak találhatók (852). Biztos, hogy a 857. évi *Chierzy*-i Reichstagon már használták ezeket. Azután ugyanezen Hincmarus idézi egyes műveiben: „De praedestinatione" (859) és „De divortio Lothari" (860). Előfordul *Rothadus* soissoni *(Senonensis)* és Hincmarus püspökkel (870) folytatott vitás ügyeiben.

A római pápák előtt a gyűjtemény ismeretlen volt 863-ig. Valószínűleg Rothadus Soissons-i püspök depozíciós peres aktái révén lett ott részben vagy egészben ismeretes. I. Miklós már idézi a dekrétumokat.

A gyakorlat VII. Gergely reformja idején vette át teljesen. Később a kanonisták (Gratianus is) általánosan idézik a hamis dekretálisokat, mint hiteleseket, egészen a XVI. századig.

b) A gyűjtemény *eredetiségét* sokáig nem vonták kétségbe. Nem igaz viszont az sem, hogy csak a humanizmus kezdett ezirányban kétséget támasztani. Petrus Comestor († 1178) és Stephanus Tornacensis (Tournai † 1203) már kétségbevonták hitelességét. Hasonló véleményen voltak: Marsilius Patavinus (Padua), Joh. Card. Turrecremata (Torquemada † 1468) és Nicolaus Card. Cusanus († 1464). A magdeburgi protestáns *centuriátorok* a gyűjtemény *minden* részének hitelességét tagadásba vették. A *Correctores Romani* — elsősorban P. *Torres* SJ. (Turrianus 1504—1584) — hiába kísérelték meg eredeti-

ségének bizonyítását. A kálvinista *David Blondell* 1628-ban perdöntő érvekkel cáfolta meg az érveket. A *Ballerini* testvérek a hamis cselt megerősítették s ma ez a vélemény általánosan elismert.[96]

VI. A gyűjtemény befolyása az egyházi fegyelem fejlődésére.

Általánosságban meg kell jegyezni, hogy a Ps.—Isidorianum nem volt új egyházi fegyelem szülője, létrehozója, amely a régi jogtól lényegesen különböznék. Az ilyen újítás ugyanis a dolog természete szerint ellenállásra talált volna, amelyről — egy-két tétel — kivételével, nincs tudomásunk.

Ami a részleteket illeti, a következőket jegyezhetjük meg:

a) Az *egyházi hierarchiát* illetően a Ps. Isidor a hamis dekretálisok révén nem teremthette meg a római pápa primátusát. A római pápa elsőbbségét és annak gyakorlatát a Ps. Isidor előtti időből származó más bizonyítékok igazolják. Ps. Isidor már létező primátust talált, és súlyosabb esetekben a püspökök régóta a pápához fordultak. Ez a gyűjtemény azonban kétségkívül hozzájárult, hogy a primátustan mindinkább *átmenjen a gyakorlatba* és a pápa illetékességi körébe tartozó ügyeket mindinkább meghatározzák.

b) *A püspöki jogokat illetően* Ps. Isidor megvédi azokat, mind a világiak, mind a metropoliták túlkapásai ellen. Ezért sürgeti a *privilegium forit:* a kerlikusok és főleg a püspökök csak egyházi bíróság előtt vonhatók perbe, sőt egyházi személy vagy alacsonyabb rendű világi személy a püspököt nem vádolhatja. Hangsúlyozza az *exceptio spolii-t,* vagyis a spoliatus, azaz kánoni eljárás nélkül hivatalától vagy jogától megfosztott személy mindaddig nem vonható perbe, nem vádolható, míg előző jogaiba vissza nem helyezték.

A klerikusok, főleg pedig a püspökök elleni eljárás módját, a vádlók és a tanúk kvalitásait meghatározza.

A metropoliták püspökök feletti jogait pontosan körülírja, a püspökök ügyeit ugyan a zsinaton a konprovinciális püspökök vizsgálják meg, de a letételre vonatkozólag a végítéletet csak a római pápa hozhatja meg. (c. 1557 † 220.) A zsinat törvényességéhez hozzátartozik, hogy a római pápa hívja össze és hagyja jóvá.

c) A *primási intézményt* a Ps. Isidor Nyugaton bevezeti, akihez az Apostoli Szék után a fontosabb ügyek tartoznak és amelyhez a püspökök a Szentszéken kívül fellebbezhetnek.

d) Támadja a *chorepiscopusokat* és a püspökök residentia kötelezettségét szintén szorgalmazza.

e) Sürgeti a vérrokonság és a sógorság akadályát, védi a *házasság felbonthatatlanságát.* Mindez — ha tüzetesen megvizsgáljuk — nem foglalja magában az egyházi fegyelem lényeges megváltoztatását.

[96] Vö. *Kurtscheid—Wilches,* I, 152—153. — *Feine,* I, 144. — *Plöchl,* I, 409.: „Die Pseudo-Isidorische Sammlung stellt zweifellos eine der grössten Fälschungen der mittelalterlichen Geschichte dar."

f) Az említett elvek részint *nem mentek át a gyakorlatba;*[97] mint a világiak kizárása, ti. a klerikusok elleni vádaskodásból, a Szentszék közbejötte a zsinatok tartásánál, (c. 2991) a prímási intézmény; — más elvek — az *exceptio spolii* kivételével — nem újak, hanem a kánonok a korabeli visszaélésekkel szemben a fegyelem visszaállítását célozzák. Hasonlóan kell szólni a többi egyházfegyelmi kérdésről. Ps. Isidor helyteleníti az egyházi vagyonnak a világiak által bármilyen formában történő felhasználását, bitorlását, elismeri a civil hatalom illetékességét saját területén, de az isteni és egyházi törvényekkel ellentétes világi törvényeket érvénytelennek nyilvánítja.

Ps. Isidor kevés kivétellel csak azt foglalta össze és sürgette, ami a régi írásos emlékekben, forrásokban megtalálható: a pápák és szentatyák hirdették és sürgették — jóllehet *nem* ebben a formában.

A dekretálisoknak ez az új formája a régi pápák tekintélyénél fogva nagyon hozzájárult ahhoz, hogy ezeket könnyen elfogadták. Az így megkezdett reformáció más joggyűjtemények által, — amelyekbe belekerült a Ps. Isidor, — folytatódott.

Jóllehet a Ps. Isidor sok új fejezete nem ment át a gyakorlatba, mégis a kánonjogtudományra és egyházfegyelemre való *hatása jelentékeny* volt.

V. fejezet:

KÁNONGYŰJTEMÉNYEK PS. ISIDORUSTÓL GRATIANUSNAK DEKRÉTUMÁIG

A Ps. Izidor utáni gyűjtemények általában rendszeresek, szisztematikusak és inkább az egyetemes Egyház célját, mint a partikuláris jogot veszik tekintetbe.

Három csoportra oszthatók:

Az első csoportba tartoznak azok, amelyek a VII. Gergely *előtt* megkezdett reformációt Ps. Izidor dekretálisainak szellemében tovább folytatják.

A második osztályba azok sorozhatók, amelyek Itáliában keletkeztek s az Egyház reformját *VII. Gergely elvei* szerint szorgalmazzák és a római pápa hatalmát új szövegekkel védik.

A harmadik csoportba sorolhatók főleg a Galliában keletkezett ama gyűjtemények, amelyekben Gratianusnak a kánonok összehangolására vonatkozó elvei már mintegy jelentkeznek.

[97] Vö. *Kurtscheid*, I. 145, *Strickler*, I. 140. sqq. *Plöchl*, I. 409.

34. § VII. Gergely előtti gyűjtemények

I. Collectio Anselmo dedicata.[96]

1. Szerzője. Eme gyűjtemények bevezetése így kezdődik: „Domino magnifico archipresuli *Anselmo* nos minime gregis ipsius . . ."

Ebből a dedikációból nyerte a gyűjtemény a nevét. Az említett főpap csak *II. Anselm* milánói érsek lehet (882—896). — Mivel a szerző ez érsek alattvalójának mondja magát, a gyűjtemény keletkezésének helyéről és idejéről nincsen kétség. A szerző ismeretlen.

12 könyvre oszlik az eddig ki nem adott hatalmas gyűjtemény.

A szerző *a kánoni* szövegeket nagyrészt Ps. Izidor hamis dekretálisaiból vette, mégpedig a rövidebb recenzióból és a Collectio Dionysio—Hadriana-ból. — A polgári törvények az egyes könyvekben hiányzanak, de a VIII—X. könyvekben függelékképpen az egyházi törvények után helyeztetnek, amiből egyes szerzők azt következtették, hogy későbbi hozzáadások, pedig a gyűjtemény eredeti részéhez tartoznak.

2. A gyűjtemény természete és hatása. A szerző nagy tiszteletet tanúsít a római *pápával szemben* és a hamis dekretálisokból is sok dekretálist idéz a *római egyház primátusának* érdekében; mint igazi római nagy ellenszenvvel van a barbárok törvényeivel szemben, azért a frank királyok kapituláréiból csak kettőt vett fel gyűjteményébe — ezeket is tévedésből.

Minden más barbár törvényt kizár és inkább a *római joghoz* folyamodik. A görögökkel szemben békülékenynek mutatkozik és a konstantinápolyi pátriárkának a római pápa után a második helyet engedélyezi.

II. Collectio Reginonis Prumiensis.[99]

1. *Szerző* — Regino 892—99 között a prümi monostornak volt apátja. A trieri érsek parancsára kánongyűjteményt szerkesztett, amelynek címe: *Libri duo de Synodalibus causis et disciplinis ecc-*

[96] Vö. A. *Mai*, Nova Patrum Bibl. VII. pars 3. Roma. 1854. — PL. 134, 24. — *Kurtscheid—Wilches*, I, 150. — *Stickler*, I, 150. — *T. C. Besse*, Collectionis Anselmo dedicatae Liber primus. Rev. Dr. C.: (1959) 207. skk.

[99] Az első kiadás 1659-ből való. A szövegek önkényes változtatása és a hozzáadások miatt azonban kevés értékű. Jobb kiadást eszközölt jegyzetekkel *Stephanus Baluz* (Paris. 1671), amelyet *Migne* is felvett patrológiájába. (132, 175—455.) — Nagyon jó kritikai kiadást publikált három függelékkel és szinoptikus táblázatokkal *Wasserschleben:* Reginonis abbatis Prumiensis libri duo . . . Lipsiae. 1840.

Irodalom: Wasserschleben, Beiträge zur Geschichte der vorgratianischen KR Quellen. Leipzig. 1839. 1—34. — *C. Wawra*, Reginone Prumiensi.

lesiasticis. Művét kb. 906-ban fejezte be. Amint a cím is elárulja, az volt a szerző célja, hogy a püspöknek és az egyházmegyei látogatásra s bíráskodásra küldött embereknek kézikönyvet (enchiridion) adjon, amely szerint megvizsgálhatják az egyházi fegyelmet és a bűncselekményeket a kánonok szerint megbüntethetik. Azért e gyűjtemény nem csupán kötelező törvényt hoz, hanem gyakran több és különböző normát ad, amelyek közül a püspök az alkalmasabbat kiválaszthatja.

2. *Hatása.* Burchardus Wormatiensis főleg Regino anyagát vette fel dekrétumába, amelyből azután átkerült Ivo Carnutensis, Anselmus Lucensis és Gratianus gyűjteményébe is. Ezáltal tehát Regino gyűjteménye lényeges befolyást gyakorolt az egyházjogi tudományra.

Gratianus dekrétuma és a dekretálisok kompilációja után Regino műve feledésbe ment, úgyhogy a *Correctores Romani* nem is ismerték. Az első, aki napvilágra hozta *Corn. Schulting* volt, aki 1598-ban *De disciplina ecclesiastica* c. művében említi. Később gyakrabban szerepel.

III. Decretum Burchardi Wormatiensis.[100]

1. *A gyűjtemény szerzője és célja.* — Burchardus 965 körül született. Mainzi pap, majd *wormsi* püspök lett, s e széket haláláig 1025-ig megtartotta. Papságának megreformálásáért buzgólkodva nagy kánonjogi gyűjteményt szerkesztett. Neve: *Decretum, Liber decretorum,* Collectarium Canonum, később *Brocardus.*

A gyűjtemény *célja* általában a korabeli egyház megreformálása. A világi hatalom alól való emancipálásra törekedett elsősorban.

A római pápa primátusát elismeri és a pápai dekretálisokat seholsem tartja kisebb értékűnek, mint a zsinati kánonokat.

Védi a püspökök hatalmát. A püspököt nem bírálhatja felül világi hatalom. Az ilyen ügyeket a konprovinciális püspökök a metropolitával vizsgálják felül a zsinaton. A püspököknek jogukban áll a pápához fellebbezni.

A püspök legalább évente kétszer látogassa meg egyázmegyéjét; a monostorok kiváltságairól a gyűjtemény hallgat. Ajánlja a papok közös életét.

A coelibátusra vonatkozólag sürgeti az egyházi törvényt és a megszegőket le kell tenni, másrészt a gyóntatók vezeklést rójanak ama

---

Breslau. 1900. — *P. Fournier,* L.oeuvre canonique de Regino de Prum in Bibl. l'École des chartes. 1920. — *Kurtscheid—Wilches,* 153. — *Stickler,* I, 146.

[100] Pl. 40. 537—1058.; *O. Meyer,* in Savign. St. Kan. Abt. 24 (1935) 141. *Kurtscheid—Wilches,* I. 153.; *Zeiger.* I. 52.; *Stickler.* I. 154. sq.

hívekre, akik a házas papok miséjét lenézik és nem akarják tőlük felvenni a szentségeket.

A klerikusok *fösvénységét* és a simóniát sérelmezi és a *stola*-jogot nem ismeri el.

A templomok magántulajdonát hasonlóképpen vitatja.

A püspök engedélye nélkül nem emelhető templom.

A klerikusok elmozdítása és megerősítése a püspökhöz tartozik. Hasonlóképpen az egyházi javak kezelése. Védi a házasság felbonthatatlanságát, de az ártatlan fél javára több kivételt engedélyez.

2. Felosztás. — A Decretum 20 könyvre oszlik; az elrendezés általában követi az *Anselmo-dedicata* rendjét, átvéve Reginóból a poenitentia-ra vonatkozó részeket.

A XIX. könyv neve Corrector, (Medicus) vagyis „liber poenitentialis."

A XX. könyvet pedig *Speculator*nak nevezik, mivel teológiai kérdésekről szól: az ember teremtéséről, bukásáról, a predestinációról, a végső célról és kegyelemről.

3. Források. — A bevezetésben szerző röviden megjelöli forrásait. *Fournier* szerint főleg a Coll. Anselmo dedicata-t használta, amelyből 582 fejezetet, a Regino-féle Synodales cause-ból pedig 281 fejezetet vett át.

4. Módszer. — A forrásszövegeket nagy szabadsággal céljához igazította, módosította. A szövegek számos felírását másra változtatta. Mind a római kapitulárék törvényeit, mint a római jogból vett törvényeket egyházi törvényekre változtatta; a partikuláris zsinatok kánonjait nevesebb zsinatoknak tulajdonította vagy a római pápáknak tudta be.

E változtatást azért eszközölte, mert nagyobb tekintélyt akart biztosítani az egyes törvényeknek és egyben a kor követelményeinek megfelelő jogot akart nyújtani.

Burchardus nem ellenséges szándékkal eliminálta gyűjteményéből a civil hatalmat; hanem míg a vallás dolgában elismeri annak védelmét és segítségét, a világiak minden illetéktelen ingerenciáját, mint annyi korabeli bajnak a forrását, — elutasította.

6. Gratianus előtt egyetlen más gyűjteménynek sem volt ilyen *nagy hatása.*

A hatás okai a következők:

a) Burchard gyűjteménye teljes volt, s a különböző anyagot, külső és belső fórumot teljes egészében felölelte. Módszertanilag jól rendezett, úgyhogy ki-ki könnyen megtalálhatta, amit keresett benne. Ezt nem lehet elmondani sem a Ps.—Isidorusról, sem a Coll. Anselmo dedicata-ról.

b) A szerző mérsékelt tanokat hirdet; középúton halad, tartózkodik a szélsőségektől.

c) Az érvényes és korának megfelelő jogot hozza. Azért az elévült szövegeket vagy elhagyta, vagy megváltoztatta. Méltán nevezhető Burchardus dekrétuma a *XI. század egyházjogának.*

35. § A VII. Gergely-féle reform gyűjteményei

Általános elvek. Ezek a gyűjtemények mind Itáliában keletkeztek és VII. Gergely közvetlen vagy közvetett befolyására jöttek létre.

Megegyeznek az előző gyűjteményekkel az egyházi reform általános céljaiban: a visszaélések kiküszöbölésére irányulnak.

Különböznek azonban a választott cél elérésének módjában és az eszközökben. A reformáció eredményességének biztosítása végett a római pápa hatalmából indulnak ki, amennyiben különböző szövegekkel bizonyítják, hogy az egész Egyházra kiterjed hatalma és joghatósága, s megvédik a világi hatalom ingerenciájával szemben.

Ezért:

1. Az *egyházi fegyelmet* csak azokkal a törvényekkel sürgetik, amelyeket a római pápa kifejezetten vagy hallgatólagosan jóváhagyott; azért a római fegyelemmel ellenkező okmányokat kizárják. Hasonlóképpen tartózkodnak egyes vidékek partikuláris jogát (pl. Gallia, Hispánia, Germania) tartalmazó zsinatoktól és gyűjteményektől.

Ugyanezt kell mondani főleg Anglia és Hibernia penitenciális könyveiről. Ps.-Isidorus gyűjteményét azonban, mint autentikus könyvet átveszik.

2. A helytelen szokások és helyi *visszaélések* ellen az egyetemes zsinatokkal, a pápák és szentatyák mondásaival egyező apostoli hagyományt sürgetik. Ezt új szövegekkel és okmányokkal is igyekeznek bizonyítani, amelyeket a római egyház levéltáraiból — a Liber pontificalisból, Liber diurnusból, a római ordókból (ordines Romani) az egyháznak engedélyezett kiváltságokból, a szentatyák műveiből stb. merítik.

I. COLLECTIO 74 TITULORUM[101]

Időrendben az első gyűjtemény, amelyet Hildebrand inspirációjára 1074—76 között a *Cancellaria Pontificia* dolgozója készített. A művet a római kúria és a szentszéki követek használatára szánták, miért is méltán nevezhető a reformáció első kézikönyvének.

A könyv részletesen tárgyal a római pápa primátusáról és jogairól, a szerzetesek exemptiójáról, a klerikusok elleni eljárásmódról, a püspökök kinevezéséről, a klerikusok szenteléséről, stb. 315 fejezetből áll.

A szerző anyagát Ps. Isidorusból, pápai dekretálisekből, I. Gergely

[101] Kiadása nincs. A kéziratokat *Fournier* hozza: II/14. — Vö. *Kurtscheid—Wilches*, I, 157—158. — *Stickler*, I, 167. —

leveleiből, a szentatyák mondásaiból merítette. Hívják *Diversorum sententiae patrum*-nak is.

Burchardus dekrétumát nem idézi. Az idézett szövegeket interpolálta, megváltoztatta.

II. CAPITULARE CARDINALIS ATTONIS[102]

(Defloratio canonum)

Atto milánói püspököt II. Sándor pápa kreálta bíborossá. Résztvett az 1079. és 1081. évi római zsinaton. A római Márk-templom (amely tituláris temploma volt) papságának használatára capitulare-t, ill. breviarium canonum-ot írt; — valószínűleg II. Sándor pápasága alatt (1061—1072).

Igazi és hamis dekretálisokat tartalmaz Kelemen pápától I. Gergelyig, amelyekben megvédi a római pápa jogait, tárgyalja a klerikusok jogait és kötelességeit, a szentségek kiszolgáltatását, a cenzurákat, az egyházi bíróságokat, stb.[103]

III. COLLECTIO ANSELMI LUCENSIS.[104]

1. *Szerzője.* — Anselmet II. Sándor (1061—1073) 1073-ban luccai püspökké nevezte ki, s csakhamar VII. Gergely elveinek bátor harcosává lett. VII. Gergely halálos ágyán azok között említi, akik méltók a pápai székén követésére; 1086-ban halt meg és a következő évben III. Viktor pápa szentté avatta.

Anselm írásai között kiemelkedik a *Collectio canonum*, amely a VII. Gergely-féle reformáció főbb gyűjteményei közé tartozik. Befejezést nyert 1083 körül. Biztos, hogy 1081 után, mivel VII. Gergelynek ebből az évből származó levelét még közli.

[102] A gyűjteményt kiadta *Mai* bíboros: Scriptorum veterum nova collectio. VI, 2. Romae. 1832. p. 60—100. — *Zeiger*, I, 52. tévesen hivatkozik *Mignere* (137, 27), ahol Otto Vercellensis Capitulare-ja található. — Vö. még *Kurtscheid—Wilches*, I, 157. *Stickler*, I, 166. — Eph. Juris Can. 1955. 377.

[103] Minthogy a bevezetésben a szerző panaszkodik, hogy nincs semmiféle joggyűjtemény, azért biztos, hogy a Coll. 74 tit. előtt keletkezett, kb. 1074-ben.

[104] Card. *Mai* a capitulumok címét publikálta (Specilegium. Roma. VI. p. 312—395.) — *Thaner* kiadta a három utolsó könyv kivételével: Anselmi episcopi Lucensis collectio. Innsbruck. 1906. és 1915. — *Migne, PL.* 149, 185. skk. — Vö. *Kurtscheid—Wilches*, I, 158. — *Zeiger*, I, 53. — *Plöchl*, II, 406. — *Stickler*, I, 170.

A későbbi pápák dekretálesei és egyes törvényszövegei kétségtelenül hozzáadások.

Egyébként a gyűjteménynek különböző recenziói vannak. A kollekció 13 könyvre oszlik. A kapitulumok száma is különböző. Az egyes recenziókban és kéziratos kódexekben összesen kb. 1170 kapitulum van.

2. *Hatása* igen jelentős volt. A Gergely-féle gyűjtemények közül a legfonosabb. A későbbi írók mint a kánonjog forrását használták. *Ettől függnek:* a Collectio Terraconensis, Decretum et Panormia Ivonis, Polycarpus Card. Gregorii és a Decretum Gratiani.

IV. COLLECTIO CARDINALIS DEUSDEDIT[105]

1. *Szerző.*

Deusdedit bíboros kánongyűjteménye 1083—86 között keletkezett. Amint Anselmus Lucensis, úgy Deusdedit is VII. Gergely familiárisa és az Egyház szabadságának védelmezője. Joggyűjteményét valószínűleg VII. Gergely buzdítására készítette.

2. *Célja.*

A szerző szándékát világosan kifejezi a bevezetésben: „Ego auctoritate ipsius, sc. Romanae Ecclesiae, privilegium, quo omni christino orbi praeeminet, ignorantibus patefacere cupiens ex variis SS. Patrum et christianorum Principum auctoritatibus potioribus quibusque in unum congestis praesens defloravi opusculum. Cum igitur Romana Ecclesia per Beatum Petrum supremam habeat potestatem, absque Romani Pontificis sententia nec concilia celebrari, nec episcopos damnari et omnia negotia maiora ad eiusdem judicium debere deferri..."

3. *Felosztás.*

Deusdedit gyűjteményét négy könyvre osztotta, s ezek sorrendjét már a bevezetésben jelzi.

Az egyes könyvekben, illetve részekben a tekintélyeket általában időrendben hozza: vagyis először a szentírási szöveget, második helyen a zsinati kánonokat, harmadik helyen a pápai dekretálisokat, azután a szentatyák mondásait és a civil tekintélyeket.

[105] Az első kiadást 1869-ben Pius *Martinucci* vatikáni könyvtári prerektus készítette ugyanazon könyvtár kódexe nyomán. *Címe:* Deusdedit presbyteri Card. tituli SS. Apostolorum in Eudoxia collectio canonum e cod. Vaticano. Venetiis. 1869. — Wolf von *Glanwel* új kiadást publikált: „Die Kanonensammlung des Kardinal Deusdedit." Paderborn. 1905. Az I. rész a gyűjtemény szövegeit hozza a bevezetéssel. — *Kurtscheid—Wilches,* I. 159. — *Zeiger,* I. 53. — *Stickler,* I. 172. — *Plöchl,* II. 406.

4. *Forrásai.*

A szerző a zsinatokat többnyire Dionysius recenziója szerint idézi. A pápai dekretálisokat részben Ps.-Isidorosból, leginkább azonban VII. Gergely registrumából és a lateráni levéltárból meríti.

A XIX. századig csak néhány capitulum és a kérdések elenchusa jelent meg nyomtatásban.

V. LIBER DE VITA CHRISTIANA[106]

1. *Szerzője.* — Bonizo 1075-ben sutri-i majd 1086-tól piacenzai püspök.

Bonizo lelkesen támogatta VII. Gergely reformációját. Jogi szempontból megemlíthetjük 10 könyvből álló gyűjteményét, amelyet 1089—1095 között öregségében alkotott.

Helytelenül nevezik ezt a gyűjteményt néha Decretumnak, mivel nem tisztán kánonjogi gyűjtemény. A könyv a jogszabályokon kívül a klérus és a nép számára tanításokat, buzdításokat, instrukciókat is tartalmaz, úgyhogy a gyűjtemény címe: *Liber de vita christiana.* — A szerző az egyes részeknek nem ad címet, csak a tárgyalandó anyag summariumát.

2. *Források.* — Az anyagot csaknem ugyanazokból a forrásokból merítette, mint Anselmus és Deusdedit. Többek között Regino, Burchardus gyűjteményeit és Cummeanus penitencialéját is használta.

VI. POLYCARPUS[107]

1. *Szerzője:* A gyűjtemény szerzője, *Gregorius,* a Szent Chrysogonus templom bíborosa volt, aki művét Didacus compostellai (S. Jacobi) püspöknek dedikálta; művét kb. 1104—1106 között fejezte be.

A szerző *Polycarpus*nak nevezi művét, mivel különböző forrásokból állította össze anyagát.

A még ki nem adott gyűjtemény nyolc könyvre oszlik.

2. *Források.*[108] Burchardus Decretumán kívül használta a Coll.

[106] A gyűjtemény kiadása sokáig hiányzott. *Mai* bíboros csak egy részét tette közzé kivonatosan: Nova Bibliotheca Patrum. VII. 1—76. Romae 1854. — *Kritikai kiadását* közzétette: *E. Perels,* Liber de vita christiana. Berlin. 1930. — *Irodalom: Zeiger,* I. 53.; *Stickler,* I. 174.; *Kurtscheid,* I. 161.; *U. Lewald,* An der Schwelle der Scholastik, *Boniso von Sutri.* Weimar. 1938.

[107] PL. 56, 36. *Theiner,* Disquisitones criticae. Romae. 1836.; *Fournier,* Une collection canonique Italienne du commencement du XII. siécle. Grenoble. 1894. — *Kurtscheid,* I. 161.; *Zeiger,* I. 53.; *Stickler,* I. 178.

[108] *Plöchl,* 407, *Feine,* I.[2] 146.

Anselmo dedicata-t, Anselmus Lucensist, Coll. XII. partiumot, a római jogot. A gyűjtemény nagyrészt átkerült Gratianus dekrétumába.

Az *irodalomra* nézve megtekintendő: *Ballerini* testvérek. Paris. IV. cap. 17. — *Thenier,* Disquisitiones criticae in praecipuas canonum et decretalium collectiones. Romae. 1836. p. 356., aki a titulusok rubrikáit adta ki, — *Fournier,* „Une collection canonique Italienne du commencement du XII. siecle. Grenoble. 1894.

VII . COLLECTIO BRITANNICA[109]

Különös jelentőséggel rendelkezik mind a kánoni anyag, mint pedig a római jog szempontjából. Azért nevezik Coll. Britannica-nak, mivel egy XI. századi brit múzeum kódexében találták meg. Itáliában keletkezettt, 1090 körül.

Az egyházi jog szempontjából többek között 233 olyan jelentős dekretálist hoz Gelasius pápától († 496) II. Orbánig († 1099), amelyek *csak* ebből a gyűjteményből ismeretesek előttünk. A szerző valószínűleg azokból a gyűjteményekből merítette anyagát, amelyeket VII. Gergely készített a reform érdekében, de nem maradtak ránk.

A *római jog* szempontjából jelentősége abban van, hogy a Pandekták szövegéből olyan kivonatot hoz, amely egyedül ebben a gyűjteményben maradt ránk. 93 szöveg található benne, amely először szerepel középkori kánongyűjteményben.

36. § Galliai gyűjtemények

A főbb galliai gyűjtemények ebben a korban már az egymásnak ellentmondó kánonok összeegyeztetésére törekszenek. Ilyenek: Coll. Ivonis Carnutensis, Coll. Terraconensis, Coll. Caeseraugustana, Coll. Algeri Leodiensis.

[109] A pápai dekretálisokat leírta *P. Ewald,* Die Papstbriefe der Britischen Sammlung in Neues Arch. f. KR. 5 (1880) 277. skk. 505. skk. — A római jog szövegekre nézve vö. Max *Conrad,* Historia fontium et litterarturae juris Romani in prima parte medii-aevi. Leipzig. 1892. — *Fournier,* II. 155.

I. COLLECTIONES IVONIS CARNUTENSIS[110]

(Coll. tripartita, Decretum, Panormia)

Ivo kb. 1040-ben született; Párisban filozófiát, a beccai monostorban pedig Lanfrancótól teológiát hallgatott. Kanonok (Quintin), majd ugyanott a szabályozott kanonok prépostja lett 1078-tól. 1091-től *chartresi* püspök lett (Carnutensis) és a következő évben maga II. Orbán pápa szentelte fel. Az invesztituraharcban hűségesen a pápák mellett állt; írásai okos mérsékletükkel, de következetességükkel és bátorságukkal egyaránt kiválnak. Meghalt. 1116-ban.

Három kánonjogi gyűjteményt tulajdonítanak Ivonak.

a) *Collectio tripartita.*

Mint a neve is mutatja, három részre oszlik; a részek pedig titulusokra. Az I. rész időrendben főleg pápai dekretálisokat tartalmaz 655 titulusban, amelyet Ps. Isidorustól vett át.

A II részben a zsinati kánonok vannak a *Coll. Hispanica* alapján bizonyos hozzáadásokkal.

A III. rész 29 titulusában a szentatyák szövegeit és a római jog kivonatát hozza Ivo decretum nyomán. Ezért e harmadik rész minden bizonnyal csak később kapcsolódott az első kettőhöz.

Az I. és II. részt egységesnek tekintik és *Collectio A*-nak hívják, míg a III. résznek *Collectio B.* a neve.

b) *Decretum.*

A második gyűjtemény 17 könyvre oszlik és 3760 capitulumot foglal magában. A sorrend követi Burchardus Decretumának rendjét, akinek gyűjteményét csaknem egészen átvette Ivo, mintegy 1600 szöveget. A többi részt a Collectio Britannicahoz hasonló gyűjteményből, az Epitome Julianiból, a Breviarium Alarici-ból és a frank kapitulárékból vette. A XVI. könyv több római jogi szöveget tartalmaz; a decretum utolsó dekretálisa II. Orbántól való. (1088—1099.)

c) *Panormia.*

(1095 körül) — E gyűjtemény nyolc könyvre oszlik és elrendezésében felülmúlja a decretumot. Anyag szempontjából tulajdonképpen a Decretumnak rövidebb, szisztematikus formában való kiadása. A III. és IV. könyvben ezenkívül a szerző a Coll. 74 titulorum-ot és és a Britannica-hoz hasonló gyűjteményt használt.

[110] Ivo dekretumát először Joh. *Molineus* adta ki: Ivonis Carnutensis opera omnia. Lovanii. 1561. — A Panormia először Bázelben jelent meg 1499-ben. Mindkettő megtalálható: Migne, PL. 161. 47. sqq. 1041. sqq. — Vö. *Plöchl*, II. 407.

3. *Szerző.*

A három gyűjtemény szerzőségéről és azoknak egymáshoz való viszonyáról eltérőek a vélemények. Ma általában mégis Ivonak, illetve tanítványainak tulajdonítják, mégpedig nem mint anyaggyűjteményt, hanem Burchardus dekrétumának javított kiadását, amelyet kora követelményeihez alkalmazott.

4. *Keletkezési idő.*

A Collectio A. Tripartitae 1093—94 körül, a Decretum 1094-ben, a Collectio Tripartita kevéssel utóbb, a Panormia 1094—95-ben keletkezett. A sorrend tehát:

Collectio A. Tripartitae.

Decretum.

Előbb Collectio B., utána a Panormia.

5. *Hatása.*

Ivo dekrétuma nagy terjedelme miatt kevés kéziratos kódexben maradt ránk, viszont a Panormia számos kéziratban szerepel.

Mivel azonban Ivo gyűjteményei a forrásokból minden hamis felírást és rontott szöveget felvettek, azért ezek a defektusok a következő kánongyűjteményekbe, főleg Gratianus dekrétumába is átszármaztak.

6. *A gyűjtemény jellege:*

Ivo igen nagy tekintélynek örvendett kortársai előtt. Jól ismerte korának kánonjogát. Burchardus gyűjteményei a VII. Gergely-féle reformációba nem illettek bele, VII. Gergely gyűjteménye viszont az Alpokon túl merevnek tűnt fel. Ivo saját gyűjteményében a kettő között iparkodott reális álláspontot elfoglalni. Pl. az Egyház és állam közötti problémák tekintetében *konciliánsabb;* csak azokat az állami törvényeket utasítja el, amelyek az Egyház törvényeivel és fegyelmével ellentétben vannak. Az investiturát *quoad temporalia tantum* laikusoknak megengedi.

II. COLLECTIO TARRACONENSIS[111]

1. *Szerző és keltkezési idő.*

Szerzője ismeretlen.

1085 és 1090 között, vagyis VII. Gergely halála után és II. Orbán

[111] Mindeddig kiadatlan maradt. *Ballerini* rövid ismertetést ad. Pars. Iv. cap. 13. n. 10. *Fournier* a gyűjteményt leírja. (II. 240.) *Kurtscheid*, I. 165.; *Zeiger*. I. 54.; *Stickler*. I. 176.

aktáinak elterjedése előtt keletkezett. *Poblet* helységben Tarragona mellett egy cisztercita kolostorban találták meg. Gallia délnyugati vidékén.

Két részből áll. Az első rész 6 könyvben a Coll. 74. titulorum-ot foglalja magában. — A II. rész a zsinatokat hozza a Hispana nyomán.

III. COLLECTIO CAESARAUGUSTANA[112]

Nevét lelőhelyéről (Zaragoza) kapta, ahol a karthauzi kolostorban őrizték.

18 könyvre oszlik.

1110—1120 között keletkezett Észak-Spanyolországban vagy Burgundiában, illetve Auitániában.

A jog egységesítésére és a jogszabályok közötti ellentétek kiegyenlítésére törekszik.

Anyag szempontjából függ Anselmus Lucentistől, Ivo dekrétumától és Tripartitájától.

IV. COLLECTIO ALGERI LEODIENSIS[113]

Algerus L. a lüttichi székesegyházi iskolának (kb. 1055—kb. 1132) volt tanára; 1121-ben belépett a cluny kolostorba. 1131 körül halt meg. Különböző dolgokat írt, amelyek részint a teológiához, részint az egyházjoghoz tartoznak. Jelen műve nem kánongyűjtemény, hanem értekezés az egyházi disciplináról. 1105-ben írta.

Az I. részben (De misericordia) (cap. 1—89.) azokról az esetekről szól, amelyekben a törvény szigora enyhítendő és a méltatlanok által kiszolgáltatott szentségek érvényességéről. A II. részben a törvény alkalmazásáról szól a jog szigora szerint és a klerikusok vádolási módjáról. (cap. 1—53.) A III. részben szól a kiközösítettekről, eretnekekről, szakadárokról és az általuk kiszolgáltatott szentségek érvényességéről.

A szövegekhez gyakran kommentárt is fűzött. Iparkodott a különböző, elütő szövegeket összehangolni és a tételt tekintélyekkel igazolni.

[112] Nyomtatásban nem jelent meg. A könyvek címeit lásd *Ballerini*, pars. Iv. cap. 18. II/11. — A gyűjteményt leírja: *Fournier*, in N. R. hist. de droit français 45. 1921. és második könyv II. 269. — *Kurtscheid*, I. 195. *Zeiger*, I. 54. *Strickler*, I.

[113] Irodalom: Migne. PL. 180. — *G. Le Bras*, Le liber de misericordia et iustitia d'Alger de Liège. In N. R. hist de dr. fr. et etr. t. 45. (1921) 80—118. — *M. Grabmann*, Geschichte der scholastischen Methode. Freiburg. 1909. II. 135. *Plöchl*, II. 411.

II. korszak:

A CORPUS JURIS CANONICI KIALAKULÁSA

37. § Decretum Gratiani[114]

Az eddigi joggyűjtemények helyébe Gratianus nagy műve révén egyetlen sajátos jellegű gyűjtemény lépett, amely a későbbi kanonisták és törvényhozók munkája révén *Corpus Juris Canonici*-vé bővült. Jóllehet e *corpus*, mint egész sohasem részesült pápai megerősítésben, mégis a kánoni jog egyik fő forrásává vált.

I. *A mű szerzője.*

Joannes Gratianus olasz származású kamalduli szerzetes. Valószínűleg *Chiusiban* (Tuscia), mások szerint viszont *Carraria*-ban (Orvieto) született. Születési éve ismeretlen. Bolognában Szent Félix és Nabor kolostorában teológiát tanított (magister divinae paginae), főleg annak gyakorlati részét.

Tudományos előképzettségére vonatkozólag csak feltevésekre szorítkozhatunk. A kamalduli rend sajátossága: egyrészt a kontempla-

[114] Az óriási Gratianus-irodalomból néhány újabbat közlünk csupán: *Oesterle*, De systemate Decreti Gratiani. Jus. Pont. 1900. 95—103. ua. De divisione et systemate Decreti Gratiani uo. 1931. 208—212. — *F. Gilmann*, De systemate Decreti Gratiani. J. Pont. 1934. 190—193. 1935. 367—271. — 1937. 29—34. — Gratianus kéziratai a vatikánban: Eph. J. Can. 1955. 96. — *Gilmann*, Wann kam das Wort condordantia auf. Arch. 1932. 482—487. — *G. Le Bras*, Vues sur les problemes posés autour du Decret de Gratien. Apoll. 1948. 112—17. — *Van Hove*, Que Gratianus contulerit methodo scientiae canonicae. Apoll. 1948. 12—24. — *B. Jacquelin*, Note sur deux manuscrits du Décret de Gratien de la Bibliotheque Vaticane. Eph. J. C. 1953. 288—290. — ua. Liste de manuscrits du Décret de Gratien conservés au Vatican, Eph. J. C. 1955. 96—100. — *G. Mai*, La moderna critica Grazianea e l'opera di Carto Sebastino Berardi. Diritto. 1952. 473—535. — *P. G. Caron*, In margine al confesso di studi canonistici per l'ottavo centennario del Decretum Gratiani. — Diritto. 1952. 545—563. — *G. Fransen*, La date du Décret le Gratien. Revue d hist. eccl. 1956. 521—531. — *G. Rossi*, Per la storia della divisione del Decretum Gratiani e delle sue parti. Il diritto. 67. 1956. 201. — *A. Vetulani*, Encore un most sur le droit Romain dans le Décret de Gratien. Apoll. 1948. 129—134. — *Studia Gratiana per octava Decreti saecularia auctore consilio commemorationi Gratianae instruendae edita* curantibus J. *Forchielli* et A. *Stickler*. Bononiae. I—VI. 1955. — Magyarul ismertette: *Móra Mihály*, Egy középkori jogkönyv 800. évfordulójára rendezett kongresszus kiadványai. Századok. 1959. 2—4. szám. 626—632. — *Móra*, Die Frage des Zivilprozesses und der Beweislast bei Gratian, Pécs, 1937. — *Ua.* Magister Gratianus mint perjogász, Bp. 1938.

Kurtscheid—Wilches. I. 168 sq. — *Zeiger*. I. 59. sqq. — *Stickler*, I. 200. sqq. — *Plöchl*, II. 411. — *Feine*, I. 228.

tív remeteélet, főként a pompás Camaldoliban, másrészt a szociális-lelkipásztori tevékenység, főleg városokban. E kettős munka bizonyára Gratianus fejlődésére is mély benyomást tett. A szociális érzék a ferencesek előfutárává, a tudományos törekvés pedig a domonkosok lelki rokonává tette a kamalduli rendet. A rendnek ez a sajátossága magyarázza meg, hogy maga Gratianus, korában olyan haladó és életszerű tudott lenni, „így nagy műve nem szobatudósság színtelenségét, hanem az élettel szoros kapcsolatot ápoló tanári munka eredményét mutatja."[115]

Életének körülményei ismertlenek előttünk. Meghalt *1160* előtt, mert ez idő után a neve alatt megjelent művek már nem említik az élők között.

II. *A Decretum keletkezési ideje.*

Gratianus művét, mint kánonjogi előadásainak gyümölcsét kb. *1140*-ben fejezte be. Biztosan a III. lateráni zsinat (1139) után írta, mivel ennek kánonjai már benne vannak a gyűjteményben; *Petrus Lombardus* viszont 1150 körül már használta a dekrétumot. Sőt: Magister Rolandus (III. Sándor pápa) idején (1148 körül) Summa-t írt a dekrétumhoz. Mivel Gratianus II. Ince (1130—1143) első éveiről való dekretáleseit még felvette gyűjteményébe, az utolsó évekből származókat azonban nem, a kollekció valóban 1140 körül keletkezhetett. E dátum mellett bizonyít a fellebbezési formula is (c. 31. C. II. q. 6.), amely 1140-ből származik. A nagy mű összeállítása minden bizonnyal több évet vett igénybe, s a mestert nyilván támogatták tanítványai és rendtársai is. *Plöchl* keletkezését hatalmas anyagára való tekintettel 1139—1151 közé helyezi. (im. II. 412)

III. *A mű címe.*

Gratianus munkájának a *Concordia discordantimum canonum* címet adta, amint a legrégibb kommentárok tanúsítják.

A XII. századtól kezdve azonban már a művet *Decreta, liber decretorum* vagy *Corpus Canonum* címen emlegetik a dekretalisták. A Decretum elnevezés a XIII. századtól már általános, bár a mű természetének nem teljesen felel meg ez.

IV. *A mű célja.*

A nagy munka célját maga a cím is világosan kifejezi. A sokféle gyűjteményben szétszórt kánonokból teljes gyűjteményt akart nyújtani; egyben meg akarta oldani az egyes törvények valóságos vagy

[115] *Plöchl*, II. 412.

látszólagos ellentéteit; az iskola és a bíróságok részére elméleti és gyakorlati gyűjteményt kívánt készíteni. Célja: „az ellentmondó kánonok összehangolása."

Kettős cél lebegett a szerző szeme előtt; egyrészt az előző gyűjteményekből egy egységes, egyetemes, szisztematikus kollekció kiépítése, amely minden hasonló gyűjteményt feleslegessé tesz; — másrészt a törvények mellett tudományos kánonjogi disciplinát is nyújtani, amelyben megteremti az ellentétek összhangját. Végső soron Gratianus írta meg a kánoni jognak, mint tudománynak az első kézikönyvét.

V. *Felosztása.*

Az egész gyűjteményt maga Gratianus három részre osztotta.

A *Pars Prima* 101 distinkciót foglal magában. Szól a jog fogalmáról és forrásairól (dist. 1—30.); e részt a szerző initium-nak vagy *principium*-nak nevezi; mások néha *Tractatus Decretalium*-nak. A 31—101 distinkció tárgyal az egyházi személyekről és egyházi hivatalokról. Ezt a részt *tractatus ordinandorumnak* nevezi. — Az I. résznek distinkciókra való felosztása valószínűleg *Paucapalea-tól* származik. (Gillmann) A distinkciók caput-okra vagy capitulumokra oszlanak a régebbi kiadásokban. Később *kánon*oknak nevezik őket.

A *Pars Secunda*-t maga Gratianus 36 „*causa*"-ra osztotta fel, amelyek ismét quaestiok-ra, ezek pedig caputokra vagy kánonokra oszlanak. A causák főleg a perjoghoz tartoznak; de Gratianus e részben tárgyal az egyházi javakról (c. 1—14), a szerzetesjogról. (15—20.); a házasságjogról (21—36.). A 33. causa 3. quaestiójából külön tractatus készült: De *peonitentia,* amely 7 distinkcióra oszlik. E tractatus biztosan Gratianustól származik, mivel a Decretum más részeiben hivatkozik rá. Pl. c. 24. C. XI. qu. 3. után.

E traktátus distinkciókra való felosztása először Rufinusnál jelenik meg.

A *Pars Tertia*-t *liber de sacramentis*-nek szokták nevezni. Szól az Oltáriszentségről, keresztségről, bérmálásról, az ünnepekről és a böjtről, a szentelményekről és az áldásokról. Mivel az első distinkció a templom konszekrálásáról szól, *de consecratione* néven is idézik.

A kéziratokban gyakrabban, mint a Decretum II. részének 37 causaja jelenik meg. 5. distinkcióra oszlik, ezek pedig caputokra. Ezt a felosztást, mint az I. részben is, valószínűleg Paucapalea eszközölte.[115]

[116] R. *Sohm* fentebb ismertetett elméletének megfelelően önkényesen osztja fel a Decretumot két részre. (Das altkatholische Kirchenrecht und das Dekret Gratiani. München. 1918. Cáfolat. *Gillmann* in. Arch. KT. 106 (1926) 472.

VI. *Forrásai.*

A Szentírás, jus naturae, zsinati kánonok, pápai dekretálisok és dicta SS. Patrum a forrásai. A szöveget nem eredeti forrásokból, hanem más gyűjteményekből merítette s így téves szövegeket is átvett. (Pl. Ps. Isidortól.) Az olyan szövegeket, amelyek nem Gratianustól erednek *Palea*-nek nevezik, mivel az első ilyen hozzáadásokat tanítványa és rendtársa: *Paucapalea* eszközölte.

Közvetlenül a forrásokból veszi Jusztinián római törvényeit, az 1139 évi lateráni zsinat kánonjait, II. Paschal (1099—1116) és II. Ince (1130—1143) dekretálisait.

VII. *Módszer.*

Gratianus nemcsak kánongyűjteményt, hanem a kánonjogból tudományos művet is akart adni. Skolasztikus módszert követ lüttichi *Algerius* és chartresi *Ivo* nyomán haladva. Először hozza a *tételt*, distinkciót vagyis jogszabályt, az első részben. Ezt röviden előadja, tekintélyekkel (auctoritates) és jogi szövegekkel bizonyítja. A nehézségeket — vagyis a valóságos és látszólagos ellentmondásokat bizonyos normák szerint iparkodik közös nevezőre hozni. (D. 29—31) Hasonlóképpen jár el Gratianus a II. részben. Először hozza a causa-t, vagyis elmondja a való vagy kitalált jogesetet, amelyet azután tekintélyekkel old meg.

A Decretumban eszerint kétféle anyagot lehet megkülönböztetni: a *doktrinális* anyagot, amely teljesen Gratianustól ered és az *auctoritas*-okat, jogi szövegeket. A doktrinális részhez tartoznak a *Dicta et explicationes Gratiani* (régen paragrafusoknak is nevezték); azután a causák, rubrikák, amelyek a szöveg tartalmát röviden jelzik, részben a felírások is.

Auctoritások: az egyházi szövegek, kánonok, dekretálisok, dicta Patrum, Liber Diurnus, Pontificale, a római ordókból vett szövegek, stb.

VIII. A Decretum jelentősége[117]

Minden előző gyűjteményt felülmúl, de sem kifejezett pápai intézkedéssel, sem egyetemes jogszokás révén nem emelkedett kötelező törvényerőre; *magánjellegét* mindvégig megőrizte.

A Decretum a régebbi kánongyűjteményekkel szemben nagy haladást jelent, jóllehet módszer és kritika tekintetében még sok kívánnivalót hagy hátra. — *Molinaeus* pl. így ír róla: „qui in Gratiani vo-

[117] *Plöchl* II. 411, sköv. *Feine* I. 228, sköv. old.

lumine methodum investigant, videntur mihi absimiles iis, qui delphini in silvis, aut in fluctibus apri venationem instituunt, quod, ut proprius loquar, quod sentio, qui ea quaerunt, quae nusquam sunt..." (Migne PL. 161.36.)

IX. A Decretum emendációja

1. A *Corpus Juris Canonici* hivatalos római kiadása kapcsán (Editio Romana) került sor külön e célra rendelt bíborosi bizottság által (Correctores Romani) a Decretum átnézésére. — A cél elsősorban a műben szereplő szövegek autenciájának helyreállítása volt.

2. *Secunda Lipsiensis.* Aem. Friedberg 1879-ben a Decretum eredeti szövegét iparkodott visszaállítani úgy, ahogy az Gratianus kezéből kikerült. Hozza a római korrektorok jegyzeteit is. 1922—28-ban újra kinyomtatták.

X. Idézési mód:

Gratianus egyéni tudományos véleményét, mint láttuk az ún. *dictum*-mal fejezi ki (Dictum Gratiani, régebben paragrafus). Az első dictumot rendesen principiumnak nevezi. A probléma-felvetés bevezető része: *expositio.* Hosszabb dictumok paragrafusokra oszlanak. A Gratianus által felhasznált forráshelyeket (auctoritates) *„canones"*, (régebben: „capitula") elnevezéssel illetik.

A Decretum három részét modern könyvekben a következőképp szokták idézni:

Pars prima: c. 5, D 1; prim. ad D 10; dict. c. 6, D 10; dict. ante c. 13, D 4.; dict. p. c. 12, D 4.

Pars secunda: c. 10, C 27, qu. 2; Exp. C. 27, qu 2; dict. § 2. c. 29. C. 27, qu. 2.

(Tractatus de poenitentia (C 33 qu. 3. esetében) külön szabály érvényesül: C. 3. D 7, de poen.).

Pars tertia: c. 1, D. 5. de cons (consecratione).

I. fejezet:

A PÁPAI ÜGYLEVELEK GYŰJTEMÉNYEI IX. GERGELYIG

Gratianus Decretuma után a kánonjogtudomány csodálatosan fellendült, a római pápa tekintélye pedig általános elismerést nyert és annak gyakorlata közvetlenül és egyetemesen érvényesült. Ezért a földkerekség minden tájáról a vitás ügyeket a pápához terjesztették. A pápák feleleteikkel és dekretális leveleikkel sok vitás kérdést oldottak meg, amelyek az egyetemes törvény erejét nyerték el. Minthogy Gratianus Decretumán kívül álltak, szerte kalandoztak, ezért *Extravangantes*-nek szokták nevezni őket. Ezeket a dekretálisokat először Gratianus Decretumához csatolták, mint a Paleákat. Meglehetősen nagy a számuk és Gratianus és IX. Gergely között kb. 30-ra tehető a dekretális-kollekciók száma.

Ezek többnyire magángyűjtemények. Nevük a lelőhelyből vagy a kéziratos kódexből ered. Jelentőségük abban van, hogy előkészítették IX. Gergely autentikus gyűjteményét és többnyire a dekretálisok teljes szövegét hozzák.

Eme gyűjtemények között öt nagyobb gyűjtemény emelkedik ki:

38. § Quinque Compilationes antiquae

Időrendben a réginek nevezett gyűjtemények között első helyen áll a

I. Compilatio I. antiqua vagy Breviarium Extravagantium.[119]

1. *Szerzője, neve és célja.*

a) Bernát, aki Paviában született (Bernardus Balbus Papiensis) Bolognában hallgatta *Huguccit*, Gratianus kiváló tanítványát, később ugyanott a jogot tanította. Maga írja, hogy páviai prépost korában készítette a kompilációt, tehát 1188—1191 között. A Summa Huguccionis ugyanis nem keletkezhetett 1188 előtt; még nem tesz ugyanis említést Bernát gyűjteményéről; 1192-ben faenzai püspök.

b) A gyűjteményt maga a szerző *Breviarium extravagantium*-nak nevezni, mert a törvényszöveget gyakran nem teljesen, hanem megrövidítve, kivonatosan hozza.

c) Célja volt egyrészt pótolni a Gratianustól elmellőzött részeket, másrészt a Gratianus után megjelent dekretálisokat összegyűjteni és rendszeresen, egy kötetben közreadni. A cél tehát kettős volt: *colligere et ordinare.*

2. *Módszer.*

Az anyag vagy a Gratianustól mellőzött vagy az utána keletkezett dekrétumokból adódott. Megjegyzendő, hogy *kizárólagosan* jogi szövegeget közöl.

[118] *Kurtscheid,* I. 174. sq.; *Zeiger* I. 67. sq.; *Stickler* I. 225—236. *Ae. Friedberg,* Quinque compilationes antiquae. Lipsiae. 1882.

[119] *Friedberg,* 1. c. p. 1 sqq.

3. *Felosztás.*

Bernát Breviáriumát öt könyvre osztotta fel, a könyveket titulusokra, ezeket pedig caputokra.

Az I. könyv szól a jogforrásokról, az egyházi személyekről és a joghatóságról.

A II. könyv a bíróságokról,
a III. könyv a klerikusok jogairól és kötelességeiről,
a IV. könyv a házasságról,
az V. a bűntettekről és a büntetésekről.

Ennek végén még két titulus áll a Pandekták mintájára: az egyik a szavak jelentéséről (de verborum significatione), a másik a jogi axiómákról (de regulis iuris). A beosztást a későbbi dekretális gyűjtemények is átvették és a glossatorok e verssel jelezték:

iudex, iudicium, clerus, connubia, crimen.[120]

II. Compilatio III.

Bernát Breviariuma után több gyűjtemény keletkezett, amelyek az újabb gyűjtemények számára anyagot szolgáltattak. Ezek között említendő a *„Compilatio Bernardi Compostellani"*, Tancredus szerint míg Bernát Rómában tartózkodott, III. Ince regestáiból még uralkodása idején kompilációt készített, amely öt könyvre oszlik (129 titulus és 479 capitulum). III. Incének olyan dekretáleseit is közölte, „quas Romana curia refutavit".

Csakhamar azonban új gyűjteményre került sor.

Maga III. Ince (1198—1216) jegyzője, *Petrus Beneventanus* (Collivaccinus) által ugyanis (aki először bolognai jogtanár volt) új dekretálisgyűjteményt készíttetett, s *„Devotiones vestrae"* kezdetű bullájával 1210. december 28-án a bolognai egyetem tanárainak és növendékeinek megküldött: *„Ut eisdem (sc. Decretalibus) absque quolibet dubitationis scrupulo uti possint, cum opus fuerit tam in iudiciis, quam in scholis"*. Azért ez az első autentikus dekretális gyűjtemény.

Időrendben az iskola által bevett öt kompiláció között, — jóllehet a második helyet foglalja el — későbbi időben mégis *Compilatio III*-nak nevezték, mivel a következő kompiláció, Joannes Gallensis-é az előző pápák, vagyis a III. Kelementől III. Incéig terjedő pápák dekretáleseit tartalmazza, azért a közölt anyag szempontjából ezt nevezték Compilatio II-nek.

A Compilatio III. 5 könyvre oszlik és 125 titulust meg 483 capitulumot tartalmaz. A dekretálisok III. Incéhez tartoznak, mégpedig 1198—1218-ig.

III. *Compilatio II.* (időrendben III.)[121]

Mivel *Petrus Beneventanus* kompilációja III. Ince dekretáleseit csak 1210-ig tartalmazza, azért Bernardus Papiensis gyűjteménye és III. Ince közötti időből az iskola által bevett dekretális kompiláció még nem léte-

[120] *Kiadások:* Bernát Breviáriumát először adta ki: *A. Augustinus*, 1576. — Ezután *A. Riegger*, 1779-ben. — *Friedberg*, a Corpus Jurisba felvette. — Kritikai kiadásban megjelent: Quinque compilationes antiquae. Leipzig. 1882. címen.

[121] Ae. *Friedberg*, o. c. p. 66. sqq.

zett. Éppen ezért *Johannes Gallensis*, angol származású (Joh. Walesius) bolognai egyetemi tanár (1210—15) új gyűjteményt készített, amely elsősorban III. Kelemen (1187—91) és III. Coelesztin (1191—98) dekretáleseit tartalmazza. Felvette gyűjteményébe azokat is, amelyeket Bernardus elmellőzött III. Sándornál és III. Luciusnál.

E gyűjtemény is öt könyvre oszlik, 106 titulust és 331 fejezetet tartalmaz. A kompilációt — bár magánjellegűnek tekinthető — az iskola befogadta és a közölt anyag alapján *Compilatio II*-nek, vagyis második gyűjteménynek nevezte. *Tancredus* ehhez is Glossa ordinaria-t írt.

IV. Compilatio IV.[122]

A IV. lateráni zsinat után kívánatos volt olyan kompiláció, amely III. Incének mind a Compil. III. által elhagyott, mind pedig ugyanezen pápának utolsó éveiben kiadott dekretálisait közölné. (1210—1216)

Eme gyűjtemény szerzője *Kuttner* szerint *Joannes Teutonicus*, a IV. lateráni zsinat 70 konstitucióját 69-et és III. Ince dekretálisaiból 104-et közölt gyűjteményében.

Bernardus szerint a művét 5 könyvre osztotta, amely 69 titulusra és 189 caputra oszlik.

Jóváhagyás végett III. Incéhez terjesztette; tehát annak halála előtt (1216) már készen volt. Ám nem nyert jóváhagyást. Ezért művét csak III. Ince halála után publikálta 1216—1217-ben.

Magángyűjtemény. Csak 1220 után veszi be az iskola, mint a Compil. IV-et.

V. Compilatio V.[123]

III. Honorius (1216—27) az általa 1226-ig kibocsátott konstitucióka és dekretálisokat II. Frigyes 1220 évi konstitucióival együtt Tancredus bolognai neves jogász útján új gyűjteménybe foglalta, amelyet ezután *Novae Causarum* kezdetű bullájával 1226. máj. 2-án elküldött *Tancredus* bolognai tanárnak és archidiakonusnak, mint „ad rectorem magnificum universitatis." A bullában többek között ez áll: „Nos quasdam epistolas et decretales compilare fecimus et tibi sub Bulla nostra duximus destinandas... mandamus, quatenus eis sollemniter publicatis... utaris et ab aliis recipi facias tam in judiciis, quam in scholis... (*Lijdsmann*, Instrukcio in Jus Can. II. p. 241.)

A gyűjtemény — éppúgy, mint az előzőek — feloszlik 5 könyvre 94 titulusra és 223 capitulumra.

Az iskola azonnal bevette a kollekciót és Honorius kihirdetése miatt autentikusnak tartották. Glosszát írt hozzá Jacobus de Albenga, később faenzai püspök (Faventianus) († 1274)

[122] Ae. *Friedberg*, o. c. p. 135. sq. *Plöchl* II. 417.

[123] Uo. 151. *Gillmann*, Wer ist der Verfasser der Comp. IV. Arch. 116, 127.

39. § IX. Gergely ügylevél gyűjteménye[124]

(Decretales Gregorii IX.: Liber extra: X.)

Gratianus dekrétumának megjelenésétől csaknem egy század telt el. A jogtudomány hatalmas lendületet vett. A pápai dekretálisok számos gyűjteményben láttak napvilágot. Nem volt teljes és kizárólagos hivatalos joggyűjtemény, ezért jogbizonytalanság uralkodott. Ennek eloszlatására maga a hivatalos hatalom, a 80 éves pápa, IX. Gergely (1227—1247) elrendelte új, hivatalos, egyetemes és teljes kánongyűjtemény szerkesztését.

1. *Szerző.*

A kompiláció munkáját a pápa 1230-ban káplánjára és penitenciárusára, *Raymundus de Penafort*-ra bízta, aki 1180 körül született Barcelonában. Bolognában jogi studiumokat végzett és néhány évig a jogot is tanította. 1222-ben belépett Szent Domonkos rendjébe. 1230-ban Gergely pápa Barcelonából Rómába szólítja és rábízza a kánongyűjtemény megszerkesztését. Ezt a hatalmas munkát négy év alatt fejezte be: 1230—1234. 1238—40-ig a Domonkosrend generálisa; azután visszatért Spanyolországba, ahol 1275-ben meghalt. VIII. Kelemen 1601-ben a szentek közé iktatta.

2. *A gyűjtemény neve és felosztása*

A gyűjteménynek sem a pápa, sem Raymund nem adott nevet. Egyszerűen *compilation*ak hívták. Később különböző nevekkel illették: *Compilatio nova, Codex Gregorianus, Compilatio sexta, Liber extravagantium* vagy *Liber extra,* etc. — jóllehet zsinati kánonokat és más tekintélyeket is tartalmaz.

Az előző öt kompilációhoz viszonyítva ez *új kompiláció* volt, azért az előzőeket *régi* kompilációknak kezdték nevezni: *compilationes antiquae.* Főleg azért nevezték ezt újnak, mivel Gergely pápa ezt az előző öt helyébe akarta állítani, hogy legyen *egy és teljes* dekretális gyűjtemény.

A Gratiánus dekrétumán kívülálló és egyházjogi vonatkozású dekretálisokat *extra*-nak szokás nevezni. Nagy X-szel jelzik.

[124] *Kurtscheid—Wilches,* im 176—184. *Zeiger,* I. 69. sq. — *Plöchl* II. 419. *Stickler,* I. 237—251. — IX. Gergely élete. J. Pont. 1934. 124—128. — *Toso,* Decretalium Gregorii IX. cum CJC. comparatio. J. Pont. 1934. 141—144. — *J. C. Serédi,* De relatione inter decretales Gregorii IX. et Codicem. J. Pont. 1934. 170—180. — *Van Hove,* De decretalium Gregorii IX, origine, historia, utilitate et momenti. J. Pont. 1934. 102—120.

Az előző 5 kompiláció mintájára IX. Gergely dekretálisai is öt könyvre oszlanak, amely 185 titulust és 1971 capitulumot számlál.

3. *Forrás és módszer.*

Az anyagot Raymund nagyrészt az öt kompilációból vette. Ehhez csatolt IX. Gergely dekretálisaiból 196 és más forrásból 9 kapitulumot.

A 185 titulusból mintegy 180-at öt kompilációból vett át. A titulusok sorrendjét is megváltoztatta.

Minthogy pápai megbízás alapján nemcsak a dekretálisok összegyűjtése volt a feladata, hanem az iskola és a gyakorlat számára az *érvényes* jogot kellett összeállítania, a következő módszert követte:

a) mindazt, amit a későbbi törvény vagy jogszokás eltörölt, elhagyta. Ugyancsak elhagyta vagy resecalta az egyes dekretálisokban a feleslegesnek ítélt vagy kétes részeket, de sokszor (nem mindig!) jelezte az elhagyott részt e szavakkal: *„et infra."*

Friedberg a Corpus juris új kiadásában ezeket a részeket visszaállította és *kurzív* betűkkel jelölte (partes decisae).

b) A törvények *ellentmondásait* több ízben megszüntette a szöveg áthelyezésével, változtatásával és kijavításával. Ezt IX. Gergely pápa, vagyis a legfőbb törvényhozó tekintélyével tette, mint annakidején Tribonianus Justinianus császár megbízásából eszközölte a correctio-kat és interpolatio-kat a római jogban.

c) ahol a világos törvény hiányzott, ott Raymund új dekretálist kért a pápától és azt megfelelő helyre beillesztette.

d) A dekretálisok felosztásánál Raymund többnyire *Alanus* módszerét követte, vagyis a dekretális elé ugyanannak kezdő szavát illesztette.

e) Az egyes titulusoknál Raymund általában az *időrendet* követi, vagyis először hozza az I. kompilációból vett dekretálisokat, azután a II—III. stb. komplikációból átvett dekretálisokat, végül IX. Gergely kompilációit: a dekretálisokat és konstitucióka t.

f) Minthogy az öt kompiláció titulusainak sorrendjét is többször megváltoztatta, így 113 cap.-ot más titulusba és könyvbe helyezett át.

g) a titulusok és kapitulumok felírását, amelyeket az 5 kompilációban talált, rendszerint nem változtatta meg, ha a törvény szövegét módosította is.

Így Raymund művét 1234-ben fejezte be.

4. *Törvényereje*

Ezt a gyűjteményt a pápa *Rex pacificus* kezdetű bullájával 1234. szept. 5-én ünnepélyesen kihirdette és azonkívül megküldötte a bolognai és párizsi egyetemnek is. E bullában többek között ez olvas-

ható: *„volentes igitur ut hac tantum Compilatione universi utantur in iudiciis et scholis, districtius prohibemus, ne quis praesumat aliam facere absque auctoritate Sedis Apostolicae speciali."*

Ezekből a szavakból világosan kitűnik, hogy e gyűjtemény

a) lex authentica: hivatalos gyűjtemény,

b) lex universalis, amely az összes híveket kötelezi. Nem számít tehát, hogy a gyűjtemény egyes kánonjai vagy dekretálisai spuriusok vagy autentikusok, partikuláris vagy univerzális törvények. Azáltal, hogy bekerültek IX. Gergely gyűjteményébe és kihirdettettek, egyetemes törvényerőre emelkedtek, éspedig abban a formában, amlyben Raymund átvette, bármilyen is volt az eredeti szöveg. Ez áll természetesen a törvények rendelkező részéről, amely a pápa, illetve a zsinat döntéseit tartalmazza.

1° A titulusok *rubrikái* vagyis feliratai, ha teljes értelmük van, törvényerővel bírnak, mivel a gyűjteménynek részei, amely a törvényhozó akaratát kifejezi. Pl. „Ne sede vacante aliquid innovetur." (III. 9.) Ha nem teljes az értelmük, a törvénymagyarázás segédeszközei, de vigyázni kell, hogy a rubrikákból ne következtessünk a szöveg ellen. (Interpretatio rubri contra nigrum non est admittenda.)

A titulusok feliratain kívül a capit.-nak is vannak felírásaik, amelyek a forrásokat jelzik, ahonnan a szöveg származik. Ezek a gyűjtemények forrásai ugyan, de törvényerővel nem bírnak.

2° A caputok *summariumai,* ha híven kifejezik is a törvény értelmét, nem bírnak törvényerővel, mivel nem a törvényhozótól, hanem magánszemélytől erednek. Ugyanezt kell mondani a *kurzíve* visszaállított szövegekről is (partes decisae.)

3° IX. Gergely gyűjteménye *lex unica,* vagyis a gyűjtemény minden részét úgy kell tekinteni, mintha egy napon keletkezett volna, bármi legyen is az egyes részek történeti fejlődése.

Ha tehát az egyes részek között *ellentmondás* mutatkozik, a magyarázatnál nem alkalmazható az ismert axioma: *„lex posterior derogat priori."*

c) Lex exclusiva. A gyűjteménynek kizárólagos ereje van. Azért

1° a kompilációval ellentétes egyetemes törvények hatályukat vesztik.

2° a Gratianus Decretum-a után alkotott egyetemes törvények, ha nincsenek is benne e gyűjteményben, *eo ipso* hatályukat vesztik, ha nincsenek is vele ellentétben.

3° a partikuláris törvények, akár Gratianus előtt, akár utána keletkeztek, mégha ellentétben vannak is a gyűjteménnyel, továbbra is érvényben maradnak. A kodifikációnak ugyanis az egyetemes törvények összegyűjtése volt a célja.

Amikor a pápa megtiltotta új gyűjtemény kiadását, nem az új dekretálisok kiadását akarta megakadályozni, hanem a *régi* jogi anyag *újbóli* kiadását, hogy a konfúziót megakadályozza. Így értelmezték a régi kanonisták a tiltó klauzulát.

5. *Kiadások.*

A kiadások közül az *Editio Romanat* XIII. Gergely a *Correctores Romani*-ra bízta (bíborosokból álló bizottság). A tényleges munkát Fr. *Regna* auditor, majd decanus S. Rotae és *S. Fabri* OP. magister *S. Palatii* végezte. E művet, mint egyedül autentikus kiadást a pápa 1580 július 1-én approbálta (Breve: „Quam pro munere pastorali . . .") és 1582-ben lett „publici juris." *Kiadta* még A. *Contin*, Pet. F. *Pitou*, *Henning Böhmer*, és *Richter*. Utolsó kritikai kiadás: *Aem. Friedberg.* 1881. (Reimpressa. 1922—28.)

6. *Az idézésmód.*

c. 26. X. de appelationibus II. 28.

vagy egyszerűen: c. 26. X. II. 28.

vagy újabban: X. II. 28, 26. (caput 26, Liber Extra, liber II, titulus 28)

II. fejezet

A PÁPAI ÜGYLEVELEK GYŰJTEMÉNYEI IX. GERGELY UTÁN

40. § A pápák ügylevelei IX. Gergely és VIII. Bonifác között[125]

IX. Gergely dekretális gyűjteményének megjelenése után IV. Ince, X. Gergely és III. Miklós gyűjteményei autentikusak, vagyis hivatalos kollekciók.

Gratianus Decretumával és IX. Gergely dekretális gyűjteményével az egyetemes kánonjog voltaképpen kodifikálást nyert. Az élet azonban nem állt meg. Az új történeti körülmények újabb problémákat vetettek fel, amelyek új jogi szabályozást igényeltek.

[125] *Kurtscheid* I. 184.; *Zeiger* I. 70.; *Stickler* I. 251—257.; *Plöchl* II. 421.

I. COLLECTIONES INNOCENTII IV.[126]

IV. Ince (1243—1254), családi nevén *Sinibaldus Fliscus*, kiváló jogász és híres tanár volt. Három hiteles dekretális gyűjteményt adott ki.

1. *Collectio Novellarum I.* Ezt IV. Ince 1245. aug. 25-én „Cum nuper in concilio Lugdunensi" kezdetű bullájával küldötte át a párizsi és bolognai egyetemnek, hogy az iskolákban tanítsák és a bíróságokon alkalmazzák. A gyűjtemény 28 titulusra és 42 capitulara oszlott. Az 1245. évi lyoni zsinat konstitucióin kívül tartalmazza még IX. Gergely dekretálisait és IV. Ince dekretálisait.

2. *Collectio Novellarum II.* Magában foglalja IV. Ince híres dekretálisát: Romana Ecclesia (17. mart. 1246. ad episcopum Rhemensem), amely 10 fejezetre oszlik, ehhez járult IX. Gergely 1239. ápr. 1-től eredő és IV. Ince által átdolgozott dekretálisa: Praesentium auctoritae. E 11 cap.-ból álló gyűjteményt a pápa 1246. április 21-én „Cum inter venerabiles fratres" kezdetű bullájával publikálta, megküldötte az egyetemeknek, hogy a megfelelő titulusok közé beillessze.

Minthogy magánszorgalomból ezekhez újabb nem autentikus dekretálisokat csatoltak, újabb jogbizonytalanság állott elő. Így újabb autentikus joggyűjteményre volt szükség.

3. *Collectio III.* IV. Ince saját novelláiból végleges és hiteles gyűjteményt készíttetett, s azt 1253. szeptember 9-én kihirdette *„Ad explicandos nodos"* kezdetű bullájával, és az egyetemeknek is megküldötte. Csak a titulusok számát, illetve rubrikáit, valamint a fejezetek kezdő sorait közli, de nem a teljes szöveget.

A gyűjtemény 41 caputból áll. 22 a Collectio I.-ből, 11 a Coll. III.-ból és 8 új caput.

A pápa azt akarta, hogy a gyűjtemény a *corpus juris* része legyen és a Gergely-féléhez, mint függelék csatlakozzék. (Vö. *Mansi*, XXIII. 651.)

II. COLLECTIO GREGORII X.[127]

X. Gergely pápa (1271—1276) a II. lyoni zsinat fegyelmi rendelkezéseit (a pápaválasztásról, stb.) saját konstitucióival együtt egy új gyűjteménybe foglaltatta, azután *Cum nuper* kezdetű bullájával megküldötte a párizsi, bolognai és páduai (Pataviae) egyetemnek 1274. november 1-én, hogy a Gergely-féle kollekcióban illesszék a megfelelő titulushoz. Tényleg azonban mint függelék járult az említetthez.

Az egész gyűjtemény 15 titulusra és 31 caputra oszlik.

III. COLLECTIO NICOLAI III.

A harmadik autentikus gyűjtemény III. Miklósé (1277—80). E gyűjtemény a pápa öt dekretálisát és konstitucióját tartalmazza, amelyek öt titulusra oszlanak. S minthogy *Cum quasdam constitutiones* kezdetű bul-

[126] *J. H. Böhmer*, Corpus J. Can. II. Appendix. 3, 351.

[127] *Mansi*, XXIV. 81.; *Harduinus*, Acta Conciliorum. VII. 885.

[128] *Kurtscheid*, I. 186. sq.; *Zeiger*. I. 70.; *Stickler*, I. 257—264. *Plöchl* II. 422.

lájával 1280. március 23-án a párizsi egyetemnek átküldötte, hitelesen kihidetett gyűjteménynek tekintendő.

IX. Gergely és VIII. Bonifác között egyéb pápák csak magán, privát dekretális gyűjteményeket adtak ki.

Mindeme említett gyűjteményeket leírta és részben kiadta *Schulte*, Die Dekretalen zwischen den Decretale Gregorii IX. und Liber Sextus Bonifacii VIII. Wien. 1867.

41. § VII. Bonifác ügylevélgyűjteménye

(Liber Sextus)

Mivel IX. Gergely után a dekretálisok részben külön, de nem exkluzív autentikus gyűjteményekben jelentek meg, részben a Gergely-féle gyűjteménybe illeszkedtek, mások külön kalandoztak, így a 60 éves hosszú idő alatt ismét jogbizonytalanság támadt, amely VIII. Bonifácot új autentikus gyűjtemény készítésére sarkallta.

I. Szerzője és keletkezési ideje

VIII. Bonifác (1294—1303), aki maga is a jus utrumque kiváló tudósa volt (azelőtt Card. Gaetani) az új dekretális gyűjtemény elkészítését három szakértőre bízta: *Guilelmus de Mandagato* francia származású káplánjára (1295 óta embrumi [Ebrodunensis] érsek, 1311-ben episcopus Aquensis, a következő évben bíboros, † 1321); *Berengarius Fredoli*, hasonlóképp francia káplánjára, aki később párizsi tanár, (1294-től episcopus Bitterensis, Beziers, utána bíboros, † 1323), *Richardus Petronis de Senis*-re, a római jogász tanárra, aki 1298-ban lett bíboros; † 1314-ben.

Ezeknek teljes felhatalmazást adott, hogy a konstituciók szövegén a szükséges változtatásokat elvégezhessék, a feleslegeseket elhagyhassák, az ellentmondó szövegeket rövidíthessék, kijavíthassák.

Nevezettek a rájuk bízott munkát *két* év alatt (1296—1298) fejezték be.

A gyűjtemény végére függelékként *88* regula jurist csatoltak, amelyeket *Dinus Mugellanus seu de Rossonibus*, a bolognai egyetemen a civil jog tanára a római jogból állított össze. († 1303.)

II. *A gyűjtemény neve és felosztása*

1. A pápa a kihirdetési bullában az új gyűjteményt liber VI-nak, hatodik könyvnek nevezi, mivel kiegészítésként csatlakozik IX. Gergely öt könyvéhez. Ezenkívül a hatos szám a pápa szerint a tökéletesség szimbolikus jelentésével bír.

2. A felosztás ugyanúgy történt, mint IX. Gergely dekretálesei-

nél láttuk, vagyis a gyűjtemény 5 könyvre, ezek titulusokra és fejezetekre oszlanak. Mivel azonban kiegészítés a célja, azért azokat a titulusokat, amelyekhez nem volt hozzáadni való, a kompilátorok elhagyták s minthogy a titulusok száma folytatólagos, a titulusok összege különbözik a IX. Gergely-féle gyűjteménynek nemcsak összes titulusaitól, hanem az egyes titulusok számától is.

III. *A módszer*

A kihirdető bullában a pápa közli a módszert is.

1. Elhagyta azokat a dekretálisokat, amelyek időre szóltak, vagy feleslegeseknek tűntek, illetve ellentétesek voltak más intézkedésekkel.

2. Nem teljesen eredeti formában vett fel más dekretálisokat; azokat megtisztította, részben vagy egészben megváltoztatta lényegileg és a kötelező erőt illetően is. Ugyanezt tette saját régebbi dekretáleseivel is. Kivételt képeznek a IV. Ince és X. Gergely dekretális gyűjteményéből vett szövegek, amelyeket változtatás nélkül közöl.

Új kódexet kívánt tehát adni, miért is felesleges volt a régi jogszabályok teljes és hiteles szövegének közlése.

3. Az átvett titulusok feliratait és rendjét IX. Gergely gyűjteménye szerint hozza. A titulusokat időrendben osztja fejezetekre, de a dekretálisok kibocsátásának idejét többnyire nem jelzi.

4. A dekretálisok felosztásában, rövidítésében és javításában általában *Raymundus* módszerét követték a kompilátorok, de:

a) a levágott, elhagyott részeket nem jelezték „et infra" szavakkal, mivel a meghagyott szöveget annyira megcsonkították, hogy az elhagyott rész alig lett volna visszaillleszthető.

b) a dekretálisok egyes részei elé rendszerint nem tesznek közös iniciálét, csak IV. Ince gyűjteményében 19 esetben, amelyekben már előzőleg is megvolt.

IV. *A Liber VI. törvényereje*

A *Sacrosanta* kezdetű kihirdető bulla (1298. márc. 3.) révén az új kompiláció egyetemes törvénykönyv erejét kapta meg. Azért a pápa a párizsi és bolognai egyetemnek meghagyta, hogy iskolákban és a bíróságokon használják. E collectio:

1. *authentica:* Minden dispozitív, rendelkező rész törvényerővel bír. A *Regulare Juris,* amelyről a kihirdetési bulla nem tesz ugyan említést, kötelező erővel bír, mivel ezt a törvényhozó mint a gyűjtemény részét hirdette ki.

2. *universalis:* ama konstitucíók, amelyek belekerültek e gyűjteménybe, ugyanebben a formában egyetemes törvény erejével bírnak, bármilyen is volt eredeti jogi értékük és külső formájuk.

3. *una:* valamennyi benne közölt törvény (akármikor keletkezett is) úgy tekintendő, mintha 1298. március 3-án keletkezett volna. Törvényerejüket egyedül VIII. Bonifáctól nyerték.

4. *exclusiva:* de csak relatíve

a) IX. Gergely dekretális gyűjteménye (1234. szept. 6) után megjelent egyetemes pápai konstitucíók és dekretálisok, ha nem vétettek fel a gyűjteménybe, kötelező erejüket elvesztették. E klauzula azonban VIII. Bonifác fel nem vett konstitucióira nem vonatkozik. A gyakorlatban azonban VIII. Bonifác egyetemes érvényű dekretálesei közül nemigen maradt ki a gyűjteményből.

b) ama pápai konstitucíók és dekretálisok, amelyek szövegét a Liber VI. nem vette fel, de név vagy értelem szerint említést tett róluk (reservatae) megtartják kötelező erejüket, vagy azért, mert ideiglenes jellegűek, vagy azért, mert *admonitio*-t tartalmaznak.[129]

5. Mivel a Liber VI. IX. Gergely gyűjteményénél későbbi eredetű, azért ellentmondás esetén áll a jogi axióma: *lex posterior derogat priori;* vagyis a későbbi törvény hatálytalanítja az előbbit.

V. *Idézési mód:*

Az X helyébe „in Sexto" (in VI°) kerül. Pl.: c. 1. VI° I. 7. (caput 1. in Libro Sexto, liber I. titulus 7.)

42. § V. Kelemen ügylevelei[130]

I. *A gyűjtemény szerzője*

A Liber VI. kihirdetése után sem állt meg a jogalkotás. Az új törvények szükségessé tették az új jogszabályokat és azoknak egységes, hivatalos gyűjteménybe való foglalását.

A feladat V. Kelemen pápára várt. (1305—1314.) Az ő idejében kezdődött meg a pápák ún. *babiloni fogsága (1309—1376)* Avignon-

[129] Ezeket felsorolja *Stickler*, I, 263.

[130] A Corpus Juris részei közül először a *Clementinák* jelentek meg nyomtatásban 1460-ban (Maintz) Joh. *Fuste* és P. *Scheffer* gondozásában. Az 1582. évi római kiadásról és az újabb kiadásokról (*Böhmer*, 1747.; *Richter*, Leipzig. 1839.; *Friedberg*, 1881.) ugyanazt kell mondani, mint amit IX. Gergely és VIII. Bonifác kiadásairól mondottunk. — Vö. *Kurtscheid—Wilches*, I. 189. — *Zeiger*, I. 71. — *Stickler*, I. 264. — *Plöchl*, II. 423.

ban. A pápa a viennei zsinat (1311—12) harmadik, vagyis utolsó ülésén egy sereg konstituciót hivatalosan felolvastatott. Más csoportot, amely még nem volt végleges formába öntve, felolvasás nélkül felolvasottnak és elfogadottnak (pro lectis et constitutis) nyilvánított. A végleges redakció és szisztematikus elrendezés után a kollekciót mint *Liber Septimus*-t 1314. március 21-én Dél-Galliában a montreux konzisztóriumban (Carpentras mellett)) kihirdette. *(Stickler,* I. 265.)

Elrendelte a pápa, hogy a kötelező erő az egyetemeknek történő megküldés után lép érvénybe. Mivel azonban Kelemen az említett konzisztórium után 30 napra, vagyis április 20-án meghalt, a gyűjteményeket nem küldhették át az egyetemeknek, s így a kötelező erő is függőben maradt.

V. Kelemen utóda, XXII. János (1316—1334) a revízió után a kijavított gyűjteményt *„Quoniam nulla"* kezdetű bullájával 1317. október 25-én újra kihirdette és az egyetemeknek (bolognai és párizsi) megküldötte. Megparancsolta, hogy ezt használják a bíróságok és az iskolák egyaránt.

II. *Neve és felosztása*

1. V. Kelemen szabályosan kihirdetett gyűjteménye határozott névvel bírt. A Liber VI-hoz viszonyítva egyesek *Liber Septimus*nak nevezték, mivel második függelékként kapcsolódott IX. Gergely gyűjteményéhez. — Az általános használatba mindazonáltal a *Constitutiones Clementanae* vagy egyszerűen a *Clementinae* elnevezés ment át. Johannes Andrae nevezte így.

2. A gyűjtmény szokás szerint 5 könyvre oszlik. Ezek 52 titulust és 106 fejezetet tartalmaznak. A titulusok rendje és felírásai ugyanazok, mint IX. Gergely gyűjteményében. A Liber VI-hoz viszonyítva 7 olyan titulust tartalmaz, amelyek az előzőben nincsenek meg.

III. *Forrás és módszer*

V. Kelemen elődei konstitucióiközül csak kettőt vett át: VIII. Bonifác *„Super Cathedram"* (1300. aug. 10.) kezdetű konstitucióját, amelyet XI. Benedek 1307-ben eltörölt, de amelyet V. Kelemen a viennei zsinaton *„Dudum"* kezdetű konstituciójával visszaállított. (c. 2. III. 7.) — A másik IV. Orbán *„Transiturus a mundo"* kezdetű konstituciója (1264. aug. 11.) az Úrnapjáról, amit a Liber VI. kihagyott, de a viennei zsinat visszaállított. (c. un. III, 16.) — A többi mind V. Kelementől származik, akár a zsinaton keletkezett, akár azon kívül.

Kb. 60 dekretálisnak ez a felírása: Clemens V. in Conc. Viennensi" vagyis *„idem de eodem"*, de a feliratok hitelessége az eredeti szöveg hiánya miatt nem biztos. Biztosan a zsinattól származnak, ha ez a felírás olvasható *„sacro approbante concilio."*

A dekretálisok felosztásában, rövidítésében és a változtatásokban Raymund módszerét követte, de az elhagyott részeket sohasem jelezte.

IV. *Törvényereje*

Nem kétséges, hogy V. Kelemen konstitucióí a hivatalos kihirdetés révén törvényerőre emelkedtek az egész Egyházban. A gyűjtemény tehát *authenticus és univerzális* függetlenül az egyes dekretálisok eredeti formájától, jogi értékétől. Ugyancsak *lex unica*, vagyis az egyes részeket úgy kell venni, mintha egy napon keletkeztek volna. Itt sem áll a „lex posterior derogat priori." — Egyben azonban különbözik IX. Gergely gyűjteményeitől (és VIII. Bonifácétól is): ennek *nincsen kizárólagos jellege* (vis exclusiva). Erről a tulajdonságáról ugyanis a kihirdetési bulla egy szóval sem emlékezik meg. Éppen ezért VIII. Bonifác és utódainak konstitucióí, azáltal, hogy nem kerültek bele a Clementinákba, egyáltalán nem vesztették el tekintélyüket. — V. Kelemen és XXII. János politikai okokból — nehogy a VIII. Bonifác és Szép Fülöp francia király közötti harcot újra felélesszék — nem akarták ezeket a konstitucióíkat felvenni az új törvénygyűjteménybe, de nem volt szándékukban azokat eltörölni sem. Megtartották tehát azokat eredeti állapotukban, érvényükben.

Az előző, Gergely- és Bonifác-féle gyűjteményhez viszonyítva a Clementinák, mint későbbi törvények magyarázatánál ellentét esetén irányadóul szolgál a *„lex posterior derogat priori"* jogi axióma.

V. *Az idézés módja*

Az in VI. helyébe az in Clem(entinis) lép. Pl. c. 1. III. in Clem. vagy: Clem. III. 7. 1.

43. § Az Extravagantes

Az „extravagantes" fogalomnak több jelentése van. Először jelezte mindama jogi szövegeket, amelyek Gratianus Decretumán kívül maradtak. Azután IX. Gergely autentikus extravagans gyűjteményén kívülálló dekretálisokat hívtak extravagansnak. A Liber VI. után egyes extravagansok a Clementinákba kerültek. Minthogy a

Clementinák után autentikus joggyűjtemény nem keletkezett, szorosan és véglegesen, az azután keletkezett dekretálisokat szokás az *„extravagans"* terminus technikussal jelölni.

A Corpus Juris két utolsó része két ilyen extravagans gyűjteményt tartalmaz:

Extravagantes Joannis XXII.

Extravagantes communes.

I. XXII. JÁNOS PÁPA EXTRAVAGANSGYŰJTEMÉNYE[131]

(Extravagantes Joannis XXII.)

1. Már 1317-ben, amikor XXII. János a Clementinákat publikálta, ő maga is különböző dekretálisokat adott ki. Ezekhez járult még 1317-ben a rezerválciókról szóló három dekretális: *Sedes Apostolica*, (4, 1), *Suscepti regiminis* (1, 2) és *Exsecrabilis* (3. unic.), amelyeket Guil. de Monte Lauduno OSB. a toulouse-i egyetemen a kánoni jog professzora és azután poitiersi apát glosszával látott el.

Az említett három konstitucióhoz ugyanezen pápa későbbi 17 konstituciója kapcsolódott 1325-ben, időrendi sorrendben. Mindegyikhez *Zenzelinus de Cassanis* Montpellier-i kánonjogi professzor, később a pápa káplánja és a Rota auditora glosszát írt. Ily módon a három konstituciót Guil. de Monte Lauduno és Zenzelinus és glosszálta.

2. Az említett konstituciókat szisztematikus rendbe sorolta *Joh. Chappuis* a párizsi egyetemen a kánoni jog licenciátusa. Ő ugyanis, midőn a Corpus Juris új kiadását készítette elő, XXII. János 20 külkalandozóját 14 titulusra és 20 fejezetre osztotta, s a gyűjteménynek az *Extravagantes Dni Papae XXII.* címet adta.

A címek feliratait az előző autentikus gyűjteményekből kölcsönözte. A fejezetek summariumai Zenzelinustól származnak. E gyűjtemény először 1500-ban Párizsban jelent meg és ugyanezt a formáját megőrizte a Corpus Juris kiadásaiban is.

3. *Idézés.* c. 2. Extravag. Joann. XXII., IX. (caput 2 Extravagantium Joannis XXII, titulus IV.)

[131] *Kurtscheid—Wilches*, I, 192. — *Zeiger*, I, 71. — *Stickler*, I, 270. — *Plöchl*, II, 425.

II. KÖZÖNSÉGES EXTRAVAGANTES[132]

(Extravagantes communes)

1. *Szerzője.*

Joann. Chappuis XXII. János extravagansain kívül egy másik gyűjteményt is készített, amelyet *Extravagantes communes* címmel könyvekre és titulusokra osztott. Ez a gyűjtemény először a Corpus Juris 1500. évi párizsi kiadásában jelent meg. 70 konstituciót és dekretálist tartalmaz, amelyeket a felírások szerint IV. Orbántól (1261—64) IV. Sixtusig (1471—84) terjedő időre kell helyeznünk.

A Corpus Juris 1503. évi kiadásában (új kiadás) Joh. Chappuis a 70 dekretálishoz még négyet csatolt, amelyek közül 3 már XXII. János extravagansai között szerepel Zenzelinus glosszájával. Azért Joh. Chappuis ugyanezeket a dekretálisokat az Extravagantes communes-ekbe is felvette G. de Monte Lauduno glosszájával; hasonlóképpen XII. Benedek *Vas electionis* kezdetű konstitucióját (c. u. n. III. 10.)

2. *Felosztása*

Ez a gyűjtemény öt könyvre oszlik, de a IV. könyv — a házasságról — kimaradt anyaghiány miatt: *liber quartus vacat.* A titulusok száma 35., amelyeknek felírásai IX. Gergely dekretáleseinek felelnek meg. A kapitulumok száma 73, ha a *Pastoralis* (III. c. 13) nincsen számozva; 74, ha külön fejezetben szerepel. Az Extravagantes Communes dekretálesei közül 20 van glosszával ellátva. — Az egyes kapitulumok előtt summarium, a végén pedig a dekretális keletkezésének ideje található.

3. *Tudományos értéke.*

A gyűjtemény tudományos értéke csekély. Pl. a „Pastoralis" dekretális keltezés nélküli; a Clementinák után szerepel (c. un. III, 13.). Hasonlóképpen VIII. Bonifác *„Super Cathedram"* konstituciója, amely szintén megtalálható a Clementinákban; XI. Benedek *„Inter cunctas"* dekretálisa, amelyet V. Kelemen visszavont. Ezenkívül sok felírás eredetisége kétes.[133]

[132] *Kurtscheid—Wilches,* I, 192. — *Zeiger,* I. 71. — *Stickler,* I, 270. — *Plöchl,* II. 426.

[133] Azokat a pápákat, akiknek a dekretálisok „valószínűleg" tulajdoníthatók, *Stickler* felsorolja: i. m. 271.

4. Jogi ereje

A törvényes erőt illetően megjegyzendő, hogy mindkét dekretálisgyűjtemény *magánjellegű;* az egyes benne foglalt dekretálisok nem nyertek törvényes erőt, sem a római kiadásba való belekerülés útján nyilvános tekintélyt. Az egyes dekretálisoknak az értéke a gyűjteményben ugyanaz, mint ami akkor volt, amikor még szétszórtan léteztek.

44. § A kánoni törvénytár[134]

Corpus Juris Canonici.

I. ELŐZMÉNYEK.

Amint az emberi test *(corpus humanum)* elnevezés a végtagok és az összes többi szervek egységes megnevezésére szolgál, mivel a tagok teljes egységet alkotnak, ugyanúgy a római jog nyelvhasználata szerint a *„corpus juris"* kifejezés teljes és lezárt törvénygyűjteményt jelöl meg. — A kánoni jogban is hamarosan megjelenik a corpus elnevezés. Pl. a Dionysiana-t és a Collectio Anselmo dicata-t *„corpus canonum"*-nak is mondják. Később a Quinque compilationes antiquate-t és IX. Gergely dekretális gyűjteményét *Corpus Juris Canonici*-nek nevezik.

A bázeli zsinat (1431—1437), hogy az egyházi javadalmak pápai rezervációját csökkentse, megkülönböztette a Corpus Juris Canonicibeu (Decretum Gratiani, IX. Gergely, VIII. Bonifác, Clementinae) és az extravagantesekben, a kancelláriai szabályokban, valamint a szokásjogban gyökerező rezervációkat. Mivel e zsinat csak az előbbieket ismerte el, ebből a kanonisták a *Corpus Juris Canonici Clausum* és *non clausum* megkülönböztetést vezették be.

II. KELETKEZÉSE.

A trienti zsinat atyái kérték, hogy ne csak a Szentírás és a liturgia, hanem a kánongyűjtemények hiteles kiadását is végezze el a zsinat (sess. IV. és XIV). 1560—82 között egy kardinális és szakértő bizottság átnézte a gyűjteményeket: *Correctores Romani.*

[134] *Kurtscheid—Wilches,* I, 194. — *Zeiger,* I, 72. — *Stickler,* I, 272. *Plöchl.* II, 426.

XIII. Gergely (1572—1585) 1582-ben a 6 részből álló részletet ki is adta: iskolai és bírósági gyakorlat számára *hitelesnek* nyilvánította. A római kiadáshoz fűzött brévéjében *(Cum pro munere,* 1580. júl. 1.) a 6 részből álló gyűjteményt (Decretum Gratiani, Decretales Gregorii IX., Liber VI. Bonifcaii VIII., Clementinae, Extravagantes Joh. XXIII., Extravagantes communes) *hivatalosan először* nevezi *Corpus Juris Canonici*-nek, mégpedig a Justinianaus-féle Corpus Juris Civilis mintájára. A Decretum Gratiani a Digesta-hoz, a Decr. Gregorii IX. a Codexhez, a Liber VI. és a Clementinák a Novellákhoz hasonlíthatók.

A Corpus Juris Canonici elnevezés a XV. századtól kezdve általánossá válik. *Legrégibb* ismert magánkiadásait J. Chappuis és Vitalis de Thebes publikálta: Gering és Remboldt (Paris 1500.; 1503.) nyomdájában.

Az 1582-es római első hivatalos kiadást (correctores Romani) követő kiadások többnyire ennek szövegét hozzák kritikai jegyzetekkel.

III. JOGI EREJE.

Az együttes részek közös kiadása és közös elnevezése csupán *külsődleges* egység, amely az egyes részek eredeti jogi jellegét nem változtatta meg.

IV. KÜLÖNBÖZŐ SEGÉDESZKÖZÖK A CORPUS JURIS CANONICI TANULMÁNYOZÁSÁHOZ.

1. Kiadások:

Justus Henning *Böhmer,* Halle, (Magdeburgen). 1747. (2 kötet in fol.)
Aemil. Lud. *Richter,* Leipzig. 1837—1838. (2 kötet in 4.)
Aemil. *Friedberg,* Leipzig. 1879—81. (2 kötet in. 4.) Újabb kiadás: 1922 és 1928. (Zeiger és Plöchl ezeket nem említi.)

2. Segédeszközök:

Joh *Doujat,* Praenotationum Canonicarum libri 5. — Az ötödik könyv 18 fejezetben hozza ama rövidítések elenchusát, amelyek a kéziratokban és a régi kiadásokban elő szoktak fordulni.

Modus legendi abbreviaturas in utroque iure, Norimbergae 1482.

Hulakowsky, Abbreviaturae vocabulorum usitatae in scripturis latinis medii aevi. Pragae. 1852.

Capelli, Dizionario di abbreviature latine ed italiane. Milano. II. kiad. 1912.

3. A jogi lexikonok közül említésre méltók:

Albericus *de Rosate* († 1534) Dictionarium iuris tum civilis tum canonici. Venetiis. 1573.

Lexicon juridicum i. e. juris civilis et canonici in schola atque in foro usitaatarum vocum. 1599. hely nélkül.

Lexicon juridicum Simonis Schardii († 1573.) Második kiadás Köln. 1600.

Johannes Calvinus (Kahl) a heidelbergi egyetem jogász professzora: Magnum lexicon juridicum Juris Caesarei simul et canonici. Coloniae Allobrog, 1725. 2 kt. in fol.

Philipuus Vicat, Vocabularium Juris utriusque. Nápoly. 1700 in fol.

III. korszak:

A KÁNONI JOG FORRÁSAI A CORPUS CANONICI ÉS A CODEX JURIUS CANONICI KÖZÖTT

A trienti zsinattal az egyházi fegyelem új virágzásnak indult. A reform azonban már az előző zsinatokon megkezdődött. Ezért ezekről is ejtünk néhány szót.

45. § Az újkori egyetemes zsinatok

Az egyetemes zsinatok dekrétumai az I. lateránitól a viennei-ig (1123—1311) vagy Gratianus dekrétumába, vagy a következő gyűjteményekbe nyertek felvételt, s így a Corpus Juris Canonici-ben találhatók meg. Azután a XV. századtól kezdve új egyetemes zsinatok üléseztek, amelyek nemcsak hit, hanem az egyházi fegyelem kérdéseiben is határozatokat hoztak. Ezek közül nevezetesebbek:

I. A KONSTANZI ZSINAT (1414—1418.)

Pisában gyűltek össze a bíborosok 1409-ben, hogy az 1378 óta tartó skizmát megszüntessék. De V. Sándor megválasztásával nem ketten, hanem hárman igényelték maguknak Szent Péter törvényes örökségét. Ezért 1414-ben Konstanzban új zsinat ült össze, amely *Wicklef* János és *Huss* János elítélésen kívül az Egyház egységének és megreformálásának megvalósítását is célbavette.

A skizma V. Márton megválasztásával (1417. dec. 11.) megszűnt és a zsinat, amelyen csupán V. Márton elnökölt, a 41. sessiótól kezdve egyetemes lett.

A 43. sessióban *hét* reform-dekrétum van, amelyek visszavonják a skizma idején adott exemptiókat, a jövőbelieket pedig csökkentik (dec. 1.), A pápa lemond a *tempus medium* javadalmi jövedelméről. (dec. 3.) A javadalmak egyesítését és incorporatióját ritkán kell

megengedni. (dec. 3.) Tiltja a simóniát (dec. 4.) és a javadalom elnyeréséhez szükséges egyházi rend alóli dispenzációt. Korlátozza a pápának a klerusra és templomokra vonatkozó dézsmakivetési jogát. (dec. 6.) A klerikusok kötelesek papi ruhát viselni. (dec. 7.)

Az említett dekrétumokat V. Márton jóváhagyta, kihirdette és a Kancellária regulái közé iktatta. Partikuláris újítások a német, angol francia, spanyol konkordátumban jelentek meg, amelyet V. Márton 1418-ban patrikuláris instrukciókban hirdetett ki. V. Márton jóváhagyta mindazt, amit a zsinat a hit dolgában *concilialiter* és nem másképp, vagy másmódon határozott. Utódja IV. Jenő pápa, 1440-ben az egész konstanzi zsinatot és annak minden dekrétumát jóváhagyta, de a Szentszék jogainak, méltóságának és rangelsőbbségének sérelme nélkül.

E klauzula, főleg a 3—4 és 5. sessiónak állításait, a zsinatnak a pápa feletti elsőbbségére vonatkozó dekrétumokat, kifejezetten kivette a jóváhagyás alól.

II. A BÁZELI, FERRARAI ÉS FLÓRENCI ZSINAT (1431—43.)

Az egyházi reform folytatására 1431-ben szabályszerűen összehívták a *bázeli* zsinatot, de V. Márton halála után (1431. nov. 20.) IV. Jenő a jelenlévő püspökök gyér száma és más kedvezőtlen körülmények miatt 1431. dec. 18-án feloszlatta.

A püspökök ennek ellenére folytatták a tanácskozást és megújították a zsinat elsőbbségéről szóló dekrétumot. Cesarini bíboros és Zsigmond császár kérésére a pápa a zsinatot 1433-ban visszaállította, saját, valamint a Szentszék jogainak érintetlenül hagyásával. Azután a 17. sessiótól különböző reform-dekrétumokat hozott a zsinat a klerikusok konkubinatusa és simóniája ellen, továbbá a szent officium méltó recitálásáról, a mise mondásáról; a különböző, templomban tilos játékokról, az interdictumokról és a kiközösítésről.

A zsinat túllépte hatáskörét, amikor a pápa jogait korlátozta. A pápa a kardinálisok választására vonatkozó normákat állított fel, a Corpus Jurisban nem szereplő reservatiókat eltörölte, a nagyobb javadalmaknál visszaállította a javadalmas választását.

IV. Jenő azután 1437-ben a zsinatot ismét felosztotta és dekrétumait nem hagyta jóvá.

A prelátusok egy része folytatta megint a sessiókat, *a pars sanior*, akik között volt Cesarini és *Nic. Cusanus*, 1438-ban Ferrarába ment, ahol 1438-ban majd 1439-ben *Firenzében* a zsinatot szabályszerűen folytatták. A keleti egyházzal az *uniót* a zsinat visszaállította.

Az utolsó sessiókat 1443—1445-ig Rómában tartották.

A bázeli zsinat dekrétumait addig, míg a zsinat törvényes volt,

vagyis a 25. sessióig, és amennyiben az Apostoli Szentszék jogainak nem derogáltak, egyetemes zsinatnak kell tekinteni. Úgy látszik IV. Jenő pápa megerősítette ezeket.

III. AZ V. LATERÁNI ZSINAT. (1521—1517.)

II. Gyula szabályszerűen hívta össze, hogy megszűnjék a szakadás, az általános béke helyreálljon és az egyházi reformáció megindulhjon. 1512 május 13-án kezdődött a Lateránban és 1517-ig 12 sessiót tartott, amelyekben szó volt a püspökök kinevezéséről, a javadalmak halmozásáról, a bíborosok életéről és kötelességeiről. Határozatot hozott a gyermekek vallásos neveléséről, az igehirdetésről, a klerikusok tanulmányairól, a kiváltságokkal való különböző visszaélésekről, stb.

Nagy jelentőségű, hogy a zsinat eltörölte a *Pragmatica Sanctiót,* amellyel a francia klérus 1438 évi bourgesi összejövetelén a bázeli zsinat 23 dekrétumát elfogadta, amelyeket ugyanezen évben VII. Károly király és a parlament mint alapvető normákat elismert.

A *Pragmatica* Sanctio helyett 1516-ban konkordátum jött létre Bolognában X. Leo pápa és I. Ferenc között, amelyet a lateráni zsinat 11. sessiójában megerősített.

Ugyanazon bulla a bázeli és konstanzi zsinatnak a zsinati elsőbbségről szóló dekrétumait elvetette és az ellenkező tanítást leszögezte.

46. § A trienti (1545—1563) és I. vatikáni zsinat dekrétumai.

I. A TRIENTI ZSINAT

A XVI. században igen nagy szükség volt már az Egyház igazi reformjára. A pseudo-reformáció, amelyre jórészt az Egyház kebelében dúló visszaélések vezettek, s amelynek útját egyengette a pápák hosszú avignoni fogsága (1309—1377), a nyugati egyházszakadás (1378—1417.), a klérus hibái és az egyházi vezetők hanyagsága, sürgette az igazi reformot. A szakadár zsinatok (részben a pisai: 1409; a konstanzi 1414—1418; bázeli 1431) nem sokat tehettek a visszaélések megszüntetésére. Az igazi reformot a trienti zsinat valósította meg, amely az egyetemes zsinatok között a legelőkelőbb helyet foglalja el.

1. *A zsinat munkarendje.*

A zsinatot III. Pál (1534—1549) hívta össze *„Initio nostri"* kezdetű bullájával 1542-ben. Az első sessio 1545 december 13-án volt. A zsinatnak három szakaszát különböztethetjük meg:

a) Az első szakasz: 1545 dec. 13—1547. jún. 2. Összesen 10 ülést tartott; a két utolsót pestisveszély miatt Bolognában.

b) *Második szakasz:* 1551. május 1.—1552. ápr. 28. III. Pál pápa halála után (†1549. nov. 10-én) III. Gyulát választották meg (1550—1555.), aki a választáskor adott ígéretéhez híven elhatározta a zsinat folytatását. 1552. ápr. 28-án ismét felfüggesztették a zsinatot. A 12 hónapos idő alatt 6 sessiót tartottak.

c) *Harmadik szakasz:* 1562. jan. 18—1563. dec. 4. A 22 havi idő alatt 9 sessiót tartott.

A zsinatot IV. Pius zárta be (1559—1565) 1563. december 4-én.

A 25 sessióból csak 11 alkotott szorosan vett dekrétumokat, mégpedig:

az I. szakaszban a IV., V., VI., VII. ülés,

a II. szakaszban a XIII. és XIV. ülés,

a III. szakaszban a XXI., XXII., XXIII., XXIV., és XXV. ülés.

Ezek közül 10 ülés (kivéve a IV. sessiót, ahol De canonicis Scripturis et De editione et usu S. Librorum szól a dekrétum) minden esetben *2 dekrétumot bocsátott ki;* egyiket a hit, a másikat a fegyelem ügyében. Az idézéseknél erre figyelemmel kell lenni.: pl. Sess. VI. de ref. c. 2.[135]

A XXII. ülésen a hitelvi dekrétum után (De Sacrificio Missae) van egy speciális dekrétum: *„Decretum de observandis et evitandis in celebratione missae"*, amely megkülönböztetendő az utána következő egyéb disciplináris dekrétumoktól.

A XXIV. ülésben a hitelvi dekrétum (a házasság szentsége) után külön dekrétum van szintén *„De reformatione"* (1564. júl. 18.). Ennek első fejezete a *„Tametsi"* dekrétum.

A XXV. sessióban a hitelvi dekrétum után (de purgatorio, de invocatione sanctorum) külön dekrétum van *„De regularibus et monialibus."*

Ugyanebben a sessióban: „sessionis ultimae continuatio" kisebb dekrétumok következnek, mint pl. a búcsúkról, böjtről, ünnepekről stb.

— A dekrétumok részeit *caput*-oknak hívjuk, a konkluziót pedig *kánon szó jelzi.*

A dekrétumok rendje időrendben állapítódik meg, úgy, ahogy a tárgyaláson szerepeltek.

[135] A császár előbb a fegyelmi ügyek tárgyalását sürgette, a pápa viszont a hitelvi kérdéseknek kívánta biztosítani az elsőbbséget. Végül is kompromisszumos megoldás született meg, amely szerint minden session *két* dekrétumot alkottak, egyet a hit, a másikat az egyházfegyelem ügyében.

2. *A zsinati dekrétumok jogi hatálya.*

IV. Pius 1564. január 26-án *Benedictus Deus* kezdetű konstitucióval a trienti zsinat *minden* dekrétumát ünnepélyesen megerősítette.

Sicut ad Sacrarum kezdetű konstitucióval (1564. július 18.) kimondotta, hogy a fegyelmi dekrétumok a *Tametsi* kivételével *1564. május 1-től* hatályba lépjenek.

Az egyes fejezetek előtt álló *summás* összefoglalások csak kis számban származnak magától a zsinattól. Dogmatikus jellege van a IV. sessio (de justificatione), a XIII. sessio (de SS. Eucharistiae Sacramento) a XV. sessio (De sacramento poenitentiae et Extremae unctionis) és a XXI. sessio (de Communione sub utraque specie et parvulorum) ilyen summás összefoglalásának.

Egyéb dogmatikai és az összes fegyelmi dekrétumokban az ilyen összefoglalások a későbbi kiadóktól származnak.

Ezekből a feliratokból tehát semmiképpen sem lehet a zsinat szándékára vagy pláne tanítására következtetni.

A kötelező erő éppúgy, mint más egyházi törvényeknél csak a *rendelkező* részre, nem pedig a summázó részre vonatkozik, illetve csak ezeket illeti meg.

A zsinat fegyelmi dekrétumai csak a *nyugati* egyházra vonatkoznak. A keleti egyházban a zsinatnál régebbi és vele ellentétben nem lévő törvények tehát továbra is érvényben maradtak.

3. *A kiváltságok visszavonása.*

IV. Pius „In principis Apostolorum" kezdetű bullájával, 1565. február 17-én visszavonta a kiváltságokat és az egyéb, a trienti zsinattal ellentétes jogokat. Mivel több dekrétumban ezenkívül külön visszavonási záradék is van, kétségek merültek fel a bulla értelmezésére és kiterjedésére vonatkozóan, valamint az általános visszavonási záradékot illetően. — Míg egyesek az összes kiváltságok visszavonását állítják, mások a visszavonást csak arra az esetre vonatkoztatják, ahol speciális visszavonási záradék van. Ez utóbbi véleményt megerősíti több zsinati döntés és számos nevesebb kanonista is: (Lucius Ferraris, Ubaldus Giraldi, stb.)

A zsinat után keletkezett s vele ellentétes szokásjogokat az általánosabb vélemény törvényesnek tekintette.

A trienti zsinat kánonjainak *mai értékéről* ugyanazt kell mondani, amit a kódex előtti egyéb egyetemes törvényekről, vagyis hatályukat vesztették, ha sem *explicite* sem *implicite* nem szerepelnek a kódexben.

4. *A dekrétumok magyarázása*

A megerősítési bullában a pápa súlyos büntetések terhe mellett — a prelátusok számára „interdictum ab ingressu ecclesiae" — egyebek részére „excommunicatio latae sententiae" — megtiltotta, hogy a Szentszék engedélye nélkül valaki is kommentárt írjon a zsinati dekrétumokhoz.

A kételyek megoldását *„Alias nonnulli"* kezdetű motu propriojával 1564-ben külön e célra alapított kongregációra bízta, amelynek neve: *Congregatio Cardinalium Concilii Tridentini interpretum.* Ennek fakultásait V. Sixtus *Immensa* kezdetű konstituciójában 1587-ben kibővítette. A római kúria 1908 évi reformálásánál (Sapienti consilio) a kódexben a Congregatio *Concilii* nevet kapta, ahol a kongregáció illetékessége pontosan körül van határolva. (c. 250.)

5. *Kiadások.*

A trienti zsinat kánonjait és dekrétumait először Rómában adták ki 1564-ben, azután *Le Plat* 1779-ben; jobb kiadás, amely a kongregáció döntéseit is hozza, *Aem. Richter és Fred. Schultet*ől való. — A zsinat aktáit *A. Theiner* publikálta Zágrábban (1874. 2. kötet.) Nem pontos kiadás. — Nagyon jó a *Görresgesellschaft* kiadásában megjelent Concilium Tridentinum Diariorum, Actorum Epistolarum, Tractatuum nova collectio. Freiburg, i. B. 1901. skk. 12 kötet, amelyből eddig 8 jelent meg.

A zsinat történetére vonatkozólag rosszhírű könyv *Paul Sarpi*-é, amelyet *Ant. de Dominicis* aposztata püspök adott ki Londonban 1619-ben. Ugyanebben az évben indexre került.

Ellene írt *Sforza Pallavicini* SJ., később bíboros: Historia del concilio di Trento. 1656—67. (2. kötet in fol.) Később 1664-ben négy kvart kötetben. Jó kiadás, bár túlságosan törekszik *Sarpi* megcáfolására.

Legújabb: *Hubert Jedin*, Geschichte des Konzils von Trient, Freiburg, I—II. 1957.

II. Az I. VATIKÁNI ZSINAT[136]

IX. Pius pápa 1868 június 29-én *„Aeterni Patris"* kezdetű bullájával hívta össze az egyetemes zsinatot Rómába, a vatikáni bazilikába. Célja a dogmatikai tévedések tisztázása volt. A zsinatot 1869. december 8-án nyitotta meg. Az akkori körülmények miatt a zsinat

[136] Acta et Decreta sacrosanti oeconomici Concilii Vaticani. Romae. 1872.

C. Martin, Omnium Concilii Vaticani, quae ad doctrinam et disciplinam pertinent documenturom collectio. Paderborn. 1873.

Ph. Schneider, Fontes iuris ecclesiastici novissimi. Decreta et canones sacrosancti oeconomici Concilii Vaticani una cum selectis Constitutionibus Pontificis. Ratisbonae. 1895. Acta et Decreta sancrosancti oeconomici concilii Vaticani. Collectio Lacensis. Tom. VIII. Friburgi Br. 1890.

mindössze csak négy nyilvános ülést tartott, amelyeken dogmatikai kérdéseket vitattak meg.

Ezek közül jogi szempontból legjelentősebb a *Pastor aeternus* kezdetű konstitució, amely ünnepélyesen kihirdette a pápai infallibilitás dogmáját. Eszerint a pápa akkor, amikor hit és erkölcsi kérdésekben mint a világegyház pásztora és tanítója az egész Egyházra vonatkozóan ünnepélyesen (ex cathedra) nyilatkozik, csalatkozhatatlan. A kódex 218. kánona jórészt ebből a zsinati döntésből merítette anyagát.

— A közben kitört porosz—francia háború miatt a zsinatot a pápa 1870. október 20-án felfüggesztette és bizonytalan időre (sine die) elnapolta.

III. A II. VATIKÁNI ZSINAT

XXIII. János pápa hirdette meg. Az előkészületi bizottsági munkák most vannak folyamatban. Valószínűleg 1962-ben ül össze.

47. § A zsinati gyűjtemények

1. Conciliorum omnium generalium et provincialium collectio regia. (E typographia regia Galliae edita.) Parisiis. 1644. 37 kötet. Nem tudományos.

2. Sacrosancta concilia ad regiam editionem exacta, que nunc quarta parte pordit auctior studio Philippi *Labbei* et Gabrielis *Cossartii* Soc. Jesu presbyterorum. Parisiis 1671—1672. 18 kötet. 1664-ig terjed.

3. *St. Baluzius,* Nova collectio conciliorum. Parisiis. 1683. (A négy kötetre tervezett műből csak egy jelent meg; jó kritikai kiadás.)

4. *J. Harduin,* Acta concilorum et epistolae decretales ac constitutiones SS. Pontificum usque ad a. 1714., Parisiis. 1714—1715. 12 kötet.

5. *J. B. Martin—D. L. Petit,* Conciliorum omnium catholicae Ecclesiae collectio amplissima.
(1913-ig 47 kötet jelent meg.)

6. Sacrosancta Concilia ad regiam editionem exacta, quae olim quarta parte prodiit auctior studio Philippi *Labbaei* et Gabrielis *Cossartii* Soc. Jesu presbyterorum. Nunc vero integre insertis St. *Baluzii* et Joan. *Harduini* additamentis plurimis praeterea undecumque conquisitis documentis notis insuper ac observationibus firmiori fundamento conciliorum epochas praecipue fulcientibus longe completior et emendatior exhibetur. Venetiis 1728—1733. I—XXI. kötet + 2 kötet apparatus; összesen 23 kötet.

A mű 1726-ig terjed; pontatlan és hibás, úgyhogy az eredeti *Labbaeus-Cossartius* gyűjtemény jobb.

7. Joan. *Dom. Mansi* (szerzetes majd később luccai érsek)

a) A Coleti-féle gyűjteményt kijavította és kiegészítette: „Ad concilia Veneto—Labbaea supplementum. Lucae. 1748—1752. 6 kötet.

A Supplementum secundum, amelyet szintén *Mansi* készített, halála után jelent meg: „Collectionis Conciliorum Synopsis amplissima." Venetiis. 1798. 4 kötet. Ezzel a két kiegészítéssel teljes ugyan a Coletiféle gyűjtemény, de hibákkal is teljes.

b) *Mansi* másik nagy műve: „Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio... Florentinae-Venetiis. 1759—1798. A jegyzetekben utal az addig megjelent disszertációkra is. — Mansi életében csak *14* kötet jelent meg; irataiból halála után a kiadók még 17 kötetet publikáltak 1769 után. Összesen *31* kötet látott napvilágot.

E hatalmas, kritikai érték nélküli, gyorsan készült gyűjtemény nem teljes; mindössze az 1439-es flórenci zsinatig terjed.

c) Joan *B. Martin* (lyoni pap-professzor) és Lud. *Petit* (szerzetes) a Mansi-gyűjteményt 35 kötetre egészítették ki e címen:

Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio cuius J. D. Mansi et post ipsius mortem Florentinus et Venetus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum turnus ediderunt nunc autem continuata et Deo favente absoluta.

Újabb folytatás: Collectio conciliorum recentiorum Ecclesiae Universae curantibus *J. B. Martin* et *L. Petit*. Paris—Leipzig. 1901—1927.

Ez a gyűjtemény felöleli a nyugati zsinatokat 1770 és 1870 között, beszámítva a vatikáni zsinatot is; a keleti zsinatokat pedig 1902-ig hozza. Ez a kiadás némi haladást jelent.

Sajnos eddig még nincsen teljes és kritikailag egészen kifogástalan zsinati-gyűjtemény, azért sokszor *Harduinusra* kell visszamenni és a monográfiákat konzultálni.

8. Herm Theod. *Bruns*, Canones apostolorum et conciliorum veterum saec. IV—VII. 1—2. kt. Berolini. 1839.

9. *G. A. Rhalli* et *M. Potli*,

I—IV. Athenis. 1852—1859.

10. Fried. *Lauchert*, Die Kanonen der wichtigsten altkirchl. Konzilien nebst den apostol. Kanones. (Sammlung ausgewählter kirchen u. dogmengesch. Quellenschriften. 12. Heft Freiburg. 1896.

11. *Collectio Lacensis*, Acta et decreta conciliorum recentiorum usque ad. a. 1870. 7 voll. Friburgi Br. 1870—1890. (Feldolgozta: G. Schneemann 1—6 kötet, majd, Th. *Granderath* újra kiadta. Ez az ún. *Marialachi* kiadás.)

12. *Ed. Schwartz*, Acta conciliorum oecumenicorum (a conc. Ephesino usque ad Constant 879.) Strassburg, 1914. majd Berlin—Leipzig, 1922. ss.

13. *Hefele—Leclercq*, Histoire des conciles. Paris. 1907. ss. Hasznos a kutatás számára, de nem mint forrás, hanem mint bibliográfia.

48. § A magyar partikuláris jog forrásgyűjteményei

I. ZSINATOK

A magyar nemzeti, tartományi, és egyházmegyei zsinatok gyűjteményeit tartalmazza:

Car. Péterffy SJ, Sacra concilia Ecclesiae Rom. cath. in regno Hungariae celebrata. Posonii, 2. kötet. 1741.

Mich. Szvorényi, Synopsis decretorum synodum pro eccles. Hung. cath. edit. Vespr. 1807.

(Az újabb magyar zsinatok anyagát a Collectio Lacensis és a Mansi-féle gyűjtemény is hozza.)

Külön publikálták az 1611. évi nagyszombati, az 1822. évi nemzeti és az 1855. évi esztergomi valamint az 1863. évi kalocsai tartományi zsinat anyagát. A kódex megjelenése utáni minden egyházmegyei zsinat határozatát külön publikálták.

II. A MAGYAR VONATKOZÁSÚ PÁPAI RENDELETEKBŐL SZERKESZTETT GYŰJTEMÉNYEK:

Theiner, Vetera monumeta historiam Hungariae sacram illustrantia, edita ex tabulariis Vaticanis. I—II.

Theiner, Monumenta Vaticana. 1897 skk.

III. AZ EGYHÁZI ÜGYEKRE VONATKOZÓ ÁLLAMI TÖRVÉNYEK GYŰJTEMÉNYEI

M. G. Kovachich. Codex iuris decretalis ecclesiae Hungaricae. Pest. 1815. I—II. k.

Duchnovics, Corpus Juris in Com. exhibens leges regni Hungariae personas et res ecclesiasticas respicientes. Eperj. 1847.

Ign. Batthyány, Leges ecclesiasticae. regni Hungariae et provinciarum adiactantium. Claudicpoli. 1785—1827.

Collectio benigna resolutionum Caesaro-regiarum. Pest. 1785.

Extractus ben. norm. resol. in publ. eccl. Tyrnaviae. 1833.

Fejér, Jurium ac lib. rel. et eccl. cath. in regn. Hung. codicillus. Budae, 1847.

Geisz A, Egyházi közigazgatás, Szeged 1910.

A vallás és közoktatásügyi igazgatás hatályos jogszabályainak gyűjteménye. Szerk. *Harai László*. Budapest. 1943.

49. § A pápai rendeletek gyűjteményei

(Bullárium ok)

A trienti zsinat után az egyházi jognak legfontosabb írott forrásai a pápai rendeletek, amelyek többnyire magángyűjteményekben, az ún. *bullá*riumokban maradtak ránk.

Bullárium nak nevezzük a római pápák ügyleveleinek gyűjteményét, kivéve azokat, amelyek a Corpus Jurisban szerepelnek. Tehát nemcsak a bullákat tartalmazzák a bullárium ok, hanem minden más természetű pápai levelet is.

Fontosabb bullárіumok:

1. *Laërtius Cherubini,* Bullarium seu collectio diversarum constitutionum. Roma. 1586. Ezt a gyűjteményt ugyanő és fia Angelo Cherubini, majd Angelo de Lantusca és Johannes Paulus a Roma bővítette. Ez a gyűjtemény, amely a pápai ügyleveleket X. Kelemenig tartalmazza a *Bullarium Romanum* elnevezést nyerte. (X. Kelemen: 1670—1676.) — Az eredeti Cherubini gyűjtemény VII. Gergelytől (1078—1095) V. Sixtusig (1585—1590) terjed.

2. *Mainardi—Cocquelines,* Magnum Bullarium Romanum. Mainardi Cherubini bullárіumához 1 kötet kiegészítést csatolt. (Róma, 1733.) amely a Cherubini gyűjtemény 7. kötete lett. Ennek adta a Bullarium Romanum elnevezést. Magában foglalta X. Kelemen aktáit, később pedig még 7 kötetet csatolt hozzá, amelyekben a következő pápák ügyleveleit tette közzé, 1740-ig, Róma. 1734—1744.

Ugyanebben az időben *Car. Cocquelines,* Mainardi segítőtársa Cherubini 6 kötetes gyűjteményét újra kiadta (Romae 1739—1762) e címen: Bullarium privilegiorum ac diplomatum RR. Pontificum amplissima collectio. Ehhez csatolta Mainardi XIV. Benedek 4 kötetből álló ügylevélgyűjteményét. A teljes gyűjtemény 32 fólió kötetet tesz ki (1733—1762.)

3. *A. Barberi—A. Spetia,* Magni Bullarii Romani continuatio a Clemente XIII. usque ad Pium VIII. Romae. 1835—1857. 19 kötet.

4. *Al. Tomasetti, Bullarium Taurinense* (ab a. 440—1740.) — Bullarium Mainardi—Cocquelines. Újranyomása: 24 kötet és 2 kötet appendix. Taurini—Neapoli. 1857—1885.

5. Bullarium Benedicti XIV. 4. kötet. Az I. kötet hiteles, mivel a pápa 1746-ban Jam fere kezdetű bullájával a bolognai egyetemnek megküldötte.

6. *További pápai levelek:*

a) Acta Gregorii XVI. (1831—1846.) 4 kötet. Romae. 1901—1904.

b) Acta Pii IX. (1846—78). 9 kötet. Romae. 1854. skk.

c) Acta Leonis XIII. 23 kötet. Romae. 1881—1914.

d) Acta Pii X. (usque 1908) 5 kötet. Romae. 1905—1914. — 1914-ben autentikusnak nyilvánítva.

7. Acta Sanctae Sedis. Romae. 1865—1902.

8. *Acta Apostolicae Sedis.* — 1909. január 1-től a pápai ügyleveleket ebben a folyóiratban teszik közzé hivatalosan.

9. Gasparri—Serédi, Codicis Juris Canonici Fontes. 9 kötet. Romae. 1923—1939.

50. § A római pápák ügylevelei és regesztái

A IV. század közepétől kezdve a pápai ügyleveleket kétségkívül az Apostoli Kancelláriában őrizték eredetiben vagy kivonatosan. Sajnos a pápai regeszták III. Incéig csaknem mind elvesztek.

A vatikáni levéltárban őrzik VIII. János (870—82) regesztáinak másolatát (transsumtum) és VII. Gergely (1073—85) regesztáinak nagy részét. II. Anaklétus (1130—1138) regesztáinak csekély része a montecassinói monostorban találhatók.

A korabeli pápai levelekből többnyire mások írásaiban és a Corpus Juris gyűjteményben maradtak ránk részletek, amelyekből külön gyűjteményeket is készítettek.

JÓ KRITIKAI KIADÁSOK:

I. Ügylevelek:

P. Coustant et *S. Mopinot*, Epistolae Rom. Pontif. a S. Clem. usque ad Innoc. III. Tom. I. Paris. 1721.

Petr. et Hier. *Ballerini*, Opera Leonis Magni. Romae. 1755. — Migne, PL. 54.

And. *Thiel*, Epistolae Romanorum Pontificum genuinae et quae ad eos scriptae sunt, tom. I. a S. Hilaro usque ad Hormisdam (461—523). Brunsbergae. 1868.

Mansi, Conciliorum amplissima collectio. Tom. 8—9.: Epistolae a Joanne (523) usque ad Pelagium II. (590.)

P. Ewald et *L. M. Hartmann*, Gregorii papae Registrum epistolarum. (Mon. Germ. Hist. Epist. I—II.: Epist. Gregorii I. (590—604.)

E. Dümmler—E. Perels, Epistolae aevi Merovingici et Carolingi. — (Monum. Germ. Hist. Epist. aevi. Merov. et Carol. III—VI.) Berlin. 1899—1925.

E. Caspar, Epistolae Joannis VIII. (872—882) (Mon. Germ. Hist. Epist. VII.) Berolini. 1912.

S. Loewenfeld, Epist. RR. PP. ineditae. (ab 943—1198) Lipsiae. 1885.

Pflugk—Harttung, Acta RR. PP. inedita. (ab a. 97—1198) 3 kötet. Tübingae. 1881—1888.

O. Günther, Epistolae Imperatorum, Pontificum, aliorum ab a. 368—553 continentur in Collectione Avellana. (Corpus Sriptorum Ecclesiasticorum. t. 35.) Vindobonae. 1895—1898.

II. *Regeszták (summáriumok).*

a) Általánosak:

Ph Jaffe, Regesta Pontif. Rom. ad annum 1198. Berolini. 1851.

G. Wattenbach, S. Loewenfeld, F. Kaltenbrunner, P. Ewald, Regesta Pontif. Rom. ad annum. 1198. (Az előző mű második kiadása.) I—II. Lipsiae. 1885—1888.

A. Potthast, Regesta Pontif. Rom. ab a. 1198—1304. Berolini. 1874—1875.

A. Kehr, Regesta Pontif. Rom. Berolini. 1906. ss. (Regesta ad. a. secund. regiones et provincias ecclesiasticas ordinata. Italia Pontificia, Germania Pontificia, Hispania Pontificia etc.)

b) *Egyes pápák regesztái:*

Innoc. III. — Ed. Migne, PL. 214—217.

Honorius III. — Ed. P. *Pressutti* I—II. Romae. 1888—92.

Gregorius IX. — Bened. XI. (1227—1304.) — E. École Francias de Rome.

Clemens V. (1305—1314.) *P. P. Benedictini* voll. 1—7. Romae. 1885—1888.

Leo X. (1513—1515.) Ed. Card. *Hergenröther*. Friburgi i. B. 1884—1891.

III. *Regisztrumok; — kiadatlan gyűjtemények.*

III. Incétől kezdve a pápai regisztrumokat a vatikáni levéltárban őrzik. A XVIII. századig a pápai iratok fogalmazványait Avignonban is őrizték, ezeket később — tartalom szerint — át kellett vezetni a vatikáni regisztrumokba.

A regisztrumoknak különböző sorozataik vannak:

1. *Registra Vaticana:* (212 kötet) Kevés régi adaton kívül (VIII. János—VII. Gergely) kivonatok közül az apostoli levelekből (regesta) III. Incétől (1198) VIII. Kelemenig. (1592—1605.) A későbbi pápáknak kevesebb levele található: V. Sixtus—V. Kelemen.

2. *Registra Lateranensia.* 1892-ig a lateráni palotában őrizték. A kancelária által kibocsátott pápai leveleket tartalmazza IX. Bonifáctól (1398) VII. Piusig. (1825.) illetve XIII. Leoóig. (1897.) 2460 kötetet tesz ki. Napoleon parancsára 1810-ben Franciaországba szállították; 1815-ben pedig visszavitték Rómába. Útközben több kötet elveszett.

4. A fentebb említett registrumokhoz tartoznak: *Registra Supplicationum* (7023 kötet) VI. Kelementől (1342) VII. Piusig. (1823), amelyek a kérelmek kivonatát illetve másolatát közlik a pápai kegy említésével.

5. *Registra Brevium* (517 kötet): a pápai brévéket tartalmazza V. Mártontól (1417—31) XV. Gergelyig. (1621—23.) Külön sorozat hozza a fejedelmekhez és püspökökhöz intézett bérvéket IV. Piustól (1559—65) VII. Piusig. (1800—23) A másik sorozat (850 kötet) a *Registra Brevium per Secretarium Expeditorum* a felek részére kiadott brévéket tartalmazza.

6. A kánonjog története számára nagy jelentőségű a *Registra Camerae Apostolicae,* amely a Szentszék anyagi ügyeit — bevételeit és kiadásait tartalmazza (606 kötet 1200-tól a XV. századig.), azután a kötelmeket és fizetéseket (118 kötet.) 1295-től 1675-ig, majd a collocatiokat (505 kötet) a XV. századig.

51. § A római kuria rendeleteinek gyűjteményei

A XVI. század óta a bíborcsi kongregációk nagy szerepet játszanak a Világegyház közigazgatásának intézésében. Ezek rendeletei különböző gyűjteményekben láttak napvilágot. A jogtörténet szempontjából különösen két kongregáció gyűjteményei érdemelnek különösebb figyelmet: A Zsinati Szent Kongregáció és a Hitterjesztési Kongregáció gyűjteményei.

I. A ZSINATI KONGREGÁCIÓ GYŰJTEMÉNYEI

IV. Pius pápa 1564. augusztus 2-án kelt *motu proprio*jával a trienti zsinat dekrétumainak végrehajtását és hiteles magyarázatát erer a kongregációra bízta. Címe ezért „S. Congregatio Cardinalium Concili Tridentini interpretum."

V. Sixtus pápa pedig 1587-ben a tartományi és egyházmegyei zsinatok felügyeletét is erre a kongregációra bízta.

Kiadások.

A zsinat döntéseit a XVIII. század közepéig nem gyűjtötték össze és nem nyomtatták ki. Az egyes határozatok megtalálhatók: Pr. *Fagnani*nál, Pr. *Lambertini*nál, *L. Ferraris* OFM.-nél, *Barbosa*nál, *Bellarmin*nál stb.

Legkiemelkedőbb gyűjtemények:

Thesaurus Resolutionum S. Congregationis Concilii, Pr. Lambertini, mint a kongráció titkára kezdte meg az anyag publikálását 1718-tól; jelenleg 167 kötet van, amelyek felölelik az anyagot 1908-ig.

Salv. *Palottini,* Collectio omnium conclusionum et resolutionum, quae in causis propositis apud S. C. Card. S. Conc. Tridentini interpretum prodierunt ab eius institutione a 1504 ad a. 1860. distinctis titulis alphabetico ordine per materias digesta. Romae. 1868. 17 kötetben.

Ae. Richter—Fr. Schulte, Canones et Decreta Concilii Tridentini ... accedunt S. C. Card. Conc. Trid. interpretum declarationes et resolutiones. Lipsiae. 1853.

P. Gasparri—J. Serédi, Fontes. V—VI.

II. A HITTERJESZTÉSI KONGREGÁCIÓ GYŰJTEMÉNYEI

Míg a Zsinati Kongregáció a régi jogot magyarázta, fejlesztette és hitelesen értelmezte, addig a Hitterjesztési Kongregáció a missziós területek rendkívüli körülményeinek hatása alatt mintegy *új* jogot kényszerült alkotni. Éppen ezért döntései igen fontosak.

a) *Bullarium Pontificium S. Congr. de Propaganda Fide.* (5 kötet és 2 kötet függelék.) Róma. 1839—58. — Az okmányokat 1215—1848-ig hozza.

b) Raph. de *Martinis,* Jus pontificium de Propaganda Fide. Romae. 1888—1897. (az anyagot 1622—1877-ig hozza; voltaképpen az előző Bullarium bővített kiadása.)

c) Collectanea Constitutionum Decretorum etc. Parisiis. 1880. 2. kiad. Honkong. 1905. (az ázsiai missziók részére.)

d) Colletanea S. Congregationis de Propaganda Fide. I. kiad. Roma. 1893. (rendszeres.) II. kiad. Róma. 1907. 8 kötet (1622—1906) időrendi.

e) J. Serédi, Fontes. Vol. VII.

III. EGYÉB KONGREGÁCIÓK

1. *A Szent Officium* a legfőbb hitvédelmi hatóság; régi neve: Congregatio Sanctae Inquisitionis haereticae pravitatis. — 1908. óta Suprema Congregatio Sancti Officii.

Mivel a kongregáció ügyiratai titkosak, csak a levéltárban találhatók meg. Csak kevés van publikálva:

a) L. v. *Pastor,* Decreta generalia S. Officii. (1555—1597.) Historisches Jahrbuch. 32. (1912) 492—549.

b) A. *Mercati*, Il sommaria del processo die Giordano Bruno in *Studi e Teste* n. 101. Città del Vaticano. 1942.

d) *Gasparri—Serédi*, Fontes. Vol. IV.[136a]

2. *Index kongregáció.* V. Pius 1571-ben alapította, XV. Benedek pedig 1917-ben a Szent Officiumba olvasztotta be. Jelentős kiadványa a tiltott könyvek jegyzéke:

Index librorum prohibitorum. — Először 1557-ben jelent meg, majd több pápa reformálta. Legutoljára XII. Pius adta ki: Index librorum prohibitorum, Leonis XIII. S. Pontificis auctoritate recognitus, S. D. N. Pii Papae XII. iussu editus. Romae. 1940—1948.

3. *Búcsú és ereklyeügyi kongregáció — S. Congregatio indulgentiarum et reliquiarum.*

IX. Kelemen 1669-ben a Ritus Kongregációból emelte ki, majd 1904-ben megint egyesült vele. 1908-ban a búcsúk elméleti és gyakorlati szempontból a Szent Officiumhoz, 1917-ben pedig a gyakorlat a Poenitentiáriához került.

Kiadványok:

a) Al. *Prinzivalli*, Resolutiones seu decreta authentica Sanctae Congregationis Indulgentiis Sacrisque Reliquiis praepositae ab anno 1668 ad annum 1861. Romae. 1862.

b) *J. B. Falise SC.*, Indulgentiarum Resolutiones authenticae. Lovanii. 1862. — Collectio precum priorumque operum ab a. 1899—1928.

c) Preces pia opera in favorem omnium christifidelium vel quorumdam personarum indulgentiis ditata et opportune recognita. Città del Vaticano. 1938.

d) *Gasparri—Serédi*, Fontes. VIII. kötet.

4. *Konzisztoriális Kongregáció.*

A püspökök és egyházmegyék ügyeit intézi.

a) *J. Korzeniowski*, Exerpta ex libris manuscriptis Archivi Consistorialis Romani ab anno 1409 ad a. 1590. Cracoviae. 1890.

b) *Gasparri—Serédi*, Fontes. vol. V.

5. *Szentségi Kongregáció.*

Gasparri—Serédi, Fontes. vol. V.

6. *Szerzetesi Kongregáció.*

a) *A. Bizzarri*, Collectanea in usum Secretariae S. C. Episcoporum et Regularium. Romae. 1863. 2. kiad. 1885.

b) *Gasparri—Serédi*, Fontes. vol. IV—VI.

7. *Rituskongregáció.*

a) *Fr. Pithonius.* Constitutiones Pontificiae et Romanorum congregationum ad sacras ritus spectantes. Venetiis. 1730.

b) Aloy. *Cardellini*, Decreta authentica S. Congregationis Sacrorum Rituum (ab a. 1602—1826.) 7 kötet. Roma. 1807—1827. — A 8. kötet J. *Ligne*-től 1849-ben; III. kiadás *Capaltitől* 4 kötet. Róma. 1856—1858. 2 kötet függeléke folytatás 1887-ig.

c) *Cardellini—W. Mühbauer*, Decreta authentica Congregationis Sacrorum Rituum et instructio Clementina. Monachii. 1873—89. 7 kötet. (az előző gyűjtemény abc rendben.)

[136a] Serédi bíboros személyesen közölte, hogy a gyűjteményében közölt Szent Officium-i anyagot nyomtatott forrásokból merítette, mivel neki nem állt módjában a Szent Officium titkos levéltárába bejutnia, hogy a kérdéseket tanulmányozhassa.

d) Hivatalos kiadás:

Decreta authentica Congregationis Sacrorum Rituumó Romae. 1898. 5 kötet.

Folytatás: Appendix: I. (volt. 6.) Romae. 1912.

II. (volt. 7.) Róma. 1927.

III. magánjellegű.

Címe: Collèctio Decretorum ad S. Liturgiam spectantium. Bibliotheca „Ephemerides Litùrgicae". Lectio practica. n. I. Romae. 1939—47.) Decreta ab anno 1927—1946.)

e) *Gasparri—Serédi,* Fontes. vol. VII—VIII.

8. *Ceremoniális Kongregáció.*

a) J. F. *Gattico,* Acta selecta caeremonialia S. Romanae Ecclesiae ex variis manuscriptis codicibus et diariis saeculorum. XV. XVI. XVII. Romae. 1753.

b) *Serédi,* Fontes. VIII.

9. *Rendkívüli Ügyek Kongregációja.*

a) *Serédi,* Fontes. vol. VIII.

10. *Tanulmányügyi Kongregáció.*

a) *Serédi,* Fontes, vol. VIII.

IV. A BÍRÓSÁGOK ÉS KÖZPONTI HIVATALOK GYŰJTEMÉNYEI

1. *Rota-döntvénytár.*

Több mint 9000 kötet decisio található a Vatikánban.

a) Sacra Rotae Romanae Decisiones Recentiores. Venetiis. 1697. Romae. 1703. (25 kötet.)

b) Rotae Romanae Decisiones Nuperrimae. Romae. 1751—1763. (10 kötet.)

c) Sacrae Romanae Rotae Decisiones seu Sententiae, quae iuxta legem propriam et Consitutionem „Sapienti consilio" Pii PP. X. prodierunt. Romae. 1912. sq. 1940-ig 32 kötet.

d) M. Card. *Lega,* Coram Lega habitae S. R. Rotae Decisiones seu Sententiae. (ab. a. 1909—1914.) Romae. 1926.

2. *Poenitentiaria Apostolica.*

Serédi, Fontes. vol. VIII.

3. *Államtitkárság.*

a) Monumenta Vaticana historiam Regni Hungariae illustrantiae. Budapest. 1887. skk.

Series I. I. k. Rationes collectorum Pontificiorum in Hungaria ab a. 1281. ad 1375.

II. k. Acta legationis Card. Gentilis. (1307—1311.) Budapest, 1887.

Ser. II. I. Relationes oratorum Pontificiorum in Hungaria 1524—1526. Bp. 1884.

II. Relationes Card. Buonvisi. Bp. 1886.

III. Relationes Nuntiorum Apostolicarum in Transslyvania missorum a Clemente VIII. 1592—1600. Bp. 1909.

b) Vanyó Tihamér, Püspöki jelentések a magyar szentkorona országainak egyházmegyéiről, 1600—1850. Pannonhalma, 1923.

V. AZ APOSTOLI IRODA SZABÁLYAI[137]

(Regulae Cancellariae Apostolicae.)

1. *Eredete.*

A római kúriában az egyik legősibb intézmény a kancellária. E hivatal létezését Damazus pápától eredeztetik, aki először Szent Jeromost bízta meg a kancellári tiszttel. A kancellária elnevezést először III. Lucius korában (1181—85) találjuk; III. Incétől kezdve pedig az apostoli levelek expediálására már bizonyos normákat és formulákat használtak, amelyek VII. Gergelyig használatban maradtak.

A XIV. században XXII. János a kancelláriai szabályok új gyűjteményét készítette el, amelyben az eddig érvényben lévő normákat kodifikálta és újakat csatolt hozzájuk: *Regulae datae in Canc. per dominum Joannem XXII.* Ez a gyűjtemény 32 regulát tartalmazott.

A régebbi kancelláriai regulák nem eredeti formában, hanem XI. Gergely idejében (1370—1379) eszközölt, módosított formában maradtak ránk. Minthogy lassanként kételyek és ellentétek merültek fel, az új pápák IV. Jenőtől (1431—1447.) kezdve uralkodásuk elején a kancelláriai szabályokat kellő megvizsgálás után, mint az uralkodó pápa *sajátos törvényeit* kezdték kihirdetni. A pápa halála után ugyanis a szabályzat minden kötelező erejét elvesztette.

V. Miklóstól (1447) kezdve a kancelláriai szabályok állandóbb formát nyertek, bár még későbbiekben is szenvedtek bizonyos módosulásokat. Számuk 72.

[137] Kiadások: A kancelláriai regulákat XII. Jánostól V. Miklósig (1455) kiadta *Ottenthal,* Regulae Cancellariae Apostolicae. Innsbruck. 1886. — XI. Kelemen regulái megtalálhatók A. *Reiffenstuel*nál, Jus canonicum universum. lib. III. 5. par. 16. — XII. Kelemen regulái pedig *Gaerben*nél: Corpus Juris Ecclesiastici Catholicorum. II. Salzburg. 1799. — XIV. Benedek regulái *Ferraris*nál, Praecepta bibliotheca. „beneficium cimszó alatt. — XIV. Kelemen regulái: Bullarii Romani Continuatio. t. IV. és *Walter,* Fontes... Bonn, 1861.

Az utolsó és leghíresebb kommentárt Joh. Bapt. *Riganti* adta ki Melphiben (Appulia); született 1675-ben. XII. Kelemen reguláihoz híres kommentárt írt, amely a szerző halála után Rómában (1744—48) jelent meg. 4 fólió kötetből áll bevezetéssel.

Újabban a témáról írtak:
Rosshirt in: Archiv f. Kath. KR. 3. 1858.
Goller, u. o. 85. (1905.)
Jackowski, u. o. 1910.
II. 1910. 287, 939.
Vö. *Kurtscheid—Wilches* I. 203—207, *Plöchl* II. 427—429.

2. *A regulák felosztása.*

A kancelláriai regulák három osztályba sorolhatók.

Az első osztály az apostoli levelek *expediciójánál* alkalmazandó normákat tartalmazza (regulae directivae). Ez a rész a legrégibb, jóllehet idők folyamán változásokon ment keresztül. Ezek a szabályok már XXII. János előtt léteztek.

A második csoport a *javadalmak* fenntartására és adományozására vonatkozó szabályokat foglalja magában, amelyeket XXII. János pápától kezdve a különböző pápák állítottak fel. E téren alapvető XII. Benedek *Ad regimina* kezdetű konstituciója.

A harmadik osztály *bírósági* normákat tárgyal, amelyeket különösen a javadalmi és fellebbezési ügyekben alkalmaztak. Ezek a régebbiek. Némely regula általános revocatio-t tartalmaz és az utolsó 72. vicekancellár különleges fakultásait sorolja fel.

3. *Jogi értéke.*

a) A kancellária regulái valóságos törvények, de kötelező erejük különböző. A publikálás (XIII. Benedek (1343—1423 óta) úgy történt, hogy a pápa a megválasztása utáni napon megerősítette és a kancellár útján kihirdette. A kötelező erő a megerősítéstől kezdve számított, de a vicekancellárnak a tisztviselők előtt történt felolvasása előtt áthágás esetén a büntetés nem következett be.

VIII. Orbán (1623—44) idejétől a megerősítést *ipso facto* megtörténtnek vették a pápa választását követő napon.[138]

A publikáció nem a szabályok megismerését szolgálja, hiszen csaknem ugyanazon regulákról van szó, hanem ebből nyilvánul meg az új pápa megerősítési szándéka.

A kancelláriai regulák *valóságos pápai törvények*, amelyek közvetlenül a dicasterium tisztviselőit érintik. Ez vonatkozik elsősorban a pápai levelek expediálására, amelyek természetesen más személyt nem kötelezneK, de a normák természetét tekintve *nem* egyetemes törvények. Más regulák: főleg azok, amelyek a javadalmak fenntartására vonatkoznak, a bírói normák, a kegyek revokációi, tárgy szerint egyetemes törvények, amelyek a kancellárián kívül is hatályban voltak.

b) Vitatott, hogy a regulát magát új törvénynek kell-e tekinteni olyan formán, hogy az egyes normák ugyanazon törvénynek artikulusai, vagy minden regulát különálló törvényként kell szemlélni. Úgy tűnik, mintha *különböző* törvények lennének. Több kancelláriai regulát *de facto* a konkordátumok módosítottak és egyes országokban.

[138] A pápa halálával *ipso facto* megszűnt. Ezért *Stickler* a római *interdictum perpetuum*mal hasonlítja össze. Plöchl II. 429.

eltöröltek. Főleg azokat, amelyek a reservatiokra és a javadalmak adományozására vonatkoznak.

Már a *bázeli* zsinat (23 sessio) az összes, a Corpus Juris Canonicibenn nem szereplő javadalmi rezervációk eltörlését követelte és nemsokára V. Miklós és III. Frigyes között létrejött egyezség Németországban több rezervációt visszavont. Hasonlóképpen történt Franciaországban is, úgyhogy Franciaországban csak 4, Németországban pedig csak 3 regulát fogadott el a joggyakorlat.

A 70. regula szerint, amint a többi pápai konstituciók is, csak akkor kötelezik a bíborosokat, ha névszerint említés történik róluk, pl. a 8.32, 35 regulában; más regulák csak *in favorabilibus* vonatkoztathatók rájuk.

Mivel a kancelláriai regula a jus commune-hez tartozott, speciális vagy generális konstitució helyezhette csak hatályon kívül, amely vonatkozik a regulák jogi értékére is a római kúria megreformálásáig, amely X. Pius által történt (1908).

c) X. Pius pápa a Curia Romana újjászervezése kapcsán (Parte II. cap. 8.) a kancellárból, a datariusból és a konzisztoriális kongregáció titkárából álló háromtagú bizottságot létesített, amelynek feladata, hogy a javadalmak adományozására, egyházmegyék és káptalanok erigálására és a kancelláriai regulák számára újabb bullatervezetet készítsen. Amint ugyanazon pápa motu proprio-jából (1910. dec. 8.) kitűnik, a bizottság feladatát a bulla formára nézve befejezte, s a formulákat a pápa jóváhagyta.

Hogy a kancelláriai regulákat is megreformálták-e, nem tudható meg. Mindenesetre nem publikálták.

d) Milyen értéke van a kancelláriai reguláknak a kódex megjelenése után?

Biztos, hogy a *regulae directivae*, amelyek a kúria stílusához tartoznak, továbbra is érvényben maradnak. A többiek közül a kódex néhány regulát átvett: pl. a kánonok szövegébe; az 1435. kánon a konzisztoriális javadalmak, a székes és társas káptalanok dignitásai, a kardinálisok és magasabb kúriai tisztviselők római halála és a simóniás javadalmak által beállott rezervációkat őrizte meg.

A *regulae judiciales* részben a kódex IV. könyvében találhatók. Egyéb kancelláriai regulák, amelyek sem explicite, sem implicite a kódexben nem szerepelnek, hatályukat vesztették a c. 6., 1. és 6. pontja értelmében, noha a 71. regula kifejezett eltörlést követelt a megszűnéshez.

IV. korszak:

A CODEX JURIS CANONICI

52. § A kodifikálás előzményei

A trienti és vatikáni zsinat után olyan nagy volt már az egyházi törvények tömege, hogy szinte lehetetlen volt közöttük az eligazodás, s ez kétessé tette egyrészt az egyházfegyelmet, másrészt megnehezítette a tudományos tájékozódást. Éppen ezért már a vatikáni zsinaton követelték a püspökök, — elsősorban a franciák —, hogy egységes egyházi törvénykönyv adassék ki, mert a törvény és rendelet-áradat elnyeléssel fenyegeti az alattvalókat, ami könnyen lelkiismereti aggályokra, vagy a törvény megvetésére vezethet: „obruimur legibus . . . et conscientiae mille anxietatibus anguntur et in contemptum legis impelluntur."[139]

Eme sürgetések hatására meg is jelentek igen fontos általános intézkedések, amelyeket a kodifikáció előfutárainak lehetett tekinteni. Ilyen volt a *Const. Apostolicae Sedis* (1869. okt. 12.), amely a büntetőjognak summás összefoglalása, majd a *Const. Officiorum et munerum* (1897. jan. 25.), amely a könyvek előzetes cenzúrájáról intézkedik, végül a *Conditae a Christo* (1900. dec. 3.), amely az egyszerű fogadalmas szerzetesek jogi helyzetét tisztázza.

Ha meggondoljuk, hogy IX. Gergely óta (1234. szept. 5. *Rex pacificus bulla)* hétszáz, V. Kelemen pápa óta pedig (1317. okt. 25. *Quoniam nulla iuris bulla)* hatszáz éve nem jelent meg egyházi törvénykönyv, szinte nem tudjuk eléggé felbecsülni a kodifikálás jelentőségét. Nem vitás, hogy már régóta sürgős volt a szinte áttekinthetetlen joganyag rendezése. Hogy ez milyen emberfeletti munkát kívánt, mutatja az is, hogy míg a világi törvénykönyv a jogrend egy-egy részterületét szabályozza és földrajzilag is egészen korlátozott, addig az egyházi törvénykönyvnek az *egész földkerekség* katolikusait figyelembe kell vennie. Az évszázadok óta felhalmozott, különböző korokból származó mérhetetlen joganyagot egésszé kovácsolni, egyetlen törvénykönyvbe foglalni nem volt könnyű feladat. Innen a húzódás a kodifikációtól.

I. A KODIFIKÁCIÓ MEGINDÍTÁSA

Szent X. Pius pápa 1904. március 19-én kiadott *Arduum sane munus* kezdetű motu propriójával végre megindította a kodifikáció hatalmas munkáját. A nagy mű megvalósítására hármas bizottság létesült (coetus consultorum; coetus collaboratorum; coetus codificatorum).

[139] Praefatio CIC.

A) A konzultorok testülete teológus és kánonjogász szakemberekből állott. Ők készítették a kánontervezeteket.

B) Collaboratores főleg a megyéspüspökök és mindazok, akik az egyetemes zsinaton részvételi joggal bírnak. A pápa 1904. március 25-én minden metropolitát felhívott, hogy a szuffraganeus püspökök és a tartományi zsinat tagjainak meghallgatása után négy hónapon belül közöljék óhajukat, milyen módosításokat vagy újítást látnak szükségesnek. 1904. ápr. 6-án a bíboros államtitkár az egyetemekhez küldött hasonló felhívást.

C) A kodifikátorok testületét a kardinális-bizottság alkotta. 16 tagból állt. Ez a pápa közvetlen felügyelete alatt vizsgálta felül a konzultorok és kollaborátorok által előterjesztett terveket és javaslatokat.

A kardinális-bizottság titkára és a konzultori testület elnöke *Pietro Gasparri* († 1934) volt. 1904-ben a cezáreai címzetes érsek, 1907-től bíboros és a kodifikációs bizottság előadója (relator).

A pápa egyébként a világegyház valamennyi érsekét és püspökét felhívta arra, hogy mint *munkatársak* működjenek közre a magasztos mű létrejöttében és küldjenek Rómába szakembereket, vagy Rómában válasszanak ki olyan egyéneket, akik a konzultorok testületében a munkában részt vehetnek.

A konzultorok hosszas munkával tervezeteket készítettek, amelyeket titokban bíráltak felül, úgyhogy egyik konzultor sem tudott a másikról. A konzultorok javaslatait és tervezeteit Gasparri a bíborosi bizottság előtt legalább kétszer megtárgyalta. Az előkészítő, igazán nagy fáradtságot és körültekintést igénylő munka kereken 10 esztendőt vett igénybe: 1904—1914.

Az elkészült tervezeteket a világegyház püspökeinek is megküldötték észrevételek megtétele végett. Nincs tehát az új kódexben egyetlen kánon sem, amit négyszer, tízszer, de van olyan is, amelyet tizenkétszer megvitattak, míg a teljes összhang meg nem született.

Az egyeztetés után ismét megküldték a kardinális bizottságnak, a püspököknek és mindazoknak, akik az egyetemes zsinaton hozzászólási joggal bírnak, hogy közöljék megjegyzéseiket. Ez a munka 1916-ig tartott.

1914-ben meghalt Szent X. Pius. Utódjára, XV. Benedekre várt a feladat, hogy a már elkészített új törvénykönyvet a kardinálisok összejövetelén (ahol Serédi Jusztinián, magyar bencés szerzetes is jelen volt), kihirdesse. A kihirdetés 1917. május 27-én, Pünkösd ünnepén *Provida Mater Ecclesia* kezdetű konstitucióval történt meg. Az új kódex a következő év Pünkösdjén, 1918. május 19-én lépett hatályba.

A kódex egy példányát 1917. június 28-án, Szent Péter és Pál ünnepének előestéjén ünnepélyes külsőségek között nyújtotta át *Gasparri* bíboros XV. Benedek pápának, amit egy freskó is megörökített.

Az új törvénykönyv elsőízben a pápai hivatalos lapban, az *Acta Apostolicae Sedis*ben (vol. IX.) jelent meg 1917-ben a következő címen:

CODEX JURIS CANONICI PII X. PONTIFICIS MAXIMI JUSSU DIGESTUS, BENEDICTI PAPAE XV. AUCTORITATE PROMULGATUS.[140]

[140] A kodifikációra vonatkozóan az Arch. f. KR. és a Jus Pont. több cikket közölt: Jus. Pont. 1932. 177—178. (A 15 éves kódex, Ojetti halála); — Arch. 98. 71—86. (A kódex promulgációja, előzmények.) — Arch. 123. 261. skk. (Hilling, Der CJC als legislatio libertatis.) — Arch. 118. 77 skk. (Hilling, A 20 éves kódex); Jus Pont. 1934. 162—166 (Hilling, Gasparri és a kodifikáció); — Arch. 116. 88—91. (Hilling, Kitől indult ki a kodifikáció.)

II. SERÉDI JUSZTINIÁN BÍBOROS ÉS A KÓDEX[141]

A kodifikációval kapcsolatban feltétlenül meg kell emlékeznünk *Serédi* Jusztinián magyar bíborosról is, akinek a törvénykönyv megszerkesztésében oroszlánrésze volt; a jogforrások összegyűjtése és közzététele pedig kizárólagosan az ő páratlan tehetségének és emberfeletti munkabírásának a gyümölcse.

Serédi György Jusztinián Deáki, Pozsony megyei községben 1884. április 24-én született, ahol a magyar katolikus élet már Géza fejedelem korában megkezdődött. Deákinak (latinul: Villa clericorum) misekönyve őrizte meg a legrégibb magyar nyelvemléket, a Halotti Beszédet (Pray-kódex). Deáki tehát századokon át lehelte a kereszténységnek és a magyarságnak elválaszthatatlan szövetségét.

Ebben a környezetben nevelkedett az egyszerű cserepesmester 11 gyermeke, kik közül a legkisebb a kersztségben a György nevet kapta. A kis Györgyre különösen, lelkiismeretes és buzgó tanítójának és bencés plébánosának szabatos, logikus beszéde volt nagy hatással. Mindvégig hálás kegyelettel emlegette őket.

Mihály bátyja, rendi nevén Marcell, mint matematika-fizika tanár Szent Benedek rendjében ért el kiváló eredményeket. Nagy jelentőségű optikai találmánya is volt már, de 35 éves korában elhunyt. György 1901-ben szintén a bencés rendbe lépett. Ekkor kapta a *Jusztinián* nevet. Amikor érettségi után, 1904-ben szaktárgyat kellett választania, első helyen bátyja nyomán ő is a matematika-fizikát kérte, s csak második helyen jelölte meg a teológiát. A rendi elöljárók azonban e szakot az egy évvel fiatalabb *Sárközy* Pálnak, a későbbi főapátnak tartották fenn. Serédit pedig teológiai tanulmányokra Rómába küldték. Az *Anselmianum* bencés egyetemre került, valóban nemzetközi környezetbe. Volt tanárai közül *Bastien* Péter bencés, belga származású jogtudós ismerte fel először tanítványának kiváló tehetségeit. Egyetemi tanulmányait befejezve, 1908-ban tér vissza Pannonhalmára, ahol *Kohl* Medárd esztergomi segédpüspök szentelte áldozópappá. Csakhamar vissza kellett azonban térnie Rómába.

Fentebb említettük, hogy a kodifikáció minden szála *Gasparri* kezében futott össze. Mellette a közvetlen konzultori teendőket

[141] Vö. *J. Bánk*, De Justiniano Card. Serédi. *Monitor Eccl.* Roma. 1956. fasc. III. p. 463—481. — *J. Bánk*, Normae a Just. Card. Serédi conscriptae de Fontibus CJC. edendis. uo. 1958. fasc. II. p. 315—335. — *J. Bánk*, Kard. Serédi, der Kanonist Ztschrft. d. Savigny-Stiftung für Rechtgesch. Weimar. 1958. Kan. Abt. XLIV. p. 209—236. — *J. Bánk*, Serédi bíboros, mint jogtudós, Vigilia. 1958. 87—92. 144—148. — *A. Szentirmai*, Weltkirchenrecht und ungarisches Partikularrecht im Lebenswerk des Kard. Serédi. Öst. Arch. f. KR. 39 (1957) p. 268—273.

Bastien belga jogász-professzor látta el. Ő viszont később erre a munkára rendtársát és növendékét, az éppen újmisés Serédi Jusztiniánt ajánlotta, aki addigra már a világnyelveket is elsajátította.

Az új törvénykönyvet a régi jog mérhetetlen tengeréből, csaknem kétezeréves anyagból kellett megalkotni. Az Egyház hagyománytisztelő álláspontját tükrözve, minden rendelkezésnél pontosan fel kellett tüntetni az ősi jogforrásokat is, amelyeket az új kánonok szerkesztésénél felhasználtak. *Serédi* emberfelettinek nevezhető munkája éppen ez volt. Minden új kánonhoz ki kellett keresni az évszázados anyagból azokat a helyeket, amelyekből az új jogszabály vétetett, vagy amelyek a törvény értelmezésénél szerepet játszottak. Minthogy kezdetben a kánonok szövege állandóan fluktuált, s folytonos változtatásokon ment keresztül, minden új kánon felvétele vagy régi törlése, vagy a már elfogadott módosítása az újabb források kikeresését vagy törlését, illetve módosítását tette szükségessé. Nyugodtan elmondhatjuk, hogy a konzultori testületben egyetlen egy sem akadt, aki annyira belelátott volna a kodifikáció munkájának egészébe, mint Serédi. Minden kánon hozzá került *Gasparritól* átnézés és megfelelő jogforrás csatolása végett. Így Gasparri állandó kapcsolatban állott Serédivel.

A hatalmas munka a világháborúban csaknem megakadt. Észrevette ezt Gasparri kardinális is. Mielőtt az olaszok a központi hatalmaknak 1915-ben megüzenték volna a háborút, *Gasparri* XV. Benedek parancsára legbensőbb munkatársát, az akkor mindössze 31 éves Serédit saját kocsiján vitte be a Vatikánba, hogy ott a megkezdett munkát tovább folytathassa. Ellenkező esetben ugyanis attól kellett volna tartani, hogy az olaszok a magyar Serédit, mint ellenséges állam polgárát internálják, s a kodifikáció pótolhatatlan munkatársát elveszíti. *Serédi* kereken három évig, a kódex kihirdetéséig a Vatikánban lakott Gasparri bíboros-államtitkár személyes vendégeként. Már ebből a személyes közelségből is megérthető, hogy e három év alatt nem történt egy lépés sem a nagy műben, amelyet Gasparri Serédivel naponta, sokszor éjszakába nyúló tárgyalásokon át, meg ne vitatott volna. Ugyancsak naponként találkozott a pápával, XV. Benedekkel, aki nagy megértéssel támogatta a fiatal bencés tudóst vatikáni „fogságában".

A vatikáni tartózkodás ideje alatt minden törvénytervezet keresztülment Serédi kezén.

Munkájának hatalmas mérete a források puszta felsorolásából is kitűnik.

Az Egyházi Törvénykönyv 2414 kánonja közül csak 854 kánon nem rendelkezik forrásokkal, azaz teljesen új. A többi 1560 kánon

mind régi jogforrásokra hivatkozik. A jogforrások száma, amelyre hivatkozás történik, összesen *10 500*. Ezek megoszlása a következő:

A régi *Corpus Juris Canonici*-re 3304 forrás utal, az *egyetemes zsinatokra* 293, a *római pápák* rendelkezéseire, törvényeire (konstitúciók, enciklikák, stb.) 704, a *Curia Romana* (bíborosi kongregációk, bíróságok, hivatalok) összesen 5751 forrással szerepel, a *liturgikus könyvek* végül 454 forrást szolgáltattak a kódex számára.

Egy-egy jogforrás több kánon alapjául is szolgált, azaz egy-egy jogforrásra többször is történik hivatkozás. Összesen kereken *26 000*-szer hivatkozik a kódex forrásokra.[142]

Amikor *Serédi* a kódex 5 könyvéhez az összes jogforrásokat hivatkozás formájában 10 éves fáradságos munkával összeállította és kéziratban Gasparrinak bemutatta, s az utolsó lapra a régi szerzetesek befejező fohászát írta „Finis, I. O. Gl. D." (In omnibus glorificetur Deus) D. Justinianus Serédi, Roma in Aedibus Vaticanis. XIII. Kal. Nov. 1917. — Gasparri ugyancsak sajátkezűleg írta e sokat mondó és elismerő sorokat a kézirat végére: „*Tibi gratulationes meas porrigo, etsi indigne P. C. (Petrus Cardinalis) Ad multos annos. Vale.*"

Serédi csak úgy tudott megbirkózni egyedül ily hatalmas feladattal, hogy rendszeresen dolgozott, a végzett munkáról mindennap munkanaplót vezetett: pontosan feltüntette, hogy naponta hány forrást kutatott fel és jegyzett le.

Az egyházi törvénykönyvben a bevezetés és a forrásutalások teljesen Serédi műve, a tárgymutatót pedig *Ojetti* S. J. (1862—1932) készítette, a római Gergely egyetem kiváló kánonjogász professzora, aki Serédin kívül fáradhatatlanul szintén Gasparri mellett dolgozott, mint a kodifikáció titkára. (Vö. *Ius Pont.* 1932, 182.)

Serédi, 1917-ben, a nagy mű befejezésekor mindössze 33 éves volt. A világháború közepén rövid időre hazajön, de 1920-ban ismét visszatér Rómába, ahol mint a pápai Levéltárosképző Főiskola és az *Anselmianum* bencés egyetem tanára működik. Ebben az időben ő volt a Szentszékmelletti Magyar Követség kánonjogi tanácsosa, valamint a magyar püspöki kar és a magyar bencés kongregáció általános ügyvivője. Ha ehhez hozzávesszük még, hogy konzultora a Zsinati Kongregációnak és a Kódex-magyarázó Bizottságnak, ismét hatalmas munka körvonalai bontakoznak ki. A kódex forrásainak

[142] *Serédi* bíboros 1931. febr. 3-án a budai papság részére tartott előadásán a kódexet joggal nevezte: *monumentum sapientiae maiorum nostrorum*-nak.

I—IV. kötete is római tartózkodásának idején jelent meg.[143] (Címe: Codicis Juris Canonici Fontes-cura Emi Petri Card. Gasparri editi, Romae, Typis Polyglottis Vaticanis, 1923.)

Az óriási munka elvégzésének jutalmául XI. Pius a *Csernoch* János hercegprímás halálával († 1927. júl. 25.) megüresedett esztergomi érseki székre őt nevezte ki érsek-hercegprímásnak (1927. nov. 30); 1927. dec. 19-én pedig presbyter-bíborossá kreálta. A pápa személyesen szentelte püspökké 1928. január 8-án. — Prímási évei alatt jelentek meg a források további kötetei: V—VIII. kötet és sajtó alá rendezte a tabellákat tartalmazó IX. kötetet is. Hogy egyéb főpásztori és országos elfoglaltsága mellett mennyi munkát adott ez neki, az is mutatja, hogy az V. kötet csak 1930-ban, a VI. 1932-ben, a VII. 1934-ben, a VIII. 1938-ban és végül a IX. csak 1939-ben jelenhetett meg. (Összesen 6464 forrást közöl.) A kiadvány utolsó kötetét *Serédi Maglione* bíboros-államtitkár útján küldte meg a pápának, amelyet a pápa nevében a bíboros-államtitkár meleg szavakkal köszönt meg.[144]

[143] Hogy a fentebb felsorolt munkakörök milyen rengeteg munkát jelentettek számára, kitűnik *Balogh* Albin OSB-hoz küldött leveléből is (Pannonhalmi Levéltár): „Különben jól volnék, de néha annyi minden dolgom összejön, hogy ha nem volna eszem, meg kellene bolondulnom. De azt én nem teszem. Igen sok jogi kérdéssel zaklatnak minden oldalról. Aztán még a sok veszett fejsze nyelét kell megmentenem. Most is 4 db. kétségbeesett ember ügye van nálam. Azt akarják, hogy intézzem el a Szentszéknél, de az ügyek természete ezt lehetetlenné teszi." (Róma. 1923. febr. 15.)

[144] Mindkét levelet eredeti szövegezésben közöljük:

a) Serédi levele Card. Maglionehoz, amelyben jelenti, hogy a nagy művet befejezte.

Strigonia, 1 Ottobre 1939.

Emo e Revmo Signor Mio Ossmo,

Dall' anno 1908 ebbi la fortuna di prendere parte nel grandioso lavoro della codificazione e di racogliare le fonti del futuro Codice di Diritto Canonico.

Dietro i sovrani ordini della s. m. di Benedetto XV. ancora durante la guerra mondiale, quale ospite del compianto Cardinale Gasparri, ritiratomi al Vaticano, ho preparato l'edizione del Codice con le note che in 26 000 casi fanno richiamo sulle suddette fonti. Per rendere poi più accessibili le medesime dall' anno 1923 in poi in otto grossi volumi nella Tipografia Poliglotta Vaticana ne ho fatto stampare e pubblicare il testo ad eccezione di quelle prese dall'antico Corpus Juris Canonici, dal S. Concilio di Trento e dai quattro libri liturgici. Ora coll'aiuto del Signore son riuscito a terminare anche il IX (ultimo) volume di questa pubblicazione che sotto diversi aspetti raggruppa le suddette fonti comprese anche quelle di cui testo non fu ristampato negli otto volumi precedenti. I nove volumi in tutto contengono 8303 pagine, quindi ciascuno ne contiene in media 922 pagine.

COLLECTANEA FONTIUM CODICIS IURIS CANONICI

FONTES

CURA

EMI PETRI CARD. GASPARRI

EDITI

VOLUMEN I

EXHIBENS FONTES DESUMPTOS EX PLURIBUS CONCILIIS OECUMENICIS A NICAENO I USQUE AD VATICANUM, ITEMQUE CONSTITUTIONES ROMANORUM PONTIFICUM USQUE AD ANNUM 1000.

N. 1-500

ROMAE

TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS

MCMXXI

[Can. 2411.]

C. 16, X, de regularibus et transeuntibus ad religionem, III, 31, c. 2, de regularibus et transeuntibus ad religionem, III, 14, in VI°; Clemens VIII, const. „Cum ad regularem," 19 mart. 1603, §22; S.C.C., decr. 21 sept. 1624, §1, 13; S.C. super Statu Regularium, decr. „Romani Pontifices," 25 ian. 1848, n. III.

[Can. 2412.]

Conc. Trident., sess. XXV, de regularibus, c. 17; S.C. Ep. et Reg., Calaguritana, 20 nov. 1818; Camerinen., 15 iun. 1830; S.C.C., Brundusina, 13 febr. 1610; S.C. de Religiosis, instr. 30 iul. 1909, n. XII, XIV.

[Can. 2413, §2.]

C. 4, de officio ordinarii, I, 16, in VI°.

[Can. 2414.]

S.C. de Religiosis, decr. 3 febr. 1913, n. 11.

Finis.

I. O. + G. D.

V. Instituimus Sacerdos
O.S.B.

Roma, in Aedibus Vaticanis.
XIII Cal. Nov. 1917.

Tibi gratias tuas omnes meas [illegible]

Minthogy a kodifikáció munkájának minden szála kezdettől fogva *Gasparri* kardinális kezében futott össze, illő volt, hogy a törvénykönyv publikációjának egyéb fontos részei is, így a forráspublikáció, szintén az ő nevét viselje. A források I—VI. kötete Gasparri bíboros

---

Avendo dunque terminato anche l'ultimo volume, mi permetto di presentare all'Eminenza Vostra l'umilissima preghiera che si degni umliarlo al trono di Sua Santità assieme con la mia filiale obbedienza e particolare gratitudine verso la S. Sede perchè mi ha reso possibile di prendere parte nell' importantissimo lavoro della codificazione del diritto canonico.

Mentre La prego di gradirne una copia anche l'Eminenza Vostra, Le bacio umilissimamente le mani e con profondissimi ossequi e venerazione mi onoro di confermarmi

dell'Eminenza Vostra Reverendissima

umilmo devmo servitore vero

G. Card. Serédi m. p.

Principe Primate di Ungheria
Arcivescovo di Strigonia

Emo e Revmo

SIGNOR LUIGI CARD. MAGLIONE

Segretario di Stato di Sua Santità. —
Città del Vaticano.

b) Maglione bíboros államtitkár köszönő levele Serédi bíboroshoz 1939. nov. 14-én.

„SEGRETERIA DI STATO DI SUA SANTITÀ. No 8170. Dal Vaticano, 14. Novembre 1939. A Sua Eminenza Reverendissima il Sig. Card. GIUSTINIANO SERÉDI Principe Primate d'Ungheria Arcivescovo di Strigonia. — E. mo e Rev. mo Signor Mio Oss. mo. Il lavoro condotto a termine da Vostra Eminenza Reverendissima col IX. volume della preziosa raccolta *Codicis Juris Canonici Fontes*, è il degno coronamento di un'opera che lega in perpetuo il nome della Eminenza Vostra alla grande impresa dovuta alla provvida iniziativa della s. m. di Pio X: la Codificazione del Diritto Canonico. — L'omaggio, che di questo volume Ella umilia alla Santità Sua, offre al Santo Padre l'occasione particolarmente gradita di significarLe ancora una volta il grato animo della Santa Sede per una così lunga fatica e un così prezioso servizio. — Gli anni e le forze che Ella ha speso in questo lavoro con tanto zelo e successo — mentre segnano un merito eccezionale nella feconda carriera dell'Eminenza Vostra — hanno fruttato alla Chiesa un nuovo titolo alla comune riconoscenza; onde Ella può bene render grazie al Signore, di cui insieme con il compianto Cardinale Gasparri, ha servito la causa in un campo di tanta importanza. — Nell'esprimerLe questi augusti sensi il Santo Padre rinnova a Vostra Eminenza tutti i Suoi voti per la prosperità sua e della intera Arcidiocesi, a Lei invia di cuore, come pegno di benevolenza l'Apostolica Benedizione. — Mi è caro significar qui alla Eminenza Vostra la mia viva gratitudine per il cortese omaggio che Ella ha voluto fare anche a me; e baciandoLe umilissilmamente le mani, con sensi di profonda venerazione mi onoro professarmi di Vostra Eminenza Reverendissima Umil. mo Dev. mo Servitore vero L. Card. Maglione m. p."

neve alatt jelent meg. Miután 1934-ben *Gasparri* elhunyt, XI. Pius úgy döntött,[145] hogy a következő kötetek *Serédi* neve alatt jelenjenek meg *„cura et studio Emi. Card. Serédi"*. A VII. kötet tárgyilagos előszavából az is hivatalosan köztudomásúvá lett, hogy a *Fontes* előző köteteinek (I—VI.) sajtó alá rendezését is a magyar tudós, Serédi Jusztinián végezte.[146]

A nagy magyar tudós és egyháznagy, a Pázmány Péter Tudományegyetem és az oxfordi egyetem díszdoktora (1936. jún. 24.) súlyos szív- és cukorbajban 1945. április 18-án hunyt el Esztergomban, 61 éves korában.

53. § A kodex, mint törvénykönyv

A) A KÓDEX RENDSZERE[147]

I. Beosztása

A kódex 5 könyvre oszlik.

Az I. könyv *Normae generales* címen általános szabályokat nyújt. Szól az új jognak a régi joghoz való viszonyáról, majd a törvényről, szokásjogról, reskriptumról, időszámításról, privilégiumról és dispenzációról. (c. 1—86.)

A II. könyv a *De personis* címet viseli, vagyis a személyekről szól. Először általában, majd a klerikusokról, szerzetesekről és világiakról részletesen. (c. 87—725.)

[145] 1935. március 15-én. Vö. Monitor Ecclesiasticus. 1958. p. 330.

[146] Ime az eredeti szöveg: „Codicis Juris Canonici Fontium sex voluminibus publicatis, cum maximo disciplinarum iuridicarum detrimento vivis ereptus est Emus Petrus Card. *Gasparri*, cuius cura eadem edita erant. — Hoc iam septimum eorumdem Fontium volumen publici juris fit *cura et studio infrascripti Cardinalis, cuius studio memorata quoque sex volumina prodierant.*

Romae, die 29 iunii 1935.

Justinianus Card. Serédi
Princeps Primas Hungariae,
Archiepiscopus Strigoniensis.

A kiemelés tőlünk ered.

Foglalkozott *Serédi* a keleti kodifikáció munkájával is. 1929. okt. 15-én felterjeszti a hajdúdorogi püspök és a miskolci adminisztrátor észrevételeit a „keleti kodifikáció tervezetre" saját megjegyzéseivel együtt: azt ajánlja, hogy *egy* kódex legyen a keleti és a nyugati egyház számára, hogy megismerhessék egymás fegyelmét. Egyben beterjeszti az általa összegyűjtött keleti vonatkozású forrásokat is. (Archivum Strigoniense Prim. 2903/1929.)

[147] *G. Lesage*, Ordinatio Codicis Juris Canonici. Ottawa. 1952.

A III. könyv *De rebus* — a dologi jogot adja. (c. 726—1551.)

A IV. könyv *De processibus* — a polgári és büntető perjogot tárgyalja. (c. 1552—2194.)

Az V. könyv *De delictis et poenis* címet viseli, és az anyagi büntetőjognak a rendszerét nyújtja. (c. 2195—2414.)

Az egyes könyvek *részekre*, a részek *szekciókra*, a szekciók *titulusokra*, a titulusok pedig rövid absztrakt szabályokra, úgynevezett *kánonokra* oszlanak. A kánonok számozása folytatólagos: 1-től 2414-ig.

Ha a kódex elrendezését megfigyeljük, akkor azt vesszük észre, hogy lényegében az *instituciós* módszert követi. A normae generalesben adott általános szabályok inkább a jogfilozófiába, mint a tételes törvénykönyvbe tartoznak. Ha ettől eltekintünk, akkor megtalálható a *Lancelottus*tól eredő négyes felosztás, amelyet rövid verssel így szokás kifejezni:

Personas nos prima docet, resque secunda
Tertia dat iudices, crimina quarta premit.

II. A kódex függelékei: praefixum és affixum

a) A törvénykönyv szövege *előtti* mellékletek:

1° A törvények szövege előtt található Gasparri bíboros prefációja, bevezetése, amely rövid, summás összefoglalásban a kódex előtti forrásokat és a kodifikálás menetét adja. Tulajdonképpeni szerzője Serédi Jusztinián.

2° A második praefixum XV. Benedek pápa kihirdetési konstitucióját: *Providentissima Mater.*

3° A harmadik okmány ugyancsak XV. Benedek *Cum iuris canonici* kezdetű motu proprioja 1917. szeptember 15-ről, amely a kódex hiteles magyarázatára külön bizottságot állít fel.

4° A negyedik praefixum a *hitvallás:* professio catholicae fidei.

5° A törvénykönyv rövid tartalomjegyzéke.

b) A törvénykönyv szövege utáni mellékletek.

Eredetileg itt *nyolc* melléklet szerepelt:

1. X. Pius *Vacante Sede Apostolica* kezdetű levele. 1904. december 25-ről.

2. X. Pius, *Comissum nobis* 1904. január 20.

3. XIII. Leó pápa levele: *Praedecessores nostri.* 1882. május 24-ről. — A fenti három rendelet mind a pápaválasztás módjával foglalkozik.

4. XIV. Benedek, *Cum illud,* 1742. december 14. — a plébániák betöltéséről.

5. XIV. Benedek, *Sacramentum paenitentiae*, 1741. június 1. — a sollicitatióról.

6. III. Pál, *Altitudo* c. rendelkezése, 1537. június 1-ből.

7. V. Pius, *Romani Pontifices*, 1571. augusztus 2.

8. XIII. Gergely, *Populis*, 1585. január 26.

A három utolsó dokumentum a *Privilegium fidei* problémájával foglalkozik.[148]

A törvénykönyvet részletes analitikus, abc-s index, azaz tárgymutató zárja be.

III. A kódex hatályossága

A kódex hivatalos, hiteles, egységes, egyetemes és kizárólagos jogforrás.

1° *Hivatalos*, mivel az egyházi törvényhozó hatalomtól származik;

2° *Hiteles*, vagyis abban a formában bír törvényerővel, amely formában kihirdették. Ezzel a törvényszöveggel szemben szövegkritikának nincs helye;

3° *Egységes*, vagyis egyetlen törvénykönyv (fóns unicus);

4° *Egyetemes*, vagyis az egész Egyházra kötelező erővel bír. Kivétel *a)* keleti Egyház. (c. 1.), *b)* és a liturgikus jog. (c. 2.)

5° *Kizárólagos* forrás; a régi jogból csak az marad hatályban, amiről a kódex kifejezetten vagy tartalmilag említést tesz.

Kivételt képez e tekintetben: a keleti jog (c. 1.), a liturgikus jog (c. 2.), a konkordátumok (c. 3.), egyes kiváltságok és szerzett jogok (c. 4.), és *c)* bizonyos szokásjogok (c. 5.).

B) A KÓDEX ÉS A KELETI EGYHÁZ (c. 1.)

A kódex kötelező ereje egyedül a latin egyházra terjed ki. A keleti egyházat nem kötelezik a kánonok, hacsak *a dolog természetéből* a jogszabály rájuk is nem vonatkozik.

[148] A függelék jogi természete:

a) A bevezetés, az egyes kánonokhoz lábjegyzetben fűzött forrásmegnevezés és a végén található részletes index, ill. tárgymutató *nem hiteles*, tehát törvényerővel nem rendelkezik.

b) A kódex előtt található rövid tartalomjegyzék és a végén beillesztett *8 okmány* azonban törvényerővel rendelkezik, mivel magával a törvénykönyvvel egyidejűleg lett kihirdetve. — A 8 melléklet közül az első három gyakorlatilag már elvesztette hatályát, mivel XII. Pius 1945. dec. 8-án kiadott *Sedis Apostolicae Vacantis* kezdetű konstituciója végérvényesen és újonnan rendezte a pápaválasztást.

A *dolog természeténél fogva* a keleti egyházakat is kötelezik:

1. A tételes isteni jogot vagy természetjogot kinyilvánító törvények.

2. amelyek a hit és erkölcsre vonatkoznak (c. 87, 100, 228, 1258, 218. 731, 732, 870 stb.).

A keleti egyházakat is kötik az olyan jogszabályok, amelyek inkább hitelvi, mint discliplináris jellegűek:

Így pl. *a)* A tiltott könyvekre és folyóiratokra vonatkozó rendelet (c. 1996).[149]

b) a modern szentképekre vonatkozó előírások (imagines cuiusdam novae scholae pictoricae).[150]

c) a keletiek elnyerhetik az általános pápai dektréummal engedélyezett búcsúkat, és minden lelki kedvezményt, amely sajátos liturgikus szabályaikkal nem ellenkezik.[151]

d) vonatkoznak reájuk a specialissimo modo a pápának fenntartott büntetések, amelyek a hitellenes bűncselekményeket büntetik.[152]

e) a belső — lelkiismereti — fórumban (etiam non sacramentale) a keletieknek is a Poenitentiaria-hoz kell folyamodniok.[153]

3. Az általános egyházfegyelmi törvények csak akkor kötelezik a keleti egyházat, ha *kifejezetten* említést tesznek a keleti szertartásúakról (pl. c. 1099).

Azokat a keleti szertartású híveket, akik saját területükön kívül tartózkodnak, saját törvényeik kötelezik, hacsak a törvény szövege mást nem mond.

C) A KÓDEX ÉS A KONKORDÁTUMOK. (c. 3.)[154]

1. A Szentszéknek az egyes államokkal a kódex hatálybalépése *előtt* kötött ünepélyes megállapodásai, az ún. konkordátumok továbbra is érvényben maradnak, akkor is ha a kódex szabályaival kifejezetten (abrogatio) vagy hallgatólagosan (aequivalenter) ellentétben vannak.

2. A kódex hatálybalépése után kötött konkordátumok a kódex ellentétes szabályait — konkrét helyen és időben — hatályon kívül helyezik (lex posterior derogat priori).

[149] S. C. pro Eccl. Orient. 26. maii. 1928. AAS. 20 (1928) 195.
[150] AAS. 36 (1944) 25.
[151] S. Poenit. Ap. 7. júl. 1917. AAS. 9. (1917) 399.
[152] Cf. c. 2343. § 1., 2367 és 2369. S. Offic. 21. iul. 1934. AAS. 26. (1934). 550.
[153] S. C. Orient. 26. iul. 1930. AAS. (1930) 394.
[154] A konkordátumokról alább részletesen tárgyalunk.

D) A KÓDEX ÉS A SZERZETT JOGOK, PRIVILÉGIUMOK, INDULTUMOK.[155]

I. *Szerzett jogok.* (ius quaesitum, acquisitum).

Szerzett jognak azt az alanyi jogot mondjuk, amely valamely meghatározott fizikai vagy jogi személyt, valamely múlt jogi tény alapján megillet. (c. 4.)

Ha valakinek magából a törvényből kifolyólag valamihez joga van, a törvény egész vagy részleges megszűnésével joga is megszűnik. Az a jog azonban, amely valamely megtörtént jogi tény alapján szereztetett, a törvény megváltozásával nem szükségképpen szűnik meg, vagy változik meg. Így pl. a törvényes választás, szerzetesi fogadalom stb. által szerzett jogok a törvény megváltozásával nem szükségképpen szűnnek meg. Maga az Egyház sem akarja, hogy a jól megszerzett jogok a kódex által eltöröltessenek. Ebből a következmény:

1. Ha a kódex kánonjai valamely jól megszerzett jogot kifejezetten nem helyeznek hatályon kívül, azok érvényben maradnak.

2. Természetesen nem szükséges, hogy valamely szerzett jog kifejezetten *(explicite)* is felsoroltassék a kódexben, hogy ti. hatályát veszti vagy megmarad, elegendő az *implicite* intézkedés is.[156]

II. *Privilégiumok és indultumok.*[157]

Ezek bizonyos esetben továbbra is hatályosak.

Feltételek az érvényben maradáshoz:

1. *Az Apostoli Szentszéktől eredjenek;*

Legyenek azok

a) az általános joggal ellentétesek vagy rajta kívülállók; *b)* fizikai vagy jogi személyeknek engedélyezettek; *c)* időlegesen (indulta); *d)* vagy örökre (privilegia); *e)* közvetlenül; *f)* vagy mások útján; *g)* kegyből vagy kérésre engedélyezettek; *h)* leirat vagy élőszó által, amelyet a Szentszék promulgál, ma is érvényben legyenek.

2. Hogy a kódex után is megmaradjanak, szükséges

a) hogy valóságosan gyakoroltassanak (mégha a c. 76. szerint a

[155] *S. D'Angelo,* Il „ius quaesitum" nel diritto canonico. Dir. Eccl. 33 (1922) 3—15. — *F. C. Bouvaert,* De jure quaesito quaestiones. Jus. Pont. 14. (1934) 40—50. Van *Hove,* De legibus. 17.; — *Eichmann—Mörsdorf,* Lehrbuch,[7] I. 79. — *Michiels,* I[2] 67—92.

[156] Cf. c. 774. § 1. CP. 12. nov. 1922.; c. 1017. § 3. CP. 2—3. iun. 1918. etc.

[157] Ratio: „Decet concessum a Principe beneficium esse mansurum." RJ. 16, in. VI.

privilegiumok a nem-gyakorlás vagy a privilégiummal ellentétes gyakorlat által sem szűnnek meg),

b) mégpedig törvényes gyakorlatban legyenek, azaz semmiféle kódex előtti rendelkezéssel ne hatálytalaníttassanak;

c) hogy a kódex se vonja vissza őket.

E) A KÓDEX ÉS A RÉGI SZOKÁSJOG. (c. 5.)

A kódex által helytelenített minden régi szokásjog akár egyetemes, akár részleges, még ha emberemlékezetet meghaladó is, hatályát veszti. — A kódex analitikus indexében 21 ilyen szokás van felsorolva.[157a]

F) A KÓDEX ÉS A RÉGI JOG. (c. 6.)

A kódex az új jog korszakát nyitotta meg. Sok jogviszony azonban visszanyúlik az *előbbi* jogrendszerbe. Rendezni kellett tehát a zavart, feleletet kellett adni a kérdésre, hogy az új törvénykönyv életbelépése után a régi jogból mi marad érvényben.

E tekintetben három normát állíthatunk fel:

1. *A kódexszel ellentétes törvények hatályukat vesztik.*

Minden egyetemes és patrikuláris törvény, amely a kódex szabályaival ellentétes, hatályát veszti, hacsak egyes partikuláris törvényekről másképp nem történt intézkedés.

a) Általános jogelméleti elv, hogy a kodifikálás az egyetemes törvények egységét van hivatva szolgálni, ezért a régi és új törvényekkel ellentétes *egyetemes* törvények ipso facto hatályukat vesztik: „lex posterior derogat priori."

b) a kódex azonban úgy rendelkezik, hogy

1° a vele ellentétes partikuláris törvények is *ipso facto* hatályukat vesztik, mégpedig a nagyobb jogegység biztosítása végett.

2° egyes, a kódexszel ellentétes patrikuláris jogszabályok azonban továbbra is érvényben maradnak. (pl. c. 94. § 4.; 101, § 1. n. 1. 162. § 1. 163.; 171 § 1.) A szerzetesi szabályokat pl a kódexhez kellett igazítani: (C. Relig. 26. juni. 1918. AAS (10) 1918/290.) Ugyancsak a káptalani statutumokat is át kellett dolgozni. (S. Congr. Conc. 24. júl. 1923. AAS 15/1923/453.)

2. A kódexben nem szereplő minden régi törvény hatályát veszti, ha az büntető jellegű.

[157a] A szokásjogról alább bővebben szó lesz.

a) Áll ez minden büntető törvényre, akár temporális, akár gyógyító (medicinális), akár megtorló (vindivatív) jellegű.

b) vonatkozik nemcsak az egyetemes, hanem a Szentszék vagy az egyetemes zsinat által egyes területre vagy jogi személyre vonatkoztatott büntető törvényekre is.

c) viszont a nem a római pápa vagy az egyetemes zsinat által alkotott partikuláris büntető törvények csak akkor szűnnek meg, ha a kódex kánonjaival ellentétben állnak, akár a büntetés minősége, akár a büntetés beállása tekintetében.

d) hatályukat vesztik a helyi ordinárius által *praeter jus Codicis* alkotott törvények (De pl. a 489. kánon szerint ama rendelkezések érvényben maradnak, amelyek a kódexszel nem ellenkeznek.)

3. *A kódexben sem explicite, sem implicite nem szereplő, minden egyetemes disciplináris törvény hatályát veszti.*

Lex disciplinaris az Egyház külső fegyelmi rendjét irányító norma. A hit és erkölcs tárgyában hozott törvények nem disciplináris törvények.

a) Minthogy a kodifikálás célja az egyetemes törvények rendszerbe foglalása, a partikuláris törvények továbbra is érvényben maradnak disciplináris téren.

b) Ugyancsak hatályban maradnak ama *generális fegyelmi* jogszabályok, amelyek különleges körülmények között jöttek létre és amelyeknek további hatályban maradását a Szentszék deklarálta. (Pl. X. Pius iuramentum antimodernistarum. S. Offic. 22. mart. 1918. AAS 10 (1918) 136.)

A kódex kifejezetten is hatályban tartja a függelékben közölt 8 régebbi pápai rendeletet;

c) Hatályban marad implicite a törvénykönyvben szereplő olyan rendelkezés is, amelyről a kánon kifejezetten nem szól ugyan, de a vonatkozó helyből a régebbi törvény fennállása szükségszerűen következik. Pl. a püspök és plébános vasárnap és parancsolt ünnepeken kívül az eltörölt ünnepeken is köteles a népért misézni (c. 339. § 1. 466. § 1.) — ebből következik, hogy az eltörölt ünnepek katalógusát tartalmazó régebbi pápai rendelet *implicite* továbbra is hatályban marad. (CP. 17 fbr. 1918. AAS. 10 (1918) 170. n. II.)

d) *Kivételek:*

A liturgikus törvénykönyvek, noha disciplináris jellegűek, továbbra is változtatás nélkül hatályban maradnak. (c. 2.)

Ugyancsak a tételes és természeti isteni jog a dolog természete szerint továbbra is érvényben marad, mivel azt semmiféle földi hatalom meg nem szüntetheti.

e) *A régi jog értelmezése.*

Ezen a téren is három normát állíthatunk fel:

1° *Egészen* (ex integro) régi jogot tartalmazó, noha új formában megjelenő törvényeket a régi normák szerint kell értelmezni, vagyis a hiteles törvénymagyarázat, a stylus Curiae és a probati auctores egyöntetű véleménye az irányadó. (Cf. V. Conc. 9. aug. 1890. és 10. febr. 1923. „de mensuris" AAS. 15 (1923) 154.)

2° Ama jogszabályokat, amelyek *részben* a régi, részben az új jogot tartalmazzák, részben a régi, részben az új jogszabályok szerint kell értelmezni. (c. 6. n. 3) Cf. c. 824 § 2. CP. 13. dec. 1923. AAS 16 (1924) 116. — Congr. Conc. 15. oct. 1915.)

3° Ha *kétes, hogy az új jog eltér-e a régitől,* a magyarázat kapcsán nem szabad a régi jogtól eltérni. Alanyi és negatív dubium esetén azonban nem a régi jog mellett van a vélelem, hiszen a kodifikáció elvileg új jog bevezetésére van hivatva.

G) A KÓDEX ÉS A JUS LITURGICUM.[156]

A törvénykönyv nem foglalkozik kifejezetten a liturgikus joggal. (c. 2.) Azt tehát nem is foglalta rendszerbe. Éppen ezért a hatálybalépése előtt kiadott hivatalos liturgikus könyvek továbbra is érvényben maradnak (c. 775., 776., 670., 947., 1265.)

I. Az Egyház által jóváhagyott liturgikus könyvek.

1. *Breviarium Romanum*

ex decreto SS. Concilii Tridentini restitutum Summorum Pontificum cura recognitum. Editio nova typica. Typis Polyglottis Vaticanis, 1949. 4. vol.

2. *Caeremoniale episcoporum*

Clementis VIII. Innocentii X et Benedicti XIII. jussu editum Benedicti XIV. et Leonis XIII. auctoritate recognitum. Editio tertia post typicam. Taurini-Romae, Marietti (1948).

3. *Martyrologium Romanum*

Gregorii Papae XIII. jussu editum, Urbani VIII. et Clementis X auctoritate recognitum ac deinde anno 1749 Benedicti XIV. opera ac

[156] Vö. *Schmidt SJ,* Introductio in liturgiam occidentalem, Roma, 1960. *P. Radó,* Enchiridion liturgicum complectens theologiae sacramentalis et dogmata et leges, Roma, I—II. 1961.

studio emendatum et actum. — Tertia post typicam editio juxta primam a typica anno 1922 editionem a Benedicto XV. adprobatam propriis recentium sanctorum officorumque elogiis expleta Sacrae Rituum Congregationis curis impressa. Typis Polyglottis Vaticanis. 1948

4. *Memoriale rituum*

pro aliquibus praestantioribus sacris functionibus persolvendis in minoribus ecclesiis Benedicti XIII. Pont. Max. jussu editum, Benedicti papae XV. auctoritate recognitum. Editio I. post typicam. Typis Polyglottis Vaticanis. 1950.

5. *Missale Romanum*

ex decreto sacrosancti Concilii Tridentini restitutum Summorum Pontificum cura recognitum. Editio sexta post typicam. Typis Polyglottis Vaticanis. — Editio in 4°. 1952. — Editio in 8°. 1953.

6. *Ordo Sabbati Sancti quando Vigilia Paschalis instaurata peragitur.* (1955. nov. 16.)

7. *Pontificale Romanum*

Summorum Pontificum jussu editum a Benedicto XIV. et Leone XIII. Pontificibus recognitum et castigatum. — XIII. Leo alatt újabb kiadás jelent meg, amelyet a SCR. 1888. aug. 3-án typica-nak nyilvánított.

8. *Psalterium Breviarii Romani*

cum excerptis e communi sanctorum secundum novam e textibus primigeniis interpretationem Latinam Pii Papae auctoritate editum. Editio Typica. Typis Polyglottis Vaticanis. 1945.

9. *Rituale Romanum*

Pauli V. Pontificis Maximi jussu editum aliorumque Pontificum cura recognitum atque ad normam Codicis Juris Canonica accommodatum SSmi DN. Pii Papae XII. auctoritate ordinatum et auctum. Typis Polyglottis Vaticanis. Editio Typica. 1952. VII—878—81. — Editio prima post typicam: 1954.

10. *Novus Codex Rubricarum,*

Roma, 1960. (júl. 25.)

III. Az Egyháztól közvetve jóváhagyott liturgikus könyvek:

1. *Documenta Pontificia*

ad instaurationem liturgicam spectantia (1903—1953). Collegit, notisque ornavit *A. Bugnini C. M.)*: Bibliotheca „Ephemerides Liturgicae" — sectio practica, tom. 6.) Roma. Edizioni Liturgiche. 1953.

2. *Decreta Authentica*

Congregationis Sacrorum Rituum ex actis eiusdem collecta quisque auctoritate promulgata sub auspiciis SS. Domini Nostri Leonis Papae XIII. Romae ex typographia Polyglotta S. C. de Propaganda Fide. Typis Polyglottis Vaticanis. 1898—1927. Vol. I—VII.

3. *Enchiridion Indulgentiarum.* Praeces et pia opera in favorem omnium christifidelium vel quorumdam coetuum personarum indulgentiis ditata et opportune recognita. Edtio altera. Typis Polyglottis Vaticanis. 1952.

4. Különböző egyházmegyék és rendek propriumai a misére és az officiumra vonatkozólag.

III. A nem római latin rítusú könyvek;

Rítus Ambrosianus (Mediolanensis). a rítus Mosarabicus seu Toletanus és a rítus Latinus Slavicus liturgikus könyvei.

Ez utóbbi hiteles könyve: Missale Romanum Slavonico idiomate a Pio X. reformatum et SSmi P. N. Pii XI. auctoritate vulgatum. Romae. 1927. (AAS. 1927, 156) (Lingua slavica: glagolit: paleoslavica)

Először VIII. Orbán idejében 1631-ben jelent meg: Raph. Levakovics OFM. gondozásában, később többször: 1706, 1741, 1893, 1927. — Szól róla az 1914. évi szerbekkel kötött konkordátum.

A SCR. 1920. máj. 21-én megengedi használatát Csehszlovákiában és Morvaországban. Újra foglalkozik vele az 1935. évi nem ratifikált szerb konkordátum.

II. rész

A KÁNONI JOG LÉTEZÉSI FORRÁSAI

(fons essendi.)

I. fejezet:

AZ EGYHÁZI TÖRVÉNY

54. § Az egyházi törvény belső és külső kellékei[1]

A) A TÖRVÉNY FOGALMA.

(c. 8—24.)

A törvény Szent Tamás szerint *„ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui curam communitatis habet promulgata.)* Sum. Theol. I—II. q. 90. art. 4.)

A törvény tehát a közösség élén álló illetékes szervtől alkotott, a közjót szolgáló és kellőképp kihirdetett ésszerű cselekvési szabály.

E meghatározás alapján a törvény belső és külső kellékeit különböztetjük meg.

I. A törvény belső lényeges kellékei.

1. *kötelező szabály, norma.* Elsősorban norma, szabály, mérték, amely az emberek cselekvését irányítja. De nemcsak egyszerű *tanács*,

[1] *B. Kuhlmann,* Der Gesetzbegriff beim hl. Thomas. Bonn. 1912. *A. Toso,* De conceptu legis iuxta Aquinatis doctrinam. Jus Pontif. 4. (1924) 31—36.

Van Hove, De legibus, p. 82. skk. — *Coronata,* Institutiones, I[4]. p. 14. skk. — *Eichmann—Mörsdorf,* Lehrbuch. I.[7]. 93. skk. — *Michiels* I. 278—279.

hanem kötelező szabály, amely valamely cselekmény véghezvitelét vagy annak elhagyását hatóságilag megparancsolja.

2. *általános és tartós szabály,* amely nemcsak törvényhozó hatalommal rendelkező közösség számára, hanem kisebb közösség részére is adható (káptalan, plébánia,) és amelynek hatálya általában nincs időhöz kötve, vagyis minden törvény elvileg örök.

3. *ésszerű szabály:* ordinatio rationis. Következőleg ésszerű dolognak kell lennie. Az Egyház a római jogot *ratio scripta*-nak, írott észnek nevezte el. Ez azt jelenti, hogy a római jogról elismeri, hogy az ész által jogosnak, igazságosnak, helyesnek elismert tételeket állít fel.

4. *erkölcsileg helyes* (igazságos). Minden törvénynek teljes harmóniában kell állnia az erkölcsi szabályokkal oly módon, hogy semmi sem lehet jogilag kötelező, helyes, ami erkölcsileg nem megengedett. — Az erkölcs fogalmának, mibenlétének, konkrét követelései megállapításának jogát az Egyház elsősorban önmagának vindikálja.

5. *emberileg lehetséges (possibilis).* Régi szabály: „Ad impossibile nemo tenetur." Lehetetlent senkitől sem lehet kívánni. A hősi, heroikus dolgokat rendkívüli körülmények között — amikor azok a bonum commune javára válnak — emberileg lehetségesnek kell minősítenünk.

6. *az élet külső megnyilvánulásaira vonatkozó szabály.* A jog hivatása és rendeltetése az ember külső életviszonyainak a rendezése. Benső, lelki aktusokat törvényileg nem lehet szabályozni, mert ha ezt meg is tenné a törvény, nem érné el célját. Az Egyház sem szabályozhatja a *benső életet.* „De internis non judicat praeter." Vannak ugyan előírások, amelyek a benső dolgokra vonatkoznak, de jogilag ilyenkor is csak az ellenőrizhető, ami kifelé is megnyilvánul (pl. elmélkedésnél csak az illenőrizhető, hogy a megadott helyen van-e az illető és térdel-e).

Benső dolgokkal *kapcsolatos* jelenségeket előírhat a törvény.

II. A törvény külső lényeges kellékei.

1. *a törvényhozó illetékessége.*

A törvényhozás a jurisdikciós hatalomnak a folyománya, s az egyházi közhatalomnak az egyik funkciója.

A törvényhozói hatalom az Egyházban azokat illeti meg, akiknek *teljes* kormányzati hatalmuk van.

a) *Egyéni szervek:* A törvényhozásnak egyéni szerve az egész Egyházra nézve a pápa, (c. 218.) a részterületre a patriarcha, metropolita, ap. kormányzó, ap. prefektus és vikárius, abbas és praelatus nullius és a püspök. (c. 335.)

b) *Kollégiális szervek:* kollégiális törvényhozó szervek: az egész Egyházra az egyetemes zsinat (c. 222), a plenáris és tartományi zsinat a részterületekre (c. 281.).

Az egyházmegyei zsinat törvényelméleti szempontból nem kollégiális szerv, hanem a püspöki egyéni törvényhozásnak egy különös formája.

Egyetemes — univerzális — törvények csak a pápától és egyetemes zsinatoktól, partikuláris törvények csak a plenáris és tartományi zsinatoktól származhatnak.

Általános elv, hogy a részleges törvények sohasem lehetnek ellentétben egyetemes törvényekkel. Más szóval: akiknek ilyen különleges törvényhozói hatalmuk van, azoknak ez a hatalma csak az egyetemes törvényektől szabadon hagyott területeken érvényesülhet.

c) *Statutumok:* Ezek az Egyházban önkormányzati joggal felruházott intézményektől alktott jogszabályok. Az önkormányzati jogot autonómiának nevezzük.

Az Egyházban ilyen szabályrendeleti jog alkotásával felruházott testületek a káptalanok, a szerzetesi intézmények, az egyetemek és az egyházi egyesületek.

Ez a statutum azonban nem igazi törvény, mert nem közvetlenül a törvényhozó hatalomtól származik, hanem átruházott hatalom alapján jön létre.

A statutumok jogi hatályosságuk szempontjából rendszerint felsőbbségi jóváhagyásra szorulnak.

2. *Kihirdetés: promulgatio.*[2]

a) A törvény kihirdetése a törvényhozó akaratának a törvényhozó nevében és tekintélyével való világos és nyilvános közlése az érdekeltekkel.

Szükségesség: Vitatott, hogy a promulgatio vagyis a törvény hivatalos kihirdetése hozzátartozik-e a törvény lényegéhez. A 8. kánon 1. § nem kívánja az e kérdésben fennálló elméleti vitát eldönteni, csupán azt szögezi le, hogy hivatalos és szabályszerű kihirdetése előtt a törvény nem kötelez. (c. 3. D. 4.)

Éppen ezért általában azt szokás mondani, hogy a törvény *a kihirdetéssel jön létre.* Nem kötelez az a törvény, amely egyáltalán nem, vagy pedig nem szabályszerűen lett kihirdetve.

[2] *V.* del *Giudice,* Promulgazione e obligatorieta della legge canonica. — Annuario della Univers. Catt. del S. Coure. Milano. 1927.

P. Gillet, De lege lata est nondum promulgata. — Jus pontif. 8. (1928) 216—219.

Van Hove, De legibus p. 112. skk. 134. skk. — *Coronata,* Institutiones. I. p. 18. skk. — *Eichmann—Mörsdorf,* Lehrbuch. I[7] 95. — *Michiels* I. 180.

A törvény kötelező ereje tehát a törvény közzétételével kezdőik, illetve a törvény a publikálással, kihirdetéssel válik törvénnyé.

Az Egyházban a törvény akkor születik meg, amikor kihirdetik (leges instituuntur, cum promulgantur. c. 8). A kihirdetésre tehát okvetlenül szükség van. Szent Tamás szerint: *„Promulgatio necessaria est ad hoc, quod lex habeat suam virtutem."* (I—II. q. 90. a. 4. c.) A törvény feladata ugyan nem más, mint hogy az alattvalók cselekedeteit irányítsa, nekik kötelező szabályt adjon. Mindaddig azonban, míg az alattvalók nem ismerik a szabályt, nem lehet ésszerűen megkívánni tőlük, hogy ahhoz szabják magatartásukat.

b) *A kihirdetés módja.*

1°. *Pápai törvények.* A dolog természetéből következik, hogy a törvény kihirdetése úgy történjék, hogy az érdekelt alattvalók biztosan és kétség nélkül tudomással bírjanak a törvényhozó akaratáról. A kihirdetés konkrét *módjának* meghatározása a törvényhozó szuverén akaratától függ.

A kihirdetés módja a történelem folyamán változatos volt:

Hajdan a pápák a rendeletek autentikus példányait presbyterek, diakonusok vagy akolithusok által küldték el a szomszédos püspökökhöz, a többi püspökök pedig ezektől értesültek az új rendeletekről.[3]

Később a tartományi vagy nemzeti zsinaton hirdették ki a fontosabb pápai törvényeket.

A középkori törvénykönyvek kihirdetési formája az volt, hogy a pápák megküldték a törvénykönyveket a párizsi és a bolognai egyetemnek, hogy ezen az alapon történjenek az előadások.

A XIII. század végétől kezdve a pápai törvény kihirdetésének az volt a módja, hogy két római főbazilikának, a lateráni és a vatikáni egyháznak (templom) kapujára kifüggesztették és a zöldségespiacon (Campo dei Fiori) közszemlére tették ki a törvényt. A kifüggesztéstől számított *három hónap* elteltével az egész földön hatályba lépett a törvény *(Publicatio urbi facta est publicatio orbi facta).*

1870-től kezdve az apostoli rendeleteket a kibocsátó kúriai hivatal titkárságán tették közzé és ezzel kihirdetettnek tekintették. (X. Pius const. *Promulgandi.* 29. sept. 1908. AAS 1 (1909) 5.)

1909. június 1 óta az egyetemes törvények kihirdetése az ekkor meginduló *hivatalos lapban* (Acta Apostolicae Sedis) történik.

— A Szentszék törvényei tehát azáltal lépnek életbe, hogy e hivatalos lapban publikáltatnak és a publikálástól számított három hó-

[3] Cf. *Berutti,* Institutiones Juris Canonici. I. Taurini—Romae. nr. 59.

nap után lesznek hatályosak. A három hónapot a hivatalos lap dátumától kell számítani.

Jogában áll a törvényhozónak természetesen az is, hogy a rendestől eltérő vagyis *rendkívüli* kihirdetési módot megállapítson.

Az egyes rendkívüli esetekben a Szentszék megteheti, hogy a kihirdetést az egyes egyházmegyékben[4] vagy plébánián elrendeli, mint történt a *Tametsi* decretummal is.

2°. Nem pápai törvények.

a) Az egyetemes zsinat határozatai akkor köteleznek, ha azokat a pápa megerősítette és kihirdette. (c. 4.)

b) A plenáris és tartományi zsinat törvényeit akkor lehet csak kihirdetni, ha a Congr. Concilii előzetesen felülvizsgálta (recognovit). A kihirdetés módját a zsinat elnöke állapítja meg. (c. 291. § 1.)

3°. A püspöki törvények rendszerint a kihirdetés napjával lépnek hatályba. Kívánatos azonban, hogy ebben az esetben is a törvény kihirdetése és hatályba lépése között megfelelő idő álljon az alattvalók rendelkezésére, hogy közben a törvényt megismerhessék. Elégséges az általános kihirdetés. A kihirdetés módját egyébként maga a püspök állapítja meg.[5]

3. Promulgatio legalis és evulgatio realis.

Más a törvény hivatalos kihirdetése (promulgatio) és más annak tényleges evulgatioja. A promulgatio után szükséges nyilván annak evulgálása is, hogy az érdekeltek az új törvényt megismerhessék és megtarthassák.[6] Mégis az első a lényeges, nem a második. Éppen ezért a törvényt, noha egy területen van csak szabályosan kihirdetve, az egész területre törvényesen kihirdetettnek kell tekinteni. (Publicatio Urbi facta, censenda est publicatio Orbi facta).

4. Vacatio legis.

a) *Általában:*

A törvény a kihirdetés időpontjától érvényes ugyan, de hatálybalépéséig a kötelező erő szünetel. A kihirdetés és a hatálybalépés kö-

[4] A janzenisták és a gallikánusok követelték, hogy a pápai törvényeket minden esetben az egyháztartományban és az egyházmegyékben is ki kell hirdetni. E mögött tulajdonképpen a *placetum regium* elve húzódik meg. (*Berutti*, 1. c. n. 51.)

[5] Ide sorolunk minden más, a pápánál kisebb rangú fizikai egyházi személytől alkotott törvényt: metropolita, patriarcha, ap. prefektus és vikárius, nullius apát és prelátus stb.

[6] Elégséges, hogy az alattvalók arról bármiképpen biztosan és nyilvánosan tudomást szerezzenek.

zötti időközt a törvény szünetelésének (vacatio legis) nevezzük. — A törvény kihirdetése után a külső fórumon azonnal kötelez. A belső, lelkiismereti fórumban azonban megtartása alól mentesítve vannak azok, akik vétkes tudatlanságban nem szenvednek.

Méltányos azonban, hogy a törvény, amely az egész közösség számára szól, addig ne kötelezzen, míg a közösség nem jutott el annak *tényleges* ismeretére.

b) *A vacatio legis szabályai.*

1°. A pápai törvények három hónapos vacatióval bírnak. (c. 9.) A három hónap a törvényt közlő hivatalos lap (AAS) keltétől számít és lejár az idő ugyanazon számú nap kezdetével (pl. júl. 15. okt. 15.), vagyis az időpontok kezdete összeesik a nap kezdetével (a media nocte. c. 32. § 1.; c. 43. § 3.)

2°. Az egyetemes zsinat dekrétumait a pápa hirdeti ki és állapítja meg a hatálybalépés időpontját. (c. 227.)

3°. A plenáris és provinciális zsinatok vacatioját a zsinati atyák állapítják meg. (c. 291. § 1.)

4°. A püspöki törvények a promulgatio időpontjától kötelezneknek, hacsak nincs más intézkedés. (c. 335. § 2.)

5°. Az egyházmegyei zsinaton hozott határozatok, ha a zsinaton történik a kihirdetés, szintén eo ipso kötelezneknek, hacsak kifejezetten nincs más intézkedés. (c. 362.)

c) *Nincs vacatio legis,* ha a törvények természetüknél fogva azonnal kötelezneknek (c. 9.). Ezek a törvények a kihirdetés pillanatától fogva kötelezneknek.

Ide tartoznak:

1°. definitiones dogmaticae,

2°. leges ius divinum determinantes vel declarantes,

3°. leges de prohibitone librorum (cum fidem moremque custodiant),

4°. interpretationes authenticae mere declarativae.

5. *Receptio.*[7]

Az egyházi jogban a törvény hatálybalépéséhez nem szükséges az alattvalók részéről az elfogadás (receptio). Az Egyházban ugyanis a

[7] Ha a törvény végrehajtása nehézségekbe ütközik, a püspök azt előadhatja a felettes hatóságnak, s addig, míg válasz érkezik, a törvény így szünetel. — *J. Haring,* Das bischöfliche Vorstellungsrecht gegenüber dem Apostolischen Stuhl. AKK. 9 (1911) 111—114. — *J. Haring,* De jure remonstrationis episcoporum contra leges et mandata Sedis Apostolicae. Misc. Vermeersch, I. Roma. 1935. 321—326. — *K. Hoffmann,* Die Rechtsmittel gegen Gesetzgebung im kanonischen Recht. Th. Qu. Schrift. 116 (1925) 297—308. — A püspöki törvény ellen a püspökhöz vagy a Szentszékhez lehet felfolyamodni. *Eichmann—Mörsdorf,* Lehrbuch, I.[7] 96—97.

törvényhozó hatalom forrása nem a népszuverenitás, vagyis a hívők együttese, hanem a hierarchia.

B) AZ EGYHÁZI TÖRVÉNYEK FELOSZTÁSA.

1. *Terület* szerint megkülönböztethetők egyetemes (universalis) és részleges (particularis) törvények.

2. *Személyi* érvényességi szempont szerint: minden katolikus egyént kötelező *általános* (lex generalis) és csak egyes közösségeket, személyösszességeket kötelező *különleges* törvény (lex specialis): pl. a szerzetesjog.

3. *Kötelező erő* szerint: közönséges, szabályos törvény, (lex communis) és kivételes törvény (lex singularis). Mindkettő lehet területi és személyi hatályú. A mindenkit kötelező törvény (lex generalis) mindig általános jogot (ius commune) közöl, míg a lex specialis közölhet ius commune-t vagy ius singulare-t. Pl. a szerzetes jog lex specialis a CIC-ben és a szerzetesek számára egyben lex communis.

4. *Területi és személyi hatályú törvény.* A mai jog szerint kétség esetén a vélelem amellett van, hogy a törvény területi (territorialis) és nem személyi hatályú (c. 8. § 2.), vagyis az illető területen lakó összes híveket kötelezi.[8]

— A személyi törvény (lex personalis) azokra, akikre vonatkozik, mindenütt, tehát az illető területen kívül is kötelező (adhaeret ossibus).

5. *Parancsoló és tiltó törvény:* az előbbi valamely cselekmény végbevitelét, az utóbbi valamely cselekmény, illetve magatartás elhagyását, illetve abbahagyását írja elő.

6. *Lex inhabilitans et lex irritans:* a jogképességet megsemmisítő és a jogi cselekményeket érvénytelenítő törvények (c. 11.).

a) A régi római jog előírása szerint mindaz, ami a jog előírása ellenére történik, hatálytalan, érvénytelen. A kánonjog is átvette ezt az elvet, azonban némi módosítással:

Az egyik elv: *quae contra jus fiunt, debent utique pro infectis haberi.* (R. I. 64. in VI.)

a másik: *Multa fieri prohibentur quae si facta fuerint, obtinent roboris firmitatem.* (c. 16, X, 3, 31.)

Mindebből a kódex leszűri, hogy nem minden törvényellenes cselekmény hatálytalan, hanem csak az, amelyről a törvény határozottan állítja.

[8] Extra territorium ius dicenti non paretur. c. 2. VI. 1, 2.

A *lex inhabilitans* tehát bizonyos személyeket cselekvőképtelennek nyilvánít (pl. a házassági akadályok) a *lex irritans*[9] pedig bizonyos meghatározott jogi aktusokat, amelyek nem a törvény előírása szerint jöttek létre, nyilvánít érvénytelennek.

Egy törvénynek csak akkor van ilyen érvénytelenítő vagy hatálytalanító ereje, ha ezt a törvény maga kifejezetten vagy egyértelműleg (aequivalenter) állítja, pl. ha jogi formákat ír elő.

b) *A hatálytalanítás* módjai:

Az inhabilitas kétféle:

1°. *absoluta et perpetua* (teljes és végleges): ilyen pl. a házassági akadályok között az őrültség, az egyházirend; az egyházirend akadályai között az őrültség, a szentségtörés, stb.

2°. *relativa et temporalis* (viszonylagos és időleges): ilyen pl. az ordoval kapcsolatban. amikor valaki a rokonság alapján van bizonyos hivatalokból kizárva.

c) *Az irritatio módjai:*

1° ratione ipsius actus entitative in se considerati, (pl. a c. 729 szerint minden simóniás jogügylet érvénytelen),

2° ratione defectus conditionum seu sollemnitatum necessariarum.

Utóbbi szintén kétféleképpen fordulhat elő:

aa) amikor azokat objektíve alkalmazni kell (c. 1094),

bb) előzetes követelményként jelentkeznek (pl. licentia, consilium, consensus c. 105; c. 1530. § 1. nr. 1.).

3° *Irritatio expressa:* ez a törvényhely minden kétséget kizáró kifejezéséből tűnik ki:

4° *Irritatio aequivalens:* amikor implicite. de egyértelműleg (kétség kívül) világos. hogy lex inhabilitans-szal vagy lex irritans-szal állunk szemben:

pl. actus non sustinetur (c. 46.) vel effectum non sortitur (c. 46.) vel nullum iuridicum parit effectum (c. 150. § 2.).

Az *inhabilitas aequivalens* esete forog fenn:

aa) ha a törvény által megkívánt lényeges qualitas vagy feltétel valakinél hiányzik (c. 765—766 a contrario).

bb) ha a törvény valamely képességet (facultas) vagy hatalmat (potestas) valakitől megtagad. (c. 83.)

cc) amikor bizonyos képesség vagy hatalom csak bizonyos személy számára van rezerválva, a többiek arra eo ipso képtelenek (c. 1551. § 1.).

dd) ha különleges kötőszók, pl. *si, dummodo* (c. 49.), *nonnisi, dum-*

[9] Az *irritans* szó az *in ratus*-ból származik. Jelentése: érvénytelen, hatástalan. hatálytalan, eredménytelen. Ellentéte a *ratus:* érvényes, hatásos, eredményes.

taxat, tantummodo és más hasonlók fordulnak elő. (c. 1038. § 2.) (c. 1438 § 1—2.)

ee) ex natura rei vagy *ex contextu legis* vagy *ex locis parallelis* állapítható meg az inhabilitas aequivalens;

ff) valamely olyan törvényes előírás, amely az actus jogi érvényességét érinti, de önmagában még nem mondható lex irritansnak, c. 572. § 1. n. 3. mikor az egyévi teljes novitatiatus a professio érvényességéhez tartozik.

7. *Tágabb értelemben vett irritatio-k:*

a) *actio rescissoria judicialis:* A lex irritans kategóriájába sorolható tágabb értelemben ama törvény is, amelynek alapján a bíró akár hivatalból, akár a sértett fél kérésére az érvényesen létrejött jogi aktust utólag érvénytelennek nyilvánítja (c. 103 + 1684),

b) actio rescissoria administrativa: A törvényes egyházi hatóság érvénytelenné nyilváníthatja a hivatal vagy javadalom betöltését, ahol az érdekelt személy az érvényességhez szükséges feltételekkel nem rendelkezik. (c. 153. § 3.)

c) actio rescissoria dominativa: Akinek a fogadalomtevő felett dominatív hatalma van, az a fogadalmat hatálytalaníthatja (c. 1312. § 1.).Ugyanez az eset áll fenn esküvel kapcsolatban is.

d) szükséges minden esetben, hogy az irritálási képesség a törvény alapján expresse vagy aequivalenter vitán felül biztosítva legyen (c. 11.).

8. *Világosan irritáló ill. inhabilitáló kifejezések a kódexben:*[10]

a) *nullum* esse és a *nullum*-mal való különböző kapcsolatok:

provisio est nulla (c. 153. § 3.).
eius suffragium est nullum (c. 169. § 1.)
actus ab eo forte positi sunt nulli (c. 1760. § 3.)
nullum est matrimonium (c. 1070. § 1.)
nullum potest consistere matrimonium (c. 1074. § 1.)
electio sit nulla (c. 1227.)
nulla habeantur acta (c. 1585. § 1.)
nulla est pactio (c. 1665. § 2.)
nullius momenti sunt (c. 1723.)
aliter judicium nullius est momenti (c. 1681. § 2.)
vitio insanabilis nullitatis laborat (c. 1892.)
vitio sanabilis nullitatis laborat (c. 1892.)
vitio sanabilis nullitatis laborat (c. 1894.)
non est nullus, nisi (c. 2265. § 2.)

[10] G. *Graf*, Die leges irritantes, Paderborn, 1936, 39 sq R. *Köstler*, Wörterbuch zum Codex Iuris Canonici, München, 1927. A. *Laver*, Index verborum Codicis Iuris Canonici, Typis Polyglottis Vaticanis, 1941.

Horváth József: A validitás problémája a kánoni jogban. Bp. 1961. (gépelt doktori disszertáció.)

— Néhány esetben a törvénykönyv e terminológiát kiegészíti azzal, hogy hozzáfűzi *„ipso facto", „ipso jure".* Pl.:

est ipso jure nulla (c. 165.)

actus autem illius, qui a capituló electus fuerat, ipso jure sunt nulli (c. 434. § 3.)

votum metu gravi et injusto emissum ipso jure nullum est (c. 1307. § 3.)

attentata sunt ipso jure nulla (c. 1855. § 1.)

postulatio facto nulla evadit (c. 181. § 2.)

— Egyes helyeken a kodex a semmiséget olyan szavakkal hozza, amelyek azt fejezik ki, hogy a cselekményt nem illeti meg semmiféle jogi hatékonyság. Pl.:

nec ullum parit iuridicum effectum (c. 150. § 2.)

nullum habet iuridicum effectum (c. 647. § 2, n. 4.).

b) Az *irritum* kifejezés

non fiunt irrita, dummodo (c. 47.)

utrumque irritum est (c. 48. § 3.)

irrita est executio (c. 55.)

error actum irritum reddit (c. 104.)

secus electio irrita est (c. 433. § 1.)

ordinatio extra hos fines ab eisdem peracta irrita est (c. 957. § 2.)

ordinatio est irrita, nisi (c. 964. nr. 1.)

irrita est pro utroque foro nisi (c. 1017. § 1.)

matrimonium irritum est (c. 1076. § 1.)

irritat tantum in ... (c. 1079.; c. 1083. § 2.)

secus mandatum irritum est (c. 1089.)

secus irrita est (c. 1096. § 1.)

sine canonica causa irrita est (c. 1428. § 2.)

irritum reddit (c. 1465. § 2.)

irrita est nisi (c. 1485.)

secus licentia irrita est (c. 2532. § 4.)

acta irrita sunt, nisi (c. 1587. § 1.)

— Az *irritum*-mal is gyakran kapcsolódik az *ipso facto* ill. az *ipso jure*. Pl.:

est ipso facto irrita (c. 150. § 1.)

irrita est ipso jure (c. 185.) stb.

c) Az *inhabilis* kifejezés

ad munus superioris inhabiles sunt (c. 504.)

nullus clericus habilis est (c. 1439. § 1.)

inhabiles declarentur (c. 2345.)

inhabilis efficiatur (c. 2346.)

fit ipso facto inhabilis (c. 2395.)

Gyakran használja a CIC. az *inhabilitas* szót is: vö.: c. 2291.; 2298 nr. 5.; stb.

Kifejezi magát a kódex úgy is, hogy bizonyos személyekről azt állítja, hogy *habilisek*; az összes többi kizáratik ebből a körből vagyis *inhabilis*. Pl.:

habentur testes habiles (c. 1974. § 1.)
habiles sunt (c. 1971.)

d) A *valere*, ill. *non valere* szavak használata:

a) invalida est, invalidum reddit: (c. 43.; 53.; 105. mr. l. 542. nr. 1.; 1069 .§ 1.; 1072.; 1073.; 1086 § 2.; 1434.; 1527.)

b) nequit valide; non potest valide; nequit valide, nisi: (c. 44.; 84. § 1.; 172. § 2.; 534 § 2.; 884, 1083. § 1.; 1087. § 1.; 1089. § 3.; 1092. m. 2.; 1148. § 2., 1530. § 1. nr. 3.; 2264.; 2284.)

c) pro validitate, ad validitatem requiritur; ad validam ... requiritur; ad validitatem necesse est, sufficit; (c. 172. § 3.; 205. § 2.; 723.; 872.; 1017.; 2094.)

d) ut valeat; ut valida sit; ut valide agat, valide procedat: c) 112.; 186.; 187 § 1.; 453. § 1.; 555. § 1.; 1089. § 4. 1137.; 1225.; 1453. § 2.; 1459. § 2.; 1740. § 2.; 2148. § 2.; 2152. § 1.; 2153. § 1.; 2159, 2165.)

e) non valet, nisi,; valet, si; valet dummodo; valet tatum; valida est, si; valide non, nisi; valide solus: (c. 36. § 2.; 82.; 83.; 156. § 3.; 167. § 2.; 519.; 522.; 737. §. 1.; 782 § 4.; 938.; 968 § 1.; 1094.; 1095. § 1.; 1121. § 1.; 1147. § 1.; 1176. § 2.; 1512.; 2192.; 2247.; 2249. § 2.)

f) satis est ad valide agendum (c. 105. nr. 1.)
ad valide et licite recipiendas indigent (c. 876. § 1.)
ad confessiones valide audiendas opus est (c. 879. § 1.)
ad valide contrahendum necesse est (c. 1088.)
prohibentur ab arbitri munere valide gerendo (c. 1931.)
ipso jure invalida est (c. 166.)

e) dirimere

c. 1077. § 1.; 1078. nr. 2.
ipso naturae iure dirimere; c. 1068. § 1.

f) vim habere, vi carere:

ut postulatio vim habeat (c. 180. § 1.)
contractus vi caret (c. 534.)
omni vi caret (c. 729; 980. § 3.)
nulla vi praefintio eiusmodi pollet (c. 1507.)

g) effectum non sortiri és hasonló kifejezések

effectum non sortitur, nisi (c. 116.)
effectum non habet, nisi (c. 192. § 3.)
ut suum sortiatur effectum, debet a Sede Apostolica confirmari (c. 650. § 2. nr. 2.);
ut remotio effectum sortiatur, necesse est (c. 1664. § 1.)

h) A *poena*-val való összekapcsolások: Pl.:

sub poena nominationis irritae (c. 406. § 2.)
sub poena nullitatis (c. 920.; 991. § 2.)

A kódex ezekkel a kifejezésekkel aligha akarta e meghatározások büntető mivoltát kimondani. A *poena* itt nem büntetőszankció, hanem pusztán „sanctio" értelemben szerepel.

i) Capax:

subjectum capax (c. 745. § 1.)
ut quis capax sit (c. 925. § 1.)
Vö. még: c. 1307. § 2.; 1757, 2201. § 1.;

i) Ut quis sit patrinus: c. 765. és c. 795. — A 766. és 796. kánonokban szereplő „licite" kifejezéssel való szembenállításból arra lehet következtetni, hogy a hivatkozott kánonokban irritáló hatásról van szó. Ha viszont a kódex olyan kifejezéseket használ, mint pl. „ut sit sacerdos" (c. 376. § 1.; 372. § 1.), akkor nincs kifejezve világosan a törvényhozó inhabilitáló szándéka. Ilyen esetekben tehát pusztán alkalmassági előírásokról, illetve alkalmatlansági normákról van szó, de nem inhabilitáló tartalomról, (képtelenségről).

k) Egyéb irritáló ill. inhabilitáló kifejezések:

non sustinere (c. 46.)
pro infectis haberi (c. 103. § 1.)
nihil agere (c. 203. § 1.)
nihil esse actum (c. 171. § 3.)
fructus non facere suos (c. 1475. § 2.)

9. *Bizonytalan irritáló, illetve inhabilitáló kifejezések a kódexben.*[11]

a) arceri.

E kifejezést a kódex több helyen alkalmazza. Pl.: a. 132. § 1.; 232. § 2.; 2317.; 2350. § 2.;

A 132. kánon 1. §-ában ahol a nagyobb rendekben lévő klerikusok cölibátus-kötelezettségéről van szó, kétségtelenül *lex inhabilitans*ról. van szó. Ebből azonban semmiképpen sem lehet arra következtetni, hogy más esetekben is ugyanezt fejezi ki az *arceri* szó.

Ilyen eset fordul elő pl. a 232. kánon 2. §-ában. A kánon V. Sixtus 1583. december 3-án kiadott *Postquam* kezdetű konstituciójára támaszkodik, amelyben a 12. § elrendeli, hogy törvénytelen születésűek nem alkalmasak a bíborosi méltóságra.[12]

Hasonló a helyzet a 2317. és a 2350. § 2-vel kapcsolatban. Az *arceo* konjunktivusban, „arceantur" használtatik, amelyből világosan kiderül, hogy itt nem inhabilitáló normáról van szó, hanem csak szükségességről, ill. illendőségről.

b) dummodo.

A 39. kánon alapján a reskriptumokra vonatkozólag bizonyos, hogy a kapcsolatos feltételek az érvényesség szempontjából csak akkor lényegesek, ha olyan kötőszavak, mint a *dummodo*, vagy hasonlók szerepelnek.

[11] *G. Graf*, im. 41 sq.
[12] Vö. *Fontes* I. 286.; Vö. továbbá az idézett konstitució 17—18. §-ával.

Ebből természetszerűleg a *dummodo* irritáló jellegére lehetne következtetni. Aligha lehet azonban a 39. kánon reskriptumokra vonatkozó irányelveit a törvénykönyv többi kánonjára is átvinni.

A 2247. kánon 3. §-ában a *dummodo* kétségtelenül irritáló jelleggel szerepel: *valet dummodo ne sit.* Jelenthet tehát érvényességi, hatékonysági meghatározást is. Ilyen értelemben fordul elő: c. 586.; 964. nr. 1.; 1052.; 1095.; 1116.; 1135. § 3.; 1136. §. 1. 1139. § 1.; 1446.; 1465. § 1.; 1532. § 3.; etc.

Előfordul azonban olyan összefüggésben is, ahol nyilvánvalóan nem hatékonysági értelemről, hanem csak egyszerű parancsról vagy tilalomról beszélhetünk: c. 338. § 2.; 711. § 1.; 716. 7 L.; 750. § 2.; 777. § 2.; 804. § 2.; 838. § 2.; 934. § 2.; 962., 1031.; 1065. § 2.; 1195. § 2.; 1228.§ 1.; 1256. § 1.; 1731. nr. 2. stb.)

A mondottakból világos, hogy a *dummodo* szereplése nem szolgál biztos ismérvül arra nézve, hogy ténylegesen *lex irritans*ról vagy *inhabilitans*ról van-e szó. Magából a terminusból nem lehet erre világosan következtetni; a kérdés eldöntése érdekében minden egyes esetben alapos vizsgálatra van szükség.

c) Exclusum esse, excludi.

A kifejezés az 1359. § 2.; 1520. § 2.; 2014.; 2353.; 2354.; 2357 § 2.; 2375.; 2385. kánonokban található. Előfordulásából — az előző esethez hasonlóan — nem lehet arra következtetni, hogy feltételenül inhabilitáló terminusként szerepel. A cselekvő ugyanis nemcsak a hatékony cselekmény elvégzésére nyilvánítható képtelennek, hanem a megengedett cselekmény is tilos lehet számára.

A kifejezés kétségtelenül inhabilitáló a 2014. kánonban, ahol arról van szó, hogy a szerzetesek boldoggá- és szenttéavatási perekben lehetnek jegyzők, de mindig ki vannak zárva abban az esetben, ha saját rendjük tagjáról szóló perben kell ezt a funkciót betölteniök. A kánonból kitűnik, hogy a szerzetesek saját rendtársuk szenttéavatási perében még szükség esetén sem lehetnek jegyzők.

Természetesen ebből a helyből még nem lehet arra következtetni, hogy másutt ugyanez a helyzet. A felsorolt esetekben éppen nem erről van szó, hanem egyszerűen megengedettségi előírásról. Irritáló hatással ez a kifejezés még a c. 613. § 1-ben szerepel: exclusa in posterum qualibet communicatione.

d) Debere.

E szóval kapcsolatban könnyen arra lehet gondolni, hogy nincs irritáló hatása. Több esetben mégis van.

Gyakran megtalálható mellette a világosan irritáló terminus:

ut valide incardinetur, obtinere debet (c. 112.)

debent pro validitate electionis (c. 172. § 3.)

Hasonlóképpen: c. 55.; 162. § 1.; 172. 7 2.; 453. § 1.; 534. § 2.; 555. § 1.; 1089. § 4.; 1137.; 1532. § 4.; 1740. § 2.; 2148. § 2.; stb.

Az említett kifejezések a szóhasználat értelmezése során világosan rámutatnak arra, hogy a *debet*nek önmagában, hanem csak a szövegösszefüggésben van irritáló hatása. Kitűnik ez pl. a c. 694. § 2-ből, amely szerint minden társulati tagot be kell vezetni taglistára, jóllehet ez az előírás csak a jogképességgel rendelkező társulatoknál szükséges a jogi hatás elnyeréséhez.

A c. 331. § 1-ben a *debet* az *idoneus* szóval van összekapcsolva, amelyből világosan arra következtethetünk, hogy itt pusztán alkalmassági elő-

írásról van szó, nem hatékonyságot érintő normáról. Ilyen értelemben több más helyen is előfordul: c. 333.; 461.; 756. § 1.; 954.; 976.; 1006. § 1.; 1393. stb.

Több helyen olyan értelemben is szerepel, ahol irritáló volta vitathatatlan: kétség nélküli jogi hatékonysági feltétellel áll összefüggésben. Ilyen helyek: c. 17.; 320 § 1.; 353. § 2.; 460.; 815. § 1.; 816.; 945.; stb.

A következtetés kézenfekvő: a *debere* többértelmű kifejezés, amely egyszer kötelezettséget, máskor tilalmat, illendőséget, ismét máskor *irritatiót* fejez ki. — E tényállás természetesen megnehezíti a világos jogértelmezést. Előfordulásából nem lehet *lex irritans*ra vagy *inhabilitans*ra következtetni.

e) *Necesse, necessarium est*

Gyakran szerepel irritáló értelemben: c. 433. § 1.; 694 § 2.; 1088 § 1.; 1225.; 1664. § 1.

A fenti kánonokban összetételekben fordul elő; azaz irritáló hatása más szavakkal világosan alá van támasztva. Irritáló hatása van azonban önmagában is a 332. § 1., 692.; 1082. § 1. stb.-ben.

Nem világos azonban irritáló szerepe az 534. kánon 1. §-ában, valamint a 626. kánon 3. §-ában; következőleg ebből a terminusból sem lehet világosan irritáló jellegre következtetni minden egyes esetben.

Hasonló a helyzet a *requiri, exigi* és az *indigere* kifejezésekkel.

f) *Nefas.*

Ez a kifejezés megtalálható a c. 782. § 5.; 817.; 971.; 1173. § 1-ben; — *fas non est* alakban pedig a c. 606. § 2-ben.

E két kifejezésnél arra gondolhatunk, hogy semmisség terhe mellett fennálló isteni jogú tilalomról van szó. A következtetés azonban nem teljesen helytálló.

A 782. kánon 5. §-ában arról van szó, hogy a keleti szertartású papok, akik saját rítusukban a keresztelendő gyermekeknek a keresztséggel egyidőben a bérmálás szentségét is kiszolgáltathatják, nem bérmálhatnak latin rítusú gyermekeket is. De nem lehet szó ebben az esetben az így kiszolgáltatott bérmálás semmisségéről, következőleg isteni jogú tilalomról sem. A források sehol sem szólnak az így kiszolgáltatott bérmálás semmisségéről.[13]

A 817. kánon tiltja a külön végzett konszekrációt. Az ilyen konszekráció érvényességéhez nem férhet kétség. A törvénykönyvnek bizonyára nincs is szándékában e dogmatikus kérdéssel kapcsolatban állást foglalni, viszont hoz egy intenzív tilalmat.

Nincs bíráló hatása a *nefas* kifejezésnek a 971. és az 1173 § 1-ben sem. Nem lehet biztosan megállapítani az irritáló jelleget a c. 1289. § 1-ben és a c. 606. § 2-ben. A szót tehát nem vehetjük biztosan irritáló terminusnak.

g) *nequire, non posse*

E terminusok irritáló jellegéről vitatkoznak legtöbbet. E kifejezések kétértelműek. Jelenthetnek egyszerű tilalmat, de gyakran hatékonysági korlátozást is, irritáló következménnyel. Kétely esetén szinte feltétlenül a puszta tiltó jelleg mellett kell dönteni.

[13] Vö. S. C. S. Off., instr. ad episcopum Scepusiensem 1872. *Fontes* IV, 121.

Vannak helyek, ahol a *non posse, nequire, posse* szavakat olyan összefüggésben találjuk, hogy az irritáló, ill. inhabilitáló hatást nem lehet kétségbe vonni:

Vö. c. 118.: „Soli clerici *possunt* potestatem sive ordinis sive jurisdictionis ecclesiasticae et beneficia ac possessiones ecclesiasticas obtinere".

E kánon az általános nézet szerint a laikusok felé inhabilitációt jelent.

c. 222. § 1.: „Dari *nequit* Oecomenicum Concilium quod a Romano Pontifice non fuerit convocatum."

A *nequit* által itt nyilvánvalóan a törvény irritáló ereje nyer kifejezést.

Hasonló a helyzet a 437. kánonnal kapcsolatosan. E kánon kétségtelenül irritáló tilalmat állít fel a főkáptalan számára, amikor a káptalani helynök megválasztásának kérdésében úgy intézkedik, hogy a káptalannak nincs joga a káptalani helynököt bármi módon megkötni.

A 732. kánon § 1-ben az egyszerű *nequit* nyilvánvalóan irritáló hatású. Az 1118. kánon az érvényes és befejezett házasságról kimondja, hogy „nulla humana potestate nullaque causa praeterquam morte dissolvi potest". Ebből biztosan következik, hogy a *non posse* és *nequit* szavaknak l e h e t irritáló jellege.

Gyakran szerepelnek ezek a szavak a *valide* kifejezéssel összekapcsolva (lásd föntebb). Jogosult tehát a következtetésünk, amikor azt állítjuk, hogy a *posse* és *nequire* jelenthet irritációt, de nem kizárólagosan és szükségszerűen jelenti azt.

Állításunk második részének igazolására felhozzuk a 2265. kánont, amely az exkommunikáltakra vonatkozik. Az 1. § kimondja: „nequit consequi dignitates . . ."; a nr. 3. elrendeli, hogy „promoveri nequit ad ordines"; — a 2. § mégis megjegyzi, hogy az ellenkező cselekmény hatékony, bár tilos, kivéve azokat az eseteket, amikor *excommunicatus vitandus*ról vagy bírói ítélettel *excommunicatus*ról van szó.

Az 1. § *nequit*je tehát nem feltétlenül irritáló hatással bír; a nr. 3. állításából sohasem szabad irritációra következtetni, minthogy az ordináció felvételének érvényességi feltételeit a c. 968. § 1. kimerítően felsorolja. Azaz: az exkommunikált felszentelése teljességgel érvényes, bár meg nem engedett.

Ugyanezen alapon az 587. kánon § 2. *nequit*je is egyszerű tilalmat jelent.

Hasonlóképpen a kódex több más helyén: c. 54 § 1. 116.; 338. § 2.; 505.; 641 § 1.; 1293.; 1916.; 2027.; stb.

A kódex több kánonjában a *nequire* és a *non posse* szavak olyan összefüggésben találhatók, amelyek a jurisdikciós hatalomnak vagy valamely más jogosultságnak a korlátozását jelentik.

Ilyen pl. a 81. kánon esete: eszerint az ordináriusok az általános egyházi törvények alól csak akkor adhatnak felmentést, ha erre kifejezetten fakultással rendelkeznek vagy különleges körülmények forognak fenn. Egyébként a dispenzáció érvénytelen lenne.

A c. 179. § 2.: „compromissarii postulare nequeunt, nisi id in mandato aut compromisso fuerit expressum", — szavai világosan a jogosultságot tagadják a meghatározott esetben.

A 195. kánon *nequit*je annak a kifejezésére szolgál, hogy azok, akik egy klerikust egyházi hivatalra választanak, posztulálnak vagy prezentálnak, nem tehetik le, nem mozdíthatják el, nem hívhatják vissza és nem helyezhetik át más hivatalba.

További hasonló esetek fordulnak elő a c. 210.; 348. § 1.; 913.; 1377.; 1656.; 1573. § 2. stb.-ben. Mindezen helyeken a jogosultság hiánya nyer kifejezést.

A mondottakból kitűnik, hogy a *nequit* és a *non posse* kifejezések, sajnos, többértelműek. Jelenthetnek egyszerű tilalmat, tagadhatják a tényleges vagy jogi lehetőséget, stb. Inkább e szavaknak csak tiltó jellegük van. Ez a vélelem erejét veszítheti azáltal, ha alapos vizsgálat után kiderül, hogy az érintett tárgyi összefüggésben irritáló jelleget kell hordoznia, illetve a jogi cselekvőképesség hiányának kifejezésére szolgál.

55. § A törvény kötelező ereje (c. 10—14.)[14]

A) ÁLTALÁNOS SZABÁLYOK

I. *A törvényeknek nincs visszaható ereje (c. 10.)*[15]

a) A törvény rendeltetésszerűen vagy a jelen vagy a jövő cselekményeket, illetve cselekvési köröket szabályozza. Előre néz és nem hátra: *Lex non respicit retro.* A múltban történt cselekvéseket a cselekvés idejében fennálló törvényes jogszabályok és nem a később alkotott törvények szerint kell elbírálni. Ezért az új törvény a már megszerzett jogokat általában nem érinti, hanem azokra a régi törvényeket alkalmazza.

Ez egyébként általános törvényelméleti elv, s csaknem minden jogrendszer ehhez tartja magát. A visszaható erő ugyanis a törvényeknél a legnagyobb méltánytalanságot eredményezhetné, mert a törvényhozó számára szinte mindent lehetővé tesz a visszaható erejű törvény. — Végeredményben az alattvalók jogbizonytalanságát jelenti és könnyen anarchiára vezethet.

A deklaratív, vagyis nem új jogszabályt létesítő, hanem csak korábbi jogszabályt megújító törvények természetesen visszaható erővel bírnak. (c. 17. § 2.)

b) Az egyházi törvényeknél és más törvényeknél is lehetnek azonban olyan helyzetek, amikor egyenesen a jogrendnek, a közjónak az érdeke, hogy adott esetben a törvény visszaható legyen.

[14] Neque imperare sibi, neque se prohibere quisquam potest. L. 51. D 4, 8. — *A. Szentirmai,* Der Umfang der verpflichtenden Kraft des Gesetztes im kanonischen Recht. Arch. d. öff. Recht. Tübingen, 1960. Heft 3. p. 337 sqq. — *Van Hove,* De legibus. p. 143. — *Eichmann—Mörsdorf,* Lehrbuch. I[7] 100 skk. — *Michiels,* I. 191.

[15] *M. Petroncelli,* Il principio della non retroattività delle leggi in diritto canonico. Milano. 1931. — *Van Hove,* i. m. 26. — *Coronata,* Institutiones, I. 23. — *Michiels* I. 227 skk.

A törvényhozónak tehát kivételesen módjában van a törvényt visszaható erővel ellátni (c. 10.). Eme hatályról azonban *kifejezetten* kell rendelkeznie. (pl. c. 2226. § 2, 3)

II. *A törvényhozó a törvény fölött áll.*

„Princeps legibus solutus", vagyis az általa alkotott törvényeket módosíthatja vagy megszüntetheti, de nem mentes a törvény megtartása alól, vagyis saját törvényeit lelkiismeretben is tartozik megtartani.

Ha a törvényhozó jogi személy (zsinat, testület), az egyes tagok rendesen kötelesek a közösen kibocsátott törvényeket megtartani.

Ha a törvényhozó fizikai személy, a poenalis törvény alól annyiban mentes, hogy annak megtartását tőle erőszakkal nem lehet kikényszeríteni, de a közjó érdekében a saját *direktív* törvényeit köteles megtartani.

III. *Minden törvény lelkiismeretben kötelez*

Minden igazi törvény, ha tisztán emberi is, nemcsak a külső jogterületen — (in foro externo) —, hanem lelkiismeretben is — (in foro interno) — kötelez, mivel Isten akarata, hogy minden törvényesen parancsoló hatalom jogos parancsának engedelmeskedjünk. Az egyházi jogviszonylatokra a tételes isteni jog ezt külön is előírja.

B) A TÖRVÉNY ÉRVÉNYESSÉGE SZEMÉLYI ÉS TERÜLETI SZEMPONTBÓL (c. 12.)

I. *Általában*

A kérdés az, hogy kiket kötelez a törvény?

a) *Mindenkit:*

Az isteni jog (ius divinum) kötelez minden embert, akár meg van keresztelve, akár nincs. Ama egyházi törvény, amely isteni jogot tartalmaz, szintén mindenkit kötelez.

b) *A kereszteltelteket:*

A tisztán *egyházi* eredetű törvények csak

1° *az Egyház* tagjait kötelezik. Az Egyház tagja pedig minden érvényesen megkeresztelt egyén (c. 87.). Ide sorolandók a kiközösítettek és a nemkatolikus keresztények is, hacsak az utóbbiakat a törvényhozó kifejezetten ki nem vette a törvény alól.

Tágabb értelemben az egyházi törvény kötelezi a nemkatolikusokat:

α) a kereszteletleneket a merő egyházi törvény indirekte kötelezi (pl. a házassági jogban c. 1099. § 1. forma: c. 1036. § 3.; akadályok).

β) az érvényesen megkeresztelt nemkatolikusokat elvileg (per se): minden egyházi törvény kötelez az engedelmesség, a hely vagy az idő alapján. — Az Egyház *in foro externo* nem sürgeti ezt a kötelezettséget, sőt az 1099. kánon § 2. kiveszi őket a házassági forma alól. — Egyéb esetekben a nemkatolikus keresztények a tudatlanság (bona fides) alapján mentesülnek, ha nem tartják meg az előírásokat.

2° *akik értelemmel bírnak:*

Az értelem használata a törvény teljesítésének természetjogi követelménye. Aki tehát eszének használatával nem rendelkezik (csecsemő, vagy aki tartós elmebetegségben szenved) s így nem juthat el a törvény megismerésére és megértésére, nincs alávetve a törvénynek. Még abban az esetben sem, ha világos pillanatai (lucida intervalla) vannak az elmebetegnek.

3° azt, aki *hetedik életévét* még nem töltötte be, tekintet nélkül értelme használatára, nem kötelezi az egyházi törvény (c. 12.).

Ha csak az volna a törvénynek alávetve, aki esze használatával bír, különös probléma volna minden esetben megállapítani, hogy épeszű-e az illető, vagy sem. Szükséges tehát, hogy a törvény vélelemmel (praesumptio) éljen. (c. 12.)

Kivételek:

a) az *usus rationis* esetére: 7 éven alul is kötelező az évi szentgyónás és szentáldozás elvégzése (c. 859. § 1.; c. 916.).

b) a *lex jejunii* csak a 21. életév betöltése után és a megkezdett 60. életévig kötelez (c. 1254. § 2.).

c) a *prohibitio librorum* nem kötelezi a kardinálist, a püspököt és az ordináriust (c. 1401.).

d) ha csak külön nincs megemlítve, a kardinálisokra nem vonatkozik a büntetőtörvény; a püspökökre pedig a latae sententiae suspensio és interdictum (c. 2227 § 2.).

II. *Területi és személyi kötelezettség (c. 13.)*[16]

a) *Territorialitas*

A törvény mindenütt a területiség (territorialitas) alapján nyugszik. Ez annyit jelent, hogy a törvény közvetlenül a törvényhozó te-

[16] *E. Pacelli,* La personalità e la territorialità della legge specialmente nel diritto canonico. Roma. 1912. Eph. Jur. Can. 1945. 5—27. — *G. Onclin,* De territoriali vel personali legis indole. Gemblaci. 1939. — *Van-Hove,* 132. sk. — *Eichmann—Mörsdorf,* Lehrbuch, I. 78. — *Michiels,* I. 375—402.

rületére vonatkozik: a pápai törvények az egész Egyházra, a püspöké pedig egy-egy egyházmegyére.

Az van tehát a törvénynek alávetve, aki annak a területnek az alattvalója, amely területre a törvényt hozták. Elv tehát: *lex afficit territorium.*

b) *Personalitas*

A törvény kivételes esetben a személyiség (personalitas) alapján is állhat. Ha a törvény egyenesen személyekre vonatkozik, a területiség nem játszik szerepet. Ilyenek pl. a szerzetesi szabályrendeletek.

Elv: *mandatum ossibus inhaeret:* a parancs (személyes törvény) a csontokhoz tapad. Bárhová is menjen valaki, az ilyen törvény ott is vonatkozik reá.

III. *A területi és személyi törvény kritériuma*

a) A vélelem a territorialitas mellett van: Az egyházi törvény tehát territoriális, hacsak biztosan és nyilván nem világos, hogy personalis. (c. 8. § 2.).

Lex universalis esetében, amely mindenütt és mindenkit kötelez, gyakorlatilag e kétely nem merül fel.

Felmerülhet ellenben *lex particularis* és *lex in se universalis* esetében, amelyet konkordátum, privilégium, indultum vagy törvényes szokás, egyes vidékeken vagy egyházmegyékben enyhít. Kétely esetén „lex praesumitur territorialis". „Extra territorium ius dicenti non paretur impune" (c. 2. in VI. 1, 2.). A püspök is hozhat particularis-personalis törvényeket. (c. 14. § 1. n. 1.)

b) személyi törvény. A lex personalis jellege megállapítható vagy a tárgyból (ex obiecto) vagy a törvényalkotás módjából (ex modo).

Személyi törvények:

a) leges ius divinum proponentes vel definientes;

b) lex inhabilitans (incapacitas personae) de irregularitatibus et de impedimentis matrimonialibus.

c) leges onera ratione proprii satus vel officii certis personis imponentes (vg. recitatio horarum, residentia, applicatio missae, etc.).

Az *általános* törvény (lex generalis) vagyis az összegyház számára alkotott törvények mindenütt és mindazokat kötelezik, akik számára kibocsáttattak (c. 13. § 1.): akár az összes híveket, akár csak egyes személycsoportokat kötelező törvényről van szó (lex specialis).

A *részleges* törvények (lex particularis) lehetnek területi és személyi jellegűek, ill. hatályúak.

A *területi* vagyis meghatározott területre (egyháztartomány, egyházmegye, stb.) hozott törvények mindazokat kötelezik, akik szá-

mára hozattak, feltéve, hogy ugyanazon területen rendes lakóhelyük (domicilium) vagy pótlakhelyük (quasi-domicilium) van (c. 92—93) és egyúttal ott is tartózkodnak. (c. 13. § 2.)

A *partikuláris* törvény hatálya tehát területileg és személyileg van korlátozva. Különleges esetekben azonban vonatkoznak az idegenekre (peregrini) is.

b) A *személyi* hatályú partikuláris törvény nincs a terület határaihoz kötve s alattvalóit mindenütt (közvetlenül) kötelezi (c. 1481. nr. 1.).

IV. *Az idegenek* (peregrini)

Idegenek azok, akik ez idő szerint rendes vagy pótlakóhelyükön kívül tartózkodnak anélkül, hogy azokat feladták volna. (c. 91.)

a) Az *általános törvény* (lex generalis) az idegeneket is kötelezi, ha tartózkodási helyükön érvényben van (c. 13. § 1.), még akkor is, ha szokásjog vagy indultum révén saját lakóhelyükön nem volna kötelező. (c. 146 § 1. nr. 3.)

Nem kötelezi őket azonban az olyan törvény, amely lakóhelyükön érvényben van ugyan, de tartózkodási helyükön már nincs érvényben (c. 14. § 1. nr. 3.).

A helyi szokásjog és kedvezmény tehát (pl. a böjtre vonatkozó) az éppen ott tartózkodó idegenre is vonatkozik.

b) A *részleges törvény:* Saját területük (lakóhely szerinti) ilyen természetű törvényei mindaddig, amíg lakóhelyükön kívül vannak, nem kötelezik az idegeneket (c. 14. § 1. nr. 1.). A törvény ugyanis általában területi hatályú és az illető terület szükségleteit veszi figyelembe. Ez a kedvezmény akkor is fennáll, ha valaki a területi törvénytől való szabadulás szándékával megy más területre: pl. reservatio.

c) A *területi hatályú törvény* a lakóhelyen kívül is kötelezi az idegeneket két esetben:

1° ha a törvény *személyi jellegű* (pl. vadászat vagy színház tilalma papok számára), mindenütt kötelez (c. 14. § 1. nr. 1.).

2° ha a helyi partikuláris törvények idegenben történő áthágása a saját területen (lakóhely) *kárt okozna* (nocumentum spirituale vel materiale, publicum vel privatum, commune vel individuale).

A részleges törvény a tartózkodási helyen nem kötelezi az idegeneket, mert a törvényhozó csak a *saját* alattvalóit tudja és akarja kötelezni, nem pedig az idegeneket.

3° *Kivétel:* vagyis a tartózkodási hely partikuláris törvénye is kötelezi az idegeneket két esetben. Ide tartozik:

α) a *közrendet* (ordo publicus)[17] védő törvény, amely közvetlenül a külső egyházi fegyelem biztosítását szolgálja. Az *ordo publicus*, a közrend fenntartása kevésbé fogható fogalom. Vannak azonban olyan törvények, amelyekről nem kétes, hogy a közrend fenntartását kívánják előmozdítani. Azokat soroljuk elsősorban ide, amelyek rendeltetésszerűen (ex ipso suo scopo) az „ordo publicus" biztosítását célozzák. Ide tartoznak pl. a temetői, körmeneti, zarándokhelyi rendelkezések, olyan törvények, amelyek megsértése botrányt okozna: pl. a papi állást, méltóságot védő törvények, mint pl. a *Celebret* láttamoztatása (c. 804. § 3.); az egyes helyeken lévő rezervációk (c. 893), misenaptár és oratio imperata, böjt esetén az étel mennyisége és minősége és a helyi interdictum (c. 2261. § 2.) megtartása, továbbá ama rendelkezések, amelyek a hívek viszonyait egymáshoz, az egyházi és világi hatósághoz szabályozzák, stb.

β) A jogi cselekmények *alakszerűségeit* megállapító törvények. Az elv: *locus regit actus* — vagyis a jogügyletek alakszerűségeinél (pl. szerződés, testamentum, bíróság, stb.) a helyi jogszabályok az irányadók.

V. *Lakóhelynélküliek (vagus)*

Azokat, akiknek sem egyházmegyei, sem plébániai rendes vagy pólakhelyük nincsen, — mindama partikularis törvények kötelezik, amelyek a *tényleges tartózkodási* területükön érvényben vannak. (c. 14. § 2.)

VI. A törvény érvényessége tárgyi szempontból

Az egyházi törvényhozás tárgykörét (területét) az Egyház célja határozza meg.

Az Egyház azt állítja, ill. vallja, hogy a törvényhozás saját szuverénitásának egyik funkciója, éppen ezért más hatalmaknak alávetve nincsen. Felfogása szerint mindenütt jogában van rendezőleg fellépni, ahol azt az egyházi célok, illetve a közerkölcs (c. 1553. § 1, n. 2.) megkívánják.

VII. Törvényellenes cselekedet érvényes-e mindig?

Kérdés, hogy a törvényellenes cselekmények jogilag hatályosak-e vagy úgy kell tekinteni, mintha nem léteznének. Ez utóbbi azt jelentené, hogy minden, ami nem törvényes, jogilag nem is érvényes.

[17] *A. Van Hove*, Leges, quae ordini publico consulunt. Eph. Theol. Lov. 1. (1924) 153—167.
R. Le Picard, La notion d'ordre public en droit canonique. Nouv. Rev. Théol. 55 (1928) 352—372.

A kódex szerint — mint fentebb láttuk — a törvénynek érvénytelenítő, illetve hatálytalanító hatása csak akkor van, ha ezt a törvény kifejezetten vagy aequivalenter kimondja. (c. 11.)

1. *Lex irritans:*[18] hatálytalanító az a törvény, amely magában a jogügyletben jelöli meg azt a momentumot, amelynek következtében a jogügylet érvénytelenné válik (pl. a megfélemlítés hatása alatt kötött házasság érvénytelen. 1087.)

2. *Lex inhabilitans:* cselekvőképtelenítő az a törvény, amely bizonyos momentumok alapján a jognak egy bizonyos területén az illető személytől megvonja a cselekvőképességet (pl. vérrokonok nem köthetnek egymás között érvényesen házasságot).

C) A TÖRVÉNY KÖTELEZŐ EREJÉNEK MEGSZŰNÉSE (c. 15., 16., 21.)

A törvény belső és külső fórumban csak annyiban kötelez, amennyiben a törvényhozó akaratát világosan, tehát kétség kívül kifejezi, mégpedig olyan dolgokra vonatkozólag, amit az alattvaló nagyobb baj nélkül megtartani is képes.

I. *Kétely a törvény kötelező ereje körül*[19] (c. 15.).

Megkülönböztetjük a jogi kételyt (dubium juris), amely a jogi helyzet és a ténybeli kételyt (dubium facti), amely a tényállás körül forog fenn.

1. *Jogi kétely* akkor forog fenn, ha a törvény léte (van-e törvény), vagy annak igazi értelme, kötelező ereje, illetve érvényének terjedelme (vajon egy biztos tényállás a törvény alá esik-e) kétséges. Pl. hogy valamely szervi hiba az impotentia akadálya alá esik-e. Ilyen esetben *pro* et *contra* vannak argumentumok. Jogi kétely merülhet fel, ha vitás,

a) hogy a törvény szabályosan lett-e kihirdetve,

b) hogy a vacatio legis szabályosan megtartatott-e,

c) hogy mi a törvény szavainak sajátos értelme,

d) hogy mi a törvényben megszabott körülmények, ill. feltételek ereje, értéke,

e) hogy a törvény derogatio-ja fennforog-e, stb.

[18] *G. Graf,* Die leges irritantes et inhabilitantes in CJC. Veröff. Görresges. Heft. 71. Paderborn. 1936. — *Van Hove,* De legibus, 160. skk. — *Coronata,* Institutiones. I. 33. skk. — *Eichmann—Mörsdorf,* I. 7. 103. — *Michiels,* I. 319—345.

[19] *R. Philippot,* De dubio in iure praesertim canonico. Brugge. 1947. — *Van Hove,* De legibus 233. skk. — *Coronata,* I. 31. skk. — *Michiels,* I, 419. skk. 427. skk.

A régi törvény visszavonását általában nem lehet vélelmezni. (c. 23.)

Mivel a jogi kételynél maga a törvény kétséges, áll az elv: *Lex dubia non obligat.* Vagyis a kétséges törvényből nem származik kötelezettség még akkor sem, ha jogképességet megszüntető (lex inhabilitans) vagy jogi cselekményt hatálytalanító (lex irritans) törvényről van szó. Ugyanez áll a büntető törvényekre is.

a) Ha azonban nem a parancsoló vagy tiltó törvény kétes, hanem a büntető vagy érvénytelenítő szankció, akkor kétely esetén csak az utóbbi kötelezettsége szűnik meg.

b) Ha egyébként a törvény kötelező erejének kisebb vagy nagyobb mérve körül merül fel kétség, akkor a törvény kisebb mértékben való érvénye lesz a szabály.

2. *Ténybeli kétely* (dubium facti). Akkor forog fenn (a törvény létezése és értelme világos!), ha az kérdéses, hogy valamely személy, tárgy, vagy cselekmény tekintetében törvény alá eső ténykörülmény egyáltalán vagy a' törvény által megkívánt mértékben fennforog-e. Pl. nyilvánvaló, hogy milyen személyi követelmények szükségesek a javadalom betöltéséhez, de vitás, hogy azok az adományozó vagy javadalmazandó személy részéről fennállnak-e vagy az irregularitás alapját képező defektus vagy deliktum tényleg fennáll-e.

A ténybeli kétely esetén a törvény megtartja ugyan kötelező erejét, de méltányossági okból a főpásztor (ordinarius loci et personalis) az ilyen törvény alól felmentést adhat: önmagát (c. 201. § 2.), illetve alattvalóit saját területén *kívül is* (akár ő, akár alattvalói, akár mindannyian kívül vannak) minden további nélkül is (c. 84. § 1.) felmentheti, feltéve, hogy ez alól a pápa is szokott felmentést adni (c. 15.)

II. *A törvény nem-tudása* (c. 16.)[20]

1. *Fogalom-felosztás*

Az ignorantia (nem-tudás), inadvertentia (figyelmetlenség) és error (tévedés), noha fogalmilag különböznek, de a következő jogszabályok mindháromra egyaránt vonatkoznak (c. 2202. § 3.).

Megkülönböztetünk:

a) Tárgy szerint ignorantia jurist, amely a törvény létezésének

[20] *S. Romani,* De ignorantia legis. Jus. Pontif. 17 (1937) 218—234. — 18 (1938) 24—56. — *P. G. Caron,* L'ignorantia en droit canonique. Eph. Jur. Can. 21 (1946) 5—56.; 201—233.; 22 (1947) 3—19. — *Eichmann—Mörsdorf,* I, 110. — *Michiels,* I, 442. skk.

nem-tudása, és ignorantia facti-t, amely valamely tényállásnak a törvény alá tartozásának nem-tudása.

A büntetéssel való fenyegetettség nem-tudása (ignorantia poenae) mindig ignorantia iuris.

b) beszámíthatóság szerint 1° önhibán kívüli, vagyis *vétlen nem-tudást* (ignorantia invicibilis) és 2° vétkes nem-tudást (ignorantia vincibilis).

c) a hiba súlyossága szerint megkülönböztetünk: egyszerű hibából eredő tudatlanságot (ignorantia culpabilis) — durva, vaskos tudatlanságot (crassa vel supina) — és színlelt tudatlanságot (affectata). Ez utóbbi a szándékkal egy tekintet alá esik és sohasem szolgálhat mentségül. (c. 2202. § 1. n. 3. 2218. § 2., 2229.)

2. *A törvény nem-tudásának mentesítő ereje*

a) Minden jogrend a törvény ismeretét vélelmezi. Az Egyház a leghumánusabb jogrendszer, amely éppen a szubjektív elemet veszi tekintetbe, s mindig arra törekszik, hogy ahol nincsen culpa, vagyis ahol lelkiismeretben nincsen vétség, ott jogilag se büntessen. Azért az ignorantia, error és inadvertentia inculpabilis a belső fórumban mentesít.

b) Általános elv a külső fórumban: *a törvény nem-tudása nem mentesít.* Ha ugyanis a törvény nem-tudása minden esetben mentesítene, ti. a kötelezettségek alól, akkor végeredményben az alattvalók akaratától tétetnék függővé annak hatálya, ami teljes anarchiára vezetne.

c) Egyes esetekben azonban a törvény nem-tudása mégis mentségül szolgálhat:

1° *a hatálytalanító* (lex irritans) és *cselekvésképtelenítő* (lex inhabilitans) törvény következményei alól semmiféle tudatlanság (iuris vel facti) nem mentesít. (c. 16 § 1.). Ez a jogbiztonságnak a követelménye. Ide tartoznak a házassági akadályok, a szentelési szabálytalanságok és az egyszerű akadályok, stb.

2° a nem cselekvésképtelenítő vagy nem hatálytalanító törvények tekintetében a következő szabályok az irányadók: (c. 2202.)

aa) A parancsoló vagy tiltó törvénynek az önhibán kívüli vétlen nem-tudása (ignorantia inculpabilis) az annak áthágásából származó felelősség alól *általában* mentesíthet. (c. 2202. § 1.)

Az önhibából eredő vétkes nem-tudás nem mentesít ugyan a törvény alól, de a hiba mértéke szerint csökkentheti a beszámíthatóságot. (c. 2199., 2229. § 3.)

A legmesszebbmenő engedményt teszi tehát az Egyház a büntető törvénynél. Ott is általános elv, hogy a tudatlanság nem vélelme-

zendő, de megengedi, hogy a tudatlanság bizonyíttassék és a tudatlanság foka szerint különbözőképpen ítélhet a bíró.

bb) a *büntetésnek* (ignorantia poenae) még vétlen nem-tudása sem mentesít a beszámíthatóság alól, ellenben jobban csökkenti azt, mint az önhibából eredő tudatlanság. Ha azonban a törvény teljes szándékosságot kíván meg (c. 2229. § 2.), még a büntetésnek vaskos nemtudása is mentesít a *latae sententiae* censura alól. (c. 2229. § 3.)

3. *A törvény nem-tudásának bizonyítása (c. 16. § 2.)*

a) A törvény nem-tudását nem lehet vélelmezni. (c. 16 § 2.) A szabályos kihirdetés (promulgatio) a törvényt a közösség tudomására hozza és a feltevés az, hogy ezáltal a törvény mindazoknak, akiket illet, tudomására jutott.

b) Ahhoz, hogy a törvénynek vagy valamely tényállásnak jogszabály alá vonásának nem-tudása mentesítsen, a nem-tudást bizonyítani kell. Aki tehát mentségül tévedésre vagy nem-tudásra hivatkozik, köteles azt bizonyítani.

c) Valamely cselekmény nem-tudását nem lehet vélelmezni, ha *saját* vagy más egyén *köztudomású* tényéről van szó. Rendesen ugyanis az egyén tudja, hogy mit tett és azt is fel kell tételezni, hogy mások köztudomású cselekményéről tudomással bír. (c. 2197.) (pl. ha valaki értékes kelyhet árul, nyilván lopta.)

Ellenben mások nem-köztudomású cselekményének nem-tudását a jog adott esetben vélelmezi (pl. ha valaki a lelkiismereti házasságban élőket ágyassággal vádolja), míg az ellenkezője bizonyítást nem nyer.

III. A törvény kötelező erejének egyes esetben való megszűnése[21]

Fogalom:

Az *epikia* valamely törvény lelkiismeretben való kötelező erejének egy konkrét esetben történő ideiglenes megszűnése, mivel a törvény megtartása adott esetben veszélyes, sőt ártalmas lenne. Vagy mások szerint: a rendkívüli körülmények hatása alatt beálló olyan ténykörülmény, amelyet ha a törvényhozó előre ismert volna, a törvény alól maga is mentesített volna.[22] Ez utóbbi esetben azonban —

[21] *R. Egenter,* Über die Bedeutung des Epikia im sittlichen Leben. Phil. Jahrbuch d. Görresg. 53. (1940) 115—127. — *Van Hove,* p. 275. notio. p. 294. — *Eichmann—Mörsdorf,* I. 112. skk.

[22] *Eichmann—Mörsdorf,* KR. I.[7] 112.

mivel az alanyi ítéletnek tág tere nyílik — megvan a veszély a visszaélésre és tág magyarázatra, azért rendkívüli óvatosságra van szükség.

Epikiával lehet élni főleg a következő három esetben:

1. *A törvény céljának megszűnése.* (c. 21.)

Valamely törvény célja megszűnhet részben vagy egészben. Ha azonban csak részben szűnik meg, fennáll az egész törvény megtartásának kötelezettsége, mert az el nem választható rész az egész megtartását követeli. A *teljes* cél megszűnése esetén a következő szabályok az irányadók:

a) Ha a törvény célja *negatíve* szűnik meg, vagyis annak megtartásával a kitűzött cél nem érhető el, megmarad a törvény kötelező ereje — pl. az abstinentia akkor is fennáll, ha valakinek a hústól való megtartóztatás nem jelent áldozatot. Az ok: a törvény az *összes* hívek számára készült, azért kötelező ereje akkor is megmarad, ha az egyesekre nézve felesleges, hiábavaló rendelkezésnek tűnik.

Ide sorolandók az általános veszély megelőzésének feltételezésével (praesumptio periculi generalis) alkotott törvények is, amelyek akkor is kötelesznek, ha a kontemplált veszély az adott esetben nem forog fenn. (c. 21.) (Pl. könyvtilalom, házassági hirdetés stb.)

A törvény célja, a veszélynek a közösségtől való elhárítása ugyanis csak akkor érhető el, ha valamennyien szolidaritást vállalnak a törvény megtartására. Ha ugyanis egyéni mérlegelés alapján mentesülne valaki a törvény alól, ez másokat is a törvény kijátszására vezetne, illetve serkenthetne.

b) Ha a törvény célja úgy szűnik meg — *pozitíve* — hogy annak megtartása igazságtalanságra, vagy legalábbis súlyos kárra vezetne, akkor az egyes esetekben megszűnik a törvény kötelező ereje is. — Az egyes esetekben a törvény céljának megszűnésével ugyanis a törvény az egyén számára ésszerűtlenné válik, mivel hiányzik a törvény lelke, amely az igazság, nem pedig a jogtalanság (pl. megszűnik a könyvtilalom, ha valaki jogos védelmét csak így tudja biztosítani.)

2. *A jogszabályok ütközése*

Előfordul, hogy egy időben több törvény kötelezettsége áll fenn, amelyek közül csak egyet lehet egy időben megtartani. Ilyen törvényütközés esetén mindig a fontosabb jogszabályt kell megtartani. A fontosságot a körülményekből kell megállapítani. A sorrend: természetjog, tételes isteni jog, (egyházi és állami), emberi jog.

3. *A törvény megtartásának lehetetlensége*

a) Az általános *fizikai* képtelenség teljesen mentesít a törvény megtartása alól, ugyancsak a fizikai kényszer is. (c. 2205. § 1.)

b) Erkölcsi képtelenség csak akkor forog fenn, ha a törvény megtartása különös nehézséggel lenne összekötve. Ide tartozik a legalább relatíve súlyos erkölcsi kényszer, a szükséghelyzet (necessitas), és a súlyos hátrány esete (incommodum) is. Ilyen esetben *tisztán* egyházi törvények esetében szünetel a bűnvádi beszámíthatóság is. (c. 2205. § 2.)

Az általános elv azonban: *„lex non obligat cum gravi incommodo"* nem adhat menlevelet a törvény alóli kibúvásra, és szertelenségre. Ezért a súlyos *incommodum* tényállásának fennforgása csak a törvény belső természetének (tárgy és cél) a törvény megtartásával kapcsolatos nehézségeknek és a meg-nem tartásból származható botránynak komoly mérlegelése alapján lehet megállapítani.

c) Lex obligat cum gravi incommodo. Még halálveszély esetén sem mentesít a kényszerhelyzet ama törvény megtartása alól,

1° amely önmagában bűnös dolgot tilt,

2° amely a hit, az egyházi tekintély megvetését vagy a lelkek üdvének ügyét érinti. (c. 2205, § 3.)

Büntetőjogi elbírálásnál azonban a szükséghelyzet mérve szerint a beszámíthatóság *csökkenését* lehet alkalmazni. (c. 2205. § 3.)

56. § Törvénymagyarázat és jogalkalmazás (c. 17—20.)[21]

A jogszabályalkotás, amely szükségképpen a típusos eseteket tartja szem előtt és nem terjeszkedhet ki minden esetre, feltételezi, sőt szükségessé teszi a jogalkalmazást. A jogalkalmazást bírói és közigazgatási szervek végzik.

I. ÁLTALÁNOS ELVEK

Jogalkalmazásnak mondjuk a jogszabályban foglalt elvont rendelkezésnek a konkrét esetre történő ráillesztését, vagyis a konkrét eset-

[23] *O. Giacchi,* Formazione e sviluppo della dottrina della interpretazione autentica in diritto canonico. Milano. 1935. *A. Brems,* De interpretatione authentica CJC. — Jus Pontif. 15 (1935) 161—190.; 298—313.; 16 (1936) 78—105.; 217—256. *Van Hove,* De legibus, 246. skk. — *Coronata,* Institutiones I. 36. skk. — *Eichmann—Mörsdorf,* I. 115. skk. — *Michiels* I. 471. skk. — *Szabó Imre,* A jogszabályok értelmezése, Bp. 1960.

nek a megfelelő jogszabály alá vonását. Minden jogalkalmazáshoz három feltétel szükséges:

a) a konkrét tényállás ismerete,

b) az érvényes jogszabály léte,

c) e jogszabály helyes ismerete.

1. A konkrét tényállás ismerete

Ez az ún. bizonyítási eljárás során alakul ki a jogalkalmazó lelkében. Kivételes esetben valószínű, sőt némely esetben valótlan tényállás is lehet a jogalkalmazás tárgya.

a) A *valószínű* tényállás a vélelem. A vélelem (praesumptio) nem más, mint valamely önmagában valónak tetsző, de nem bizonyított tényállás igaznak való elfogadása.

Van *természetes vélelem* (praesumptio facti), amelynél a valóság feltevése a dolog természetes rendjén nyugszik. (Pl. solus cum sola non orat) — és *jogi vélelem* (praesumptio iuris), amely a jogszabály erejéből áll fenn. Ez utóbbi ismét vagy egyszerű jogi vélelem (praesumptio iuris), amelynél az ellenkező bizonyítása megengedett (pl. pater est, quem nuptiae demonstrant) és van *perdöntő*, vagyis ellenbizonyítást kizáró *jogvélelem* (praesumptio iuris et de iure), amelynél az ellenkező bizonyítása nincsen megengedve.

b) Valótlan tényállás (fictio). A kényszermegállapítás vagy jogfikció intézménye nem más, mint valótlan tényállásnak valóként felvétele többnyire célszerűségi okból. A jogrend tehát nem létezőnek ismert esetet létezőnek vesz fel. (Pl. c. 409, 420, 421.) A karimán jelen nem lévő kanonokokat a jog bizonyos esetben jelenlévőknek tekinti. (c. 420)

Fikció esetében ellenbizonyításnak nincs helye.

2. Az érvényes jogszabály léte

Ez szintén fontos feltétele a jogalkalmazásnak. Ha ugyanis a jogalkalmazást a következtetés logikai műveletéhez hasonlítjuk, akkor ebben a *propositio maior* maga a jogszabály. Pl.: Aki megfontolt szándékkal gyilkosságot követ el, halállal büntetendő. A *propositio minor* maga a tényállás. Pl. Caius előre megfontolt szándékkal megölte Titust. Végül a konklúzió: Caius halállal büntetendő.

A jogszabály *létét és érvényét* a jogalkalmazónak ismernie kell, vagypedig hivatalból kell kutatnia és megállapítania.

A jogszabály érvényességének kutatásánál figyelemmel kell lennünk az érvényesség kezdetére, amely rendszerint a kihirdetés útján következik be. Ezenkívül a törvény hatályát illetően a szemé-

lyekre, a területre, amelyekre a törvény vonatkozik, mindig figyelemmel kell lenni.

3. A jogszabály helyes ismerete.

Ez a jogalkalmazásnak legfontosabb tényezője.

Először is meg kell állapítani a jogszabály létét, pontos szövegét, amely annak a tisztázására is vonatkozik, hogy a törvényt az arra illetékes tényező hozta-e létre. Azután össze kell hasonlítani a kézbenlévő jogszabály szövegét az *eredeti* törvényszöveggel és így megállapítani annak hitelességét.

A szöveg megállapítását követi az értelem, vagyis a törvény tartalmának a felderítése, amely törvénymagyarázás vagy értelmezés (interpretáció) útján történik.

A törvény helyes megértéséhez tehát a jogalkalmazó tartozik ismerni nemcsak a törvény szövegét, hanem annak értelmét, elméleti és gyakorlati jelentőségét, valamint a jogrendszerben való helyét is.[24]

Sok törvény szövege annyira világos, hogy magyarázatra egyáltalán nem szorul.

Más törvény szövege viszont sokszor homályos és kétes. Ilyenkor van szükség ún. törvénymagyarázásra, amely nem más, mint a *törvény* igazi értelmének, kétes esetben a törvényhozó akaratának a kifejtése.[25] A törvényértelmezés különféleképpen történhetik.

II. A TÖRVÉNYMAGYARÁZAT MÓDOZATAI

A törvénymagyarázás lehet:

1. *Eredet szerint:*

hivatalos (hiteles) és magánjellegű magyarázat, aszerint, hogy hatóságtól vagy magánszemélytől ered.

a) *hiteles* (authentica) magyarázat a jogforrástól vagyis a törvényhozótól (jogutódjától) illetve az általa megbízott szervtől származik.

A hiteles törvénymagyarázás lehet *általános* (generalis, per modum legis c. 17 § 2.), amely mindenkit egyaránt kötelez az Egyházban kivétel nélkül. Lehet továbbá egyes esetre szóló (per modum rescripti (c. (7. § 3.)). Ez az *interpretatio forensis,* amely a jogalkal-

[24] A jog olyan, mint a szivacs, azt szívja fel, amibe belemerítik: éppen ezért a vonatkozó életterület körülményeit pontosan kell ismerni (pl. közlekedési jog).

[25] *Baranyay J.* A törvényértelmezés alapproblémája a CJC-ban, Notter Emlékkönyv, Budapest, 1941, 8—17.

mazással megbízott (közigazgatási vagy bírói) szervektől ered, amelyek a jogszabályban foglalt elvont rendelkezéseket konkrét esetre ráillesztik. Az ilyen magyarázat csak azokat kötelezi, és csak ama ügyeket rendezi, akikre vagy amelyekre az ítélet, illetve rescriptum vonatkozik (ius facit inter partes c. 17. § 3.).

A legfőbb közigazgatási és bírói szervektől hosszú idő óta gyakorolt egységes jogértelmezés főleg polgári jogrendszerekben szokásjogi erővel bír.

b) A magánjellegű magyarázat (amely magánszemélytől ered), lehet: *doktrinális,* vagy tudományos törvénymagyarázat, amely a jogtudósoktól ered és *usualis,* amely a közösségtől állandó és egységes gyakorlat útján származik, s mint ilyen, ha ésszerű, idővel szokásjogot hoz létre a törvényhozó legalább hallgatólagos hozzájárulásával.

2. *Eszköz és cél szerint:*

grammatikai, logikai, történeti és analóg törvénymagyarázat.

a) *A grammatikai* törvénymagyarázatnál elsősorban a törvény helyes szövegére kell szert tenni. A szöveget a jogi nyelvhasználat és a jogforrások figyelembevételével kell értelmezni. Így pl. a kanonistának ismernie kell a szavaknak sajátos értelmét. Pl. beneficium, actio, suspensio, stb. S arra is ügyelni kell, hogy a kódexben nem egy szónak *többféle* jelentése is van. Így pl. a matrimonium legitimum az 1015. kánonban a kereszteletlennek érvényes házasságát (§ 3.), az 1042. kánonban pedig általában az érvényes házasságot jelenti. A *publicum* szó jelentése is más az 1037. és más az 1308, 2197. kánonban. A grammatikai magyarázásnál tehát elsősorban a törvény világos szavait kell figyelembe venni és a következő elvet kell szem előtt tartani: *Verba clara non indigent interpretatione. Paulus* római jogász tanácsát figyelembe kell venni: *„Cum in verbis nulla ambiguitas esset, non debet admitti voluntatis quaestio.* (25. § 1. D. 32. De legatis.)

b) *A logikai törvénymagyarázat* a törvény összefüggéseit, keletkezésének viszonyait is figyelembe veszi. A törvényt mint egységes egészet tekinti és annak alapgondolatát, a törvény indító okát *(ratio legis)* keresi. Ezt maga a jogalkalmazó úgy tudja megtalálni, ha tekintetbe veszi a törvény létrehozását sürgető mozzanatokat és okokat *(occasio legis.)* Figyelembe kell venni továbbá a törvényhozó célkitűzéseit is, vagyis a jogszabály rendeltetését *(finis legis).* Végül kutatni kell magának a kútfőnek, vagyis a törvényhozónak a szándékát. *(mens legislatoris.)* Certum est, quod is committit in legem, qui legis verba complectens contra legis nititur voluntatem. (Reg. iur. 88. in VI.)

c) *Történeti törvénymagyarázat.* Minden törvény rendszerint hosszú fejlődés eredménye, azért figyelembe kell venni a történelmi mozzanatokat is, amelyek között megszületett. Ezért a törvénymagyarázatnál a megfelelő kor kulturális, politikai, szociális és gazdasági viszonyai szintén figyelembe veendők. A tételes jogot ugyanis nem szabad elvonatkoztatni az általános kultúrától, amelynek az *csak* egy része.

d) *Analóg* az a törvénymagyarázat, amely a joghézagok kitöltésénél a párhuzamos helyeket és az általános joggyakorlatot veszi tekintetbe.

3. Hatás és eredmény szerint lehet:

a) merőben *kinyilatkoztató* (declarativa vagy comprehensiva), amely semmi olyant nem tartalmaz, amely a törvényben nem volna benne, csak a világos szavakat még érthetőbben fejezi ki. Itt a grammatikai és logikai magyarázat fedi egymást.

b) kifejtő (explicativa), amely ismét lehet megszorító (int. restrictiva) vagy kiterjesztő (int. extensiva.) hatályú. Ez esetekben a törvény eredeti értelme megváltozik. A *megszorító* magyarázat a törvényben egyébként szereplő egyes tényállásokat kivesz, vagyis a logikai magyarázat a törvény grammatikai értelmét megszorítja. — A kiterjesztő törvénymagyarázat viszont a törvényben egyébként nem szereplő tényállást a törvény alá vonja, vagyis a logikai magyarázás a törvény grammatikai értelmét kiterjeszti. (Pl. amikor a parentes a nagyszülőket is jelenti.) Mindkettő tulajdonképpen már nem magyarázat, hanem új törvényalkotás.

III. A HITELES TÖRVÉNYMAGYARÁZAT (c. 17.)[26]

1. Illetékes fórum.

A törvény hiteles magyarázatára jogosult maga a törvényhozó, annak jogutódja és ama szerv, amely a hiteles magyarázatra felhatalmazást kapott. (c. 17. § 1.)

[26] *Móra* M. Kodifikáció és hiteles magyarázat az egyházjogban. Bírók és Ügyészek Lapja. 1935, okt.—dec. szám 6, sköv. lap. — A kódexmagyarázó bizottság gyűjteményei:

J. Bruno, Codicis Juris Canonici Interpretationes authenticae seu Responsa a CP. a 1917—1935 data. Romae. 1953. — Függelék 1936—1940. Róma. 1940.

M. Conte a Coronata, Interpretatio authentica. Torino, 1940.

E. F. Regatillo, Interpretatio et iurisprduentia Codicis Juris Canonici. Santander. 1949.

C. Sartori, Enchiridion Canonicum.[9] Romae. 1947, 1954.

Az alattvaló törvényét a felsőbb szerv nemcsak megszüntetheti, hanem azt hitelesen magyarázni is jogosult. Pl. a püspöki törvényeket a tartományi zsinat és a Szentszék; fordítva viszont pl. a püspök nem jogosult a kódex törvényeinek hiteles magyarázatára.

A pápa a kódex hiteles magyarázatára külön bizottságot állított fel, (amely bíborosokból áll) Pontificia Commissio ad Codicis Canones authentice interpretandos, (CP) címen 1917. szept. 15-én kiadott *Cum* iuris kezdetű motu propriojával. (AAS. 9 (917.) 483.

A törvények törvényerejű magyarázatát csakis ez az egyetlen szerv foganatosíthatja. Csak püspököknek és a római bíboros-kongregációknak van joguk kétséget terjeszteni eléje.

A *Commissio Pontificia* hivatalos döntései a felhozott dubiumokra az AAS-ben jelennek meg, anélkül, hogy hivatkozás történnék a pápai jóváhagyásra. A Ritus Kong. formális döntései a feltett kérdésre olyan érvényüek, mintha közvetlenül a pápától erednének, jóllehet nem történt meg annak a pápánál való bemutatása. (23. dec. 1846. Decr. auth. SRC. II. n. 2916)

A *helyi ordináriusok* (püspökök) jogosultak saját területükön hatálybalépő partikuláris törvényeket hivatalosan magyarázni. A püspöki helynök erre csak mandatum speciale alapján lenne jogosult.

Az egyes esetben (in casibus particularibus) azonban a rescriptumok kibocsátása kapcsán, vagy az officialis az ítélethozatalnál *inter partes* a particularis törvényt autentikusan magyarázza.

Az egyetemes törvények, illetve a plenáris és provinciális zsinatok statutumainak autentikus magyarázatára az ordináriusok nem jogosultak, legfeljebb csak *per modum rescripti*, amikor a felmerült jogi problémát az érdekelt felek között hivatalosan eldöntik.

2. *A hiteles törvénymagyarázat módozatai.*

a) *Általában.*

A hiteles, hivatalos törvénymagyarázat abban áll, hogy a törvényhozó maga (vagy külön erre kirendelt szerv) a törvény közzététele után hivatalos értelmezést ad a törvényre vonatkozóan.

A törvények hivatalos magyarázatára akkor van szükség, amikor a törvény körül komoly kétségek merültek fel. Olyan problémák, amelyeket a tudományos magyarázat a gyakorlat számára nem tud megnyugtatóan megoldani. Az ilyenkor előálló jogbizonytalanság megszüntetésének feladata hárul a hivatalos törvénymagyarázatra. — Az már kormányzati magasabb kérdés, hogy legyen-e kétes helyzet egy bizonyos kérdésben vagy sem.

A hivatalos törvénymagyarázat voltaképpen *törvényhozói* aktus, de magától a törvényhozástól abban különbözik, hogy a hivatalos

magyarázatnál maga a törvényhozó hatalom is *kötve van* a törvény szövegéhez.

b) *Módozatai:*

A hivatalos törvénymagyarázás történhetik *törvényileg* és *egyes esetre* szólóan (per modum legis, ill. per modum rescripti).

aa) *per modum legis* (c. 17. § 2.) Az ilyen magyarázatnak ugyanolyan ereje van, mint a törvénynek. A hiteles értelmezés ugyanis tulajdonképpen új jogszabályalkotás.

A tisztán *deklaratív* magyarázás újat nem tartalmaz, csak a törvény homályos szavait világosabb fogalmakkal fejezi ki. Tehát a jogszabály világosan és tisztán bennfoglaltatik a törvényben, de a hozzá nem értés folytán adott helyzetben az önmagában magyarázatra nem szoruló törvény a gyakorlatban mégis magyarázatot kíván. Ez a magyarázat azt állapítja meg, amit minden jogilag képzett ember felismerhet. Nem szorul kihirdetésre és visszaható erővel bír, vagyis magának a törvénynek hatálybalépésétől kezdve kötelez. (c. 9.)

bb) *a megszorító és kiterjesztő* magyarázat (interpretatio restrictiva et extensiva) minthogy az eredti törvény szövegét megváltoztatja és így a törvényhozónak új akaratnyilvánítása, mint új törvény újbóli kihirdetésre szorul és nem bír visszaható erővel, hacsak erről kifejezetten nem történik intézkedés. (c. 12.)

cc) *per modum rescripti vagy sententiae.* A bírósági ítéletek, vagy vitás közigazgatási ügyben kiadott hatósági rescriptumok csak a peres felek között döntik el teljes joghatállyal a felmerült kétes eseteket. (Ius faciunt inter partes. c. 17. § 3.) — Ezeknek bár nincsen törvényerejük, vagyis általános kötelező erővel nem rendelkeznek, mégis a hasonló ügyekben nem mint kötelező, hanem mint irányító, *direktív* normák figyelembe veendők.

IV. A DOKTRINÁLIS TÖRVÉNYMAGYARÁZAT SZABÁLYAI

(c. 18—19.)

1. *Forrás és szövegkritika:* (grammatikai magyarázat)

Ha világos, hogy a törvény szabályszerűen jött létre, s már vagy még hatályban van, akkor a következőképpen kell eljárni:

Az egyházi törvényeket a szövegben és az összefüggésben vizsgálandó szavaknak a sajátos jelentése szerint kell értelmezni.

a) *propria significatio* — sajátos jelentés, az, amit a szó lexikális értelme mutat. Ezen a szónak a nyelvtudomány szerinti értelmét értjük, a nyelvtudomány pedig a közhasználatot veszi alapul. Mivel egy-

egy szónak rendszerint több értelme van (etimológia, közhasználat, szaknyelv) a törvényben olyan értelemben kell venni, amint azt a köznyelv, illetve latin jogi nyelv használja.

Ha olyan szóról van szó, amelynek a kódex nyelvhasználata szerint külön értelme van, akkor az a nyelvhasználat az irányadó, amely a kódexben van.[27] (Pl. általában: c. 88., 91., 108. § 1., 198., 215. § 2., 488., 490 etc. — vagy egyes tárgykörben: có 439. § 1.; 1384. § 2.)

b) *in textu:* a szövegben, vagyis logico-grammaticalis összefüggésében kell vizsgálni a szavakat; a szónak a közelebbi értelmét ugyanis a szöveg határozza meg. Tehát az egész mondatot kell tekinteni.

c) *in contextu:* ezenkívül az egész összefüggést kell vizsgálni, azaz azt a logikai kapcsolatot és jogi relációt, amely ugyanazon törvény egyes részei között, illetve a kérdéses törvény és más törvény, ill. más törvények között fennáll. Nézni kell tehát az összefüggést a kódex egészével.

Ha a törvény-szöveg világos, akkor attól eltérni nem szabad.[28] — Ha a törvény nem tesz különbséget a fogalmak között, a jogalkalmazásnak sem áll ez módjában.[29]

2. *Logikai magyarázat.*

A szavak értelmét a törvény-értelmezéssel kell összehasonlítani, vagyis az az értelem irányadó, amit a törvényhozó az illető szóval kifejezett. Fel kell tételezni, hogy tudatosan így és nem másképpen fejezte ki magát és felesleges szavakat nem használ. Ha a kifejezés

[27] A kódex jogi nyelve, és terminológfiája nem mindig egységes. Az egyes szakkifejezések majd ilyen, majd olyan jelentésben szerepelnek. Több esetben ugyanazon dolog megnevezésére több kifejezés is szerepel.

A kódex jellemzője az aránytalanul sok fogalommeghatározás (definitio), amely sokszor tankönyv-szerű jelleget kölcsönöz neki.

Minthogy a terminológia nem egységes, kerülni kell a törvénymagyarázásnál a formalizmust; *a törvény szellemét és értelmét* kell keresni. Áll ez a szoros törvénymagyarázatra is, hiszen nem lehet ott szorosan magyarázni, ahol a „propria verborum significatio" nem egyértelmű. (c. 18.) *Eichmann—Mörsdorf, I. 90.*

R. Köstler, Wörterbuch zum CJC. München. 1927.

K. Mörsdorf, Die Rechtssprache des CJC. Eine kritische Untersuchung. Veröff. Görreges. Heft. 74. Paderborn. 1937.

A. Lauer, Index verborum CJC. Città del Vaticano. 1941.

P. Ciprotti, Osservazioni sul testo del CJC. Roma. 1944.

N. Hilling, in. AKK. 122. (1942/43) 88—90.

L. De Echeveria, Eph. Jur. Can. 5. (1947) 429.

P. Ciprotti, Eph. Jur. Can. 8 (1952) 129—135.

[28] Cum in verbis nulla ambiguitas est, non debet admitti voluntatis quaestio. Verba clara non admittunt interpretationen neque voluntatis coniecturam.

[29] Fizikai és jogi személyeket egyaránt jelenti a személyi kifejezés.

és a törvényhozó akarata között ellentmondás mutatkozik, akkor konjektúra-kritikával a törvényszöveg kijavítására kerülhet sor az alábbi módon:

V. A KISEGÍTŐ TÖRVÉNYÉRTELMEZÉS SZABÁLYAI (c. 18.)

Ha teljes jogi tudással nem tudunk a törvénymagyarázatnál eredményt elérni, a kétséget és homályt kisegítő szabályokkal oszlatjuk el.

A kódex 4 ilyen utat jelöl meg:

1: A párhuzamos (parallel) helyeket kell megnézni, s ha vannak ilyenek és az ezekkel való összevetés alapján próbáljuk megállapítani a szöveg egész értelmét. Ezekből ugyanis a *ratio legis*-t vagyis egy meghatározott jogintézménynek az alapgondolatát, a jogrendbe való beillesztését megállapíthatjuk (szisztematikus magyarázat).

Ha nincs parallel hely, vagy ez nem segít, akkor

2. figyelembe kell venni a törvény *célját* (finis). A törvény aktualitásából lehet következtetni a céljára.

3. És figyelembe kell venni a törvény keletkezésének a körülményeit (circumstantiae).

A törvényalkotás útja sok nehézséggel jár, de a különböző törvénytervezetek bepillantást nyújtanak a törvényhozó szándékába (történeti magyarázat.)

4. *A törvényhozó akarata (mens legislatoris.)*

A történeti iskola (XIX. század) azt vallja, hogy a törvény a törvényhozó akarata: ezért a törvény értelmének keresésénél a törvényhozó akaratára kell fényt derítenünk, vagyis arra, mit akart a törvényhozó, amikor a törvényt létesítette. Tehát a törvénykeletkezés értelmét kell kutatni.

Helyesebb álláspont azonban az, hogy a törvény a törvény akarata, vagyis számunkra csak a törvény létezik, mert a törvényhozó csak ezt publikálta. A törvény értelmének a megállapításánál a törvény önmagában az irányadó, nem fontos a törvény keletkezésének a története.

Ha azonban a törvény nem tudja nekünk világosan megmondani, mi az akarata, kétség esetén a törvényhozóhoz kell fordulni (mens legislatoris) és a keletkezés körülményeiből kell megállapítani annak igazi szándékát.

VI. KÜLÖNLEGES SZABÁLYOK

1. *Lex specialis derogat generali.* — Ha egy általános és egy külön törvény intézkedése között ellentét van, akkor a különleges törvény szabályait kell követni. Pl. általános szabály, hogy a tévedés (lényeges) mint jogügylet semmis. (c. 104.) A házassági jogban viszont csak a személyben való tévedés jön számításba. (c. 1083.)

2. *Odiosa restringi et favores convenit ampliari.* (Reg. iur. 15. in. VI.) — Szorosan (int. restrictiva) kell magyarázni ama törvényeket — természetesen a szószerinti jelentés keretein belül — amelyek hátránnyal járnak. Pl. a templom fogalma az exsecratio-nál szorosan veendő (sekrestye, torony nem!) míg a menedékjog értelmezésénél tágan kell értelmezni, mivel előnyről van szó.

Szorosan kell magyarázni azokat a törvényeket (c. 19.),

a) amelyek büntetést szabnak ki,[30]

b) amelyek a jogok szabad gyakorlatát korlátozzák, vagyis a természetjog vagy a pozitív jog adta szabadságot egyes esetekben szűkítik. Ennek oka: Helyes felfogás az, hogy először van a szabadság és csak utána lehetséges annak megkötöttsége. Tehát a szabadság van birtokon belül (in possessione), azt kell tehát bizonyítani, hogy a szabadság korlátozott, nem pedig azt, hogy valakinek szabadsága van. — Ezt a korlátozást mindig a legszűkebb értelemben kell venni. Pl. a természetadta házasságkötési jogot különböző akadályok korlátozzák (c. 1035.) a szabad véleménynyilvánítást a könyvcenzúra gátolja. (c. 1935.)

c) amelyek az egyetemes törvény (ius commune) alól kivételt állítanak fel, vagy azoktól eltérőleg rendelkeznek (ius singulare). Ez utóbbi mindenkit kötelezhet (lex generalis) vagy csak egyes kategóriákat (lex specialis). Amennyiben tehát a privilegium: ius singulare, szorosan, szűken kell értelmezni, amennyiben a bennfoglalt kedvezmény egy személyre szólna, annyiban lehet extensive, vagyis a maximális értelmet alkalmazni.

3. *In dubio a iure vetere non est recedendum.*

Ha a törvény a régi jogot hozza, kétely esetén a régi jog szabályai szerint kell magyarázni.

Azok a jogszabályok tehát, amelyek a régi jogot tartalmazzák a kódexben, azokat a régi jogban szereplő kanonisták véleményének

[30] In poenis benignior interpretatio est facienda. (Reg. iur. 49. in VI.) Itt tehát a minimumot kell venni. *V. Vangheluwe,* De lege mere poenali, Eph. Theol. Lov. 16 (1939) 383—429.) — *Van Hove,* De legibus p. 304. — *Michiels,* I.[2] 192. skk.

figyelembevételével kell magyarázni. Ha pedig részben új jogot, részben pedig régi jogot tartalmaznak, akkor a dolog természetének megfelelően az új anyagot az új kanonisták, a régi jogot pedig a régi kanonisták figyelembevételével kell magyarázni. (c. 6.)

Mivel a törvényértelmezés szabályai a dolog természete szerint csak *általános* normákat állítanak fel, azoknak a konkrét, sokszor bonyolult esetekre való alkalmazása, nem csekély szellemi képességet és erőfeszítést kíván a jogalkalmazástól.

VII. A JOGHÉZAG KITÖLTÉSE. (c. 20.)[31]

Mivel a törvény a típusos cselekvést s így csak az általános szabályozást tartja szem előtt, az életben előforduló eseteket nem képes figyelembe venni. Éppen ezért már elvileg is számolnunk kell a joghézaggal.

Az élet ütemes fejlődése gyakran nem fér bele a tételes jog alkotta mederbe. Ilyen esetben vagy új medret, azaz új jogszabályt kell alkotni, vagypedig az így támadt joghézagot a bírónak vagy törvényalkalmazónak kell kitöltenie. Ilyenkor a törvényértelmezőnek mindenekelőtt e kérdést kell feltennie: a törvényhozó valószínűleg hogyan töltötte volna ki a joghézagot.

A joghézag kitöltésénél a kánoni jog rendszerében négy eszköz áll rendelkezésre:

1. *Analogia legis:*

Az analógia vagy hasonszerűség valamely jogszabálynak törvényileg nem szabályozott, de hasonló viszonyokra való alkalmazása. Így a szabályozatlan életviszony olyanképpen tekintendő szabályozottnak, mint ahogy a jogalkotó hatalom azt tényleg szabályozta volna, ha a múltban a szabályozás szüksége fennforgott volna. Ha valamely törvényszabályt viszünk át hasonló esetre, akkor *analogia legis* forog fenn.

A joghasonszerűség elve tehát abban áll, hogy hasonló körülmények között hasonló jogszabálynak kell érvényesülnie.[32] (Leges latae in similibus)

[31] *A. Conica,* De lacunis legum supplendis ad norm. CJC. Jus Pontif. 16 (1936) (182—98).; 17 (1937) 242—257.; (1938) 281—292.; 19 (1939) 70—89.; 20 (1940) 129—144.

Ch. Lefevbre, Les pouvoirs de juge en droit canonique. Paris. 1938.

[32] In similibus idem est iudicium. (Glossa ad c. 4. X. 1, 3.) Ubi eadem est ratio, eadem debet esse iuris dispositio. (Glossa ad c. 3. X, 1. e.)

Nyilvánvaló, hogy *analogia legis* esetén csak egyházi törvények jöhetnek számításba.

A törvényhasonlóság elvének alkalmazásánál — amikor hasonló esetekre alkotott törvények alapján konstruálunk jogszabályt a törvényileg nem szabályozott esetekre, — ügyelni kell arra, hogy egy meghatározott jogszabályt ne terjesszünk ki külsőleg hasonló, de lényegileg (belsőleg) teljesen elütő viszonyokra.

2. *Analogia iuris.*

Ha a jogrendszer szelleméből és általánosan elismert jogi igazságokból állapítunk meg jogszabályt arra a konkrét esetre, amelyet a törvényhozó nem szabályozott, akkor *analogia iuris* esete forog fenn.

Ha tehát a konkrét esetben nincsen hasonló tényállásra alkotott jogszabály, vagyis a törvényhozó egyáltalán nem intézkedett, az egyházi jogrendszer szelleméből kell kiindulni, amely természeténél fogva kizárja az idegen jogelvek alkalmazását. Figyelembe kell tehát venni az általános jogelveket, amelyeken nemcsak a régi kánoni jogelveket (Reg. iuris is VI.), hanem a római és a mai érvényes világi jog elveit is kell érteni, amennyiben a kánonjogi gondolatvilággal megegyeznek.

Hogy általános elveknek konkrét esetre való alkalmazásánál az indokolatlan szigor elkerülhető legyen: mind az *analogia legis*-nél, mind pedig az *analogia iuris-nál* a kánoni méltányosságot (aequitas canonica) nem szabad figyelmen kívül hagyni.[33]

3. *A joghasonlatosság alkalmazása:*

A joghasonlatosság alkalmazható a következő esetekben:

a) *in correlativis*, vagyis olyan esetekben, amikor korrelativ cselekedetekről van szó. Pl. az 1530. kánon tilalmazza az egyházi javak engedély nélküli elidegenítését, tehát tilos a vétel is.

[33] *E. Wohlhaupter*, Aequitas canonica. Veröff. Görregs. Heft. 56. Paderborn. 1931.

S. D'Angelo, De aequitate in CJC. Apoll. 1. (1926) 363—383.

C. J. Hering, Die Billigkeit im kanonischen Recht in deutsche Landesreferate zum III. Internat. Kongress. f. Rechtsvergleichung. London. 1950.

Ch. Lefebvre, Le role de l'équité, en droit canonique. Eph. Jur. Can. 7 (1951) 137—53.

L. De Luca, Aequitas canonica ed equity inglese alla luce del pensiero di C. Saint Germain. Eph. Jur. Can. 3. (1947) 46—66.

W. Gramsch, Die Billigkeit im Recht, Stuttgart. 1938.

Van Hove, De legibus, p. 287. — *Eichmann—Mörsdorf* I. 122.

b) *in aequiparatis,* vagyis olyan dolgoknál, amelyek egy tekintet alá esnek. Pl. az 1081. kánon szerint szükséges a házasságnál a beleegyezés, tehát szükség van erre a jegyességnél is.

c) *in connexis,* vagyis az egymással összefüggő ügyeknél. Pl. a 2261. kánon szerint jogos ok esetén a hívek kiközösített személytől is kérhetik a szentségek kiszolgáltatását, tehát ezek ilyen esetben a kérésnek eleget tehetnek.

4. *Stylus curiae:*

A római kúria közigazgatási és bírói gyakorlata. Részben a bírósági gyakorlattal, a stílus iudicialisszal esik egy tekintet alá. A 20. kánon szerint a kódex hézagait a római kúria stílusával és praxisával kell megvilágítani, illetve kitölteni. A curialis stílust az egyházi hatóságok közigazgatási gyakorlata alapján lehet megállapítani. Ez a stílus az eljárásoknál is figyelembe veendő. Így pl. a 42. kánon a rescriptumokra vonatkozóan is hivatkozik a stílusra. Mind a római Szentszék, mint pedig az egyházmegyei kúria stílusát figyelembe kell venni.

5. *Iurista jog.*

A jogtudósok zömének közös és állandó, vagyis következetes véleménye egy-egy szakkérdésben azt a vélelmet szüli, hogy ebben az esetben az igazságot felismerték. Ez az ún. jurista jog a joghézag kitöltésének fontos kisegítő eszköze.

VIII. Az analogia (legis et iuris) nem alkalmazható:

1. *büntetőjogban:* valamely bűntényre hozott büntetés nem alkalmazható más bűncselekményre;

2. jogképességet elvonó (lex inhabilitans) és jogi cselekményt érvénytelenítő (lex irritans) törvény esetében. Ezek csak ott szerepelnek, ahol a törvény ezt világosan lerögzíti, (c. 11), tehát joghézag itt nem keletkezik.

3. olyan törvényeknél, amelyeket szorosan kell értelmezni (c. 19); itt ugyanis kiegészítésnek helye nincs.

IX. A JOGI ALAPELVEK (REGULAE JURIS) MINT A TÖRVÉNYMAGYARÁZAT KISEGÍTŐ ESZKÖZEI.

A) A jogi alapelvek általában

Justinianus császár példája nyomán, aki a Digesták végén 211 rövid jogi elvet publikált, IX. Gergely, ill. VIII. Bonifác dekretális gyűjteményének végén szinte az egész jog területét átfogó rövid, velős jogelveket rögzített le (Regula Juris). IX. Gergely 11, VIII. Bonifác pedig 88 ilyen jogi elvet hozott nyilvánosságra. Az egyes regulák sorrendje elég ötletszerű. IX. Gergely regulái elsősorban aszketikus-misztikus szabályokat tartalmaznak.[34] VIII. Bonifác regulái viszont már szorosan vett jogi elvek.

A kódex hatályba lépésével ezeket a regulákat nem lehet többé megfellebbezhetetlen jogi elveknek tekinteni (csak amennyiben a törvényhozó hivatkozik rájuk), mégis mivel a kódex forrásai közé tartoznak, azoknak eredeti formában való megismerése a törvénymagyarázat nehéz munkájában némi eligazítást nyújthat.

[34] IX. Gergely pápa regulái (c. 1—11, X, 5, 41.) a következők:

1. *Omnis res per quascunque causas nascitur, per easdem dissolvitur.* (Minden dolog, amely ok által keletkezett, ugyanazon ok által el is enyészik.) Alkalmazását vö. c. 30, 71, 60, 86, 169, 366 §. 2., 371, 689. §. 3., 1537, §. 5.)
2. *Dubia in meliorem partem interpretari debent.* (A kétes szabályokat az enyhébb értelem szerint kell magyarázni.
3. *Utilius scandalum nasci permittitur quam veritas relinquatur,* a rubrika szerint pedig: *Propter scandalum evitandum non est omittenda veritas.* (A botrány elkerülése végett nem szabad az igazságot elhagyni.)
4. *Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum.* (A szükség megengedetté teszi azt, ami különben törvényileg tiltva van. (cf. c. 1247—1249, 1250—1254.
5. *Quod latenter aut per vim vel per alias illicite introductum est, nulla debet stabilitate subsistere.* (Mindaz, ami titkosan, vagy megfélemlítéssel vagy bármely más meg nem engedett módon keletkezett, semmiképp nem állandósulhat. (Vö. c. 103. §. 1., 169. §. 1. n. 1., c. 185. c. 1087. §. 1. — Ide sorozható még c. 542. n. 1., 2352 és 23 41. — c. 214. 572. §. 1.
6. *In ipso initio causae non est a quaestionibus inchoandum.* — A rubrika szerint pedig: *Tormenta iudiciis non praecedentibus inferenda non sunt.* (Senkit sem lehet elítélni megelőző bizonyítékok nélkül.)
7. *Quid in sacratis Deo rebus et episcopis iniuste agitur, sacrilegium reputatur, quia sacra sunt et a quoquam violari non debent.* — Szentségtörő az, aki egyházi személyt vagy dolgot bántalmaz. (Vö. c. 119.)
8. *Qui ex timore facit praeceptum, aliter quam debeat facit, et ideo iam non facit.* (A rubrika szerint pedig: *Qui facit aliter quam debet, facere non dicitur).* Aki megfélemlítésből cselekszik, másként jár el, mint szándékában volt s így valójában nem cselekszik.
9. *Defleat peccator, quia offendens in uno, factus est omnium reus.* (Jak. 2, 10) A rubrika szerint: Commitens unum peccatum, reus est omnium

B) VIII. Bonifác pápa jogelvei (c. 1. in VI. 5, 12)[36]

1. *Beneficium ecclesiasticum non potest licite sine institutione canonica obtineri.* (Bármely egyházi javadalmat csakis kánoni beiktatás útján lehet elnyerni.) Vö. 1443. § 1. 1446. 2394. 2395.
2. *Possessor malae fidei ullo tempore non praescribit.* (A rosszhiszemű tulajdonosnál nincs elévülésnek helye.) Vö. c. 1512.
3. *Sine possessione praescriptio non procedit* (Birtokbavétel nélkül elévülés nem létesülhet.) c. 1512. 1730.
4. *Peccatum non dimittitur, nisi restituatur ablatum.* (A vétség nem bocsátható meg, amíg a kár meg nem térül) c. 2248. § 2. 2242 § 3.
5. *Peccati venia non datur nisi correcto.* (A vétség csak annak bocsátható meg, aki megjavul.) c. 2248. § 2. 2280. § 2. 463. § 2. 729. § 2. 2408.; 2346—47.; 1625.; 2354.; 2335.
6. *Nemo potest ad impossibile obligari.* (A lehetetlenre senki sincs kötelezve.) Vö. c. 1307. § 1.; 727—30.; 1741.; 1746.; 1465. § 2. 185.; 2371.; 2392.; 1516.; 1617.
7. *Privilegium personale personam sequitur et extinguitur cum persona.* (A személyi kiváltság a személyhez fűződik és vele együtt elenyészik.) c. 74.; 78.; 2291 n. 7.; 2263.;
8. *Semel malus semper praesumitur esse malus.* (Aki már valamiben hibázott, azt másban is hibázónak veszik.) c. 1825.; Cf. 1757. § 2. 2208.; 2309. § 4. 2311. § 2.
9. *Ratum quis habere non potest, quod ipsius nomine non est gestum.* (Senki érvényesnek nem tekintheti azt, ami nem saját nevében történt.) Vö. c. 2209. §§. 7.; 1787. §. 1. 1888.;
10. *Ratihabitionem retrotrahi et mandato non est dubium comparari* (A hozzájárulásnak visszaható ereje van és kétségkívül megbízotti jelleggel bír.) Vö. c. 188. n. 2. 1664. § 2. 536. § 2. 2209. § 7.
11. *Cum sunt partium iura obscura, reo favendum est potius, quam actori.* (Kétség esetén inkább az alperesnek kell kedvezni, mint a felperesnek.) Vö. 1748. § 2. 1869. § 4. 1667—1705.

---

quoad vitam aeternam. (Aki megszegi a törvényt egyik pontjában, az az egész ellen vétettnek tekintendő).

10. *Non potest esse iusta pastoris excusatio si lupus oves comedit et pastor nescit.* A rubrika szerint: *Ignorantia non excusat praelatum in peccatis subditorum.* (Az elöljárók tájékozatlansága nem mentség az alattvalók hibáinak megítélésében. — Inkább aszketikus szabály).
11. *Indignum est et ab Ecclesiae Romanae consuetudine alienum ut pro spiritualibus facere quis homagium compellatur.* A rubrika szerint: *Pro spiritualibus homagium non praestatur.* (Lelki javakért nem lehet anyagi szolgáltatást nyújtani.)

[36] *Vittorio Bartocetti,* Le regole canoniche di diritto. Roma. 1939.

12. *In judiciis non est acceptio personarum habenda.* (Az igazságszolgáltatásban személyi megkülönböztetésnek helye nincs.) c. 1869. § 3. 1625.; 1905. n. 3—4.; 1613—14.; 153. § 2.; 459; 2199; 2211. 2147. § 2.
13. *Ignorantia facti non iuris excusat.* (A tény nem tudása mentesít, a jog nem tudása nem mentesít.) c. 16. § 7.; 2229. §. 3. n. 1.; c. 104.; 185.; 1052.; 1082—1084.
14. *Cum quis in ius succedit iustam ignorantiae causam habere censetur.* (Aki másnak jogutódja, a nemtudás mentségével élhet.) C. 1534. § 2.; 15.;
15. *Odia restringi et favores convenit ampliari.* (A terhes jogszabályok szorosan értelmezendők, a kedvezők pedig kibővítendők.) Vö. c. 50.; 68.; 2219. § 1.; 2228.; 2242.; 2245. §. 4.; 2246. § 2. 2255 §. 2.; 2258. § 2.; 2295. § 4.; 2296. § 2.
16. *Decet beneficium concessum a Principe esse mansurum.* (Illő, hogy a felsőbbség által adott kedvezmény maradandó legyen.) c. 65.; 70.; 963.
17. *Indultum a jure beneficium non est alucui auferendum.* (A jog által nyújtott kedvezménytől senki sem fosztandó meg.) c. 692.; 1014.; 1687—89.
18. *Non firmatur tractu temporis, quod de iure ab initio non subsistit.* (Ha valami kezdettől fogva érvénytelen, idők folyamán nem válhat érvényessé.) c. 1081. § 1.; 1133. § 1.
19. *Non est sine culpa, qui rei quae ad se non pertinet, se immiscet.* (Hibázik az, aki olyasmibe avatkozik bele, amihez nincs köze,) c. 87.; 72.; 1409.; 1494.
20. *Nullus pluribus uti defensionibus prohibetur.* (Bárki több védekezési eszközt használhat.) C. 1656. § 3.
21. *Quod semel placuit amplius displicere non potest.* (Nem lehet többé azt tagadni, amit már valaki egyszer beismert.) c. 181. § 4.; 1729. § 4.; 1731. § 1.
22. *Non debet aliquis alterius odio praegravari.* (Nem szabad senkit sem üldözni másnak a hibájáért.) C. 2293. n. § 4.;
23. *Sine culpa nisi subsit causa, non est aliquis puniendus.* (Aki önhibáján kívül vétkezett, nem büntethető.) c. 2199.; 2218. § 2.; 2228.; 2233. § 1.; 2242. § 1.
24. *Quod quis mandato facit iudicis, dolo facere non videtur, cum habeat parere necesse.* (Ha valaki a bírói meghagyás szerint cselekszik, nem tekinthető rosszhiszeműnek, mert szükségből cselekedett.) Vö. c. 536. § 2.
25. *Mora sua cuilibet nociva est.* (A késedelem a késedelmezőnek ártalmára van.) c. 177. § 1. 178.; 181. § 2.; 1122. § 1.; 1458 § 1. 1469. § 3.; 1436.; 1444. § 1. 1849.; 1850.; 1886.

26. *Ea, quae fiunt a judice, si ad eius non spectant officium, viribus, non subsistunt.* (Mindaz, amit a bíró hivatalos teendőin kívül végez, semmis.) c. 1855. §. 1.; 879.; 109.;

27. *Scienti et consentienti non fit injuria, neque dolus.* (Aki valamit tud és ahhoz hozzá is járul, utóbb jogtalanság vagy csalás miatt nem panaszkodhatik.) c. 1074. §. 2.

28. *Quae a jure communi exorbitant nequaquam ad consequentiam sunt trahenda.* (Azokból, amik az általános törvényt megsértik, következtetést levonni nem szabad.) c. 67.; 85.;

29. *Quod omnes tangit, debet ab omnibus probari.* (Ami mindenkit illet, mindenki által helyeselendő). c. 101. § 1. n. 2.; 526.;

30. *In obscuris minimum est sequendum.* (A bizonytalanban az enyhébb álláspontot kell követni.) c. 50.; 68.; 2245. § 4.; 2255. § 2.

31. *Eum, qui certus est, certiorari ulterius non oportet.* (Az aki valamely dologról meg van győződve, újabb meggyőzésre nem szorul.) c. 162. § 4. 1715. § 2.

32. *Non licet actori, quod reo licitum non existit.* (Nincs megengedve az a felperesnek, ami az alperesnek tilos.)

33. *Mutare quis consilium non potest in alterius detrimentum.* (Senki elhatározását meg nem változtathatja más kárára.) c. 181. § 4.; 1314.; 1319.; 1729. § 4.; 1731.;

34. *Generi per speciem derogatur.* (Az általános (ti. törvényt) a különleges hatályon kívül helyezi. (c. 48. § 1.; 2282.;

35. *Plus semper in se contimet, quod est minus.* (A több mindig magában foglalja a kevesebbet) c. 66. § 3.; 200. § 1.; 1052.; 2273.;

36. *Pro possessore habetur, qui dolo desiit possidere.* (Birtokosnak tekintendő az, aki habár vétkes, birtokát elhagyja, — hogy ti. a a vele kapcsolatos terhektől szabaduljon.) — *Fraus et dolus alicui* patrocinari non debent.

37. *Utile non debet per inutile vitiari.* (A hasznosat a nem hasznos nem rontja le, ha ti. elválaszthatók egymástól.) Ezzel szemben áll; *In iis, quae inseparabilia, ac indivisibilia sunt, utile per inutile vitiatur.)* c. 167. § 2.; 1092. n. 1.

38. *Ex eo, non debet quis fructum consequi, quod nisus extitit impugnare.* (Aminek érvényét valaki megtámadja, abból jogot magának nem igényelhet.) c. 1764. § 3. 1817.; 1752.

39. *Cum quid prohibetur, prohibentur omnia, quae sequuntur ex illo.* (Miután valami tilos, meg van tiltva mindaz, ami belőle következik.) c. 729.; 1475 § 3.; 2266;

40. *Pluralis locutio duorum numero est contenta.* (A kettős szám már többest alkot).

41. *Imputari non debet ei per quem non stat, si non faciat, quod per eum fuerat faciendum.* (Nem kell betudni a mulasztást annak, aki nem akadályozhatta meg.) c. 1881.; 1885.; 1886.
42. *Accessorium naturam sequi congruit principalis.* (A járulék a fődolognak sorsában osztozik.) c. 65.; 66.; 200. § 1.; 208; 371.; 1318.; 1420.; 1567.; 1692.; 1961.; 2273.;
43. *Qui tacet consentire videtur.* (A hallgatás beleegyezésnek számít; — ha valakinek joga és kötelessége nyilatkozni.) c. 846. § 2.; 15.; 19.; 50.; 85.; 161.; 188.; 209.
44. *Is, qui tacet, non fatetur, sed nec utique negare videtur.* (Aki hallgat, sem nem állít, sem nem tagad.) c. 1729; 1842. 1843.; 1844.;
45. *Inspicimus in obscuris, quod est verosimilius, vel quod plerumque fieri consuevit.* (Kétes esetben a valószínűbb vagy szokásosabb eljárás követendő.) c. 29.; 1086.; 1814.;
46. *Is, qui in jus succedit alterius, eo jure, quo ille uti debetit.* (Aki másnak jogutódja, elődjének jogaival élhet.) c. 17. § 1.; 58.; 66. § 2.; 80.; 368. § 2.; 435. § 3.; 963.; 1885. § 2.; 2221.; 2236.; 2253.
47. *Praesumitur ignorantia, ubi scientia non probatur.* (Valaminek a nem tudását tételezzük fel, ha annak jó tudása bizonyítva nincsen.) c. 16. §. 2.; 48.;
48. *Locupletari non debet aliquis, cum alterius injuria vel jactura.* (Senki sem szerezhet más jogainak csorbításával vagy károsításával. c. 50; 68.
49. *In paenis benignior est interpretatio facienda.* (A büntetéseknél az enyhébb magyarázat alkalmazandó.) c. 2219. § 1. 2228.; 2245. § 4.; 2246. § 2.; 2255. § 2. 2258. § 2.; 2296. 2.
50. *Actus legitimi conditionem non recipiunt neque diem.* (A jogi cselekmények sem föltételtől, sem időtől nem függnek.)
51. *Semel Deo dicatum non est ad usus humanos ulterius transferendum.* (Ami egyszer már Istennek volt szentelve, többé világi célra nem használható.) 1150.; 1537.;
52. *Non praestat impedimentum, quod de jure non sortitur effectum.* (Ami jogilag érvénytelen, nem minősül akadálynak.) c. 2212—2213.
53. *Cui licet, quod est plus, licet utique, quod est minus.* (Akinek a több meg van engedve, meg van engedve a kevesebb is.) c. 66. § 3.; 200. § 1.; 1052.;
54. *Qui prior est tempore, potior est jure.* (Az időbeli elsőbbség jogi előnyt biztosít. (c. 48. § 2.; 106.; 205. § 2.; 206.; 8998.; 1553. § 2.; 1567.; 1656.; 2247.

55. *Qui sentit onus, sentire debet commodum et e contra.* (Az, aki a terhet viseli, a hasznot is húzza és megfordítva.) Vö. c. 1534.; 1514.; 1517.; 1477.

56. *In re communi potior est conditio prohibentis.* (Közös dologban a változtatás ellen tiltakozó elsőbbségben van.) c. 575. § 2.;

57. *Contra eum, qui legem dicere potuit apertius, est interpretatio facienda.* (A homályosan tett kijelentés a nyilatkozó rovására írandó) c. 50.; 2219. § I.

58. *Non est obligatorium contra bonos mores praestitum juramentum.* A jó erkölcsökbe ütköző eskü érvénytelen. c. 1318. § 1.; § 2.);

59. *Dolo facit, qui petit, quod restituere oportet eundem. (Csalárdul cselekszik, ha olyasmit kér valaki, amit meg kell térítenie.)* 1699. § 1.

60. *Non est in mora, qui potest exceptione legitima se tueri.* (Nincs késedelemben az, aki jogos mentséget hoz fel.) c. 1888; 1736.;

61. *Quod ob gratiam alicuius conceditur, non est in eius dispendium retorquendum.* (Ami valakinek privilegiumként adatott, kárára nem fordítható;) c. 68.; 69.; 77.

62. *Nullus ex consilio dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur.* (A jóhiszeműleg adott tanácsért senki sem vonható felelősségre.) c. 2204. § 3—4.

63. *Exceptionem obiiciens non videtur de intentione adversarii confiteri.* (Valamely kifogás felhozása még nem jelenti a per tárgyának elismerését.) c. 1748. § 2.; 1869. § 4.

64. *Quae contra ius fiunt, debent utique pro infectis haberi.* (Mindaz, ami a törvény előírása ellen történik, nemlétezőnek tekintendő. (103. § 1.; 169. § 1.; 185.; 572.; 1087.; 1855.; 1905.; 2238.

65. *In pari delicto et causa, melior est conditio possidentis.* (Azonos bűncselekmény és jogügylet esetében a birtokos előnyben részesül.) c. 1748. § 2.; 1869. § 4.;

66. *Cum non stat per eum ad quem pertinet, quominus conditio impleatur, haberi debet perinde, ac si impleta fuisset.* (Ha valamely föltétel teljesítése nem attól függ, akit illet, az megtörténtnek tekintendő.) C. 1854.; 1857.;

67. *Quod alicui suo non licet nominé, nec alieno licebit.* (Amit valaki saját nevében nem tehet, azt más nevében sem cselekedheti.) C. 2209.; 2337.;

68. *Potest quis per alium, quod potest facere per seipsum.* (Amit az ember maga megtehet, más által is megtétetheti.) c. 80.; 199.; 343.; 506.; 511.; 512.; 552.; 765.; 195.; 1088.; 1095.; 1156.; 1327.; 1443. 1745.

69. *In malis promissis fides non expedit observari.* (Az erkölcstelen tárgyú ígéreteket nem kell megtartani. (c. 1318. § 1.
70. *In alternativis debitoris est electio et sufficit alterum adimpleri.* (Több alternatív kötelezettségnél elég az egyik teljesítése.) c. 1017., 1314., 1517.
71. *Qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum multo magis admittendus,* (Aki keresetet indíthat, méginkább kifogással is élhet.) C. 1698.; 1628.; 1269.; 1694.
72. *Qui facit per alium, est perinde ac si faciat per seipsum.* (Az, aki más által cselekszik, pl. megbízás, annyi mintha személyesen cselekednék.) c. 80.; 553.; 1443.; 2209.
73. *Factum legitime retractari non debet, licet casus postea eveniat, a quo non potuit inchoari.)* A jogi tényt utóbb már visszavonni nem szabad, jóllehet később olyan körülmények merülnek fel, amelyek annak megkezdését meg nem engedték volna.) c. 1068. § 1.
74. *Quod alicui gratiose conceditur, trahi non debet ab aliis in exemplum.* (A személynek szóló kiváltságot más személy magának nem igényelhet. (c. 49.; 67.; 85.
75. *Frustra sibi fidem quis postulat ab eo servari, cui fidem a se praestitam servare recusat.* (Aki ígéretét nem teljesíti, mástól sem igényelheti ígéretének megtartását.) c. 1130.; 1319.;
76. *Delictum personae non debet in detrimentum ecclesiae redundare.* (Személyi hibából az egyházra nem háramolhat kár.) c. 536. § 3. 537.; 1527.; 1535.; 1653. § 4.
77. *Rationi congruit, ut succedat in onere, qui substituitur in honore.* (A jogutód az elődnek nemcsak jogait, hanem kötelességeit is örökli.)
78. *In argumentum trahi nequeunt, quae propter necessitatem aliquando sunt concessa.* (A szükségből adott engedmény praecedensül nem szolgálhat.) c. 85.; 1044.; 1687.
79. *Nemo potest plus juris transferre in alium, quam sibi ipsi competere dignoscatur.* (Senki másra több jogot át nem ruházhat, mint amennyivel maga rendelkezik.)
80. *In toto partem non est dubium contineri.* (Vitán felül áll, hogy az egészben bennfoglaltatik a rész is.) c. 66. § 3. 200.; 2273.;
81. *In generali concessione non veniunt ea, quae quis non esset verisimilter in specie concessurus.* (Általános engedményt nem lehet olyasmire kiterjeszteni, amit külön engedéllyel sem lehetett volna elnyerni.) c. 85.; 368.; 1403.; 1662. stb.
82. *Qui contra jus mercatur bonam fidem praesumitur non habere.* (Rosszhiszeműnek kell tekinteni azt, aki jogellenesen cselekszik. (c. 185.; 542.; 572.

83. *Bona fides non patitur ut semel exactum iterum exigatur.* (Az egyszer teljesített dolgot mégegyszer igényelni rosszhiszemre vall.)
84. *Cum quid una via prohibetur, alicui ad id alia non debet admitti.* (Ami valakinek egy úton tilos, más úton sem érhető el.) c. 43—44.;
85. *Contractus ex conventione legem accipere dignoscitur.* (A szerződés a szerződő felek beleegyezésétől függ.) c. 1565. § 2.
86. *Damnum, quod quis sua culpa sentit, sibi debet non aliis imputare.* (A saját hibából eredő kár másra nem hárítható.) c. 1701.—5.; 1731—40.
87. *Infamibus portae non pateant dignitatum.* (Az egyházi dignitásokat arra méltó személyeknek kell juttatni.) c. 331.; 974.; 984.; 987.; 2297.
88. *Certum est, quod is committit in legem, qui legis verbum complectens contra legis nititur voluntatem.* (Nem vitás, hogy az sérti meg a törvényt, aki betűjét megtartva szelleme ellen vét.)

57. § Az egyházi törvények hatályon kívül helyezése és módosítása (c. 22—23.)

A törvény rendszerint előre meg nem határozott időre szól. Nem veszti el tehát hatályát sem a törvényhozó hatalmának megszűnésével, sem pedig annak a halálával. Az egyházi törvények a törvényhozó ellenkező akaratával vagy ellenkező jogszokás. illetve nemgyakorlás által szűnnek meg.

I. ILLETÉKES FÓRUM. A TÖRVÉNY HATÁLYON KÍVÜL HELYEZÉSE A TÖRVÉNYHOZÓ RÉSZÉRŐL

1. Az egyházi törvény hatályon kívül helyezésére, illetve módosítására jogosult: elsősorban maga a törvényhozó, illetve jogutódja és a felettes törvényalkotó hatóság. A püspöki törvényeket tehát a pápa, az egyetemes, plenárius és tartományi zsinat jogosult hatályon kívül helyezni, illetve módosítani (irritatio). A pápa minden egyházi eredetű törvény fölött áll, tehát az egyetemes zsinat törvényeit is megváltoztathatja.

2. *Módozatok:* A törvény hatályon kívül helyezése történhetik kifejezetten és hallgatólagosan:

a) *kifejezetten* úgy történik, hogy a törvényhozó egyenesen kijelenti, hogy bizonyos törvények hatályukat vesztik vagy módosítást szenvednek.

b) *hallgatólagosan* kétféleképpen szűnik meg a törvény:

aa) vagy úgy, hogy új törvény a korábbival szemben ugyanabban a tárgyban teljesen ellenkezőképpen rendelkezik,

bb) vagypedig úgy, hogy az új törvény a korábbi törvénnyel szabályozott jogviszonyt teljesen újra szabályozza s így világosan kifejezi, hogy a korábbi törvényt nem kívánja fenntartani, s így azokat hallgatólagosan eltörli. (Lex posterior derogat priori.)

3. *A joghatály.*

a) Az egyetemes törvény által életbeléptetett hatályon kívül helyezés vagy módosítás általában csak az egyetemes törvényt érinti és a partikuláris jogot érintetlenül hagyja, hacsak kifejezetten erre is nem terjeszti ki hatályát. A világegyház egyetemes törvényhozása a nemzetek, egyházmegyék partikuláris jogát csak az egység sürgető biztosításának érdekében szokta érinteni.

b) *A partikuláris* törvény általában csak a partikuláris jogot helyezi hatályon kívül, vagy módosítja azt, mivel a partikuláris törvényhozó tudja legjobban, hogy a helybeli körülmények folytán az ilyen törvény ésszerűen meddig tartható fenn. — A partikuláris törvény az egyetemes jogot csak akkor módosíthatja, ha az egyetemes. vagyis legfőbb törvényhozó hatalomtól származik. (pl. Lambruschini instrukció.)

4. *Kétes hatálytalanítás.* — Minthogy a jog megváltoztatása mindig odiózus, azért kétely esetén — vajon az új törvény a régit eltörölte-e — a vélelem a régi törvény fennállása mellett szól. (c. 23.) Ilyen esetben az egymástól eltérő törvényeket a logikai magyarázat segítségével össze kell egyeztetni, s áll az elv: *Generi per speciem derogatur.* (c. 23. c. 29. in. VI. 1, 6.)

II. A TÖRVÉNY MEGSZŰNÉSE NEM GYAKORLÁS VAGY ELLENKEZŐ SZOKÁS ÁLTAL

1. *Nem gyakorlás.* A törvény hatályossága tekintetében függ a közösség (alattvalók) követési szándékától. Ha a törvény által szabályozott életviszonyok olyan alapvetően megváltoztak, hogy a jogszabály hatálytalanná, sőt igazságtalanná válik — vagy a külső cél, amelyet a törvényhozó rendelkezésével egybekapcsolt, örökre és az egész közösség számára elenyészett, a törvény noha formálisan nem szűnik meg, de nem bír többé kötelező erővel és így önmagától *desuetudo* által hatályát veszti. Ha a közösség egyöntetűen nem tartja meg a törvényt, az megszűnik, vagy a nem-gyakorlásnak megfelelően módosul.

2. *Ellenkező szokás.* Ha a szokás egy konkrét törvényileg szabályozott rend ellen irányul, hatálytalanítja azt, s ha jogszokássá szilárdul, az ellenkező törvényjogot megszünteti, illetve a szokás szerint módosítja.

58. § A parancs (meghagyás) (c. 24.)[36]

I. Fogalom, felosztás

A parancs (meghagyás) a joghatósági hatalom kapcsán valaminek a véghezvitelére vagy nem-tevésére szóló kényszer-rendelkezés.

Felosztás.

a) *Tartalom szerint* megkülönböztetünk egyszerű (közigazgatási) és kvalifikált (bírói) parancsot.

Az egyszerű — közigazgatási — parancs törvény módjára valaminek a megtevését vagy elhagyását rendeli el (praeceptum ad instar legis.) Az a parancs, amely egyes személyeket (nem jogi személyt, vagy más közösséget) érint, mindig személyi hatályú. Az a parancs, amely közösséget vagy egyéb személyösszességet érint (klerikusok, egyházmegye) aszerint, hogy az érintett közösség personális vagy territoriális, személyi vagy területi hatályú. A személyi parancs mindenütt kötelez (cohaeret ossibus), míg a területi parancs csak a hatósági területen belül kötelez.

Nyilvánvaló, hogy ha az alattvalói viszony megszűnik, akár a személyi közösségből való kilépéssel, akár lakásváltozással, az alattvalói viszonyból való kilépő számára a parancsnak többé nincs kötelező ereje. (Pl. ha egy káplán nem akarja elfoglalni állomáshelyét, a püspök büntetést helyezhet kilátásba — különparancs. — A püspök általános rendeletet adhat ki a papi ruha viselése tárgyában — általános parancs.)

A kvalifikált, bírói parancs a benne foglalt rendelkezés megszegésére büntetést szab ki, (c. 2195 § 2, c. 2310.) és ezért a bírói ítélethez hasonlít. (praeceptum ad instar sententiae.) Így történik a tüstént, önmagától beálló büntetés (censura) megerősítése esetében. (kinyilvánítás). Ez a parancs mindig konkrét esetre szól és joghatálya független az alattvalói viszony további fennállásától, vagyis a kimondott joghatály vagy büntetés — mint az ítélet — akkor is fenn-

[36] *Van Hove,* De legibus, p. 360. — *Coronata,* Institutiones, I, 46. — *Eichmann—Mörsdorf,* Lehrbuch, I. 127. — *G. Michiels,* I. 677—699.

áll, ha közben az érdekelt személy bizonyos személyi közösségből kilépett vagy lakóhelyét megváltoztatta. Következőleg bírói úton is kikényszeríthető, mivel áthágása delictum-számba megy. (c. 2195. § 2.)

b) Külső forma szerint ünnepélyes (alakszerű) és nem ünnepélyes (alakszerűség nélküli, négyszemközti) a parancs. Az ünnepélyes parancs kétféleképpen jön létre:

1°. *per legitimum documentum* kiadott parancs a külső fórumban teljes bizonyító erővel bír. Ilyenek a közokiratok, amelyek hitelességét a jog vélelmezi (c. 1814., 1815., 1816.). Nyilván hivatalos az az írás, amelyet a jegyző aláír vagy hitelesít, de aláírása nélkül is a hivatalos papír és a hivatalos pecsét elárulja a hivatali jelleget.

2°. *Coram duobus testibus:* szóbelileg két tanú előtt kiadott parancs szintén ünnepélyes, hiteles meghagyásnak számít.

II. A törvény és parancs közötti különbség.

1. A törvény rendszerint területi (territoriális), míg a parancs személyi (personalis) jellegű. Tehát a törvény csak területen belül, míg a parancs a vonatkozó személyeket területen kívül is kötelezi.

2. Törvényt csak kormányzói hatalommal (iurisdictio) rendelkező személy alkothat, míg a parancsot kisebb hatóság (rendfőnök, szemináriumi rektor, szerzetesfőnök — potestas dominativa) is kiadhat.

3. A törvény örök, míg a parancs ideiglenes hatályú. Az előbbi nem szűnik meg a törvényhozó hatalom megszűnésével, az utóbbi azonban a parancsoló hatalmának megszűnésével *ipso facto* elenyészik, hacsak nem jogerős okirattal vagy két tanú előtt történt annak kibocsátása. (c. 24)

4. Az ítélet ellen fellebbezésnek (appellatio) a parancs vagy rendelet ellen folyamodásnak (recursus) van helye.

III. Kötelező erő és kikényszeríthetőség.

1. *Illetékesség.* A kötelező erő alapfeltétele a parancs törvényessége, vagyis *a parancsoló illetékessége.* A közigazgatási parancsnál a törvényalkotás (c. 13. § 2. 14.), büntető parancsnál pedig a büntetőjog vonatkozó szabályait kell figyelembe venni. (c. 1560—1568.)

2. Akkor kötelez a parancs, ha tartalmilag *a)* ésszerű, *b)* erkölcsileg megengedett; *c)* teljesítése lehetséges; *d)* az illetékesek róla kellő tudomással bírnak.

3. Mind az ünnepélyes, mind a magánparancs kötelez külső és belső fórumon egyaránt. A magánparancsnak azonban nincs bizonyító ereje és a külső fórumban nem lehet kikényszeríteni, sem köz-

igazgatási, sem pedig bírói úton. A külső fórumban egyedül a hivatalos parancsot lehet kikényszeríteni.

4. *Megszűnik* a magánparancs a parancsoló hatóság hivatalának megszűnésével. (resoluto iure praecipientis.) A hivatalos parancs azonban továbbra is érvényben marad. Bizonyos személykategóriák, pl. klerikusok számára kiadott parancs mindaddig érvényben marad, míg a kibocsátásra szolgáló indokok fennállnak.

IV. Jogorvoslás

1. Az egyszerű közigazgatási és bírói parancs megegyezik abban, hogy mindkettő adminisztratív ténykedés, ezért a parancsoló bármikor visszavonhatja azt, vagypedig módosíthatja. Így a bírói parancsnak nincs meg az a belső ereje, mint az ítéletnek.

2. Az alattvaló, ha a parancsot igazságtalannak vagy méltánytalannak tartja, kérheti annak visszavonását vagy megváltoztatását. De jogában áll azonnal panasszal vagy felfolyamodással fordulni a magasabb közigazgatási fórumhoz, pl. a Zsinati Kongregációhoz vagy bírói közigazgatás vonalán a fellebbviteli bírósághoz (pl. püspöki bíróságtól az érseki bírósághoz. (= recursus.)

3. A parancs ellen benyújtott panasznak általában nincsen felfüggesztő hatálya, vagyis kötelező erővel bír addig, míg a felettes hatóság a jogerős döntést meg nem hozta.

59. § A felmentés (dispensatio c. 80—86.)[37]

I. FOGALOM ÉS FELOSZTÁS

1. Fogalom

a) Ha a törvény a közjó elérésére szükséges és alkalmas ugyan, de az Egyházban lévő fizikai vagy jogi személyik valamelyikére valamilyen oknál fogva káros (pl. a böjti törvény a betegekre, járvány idején a közös karima a káptalanokra), vagy nem szükséges (pl. az egyházi könyvtilalomról szóló törvény annak, akinek a tilos könyvek nem ártanak c. 21.), helye lehet a törvény alóli felmentésnek, amely a törvény kötelező erejét a felmentett személyre nézve felfüggeszti, anélkül, hogy magát a törvényt visszavonná. Következőleg a törvény

[37] *J. Brys*, De dispensatione in iure canonico praesertim apud decretalistas et decretistas usque ad medium saeculum decimum quartum. Brugis. 1925. — *A. Douville*, De la dispense. Quebec. 1935. *V. Del Giudice*, Privilegio, dispensa ed epicheia nel diritto canonico. Perugia. 1926.

a felmentett személyre vonatkozóan is érvényben marad, de reá nézve a felmentésben megszabott korlátok között nem kötelező. A felmentés tehát a törvény hatályát és kötelező erejét objektíve semmiképpen sem érinti, csak a megtartás kötelezettségét szünetelteti egy időre. Ha azonban a felmentés megszűnik, a törvény kötelező ereje az előbb még felmentett személyre nézve a törvényhozó minden további intézkedése nélkül automatice visszaáll. Viszont a fel nem mentett személyre nézve a törvény nemcsak érvényben van, hanem kötelező is.

A felmentés tehát a törvény kötelező erejének valamely különös esetben való felfüggesztése, vagy mint a 80. kánon mondja: Dispensatio est legis in casu speciali relaxatio.

b) A felmentés különbözik a *kiváltságtól,* mert míg előbbi átmeneti jellegű, utóbbi állandó. A dispenzáció alanyi jogot biztosít, a privilégium viszont tárgyi jogot.

Különbözik az *engedélytől (licentia).* Az engedélyre akkor van szükség, amikor a törvény feltételesen tilt valamit. Itt tehát törvényszerinti dologról van szó, ahol ez az alternatíva: vagy megtartani a törvényt, vagy pedig engedélyt kérni. Pl. a tiltott könyvek olvasása alól (c. 1402.).

Különbözik a *színleléstől* (dissimulatio), amikor a törvényhozó a kötelezettséget nem szünteti meg ugyan, de nagyobb bajok elkerülése végett elnézi, hogy valaki azt ne tartsa meg: annak áthágását nyíltan sem nem helyteleníti, sem nem bünteti.

A színlelés viszont ismét különbözik a *tűréstől* (tolerantia). Színlelés esetén a törvényhozó úgy tünteti fel az esetet és úgy akar látszani, mintha nem tudna a törvény megszegéséről. Tolerantia esetében ezt nem rejti el, hanem gyakran nyíltan is kifejezi, hogy a törvény meg nem tartását adott esetben eltűri.

2. Felosztás

A dispenzáció lehet:

a) *kifejezett* (expressa) és *hallgatólagos* (tacita) (c. 2053.). Az előző esetben a hatóság közvetlenül (directe et immediate) függeszti fel a törvényt; utóbbi esetben csak közvetve (indirecte, mediate).

b) *feltételnélküli* (absoluta) és *feltételes* (conditionata),

c) egyetlen esetre vonatkozó (unica) és ismétlődő kötelezettség alóli felmentés (multiplex) (c. 86.)

d) *tökéletes* (perfecta) és *nem tökéletes* (imperfecta) aszerint, hogy a törvény alól egészen vagy csak részben (ex toto vel ex parte) mentesít.

e) *személyi* (personalis), *helyi* (localis) és *vegyes* (mixta). A personalis egyes meghatározott fizikai személyeknek, mint olyanoknak közvetlenül szól. — A localis kizárólag csak azoknak szól, akik jelenleg meghatározott helyen tartózkodnak; — a vegyes (mixta) ha meghatározott alattvalók részére személyi jelleggel bír, mások számára viszont localis, vagyis területen kívül nem használható.

II. KI ADHAT FELMENTÉST AZ EGYHÁZI TÖRVÉNYEK ALÓL[38]

Akár egyetemes, akár partikuláris egyházi törvényekről van szó, a 80. kánon szerint felmentést adhat:

a) saját törvénye alól *minden törvényhozó*, mert, ha a Chrysostomus-féle jogszabály szerint, hogy: „Omnis res, per quascunque causas nascitur, per easdem dissolvitur" (c. 1, X, de reg. iur., V, 41), törvényét vissza is vonhatja, még inkább megteheti azt, hogy a törvény kötelező erejét egyes különös esetben felfüggeszti. VIII. Bonifác decretáleseinek 35. jogszabálya szerint: „Plus semper in se continet, quod est minus."

b) A *törvényhozó utódja* abban a hivatalban, amely az elődnek jogot adott a kérdéses törvény megalkotására, mert ugyancsak VIII. Bonifác 46. jogszabálya szerint: „Is, qui in ius succedit alterius, eo iure, quo ille, uti debebit."

c) A *törvényhozó elöljárója*, amennyiben az alattvaló csak az elöljárótól függő viszonyban gyakorolhatja törvényhozó hatalmát, vagy amennyiben az elöljáró az alattvalótól alkotott törvényt megerősítette s ezzel mintegy magáévá tette. Ez a jog a pápát a püspökkel szemben is megilleti (can. 329. § 1.), noha ezek joghatóságukat egyenesen Istentől kapják; tehát még inkább megilleti a pápát a többi egyházi törvényhozóval szemben, akiknek joghatósága teljesen a pápától származik. Ugyanez áll a törvényhozók közbeeső elöljáróiról is.

d) A *törvényhozó, utód, vagy elöljáró megbízottja*, mert a törvényhozó felmentési jogát más által is gyakorolhatja, mint VIII. Bonifác 68. jogszabálya mondja: „Potest quis per alium, quod potest facere per se ipsum." De a megbízott csak a megbízótól megszabott korlátok között élhet felmentő hatalmával (c. 199—209.). Különösen vigyáznia kell, hogy nem adhat felmentést olyan ügyben, amelyet a megbízó maga vett kezébe (c. 204. § 2.).

[38] *A. V. Di Pauli*, Dissimulare poterit AKK. 92 (1912) 250—269.; 397—414. — Ch. *Lefebvre*, La dissimulation et la dispense tacita. Eph. Jur. Can. 3 (1947) 606—626. — *Coronata*, Institutiones, I. 125. skk. — *Eichmann—Mörsdorf*, *Lehrbuch*, I. 178. skk. — *Michels*, II. 737—757.

III. MIKOR ADHATÓ FELMENTÉS AZ EGYHÁZI TÖRVÉNYEK ALÓL?

1. *Ésszerű ok*

Akár saját, akár átruházott hatalom alapján van joga valakinek az egyházi törvények alól felmentést adni: ezt a jogát a 84. kánon 1. §-a értelmében csak akkor gyakorolhatja, ha a kérdéses felmentés megadására *alapos*, ésszerű és az illető törvény fontosságával arányban álló *ok* merül fel. Ezt a követelményt nemcsak a kódex említett tételes törvénye állítja fel, hanem megköveteli magának a törvénynek természete is. Ha ugyanis a törvény a közjó céljából, tehát ésszerű okból jött létre, akkor szükségképpen mindaddig érvényben kell maradnia és kötelező erővel kell bírnia, amíg ésszerű, vagyis a közjó elérésére szükséges és alkalmas. Következőleg, teljesen csak akkor vonható vissza, ha már *általában* nem ésszerű; egyes esetekben pedig akkor függeszthető fel kötelező ereje, más szóval akkor adható alóla felmentés, ha megtartása a felmentés megadására jogosult ítélete szerint a kérdéses *esetekben* nem ésszerű, vagyis nem szükséges, nem alkalmas, sőt talán káros is.

a) Nyilvánvaló tehát, hogy megfelelő ok nélkül nem szabad az egyházi törvények alól felmentést *kérni*, mert a törvények ésszerű rendelkezések lévén, mindaddig lelkiismeretben is kötelezők, amíg megtartásuk feleslegesnek, vagy esetleg károsnak nem bizonyul. Ha mégis megfelelő ok nélkül kérné valaki a felmentést, tulajdonképpen magának a törvényhozónak sem volna szabad azt megadnia, mert, amíg a törvényt vissza nem vonja, nyilván ésszerűnek tartja; ha pedig ésszerűnek tartja, akkor nem szabad annak kötelező erejét egyes esetekben *ok nélkül* felfüggesztenie, vagyis alóla felmentést adnia. De, ha mégis megtenné, a felmentés — bár tilos — mégis érvényes volna, mert a törvényhozó, ha akarja, magát a kérdéses törvényt egészen is viszavonhatja és a közjó elérését más úton, más törvénnyel biztosíthatja; tehát még könnyebben felfüggesztheti a kérdéses törvény kötelező erejét egyes különös esetben, vagyis még könnyebben adhat alóla érvényes felmentést.

b) Ellenben a törvényhozó *alattvalói*, kiknek akár maga a törvény, akár illetékes elöljárójuk felmentő hatalmat adott, alapos, ésszerű és a törvény fontosságával arányban nem álló ok nélkül nemcsak tilosan, hanem egyúttal *érvénytelenül* adnák meg a felmentést, mert az ő felmentő hatalmuk csak átruházott hatalom, melyet megbízójuk csupán *ezzel* a feltétellel ruházott rájuk, úgyhogy, ha a feltételt meg nem tartják, hatályát veszti a megbízás, tehát az átruházott hatalom gyakorlása, következőleg a felmentés érvénytelen. Vi-

lágosan megmondja ezt a 203. kán. 1. §-a: „Delegatus, qui sive circa res, sive circa personas mandati sui fines excedit, nihil agit."

Viszont, mikor egészen bizonyos, hogy a felmentéshez szükséges ok[39] csakugyan fennforog, a felmentést szabad kérni és megadni.

2. *Kétes ok*

Mivel azonban igen sokszor nehéz eldönteni, vajon bizonyosan megvan-e a felmentéshez szükséges ok: mind a felmentést kérő, mind a felmentés megadására jogosult nehéz helyzetbe kerül, mert lelki nyugtalanságát nem is említve, nem tudja, vajon az esetleg érvénytelenül adott felmentés nem okoz-e majd érvénytelen jogi aktusokat. Hogy az Egyház még ilyen nehéz helyzetekben is lehetőleg biztosítsa tagjainak lelki nyugalmát és megszüntesse, illetőleg megakadályozza a jogi bizonytalanságot: a 84. kánon 2. §-ában kimondja, hogy mikor kétséges, vajon a fennforgó ok elégséges és a törvény fontosságával arányos-e, a felmentés kérése nem tilos, megadása pedig nemcsak érvényes, hanem egyúttal megengedett is. Ilyen esetben ugyanis az a jogi elv érvényesül, hogy a törvény kötelező erejét csak akkor szabad szorgalmazni, amikor egészen bizonyos, hogy a törvény a kérdéses esetben is szükséges. De mikor ez nem bizonyos, *dubium facti* forog fenn: ekkor pedig a 15. kánon szerint a felmentés megadható. A 84. kánon 2. §-a igen sok esetben megnyugtatja a lelkiismeretet és biztosítja a jogi aktusok érvényességét. *(Salus dubitantibus!)*

Ellenben, ha olyan ok merül fel, amely nyilvánvalóan nem komoly, nem alapos és amely nincs arányban a kérdéses törvény fontosságával: a felmentés kérése tilos, megadása pedig nemcsak tilos, hanem érvénytelen is, kivéve a kisebb házassági semmisítő akadályok alól adott felmentést (c. 1042. § 2 — 1054), amely minden szubreptio és obreptio ellenére is érvényes.

Azokat az okokat, amelyeknek fennforgása esetén szabad kérni és megadni a felmentést, igen sokszor maguk a kérdéses egyetemes, vagy partikuláris törvények megjelölik. A kódex egyes kánonjai, vagy ezek jogforrásai is nem egyszer felsorolják azokat. Először a pápa, majd az Ordinariusok felmentő hatalmát vizsgáljuk.

[39] Soha sincsen szükség olyan súlyos okra, amely *önmagában* is teljesen mentesít a törvény kötelezettsége alól. Elégséges és szükséges, hogy a dispensatio szükségesnek és hasznosnak mutatkozzék az összes személyi, tárgyi, helyi és időbeli körülmények gondos mérlegelése alapján.

I. A pápa

Minthogy a pápa az összes egyetemes és partikuláris egyházi törvények alól felmentést adhat, bajos volna mindazokat az okokat felsorolni, amelyekkel a pápához intézendő felmentési kérvényeket alá kell támasztani. Itt inkább azokra az esetekre kívánunk rámutatni, amelyekben, bár megtehetné, bizonyos egyházi törvények alól semmiféle okból nem szokott felmentést adni. Ilyen:

a) a *caelibátus* törvénye (c. 132.), amely alól a latin szert. felszentelt papokat egyáltalában nem menti fel; ha pedig aposztatáltak volna, érvénytelenül megkötött házasságukat még a halálos ágyon sem szanálja (can. 1043.). Nem rendezi a Szentszék az ilyen házasságot soha, (kivéve a súlyos kényszer esetét: c. 214) hanem legfeljebb, mikor t. i. emberileg szólva minden garancia megvan, in foro interno rendezi az illető aposztata lelki állapotát. — Ugyancsak nem ad felmentést olyan értelemben sem, hogy a latin szert. hívő keleti szertartásra való átlépése után keleti szert. felszentelt pap lehessen, ha közben megházasodott. — A keleti szert. egyesült egyházakban a püspököknek egyáltalában nem, a felszentelt papoknak pedig csak szentelésük *előtt* engedi meg a házasságot; hogyha tehát ezeknek az utóbbiaknak házassági köteléke később megszűnnék, újra már nem házasodhatnak.

b) Nem ad felmentést a törvényesítésre olyan gyermekeknek, akik ünnepélyes fogadalmas szerzetestől, vagy már nagyobb egyházi rendben levő klerikustól származnak (c. 1114 + 1116).

c) Ezeket a törvénytelen származással kapcsolatos irregularitás alól sem menti fel (can. 984, n. 1.).

A felsorolt esetekben tehát hiábavaló dolog a felmentést kérni, vagy erőszakolni, mert azt a pápa meg nem adja soha.

II. Ordináriusok

Könnyebben felsorolhatók azok az okok, amelyek fennforgása esetén a 198. kánonban megjelölt Ordináriusok bizonyos egyetemes törvények alól felmentést adhatnak. Ezeket az egyetemes törvényeket részben maga a kódex sorolja fel, részben pedig az Ordináriusoknak adott fakultások. A felmentés mindkét esetben átruházott hatalommal történik.

1. *Kifejezetten* megadja a kódex az Ordináriusnak a felmentési hatalmat a következő esetekben:

Minden egyházi törvénynél, ahol *dubium facti* merül fel, vagyis nem maga a törvény, hanem valamely tényállás (dolog, cselekvés) kétséges: pl. tudom, hogy a két javadalom halmozása bizonyos esetekben tilos és érvénytelen, de kétséges, vajon azok egyike csakugyan

jogi értelemben vett javadalom-e? Tudom, hogy aki szándékosan embert öl, irreguláris, de kétséges, vajon csakugyan *ő* ölte-e, vagy *szándékosan* ölt-e. Az előbbi esetben felmentési ok lehet a javadalmas szegénysége, az utóbbiban a papi hivatás. — Azonban dubium facti esetén sem adhat felmentést az ordinárius olyan törvények alól, melyek alól a pápa nem szokott dispenzálni. (c. 15.)

Az ordinárius felmentést adhat *a)* a papi konferencián való megjelenés alól pl. betegség, elutazás, fontos munka, stb. esetében. (c. 131. § 3.)

b) a klerikusnak számadással és anyagi felelősséggel járó világi hivatal elvállalására. (CP. 2—3. iun. 1928, ad I. — AAS) 10.344. (c. 1391 § 3.).

c) a plébánosi vizsga alól felmentést adhat olyan áldozópapnak, aki kiváló teológus, főképpen a gyakorlatban (pl. jó adminisztrator). (can. 459. §.)

d) binálási engedélyt sürgős szükség esetén.[40]

e) az egyházi rendek felvételénél megállapított interstitiumok alól. Pl.: az Egyház érdeke, hogy minél előbb új paphoz jusson. (c. 978. § 2.)

f) A 985. kánonban felsorolt irregularitások alól, ha a delictum még titokban van, kivéve a szántszándékos gyilkosságot és magzatelhajtást, kivéve továbbá azokat az eseteket, mikor a delictum már bíróság elé került. (c. 990. § 1.)

g) Hogy a diakonátus felvétele előtt elegendő legyen háromnapos lelkigyakorlat is, ha a szentelendő hat hónap alatt több nagyobb egyházi rendet vesz fel. *Ok:* ilyen körülmények között nem látszik szükségesnek a rendes 6 napos lelkigyakorlat, mert az illető úgyis megfelelő lelkiállapotban van; tanulmányaiban is zavarná őt a hosszú lelkigyakorlat. (c. 1001. § 1.)

h) A házassági hirdetések és bizonyos akadályok alól a kódex és a fakultások alapján, ha megfelelő ok fennforog. Ilyen okok főképpen azok, melyeket a S. C. de Prop. Fide 1877, május 9-én kelt instructiója felsorol (Coll. Prop. Fide, II, n. 1470):

halálos veszedelem esetén ok a lelkiismeret megnyugtatása és a gyermekek törvényesítése (c. 1043.);

mikor közvetlen az esküvő előtt merül fel, vagy tudódik ki valami akadály, akkor felmentési ok a család szégyene, melytől bizonyosan kell tartania (c. 1045), ha elmarad az esküvő, (c. 1028. sq.)[41]

i) A vasár- és ünnepnapok, továbbá a böjti törvény (abstinentia, ieiunium) megtartása alól egyeseknek vagy családoknak magán-,

[40] Újabban hétköznapra is.

[41] Részletesebben vö. *Bánk*, Connubia canonica, Romae, 1959. pag. 288—320.

közületeknek (község, egyházmegye) közérdekből (pl. betegség, betegápolás, szegénység — nagy tömegek összejövetele vásárok, stb. alkalmából, általános ínség, háború, járványos betegség, vagy annak veszedelme, stb.) (C. 1245. § 1, 2.)

j) sürgős esetekben egyes (fakultások alapján több) tiltott könyvek olvasására. *Ok:* a tudományos működés előmozdítása olyan célzattal, hogy a jót felhasználjuk, a rosszat megcáfoljuk. (c. 1402.)

2. *Bennfoglalólag (implicite)* a 66. kánon 3. §-a jogot ad a felmentésre olyan esetekben, mikor a megbízott a reá átruházott hatalmat nem tudja gyakorolni, ha az akadályt: valamely egyházi törvény kötelező erejét előzetesen fel nem függesztheti. Pl. mivel egyházi javadalmat nem nyerhet, aki excom. vitandus, vagy per sententiam declaratoriam vel comdemnatoriam censurába esett (c. 2265 + 2275, n. 3. + 2283), azért annak, akit a pápa megbíz, hogy valakinek javadalmat adjon, ezúttal azt a jogot is megadja, hogy az illetőt a censurák alól is feloldozhassa.

3. Az Ordináriusok végül *sürgős szükség esetén,* megfelelő okból bármely egyházi törvény alól felmenthetnek, feltéve, hogy: *a)* rendes úton (ti. levél útján: nem távíró vagy telefon igénybevételével) nem lehet az Ap. Szentszéktől választ nyerni akkorra, mikorra a felmentés kell; *b)* a felmentés halogatása nagy kárral, vagy veszedelemmel jár; *c)* olyan felmentésről van szó, melyet a pápa megadhat és meg is szokott adni. (c. 81)

A három feltételnek *együttesen* kell meglennie. Ha azonban az illető országban ap. nuncius van, akkor a püspök nem élhet a 81. kánon fakultásával.

De az ordinárius a 81. kánon alapján sem adhat felmentést:

a) az Apostoli Szentszéknek fenntartott fogadalmak alól,

b) az alszerpap és a szerpap coelibatus-kötelezettsége alól. (CP. 26. jan. 1949. AAS. 41—158.)

III. A plébánosok

A plébánosok és más papok a külső, a gyóntatók a belső fórumon sem az egyetemes, sem a partikuláris törvények alól nem adhatnak felmentést, ha attól, aki saját hatalmánál fogva dispenzálhat, erre *kifejezetten* engedélyt nem kapnak.

A kódex a *külső* fórumon a plébánosoknak, valamint azoknak, akik az 1098. kán. 2, pontja értelmében esketnek, a belső fórumon a gyóntatónak az 1044. kánonban (halálos veszedelem) ugyanolyan felmentési jogot ad a házassági akadályokra nézve, mint az Ordináriusoknak, de evvel a joggal csak akkor élhetnek, ha rendes úton (levél által) már az Ordináriustól sem lehet választ nyerni, mikorra a felmentés szükséges. Az 1045. kánon 3. §-a ugyanezeknek éppúgy

megadja a felmentési jogot, mint az Ordináriusoknak, azonban csak akkor, ha közvetlen az esketés előtt kitudódott akadály még nem került nyilvánosságra.

Végül a plébánosok saját területükön bárkit (egész családot is), azonkívül pedig híveiket felmenthetik az ünnepek megszentelését, továbbá a böjtöt szabályozó törvények alól. (c. 1245) Más felmentési joguk az egyetemes törvények alapján sem a plébánosoknak, sem a gyóntatónak nincs.

A szerzetes papoknál a közvetlenül nyert rendi privilégiumok érvényben vannak (c. 613.).

Hogy a most felsorolt papok érvényesen és megengedett módon adhassák meg a felmentést, természetesen *alapos, ésszerű* és a *kérdéses* törvény fontosságával arányban álló oknak kell fennforognia, olyan formán, hogy az ok fennforgása biztos, vagy legalább kétséges legyen.

IV. Az ok és feltétel

Hangsúlyozni kell, hogy a felmentési ok nem tévesztendő össze a felmentés *feltételeivel.* Ha tehát meg is vannak a feltételek, a felmentés még nem adható meg, hacsak nem forog fenn alapos, ésszerű és a kérdéses törvény fontosságával arányban álló ok is. Ezért pl. a vegyesvallás akadályát megállapító törvény alól nem adható felmentés, ha a felek a maguk részéről biztosítják ugyan a feltételeket, vagyis megadják az egyházi jog által megkívánt biztosítékokat (cautio), de nincs valami alapos, ésszerű és a törvény fontosságával arányban álló ok, pl. periculum matrimonii coram ministro acatholico contrahendi, periculum matrimonii mere civilis, stb., amint ezt az 1061. kánon világosan kifejezi.

Mivel *minden felmentés sebet üt a törvényen,* alapos ok nélkül se ne kérjünk, se ne adjunk felmentést, hogy esetleg érvénytelen jogi aktusok okozói ne legyünk és hogy indokolatlan engedékenységünk miatt meg ne fogyatkozzék másokban a törvénytisztelet. Becsüljük meg és mindenkire *egyformán* alkalmazzuk a törvényt; ok nélkül se ne kérjünk, se ne tegyünk kivételt senkivel. Egyházi vonatkozásban pedig egyaránt vigyük vissza a társadalomba azt a régi *római* jogi elvet, amely a társadalmi rend és béke egyik legfontosabb feltétele: *Lex omnibus aequalis!*

V. A felmentés törvényes használata

Az illetékes hatóság a felmentést nemcsak a fél kérésére, hanem saját (motu proprio) elhatározásából is megadhatja. Más részére is kérhető felmentés előzetes beleegyezése nélkül is.

1. Az alattvalók nyugodtan élhetnek azzal a felmentéssel, melyet a hatóság *önként* adott nekik, feltéve, hogy nem valami súlyosabb dologról van szó. Ha azonban könnyen adják és gyakran, nem tartoznak vele élni. A személyi jellegű felmentések általában csak az érdekelt személyek kérésére történhetnek vagy azzal a feltétellel, hogy azok kifejezetten elfogadják azt.

2. A *iusta et rationabilis causa* kettős: a törvény megtartásával járó nehézség vagy hátrány (incommodum) — vagy ha a törvény megtartása nagyobb jó elnyerését gátolja.

VI. A felmentés értelmezése

A dispenzációt *szorosan* kell értelmezni (c. 50. 85.) Ugyanez az eset a felmentésre szóló felhatalmazásnál is, azonban nem szabad az értelmezésnek oly szigorúnak lenni, hogy maga a felmentés, illetve az annak engedélyezésére adott felhatalmazás terhessé, vagy hiábavalóvá váljon.

A felmentés engedélyezésére adott felhatalmazást, mivel kedvezményt jelent, tágan kell magyarázni. (c. 50, 66, § 1. 68.)

VII. A felmentés megszűnése

Ha a felmentésből kapott hatalommal végzett törvényes aktusok következményeit nézzük, azok soha sem szűnnek meg. A jogilag megtámadható ügyletek azonban hatályukat vesztik, ha a törvényes hatalom valóban érvényteleníti azokat.

A felmentés megszűnik:

1. az engedélyezésre indító ok biztos és teljes *megszűnésével* (c. 86), kivéve a kisebb fokú akadályokat (c. 1054.),

2. egyébként ugyanúgy szűnik meg, mint a kiváltság (c. 71—77.)

A visszavonásnál azonban ügyelni kell arra, hogy kitől származik tulajdonképp a dispenzáció. A törvényhozó ugyanis a dispenzációt jogos ok nélkül is visszavonhatja (c. 84), az alsóbb fórum azonban csak jogos okból tehetné ezt meg.

A meghatározott esetben való felmentésre delegált tényező jogos ok esetén sem vonhatja vissza a felmentést, mert a felmentés megadásával a felhatalmazását elvesztette.

3. az a felmentés, amely ismétlődő kötelezettséggel nem jár (pl. fogadalom, akadály), ha egyszer végre lett hajtva, sohasem szűnik meg, mivel a törvénynek a köteléke egyetlen, mely ha egyszer megszűnt, a dispenzáció örökössé válik.

II. fejezet

AZ EGYHÁZI TÖRVÉNY KÜLÖNBÖZŐ FORMÁI

60. § A római pápák rendeletei[42]

(constitutiones)

Minthogy a forrástörténet kapcsán többször szó esik a pápai rendelkezésekről, kívánatos azok természetéről és jelentőségéről néhány szót szólni.

I. *Kialakulás*

A legfőbb törvényhozó hatalmából eredő rendeletek is az egyházi jog forrásai közé tartoznak.

A régebbi időben a pápák rendeleteik közlésére tartományi gyűléseket hívtak össze, rendszerint évenkint két ízben. — Máskor a vitás ügyekben hozzájuk forduló tudakozódó püspöknek *levélben* válaszoltak, rendszerint azzal a szándékkal, hogy azt püspöktársaikkal is közöljék. Később szokássá vált ilyen körleveleket mindjárt *több példányban* is kiadni egyes vidékek számára (epistola a pari). E levelek vagy a római egyházi presbitériumnak vagy a tartományi zsinatnak, később a bíborosi testületnek meghallgatása után vagy pedig anélkül kerültek elküldésre.

a) Az *első századokban* nem volt egységes szóhasználat a pápai rendeletek megnevezésére. Így előfordul: decreta, responsa, decretalia constituta, statuta, monita, sanctiones, epistolae decretales, interdicta, regulae, litterae tractatoriae eme rendelkezések megnevezésére.

b) A középkorban sem alakult ki egységes terminológia. Pl. Gratianus dekrétumában a *decreta* pápai rendelkezést, a *statuta* pedig zsinati határozatot jelent. (c. 2. D. 3.; c. 1. D. 21;) A dekrétum glossa-ja szerint pedig *decretum* az, amit a pápa a bíborosok meghallgatásával önként kiadott; *decretalis epistola* pedig olyan leirat, amelyben a pápa egyedül vagy a bíborosokkal együtt másnak a tudakozódására nyilatkozik. Gratianus dekrétuma és IX. Gergely ügylevél

[42] *A. Giry,* Manuel de diplomatique, Paris, 1894. — *H. Bresslau,* Handbuch der Urkundlehre für Deutschland und Italien[2] Leipzig. 1912—13. — *A. D. Bonard,* Manuel de diplomatique française et pontificale. I. Paris. 1929. — *B. Katterbach,* Specimina supplicationum ex regestris Vaticanis, Roma. 1927. — *B. Katterbach—A. Pelzer—C. Silva—Tarouca,* Exempla scripturarum... Bibliothecae et Tabularii Vaticani. Roma 1929—1930.

gyűjteménye között meghonosodott a *constitutio* szó, amely a római jogban hajdan általában császári rendeletet, a középkori egyházi jogban pedig a pápának önkéntes (motu proprio) határozatát jelenti.

II. A pápai rendeletek osztályozása

1. *Tartalom szerint:*

a) Constitutiones generales, Constitutiones apostolicae, közhatározmányok vagy apostoli rendeletek, amelyek az egész Egyház számára (const. generales stricte dictae) vagy valamely részterület számára (const. particularis, late dicta) általános érvényű, vagyis az illető pápa halála után is hatályos törvényt tartalmaznak (pl. Deus scientiarum Dominus AAS. 23 (1931) 241)

b) Decretum szintén pápai törvényt jelent; újabban azonban inkább a bíborosi kongregációk és más római főhivatalok rendeleteinek megnevezésére szolgál. (pl. AAS. 30 (1938) 26, 63.)

c) Motu proprio: a pápa által saját kezdeményezéséből kiadott rendelkezés. (AAS. 30 (1938) 33.)

d) Epistolae decretales vagy *decretalia* régen a kérelemre, tudakozásra (ad instantiam, ad preces) vagy alsóbb hatóság előterjesztésére kiadott, pápai rendeletek megnevezésére szolgált. Manapság ritkán szerepel. (AAS. 27. (1935) 209)

e) Litterae Apostolicae: szoros értelemben közigazgatási természetű kérdésekkel foglalkozik, pl. apostoli vikariátus felállítása stb.

f) Litterae vel Epistolae Encyclicae az Egyház valamennyi, vagy csak egy ország püspökeihez intézett, de a hívek számára szóló egyházi tant vagy erkölcsi kérdéseket tárgyaló egyházi körlevelek. Az ünnepélyesnek *litterae,* a nem egyetemes érvényűnek pedig *epistola* a neve. (Pl. Casti connubii. AAS. 22 (1930) 539. stb.)

g) Litterae vel Epistolae Pontificiae, instrukciót, figyelmeztetést, buzdítást vagy elismerést tartalmazó pápai levelek.

h) Rescriptum: magánosok érdekében kiadott s kiváltságokat tartalmazó, felmentéseket hírül adó pápai leirat.

2. *Külalak szerint:*

a) Bullae vel Litterae Apostolicae sub plumbo. — A bullák sötétszínű pergamenten (a XI. századig papíruszon), régen gót írással, 1878. dec. 29. óta latin betűkkel írt latin nyelvű, fontosabb ügyekben kiadott oly pápai rendeletek, amelyek vörös-sárga selyem vagy kender zsinóron lefüggő ólom (plumbum), ritkán arany pecséttel vannak ellátva. A pecsét első részén (antica) Péter és Pál apostolok egymástól kereszttel elválasztott feje látható ezzel a felírással: S. P. E. és S. P. A. A hátsó részen (postica) kis kereszt alatt az uralkodó pápa neve szerepel. Ha a pápa még nincsen megkoronázva és székűresedéskor, ez a hátsó rész üresen marad (bullae dimidiae.) — A pecsét lényeges kelléke a bullának, amely nélkül nincsen bizonyító ereje. — A bullák nyílt (litterae patentes) — nem zárt, felírás nélküli ünnepélyes pápai rendelkezések. Az első sor a *pápa nevével* kezdődik, de annak megemlítése nélkül, hogy hányadik. (Pl. Joannes Episcopus Servus Servorum Dei ad futuram vel perpetuam memoriam.) A végén a pápa uralkodásának éve, hónapja és napja szerepel, de a pápa nem írja alá. — A pápa csak a konzisztóriumban kiadott bullákat írja alá (Bullae consistoriales) pl. szenttéavatás alkalmával. Ezeknek a bullának azonban nem az eredeti, hanem a hiteles másolatát kézbesítik ki. A

dátumot rendesen régi római módon (Idus, Kalendae, Nonae) jelzik, noha X. Pius *Sapiento consilio* const.-val a polgári időszámítás használatát rendelte el. — A bullákat a kezdő betűkkel szokás idézni (arenga): pl. Bulla: „Unam sanctam". — XIII. Leó 1878. dec. 29-én kiadott rendelkezése szerint ólompecsétet csak nagyobb fontosságú vagy ünnepélyesebb pápai leveleken szabad alkalmazni. A kisebb jelentőségű iratokat *vörös* pecséttel látják el, amelyen a két főapostol neve körül az uralkodó pápa neve szerepel.

b) Brevia (breves litterae) vel litterae Apostolicae minus sollemnes. A brévék kevésbé ünnepélyes formában — in forma brevi — egyszerű stílusban, vékony pergamenten vagy papíron, modern latin betűkkel kiadott pápai rendeletek. — A breve feliratán a pápa neve szerepel a sorszámmal együtt: pl. Joannes XXIII. A szöveg pedig annak a nevével kezdődik, akinek a levél szól a „salutem et apostolicam benedictionem" szokásos hozzáadásával. — A végén vörös viaszpecsét van rányomtatva, amely Szent Pétert ábrázolja amint csónakban a hálót húzza. Innen a brevéket *„sub annulo Piscatoris"* jelzéssel szokták illetni.

c) A *Motu proprio*-t szintén a kezdő sorokkal idézzük. A pápa írja alá. (AAS. 30 (1938) 33)

d) Epistolae seu Litterae simplices. Rendes papíron egyszerű módon írt pápai levelek. A végén a pápa neve áll: pl. Joannes XXIII.

e) Chirographa, a pápa által sajátkezűleg aláírt apostoli levelek.

61. § A rescriptum (c. 36—62.)[43]

I. Fogalom

Rescriptumnak nevezzük a pápa, vagy más főpásztor (ordinárius) által valamely kérdésre, kérelemre, vagy előterjesztésre írásban adott feleletet. (c. 36.) [rescribere = visszaírni, válaszolni]

A rescriptummal ellentétes felettes hatósági válasz: az *„oraculum vivae vocis"*, vagyis szóbelileg adott válasz. A külső jogterületen ennek csak akkor van hatálya, ha a római Kúria hivatalos okmánnyal, vagy valamely bíboros tanúsítja annak megtörténtét (c. 239.).

Minden rescriptum 3 részből áll:

a) a pars narrativa, vagyis elbeszélő részből, amely a kérelem tárgyát és a kérelmező személyi adatait tartalmazza;

b) pars motiva, vagy indokló rész, amely azokat a kánoni okokat sorolja fel, amelyek a felettes hatóságot a kérés teljesítésére indították:

c) pars disposivita, vagyis rendelkező rész, amely a megadott engedményt (gratia) tartalmazza.

[43] *Coronata,* I. 69. — *Eichmann—Mörsdorf,* Lehrbuch, 140. skk. — *Michiels,* II, 282—480. — *Kérészy Z.,* Katholikus egyházi jog, I. Pécs, 1927, 71—80. l.

II. Felosztás

1. *Tartalom szerint:*

a) rescriptum gratiae, mely valamelyes kegyet, vagy kedvezményt biztosít;

b) rescriptum iustitiae, mely valamely peres ügy eldöntésében határoz;

c) rescriptum mixtum, amely mindkétféle ügyben nyújt kedvezményt.

2. *Kiterjedésre nézve:*

a) általános hatályú (rescr. generale) és részleges jellegű (rescr. peculiare).

Általános a rescriptum, ha

a) a közösség egy részét veszi tekintetbe (több személyt),

b) vagy ha meg nem határozott időre (in perpetuum),

c) vagy ha meghatározott időre szól ugyan, de a személyek és esetek nincsenek meghatározva.

Különleges (speciale), ha meghatározott személynek meghatározott esetére szól.

3. *A törvényhez való viszony szerint:*

a) törvényszerinti (rescr. secundum legem) rescriptum,

b) *törvényellenes* (rescr. contra legem) rescriptum.

4. *Alakra nézve:*

a) in forma gratiosa, ha a kedvezményt végrehajtó közbejötte nélkül maga a törvényhozó adja meg;

b) in forma commissoria, amikor a kedvezményt a rescriptumban megnevezett személy, mint végrehajtó engedélyezi.

5. *A kibocsátó hatóság szerint:*

a) rescriptum S. Sedis, a pápától, illetve a Szentszéktől kibocsátott és más ordináriustól kibocsátott rescriptum.

III. A rescriptum aktív és passzív alanya

1. *Aktív alany*

Rescriptumot bocsáthat ki az Apostoli Szentszék (pápa) és annak szervei (c. 7.) a bíborosi kongregációk, főhivatalok és törvényszékek

a külső jogterület számára. A S. Poenitentiaria pedig a belső, lelkiismereti forum számára.

2. *Passzív alany* (c. 36, 37).

a) Általános szabály, hogy *mindenki* nyerhet rescriptumot, akit a törvény ettől kifejezetten el nem tilt.

Kegyelmi rescriptumot a Szentszéktől nem kaphat az aki kinyilvánító-, vagy marasztaló ítélettel van kiközösítve, felfüggesztve, vagy személyes interdiktummal sújtva. Az ilyen személyek részére szóló rescriptumok csak akkor érvényesek, ha a fenti büntetésről kifejezetten említést tesznek (c. 36, 2265 § 2., 2275. nr. 3. 2283.)

A 36. kánon a fenyíték (cenzúra) miatt mondja ki a képtelenséget. A kiközösítés mindig cenzúra, vagyis gyógyító büntetés. Az interdiktum és felfüggesztés lehet cenzúra és vindikatív, vagyis fenyítő büntetés. Kétség esetén a büntetést cenzúrának kell tekinteni. (2255. § 2.)

b) Kérdés, hogy az *eretnekek* és *szakadárok* egy tekintet alá veendők-e azokkal, akiket kinyilvánító, vagy marasztaló ítélet sújtott cenzúrával? Két nézetet különböztetünk meg:

a) amely *igenlő választ ad*,[44] a következő bizonyítékokra támaszkodik:

1°a notorietás, vagyis az eretnekség nyilvánossága a marasztaló ítélettel egy tekintet alá vehető (c. 2232);

2° a 36. kánon szerint mindenki nyerhet rescriptumot, de nyilván ez csak a keresztény hívekre szól. A 87. kánon azonban azokat, akik kiközösítés büntetését vonták magukra, a jogok gyakorlásában korlátozza. A Szent Officium 1928. január 27-i határozatával pl. a nem katolikusokat a perlési jogból kizárta.

b) a másik vélemény helyesebben azt állítja, hogy az eretnekek és szakadárok is nyerhetnek rescriptumot, mert

1° a büntetőjog terén szoros magyarázatot kell alkalmazni (c. 19),

2° a 87. kánon csak általános szabályt állít fel, amelyet a kódex különböző helyeken részleteiben szabályoz. A Szent Officium említett határozata csak a feltett konkrét kérdésre adott választ, amiből nem következtethető általános tilalom a rescriptum elnyerésére vonatkozólag.

A stilus Curiae szerint a Szentszék *nem szokott* ilyen rescriptumokat eretnekeknek engedélyezni, de ebből nem következtethető, hogy nem is adhatna.

[44] Vö. *Berutti* o. c. pag. 126.

IV. A rescriptum érvénye (c. 37.)

1. A rescriptumot harmadik személy részére is lehet kérni, sőt annak akarata ellenére is. A rescriptum érvényéhez tehát a címzett elfogadása nem szükséges, hacsak a rescriptum szövege a konkrét esetben másképp nem intézkedik. (c. 37.)

2. *Subreptio és obreptio.*[45] (c. 42.) Minden rescriptumban benn-foglaltnak tekintendő a következő záradék: *„si preces veritate nitantur"* (c. 40.). Ezért szükséges, hogy a kérelem az *igazságot* tartalmazza és a törvényhozót ne vezesse félre. E vonatkozásban *két defektus* szokott előfordulni: egyik az ún. *subreptio,* vagyis az igazság elhallgatása az előterjesztésben; a másik az *obreptio,* vagyis a tényállás megmásítása, meghamisítása, amikor hamis okokat sorolunk fel (c. 42.).

Jogilag jelentéktelen, hogy jó, vagy rosszhiszeműségből, tudatosan, vagy tudatlanságból származik-e ez a defektus az említett két esetben.

A mai jog szerint a *subreptio* nem teszi érvénytelenné a rescriptumot, ha egyébként mindama lényeges kellékek megvannak, amelyek a stilus Curiae szerint az érvényességhez szükségesek.

Az *obreptio* sem teszi érvénytelenné a rescriptumot, ha legalább egyetlen indító ok (causa motiva) az igazságnak megfelel.

A *„Motu proprio"*-val engedélyezett rescriptum érvényességét a subreptio semmiképpen sem érinti. De *egy* causa motivának ebben az esetben is igaznak kell lennie (c. 45.).

Kisebbfokú házassági akadályok alóli felmentés akkor is érvényes, ha az egyetlen causa motiva hamis lenne (c. 1045.).

A kérelmező, illetve a rescriptumot adományozó nevében, vagy a helyben, ahol az illető tartózkodik, vagy a kérdéses dologban való tévedés a rescriptomot nem teszi érvénytelenné, feltéve, hogy a személy, hely, vagy az ügy tekintetében az ordináriusnak nincsen kétsége. (c. 47)

Érvénytelen még a „Motu proprio"-val kibocsátott rescriptum is

a) ha a kérelmező az általános jog szerint a kegyelem megszerzésére képtelen,

b) ha valamely hely törvényes szokását vagy külön statutumát sérti,

c) ha harmadik személy jól megszerzett jogát érinti.

Ilyen esetekben csak akkor érvényes a rescriptum, ha az érvé-

[45] *Van Hove,* De subreptione et obreptione in rescriptis. Mischell. Vermersch. I. Roma. 1935. 337—354. — *P. Felici,* De quibusdam rescriptis subreptitiis. Apoll. 13 (1940) 91—93.

nyességet gátló akadályt a záradék kifejezetten megszünteti, pl. *„non obstante . . .”* (c. 435. § 1. + 46).

V. A rescriptum értelmezése (c. 49, 50)

1. A rescriptumokat szó szerint, vagyis szorosan kell magyarázni és a világosan megjelölt eseteken kívül másra kiterjeszteni nem szabad.

Kétség esetén a rescriptumokat *kiterjesztőleg* kell magyarázni. Kivéve mégis azokat, amelyek

a) peres ügyekre vonatkoznak,

b) másoknak jól megszerzett jogait sértik,

c) magánosok érdekében valamely törvény ellen nyújtanak kedvezményt,

d) amelyek egyházi javadalom elnyerésére vonatkoznak. Ilyen esetben szoros értelmezés alkalmazandó. (c. 50.)

2. A rescriptumban szereplő *feltétel* csak akkor minősítendő lényegesnek, vagyis érvényességi kelléknek, ha *„si”* vagy *„dummodo”*, vagy hasonló tartalmú kötőszavak fejezik ki (c. 39.).

Az *„ablativus absolutus”* alkalmazása pl. „servata forma praescripta”, vagy a *„postquam”* kötőszó alkalmazása általában nem érvényességi feltételt jelez, hacsak a dolog természetéből, vagy más rendelkezésből az ellenkezőt nem kell következtetni.

3. Ha ugyanazon ügyről *két ellentétes* rescriptum szól, akkor

a) a különleges (peculiaris) tekintendő érvényesnek az általánossal (generális) szemben;

b) ha mind a kettő általános, vagy mindkettő különleges, akkor az az érvényes, amely *előbb* jelent meg, hacsak az utóbbi rescriptum nem tesz említést az előbbiről, vagy pedig az első kérelmező nem csellel, vagy súlyos hanyagsággal járt el a rescriptum végrehajtásában. (c. 48. § 2.)

VI. A rescriptum végrehajtása (c. 51—59.)

1. *A bemutatás kötelessége.*

Be kell mutatni az illetékes ordináriusnak a Szentszéktől kapott rescriptumot

a) ha ezt a rescriptum maga előírja,

b) ha *közügyekre* vonatkozik,

c) illetve bizonyos feltétel megvizsgálását írja elő (c. 51.).

2. Az *in forma gratiosa* kiadott rescriptumok nem szorulnak végrehajtásra, ezért a rescriptum aláírásától, illetve a keltezés időpontjától kezdve hatályba lépnek.

3. Az *„in forma commissoria"* kiadott pápai rescriptum minden esetben végrehajtót igényel. A rescriptumot tehát be kell mutatni a végrehajtónak, aki annak hitelességét és integritását tartozik megállapítani. Az „in forma commissoria" adott rescriptum szintén *kétféle* aszerint, hogy a végrehajtó

szükség szerinti végrehajtó (executor necessarius), vagy pedig

szabadon választható végrehajtó (executor liber).

4. A rescriptum *végrehajtása* többféleképpen történhet:

a) a szükségképpeni végrehajtó (executor necessarius) a rescriptumban foglalt kedvezményt egyszerűen kikézbesíti (merum executionis ministerium), illetve a rescriptumot foganatosítja. Minthogy itt a végrehajtónak semmi aktív szerepe nincsen, hiszen *gratia data*ról van szó, a végrehajtást nem tagadhatja meg. (c. 54. § 1.)

A *végrehajtó megtagadhatja* a végrehajtást, ha

aa) a rescriptum subreptio, vagy obreptio miatt érvénytelen,

bb) ha a végrehajtó megállapítása szerint az előírt előfeltételek nem következtek be,

cc) ha a végrehajtó ítélete szerint a címzett a kegyelemre olyannyira méltatlan, hogy annak elnyerése nyilván botrányt okozna. Ez utóbbi esetben a végrehajtást megszakítja és a rescriptum kibocsátóját a körülményekről értesíti (c. 54. § 1.).

A rescriptumban szereplő ilyen kifejezések, mint pl. *„benigne committit Ordinario ut gratiam petitam concedat;* pro suo arbitrio et consciencia", inkább udvariassági kifejezések, mintsem aktív befolyást biztosító rendelkezések.

b) Ha ellenben *szabad végrehajtó (executor voluntarius)* szerepel, vagyis a végrehajtó bölcs mérlegelésétől függ az ügy elintézése, akkor jogában áll — lelkiismerete szerint — a kért kedvezmény megadása, vagy megtagadása. Ez a meghatalmazás ilyen szavakkal szokott történni: „arbitrio et voluntati executoris", vagy „si ita expedire iudicaveris". (c. 54. § 2.)

5. A rescriptum végrehajtása *előtt* (fulminatio) a végrehajtónak meg kell győződnie

a) a rescriptum hitelességéről (authenticitas) és teljességéről (integritas),

b) a megbízás tenorja szerint kell eljárnia.

Sürgős szükség esetében sürgönyileg is megszerezheti az erre szóló felhatalmazást; magánértesülés a rescriptum jogerős végrehajtásához nem elégséges;

c) a végrehajtás érvényességéhez nem szükséges az *írásbeliség.* Tehát szóban is lehet eszközölni, de a bizonyítás természetesen írással könnyebben történhetik.

d) a végrehajtási megbízásban előírt lényeges feltételeket és lényeges formalitásokat az érvényesség terhe mellett meg kell tartani (c. 55.)

6. Ha a rescriptum *a külső forumot* érinti, akkor a végrehajtásnak írásban kell történnie (c. 56). A külső forumot érintő és általában nem meghatározott időre szóló rescriptumokat *bármikor* végre lehet hajtani, hacsak csel, vagy más hamis szándék nem húzódik meg mögötte (c. 52).

7. A végrehajtó a rescriptum fulminációját tetszés szerint választott *helyettesre* is átruházhatja, hacsak

a) a helyettesítést kifejezetten a jog nem tilalmazza, vagy pedig

b) a rescriptum kibocsátója a helyettest előre ki nem jelölte (c. 57), vagy

c) a végrehajtó személyére való különös tekintettel kapta a megbízást (industria personae). Ebben az esetben a végrehajtó hivatali utódja sem hajthatja végre a rescriptumot (c. 57.).

A végrehajtás *előkészítésére* azonban bármikor lehet másokat subdelegálni.

8. Ha a rescriptum végrehajtásánál *hiba* csúszott be, a végrehajtást meg lehet ismételni (c. 59.).

A végrehajtás során csak olyan *díjazás* szedhető, amelyet vagy maga a rescriptum megnevez, vagy a tartományi zsinat, illetve a püspöki konferencia állapított meg Szentszéki jóváhagyással (c. 59. §. 1. + c. 1507. §. 1.).

VII. A rescriptumok ütközése (c. 43, 44)

A felsőbb egyházi hatóságok illetékességi körének biztosítása végett a következő szabályokat írja elő a kódex:

1. ha valamely kérelmet a római Kúria valamelyik kongregációja, vagy főhivatala elutasított, akkor ezt más római hivatal vagy ordinárius az elutasító Kongregáció vagy Hivatal beleegyezése nélkül érvényesen nem engedélyezheti, kivéve a Sacra Poenitentiáriát, amely ilyenkor is érvényesen jár el.

2. ha valakit saját ordináriusa utasított vissza kérelmével, akkor ugyanazt a kérelmet másik püspök az elutasítás megemlítése nélkül nem teljesítheti. Még ha közölné is a kérelmező az elutasítást, az első ordinarius elutasító indokainak ismerete nélkül a másik ordinárius ne teljesítse az ilyen kérést (c. 44).

3. a püspöki helynöktől megtagadott és az elutasítás felemlítése nélkül a püspöktől megadott engedmény érvénytelen. A püspöktől megtagadott kérelmet az elutasítás megemlítésével is csak magának a püspöknek beleegyezésével adhatná meg a püspöki helynök. (c. 44 § 2.)

VIII. A rescriptum megszűnése

Megszűnik a rescriptum, ha

1. *az illetékes hatóság visszavonja:*

a) külön törvénnyel, vagy ellenkező törvény kibocsátásával,

b) ha a rescriptum kibocsátója, annak jogutóda vagy elöljárója különleges módon visszavonja.

Ilyenkor azonban a visszavonást az illetékes féllel az érvényesség terhe mellett közölni kell (c. 60. § 1.).

2. *Lemondással, illetve haláleset révén:*

A rescriptumot nyert személy halála révén, ha merőben személyes természetű volt, lemondásával, ha a rescriptum teljesen magánérdeket érint.

A jogról kétféleképpen lehet lemondani: vagy úgy, hogy valaki nem él törvényes jogával, ezzel nem veszti el a jogot; vagy úgy, hogy önmagát megfosztja a szabályos jog gyakorlásához szükséges fakultástól.

A lemondás érvényéhez a felettes hatóság *hozzájárulása* szükséges. (c. 72.)

3. *A rescriptumot kibocsátó hatóság jogának elenyészésével:*

a) ha a rescriptum *ad beneplacitum nostrum* vagy más hasonló záradékkal volt ellátva,

b) ha a rescriptum felhatalmazást tartalmaz valamely személy részére szóló adományozásra és az ügyben még nem történt intézkedés *(res adhuc integra est).* Pl. bírósági leiratnál idézés, vagy kegyelmi leiratnál előkészítő intézkedés még nem történt.

E két jelzett esetet kivéve az Apostoli Szentszék vagy a püspöki szék megüresedése (c. 61.) a rescriptum jogérvényét egyáltalán nem érinti.

Ha az *időmeghatározás* hiányzik, akkor a rescriptum bármikor végrehajtandó, feltéve, hogy csalárdság és fondorlat nem fordul elő.

Ha a rescriptum *privilégiumot* vagy *dispenzációt* tartalmaz, akkor a vonatkozó tételes jogszabályokat is figyelembe kell venni. (c. 63—79; 80—86.)

62. § A kiváltság (c. 63—79.)[46]

I. FOGALOM

A törvény minden alattvalót kötelez. A törvényhozó azonban indokolt esetben a törvény kötelező erejét megszüntetheti (dispensatio), vagy egyeseket alóla kivehet akár esetenként, akár állandó intézkedés folytán. Ilyen kivételes intézkedés a kiváltság is.

A kiváltság az illetékes hatóságtól valamely személy vagy valamely dolog javára az egyetemes jog ellenében nyújtott állandó kedvezmény.

A kiváltság *tágabb* értelemben nevezhető törvénynek (lex singularis, privata, favorabilis), mivel elsősorban nem a közjót, hanem magánszemélyek érdekeit tartja szem előtt.

A kiváltság tehát objektíve mint törvény, szubjektíve pedig mint alanyi jogosultság jelentkezik.

II. FELOSZTÁSA

A kiváltság lehet:

a) törvényellenes, az általános joggal ellentétes (privilegium contra ius) és *törvényszerinti* (privilegium praeter ius).

b) személyi (pr. personale), amely az illető személynek szól és a személy halálával megszűnik, és dologi (pr. reale), amely elsősorban a hivatal, hely vagy testület érdekeit szolgálja és mindaddig érvényben van, amíg az illető dolog fennáll.

c) tételes (pr. posivitum vel affirmativum) midőn kivételesen olyat enged megtenni, ami különben tilos és *tagadó* (pr. negativum); amikor különben kötelező cselekmény alól mentesít.

[46] *J. Laurentius,* Die Anwendbarkeit der Lehre von den Privilegien im kirchlichen Recht. AKK. 81 (1901).; *D. Lindner,* Die Lehre vom Privileg nach Gratian den Glossatoren des Corpus Juris Canonici. 1917.; *Feine,* i. m. 275—77.

D. Lindner, Privilegio, dispensa ed epicheia. Perugia. 1926.

E. G. Roelker, Principles of privilegs according to the Code of Canon law. Washington. 1926.

A. Van Hove, De notione privilegii per actum peculiarem concessi. Jus Pontif. 18 (1938) 257—271.

S. D'Angelo, De fundamento discriminis inter privilegium reale et privilegium personale in CJC. Apoll. 1 (1928) 36—48.

Coronata, Institutiones I. 93. — *Eichmann—Mörsdorf,* Lehrbuch. I. 156. — *Michiels,* II, 481—596.

d) ingyenes (pr. gratiosum) és *terhes* (pl. onerosum), vagy remoneratarium), aszerint, amint pusztán kegyelemből ered, vagypedig viszontszolgálattal kapcsolatos.

e) egyenes, közvetlen engedélyezésből (priv. directe consessum) és *közvetett engedélyezésből eredő* (priv. per communicationem). Ez utóbbi szintén lehet: „in forma principali, aeque principali és in forma accessoria".

f) önelhatározásból nyújtott kiváltság (motu proprio) és *kérelemre adott* kiváltság (ad instantiam).

g) Per modum legis, per modum facultatis. Az előbbiek a közösségnek szólnak. A kódexben törvényben biztosított kiváltságai vannak a klerikusoknak (c. 119—122), a kardinálisoknak (c. 239), püspököknek (c. 349), szerzeteseknek (c. 614—615.), kegyuraknak (c. 1455.); Ezek tágabb értelemben *(pr. late sumptum)* vett privilegiumok. — A priv. *per modum facultatis* (per rescriptum vel oraculo vivae vocis) *egyes* személyeknek szól: ez a *privilegium stricle sumptum.*

A Priv. *per modum legis* esetében kihirdetésre és vacatio legisre van szükség. Ha *per modum facultatis* privilegiumról van szó, akkor a rescriptum szabályai az irányadók.

III. ÁLLANDÓ FELHATALMAZÁSOK (c. 66.)

A törvénypótló vagy törvényen kívüli kiváltságok közé sorolhatók az állandó jellegű felhatalmazások, (facultates habituales), amelyek az illetékes hatóság intézkedéséből meghatározott időre, vagy meghatározott számú esetre, illetve örökre szólhatnak.

A felhatalmazások tehát a felsőbb hatóságtól nyert engedélyek, amelyek olyan cselekmények véghezvitelére jogosítanak, amelyekre nézve az alsóbb hatóság önmagában képtelen lenne.

Ide sorozhatjuk az ún. *ötévre* szóló felhatalmazásokat[47] is (Facultates Quinquennales), amelyeket az egyes főpásztorok 1923 óta a Konzisztoriális Kongregációtól kapnak. (AAS. 15. 193. 1923. május 20.)

Ezek az állandó jellegű felhatalmazások *reális* privilégium jellegével bírnak, éppen ezért az ordináriusok hatalmának megszűnésével azok utódaira minden külön intézkedés nélkül ipso jure átszármaznak.

A püspöknek szóló felhatalmazásokkal természetesen az *általános helynök* is élhet, hacsak kifejezetten más intézkedés nincsen (c. 66.).

[47] *L. Mergentheim,* Die Quinquennalfakultäten pro foro externo. Kirchenrechtl. Abhandl. Heft. 52—54. 2. Bd. Stuttgart. 1908.
L. Mergentheim, ZRG. Kan. Abt. 2 (1912) 100.

Ha valamely általános felhatalmazással más engedély nélkül nem lehet élni, akkor az utóbbi engedély is megadottnak tekintendő; így pl. a dispenzációs hatalom magában foglalhatja a büntetések alóli felmentést is ad effectum (c. 66. §.)

IV. A KIVÁLTSÁG ENGEDÉLYEZÉSE (c. 63—65.)

Kiváltságot csakis törvényhozó hatalommal rendelkező hatóság engedélyezhet, mégpedig saját területén.

Egyetemes kiváltságot tehát a pápa, részlegeset az ordinárius is engedélyezhet, de csak *praeter jus:*

1. az illetékes hatóság *közvetlen* írásos engedélyezésével,

2. *per communicationem* (per concessionem ad instar, vel per extensionem) vagyis másoknak már előzetesen adott engedély kiterjesztése útján.

Ez utóbbi lehet:

a) vagy *in forma aeque principali,* amikor az új személy vagy dolog ugyanolyan kiváltsággal bír, mint az első, vagyis mintha ő is közvetlenül nyerte volna. A kiterjesztés után mindkét kiváltság egymástól függetlenül, önállóan létezik, ill. szűnik meg, vagypedig

b) in forma accessoria, amikor újabb kiváltság teljesen a réginek a függvénye lesz, annak sorsában osztozik, azzal együtt módosul, illetve szűnik meg: „accessorium sequitur principale" (c. 65.) (Reg. 42. RJ in VI.)

Ilyen módon csak olyan kiváltságot lehet szerezni, amelyet az első kiváltságolt személy vagy közület közvetlenül és örökösen, meghatározott helyre, tárgyra vagy személyre való tekintet nélkül nyert el.

Ezenkívül azt is figyelembe kell venni, hogy fennáll-e a testületnek a képessége a kiváltság használatára, amely azt elnyerte.

A jövőben a kiváltságoknak ilyen módon történő megszerzése a *szerzetesrendek* számára tilalmazva van. (c. 613.)

Ha csak más intézkedés nincsen a Szentszéktől, per communicationem nem nyerhető olyan privilegium,

aa) amelyet már per communicationem, szokás vagy elévülés révén szerzett valaki.

bb) amelyet az első címzett közvetlenül ugyan, de ideig szólóan kapott,

cc) amelyet érdemek miatt kapott az első,

dd) amely a dolog természete vagy előírás szerint az érvényességhez bizonyos kvalitást kíván meg, s az a címzettben nincsen meg.

c) szokás (consuetudo) vagy elévülés (praescriptio) útján. Itt ugyanazok a feltételek szükségesek, mint a szokásjoghoz, illetve az elévüléshez. Valamely kiváltságnak emberemlékezet óta vagy száz év óta[48] történő békés birtoklása az adományozás vélelmével bír. Tehát okmánnyal való igazolásra ez esetben nincsen szükség.

Nem szerezhető azonban privilégium olyan esetben, ahol az elévülés törvényileg tiltva van (c. 1509). A Szentszékhez tartozó jogoknál 100 év, egyéb jogi személy esetében 30 év szükséges az elévüléshez.

V. A KIVÁLTSÁG MAGYARÁZATA, HASZNÁLATA ÉS ÉRVÉNYESÍTÉSE

(c. 67—69., 79.)

1. *Magyarázat.*

A kiváltságot, mivel kivételt tartalmaz az általános törvény alól, tartalma, szövege szerint kell magyarázni. (c. 19) Tehát sem kiterjeszteni, sem megszorítani nem lehet.[49]

Az olyan kiváltságokat, amelyek *a)* jogvitákra vonatkoznak, *b)* magánosok érdekében az általános törvény elleni intézkedést tartalmaznak, vagy *c)* harmadik személy jól megszerzett jogait sértik, vagy pedig *d)* javadalom elnyerésére vonatkoznak, mindig *szorosan* kell értelmeznünk (c. 50.).

Ügyelni kell azonban arra, hogy — főleg kétség esetén — az ilyen szoros magyarázat révén a kedvezményezett számára a privilégium ne legyen terhessé vagy egyszerűen feleslegessé (c. 68, Reg. Juris 61.): „Quod in gratiam alicuius conceditur, non est in eius dispendium retorquendum."

Két kiváltság *ütközése* esetén előnyben részesítendő az, amely a kár elhárítását és nem az előny megszerzését tekinti céljának: „locupletari non debet aliquis cum alterius injuria vel iactura." (Reg. Juris 48.)

2. *A kiváltság használata* (c. 69.)

Senki sem köteles a kiváltsággal élni, kivéve mégis:
a) ha a kiváltság közvetlenül valamely testület, közösség vagy ál-

[48] *A. Van Hove,* Possessio centennaria vel immemorabilis inducit praesumptionem concessi privilegii. Jus Pontif. 16 (1936) 138—151.

[49] Quod alicui gratiose conceditur, trahi non debet ab aliis in exemplum. R. J. 28, 74. in. VI.

lás számára szól. Ilyenkor az egyén a közösség kiváltságairól nem mondhat le, pl. a klerikus a klerikusi kiváltságokról.

b) ha a kiváltság igénybevételére más jogi alapon is kötelezve van. (c. 69.)

VI. A KIVÁLTSÁG MEGSZŰNÉSE

A kiváltságok általában örökösök, hacsak az engedélyező irat másképp nem intézkedik.

1. *A kiváltság megszűnik:*

a) Ha az illetékes hatóság utódja vagy felettese *visszavonja.* Ezt azonban az érdekelttel közölni kell.

A privilegium gratiosum iusta causa nélkül is visszavonható. A visszavonás történhet: ellenkező törvénnyel, vagy ellenkező szokással.

b) az illetékes hatóságtól elfogadott *önkéntes lemondással,* ha a kiváltság magánszemélynek szól. (c. 72. § 1.)

Nem lehet lemondani olyan kiváltságról, amely valamely testület, méltóság vagy hely (pl. bazilika) részére biztosít előnyöket, mivel ezek fenntartását a közérdek sürgeti. Valamely közösség vagy társulat részére engedélyezett, illetve törvény formában biztosított kiváltságokról sem lehet lemondani, amely adott esetben az Egyháznak vagy másoknak hátrányára volna. (c. 72).

c) A kiváltságolt személy *halálával,* ha a kiváltság személyes természetű volt.

A jogi személynek nyújtott kiváltság azonban örökös, mint maga a jogi személy.

A dologi, tárgyi és helyi privilégium szintén megszűnik ama dolog, illetve hely tökéletes *elpusztulásával,* amelyhez a kiváltság kapcsolódott. Ha azonban a hely vagy dolog 40 éven belül újra felépül, illetve életrekel, a kiváltság is felújul. (c. 75.)

d) ha a kiváltság engedélyezésének alapjául szolgáló körülmények a felsőbbség ítélete szerint oly lényegesen megváltoztak, hogy a kiváltság használata egyenesen károssá vagy tilossá vált. (c. 77.) Ha ugyanis a *causa finalis* megszűnt, maga az engedmény is megszűntnek tekinthető.

e) ha az engedélyezett idő lejárt, vagy a kitűzött esetek kimerítést nyertek.

Itt azonban meg kell jegyezni, hogy a 207. kánon alapján az esetek kimerülése után figyelmetlenségből alkalmazott felhatalmazás továbbra is érvényes, vagyis mindadig meghosszabbítottnak tekin-

tendő, míg a megújítás meg nem érkezik. (Cong. Prop. fide AAS. 24, 393.)

f) A Szentszéktől adott felhatalmazások az érdekelt utódaira is átszállnak, hacsak nem kifejezetten az érdekelt személynek szólnak (indústria personae).

g) ha a kedvezményezett nem él vele (per non usum) vagypedig ellenkező gyakorlatot folytat (per usum contrarium). Feltéve, hogy a nem-gyakorláshoz szükséges a törvényes elévülés, vagy hallgatólagos lemondás is járul hozzá, amikor ugyanis az érdekelt személy szabad elhatározásával nem él a kedvezményezéssel, vagy a kiváltsággal ellentétes cselekményt folytat.

h) Ha ellenben valaki a részére engedélyezett kiváltsággal *visszaél,* az így végzett cselekmény tilos és érvénytelen, de ezáltal a kiváltságát nem veszti el. Büntetésből azonban a privilégiumtól megfosztható. Ezért ha valaki a kiváltsággal súlyos visszaélést követ el, az ordinárius a Szentszéket értesíteni tartozik. (c. 78.)

2. *A kiváltság bizonyítása*

a) Minden kiváltságot az Ordinárius felszólítására az alattvaló bizonyítani tartozik, vagy hiteles okmánnyal, vagy tanúbizonylattal. (c. 79.)

b) A 100 éves és emberemlékezetet meghaladó kiváltság (c. 63. § 2.) a törvényes megadás vélelmével bír.

3. *A kiváltság érvényesítése*

A szóbelileg adott szentszéki kiváltságok (oraculum vivae vocis) szintén érvényesek belső, lelkiismereti fórumban, de a külső jogterületen kellő bizonyítás nélkül nem vehetők igénybe. (c. 79.)

63. § A zsinati határozatok

Az Egyház őskorában, főleg amióta Nagy Konstantin biztosította a működési szabadságot, a püspökök a felmerült problémák eldöntésére egyetemes, nemzeti vagy tartományi zsinatra jöttek össze, ahol az apostoloktól átszállt s így Krisztustól nyert hatalmuknál fogva a hitkérdésekben és fegyelmi ügyekben kötelező határozatokat hoztak. Így a Szentíráson és Szenthagyományon kívül a legbecsesebb *régi* jogforrások a *zsinatok.*

Egyetemes érvényű jogforrás természetesen az ún. egyetemes zsinat.

I. *Az egyetemes zsinat osztályozása*

Eddig húsz egyetemes zsinat volt. Ezek közül

a) nyolc a *keleti egyházra* esik (IV—IX. század): niceai 325.; I. konstantinápolyi 381.; efezusi 431.; kalcedoni 451.; II. konstantinápolyi 553.; III. konstantinápolyi 680.; II. niceai 787.; IV. konstantinápolyi 869.

A *nyugati egyház hét* zsinatot számlál a XIV. századig.

b) a nyugati egyház egyetemes zsinatai (XII—XIV. század): I. lateráni 1123.; II. lateráni 1139.; III. lateráni 1179.; IV. lateráni 1215.; I. lyoni 1245.; II. lyoni 1274.; I. viennei 1311.

c) reformzsinatok: konstanzi 1414—18.; baseli 1431—37.; ferrara—flórenci 1438.; V. lateráni 1512—1517.

d) reformáció utáni zsinatok: trienti 1545—63.; vatikáni 1869—70.

II. *Az egyetemes zsinat határozatai*

Kétfélék: részben hit és erkölcsre vonatkoznak (decreta), részben egyházfegyelmi természetűek (canones). E szokástól eltér a trienti zsinat, mely a hitbeli és egyházfegyelmi végzéseket deceta-val jelzi (decr. de ref.) A hitcikkelyeket szabatosan lerögzítő és a tévedéseket ünnepélyesen kárhoztató tételeket pedig a *canon* szóval jelzi. Hasonlóképp cselekszik a vatikáni zsinat is.

A hitigazságokra vonatkozó egyetemes zsinati határozatok megváltoztathatatlanok és minden keresztényt, akinek bármiképpen tudomására jutnak, kihirdetés nélkül is lelkiismeretben köteleznek. — Az egyházfegyelmi rendelkezések kellő kihirdetés után szintén az egész Egyházban kötelező erővel bírnak.

III. *Partikuláris zsinatok*

Számos partikuláris, tartományi zsinat végzései később egyetemes érvényre emelkedtek, vagy úgy, hogy valamely hivatalos törvénygyűjteménybe bekerültek s azzal együtt hallgatólagosan (receptio) egyetemes törvényerőre emelkedtek, vagy pedig egyetemes jogszokás révén.

A XI. századig az egyetemes zsinat és a befogadott partikuláris zsinatok az egyházi jognak leggazdagabb forrásai voltak és határozataikat az apostoli rendelkezésekkel egyenértékűnek tartották. — Az újkorban a trienti és vatikáni zsinatnak van rendkívül nagy jelentősége.

64. § A konkordátumok[50]

I. ELNEVEZÉS

A konkordátum szó a latin *concordare* igéből ered (egyeztetni, harmonizálni). Már Papinianus beszél erről „concordare aliquid" (1. 11, § 11. Dig. 48, 5.). Mint főnév azonban ismeretlen ez a szó a klasszikus latinban. — Első ízben a *konstanzi* egyezményben szerepel így (1418): „Non nulla *capitula concordata* ab utraque parte sponte suscepta." — A wormsi egyezmény neve (1122) eredetileg „concordia": a megbontott béke helyreállítása, és csak később adták neki a „concordatum Wormatiense" elnevezést. A középkori egyezmények jelölésére a conventa, pax, tractatus, pacta és más hasonló elnevezéseket használnak. Az újkorban inkább a *conventio* név fordul elő. — A kódex is használja a *Conventio* (c. 3.) és a *pacta conventa* (c. 255) kifejezéseket.

II. A KONKORDÁTUM FOGALMA

A konkordátum az állam és a pápa által képviselt katolikus Egyház között létrejött olyan ünnepélyes megállapodás, amely a mindkét felet érintő ún. vegyes ügyeket (res mixtae) akár teljesen, akár részlegesen egy meghatározott állam területén élő katolikusok ré-

[50] *B. Beyer,* Die rechtliche Natur der Konkordate. Marburg. 1907. — *J. C. Bluntschli,* Die rechtliche Unverantwertlichkeit und Verantwortlichkeit des röm. Papstes. Nordl. 1876. — *A Bornagius,* Über die rechtliche Natur der Concordate. Leipzig. 1870. — *E. Münch,* Vollständige Sammlung aller ältern und neuern Concordate nebst einer Geschichte ihres Entstehens und ihrer Schicksaale. I. Teil: Concordate der älteren Zeit. Leipzig. 1830. 2. Teil: Concordate der neueren Zeit. Leipzig. 1831. — *P. Resch,* Das Papsttum und das Völkerrecht. Leipzig. 1889. — *Sarwey,* Über die rechtliche Natur der Konkordate. (Zeitschrift für Kirchenrecht, 2 Jhrg. Berlin. 1862. 439—463. — *E. Lange—Ronneberg,* Die Konkordate, (Veröff. d. Görresg. Heft. 54. Paderborn. 1929.) — *E. R. Huber,* Verträge zwischen Staat und Kirche in deutschen Reich. Breslau. 1930. — *E. Schneider,* Die rechtliche Natur der Vereinbarungen zwischen Staat und Kirche. Münster. 1908. — *H. Wagnon,* Concordatts et droit internationals. Gemblaux. 1935. — *H. Stutz.* Konkordat und Kodex. Berlin. 1930. — *A. M. Koeniger,* Die neuen Konkordate und Kirchenverträge mit Kirchenverträge mit der preuscsischen Zirkumskriptionsbulle, Kan. Studien. Bd. 7. Bonn und Köln. 1932. — *J. Wenner,* Reichskonkordat und Länderkonkordate[5] Paderborn. 1949. — *Th. Sanders,* Der Einfluss der Staatensukzession auf die Rechtslage der kath. Kirche im Sukzessionsgebiet. Hamburg. 1927. — *A. Erler,* Das Napoleonische Konkordat in Elsaß und Lotharingien. AKK. 122 (1942) 237—248. — *W. Plöchl,* Abschluss und Auflösung von Konkordaten. Die Rechtslage beim österr. Konkordat. ÖAR. 8 (1957) 3—24. — *Alf. M. Stickler,* Der Konkordatgedanke in rechtshistorischen Schau. ÖAR. 8 (1957) 25—38.

szére mindkét szerződő fél érdekeinek figyelembevételével tartósan szabályoz.

Meg kell különböztetnünk a konkordátum alanyát, tárgyát és külső formáját.

1. *A konkordátum alanya.*

Az Egyház részéről csakis a pápa, mint a Világegyház feje jogosult ilyen megállapodást kötni. A pápa, mint a Vatikán állam szuverén ura más állammal nem konkordátumot, hanem államszerződést köthet. Állami részről pedig az a tényező köthet konkordátumot, amely az illető nemzet alkotmánya szerint nemzetközi szerződés megkötésére jogosult.

2. *A konkordátum tárgya.*

Míg a régi konkordátumok rendesen csak egy vitás kérdést rendeztek (pl. az 1122-i wormsi konkordátum a püspöki székek betöltését), addig a XIX. századtól kezdve a konkordátumok az Egyház és állam között felmerült vitás ügyek *széles körét* szokták felölelni.

Azt a konkordátumot, amely csak *egy* vitás kérdést rendez, újabban *modus vivendi*-nek szokás nevezni.

A konkordátumok tehát a legfőbb lelki (Egyház) és földi (állam) hatalom határterületein felmerülő olyan kérdéseket szabályozzák, amelyek mindkét hatalmat egyaránt érdeklik és érintik. Ezek az ún. *vegyes* ügyek (pl. iskola, házasságjog.)

Ha itt-ott *tisztán anyagi* természetű ügyek is szerepelnek valamely konkordátumban, az azért van, mert az Egyház a szekularizáció révén elvesztett javairól hivatalosan is lemond az állam javára és ezek fejében az állam bizonyos egyházi tisztségek és állások anyagi támogatására ünnepélyesen kötelezettséget vállal.

Ha *tisztán lelki* ügyek is szerepelnek némely konkordátumban, ez azért van, mert bizonyos egyházi hivatalok és méltóságok betöltésénél az állam magasabb szempontból némi ingerenciát igényel magának, amit az Egyház „ad maiora mala vitanda" és a békés együttműködés zavartalan biztosítása érdekében szerződésben is biztosít az illető államnak. (res spirituales.)

3. *A konkordátum külső alakja.*

A konkordátum eleve nincs semmiféle alakisághoz kötve és a történelem folyamán valóban a legváltozatosabb formákat öltötte.

a) *Külön törvény.* — Régen mind az államfő (király), mind a pápa külön törvényben közölte a megállapodást. Így pl. a wormsi konkor-

dátum két egyoldalú, teljesen független okmányból áll. Egyik a császár, a másik pedig a pápa engedményeit tartalmazza.

b) *Egyoldalú pápai bulla.* — A sokszor hosszas tárgyalások után az Egyház és állam között létrejött megállapodást a pápa hajdan bullával publikálta. Ilyenek pl. az 1447 évi fejedelmi konkordátumok és a XIX. századi cirkumszkripciós bullák.[50a] Ezeket a pápai bullákat az államhatalom is jogerős elismerés után publikálta, illetve törvénybe iktatta. Az ilyen egyoldalú pápai bulla sok esetben hivatkozik az előzetes közös — Egyház és állam közötti — megegyezésre; pl. az 1857. évi würtembergi és az 1859. évi badeni konkordátum.

c) *Formális szerződés.* Ez a konkordátum leggyakoribb formája. A két hatalom teljhatalmú megbizottai aláírják és a szerződő felek szabályszerűen ratifikálják. Ilyen az 1448. évi bécsi, az 1801-es francia, az 1817-es bajor és az 1855. évi osztrák, valamint az újabb konkordátumok.

III. A KONKORDÁTUM JOGI TERMÉSZETE

A konkordátum jogi természete erősen vitatott mind a kánonjogászok, mind a nemzetközi jogászok között. A különböző elméletek közül az alábbi három érdemel különösebb figyelmet.

1. A privilégium elmélet

E teóriát először *Branden György* dolgozta ki. Kiváló képviselője *Cagiano de Avezedo* bíboros.[51] A régebbi jogászok ezt az elméletet tartották. — Az elmélet szerint a konkordátum voltaképpen valamely államnak nyújtott egyoldalú pápai kiváltság (privilegium), amely a pápát nem jogilag (ex iustitia), hanem csak erkölcsileg (ex fidelitate), *igéret* alapján köti, s ezért azt bármikor, amikor az Egyház érdeke megkívánja, visszavonhatja.

Az elmélet indokai általában a következők:

a) Az Egyház és az állam között nem lehet szerződés. Az Egyház az államnál *magasabbrendű* társaság (potestas indirecta) olyannyira, hogy maga az állam is az egyházi organizmus keretében foglal helyet, amely-

[50a] A circumscriptio-s bulla fogalmilag egyoldalú, de az államnal előzetes megegyezés alapján létrejött olyan rendelkezés, amely az egyházmegyék határait, a püspökségek szerveztét és ellátását, sokszor pedig a püspöki székek és kanonoki stallumok betöltését is szabályozza.

[51] *G. Branden,* Collectanea super Concordatis inter Sanctam Sedem apostolicam et inclytam nationem Germaniae. Coloniae. 1600. — Card. *Avezedo,* Della natura e carattere essenziale de concordati. Parigi. 1850. 2. kiadás. Róma. 1872. — Az elmélet jeles képviselője még *Tarquini bíboros.* (Institutinnes iuris ecclesiastici publici. Romae. 1862. 2. kiadás. 1868.) Itt említhető meg még *Moritz Bonald* (Deux questions sur le concordat de 1801. Geneve. 1871) és *Kreutzwald* (Staatslexikon. a „Konkordate" címszó alatt p. 1502—1560.) neve is.

től jogait származtatja. Minthogy szerződés csak két vagy több egymástól független és jogilag egyenlő tényező között jöhet létre, az Egyház a vele alárendeltségi viszonyban álló világi hatalommal nem köthet szorosan vett szerződést, legfeljebb csak kiváltságot (indultum, gratia, privilegium) adhat.[51a]

Így a konkordátum két jogilag különböző, önálló, tehát egymástól független elemből tevődik össze, amelyek ellenkező természetük ellenére egy jogügyletbe kovácsolódnak össze. Innen a megnevezés is: „negotium ex pacto et privilegio mixtum."

b) *Lelki dolgok* nem lehetnek szerződés tárgyai. Az Egyház lelki dolgokban nem köthet kétoldalú, terhes megállapodásokat, (ex iustitia), mert ezáltal simóniát követne el, ami szigorúan tilos.

c) A pápai *főhatalom elidegeníthetetlen.* A konkordátum rendesen a pápai primátus megrövidítésével jár. Ámde a primátus joga elidegeníthetetlen, tehát erre nézve kétoldalú szerződést nem lehet kötni. Egyedül a pápa a legfőbb törvényhozó a lelki és lelkiekkel kapcsolatos ügyekben.

d) A konkordátum, ha szerződés lenne, kölcsönös jogokat biztosítana és kötelességeket írna elő. Ámde az Egyház semmit sem kap, hanem csak átad a konkordátum megkötésekor az államnak. A Sacra Romana Rota 1610. március 15-én többek között így döntött: „... Papa per eiusmodi concordata nihil de novo acquisivit, sed multum de iure remisit, unde remanet merum privilegium."[52]

e) A konkordátumok szóhasználata a privilegium-elméletre enged következtetni: pl. az 1448. évi bécsi konkordátumban ez áll: „humilis supplicatio principum" — Az 1517. évi párizsi megegyezésben pedig: „placet nobis". Eme kifejezések azonban inkább udvariassági kifejezéseknek tekintendők, semhogy belőlük komoly argumentumot lehetne kovácsolni a privilegium elmélet számára.

A privilegium-elméletet, minthogy a modern jogtudomány által tévesnek ismert és semmiképpen sem igazolható alapokból indul ki, nevezetesen az Egyháznak az állam feletti *abszolut* szuppremációjából, többé nem tarthatjuk.

Amikor ugyanis a pápa konkordátumot köt valamely uralkodóval vagy államfővel, akkor nem mint az Egyház alattvalójával (lehet pl. nemkatolikus államfő is!), hanem mint a szuverén állam fejével és törvényes képviselőjével köt megállapodást.

Egyébként a konkordátum tárgya rendszerint *vegyes* természetű ügy (res mixta), amely egyaránt érdekli az Egyházat és az államot.

Az Egyház, amikor konkordátumot köt, nem idegenít el lelki jogokat, hanem a békés együttélés biztosítása és a nagyobb bajok elkerülése végett átenged bizonyos lelki jogokat.

[51a] Ennek az elméletnek a gyökere tehát az egyházállamiság, vagyis az Egyháznak az állam fölötti teljes felsőbbsége. Ez az elv a XII—XIII. században valóban érvényesült. A két hatalom közötti kapcsolatot VIII. Bonifác *„Unam sanctam"* bullája fejezi ki félreérthetetlenül. (1302) „Uterque ergo, (sc. gladius) in potestate ecclesiae: spiritualis gladius et materialis. Sed is quidem pro ecclesia, ille vero ab ecclesia exercendus. Ille sacerdotis, is manu regum et militum, sed ad nutum et patientiam sacerdotis..." „Porro subesse Romano Pontifici omni humanae creaturae declaramus, dicimus, diffinimus et pronuntiamus omnino esse de necessitate salutis." (c. l. Extrav. com. 1, 8.)

[52] *E. Lange-Ronneberg,* Die Konkordate. p. 58.

f) Éppúgy, mint a privilégium elmélet, az ún. *látszatszerződés elmélet* is (Scheinvertragstheorie) az Egyháznak az állam feletti szuppremációjából indul ki.[53]

E szerint a konkordátum *külső forma* szerint kötelező kétoldalú szerződés, mivel ténylegesen a szerződés formát használja és kétoldalú kötelezettséget állapít meg. *Tartalmilag*, tárgyilag azonban az Egyháztól az államhatalom részére biztosított kiváltság. — Ezt a nézetet vallja *Labis*[54], Ph. *de Angelis* bíboros,[55] „pactiones inter ecclesiam et statum, quibus ecclesia de exercitio suorum jurium remittit favore status, eique nonnulla concedit ut, ab eo protecta Deo suo secura possit servire libertate... inter societates, quarum una cum alteri subordinata non potest esse, verum pactum, quod utramque potestatem obliget, sed tantumodo subordinata obligatur, sicut inter superiorem et subditum, atqui societas civilis est ecclesiasticae subordinata."

Az újabbak közül ezt a nézetet vallja *Wernz* SJ.[56], *Ph. Hergenröther* stb.

2. A legális elmélet

a) Gyökere az a principium, mely szerint az államnak az Egyház fölött abszolut hatalma van (államegyháziság). Az állam ez elmélet szerint minden jognak egyedüli és kizárólagos forrása. Éppen ezért az Egyház éppen úgy alá van rendelve az államnak, mint az egyéb közjogi egyesületek. Az államot tehát megilletik a „iura circa sacra" is.

Ezzel e felfogással tehát teljesen összeegyeztethetetlen a fölé vagy mellérendelt egyházi szervezet.

Ebből következik:

1° Az állam a neki alárendelt Egyházzal szemben nem kötelezheti el magát, mert ez az állami szuverenitás csorbáját jelentené.

2° Egyébként is az állami felségjogok elidegeníthetetlenek. Így a konkordátum nem lehet szerződés, hanem csak a nézetek azonosságának kifejezése.

b) A legális elméletet vallja *Hinschius, Richter-Dove, Sarwey,*[57] *Rudolf Sohm*[58] és *Philipp Zorn*, valamint *Ulrich Stutz*.

A szerzők ezen elmélet kapcsán is *három* csoportba sorolhatók:

1° Az egyik elmélet a konkordátumot az állami törvény szintjére szállítja le. Németországban dívott ez a felfogás a XVIII. század végén. E szerint az Egyház csak egy szimplex egyesületnek a jogosítványaival rendelkezik. A földi hatalom ezen elmélet szerint független a kultusz szabályozásában is. Az idevágó rendelkezéseket tetszése szerint módosíthatja vagy megszüntetheti. — A konkordátum ebben az esetben nem fejez ki mást, mint a két közösség közötti nézetazonosságot.

[53] Revue catholique de Louvain. 1872. Janvier. p. 5—30. Archiv. Bd. 38. p. 59.

[54] Praelectiones juris canonici. Pars. I. p. 1079. — Id.: *Lange-Ronneberg.* p. 61.

[55] i. m. 61.

[56] Ius decretalium. I. p. 252. sk.

[57] *Sarwey*, Zeitschrift für Kirchenrecht. II. Jahrgang. p. 439—462. III. Jhrg. 267—290.

[58] Rudolf *Sohm* tagadja az Egyház jogi jellegét: Die Kirche steht dem Staat rechtlich nicht gleich gegenüber. „... die Kirche ist nicht fähig völkerrechtlich mit dem Staate zu paciszieren."

2° Az elméletet újabban *Stutz új formában* elevenítette fel. Szerinte a konkordátum *actus extraiuridicus*, mivel az Egyház és állam között nincsen jogi közös terület, amely alapjául szolgálhatna a két hatalom közötti megállapodásnak. Ezért a konkordátum csupán erkölcsi kapcsolatot létesít, s így a kötelezettség, amely ebből származik, nem a szerződésből magából, hanem a konkordátum kihirdetéséből következik, amely az érdekeltek részére törvény. Az állam, ha módosítja, vagy eltörli ezt a törvényt, hibát követ el, de ez ellen az Egyház jogi szempontból nem protestálhat.[59]

3° Azok, akik vallják az állam abszolut szuverenitásának tanát, a konkordátumban olyan faktumot látnak, amely az állam és a közjogi jelleggel felruházott katolikus vallási közösség között szabályozza a viszonyt.

c) E nézet jogilag teljesen tarthatatlan.

Eredeti hibája, hogy téves principiumból indul ki. Amint az egyházállamiság, vagyis az Egyháznak az állam feletti abszolut szuppremációja nem bizonyítható, éppen úgy az államegyháziság, vagyis az államnak az Egyház feletti abszolut hatalma sem igazolható jogilag. Mert:

1° Először is az államnak az Egyház feletti abszolut szuppremációja a valóságban sohasem állt fenn.

2° Az állam az Egyház nemzeti határokon belüli területein *de facto* gyakorol ugyan bizonyos felügyelti jogot, éppúgy, mint a közjogi korporációk felett, de a felügyelet nem korlátlan, s inkább bizonyos tilalmakban, mint pozitív követelményekben érvényesül.[60]

Egyébként pedig amikor a pápa konkordátumot köt, nem mint valamely nemzeti keretek között élő hívőközösségnek a feje, hanem az egész világra kiterjedő Egyháznak a feje és képviselője írja alá a szerződést. A pápa ugyanis az illető államtól függetlenül bírja a maga főhatalmát.

3° A konkordátum külső formája teljesen szerződéses-jelleget mutat.

4° A konkordátum stílusa és kifejezésmódja szintén szerződésre utal. Egyébként a konkordátum megkötését hosszas, sokszor évekre nyúló előkészítő tárgyalások és egyezkedések előzik meg, ami szintén azt bizonyítja, hogy kétoldalú megállapodásról van szó.

3. A kontraktuális vagy szerződési elmélet.[61]

Ez az elmélet a két szélsőség — az egyházállamiság és az államegyháziság — között mint közvetítő, a két hatalom koordináltságából, vagyis egymásmellettiségéből és egyenrangúságából indul ki. E nézet szerint a konkordátum kétoldalú szerződés, amely jogilag egyaránt kötelezi mindkét felet.

a) Az egyik szerződő fél a pápa, aki minden állami hatalomtól függetlenül bírja egyházi és világi főhatalmát, s aki a nemzetközi jogszabályok és diplomáciai gyakorlat által elismert nemzetközi jogalanyisággal rendelkezik.

[59] Vö. *Lange-Ronneberg*, i. m. 64—68.

[60] Die erschöpft sich aber in den Verbot von kirchlichen Handlungen, sie äussert sich zum Teil rein negativ. Positive Leistungen kann die staatliche Kirchenhoheit von der Kirche nie erzwingen. — *E. Lange-Ronneberg*, p. 66.

[61] Vö. *Lange—Ronneberg* i. m. 84—134. — *Beste*, Instructio; p. 55.

A pápa nemzetközi jogi személyisége tehát az európai nemzetközi jog szerint vitán felül áll. Ékes bizonyítéka ennek a követküldés és a követfogadás, ill. ennek a joga. Ezenkívül a pápát a többi szuverén hatalom között tiszteleti elsőbbség illeti meg, amelyet mindenki elismer. Ugyanez áll a követeire nézve is a századok óta fennálló nemzetközi gyakorlat, az 1815. évi és a legújabb 1961. évi bécsi szerződés szerint.

Az Egyház azért is független, mert létében, berendezkedésében és igazgatásában az államtól független s nem tőle származtatja jogait. Ezt a függetlenséget kétezer esztendőn keresztül iparkodott magának biztosítani.

Mint Világegyház nem kerülhet függő helyzetbe az egyes államokkal, mert akkor katolicitása és egysége — amelyek pedig lényeges tulajdonságok — megszünne.

Az Egyház tehát semmiképpen sem tekinthető egyszerű korporációnak. Az egyes államok területén belül élő katolikusok nem alkotnak önálló, zárt egyesületet, hanem az egyetemes *Világegyháznak integráns részei,* amelynek feje a minden földi hatalomtól független egyházfő, a pápa.

b) Az állam is önálló és jogilag független, mert a benne megtestesült hatalom maga fölött semmilyen más hatalmat nem ismer. Mindkét hatalom tehát a *maga nemében* a legnagyobb. (Utraque potestas in suo genere est maxima.)

A szerződéselméletet egyébként még a következő bizonyítékok támasztják alá.

1° Maga az elnevezés: *concordia, pax, tractatus, concordatum, conventio,* stb.

2° A külső forma teljesen kimeríti a szerződés összes ismérveit. Nevezetesen a szerződő meghatalmazottjának megnevezése, a hatálybalépés és a ratifikáció pontos lerögzítése.

3° A tartalom szintén a szerződésre vagyis kétoldalú megállapodásra utal. Pl. az 1817. évi konkordátum: „Nos praefatam conventionem cum omnibus suis articulis acceptamus."

4° A konkordátumban mindkét szerződő fél ünnepélyes ígéretet tesz arra, hogy a rendelkezéseket maga és utódai meg fogják tartani, — továbbá arra is, hogy a konkordátum végrehajtása során felmerülő vitákat kölcsönösen megegyezés útján fogják rendezni.

5° A konkordátum előkészítésére rendesen a két hatalom diplomáciai képviselőinek tárgyalása útján kerül sor.

6° A pápák ismételten kijelentették, hogy a konkordátumot ünnepélyes és kétoldalú szerződésnek tekintik.[62]

Ez az elmélet is *négy* alcsoportra osztható:

a) a konkordátum *sui generis* szerződés, amely minden mástól elüt,

b) a konkordátum *interszuverén* jogból ered, amely hasonló a nemzetközi joghoz, de nem az, a nemzetközi és az államszerződés között foglal helyet. *(Bluntschli, Scherer, Bergbohm,* stb.)

c) quasi-internacionális szerződés, amelyet általában a nemzetközi jog szabályoz. *(Friedberg, Richter-Dove, Sägmüller, Vering)*

d) teljesen azonos a nemzetközi szerződésekkel. *(Balve, Bastgen, Bierbaum, Hergenröther, Schneider, Schulte,* stb.)

IV. A konkordátum kihirdetése

1. Régen a konkordátum kihirdetése úgy történt, hogy mindkét fél a megállapodást külön-külön okiratba foglalta: a pápa az egyházi, az uralkodó az állami törvények közé iktatta. (Így publikálták pl. az 1122. évi wormsi konkordátumot.)

2. A XV. században több megállapodást a pápa egyoldalúlag publikált, hivatkozván a kétoldalú megállapodásra. Így publikálta IV. Jenő pápa 1447-ben több német fejedelemmel kötött konkordátumot.

3. Legújabban a pápa és államfő együttesen szövegezett ünnepélyes okiratba foglalják a megállapodást, amely a kongordátum szerződés jellegét is kétségkívül igazolja.

V. A konkordátum kötelező ereje.

Minden konkordátumban *három* részt különböztethetünk meg:

a) maga a konvenció, amely az Egyház és állam között létesül; ez a magas szerződő feleket kötelezi csupán.

[62] *a)* XIII. Leo, Immortale Dei kezdetű 1885. nov. 1-én kelt enciklikájában ezeket mondja: „Si qua vero in republica suum Ecclesia jus teneat publiceque inter utramque potestatem *pactio aliqua* facta sit... Cum ecclesia postulet, ut obligata sibi fides integre religioseque salvetur." (Archiv. 55, 306—324.)

b) X. Pius a francia szakadás idején pedig ünnepélyesen reprobálta a konkordátum egyoldalú felbontását: „Ecce autem Respublica pactionem adeo sollemnem et legitimam suo arbitrio rescindit, violandaque religione *pactorum,* nihil quidquam pensi habet, dum sese ab ecclesiae complexu amicitiaque expediat, et insignem Apostolicae Sedi injuriam imponere et *jus gentium frangere*... siquidem nihil tam interest humani convictus et societatis ad secure explicandas rationes populorum mutuas, quam ut *pacta publica sancte inviolateque serventur.*" (Vehementer Nos. 1906. febr. 11. ASS, 99, 12.)

b) lex civilis és lex ecclesiastica, vagyis polgári és egyházi törvény jellegével bír, amely kihirdetés után az érdekelt alattvalókat kötelezi.

c) bizonyos *kiváltságokat,* privilégiumokat is szokott a konkordátum tartalmazni.

Az új egyházi törvénykönyv a már megkötött konkordátumok hatályát továbbra is fenntartja és azokat sem részben, sem egészben nem módosítja. (Derogatio és abrogatio.) (c. 2)

VI. A konkordátum értelmezése és megszűnése.[63]

1. Mivel a konkordátum kétoldalú szerződés, azért egyoldalúlag magyarázni vagy megváltoztatni nem lehet. Rendesen erről a konkordátum maga is kifejezetten intézkedik.

2. Ha a konkordátum végrehajtása fizikailag vagy erkölcsileg lehetetlen, akkor kölcsönösen kell a felmerült kételyeket eloszlatni.

Ha valamelyik fél indokolatlanul megsérti vagy nem tartja meg a megállapodásokat, s így azt megszegi, a másik fél felmondhatja a konkordátumot, amely ezáltal megszűnik.

VII. Magyarország és az 1855. évi osztrák konkordátum.

E konkordátumot, amelyet a császár 1855. november 5-i nyílt parancscsal, a pápa pedig apostoli levéllel hozott nyilvánosságra (Religio 1855. dec. 2.), nálunk latinul az *Acta et Decreta concilii provinciae Colocensis* 1858. (Kiadva Kalocsa, 1864.), magyarul pedig *Zeller* publikálta. (Magyar egyházpolitika, Budapest, 1894.)

Az osztrák konkordátum, amely legalább elvben (ha gyakorlatilag nem is mindenben) elismerte az Egyház szabadságát és függetlenségét, mint *egyházi törvény* Magyarországon is érvényben volt, még az osztrák kormány egyoldalú törvénytelen felmondása után is. (1870. július 30; 1874. május 7.)

A bizonyítékok a következők:

1. Az előkészítő tárgyalásokon a magyar püspöki kar képviseletében résztvett Szcitovszky esztergomi, Kunszt kalocsai és Haulik zágrábi érsek. A magyar püspökök már 1850. aug. 25-i esztergomi konferenciájukon behatóan foglalkoznak az Egyház és állam között felmerült kérdésekkel, többek között azt javasolják, hogy a király a Szentszéktől ráháramlott főkegyúri kiváltságánál fogva a püspököket a prímás és a tartományi püspökök tanácsa után nevezze ki. 1852. jún. 7-i budai értekezletükön pedig 12 pontban foglalják össze a királyhoz intézett memorandumukat. 1853. március 5-én a prímás, a kalocsai és zágrábi érsek feliratukban kiegészítéseket javasolnak a tervbevett konkordátumhoz és hangsúlyozzák, hogy a püspökök kinevezésénél a király kérdezze meg a püspöki kar véleményét.

[63] *Th. Landers,* Der Einfluss der Staatsukzession auf die Rechtslage der kath. Kirche im Sukzessionsgebiet. Hamburg. 1927.

A. Erler, Das Napoleonische Konkordat in Elsass und Lotharingien. AKK. 122 (1942/43.) 237—238.

2. A konkordátum végrehajtásával kapcsolatos birodalmi püspökkari értekezleten, ahol 68 püspök volt jelen, a magyar püspökök is résztvettek 1856 tavaszán Bécsben.

3. A konkordátumot a magyar püspökök körleveleikben kihirdették és ez alkalommal ünnepélyes Tedeumokat tartottak szerte az országban.

4. A konkordátumot az esztergomi és kalocsai tartományi zsinat (1858) elfogadta.

5. A magyar püspöki kar a konkordátumért, amely felszámolta a jozefinizmust, 1858. április 12-én köszönetet mondott a királynak.

Noha az egyházi jog szerint a törvény érvényességéhez nem tartozik hozzá a *receptio*, mégis annak gyakorlati megvalósítását a fentemlített tények a konkordátumra vonatkozólag vitán felül igazolják.

6. A konkordátum, ill. az azt aláíró teljhatalmú meghatalmazottak közötti levélváltások (*Viale Prelà* bécsi nuncius és *Rauscher* bécsi érsek között) magyar kérdésekről is szólnak. (Pl. pesti egyetem, vö. *Mercati* I. 834.; a magyar klérus tizedkárpótlása, *Mercati* I. 841.; a püspökkinevezési királyi okmány szövegének módosítása: *Mercati* I. 840. stb.)

7. Elévülésre sem lehet hivatkozni, mert az ellen IX. Pius pápa 1868. jún. 22-én nyíltan felemelte a szavát.

Nyilván akadtak nálunk a konkordátumnak ellenzői is. *Simor* János ez alkalommal frissen kinevezett győri püspök beiktató latin beszédében erről így emlékezik meg: „Nagyon jól tudom, hogy voltak tisztelendő testvérek, akik a konkordátumot Magyarországon feleslegesnek tartották, sőt akadtak olyanok is, akik egyenesen ártalmasnak vélték. Ezek ügyeink állását teljesen félreismerték... A konkordátum az egyházfegyelem kötelékeit nem feloldotta, hanem szorosabbá tette. Az Egyház kánonjai azt a határvonalat jelölik, melyen nekünk nem szabad túlmenni, nehogy a szabadság szabadossággá fajuljon." (Religio. 1857. júl. 8. 23, 24. lap.)

A bécsi nuncius 1864. szeptember 12-én *Roskoványi* nyitrai püspökhöz írt levelében azt mondja, hogy néhány megyében nem vezették be a konkordátum előírásait, s az iránt érdekl;dik, hogy az ő egyházmegyéjében milyen pontokat nem valósítanak meg. Vö. *Roskoványi*, Monumenta catholica pro independentia Pot. Eccl. Nitriae, 1875. X. köt. nr. 2246, pa. 953. 2246.) A nuncius 1866. februárjában pedig ugyancsak Roskoványihoz írt levelében helyteleníti egyes politikusok ama felfogását, hogy a konkordátum csak azzal a kikötéssel és megszorítással terjeszthető ki Magyarországra, amennyiben az 1848 törvények és változások szellemének megfelel. Hangsúlyozza továbbá azt is, hogy a konkordátum mint *kétoldalú szerződés* kötelező erővel bír megkülönböztetés és megszorítás nélkül Ausztria *minden* tartományában. (*„S. Sedes nunquam sese exorari passura est, ut alicuius Provinciae gratia et favore, vel civilium mutationum causa aliquod vel minimum frustulum ex Concordato decerptum sit, nedum ut illud abrogetur")* — Vö. *Roskoványi*, Monumenta X. 2247 pag. 955.

Mivel alkotmányos monarchiában a konkordátum érvényességéhez a parlament hozzájárulása is szükséges, és mivel az 1867-ben visszaállított magyar alkotmány után a magyar parlament az 1855-ben kötött osztrák konkordátumot nem ratifikálta, az mint *állami törvény*, nálunk sohasem lépett hatályba.

VIII. A konkordátumok sorozata.[64]

A római Szentszék a történelem folyamán az alábbi konkordátumokat kötötte:

1. A sziciliai legátusok jogkörének kérdése. — II. Orbán (1098. júl. 5.) Rogerius grófra ruházza a legátusi hatalmat; II. Paszkál (1117. október 1.) körülírja ezt a hatalmat; XIII. Benedek pedig 1728 aug. 30-án a közben megszüntetett jogot visszaadja a sziciliai monarchiának. (Mercati, I. 1—10.)
2. II. Paszkál és V. Henrik megegyeznek az invesztitúra kérdésében. (1111—1112.) (Mercati, I. 10—18.)
3. Wormsi konkordátum. (1119—1122.) (Mercati, I. 18—19.)
4. IV. Hadrián és I. Vilmos sziciliai király szerződése. (1156.) (Mercati, I. 20—23)
5. III. Sándor pápa és I. Frigyes békéje. (1176.) Mercati, I. 23—31.)
6. III. Kelemen és II. Vilmos sziciliai király szerződése. (1188.) (Mercati, I. 32.)
7. III. Celesztin és Tankréd szicíliai lovag megegyezése. (1192.) (Mercati, I. 32—35.)
8. III. Ince és sziciliai Constancia szerződése. (1198.) (Mercati, I. 35—36.)
9. III. Ince és Fülöp római király vitája. (1203) (Mercati, I. 36—38.)
10. IV. Ottó fogadalma. (1209.) (Mercati, I. 38—39.)
11. II. Frigyes privilégiumai és III. Incével kötött szerződése. (1212—1221.) (Mercati, I. 39—47.)
12. Földnélküli János angol király ígéretei III. Incének. (1212—15.) (Mercati, I. 48—56.)
13. A portugál király és IX. Gergely megegyezése. (1238.) (Mercati, I. 56—59.)
14. Alfonz portugál gróf esküje. (1245.) (Mercati, I. 59—62.)
15. IV. Kelemen meghatározza a Szicíliában I. Károlynak engedélyezett invesztitura feltételeit. (1265.) III. Frigyes ígéretei. (1373.) (Mercati, I. 62—79.)
16. I. Habsburg Rudolf és X. Gergely megállapodása. (1274—75.) (Mercati, I. 81—86.)
17. IV. Honorius megerősíti a II. Károly szicíliai királynak adott konstitúciót, amely a királynak az egyházi ügyekben való hatalmával foglalkozik. (1285.) (Mercati, I. 86—89.)
18. IV. Miklós pápa és Dénes portugál király megegyezése. (1289.) (Mercati, I. 89—93.)
19. IV. Miklós elismeri Dénes portugál király és a nemesek artikulusait. (1289.) (Mercati, I. 94—111.)
20. VIII. Bonifác és Aragóniai Jakab megegyezése a Sardiniai és Korzikai invesztitúra ügyében. (1297.) (Mercati, I. 112—119.)
21. Habsburg Albert ígéretei. (1303.) (Mercati, I. 120—124.)
22. Luxemburgi VII. Henrik ígéretei. (1310.) (Mercati, I. 124—128.)
23. VI. Kelemen és IV. Péter aragóniai király tárgyalásai. (1351.) (Mercati, I. 128—131.)
24. III. Gyula pápa és IV. Péter aragóniai király megállapodásai. (1372.) (Mercati, I. 131—137.)

[64] Vö. *A. Mercati,* Raccolta di Concordati su materie ecclesiastiche tra ea Santa Sede e le autorità civili. I.—II. Tip. Poligl. Vat. 1954.

25. XI. Gergely és III. Edvárd angol király megegyezése. (1375.) (Mercati, I. 137—144.)
26. Konstanzi konkordátum. (1418.) — Megegyezés Spanyolországgal, Franciaországgal, Németországgal és Angliával. (Mercati, I. 144—168.)
27. Konkordátumok a fejedelmekkel. (IV. Jenő megígéri az egyetemes zsinat összehívását; megengedi a germán területen a bázeli zsinat határozatának keresztülvitelét II. Albertnek; különböző rendelkezéseket ad ki a német területek számára.) (1447.) (Mercati, I. 168—177.)
28. Bécsi konkordátum. (1448.) (Mercati, 177—185.)
29. V. Miklós megerősíti V. Alfonz aragóniai király és az egyházi vezetők között létrejött megállapodásokat. (1451.) (Mercati, I. 186—195.)
30. V. Miklós indultuma Lajos szavojai hercegnek. (1452.) — Az indultumot interpretálták: X. Leó. (1515.) VIII. Kelemen.(1595.) XII. Ince. (1700.) XIII. Benedek (1727.) VI. Pius. (1791.) VII. Pius. (1819.) (Mercati, I. 195—273.)
31. IX. Lajos Pragmatica sanctio-ját IV. Sixtus eltörli. (1472.) (Mercati, I. 214—222.)
32. VIII. Ince és Nápolyi Ferdinánd békéje. (1492.) (Mercati, I. 222—233.)
33. X. Leó konkordátuma Franciaországgal. (1516.) (Mercati, I. 233—251.)
34. X. Leó konkordátuma Emmánuel portugál királlyal. (1516.) (Mercati, I. 251—253.)
35. Megegyezés a lengyelekkel a beneficiumok ügyében. (1519—1525.) (Mercati, I. 253—261.)
36. V. Pál megerősíti az egyházi és világi hatóság között létrejött milánói megegyezést. (1615.) (Mercati, I. 262—266.)
37. Megegyezés az egyházi javak kérdésében Csehországgal. (1630.) (Mercati, I. 266—282.)
38. Spanyol konkordátum. (1717.) (Mercati, I. 282—286.)
39. Az egyházi fegyelem Spanyolországban. (XIII. Benedek „Apostolici ministerii" kezdetű bullája.) (1723—1726.) (Mercati, I. 286—297.)
40. XIII. Benedek tanácsa II. Viktor Amadeus szardíniai uralkodónak az egyházi joghatóság kérdésében. (1727.) (Mercati, I. 301—309.)
41. Konkordátum II. Viktor Amadeus szardíniai királlyal. (1727.) (Mercati, I. 310—311.)
42. Konkordátum a lengyelországi apátságokról. (1736—37.) (Mercati, I. 311—321.)
43. Konkordátum Spanyolországgal. (1737.) (Mercati, I. 321—327.)
44. Konkordátum Portugáliával. (1737.) (Mercati, I. 328—330.)
45. Konkordátum a szardíniai királlyal az egyházi javakról. (1741.) (Mercati, I. 335—337.)
46. Konkordátum a szardíniai királlyal javadalmi ügyekben. (1741.) (Mercati, I. 335—37.)
47. Konkordátum Nápollyal. (1741.) (Mercati, I. 338—364.)
48. XIV. Benedek instrukciója az egyházi személyek kiváltságai és a jurisdikció kérdésében Szardíniában. (1742.) (Mercati, I. 364—405.)
49. Konkordátum Portugáliával a penziók összetételéről. (1745.) (Mercati, I. 405—409.)
50. XIV. Benedek és III. Károly Emmánuel szardíniai király közötti megegyezés. (1750.) (Mercati, I. 410—413.)
51. XIV. Benedek megerősíti az aquilejai pátriárka ügyében Mária Terézia és a velencei doge megegyezését. (1751.) (Mercati, I. 413—422.)
52. Konkordátum XIV. Benedek és VI. Ferdinánd spanyol király között. (1753.) (Mercati, I. 422—437.)

53. XIV. Benedek hozzájárul a szardíniai király uralmának kiterjesztéséhez. (1753.) (Mercati, I. 437—440.)
54. XIV. Benedek és Mária Terézia konkordátuma a milánói hercegség ügyében. (1757.) (Mercati, I. 440—443.)
55. XIII. Kelemen megerősíti a cagliari érsek és a Szent Mór rend megegyezését. (1758.) (Mercati, I. 443—453.)
56. Megegyezés a bajorokkal az egyháziak kiváltságairól, (1758.) (Mercati, I. 454—457.)
57. A királyi hatalom egyházi ügyekben való jogának körülhatárolása Portugáliában. (1759.) (Mercati, 457—459.)
58. Instrukció a szardíniai egyházi kormányzásról. (1761.) (Mercati, I. 459—467.)
59. Megegyezés a spanyol nuncius fakultásairól. (1766.) (Mercati, I. 467—473.)
60. XIII. Kelemen megerősíti a szardíniai király és a novarai püspök megegyezését. (1767.) (Mercati, I. 473—482.)
61. Megegyezés a spanyolországi nuncius bírósága ügyében. (1771.) (Mercati, I. 484—487.)
62. A menedékjog Spanyolországban. (1772.) (Mercati, I. 487—492.)
63. VI. Pius approbálja a Grenoble-i püspök és a Szent Mihály apátság megegyezését. (1773.) (Mercati, I. 493—504.)
64. Konkordátum Belgiummal. (1776.) (Mercati, I. 505—509.)
65. Konkordátum VI. Pius és Mária portugál királynő között. (1778.) (Mercati, I. 509—511.)
66. A liszaboni könyv-vizsgáló bíróság létrehozása. (1780.) (Mercati, I. 511—514.)
67. Konkordátum VI. Pius és II. József között. (1784.) (Mercati, I. 514—515.)
68. VI. Pius, III. Viktor Amadeus és IV. Károly Emáneul jogáról az egyházi javak területén. (1794—1797.) (Mercati, I. 516—527.)
69. A pármai Misericodia-kórház alapítása. (1795—1796.) (Mercati, I. 527—530.)
70. Egyházi rendelkezések Korzika területére. (1795.) (Mercati, I. 531—536.)
71. Károly Teodor bajor herceg és a berchtesgadeni prépostság közötti megállapodás megerősítése. (1796.) (Mercati, I. 536—38.)
72. Rendelkezések az oroszországi latinszertartású egyházmegyék részére. (1798.) (Mercati, I. 538—559.)
73. A spanyol és amerikai püspökök felhatalmazása kegyes intézmények javainak elidegenítésére. (1799.) (Mercati, I. 559—560.)
74. VII. Pius konkordátuma a Francia Köztársasággal. (1801.) (Mercati, 561—565.)
75. VII. Pius konkordátuma az Itáliai Köztársasággal. (1803.) (Mercati, I. 565—572.)
76. Előírások a spanyolországi szerzetesrendek kormányozására. (1804.) (Mercati, I. 573—579.)
77. VII. Pius és Napoleon Fontaineblau-i konkordátuma. (1813.) (Mercati, I. 579—585.)
78. Konkordátum Toszkánával a szerzetesrendek visszaállításáról. (1815.) (Mercati, I. 585—590.)
79. VII. Pius konkordátuma Miksa József bajor királlyal. (1817.) (Mercati, I. 591—597.)
80. VII. Pius konkordátuma XVIII. Lajos francia királlyal. (1817.) (Mercati, I. 597—601.)

81. A piemonti egyházmegye új határai. (1817.) (Mercati, I. 601—619.)
82. Konkordátum VII. Pius és I. Ferdinánd szicíliai király között. (1818.) (Mercati, I. 620—637.)
83. A lengyel egyházmegyék új határai. (1818.) (Mercati, I. 638—648.)
84. A porosz egyházmegyék új határai. (1821.) (Mercati, I. 648—665.)
85. A Felső-Rajna-vidéki egyházmegyék új határai. (1821.) (Mercati, I. 667—676.)
86. A franciaországi egyházmegyék új határai. (1822.) (Mercati, I. 677—688.)
87. A hannoveri hercegség területén lévő egyházmegyék határai. (1824.) (Mercati, I. 689—696.)
88. XII. Leó megegyezése a Lucca-i hercegi házzal az egyházi javak kormányzásáról. (1826.) (Mercati, I. 697—700.)
89. A püspökválasztás szabályai a Felső-Rajna vidékén. (1827.) (Mercati, I. 700—703.)
90. XII. Leó és I. Vilmos belga király konkordátuma. (1827.) (Mercati, I. 704—710.)
91. Megegyezés a svájci kantonokkal. (1828—1830.) (Mercati, I. 711—724.)
92. XVI. Gergely és II. Ferdinánd nápolyi király konkordátuma. (1834.) (Mercati, I. 724—725.)
93. Instrukció a szardíniai püspökök számára a plébániák kormányzásáról. (1836.) (Mercati, I. 724—736.)
94. Megegyezés a szardíniai királlyal a személyi sérthetetlenségről. (1841.) (Mercati, I. 736—738.)
95. XVI. Gergely és IV. Ferenc modenai herceg megegyezése az egyházi javakról. (1841—1851.) (Mercati, I. 739—747.)
96. A San-Galleni püspökség visszaállítása. (1845.) (Mercati, I. 747—750.)
97. Konkordátum IX. Pius és I. Miklós orosz cár között. (1847.) (Mercati, I. 751—765.)
98. Konkordátum IX. Pius és II. Lipót toszkániai nagyherceg között. (1848—1851.) (Mercati, I. 765—769.)
99. Konkordátum IX. Pius és II. Izabella spanyol királynő között. (1851.) (Mercati, I. 770—799.)
100. Konkordátum IX. Pius és a Costaria Köztársaság között. (1852.) (Mercati, I. 800—809.)
10.1 Konkordátum IX. Pius és Guatemala között. (1852.) (Mercati, I. 810—821.)
102. Konkordátum IX. Pius és I. Ferenc József között. (1855.) (Mercati, I. 821—844.)
103. Konkordátum IX. Pius és V. Péter portugál király között az indiai gyarmatok ügyében. (1857.) (Mercati, I. 844—852.)
104. Konkordátum IX. Pius és I. Vilmos Würtemberg-i király között. (1857.) (Mercati, I. 853—875.)
105. Megegyezés IX. Pius és V. Ferenc modenai herceg között. (1857.) — (Mercati, I. 876—880.)
106. Konkordátum IX. Pius és Frigyes badeni nagyherceg között. (1859.) (Mercati, I. 880—920.)
107. Konkordátum IX. Pius és II. Izabella spanyol királyné között. (1859.) (Mercati, I. 920—929.)
108. Konkordátum IX. Pius és a Haiti Köztársaság között. (1860.) (Mercati, I. 929—935.)
109. Konkordátum IX. Pius és a Hondurasi Köztársaság között. (1861.) (Mercati, I. 936—947.)

110. Konkordátum IX. Pius és a Nicaraguai Köztársaság között. (1861.) (Mercati, I. 948—959.)
111. Konkordátum IX. Pius és a S. Salvador Köztársaság között. (1862.) (Mercati, I. 960—970.)
112. Konkordátum IX. Pius és a Venezuelai Köztársaság között. (1862.) (Mercati, I. 971—983.)
113. Konkordátum IX. Pius és az Equatori Köztársaság között. (1862.) (Mercati, I. 983—999.)
114. Egyházmegyei határok rendezése Svájcban. (1869.) (Mercati, I. 1000.)
115. Az Equator-ral kötött konkordátum új formája. (1881.) (Mercati, I. 1001—1013.)
116. Megegyezés a Szentszék és az Osztrák—Magyar monarchia között a bosznia—hercegovinai területek egyházi ügyeinek kérdésében. (1881.) (Mercati, I. 1014—1015.)
117. Megegyezés a Szentszék és Oroszország között a sürgető kérdésekben. (1882.) (Mercati, I. 1016—1018.)
118. Konkordátum a Guatemalai Köztársasággal. (1884.) (Mercati, I. 1018—1020.)
119. Megegyezés a svájci kantonokkal. (1884—1888.) (Mercati, I. 1021—1027.)
120. Megegyezés a bázeli egyházmegye szabályszerű kormányzásáról. (1884.) (Mercati, I. 1027—1029.)
121. Konkordátum XIII. Leó és I. Lajos portugál király között a keletindiai gyarmatok ügyében. (1886.) (Mercati, I. 1029—1048.)
122. Megegyezés XIII. Leó és I. Fülöp montenegrói herceg között. (1886.) (Mercati, I. 1048—1050.)
123. Megegyezés a Szentszék és a Francia Köztársaság kormánya között. (1886.) (Mercati, I. 1050—1051.)
124. Konkordátum a Kolumbiai Köztársasággal. (1887—1893.) (Mercati, I. 1051—1069.)
125. Megállapodás a Málta szigetét érintő kérdésekről. (1890.) (Mercati, I. 1069—1079.)
126. Konkordátum az Equatori Köztársasággal a tized helyettesítéséről. (1890.) (Mercati, I. 1079—188.)
127. Megállapodás a karthágói egyházmegye rendszeres kormányzásáról a francia kormánnyal. (1893.) (Mercati, I. 1088—1089.)
128. Konkordátum a strassburgi egyetem teológiai fakultásának felállításáról. (1902. dec. 5.) (Mercati, I. 1090—1091.)
129. Megállapodás X. Pius és XIII. Alfonz spanyol király között a szerzetesrendek ügyében. (1904.) (Mercati, I. 1091—1094.)
130. Előzetes megállapodások az 1851. spanyol konkordátum módosításához. (1901. júl. 12.) (Mercati, I. 1094—1095.)
131. Konkordátum a Kongói katolikus missziókról. (1906. május 26.) (Mercati, I. 1096—1097.)
132. Megállapodás Lengyelország oroszországi részén lévő teológiák tanulmányi rendjéről. (1907. júl. 22.) (Mercati, I. 1097—1099.)
133. Konkordátum X. Pius és I. Péter szerb király között. (1914. június 24.) (Mercati, II. 1110—1103.)
134. Megegyezés a Kolumbiai Köztársasággal az 1887. évi konkordátum 25. artikulusának alkalmazásáról. (1918—1951.) (Mercati, II. 1—5.)
135. Konkordátum Lettországgal. (1922. május 30.) (Mercati, II. 6—10.)
136. Megegyezés Kolumbiával a 17. artikulus értelmezéséről. (1923—1924.) (Mercati, II. 10—18.)

137. Konkordátum Bajorországgal. (1924. márc. 29.) Mercati, II. 18—30.)
138. Konkordátum Lengyelországgal. (1925. febr. 10.) (Mercati, II. 30—40.)
139. Új egyházmegyei rendezés Litvánia számára. (1926. ápr. 4.) (Mercati, II. 40—42.)
140. Megegyezés Franciaországgal a liturgikus előjogokról. (1926. dec. 4.) (Mercati, II. 42—45.)
141. Konkordátum Romániával. (1927. május 10.) (Mercati, II. 45—60.)
142. Konkordátum Litvániával. (1927. szept. 27.) (Mercati, II. 60—66.)
143. „Modus vivendi" Csehszlovákiával. (1927. szept. 17.) (Mercati, II. 67—68.)
144. Megállapodás Portugáliával a kelet-indiai kérdésekben. (1928—29.) (Mercati, II. 68—75.)
145. Megállapodás a Kolumbiai Köztársasággal a missziók ügyében. (1928—1953.) (Mercati, II. 75—83.)
146. Szerződés és konkordátum Itáliával. (1929. febr. 11.) (Mercati, II. 84—103.)
147. Megállapodás Itáliával a szerződésről és konkordátumról. (1932—1948.) (Mercati, II. 104—133.)
148. Konkordátum Poroszországgal. (1929. ápr. 14.) (Mercati, II. 133—148.)
149. Konkordátum Badennel. (1932. okt. 12.) (Mercati, II. 148—160.)
150. Konkordátum Ausztriával. (1933. jún. 5.) Mercati, II. 160—184.)
151. Konkordátum Németországgal. (1933. júl. 20.) (Mercati, II. 185—202.)
152. A konkordátum aláírása Jugoszláviával. (1935. július 25.) (Mercati, II. 202—216.)
153. „Modus vivendi" és megegyezések az Equatori Köztársasággal. (1937. július 24.) (Mercati, II. 217—222.)
154. Megjegyzések és kiegészítések az Itáliával kötött konkordátumhoz a rodi főegyházmegye ügyében. (1938.) (Mercati, II. 223—224.)
155. Megegyezés a Haiti Köztársasággal az egyházi javakról. (1940.) (Mercati, II. 224—231.)
156. Konkordátum és megállapodás Portugáliával a missziók ügyében. (1940.) (Mercati, II. 232—250.)
157. Megállapodás Spanyolországgal. (1941. jún. 7.) (Mercati, II. 251—252.)
158. Megállapodás Spanyolországgal. (1946. (júl. 16.) (Mercati, II. 252—255.)
159. Megállapodás Spanyolországgal. (1946. (dec. 8.) (Mercati, II. 255—261.)
160. Megegyezés Portugáliával. (1950. júl. 18.) (Mercati, II. 261—264.)
161. Megállapodás Spanyolországgal a tábori papok joghatóságáról és a hadseregben viselt tisztségükről. (1950. aug. 5.) (Mercati, II. 265—269.)
162. Megegyezés Itáliával a vatikáni rádió ügyében. (1951. aug. 5.) (Mercati, II. 269—271.)
163. Konkordátum Spanyolországgal. (1953. aug. 27.) (Mercati, II. 271—294.)
164. Konkordátum a Dominikai Köztársasággal. (1954. jún. 16.) (Mercati, II. 295—312.)
165. Megállapodás Bolíviával a missiók ügyében (1956. dec. 4., hatálybalépett: 1958. febr. 1. Vö. Monitor eccl. 1958., 585—600.)

III. fejezet:

A KÁNONI JOG NEM ÍROTT FORRÁSAI

(Ide sorozzuk a szenthagyományt és a szokásjogot.)

65. § A Szenthagyomány

Az Egyház alapításának alapokmánya a Szentírás és Szenthagyomány, amelyet maga az Egyház hitelesen magyaráz. Mindkettő egyben az egyházi jognak megismerési forrása is. Az egyházi jognak legnemesebb része az isteni jog (ius divinum), azok a törvények és intézmények, amelyek Krisztustól, mint isteni alapítótól származnak. Az isteni törvényhozóakarat kétféleképpen nyilvánul meg: vagy a *természettörvény* által, amelyet az emberi értelem a teremtett dolgok természetéből az ész világánál felismer; vagy *pozitív* kinyilatkoztatás által, amely a Szentírásban és a Szenthagyományban van lerögzítve.

1. A Szentíráson kívül tehát a Szenthagyomány is a kinyilatkoztatás fontos forrása és mint ilyen, mind a theológia dogmatica, mind pedig a kánoni jog számára igen jelentős. A trienti zsinat hangsúlyozza: „... perspiciensque hanc veritatem et disciplinam contineri in libris scriptis et *sine scripto traditionibus* quae ab ipsius Christi ore ab Apostolis acceptae, aut ab ipsis Apostolis Spiritu Sancto dictante quasi per manus traditae ad nos usque pervenerunt...") Sess. IV. decr. de Symbolo. Denz. 783.)

2. A hagyomány a Szentíráshoz való vonatkozásban lehet:

Traditio inhaesiva, mely a Szentírásban biztosan előadott tant tartalmaz;

Traditio declarativa, amely a Szentírásban homályosan és implicite meglevő tant ad elő;

Traditio constitutiva, vagy sensu stricto, amely a Szentírásban nem szereplő tant ad elő, de amely a csalatkozhatatlan tanítóhivatalnak felügyelete mellett származott át hozzánk.

3. Meg kell különböztetni magát a tradiciót, helyesebben a tradició által átadott tant ama dokumentumoktól, amelyek azt tartalmazzák.

4. A jogtörténetben a helyes út a középút, amely az egyes joggyűjtemények kutatásánál mind a Szentírást, mind pedig a tradíciót figyelembe veszi.

66. § A szokásjog (c. 25—30.)[65]

I. Fogalom, felosztás.

1. *Fogalom.*

Minden közösségben a jognak elindulása, elsődleges formája a szokásjog, amelyet íratlan jognak is nevezünk. Amikor az előfeltételek megvannak az írott törvény kifejlődéséhez, a szokásjog háttérbe kerül és helyét a törvényjog, az írott jog foglalja el.

Szokásjognak mondjuk az emberek cselekedeteinek azonos, egybehangzó, huzamos időn át tartó ismétlődését, (mos consuetudo), illetve *a törvényhozó valamelyes beleegyezésével huzamos, egyenletes gyakorlat útján kialakult iratlan jogot.* (consuetudo iuris.)

A szokásjog tehát ama szabályok összessége, amelyeket bizonyos közösség tagjai határozott intézkedés nélkül egyöntetű cselekedetek folytonos ismétlése által, a törvénybehozó valamelyes beleegyezésével, önmaguktól létesítenek.

2. *Felosztás.*

A szokásjog lehet:

1. *általános,* egyetemes (universalis) és *részleges* (particularis).

2. *Törvénypótló* (consuetudo praeter legem) amely a törvény által nem szabályozott területen hosszas gyakorlat által kialakult jogszabály; vagy törvényalkotó, *törvényrontó* (consuetudo contra legem), amely valamely törvényt nem gyakorlás útján vagy ellenkező szokás által érvénytelenít; és végül *törvényszerinti,* (consuetudo secundum legem), amely a már fennálló törvényt megerősíti, illetve magyarázza, Kétes és bizonytalan törvény értelmére vonatkozólag e szokásjog döntő jelentőségű. Innen az axióma: „Consuetudo est optima legum interpres." (c. 29.)

3. consuetudo *praescripta* (c. facti), amikor nincs meg a törvényhozó beleegyezése; és consuetudo *non-praescripta* (c. iuris), amikor a törvényhozó beleegyezése is megvan.

[65] *Van Hove,* De legibus, p. 58 skk. — *Eichmann—Mörsdorf,* I. 82. *Michiels,* I. 102—118. — *R. Wehrle,* De la coutume dans le droit canonique. Paris. 1928. — *J. Frunner,* Die Gewohnheit als kirchliche Rechtsquelle. Wien. 1932. — *M. J. Guilfoyle,* Custom (Dissz.) Washington. 1937. — *A. Villien,* De consuetudine praeter legem. Jus Pont. 16 § 1936/152—156. — *Flumene,* Consuetudine nel suo valore. guiridico. Sassari. 1925. — *Van Hove,* De consuetudine. Malines. 1933.

4. *rendes* jogszokás (c. ordinaria): 40 év; *100 éves* jogszokás (c. centennaria); és *emberemlékezetet meghaladó* jogszokás (c. immemorabilis.)

II. A szokásjog keletkezésének feltételei.

1. *A szokásjog megfelelő alannyal kell, hogy rendelkezzék.* Csak lyan közület (communitas) vezethet be szokásjogot, amely legalább-is a törvény befogadására alkalmas. (c. 26.) Hogy milyen, vagy melyik közösség minősítendő ilyen közösségnek, erősen vitatott kérdés.

A középkorban feltétel volt, hogy csak olyan közösség lehetett szokásjog alanya, amely törvényalkotási hatalommal is rendelekezett. Az új kódex e követelménytől elállt, és *negatíve* csak annyit kíván meg, hogy a közület a törvény *befogadására* képes legyen.

Szükség van ilyen közösségre, mivel a szokásjognak törvényereje van, másrészt *elégséges* ilyen közösség és nincs szükség törvényalkotói hatalomra, mivel a szokásjog kötelező erejét a törvényhozó akaratából, nem pedig a nép hatalmából meríti.

Eme közület megállapításánál a *felső határ* olyan közösség, amelynek élén törvényhozó hatalommal rendelkező hatóság áll (egyházmegye, szerzet, provincia), az alsó határ pedig a magánközületek, amelyeket *potestas oeconomica*-val kormányoznak. Pl. egy család. Ez utóbbiak valójában nem vezetnek be szokásjogot.

A közbeeső közületekről még most is élénk vita folyik a kanonisták között.[66]

2. *ésszerű*, (rationabilis, honesta, iusta) vagyis sem a természeti, sem a tételes isteni joggal nem jöhet ellentétbe. Mind az a szokás, amelyet a kódex elvet, *ipso facto* ésszerűtlennek tekintendő. (c. 27. ° 2.)

3. *törvényes elévülés* (legitime praescripta.): a közület által végzett cselekmények gyakoriak, nyilvánosak, szabadok és együntetűek legyenek és legalább *negyven* éven át tartsanak.

[66] A vélemények nagyon *eltérőek:*

a) egyesek olyan közösséget vesznek fel, ahol megvan valamely állandóság (stabilitas, perpetuitas) — Így: *Toso*, I. 8. — *Veermersch—Creusen*, I, nr. 109.

b) mások az egyházi jogi személyeket *(Augustine—Hilling)*,

c) mások a tökéletes társaságokat sorozzák ide; ahol ti. megvan a tökéletes kormányzás. *Van Hove* e véleményét fogadja el *Michiels* is. (i. m. p. 169. sk. — Csak olyan közösség sorozható ide, amelyre alkalmazhatók a törvény specifikus elemei: a közösség vagy személyek együttese (coetus personarum), a közhatalomtól kapja létét vagy megerősítését, amely mint subaltern lép a valóban törvényhozó hatalommal bíró közösségbe (ha pot. dominativa-val bír).

A *törvény-pótló* jogszokás létrejöttéhez (consuetudo praeter legem) szükséges,

a) hogy a közösség nagyobb része tudatosan végezze a cselekményeket;

b) azzal a szándékkal, hogy magát kötelezze vagy bizonyos kötelezettség alól szabaddá tegye;

c) ez az állapot megszakítás nélkül *negyven* éven keresztül tartson.

A törvényes elévülés bizonyítása: vagy közokiratal, vagy hiteltérdemlő magánirattal vagy szavahihető tanúkkal történik. A *cons. facti*, amelyet a törvényhozó sem hallgatólagosan, sem kifejezetten meg nem erősített, a *consensus legalis* révén törvényerőt nyer, mivel az alattvalók számára megszakítás nélkül 40, 100 év vagy emberemlékezetet meghaladó idő óta hatályban van. (c. 35.)

Megszakad az elévülés

a) ha a közület tudatosan vagy szabadon, hacsak egyszer is, a consuetudoval ellentétes cselekedetet művel; megszűnik ugyanis az önkötelezés szándéka. (c. 35)

b) ha a felettes hatóság *kifejezetten* helyteleníti az alattvalók által bevezetett szokást.

4. *A törvényhozó beleegyezése*[67]

a) A szokásjog létesüléséhez azért szükséges az egyházi hatóság beleegyezése, mert az Egyház alkotmánya szerint törvényhozó hatalma csak a hierarchiának van az Egyházban.

A szokásjog a törvényerőt kizárólagosan a felettes hatóságok hozzájárulásából meríti (c. 25).

A beleegyezés lehet vagy *kifejezett* (expressus) vagy *hallgatólagos (tacitus)*, amikor a törvényhozónak tudomása van az ilyen gyakorlatról, de nem mond ellene, és végül *legalis*, amikor előzetesen jogszabállyal állapítja meg a szokásjog feltételeit.

b) *Hiányzik* a törvényhozó beleegyezése és így a szokásjog kötelező ereje, ha

1. azt a törvényhozó helyteleníti, vagy ésszerűtlennek nyilvánítja;

2. ha a törvényben előírt praescriptio-időköz nem teljesül (40. év).

III. A szokásjog hatálya

Mivel a szokásjog a törvényhozó akaratából ered, azért az előző törvényeket hatályon kívül helyezheti, de nincs nagyobb hatalma,

[67] *A. Van Hove*, De requisito consensu legislatoris in iure consuetudinario. Jus Pontif. 12 (1932) 18—29. — *L. Kontor*, Die bischöfliche Jurisdiktion und das Gewohnheitsrecht. AKK. 118 (1928) 479—489.

mint a törvényhozónak. Éppen ezért nem módosíthatja sem a tételes, sem pedig a természeti isteni törvényt.

Ellenkező törvény vagy szokásjog az előző szokást is leronthatja.

1. *A törvény-szerinti* szokásjog nem más, mint magának a törvénynek a megtartása, magyarázása: innen a jogi axióma: „consuetudo est optima legum interpres (c. 29)", vagyis a legjobb törvénymagyarázás maga a szokás.

Reg. Jur. 45 in VI.: „Inspicimus in obscuris quod est verisimilius vel quod plerumque fieri *consuevit.*" Kettős hatás:

a) a biztos törvényt még jobban megszilárdítja;

b) a homályos és kétes törvényt meghatározza és deklarálja.

2. A *törvénypótló* szokásjog elméletileg ugyanolyan hatással bír, mint maga a törvény, hacsak más intézkedés vagy törvény nincsen. — A jus vigenshez hozzáad valamit, amely vagy parancsoló, tiltó, inhabilitáló, irritáló vagy poenalis jellegű (c. 983). A szokás nem hozhat be sem új irregularitást, sem új házassági akadályt. (c. 2041.)

3. A *törvényrontó* szokásjog az előző törvényt részben vagy egészben hatályon kívül helyezi. Nem kell hozzá *bona fides;* akár jóhiszeműleg, akár rosszhiszeműleg történik, mindegy; fő, hogy magát a közösséget akarja kötelezni vagy mentesíteni.

Ez a klauzula *„non obstante consuetudine"* az emberemlékezetet felülmúló és száz éves jogszokást nem érinti. Ez a záradék pedig: *„exclusa qualibet consuetudine"* (in futurum), önmagában nem teszi hatálytalanná a keletkező jogszokásokat, hanem pusztán figyelmeztetésnek számít.

IV. A szokásjog megszűnése. (c. 30.)

A törvénypótló és törvényrontó szokásjog megszűnik:

1. *ellenkező törvény* vagy szokás révén. (c. 5., 27., 28., 30.) Az egyetemes szokásjogot az ellenkező törvény hatályon kívül helyezi még akkor is, ha a törvény a szokásról kifejezetten nem tesz említést.

2. A partikuláris szokásjogot az ellenkező törvény csak abban az esetben szünteti meg, ha erről kifejezetten említést tesz (c. 30.).

3. Ellenkező törvény a százéves vagy emberemlékezetet meghaladó szokást csak akkor szünteti meg, ha erről kifejezetten intézkedik. (c. 36.)

4. A kódex mindazokat az egyetemes és partikuláris szokásokat, amelyek a kódexszel ellentétben vannak, hatályon kívül helyezi. Ezeket kifejezetten is helyteleníti, s mint jogi tévedések (corruptelae iuris) kiigazításra szorulnak.

5.A százéves és emberemlékezetet meghaladó törvényellenes szokások továbbra is érvényben maradhatnak, ha a helyi főpásztorok

úgy látják, hogy a személyek és helyi körülmények figyelembevételével tapintatosan azokat megszüntetni nem lehet. (c. 5.) Ezeket a szokásokat a kódex csak *tűri.*

A tűrés (tolerancia) jogos okból annak a megengedése, amit egyébként a jog nem engedne meg, vagyis eltűrése annak, hogy nagyobb bajok elkerülése végett valaki a törvényt büntetlenül ne tartsa meg. Tehát itt sem approbatio-ról, sem licentia-ról, sem dispensatioról, sem dissimulatio-ról szó nincs. Elégséges, hogy az ordinárius tudva és akarva nem mond ellen az ilyen szokásnak.

A kódexnek a szándéka az, hogy az ilyen szokásjogok is megszűnjenek. Tehát az ordinárius azoknak jogerőt nem tulajdoníthat, mivel az egyetemes jog ellen szóló szokások hatalmán kívül esnek. Egyedüli joga *tűrni,* megengedni, hogy a szokások, mint partikuláris szokások továbbra is érvényben maradjanak.

Az ordinárius elnevezés itt a kiváltságolt klerikusi szerzetesek előljáróit is jelenti. (c. 198. § 2.)

Az *emberemlékezetet* meghaladó szokás az, amelynek kezdetéről nincs visszaemlékezés. A kortársak az ellenkezőjét sohasem látták, sem elődjeiktől nem hallottak erről.

Az *évszázados* szokás az, amely legalább 100 éve van gyakorlatban. A kánonban az *et* kötőszó disjunctive veendő, vagyis *aut* értelemben.

Egyéb jogellenes szokások hatályukat vesztik.

A *törvényszerinti* szokásokról a kódex nem szól. Valószínűleg akár egyetemesek, akár részlegesek, továbbra is hatályban maradnak, tekintettel arra, hogy a törvény a törvényellenes szokások közül is egyeseket megszüntet, másokat megtart.

III. rész

AZ ALANYI JOGOK

I. fejezet

JOGALANYOK

Előzőekben a tárgyi jogról szóltunk. Ennek a tárgyi jognak konkrét esetben való alkalmazása révén jön létre az *alanyi jog (ius subiectivum)*, amely képességet ad valamely meghatározott cselekvésre vagy magatartásra. Más oldalról ezzel szemben áll a kötelességszerű magatartás. Jog és kötelesség ugyanis viszonypárok.

Az alanyi jogok alkalmazása szükségképpen jogviszonyt hoz létre két vagy több személy között.

A jogviszony olyan életviszony, amely jogszabályozás alá esik. Minden jogviszonynál megkülönböztetjük a jogviszony *alanyát*, a jogviszony *tárgyát vagy anyagát*, amelyen a jogszabályozás alá eső életviszonyt értjük, és végül a jogviszony *okát*, amely a jogviszonyt létrehozza, megváltoztatja, illetve megszünteti. Most a jogviszony alanyáról, a jogalanyról és a jogi tényekről, illetve jogügyletekről szólunk részletesebben.

67. § A jogalany (c. 87—89.)[1]

A jogviszony alanyai azok a lények, akik között a jogviszony fennáll. Minden jogviszonyban legalább *két* jogalany szerepel. Lény és dolog között csak tényleges viszony állhat fenn, de nem jogviszony.

[1] *S. Schlossmann*, Persona und Prosópon im Recht und im christlichen Dogma. Leipzig. 1906. — *H. Rheinfelder*, Das Wort „Persona" Halle. 1928. — *C. Piontek*, De acephalis in jure canonico. Jus Pontif. 13 (1933) 25—41.; 14 (1934) 194—215.; 284—294.; 15 (1935) 56—63, 204—208.; 17 (1937) 64—82.

Jogviszony alanya csak olyan lény lehet, aki megfelelő tudattal és akarati képességgel rendelkezik. Az ilyen tulajdonságokkal felruházott lényt *személynek* nevezzük.

A személy kétféle: *természetes és jogi személy.*

I. TERMÉSZETES VAGY FIZIKAI SZEMÉLY

Természetes, fizikai személy az ember.

Ezzel kapcsolatosan több fogalmat kell megkülönböztetni.

1. *Az egyházi személyiség,* (persona,) abszolút fogalomként jelentkezik s egyedül és kizárólagosan az érvényesen felvett vízkeresztség által nyerhető el. (c. 87.)

A kereszteletlen sem jogok sem kötelességek alanya nem lehet az Egyházban. — Minthogy az egyházi tagság is csupán a keresztség által szerezhető meg, az Egyházban a jogi személyiség és az egyházi tagság voltaképp egybeesik.

2. *Jogképesség*[2] (potenciális jogalanyiság).

A jogalanyként szereplő személynek azt a lehetőségét, amelynél fogva meghatározott jogokat gyakorolhat, jogképességnek nevezzük. Ez — szemben az abszolút fogalomként jelentkező személyiséggel, inkább *relatív* fogalom, amely tágítható és szűkíthető; pl. a kor, nem stb. figyelembevételével.

3. *Cselekvőképesség (aktuális jogalanyiság);*[3] a személynek az a képessége, amelynél fogva ténylegesen jogokat gyakorolhat. Ez az *aktuális* jogalanyiság.

[2] Az új magyar *Polgári Törvénykönyv* szerint (Vö. A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása, Budapest, 1959. A továbbiakban ezt idézzük) *minden ember* jogképes, vagyis jogai és kötelességei lehetnek (*8.* §). Mivel a jogképesség általános, feltétlen és egyenlő, ebből következik, a jogképesség terjedelme szempontjából nincs különbség ember és ember között: életkorra, nemre, nemzetiséghez vagy felekezethez való tartozásra való tekintet nélkül. (8. § 2. bek.)

E felsorolás azonban nem kimerítő, mivel a miniszteri indoklás szerint a jogképesség egyenlőségének minden más kifejezetten fel nem sorolt vonatkozásban is érvényesülnie kell. (29. lap.)

A jogképesség az embert, ha élveszületik, *fogamzásának időpontjától* illeti meg. Ez pedig a születéstől visszafelé számított háromszázadik nap. Lehet azonban bizonyítani, hogy a fogamzás előbb vagy később történt.

Az érvényes magyar jog szerint háromféle jogalany van: az *ember,* az *állam* és a *jogi személy.*

[3] Cselekvőképesség a *Magyar Polgári Törvénykönyv* szerint:

Mivel általában aki jogképes, cselekvőképességgel is bír, a törvény negatíve szól e kérdésről és a korlátokat ismerteti:

Cselekvőképességgel csak olyan személy bír, akiben a cselekvésekhez általában és a joghatású cselekményekhez különösen is szükséges képességek is — tudat, akaratképesség, stb. — megvannak.

A cselekvőképességet *korlátozhatja*, módosíthatja, illetőleg kizárhatja különböző körülmény: ilyen pl. a kor, a nem, a rokoni és sógori kapcsolat, rítus, hely, idő, stb. Ezekről külön-külön is kell szólnunk.

4. *Vétőképesség*, az a képesség, amely szerint a jogellenes cselekmények miatt a jogalany felelősségre vonható.

II. A CSELEKVŐKÉPESSÉG MEGHATÁROZÓI

1. Az életkor befolyása a cselekvőképességre

A természetes személyeknél az életkornak nagy jelentősége van, mert a korral az ember testi és szellemi, valamint az erkölcsi fejlődése szoros összefüggésben van.

Mindaz cselekvőképes, akinek a törvény cselekvőképességét nem korlátozza, vagy abból nem zárja ki. (§ 11.)

1. *Korlátozott cselekvőképesség:*

Ilyennel bír a 12. életévét betöltött személy nagykorúságának eléréséig. A nagykorúság korhatára 18 év (12. § 2. bek.). A 12 évet betöltött kiskorú is lehet teljesen cselekvőképtelen, ha gondnokság alá helyezik, vagy ha a 17. §-ban körülírt állapotban van.

Az érvényes házasságkötés nagykorúsít. Az érvénytelen házasság nagykorúsítási hatálya azonban hiányzik, ha a bíróság a házasságot a cselekvőképesség hiánya vagy a kiskorúság okából szükséges gyámhatósági engedély hiánya miatt nyilvánította érvénytelenekké. (12. § 2. bek.)

A korlátozottan cselekvőképes személy jognyilatkozatának érvényességéhez — ha a jogszabály kivételt nem tesz — törvényes képviselőjének vagy beleegyezése vagy utólagos hozzájárulása szükséges. (14. §).

2. *Cselekvőképtelenség:*

Ilyen az a kiskorú, aki 12. életévét még nem töltötte be (15. §), vagy az a nagykorú, akit a bíróság cselekvőképességét kizáró gondnokság alá helyezett. (16. §.)

3. *A jogképesség megszűnése.*

A jogképesség rendszerint a halállal szűnik meg. (22. §.) Kivételes esetben halottányilvánítással, amely nem minden esetben végleges: a halál tényét és időpontját bizonyítani kell. Az eltűnt személyt bírósági határozattal holtnak lehet nyilvánítani, ha eltűnésétől számítva 5 év eltelt anélkül, hogy bármilyen adat ismeretes volna (23. §). — Ha a bíróság a halál napját nem tudja megállapítani, a halál időpontja az eltűnést követő hónap 15. napja. (24. § 2. bek.) Ha a holtnak nyilvánított visszatér, a határozat hatálytalan és az annak alapján beállott jogkövetkezmények — ha a jogszabály kivételt nem tesz — semmisek.

Az egyházi jog nagy vonásokban átvette a római jog beosztását ezen a téren. Csupán a kiskorúaknál változtatta meg a korhatárt. Az egyházi jogban a következő életkor-fokozatokat különböztetjük meg:

a) *Az infans, puer, parvulus*

az a személy, aki még 7. életévét nem töltötte be. (c. 88. § 3.) Ez teljesen cselekvésképtelen és a tisztán egyházi törvények kötelezettsége alól mentes. (c. 12.). A hústilalom (abstinentia) a betöltött 7. évvel kezdődik (c. 1254 § 1.).

b) *Serdületlenek* (impuberes),

azok, akik 14. életévüket (fiúk) illetve 12. életévüket (lányok) még nem töltötték be. Ez természetesen csak a *pubertas legalis*, vagyis a természetes serdültség korhatára. A pubertas *naturalis*, vagyis a természetes serdültség vidékenként és egyénenként is változó. Északi vidékeken általában később, déli vidékeken általában korábban következik be. — Ebből következik, hogy az Egyház a házasságnál közepes időt vesz fel: amikor a lányoknál a 14, fiúknál a 16. betöltött évet kívánja meg. (c. 1067. § 1.)

A serdültség figyelembe vétetik a temetési hely kiválasztásánál (c. 1223. § 2.), valamint az egyházi választásoknál. (c. 167. § 1.) is.

A kereszt és bérmaszülő tisztének ellátásához mindkét esetében a 14. év életkor van előírva. (c. 766., 796.)

Ugyancsak figyelembe veendő a serdültség a perjogban és a büntetőjogban is. (pl. c. 2230).

c) *Kiskorúak (minores)*[4]

mindazok, akik 21. életévüket még nem töltötték be.

Ezeknek a jogügyleti és büntetőjogi képességük még korlátozott és a szülők, illetve gyámuk felügyelete alatt állnak. (c. 88—89.)

A kiskorúak javát szolgálja az előbbi állapotba való visszahelyezés lehetősége, az ún. *restitutio in integrum*. (c. 1687. § 1.)

A kiskorúság csökkenti a beszámíthatóságot bűncselekményeknél (c. 2204.) és figyelembe kell venni a büntetés kiszabásánál is (c. 2218.).

[4] *P. Gillet*, De exemptione a patria potestate. — Eph. Theol. Lov. 11 (1934) 787—791.

d) A nagykorúak (maiores)

azok, akik 21. életévüket betöltötték. Ezzel nyerik el teljes cselekvőképességüket.

A bőjt a betöltött 21 évvel kezdődik (c. 1254 § 2.)

e) Különleges életkor.

A kódex egyes jogterületeken más-más életkort ír elő. Így külön életkor szerepel:

1°. a szentelési jogban (c. 975—976.)

2°. a házasságjogban (c. 1067.)

3°. a szerzetesjogban (c. 555. § 1.), ahol a noviciátus a 15. életév, az egyszerű fogadalom a 16. életév, az örök fogadalom pedig a 21. életév betöltésével van összekapcsolva.

4°. *A hivatali jogban:* (c. 331. § 1.) Pl. püspököknél (c. 387.), püspöki helynöknél, káptalani helynöknél (c. 434.) a 30. életév van előírva.

Magasabb szerzeteselőljáróknál rendes és rendkívüli szerzetesnők gyóntatóinál a 40. életév szükséges. (c. 504.)

A bírósági elnöknél és elnökhelyettesnél szintén a 30. életév betöltése szükséges.

5°. *A perjogban* pl. a serdületlenek alkalmatlanok a tanúskodásra. (c. 1757.) Ügyvéd és perbeli képviselő csak nagykorú lehet. (c. 1657. § 1.)

6°. *A büntetőjogban* a kiskorúaknál, mint említettük, a beszámíthatóság csökken. (c. 2204.) Az önmagától beálló ún. *latae sententiae* büntetések alól mentesek. A büntetés kiszabásánál a kort szintén figyelembe kell venni. (c. 2218.)

f) A senectus.

Az öregkornak általában nincs külön jogi jelentősége.

A házasságkötésnél is csak az alsó határ van megállapítva, de a felső nincs. (c. 1067.)

A bőjtnél a felső korhatár a megkezdett 60. életév. (c. 1254 § 2.)

A büntetőjogban a 2218. kánon előírja, hogy a büntetés kiszabásánál a korra is figyelemmel kell lenni.

2. Összefoglalás.

A kor befolyását a cselekvőképességre a következőképp foglalhatjuk rendszerbe.

Mivel a cselekvőképesség megfelelő szellemi és testi érettséget tételez fel, azért ennek különböző mértéke és foka szerint a cselekvőképesség is különböző fokozatokat mutat fel.

a) Cselekvőképtelenek (c. 88.)

aa) A gyermekek a 7. életévükön alul, mivel a jogfictio szerint értelmük teljes használatára még nem jutottak el. Velük egy tekintet alá esnek az elmebetegek, akiknél az értelem használata hiányzik.

bb) Korlátozott cselekvőképességgel rendelkeznek:

a kiskorúak (minores), a 7. és 21. életév között. Ebben az időközben a gyermekek a szülők felügyelete alatt állnak, osztják azok lakóhelyét és a joguk gyakorlásában ők képviselik őket. (c. 93 § 1.)

c) Fokozott cselekvőképesség

áll be bizonyos életkor elérésével.

1° a törvényes serdültség — nemi érés — elérésével (fiúknál 14., lányoknál 12. életév) vétőképesség — capacitas delinquendi következik be.

2° a 14. életév betöltése után kereszt és bérmaszülők lehetnek, a 15. életév után szerzetesi novicátusba léphetnek, a 16. életév betöltése után egyszerű szerzetesi fogadalmat tehetnek.

3° a 16., ill. 14. életév betöltésével házasságkötési képesség következik be.

d) A teljes cselekvőképesség

a nagykorúság elérésével következik be (21. év). Ezáltal az egyháztag az egyházi jogok teljes élvezetéhez jut és az összes egyházi kötelességek ettől kezdve terhelik (c. 89.).

Ezek a jogok mindaddig megmaradnak, míg azok gyakorlata elmebetegségek révén nem vész el, vagy büntetésképpen kisebb vagy nagyobb mértékben nem korlátozódik.

A kötelességek megamaradnak még az összes egyháztagsági jogok elvesztésével is (excommunicatio). (c. 87.) Egyes kötelmek bizonyos kor elérésével megszűnnek (pl. böjt a 60. életév után.)

III. A TERMÉSZETES SZEMÉLY ROKONI KAPCSOLATAI

A rokoni kapcsolatok között a vérrokonság közös őstől való származáson alapul, — a sógorság, affinitas — intézménye a pozitív jog rendelkezéséből ered. Ugyancsak a jog alkotta meg a lelkirokonság (cognatio spiritualis) fogalmát, valamint a köztisztesség (publica honestas) intézményét is. Ez utóbbi funkciója a sógorság kiegészítése.

A polgári törvény létesítette az ún. törvényes rokonságot — cognatio legalis — vagy örökbefogadás intézményét, amelyet a kánonjog is többnyire azonos mértékben elfogad.

1. A rokoni (vérrokonság) kapcsolat hatása (c 96.)

a) A vérrokonság a közös vérrel rendelkező személyek természetes kapcsolata.

A vérrokonság alapja a — törvényes vagy törvénytelen — copula carnalis.

A vérrokonság kétféle: egyenes ági (linea recta) és oldalági (collaterialis, linea obliqua). Az egyenes ág ama személyeknek a sora, akik nemzés (generato carnalis) révén egymástól származnak: fiú, apa, nagyapa. Az oldalág azon személyek összessége, akik nem egymástól, hanem egy közös őstől nyerik létüket: testvérek, unokák egymás között.

A fok vagy íz (gradus) egyik rokonnak a másiktól való távolságát jelzi. Az egyenes ágon annyi fokot vagy ízt különböztetünk meg, amennyi a nemzések száma az ős leszámításával.

Ha az oldalágon mindkét ág egyforma, akkor annyi fokot vagy ízt különböztetünk meg, ahány nemzés van az egyik ágon. Ha ellenben nem egyenlő a két ág, akkor a hosszabb ág fokait kell figyelembe venni.

Az ág (linea) az egy őstől származó soroknak az összessége.

b) *A vérrokonság jogi hatálya*[5]

A vérrokonságnak is megvan a maga befolyása a jogok gyakorlására.

Így pl. tilos a házasság egyenes ágon végig, oldalágon pedig az első fokon természetjogi alapon, a többi — a harmadik fokig bezárólag — tételes jogi alapon. (c. 1076.)

Amikor az Egyház ezeket a tilalmakat felállítja, egyrészt a házasság intézményét védi, — morális, pszichikai gátlások — másrészt a gyermekek biológiai egészségét tartja szem előtt.

A kánoni jog egyéb helyen — így pl. a vagyonjogban, hivatali jogban, perjogban és büntetőjogban szintén fontos szerepet játszik a rokonai kapcsolat. (c. 232. §, n. 3, 1520. § 2, 1540, 1613 etc.)

2. Sógorság.[6] (c. 97.)

A sógorság (affinitas) érvényes házasságból ered és fennáll a férfi és nő vérrokonai, valamint a feleség és a férfi vérrokonai kö-

[5] Részletesen vö. *Bánk*, Connubia canonica, Romae. 1959. p. 237.
[6] Uo. p. 254. skk.

között, éspedig ugyanolyan fokon és ágon, amilyen fokon és amilyen ágon áll fenn a vérrokonság. Így pl. a feleség szülei, illetve testvérei a férjnek elsőfokú egyenes, illetve oldalági sógorai.

A kódex életbelépése előtt a sógorság alapja a *copula perfecta* volt, amely lehetett törvényes vagy törvénytelen. A kódex után egyedül csak az érvényes házasság lehet a sógorság alapja. (c. 1077.)

A hivatali és vagyonjogban bizonyos megszorítások vannak a sógorság tekintetében (c. 1520, 1540, 1613.).

68. § Jogi személyek (c. 98—102.)[7]

A fizikai vagy természetes személyeken kívül jogalanyisággal, ill. jogképességgel bírnak az ún. erkölcsi vagy jogi személyek is: (personae morales.)

Megjegyzendő, hogy a jogi személynél nem az azt alkotó fizikai személyek a jogalanyok. Találó *Ulpianus* megjegyzése: „Si quid universitati debetur, singulis non debetur, nec quod debet universitas singuli debent."

A jogi személy önállóságának biztosításához szükséges, hogy független legyen tagjainak változásától; hogy rendelkezzék az összaka-

[7] *Irodalom: P. Gillet,* La personalité juridique en droit ecclesiastique spécielement chez les Décrétistes et les Décretalistes et dans le Code de droit canonique. Malines. 1927. — *J. Lammeyer,* Die juristischen Personen der katholischen Kirche. Paderborn. 1929. — *Ferrara,* Le persone giuridiche. Torino. 1938. — F. Mauro, La personalità giuridica degli enti ecclesiastici. Roma. 1945. — *L. Schnorr von Carolsfeld,* Geschichte der juristischen Person. I. München. 1932. — *O. Gierke,* Das deutsche Genossenschaftsrecht. 4 Bde. Berlin. 1868—1913. — *Moór* Gyula, A jogi személy elmélete. Bp. 1931. — *Giorgi,* La dottrina delle persone giuridiche o corpi morali. Firenze. 1899—1901. — *Ruffini,* La classificazione delle persone giuridiche in Sinibaldo dei Fieschi e Carlo Federico de Savigny (Studi per Schupfer) Torino, 1898. — *Chiarelli,* La personalità giuridica delle assoziazioni governative: (Riv. di. dir. civ. 1913.) — *Maiorca,* Il rinoscimento delle personalità giuridica degli enti privati. Palermo. 1933. . . . *Michoud,* La théorie de la personalité morale. 2 voll. Paris. 1906. 1909. — *Saleilles,* De la personalité juridique. Paris. 1910. — *Vareilles—Sommières,* Les personnes morales. Paris. 1919. — *Desqueyrot,* L'institution, le droit obiectif et la technique juridique. Paris. 1935. — *Clemens,* Personnalité morale et personnalité juridique. Paris. 1935. — *Ihering,* Geist des röm. Rechts. vol. III. § 46. — *Zitelmann,* Begriff und Wesen der sg. jurist. Personen. Stuttgart. 1879. — *Hans J. Wolff,* Juristische Person und Staatsperson, Berlin. 1933. — *Windscheid,* Lehrbuch des Pandektenrechts. Frankfurt. 1906. — *C. Trezzini,* La persona giuridica nel diritto vigente canonico. Fribourg, 1924. — *H. Rheinfelder,* Das Wort „persona", Geschichte seiner Bedeutungen, Halle. 1928., *Móra* M., Az egyházi adó és egyházközség alapkérdései, Bp. 1941.

rat kifejezésére szolgáló szervezettel, amelyet a statutumok állapítanak meg, s végül a jogi személynek a birtoka vagy tulajdona a tagoknak a tulajdonától független legyen.

— A jogi személy megnevezésére régebben, főleg Franciaországban az *erkölcsi személy* (persona moralis) szót használták; — nem erkölcsi értelemben, hanem azért, mivel az universitas lényege szerint *unitas moralis.*[7a] — Németországban és egyebütt is, főleg Savigny[8] óta a jogi személy (juristische Person) elnevezés lett általánosabb, mivel az universitasnak (jogi személynek) a tárgyi jog adja meg a jogalanyiságot, vagyis személyiséget, s így a jog elismerésén alapul. Ezzel szemben az ember *természetes* vagy fizikai személy, mivel a jogi elismerésen kívül is rendelkezik jogokkal.

Az egyházi törvénykönyvben a *persona moralis* elnevezésen kívül teljesen azonos értelemben szerepel a *persona juridica* (pl. c. 687., 1489., 1495. § 2.), *ens juridicum* (c. 1409., 1410.), és a *corpus morale* (c. 2255. § 2.) szakkifejezés is.

A) A JOGI SZEMÉLY FOGALMA

A jogi személy fogalmát illetően igen eltérőek a vélemények. A kérdés szinte a jogtudomány valamennyi iskoláját és képviselőjét közelről érintette és számos heves polémiát váltott ki. A római és polgári jogász, a kanonista és kereskedelmi jogász, a közjogász és büntetőjogász, valamint a jogbölcselő egyaránt érdekelve volt a kérdésben.

Minthogy jogelméleti kérdésről van szó, az egyházi törvénykönyv nem ad definiciót a jogi személyről. A történelem folyamán uralkodó elméletek közül csak a fontosabbakat vesszük sorra, időrendben.

I. A fikciós elmélet.[8a]

Történetileg ez a legrégebbi elmélet. Gyökere már a római jogban megtalálható.

[7a] Az olasz nyelvben: corpo morale, ente morale, ente morale autonomo.

[8] System der heutigen römischen Recht. Berlin. 1840. II. 240. skk.

[8a] *Moór* Gyula, i. m. 44, 55—56. 103, 105—107. — *Móra* M. i. m. 101—123. — A római jog csak az universitas-okat, corporatiokat tekinti jogi személynek. — A kánoni jog érdeme, hogy az intézmény spirituális és transcendens fogalmait kidolgozta. Sőt — corporatiokat is intézményi jelleggel töltött meg. Az Egyház sem „universitas fidelium", hanem Isten országa e földön: misztikus és transcendens egység. (*Ferrara,* i. m. 9.)

1. A római jog szerint a jogalany az, akinek alanyi kötelessége vagy joga van, vagy lehet. *Valódi* jogalany az egyes élő ember. Így a személy (persona) csakis az emberi individuum, vagyis az egyes élő ember volt. — Volt azonban a római jogban *más fajta* jogalany is: pl. universitates, amelyeket azonban nem hívtak személynek, hanem külön-külön a nevükön nevezték el őket. Az *intézmény* jogi személyiségének kidolgozása a kánonjog érdeme.

2. A jogi személy elméletének kialakítására a középkorban a gyakorlati élet ösztönözte a jogászokat. A székes- és társaskáptalanok, a monostorok, stb. jogviszonyait szabályozni kellett, továbbá az egyetemes egyház és a partikuláris egyházak viszonyában is rendet kellett teremteni. Meg kellett állapítani, hogy ki jogosult per indítására, ha személyközösségről vagy intézményről van, ki vétőképes, mik a testület jogai, stb. A praebendára nézve III. Ince így szól: „Haec praebenda potest habere iura sua et possidere, sicut episcopatus, abbatia, hospitale vel quaecumque alia domus vel dignitas vel administratio."[9]

IV. Ince pápa óta a jogi személy megnevezésére *„corpus mysticum"*, „persona mystica", a postglosszátoroknál inkább „persona ficta", „corpus fictum", „persona universalis" elnevezés szokásos.[10]

A középkor óta tehát a személyiség és a jogalanyiság (jogképesség) azonos fogalommá válik. A személy jogi értelemben annyi, mint jogalany, s így *nemcsak* élő ember megnevezésére szolgál, hanem az „universitas personarum' és „universitas rerum"-ot is jelenti.

3. Az *újabb* fikciós elmélet kiemelkedőbb képviselői: *Kierulff* (1839), *Savigny* (1840) és *Puchta*.[11]

Megegyeznek abban, hogy a jogi személy pusztán a jog alkotása, amelyet a hiányzó természetes személy pótlására és szerepének a betöltésére maga a jog teremtett meg, és amely mint a jog mesterséges teremtménye csupán ideális, eszmei léttel, jogi realitással bír. A jogi személyek tehát pusztán ideális, eszmei lények ugyan, de jogilag reális lények. A jog teremtő tevékenysége folytán valami jogi lény jött létre, amely valamiféle realitással is bír.

[9] Idézi *Móra* M. i. m. 109.

[10] A jogi személy, illetve fikciós elmélet megalapozása elsősorban IV. Ince pápa nevéhez fűződik. Családi neve: Sinnibaldo dei Fieschi. IX. Gergely dekrtaálisához írt kommentárjában így szól: *Cum collegium in causa fingatur universitatis*, sicut et capitulum, populus, gens et huiusmodi nomina sunt et non personarum. (c. 53 X, 5, 39, n. 1.) Apparatus in in quinque libros decretalium. Venetiis. 1570.) — „Est nomen intellectuale et res incoporalis, universitas non habet corpus nec animam, est res inanimata. (Durantis, Spec. iudic. IV. 4.) Tehát persona non vera (Joh. Andrea. C. 3 X. 5, 39.) Ez a spirituális teória uralkodott századokon keresztül az egész Egyházban és ma is Angliában. (Ferrara, i. m. 18.)

[11] *Moór*, i. m. 105. skk.

A fikció a jogi technikának egyik segédeszköze, amely valamely jól bevált jogi szabályozást kiterjeszt az életviszonyoknak egy olyan körére, amelyre az addig nem vonatkozott. Megjegyzendő azonban, hogy a jogi személy szerveinek léte nem fikció, hanem pszicho-fizikai realitás.[12]

A fikciós elmélet lényege: A fikció elmélete áthidalhatatlan különbséget lát a természetes és a jogi személyek között. Míg a természetes személyek a jogtól független testi és lelki realitással bíró emberek, a jogi személyek pusztán jogi léttel bírnak. A fikció abban rejlik, hogy a jog e két teljesen különböző valamit egyaránt jogalanynak, vagyis személynek ismer el. A jogi személyek tehát nem valóságos lények, hanem a jog által megalkotott mesterséges jogalanyok, amelyeket a jog jogi fikció útján a természetes személyekkel egyenlő elbírálásban részesít. A jogi személy tehát *jogi fikció* (persona ficta).

Tulajdonképpen ugyanis csak az ember tekinthető jogalanynak. Helyesen jegyzi meg ezzel kapcsolatban *Moór* Gyula: „kétségtelen, hogy a jog szabályai általában az értelmesen gondolkodni és akarni tudó emberhez szólnak, ezek tekintendők tehát általában és elsősorban a jogi kötelességek és jogosítványok rendszerinti alanyainak, a személyiségeknek az emberen kívül más jogalanyokra való kiterjesztése az általános elveknek *analogia* útján való kiterjesztését jelenti csupán."[13]

Szerinte — „a fikciós elmélet távolról sem tagadja a jogi személyek létét, azonban pusztán jogi léttel bíró személyeknek, a jog alkotásainak, a jog teremtményeinek tekinti őket".[14] A fikció természete tehát nem a jogi, hanem a természeti realitás hiánya. Így a fikció elmélete nincsen ellentétben a jogi realitás elméletével, ha a jogi fikciónak ugyanolyan jogi realitást tulajdonítunk, mint a többi jogi alkotásnak, a többi jogi fogalmaknak.

4. A *legújabb* fikciós elmélet. Helyesen jegyzi meg *Notter:* „A középkorban is tudták, hogy a valóságban éltek az emberek, akikből az ‚universitas personarum' állt, és valóban létezett az a vagyon, amelyet az ‚univerzitás rerum'-ra lekötöttek".[15] ... „és a fizikai személy fogalmát kibővítve per analogiam az új kreációt persona ficta et repraesentata-nak fogták fel." *Móra* tovább megy:

„A fikciós teóriából még egyáltalán nem következik *szükségkép-*

[12] Uo.
[13] Uo. 104.
[14] Uo.
[15] *Notter Antal,* A római jog. Bp. 2935. I. 190.

pen az, hogy valaki akár az Egyház, akár az állam létét tagadja. Más dolog a lét valósága és más dolog a jogalanyi minősítés."[16]

Amikor azt mondjuk, hogy az Egyház jogi személy, akkor voltaképpen jogalanyi minősítéssel állunk szemben, ami jogi kategória; jóllehet az Egyház jog minősítése nem tárja fel az Egyház egész lényegét. E kérdésekkel egyébként a teológia fundamentalis foglalkozik. Az Egyház *nem csak* jogi személy és semmi egyéb, amellett, hogy a jog számára jogi személy, másrészt reális valóságot vagy magas eszméket miért ne testesíthetne meg.

A fikciós elmélet évszázadokon keresztül uralkodó teória volt. Nemcsak azért tartjuk *ma is* követendőnek, mivel a kanonisztika talajából nőtt ki,[17] nem is azért, mivel új felvirágzására lehet számítani[18], hanem azért is, mivel egyszerű és szigorúan logikus.

Az elmélet két feltevésen alapszik:

a) nincsen jog alany nélkül;

b) csak fizikai személy, vagyis a természetes személy lehet jogalany. Ebből a következtetés: a corporatio-k csak fiktív személyek, illetve jogalanyok.

Ferrara pisai egyetemi tanár míg egyrészt kissé cinikusan szól a fikciós teóriáról[19], egy oldallal később viszont már azt állítja könyvében, hogy az igazságot inkább a fikciós elmélet közelíti meg, mint a realitási elmélet.

A kánonjogászok általában a fikciós elméletet követik.[20]

[16] *Móra* M. i. m. 111.

[17] *Stutz* (i. m. 211.), *Sipos* és Móra szerint az egyházi törvénykönyv a középkori kánonjog fikciós elmélete alapján épült fel. (*Móra*, i. m. 108. nr. 23.)

[18] *Wolff*, Organschaft und Juristische Person. Berlin. 1933. A régebbi jogászok azt hitték, hogy a jog fikció útján tényleg létre is hozza a jogi személyt. Nem vették azonban észre, hogy a semmiből a jog sem tud valamit létrehozni. Éppen ezért az újabb fikciós elmélet szerint a jog nem hozott létre semmit, csak úgy tekinti a dolgot, mintha valami létrejött volna. Vagyis a jogi személyek esetében voltaképpen nincsen jogalanyiság, de minthogy jogalany nélkül jog nem képzelhető el, ezeket a jog 'mégis *úgy tekinti*, mintha természetes személyek volnának.

[19] *Ferrara*, Le persona giuridiche. Torino. 1938. p. 1. „Con la finzione nulla si guadagna, è come appendere un capello ad un chiodo immaginario." — p. 18 „La verità spesso si trova più nelle così dette teorie finzionistiche, che nelle così dette teorie della realtà che sono immagini romantiche di fantasia."

[20] A fikciós elmélet Fr. *M. Marchesi* SJ. szerint a többit felülmúlja régiségével és következetességével: Alkalmazható a kollegiális és nem kollégiális jogi személyekre egyaránt; megnevezi a jogi személy anyagi alkatrészét (collegium, patrimonium, fundatio) és az elementum formalet (configuratio iuridica, fictiva), amit a törvényhozó feltételez vagy törvénnyel szentesít. — Így folytatja: „Haec theoria est vere et proprie scientifica, quia non solum inquirit et assignat causam efficientem (le-

II. A realitási elmélet.[21]

A realitás-elmélet eredetében ősi germán jogi felfogásra támaszkodik. A germán jogban az élet tengelye, a jog hordozói, a társas alakulatok, a jogi személyek, amelyeket nem lehet pusztán a jog alkotásának tekinteni, minthogy legelevenebb realitások gyanánt jelentkeznek (gildek, céhek, városok, hűbéres kapcsolatok).

A realitás-elmélet szerint tehát a jogi személy ugyanolyan realitás, mint az emberi organizmus. A jogi személynél is megtalálható az ember biológiai és lelki egysége, amelyhez a jogalanyiságot hozzá lehet kapcsolni.

Ezt az elméletet tulajdonképpen a fikciós-elmélet komoly kritikája hozta létre. Az állam köztudomás szerint, jogi személy, de a fikciós elmélet szerint az állam is puszta fikció. Ám egy költött fogalom-lénynek, hogyan lehet joga élő emberek véréhez és vagyonához. Hogyan lehet egy képzelt szerv élet és halál ura, stb.[22] Így azután egyesek arra a következtetésre jutottak, hogy a jogi személy nem puszta fikció, képzelt lény, hanem realitás, valóság. Aszerint, hogy milyen realitást tulajdonítunk neki, a realitás-elméletnek több alosztályát különböztetjük meg.

1. *A jogi személy testi realitás* (*Gierke* elmélete).

Ez az elmélet azt tanítja, hogy a jogi személynek valóságos fizikai és pszichikai léte van. Van teste a jogi személynek és van lelke is. Ezt a kollektív lelket azonban éppúgy nem láthatjuk, mint az

---

gislatorem aut socios) et finalem (varios scopos intentos) personae moralis, sed haec explicat per ultima sua elementa constitutiva (genus et differentiam specificam), quod nulla alia absque incommodis sententia facit." (i. m. p. 102.)

Móra Mihály, aki szintén a fikciós elméletet tartja, vitába száll *Hohenlohe* Konst. bécsi professzorral, aki erre élesen válaszol: „Zur Lehre von der jurist. Person nach Sinnibaldus Fieschi und Michael Mora." (Arch. KK. 1949—50. 7.) — *Móra Mihály*, Az egyházi adó és az egyházközség alapkérdései. Bpest, 1941. 108. skk. — *Hohenlohe*, Grundlegende Fragen des Kirchenrechts. Wien. 1931. 9, 69. skk.

[21] *Moór*, i. m. 46, 52—54. 65—90.

[22] Erre nézve helyesen jegyzi meg *Moór*, hogy az erkölcsi értékelés, mely ha megállana sem jelentené a „persona ficta" konstrukciójának lehetetlenségét, hanem csak erkölcsi helytelenségét. Erkölcsileg nem lehetetlen és helytelen az, hogy az emberek vért és életet áldozzanak pusztán ideális léttel bíró fogalomlénynek. Ellenkező esetben ugyanis semmiféle eszménynek vagy eszmének nem lehetne áldozni (pl. hűség, szeretet). Abból pedig, hogy az állam jogi személy, még egyáltalán nem következik, hogy *csak* jogi személy, masrészt reális valóságot vagy magas eszméket miért ne testesíthetne meg az állam... (Moór, i. m. 66.)

emberi lelket. — A jogi személy testére nézve azt mondja *Gierke*, hogy a maga egészében azt nem lehet látni, hanem csak részleteiben, ugyanúgy, mint a földet, amelyet egészében még senki sem látott, mégis meg vagyunk győződve egységéről.

Az elevenen élő testi-lelki realitással bíró szociális organizmusok létét *Gierke* szerint tehát nem közvetlenül, hanem csak közvetve lehet bizonyítani, mégpedig külső és belső tapasztalat alapján. A *külső* tapasztalat azt mutatja, hogy a közösség is ható erő és nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg is különbözik az egyéni erők összegeződésétől (hatalmi szervezet, jog, konvenció, stb.). — A *belső* megfigyelés pedig arra utal, hogy nemcsak önálló egyéneknek, hanem egyúttal magasabb közületek részeinek is érezzük magunkat. A külső és belső tapasztalatból viszont a közösség testi és lelki realitására kell következtetni.

A jogi személyek tehát éppen olyan testi és lelki léttel bíró valóságok, éppen olyan élő organizmusok, mint az ember. Ezeket a nagy, élő organizmusokat, vagyis az „összakarattal bíró össz-személyeket" a jog éppúgy felruházhatja jogalanyisággal, mint az embert.

A láthatatlan össz-személy *Gierke* szerint *szervei* útján, vagyis emberi cselekvésekben nyilatkozik meg. Helyesen állapítja meg egyébként, hogy az össz-akarat éppúgy nem juthat konkrét megvalósuláshoz, ha nincs testi hordozója, mint az egyéni akarat. — Végeredményben tehát a szociális organizmus nem más, mint lelki rugókkal bíró emberi cselekvések szellemi összefüggése. — Ezáltal közel kerül a fikciós elmélethez, ahol szintén egy szellemi kapocs, a jogfikció tartja össze a „persona ficta" helyett és nevében eljáró emberek lelki rugókkal bíró cselekvéseit.[23]

Nem fogadható el ez az elmélet, mert a fizikai realitás, ami a társadalmi alakulatoknál megnyilvánul, nem az illető alakulatnak, hanem az azt alkotó embereknek a realitása.

Hibája az is, hogy csupán az *egyesületekre* alkalmazható többékevésbé, az alapítványokra azonban nem.

Ebben az elméletben mindenesetre helyes az egységnek a megkonstruálása, de nem fizikai ez az egység, sem nem lelki, hanem szellemi egység, amelyet az együttes cél és a beszámítás gondolata hoz létre.

[23] A realitás-elmélet valódi megteremtője Gierke *(Genossenschaftlehre)*. Műve: Das deutsche Genossenschaftsrecht. I. kt.: Rechtsgeschichte der deutschen Genossenschaft. Berlin. 1868. II. köt.: Geschichte des deutschen Körperschaftsbegriffes. 1873. III. kt.: Die Staats-Korporationslehre des Althertums und des Mittelalters und ihre Aufnahme in Deutschland. 1881. VI. kt. Die Staats- und Korporationslehre der Neuzeit durchgeführt bis zur Mitte des 17-, für das Naturrecht bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts. 1913. — Vö. Moór, i. m. 65—74.

2. *A jogi személy lelki realitás (Zitelmann elmélete).*

Az össz-személyeket, mint önálló testi (fizikai) léttel bíró valóságokat nem könnyű felfedezni a tapasztalati világban, azért egyesek azt vallják, hogy az össz-személyek realitása csupán *lelki egység*. A kollektív lélek, az „össz-lélek", az „össz-akarat" foglalja egységbe az „össz-személy" egyes tagjait s teszi lehetővé, hogy mint reális-egység jogalanyisággal bírjon. *Zitelmann* szerint a jogalanyisághoz nem testiség, nem ember, hanem csupán akarat, illetve jogi akaratképesség szükséges. A jogi személyek tehát testetlen akaratok. Zitelmann szerint a testiségtől különvált akarat, így az alapítványnál az elhunyt alapító akarata az a realitás, amely a jogi személyben tovább él. Az elhalt személy akarata azonban nem mint lelki valóság, hanem csupán mint jelentés, mint az akarat folyamatától különvált tartalom él tovább, amely nem bír lelki realitással! — *Zitelmann* szerint a korporációk nem embereket, hanem testetlen akaratokat egyesítenek. Az akaratokat a közös cél foglalja egységbe.

Mindezzel kapcsolatban azonban meg kell jegyezni, hogy a jog nemcsak akaratot, hanem testi cselekvést is megkíván, továbbá a testiségre az akaratnak saját realitása szempontjából is szüksége van.[24]

3. *A jogi személy erkölcsi realitás.* (Binder újabb elmélete.)[25]

Szerinte a jogtudomány nem foglalkozhatik természettudományos problémákkal. A helyzet az, hogy fizikailag csupán egyes tárgyak és egyes emberek vannak. Közösségről (társas lét, Gemeinschaft) ilyen értelemben szó sem lehet itt, mert a közösségnek, mint valóságnak mindig valamely eszme az előfeltétele.[26] *Binder* szerint az emberek a jogalanyok, vagy úgy, mint az egyének feletti érdekek hordozói, vagy mint az erkölcsi eszme képviselői, mint az erkölcsi világ valóságának a részesei.

A jogi személy realitása tehát ez elmélet szerint az erkölcsi eszme realitása. Az ember is nem mint természeti lény, hanem mint erkölcsi lény, mint egyének-feletti erkölcsi értékek hordozója ... mint az emberi méltóság képviselője: jogalany. A jogi személyek és a természetes személyek egyaránt a bennük rejlő erkölcsi és szociális érték folytán személyek, jogalanyogk. A közösség így már nem puszta

[24] *Ernst Zitelmann,* Begriff und sogenannten juristischen Personen. Leipzig. 1873.

[25] Julius *Binder,* Das Problem der juristischen Persöhnlichkeit. Leipzig. 1905. — Philosophie des Rechts. Berlin. 1925. (Utóbbi művében előző véleményét megváltoztatta.)

[26] Binder, i. m. 281.

eszme, hanem *valóság*. A személyfeletti én ugyanis a valósággal egybeköt és a közösség tagjává tesz.

— Ezzel az elmélettel kapcsolatban azt kell megjegyezni, hogy az erkölcsi eszme valósága nem empirikus realitás, hanem érvényesség: idealitás.

4. *A jogi személy jogi realitás. (Saleilles elmélete.)*

A jogi személy a jogi hatalom gyakorlására, a jogi értelemben vett cselekvésre megszervezett jogi organizáció. Tehát jogi valóság, azaz jogintézmény.

Dernborg szerint a jogi személyek általános célokat szolgáló institucionák pusztán gyakorlati léttel bíró képzetek, eszmék; nem természetes realitások, de nem is fikciók.

Jellinek szerint a jogi személy tisztára jogi fogalom a tények külső világában, nem észrevehető valóság. A jogalany tulajdonképpen a tárgyi jogtól adományozott képesség (jogi relatio). Ezért minden személy, még a természetes személy is jogi személy. Szerinte a jogtudománynak nem az a feladata, hogy valamely természeti valóságot megismerjen, hanem hogy normákat megértsen, vizsgálódásának tárgyai tehát nem konkrétumok, hanem absztraktumok, fogalmak és szabályok. A jog világa azonban nem a fikciók világa, hanem az absztrakciók világa. A fikció nem a valóságon, hanem a kitaláláson nyugszik; az absztrakciónak az alapja ezzel szemben: a valóság.[27]

III. A jogi személy fogalmát kiküszöbölő elméletek.

A realitási elmélethez tagadhatatlanul bizonyos misztikus vonás tapadt; a fényes napvilágnál nemigen fedezhetők fel az ezen elméletben szereplő, testi és lelki realitással bíró, organikus össz-személyek.

Éppen ezen az alapon a XIX. századi természettudományos gondolkodás sem a fikciós elmélet jogászi konstrukciójában, sem a realitás-elmélet össz-személyeiben nem látott szigorú, természettudományos értelemben vett valóságot, s így eljutott a jogi személyek létének a tagadásához.

Ez az elmélet a jogi személyek konstrukcióját ki akarja küszöbölni a jog világából, és azt mondja, hogy a jogi személy csak egy *álarc*, amely mögött természetes személyek húzódnak meg és azok az igazi jogalanyok. Ennek az elméletnek is több válfaja van:

[27] Vö. *Moór*, i. m. 88—90. — Az elmélet kritikáját *Ferrara* adja: „La volontà e sempre di uomini, e solo negli uomini concepibile... Ma come si può parlare in questo sensi di volontà dell' ente collettivo, senza navigare a piene vele nel mare della finzione? Ed allora tutto mirabile costruito dagli scopritoti degli organismi sociali cade come un castello di illusioni." (i. m. 21.) — „La teoria della persona collectiva reale si riduce all imaginazione d'una entità fantastica, suvrumana, in cui si vogliono inserire e transfondere le personalità viventi degli associati." (i. m. 22.)

a) A jogi személyek kiküszöbölésének egyik módja a jogi személyek jogait és kötelességeit a *tagok jogaira és kötelességeire bontja szét.* Ez az elmélet is kétféle:

1° *A jogalany a jogi személy előnyeit élvező természetes személy vagy személyek. (Ihering, Vareilles-Sommières, Stammler).*

Ihering[28] szerint a jogi személy konstrukciója voltaképpen hamis álarc, amely mögött természetes személyek húzódnak meg igazi jogalanyok gyanánt, mégpedig azok, akik az állítólagos jogi személy jogait tényleg vagy a jövőben élvezik (destinatariusok). Éppen ezért nem a jogi személy a jogalany, hanem az egyes tagok az igazi jogalany. A jogi személy csak technikai eszköz arra, hogy ezeknek a képviselőjük legyen. A jogi személy tehát csak gondolkodási művelet. Tehát nem legális, hanem *doktrinális fikció,* nem a jognak, hanem a tudományos fantáziának az alkotása. Költői kifejezés, a gondolatok gyorírási jegye.[29]

Ihering nyomán halad Vareilles--Sommières[30] és részben Stammler is.[31]

Ezzel az elmélettel szemben meg kell jegyeznünk, hogy a jogi személy nem tekinti jogát a jogi személyt alkotó vagy a jogi személy nyújtotta előnyöket élvező természetes személyek jogának, hanem attól élesen megkülönbözteti.[32]

2° *A jogalany a jogi személy szerve (administrator). (Serment*[33]*, Hölder*[34]*, Binder*[35] régebbi elmélete.) Ezek szerint az alanyi jog nem egyéb, mint a tárgyi jogtól védett akarat-uralom. Így a jogi személyben összefoglalt jogok tulajdonosai a jogi személy helyett és nevében akarni és cselekedni hivatottak.[36]

b) A másik elmélet az *alanytalan jogokat* veszi fel. *(Windscheid)*[37]

c) A harmadik elmélet szerint (ún. *célvagyon* elmélet) a cél végzi el a jogalany funkcióját. *(Brinz)*[38] Különbséget tesz a személyes vagyon (Personenvermögen) és a célvagyon (Zweckvermögen) között.

d) *Szászy Schwarz Gusztáv* szerint nemcsak a jogi személyeknél felesleges a jogalany fogalma, hanem általában a természetes személyeknél is, mert a természetes személy is csak képviselője jogainak, amelyek nem őt, hanem azt a célt illetik, amelyre rendelve vannak. Szerinte minden vagyon célvagyon, minden jog céljog.

[28] *Rudolf von Ihering,* Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung. I. kt. Leipzig. 1865.
[29] Les personnes morales. Paris. I. kt. 1902. II. kt. 1913. p. 26.
[30] *Vareilles—Somières,* i. m.
[31] *Stammler,* Unbestimmtheit des Rechtssubjektes. Giessen. 1907.
[32] Vö. *Moór,* i. m. 57, 142—174.
[33] *William Serment,* Assotiations et corporations. Geneve. 1877.
[34] *Eduard Hölder,* Natürliche und juristischt Personen. Leipzig. 1905.
[35] *Binder,* Das Problem der juristischen Persöhnlichkeit. Leipzig. 1907.
[36] Vö. *Moór,* i. m. 174—215.
[37] Bernhard *Winscheid,* Lehrbuch der Pandektenrechts. 5. kiadás. I. kt. Stuttgart. 1897. § 37. 92. lap szerint az alanyi jog a jogrend adta akarási hatalom, vagy akaraturalom.
[38] Lehrbuch der Pandekten. Erlangen. 2. kiad. 1873—1892.

e) Ezt az elméletet továbbfejlesztette *Kelsen*:[39] Szerinte a jogtudománynak semmi köze a természettudományos értelemben vett valósághoz, sem a szociológiai, sem a politikai felfogásokhoz. Ezért elsősorban a természetes személyt, mint idegen testet tolja félre s utána a jogi személyt is. Szerinte a jog világa a természeti és szociológiai realitástól élesen megkülöböztetendő *normák* összefüggő rendszere. A jog világában felfogása szerint csupán normákkal, jogszabályokkal, tárgyi értelemben vett joggal találkozunk, így nemcsak jogalany, hanem az alanyi jog fogalmát is kiküszöböli. A jogtudomány dolgozhatik egyedül a tárgyi jog gondolatával is. Ez pedig nem más, mint a normák puszta összessége, s az alanyi jogok a tárgyi jogok egy csoportját alkotják csak.

A természetes személy tehát ún. *részjog-rend,* vagyis a tárgyi jogrend egy része.

A jogi személyeket viszont ebben az elméletben úgy értelmezik, hogy azok ama jogszabályok csoportját képezik, amelyek *több ember* összefüggő cselekedeteit szabályozzák. Ugyanilyen gondolatmenettel az állam a jogrend összes szabályainak megszemélyesítője.

f) A szocialista szemlélet új megvilágításba helyezte a jogi személy fogalmát.[40]

[39] Allgemeine Staatslehre. Berlin. 1925. — *Moór* Gyula, Az államelmélet alapvonalai. Szeged. 1927. — Vö. *Moór,* im. 265—282.

[40] *A szocialista jogtudomány* a jogi személy elmélete körében elsősorban azokat a valóságban létező reális vonásokat, vagyis kritériumokat keresi, amelyek a jogi személy elengedhetetlen feltételei. E kritériumok a következők:

1. *állandó szervezet,* amelyet a jogszabály vagy a törvényesen létrehozott alapszabályok, ill. szervezeti szabályok rögzítenek le.
2. Olyan *cél,* amelynek megvalósításához a jogalanyiság szükséges.
3. a tagok vagyonától elkülönített vagyon.
4. önálló vagyoni felelősség.
5. saját nevében való részvétel a polgári jogviszonyokban. *(Genkon* véleménye.)

Világhy Miklós Bartusz nézetéhez csatlakozik, amikor azt mondja, hogy a saját nevében való fellépés nem ismérve a jogi személynek, hiszen az a képesség, hogy valaki a polgári életben saját nevében léphet fel már a meglévő jogalanyiság megnyilvánulása, külső kifejezése és következménye. (Im. 181).

Ezek után a szocialista jogtudomány így határozza meg a jogi személyt: *A jogi személy egy meghatározott, megengedett cél szolgálatára rendelt szervezet, amely jogszabály vagy államilag elismert szervezeti szabályzat, illetőleg alapszabály szerint működik, elkülönített vagyona van és jogi cselekményeiért önálló vagyoni felelősséggel tartozik.*

A szocialista jogtudomány szerint kétféle szempontból vehető a jogi személy:

a) Mint a *társadalmi* viszonyok formája.

Ide tartoznak a különböző *gazdasági szervezetek.* Igy az önállóan elszámoló gazdálkodó szervek jogi személyisége nem más, mint az önálló

B) A JOGI SZEMÉLYEK FELOSZTÁSA

A jogi személyeket felosztjuk testületi vagy kollégiális és intézeti, vagy nem-kollégiális jogi személyekre. (c. 99)

1. Testületi jogi személyek:

A testületi vagy kollegiális jogi személy a fizikai személy célját túlhaladó rendeltetéssel bíró, jogokkal és kötelességekkel felruházott állandó jellegű és egyetemes személyösszesség (universitas personarum.) Pl. káptalan, szerzetesrendek, egyesületek, stb.

---

elszámolás jogi kifejezésmódja. A szövetkezet jogi személyisége pedig a közös munkával folytatott termelés, illetőleg a közös beszerzés és elosztás viszonyait juttatja kifejezésre. Ugyancsak a tagok különféle viszonyait juttatják kifejezésre a társadalmi szervek és egyesületek.

b) mint *emberek közössége.*

A jogi személy nemcsak meghatározott társadalmi viszonyok jogi kifejezésmódja, hanem embereknek a kollektívája is. A szövetkezet jogi személyiségénél ez nyilvánvaló (a polgári szemlélet ezt kollegiális jogi személynek nevezi), az állami szerveknél azonban vitatott. *Venediktov* kettős kollektíva elmélete szerint minden állami jogi személy mögött két kollektíva áll: a szocialista államban megszervezett dolgozó nép, mint az állami tulajdonjog egyedüli alanya, és a szóbanforgó jogi személy dolgozóinak, munkásainak és tisztviselőinek kollektívája, a felelős vezetővel az élen. Igy megmagyarázhatónak tartja a különböző állami jogi személyek közötti, mint különböző embercsoportok közötti vagyonjogi viszonyok fennállását. A kettős kollektíva felvétele nélkül ugyanis az állami szervek közötti jogviszonyokat vagy megszemélyesített vagyontömegek jogviszonyaként (universitas rerum a római jog szerint) vagy mint az államnak saját magához való viszonyát kell felfogni.

Világhy szerint *Venediktov* elmélete az első és mindezideig az egyetlen tudományos nézet a szocialista jogi irodalomban az állami jogi személy reális bázisának magyarázatára.

Mikolenko szerint ezt az elméletet nem támasztják alá a tételes jogszabályok, amelyek szerint az állami vállalatban a dolgozók kollektíváját illetnék meg a kérdéses jogosítványok.

Bartusz Mikolenkóval ellentétben elfogadja ugyan a kettős kollektíva elméletet, de maga sem tartja eléggé meggyőzőnek azt az állítást, mintha az állami vállalatok javai fölötti rendelkezési jog valóban az ott dolgozó munkások és tisztviselők kollektíváját illetné meg. Nézete szerint ugyanis a vállalati állami javak tulajdonosa továbbra is az állam marad és a javak fölötti rendelkezési jogot valójában a felelős vezető, mint az állam meghatalmazottja gyakorolja. Mégis ennek ellenére a felelős vezető tevékenységének az alapját mind az állam által a vonatkozó jogszabályokban és utasításokban kifejezésre juttatott akaratban, mind pedig a kérdéses állami szerv dolgozóinak kollektívájában kell keresni.

Vö. *Világhy Miklós,* Polgári és családi jog. I. (Általános rész) — Egyetemi jegyzet. Bpest. 1959. 178—185.

2. A nem-kollégiális, vagy intézeti jogi személy:

Ennek létrejöttéhez állandó jellegű célkitűzés szükséges. Ilyen pl. a szeminárium, javadalom, kórház, árvaház, stb. (universitas rerum.)

Az intézeti jogi személy abban különbözik a kollégiális jogi személytől, hogy

a) fizikai személyre nincsen szüksége a létezés szempontjából;

b) a cél és akarat nála transcendens, kívülről jövő, míg a testületi jogi személyeknél a cél immanens, belülről jövő, vagyis magukból a tagokból indul ki.

Mindkét fajta jogi személy a kiskorúakkal esik azonos elbírálás alá, vagyis jogvédelemben részesül; ilyen pl. a restitutio in integrum kiváltsága. (c. 100. § 3., 1687. § 1.)

3. Alapítvány.

A világi jog a testületi és a nem testületi vagy intézeti jogi személy mellett a jogi személyek harmadik csoportját is megkülönbözteti: az alapítványokat. Az alapítvány olyan anyagi természetű javaknak az összessége, amelyek egy meghatározott cél megvalósítását szolgálják és amelyek a jogi személy jogosítványaival rendelkeznek.[41] Ilyen pl. a misealapítvány vagy kegyes alapítvány.

Az egyházi jog ezeket nem ismeri el jogi személyeknek. Az alapítvány az egyházi felfogás szerint olyan javaknak az összessége, amelyeket bizonyos cél megvalósítása érdekében jogi személy kezel. (c. 1554.) Az ilyen alapítvány kétoldalú szerződés, illetve terhes szerződésnek a jellegét mutatja: *do ut facias.*

C) A JOGI SZEMÉLY KELETKEZESE[42]

A jogi személy létét vagy közvetlenül a jogtól — isteni vagy emberi jogtól — vagy pedig az egyházi hatóság intézkedéséből veszi (ab homine).

1. *E iure divino:*

Az egyetemes egyház (ecclesia universalis) és az Apostoli Szentszék (Sedes Apostolica) az isteni jog alapján jogi személy. (c. 100. § 1.)[43]

[41] Az új Polg. Törvénykönyv erről nem tesz említést, tehát nem tartja az alapítványt jogi személynek.

[42] *A. Vermeersch,* De personae moralis origine seu constitutione, in Jus Pont. 10 (1930) 288—291.

[43] *A. Wynen,* Die Rechts- und insbesondere die Vermögentätigkeit des Apostolischen Stuhles, Freiburg, 1920.

2. *E iure humano:*

olyan jogi személyek, amelyek a kánoni jog rendeléséből keletkeztek. Ezek taxative — kimerítően — nincsenek felsorolva a kódexben. Bizonyos kritériumok alapján azonban felismerhetők. (c. 100. § 1.)

A jogi személynek két jellemző tulajdonsága van: az egyik a szerzési képesség (capacitas acquirendi); a másik az aktív és passzív perbeli képesség (capacitas standi in iudicio).

a) *Testületi jogi személyek ex iure;* pl:

1° székes- és társaskáptalan;
2° kardinális kollégium;
3° szerzetesrend, tartomány, rendház;
4° szerzeteseket utánzó, közösségben élő fogadalomnélküli társaságok, világi intézmények;
5° asszociációk és törvényesen erigált harmadrendek: pia unio, confraternitas;
6° a római Kongregációk és Hivatalok.

b) *Nem testületi jogi személyek:* pl:

1° területi, közigazgatási beosztások, pl. egyházmegye, nullius apátság, apostoli vikariátus, patriarchátus, egyháztartomány,
2° plébániák és quasi-plébániák;
3° templomok és nyilvános kápolnák;
4° templompénztár;
5° mensa episcopalis;
6° szeminárium;
7° egyházi egyetem;
8° egyházi javadalmak.

3. *A homine:*

olyan jogi személyek, amelyeket az arra illetékes hatóság formális erekciós dekrétummal létesített. (c. 100. § 1.)

A testületi jogi személy létesítéséhez legalább *három* fizikai személyre van szükség. Innen a régi római jognak a mondása: *„tres faciunt collegium."* (c. 100. § 2.)

A személyek összessége lehet szabad vagy szükségszerű vagy több erkölcsi személynek a közössége.

Az intézeti jogi személynek létesítéséhez bizonyos célra kirendelt vagyontömegre van szükség. Célja lehet vallásos, karitatív vagy egyéb nemes cél.

A világi jogban a jogi személy különbözőképpen létesülhet.[44]

[44] A jogi személy a magyar Polgári Törvénykönyvben.

a) Az *állam* polgári jogalanyiságát külön cím szabályozza. Az új magyar polgári jog nem tekinti az államot a jogi személyek egyik típusának,

D) A JOGI SZEMÉLY JOGKÉPESSÉGE (CAPACITAS IURIDICA)

A jogi személyek jogait két csoportja oszthatjuk: általános és különleges jogok:

I. Általános jogok.

Minden jogi személynek joga van:

1. sajátos elnevezéshez (c. 688.)
2. megkülönböztető jelvényhez és pecséthez (c. 381., 470. § 4., 450. § 1.)
3. rangelsőbbséghez (c. 406., 408., 491., 701.)

II. Különleges jogok.

A különleges jogokat szintén két csoportra osztjuk: vagyonjogok (iura patrimonialia) és nem vagyon-jogok (iura extrapatrimonialia).

---

mivel az miniszteri indoklás szerint (42. lap) *„az állam polgári jogi jogalanyisága a létéből folyik, míg a jogi személyek jogképessége végső fokon állami elismerésen alapul, az állam jogképességének korlátozásáról, polgári jogalanyiságának megszűnéséről pedig nem lehet szó."* A jogpozitivizmus álláspontja az, hogy az állam korlátlan jogképessége kiterjed mindama jogokra és kötelességekre, amelyek jellegüknél fogva nem csupán az emberekhez fűződhetnek (26. § 1. bek.) — Az államot, ha polgári jogviszonyban vesz részt, rendszerint a pénzügyminiszter képviseli.

b) A jogi személy *létrejöttéhez* is állami elismerés szükséges. Az állam jogi személyeknek ismeri el az állami, gazdasági és társadalmi szerveket, szervezeteket, ha feladataik szükségessé teszik, hogy vagyoni jogaik és kötelességeik legyenek. (28. § 1. bek.)

Jogi személyt jogszabály is létesíthet (29. § 1. bek.)

c) A jogi személy *jogképessége* az emberével és az államával szemben relatív.

„A jogi személy a Magyar Népköztársaságban betöltött rendeltetés és a szocialista együttműködés által meghatározott körben jogképes." (28. § 2. bek.)

d) A jogi személy szervezeti *alcsoportja* (fiókja, telepe, üzeme, irodája, helyi kirendeltsége, alapszerve, szakosztálya, stb.) nem jogi személy. (30. § 1. bek.)

e) *A jogi személyek típusai:*

1° állami vállalatok (31. §.)
2° egyébi állami gazdálkodó szervek (39. §.)
3° állami költségvetési szervek (40. §.)
4° a szövetkezetek (43. §.)
5° társadalmi szervezetek (68. §.)
6° egyesületek, legalább 10 alapító taggal (71—72. §.)

— A magyar jog szerint jogi személy az *egyházközség* is. Vö. *Móra*, Az egyházi adó és egyházközség alapkérdései az egyházi és világi jog szerint. Bpest, 1941.

1. *Vagyonjogok:*

A jogi személy alapvető képessége a patrimoniális jog. Az 1945. kánon hangsúlyozza, hogy az Egyetemes Egyháznak és az Apostoli Szentszéknek született joga van sajátos céljainak elérésére földi javak megszerzéséhez és kezeléséhez.

Egyéb, jogi személyiséggel rendelkező egyházi intézetek és testületek a kánonok értelmében szerezhetnek, megtarthatnak és kezelhetnek ilyen javakat. (c. 1945. § 2.)

A javak megszerzésének módozatára vonatkozólag az 1499. kánon az irányadó, amely szerint az egyházi jogi személyek törvényes módon szerezhetnek javakat, amely szerint mások is szerezhetnek.

Az így szerzett javaknak az alanyra is az a jogi személy, amely azt megszerezte. (c. 1499. § 2.)[45]

Egyes esetekben — mint pl. a szerzetesjogban a koldulórendeknél látható — a szerzési képességet a jog korlátozza vagy szabályozza. A lényeg az, hogy elvileg itt is fennáll a vagyonszerzés radikális joga, amely a jogi személynek egyik jellemző tulajdonsága.

2. *Extrapatrimonális jogok.*

1° a jogi személyek különböző lelki jogokat, privilégiumokat, indultumokat kaphatnak;

2° rescriptumokat kérhetnek; (c. 36.)

3° fogadalmat tehetnek. (c. 253.)

4° a káptalan a püspöki szék üresedése esetén egyházkormányzati jogokat gyakorolhat (c. 341.) és zsinaton vehet részt. (c. 358.)

5° plébános lehet (c. 451.);

6° egyházi ügyben ítélkezhetik (c. 1555., 1598., 1602.)

° önmagának alapszabályokat adhat, amelyek a tagokat szerződési kötelezettséggel kötelezik. Ezek azonban nem valóságos törvények, hacsak a jogi személyek különben nem rendelkeznek törvényhozó hatalommal.

8° aktív és passzív perjogi képességgel bírnak, vagyis a bíróság előtt mint felperes és alperes egyaránt megjelenhetnek. Ez utóbbi képességet sokan a jogi személy csalatkozhatatlan kritériumának tekintik, mivel ez ama jogi személynél is fennáll, amely különben tényleges vagyonszerzési képességgel nem rendelkezik (kolduló rendek).

9° polgárijogi és büntetőjogi felelősséggel is bírnak. Amint a jogi személy képes arra, hogy érvénytelen jogügyletet alkosson, éppen

[45] A kódex nem dönti el, hogy tulajdonképpen ki az egyházi vagyonság alanya, azért óvatos fogalmazást használ „Dominium bonorum, sub suprema auctoritate Sedis Apostolicae, *ad eam pertinet moralem personam,* quae eadem bona legitime acquisiverit".

úgy indokolt, hogy az okozott szabálytalanságokért felelősséggel is tartozzék.

Igaz viszont, hogy a bűncselekmény elkövetéséhez szükséges szabadakarati elhatározás a jogi személyeknél nincsen meg olyan mértékben, mint a fizikai személyeknél.

A helyzet az, hogy a kódex több esetben büntetést szab ki jogi személyekre. Így pl. a 2332. kánon interdictum büntetéssel sújtja az egyetemeket, kollégiumokat, káptalanokat és más jogi személyeket, amelyek a római pápa törvényei és rendeletei ellen az egyetemes zsinathoz fellebbeznek.

Természetesen csak olyan büntetéssel sújthatók, amelyek direkt a jogi személyt érintik, nem pedig egyénenként az egyes tagokat.

A 2255. kánon különbséget tesz ezen a téren, amikor azt mondja, hogy a kiközösítés csak a fizikai személyeket éri, azért akkor, amikor az ilyen büntetést a testületekre vagy jogi személyekre vonatkoztatjuk, voltaképpen az csak ama tagokat érinti, akik a bűncselekmény tényleges elkövetésében személy szerint részesek, bűnösek voltak.

A büntetés az olyan *vegyes* természetű jogi személyeket is sújtja, amelyek részben testületi, részben intézeti jelleggel bírnak. Sőt az abszolut intézeti jelleggel bíró jogi személyek is sújthatók büntetéssel (c. 2269—2273.), pl. helyi interdictum-mal. Ha ugyanis ezek a jogi személyek képviselőik útján szabályzataik értelmében joghatályos ügyleteket köthetnek, önként következik, hogy a bűncselekményt is elkövethetik, amiért a jogi személy felelősségre vonható.

E) A JOGI SZEMÉLY CSELEKVŐKÉPESSÉGE[46]
(capacitas agendi)

A testületi jogi személy kétféle cselekményt végezhet: kollégiális és nem-kollégiális cselekményt.

Minden testületben az alapszabályok értelmében a kisebb jelentőségű ügyeket a testület nevében maga a testület feje végzi. Ebben az esetben azonban figyelembe kell venni a 105. kánon előírását, amely szerint az ügylet *érvényéhez* bizonyos esetben a testület hozzájárulása (consensus) vagy meghallgatása (consilium) szükséges.[47]

[46] *G. Vromant*, De actibus personae moralis collegialis ac Superioris. Eph. Theol. Lov. 7. (1930.) 676—688.
Coronata, I. 169. — *Chelodi—Ciprotti*, 166. skk. — *Eichmann—Mörsdorf*,[7] I. 212.

[47] A törvényben szereplő személyek vagy testületek meghallgatása tehát érvényességi kellék. Eddig többen (*Vermeersch-Creusen, Boudinhon, Vromant, Vidal, Van Hove, Triebs*, stb.) a törvény világos szavai ellenére is azt tartották, hogy a meghallgatás nem érvényességi kellék, mert a

1. *A testületi jogi személy cselekvőképessége.*

a) Az ilyen jogi személy akaratát határozathozatallal fejezi ki, amely szavazással történik. Hacsak a jog konkrét esetben mást nem rendel, az érvényes határozathoz az érvénytelen szavazatok leszámlálásával, az általános (abszolut) szótöbbség szükséges. (c. 101. § 1, n. 1.)

Ha azonban kétszeres szavazás után nem sikerült általános szótöbbségre szert tenni, a harmadik szavazásnál elég a *viszonylagos* (relatív) szótöbbség.

Ha a relatív szótöbbséget sem sikerült elérni és a jelöltek egyenlő szavazatot kaptak, akkor a harmadlk szavazás után — ha nem választásról van szó — az ügyet az elnök szavazata dönti el, akinek ebben az esetben a jog kettős szavazatot biztosít. (c. 101. § 1.)

Ha azonban választásról van szó, vagy olyan kérdésről, amelyben az elnök a szavazategyenlőségre nem kívánja eldönteni, akkor azt kell megválasztottnak tekinteni, aki egyháziaknál felszentelése, szerzeteseknél fogadalomtételre, világiaknál életkorra nézve idősebb. (c. 101. § 1, 1.)

b) Olyan ügyeknél vagy cselekményeknél, amelyek a testület va-

---

„satis est ad valide agendum" kifejezés nem eléggé határozott. Viszont abban az esetben, ha érvényességi kelléknek tekintenők, rengeteg jogi aktus érvénytelen lenne, mivel általában sehol sem kérik ki a testületek tanácsát a felettes hatóságok. Egyesek, a szerzők között fennálló jogkétség miatt (Igy pl. *Beste*, Introductio in Codicem, Napoli 1956.) az enyhébb nézet felé hajlanak, jóllehet a szigorúbb véleményt tartják helyesnek.

Mindehhez hozzáfűzhetjük, hogy a megkérdezettek tanácsát nem kell követni a felettes hatóságnak, de a megkérdezés elmulasztása a jogügyletet érvénytelenné teszi. (c. 105.)

A törvény céljainak ismerete: (a megfontolt, körültekintő eljárás biztosítása: több szem többet lát), és az új keleti jog fogalmazása után: „Si exigatur consilium tantum per verba: cum consilio consultorum, vel auditis consultoribus, aliave simila; *non requiritur ad valide agendum, nisi ut Superior illas personas audiat.*" (c. 35. AAS. 1957. 446.) a továbbiakban a 105. kánon magyarázatánál semmiféle kétségnek helye nincs. Az, hogy az illetékesek kényelmi szempontból eddig nem hallgatták meg a kódexben előírt tényezők véleményét, nem hozható fel mentőoknak a törvény most már teljesen világos rendelkezésével szemben. (E sorok írója számára e tekintetben sohasem merült fel kétely.) — Vö. *Trombetta*, De consensu et consilio capituli cathedralis, Neapoli, 1926. — *Ojetti*, In canonem 105, Ius Pontif. 1927, 13—25. — *Boudinhont*, Circa can. 105, Ius Pontif. 1928, 29—35. — *Hofmeister*, Bischof und Domkapitel nach altem und nach neuem Recht, Neresheim, 1931. — *Bender* OP, Actus Superioris indigentis consensu vel consilio, Periodica, 1959, 54—64. — *Bertrams* SJ, De mente legislatoris quoad interpretationem can. 105 CJC., Periodica, 1959, 65—76.

lamennyi tagját egyénenként is érintik (pl. a reájuk kirovandó teherről van szó) az érvényes határozathozatalhoz a szavazatok egyhangúságára van szükség. (c. 101. §. 1.) Ezt különben már a 29. regula iuris is leszögezi.[48]

Ilyen egyhangúságra van szükség a kompromisszumos választás átruházásnál is. (c. 172.)

2. *Az intézeti jogi személy cselekvőképessége.*

a) *Általában.*

Erre vonatkozólag az általános jog előírásait kell figyelembe venni. Az egyes intézetek irányítására nézve más és más jogi szabályok az irányadók. Így pl. a szemináriumokra vonatkozólag (c. 1352—1371.), a templomok és a *loca pia-ra* vonatkozólag: (c. 1521—1528.), a javadalmakra vonatkozólag (c. 1576—1488), a kórházakra vonatkozólag és egyes egyéb jámbor intézmények esetében (c. 1489—1494).

Az egyetemes jogban kevés előírás van, amely a kérdést egységesen szabályozná. Egynéhány jogszabály azonban található, így pl. a vagyonkezelésre vonatkozólag (c. 1521—1527.)

A perbeli jogosultság tekintetében az 1576 és a következő kánonok előírásai az irányadók.

b) *Különösen.*

A nem testületi jogi személyek cselekvése a vagyonkezelő és perbeli képviselő útján történik.

1. A vagyonkezelés szempontjából az 1518. kánon előírása az irányadó, amely szerint az Egyház feje, a pápa minden egyházi vagyon legfőbb kezelője és képviselője.

A helyi *ordinarius* pedig saját egyházmegyéjében a Szentszéktől függően szintén legfőbb vagyonkezelő, kivéve a kiváltságolt szerzetesrendeket, akikre nézve csak felügyeleti joggal rendelkezik. (c. 1519. § 533—535.)

Egyébként minden jogi személynek külön vagyonkezelővel kell rendelkeznie, aki az Egyház nevében, vagyis az illetékes jogi személy nevében az anyagi ügyeket intézi. (c. 1521.)

A mensa episcopalis, az egyházmegyei javak és a szemináriumi javak felett a püspök jogosult intézkedni.

Az egyes javadalmi tulajdonok jogi *képviselője* pedig az illetékes javadalmas, vagy pedig az alapító által kirendelt más személy. (c 1490.) Ha pedig ilyen személy nem lenne kijelölve, a kezelésről az ordinárius tartozik másképpen gondoskodni (c. 1521.)

[48] *A. Toso*, „Quod omnes uti singulos tangit ab omnibus probari debet. — Jus Pont. 11. (1931) 213—215. 18. (1938) 241—246.

2. Az intézeti jogi személyek perbeli képességgel közvetlenül nem rendelkeznek, hanem csak perbeli képviselőjük (procurator) útján. Ezért az 1649. kánon úgy rendeli, hogy a jogi személyek nevében a rector vagy adminisztrátor jelenik meg a perben. Hatásköri surlódás esetén pedig az ordinárius által kinevezett procurator.

A mensa episcopalista és a székesegyházat a helyi ordinárius képviseli a perben. A megengedett cselekvéshez azonban a káptalan meghallgatása, illetve hozzájárulása szükséges. (c. 1653. § 1., c. 1532. § 2, 3.)

A javadalmat a javadalmasok képviselik a perben az ordinárius írásos engedélyével; sürgős esetben pedig az esperes engedélyével, (c. 1526.)

A káptalanok és egyéb testületek fejei csak az illetékes jogi személy beleegyezésével indíthatnak pert az alapszabályok figyelembevételével. (c. 1523).

F) A JOGI SZEMÉLY MEGSZŰNÉSE.[49]

A természetes személy időleges, halandó. A jogi személy viszont, mivel célja is permanens, az Egyház örökkévalóságában, az idők végezetéig való fennállásában részesedik; éppen ezért örök.

Mindazonáltal kétféle módon megszűnhetik: ha az illetékes hatóság megszűnteti és ha a jogban megállapított időközben működése szünetel.

1 *Ex auctoritate competenti:*

ha az illetékes hatóság, amely a jogi személy létesítésére jogosult, megszünteti, illetve feloszlatja.

a) A *helyi ordinárius* a laikális asszociációkat súlyos okból feloszlathatja. Ugyanezt kell mondani az egyes javadalmak, templomok és más jogi személyek megszüntetéséről is.

b) A *Szentszék* engedélye szükséges a kegyes művek, kórházak és hasonló más intézmények egyesítéséhez, megszüntetéséhez, vagy az alapítók szándékától eltérő más célra való felhasználáshoz. (c. 1404.) Ugyanez vonatkozik az egyházmegyei jellegű szerzetesintézményekre is, mégha csak egyetlen házból állanak is.

A kegyúri javadalmat a kegyúr hozzájárulása nélkül nem lehet megszüntetni. (c. 1470.)

[49] *A. Bondini*, De personae moralis extinctione secundum Codicem, Jus. Pont. 3 (1923) 186—192.

Az olyan javadalmak *egyesítéséhez,* amelyek az egyesített, ill. egyesült javadalmak teljes előző önállóságát megszüntetik, szintén a Szentszék engedélye szükséges. (c. 1419., 1422.)

2. *Ex quiescentia iuris.*

A jogi személyek megszünnek, ha 100 éven keresztül ténylegesen semmi működést nem fejtenek ki, illetve nem léteznek. Ezt az esetet a jogban „*quiescentia iuris*" elnevezéssel illetjük.

a) A *testületi* jogi személy megszűnik, ha valamennyi tagja kihal. Tehát ha egyetlen tagja is életben van, akkor a jogi személy összes jogai arra az egy tagra háramlanak. Az utolsó tag halálától számított száz éven belül a jog a jogi személy létét továbbra is fennállónak tekinti, noha a működése *de facto* szünetel (dormit, inexistentia facti) — jogilag azonban — *(de iure)* tovább él.

Tehát ha a jogi személy 100 éven belül bármely pillanatban új tagot kap, a jogi személy működése azonnal életrekel.

b) *Az intézeti jogi személy* megszűnik, ha célja és a cél biztosításához szükséges eszközök megszünnek és ez az állapot *de facto* 100 évig fennáll. Ebben az esetben ugyanis a működést olyan akadály gátolja, amelynek következtében a jog mintegy kihaltnak, nem-létezőnek tűnik fel. Gyökérszerűen azonban, mint a hamú alatt a parázs tovább él és az akadály elhárítása esetén 100 éven belül a cselekvőképesség újra visszatér.

II. fejezet:

A JOGI CSELEKMÉNYEK[50]

Az alanyi jogok keletkezésének, megváltoztatásának, megszüntetésének — más szóval a jogviszony megváltoztatásának — *oka* mindig valamilyen tény. Jogi tény (factum juridicum) minden olyan tény, amelyhez a jogszabály joghatásokat fűz. A jogi hatás pedig mindaz, ami a jogviszonyt megváltoztatja vagy megszünteti.

A jogi tény kétféle: vagy a természetben előforduló, emberi akaratra vissza nem vezethető történés, ún. *esemény:* pl. születés, halál, földrengés, valamely dolog megsemmisülése; vagy emberi akarat megnyilvánulása, azaz *cselekmény.*

[50] A kánonjog nem adja a jogi cselekmények rendszerét. Egyes rendelkezések elszórtan találhatók csupán. Igy pl. a törvénynél a c. 11, 15, 16; az ált. személyi jogban: c. 103, 104; a perjogban: c. 1684—1689. Most megkíséreljük rendszerbe foglalni e fontos anyagot.

Legfontosabb jogi tények az emberi cselekmények.

Az *emberi cselekmény*, (actus humanus) az embernek, mint eszes lénynek a cselekménye. Az ilyen cselekményekhez az ész és az akarat (voluntarium) használatát egyaránt feltételezzük, és éppen ezért ezeket a cselekményeket beszámíthatónak (imputabilis) mondjuk.

A házasságkötésnél pl. mint jogi aktusnál a fizikai elem egy férfi és egy nő házasságkötő kijelentése; akarati elem pedig, hogy ez a kijelentés az akaratukból ered. Ha kijelentésükben nincs benne, hogy egymással házasságra lépnek, vagy a kijelentés nem az akaratból ered, (delirium, súlyos kényszer), vagy a kijelentés tartalma nem fedi az akarat tartalmát (színlelt házasság), akkor a jogi cselekmény előfeltételei nincsenek meg, nincs házasság.

Felosztás.

A *tárgyi jog* közvetlenül csakis a külső, vagyis érzékek alá eső emberi cselekményeket szabályozza. Ebben különbözik az erkölcsi törvénytől. A tárgyi joghoz való viszonyuk szerint az emberi cselekmények *megengedettek* vagy *tilosak.*

Más szempontból a cselekmény háromféle:

a) *jogügyletszerű cselekmény*, amelynek nem célja a joghatás létrehozása, amelyet azonban a jogszabály erejénél fogva mégis kivált. Pl. a lakóhely változtatása.

b) *jogi cselekmény* vagy *jogügylet* (actus iuridicus vel negotium iuridicum) az olyan cselekmény, (actus humanus), amelynek célja a jogviszony létrehozása, változtatása vagy megszüntetése;

c) *tilos cselekmény*, amelyet a jogszabály rosszall, s amelyhez a rosszalló értékítélet következményeként hátrányos jogkövetkezményeket fűz: pl. büntetés, kártérítés, stb.

69. § A jogügyletek (c. 103—105) [51]

A jogügylet (negotium juridicum) érvényes, ha:

1. megállapítható a cselekvő személynek *jogügyleti képessége* (jogképesség és cselekvőképesség),

2. ha fennforog a *jogügyleti akarat*, az ügyleti hatás akarása és

3. az ún. *nyilatkozati akarat* (Erklärungswille).

[51] *S. Romani*, De factis, actibus negotiisque juridicus, Jus Pontif. 18 (1938) 101—104. 192—197. 19 (1939) 48—54.

I. *Jogügyleti képesség.*

(Jogképesség és cselekvőképesség.)

1. Jogügyleti képességgel nem bír, akinél a *cselekvőképesség* hiányzik.

2. *Viszonylagosan cselekvőképtelen* az, akitől a törvény bizonyos akaratnyilatkozatot megtagad (pl. házassági beleegyezés bontó akadály esetében) vagy ha büntetésből bizonyos jogok gyakorlása szünetel (pl. választójogé).

3. Aki egyáltalán semmiféle, vagy *korlátozott cselekvőképességgel* bír, meghatalmazottat (procurator) tartozik igénybevenni.

4. *Korlátozott* a cselekvőképesség akkor is, ha bizonyos fizikai vagy jogi személyek harmadik személy beleegyezését vagy tanácsát kötelesek kikérni (káptalan, szerzetestanács, kegyúr.) (c. 105.)

II. A beszámíthatóság.

A jogképesség és cselekvőképesség oly lényt tételez fel, aki a cselekmény jogi és ténybeli jelentőségének és következményeinek felfogására alkalmas tulajdonságokkal rendelkezik vagyis tudat- és akaratképességgel rendelkezik. Ezek összessége az ún. beszámíthatóság, a beszámítási képesség.

A jogi beszámíthatóság ill. beszámítás tehát a cselekvő személyiség és a cselekmény között fennforgó jogi hatásnak a cselekvőnek való tulajdonítása.

E kapcsolat megállapító kijelentés, illetve ítélet, az ún. *beszámítás.*

A beszámítás fokozatosan egymásraépülő három ítéletből tevődik össze:

Az *első* ítélet a cselekvésnek és eredményének fizikai kapcsolatát állapítja meg. Ez a fizikai beszámítás. (nexus causalis.)

Ha ez a megállapítás igenlő, akkor a *második* ítélet következik, amely eldönti, hogy a magatartás akaratból származik-e. Ez a pszichikai beszámítás; (nexus ethicus vel moralis).

Ha ez is igenlő, akkor a *harmadik* ítélet a cselekménynek a kérdéses jogszabályhoz való viszonyát, jogi értékét állapítja meg. Ez az axiologikus beszámítás, vagyis értékkapcsolat.

A beszámítás feltételeit a jogrendszerek nem pozitíve, hanem *negative,* a kizáró okok felsorolásával szokták meghatározni.

A beszámítást kizáró ok pl. a gyermekkor, az elmebeli zavarok, a pszichikai képesség hiánya (tévedés) továbbá a cselekvőképességet kizáró, illetve csökkentő ok: erőszak és félelem.

70. § Az ügyleti akarat tudatossága[52]

(A tévedés és tudatlanság. Figyelem-hiány.)

I. A tévedés (error) fogalma. (c. 104.)

A tévedés olyan ítélet, amely az igazsággal nem egyezik.

A tudatlanság (ignorantia) pedig ismerethiány, amely az ismeret tényleges hiányát jelzi, amikor ugyanis a habituális ismeret a tudatküszöb alatt megvan. — A *figyelmetlenség* (inadvertentia), a tényleges ráfigyelés hiánya.

Mind a három defektus az értelemben nyugszik. Minthogy azonban az értelem mozgatja az akaratot, azért a belső cselekvési akarat és a külső nyilatkozat között az ellentétet e három defectus hozza létre.

II. A tévedés felosztása.

1. A tévedés lehet:

a) *error iuris és error facti.* Az első az elvont jogrendre, a másik a konkrét tényállásra vonatkozik.

Az *error iuris* ismét lehet:

aa) *error legis,* amely a jogszabályra és

bb) *error paenae,* amely a büntető jogszabály szankciójára vonatkozik.

b) *error substanciális és error accidentalis.*

Lényeges vagy nem lényeges a tévedés aszerint, amint az ügylet lényegére vagy annak lényegtelen tulajdonságaira vonatkozik.

Lényeges tévedés az, amely a személyre, a tárgyra vagy ügyre (error in persona, in obiecto, in negotio) vagy olyan mozzanatra vonatkozik, amelyet a cselekvő a cselekmény *sine qua non*-jává elengedhetetlen feltételévé tett meg.

2. Hogy *in concreto* milyen tévedésről van szó, azt a dolog természetéből kell egyes esetekben megállapítani.

A szerződésekre vonatkozóan lényeges a tévedés:

a) Ha a jogügylet természetére vonatkozik (error negotii), pl. eladás kölcsön helyett. (c. 1682.)

b) ha a szerződő felek azonosságára vonatkozik (error in persona).

[52] *M. K. Ronke,* Die rechtliche Bedeutung des Irrtums. im CJC. diss. Greifswald. 1931. — *P. Wahl,* Die Bedeutung des Irrtums für die kirchlichen Rechtshandlungen nach den Vorschriften des CJC. Frankfurt. 1931. — *Coronata,* I. 130. — *Eichmann—Mörsdorf,* I. 234. — H. *Flatten,* Irtum und Täuschung bei der Eheschließung nach kanonischem Recht, Paderborn, 1957.

Vannak azonban szerződések, amikor a másik fél személye teljesen indifferens. pl. c. 1083.)

c) ha a jogügylet tárgyának azonossága pl. két háznak a felcserélése. (error in obiecto)

d) a tárgy lényeges tulajdonságaira vonatkozó tévedés (qualitas substancialis) Pl. olyan tulajdonságok, amelyeket a forgalomban lényegesnek tekintenek. Pl. arany, vagy ezüst óra.

c) *Error vincibilis*[53] *és error invincibilis.* Ezeket vétkes és nemvétkes tévedésnek is nevezhetjük.

A vétkes tévedés ismét lehet:

1. error simpliciter vincibilis és
2. error crassus vagy supinus, vaskos tévedés,
3. vagy error affectatus, vagyis színlelt tévedés.
4. *Error antecedens* (dans causam) és *error concomitans.* — Az előbbi a cselekmények létrehozó oka, a második esetben a cselekmény tévedés nélkül is létrejött volna. (c. 1084.)

Az új kódex a tudatlanságot és a tévedést a törvényre és a büntetésre, valamint a saját cselekményekre és nyilvános idegen cselekményekre vonatkozólag általában nem vélelmezi. Idegen, illetve nem nyilvános tényállás esetében azonban vélelmezi, míg az ellenkezője bizonyítva nincs. (c. 16 § 2.)

III. A tévedés hatásai

1. A *lex irritans* és *inhabilitans* esetében semmiféle tévedés nem mentesít. Így pl. a szabálytalanságoknál és a házassági akadályoknál.

2. A jóhiszeműség — (bona fides) — a tévedésnél mindig előfeltétel. (Vö. elévülés: c. 1512. putatív házasság 1015.)

3. A jogügyleteket és szerződéseket a jogügylet lényegére vonatkozó tévedés (condito sine qua non) érvénytelenné teszi. A lényegtelen tévedés azonban nem, hacsak a jog másképp nem intézkedik. Ha a szerződésnél lényegtelen tévedés keletkezett, akkor az ügyletet meg lehet támadni (actio rescissoria) feltéve, hogy a szerződő fél a tévedés következtében súlyos sérelmet szenvedett. (c. 104 és 1694. § 2.)

IV. *Dissensus, vagy félreértés.*

Akkor forog fenn, ha mindkét fél más értelmet tulajdonít egymás akaratának, illetve akaratnyilvánításának, mint amit a nyilatkozat kifejezni akart. Itt a felek üzleti akarata között nem keletkezhetik összhang és egy üres forma tulajdonképpen az ügyletkötés lényegében. Jogügylet ilyen esetben nincsen.

[53] Ha megvan a hiányzó ismeret megszerzésének kötelezettsége.

V. *Megtévesztés, vagy dolus*[54]

1. *Fogalom és jogi jelleg.* (c. 103. § 2.)

A dolus kétfélét jelent: Először a *dolus malus* annyi, mint gonosz vagy jogellenes szándék. Ez bizonyos bűncselekmények vagy egyéb jogellenes cselekmények tényállásának akarati eleme (C. 2200.), másodszor mint *fraus,* circumventio vagyis megtévesztés, csalárdság, ravasz fondorlat szerepel.

A megtévesztés szorosan véve szándékos tévedésbeejtés, vagy a tévedésben való megtartás. A magánjogi csalással egy tekintet alá esik. Éppen ezért a jogügylet a sérelmet szenvedett kérelmére vagy hivatalból, bírói ítélettel is érvényteleníthető. A megtévesztettnek ezenkívül kártérítésre is lehet igénye. (c. 1684. § 1.)

Ha a megtévesztés harmadik vagyis idegen személytől ered, az ügylet megtámadására csak akkor lehet gondolni, ha a másik ügyleti fél arról tudott vagy tudhatott és ügyleti ellenfelét, vagyis a megtévesztettet nem világosította fel. Nem zárja ki az ügyletnek megtévesztés címén való megtámadását, ha a megtévesztett a tévedésbeejtő cselekmények, illetve nyilatkozatok valótlanságáról könnyen meggyőződhetett volna.

2. *A megtévesztés joghatálya.*

A kánoni jogban bizonyos cselekmények a megtévesztés következtében érvénytelenek. Ilyen pl. a szavazat a választásnál (c. 169), az egyházi hivatalról való lemondás (c. 185.), a noviciátusba való belépés stb.

71. § Az ügyleti akarat szabadsága[55]

(félelem és kényszer)

I. *Fogalom* (c. 103)

A kényszer vagy erőszak (vis, violentia, coactio) a klasszikus római jog fogalmazásában olyan erő, amelyet más személy gyakorol

[54] *G. Fransens,* Le dol en droit canonique. Gembloux. 1946. — *P. Gillet,* De actione rescissoria ob dolum (c. 103.) Jus Pont. 9 (1929) 323—324. — *Coronata,* I. 179. — *Eichmann—Mörsdorf,* I. 233.

[55] *O. Giacchi,* La violenza nel negozio guiridico canonico. Milano. 1937. — *F. C. Bouvaert,* De metus influxu quoad actum et quoad delicta et poenas secundum CJC. Jus Pont 6 (1926) 105—111. 128—144. — *Coronata, I.* 175. — *Eichmann—Mörsdorf,*[7] I. 231. —

a cselekvőre, s amelynek nem lehet ellenállni. (maioris rei impetus, qui repelli non potest. L. 1, 2, D. 4, 2.)

Ez ismét lehet abszolút vagy *fizikai kényszer* (vis absoluta) vagypedig *erkölcsi kényszer* (vis compulsiva, metus). Az előbbinél, mivel feltétel nélkül nem utasítható vissza, a külső cselekedetekre vonatkozóan teljesen hiányzik a beleegyezés, szándékosság és minden akarati elhatározás.[56]

A *lelki kényszer* (metus) esetében a kilátásba helyezett baj vagy visszautasítható vagy csökkenthető, vagypedig ha nem is hárítható el könnyen, mégsem szünteti meg a szabadakaratot teljesen. Ez a kényszer idézi elő azután a lélekben a félelmet.

A kánonjogászok a félelem meghatározásánál a római jog definícióját követik: *instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio.* (l. D. 4, 2.)

A félelem tehát a jelenben vagy a közeljövőben fenyegető baj, veszedelem miatt az akaratunkban és érzésvilágunkban keletkezett nyomasztó érzés, remegés, izgalom, nyugtalanság, zavar.

Mentis trepidatio, vagyis a lélek rettegése a jelen vagy jövendő baj miatt. Elmúlt cselekmény tehát már nem okozhat félelmet, csak kellemetlen utórezgéseket.

A *mens kifejezés* inkább a felsőbb szellemi tevékenységre mutat és nem szól kifejezetten a „motus appetitus sensitivus"-ról, vagyis az érzelmi megrezdülésről, pedig ez is hozzátartozik a teljes megrendüléshez, trepidációhoz. Aki ugyanis nyugodtan, ilyen megrendülés nélkül hidegen szemléli és mérlegeli a fennálló vagy fenyegető veszedelmet, és az esetleg kivezető utat, inkább okosságról, mint félelemről tesz tanúságot.

II. *A félelem felosztása*

1. A félelem tehát *súlyos* (metus gravis, atrox) és *nem súlyos* (metus levis). Súlyos akkor, ha a fenyegető baj akár abszolute, vagyis minden személy[57] számára súlyosan esik latba: pl. a halál, testi sértés, vagy csak relatíve súlyos, ha a szenvedő személy egyéni tulajdonságai (neme, kora, jelleme és egyéb körülmények) alapján mérjük le annak súlyosságát.

2. *Külső és belső félelem* (metus externe et interne incussus). A külső félelem szabadakarattal rendelkező személytől, tehát embertől

[56] Ha valakit fizikai erővel elhurcolnak, az nem a kényszerítettnek, hanem a kényszerítőnek a cselekménye. Itt arról a fizikai kényszerről van szó, amelynek a kényszerített enged és annak hatása alatt akarati cselekményt végez.

[57] Olyan veszélyel való fenyegetés, amely egy bátor embert is megremegtet (cadens in virum constantem).

származik, a belső félelem pedig belső aggályoskodásból, noha külső, de szükségképpen ható okból ered. (Pl. betegség, vihar, büntetés, törvény, stb.)

3. *Jogos vagy jogtalan félelem* (metus justus et injustus). Jogos, ha mind tartalmilag, mind formailag igazságos. Ha e két kellék közül az egyik is hiányzik, akkor jogtalan félelemről (metus injustus) van szó. — *Materialiter* jogtalan a kényszer, ha a kényszerítőnek nincs joga ahhoz, amire kényszerít. — *Formatilter* jogtalan akkor, ha a kényszerítőnek van ugyan joga arra, amit kényszerít, de nincs joga arra, hogy privát kényszerrel (fenyegetés) szerezzen érvényt jogainak.

III. *A félelem jogi hatása*[58]

A súlyos félelem kétségkívül csökkenti a szabad elhatározást, azért rendszerint mint az akarat részéről fennforgó akadályt veszik. Pedig elsősorban az értelmet befolyásolja és gátolja sajátos munkájában a félelem által előidézett képzetek miatt.

Az akarat viszont, amely önmagában vak, a kényszer, illetve félelem által felkínált cselekvés felé hajlik, mivel azt az értelem adott esetben viszonylagos jónak tünteti fel.

A cselekvésre ugyanis ilyen esetben nem az érzéki jóra irányuló vágy (appetitus concupiscibilis) serkenti, hanem inkább az érzéki bajtól való félelem (appetitus irascibilis) sarkallja. A szenvedő alany a neki nemkívánatos cselekvést választja, nem azért, mert jó, hanem mert adott esetben *kisebb* rossz. Tehát eszköznek tekinti a nagyobb rossz elkerülésére.

A félelem illetve kényszer tehát az értelmi képesség teljes hiányának, illetve elnyomásának esetét kivéve nem szünteti meg a beszámíthatóságot, hanem csökkenti azt. Innen a római jognak az axiómája: *quamvis si liberum esset noluissem, tamen coactus volui.* (fr. 21. § 5. D. 4, 2. Fr. 22. D. 23, 2.)

Azért tehát a súlyos és igazságtalan félelemből eredő jogügyletek érvényesek, ha csak az isteni vagy tételes emberi jog másképpen nem intézkedik. A méltányosság azonban megköveteli, hogy a kényszerített személy jogvédelemben részesüljön. Azért az így keletkezett ügylet a fél kérésére, kiskorúak és jogi személyek esetében pedig hivatalból bírói úton is *megtámadható,* illetve felbontható. (c. 103. 1684—

Az indíthat ilyen keresetet (actio rescissoria) aki valamiképpen (materialiter vagy formaliter) — súlyos és igazságtalan kényszer áldozata.

[58] A kényszernek a házasságra vonatkozó hatását vö. *Bánk*, im, 378—424.

Az is szükségesnek látszik, hogy a kényszer a nemkívánatos cselekmény vagyis a beleegyezés kicsikarására irányuljon. Ellenkező esetben ugyanis a félelem a cselekvésnek nem oka, hanem alkalma.

IV. *Keresetindítás kényszer címen.*

Meg lehet támadni a kényszerszerződést, ha a másik fél ártatlan.

Keresetet lehet indítani a jó és rosszhiszemű birtokos ellen, akinek a kényszerrel kicsikart dolog a birtokában van: fel egészen a kényszer szerzőjéig.

Eme keresettel visszakövetelhető a kényszerajándékozás folytán valamely jogi személynek juttatott vagyon is. Ezt a keresetet *ius evictionis-nak* nevezzük. Ha azonban a visszakövetelt dolog időközben kedvezőtlenül megváltozott, a jóhiszemű birtokostól nem kívánható az előbbi állapotba való visszahelyezés.

A kényszer szerzője ellen az okozott kár megtérítése címén is indítható kereset.

A kereset megindításának időpontját az elévülés ideje határozza meg. A jogi személyekhez tartozó javaknál az elévülés időpontja harminc év. A Szentszékhez tartozó javaknál 100 év. (c. 1511.)

V. *A jogi cselekmények érvénytelensége*

Azoknál a cselekményeknél, amelyek akár a kötelezettség szentsége miatt, akár a közjóra háramló hatásaik miatt felette súlyos következményekkel járnak, a jog teljesen szabad elhatározást kíván meg olyannyira, hogy az ilyen ügyleteket súlyos kényszer esetén *ipso facto* érvényteleneknek tekinti.

Súlyos kényszer esetén érvénytelen:

a) az egyházi hivatalról való lemondás (c. 185.)

b) a fogadalom (c. 1307.) — ellenben érvényes az eskű (c. 1317.)

c) a szerzetesi noviciátusba való felvétel, akár a belépő, akár az elöljáró részéről. (c. 542)

d) szerzetesi professzio. (c 572. ä 1, n. 4). — Mivel a szerzetesi professziot csak meghatározott rendben lehet letenni, hatálytalan lenne az akkor is, ha a kényszer nem általában a szerzetesi élet, hanem meghatározott rend választására vonatkozik.

e) a választás alkalmával leadott szavazat. (c. 169.)

f) a papi állásból fakadó kötelezettség (coelibatus és breviarium). Vagyis, aki súlyos kényszerből, illetve félelemből vette fel a nagyobb papi rendet és vállalta az abból folyó kötelezettségeket, de az utób-

biakat a kényszer megszűnése után sem kifejezetten, sem hallgatólagosan a papi rend gyakorlásával helyben nem hagyta, a kényszer fennforgásának és a helybenhagyás hiányának törvényes bizonyítása után megfelelő bírói eljárással a világi állapotban helyezhető vissza. (c. 214.)

E rendelkezés azonban nem érinti a papi rend érvényességét, amely a kényszer ellenére is lehet érvényes.

A házaságnál a kettő nem választható el. Ha érvényes illetve érvénytelen a házasság, akkor a belőle származó kötelezettségek is érvényesek, illetve érvénytelenek, mivel az érvényes tulajdonságok elválaszthatatlanok a házasság természetétől és lényegétől. A papi renddel kapcsolatos kötelmek viszont nem szükségképpen, hanem csupán a tételesjog rendelkezései folytán állnak fenn. Ezért az egyházi rend szentségének érvényessége mellett és ettől függetlenül a kötelmek érvénytelenek lehetnek. (Vö. XIV. Benedek, De Synodo diocesana. I., 13. cap. 4. n. n. 2. Cong. de Sacr. 1931. jún. 9. AAS. 23, 457.)

g) érvénytelen a plébános vagy ordinárius súlyos kényszer alatt történő közreműködése a házasságnál. (c. 1095 § 1, n. 3).

i) Az egyházi büntetések alóli feloldozás. (c. 2238.)

72. § A jogügyleti akaratnyilvánítás

I. Az akaratnyilvánítás rendes módja.

A jog az emberi akarat megnyilvánulása. Tehát a jogi cselekmény is két aktust foglal magában:

a) A külső akarati nyilatkozatot (fizikai elem: pl. bizonyos kijelentés vagy eljárás) és belső akarati aktust (akarati elem: hogy a cselekvő ezt a kijelentést vagy azt az eljárást akarja). Az akarat a jogi cselekménynek a lelke, a külső nyilatkozat pedig a teste. A kifelé való nyilatkozattal ölt testet a belső gondolat és így lesz a jogi életben élővé. Az emberek belső életére vonatkozik a következő axióma: *de internis non judicat praetor.*

b) Az akarat kinyilvánítása vagyis a nyilatkozat háromféle lehet:

1. *kifejezett akaratkijelentés* (declaratio expressa),

amikor a nyilatkozat szavakkal, írással, jelekkel vagy cselekedetekkel történik.[59]

[59] A magyar polgári jogban a *nyilatkozati elv* érvényesül. A szerződés a felek akaratának kölcsönös és egybehangzó *kifejezésével* jön létre (207. §), amely nemcsak szóbeli vagy írásbeli nyilatkozattal történhetik, hanem a szerződési akaratot *ráutaló* magatartással is kifejezésre lehet jut-

A *szólócselekmények,* vagy konkludens tények (facta concludentia) indirekt akaratnyilvánítást tartalmaznak, amikor olyan cselekményekből (magatartásból), amelyek önálló jelentéssel bírnak, egy meghatározott, nem direkt azok által kinyilvánított akarati szándékra lehet következtetni. Pl. egy lelkész engedélyt kér a plébánostól unokaöccsének megkeresztelésére, erre a plébános gratulál a születéshez. Ebből a gratulálásból a keresztelési engedély megadására lehet következtetni.

De ezekből a szóló cselekményekből bizonyos körülmények között téves következtetést is lehet levonni. Ezeknek az elhárítására szolgál a *protestatio* eszköze, amely szerint a cselekmény jelentését másképpen lehet magyarázni.

2. Hallgatólagos akaratkijelentés. (Declaratio tacita).

Ez merő hallgatásból áll. Nem minden hallgatást lehet azonban a cselekvéshez való hozzájárulásnak nevezni, illetve minősíteni, hanem csak akkor, ha a hallgató a másiknak a szándékát ismerte és annak könnyen ellentmondhatott volna. A kanonisták ezt így fejezik ki: *„qui tacet, consentire videtur, dum loqui potuit et debut".* A Liber VI.-ban egymás mellett állnak az ellentmondónak tűnő regulák: *„qui tacet, non fatetur, sed nec utique negare videtur."* (Reg. 44.) Vagyis: a hallgatás beismerést vagy beleegyezést jelent, ha valaki nyilatkozni köteles. Ha azonban nem köteles nyilatkozni (beismerni vagy tagadni, beleegyezni vagy tiltakozni), akkor hallgatása nem jelent beismerést vagy beleegyezést.[60]

3. Vélelmezett akaratkijelentés (Declaratio interpretativa seu praesumpta).

Ez nem valóságos, hanem csak elgondolt akaratnyilvánítás. Pl. amikor adott körülmények között okunk van feltételezni valakiről beleegyezését. Amikor pl. egy plébános feltételezi, hogy a szomszéd plébános a házasságkötéshez engedélyt adna, ha ezt tőle kérné, de mivel ezt nem kérte, sem expresse, sem tacite nem adta meg.

---

tatni (216. §) A nyilatkozati elv szerint, amely itt érvényesül, nem a felek akaratának, hanem az akaratkifejezés összhangjának kell meglennie.

Ebből logikusan következik, hogy a felek *titkos fenntartása* vagy *rejtett indoka* a szerződés érvényessége szempontjából közömbös. (209. §)

A *színlelt* szerződés azonban semmis. (209. § 2. bek.)

[60] Ezért a kánonjogban az ún. szólócselekmények (facta per verba concludentia) szintén kifejezett vagy mintegy — kifejezett deklaráció fogalma alá esnek. (Rota 1918. júl. 9. AAS. 11, 1954.)

Az ilyen declarativa interpretationak csak ott van joghatálya, ahol azt a törvény kifejezetten megengedi. Pl. a klerikus az ordinárius vélelmezett engedélyével eltávozhat az egyházmegyéből. (c. 143). A legtöbb esetben azonban nem elég a hallgatólagos akaratnyilvánítás, hanem kifejezettnek kell lennie (Pl. a gyóntatási jurisdictiónál c. 879. — a házasságkötési delegációnál, c. 1096.)

II. Az akaratnyilvánítás kiegészítő módjai.

Ide tartozik a jogvélelem és a jogfikció.

A jogvélelem (praesumptio).

Kétféle:

a) *egyszerű* jogvélelem (praesumptio juris), amely az ellenkező bizonyítását megengedi: pl. „pater est, quem nuptiae demonstrant."

b) *perdöntő* (cáfolhatatlan) jogvélelem (praesumptio juris et de jure), amely az ellenkező bizonyítását nem engedi meg.[61]

2. A jogfikció.

Nem létező dolognak valóként való felvétele, amely ellenbizonyítást nem enged meg. (Pl. a putatív, nyilván érvénytelen házasságból született gyermek törvényessége c. 111.)

III. Az akaratnyilvánítás formalitása

1. Az akaratnyilvánítás külső formáját vagy a törvény szabja meg (pl. testamentumnál, házasságnál) vagypedig maguk az ügyfelek szabadon határozzák meg. E tekintetben általában a helyi előírásokat kell figyelembe venni: locus regit actum. (c. 1529.)

A külső forma meg nem tartása érvénytelenné teszi a jogügyletet, de bizonyos esetekben az érvénytelenség a forma alkalmazásával szanálható, pl. a házasságnál.

73. § A jogügylet meghatározói

A jogügyleti mellékhatározmányok az ügyleti akarat alkatrészei, amelyek a jogügylet beállására vagy megszűnésére is kihatnak. Ebben az esetben az ügyleti akarat önmagát szabályozza. Hármat eme-

[61] A kódexben mindössze kettő van ilyen: res judicata c. 1904. § 1. és a házasfelek részéről a halálig meg nem támadott házasság érvényessége. c. 1972.

lünk ki ezek közül: a feltétel-kitűzést, a meghagyást és az időhatározást.

I. A feltétel (condicio).[62]

1. Fogalom és felosztás.

A feltétel az ügyleti rendelkezés hatályát jelenbeli, jövőbeli vagy múltbeli ténykörülménytől teszi függővé. Ha az ügylet csak a kitűzött esemény bekövetkezésétől lesz hatályos, akkor *felfüggesztő* (cond. suspensiva) feltételről van szó. Ha ellenben az ügylet hatálya a kitűzött esemény bekövetkeztével megszűnik, akkor *felbontó* feltétel (conditio resolutiva) forog fenn.

Mindkét feltétel-kitűzés a létesített jogviszonyt ideiglenes, átmeneti jelleggel ruházza fel.

Ha valamelyik fél a feltételként kitűzött ténykörülményt elmozdíthatja, a feltételt *conditio potestativának* nevezzük, ha ellenben a véletlenen fordul meg, *conditio causalis*ról beszélünk.

Lehet továbbá a feltétel vegyes, ideiglenes és nemleges.

Kitűzésének módját tekintve pedig *lehetetlen* (c. impossibilis) *tilos* és erkölcstelen (c. inhonesta vagy érthetetlen perplex.) szükségszerű (necessaria). Ez esetben az egész ügylet jellege is ilyenné válik. (c. 1092.)

2. Joghatály.

A feltétel bekövetkeztével az ügylet felett lebegő bizonytalanság megszűnik. Hasonlóképp ha az ügyleti fél, akinek a feltétel teljesülése kárára volna, a feltételt meghiúsítja. Viszont ha a feltétel teljesítésével az egyik fél késlekedik, a másik fél az ügylettől elállhat. A függőség ideje alatt a feltételtől függő jog felett szabadon lehet rendelkezni.

Ha a feltétel bizonyos, vagy már időben elmúlt eseményekre vonatkozik, akkor ún. nem valódi vagy látszólagos feltételről van szó, s ilyenkor az előbbi hatályok nem következnek be.

II. Meghagyás — (modus.)

Akkor forog fenn, ha az ügyleti intézkedés, illetve az ügyleti fél olyan kötelezettséget vállal, amelyre az ügylet természete *nem* kötelezi. Csak ingyenes ügyleteknél alkalmazható. A meghagyás hasonlít hatásában a felbontó feltételhez, de attól mégis lényegesen különbö-

[62] A házasságra nézve vö. J. *Bánk* im. p. 424. sq.

zik, mert nem jár vele semmi bizonytalanság, és szükség esetén a terhelt fél kérelmére bíróilag mérsékelhető.

Ha a kedvezményezett fél *a modust* nem teljesíti, az ügylet megtámadható. És ha hatálytalanítya lett, a szolgáltatást vissza kell juttatni.

A meghagyás teljesítését a féltől nem lehet keresettel kiszorítani. Lehetetlen, erkölcstelen meghagyást úgy tekintünk, mintha nem léteznék.

Kétes esetben — amikor nem dönthető el, hogy a felek meghagyást vagy feltételt tűztek-e ki, az előbbit kell vélelmezni.

III. Határidő és határnap: (dies)[63]

A határidő az az ügyleti intézkedés, amelynél fogva a joghatály beállását jövőben bekövetkező időponttól tesszük függővé: kezdődési határidő (dies a quo), vagy hatályának megszűnését a kikötött időpont beálláshoz kötjük: végződési határidő (dies ad quem).

A feltételtől abban különbözik, hogy az időpont bekövetkezése bizonyos, csak a *„mikor"* kérdése bizonytalan.

Ahol az időpont bekövetkezése is és nemcsak a *mikor* bizonytalan, nem időhatározásról, hanem *feltétel*-kitűzésről beszélünk. Ez az eset minden *dies incertus*-nál, legyen az akár *certus*, akár *incertus quando*-val kapcsolatos; pl. megadom a tartozást Lívia nagykorúsága esetén, vagy házasságralépése esetén.

Az időhatározás szintén átmeneti jelleget kölcsönöz a jogügyletnek. Erre az átmeneti állapotra a feltételek függőségi idejének szabályait kell alkalmazni. Bizonytalanság azonban az időhatározásnál nincsen. Az így biztosított jogok tehát nem puszta várományok.

Mindkét esetre, tehát a feltételre és az időhatározásra közös szabály, hogy ezeket csak olyan ügyletekben vehetjük fel, amelyek feltételek és időhöz kötött jogokat állapítanak meg.

74. § Az időmúlás (c. 31—35.; 1508—1512.)

Az időmúlás ténye önmagában közvetlen jogi hatásokat nem idéz elő, mégis amennyiben a jogszabály, vagy a felek más jogi tények joghatályait időmúláshoz kapcsolják, az idő a legkülönbözőbb jogváltozásoknak lehet az előfeltétele és ezzel *jogi ténnyé* minősül át.

Az idő szerepe rendszerint két alakban jelentkezik: mint *határnap* és mint *határidő*.

[63] Vö. c. 1634, 1635, 1881, 1883, 1888.

Ha maguk a felek állapodnak meg a határnapban, vagy határidőben, a már említett jogügyleti mellékhatározmány, a *dies* áll elő.

Ilyen meghatározások azonban a törvényen is alapulhatnak. Ezek a jogszabálybankitűzött záros határidők (terminus).

Az idő múlása nagy befolyással van a jogok és kötelezettségek keletkezésére, tartalmára és megszűnésére (a szerződés, elévülés, privilégium, rescriptum, fellebbezés stb.)

I. Az idő számítása.[64] (c. 32, 33, 34.)

A kánonjogban minden nap 24 órából — éjféltől éjfélig —; minden hét 7 napból, minden hónap 30 napból és minden év 365. napból áll: annus canonicus. Ez az ún. computatio civilis. Ettől a naptárszerű, vagy naturális számítás annyiban tér el, hogy a napokat a naptár szerint 28, 30, 31 nappal számítja és a szökőévre is tekintettel van.

Ha a jog nem kifejezetten a naptári időszámítást írja elő, akkor az egyes jogi ügyleteknél a computatio civilis-t vagy canonica-t kell figyelembe venni. Pl. egy hónapi suspensio: 30 nap., még január hónapban is! — 1 évi interdiktum 365 nap még szökőévben is.

II. A különböző időmeghatározások

1. Felosztás.

Időszámításnál a következő időmeghatározásokat lehet figyelembe venni.

a) *Templus locale verum* — igazi helyi idő: mindenütt más a délkör szerint.

b) *Tempus locale medium* — helyi középidő (fiktív idő) úgy keletkezik, hogy a Napot egyenletesen mozgónak vesszük fel.

c) *Tempus locale regionale* — zónaidő, amelyet a törvény állapít meg. Megkülönböztetünk nyugateurópai, középeurópai és keleteurópai és moszkvai időszámítást.

d) *Tempus legale — extraordinarium.* Törvényes, rendkívüli idő: ilyen pl. a téli, nyári időszámítás.

Azonkívül kétféle idő szerepel még a jogban:

a) *tempus continuum* — folyamatos idő, amely megszakítást nem tűr, a másik

b) *tempus utile* — hasznos idő. (c. 35.) Ha ugyanis valaki a cselekvés megkezdésére fizikailag vagy erkölcsileg képtelen, vagy egysze-

[64] *Coronata*, I, 60. — *Eichmann—Mörsdorf*, I, 135. — *Michiels*, 223—273. — Mora cuilibet est nociva. (Reg iur. 25. in VI.)

rűen nem tud a határidőről, az idő ilyenkor megszakad és csak onnan kezd számítani, ahonnan az érdekelt cselekvőképességét megszerezte. (c. 161., 1635., 1881., 1885.)

A folyamatos időnél minden napot figyelembe kell venni, a tempus utile-nél azonban ama napokat, amelyeken az érdekelt személy valamely fizikai vagy jogi akadály miatt az előírt cselekményt nem végezhette, figyelmen kívül hagyjuk.

2. Alkalmazás. (c. 33.)

Magán-cselekményeknél tetszés szerint bármely időszámítást figyelembe lehet venni, így pl.

a) magán misemondásnál (pirkadat előtt 1 órától dél után 1 óráig).

b) magán breviárium végzésnél,

c) szentáldozásnál,

d) a bőjtnél és megtartóztatásnál.

Meg lehet tenni azt, hogy az egyik cselekménynél az egyiket, a másiknál a másik időszámítást alkalmazzuk. De nem szabad kétféle időszámítást alkalmazni olyan cselekedeteknél, amelyek ugyanazon időszámítás szerint egyszerre nincsenek megengedve. (Karácsonyi három misénél.)[65]

[65] Az egymástól független cselekményeknél a négy időszámítás közül tetszés szerint lehet választani: pl. az abstinentiát a csillagászati idő szerint; a tempus locale verum szerint a szentségi böjtöt, a zónaidő szerint pedig a breviárium végzését. Pl. péntek éjfél 12,5-kor már ehet valaki húst, mivel a középidő szerint szombat van, csillagászati idő szerint még jejunus tehát másnap misézhetik; a breviarium mondására viszont már nincs lehetősége, mivel péntek elmúlt.

Indokok:

1. A törvény nem tesz különbséget „ubi lex non distinguit" (c. 6. § 6. X. 133.).

2. Mens legislatoris, quod voluit expressit, ... (c. 12. X. 3, 30.)

Másik: contra cum R. I. 57. in. VI. 1. 39. Dig. 2, 14.

3. c. 29. a jogkorlátozást szorosan kell értelmezni.

4. a felsorolt négy eset bensőleg nem függ össze, tehát különválasztható. „Qui jure suo utitur, neminem laedit" (1. 151. Dig. 15, 17.)

5. A törvényhozó gyakrabban előforduló cselekedetekre gondol, márpedig a c. 33. § 1. esetei gyakorlatilag olyan ritkán fordulnak elő, hogy elhanyagolhatók.

6. A történeti fejlődés szerint a *tempus legale* követhető: SCC- 1 893. júl. 22. Fontes n. 4287.; SRC. 1875. aug. 7. Fontes. m. 6077. 1905. máj. 12. *Fontes.* n. 6338. 1873. jan. 18. *Fontes.* 6430.

— Irodalom: CP. 1947. máj. 29. AAS. 39 (373); *Bernhard,* Les problemes du temps dans 'historie du droit canon. Revue. de droit, 1953. 373—376.

III. Mikor használható a naptári időszámítás? (c. 34.)

1. Ha az év és a hónap *saját nevén van* megnevezve — pl. január hó;, akkor a naptári időszámítás a mérvadó.

2. Ha az időtartam kezdete sem kifejezetten, sem hallgatólagosan egyáltalán *nincs megnevezve*, akkor a határidő utolsó napjaként az a nap tekintendő, amelyre a határidő matematikailag kiszámított végső pontja esik — de momento ad momentum. Pl.: suspensio per mensem stb. Ilyen esetben ha folyamatos időről van szó (tempus continuum, pl. interdictum), akkor a hónapokat és éveket naptárilag kell számítani. Pl. ha valakit egy hónapra szuszpendáltak, akkor ha reggel március 15-én celebrált utoljára, legközelebb április 15-én reggel 7-kor celebrálhat.

Ha viszont az idő megszakított — tempus intermissum — pl. három havi szabadság, akkor a computatio canonica-t vagy civilis-t alkalmazzuk.

3. Ha az időtartam, illetve a *határidő* kezdete explicite vagy implicite *jelezve van*, akkor a hónapokat és éveket a naptár szerint kell számítani; mégpedig kétféleképpen:

a) ha a határidő kezdőpontja *összeesik a nap kezdetével* (éjféllel, mivel az óra és a perc nem volt meghatározva), akkor az első nap is beszámít és a határidő utolsó napja ugyanazon számozású nap kezdetével végződik. Pl. ha a két hónapi szabadság augusztus 15-én kezdődik, (éjféltől kezdve), akkor október 14-én éjfélkor telik le, vagyis 15-e kezdetén, 15-e azonban már nem szabadsági nap. (c. 34. §. 2, n. 2.)

b) Ha a határidő kiindulópontja *nem esik össze* a nap kezdetével, mivel az óra és nap, illetve perc meg van határozva, (pl. a betöltött 7. életév; 10 nap fellebbezési idő az ítélet kézhezvételétől számítva, 1 évi noviciátus stb.), ekkor a határidő kiindulópontját nem számítjuk és a kitűzött határidő ugyanazon számú utolsó nap elmúltával fejeződik be. Pl. ha a noviciátus október 15-én kezdődik, akkor a következő év október 15-én éjfélkor fejeződik be, vagyis október 16. kezdetekor. (c. 34. § 2, n. 3.)

4. Ha ilyen esetben a szóbanforgó hónapnál *hiányzik* az ugyanazon számú nap, pl. 1 hónapi felfüggesztés esetén január 31-től számítva, ilyenkor:

a) ha a határidő kiindulási pontja a napok kezdetével *összeesik*, akkor a végső terminus az illető hónap utolsó napjának a kezdete. Tehát a fenti esetben február 27 és 28 közötti éjfél.

b) Ha a határidő kiindulási pontja *nem esik össze* a nap kezdetével, akkor a határidő utolsó pontja az illető hónap vagy év utolsó napjának befejeztével végződik. Pl. ha valaki szökőévben február

29-én kezdte a noviciátust, akkor fogadalmat tehet a következő év február 28-át, vagyis a hónap utolsó napját követő napon, március 1-én. (c. 34. § 2, n. 4.)

5. Ha ugyanolyan természetű cselekményekről van szó, amelyeket meghatározott időben meg kell újítani, pl. azon nap visszatértével, amelyen kezdődött, de az új aktus az egész nap folyamán végezhető. (c. 34. § 2, n. 5.)

6. Kivételek.

A fenti szabályok csak akkor jönnek számításba, ha egyes esetekben a törvény mást nem rendel el, pl. búcsú elnyerésénél (c. 923.) vagypedig a felek más időpontot pl. a szerződésben meg nem állapítanak, és ugyancsak eltérő a liturgikus időszámítás.

Általában a computatio civilis vagy a naptár szerinti időszámítás a gyakori, a computatio naturalis, vagyis a computatio *a momento ad momentum* ritkábban szerepel. Az időszámítás részben, mint határidő szerepel, részben pedig, mint terminus, határnap jön számításba.

Ez az utóbbi nagy fontossággal bír, pl. a rendek kiszolgáltatásánál (c. 1006.) és a perjogban (c. 1634.).

A házasságjogban a *tempus feriatum* szerepel advent első vasárnapjától karácsonyig és hamvazószerdától húsvétvasárnapig. (c. 1108. § 2.) A perjogban szintén szerepel a dies feriati. (c. 1639.)

Az időmúlás két esetben különösen fontos szerepet játszik, egyfelől mint jogszerző, másfelől mint jogot megszüntető körülmény szerepelhet. Ez előbbi az ún. *elbirtoklás,* az utóbbi az *elévülés.*

IV. Az elévülés

1. Fogalom.

Az elévülés a jogviszonyok okozati összefüggésbe hozásának tipikus intézménye. (praescriptio.) Fogalmilag azt jelenti, hogy bizonyos időnek az elteltével valamely jog keresetileg neg érvényesíthető, illetve érvényesítését a letelt időre alapított kifogás akadályozza.

2. Elévülés és elbirtoklás.

A kánonjog különbséget tesz a praescriptio *exstinctiva* seu liberativa és a praescriptio *aquisitiva* seu usucapio között.

A kánonjog az elévülést és az elbirtoklást is ugyanazon szóval a „praescriptióval" jelzi. Pedig a kettő között lényeges különbség van:

a) Az elévülés pusztán időmúlás folytán jön létre, míg az elbirtoklásnál a jog vagy tárgy birtoklása is szükséges.

b) Az elévülés a jogot a jogosulttól nem vonja el, csak a kereseti lehetőséget. Az elbirtoklásellenben az elbirtokolt tulajdonjogot teljesen kivonja a korábbi tulajdonos köréből.

c) Az elévülés és az elbirtoklás annyiban egyeznek, hogy mind a kettőnél fontos szerephez jut az időmúlás vagy időtelés. Az elévülés a kereseti jog megszűnéséhez vezet, az elbirtoklás pedig tulajdon vagy más jog megszerzési módja.

— Az elévülést kifogás (exceptio) útján lehet érvényesíteni, az utóbbi azonban ipso iure hat.

d) Az elévülésnél és elbirtoklásnál éppúgy, mint a szokásjogban régen fennálló viszonyok fenntartása, megőrzése játszik szerepet: *Quieta non movere.* A szempontok a következők:

1° egy jogigény, amelyet hosszú ideje nem gyakoroltak, ezáltal erejét veszti, éppenígy emiatt a jogrend eltekint attól, hogy az ilyen halott jogot erőszakkal kikényszerítse.

2° Aki valamely dolgot hosszú ideig birtokol, vagy valamely követelést hosszú éveken át nem teljesített, eme hosszú időköz folytán jogigényről, illetve a kötelezettségteljesítésről lemondottnak tekinthető. Ugyanez áll a bűncselekményekről is.

3° Azok a jogi hátrányok, amelyek az elévülésből vagy elbirtoklásból a félre háramlanak, vonatkoznak ama jogi társakra is, akikre jogoknak a kezelése volt bízva.

e) Az elévüléshez közelebb áll a *jogvesztő* határidő, az ún. „terminus praeclusivus". Itt eleve bizonyos határidőhöz kötött jogokról és jogcselekményekről van szó. A határidő letelte azok fennállását és lehetőségét teljesen megszünteti. A határidőben szünetelés vagy félbeszakítás nincsen, s a leteltét mindig hivatalból kell konstatálni.

3. Az elévülés szabályai az egyházi jogban.

a) Az a jogi tényállás, amelyből a jogok elévülése következik, több ténynek a kapcsolatából ered.

1°. kereseti jog keletkezése.

2°. a kereseti jog igénybe nem vétele.

3°. eme állapotnak bizonyos időn át való állandósulása.

4° ne forduljon elő ez idő alatt olyan körülmény, amely kereseti jog igénybevételét kizárja.

b) Az elévülésre vonatkozóan az egyházi jog általában a *polgári* törvénynek[66] rendelkezéseit veszi tekintetbe.

[66] Az új magyar polg. törvénykönyvben az *elévülés* ideje *öt* (5) év (eddig 32 év volt!), az *elbirtoklás* ideje pedig az eddigi 32 év helyett *tíz* (10) év. Vö. 121. §.

Minden elévülésnél feltétel a jóhiszeműség, amelyet már III. Ince megkövetelt a lateráni zsinaton. (c. 41. cap. 20. X. 2. 27.) Az Apostoli Szentszékhez tartozó ingalanok, értékes ingók, jogok és keresetek elévülési ideje 100 esztendő. Más jogi személyeknél 30 év. (c. 1511.)

b) *Kivételek* (c. 1509.)

Minden elévülés alól ki vannak véve:

1. a természeti és tételes isteni jogon nyugvó igények,
2. olyan jogosítványok, amelyek tisztán apostoli kiváltság alapján nyerhetők. (jubilans kanonok esete c. 422.)
3. Olyan lelki jogok, amelyek gyakorlására a laikusok képtelenek.
4. Az egyházi tartományok, egyházmegyék, plébániák, apostoli vikariátusok, prefekturák, nullius apátságok és prelatúrák határai.
5. A misestipendiumok és misekötelezettségek.
6. A cím nélküli egyházi javadalom.
7. Az egyházi felettes hatóság látogatási joga és az alattvalói engedelmességre vonatkozó igénye.
8. A cathedraticum kötelezettsége.

A fenti követelményeket a következő kis emlékeztető verssel fejezhetjük ki:

non usu capies nisi sint tibi talia quinque,
res habilis, fides, titulus, possessio, tempus.

Az újabb jogban a *titulus* már nem szerepel. — Az elévülésre vonatkozóan a kánon kifejezetten megemlíti pl. a kiváltságokat (c. 63.), a javadalmakat, (c. 1446.) és a kegyuraságot, (praescriptio liberativa.)

c) *A keresetek elévülése* (c. 1701. sq.)

A keresetek elévülésére vonatkozólag az anyagi jog intézkedései az irányadók.

A statusra vagy személyi állapotra vonatkozó keresetek mentesek az elévüléstől. (c. 1701.) Az elévülési idő számítása a kereseti jog keletkezésének időpontjával veszi kezdetét. (Actio nata. c. 1705. § 1.)

A jogsegély igénybevétele megszünteti az elévülést. Azért annak abbahagyásával az elévülési idő számítását újból kell kezdeni. (c. 1725. n. 4.)

a) Megszakad az elévülés s a belőle lefolyt idő is elvész, ha a jogosított a keresetet megindítja, valamint ha általában a jogosított személy bármely cselekményével azt tanúsítja, hogy jogát nem hanyagolja el.

b) Szünetel az elévülési idő folyamata (dormit) ha a jogosítottat a kereseti jog gyakorlásában

cselekvőképtelenség,

törvényes képviselő hiánya, vagy

az elévülést kizáró etikai viszonyok fennállása, vagy

egyéb körülmény, pl. háború, erőhatalom gátolja.

— E gátló körülmények fennállásának ideje alatt az elévülés szünetel.

d) *Bűnvádi keresetnél* az elévülési idő rendszerint 3 év (c. 1703.) Becsületsértési ügyekben 1 év. (c. 1703.) Minősített bűncselekményeknél, így VI. és VII. parancs elleni bűncselekményeknél 5 év, a simóniánál és a gyilkosságnál 10 esztendő. (c. 1703.) A bűnvádi kereset elévülésével az okozott kár megtérítésére vonatkozó panasz a 2222 kánon 2. §-ának értelmében érintetlen marad. (c. 1704.)

Az elévülés *időpontja*

az elkövetett bűncselekmény napjával kezdődik;

folyamatos bűncselekményeknél az utolsó cselekmény napjától számít (c. 1705. § 2.)

ha állapotbeli vagy tartós bűncselekményről van szó, ugyancsak a tett utolsó napjától számít az elévülés.

75. § A jogügyletek fajai

A jogügyleteket az egyházi jogban különböző szempontok szerint osztályozhatjuk:

1. Vannak olyanok, amelyek *tárgyi* jogot hoznak létre. Pl. törvényalkotás — és vannak olyanok, amelyek *alanyi* jogot teremtenek; pl. a kánoni választásnak a megerősítése.

2. Olyanok, amelyek hatalommal bíró személyektől származnak, pl. egy plébánia létesítése, és olyanok, amelyek magánszemélyek akaratából keletkeznek, pl. házasságkötés.

3. *Egyoldalú, kétoldalú* és *többoldalú* jogügylet (negotium unilaterale et bilaterale multilaterale) Előbbinél elégséges az ügyleti tényállás teljesítéséhez egyetlen személy cselekménye, az utóbbinál két személy egybevágó cselekményére van szükség. A kétoldalú jogügyletet közönségesen *szerződésnek* nevezzük. *Ulpianus* így határozza meg: „Duorum pluriumque in idem placitum consensus." (1. I. 2. D. 2., 14.) Ilyen kétoldalú jogügylet pl. a házasságkötés. (c 1081.)

Többoldalú cselekmény az, mely kettőnél több személy akaratkijelentéséből áll (pl. egyesület megalapítása.)

4. *Élők között* és *halál esetére* szóló jogügyletek, (negotium inter vivos et mortis causa.) Az előző eseteben a jogi hatás élő személyek viszonyait rendezi, az utóbbinál a fél vagy felek halála esetén áll be a joghatás. (c. 1517.. § 1.)

5. *Dologi, kötelmi, családjogi* és *örökösödési* ügyletek, amelyek az érintett magánjogi viszonyokat rendezik.

6. *Visszterhes* és *ingyenes* jogügylet (negotium onerosum et lucrativum). Az előbbi esetben mindkét félre viszonyos jogok és kötelezettségek támadnak, az utóbbiaknál az egyik felet jogosítvány, a másikat kötelezettség illeti.

7. *Alakszerű és alaknélküli jogügylet.* Az előbbinél a tárgyi jog formaszerűséget ír elő, amelyet a jogügylet ünnepélyességének is nevezhetünk. Az alakiság vagy ünnepélyesség abban áll, hogy a tárgyi jog természetes tényállásán kívül magasabb érdekből az akaratjelentést *csak* élő szóval vagy *csak írásban*, vagy meghatározott szertartásos szavakkal (sollemnia verba) vagy bizonyos személy vagy személyek előtt (hatósági személy, tanuk) előtt kell tenni. Ilyen formalitás pl. a házasság, az egyházi javak elidegenítésénél megkövetelt formalitások (c. 1530., 1532). Vagy pedig pl. amikor valamely cselekmény érvényességéhez más személyek hozzájárulása vagy meghallgatása szükséges. (c. 105.)

Az egyházi jogban a szollemnitások főleg a *vallásos* cselekményeknél játszanak nagy szerepet, pl. szentség kiszolgáltatásánál. E formák részben lényegesek, részben lényegtelenek. A formális jogügyletet *ünnepélyesnek* (alakszerűnek), a formaszerűséget nélkülözőt pedig *alaknélküli* jogügyletnek nevezzük.

8. *Érvényes és érvénytelen jogi cselekmény.* Érvényes jogi cselekmény (actus validus), amelynél megvan az ilyenfajta cselekmény természetes tényállása és ehhez csakugyan járulnak megfelelő jogi hatások. Pl. érvényes házasságkötés az a jogi cselekmény, amelynél megvan a házasságkötés természetes tényállása, vagyis a férfi és a nő abbeli kölcsönös akaratnyilvánítása, hogy ezennel házasságra, vagyis osztatlan életközösségre lépnek.[67]

[67] A törvényhozó a 2256. kánonban különleges fajtáját alkotta meg az ilyen ügyleteknek, amelyeket *actus legitimus*-nak nevezünk. Ilyen törvényes cselekmények az egyházi vagyonkezelőnek, bírónak, ügyhallgatónak, kötelékvédőnek, jegyzőnek, kancellárnak, bírósági kézbesítőnek, ügyvédnek, perbeli képviselőnek, kereszt- és bérmaszülőnek a cselekménye, valamint az egyházi választási és kegyúri jognak a gyakorlása. Ez a kifejezés „*actus legitimus*" a régi római jogból származik. (l. 77. D. 50. 17.) Az egyházi jogban főleg a büntető területen bír jelentőséggel.

76. § A hatálytalan jogügyletek[68]

Ide sorozzuk az érvénytelen és a megtámadható jogügyleteket.

A) ÉRVÉNYTELEN JOGÜGYLETEK (negotia invalida)

Az érvénytelen cselekmények (actus invalidus), azok a jogügyletek, amelyek a jogügyletnek csak *külső* látszatával rendelkeznek. Az érvénytelenség tehát nem más, mint a jogügyletnek látszólag fennforgó külső tényállás ellenére beálló hatálytalansága.

Az érvénytelenség jogi alapja mindig egy jogszabály (lex naturalis vel positiva). A jogi cselekmény érvénytelensége: sanctio, amelyet a jogszabály állapít meg, hogy parancsának vagy tilalmának hatályt szerezzen köz- vagy magánérdek megvédése végett. Az érvénytelenség szankcióját tartalmazó jogszabály: *lex irritans.* (c. 11.)

Általában az érvénytelenséget és a semmisséget egymás helyett használják; szabatosan azonban a semmisség az érvénytelenségnek egyik fajtája.[69]

[68] *Hilling,* Die fehlerhaften Rechtshandlungen und ihre Heilung. AKK. 107 (1927) 3—32. — *J. Salsmans,* Circa vitia consensus. Jus. Pontif. 10 (1930) 104—109. — *O. Robleda,* La nulidad del atto juridicos, Santander 1947. — *R. Baccari,* Dubitationes de inexistentia iuridica actuum in iure canonico. Eph. Jur. Can. 8 (1952) 134—139. — *Robleda,* Nullitas actus juridici in CJC. *Periodica.* 35 (1946) 29—50. — *Roelker,* The concept of invaliditing laws. *The Jurist.* 3 (1943) 32—63. — *Roelker,* The power invaliditing laws. *The Jurist.* 3 (1943) 363—403. — *Móra M.,* Les actes défectueux de procedure pénal dans le droit hongrois, Acta iuridica Academiae Scientiarum Hungaricae, tom. II. 1960, fasc. 3—4, 287 sköv. old. — *Móra* M.—*Kocsis* M., A magyar büntető eljárási jog. (Egyetemi tankönyv.) Szerk. Móra M., Bpest, 1961, 110 sköv., 255 sköv. old.

[69] Az érvényes és érvénytelen jogi cselekmény megegyezik abban, hogy mindkettőnél teljesen megvan az illető cselekménytípus (pl. házasság) *természetes tényállása.* A különbség az, hogy ugyanahhoz a természetes tényálláshoz az egyiknél fűződnek jogi következmények, a másiknál nem.

Ha valamely cselekménynél nincs meg a természetes tényállása a kérdéses jogi cselekménytípusnak, akkor a cselekmény nem érvénytelen cselekmény, hanem egyáltalán nem tartozik oda. Pl. a concubinatus nem érvénytelen házasságkötés, mert megvan ugyan a nemi életközösség és esetleg a háztartási közösség is (ebben hasonlít az érvényes házassághoz), de nincs meg a teljes életközösség, nem akarnak férj és feleség lenni.

I. Felosztás

Az érvénytelenség vagy *semmissé vagy megtámadhatóvá*[70] teszi a jogügyletet.

1. *Semmis* az a jogügylet (negotium nullum, irritum), amelynek jogi hatálya egyáltalán nincs és amelyet mindenkivel szemben minden megtámadás és külön érvénytelenítés nélkül *ipso jure*, jogszabály alapján saját tényénél fogva hatálytalannak és jogilag nemlétezőnek, azaz semmisnek kell tekintenünk. Pl. a fél cselekvőképtelensége.

Aki semmis cselekményt végez, jogi szempontból *nihil agit.*

Mihelyt az érvénytelenség nyilvánvalóvá válik, a joghatály megszűnik, kivéve bűncselekményeknél a következményeket. A semmis jogügyleteknél, ha legalább az egyik fél jóhiszemű, a joghatály fennmarad, pl. putatív házasságoknál (c. 1015.; 1114.).

2. *Megtámadható* az a jogügylet (negotium rescindibile), amelyet az arra jogosult érvényteleníthet. Ha azonban ez nem történik meg, a jogügylet érvényes. Pl. megvesztegetés vagy félelem folytán létrejött jogügylet (c. 103.).

II. *Semmisségi okok*

Érvénytelen a jogügylet (c. 1680):

1. *A jogalany részéről ha:*

a) hiányzik a jogképessége. A polgári jogban minden fizikai személy egyenlőképpen jogképes, míg a kánoni jogban a jogképesség erősen korlátozva van. A 118. kánon szerint pl. csak klerikusok lehetnek rendi és joghatósági hatalomnak, javadalomnak és penziónak az alanyai. Kereszteletlen, a keresztségen kívül más szentséget nem vehet fel (c. 737).

Aposztaták, eretnekek, szakadárok nem lehetnek kegyurak. (c. 1470. § 1. nr. 6.) stb.

b) hiányzik a cselekvőképessége.

A cselekvőképesség lehet korlátlan és korlátolt. A korlátlan abban áll, hogy valaki saját cselekményével önállóan képes jogi hatásokat előidézni. A korlátolt cselekvőképesség abban áll, hogy valaki

[70] Megtámadhatósági okok (210. §) a magyar jogban:
1. lényeges körülményben való tévedés, ha azt a másik fél okozta vagy felismerhette;
2. a megtévesztés és a jogellenes fenyegetés; — a megtámadást *egy* éven belül írásban kell a másik fél tudomására hozni. (236. §.);
3. az alakiság megsértésével kötött szerződés semmis. (217. §.).

nem önállóan, hanem csak mások közreműködésével (képviselő, gyám) képes jogi hatásokat előidézni.

A *hét éven aluli* gyermekeknél és a tartósan lelkibetegeknél a cselekvőképtelenség minden esetben fennáll. Egyes jogügyletekhez a törvény magasabb életkort ír elő. Pl. házasságkötéshez (c. 1067). A kiskorúak vagyonjogi ügyleteket 7—21 év között csak szüleik vagy képviselőjük útján köthetnek (c. 89). A rendi és joghatósági hatalom szintén feltétel bizonyos jogi cselekmények végzésénél. Pl. világi érvényesen misét nem mondhatna (c. 802), sem a bűnök alól fel nem oldozhatna (c. 871.)

c) hiányzik a cselekvőnek a rendelkezési joga (illetékessége) az illető személy vagy dolog fölött. A legtöbb jogügyletnél érvényes a Regula Juris 26.: „ea, quae fiunt a judice si ad eius non spectant officium, viribus non subsistunt". (Pl. c. 201.)

Kivételt képez a szentségkiszolgáltatásnál az abszolút jog érvénye, amely szerint akkor is érvényes, ha nem illetékes személy szolgáltatta ki azt.

d) hiányzik az ügyleti akarat.[71] — A színlelt, szimulált (actus simulatus) vagyis látszatra megkötött ügylet a belső akarat teljes hiánya miatt érvénytelen. Ilyen ügylet keletkezik akkor, ha mindkét fél vagy az egyik szerződő fél megegyezik abban, hogy nem akarja azt, amit kifelé kinyilvánítanak. Pl. a szimulált házasságkötés.

A *reservatio mentalis*-szal kötött ügylet tehát érvénytelen, amikor a felek fenntartást tesznek arra vonatkozólag, hogy nem akarják a szerződésnek azt a lényeges tulajdonságát, amit külsőleg kívánni és akarni látszanak. Ilyenek a jóerkölcsbe ütköző feltételek: „Fraus et dolus nemini debet patrocinari." (c. 12. X. 3, 4.) A házasságkötés szintén érvénytelen, ha ilyen reservatio mentalis annak lényeges tulajdonságát érinti. (c. 1086.)

2. *A jogi tárgy alkalmatlansága részéről:*

érvénytelen a jogügylet, ha tartalma fizikailag vagy jogilag lehetetlen vagy tilos vagy a jó erkölcsbe ütközik. Pl. a meg nem üresedett hivatalt érvényesen adományozni nem lehet. (c. 150.) A misestipendiumok nem évülnek el (c. 1509.) simónia stb.

[71] Az akaratkijelentés célja, hogy megtudják, hogy a kijelentő azt akarja, amit kijelent. Rendszerint a kijelentés tartalma egyezik az akarat tartalmával. Ezt az egyezést vélelmezzük is. Kivételesen azonban a kettő nem egyezik. Ennek oka az, hogy a kijelentő nem komolyan és a kötelezés szándékával tette meg a kijelentését. — Ilyen a *színlelt cselekmény* (actus simulatus), amikor a kijelentő kijelentésével meg akar téveszteni valakit, vagy a másik felet, vagy pedig közös egyetértéssel egy harmadikat.

3. *A jogi aktus részéről:*

a) ha a jogügylet *lényeges* kellékei hiányzanak. Pl. színlelt jogügylet vagy amikor súlyos kényszer, megtévesztés, *lényeges tévedés* esete forog fenn.

b) ha a lényeges *alakszerűség* hiányzik, vagy sérelmet szenved. Pl. a házasság csak akkor érvényes, ha az illetékes plébános vagy ordinárius vagy ezek megbízottja és 2 tanú előtt jön létre. A *simónia* minden jogi aktust, illetve szerződést érvénytelenné tesz. (c. 729.)

II. *A semmisségi panasz érvényesítése*

Minden érdekeltnek jogában áll a bíróságtól a semmisség kimondását kérni. (c. 1679.)

Közérdekből, vagy ha kiskorúakról vagy ezekkel egy tekintet alatt álló személyekről van szó, a semmisséget a bíró hivatalból is kimondhatja. (c. 1682.)

Az, aki szándékosan vagy vétkes gondatlanságból érvénytelen aktust végzett, a belőle származó kárért felelősséggel tartozik. (c. 1681.)

Az 1069. kánon szerint új házasságot nem lehet kötni, hacsak az előző házasság érvénytelenségét az illetékes fórum biztosan meg nem állapította. Ez vagy két egybehangzó bírói ítélettel (c. 1970.), vagy pedig summás közigazgatási eljárással történhetik. (c. 1990.)

Ha valamely bírói ítélet érvénytelen, akkor ez lehet gyógyíthatatlan semmisség (insanabilis), vagy pedig gyógyítható (sanabilis). Az első mindig érvényesíthető, mint kifogás, de kereset formájában csak az ítélet kihirdetésétől számított harminc évig. (c. 1893.) A gyógyítható semmisség 3 hónapon belül megtámadható; ezen az időn túl önmagától érvényessé válik. (c. 1895.)

III. *A semmis jogügylet érvényesítése*

Az érvénytelen jogi aktusokat különböző módon lehet érvényesíteni:

1. *a ratihabitatio vagy jóváhagyás útján.* Ez akkor alkalmazható, ha a jogi aktus akarathiány miatt volt érvénytelen. Így pl. ha egy klerikus súlyos kényszerhatás alatt vette fel a rendet és az azzal kapcsolatos kötelezettségeket, ha ez utóbbiakat később nem hagyta jóvá, érvénytelenek, ha jóváhagyta, akkor érvényesekké válnak. (c. 214.)

2. *új akaratnyilvánítás útján:* pl. a házasságnak vagy fogadalomnak a konvalidációja. (c. 1133.) (c. 586.)

3. *a felettes hatóság* intézkedése által, mivel a pápa, mint legfőbb törvényhozó a törvények felett áll, tételes jog folytán érvénytelen

jogi aktusokat érvényesíthet. Nagyon gyakori a *sanatio in radice*, vagyis a házasságoknak gyökerükben való orvoslása. (c. 1139.)

Hasonló a szerzetes fogadalom érvényesítése külső defektusok esetén (c. 586.). Egyházi választások, amelyeket a pápa szokott megerősíteni, ilyen esetben *ad cautelam* szanáltatnak. Az ordináriusok érvénytelen aktust csak akkor szanálhatnak, ha az egyházmegyei rendelkezésen nyugszik.

4. Érvényessé válik az érvénytelen cselekedet *időmúlás révén* is. Az érvénytelen bírói ítélet (nullitas sanabilis), ha 3 hónapon belül nem támadják meg, érvényessé válik. (c. 1894—1895.) Itt érvényesül a közmondás: *tempus sanat.* Az idő gyógyít. Ez a szabály kivételt képez a 13. Regula Juris alól: „non firmatur tractu temporis, quod de iure ab initio non subsistit."

5. Indirekt érvényesítés *elévülés* folytán is bekövetkezik. Pl. a javadalomnak három éven keresztül történő békés birtoklása. Itt azonban tulajdonképpen nem a jogi aktus érvényesítéséről, hanem az elévülés folytán új, önálló jogcím keletkezéséről van szó.

B) MEGTÁMADHATÓ JOGÜGYLETEK[72]

Az érvénytelenségnek kisebb foka a megtámadhatóság (rescindibilitas). Az ügylet hatályai itt beállnak. Az érdekeltek az ügyletet megtámadhatják az érvényességi hiányosságokra való hivatkozással. Ez a megtámadás így feltárja a jogügyletnek kezdettől fogva fennálló hiányosságait és az ügyletet a kötés idejére *visszaható erővel* megdönti. A megtámadott jogügylet végül érvénytelenített cselekmény lesz. *Érvénytelenített* cselekmény (actus irritatus, rescissus) az a jogi cselekmény, amelyet nem közvetlenül jogszabály, hanem a cselekmény által sérelmet szenvedett személy kérésére a bírói ítélet mondott ki érvénytelennek.

Az ilyen megtámadható cselekmény nem actus irritus, hanem *actus irritandus, actus rescindibilis.* Eredményes megtámadás esetén egyébként a semmisség és az érvényesített megtámadhatóság hatályai, illetve következményei azonosak.

A megtámadás eszközei felperesi minőségben a kereset, alperesi minőségben a kifogás (actio et exceptio). Ha a megtámadási joggal az illetékes személy nem él meghatározott *időn* belül, az ügylet érvényessé válik.

Vannak olyan általános okok, amelyek minden ügyletet megtámadhatóvá tesznek és vannak olyanok, amelyek bizonyos ügyek megtámadhatóságát teszik lehetővé.

[72] *Graf*, Leges irritantes, Paderborn, 1936.

I. *Általános megtámadhatósági okok:*

1. a kívülről jogtalanul előidézett súlyos kényszer és megtévesztés, valamint a lényeges tévedés (c. 103.; 104.). Ezekről fentebb már részletesen szóltunk.

2. *súlyos károkozás* (gravis laesio), amelyet kiskorúak, de bizonyos körülmények között nagykorúak is érvényesíthetnek és az előbbi állapotba való visszahelyezést (restitutio in integrum) követelhetnek (c. 1687.).

II. *Különös megtámadhatósági okok:*

1. alkalmatlan személynek való hivatal-adományozás érvényes, de megtámadható, hacsak az egyetemes, partikuláris jog vagy az alapító szándéka, illetve az alapító oklevél az ilyen aktust előzetesen nem érvényteleníténé (c. 153. § 3.).

2. megtámadható a választás, ha az arra jogosultak nem kaptak meghívást és így nem voltak jelen (c. 162. § 2.).

3. a nyilvánvalóan igazságtalan ítéletet szintén meg lehet támadni (c. 1905.).

4. a megtámadható jogügyletet *bírói* vagy *közigazgatási úton* lehet érvénytelennek nyilvánítani.

5. *Peres úton* az ügylet felbontása történhetik:

a) megtámadási kereset (actio rescissoria) útján. Súlyos kényszer és megtévesztés esetén mindig, tévedés esetén 2 éven belül emelhető kereset (c. 1684). A kárt szenvedett vagy károsított személy *exceptio metus* vagy *doli* mindig érvényesíthető (c. 1686).

b) restitutio in integrum[73], vagyis az előző állapotba való visszahelyezés kapcsán szintén megtámadható (c. 1689). Ez a kedvezmény a kiskorúak és a velük egy tekintet alá eső személyek számára 4 éven belül lehetséges a súlyos kárt vallóknak (c. 1687.). Ez az *anyagi jogi restitució.*

c) A megtámadás lehetséges *jogi restitució* útján is: amikor az ítélet a felek számára nyilvánvalóan igazságtalannak tűnik. (c. 1905.)

6. *Közigazgatási úton:* alkalmatlan személynek adományozott hivatalt a törvényes hatóság mindig érvénytelennek nyilváníthatja. Feltétel, hogy a javadalomnál az elévülés nem következett be (c. 152.; 1446.)

Választás esetén az elhanyagolt vagy a meg nem hívott személy a választás tudomásulvételétől számított *három* napon belül emelhet kifogást. (c. 162.)

[73] *K. Weinzierl,* Rückgabepflicht nach kanonischem Recht. Freiburg i. Br. 1932. — *R. Egenter,* Zur Frage der Restitutionspflicht bei ungerechten Schädigung. Eichmann-Festschrift. Paderborn. 1940.

77. § Tiltott és jogellenes cselekmények

Tiltott vagy jogellenes cselekmény az, amely valamely jogszabály ellen irányul és a jogrenddel összeütközésbe kerül. A jogrenddel ellentétes cselekmények és mulasztások tehát *tárgyi* értelemben törvénytelen cselekedetek. *Vétkes* cselekedetekké azonban akkor válnak, ha alanyilag beszámíthatók és csak ilyenkor beszélhetünk bűncselekményekről. Így megkülönböztetünk relatíve jogellenes cselekményeket és bűncselekményeket, delictumokat.

I. *A relatíve jogellenes cselekmény*

Ez közvetlenül nem a jogszabály ellen, hanem a sértett jogviszonyból származó alanyi jog ellen irányul. Pl. ha valaki nem fizeti meg adósságát. Ezt az alanyi jogellenességet *szerződésszegésnek* is szokták nevezni. Ilyen pl. a residentia megsértése, a vasárnapi misehallgatási kötelesség elmulasztása, stb.

II. *Bűncselekmények*

1. *Fogalom.*

A delictum esetében a jogszabály parancsa ellen irányul mindig a jogellenes cselekmény, és így a jogrend elleni lázadás jellegét viseli magán. A delictumnál feltétel:

a) a károkozás, másnak a személyében vagy vagyonában (damnum). Ez a kár vagy a meglévő vagyon csökkentésében nyilvánul — pozitív kár (damnum emergens) —, vagy pedig valamely biztosra vett jövedelem meghiúsításában jelentkezik: elmaradt nyereség (lucrum cessans);

b) szükséges a cselekmény *jogellenessége,* amely nem más, mint valamely jogszabálynak a megsértése. Iehet egy cselekmény kárt okozó, de nem jogellenes. „Qui iure suo utitur, non facit iniuriam."

c) Szükséges továbbá a *causalitas,* vagyis a beállott kár és a cselekmény közötti közvetlen vagy közvetett okozati összefüggés. Ha ugyanis a véletlen folytán keletkezik valamely esemény, akkor ez a szabály: *casus nocet domino.*

d) végül szükséges a cselekmény *szándékos,* önkényes volta.

Lényegében két dolog teszi a cselekedetet jogellenessé: a tárgyi jogellenesség (jogellenes cselekvés) és az alanyi jogellenesség (dolus).

2. *Szándék.*

Az egyenesen károkozási szándékkal előre megfontolt cselekményt mondjuk dolusnak. Ez a károkozásra irányuló szándékosság különböző fokú lehet. (c. 2200.)

a) Ha a cselekvő nem akarta cselekedetével előidézni a károsítást, de tudta azt, hogy az szükségképpen be fog következni.

b) vagy ha ezt nem is tudta, de annak lehetőségével tisztában volt.

3. *Vétkes mulasztás.*

Ha a szándék nem forgott ugyan fenn, de a cselekvő személy minden megfontolást és körültekintést egyaránt elmulasztott, akkor vétkes mulasztás vagy gondatlanság esete áll elő (culpa). Ennek is különböző fokozatai vannak:

a) a *culpa lata* a legnagyobb könnyelműségre való és szinte szándékossággal határolt gondatlanság.

b) a *culpa levis* ama gondosság elmulasztása, amelyet a gondos családatya családja ügyében kifejteni szokott.

c) a *culpa levissima* oly gondosság elmulasztása, amelyre csak különös szakértelem képesítheti az embert.

d) a *culpa in concreto,* saját ügyeinkben tanúsított gondosság hiánya.

Az itt említett fokozatok az egyes esetek összes körülményeinek gondos mérlegelésével állapítható meg csupán.

4. Ahol cselekvőképesség hiánya miatt a cselekvőnek vétőképessége nincsen (capacitas deliquendi), ott jogellenességről beszélni nem lehet. (7 éven aluli gyermekek, elmebetegek, csökkentve: kiskorúak és gyengeelméjűek, excommunicationál 14 év.)

5. A tiltott vagy jogellenes cselekmények hatálya *új kötelmi jogviszony* (obligatio ex delicto). Ennek tartalma rendszerint az okozott kár megtérítése, vagy az előző állapotba való visszahelyezés (restitutio in integrum), kivéve, ha a kárt a károsult maga akarta vagy előmozdította (volenti non fit iniuria).

III. könyv

SZEMÉLYI JOG

I. rész

A VILÁGI REND

(Laici)

Az Egyház Krisztustól alapított rendi (potestas ordinis) és kormányzói hatalommal (potestas iurisdictionis) felruházott, s a klerikusi és laikusi rendre tagozódó üdvintézet. Más szóval: jogegyenlőtlenségen alapuló közösség (societas inaequalis). — A klerikus és laikus egyaránt az evangéliumi tanács követése révén szerzetes-közösségnek lehet a tagja.

Így a személyi jogot három nagy részre oszthatjuk:

I. rész: A világi rend (laici).

II. rész: Az egyházi rend (clerici).

III. rész: A szerzetesi rend (religiosi).

Az elsőnek az alapja a keresztség, a másodiknak az egyházi rend szensége (ordo), a harmadiknak pedig a szerzetesi fogadalom (professio religiosa).

Az egyházi személyeket tehát alulról felfelé (crescendo) emelkedve tárgyaljuk. A laikusok közül emelkedik ki ugyanis a klerikus és a laikusokból meg a klerikusokból toborzódik a szerzetes.

I. fejezet:

AZ EGYHÁZI TAGSÁG

Minden alkotmánynak alapproblémája a hatalomfelosztás pontos tisztázása. Az egyházjogban két kérdéssel kell tüzetesen foglalkozni. Az egyik: kik az Egyház tagjai, vagyis kik azok, akik az Egyház ha-

[1] A világiak jogi helyzetét tárgyaló főbb művek:
J. Congar, Jalons pour une theologie du laicat. Paris. 1953.
Durnery, Die drei Versuchungen des modernen Apostolatus. Wien. 1951.

talmának alá vannak vetve? A másik: ki jogosult az Egyházban a hatalom gyakorlására?

Éppen ezért mindenekelőtt az egyházi tagság keletkezésének jogi feltételeit kell részletesen tárgyalni. Amint az államnál az állampolgári jogok, éppen úgy az Egyháznál az egyháztagsági jogok igen fontos szerepet játszanak.

78. § Az egyházi tagság fogalma és megszerzése

(c. 87., 90—95., 98.)

A közületek, szociális alakulatok — pl. az állam — felépítésük szerint különfélék lehetnek. A szerint, hogy területi vagy személyi elven épülnek fel, territoriális és personalis közületeket különböztetünk meg.

Az Egyháznál inkább a személyi szempont játszik szerepet. Azokat az alakulatokat, amelyeknél a belépés kizárólag, vagy elsősorban személyi bekapcsolódással történik, személyi közületeknek nevezzük. Ilyen személyi közületnek tekintjük az Egyházat is.

Gálos L., A nő jogi helyzete az Egyházban. Bp. 1944.

Keller—Nell—Breuning, Das Recht der Laien in der Kirche. Heidelberg. 1950.

Lipics J., A világiak szerepe az egyházi vagyonkezelésben. Bp. 1939.

Mihalovics, A világiak apostolkodása. Bp., 1942.

Mócsy I., De associationibus piis laicalibus. Roma. 1935.

Móra M., Az egyházi adó és az egyházközség alapkérdései. Budapest, 1941.

Schmitz, Das kirchliche Laienrecht nach dem CJC. Münster. 1927.

Vromant—Bongaerts. De fidelium associationibus. Brouwer. 1955.

S. Fraghi, De membris Ecclesiae, Romae. 1937.

A. Hagen, Die kirchliche Mitgliedschaft. Rottenburg. 1938.

K. Mörsdorf, Die Kirchengliedschaft im Lichte der kirchlichen Rechtordnung. Theologie und Seelsorge. 1 (1944) 115—131.

K. Rahner. Die Zugehörigkeit zur Kirch nach der Lehre der Enzyklika Pius XII. „Mystici Corporis Christi." Z. f. kath. Theol. 69 (1947) 129—188.

P. Gismondi. La personalità degli infideli. Eph. Jur. Can. 2 (1946) 227—249). 3. (1947) 20—45.; 4. (1948) 55—68.

A. Commenginger, Bedeutet die Excommunikation Verlust der Kirchengliedschaft? Z. f. kath. Theol. 73 (1951) 1—71.

W. Onclin, Considerationes de iurium subiectivorum in Ecclesia fundamento et natura. Eph. Jur. Can. 8 (1952) 9—23.

E. Eichmann, Gottlosbünde und das Kirchenrecht. Th. Gl. 27 (1935) 310—322.

F. M. Cappello, De acatholicorum incapacitate agendi in foro ecclesiastico. — Misc. Verrmersch. Romae. 1935. 393—402.

I. *Az egyházi tagság meghatározása*

Amint az Egyház fogalma tekintetében, mint fentebb láttuk, kettős irányzat figyelhető meg, a XII. Pius-féle pneumatikus fogalom, amelyet a dogmatikusok vallanak, és a kánonjogászok fogalma; éppen úgy ez a kettős irányzat szükségképp megnyilvánul az egyháztagság meghatározásánál is:

1. *Az egyház tagság a dogmatikusok tanítása szerint:*

XII. Pius az Egyház jogszerű, tehát reális tagjait így határozza meg: „In Ecclesiae autem membris reapse ii soli annumerandi sunt, qui regenerationis lavacrum receperunt et veram fidem profitentur, neque a Corporis compage semetipsos misere separarunt, vel, ob gravissima admissa a legitima auctoritate sejuncti sunt." (AAS. 35, 202.)

Az egyháztagságnak három feltétele van:

a) validus baptismus aquae,

b) professio interna verae fidei (exclusi: infideles pagani, iudaei, apostatae, haeretici formales et materiales)

c) communio organica cum magisterio legitimo ecclesiastico.

Lényeges: acceptatio magisterii: a tanítóhivatal elfogadása.

Az Egyház reális tagjai tehát mindazok, akik az érvényes vízkeresztséget felvették, s a törvényes egyházi tanítóhivatallal sem a tan vonalán (vera fides) sem disciplinaris síkon (oboedientia) nem szakították meg a kapcsolatot akár kegyelmi állapotban vannak, akár nem.

Más szempont szerint viszont négy kellék szükséges az egyháztagsághoz:

két pozitív: keresztség és az igaz hit vallása;

két negatív: nem-elszakadás az egyházi közösségtől, nem kizáratás az egyházi közösségből. (AAS. 35 (1943) 202.)

Eszerint nem elégséges csupán a keresztség az egyháztagsághoz, hanem szükséges az Egyház közösségi életében való részvétel is: a hit vallása, a kegyelmi eszközök használata és a vezetés igénybevétele. Ez a tagság nem elveszíthetetlen, hanem kilépéssel vagy kizárással megszüntethető.

2. *Az egyházi tagság a kanonisták szerint*[2]

Az előbbi meghatározás ellentétben látszik lenni a kódex világos rendelkezésével. A 87. kánon lerögzíti, hogy az Egyházban az érvényesen kiszolgáltatott vízkeresztség révén lesz bárki jogalany (per-

[2] *U. Mosiek,* Die Zugehörigkeit zur Kirche im Rahmen der Kanonistik. Theol. Jahrbuch. Leipzig. 1961. 237 skk.

sona) az összes jogokkal és kötelmekkel, hacsak a jogok gyakorlását nem korlátozza valami gátló körülmény (obex) legyen az az egyházi közösségi kapcsolat részéről (vinculum ecclesiasticae communionis impediens), vagy pedig az egyházi hatóság részéről kiszabott fenyíték (censura).

A kódex eme rendelkezése szerint az egyház tagság *egyedüli forrása* az érvényes vízkeresztség.

Ismeretes, hogy a katolikus Egyház minden keresztény felekezet keresztségét érvényesnek ismeri el, ha az a Krisztustól megszabott formában történik. Minthogy pedig a keresztség eltörölhetetlen jegyet nyom az ember lelkébe, (character indelebilis; c. 732. § 1.), szükségképp következik, hogy a keresztség által létesült egyháztagság *elbeszithetetlen.*

Csak az egyházi *közösségi életben* való részvétel tekintetében állhat elő korlátozás, amely azonban csak a jogokat érinti, nem pedig a kötelmeket. Helyesen állapítja meg a löweni kanonista W. *Onklin:* „Solus homo baptisatus et omnis homo baptisatus, seu fidelis subiectum est jurium subjectivorum canonicorum."[3]

II. *A két nézet egyeztetése*

A kiegyenlítésre többen törekedtek:

1. Karl Rahner[4] különbséget tesz az alattvalói viszony (subditi Ecclesiae) és az egyháztagság között (membrum Ecclesiae). Ám e különbségtételnek nincs komoly történeti vagy jogi alapja (c. 12.) A kódex szerint minden megkeresztelt alá van vetve az Egyház törvényeinek (c. 12)[5] vagyis a *subditus Ecclesiae* fogalma azonos a *membrum Ecclesiae* fogalmával.

2. *Binktrin* szerint XII. Pius kifejezése (membrum Ecclesiae) és a kódex *persona in Ecclesia* terminusa (c. 87) nem azonos.[6] Ezt megerősíti a 87. kánon forrásainak vizsgálata is. Pl. IV. Jenő „Exultate Deo" (1430. nov. 22.): „Primum omnium sacramentorum locum tenet sanctum baptisma, quod vitae spiritualis janua est, per ipsum enim membra Christi ac de corpore efficimur Ecclesiae."[7] Ezáltal kapcsolódunk be a kegyelmi

[3] De jurium subjectivorum fundamento et natura. Eph. Jur. Can. 8 (1952) 23.

[4] „Die Zugehörigkeit zur Kirche nach der Lehre der Enzyklika Pius XII. Mystici Corporis Christi (Ztschr. f. kath. Th 69. (1947) 128—198) és későbbi, 1955-ben megjelent művében: „Die Gliedschaft in der Kirche Christi nach der Lehre Enc. Pius XII. Mystici Corporis Shristi") Schriften zur Theologie. Bd. II. Einsiedeln.

[5] Vö. még IX. Pius Litt. ap. „Multiplices inter" 10. juni. 1851. (Fontes II, 856.) — XIV. Benedek breve „Singulari Nobis" 9. febr. 1747. (Fontes II., 197.)

[6] „Was lehrt die Encyklika Pius XII. Mystici Corporis über die Zugehörigkeit zur Kirche. Theol. u. Glaube. 38 (1947/48) 295.

[7] (Fontes, I., 73.)

életbe, Krisztus tagjaiba és az Egyház testébe iktatódunk be. Tehát az Egyházat és a Corpus Christi-t azonosítja. Amint az Egyház jogi erkölcsi teste egyben az Ő misztikus Teste is, úgy a *Rechtskirche* a *Liebeskirché*vel azonos, és nem választható el egyik a másiktól.

3. *Valentin Morel* különbséget tesz a jogi és a tényleges egyháztagság között.[8] Eszerint a cenzurázottak jogilag egyháztagok maradnak, *de facto* azonban nem azok. Figyelemreméltó viszont a c. 2257 § 1. megállapítása: a kiközösítés révén... „excluditur a communione fidelium" vagyis nem az Egyházból, hanem a hívek közösségéből rekesztetik ki, jogilag azonban egyháztag marad. De még a jogok sem teljesen szünetelnek (vö c. 882, 1261. § 2., 2262. § 2.) pl. a kiközösített bíborosokat is megilleti az aktív és passzív szavazati jog a pápaválasztásnál.[9] Tehát világos, hogy a kiközösített nemcsak de jure, hanem de facto is az Egyházhoz tartozik.

4. *N. Hilling* helyesen jegyzi meg[10]: a két különböző nézet formai szempontból onnan ered, hogy az enciklika és a dogmatikusok az egyháztagságnak *más* fogalmat adnak, mint a kódex és a kanonisták:

A Corpus Christi enciklika és a dogmatikusok definíciójának alapja az évszázadok óta használt *Bellarmin*-féle definíció, amely a korviszonyok hatására az Egyház közösségi jellegét (Körperschaft) jobban kidomborította.

A *coetus* (gyülekezet) tehát nála egyjelentésű a *populus Dei*, az egyházhívővel, amelyet a *hármas* közösségi funkció jellemez

a) communio fidei,

b) communio sacramentorum (itt használja a communio szót!)

c) communio legit. pastorum,

A Bellarmin-féle definíció tehát nem más, mint *„communio fidelium"*; ő maga kifejti: a definíció három részből áll: az igaz hit megvallása, a szentségek közös köteléke és az alárendeltség a törvényes vezetőknek, a római pápának.

Az *első rész* alapján Bellarmin szerint ki vannak a tagságból zárva az összes hitetlenek, akik sohasem tartoztak az Egyházhoz, mint zsidók, mohamedánok, pogányok továbbá azok, akik az Egyházban voltak, de attól később elszakadtak: mint az eretnekek és aposztaták.

A *második rész* alapján ki vannak zárva a hitújoncok és a kiközösítettek, előbbiek mivel még nem bocsátottak a szentségek közösségébe; az utóbbiak, mivel abból ki vannak rekesztve.

A *harmadik rész* alapján a szakadárok vannak kizárva, akik a hit és szentségek birtokában vannak ugyan, de nem vetik alá magukat a törvényes hatóságnak és a római pápának. *Bellarmin* tehát definíciójában az *egyházi közösséghez* való tartozást emeli ki.

Az Egyház (ecclesia) és egyházi közösség (communio Ecclesiastica) nem azonos fogalmi vonatkozásban.

Az Egyház, mint Krisztus alapítása, elsősorban Isten műve, amely alapalkotmányában független az emberi tevékenységtől és a Szentlélek állandó vezetése alatt áll. Ezt természetesen a communio fidelium alkotja, azonban ez csak *egyik* szempont, amelyből az Egyház tekinthető.

[8] Le Corps mystique de Christ et l'Église catholique Romaine. Nouv. Rev. Theol. 1948. 722.

[9] Const. „Vacantis Ap. Sedis." 8. dec. 1945. AAS. 1946. 65.

[10] Die kirchliche Mitgliedschaft nach der Enz. Mystici Corporis und den CJC.

Ha ezt nézzük, akkor a definíció nincs ellentétben a 87. kánonnal, amely kifejezetten utal az *obex*-ra, amely a *communio ecclesiastica*-t gátolja: megakadályozza az egyházi közösségben való részvételt: apostasia, eretnekség és szakadárság.

Érdekes, hogy a 87. kánon különbséget tesz az *Ecclesia Christi* és a *communio ecclesiastica* között. Ezeket tehát nem lehet azonos fogalomnak tekinteni (c. 18). Az *Ecclesia Christi az átfogóbb* fogalom, mivel a korlátozás nem a „persona in Ecclesia Christi"-re vonatkozik, hanem a „communio ecclesiatica"-ra. Így hát az egyháztagságot nemcsak a communio szempontjából, hanem *más* szempontból is nézhetjük. (Sum. Theol. III, 83.)

Ha a felnőttkeresztség érvényességéhez a keresztelendők *akarata* is szükséges, (c. 752 § 1.) ez a tudat és akarat természetes előfeltétel (gratia praesupponit naturam); és a felnőtt is — mint a gyermek — a betagolás szempotjából függ Isten közreműködésétől, mert nemcsak a keresztelendő akarata, hanem elsősorban a keresztség természetfeletti isteni műve a tagságalapító princípium.

Minthogy a keresztség kitörölhetetlen jegyet nyom a lélekbe, a keresztség és egyháztagság elválaszthatatlan kapcsolata miatt az utóbbi elveszíthetetlen és így igaz az axióma: „semel Christianus, semper Christianus."

Ezzel nem állítja a kánonjog, hogy a communio Ecclesiastica a keresztséggel kapcsolatos elveszíthetetlen tagság miatt *érintetlen*. Mert az egyházi közösséghez (Gemeinschaft) való tartozás messzemenően az ember szabad személyi döntésétől, az actus humanustól függ. A 87. kánon szerint a jogokat az egyházi cenzúra, stb. által lehet korlátozni. A korlátozásnál és büntetésnél csak az egyes személyek helyzete változik meg a közösségben, anélkül, hogy a tagsági jog megszűnne. A kötelességek, amelyek az Egyházhoz való tartozásból erednek, változatlanul maradnak. Ez egy világos jel az ember részéről, Istenhez való megszüntethetetlen kapcsolat, amely a szentségi keresztség révén jön létre, ámbár a közösséghez való kapcsolat, pl. a kiközösítés (ex-communicatio: közösségből való kirekesztés!) által meg is szűnik.

Amint a *lefokozott* pap az ordo által közölt character indelebilis révén pap marad, és kötelmei fennállnak, s ha valaki halálveszélyben van, a jog által megnevezett esetekben köteles élni papi hatalmával, jóllehet a papi rendből, vagyis a klerikusok közösségéből ki van rekesztve; — így a bűntetett vagy valamely oknál fogva gátolt egyháztag Krisztus Egyházának tagja marad: a kötelességek kötelékét, amely a kiközösítettet kizárása ellenére is az Egyházhoz köti, a kiközösítés nem szünteti meg.

*

Összefoglalás. — Az egyháztagság tekintetében XII. Pius és a kanonisztika tanítása ellentétesnek tűnik, de csak formális tekintetben, anyagilag (materialiter) mindkettő ugyanazt tanítja.

Mert ha az Egyházhoz való tartozásnál a Bellarmin-féle egyház közösségi fogalma egyértelmű utalásával a *communio fideliumra* van tekintettel, akkor a kanonistának is a szentségi keresztség mellett az igaz hit megvallását, az egyházi hierarchikus vezetésnek való

alárendeltséget kell követelnie, mert e három lényeges jog nélkül a hívek közössége (Gemeinschaft) elképzelhetetlen.

Ha az Egyházat mint Krisztustól minden ember számára alkotott üdvintézetet nézzük és így inkább Isten tevékenységét helyezzük előtérbe, szükségképp az egyháztagok száma nagyobb, mert itt csak a keresztséget lehet figyelembe venni, mint tagságlétesítő elvet.

III. Az egyházi tagság alapja

Az Egyháznak az érvényesen kiszolgáltatott vízkeresztség szentsége által bárki tagja lehet. Az egyházi tagság tehát az érvényesen kiszolgáltatott vízkeresztség által létesül. Az egyháztagság alapja és létesítője tehát *természetfeletti szentség.*

Szükséges a baptismus *fluminis,* vagyis nem elegendő a baptismus *flaminis,* hiszen a tagság csak külső ismérvek alapján dönthető el; márpedig, hogy kiben van meg a vágykeresztség, nem lehet eldönteni. Az érvényes keresztség adja meg az egyházi jogképességet: *constituitur persona in Ecclesia Christi cum omnibus christianorum iuribus et officiis.* (c. 87.) Tehát csak a megkeresztelt bír jogokkal és kötelességekkel.

A keresztség, mégha laikus szolgáltatta is ki, dogmatikai álláspont szerint érvényes. Ebből az a jogi következmény is származik, hogy a katolikus Egyházon kívül álló hívőtől érvényesen kiszolgáltatott keresztség is — jogilag — a megkereszteltet a római katolikus anyaszentegyház tagjává teszi.

Ebben az összefüggésben helyénvalónak tartjuk, hogy a keresztségről mint egyháztagságot létesítő szentségről részletesen tárgyaljunk.

79. § Az egyházi tagság megszerzése: a keresztség[11]

I. Meghatározás, felosztás, szükségesség

(c. 735—779.)

1. *Meghatározás.*

A keresztség Krisztus Urunktól rendelt szentség, amely által a megkeresztelt az Egyháznak tagja lesz, elnyeri az eredeti bűn és az

[11] A *baptismus* vagy *baptisma* szó a *baptizein* görög igéből ered. Jelentése: lemosni. A magyar elnevezés a szláv *krst* (Krisztus) gyökből ered, amelynek végső jelentése „kereszténnyé tenni".

összes tényleges bűnök bocsánatát a velük kapcsolatos büntetésekkel együtt továbbá alkalmassá válik más szentségek felvételére.

A keresztség tehát a legelső és legfontosabb szentség, amely a többinek alapja. Az üdvösséghez elengedhetetlenül szükséges a tényleges, vagy a vágy szerinti felvétele.

Csupán a vízkeresztség nevezhető szentségnek, ez a baptizmus *fluminis.*[12]

2. *Felosztás:*

A vízkeresztség kétféle: a) *ünnepélyes* (solemnis), amikor a szertartás-könyvekben előírt módon történik a kiszolgáltatása és *b)* nem ünnepélyes, vagy *magánkeresztség* (baptismus non solemnis),

---

Szent Pál szerint a keresztség az újjászületés szentsége „a víz fürdőjében, az élet erejével" (Ef. 5, 26.) Ezt a meghatározást átveszi a *Catechismus Romanus* is.

A Szentírás és a hagyomány egyformán bizonyságot tesz amellett, hogy a keresztség szentségét Krisztus alapította és a trienti zsinat is ünnepélyesen kimondja, hogy a keresztség Krisztus által rendelt újszövetségi szentség. (VII, 1.)

A keresztséghez hasonló vallási mosdások és fürdők Krisztus korában a zsidók, pogányok, különösen pedig a hellenista kultúra körében ismeretesek voltak és forrásuk az a természetes gondolat, hogy a lélek megtisztulását a test megtisztulásával jelképezzék. Ebben az értelemben szolgáltatta ki Keresztelő Szent János is a keresztséget. Nem volt ez üres szertartás, mert a Szentlélek ösztönzésére történt és a próféták jövendölései is a vízkeresztségtől várták a messiási idők javait. (vö. Jn. I, 33.; 4, 1.) A keresztség hatását tekintve Keresztelő János maga különbséget tesz az ő keresztsége és a későbbi Krisztus keresztsége között; János keresztségének csak az volt a feladata, hogy bűnbánatra ébresztett és előkészített az Isten országára. (Mt. 3, 7.)

A keresztelés általános, jelképes szokását Jézus is magáévá tette, de *új* és lényegesen gazdagabb tartalommal töltötte meg.

A keresztség az újjászületés szentsége: általa az ember meghal a világnak és újjáéled Krisztus számára. Újjászületik Krisztusban, beleszületik az Ő misztikus Testébe: *tagjává válik az Egyháznak.*

[12] Ezenkívül megkülönböztetjük még *a)* a ***vágykeresztséget***, (baptismus flaminis). A vágykeresztség az Istenhez való tökéletes megtérés, a bánat vagy pedig a tökéletes szeretet által, amelyben kifejezetten, vagy hallgatólagosan benne van a keresztség szentségének felvételi votuma. Ez a keresztséget teljesen pótolja a bűnök megbocsátását illetően, egyháztagságot azonban nem eredményez. Ez a vágykeresztség azonnal hatályos, mihelyt valaki a tökéletes szeretet aktusát felébreszti magában, még akkor is, ha a vízkeresztség felvétele lehetséges és csak jogos okból szenved haladékot. Ez a keresztség azonban *nem* szentség és nem nyom eltörülhetetlen jegyet a lélekbe.

*b) A **vérkeresztség*** (baptismus sanguinis) nem más, mint a vér kiontása, vagyis az élet feláldozása a hitért, vagy más keresztény erényért. Ez sem mondható szentségnek, sem egyháztagsággal nem jár.

amikor nem az előírt formalitások mellett történik. Ilyen fordul elő életveszélyben (szükségkeresztség) és az ünnepélyes keresztség feltételes megismétlésénél.

3. *A keresztség szükségessége.*

A keresztség szükséges, mégpedig feltétlenül szükséges szentség. Azért mondja a trienti zsinat: „si quis dixerit, baptismum liberum esse, hoc est non necessarium ad salutem anathema sit (Sessio VII, can. 5 Denz n. 861.).

Az eszük használatával bíró felnőttek részére a keresztség *eszközszerű* szükségesség (necessitas medii). Úgy azonban, hogy a főcél, vagyis a megszentelő kegyelem állapota a vágy és a vérkeresztség révén is elérhető (in re vel saltem is voto. c. 737. § 1.).

A *gyermekek* részére, akikkel egy tekintet alá esnek az eszük használatától megfosztott egyének, kötelező a keresztség. Ha azonban keresztség nélkül halnak meg, a *visio beatificaból* ki vannak ugyan zárva, de bizonyos *naturalis* boldogságban van részük.

II. A keresztség anyaga és alakja[11a]

1. *A keresztség anyaga.* Megkülönböztetjük a távoli és közeli anyagot.

A keresztség *távoli anyaga* (materia remota) a valódi, természetes víz. (c. 737 § 1) Ilyen a forrás, kút, tenger, tó, esővíz, jég, hó, jégeső folytán nyert víz, az aqua destillata, vagy kémiailag előállított víz, továbbá ásványvíz, mint a kénesvíz és egyéb ilyesmi, vagy pedig fák leveleiről összegyűjtött harmatvíz.[13]

A keresztség *közeli anyaga* (materia proxima) a keresztelendő személy meghintése (aspersio), alámerítése (immersio) vagy leöntése (infusio) a kiszolgáltató által.

2. *A keresztség alakja.* A latin Egyházban a következő formula kötelező: „Ego te baptiso in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Trid. sessio VII, can. 4). A keresztség formája tehát 5 momentumot tartalmaz:

[11a] Vö. *Radó* Enchiridion, I. 647 sq.

[13] Biztosan *érvénytelen anyag* ebből a szempontból a saliva; könny, sudor, urina, növényekből kipréselt víz, sör, bor, lutum, az el nem olvadt hó és jég, vér, tej, olaj, tinta, növénylé, kávé, tea, húsleves, mivel e jelzett dolgok az emberek közmeggyőződése alapján nem esnek a természetes víz fogalma alá.

Kétes anyag: sóból lecsapódott víz, a szőlőből vagy fából származó víz, növényekből, virágokból, vagy borból elvont víz, rózsavíz és nagyon gyenge sör, továbbá nagyon vékony tinta és húsleves, sok vízzel kevert bor és egyéb folyadékok, amelyekben a víz túlsúlyban fordul elő.

a) jelzi a keresztség *kiszolgáltatóját*, amely e szóval történik: *ego*. Ez azonban inkább a megengedettséghez, mint az érvényességhez tartozik, úgyhogy az általános vélemény szerint érvényes lenne a kiszolgáltatás a görög formula szerint: „baptizetur servus Dei (vel ancilla Dei) in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti,"

b) az általános nézet szerint lényeges kellék, hogy a megkeresztelendő neve, vagy „Te" „téged" névmással, vagy pedig a keresztnév említésével szerepeljen, pl. Én téged Pál megkeresztellek.

c) ki kell fejezni magának a keresztelésnek tényét. Tehát ego te *baptizo*, én téged megkeresztellek, tehát magát a cselekvést kell kiemelni. A *baptizo* szó helyett más rokonértelmű szó is érvényes volna pl. abluo, tingo, lavo és hasonló szavak,

d) ugyancsak az általános nézet szerint szükséges, hogy az isteni lényeg *egységes* kifejezést nyerjen, amely szavakkal történik: *in nomine*. Vitatott kérdés, hogy e helyett a *cum nomine*, vagy egyszerűen *nomine* kifejezés érvénytelenné teszi-e a keresztséget. Az *in nominibus Patris* etc. biztos, hogy érvénytelenné tenné, ha azonban az *in nomine* az egyes személyek előtt megismétlődik pl. in nomine Patris, in nomine Fili in nomine Spiritus Sancti, érvényes a kiszolgáltatás,

e) szükséges az érvényességhez a Szentháromság titkának a kifejezése.

III. A keresztség illetékes kiszolgáltatója. (c. 738—744)

1. *A keresztség általános kiszolgáltatója*

a) a keresztséget *érvényesen* bármely élő-személy, akár hívő, akár hitetlen kiszolgáltathatja,

b) megengedett módon történő kiszolgáltatás tekintetében a törvénykönyv különbséget tesz a *rendes* és *rendkívüli* kiszolgáltatók között. Az ünnepélyes keresztség rendes kiszolgáltatója *elvileg* minden felszentelt pap. De megengedett módon csakis a plébános és helyi főpásztor szolgáltathatja ki, vagy pedig olyan személy, aki a fentiektől engedélyt kapott erre. Szükség esetén ezt az engedélyt vélelmezni is lehet (c. 738 § 1).

2. *Az ünnepélyes keresztség* (törvényes) *illetékes kiszolgáltatója.* (c. 738—740)

A keresztség ünnepélyes, rendes kiszolgáltatása a helyi plébánosnak fenntartott jog (c. 461 n. 1.)

A plébánia területén a helyi főpásztornak (ordinarius loci c. 198) a plébánossal versenyző (azonos) hatalma van. —

a) Az a plébános illetékes, akinek *területén* a keresztelendőnek rendes vagy pótlakhelye van. Azokat tehát, akik saját területükön kívül tartózkodnak (peregrinusok) nem keresztelheti meg, feltéve, hogy ezek megkeresztelése a *saját* plébániájukon könnyen és késedelem nélkül történhetik (c. 738. § 2). Nagyobb városokban pl. előfordulhat, hogy a gyermek nem a saját plébánia területén, hanem más plébánia területén lévő klinikán, vagy kórházban születik. Ilyen esetben, ha a keresztség elhalasztható, ha a gyermek egészségének veszélye és 8 napi késedelem nélkül a saját területére visszavihető, a saját plébánosának kell a keresztséget kiszolgáltatnia. A keresztelési jog tehát csak a plébánia határán *belül* gyakorolható.

Idegen területen megfelelő engedély nélkül az ünnepélyes keresztséget még saját híveinek sem szolgáltathatja ki a plébános. (c. 739).

b) Az ünnepélyes keresztség *rendkívüli kiszolgáltatója* a diakonus, aki azonban hatalmával csak a helyi ordinárius, vagy plebános engedélyével élhet. Szükség esetén azonban ezt az engedélyt vélelmezni lehet. (c. 741) Amikor a diakonus keresztel, az összes liturgikus formalitásokat köteles megtartani.

Ha a kérdéses területen plebánia vagy quasi-plebánia nincsen megszervezve, a keresztelési illetékességet a különleges egyházhatósági utasítások, vagy a hely törvényes szokások állapítják meg. (c. 740).

Ha a keresztelendő *személyi* jellegű plébániához tartozik, akkor ennek plebánosa éppoly illetékes a keresztség kiszolgáltatására, mint a területi plebános. (iure concurrenti).

Ha a szülők különböző *szertartású* kat. kultuszközösséghez tartoznak, akkor az apa ritusa szerinti plebános illetékes a keresztség kiszolgáltatására (c. 756 § 2). Ha azonban ez nem vehető igénybe, akkor más katolikus kultuszközösség papja is kiszolgáltathatja. Az így megkeresztelt gyermek azonban *jogilag* ahhoz a kultuszközösséghez (ritus) tartozik, amelynek szertartása szerint kellett volna jogilag kiszolgáltatni a keresztséget (c. 98).

Ha csak egyik szülő katolikus, akkor ennek szertartása irányadó a keresztségnél.

3.) *A szükségkeresztség, vagy magánkeresztség kiszolgáltatója*

(c. 742—743)

Halálveszedelemben a magán vagy szükségkeresztséget bárki érvényesen kiszolgáltathatja, szükséges azonban, hogy a szükséges anyag és forma alkalmazásával a *szándék* is meglegyen. A lehetőség szerint egy vagy két tanút is be kell vonni, hogy később a keresztség ténye bizonyítható legyen. (c. 742 § 1)

A jogosultság tekintetében azonban bizonyos sorrendet kell tartanunk. A diakonus megelőzi a szubdiakonust, a szubdiakonus a klerikust, a klerikus a világit, a férfi a nőt, hacsak az illendőség (pl. baptismus in utero) miatt nem inkább a nőt kell igénybe venni, még a jelenlevő klerikus előtt is. (c. 742 § 2). Egyébként a nő nagyobb ismerete miatt a férfi laikust megelőzheti, de nem a klerikust. Ha van pap, akkor ez megelőzi a diakonust.

A szülők saját gyermekeiket *csak* halálos veszedelemben és akkor keresztelhetik meg, ha senki más nincsen, aki azt elvégezné, a testi és lelki rokonság összekeverésének veszélye miatt. (c. 742 3 §).

A plébános kötelessége, hogy a híveket, főleg pedig a bábákat, szülésznőket, orvosokat és sebészeket a keresztelés módjára megtanítsa (c. 743). Jó ha keresztség rendkívüli eseteire is felhívja a figyelmüket (c. 746—748).

4. A felnőttek keresztségének kiszolgáltatója (c. 744)

Felnőttnek nevezhető ebből a szempontból mindaz, aki 7. életévét már betöltötte vagy esze használatára jutott. Az ilyen esetet az ordináriusnak be kell jelenteni, hogyha kívánja személyesen, vagy megbízottja által ünnepélyesebben szolgáltathassa ki a keresztséget.[14] (c. 744).

80. § A keresztség passziv alanya: a keresztelendő

(c. 745—754.)

A) KERESZTELÉSI KÉPESSÉG (CAPACITAS BAPTISANDI)

c. 745—748).

Minden élő, érvényesen meg nem keresztelt egyén a keresztségnek alkalmas alanya (745 § 1). A keresztelési képesség a *születés* megtörténtével kezdődik rendesen,

Születés előtti vagyis a magzat keresztelése. (c. 746)

Az anyaméhben senkit sem szabad megkeresztelni, amíg alapos remény van arra, hogy a gyermek szerencsés megszületés után megkeresztelhető. Ha azonban halálveszedelem forog fenn és félő, hogy halva születik a gyermek, az üdvösség biztosítása végett még

[14] A felnőttek csak gondos előkészítés után keresztelhetők meg. A felnőttek keresztelése az előkészítés tartamának és módjának igazolásával előzetesen jelentendő az egyházmegyei hatóságnak, amely belátása szerint gondoskodik az előkészítés ellenőrzéséről.

akkor is megkeresztelhető, ha még nem született volna meg. A sorrend a következő:

a) Ha az adott helyzetben a gyermeket fején meg lehet keresztelni, meg kell azt tenni és születés után nem kell azt megismételni.

b) Ha azonban ez a keresztelés nem a fején hanem *más* testrészén történik, feltételesen kell azt kiszolgáltatni és születés után feltételesen újra kell keresztelni (c. 746 § 2).

c) Ha a gyermeknek sem feje, sem egyéb testrésze nem látható, veszedelem idején *in utero* feltételesen megkeresztelhető. Leginkább megtehetné ezt ebben a helyzetben az orvos vagy bába, de szerencsés születés esetén feltételesen újra keresztelendő.[15]

d) Ha az anya meghalna, akkor a gyermeket, ha valószínüleg él, a hivatottak elveszik; ha az biztosan él, feltétel nélkül, ellenkező esetben feltételesen kell megkeresztelni. (c. 746 § 4).

e) A koraszülötteket (foetus abortivus) ha biztosan élnek, feltétel nélkül, ellenkező esetben feltételesen kell megkeresztelni. (747)

f) A torzszülötteket (monstra et ostenta) bármilyen formát mutatnak is, mivel embertől csak ember születhetik, *mindig* meg kell keresztelni, legalábbis feltételesen. Ha kétséges, hogy egy vagy több személyről van szó, az egyiket rendesen, (abszolute) a többit feltételesen kell megkeresztelni. (c. 748) A feltétel ez: „*si homo es*", vagy pedig „*si vivis*".

B) A KERESZTSÉG KISZOLGÁLTATÁSÁNAK FELTÉTELEI (749—754)

Megkülönböztetjük a gyermek és felnőtt keresztelést. *Gyermeknek* (infans, puer, parvulus) tekintendő a jogban mindaz, aki nem jutott el esze használatára (általában 7 év alatti kor). Aki eszének használatára jutott (7. évet betöltötte), a keresztelési jog szempontjából *felnőttnek* (adultus) tekintendő. (c. 745. § 2, 3).

I. *A kisdedek keresztsége* (c. 770)

1. A kisdedeket meg kell keresztelni:

a) ha eddig még nem részesültek keresztségben. Azért a *kitett* (expositus) és *talált* (lelenc) gyermekeket mindig feltételesen újra kell keresztelni, ha a keresztelés ténye pontosan nyomozással nem állapítható meg (c. 747, 749).

[15] A fertőzés elkerülése végett 1:1000 fertőtlenítő anyag keverhető a keresztvízhez (S. Offic.: 21 aug. *1901.*).

b) ha a katolikus Egyháznak egyébként *joga van a kisdedhez.* Minthogy a kisded *személyes* (önkéntes) elhatározással nem adhat jogot a keresztelésre, ezért a jogalap a kereszteléshez, vagy a szülők keresztény vallása, vagy pedig egyik vagy másik szülő beleegyezése, vagyis akaratnyilvánítása.

c) Ha *mindkét szülő keresztény* (vagy legalább az egyik) akkor *elvileg* az Egyháznak joga van az *összes* gyermekek katolikus keresztelésére a szülők beleegyezése nélkül is, mert minden megkeresztelt egyén az Egyház hatósága alá tartozik, — feltéve hogy a katolikus nevelés biztosítható (c. 770).

d) Ha azonban a keresztelendő gyermek katolikus *nevelése* erkölcsileg *nem* biztosítható, akkor szükség van a szülői beleegyezésre. —

Ha mindkét szülő *katolikus* (vagy legalább az egyik) akkor a jogvélelem a szülők helyes szándéka és a gyermek kat. nevelése mellett szól.

Hanyag katolikusoknál és *vegyes házasságoknál* a vélelem nem áll fenn minden további nélkül. Ha azonban legalább az egyik szülő kéri a keresztség kiszolgáltatását, nem szabad azt megtagadni.[16]

2. Kereszteletlen szülők gyermekének megkeresztelése

a) Ha mindkét szülő kereszteletlen, akkor csak a szülők beleegyezése adhat jogot a kereszteléshez, mivel sem a kisded, sem a szülők nem tagjai az Egyháznak. Volna egy jogcím még: az isteni parancs: „Euntes docete omnes gentes, *baptisantes eos* (Mt. 28, 19) — de ez a parancs kisdedeknél csak *halálos* veszély idején érvényesül.

A halálos veszélyen kívül a szülők akarata ellenére nem lehet megkeresztelni a gyermeket, mert a tételes isteni törvény egyébként összeütközésbe kerülne a természeti törvénnyel. A *természeti* törvény szerint ugyanis minden szülőnek (tehát a kereszteletlennek is) joga van a gyermekét magánál tartani és felnevelni. — Ha a kereszteletlen szülők gyermekét a szülők akarata ellenére keresztelnék meg, akkor a *tételes* isteni törvény szerint katolikus módra kellene nevelni s mivel a hitetlen szülőknél ez lehetetlen, el kellene tőlük venni és máshol kellene a neveltetéséről gondoskodni. Ez az intézkedés viszont sértené a szülők *természet*adta jogát a gyermekhez. Ha viszont a megkeresztelt gyermek a hitetlen szülőknél maradna, a tételes isteni törvényen esne csorba.

[16] Vö. A *Oesterle,* in Jus pontif 18. (1938) 186—191.

Tehát az ilyen gyermeket csak akkor lehet megkeresztelni, ha halálos veszélyben forog (c. 750 § 1) vagy a szülők beleegyeznek, vagy a gyermek 7 életévét betöltve önként kéri azt.

b) Keresztelés szülői beleegyezéssel (c. 750 § 2)

A beleegyezésre jogosult: Mindkét kereszteletlen szülő;

De ilyenkor a hitveszély miatt a megkeresztelt gyermeket a szülők beleegyezésével keresztény helyen kell neveltetni.

Ha az apa vagy anya megkeresztelkedik, akkor elég a keresztény fél beleegyezése.

Ha az apai nagyatya lesz keresztény, elégséges ennek beleegyezése, még ha a többiek ellenzik is.

Ha az apai nagyanya lesz keresztény, ennek beleegyezése csak az apa halála esetén elégséges. Ha nincs szülő, akkor a gyám beleegyezésére van szükség.[17]

c) Keresztelés szülői beleegyezés nélkül. A nem keresztény szülők gyermekei a *szülők akarata ellenére* is megkeresztelhetők:

1° ha a gyermek *életveszélyben* van: „salus animarum suprema lex." (c. 750 § 1). Ha azonban ebből a közjóra súlyos kár származnék, pl. esetleges üldözés, akkor a keresztség elhagyható.

2° A halálveszedelmen kívül, ha a szülők elhagyták gyermeküket s így minden jogról lemondtak, vagy annak gyakorlására képtelenek. (c. 750 § 2, n. 2).

3° Ha a kisded katolikus nevelése biztosítva van; akár a szülők hatályos akarata, akár katolikus kötelező iskolai hitoktatás, vagy az erről intézkedő polgári törvény által.

Életveszély idején nem kell semmiféle biztosíték ebben a tekintetben.[18]

3. *Nem katolikus szülők gyermekeinek keresztsége*

Két nem katolikus (eretnek, szakadár) szülő vagy két aposztata katolikus szülő gyermekei megkeresztelésénél a fenti szabályokat megfelelően kell alkalmazni. (c. 751.)

[17] Elítélendő az a pap, aki hitetlen szülők gyermekét akaratuk ellenére megkereszteli. Ugyancsak tilos szakadár szülők gyermekének megkeresztelése a halálveszély esetét kivéve (Vö. AKK, 122, (1947) 103. Az USA-ban kiszolgáltatott protestáns keresztség a házasság szempontjából érvényesnek tekintendő. (AAS, 41. (1949) 650.)

[18] Egyébként a katolikus vallású nevelésről akkor is gondoskodni kell, ha a szülők katolikusok; de

a) nem tudnak vagy nem akarnak katolikus nevelést adni gyermekeiknek.

b) ha a polgári törvény nem törődik a vallással és így nincsen kötelező iskolai hitoktatás.

Felnőtt az, aki eszének használatára eljutott, amit a kánonjog a 7 életév betöltésével vélelmez (c. 745 § 2. n. 2).

1. Rendes körülmények között megkeresztelhető a felnőtt,

a) ha eddig még *nincsen* érvényesen megkeresztelve. A keresztséget ugyanis csak *egyszer* szabad felvenni.

b) szabad elhatározásból, személyesen kívánja a keresztséget. A 752. kánon 1 §-a megkívánja, hogy tudva és akarva — sciens et volens — kívánja a keresztséget. Szükséges tehát az *intentio actualis*, bár az érvényességhez elegendő lenne, ha nem ellenkezik. A kérdésre: akarsz-e megkeresztelkedni, magának kell válaszolnia.[19]

c) komoly szándéka van a keresztség felvétele után katolikus életet folytatni, az eddigi bűnös szokásokkal pedig felhagyni. Ez nem más, mint a keresztség céljának önkéntes megvalósítása. (Ezért nem keresztelhető meg az, aki rendezetlen, azaz *érvénytelen* házasságban él, mivel keresztség után nem járulhatna a szentségekhez állandó bűnveszély nélkül.)

d) ha természetfeletti indítóokból kívánja a keresztséget. Ezért kívánja az Egyház ősidők óta a keresztelendők szándékának hivatalos megvizsgálását (scrutinium).

e) ha az illető a katolikus hitben kellő jártassággal rendelkezik — *probe instructus*. Ezt az ismeretet vagy hitoktatás útján vagy önszorgalmából szerezheti meg. Régen ezt a célt szolgálta a katechumenatus intézménye, amely két-három hónapig szokott tartani.

f) A felnőtt a keresztség felvétele előtt keltse fel magában a hitet, reményt és legalább a tökéletes bánatot (attritio) az elkövetett személyes bűnök felett. Az Egyház tanítása szerint ugyanis a megigazuláshoz a hit, remény és kezdetleges szeretet, valamint a bánat

[19] Elvileg nincsen szükség szülői beleegyezésre, mivel a 7 éven felüli gyermek erkölcsi szempontból cselekvési képességgel rendelkezik. *In concreto* azonban szükség lehet ilyen beleegvezésre, ha a gyermek katolikus nevelése a szülők akaratán kívülálló tényezők miatt (katolikus iskola hiánya, polgári törvény, a katolikus nevelés lehetőségének hiánya) nincsen biztosítva, de biztosítható a szülői beleegyezés révén.

Ha a szülő csak a katolikus szertartású keresztséget óhajtja, de nem egyúttal a gyermek katolikus nevelését is, nem szabad a gyermeket megkeresztelni, mivel nincs biztosítva nevelése. Ha ellenben a katolikus nevelést megígéri a szülő, a keresztség kiszolgáltatható, az elsőt nem kell kifejezetten megígérni.

Egyébként a katolikus nevelést biztosíthatják a szülők, a római katolikus hitoktatás, és esetleg az állami törvény.

Ha viszont egyik lehetőség sem biztosítja a nevelést, 7 éven felüli gyermeket nem szabad megkeresztelni, főleg ha a szülők nem katolikusok. Kivétel, ha már *15—16* évesek. Ekkor ugyanis már önszántukból követhetik a katolikus vallást.

szükséges. A 752. kánon 1 §-a kimondja: „*admonendus ut de peccatis suis doleat.*" Enélkül és az oktatás nélkül érvényes lenne ugyan a keresztség, de a megkeresztelt nem nyerné el a keresztség lelki gyümölcseit.

g) Illendő, hogy mind a keresztelő, mind a keresztelendő böjtöljön (c. 753 § 1).

h) Ha lehetséges, a megkeresztelt felnőtt szentmisén vegyen részt és ott áldozzon (c. 752 § 2).

2. *Felnőttek keresztelése halálveszedelemben.* (c. 752. § 2.)

Halálveszedelem idején minden előzetes tanítás nélkül elégséges a keresztség kiszolgáltatásához, ha a keresztelendő valamilyen módon kifejezi, hogy kívánja felvenni a keresztséget és katolikus módon fog élni. (c. 752. § 2.)

Ha azonban olyan állapotban van, hogy a keresztséget kérni sem képes, előzőleg azonban kifejezte a keresztség felvételére vonatkozó szándékát, akkor feltételesen megkeresztelhető. Meggyógyulása után kétség esetén a keresztséget meg kell ismételni. (c. 752. § 3.)

3. *Az elmebetegek keresztelése.* (c. 754.)

a) az eszük használatával nem rendelkező elmebetegeket és dühöngőket nem szabad megkeresztelni, mivel a kellő szándék hiányzik. Ha azonban a jelzett betegség már születésük óta vagy eszük használatának elnyerése előtti időtől megvan, akkor mint gyermekek megkeresztelhetők. (c. 754 § 4.)

b) ha az említett betegség csak később lépett fel, akkor nevezettek csak akkor keresztelhetők meg, ha világos pillanatok állnak elő, amikor eszük használatával rendelkeznek (dilucida intervalla). (c. 754. § 2.)

c) az elmebetegek halálveszedelem idején szintén keresztségben részesítendők, feltéve, hogy elmebetegségük előtt a megkeresztelkedés iránti óhajukat valamiképpen kifejezték. (c. 754. § 3.)

d) akik álomkórban — lethargia — vagy phrenesisben (agyvelőgyulladás) szenvednek, csak akkor keresztelhetők meg, ha ezirányú szándékukat az adott helyzetben kifejezik. — Halálveszedelem idején ugyanaz áll rájuk, mint az elmebetegekre. (c. 754. § 4.)

81. § A keresztség kiszolgáltatásának módja[20]

(c. 755—761.)

I. A keresztelés különböző módozatai (c. 758)

A keresztséget többféleképpen lehet érvényesen kiszolgáltatni. Történhetik leöntéssel (infusio), alámerítéssel (immersio), vagy meghintéssel (aspersio). Ezek közül azt kell alkalmazni, amelyet az egyes jóváhagyott szertartáskönyvek előírnak. (c. 758.)

A törvénykönyv — bár mind a három módot megengedi —, mégis inkább ajánlja a leöntést vagy alámerítést vagy pedig a kettőnek egyesítését. A meghintést kevésbé tartja alkalmazandónak. A görög egyházban többnyire az alámerítés van szokásban.

A keresztség érvényességéhez szükséges, hogy az végezze a leöntést, alámerítést, illetve meghintést, aki az előírt formulát mondja: *Ego te baptizo...* Érvénytelen lenne tehát a keresztség, ha valaki önként merülne alá a vízben és a pap csak a formulát alkalmazná.

II. Ünnepélyes keresztelés. (c. 755—757.)

A halálveszedelem esetét kivéve a keresztséget ünnepélyesen kell kiszolgáltatni.

Nyomós és ésszerű okból a helyi főpásztor engedélyezheti a felnőttek keresztelésénél a gyermekkeresztelésnél szokásos rövidebb szertartás használását. (c. 755.)

a) A gyermeket a szülők ritusa szerint kell megkeresztelni, ha azok egy szertartáshoz tartoznak (c. 756. § 1).

Ha a szülők különböző szertartásúak, akkor a gyermek keresztelése az *atya* ritusa szerint történik, hacsak a partikuláris jog másképp nem intézkedik (c. 756. § 2).

Ha az egyik szülő katolikus a másik pedig nem, akkor a gyermeket a katolikus fél szertartása szerint kell megkeresztelni. (c. 756. § 3.)

b) Latin ritus. XIV. Benedek 1742. V. 26-án kiadott *Etsi pastoralis* kezdetű konstitucióját szerint[21] megengedett, hogy Olaszországban a görög szertartású szülőktől származó gyermekek a szülők kérésére a helyi főpásztor hozzájárulásával a latin ritus szerint keresztelhetők. Hasonlóképp, ha az atya görög szertartású, az anya viszont latin, a gyermek az atya akarata szerint latin ritusban is keresztelhető.

c) A keresztvíz és annak használata. (c. 757.)

Az ünnepélyes keresztségnél mindig erre a célra külön megáldott

[20] S. Offic. 14. jún. 1741. CJC. *Fontes*, IV. n. 74.
[21] CJC. *Fontes*, I. n. 328. § 2. n. 8.

vízre van szükség. A keresztvízszentelés Nagyszombaton és Pünkösd vigiliáján történik. Ha a keresztkútban olyan kevés már a keresztvíz, hogy keresztelésre nem elégséges, akkor kisebb mennyiségben ismételten adható hozzá nem megszentelt víz. (c. 757. § 2.)

Ha azonban már megromlott, illetve teljesen kifogyott, a kitisztított keersztkútba a plébános friss vizet öntsön és a Rituale előírásai szerint áldja meg. (c. 757. § 3.)

III. A magán vagy szükségkeresztség. (c. 759. § 1, 3.)

1. A magánkeresztséget, mint szükségkeresztséget csak akkor szabad kiszolgáltatni, ha a keresztelendő személy halálos veszedelemben forog. Ha a kiszolgáltató világi személy — azaz nem pap vagy diakonus —, akkor csak azt végzi, ami a keresztség érvényességéhez szükséges. (c. 759. § 1.)

Ha viszont a keresztelő pap vagy diakonus, akkor — ha az idő engedi — azokat a szertartásokat is el kell végezni, amelyek a keresztelés kiszolgáltatása *után* következnek. (c. 759. § 1.)

2. A magánkeresztséget nemcsak halálveszedelemben, hanem akkor is ki lehet szolgáltatni, ha ésszerűen előrelátható, hogy a gyermek ünnepélyes megkeresztelését akadályozó momentum sokáig fenn fog állni. Azért missziós területen és ott, ahol papok ritkán fordulnak meg, a gyermekeket magánkeresztségben kell részesíteni, nehogy azok a keresztség nélküli halál veszedelmének tétessenek ki.

Analóg esetben ugyanez állhat keresztény vidéken is, ha a keresztelés a szülők hanyagsága miatt húzódik el. Erre vonatkozólag a Szent Officium így nyilatkozott: szorgalmazni kell a keresztség mielőbbi kiszolgáltatását. Ennek érdekében megengedhető, hogy a szülésznő végezze a keresztelést, amikor pozitíve fennforog a veszély, hogy a halogatás miatt a gyermek meghal.[22]

3. Egyes szerzők a magánkeresztség kiszolgáltatását akkor is megengedik, amikor a keresztények esetében a gyermek *atyja* akadályozza a templomban való keresztséget. Ekkor az anya kérésére a gyermek otthon, magánúton megkeresztelhető. Az így feladott keresztségről azonban az atyát értesíteni kell.[23]

4. Álalános szabály, hogy az ordinárius halálveszedelmen kívül a magánkeresztséget nem engedheti meg, hacsak nem olyan *eretnekekről* van szó, akiket felnőtt korukban feltételesen meg kell keresztelni. (c. 759. 2. §.)

5. *Az elhagyott szertartások pótlása.* Azokat a szertartásokat, amelyek bármely okból elmaradtak a szükségkeresztségnél, mihelyt

[22] 11. Jan. 1899. CJC. *Fontes.* IV. 1214.
[23] *Conte a Coronata,* De sacramentis. I[2] n. 140.

lehetséges, pótolni kell. Csak egy kivétel lehetséges: amikor felnőtt eretnek újra keresztségéről van szó; ti. feltételes újrakeresztelésről. (c. 759. 3. §.)

A keresztség szertartásainak pótlása a XII. század óta szokásos az Egyházban. Ennek okai a következők:

a) visszaállítani a keresztség elmulasztott ünnepélyességét.

b) nyilvánosan igazolni — főleg az Egyház előtt — a keresztség felvételét,

c) a megkereszteltteltel azokat a kegyelmeket közölni, amelyek a jelzett ünnepélyes ceremóniához vannak kötve,

d) ezáltal a megkeresztelt részéről Isten és az Egyház iránti hűség *kifelé* is megnyilvánul.

A szertartások pótlása súlyos kötelezettség, amely alól indokolt esetben a püspök felnőttek részére felmentést adhat. A szertartások pótlása — ha az illető már felserdült is — de a szükségkeresztséget gyermekkorában vette fel, a gyermekkeresztelés előírásai szerint történik.

e) Ha a keresztség szertartásai már egy esetben szerepeltek, jóllehet a keresztség érvénytelenül lett kiszolgáltatva, pl. mivel a víz nem vol természetes vagy a közeli anyag — materia proxima — nem volt érvényes, a megismétlésnél csak a keresztség lényeges ritusát kell ismételni. A többi szertartást nem kell, de lehet. (c. 760.)

f) A felnőtt eretnekek megtérésénél a *feltételes* keresztséget az ordinarius magánúton is engedélyezheti (c. 759. § 2.) Ilyenkor nem kell a hiányzó szertartásokat pótolni. Ha pedig önként kívánják a szertartások pótlását, a gyermekkeresztelés szertartásai szerint kell az elvégezni.

IV. A keresztnév-adás. (c 761.)

A keresztségben mindenki sajátos nevet kap, amelyet innen keresztnévnek is neveznek. A névválasztás joga a szülőket, ezek hiányában a gyámot, illetve a keresztszülőket illeti meg. A felnőttek természetesen maguk választják a keresztnevet. — *Szent* nevét kell választani, aki pártfogó és az életben példa gyanánt is szerepel. Ha egy névnek több szent a hordozója, akkor azt is meg kell nevezni. (Pl. János apostol, keresztelő stb.)

A plébános ügyeljen arra, hogy a megkeresztelt személy valóban *keresztény* nevet kapjon. Ha a szülők által választott név ennek a kívánalomnak nem felelne meg, akkor a plébánosnak a választott név mellé még valamely szent nevét kell hozzáadnia és a kereszteltek anyagkönyvébe mindkét nevet be kell vezetni. (c. 761.)

Valamely szent nevének választása nem abszolút súlyos kötelezettség. A keresztségben választott név megváltoztatása nincsen ti-

lalmazva, de nyilvános köziratokban a keresztnevet kell megtartani, hacsak valamely elírás következtében a név a kereszteltek anyakönyvében nem nyert kiigazítást.

82. § A keresztszülők

(c. 762—769.)

I. Szükségessége és jogi hatása

1. A keresztszülők *szükségessége* (c. 762—64). Ősi szokás[24] szerint a keresztséget nem szabad keresztszülő nélkül kiszolgáltatni, (c. 762, 1.) — bár nem érvényességi kellék.

Magán- vagyis szükségkeresztelésnél is legalább egy keresztszülőt kell alkalmazni. (c. 762.) A választott keresztszülőnek nem kell okvetlenül azonos neműnek lenni a keresztelendővel. Legfeljebb két keresztszülőt — keresztapa, keresztanya — lehet alkalmazni. (c. 764.)

A feltételes keresztség esetén lehetőleg azt a keresztszülőt kell alkalmazni, aki az első keresztelésnél szerepelt. Ha ez nem lehetséges, a feltételesen megismételt keresztelésnél nincs szükség keresztszülőre, de ebben az esetben is alkalmazható. (c. 763. § 1.)

2. A keresztszülői tisztség *hatása.*

E hatás kettős:

a) a keresztségből lelkirokonság (cognatio spiritualis) származik egyrészt a keresztelő és a megkeresztelt között, másrészt a megkeresztelt és a keresztszülők között. (c. 768.) *Feltételes* keresztségből csak akkor származik lelki rokonság, ha mindkét esetben ugyanaz a személy volt a keresztszülő. (c. 763. § 2.) Ez a lelkirokonság bontó házassági akadály. (c. 1079.)

A régebbi jogban a lelkirokonság bontó akadálya fennállott a keresztelt szülei, a keresztszülők és a keresztelő között is. A kódex előtti keresztelésekből kifolyólag ezek a lelkirokonságok a kódex után is fennmaradnak, de házassági akadályt már nem képeznek.[25] — A keresztszülőnek kötelessége arról gondoskodni, hogy lelkigyermeke egész életében a megkereszteléskor tett ígérethez híven viselkedjék. (c. 769.)

b) A keresztszülő *kezeskedik* a megkereszteltért. Az Egyház előtt — ha a keresztelendő még nem jutott volna esze használatára — leteszi *nevében* az előírt hitvallást. Mint lelki atyának (patrinus) és lelki anyának (matrina) joga és kötelessége a megkeresztelt lelki

[24] S Congr. de Sacr. 25. nov. 1925. AAS 18 (1926) 44.
[25] CP. AAS. 10 (1918) 346./1918. június 2—3.

neveléséről gondoskodni, különösen akkor, ha a természetes szülők elhaltak vagy ez irányú kötelezettségeiket elmulasztják. (c. 769.)

c) A keresztszülői munus egyházi tiszteletbeli szolgálat (actus legitimus), amely alapjában véve a laikusok feladata, akik ezáltal az általános papságból folyó küldetés ellátására hivatottak Isten országában.

Klerikusok (világi és szerzetespapok) csak főpásztori engedéllyel vállalhatnak keresztapai tisztséget.

II. Megengedettségi kellékek. (c. 766.)

Pozitív oldalról (licite) keresztszülő lehet:

1. aki 14. életévébe lépett, hacsak a keresztelő magasabb kort nem kíván vagy indokolt esetben alacsonyabbal be nem éri. (c. 766, n. 1.)

2. aki a katolikus hit alapigazságait ismeri. (c. 766, n. 3.)

Negatív oldalról lehet keresztszülő (licite):

1. aki közismert bűncselekmény miatt (notorium delictum) nincs kiközösítve (sine sententia). (c. 766, n. 2.)

2. aki közismert bűncselekmény miatt nincs jogbecstelennek nyilvánítva. (c. 766, n. + c. 2293.)

3. aki közismert bűncselekmény miatt nincsen kizárva az egyházi jogi cselekményekből (actus legitimi). (c. 2256, n. 2.)

4. aki nincsen személyes egyházi tilalom alatt (interdictum),

5. aki nem nyilvánvalóan bűnös (publice criminosus),

6. aki nem vesztette el becsületét, jóhírét (infamia facti),

7. aki valamely szerzetnek nem újonca vagy fogadalmas tagja, (sürgős esetben legalább a helyi elöljáró engedélye szükséges. c. 766. n. 4.)

8. aki nem nagyobb rendben lévő klerikus (szerpap, alszerpap, áldozópap).

Ezeknek a saját ordinarius kifejezett engedélyére van szükség. (c. 766.)

A két utóbbi tilalom abban leli mágyarázatát, hogy a keresztszülői tisztség elsősorban a világiak joga és kötelessége. — Ha kétség merült fel, hogy valaki érvényesen vagy megengedetten viselheti-e a keresztszülői tisztséget, a plébánosnak — ha az idő engedi — az ordináriushoz kell tanácsért fordulnia. (c. 767.)

III. Érvényességi kellékek. (c. 765.)

Pozitív oldalról:

1. katolikusnak kell lennie, aki esze használatával bír (7 éves), gyermek és elmebeteg kizárva. (c. 765, n. 1.),

REQUISITA PATRINORUM

I. Ad validitatem (c. 765)

1. *Requisita juris divini-naturalis:*
   a) baptismus
   b) usus rationis
   c) intentio

2. *Immunitas a poenis:*
   Non sit:
   a) sectae haereticae vel schismaticae addictus;
   b) excommunicatus sent. condemnatoria vel declaratoria;
   c) infamis infamia juris;
   d) exclusus ab actibus legitimis;
   e) clericus depositus vel degradatus.

3. *Alienus:*
   non pater, non mater, nec conjux.

4. *Designatus:* a baptisando
   a parentibus
   a tutoribus
   a ministro.

5. *Tactus physicus:*
   tenere vel tangere,
   levare vel suscipere
   per se
   per procuratorem.

II. Ad liceitatem (c. 766)

1. *Aetas legitima*
   (14 annus aetatis)

2. *Immunitas a poenis specialibus:*
   Non sit:
   sine sententia
   a) excommunicatus,
   b) exclusus ab actibus legitimis;
   c) infamis infamia juris;
   d) interdictus;
   e) publice criminosus vel infamis.

3. *Cognitio fidei rudimentorum.*

4. *Religiosus non sit:*
   (novitius vel professus cum venia superiorum)

5. *Non sit in ordine sacro constitutus:*
   (licentia ordanarii proprii).

2. akinek szándékában áll a keresztszülői tiszt ellátása. (c. 765, n. 2.),

3. akit a keresztelendő — ha felnőtt — illetve annak szülei, gyámja vagy ezek hiányában maga a keresztelő jelöli ki. (c. 765, n. 4.),[36]

4. aki személyesen vagy megbízottja útján a keresztelés alatt a keresztelendőt tartja vagy fizikailag érinti, ill. a keresztkútról vagy a keresztelő kezéből átveszi. (c. 761, n. 5.)

Negatív oldalról; ki vannak véve e tisztből:

1. nemkatolikusok, akár meg vannak keresztelve, akár nem (eretnekek, szakadárok c. 765, n. 2.),

2. a kinyilvánító (per sententiam declaratoriam) vagy marasztaló (per sententiam condemnatoriam) ítélettel kiközösítettek (c. 2263. c. 765, n. 2.),

3. kinyilvánító vagy marasztaló ítélettel jogbecstelenek (c. 2293. § 2., 2294. § 1. + c. 765, n. 2.),

4. kinyilvánító vagy marasztaló ítélettel a jogi cselekményekből — actus legitimi — kizártak (c. 2256, n. 2. + c. 765, n. 2.),

5. letett (c. 2303) vagy lefokozott (c. 2305) klerikusok (c. 765, n. 2.),

6. a keresztelendő apja, anyja vagy házastársa a testi és lelki rokonság károsulása miatt. (c. 765, n. 3.)

Ha a fenti feltételek nincsenek meg, a keresztszülői tisztség érvénytelen s így belőle lelki rokonság nem származik. *Röviden* három feltétel szükséges tehát: katolikus vallás, az egyháztagsági jogok tényleges birtoklása, értelem használata.

83. § A keresztelés ideje és helye[26]

(c. 770—776.)

A magán- vagy szükségkeresztséget bármikor és bárhol ki lehet szolgáltatni. (c. 771.)

1. *A keresztelés ideje.* (c. 771—72.)

Az ünnepélyes keresztséget bármely nap ki lehet szolgáltatni.

Kisgyermekeket születésük után mielőbb — quam primum — meg kell keresztelni. (1—4 hét) A plébánosok és hitszónokok e súlyos kötelességre gyakran figyelmeztessék a híveket. (c. 770.)

Illő dolog, hogy a felnőttek keresztelése az Egyház ősrégi szokása szerint — ha ez lehetséges — főképp érseki és püspöki székesegyhá-

[26] Írásban vagy két tanú előtt; vagy a más által kirendeltet akceptálja. Cf. 24. júl. AAS. 18 (1926) 43.

zakban lehetőleg Nagyszombaton vagy Pünkösd vigiliáján történjék. (c. 772.)

2. *A keresztelés helye.* (c. 773—776.)

A ősegyházban a keresztelésre *külön hely* nem volt meghatározva, éppen ezért folyókban, tengerekben, tavakban egyaránt végezhető volt. (Ap. Csel. 8, 36.) A kereszténylüldözések után külön keresztelési templomokat, illetve a templomok mellett különálló keresztelési kápolnákat létesítettek (baptisterium). Ez a keresztelőkápolna egy város valamennyi plébániája részére egyedüli keresztelési hely volt.

Mivel a keresztelés az ordinariusnak és plébánosnak fenntartott jog, azért a székesegyház mellett főleg a plébánia-templom a keresztelés helye. Ezért minden plébánia-templom mellett keresztkutat kell felállítani.

a) A keresztelés *rendes* helye keresztelési joggal rendelkező templom vagy nyilvános kápolna. (c. 773.)

A mai érvényes jog az ezzel ellenkező statutumot és minden kiváltságot, valamint szokást megszüntet és helytelenít, azonban megengedi, hogy egyes templomoknak a keresztelés terén jól megszerzett kumulatív joga továbbra is fennmaradjon. (c. 774. § 1.)

A helyi ordinárius jogosult a hívek érdekeire való tekintettel a plébánia területén *más* templomban vagy kápolnában is keresztkutat felállítani. (c. 774. § 2.)

(Tivoliban pl. a város 6 plébániájának csak egy keresztkutja volt. 1906. július 26. óta mind a hat plébánia kapott keresztkutat, de a hívek továbbra is a gyermekeiket szentszéki engedély alapján a székesegyházban kereszteltették meg. Ilyen kumulatív keresztelési joga van Rómában a Szent Péter templomnak, a lateráni székesegyház keresztelőkápolnájának, valamint a barcelonai székesegyháznak. A kódex ezt a kumulatív jogot — ott ahol régebben is megvolt — fenntartja.)

b) Rendkívüli keresztelési hely. (c. 776.)

Magánházakban az ünnepélyes keresztséget csak a következő esetekben szabad kiszolgáltatni.

1° A valóságos államfők és trónörökösök gyermekei és unokái számára előzetes szabályszerű kérelem kapcsán. (c. 776. q 1, n. 4.)

2° Egyéb személyeknek csak akkor, ha a helyi ordinarius rendkívüli esetben jogos és ésszerű okból a körülmények gondos és lelkiismeretes vizsgálata után erre engedélyt adott. (c. 776. § 1, n. 2.)

3° Ezekben az esetekben is azonban a keresztelésnek egyházi kápolnában — ha ilyen van — vagy legalább valamely méltó helyen kell történnie szabályosan megáldott keresztvízzel. (c. 776. § 2.)

84. § A keresztelés anyakönyvezése és bizonyítása
(c. 777—779.)

I. Anyakönyvvezetési kötelezettség. (c. 777.)

A keresztelést minden esetben haladéktalanul anyakönyvezni kell.

a) rendes születés esetén be kell vezetni az anyakönyvbe a gyermek nevét, szüleit, keresztszüleit, a keresztség kiszolgáltatóját, a keresztelés helyét és idejét.

b) a természetes atya nevét akkor kell bejegyezni, ha ő írásban vagy két tanú előtt nyilatkozatban kívánja a plébánostól vagypedig

c) atyasága közokiratilag igazoltnak tekinthető: anyakönyvvezető előtt kötött házasság, bírói ítélet. (c. 777. § 2.)

Ha az atya, illetve az anya ilyenformán nem állapítható meg, akkor a gyermeket, mint *ismeretlen* szülők gyermekét kell bejegyezni[27].

[27] Nálunk a kötelező polgári házasság figyelembevételénél az anyakönyvi bejegyzésre nézve a következőket jó tekintetbe venni:

1. *Törvényesnek* kell beírni azt, aki az egyházi jog szerint tényleg törvényes és akit az egyházi jog törvényesnek vélelmez. Törvényes az, aki érvényes, vagy érvényesnek tartott házasságból fogantatik és a házasság tartama alatt születik. Törvényesnek *vélelmezi* a jog az olyan gyermeket, aki a házasságkötést követő hatodik hónap után születik és az olyant is, aki a házasság megszünte után tizedik hónapon belül jön a világra. Mindezeket tehát minden további nélkül törvényesnek kell beírni. (Ha az érdekelt férj a gyermek vélelmezett törvényességét tagadja, jogában áll keresetet indítani egyházi szentszéknél.)

2. *Törvényesnek* lehet és kell beírni az olyan gyermeket is, aki a házasságkötés után hat hónap eltelte előtt születik, ha az érdekelt férj legalább hallgatólagosan, a tiltakozás elmulasztásával magáénak ismeri el. (Ha az érdekelt férj a törvényesség ellen tiltakozik, tiltakozását és érveit jegyzőkönyvbe kell venni, a törvényes-törvénytelen rovatot üresen hagyni és az egyházi hatósághoz kell fordulni.)

3. *Kitöltetlenül kell hagyni* a törvényes-törvénytelen rovatot, ha

a) a gyermek szülei tisztán polgári házasságban élnek. (Ebben az esetben az észrevételek rovatába be kell vezetni: „a szülők polgári házasságban élnek".)

b) a fenti rendelkezések alapján sem a törvényesség sem a törvénytelenség bizonyossággal nem állapítható meg.

4. A szülők rovatába atyaként törvényes szülőtteknél az anya egyházilag törvényes férjét kell beírni. (Pater est quem justae nuptiae demontsrant.)

5. Az előző pontban adott norma kiterjed azokra a szülőkre is, akik tisztán polgári házasságban élnek: a gyermek anyjának tisztán polgári kötés szerinti férjét is tehát a szülők rovatában kell az atya helyébe beírni.

6. Ha az anya előző egyházi házasságát polgárilag felbontatva új, — polgári — házasságra lépett, az új házasságból született és keresztelendő

A keresztelési anyakönyvbe be kell vezetni a bérmálást, az alszerpapságot, az ünnepélyes fogadalom letételét, a házasságkötést illetve a házasságnak bármilyen törvényes módon történő megszűnését.

---

gyermeknél természetesen mindig az új, polgárilag törvényes atya írandó be (nem az első, egyházilag törvényes férj), éspedig a szülők rovatába.

7. Ha polgári válás vagy újabb polgári kötés még *nem történt*, és az anyának egyházi házassága érvényessége alatt teljes hatályú atyai elismerés folytán nyilvánvalóan nem a törvényes férjétől gyermeke születik, az atya helyére az egyházi törvények szerinti atya írandó be, az észrevételek rovatába pedig a teljes hatályú természetes atyai elismerést kell bejegyezni. A törvényes-törvénytelen rovat ebben az esetben üresen marad.

8. Ha a házasságon kívül született gyermek keresztelésekor bemutatást nyer (elegendő a polgári fórum írása, pl. anyakönyvi kivonat és nem kell külön nyilatkozatot kérni, ha a polgári anyakönyvi kivonat megvan) a természetes atyának a gyermekre vonatkozó *teljes hatályú elismerő nyilatkozata* vagy az apaságot megállapító *bírói ítélet* vagy a gyámhatósági határozat a *képzelt atya* személyének megjelölésével az észrevételek rovatában jegyzendő fel ez a körülmény. Pl. így: „Teljes hatályú elismerés alapján a természetes atya X. Y. rk. A megkeresztelt családi neve X." vagy: „Gyámhatósági határozat alapján a természetes atya: X. Y. a megkeresztelt családi neve X".

9. Amennyiben a természetes atyára vonatkozó bizonyítékot nem a kereszteléskor, hanem csak *később* mutatják be, a bejegyzéshez a vonatkozó okmányok csatolása mellett szabályszerűen kikérendő az egyházmegyei hatóság engedélye.

10. Az 1952. évi IV. tv. 42. § szerint a feleség nem köteles férjének a nevét felvenni és gyermekének is adhatja a saját nevét akkor is, hogyha a gyermeknek törvényes atyja van. Ilyen esetben az 1—5. pontokban említett előírások szem előtt tartásával kell beírni a törvényes atya és anya nevét a szülők rovatába, a megjegyzés rovatban azonban be kell jegyezni: „A megkeresztelt a szülők megegyezése folytán az anya családi nevét viseli." Az indexbe pedig mindkét néven beírandó a megkeresztelt.

11. *Örökbefogadás esetén:* ha a gyermeket azonnal örökbefogadták, és születési anyakönyvi kivonata már az örökbefogadó szülőknek vérszerinti szülőkké történő anyakönyvvezése alapján állíttatott ki, amennyiben a vérszerinti szülő vagy a szülő anya személye megállapítható, ezt kell beírni a szülők rovatába, a jegyzet rovatba az örökbefogadás záradékát. Ilyen esetben az anyakönyvvezető plébános ill. lelkész az örökbefogadás tényét a bemutatott okirat alapján bevezetheti így: „Megkereszteltet (X. Y. rk. és felesége NN. rk. örökbefogadták. Családi neve ezentúl X. A gyámhatóság egyidejűleg elrendelte az örökbefogadó szülők vérszerinti szülőkké történő bejegyzését."

Ha a szülő anya személye nem állapítható meg, a szülők rovatába az örökbefogadó szülők nevei kerülnek. Az észrevételek rovatába pedig bejegyzendő: „az anyakönyvben szereplő szülők a megkereszteltet örökbefogadták. Természetes szülei ismeretlenek".

Ha nem a területileg illetékes plébános, illetve helyettesei végezték a keresztelést, illetve nem az ő jelenlétükben történt, a keresztséget máshol kiszolgáltató a keresztelés adatait a terület szerint illetékes plébánosnak bejegyzés végett mielőbb jelenteni köteles. (c. 778.)

II. A keresztelés bizonyítása. (c. 779.)

1. A keresztelést rendszerint a *közokiratnak* számító (c. 1814. § 7. n. 4., 1814, 1816) keresztelési anyakönyvvel, illetve a belőle készült kivonattal, az ún. keresztlevéllel igazolják. Ilyen okmány hiányában két tanú vallomása a keresztség mellett teljes bizonyításnak számít. (c. 742. § 1., c. 1791. § 2.)

Ha két tanú nincs, egy kifogástalan tanú vallomása is elegendő, sőt még a megkereszteltnek a vallomása is, ha felnőtt korában vette fel a keresztséget, ha ebből harmadik személyre kár nem származik. (c. 1830. § 1. + c. 779.)

(Nálunk 1895-ig az egyházi anyakönyvek államilag is közokiratoknak tekintendők.)

II. fejezet:

AZ EGYHÁZI TAGSÁG TARTALMA

85. § A világi és egyházi rend kapcsolata

(Érintkező pontok)

I. Egy a kereszstség!

Mindaz, aki a vízkeresztséget bárhol érvényesen felveszi, az egy — katolikus — Egyháznak lesz világi (laikus) tagja, vagyis a keresztség

---

Ha az örökbefogadás *később* történik, felterjesztendő, az egyházmegyei hatósághoz az örökbefogadott minden adatot magában foglaló keresztlevele, az örökbefogadási végzés, vagy legalább a plébános által hitelesített másolata avagy az ennek alapján kiállított születési anyakönyvi kivonat. A felterjesztésben jelezni kell az örökbefogadó szülők nevét, vallását, foglalkozását és lakhelyét.

Vö. *Részletesebben: Utasítás anyakönyvi ügyekben* (Váci egyh. megyei hatóság 3000/1958. sz. rendelete, továbbá: *Anyakönyvezés szabályzata*, Pécs, 1961 (Fel. kiadó: dr. Halász Ervin).

L. még 1952. 19. sz. trv. — 10/1955. BM. utasítás.

Mikos F., Jogtudományi Közlöny, 1946, 238. sköv. old. — *Szladits K.*, Jogtud. Közl. 209. sköv., *Nizsalovszky E.*, Jogtud. Közl. 51. sköv. *Mikos*, 1946. évi 29. tv-vel kapcsolatos vitás kérdések, Jogtud. Közl. 291. sköv. old.

révén a megkeresztelt mindenekelőtt a *világi* rendbe kerül (status laicalis.[28]

II. *A hiearchia a világi rendből nő ki*

Amikor Krisztus Urunk az apostolokat a tanítványok köréből kiválasztotta s őket különleges oldási és kötési hatalommal felruházta, voltaképpen a hiearchiát, az egyházi hatalmat hívta életre. — Az Egyházban tehát a vezető és vezetett, a klerikus és laikus elem közötti alapvető különbség az Egyház alapokmányában gyökerezik, amelyen az Egyház 2000 éves épülete nyugszik. Mivel ezt a tant a protestáns demokratizmus kétségbevonta, a *trienti* zsinat ünnepélyesen is kimondotta, hogy a hierarchia az Egyházban isteni eredetű. (c. 108. § 3.)

Az Egyházban tehát előbb voltak a megkeresztelt laikus hívek, vagyis az *általános egyháztagok* és ezek sorából emelte ki Krisztus a kormányzásra kiválasztott egyéneket. az apostolokat. (Ap. Cs. 20. 5.)

Létrendi síkon a világi hívő előbb van, mint a klerikus. Minden megkeresztelt egyén ugyanis laikus. Senki sem léphet be a klérus tagjai közé, ha előbb már a keresztség révén nem tagja az Egyháznak, vagyis nem laikus.

A világi vagy laikus rend tehát az egyházi rendnek természetes alapja és forrása. Az *ordo*, az egyházi rend szentsége az a kapu, amelyen minden megkeresztelt férfi-egyháztag a klérus osztályába léphet, hacsak jogi akadály nem gátolja. Sem a népakarat, sem más világi hatalom nem minősíthet egy laikust klerikussá.

Minden világi egyháztag szabadon dönti el, akar-e a klérus tagja lenni. Erre senki sem kényszeríthető (c. 2352), de az is fennáll, hogy az erre alkalmas egyént senki sem akadályozhatja meg ezirányú szándéka követésében. (c. 971.)

A világi és egyházi rend tehát közel van egymáshoz, mert a klérus bizonyos fokú demokratizálása miatt tagjai most már nem egy szűk osztályból (mint az Ószövetségben), hanem a nép *széles* réte-

[28] A laikus fogalma teológiai síkon is az utóbbi időben igen vitássá vált.

1. A laikus a *laosz* szóból ered. A profán görögben ritka, régies költői szó. A LXX. Izraelnek, mint Isten népének megnevezésére használja a pogány népekkel szemben (etnä). Az Újszövetségben használatos az Egyház, az új Isten népe megnevezésére, néha a népet az elöljárókkal összehasonlítva (Lk. 22,2.; 23,5.). Ebből nőtt ki a laikus fogalma.

A *laikos:* laikus először *Szent Kelemen* levelében fordul elő (40,5). Jelentése kettős: Isten népéhez való tartozás és a nép felszentelt pásztoraitól való különbség.

geiből kerülnek ki, s mivel minden katolikus férfi jogosult az egyházi rendbe belépni. Így az ellentét helyébe a kölcsönös bizalom és együttműködés lép.

Mindebből következik, hogy nem a pápa az Egyház; ő az Egyház feje; — nem a papok és a püspökök az Egyház; ők az Egyház szolgái. Az Egyház a papság és a világi hívők milliói együtt, mint egy család tagjai. Krisztus Titokzatos Teste, az Egyház, a felismerhetetlenségig csonka volna, ha csak papokból és püspökökből állna. A világiak tehát nemcsak az Egyházhoz tartoznak, hanem ők is az Egyház.

III. *Az egyházi rend és a házasság szentségének hasonlatossága*

a) Amint a klérusnak külön szentség, az egyházi rend szentsége az alapja, úgy a laikusok részére is külön szociális szentség, a házasság van szánva, rendelve. Mindkét szociális szentségnek jellemzője, hogy nem végződnek a felvevő lelkében, hanem távolabb mutatnak. Amint a klérus célja Isten népének és általában a hívek lelkének szolgálata (c. 948), a házasság főcélja Isten népének fizikai fenntartása: „Növekedjetek, sokasodjatok és töltsétek be a földet." (c. 1013.)

Az egyházi rend és a házasság szentsége tehát bizonyos vonatkozásban egy céllal rendelkezik. Ám a házasság csak szűk körre vonatkozik, az *ordo* viszont széles tömegeket érint.

b) A házasság szentségét maguk a házasfelek szolgáltatják ki egymásnak. Ugyancsak szükség esetén kötelesek a keresztség szentségét is kiszolgáltatni. (c. 742) Tehát ha a laikusok legalább ez utóbbi szentség kiszolgáltatásánál papi funkciókat töltenek be, akkor nem lehet a két osztály ellentétéről semmiképpen sem beszélni, hanem inkább két egymást metsző körhöz hasonlíthatók, amelyeknél legalább e terület közös.

IV. *A törvény előtti egyenlőség*

Az a körülmény, hogy a tényleges vezetés az Egyházban a klérus kezében összpontosul, nem jelenti azt, hogy a laikusok sokmilliós serege a klérussal szemben másodosztályú réteget képez. — Amint a modern jogállamban a magas hivatalok funkcionáriusai megkülönböztetett beosztásuk, és munkakörük miatt nem válnak kivételezett, ún. elsőosztályú állampolgárokká, hanem a törvény előtti egyenlőség alapján egy tekintet alá esnek a többi állampolgárokkal, ugyanúgy az Egyházban a klerikus, vagyis az egyházi rend tagja az általános egyháztagság révén nem bír több joggal, mint a világi hívő.

Az isteni és egyházi törvények egyaránt kötelezik a klerikusokat és a laikusokat. Ami tilos és büntetendő cselekmény a laikus számára, ugyanaz tilos a klerikus részére is. Vannak ugyan a klerikusok részére külön büntetőszankciók, de ugyanaz a bűncselekmény a klerikus esetében súlyosabb elbírálás alá esik. Egyrészt mivel a törvény tökéletesebb ismeretét tételezi fel, másrészt mivel a klerikusnál az életszentségre való törekvés állapotbeli kötelességnek minősül. (c. 124.; 2207.; Lev. 21, 6., I. Tim. 5, 17.; Szent Jeromos ep. 58.; „Clamat vestis, clamat status, clamat professio sanctitatem!)

V. *A hierarchia — klérus — a világi hívek szolgálatában*

Az Egyház céljának munkálásában, a hívek lelki üdvének elérésében az egész egyházjogi apparatus és minden egyházi intézmény csak az *eszköz* jellegével bír, tehát maga a hierarchia is. Ezért nevezi magát a pápa a hivatalos írásokban *servus servorum Dei*-nek vagyis Isten szolgáinak a szolgájának. A cél a szolgálat, mint Krisztus Urunk mondja: Nem azért jöttem, hagy engem szolgáljanak, hanem, hogy *én* szolgáljam az emberek ügyét. Ezt célozza a hierarchia is. Célja a lélek szolgálata, Isten népének az örök cél felé irányítása, nem pedig öncélú intézmény.

VI. *Szerzetesi egyenlőség*

A szerzetesrendekben és kongregációkban nemcsak a klerikus, hanem a laikus tagok is (laikus testvérek, nővérek) élvezik a klerikusok kiváltságait. (c. 614.) S így a két rend a szerzetes közösségben tetvéri közelségbe kerül egymással.

VII. *Mindkét rendi tagság örökös*

Mind a keresztség, mind az egyházi rend szentsége eltörölhetetlen jegyet nyom a lélekbe (character indelebilis). Ebből következik:

a) hogy a keresztség által egyszer létesült egyházi tagság sem az Egyház, sem a világi hívő részéről egyoldalúlag, sem pedig közös megegyezéssel a hívő és Egyház részéről fel nem mondható. Az Egyház jogilag nem zárhatja ki azt, aki egyszer már tagja lett.

b) A nagyobb egyházi rendek felvétele után a papi jelleg sem egyoldalúlag — ti. a fél vagy az Egyház részéről — sem kétoldalúlag többé meg nem szüntethető.

Tehát míg a laikus hívő a házasság ellenére is — felesége halála után vagy különben pápai felmentéssel — az egyházi rend szentségének felvételével, illetve a klerikusi státusba való lépéssel

a klérus osztályába kerül, addig az, aki egyszer a nagyobb rendek felvételével pappá lett, *dogmatikailag* soha nem térhet vissza többé a világi rendbe sem önhatalmúlag sem pedig büntetésképpen.

86. § Az egyházi tagok ritusbeli hovátartozása (c. 98.)[29]

I. *A ritus meghatározója*

Egy Egyház van, de több szertartás, ritus. Minden egyháztag vagy a latin vagy valamelyik keleti szertartáshoz tartozik.

1. *A ritus meghatározója a keresztség*

A ritust a keresztség szertartása határozza meg. Vagyis: ahhoz a szertartáshoz, ritushoz tartozik valaki, amelynek szertartása szerint a keresztség szentségét felvette. (c. 98) A 756. kánon pedig azt írja elő, hogy a gyermekeket ama ritus szerint kell megkeresztelni, amelyben a szülők vannak. Ha pedig a szülők különböző szertartáshoz tartoznak, akkor az atya ritusa szerint kell őket megkeresztelni, hacsak partikularis jog[30] egyes esetekben másképpen nem intézkedik.[31]

[29] *H. Dausend,* Das interrituelle Recht im CJC. (Veröffentlichungen der Görresgesellschaft, Section Rechts u. Staatswiss. Heft 79. Paderborn, 1939. 22. skk.)

A. Petrani, De relatione iuridica inter diversos ritus in Ecclesia catholica. Taurini. 1930.

Michiels I[2] 43. — *Van Hove,* De legibus 3. skk. — *Eichmann,* Lehrbuch I. 72.

[30] XIV. Benedek *„Etsi Pastoralis"* 1742. máj. 26, Fontes III. § 2 nr. VIII. X. Olaszországban, *mindkét* szülő görög szertartású is, a szülők kérésére és helyi Ordinárius hozzájárulásával a gyermek a latin ritusban keresztelhető. Ezenkívül, ha az atya görög szertartású és az anya latin szertartású, az apa hozzájárulásával a gyermek latin ritusban keresztelhető. Ezt a lehetőséget mint partikularis jogot a kódex is fenntartja (c. 756, § 2).

Mivel a 756 kánon csak a gyermekekre vonatkozólag írja elő a keresztségnél az apa ritusát, a felnőttek, vagyis akik *eszük* használatával bírnak (c. 746,2,2), tetszés szerinti ritusközösségbe léphetnek a szerint, hogy hol keresztelkednek.

[31] Ugyanez áll a polgári házasságból született gyermekre nézve is. (C. Orient. 1929. márc. 1. „Pro Statibus Foed .Am." Cf. *Coronata,* II, 2. 138, 8.

2. *A ritus meghatározója nem a keresztség*

három esetben:

a) ha a keresztséget idegen ritusú pap a törvény kijátszásával (fraude)[32] vagy

b) szükségből szolgáltatta ki, mivel illetékes lelkész nem volt található, vagy ha

c) a Szentszék — a görögöknél az ordinárius — engedélyével a keresztségnek más ritus szerint történt a kiszolgáltatása. (Pl. a rutének Dél-Amerikában latin ritus szerint keresztelkednek, de a görög ritushoz tartoznak. (C. de Prop. 1914. aug. 19. AAS. 6, 458.)

II. *Ritusváltoztatás. (c. 98)*

Az önkényes ritusváltoztatás nemcsak szigorúan tilos, hanem az Apostoli Szentszék engedélye nélkül érvénytelen is. Ezért a jog szigorúan tilalmazza, hogy a lelkészek a híveket saját ritusukra csábítsák vagy kényszerítsék. (c. 98.)

1. *Ritusváltoztatás engedéllyel.* A ritusváltoztatás érvényéhez minden egyes esetben a Szentszék (a Keleti Kongregáció) engedélye szükséges.[33] Az engedély csak akkor remélhető, ha mind a régi, mind pedig az új ritus ordináriusa ehhez írásbeli hozzájárulását megadta.

[32] Itt cselen *(fraus)* egyszerűen *jogellenséget* értünk, amely ismét kétféleképpen történhetik vagy úgy:

a) hogy a másritusú lelkész tesz lépéseket oly irányban, hogy hozzá vigyenek keresztelni egy gyermeket, akit a jog szerint, vagyis az apa ritusa szerint máshol kellene megkeresztelni.

b) vagy pedig úgy, hogy a szülők akár jó, akár rosszhiszeműleg más ritusú, tehát nem illetékes lelkészhez viszik kereszteltetni gyermeküket. (C. P. 1919. okt. 16. AAS, 11.478; Cf. Reg. Jur. 84, 88.)

Az eretnekségben vagy szakadárságban született és nevelt serdületlen gyermekeiknél a szülők határozzák meg a ritust, amely szerint a keresztséget felveszik.

Az apostata hivőkre a fenti általános norma irányadó; vagyis a szülők eredeti vallása, illetve ritusa irányadó a gyermek keresztségére és ritusára nézve.

Nem keresztények *gyermekeinél* (mivel ezeket a kánonjog nem köti):

a) ha eszük használata előtt vannak, a szülők választják meg a keresztelése helyét, amely ritus-beli hovatartozást megállapítja. Természetesen csak akkor képzelhető el ilyen eset, ha a gyermek katolikus neveléséről a keresztség után is megfelelő gondoskodás történik.

b) ha már *serdültek,* maguk határozzák meg a ritust.

[33] Az engedélyt a ritusváltoztatásra a két Ordinárius, az Eppus a quo és Eppus ad quem előzetes írásbeli hozzájárulása alapján régebben az apostoli nuncius engedélyezte. (Cong. Orient. 1928. dec. 6. AAS. 20, 416). 1940 nov. 23. óta azonban a Keleti kongregáció ismét magához vonta a ritusváltoztatás engedélyezését. (Decr. Cong. Orient. AAS. 33,28.)

A Budapesten élő román ritusú hívek esetében az *„eppus a quo"* és az *„eppus ad quem"* egyaránt az esztergomi ordinarius.

2. *Ritusváltoztatás házasságkötés kapcsán* (c. 98 § 4)

Vegyes ritus esetén a családi harmónia kedvéért megengedi a jog, hogy a nő a házasság előtt vagy pedig annak tartama alatt (in ineundo matrimonio) férjének ritusára térjen át.[34] Férjének halála vagy a házasság bármilyen módon történő megszünése esetén jogában áll, de nem köteles, előző ritusára visszatérni.[35]

[34] Az új keleti jog, *„Cleri sanctitati"* 1957. jún. 11. can. 19. (AAS. 49. 439.) írásbeli nyilatkozatot követel a feleségtől. Ezt a motu proprio-t idézzük a gyermek, stb. ritusára nézve is (rövidítve: MP.).

A Dél-Olaszországban az úgynevezett italo-görögöknél van egy erős megszorítás, erre célozz a 98. kánon 3. §-a *„Nisi jure particulari aliud cautum sit"* XIV. Benedek „Etsi pastoralis" kezdetű const. szerint (1742. márc. 26, § 3 nr. 7) az italo-görög nő házasságkötés kapcsán ha áttért férje latin ritusára, tartozik a latin ritusban megmaradni. Ebből a latinizáló irányaztból következik az is, hogy latin ritusú nő házasság kapcsán sem térhet át férje italo-görög ritusára.

A *rutének* (Prop. Fide, *„Ad graves et diuturnas"* 1863. okt. 6. Collect. I. nr. 1243), házasság esetén nem változtatnak ritust, vagyis mindkét fél megmarad eredeti ritusában. — Valószínűleg nálunk is ezt követik, lévén a miskolci adminisztratura rutén ritusú, amit követ úgy látszik a görög ritusú hajdúdorogi megye is.

Ritusváltoztatás *tisztán latin* vagy *tisztán keleti viszonylatban szentszéki* engedély nélkül is történhetik:

a) ez következik a törvényszöveg összefügéseiből. A 98. kánon 2. §-a ugyanis a latin és keleti ritus közötti feszültségről illetve hódításról szól, ezér joggal feltehető, hogy a következő 3. § csak e két diametrálisan elütő ritus közötti változást tilalmazza, illetve köti apostoli engedélyhez.

b) Másrészt a keleti ritusoknak egymásközötti változtatására vonatkozó partikuláris jogszabályok a 4. kánon alapján a kodex érvénybelépte után is hatályban maradtak. Tehát ebből következik, hogy:

1° a *latin ritus egyik formájáról* át lehet menni a másikra pl. az ambrosian ritusról a glagolitra.

2° a keleti ritusok egymásközti megváltoztatására nézve tehát még a kodex előtti jogszabályok irányadók. Ezek a következők:

a) Egyik keleti ritusból a másikba a két illetékes Ordinárius beleegyezésével át lehet menni, feltéve, hogy mindkét ritusban kovászos, illetve mindkettőben kovásztalan kenyeret használnak (Prop, Fide, 1838. nov. 20. Collect. I. n. 878) ahol az Eucharistianál különböző kenyér használatos, ott a ritusváltoztatáshoz apostoli engedélyre van szüksége (ugyanott).

b) A házasságkötés alkalmával a nő, ha keleti szertartású is, áttérhet férjének más keleti szertartású ritusára, pl. örmény nő görög ritusra stb.

3. *A gyermek ritusa. (c. 10.)*

Ha az atya, vagy vegyesházasság esetén a katolikus anya törvényesen más ritusra tért át, a serdületlen gyermekek ipso iure követik az új ritusba. (c. 10. MP.)

4. *A konvertáltak ritusa.*

A keleti szertartású nemkatolikusok (skizmatikusok) a katolikus Egyházba való belépés esetén tetszésszerinti ritust választhatnak — tehát latint is — de kívánaos, hogy addigi saját ritusukat megtartsák.

Az a pap, aki egy megkeresztelt keleti szertartású hívőt a katolikus Egyház valamely — az eredetitől eltérő — ritusába felvesz, az így választott ritus szerinti illetékes ordináriust értesíteni tartozik. (c. 11. MP.)

Az a kereszteletlen, aki a katolikus vallásra tér, tetszésszerinti ritust választhat magának.[36]

5. *A ritusváltoztatás hatálya* (c. 13. MP)

A felsőbb engedéllyel történő ritusváltoztatás hatálya attól a pillanattól kezdődik, amelyben a ritusváltoztató személy ezirányú szán-

[36] Mi van a *törvényesített* gyermek ritusával? Itt nincs jogszabály. Mivel ilyen esetben a gyermek minden tekintetben az apa jogviszonyait örökli (c. 1117) indokolt, hogy ritus tekintetben is az apát kövesse, ha még serdületlen, egyébként szabadon dönthet, mint a fenti esetben, vagy átmegy apja ritusára, vagy pedig marad a régiben.

Mi van az *örökbefogadás* esetén a gyermek ritusával? Itt is hasonló normát lehetne követni.

A gyermek atyja halála után követi-e anyja ritusát? Ha serdületlen esetleg igen — egyébként elhatározásától függ.

Keresztelésnél a ritusbeli *illetékesség* megállapítása végett kívánatos lenne a szülők házasságlevelének bekérése. Ez azonban nem mindig van kéznél. De ha még kéznél lenne is, nem sokra megyünk vele, ha pl. az apa ősei visszamenőleg mind eredeti görög ritusuk ellenére *ex necessitate* latin ritusban lettek keresztelve és így tévesen róm. katolikusnak vannak bejegyezve. Ilyen esetben csak hosszadalmas utánjárás után lehetne az igazságot kideríteni... de addig a gyermek keresztelésével nem lehet várni. Így esnek meg az úgynevezett elkeresztelések, illetve elritusolás esetei.

Ha tudjuk, hogy a keresztelendő gyermeket a jog szerint az apa után görög illetve örmény szertartásúnak kellene megkeresztelni, latin ritus szerint megkeresztelhető, de az apát vagy esetleg mindkét szülőt görög, illetve örményszertartásúnak kell bejegyezni. A megjegyzések rovatába bejegyezendő, hogy a keresztelés *ex necessitate* történt és erről az esetről hivatalosan értesítjük az illetékes ritus lelkészségét.

dékát az új ritus főpásztora vagy plébánosa. illetve ezek meghatalmazottja és két tanú előtt kinyilvánította. (c. 13. MP.)

Nincs ilyen szóbeli nyilatkozatra külön is szükség, ha a szertartásváltoztatás a vegyesritusú házasság esetén a feleség *írásos nyilatkozatával történik.*

6. *Anyakönyvezés.* (c. 13 § 2. MP)

A ritusváltoztatás tényét haladéktalanul be kell vezetni a kereszteltek anyakönyvébe. Ha többszörös ritusváltoztatásról van szó, akkor a közbenső idő szerint illetékes plébánost is értesíteni kell.

87. § Az egyháztagok egyházmegyei és plébániai hovatartozása (c. 92—95.)

I. *Egyházmegyei és plébániai tagság*

Minden egyháztag rendesen egy meghatározott egyházmegye (quasi-egyházmegye) és egy meghatározott plébánia kötelékébe tartozik. Így minden világi hívőnek megvan a maga saját főpásztora (ordinarius) és a saját plébánosa. Ezáltal az egyházmegyei partikularis jog és az ordinarius alattvalói közé tartozik (c. 94.)

II. *Az egyházmegyei és a plebániai tagság alapja*

Az egyházmegyei tagság alapja a rendes és pótlakóhely (domicilium, ill. quasi-domicilium), vagyis a területi hovatartozás.

Elsősorban meg kell különböztetni:

1. *A származási helyet* (locus originis). Az egyénnek ott van származási helye, ahol *jogilag* — ha nem is ténylegesen — született, vagyis ott, ahol születése idején atyjának rendes lakóhelye (domicilium) vagy pótlakóhelye (quasi-domicilium) volt. (c. 92).

Törvénytelen születés esetén az anyának a lakóhelye, illetve pótlakóhelye az irányadó.

Lakhelynélkülieknél (vagus) a tényleges születés, lelenceknél (expositi) a megtalálás helye egyben a származási hely is.

Az egyházi rend kiszolgáltatására a származási hely szerint illetékes ordinarius jogosult (episcopus proprius). (c. 956)

A születési (származási) hely (locus nativitatis) a tényleges születésnek a helye.

2. *A lakóhely* (domicilium) kétféle: rendes és pótlakóhely.

a) A rendes lakóhely az a hely, ahol az egyén állandó ottmaradási szándékkal tartózkodik. A hakóhely fogalmához tehát jogi szempontból két elem szükséges:

aa) egy tény: vagyis a tényleges tartózkodás egy meghatározott helyen, és

bb) az állandó ottmaradásnak a *szándéka* (intentio perpetuo ibi manendi). Az előbbi kellék konstatálása könnyű, mivel érzékelhető; a másik elem bizonyítása már nehezebb, mivel a szándék közvetlenül nem bizonyítható, csak a külső tényezőkből közvetve: pl. állást vállal valaki, vagy berendezett lakást vesz stb. (c. 92 § 1).

Egyszerre két helyen is lehet valakinek lakóhelye. (Vö. *Meysztowicz* in *Jus pontif.* 1926, 1—43)

b) Pótlakóhely (quasi-domicilium) az a hely ahol az egyén oly szándékkal tartózkodik, hogy az évnek legalább nagyobb részét ott fogja tölteni (c. 92. § 2). A szándékot itt is a külső körülményekből kell megállapítani; állást vállal, stb. Egy hónapi ott tartózkodás után a szándékot vélelmezhetjük; félév eltelte után pedig a kérdés el van döntve.

c. A lakóhely felosztása (c. 93)

A lakóhely többféle lehet:

1° *Törvényes lakóhely* (domicilium legitimum, necessarium.)

A feleség férjének, a kiskorú atyjának, a lelki beteg gyámjának, illetve gondnokának lakhelyét követi. (c. 93 § 1)

A hét évét betöltött gyermek és a nem törvényesen elvált feleség azonban szerezhet magának saját, pótlakóhelyet (c. 93 § 2).

A férjétől egyházilag elválasztott feleség pedig önálló lakóhelyet is szerezhet, ha a separatio örökös vagy nem meghatározott időre szól. (c. 93 § 2)

Ha valaki *tíz* évig tartózkodik egy huzamban egy helyen, akkor akarata ellenére is megszerzi ott a rendes lakóhelyet (c. 92 § 1).

2° *Önkéntes lakóhely* (domicilium voluntarium) az a hely, amelyet ki-ki tetszése szerint szerez meg magának.

3° *Plébániai és egyházmegyei lakóhely* (domicilium parochiale et diocoesanum). A saját plébános (parochus proprius) és saját püspök (episcopus proprius, ordinarius) e szerint igazodik, illetve a quasi-domicilium szerint (c. 94).

Annak, akinek sem plébániai sem egyházmegyei lakóhelye nincsen, saját plébánosa az a plébános, illetve saját püspöke az a püspök, akinek plébániája, illetve egyházmegyéje területén *ténylegesen* tartózkodik. (c. 94.)

d) *A lakóhely megszünése* (c. 95)

A lakóhely, illetve pótlakóhely megszüneséhez ugyanolyan feltételekre van szükség, mint keletkezésükhöz. Vagyis a vissza nem térési szándékkal történő távozással történik.

e) Az egyházi tagok osztályozása hely szerint (c. 91.).

A helyhez való viszony szerint az egyháztagok lehetnek:

1 incolae, akik ti. lakóhelyükön tartózkodnak;

2° *advenae,* akik pótlakóhelyükön tartózkodnak;

3° *peregrinusok,* akik rendes vagy pótlakóhelyükön kívül tartózkodnak,

4° *vagusok,* kóborlók, akiknek sem rendes, sem pótlakóhelyük nincsen.

88. § A világiak egyháztagsági jogai (c. 87.)[37]

I. *A laikusok látszólagos jogfosztottsága.*

1. Az egyháztagság megszerzése a jogképesség megszerzését is jelenti az Egyházban. Vagyis az egyházi tagság és jogképesség egybeesik. A jogképesség tartalmát és kereteit illetően le kell szögeznünk, hogy az az egyházi normáknak és jogszabályoknak való alárendeltségben nyilvánul meg, amely jogi szempontból részben mint jog, részben mint kötelesség jelentkezik.

2. Az egyházi tagok jogi helyzete a törvénykönyvben nincsen pontosan körülírva; a kódex különböző helyeiről kell tehát a világi hívek jogait rendszerbe foglalni.

Első tekintetre a kódex 2414 kánonjából csak 44 kánon (c. 682—725.) szól a világi hívekről, a világiak társas együttéléséről és egyesületeiről. Ezek ugyanis szorosan a világi hívek, mint egyháztagok általános jogi helyzetével foglalkoznak. Felületesen szemlélve a dolgot ezekből is csak két kánon marad amely szorosan a világi hívekkel foglalkozik jogi szempontból. (c. 682—683.) E két kánon közül is csak az egyik (c. 682) beszél jogokról, a másik — c. 683. — már jogkorlátozásokat foglal magában. Mindebből úgy tünhet, hogy csak egyetlen kánon marad a világi hívek számára.

Ebből azután egyesek azt a téves következtetést vonták le, hogy az Egyházban a széles laikus tömegeknek kevés joguk van; mások szerint a laikus tömegeknek az Egyházban nincs is szoros jogi hely-

Coronata, Institutiones. I. 881. skk. — *Eichmann—Mörsdorf,* Lehrbuch. I. 541—550. — *J. Ebers,* Grundniss. 256. skk.

zete, mert tulajdonképpen az egyházi közigazgatásnak, vagy szebben kifejezve a lelki-gondozásnak a tárgyai. A vélemények felhozzák, hogy az Egyházban minden jogosítvány alanya csak klerikus lehet, s így a Codex Iuris Canonici voltaképpen papi törvénykönyvvé zsugorodik össze.[38]

II. *Helyes szemlélet*

Mindazok előtt, akik az Egyházban — akarva, nem akarva — a laikusok egyenjogúságát kívánják vagy sürgetik, voltaképpen a modern állam alkotmánya és parlamentarizmusa lebeg, amely a népszuverenitásból kiindulva a nép legszélesebb rétegeinek messzemenő jogokat biztosít a törvényalkotásban, a közigazgatásban és a helyi önkormányzatokban. Ugyancsak hat e szemléletre a protestantizmus demokratikus berendezkedése is, amely a választott presbyterium alapján áll. Ez a szemlélet eltüntette a különbséget a pásztor és a nyáj között.

A kódex az Egyház alkotmányához híven a hierarchikus monarchia szervezetét tartotta meg. A hierarchikus vezetés az Egyház jog*intézeti* jellegéből következik. Így a széles hívő tömegek hatalmi befolyása és a népszuverenitás, valamint egyéni akaratnyilvánítás szükségképp háttérbe szorul. De még e mellett is bő tér nyílik a világiak tevékenységére.

Hangsúlyozni kell, hogy az egyházi hierarchián és a kléruson kívül a világiak is szervesen hozzátartoznak az Egyházhoz, hiszen *isteni rendelkezés*[39] folytán tagozódik az Egyház klerikusok és laikusok

[38] A kiváló protestáns egyházjogász, *Ulrich Stutz* kissé élesen így jellemzi a kódexet mélyenszántó könyvében: „Die katholische Kirche ist die Kirche des Klerus. Selbstverständlich nicht in dem Sinne, dass ihre Heilsarbeit nicht auch, ja sogar — vermöge der fast erdrückend grossen Überzahl der Laienschaft — vornämlich den Laien zugute komme. Wohl aber in dem, dass nach ihrem Rechte, um das es uns bei unseren Untersuchungen ausschliesslich zu tun ist, die Laien mehr nur als Schutzgenossen und allein die Kleriker als Vollgenossen erscheinen..... Das Recht der katholischen Kirche ist fast ausnahmlos Geistlichkeitsrecht." (Der Geist des CIC. Stuttgart. 1918. p. 83.)

[39] A személyi jog hármas felosztása clerici-religiosi-laici nem szerencsés, mivel isteni jogon csak *két rend* van (c. 107.). A szerzetesség egyházi jogi eredetű.

A laikus az, aki nem klerikus (c. 108. § 1), legalább tonzura által. A klérusnál az isteni jogi demarkációs vonal a diakonátus és szubdiakonátus között húzódik, vagyis teljes teológiai értelemben, visszavonhatatlanul a diakonus a klerikus, ezen alul a többi fokozat nem szentségi forrásból ered.

A két hatalom egységét (ordo+jurisdictio) amely a relativ ordinatio keretében *egy aktussal* valósult meg, a kánoni jog az abszolut ordináció alapján állva is fenn kívánja tartani mégpedig úgy, hogy a rendi hatal-

csoportjára. (c. 107.) Pásztor és nyáj, clerus és laicatus *együtt* alkotja az Egyházat. Az egyházi hatalom ugyan a klérus birtokában van, de ezt a laikusok szolgálatába köteles állítani. A laikusok tehát nem pusztán jogtárgyak, akik joga a merő engedelmességben merül ki, hanem valóságos joggal rendelkező egyének.

III. *A világiak tagsági jogai:*

1. *Lelki javak területén*

Igényük és joguk van az Egyház lelki javaihoz, főleg azokhoz, amelyek az Alapító tanítása szerint az üdvösség elnyeréséhez szükségesek. (c. 682) Elsősorban a plébánosok tartoznak a vezetésben segítségükre lenni ezen a téren.

a) E célból — vagyis a lelkipásztorkodás szempontjából minden katolikus hívő lakóhelye szerint meghatározott plébániához tartozik — és ezáltal „a saját plébános" felügyelete alatt áll. (c. 94., 216., 464., 859.)

Ugyanez vonatkozik a püspökökre, mint főpásztorokra, akik egyházmegyéjük területén levő katolikus híveknek legfőbb pásztorai *(episcopus proprius)* vagyis saját püspökök. (c. 94., 334.)

Végül a pápa, mint az összes hívőknek közös atyja felelősséggel tartozik minden hívőért, akik gondozására vannak bízva.

A egyházi törvénykönyv a hívek lelkiéletének biztosítására lehetővé teszi a plébános elmozdítását még súlyosabb mulasztások nélkül is, ha működése eredménytelen vagy sikertelen: (odium plebis) *Salus animarum suprema lex!* (c. 2147., 2157.)

b) A világiaknak joguk van *a keresztény tanításhoz* akár katekézis, akár prédikáció, vagy népmisszió formájában történik is az. (c. 467., 1329., 1372., 1332., 1344., 1349.) A világiak azonban, mint prédikálók akkor sem léphetnek fel, ha valamely szerzetes közösséghez tartoznak. (c. 1342.) Jámbor egyesületben azonban a keresztény tanítást hírdethetnék és továbbterjeszthetnék. (c. 1333.)

---

mat a kormányzóhatalom feltételévé teszi. Ez a mélyebb értelme annak, hogy csak klerikus lehet rendi és joghatósági hatalom alanya. (c. 118.)

Az ordináció, mely tartós személyi lefoglalás, lelki képességet nyújt arra, hogy a klerikus az Egyház láthatatlan fejét Isten népének vezetésében látható formában képviselje (c. 948) és az egyházi közösség élén álljon.

Így az ordo a kormányzóhatalomra irányul. A laikusnál viszont hiányzik a személyi képesség, hogy pásztor legyen. Ebben van az alapja a kettős hierarchia összekapcsolásánk és az áthatolhatatlan korlátnak a laikusok számára a pásztori hatalomban való részvételre. (Vö. *Mörsdorf*, im. p. 221.)

c) Joguk van továbbá *a szentségek felvételéhez.* (c. 467.) Így elsősorban az istentiszteleten való részvételhez, (c. 467.) valamint a misék gyümölcseihez, főleg a plébánosi és püspöki misék gyümölcseihez, amelyeket vasárnaponként és meghatározott ünnepnapokon a püspökök és plébánosok *pro populo,* vagyis a népért tartoznak felajánlani. (c. 339., 466., 1249.)

Egyéni elhatározásuk szerint *bármikor* mondathatnak és felajánlhatnak szentmisét. (c. 824.)

Szükség esetén maguk is kiszolgáltathatják a *keresztség* szentségét (c. 742), és házasságkötésnél a beleegyezés nyilvánításakor ugyancsak ők szolgáltatják ki a szentséget. (c. 1081.)

d) A világiaknak joguk van a kereszt és bérmaszülő tisztségéhez. (c. 762, 793.)

e) Világi hatóságoknak istentiszteleteknél megkülönböztetett hely biztosítható, noha egyébként egy világinak sem lehet fenntartott helye, kivéve a kegyurakat és azok családjait. Ez utóbbiakat a kegyúri templomban fenntartott hely illeti meg. (c. 1263., 1455.)

f) Az uralkodó fejedelmek és házastársaik beléphetnek a klauzurába (c. 598., 600.). Ennek a parallelje megtalálható a törvénykönyvben, amikor a jelzett személyek gyermekei saját házukban vehetik fel a keresztséget. (c. 776.)

g) Ezeket a személyeket bírósági vonatkozásban is különleges státus illeti meg. (c. 1557.) — Hasonló különbségtétel tapasztalható pl. a temetést illetően. (e. 1205. § 2. vö. v. 1770., c. 1233., c. 1205.)

2. *Hivatalok és méltóságok területén.*

a) Minden világinak joga van szerzetes kötelékbe lépni. Aki azonban erre kényszerít valakit, kiközösítés alá esik. (c. 528., 2352.)

b) A férfi világiaknak arra is joguk van, hogy a klerikusi állapotba felvétessenek, azonban erre kényszeríteni őket sem lehet. (c. 971., 2352.) A világiak nem viselhetnek egyházi ruhát a jelölteken és egyházszolgákon kívül az istentiszteletet kivéve. (c. 1423. § 2.)

c) Elméletileg minden megkeresztelt világi férfi pápává választható, jóllehet a gyakorlat más.

Egyébként a világiak egyházi hivatalok, javadalmak és penziók elnyerésére képtelenek (c. 118., 153.)[40] Az utóbbira nézve a kegyurak kivételt képeznek.

[40] Hajdan a spanyol királyok voltak a római S. *Maria Maggiore* patriarkális bazilika kegyurai (1674. okt. 7. Bull. Rom. XV. 532: „Sacra Apostolatus") 10 kanonokot ők neveztek ki; a dotatio fejében némi liturgikus jogokat élveztek. Legújabban az ügy újra rendezése kapcsán a spanyol kormány megújította az alapítványt és így a mindenkori államfő *„protocanonicus"* dignitását viseli a jelzett bazilika káptalanában. (Vö. AAS.

d) Minden világi, ha egyházi üggyel kapcsolatos problémája van, a Szentszékhez vagy pedig saját püspökéhez fordulhat, kiváltságok és rescriptumok elnyerése végett is, (c. 36, 63) és bírói jogsegélyt vehet igénybe.

e) Egyházi vagyonkezelésben a világiak résztvehetnek (c. 1118., 1183., 1520., 1521.), azonban csak a felettes hatóság vezetése mellett. (c. 1521 § 2.)

f) Bizonyos ügyekben — főleg klerikusok hiányában — jegyzők és ügyvédek lehetnek (c. 573 § 3.), sőt szükség esetén nem-katolikusok is lehetnek egyházi bíróságnál ügyvédek. (c. 1657.)

g) Döntőbírák azonban egyházi ügyekben nem lehetnek, (c. 1931.) sem jegyzőkönyvvezetők klerikusok bűnvádi ügyeiben. (c. 373. § 3.)

h) Egyházi perekben szavazati joggal nem szerepelhetnek, mint bírók, sem pedig vizsgálóbíróként. (C. Conc. 14. dec. 1918.)

i) Egyházi bíróságoknál mint *cursor* és *apparitor* tehát bírósági végrehajtó, kézbesítő és szakértő szerepet játszhatnak.

3. *Egyéb területen*

A laikusok kizárása a szorosan vett hierarchiából jelentős jogi előnyöket is biztosít nekik:

1. *A korlátlan költözködési jog.* Ezt az egész Egyházban csak a laikusok élvezik. Valamely egyházi hatóság hatalma alól bármikor kivonhatják magukat, amikor egyik egyházmegyéből a másikba költöznek. A domicilium és quasi-domicilium révén saját ordináriusra és plébánosra tesznek szert. (c. 94) éspedig minden további formalitás mellőzésével. Viszont egy klerikus sem változtathatja meg egyházmegyéjét a püspöke hozzájárulása nélkül. (c. 111.) Hogy a klérusnál ez így van, következik abból, hogy az egyházi lelkipásztori hivatalok *helyhez kötöttek,* egy helyre korlátozottak, amelyeket hivatalának elhanyagolása nélkül senki sem hagyhat el. A laikusok ellenben hitbéli kötelességeiket bárhol teljesíthetik.

1954, 193; Const. „*Hispaniarum fidelitas*" 1953. aug. 5.): „Sedes Apostolica primum decernit ut nationis Hispanicae Moderator protocanonicus Liberiani templi habeatur, cui honores seu privilegia juxta traditum morem sint tribuenda, cum sacrarum ceremoniarum sollemnia peragantur. Qui honores, si ille absit, eius *legato* debentur, inter tria sacra facienda, quae tertio commatehuius conventionis praescribuntur." A tb. kanonok tiszte tehát a világi renddel nem tűnik összeegyeztethetetlennek.

„Solum restat ut *nominatio laici in canonicum* ad honorem reservata sit Sedi Apostolicae, cuius jus id faciendi absque dubio affirmandum est, cum Romanus Pontifex suis legibus positivis non teneatur, et tralatitium sit Summum Pontificem has vel similes gratias concedere posse, ea forma et mensura, quae sibi bene visae fuerint." (Conc. Trid. sess. 25. c. 21.) Vö. R. *Bidagor* SJ. in Periodica, 1955, 339—343.

A francia államfő pedig a *S. Maria Maggiore* káptalan tb. kanonokja.

2. *Nagyobb mozgási szabadság.* — A klerikus meg van kötve egy hivatal ellátásával (c. 139.) — ruha, szórakozás, stb. — gazdasági és szociális téren is. A laikust csak az általános erkölcsi normák kötik.

IV. *A női egyháztagok jogi helyzete*

A férfi és a nő teljesen egyenlő értékű. Azonban mindkettő Istenadta ereje és tehetsége, valamint hajlama más-más funkció betöltésére predestinálja. Egymás *kiegészítésére* rendeltettek, nem pedig egymás pótlására. Éppen ezért nem szabad csodálkozni azon, hogy az egyházi jogban a nők jogi helyzete nem teljesen azonos a férfiakéval. Vannak a nő részére előnyök, de vannak hátrányok is.

(Vö. *Gálos L.:* A nők helyzete a kánonjogban, Bp. 1943).

1. *Előnyök:*

Bizonyos vonatkozásban a nők a férfiakkal szemben előnyben részesülnek:

Serdült koruk a 12. életév betöltésével kezdődik. (c. 88 § 2)

Házasságot köthetnek a 14. életévük betöltése után (c. 1067).

A büntetőjogban a büntetés kiszabásánál figyelembe kell venni a nemi hovatartozandóságot is. (c. 2218.)

2. *Hátrányok:*

A nők a férfiakkal szemben több vonatkozásban hátrányosabb helyzetet foglalnak el.

a) Isteni jog alapján a nők ki vannak zárva a *hierarchia ordinis*ből (püspök, pap, diákonus); tételes egyházi jog alapján pedig a kisebb rendeket sem vehetik fel. (c. 968. § 1.)

b) Ennek következtében egyházi hivatalt nem tölthetnek be. (c. 118.)

c) Bizonyos joghatósági vonatkozásban azonban nyerhetnek hatalmat: pl. ha nyilvános vallástanításhoz megbízást nyernek (missio canonica). Egyházi javadalmak betöltésénél kegyúri jogokat szintén gyakorolhatnak. Ezt a jogot maga a házasságban élő asszony is gyakorolhatja. (c. 1456.)

d) A szerzetesfőnöknők kezében az alattvalókat illetően széleskörű *potestas dominativa* összpontosul (apátnők!).

e) A szükségkeresztség kiszolgáltatásánál a férfi a nővel szemben előnyben részesítendő, hacsak a szeméremérzet, vagy más ok, — pl. a nő jobban ismeri a keresztség formuláját — mást nem javall. (c. 742. § 2.)

f) Egyházmegyei közigazgatási tanács és helyi közigazgatási tanács tagjai gyanánt az 1520. és 1521. kánonok értelmében csak férfiakat lehet választani.

3. *Nemi semlegesség*

Számos esetben, így pl. a szentségi jogban, a perjogban és a büntetőjogban a nemi hovatartozandóságnak nincsen külön jogi jelentősége. Itt tehát a férfi a nővel teljesen egy tekintet alá esik. *Ulpianus* szabálya az irányadó, amely szerint a *si quis* kifejezést egyaránt kell alkalmazni férfira és nőre. (Vö. a szerzetesjogban a 490. kánonnal.)

89. § A világiak egyháztagsági kötelességei

A világiak kötelmeit pozitív és negatív síkon határozhatjuk meg.

I. *Pozitíve: Hit és élet*

A laikusok kötelesek:

1. legalább normális keresztény életet élni;

2. az egyházi hitbeli előírásoknak, törvényeknek és felettes hatóságoknak engedelmeskedni (c. 119. 1323., 1324.) és

3. a klerikusokkal szemben állásuknak és rangjuknak megfelelően kellő tiszteletet tanusítani; (c. 119.)

4. továbbá hitüket nyiltan megvallani, ha ellenkező cselekedetük a hittagadással lenne egyenlő, (c. 1325.)

5. a vallásoktatáson — főleg, amelyik nekik szól — résztvenni (c. 1348.) Amennyiben rajtuk múlik, alárendeltjük vallásos neveléséről gondoskodniok kell, (c. 1335.)

6. az Oltáriszentséget, a szenteket — különösen Máriát — tisztelettel kell illetniök, (c. 1275, 1276.)

7. Minden hívő köteles vasár- és ünnepnapon szentmisén résztvenni, a szolgai munkától tartózkodni, bírói tevékenységtől és nyilvános kereskedéstől magát távoltartani. (c. 1248.)

8. Minden katolikus, aki eszének használatára jutott, minden évben legalább egyszer szentgyónáshoz (c. 906.) és legalább egyszer évente, húsvét táján, szentáldozáshoz járulni köteles. A szentgyónást mindenütt elvégezheti az évi szentáldozást azonban lehetőleg a plébániatemplomban végezze. (c. 859. § 3.)

9. Bizonyos esetekben katolikus hitvallást kell letenniök, de a világiak ezt nem vehetik ki. (c. 1406. § 1. n. 7—8. 1407.)

10. Egyházi egyesületekbe beléphetnek (c. 684), ellenben a titkos egyesületektől kötelesek távoltartani magukat.

11. A klerikusok fenntartásához, az egyházi épületek karbantartásához, illetve az istentiszteleti szükségletek biztosításához köte-

lesek hozzájárulni. Ebből a célból adózási kötelezettséggel bírnak. (c. 1186., 1496.)

12. Ha a világiak gyűjtést akarnak rendezni, az illetékes püspök írásbeli engedélyére van szükségük. (c. 166.)

II. Negatíve: Tilalmak

A világiak a fenti egyházi parancsokat és előírásokat, amelyek állandóak vagy átmeneti jellegűek, megtartani kötelesek. Sok esetben azonban az Egyház azokat büntetés mellett is szorgalmazza. (c. 859., 906., 1247., 1250.)

1. Aki a kötelmeket súlyos mulasztásból *elhanyagolja* kiközösítéssel, interdiktummal sújtható, (c. 2255 § 2.) és bizonyos egyházi természetű tisztségekből, valamint egyházi jogokból kizárható. (c 2354.)

2. A VI. paranccsal kapcsolatos minősített jellegű bűncselekményeknél infámiába esnek. (c. 2357.)

3. Különböző törvények áthágásánál vagy mulasztásoknál különböző megtorló vagy biztonsági büntetésekkel sújthatók. Így pl. Egyház és államellenes egyesületekbe való belépés a kiközösítést vonja maga után. (c. 2356.)

4. A világiak teológiai és vallásos tartalmú könyveket, nyomdatermékeket, felsőbb egyházi engedély nélkül nem adhatnak ki. (c. 1385., 1386.)

5. A misézés, gyóntatás megkísérlése, vagy más ilyen cselekmény — pl. misestipendiumokkal való üzérkedés — súlyos büntetést von maga után. (c. 2322., 2324.) Lelki jogokat, amelyek elnyerésére képtelenek, nem gyakorolhatnak. (c. 1519.)

6. Egyházi hivatalnak laikus kézbe való átadása semmis és büntetendő cselekmény. (c. 2400.)

7. Tilos az egyházi választásokba való beavatkozás. (c. 166.)

8. A világiak a klérus megkülönböztető ruháját nem viselhetik; ez a klérus kizárólagos joga. Viselhetik a papi rend várományosai (c. 972.) a szeminaristák és azok, akik templomban vagy azon kívül egyházi szolgálatot látnak el: (ministrálás, stb.).

III. A laikusok jövő feladatai[41]

1. *Egyéni téren:*

a) az általános papság tanának kiértékelése és ezirányban való intenzív tevékenység. Befelé: megszentelt erkölcsös élet; Kifelé: liturgia, szentségek, stb.

[41] K. *Mörsdorf*, Die Stellung der Laien in der Kirche, in Revue de de driot Can. 1961. 214—234. Részletesen l. *Balpataki Béla*, A laikusok jogi helyzete az Egyházban, Bpest 1958. (gépelt disszert.)

b) a laikus apostolkodás (liturgikus egyházi ének és zene, hivatás és munka, családi apostolkodás, betegápolás, szeretetszolgálat, kulturális feladatok stb.)

2. Közösségi téren:

a) A plébánia és az egyházközség
b) a kisegítő lelkipásztori lehetőségek,
c) Világi intézmények,
d) Actio Catholica.

90. § Az egyházi tagság megszűnése

I. Nem veszthető el

Mivel az egyháztagság alapja a keresztség, amely eltörölhetetlen jegyet nyom a lélekbe, ezért az egyháztagság sem jogilag, sem dogmatikailag nem veszthető el; következőleg sem egyoldalúlag, sem kétoldalú alapon, sem lemondással, sem kilépéssel, sem kizárással meg nem szüntethető. Csak a halál szüntetheti meg.

II. Korlátozható.

A jogokat, illetve azok gyakorlását azonban büntetésből az illetékes hatóság megszoríthatja, sőt ideiglenesen fel is függesztheti.

1. Korlátozás: előállhat a jogképesség és a cselekvőképesség megszorításával vagy kánoni akadály (obex) közbejöttével (c. 87.).

2. Elvonás: büntetésképpen elvonhatja a jogokat vagy maga a törvény bizonyos cselekmény elkövetésekor (ipso facto) vagy pedig bírói ítélettel is elvonható egy időre, vagy örökre; vagy csak egyes jogokra vagy minden jogra kiterjedően, (excommunicatio) de a tagság még ezzel sem szűnik meg.

3. A jog gyakorlásának korlátozása vagy ideiglenes felfüggesztése rendesen

a) valamely egyházi büntetés vagy meghatározott büntett következményeképpen lép fel (a szentségek vételéből való kizárás, az egyházi temetés megtagadása, stb.)

b) az egyházi jóhírnév csökkentése, amely vagy a törvény intézkedéséből (infamia iuris — jogbecstelenség) vagypedig a jóhírnév tényleges elvesztésével (infamia facti, ténybecstelenség) következik be és a szentelésből, az egyházi hivatlokból és az ún. törvényes cselekedetekből (actus legitimi c. 2256. n. 2.) való kirekesztést vonja maga után. (Vö. c. 2293—2295.)

Az egyháztagsági jogok korlátozása illetve megvonása mindaddig fennáll, míg az akadály fennáll, vagy büntetés felmentés vagy feloldozás révén meg nem szűnik.

91. § A világi hívek egyházi egyesületeinek jogi helyzete[42]

A) ÁLTALÁNOS EGYESÜLETI JOG (c. 684—699.)

Az Egyház dícséretesnek tartja, ha a szerzetes társaságon kívül a *világi hívek* az általa létesített vagy ajánlott egyesületek tagjai sorába lépnek, hogy a keresztény életeszmény megvalósítását, a felebaráti szeretetet és a nyilvános istentiszteletet fogadalom nélküli és közösségi szervezeten kívül a világban is munkálják és mind eredményesebben megvalósítsák. (c. 685). Ezekben az egyesületekben nincs fogadalom, nincs közös élet; vagyis tisztán *világi* egyesületek. Minthogy azonban az egyesületi élet is az egyházi jogrendszer szerves része, az ilyen világi egyesületeket jogilag az Egyház alapítja, vagy legalább jóváhagyja. (c. 684+c. 686 § 1.)

Az egyesületi jog minden hívőnek az általános egyháztagságban gyökerező joga.

I. Az egyházi egyesületek létesítése

1. Előfeltételek. (c. 685, 688, 689.)

Az egyházi egyesület a hívők magánkezdeményezéséből vagy hivatalos intézkedésből indulhat meg. — Mint legalább *három* hívő együttesének (c. 100 § 2.) az egyházi jóváhagyás előtt bizonyos előfeltételeknek kell eleget tennie.

a) A *célnak és a feladatnak* az Egyház lényegével összhangban kell állnia. Ilyen a tagok lelki tökéletessége (perfectio vitae christianae), jámbor cselekedetek és a felebaráti szeretet gyakorlása, (opera pietatis et charitatis), és a nyilvános istentisztelet (incrementa publici cultus) ápolása (c. 685).

[42] A szorosan vett egyházi egyesületek a XIII. században kezdtek kialakulni. A XIII. században a harmadrendek, a XV. században a karmelhegyi skapuláris társulatok, a XVI. században a Máriakongregációk létesülnek. — Első egyetemes törvény e tekintetben: VIII. Kelemen, const. „Quaecumque" 7. dec. 1604. *(Fontes.* nr. 1921.) és decr. S. C. Indulg. „Urbis et Orbis" 8. jan. 1861. — Vö. *Retzbach,* Das moderne kath. Vereinswesen. München. 1925. — *Seraphinus de Angelis,* De fidelium associationibus. Tractatus ratione et usu digestus. Neapoli. 1959. I—II.

b) Az egyesület *szabályzatának* az egyházi jog, nevezetesen az egyesületi jog előírásainak kell megfelelnie. (c. 689.).

c) Felosztás. Tulajdonképpen kétféle, a szerzetességgel rokon kegyes egyesületi formát különböztetünk meg. — Az egyik az *egyházi* (associatio pia ecclesiastica)[43], a másik a világi (associatio laica, laicalis, non ecclesiastica, ab Ecclesia commendata, privata etc.) egyesület. — A kettő közötti különbség *nem a célban,* hanem a jogi jellegben, illetve az alapítás körülményeiben van.[44]

2.) Az egyházi egyesület létesítése. — Az Egyház kétféleképpen ad jogi létet egy egyesületnek:

a) per formale erectionis decretum[45], amikor az Egyház maga alapítja (erigálja) hivatalos okmánnyal (c. 102.) és jogi személlyé nyilvánítja, annak összes jogaival és kötelességeivel.

b) per approbationem, jóváhagyással, amikor nem tőle, hanem mástól létrehívott együttest szabályozza, és egyúttal approbálja. (c. 686 § 1). Ez az aktus, mint *publica recognitio* (c. 708) nem ad ugyan jogi személyiséget a szervezetnek, de létezési jogot és képességet biztosít, valamint bizonyos lelki kedvezményekre jogosít.

c) E kettővel szemben *a tisztán világi célú* kegyes egyesület az, amelyet az Egyház pozitív közbejötte nélkül keletkezik (non ab ecclesia constituta) és amely világiak irányítása mellett működik (a privatis constitutae).[46]

— Az a)-ban említett egyesület teljesen egyházhatósági forrásból nyeri létét; — amelyhez szükséges:

1°) illetékes hatóság (c. 686); mégpedig: az Apostoli Szentszék, illetve a pápa, — gyakorlatban a Zsinati Kongregáció (c. 250. § 2.) közbejötte — szerzetesrendekkel való kapcsolat esetén a Szerzetes Kongregáció (c. 251. § 1.), (amely kapcsolat alatt elsősorban a „harmadrend" értendő); — missziós egyesületekkel kapcsolatosan pedig a Hitterjesztés Kongregációja intézkedése. (c. 252. § 1.);

b) az egyesület székhelye ordináriusának (nem a püspöki és káptalani helynöknek!) írásos ajánlása és hozzájárulása. (c. 686 § 3, 4).

c) a szerzetesközösségek hozzájárulása -olyan jámbor egyesületek esetében, amelynél az erigálás a pápai privilégium alapján valamely szerzetesrendet illet meg. Ebben az esetben is szükséges azonban a helyi ordinárius hozzájárulása.

[43] Háromféle: harmadrend, confraternitas, associatio pia.

[44] Az egyházi ajánlás a jogi helyzeten nem változtat. Meghagyja eredeti helyzetében.

[45] Az írásbeliség érvényességi kellék.

[46] *E. Mócsy,* De associationibus piis laicalibus. Romae. 1935. (kéziratos disszertáció.)

3.) *Vezetés.* (c. 698) E tekintetben az egyesület lelkészének útmutatása az irányadó. A lelkész kinevezése ill. visszahívása a Szentszék vagy a helyi ordinárius joga.

4.) *Felügyelet.* (c. 690) — A legfelső felügyeleti hatóság a Zsinati Kongr., (c. 250.) a közvetlen felügyeletet pedig a helyi ordinárius látja el. (c. 690. § 1.) Az egyesületeket a püspök ötévenként meglátogatni tartozik.

5.) *Vagyonképesség.* (c. 691). — Minden szabályszerűen létesített egyesület jogi személy, s mint ilyen a kánoni jog szerint jogképességgel és vagyonszerzési képességgel rendelkezik. (c. 687.) A jogképes egyesület vagyona egyházi vagyon, (c. 1497. § 1.) amelyről a ordináriusnak évenként el kell számolni. (c. 691. § 1.)

II. Egyesületi tagság

1.) *Megszerzés.* (c. 693—695.) — Érvényesen csak katolikusok lehetnek egyházi egyesületek tagjai. A tagokat anyakönyvbe kell bevezetnie a vezetőnek, ill. jegyzőnek. (Egy hívő egyszerre több egyesületnek is lehet tagja.)

— *Nem lehetnek tagok* a nemkatolikusok, a tiltott egyesületek tagjai, továbbá akik a pápa vagy az ordinárius által titkon vagy nyilvánosan cenzúrával vannak sújtva vagy pedig egyébként a nyilvános bűnösök kategóriájába tartoznak. (c. 693 § 1.) Ugyanaz a személy egyszerre több egyesületnek is tagja lehet (c. 693 § 2.) — Az érvényes felvétel révén (c. 692) a tag elnyeri az egyesület jogait, kiváltságait, búcsúit, stb.

2. A tagsági jog elvesztése (c. 696)

A tagokat csak jogos okból lehet kizárni és velük szemben az alapszabályok szerint kell eljárni. Akik a 693. kánon 1. §-ban foglalt bűncselekményeket elkövetik, előzetes figyelmeztetés után kizárandók — a szabályzat szemmel tartásával. A döntés ellen az ordináriushoz lehet fellebbezni. Maga az ordinárius — ha a szabályzat nem is intézkedik — valamennyi egyesületből kizárhatja a vétkest; a szerzeteselöljáró csak a szerzet vezetése alatt álló egyesületből. (c. 696.)

III. Az egyesület jogi helyzete (c. 687.)

1. *Jogképesség.* (c. 687) Jogképessége csak annak az egyesületnek van, amelyet *formálisan* (per decretum erectionis) emeltek. (c. 100 + 687.).

2. *Önkormányzat.* Az egyesületek jogosultak belső ügyeik önálló intézésére. E célt szolgálja az alapszabályzat és a testületi szervek (vezetőség, testületi ülés).

a) Szabályzat: Minden egyesületnek maga által szabott szabályzattal kell rendelkeznie, amelyet vagy a Szentszék, vagy az Ordinárius hagy jóvá. Az egyszer jóváhagyott szabályzat a felettes hatóság jóváhagyásával változtatható csak meg. (c. 689.)

b) Taggyűlés. (c. 697) A jogképes szerv gyülekezeti joggal bír, s az alapszabály és az általános jog rendelkezései szerint üléseket tarthat, szabályokat hozhat és vezetőket választhat. A közakarat nyilvánítása a 101. c. alapján történik.

B. KÜLÖNLEGES EGYESÜLETI JOG (c. 700—725).

A cél szerint megkülönböztetünk világi harmadrendeket (ordo tertius), tesvérületeket (confraternitas) és egyéb jámbor egyesületet (pia unio).

92. § A világi harmadrendek

(c. 702—706.)[47]

I. Fogalom

— A világi harmadrend (tertii ordines) olyan hívek egyesülete, akik valamely szerzetesrend irányítása mellett és annak szellemében a világban élve fogadalom nélkül az Apostoli Szentszék által jóváhagyott szabályok szerint törekednek a keresztény tökéletességre.

II. Vezetés.

— A belső fegyelem tekintetében az illetékes szerzetesrend vezetése alatt állnak, külső fegyelem tekintetében pedig a helyi főpásztor intézkedései az irányadók. A szerzetesfőnökök nyilvános istentisztelet alkalmával viselendő sajátos ruha hordását csak a helyi ordinárius engedélyével írhatják elő. (c. 703 § 3.)

III. Szervezet. (c. 702 § 2.; § 703 § 1—2.)

Minden harmadrend tulajdonképpen egy nagy szervezet, amely több alapszervre oszlik (sodalitates). Az alapszerv — jogszerű alapí-

[47] *De Angelis,* i. m. p. 127—150. felsorolja a harmadrendeket: ferences, domonkos, karmelita, szervita, Szent Ágoston-remete, Fogolykiváltó, (SS. Trin. de redemp. captiv.), BMV de Mercede, Missionum, premontrei, Szt. Benedek oblatiái.

tást tételezve fel — jogi személy (c. 687), a harmadrend viszont, mint olyan, a szerzetesrenddel ellentétben nem jogi személy. A harmadrend és a sodalitas között alárendeltségi viszony nem áll fenn. Minden sodalitas önálló jogi szervezet, s kívülről a helyi főpásztor felügyelete alatt áll (c. 686 § 3.).

IV. Tagság. (c. 704—705.)

— A belső lelki cél miatt mindenki — pap és világi — beléphet a harmadrendbe[48] anélkül, hogy valamely sodalitashoz is kellene csatlakoznia: (c. 703. § 2.) (tertiarii solitarii). Az engedelmességi konfliktus miatt, olyan aki örök fogadalmat tett, nem lehet harmadrend tagja (c. 704). A tertiarius, aki szerzetesközösségben fogadalmat tesz, kizárólag ehhez tartozik, harmadrendi tagsága pedig szünetel. Ha visszatér a világba, jogai felélednek. — Az egyik sodalitas nem veheti át más harmadrend tagjait apostoli engedély nélkül. Vagyis *egyidőben* két harmadrendnek senki sem lehet tagja. Súlyos okból át lehet *lépni* egyik harmadrendből a másikba vagy egyik sodalitasból a másikba. (c. 705.)

93. § A testvérületek és jámbor egyesületek

(Confraternitas, pia unio.)

I. Fogalom. (c. 707.)

Pia unio a híveknek valamely kegyes célt vagy felebaráti szeretetszolgálatot megvalósító társulata. (pl. Pia Unio Cleri pro Missionibus. S. Prop. 4, apr. 1926. AAS. 14, 230; 14, 4.)

Ha a *pia unio* organikusan felépített, vezetőségből és tagokból áll, vagyis alapszabályszerűen alá- és fölérendeltségi viszonyokon nyugvó világi egyesület, *sodalitium* a neve (c. 707).

A *testvérület* (confraternitas) pedig a nyilvános istentisztelet (cultus publicus) előmozdítását szorgalmazó sodalitium. (c. 707.) Sodalitium pl. a Máriakongregáció, Credo; confraternitas misék mondatására, körmeneteken való részvételre szokott alakulni.

A testvérület mindig jogi személy; a pia unio nem az, de jogi személlyé erigálható, a sodalitium pedig illik, hogy jogi személy legyen.

[48] A felvétel ruhafeladással (skapuláre, corda) történik, amelyet újoncidő és professzió követ az alapszabály értelmében. Különleges kedvezmény az absolutio generalis, amely teljes búcsúval összekötött áldás. A búcsú elnyeréséhez a skapuláré vagy helyette érem viselése szükséges. *De Angelis*, I. p. 313.

II. Létesítés. (c. 708, 710—712.)

1. A testvérület alapításához az ordinárius formális alapítására van szükség (erectionis decretum), a jámbor egyesületekhez az ordinárius approbációja elégséges (c. 708).

2. Testvérületet és jámbor egyesületet csak templomban vagy nyilvános és félig nyilvános kápolnában lehet létrehozni (c. 1161, 1188); katedrális és kollegiális székesegyházban a káptalan beleegyezésével (c. 712, § 2.). Magánkápolnában nem létesülhetnek. — Rendesen meghatározott templomhoz vagy meghatározott kápolnához vannak hozzákapcsolva.

3. Szerzetesnők templomaiban és kápolnáiban csak *női* egyesületeket lehet létesíteni vagy csak olyan férfi és női egyesületet, amelynek kizárólagos célja az imaelmélettel való foglalkozás (c. 712 § 3.).

4. Több ugyanolyan nevű és jellegű testvérüket vagy jámbor egyesület egy és ugyanazon helyen nem alapítható. Kivételt képeznek a nagyvárosok, ahol a helyi ordinárius bölcs utasítása szerint kell eljárni (c. 711 § 1). Nem vonatkozik ez a megszorítás az ordináriusok által minden plébánián megszervezendő *Corpus Christi* (Cp. 6. mart. 1927. AAS. 19, 161) és a *Doctrina Christiana*[49] nevű jámbor egyesületekre (c. 711 § 2).

— A konfraternitások tagjai régen sajátos ruhában jártak (sacco) ma inkább csak *jelvényt* viselnek.

Ha szerzetesközösség létesít testvérületet vagy *pia uniót*, csak azokat a lelki kedvezményeket adhatja át, amelyek a Szentszéktől nyert alapító iratban mint közölhetők szerepelnek. Ezekről minden tagot értesíteni kell. (c. 713 § 1.)

— A kánoni erekció révén a testvérület *ipso facto* jogi személy. Ha azonban a *pia uniót* csak az ordinárius hagyja jóvá, nem jogi személy, de búcsúkat és lelki kedvezményeket nyerhet. (c. 708.)

III. A plébánoshoz való viszony. (c. 716—717.)

Ha *saját* templomban létesül a pia unio, a plébánoshoz való viszonyt szabályozza:

1. a szokás (c. 5.),

2. szokás hiányában — új alapítások esetében — a nem plébániai funkciók (mise, ájtatosság, predikáció) a plébánostól függetlenül

[49] X. Pius rendelte el minden plébánia számára „Acerbo nimis" 5. apr. 1905. (*Fontes*, III. p. 647.) — ott, ahol kötelező hitoktatás van a nép- és középiskolákban, a püspökök saját belátásuk szerint gondoskodhatnak e kérdésről. Ezt a kedvezményet a 711. § 2 nem vonta vissza.

folytathatók, de a plébániai istentiszteletet nem zavarhatják. (c. 716. § 1.)

3. Ha a *pia unio* plébániatemplomban működik, akkor a nem plébániai funkciókat csak megfelelő kápolnában vagy oltárnál végezhetik, amelyhez kapcsolatban erigáltattak. (c. 717. § 1.)

A részleteket az ordinárius jogosult szabályozni. (c. 716. § 3.)

IV. Áthelyezés. (c. 719.)

Testvérület vagy pia unio egyik helyről a másikra való áthelyezéséhez a helyi ordinárius engedélye szükséges, hacsak az általános jog (c. 712. § 1.) vagy a Szentszéktől jóváhagyott szabályok az áthelyezést nem tiltják. (c. 719. § 1.) Mivel az áthelyezés nem megszüntetés vagy átszervezés, azért a tagok és kötelességeik változatlanok maradnak.

V. Különleges szabályok a testvérületek számára
(c. 709, 744, 715, 718.)

1. A testvérületben a nők tagsági jogai csak a búcsúkra és más lelki kedvezményekre szólnak, aktív és passzív szavazati joguk nincsen. (c. 709. § 2.)

2. Istentiszteleti cselekményeknél csak az Ordinárius által jóváhagyott ruha vagy jelvény viselhető (parvus habitus, skapuláré vagy érem). (c. 709. § 1.)

3. A szokásos és az ordináriustól elrendelt körmeneteken testületileg tartoznak résztvenni a megfelelő jelvényekkel és saját zászlóval. (c. 718.; 1291.)

4. Az önrendelkezési jog korlátolt, mivel a speciális istentiszteleti cél miatt a klérustól függenek.

Az összejöveteleken, akár templomban, akár szerzetestemplomban történik is, az ordinárius vagy delegátusa elnököl, de nincs szavazati joga (nem tag) (c. 715. § 1.) A rendkívüli gyűlésekről előzetesen értesíteni kell; azt letilthatja vagy határozatait érvénytelennek nyilváníthatja. (c. 715. § 2.)

VI. *A Máriakongregáció* külső szervezetét a *Bis saeculari* apostoli levél rendezte. (1948. szept. 27. AAS. 40. 393.)

94. § A főtestvérületek (archiconfraternitas) és főegyesületek (primariae uniones)

(c. 720—725.)

1. Fogalom. (720, 722.)

Abban különböznek az *egyszerű* testvérületektől, hogy más, hasonló szervezetet magukhoz aggregálhatnak.

II. Aggregálás.

Az aggregálás csakis pápai engedéllyel történhetik. (c. 721. § 1.) Az archiconfraternitasnak és a *primaria unionak* csak olyan szervezetet van joga aggregálnia, amely ugyanolyan névvel (titulus) és célkitűzéssel rendelkezik, hacsak az apostoli irat másképp nem intézkedik. (c. 721. § 2.) A kapcsolódás révén azonban nem nyer *jogot* fölöttük. (c. 722. § 2.)

Az aggregált szervezet teljesen független marad, saját szabállyal és a helyi ordinárius felügyelete alatt.

1. Két egyesület, nevezetesen a *Corporis Christi* és a *Doctrina Christiana* ipso jure a római főtestvérületbe aggregálódik. (c. 711. § 2.)

2. Az aggregálás *érvényéhez* szükséges még:

a) hogy az aggregálandó szerv kánonilag legyen erigálva és még máshová nincs aggregálva. (c. 723, n. 1.)

b) a helyi ordinárius belegyezése és írásos testimóniuma.

c) hogy a csatolt szervezetnek az ordinárius által jóváhagyott búcsúk, kiváltságok és lelki kegyek jegyzéke átadassék. (c. 723, n. 3.)

d) hogy örökösen és *kellő* formában történjék, (c. 723, n. 4.)

e) hivatalos aggregáló okmányt kell kiállítani.

III. Az aggregálás hatása. (c. 722.)

A csatolt egyesületre minden átadható búcsú, előjog, lelki kegy is átszáll, amelyet az archiconfraternitas vagy az unio primaria közvetlenül és kifejezetten kapott vagy a jövőben kapni fog. (c. 722. § 1 + c. 65.)

IV. Hely és cím. (c. 724—725.)

Az archicontfraternitas és primaria unio székhelyét csak az Apostoli Szentszék helyezheti át (c. 724), s az ilyen címet és jelleget is egyedül az Apostoli Szentszék adományozza. *Honoris causa* is adományozható. (c. 725.)

95. § A világi intézmények[50]

(Instituta saecularia.)

I. Előzmények.

Már a múlt század első felében olyan új társaságok tünnek fel, amelyek arra törekednek, hogy az evangéliumi tanácsokat e világban kövessék és valósítsák meg: ott szenteljék meg magukat a szerzetszerű közös élet kötelessége nélkül. Belső szervezetük, tagjaiknak teljes átadása formális fogadalom nélkül is lényegesen megkülönböztette őket a tisztán világi társaságoktól. Hiányzott azonban egy lényeges elem, a hivatalos Egyház közreműködése és jóváhagyása, amely garantálta volna a hivatásszerű tökéletes önátadást a magasabb tökéletesség gyakorlására.

XII. Pius pápa 1947. febr. 2-án megjelent *„Provida Mater"* kezdetű konstitúciója (AAS. 39 (1947) 114—124) ünnepélyesen kijelenti és elismeri, hogy a tökéletes állapotnak új alakja keletkezett, az ún. *institutum saeculare*-ban. Megállapítja ezek lényeges tulajdonságait, szabályozza jogi helyzetüket, meghatározza alkotmányukat. Így XIII. Leó intézkedéseit kiegészítve egy harmadik belső kategóriát állít fel a tökéletesség hivatásszerű, intézményes elérésére, a szorosan vett szerzetesek, a szerzeteseket utánzó intézmények, illetve fogadalomnélküli közösségben élő társaságok mellé: nevezetesen a közös életet nem folytató világi intézményt.

II. Meghatározás.

Azokat a papi vagy világi társaságokat, amelyek tagjai a keresztény tökéletesség elnyerésére és az apostolkodás teljes gyakorlására a világban az evangéliumi tanácsokat követik, a híveknek egyéb

[50] *Irodalom: F. Petit,* L' Église et les Instituts séculaires. Paris. 1950. — ua. De Institutis Saecularibus. Roma. 1951. — *Larraona,* De Institutis saecularibus. (Comm. pro Relig.) Roma. 1951. — *Gutierrez,* A. De Institutis saecularibus. Roma. 1951. — *Goyeneche,* S. Annot. ad Cost. Ap. „Provida Mater" Ecclesia. Apoll. 20. (1947) — *Gemelli,* A, Istituti seclari. Milano. 1947. — *Escudero,* G, Los Institutos seculares. Madrid. 1954. — *Creusen,* De statutibus canonicis institutisque saecularibus christianae perfectionis acquirendae. Periodica. 36 (1947). — *Beyer,* J. Les Instituts séculairs. Bruges. 1954. — *Mercier,* La Fraternité Dioecesaine des Amis de Jézus. Bruges. 1927. — *Gil,* N. Bibliograhia de Institutis saecularibus. Comment. pro. Relig. 1955. 193—199. — *G. M. Benucci,* Gli istititi seculari nella nouva legislazione canonica. Roma. 1957. — *Escudero,* De natura instiurorum saecularium. Comm. pro religiosis et missionariis. 1951. 151—160.) — *T. T. Ruiz,* Los Institutos Seculares. Estudios y documentos. Zaragoza. 1951.

általános társulataitól való megkülönböztetés végett intézményeknek vagy világi intézményeknek nevezzük.

A világi intézmény tehát:

1. *társaság,* személyek összessége, akik ugyanazon eszközökkel törekednek a közös cél elérésére.

2. *egyházi,* vagyis a törvényes egyházi hatóságoktól nyeri létét. (c. 686. § 1.)

3. *papi vagy világi,* a szerint, hogy tagjai papok vagy világi hívek; vannak azonban *vegyes* intézmények is, amelyeknek papok és világiak egyaránt tagjai lehetnek; pl. az Opus Dei.

4. a *keresztény tökéletesség* elnyerése és az *apostolkodás teljes gyakorlása;* ez a genus proximumot jelzi: az egyéni megszentelődéssel az apostolkodásnak mintegy össze kell forrnia.

5. *a világban:* ez a specifikus jelleg. A tagoknak a világban eredeti társadalmi helyzetük nem változik, vagyis világiak maradnak, amint a belépés előtt voltak (pl. papok vagy világiak).

6. *az evangéliumi tanácsokat követik:* ez az eszközt jelzi (szegénység, tisztaság, engedelmesség), melyek révén a tagok a tökéletesség állapotába törekednek jutni.

A világi szó azt jelzi, hogy *nem* szerzetesközösségről van szó. Ezek sem nem szerzetesi alakulatok, sem nem egyesületek a 675. kánon értelmében és azért kifejezetten sem a szerzetesjog, sem az egyesületi jog nem vonatkozik rájuk. *Sajátos* jellegű társaságok, amelyek részére a fenti konstitució alaptörvény számba megy.

III. A világi intézmény jellege.

Az intézmény jellege *világi,* tehát ez a domináns vonás, (character saecularis), amely jelleg az intézmény minden megnyilvánulásában szigorúan szem előtt tartandó. Különösen a fogadalomnál, az evangéliumi tanácsok gyakorlásánál és az apostolkodásnál.

1. *evangéliumi tanácsok:* „perfecte est in *saeculo* exercenda et prosequenda, ac proinde cum vita saeculari in omnibus quae licita sunt et quae cum eiusdem officiis et operibus componi valent, accomodari oportet."[51]

2. *apostolkodásnál:* „Hic apostolatus Institutorum saecularium non tantum *in saeculo;* sed veluti *ex saeculo,* ac proinde professionibus, exercitiis, formis, locis, rerum adjunctis saeculari huic conditioni respondentibus exercendus est fideliter."[52] Éppen ezért a világitól elütő ruha viselése kerülendő.

[51] MP. *Primo feliciter,* 1948 márc. 12: AAS, 40, 283.
[52] Uo.

3. Ez az intézmény tehát a szorosan vett egyházi egyesület és a szerzet között foglal helyet.

Különbözik a szerzettől;

a) nincs nyilvános fogadalom,

b) nincs kánoni közös élet,

c) és egyéb szerzetesi megszorítások (pl. a szegénységi fogadalom tekintetében),

Különbözik az egyházi egyesülettől:

a) annak tagjai nem törekednek a keresztény tökéletességre;

b) azok nem lehetnek papi egyesületek, mert ha papok is vannak benne, pl. harmadrendben, az az egyesület jellegét nem változtatja meg. A tagok helyzete ténykérdés, amelynek nincsen jogi hatálya.

c) A világi intézmény az Egyháztól elismert *status iuridicus perfectionis,* de nem *publicus,* mint a szerzet.

IV. a világi intézmény alapítása. (art. V—VI.)[52a]

Eme intézmények alapítására és jogi személlyé nyilvánítására a 100. kánon 1. és 2. §-a értelmében a püspökök jogosultak, de nem a káptalani és püspöki helynökök. (§ 1.)

1. *Egyházmegyei jogú intézmény.* — A püspökök az alapítás előtt a Szerzetesek Kongregációjának engedélyét kötelesek kikérni. (c. 492. § 1—2.) (art. V.)

Mielőtt a szerzetesek kongregációja az intézmény létesítése ügyében az V. szakasz 2. §-a alapján előzetesen hozzáforduló püspököknek az alapításra engedélyt adna, a megfelelő módosításokkal mindarról felvilágosítást kell neki kapnia, mint az egyházmegyei jogú kongregációk vagy a közös élettel bíró társaságok alapításához, amit az ugyanazon kongregációtól kiadott szabályok írnak elő (normae 3—5). Tartalmaznia kell továbbá mindazt, amit az említett kongregáció joggyakorlata eddig megkívánt vagy a jövőben meg fog kívánni.

A Szerzeteskongregáció engedélyének megszerzése után a püspök írásbeli okmánnyal (per fomale decretum) létesíti a világi intézményt. Az alapítás végrehajtásának megtörténtéről a püspökök ne mulasszák el értesíteni a Szerzetesek kongregációját. (art. III.)

Azok az intézmények, amelyek a pápától megerősítést vagy dicsérő okiratot nyertek, pápai jogúvá válnak. (c. 488. § 3., 673. § 2.)

2. *Pápai jogú intézmény.* — Ahhoz, hogy egy egyházmegyei jogú intézmény dicsérő vagy megerősítő okiratot nyerjen, megfelelő változtatásokkal ugyanolyan feltételekre van szükség, mint amelyeket a Szabályzat és ugyanazon kongregáció joggyakorlata a szerzetes-

[52a] Az alapítás részletes szabályaira nézve l. a *Szerzetes Kong.* instrukcióját (*Cum Sanctissimus:* 1948. márc. 19.: AAS, 40, 1948).

kongregációk és a közös életet folytató társaságok számára előír. (art. VIII.) Ha pápai jogúvá válik is a világi intézmény, szoros értelemben vett exemptióval nem rendelkezik, vagyis a Szabályok szerint továbbra is az ordinárius felügyelete alatt marad.

V. A szabályok jóváhagyása.

1. *Az intézmény szerkezete.* A világi intézmények belső kormányzata a szerzetek és a közös élettel bíró társaságok mintájára az intézmények természetének, céljának és egyéb körülményeinek megfelelő és az illetékes kongregáció ítélete alá bocsátandó módosítással központilag rendezhető. (art. IX.)

2. *A szabályok jóváhagyása.* — Ezen intézmények szabályzatának első, további vagy indokolt esetben végleges jóváhagyása a következőképpen történik:

a) az ügynek első megvitatása szabályszerű előkészítés és legalább egy konzultor véleményezése után a Szerzeteskongregáció titkárának vagy helyettesének elnöklete mellett a *konzultorok bizottságában* történik.

b) Innen az egész ügy a kongregáció *plénumának* vizsgálata és döntése alá kerül, amelyben a bíboros prefektus elnököl. Erre a szükséghez vagy a célszerűséghez képest az ügy alaposabb megvitatására szakértő vagy szakértőbb konzultorokot is meghívnak.

c) A plénum döntését a bíboros prefektus vagy a titkár pápai kihallgatás keretében a Szentatyának referálja és legmagasabb döntés alá bocsátja.

VI. A szorosan vett tagok jogi helyzete. (art. III.)

A status megszerzéséhez szükséges valamely intézménybe való felvétel. Az egyesület célja ugyanis a keresztény tökéletesség vállalása az élet megszentelése és az apostolkodás révén.

Ennek érdekében a szorosan vett tagok a jámborság és önmegtagadás ama gyakorlatán kívül, amelyeket a tökéletes keresztény életre törekvő minden ember köteles gyakorolni, még az itt felsorolt különleges eszközökkel is tartoznak hathatósan törekedni a tökéletességre:

a) Professio coelibatus et castitatis perfectae. A nőtlenségnek és a tökéletes tisztaságnak Isten előtti vállalásával, melyet fogadalommal, esküvel vagy lelkiismeretben kötelező önátadással kell megerősíteni az alapszabályok értelmében. A professio ex virtute religionis kötelez a lelkiismeretben.

b) Votum vel promissio oboedientiae: az engedelmesség fogadalmával vagy ígéretével úgy, hogy eme állandó kapocs révén teljesen

Istennek és a szeretet vagy az apostolkodás munkájának szenteljék magukat, és erkölcsileg mindenben az elöljárók felügyelete és vezetése alatt álljanak az alapszabályok értelmében.

c) Votum vel promissio paupertatis, a szegénység fogadalmával vagy ígéretével, amelynek erejénél fogva a földi javaknak nem szabad, hanem csak meghatározott és korlátozott használatával rendelkeznek az alapszabályok értelmében.

A világi intézményben letett fogadalom nem nyilvános, vagyis nem a törvényes egyházi hatóság veszi át (c. 1308 § 1.), de nem is teljesen magánfogadalom, amely csak a belső fórumra szorítkozik, s amelyről az Egyház nem vesz tudomást. Méltán nevezhető *félig-nyilvános* fogadalomnak (semipublicum, *privatum,* recognitum, sociale), amelyet az Egyház elismer, s amelyhez bizonyos joghatásokat fűz,[53] s melyeket a felek önkényesen nem limitálhatnak.

Így a szegénységi fogadalom területén a tagok vagyonszerzési képességüket megtartják (c. 580. § 1.), amit azonban az intézmény nevében vagy arra való tekintettel szereznek, az az intézményé.

A *negotiatio* tilalma a tagokra nem vonatkozik. Két személyiséget lehet ugyanis megkülönböztetni ez esetben:

A *personalitas individualiste* szerint világiak, és bármely tisztes foglalkozást vállalhatnak;

A másik a *personalitas ecclesiastica;* s ezért vonatkozhat rájuk a 142. kánon tilalma.[54] Ha viszont nem élvezik a klerikusok és szerzetesek kiváltságait, méltányos, hogy a terhektől is mentesüljenek.

d) Az a *kötelék,* amely a szorosan vett tagokat a világi intézményhez köti, legyen

1° *állandó,* mégpedig az alapszabályoknak megfelelően, vagy örökös vagy ideiglenes, de az idő lejárta után mindig megújítandó. (c. 488: fogadalom, eskü, önátadás.)

2° *kölcsönös és teljes,* úgyhogy az alapszabályok értelmében a tag teljesen adja át magát az intézménynek, az intézmény viszont a tagnak viselje gondját és feleljen érte.[55]

[53] Vö. *De Angelis,* I. 84—89.

[54] uo. I. 84—85.

[55] Itt jól kitűnik, hogy más a szerzetesközösségben és más a világban a status perfectionis gyakorlata.

Tagok lehetnek világi papok is (alloc. XII. Pius. 1950. dec. 8. (AAS. 43, 29.), sőt lehet olyan világi intézmény is, amelynek minden tagja világi pap. A papok privátim kötelezik magukat a különleges tökéletesség megtartására, vállalására. Ez a körülmény nem változtatja meg az érdekelt világi papok jogi helyzetét, az egyházmegyében való inkardináltságot és az ordináriusnak tanusítandó engedelmességet illetően. A Szerzeteskongregáció, a kérdésre, hogy összeegyeztethető-e a világi intézmény és az egyházmegyei kötelék, így válaszolt: „Institutum saeculare cleri dioecesani, cuius membra propriae dioecesi incardinata sunt et sub plena

VII. Közös társulati székház. (art. III. § 4.)

Jóllehet az intézmény tagjait a jog szerint nem kötelezi közösségi életre, vagyis ugyanazon házban való tartózkodásra, mégis amennyiben szükséges vagy hasznos, egy vagy több közös házzal rendelkezzenek, hogy ezekben

a) lakhassanak mindazok, akik az intézmény legfőbb vagy tartományi kormányzatát irányítják;

b) tartózkodhassanak vagy összejöhessenek a tagok tanulmányok végzésére vagy továbbfejlesztésére, vagypedig lelkigyakorlatra vagy akik más körülmények miatt magukról gondoskodni nem tudnak, vagy akiknek nem válik hasznukra a magános élet, vagy a másoknál való privát tartózkodás.

Bár ezek a házak nem szerzetesházak, a kanonisták mégis azt tartják, hogy mind a pápai jogú, mind az egyházmegyei jogú ház erigálásához az ordinárius beleegyezése szükséges. (c. 495. § 1., 497. § 1.)

VIII. Felügyeleti hatóság.

a) Az intézmények jogilag a Szerzetesek kongregációjától függnek.[56] A Hitterjesztés kongregációjának illetékessége a 252. kánon 3. §-a szerint a missziós célokra szánt társaságokra és szemináriumokra továbbra is érvényben marad.

b) A világi intézmények a jelenlegi vagy később alkotandó saját törvényeiken kívül a nem kiváltságolt szerzeteskongregációk és közös élettel bíró társulatokra vonatkozó jogszabályok értelmében a helyi ordináriusnak vannak alávetve. (a. VIII.)

c) Azok az egyesületek, amelyek a fentjelzett tulajdonságokkal vagy az ott jelzett célkitűzéssel nem rendelkeznek, továbbá mindazok,

---

auctoritate Ordinarii dioecesana remaneant, non solum possibile ad norm. const. Provida Mater et Primo Feliciter sed laudandum et spiritui documenti maxime responden.s" Idézi: *De Angelis*, I. p. 99. Pl. a *La società Sacerdotale del Sacro Cruore* e *Opus Dei* alaptörvénye: „nihil sine episcopo", tehát nem lehet ellentét a két státus között. Monitor. 1955. 314.)

[56] Ennek egyszerűen az a magyarázata, hogy a tökéletességre vonatkozó jogi státus (status juridicus perfectionis) felügyelete eme kongregációhoz tartozik. Emiatt azonban a társaság semmiképpen sem lesz szerzetesjellegű. Helyesen jegyzi meg *P. Creusen:* „Si quod vero institutum timet ne ob illam dependentiam ipsum pro religione, eius socii pro religiosis habeantur, satis erit textum documentorum pontificiorum allegare ut haec confusio vitetur. Pluries enim repetitur, normas, quae pro religiosis dantur ad ipsa nullatenus extendí vel applicari" (MP. n. III. *Periodica.* 1948. 267.) *A világi intézmény tehát nem szerzet és tagjai nem szerzetesek*, hacsak nem teológiai értelemben vesszük a szavakat.

amelyeknél a jelen apostoli konstitució I. és III. szakaszaiban foglalt elemek valamelyike hiányzik, a 684. köv. kánonok értelmében a *Zsinati Kongregációtól* függenek, kivéve a 252. kánon 3. §-ának előírásait a missziós területekre vonatkozólag.

A világi intézményen kívül a világi apostolkodás speciális formája az *Actio Catholica.*[57]

[57] Az *Actio Catholica*-t XI. Pius „Ubi arcano Dei" c. encikliájával (1922. dec. 23.) hívta életre (AAS, 14, 693) amely De *Angelis*, a Zsinati Kongregáció titkára szerint így határozható meg: „Fidelium associatio a Romano Pontifice instituta, cuius finis praecipuus est adiutricem operam navare apostolatui Ecclesiae hierarchico". — Az 1948. évi *„Statuta generalia"* szerint pedig „laicatus temperatio ad peculiarem ac rectam adiutricem operam praestandam apostolatui hierarchico Ecclesiae".

Az *Actio Catholica* tehát nem a hierarchia része, hanem *Tromp SJ.* szerint *„est actio apostolica laicorum inter se coniunctorum, qua laici sunt. Laici autem qua tales opponuntur clericis, inter quos solos Hierarchia continetur, ut clare indicatur CJC canonibus 948 et 108. Deinde est actio, quae* in ratione sua specifica ie. in exercitio apostolatus practicae executionis, *a laicis dirigtur, ita ut propriam habeant responsabilitatem a responsabilitate Hierarchiae distinctam. (De Angelis.* II. p. 415.)

Az Actio Catholica tehát *societas universalis*, amely a különböző országokban a helyi partikuláris törvények és jogszokások szerint másmás szervezeti formát mutat.

Irodalom: R. Routolo, Situazione giuridica, canonica e civile dell'-Assoziazione Italiana S. Cecilia. Mon. 1957. 299—319. — *M. Richaud,* Notions sommaires sur l'Action Catholique. Paris. 1951. — *J. Sabater March,* Derecho constitucional de la *Acción* Católica. Barcelona. 1950. — A laikus apostolkodásról: XII. Pius pápa beszéde 1951. november 15. AAS. (1951) 784. sqq. Adnotationes: Periodica. 1953. 78. — Tibor *Hollos,* Das konanische Statut der Katholischen Aktion. Beiträge zur Rechtsforschung vom E. Wolff. Berlin. 1950. Irodalom részletes felsorolása: — *G. Vromant— L. Bongaerts,* De fidelium Associationibus. Louvain. 1956. p. 154—155. *E. Melichar.* Die rechtliche Stellung der Katholischen Aktion, in Öster. Arch. f. Kirchenrecht, 1953.

II. rész

AZ EGYHÁZI REND

(Hierarchia ordinis)

Az Egyházban a kormányzóhatalom hordozói külön osztályt vagy rendet alkotnak (status clericalis), akiket egyházi személyeknek vagy klerikusoknak nevezünk.

Ebben a részben először szólunk az egyházi rend *szentségéről*, amely az egyházi rend tagjai sorába emeli a világi hívőt; azután az egyházi személyek általános és különleges jogairól és kötelességeiről tárgyalunk; végül az egyházi hivatali jogot foglaljuk rendszerbe.

I. fejezet:

AZ EGYHÁZI RENDBE VALÓ FELVÉTEL

(c. 948—1011.)

96. § Az egyházi rend szentsége

(c. 948—950.)

I. A PAPSZENTELÉS (ORDO) FOGALMA ÉS CÉLJA

(c. 948.)

1. Az *ordo*nak több jelentése van:

a) aktive jelenti azt a szent *szertartást*, amelynek folytán valaki az egyházi rend meghatározott fokozatába kerül (ordinatio); vagyis a rendi hatalom átszármaztatásának módozata. E szerint az *ordo: „Ritus sacer, quo confertur potestas perficiendi sacras functiones praesertim ad altaris ministerium."* (Gasparri).

b) passzive az ordo jelenti a szent szertartás folytán kapott *hatalmat* (potestas ordinis);

c) jelenti végül az egyházi *hierarchiát,* amely különböző fokozatokból áll (egyházi rend: sacra hierarchia). E fokozatok részben a hívek kormányzására, részben az istentiszteleti cselekmények végzésére irányulnak. Minthogy eme fokozatok — legalább általánosságban — *isteni* jogon léteznek, ezért Krisztus rendeléséből kell eredeztetni az egyházi alkotmányt, a jellemző különbségeket a klerikus és laikus elem, a kormányzó és vezetett réteg között.

2. Az ordo *szentség.* Már a trienti zsinat kimondotta, hogy vitán felül szentség: „si quis dixerit ordinem sive sacram ordinationem non esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino institutum vel esse figmentum quoddam humanum excogitatum a viris rerum ecclesiastacarum imperitis, aut esse tantum ritum quendam eligendi ministros verbi Dei et sacramentorum, anathema sit." (Trid. Sess. 23. de sacr. ord. c. 3. Denz. 963.)

Kettő kell az ordinatio-hoz: *ritus sacer* + *concessio potestatis circa ministeria altaris.* Az ordinatió-nak, vagyis a szentség felvételének hatása maga az ordo — vagy gradus —, azaz az egyházi hatalom elnyerése.

A szentségi jellegből következik, hogy az így kapott hatalom minden emberi gyengeségtől függetlenül hatásos és egyben *visszavonhatatlan,* sem a felszentelt, sem az egyházi hatóság részéről nem semmisíthető meg.

II. RENDI FOKOZATOK. (c. 949.)

1. A rendi hierarchiába a *prima* tonsura, a hajkorona felvétele vezet. Szorosan véve, vagyis dogmatikailag ez nem *rend* (ordo), mivel nem képesít lelki hatalomra, hanem csupán a lelki tisztre szóló *hivatalos kiválasztottság* és a klerikus és laikus közötti jogi különbség alapja. A jog azonban (c. 950.) a tonzurát is ordók közé sorozza, hacsak a dolog természetéből vagy a szöveg összefüggéséből más nem következik.

2. *Kisebb rendek (ordines minores):*

ostiarius — ostiariatus — ajtónálló,
lector — lectoratus — felolvasó.
exorcista — exorcistatus — ördögűző.
acolythus — acolythatus — gyertyavívő

Nem isteni eredetűek, hanem a történeti fejlődés eredményei. Nem szentségek, hanem csak szentelmények. Régen mindegyiknek sajátos funkciója volt. Manapság csak átmeneti lépcsőfokok a nagyobb rendekhez. (c. 949.)

3. *Nagyobb rendek (ordines maiores vel sacri):*
subdiaconus — alszerpap.
diaconus — szerpap.
áldozópap — presbyter. (c. 949.)

A püspöki rend önálló hatalom,[1] nemcsak a papi rend betetőzése, legmagasabb foka: a rendi hatalom teljessége: *sacerdotium maius.* A szerpapság, áldozópapság és a püspökség isteni eredetű, s eltörölhetetlen jegyet nyom a lélekbe. Az alszerpapság a III. században a diakonátusból keletkezett és III. Ince óta a nagyobb rendek között szerepel.[1a] Az alszerpapságnak és a szerpapságnak még megvan az eredeti funkciója, de lényegileg mindkettő átmeneti fok az áldozópapságba.

A trienti zsinat csak 7 fokozatról tesz említést (Sess. 23, de sacr. ord. c. 2.), viszont a 6. kánonban azt állítja, hogy a püspöki rend isteni alapítású: „Si quis dixerit in ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat *episcopis,* presbyteris et ministris, anathema sit." *(Denz. 966.)* Tény az, hogy a nagyobb rendek feladására egyedül csak a püspök jogosult.

A kódex a 949. kánonban szintén 7 ordóról beszél ugyan, az áldozópap, a szerpap, az alszerpap és a négy kisebb rendről, és jóllehet a püspöki méltóság feladását nem ordinatió-nak, hanem *consecratio*-nak nevezi (pl. c. 33., 954., 1006, § 1.), mégis kijelenti, hogy ezek a kifejezések: *ordinare, ordo, ordinatio, sacra ordinatio,* a püspöki *consecratio*-n kívül a fentemlített hét fokozatot, valamint a tonzúrát jelentik. Ebből viszont úgy tűnik, hogy a püspöki méltóságot is a rendek közé sorolja. (c. 949—950.)

97. § A klerikusi rendbe és az egyházmegyébe való felvétel (c. 111—117.)

I. FELVÉTEL A KLERIKÁLIS STÁTUSBA (PRIMA TONSURA)

A klerikusi rendbe való jogi felvétel a *prima tonsura* által történik, amelyet magyarul hajkoronának nevezünk. (c. 108.)

1. Külső formája. A tonzura feladása sajátos szertartás keretében

[1] (c. 9. X, 1; 14.; c. 7. X, 1, 18.; Cypr. epp. 55. Tertull., de praeses. I. 41. c. 11, 12. D. 32.; c. 4. D. 60.)
Vö. *Radó,* Enchiridion liturgicum, Romae, 1961, pag. 965. sq. Tagadja többekkel: *Diekamp-Jüssen,* Katholische Dogmatik, Münster, 1954, III. S. 355.

történik, amelyben a püspök az illető jelölt hajának egy részét a feje tetején öt helyen lenyírja és neki a karinget, mint liturgikus öltözetet átadja. A tonzurának, vagyis a hajlenyírásnak a gyakorlata, amely a világi hiúságról való lemondásnak a jele,[2] nagyon régi.

A haj levágása Keleten már Krisztus előtt is a világról való lemondás és az önmegtagadás jele volt. Az egyiptomi aszkéták a IV. században az I. Kor. 11, 14 skk. tanácsát követve levágatták hajukat. A hosszú hajviselet ugyanis a világias érzés és viselkedés kifejezése volt.

Keleten előbb a szerzetesek, majd a világi papság is bevezette a IV. század végén. Nyugaton a hajlevágás szokása az V. század vége felé terjedt el. Ettől az időtől fogva, de legkésőbb a VI. századtól a tonzúra a klerikusi rendhez való tartozás jele: maga még nem *rend,* de felvevőjét részelteti a klerikusi státusból folyó kiváltságokban.

Történetileg a hajkorona (tonsura) három formáját különböztetjük meg:

a) Tonsura S. Petri. Nyugaton olyan módon vágták le a hajat, hogy körül a fejen hajkorona maradt. Azért nevezik Szent Péter tonzúrájának, mert egy későbbi legenda szerint Pétert is ilymódon nyírták meg; de Krisztus töviskoronájának is szimboluma ez a hajviselet.

b) Tonsura S. Pauli. Keleten a haj teljes lenyírása volt a szokás, különösen a szerzeteseknél. (Ap. Csel. 21, 24.)

c) Tonsura Simonis Magi vagy S. Joannis. Az ír és skót egyházban olymódon nyírták le a hajat, hogy a fej első részét a két fület összekötő vonalig hajtalanították.

A XVI. századtól kezdve a tonzúra a világi papság használatában a tarkón kis körré zsugorodott össze.

A tonzúrát eleinte az első szenteléssel együtt adták fel; a VI. századtól kezdve, mint különálló aktus az első rendektől elkülönítve szerepel.[3]

2. Jogi hatálya. A tonzúrának két jogi következménye van: az egyik a klerikusi rendbe való felvétel, a másik az incardinacio vagyis az egyházmegye kötelékébe való beiktatás.

a) Elsősorban tehát a tonzúra a klerikusi *státusba* iktatja a jelöltet, aki jogosultságot nyer az egyházi ruha viselésére (c. 638.) továbbá a papi kiváltságok élvezetére.

Csak az veheti fel a tonzúrát, akinek papi hivatása van. Jóllehet a papi hivatás osztogatása és kedvező fejlődése elsősorban Isten ke-

[2] c. 7, C. 12. q. 1.

[3] c. 5, D. 28. Legjobb történeti összefoglalás irodalommal és forrásokkal; *Gobillot,* Rev. Hist. Eccl. 1925. 399—454. *Hilling,* p. 15.; *Ebers,* p. 40.; 258. *Notter A.,* A prima tousura. Bp. 1906.

gyelmének a műve, küllsőleg mégis a papi hivatást meg lehet állapítani abból:

1° hogy a jelöltet helyes szándék *(recta intentio)* vezeti, vagyis azt keresi a papi pályán, amit ott Krisztus szándéka szerint keresnie kell.

2° hogy a papi pályára minden tekintetben alkalmas (idoneitas), vagyis mindazokkal a testi, szellemi, jellembeli és kegyelmi képességekkel rendelkezik, amelyek az egyházi hatóság ítélete szerint alapos reményt nyújtanak arra, hogy egykor papi teendőit jól el tudja látni és papi kötelességeit buzgón teljesíti. Ezért sorozza a jog a tonzúrát is az ordóhoz. (c. 950.)

A kényszer ezen a téren is büntetendő cselekmény. (c. 971., 23., 52.)

A klerikusi státusba való felvétel az illetékes püspök akaratától függ, akinek az egyházmegye szükségét és hasznát kell figyelembe vennie. (c. 969.)

II. FELVÉTEL AZ EGYHÁZMEGYE KÖTELÉKÉBE; INCARDINACIO

1. *Régi fegyelem.* A régi időben az ordinatio és az egyházi hivatalban való alkalmazás szorosan együttjárt. Az egyházi rend feladása valamely meghatározott hivatal átadásával történt. Az olyan klerikus, aki nem tartozott egy egyház kötelékébe sem, *vagus*-nak vagy *akephalus*-nak neveztetett. Azért már a kalcedoni zsinat 451-ben megtiltja (c. 6.), hogy hivatal nélküli, ún. *abszolut* ordinációt végezzenek, és elrendeli, hogy ki-ki valamely egyházmegyéhez vagy kolostorhoz tartozzék. Az 1179. évi III. laterání zsinat előtt az ilyen abszolút ordinációk nemcsak tilosak, hanem érvénytelenek is voltak. A zsinat azonban már megengedi, hogy olyan egyéneket is szenteljenek, akik benefíciummal nem rendelkeznek ugyan, de a püspök ellátásukról gondoskodik és a jelölt megfelelő patrimoniummal rendelkezik. A középkor folyamán ennek következtében sok volt a *clericus vagans.* A *trienti* zsinat ismét megszigorítja a fegyelmet: „nullus in posterum ordinetur, qui illi ecclesiae aut pio loco pro cuius necessitate aut utilitate assumitur, non adscribatur, ubi suis fungatur muneribus, nec incertis vagetur sedibus". (Sess. XXVI., c. 16)

Szokás révén azután gyakorlat lett, hogy egyik egyházmegyéből a másikba csak előzetes *excardinatio,* illetve *incqrdinatio* esetén volt lehetséges az átmenetel.

2. *A mai jogban.* Az incardinatio kétféle: laikusnak vagyis világinak felvétele az egyházmegyébe, és valamely papnak az egyik egyházmegyéből a másikba való beiktatása.

III. LAIKUSOK INKARDINÁCIÓJA. (c. 111. + c. 956.)

1. *A tonsura illetékes püspöke* (c. 956.)

a) az a püspök, akinek a megyéjében a jelöltnek minősített lakóhelye van (domicilium + origo), vagyis ugyanott van mind a lakóhelye mind a származási helye. Tehát a

b) quasi-domicilium nem jöhet számításba.

c) az a püspök, akinek megyéjében a jelöltnek egyszerű lakóhelye van (simplex domicilium sine origine), de ebben az esetben a jelöltnek esküvel kell ígérnie, hogy véglegesen az egyházmegye kötelékében marad.

Tehát: akinek sehol sincsen lakóhelye (domiciliuma), nem szentelhető fel, csak külön pápai engedély alapján.

A jelöltnek megvan viszont a módja, hogy abban az egyházmegyében, ahol belépni szándékozik, domiciliumot szerezzen, amely azután az esküvel együtt jogcím a tonzúra felvételére.

A kiskorúak viszont nem szerezhetnek domicíliumot (c. 93. § 2.). Egyesek úgy vélik, hogy a kiskorú, mivel lelki dolgokban már független szüleitől, az ordinációra szerezhet domicíliumot.[4]

2. *Nincsen szükség esküre három esetben:*

a) ha olyan klerikus további szenteléséről van szó, aki a tonzúra révén már egyházmegyei kötelékbe tartozik. (c. 956.) (Aki azonban *más módon* inkardinálódott, az nem mentesül az eskü alól.) Nyilvánvaló, hogy az ilyen klerikusnak a tonzúra előtt esküt kellett tennie, hacsak nem volt az egyházmegyében domicílium cum origine-je.

b) ha olyan klerikusról van szó, akit a saját püspök *még nem ismert* más egyházmegye szolgálatára szán. (c. 969 § 2.) Ebben az esetben a jelölt a szentelő püspök egyházmegyéjébe inkardinálódik, mégpedig abba, amelybe a klerikus a tonzúra által már inkardinálva van. Ha a többi rendet más egyházmegye szolgálatára kívánja felvenni, előzetesen excardinatio-ra van szükség.

A hiteles kódexmagyarázó bizottság döntése alapján (CP. 24. júl. 1939.) az a klerikus, akinek a saját püspöke adja fel a tonzúrát, de e püspök beleegyezésével más egyházmegye szolgálatára van szánva, az utóbbi egyházmegyébe inkardinálódik. (c. 111. § 2.)

c) ha szerzetesszentelésről van szó (c. 956 + 964 n. 4.)

3. Ha valaki *nem saját* püspökétől *illegitime* veszi fel a tonzúrát, kérdés, hová lesz az illető inkardinálva§ *Három* vélemény van ezen a téren:

a) abba az egyházmegyébe kerül, amelyben lakóhelye és születéshelye van; mivel ez a püspök volna jogosult a tonzúra feladásra (c. 956.)

[4] *Capello* nyomán, *Jone*, Commentarium.[2] 1954. p. 76.

b) nem kerül egy egyházmegye kötelékébe sem;

c) a szentelő püspök egyházmegyéjének kötelékébe kerül (c. 14.)

4. Mi történik azzal, aki *más* egyházmegye szolgálatára lesz szentelve?

A 111. kánon 2. §-a azt mondja, hogy az ilyen annak az egyházmegyének a kötelékébe kerül, amelynek szolgálatára kapta a rendeket. A Kódexmagyarázó Bizottság 1919. aug. 17-én arra a kérdésre, vajon az, akit *saját* püspöke más egyházmegye szolgálatára szentel, e másik egyházmegyébe lesz-e bekebelezve a 111. kánon 2 §-a szerint, vagypedig a szentelő saját püspöknek az egyházmegyéjében a 969. kánon 2. §-a szerint, — *ezt felelte: affirmative ad primam, negative ad secundam.* Ezzel kapcsolatban sokan azt mondják, hogy a döntés nem jelent meg hivatalos lapban, tehát nincs általános jogi jelentősége; ezzel szemben viszont azt állíthatjuk, hogy a pusztán deklaratív törvényértelmezés nem szorul kihirdetésre és visszaható erővel bír.

A mostani jog szerint tehát minden egyházi személynek valamely egyházmegye vagy szerzet kötelékébe kell tartoznia: *clericus vagus non admittitur.* (c. 111 § 1.)

III. VILÁGI PAPOK INKARDINÁCIÓJA

— Kétféle lehet:

1. *Kifejezett vagy formális:*

a) Érvényéhez szükséges: hogy a felszentelt papot eddigi egyházmegyéjének főpásztora régi egyházmegyéjéből feltétel nélkül és örökre, írásban elbocsátja (excardinatio) és a másik egyházmegyének a püspöke, ugyancsak írásban és örökre, saját egyházmegyéjébe felveszi. Az incardinatio érvényességéhez tehát hozzátartozik, hogy a beiktatás, illetve kiiktatás *ugyanazon pillanatban* megy végbe. Nincs tehát intervallum; olyan időköz, amikor a klerikus egy egyházmegye kötelékébe sem tartozik. (c. 112.)

b) Az incardinatio *megengedettségéhez* szükséges (c. 117.):

1° *jogos ok:* pl. az egyházmegye szükséglete vagy haszna;

2° hogy az új egyházmegye főpásztora az exkardinációs okmány birtokában legyen;

3° a klerikus életéről, személyi körülményeiről az elbocsátó ordináriusnak kell a valóságnak megfelelően bizonylatot kiállítania;

4° az incardinatio előtt a klerikusnak *esküt* kell tennie arra, hogy örökösen az újonnan választott egyházmegye kötelékében marad;

5° mindezekről az elbocsátó ordinárius az új főpásztort értesíteni tartozik.

2. *Hallgatólagos incardinatio:* (virtualis, tacita, aequivalens). Úgy történik, hogy egy klerikus a másik egyházmegyében helybenlakással (residentia) járó javadalmat kap. Előzetesen azonban szükséges saját főpásztorának a kérdéses javadalom elfoglalásához való írásbeli hozzájárulása, vagy pedig az egyházmegye örökös elhagyására szóló általános írásbeli elbocsátó. (c. 114.)

IV. SZERZETESEK INKARDINÁCIÓJA
(c. 115 + 585.)

1. Aki ünnepélyes vagy egyszerű örök szerzetesi fogadalmat tesz, ipso facto kiválik egyházmegyéje kötelékéből és a kérdéses szerzet kötelékébe kerül. (c. 115., 585.) Ebből az következik, hogy ha a világi klerikus szerzetbe lépés esetén, ha már fel is van szentelve, a noviciátus, sőt az egyszerű fogadalmak tartama alatt is megtartja egyházmegyéjét.

Az ilyen szerzetes ha már felszentelt, örökfogadalom előtti elbocsátás vagy önkéntes távozás esetén visszatérni tartozik egyházmegyéjébe és az ordinárius köteles őt visszafogadni. Ha pedig csak kisebb rendekben van, elbocsátása esetén azonnal, ipso facto, a világi állapotba kerül vissza.

Az *ideiglenes* fogadalmas, aki kiváltságolt szerzetben a tonzúrát és a kisebb rendeket felvette, elbocsátás esetén egyetlen egyházmegyében sem lesz bekebelezve, hanem ipso iure a világi állapotba kerül vissza.

Ha viszont *önként* távozik, egyesek szerint akefalus lesz, mivel nem annak az egyházmegyének a szolgálatára lett szentelve, amely eredetileg sajátja volt, viszont az egyházmegyét, amelynek szolgálatára szentelték, elhagyta. Valószínű azonban az is, hogy a világi állapotba kerül vissza.

Az örökfogadalmas — ha már fel van szentelve — elbocsátása esetén előző egyházmegyéjét nem szerzi vissza. A fogadalom elbocsátása után is köti és köteles visszatérni szerzetébe.

2. *A szerzetesek felvétele a világi papok* sorába kétféle módon történik:

a) A püspök előzetes *exclaustratio,* illetve *saecularisatio* után minden feltétel nélkül és örökösen felveheti a szerzetest az egyházmegyébe, ha annak szükségét látja.

b) Gyakoribb eset azonban, hogy az ilyen szerzetes 3 évi próbaidőre nyer alkalmazást, hogy alkalmasságáról a püspök kellőképpen meggyőződjék és a szerzetesnek módjában legyen a világi papok hivatását megismerni. Ezt a próbaidőt a püspök még három esztendővel meghosszabbíthatja. Ez idő alatt bármikor elbocsátható az illető szer-

zetes; ha azonban a hat éves próbaidő elteltével az illető főpásztor nem bocsátja el, akkor a jog rendelkezése kapcsán *ipso facto* az egyházmegye kötelékébe kerül.

c) Az excardinatio és az incardinatio engedélyezésére jogosult: a püspök, az apostoli vikárius és prefektus, a nullius apát és prelátus; a püspöki helynök csak külön felhatalmazás alapján, a káptalani helynök pedig csakis a püspöki szék megüresedése után 1 évre és a káptalan jóváhagyásával.

V. AZ INKARDINÁCIÓ, EXKARDINÁCIÓ ÉS A LITT. DIMISS. FORMULÁI[5]

1. *Az ordinárius jelentése ama püspök számára, aki annak az egyházmegyének élén áll, amelybe a jelölt felvételt nyert:*

„N. N. miseratione divina et Apostolicae Sedis gratia episcopus _____ — Per praesentes litteras cunctis fidem facimus et. testamur, Nos, precibus Nobis porrectis annuentes, D. _____ qui nobis ratione domicilii noscitur subiectus, die _____ mensis _____ anno _____ ad primam clericalem tonsuram promovisse (vel litteras dimissorias ad primam tonsuram dedisse) ea intentione ac proposito, ut praefatus candidatus, ex mutuis inter Nos et Excellentiam Tuam captis consiliis et inita concordia, ipso facto receptionis clericatus ad tenorem can. 111, § 2. ex hac Nostra Dioecesi _____ dimissus et Dioecesi _____ adscriptus, exsistat, habeatur ac perpetuo maneat ad quoscumque juris effectus.

In quorum fidem hos litteras manu Nostra firmitas sigilloque Nostro et Secretarii Nostri subscriptione munitas expediri jussimus.

Datum _____ ex aedibus Nostris episcopalibus.

Die mensis _____ anni _____

_____
Episcopus

_____
Secretarius.

2. *Elbocsátó levél formulája, amellyel a saját püspök alattvalóját más püspöknek engedi át szentelésre, és ezzel a 111. kánon 2. § erejénél fogva exkardinálja:*

„N. N. (etc. uti supra.)

Omnibus et Singulis Praesentes Litteras Inspecturis Salutem in Domino!

Cum dilectus Nobis in Christo, D. _____ ex testimonio Nobis oblato, moribus bonis se inbutum dignumque qui statui clericali adscribatur comprobaverit, necnon se iuris praesciptis rite satisfecisse ostenderit, neque ulla, quantum constet, censura, irregularitate aut alio impedimento canonico irretitus exsistat: Nos ut ab Excmo ac Revmo _____ Episcopo _____ aut alio quovis

[5] Vö. U. *Beste.* Introductio in Codicem[4], Neapoli, 1956, pag. 176.

Antistité gratiam et communionem cum Sancta Sede habente, prima tonsura initiari possit ac valeat: licentiam et facultatem in Domino impertimur: adicientes insimul mentem Nostram in cencedendis his litteris eum esse, ut praedictus candidatus ipso facto collationis clericatus ex hac Nostra Diocesi _____ excardinatus Diocesi _____, pro cuius servitio promovetur, incardinatus ad normam canonis 111, § 2: baheatur perpetuoque maneat.

In quorum fidem (etc. uti supra).

3. *Az inkardináló püspök jelentésének formulája az exkardináló ordináriushoz a tonzura felvételéről:*

N. N. (etc. uti supra). Tenore praesentium notum facimus et testamur, D. _____ ex mutuis inter Nos et Excellentiam Vestram captis consiliis et inita pactione pro hac Nostra Dioecesi _____ _____ primam tonsuram recepisse, ac proinde ad normam canonis 111, § 2, eo ipso ex Dioecesi Vestra _____ dimissum ac Nostrae Dioecesi incardinatum _____ exisistere perpetuoque manere ad quoscumque juris effectus. In quorum fidem (uti supra).

4. *Az eskű formulája:*

Ego infrascriptus, habens domicilium sine origine (vel pro diverso casu: hactenus neque domicilium neque originem habens) in Dioecesi _____, coram Domino voveo ac juro me in eadem Dioecesi perpetuo dehinc manere et eiusdem Ordinarii servitio ac oboedientiae mancipari velle. Sic me Deus adjuvet et haec sancta Evagelia, quae manibus tango.

Quorum in fidem subsigno.

Datum _____ die _____ mensis _____ anno _____

_____

Praedictum juramentum, die, mense et anno, uti supra coram me praestitum fuisse testor.

_____

Episcopus (vel delegatus eppi.)

98. § A felszentelés kellékei a felszentelő részéről

(c. 951—967.)

Kérdés: *ki képes* a rendek feladására, vagyis *kinek* szabad a rendeket feladnia?

Más szóval: Ki rendelkezik a rendek feladására illetékességgel, azaz, ki a rend érvényes és megengedett kiszolgáltatásának az alanya. — Tárgyalnunk kell tehát először a képesültségről, másodszor az illetékességről.

I. A SZENTELÉSI KÉPESSÉG

1. Rendes kiszolgáltató: (c. 951.)

Az egyházi rend rendes kiszolgáltatója az érvényesen felszentelt püspök. A nagyobb rendeket csak ő szolgáltathatja ki.

A kiközösített, felfüggesztett, lemondott, eretnek, szakadár vagy letett püspök is érvényesen szentel, feltéve, hogy az előírt *formát* a kiszolgáltatásnál megtartja és megvan a kellő szándéka (intentio id faciendi, quod facit ecclesia). Ebből következik, hogy a keleti szakadárok, ókatolikusok, janzenisták, mariaviták szentelése is érvényes. Az anglikán, dán és svéd püspökök szentelése azonban érvénytelen a forma és a kellő kiszolgáltatási szándék hiánya miatt. (XIII. Leo, *Apostolicae curae,* 1896. IX. 13. — *Fontes,* III. p. 494.)

2. *Rendkívüli kiszolgáltató*

Az egyházi törvény alapján egyes rendeket azok is feladhatnak, akik püspöki hatalommal nem rendelkeznek, feltéve, hogy az általános jogból vagy személyre szóló felhatalmazásból erre engedélyt kaptak. (c. 951.) A jelenlegi gyakorlat szerint ilyen hatalmat csak a *kisebb rendek* feladására lehet kapni.

Ilyen jogosítvánnyal rendelkeznek:

a) a bíborosok, beleértve a diakonus bíborosokat is, (c. 239. n. 22.)

b) apostoli vikáriusok és prefektusok, (c. 294. § 2.)

c) nullius apátok és prelátusok joghatóságuk területén alattvalóikra nézve és azokra nézve, akik elbocsátót nyertek, (c. 323. § 2.)

d) kormányzó szerzetes apátok alattvalóikra nézve papszentelés és apáti áldás után (c. 964.)

e) egyszerű papok *személyre* szóló meghatalmazás alapján azok számára, akiket a püspökök hozzájuk irányítanak. (c. 951.)

Minthogy ez esetekben a jog a szentelési hatalmat a méltósággal vagy jelzett hivatallal kapcsolja össze, azért csak az ott megadott határok, illetve feltételek között gyakorolható érvényesen. A feltételek nem teljesülése a szentelés érvénytelenségét vonja maga után.

II. A SZENTELÉSI ILLETÉKESSÉG

Aki *képes* a rendek feladására, mindig érvényesen szolgáltatja ki azokat, feltéve, hogy a lényeges szentelési *szertartást* — *formát* — megtartja és az előírt *szándékkal* (intentio) rendelkezik.

A szentelés *törvényességéhez* szükséges, hogy a szentelő a kiszolgáltatásra *illetékességgel* rendelkezzék, vagy pedig az illetékes főpásztortól erre *meghatalmazása* legyen. Szükséges tehát:

a) hogy a felszentelő püspök Rómával közösségben álljon és

b) a felszentelendőnek illetékes saját püspöke legyen (episcopus proprius).

Általános elv a következő: mindenkit az illetékes saját püspöke szenteljen, hacsak jogilag nincsen akadályozva — vagypedig az ő elbocsátójával történjék a szentelés. (c. 955.)

A szentelési illetékesség szabályai:

1. *A pápa illetékessége.* (c. 952—955.)

Az ismert dogmatikus elvből következik, hogy a pápa minden személy illetékes püspöke, azért az Egyházban bármely rendet feladhat. E jogával azonban nem szokott élni. — A pápának van fenntartva:

a) a püspökszentelés (consecratio). (c. 953.)

Egyetlen püspök sem jogosult a püspökszentelésre, hacsak erre a pápától felhatalmazást nem kapott. A szentelő püspök ebben az esetben is két más társszentelőt — *con-consecrator* — köteles maga mellé venni (XII. Pius *„Episcopus consecr.* 30 nov. 1944, AAS. 37. (1945.) 31.) E nélkül azonban a szentelés természetesen érvényes lenne. (c. 954.)

b) egyéb rendeknél két szempont veendő figyelembe:

1° Ha valakinek a pápa bizonyos rendet feladott, iránta való tiszteletből pápai engedély nélkül más püspök nem szentelhet tovább (affectio papalis, appositio manus).

2° Keleti szertartású egyént pápai engedély nélkül latin szertartású püspök nem szentelhet. (c. 955. § 2.)

2. *A helyi főpásztor illetékessége.* (c. 956.)

A helyi főpásztor minden szentelendőre nézve illetékes, aki területén rendes lakóhellyel bír, feltéve, hogy nem tartozik még az egyházi státusba, nem exempt, és nem esik pápai fenntartás alá. — Aki már *klerikus,* vagyis a tonzúrát felvette, annak megvan a területi köteléke és ennek a püspöke illetékes a rendek feladására.

A következő szabályok az *első tonzúra* feladására irányadók:

a) Illetékes a tonzúra feladására az a püspök, akinek megyéjében a felszentelendőnek születéshelye (származási helye) — locus originis — és tényleges ott-tartózkodási helye — domicilium — van. A domiciliumnak és az origónak együtt kell meglennie.

b) Azok részére, akiknek származási helye nem esik össze a tartózkodási hellyel, a lakóhely főpásztora illetékes, ha esküvel megígérik, hogy állandóan a lakóhely egyházmegyéjének szolgálatában maradnak. Így a nem bennszülött szentelendőt szorosabb kötelék fűzi az egyházmegyéhez.

Ez az ígérő eskű nem jön tekintetbe, ha a püspök hatósága alatt álló egyén más egyházmegye szolgálatára lesz felszentelve, a 969. kánon 2. §-a szerint,

és ha nem kiváltságolt szerzetesi közösség tagja részesül szentelésben — tonzúra — a 964. kánon nr. 4. értelmében.

A saját püspök szentelési illetékességéről szóló szabály vonatkozik minden helyi főpásztorra;

— az apostoli prefektusra és vikáriusra;

— a nullius apátra és prelátusra; azzal a megkülönböztetéssel, hogy ez utóbbi, ha püspöki ordóval nem rendelkezik, csak a tonzúrát és a kisebb rendeket adhatja fel; — a nagyobb rendek feladására felszentelt püspökhöz kell elbocsátó írást adnia. (c. 957.)

3. *Személyi jellegű főpásztorok illetékessége.* (c. 964.)

Valamely exempt szerzetesközösség tagjának felszentelésére a rendi alkotmányban megnevezett nagyobb elöljáró illetékes (c. 969.); ha pedig ez *nem képes* a rendeket feladni, akkor felszentelt püspökhöz kell elbocsátó iratot adnia. Rendszerint ama egyházmegye püspökéhez, amelynek területén a kolostor fekszik. (c. 965—967.)

III. SZENTELÉSI ELBOCSÁTÓ (LITTERAE DIMISSORIALES) (c. 958—967.)

1. *Általános elvek.*

a) Az elbocsátó értelme és célja. (c. 959, 962.)

Aki képes — felszentelt püspök — és illetékes a rendek feladására, az maga is kiszolgáltathatja azokat. Előfordul azonban, hogy valaki képes a kiszolgáltatásra — pl. a segédpüspök — de nem illetékes, vagy valaki illetékes ugyan, de vagy egyáltalán nem, vagypedig csak egyes rendek feladására rendelkezik képességgel — pl. a nem püspök nullius apátok.

Akinek nincs illetékessége a szentelésre, az csak az illetékes püspök *engedélyével* szentelhet, amely az illetékességet pótolja. Ennek az engedélynek elbocsátó a neve: *litterae dimissoriae;* a 2373. kánonban *litterae dimissoriales.*

Az elbocsátó levél tehát az illetékes főpásztortól adott felhatalmazás arra, hogy a felszentelendő egyik vagy másik meghatározott rendet vagy pedig valamennyit más püspöktől vegye fel. Az elbocsátó tehát joghatósági ténykedés, nem adható olyan személynek, aki kiközösített vagy felfüggesztést vont magára. (c. 2264, 2284.)

Az elbocsátó nem érinti a jelölt, illetve a szentelendő domiciliumát. A *tonzúra* révén annak a főpásztornak az egyházmegyéjébe lesz inkardinálva, aki az elbocsátót adta.

b) *Mikor állítható ki az elbocsátó?* (c. 960.)

Mielőtt egy főpásztor elbocsátót állítana ki, mindama bizonyítékok illetve okmányok birtokában kell lennie, amelyeket a kódex a 993—1000. kánonokban megkövetel. Ha az elbocsátó kiállítása után új bizonylatra van szüksége, a 994. kánon rendelkezése értelmében a püspök addig ne szenteljen, amíg azt meg nem kapta. (c. 960.) Ha a szentelő püspök egyházmegyéjében tartózkodott a szentelendő, s itt szentelési engedély keletkezhetett, maga a püspök szerezze be a szükséges információt. (c. 960.)

c) *Az elbocsátó korlátozása.* (c. 963.)

A kiállított elbocsátót mind a kiállító főpásztor, mind hivatali utóda módosíthatja vagy visszavonhatja. Az egyszer érvényesen kiállított elbocsátó nem szűnik meg a kiállító hatósági személy hivatalának megszűnésével (lemond, meghal, stb.)

2. *Elbocsátó világi szentelendők részére*

a) *Kiállító hatóság.* (c. 958.)

Mivel az elbocsátó a hiányzó illetékességet hivatott pótolni, azért ezt csak az illetékes helyi főpásztor jogosult kiállítani.

Elbocsátó levelet állíthat ki:

1. *a pápa;* a szentelendő azonban köteles az illetékes püspök bizonyítványát felmutatni,

2. *a megyéspüspök;* — megerősítése ill. székfoglalása után akkor is, ha még nincs konszekrálva, mivel ez joghatósági ténykedés; metropolitának csak a pallium elnyerése után van joga;

3. *az apostoli vikárius és prefektus.* A provikarius még abban az esetben is állíthat ki missziós vidékeken, ha még az egy éves vacantia sem telt el. (c. 310 § 2. + c. 958. § 1. + CP. 1929. júl. 20.)

4. *nullius apát és prelátus* — püspökszentelést kivéve a nagyobb rendek számára is;

5. *püspöki helynök* csak akkor, ha a püspöktől külön felhatalmazást nyert;

6. a *káptalani helynök* a püspöki szék 1 éven túli üresedése esetén a káptalan hozzájárulásával. Egy éven belül csak azokra nézve, akiket közvetlenül szükséges hivatalra vagy javadalom betöltésére előléptetni kíván (arctatio beneficii, c. 958, 2409.) A szükséghelyzet akkor áll elő, ha már valaki kötött — pl. kegyúri — javadalmat kap — pl. ha valaki diakonust prezentálna plébániára — vagy valamely nem javadalmas hivatal betöltésével egyházmegyei érdekből tovább nem lehet várni, főleg háború idején, mikor nincs elegendő megfelelő pap. Minden esetben a káptalan *hozzájárulása* is szükséges.

b) Kihez adható elbocsátó (c. 961.)

Elbocsátót minden püspökhöz vagy egyébként rendek feladására jogosított személyhez lehet adni, aki az Apostoli Szentszékkel közösségben él és a szentelendővel egy szertartáson van.

Néha az elbocsátó nem névszerint meghatározott püspökhöz, hanem *bármely* püspökhöz szól — beleértve a nem rezidenciális felszentelt püspököket is — pl. nullius apát, ha püspök, stb. Ilyenkor azonban az *okot* mindig meg kell említeni.

Más szertartáson lévőkhöz szentelési elbocsátó nem adható külön szentszéki engedély nélkül (c. 961.), kivéve azt az esetet, amikor keleti szertartású püspöknek latin ritusú papjai is vannak. Ez esetben őket latin szertartású püspökhöz kell küldeni szentelés végett.

Az antiochiai maronita patriarcha külön kiváltság alapján a latin vagy bármely keleti szertartású püspökhöz is küldheti alattvalóit. (Libanoni zsinat, 1736.)

A dolog természetéből következik, hogy a Hitterjesztés Szent Kongregációja felügyelete alatt álló szemináriumok, így a Propaganda Kollégium növendékei is, az illetékes püspök elbocsátója *nélkül* is szentelhetők. (C. Cons. 1920. nov. 2.)

A római bíboros-vikárius *sede plena et vacante* szentelhet és adhat elbocsátót.

3. Elbocsátó szerzetes szentelendők részére

a) Kiállító hatóság.

Kiváltságolt szerzetesközösségekben a rendi szabályok által erre kirendelt előljáró tekintendő illetékesnek. A dolog természete szerint szerzetesjelölteknél az illetékesség nem a lakóhely, hanem a fogadalom szerint igazodik.

1. Az önálló kolostor kormányzó apátja elbocsátót adhat, ha nem is részesült még apáti áldásban.

2. Kiváltságolt (exempt) centralizált szerzetek számára a nagyobb előljáró — provinciális — ad elbocsátót. Ha csak ideiglenes fogadalmakat tettek, akkor csak a tonzúra és kisebb rendek számára adható elbocsátó, mivel csak az örök fogadalmas köti le magát végérvényesen a szerzethez.

3. Nem exempt szerzetesközösségeknél az elbocsátó a világi jelöltekre vonatkozó jogszabályok szerint igazodik. Ugyanez áll az exempt szerzetesek noviciusaira és posztulánsaira is, mivel az exemptio az ordinatio szempontjából csak a fogadalommal kezdődik. Itt tehát nem a noviciatus ház püspöke illetékes, s nem is a szerzetesfőnök adja az elbocsátót, hanem az illetékes püspök (episcopus domi-

cilii cum origine). Ha a lakhely püspöke szentel, nincsen szükség esküre, mivel ez a szerzetesi fogadalommal ellenkeznék. Sőt a quasi-domicilium is elégségesnek látszik.

Mivel az örökfogadalmas elvesztette egyházmegyéjét, az lesz az *episcopus proprius*, akinek egyházmegyéjében van a szerzetesház, amelynek engedelmesség alapján ő tagja; itt van ugyanis a domiciliuma vagy quasi-domiciliuma. Rendelkezhetnek azonban a nem exempt szerzetesek is elbocsátás-kiállítói privilégiummal.

b) Kihez adható elbocsátó? (c. 965—967.)

Általános területi elv szerint az elbocsátót ahhoz a püspökhöz kell küldeni, akinek a területén a kolostor van. Egyetlen kivétel az önálló kolostor kormányzó-apátja, mint láttuk; alattvalóinak a tonzurát és a kisebb rendeket kiszolgáltathatja. Minden egyéb esetben a fenti szabály az irányadó. Más püspökhöz a szerzetesek csak akkor küldhetik növendékeiket, ha

1. erre a területi püspök *engedélyt* adott, A jog erre nem kíván meg külön okot — pl. a püspök jóindulata,

2. a jelölt más ritushoz tartozik,

3. a püspök egyházmegyéjétől távol van, akkor is, ha megbízásból más püspök szentel.

4. A szokott liturgikus időben — kántorbőjtök szombatjai, feketevasárnap előtti szombat és nagyszombat (c. 1006. § 2.) nem áll e kivétel, ha a szentelés nem a püspöki városban, vagy pl. a segédpüspök végezné a szentelést, de áll, ha csak privát, de nem generális szentelésről van szó;

5. Az egyházmegye vagy püspöki szék üresedésben van és a káptalani helynök vagy adminisztrátor nem püspök.

Minderről hivatalosan és pecséttel ellátott, a püspöki hivatalban kiállított okmányból kell meggyőződni. (c. 966+c. 2373. § 4.)

A szerzeteselöljáróknak azonban nem szabad a püspök előjogát úgy kijátszani, hogy növendéküket más házba küldik, vagy pedig addig halasztják a szentelést, míg a püspök elutazik vagy nem szentel. Az ilyen cselekedet büntetendő. (c. 2410.)

A *trienti* zsinat előtt valamennyi szerzetesrendnek kiváltsága volt: facultas a quocunque percipiendi ordines. Utána ilyen kiváltságot kaptak a jezsuiták (XIII. Gergely, „Pium et utile" 1582. szept. 22. S. Conc. 1681. júl. 5.), irgalmasok (XIV. Gergely, „Illius qui"), lazaristák *(Gasparri.* De sacra ordinatione, 925.).

Ezek a kódex után is érvényben maradtak. (c. 4.)

Az illetéktelen püspököt, aki elbocsátó levél nélkül adja föl a rendeket, a jog felfüggeszti a felszentelési jogtól egy évre (c. 2373), a felszentelt pedig a felvett rend gyakorlatától mindaddig felfüggesztetik, míg az illetékes püspöktől felmentést nem nyer. (c. 2374.) Ha pedig a rendet mégis gyakorolná, szabálytalanságba esik.

A káptalani helynök, aki jogellenesen ad ki elbocsátót, ipso facto *a divinis suspensio*-ba esik. (c. 2409.)

Azok a szerzeteselőljárók pedig, akik a 965—967. kánon rendelkezései ellenére adnak ki elbocsátót, 1 hónapi suspensio-ba esnek. (c. 2410—2411.)

Azok pedig, akik *simóniával* szentelnek, vagy így veszik fel a rendeket, még a püspökök is az Apostoli Szentszéknek fenntartott suspensio alá esnek és eretnek-gyanússá válnak. (c. 2371). A Szentszéknek fenntartott suspensio sújtja azokat is, akik a rendeket tudva és akarva, marasztaló vagy kinyilvánító ítélettel kiközösített, felfüggesztett vagy interdictummal sújtott, vagy köztudomású apostata eretnek vagy szakadár egyéntől veszik fel.

Akik jóhiszeműleg szenteltetik fel magukat fenti személyekkel, a felvett rendeket mindaddig nem gyakorolhatják, míg erre a Szentszéktől felmentést nem nyertek. (c. 2372.)

99. § A papszentelés általános kellékei a felszentelendő részéről (c. 968—973.)[6]

I. ÉRVÉNYES ÉS MEGENGEDETT FELVÉTEL. (c. 968.)

1. Érvényes felvétel.

Az érvényes felvételhez kettő szükséges: *képesség* — capacitas — és akarat, illetve *szándék* — intentio.

Ebből következik, hogy isteni és természeti törvény szerint az egyházi rendet *érvényesen*

a) kizárólag megkeresztelt férfi veheti fel. (c. 968.) A vízkeresztség elengedhetetlen feltétel, mert az ordo az általános, alkotmányos egyháztagságon kívül különleges tagságot létesít, Akinek a keresztsége érvénytelen volna, annak nemcsak a keresztséget, hanem az ordinációt is meg kell ismételnie.

[6] *Coronata*, De sacr. II. 59—206. — *Ebers*, Grundriss. 261.

Következőleg:

1° *nem lehetnek* sem papok sem diakonusok *nők*

2° sem a kereszteletlenek,

b) a szándéknak ténylegesnek, virtuálisnak vagy legalább habituálisnak kell lennie.

c) Nem lehetnek papok azok, akik eszük használatával nem rendelkeznek; — ezeknél hiányzik az intentio. A belső akarat, a szándék a fontos.

2. A megengedett — törvényes — felvétel

A tételes egyházi jog pozitív és negatív feltételeket állapít meg. Egyrészt a jelölteknek bizonyos tulajdonságokkal kell rendelkezniök, másrészt bizonyos szentelési akadályoktól mentesnek kell lenniök.

A pozitív kellék hiánya csak a rend megengedett, törvényes felvételét gátolja, míg a negatív kellék hiánya mind a felvételt, mind a már esetleg felvett rend gyakorlását. (c. 968, 2.)

Aki nem rendelkezik e feltételekkel, alkalmatlan a felszentelésre. Ennek megállapítása a saját főpásztorhoz tartozik, illetve ha nem ő szentel, a szentelő püspökhöz.

Senkit sem szabad felszentelni, akinek alkalmasságáról *biztos* bizonyíték nem áll rendelkezésre.

Az a főpásztor, aki a köteles gondosságot e téren figyelmen kívül hagyja, súlyosan vétkezik és annak a veszélynek teszi ki magát, hogy bűntársa lesz a méltatlanul felszentelt későbbi cselekményeinek.

II. A SZENTELENDŐ SZABADSÁGA

1. A kényszer tilalma. (c. 971.)

a) a klerikusi státusba való lépésnél. (c. 971)

Senkit sem szabad bármely okból a papi pályára kényszeríteni. Aki ezt tenné, bűncselekményt követ el és kiközösítést von magára. (c. 2352.) Viszont azt, aki erre alkalmas, visszautasítani nem lehet.

b) A további rendek felvételénél (c. 973.)

Csak azokat szabad a papi pályára bocsátani és felszentelni, akik valóban papok szándékoznak lenni és előreláthatólag remélni is lehet, hogy valamikor méltó papok lesznek. (c. 973. § 1.)

Azt, aki vonakodik a többi rendet felvenni, a püspök nem kényszerítheti, sem a már felvett rend gyakorlásától el nem tilthatja, hacsak kánoni akadály nem forog fenn, vagy a püspök ítélete szerint súlyos ok nem indokolja. (c. 973. § 2.)

Az Egyház nagy súlyt helyez a jelöltek szabadságára, ezért minden nagyobb rend felvétele előtt minden szentelendő írásban és eskű alatt köteles kijelenteni, hogy kényszer és megfélemlítés nélkül veszi fel a rendet és a vele kapcsolatos kötelmeket teljesen tudatosan, szabadon vállalja magára. (Inst. Congr. de Sacr. 1930. dec. 27. AAS. 23. (1932.) 74.) A szentelés csak akkor érvénytelen, ha elháríthatatlan kényszer alatt jött létre. (c. 103.) Egyéb súlyos kényszer esetén az érvényesen felvett renddel kapcsolatos kötelmek érvénytelenítését lehet kérni (coelibatus és breviárium c. 214.)

2. A szentelésre nincs jogigény. (c. 970.)

Amint senki sem kényszeríthet a papi pályára, úgy az illetékes főpásztor is teljesen szabad annak eldöntésénél, hogy kit vesz fel. Senkinek sem lehet jogcíme arra, hogy a papi státusba felvétessék, vagy ha már felvétetett, a további rendekhez bocsátassék.

A helyi főpásztor vagy nagyobb szerzetes előljáró (apát, provincialis) alattvalóinak kánoni okból megtagadhatja a további rendekhez való bocsátást. Ilyen okok szerepelnek a c. 968—991+2222. § 2. eseteiben. A titkos ok is elégséges volna. A tilalom bírói vagy közigazgatási úton is kimondható. A sérelmezett félnek a tilalom ellen jogában van a Szentszékhez, a szerzetesnek pedig a legfőbb szerzeteselöljáróhoz fellebbeznie. (Recursus: c. 970.)

III. AZ EGYHÁZMEGYE ÉRDEKE. (c. 969.)

A világi papok aránytalanságának és túlméretezésének elhárítása végett csak azt szabad pappá szentelni, akire az egyházmegye szolgálatában szükség van, vagy legalább aki hasznos szolgálatot nyújthat. Tehát aki nem akar a lelkipásztorkodásban működni, vagy aki fölösleges, nem szentelhető fel, márcsak azért sem, mert állásnélküli, illetve foglalkozásnélküli papok léte sem lelki, sem anyagi szempontból (eltartás) nem kívánatos.

A főpásztor azonban megteheti, hogy alattvalóját úgy szenteli fel, hogy más, idegen egyházmegye szolgálatára szánja későbbi excardinatio és incardinatio útján. (c. 112.) Egyszerűbb azonban ilyenkor az idegen főpásztornak a tonzúra feladására felhatalmazást adni — miáltal a jelölt azonnal az ő egyházmegyéjébe inkarnálódik.

100. § A szentelendő pozitív tulajdonságai

Általános elvek. — A mai egyházfegyelem szerint a papi rendet megelőző ún. kisebb rendek nem tekintendők többé önálló hivatalóknak. Mint a papságra előkészítő állomások jönnek számításba. Ezért eme kisebb rendeket csak azoknak szabad kiszolgáltatni, akik az áldozópapi rendet *is* fel kívánják venni és egyéniségük alapján joggal remélhető, hogy a jövőben méltó papok lesznek. (c. 973)

Különleges tulajdonságok. — A szentelendőnek a következő tutulajdonságokkal kell rendelkeznie (c. 974):

megfelelő életkor,
a bérmálás szentségének felvétele,
a felveendő rendnek megfelelő magaviselet,
a szükséges tudományos felkészültség,
interstícium, vagyis szentelési időköz,
kánoni szentelési cím.

A) KÁNONI KOR[7]

1. Szerepe.

Az életkorral rendszerint nagyobb tapasztalat és bölcsesség szokott együttjárni. Innen van az, hogy már a legrégibb időtől kezdve a papi és püspöki hivatal betöltéséhez meghatározott kor volt a követelmény. Ezért jelöljük az áldozópapságot a görög nyelvből származó *presbyter* szóval, amely öreget jelent.

A mai egyházfegyelem szerint minden egyes rend felvételéhez *meghatározott* életkor van előírva. Ez részben a fizikai életkorral magával, részben a tanulmányok menetével s csak közvetve az életkorral kapcsolatos. Ide kapcsolódik a szentelési időköz megtartásának kötelezettsége — interstitium.

2. Életkorok az egyes rendek felvételénél.

a) a tonzurát nem szabad a teológiai tanulmányok megkezdése előtt feladni. Minthogy rendszerint érettségi után — 18 év — lépnek

[7] A szentelendők *életkora* tekintetében az első századokban nincs pontos előírás. Általános követelmény volt azonban, hogy a püspök és a presbiter meglett korú férfi legyen. A Didascalia (II. 1) azt kívánja, hogy a püspök 50 éves legyen; a neocaesareai zsinat a presbiter életkorát 30 évben határozza meg; a diákonusok és a kisebb rendek tagjai fiatalabbak is lehettek. — Az említett szabályok alól lehettek kivételek is: az Apostol mondja: „nemo contemnet juventutem tuam." (I. Tim. 4, 12.)

a növendékek szemináriumba, a tonzúra feladása rendesen a 19—20. életévre esik. (c. 976 § 1.)

b) A *kisebb rendek* felvételénél nincsen életkor előírva. Csak a tonzúra felvétele után lehet ezekre feladni, de az interstitium miatt nem lehet azzal egy napon. Tehát legalább fél nap különbségnek kell lennie — ti. ha este adják fel a tonzúrát. (c. 978 § 3.)

c) Az *alszerpapi* rend felvétele a 21. év betöltése és a harmadik teológiai évfolyam elvégzése után lehetséges. (c. 975, 976. § 2.)

d) a *szerpapi* rend felvétele a 22. év betöltése és a negyedik teológiai évfolyam megkezdése után történhetik. (c. 975+976 § 2.)

e) az *áldozópapi* rend csak a betöltött 24. életév után és a IV. teológiai évfolyam második félévében adható fel. (c. 976 § 2.)

f) a püspökszenteléshez a 30. életév van előírva. (c. 331. § 1. n. 2.)

3. Büntetések

Aki valamely egyházi rendet rosszhiszeműleg az előírt kánoni év előtt veszi fel, az így felvett rend gyakorlásától ipso facto fel van függesztve. (c. 2374.)

B) HITTUDOMÁNYI KÉPZETTSÉG.[8] (c. 972, 1352—1371.)

Minthogy a papnövendékek tudományos és aszketikus kiképzése a trienti zsinat óta minden egyházmegyében e célra felállított Hittudományi Főiskolán, illetve Papnevelő Intézetben (szeminárium) történik, kívánatosnak látszik e helyen nemcsak a képzésről, hanem magáról az oktató-nevelő intézetről, vagyis a szemináriumról is részletesebben tárgyalni.

[8] Az egyházi rend szolgálata a papoktól *tudományt* és *bölcseséget* is megkövetel. (I. Tim. 3, 2., Tit. 1, 9) Az első diakonusokat Szentlélekkel és bölcseséggel teljes férfiak közül választották. (Act. Apost. 6, 3.)

Az ősegyházban is előírás volt, hogy *„Sacerdotes in omnibus debent esse perfecti, in doctrina, in virtute et moribus."* (*Origenes*, in. Lev. hom. 5. n. 7.) A tudomány foka az első századokban nem volt pontosan meghatározva: inkább a gyakorlat és a helyi körülmények szabták meg, milyen tudománnyal kellett a püspöknek és a presbiternek rendelkeznie.

A III. századtól kezdve azonban, midőn az alszerpapság és a kisebb rendek elkülönültek a nagyobbaktól, kialakult már a papság tudományos képzésének rendje is. Erre utal a rendek felvételének egymásutánja, illetve a közöttük fennálló *időköz;* csak azokat engedték a nagyobb rendekhez, akik a kisebb fokozatban jól megállták a helyüket. Az egyes rendek felvétele közötti időköz a IV—V. században vált feltétlen követelménnyé; előzetesen gyakorlat volt — ha nem is általános, — hogy a püspök mellett szolgálatot teljesítő diakonust tették meg püspökké.

A középkorban, amikor a teljes kultúra hordozójává vált a papság,

.I A szeminárium jogi szervezete — (c. 1354—1363, 1366, 1368.)

1. Fogalom, jogi természete.

A szeminárium a papi utánpótlás lelki és tudományos képzését szolgáló egyházi intézet:

A papok kiképzésének tehát a szemináriumban kell végbemennie. Minden egyházmegyének legalább egy szemináriummal kell rendelkeznie. A szeminárium erigálása a püspökhöz tartozik.

Ha nem emelhető egyházmegyei szeminárium vagy a meglévőben a növendékek kellő bölcseleti és teológiai kiképzése nem valósítható meg, a püspöknek más egyházmegye szemináriumába kell klerikusait küldenie, hacsak a Szentszék több egyházmegye részére ún. *egyházmegyeközi vagy regionális* szemináriumot nem állított fel.

A szeminárium egyházi intézmény, s mint ilyen alapításával ipso facto az intézeti jogi személy jellegét veszi fel. (c. 100 § 1.)

2. Felosztás.

— Van *kis-szeminárium* (Knabenseminar) vagyis előkészítő humanisztikus tanfolyam és van *nagy-szeminarium* (seminarium maius), amelyben a klerikusok hivatásukra előkészülnek. Ez utóbbi rendszerint 2 évi filozófiai és 4 évi teológiai kurzusból áll. Legalább az utóbbi négy évet minden papnövendéknek szemináriumban kell töltenie. A püspök ez alól súlyos esetben felmentést adhat, de ilyenkor papi felügyelet alá kell a künnlakókat helyeznie. (c. 972.)

Kisebb egyházmegyéknek lehet közös szemináriumuk.[9] (c. 1457. § 4.)

---

kialakult a szellemi kiképzés rendszere. Az *aacheni* zsinat 814-ben előírja, hogy a szentelendő „tam vita, quam doctrina debet clarescere ecclesiasticus doctor, nam doctrina sine vita arrogantem reddit, vita sine doctrina inutilem facit." *(Mansi.* XIV. 188.) Ennek az alaptételnek megfelelően az írástudatlanok nem szentelhetők. (Gelasius c. 1. D. 55.) A középkorban a papokat a káptalani és városi iskolákban képezték ki, magasabb fokon az egyetemeken. Meg kell jegyeznünk, hogy a Középkorban a papság szellemi színvonala nem volt túlságosan magas; mégis ők voltak a kor szinte kizárólagos „írástudói". — Az újkorban a papság képzéséről a *trienti* zsinat intézkedik, amely előírja, hogy minden egyházmegye, de legalább minden egyháztartomány adjon lehetőséget a papok képzésére szemináriumban. Vö. *Siebengartner,* Schriften, und Einrichtungen zur Bildung der Geistlichen. 1902. — *Nelz,* Die theologischen Schulen der morgenländischen Kirchen während der sieben ersten christlichen Jahrhunderten... 1916). *Mihályfy* Á., A papnevelés története, I—II. Bpest, 1896.

[9] Nálunk az egyes püspöki szemináriumokon kívül a magasabb papi tudományos képzést szolgálja:

II. *A szeminárium fenntartása*
(c. 1355., 1356., 1362.)

A szeminárium alapításával egyidejűleg rendszerint annak fenntartására ingatlant vagy ingóságot szokás kijelölni, amelynek jövedelme az intézet berendezését és annak rendeltetésszerű célját, a papnevelést van hivatva szolgálni.

Még a hajkoronát fel nem vett klerikusok számára is adható legatum. (c. 1362.)

1. *Anyagi fedezet.*

Ha nincs ingatlan vagy annak jövedelme, akkor az intézmény fenntartására más, elégséges pénzforrást kell biztosítani. (c. 1355.)

Háromféle megoldás lehetséges:

a) a püspök a plébánosoknak és templomigazgatóknak — az exempt templomoknak is — megparancsolhatja, hogy meghatározott időben a szeminárium, illetve papnevelés javára templomi gyűjtést tartsanak.

b) ezenkívül a püspök a szeminárium fenntartására egyházi adót — seminaristicum — is vethet ki.

---

a) Budapesten a Hittudományi Kar, illetve a Hittudományi Akadémia mellett működő, 1805-ben létesített *Központi Szeminárium.*

b) Bécsben, a Pázmány Péter bíboros által 1623. aug. 23-án alapított egyházmegyei szeminárium *Pazmaneum,* amelyet VIII. Orbán pápa megdicsért: „Vallásos bőkezűséged követendő példát mutat egész Németországnak arra, hogy miképpen kell az Egyház kincseit felhasználni. A bécsi intézet erős torony és az Úr szőllőjének védőbástyája lesz, egyúttal maradandó emléke a papi bőkezűségnek, amely a császári bőkezüséggel versenyez." (Rimely, 52)

1813. óta, amikor I. Ferenc császár akként intézkedett, hogy az alapítás szerint főleg esztergomi kispapok számára alapított kollégium az *egész ország* számára hozzáférhető legyen, a bécsi Pázmáneumnak is *központi* szemináriumjellege van.

Rimely így ír az intézetről: „Factus est igitur e Collegio Pazmaneo solis Alumnis Archidoecesis fundato *Seminarium Generale* totius Regni Hungariae; proprietas tamen Collegii fundatioque jure proprio penes eandem Archidiocesim remansit, quae etiam Collegium Rectore, Superioribusque providet." (im. 243.)

Rimely,(Historia Collegii Pasmanii. Viennae. 1865. 402. lap. *Fraknói* V., A bécsi Pázmány Péter intézet megalapítása. Bp. 1923. 66. old. — *Gallu F.* A Pazmaneum alapítása és a Szentszék. Vác. 1935.)

c) Rómában a Jézustársaság vezetése alatt álló *Collegium Germanico —Hungaricum* melynek növendékei a pápai Gergely-egyetemen tanultak. (Vö. *Steinhuber,* Geschichte des Kollegium Germanico-Hungaricum in Rom. I—II. Freiburg, i. Br. 1906.)

c) ha még mindez nem elég, akkor egyszerű javadalmakat, amelyek nem járnak helybenlakási kötelezettséggel e célra lefoglalhat. — (c. 1411. n. 3. 1422.; CP. 1919. okt. 19. AAS. LI, 479.) Ehhez azonban szentszéki hozzájárulásra van szükség. Ebben az esetben a javadalommal kapcsolatos kötelmek és terhek — pl. misealapítvány elvégzése — nyilván a szemináriumi terhét képezik.

Úgy is lehet segíteni a szemináriumon, hogy a binált misék stipendiumait, valamint az eltörölt ünnepek alkalmával *pro populo* misék helyett végzett intenciók szintén a szemináriumi javára utaltatnak át.

2. Szemináriumi adó — A szemináriumi adó alapja. (c. 1356.)

A szemináriumi adó bizonyos egyházi intézeteket és testületeket érintő teher, amelyek az egyházmegyéhez tartoznak vagy legalább az egyházmegyében vannak (de dioecesi vel in dioecesi).

Adóköteles:

a) a mensa episcopalis,

b) minden egyházi javadalom, akár szerzetesrendhez tartozik, akár kegyurasághoz, akár plébániáról, akár quasi-plébániáról van szó, még akkor is, ha a hívek adományain kívül más bevétellel nem rendelkezik.

c) egyházhatóságilag létesített domus hospitalis,

d) kánonilag erigált egyesületek (sodalitas),

e) templompénztárak (fabrica ecclesiae) —, ha bevétellel rendelkeznek.

f) minden, még az exempt szerzetesházak is, hacsak nem tisztán alamizsnából élnek, vagy az illető szerzetesház az Egyház közjavát szolgáló tanintézetet tart fenn. (c. 1356. § 1.)

Azok a püspöki menzák, kanonokságok, plébániák, amelyek tisztán *állami* hozzájárulásból élnek, inkább javadalmasoknak tekinthetők, mert az állami támogatás a javadalmi alapot pótolja. (c. 1410.)

Az állami kongruakiegészítés is adóköteles. *Az adóalanyok felosztása kimerítő,* ezek körét a püspök csak pápai engedéllyel tágíthatja. Semmiféle kivételnek nincs helye, minden ellenkező jogszokás vagy privilégium hatályát vesztette.

g) A szeminarisztikum kulcsa.

A szemináriumi adó irányadó, vagyis az egyes adóalanyoktól bizonyos százalék szerint szedik: Az adó nagyságát a szeminárium mindenkori szükséglete szabja meg, de az évi jövedelem 5%-át nem

haladhatja meg. (c. 1356 § 2.) Tiszta jövedelem mindaz, ami a terhek — adók, épületek, teher — és a szükséges kiadások után megmarad. (§ 3.)

Nem számítható bele a kórusosztalék (c. 3949, 395.), vagy ha a kanonoki jövedelem teljesen a kórusosztalékból áll annak egyharmada mentes az adókötelezettségtől. (c. 1410.)

a hívek adományai — pénz és természetbeni — vagy ha a plébánia egész jövedelme a hívek adományából áll, annak egyharmada. (§ 3.)

A jogtalanul kivetett szeminarisztikum ellen bírói vagy közigazgatási úton jogorvoslatnak van helye.

III. A szeminárium igazgatása

(c. 1359, 1360, 1361, 1366.)

1. Előljárók.

a) A szeminárium élén a *rector (regens)* áll. Ő vezeti a szemináriumot befelé, de jogilag a főpásztor képviseli kifelé. A szemináriumban lakók részére a rektor plébánosi joggokkal rendelkezik, (c. 1368.) és mint házfőnök az intézetben a háziúr tisztét látja el.

b) Lelki vezetés. — Spirituális. A papnövendékek lelki irányítását a rektor felügyelete mellett a lelkiigazgató vagy spirituális végzi, akinek munkakörét a püspök vagy az egyházhatóságilag jóváhagyott háziszabály írja elő. Minden szemináriumban a spirituálison kívül *legalább két* rendes (c. 1958) gyóntatónak kell a növendékek rendelkezésére állnia. Ezenkívül olyan rendkívüli gyóntatókat is kell rendelni, akikhez a növendékek adott esetben fordulhatnak. (c. 1361. § 1.) A rendkívüli gyóntatót, ha nem lakik az intézetben, a növendékek kérésére a rektor behívhatja, a kérés oka felől azonban nem tudakozódhatik. A szemináriumban lakó gyóntatókat a házi rend szemmeltartásával a növendékek bármikor felkereshetik. (c. 1361. § 2.)

Amikor a növendékek felvételéről vagy elbocsátásáról van szó, a gyóntatók véleményadásra nem szólíthatók fel. (c. 1361 § 3.+889, 890.) — Ugyanez áll a spirituálisra is a lelkivezetés kapcsán szerzett ismeretközlésre nézve.

Hogy a külső és belső fórum kellően elkülönítve legyen, a rektor rendszeresen nem gyóntathatja a növendékeket. kivéve ha őt erre a növendékek súlyos és sürgős okból felkérik. (c. 891.)

c) Fegyelmi ellenőrzés. A papnövendékek fegyelmi ügyeinek intézését a rektor irányítja, ill. irányítása mellett az ún. tanulmányi felügyelők végzik, akik évenként minden növendék tanulmányi és aszketikus életéről, jó és rossz hajlamáról és egyéb képességéről írás-

beli véleményt, információt készítenek, amelyet a rektor a püspök elé terjeszt. Kívánatos volna, hogy ezeket az információkat a püspökök a klerikusok későbbi elbírálásánál és diszpozícióinál is figyelembe vennék.

d) Szemináriumi gondnok — oeconomus. A szeminárium anyagi ügyeinek intézése — élelmezés, személyzeti ügyek, épületkarbantartás stb. — közvetlenül a gondnok feladata, a rektor felügyelete mellett. Arra kell törekednie, hogy a jó családapa gondosságával kellő anyagi feltételeket (megfelelő élelem, fűtés, stb.) biztosítson az eredményes tudományos és lelki kiképzéshez, ami egyben a nélkülözhetetlen házi fegyelemnek is alapfeltétele.

2. *Tantestület.* — A klerikusok bölcseleti és hittudományi kiképzését az ún. szemináriumi vagy teológiai tanárok végzik (c. 1358.) — A Szentírástudomány tanárának a római Pápai Bibliai Intézetben — Institutum Pontificium Biblicum — járt egyénnek kell lennie. (XI. Pius, Motu proprio 1924. ápr. 27.)

Minden szemináriumi előljáró — tanár — a rektor közvetlen szolgálati felügyelete alatt áll, akinek utasításait követni tartozik. (c. 1360. § 2.)[10]

3. Az elöljárók kinevezése és visszahívása.

A rektor és többi szemináriumi előljáró kinevezésének a joga a püspököket illeti meg. A rektornak, spirituálisnak és a tanároknak olyan papoknak kell lenniök, akik nemcsak tudományban, hanem erényes életben és okosságban is kiválnak, hogy szóval és példával a növendékek javára váljanak. (c. 1360. § 1.) A rektor tiszte összeférhetetlen a gondnok — oeconomus — és természetesen a spirituális tisztével.

A filozófia, teológia és kánonjog tanítására a püspök és a szemináriumi tanács ítélete szerint olyan szakembereket kell kirendelni, akik valamely pápailag engedélyezett illetve erigált egyetemen vagy főiskolán doktori vagy legalább licenciátusi fokozatot szereztek (Const. Deus Scientiarum Dominus, 1931. — c. 1366. § 1.) vagy ha szerzetesről van szó, a szerzeteselőljárótól megfelelő bizonyítványt kaptak.

Arra kell törekedni, hogy legalább a Szentírástudománynak, Dogmatikának, Morálisnak és Egyháztörténelemnek külön-külön tanára legyen. (c. 1366. § 3.)

[10] Magyarországon több egyházmegyében a szeminárium, mint intézmény élén a rektor áll, aki az intézeti előljárók főnöke is. A tanintézet viszont (a Hittudományi Főiskola) és annak tanári kara a püspöktől kinevezett ún. prodirektor vezetése alatt áll. Néha a rektor és a prodirektor személye egybeesik. Mindkettő rendszerint kanonok.

IV. Felügyelet. (c. 1367, 1359.)

1. Személyes püspöki felügyelet.

a) Minthogy a szeminárium rendszerint egyházmegyei intézmény, közvetlenül a helyi püspök — ordinárius — felügyelet alatt áll. — Az ő feladata, hogy a szeminárium helyes irányítása, vezetése, kormányzása és fejlődése tekintetében a szükséges intézkedéseket megtegye és azok hűséges végrehajtásán őrködjék. — Ha a Szentszék egyes esetekben különleges rendelkezéseket bocsátott ki, természetesen ez megelőzi a püspöki rendelkezéseket.

b) *Szemináriumi házi szabály — statutum.* Minden egyházmegyei szeminárium számára a püspöknek háziszabályt kell adnia, amely az elöljárók és a növendékek kötelességeit rögzíti. E szerint történik a szeminárium vezetése, a szemináriumi képzés és nevelés és általában az egész szemináriumi élet. (c. 1307. § 3.)

Az egyházmegyeközi szeminárium szabályzatát a Szentszék bocsátja ki. (c. 1357. § 4.)

c) Látogatás. A püspök gyakran köteles a szemináriumot személyesen meglátogatni, a tudományos kiképzés és lelki nevelés fölött gondosan felügyelni és a növendékek egyénisége, buzgósága és lelki fejlődése tekintetében főleg szentelések előtt pontos információt szerezni. (c. 1357. § 2.)

2. Szemináriumi felügyelő tanács. (c. 1359.)

A püspök köteles két bizottságot, illetve tanácsot kinevezni, amely a szeminárium vezetésében a püspök oldalán tanácsadó szerepet tölt be. Az egyik a szeminárium *fegyelmi*, a másik *anyagi* ügyeinek intézését végzi. Mindkét bizottság a püspök által a káptalan meghallgatása után kinevezett *két* papi személyből áll. Nem lehet a tanács tagja: a püspöki helynök, a szemináriumi rektor és gondnok, és a rendes szemináriumi gyóntatók.

A tagok lehetőleg tekintélyes és pártatlan, azaz tárgyilagos személyek közül kerüljenek ki.[11]

A kinevezés hat évre szól, de ismételten is kinevezhetők. Idő előtti visszahívás csak súlyos ok esetén lehetséges. (c. 1359. § 3.)

A püspök fontosabb ügyekben — (c. 1359. § 4.) pl. tanárok kinevezése, a háziszabály és a tanulmányi rend megállapítása, költségvetés, számadás, építkezés, tatarozás, növendékek elbocsátása stb. — köteles a tanácstagokat meghallgatni.

[11] Rendszerint a káptalan ama tagjai közül kerülnek ki, akik maguk is valamikor teológiai tanárok voltak.

[12] E tanácsok ellenkező gyakorlat alapján Magyarországon sajnos csaknem teljesen jelképesek, minden funkció nélkül.

3. Legfőbb felügyelet.

Minden szeminárium felett a legfőbb felügyeletet az Egyetemek és Szemináriumok Szent Kongregációja végzi, amelynek három évenként minden püspök saját szemináriumának helyzetéről beszámolni tartozik. (Decr. 1924. febr. 2. AAS. 17, 547.)

4. Exemptio. (c. 1368.)

A szeminárium sajátos quasi plébániai közösséget alkot, s így ki van véve a plébániai kötelék alól. — A szemináriumi rektor (vagy megbízottja) gyakorolja a plébános jogait és kötelességeit (c. 462.)

Illetékessége:

a) *személyi síkon* kiterjed a szeminárium összes lakóira — tanárok, növendékek, személyzet — hacsak a Szentszék egyes szemináriumokban másképp nem intézkedett.

b) *helyi* vonatkozásban a szeminárium egész területére: épület, kert stb.

Ő a szemináriumi kápolna igazgatója, akit a temetéseknél különleges jog illeti meg. (c. 1222.)

Rendes gyóntatási joghatóság illeti meg (c. 873. § 1.) de hatalmát rendszerint a szemináriumban lakó növendékeken nem gyakorolja. (c. 891+890 § 2.)

A házasságkötésnél való közreműködés egyenesen ki van véve a rektor hatásköréből. Ezek a rendes helyi plébános illetékessége alá tartoznak, — pl. a szemináriumi alkalmazottak házassága.

A szemináriumi rektornak nincsen applikációs kötelessége: missa pro populo.

V. Szemináriumi nevelés.

(c. 1363—1365., 1367., 1369—1371.)

1. Felvétel (concursus c. 1363).

A szemináriumi felvételt rendszerint a püspök intézi, bár ezzel a szeminárium rektorát is megbízhatja.

a) A pályázóknak rendszerint érettségi bizonyítvánnyal kell rendelkezniök;

b) ezenkívül feltétel a törvényes származás (c. 1116.) az utólagos házassággal való törvényesítés a szemináriumi felvétel tekintetében a törvényessel egy tekintet alá esik. (CP. 1930. júl. 13. AAS. 22, 365.) Ugyanez az eset a pápai keggyel történő törvényesítésnél.

c) csatolni kell a keresztlevelet, a bérmalevelet is a szülők egyházi házasságlevelét.

d) a plébános vagy hittanár erkölcsi ajánló bizonyítványát, hogy méltónak mutatkozik a papságra.

e) olyan legyen, aki reményt nyújt arra, hogy az egyházi pályán eredménnyel szolgálhat.

f) akit valamely szerzetesközösségből elbocsátottak, csak a Szemináriumi Kongregáció hozzájárulásával lehet felvenni a szemináriumba. (1941. júl. 25. AAS. 33, 37.)

g) azt, aki bármely egyházmegyei szemináriumból önként eltávozott, vagy akit az előljárók bármilyen oknál fogva egyszer elbocsátottak, nem vehető fel ismét szemináriumba. Ha azonban az elbocsátás körülményeinek és az illető egyéniségének ismeretében a püspök mégis a felvétel felé hajlik, köteles a Szemináriumok Kongregációjához fordulni. (Szemináriumok Kongregációja. 1957. júl. 12. AAS. 49. 140.)

2. Kiképzés. (c. 1364, 1365, 1366. § 2.)

A kisszeminárium feladata elsősorban a szükséges vallásos és humanista képzés biztosítása, a latin és az anyanyelv komoly megismertetése. Egyébként a növendékeknek azt a képesítést kell nyújtani, amelyet az illetékes országban az általános műveltség és a papság társadalmi helyzete megkíván. Középeurópában általában a humán gimnáziumi érettségivel azonos képesítés az irányadó.[13]

A nagyszemináriumban két évi bölcseleti és négy évi hittudományi kurzus van előírva. A teológiai studiumokhoz tartozik a dogmatika, az erkölcstudomány, szentírástudomány, egyháztörténet, egyházi jog, liturgia, homiletika, egyházi ének, lelkipásztorkodástan praktikus gyakorlattal a hitoktatásban, (Congr. de Sem. 1926. szept. 8. AAS. 18, 453.), gyóntatás, beteglátogatás, haldoklók ellátása. (c. 1365.)

A keleti egyház liturgiája és alkotmánya (XI. Pius, 1928. szept. 8. AAS. 20, 283, és Congr. De Sem. 1929. aug. 28. AAS. 22, 146.) valamint a keresztény társadalomtan (XI. Pius, Quadragesimo anno. 1931. máj. 15. AAs. 23, 177.) szintén tanítási anyag az intézetben.

[13] Bonnban és Münsterben úgy vesznek fel érettségi nélkül hallgatókat, — ti., a teológiai karra, hogy előbb latinból képesítő vizsgát kell tenniök; a negyedik szemesztert pedig csak úgy folytathatják, ha görögből tesznek kiegészítő vizsgát. (1936. dec 24. AKK. 117, 220.)

Budapesten pedig az első két évfolyamon rendszeres latin és görög nyelvű kiképzésben részesülnek az ilyen növendékek.

A filozófia és a teológia előadásánál a tanárok Szent Tamás rendszerét tartsák szem előtt és annak alapelvei, módszere szerint járjanak el. (c. 1366 § 2.)

3. Nevelés. (c. 1367, 1369., 1370.)

a) Lelki nevelés.

A papnevelő intézet előljárói és tanárai tekintsék legszentebb élethivatásuknak, hogy hitből élő, erényekkel, alapos tudással és szónoki képességgel felvértezett, lélekvezetésre is berendezett, önmaguk számára igénytelen, szociális gondolkodású, apostoli lelkületű, mozgékony és önfeláldozó papi nemzedéket neveljenek.

A lelki nevelés biztosítása végett a püspök köteles gondoskodni, hogy a szemináriumban legyen:

1° közös reggeli és esti ima,
2° napi elmélkedés, szentmisén való részvétel,
3° heti gyónás,
4° gyakori — nem napi — szentáldozás,
5° vallásos buzdítás — exhortatio — legalább hetenként egyszer,
6° évenként lelkigyakorlat,

A liturgikus szolgálat elsajátítását célozza a nagymisén és vesperáson való részvétel, vasár- és ünnepnap a székesegyházban végzett funkciókon való megjelenés. (c 1367.)

b) Társadalmi etikett. (c. 1369. § 2.)

Nagy gondot kell arra fordítani, hogy a papnövendékek elsajátítsák a társadalmi érintkezés bevett szabályait. Tekintettel arra, hogy sokan, vagy legtöbben vidékről jönnek a szemináriumba, meg kell őket tanítani a test és a ruházat tisztántartására, — az egészségügyi — hygienia — szabályok ápolására, az udvarias és szerény magaviseletre, amelynek kellő komolysággal és méltósággal kell párosulnia. (c. 1369.)

A szemináriumi rektor és mindazok, akik irányítása mellett a növendékek nevelésével vannak megbízva, gondoskodni tartoznak, hogy a püspök által kiadott rendelkezések és a tanulmányi rend híven megtartassék és az intézetben valóságos egyházi szellem uralkodjék. (c. 1369. § 1.)

Amikor a növendékek szemináriumon kívül tartózkodnak, papi felügyeletre kell bízni őket. (c. 1370+972 § 2.)[14]

[14] Pl. nagyvakációban, a plébánosnál rendszeres időközönként jelentkezzenek.

VI. Elbocsátás. (c. 1371.)

Amint a felvétel (c. 1363), úgy az elbocsátás joga is a püspököt illeti meg, de erre a szemináriumvezetőit is felhatalmazhatja.

— El kell bocsátani a zendülő, javíthatatlan és szembeszegülő jellemű egyéneket, továbbá azokat, akik szokás vagy természetes adottság vagy hajlam (pl. Venus és Bacchus-kultusz) miatt a papi pályára nem alkalmasak, vagypedig olyan gyenge előmenetelt tanusítanak a tudományokban, hogy a szükséges teológiai tudás elsajátítására képtelenek. Azonnal elbocsátandó az olyan, aki a jó erkölcsök ellen vagy a hit ellen vétkezett.

Az elbocsátási végzés ellen a Szemináriumok Szent Kongregációjához felfolyamodásnak van helye.

VII. A szemináriumi oktatás és a rendek felvétele (c. 97. §.)

A tudományos képzettség a rendek felvételének a feltétele. A tonzura felvételéhez a tudományok ill. tanulmányok megkezdése, az alszerpapsághoz a teológiai III. évfolyamának elvégzése a szerpapsághoz a IV. évfolyam megkezdése, a presbiteri rend felvételéhez pedig a IV. évfolyam felének a befejezése szükséges. (c. 976.) A püspöki rend felvételéhez a jog más helyen egyéb feltételeket is szab. (c. 331.)

C) A RENDEK FOKOZATOS FELVÉTELE — INTERSTITIUM

1. Célja:

A rendek megengedett felvételéhez szükséges az egyes rendek között előírt *időközök* betartása. Ennek oka részben a régi állapot emlékezete, amikor az egyes rendek önállóan is működtek, illetve kioszthatók voltak, — részben az a magyarázata, hogy a jog időt kíván adni arra, hogy a jelöltek kellőkép lelkileg is felkészülhessenek és mintegy megérjenek a következő rend méltó felvételére.

2. *Az egyes rendek közötti interstitium.* (c. 978. § 2)

a A tonzura, és egyéb kisebb rendek közötti időköz megállapítása teljesen a püspöktől függ;

b) Az akolithus és az alszerpap rendje között legalább 1 évnek,

c) az alszerpap és a szerpap illetve az áldozópapi rendek között legalább három hónapi időköznek kell eltelnie. A presbiter és püspök-rend között öt év az interstitium.

3. *Felmentés.* (c. 978. § 2.)

Ha a szükség vagy az Egyház érdeke megkívánja, a püspök felmentést adhat, de az alsóbb rendeket az alszerpapsággal egy napon külön szentszéki engedély nélkül nem lehet feladni. (c. 978.)

D) KÁNONI SZENTELÉSI CÍM — TITULUS ORDINATIONIS (c. 979—982.)

1. *Fogalom.*

Az Egyház azt vallja, amit Szent Pál is mond, hogy akik az oltárnál szolgálnak, hivatásuknak megfelelően életlehetőségekkel rendelkezzenek és ne legyenek kénytelenek hivatásukhoz nem illő foglalkozás vagy koldulás által kenyerüket megkeresni. (c. 23. D. 93.) Éppen ezért az Egyház mindig megkövetelte, hogy azok a személyek, akik az egyházi rendet felveszik, kellő eltartási, megélhetési lehetőséggel vagyis *felszentelési címmel* rendelkezzenek.

2. *Mai fegyelem.*

A nagyobb rendek felvételéhez felszentelési címre is szükség van: titulus ordinationis. (c. 974.) E titulus nem más, mint az egyházi személynek állásához méltó eltartására szükséges anyagi forrás.

3. *A szentelési címek felosztása.*

a) Titulus beneficii — javadalmi cím (c. 979. § 1.)

Nem szükséges, hogy a javadalom örökös legyen, elégséges pl. a manuale, capellania, vicaria, stb. De facto az ordinarius kötelezze magát arra, hogy nem mozdítja el, míg igazi javadalmat nem kap az illető személy.

b) Titulus patrimonii — magánvagyon. (c. 979. § 1.)

A magánvagyon címe olyan ténylegesen birtokolt ingatlan vagy biztosított ingó vagyonon alapul, amely a püspök ítélete szerint elégséges az illető eltartására. E vagyon a püspök engedélye nélkül sem meg nem terhelhető, sem el nem adható. De az engedély nem érvényességi kellék. (c. 11, 15.)

c) Titulus pensionis — díjazási cím: (c. 979 § 1.)

ha magánosok vagy (egyházi vagy világi) közösségek kötelezik magukat arra, hogy a felszentelendőt illően eltartják.

[15] *Vinc. Fuchs.* Der Ordinationstitel, Bonn. 1930.

Mindkét eset azonban kivételes cím, s csak akkor alkalmazható, ha elég javadalom nem áll rendelkezésre. E vagyonjogi természetű címeken kívül az alábbiak inkább szolgálati jelleggel bírnak. (c. 981)

d) Titulus servitii dioecesis — egyházmegye szolgálata.

A szentelés az egyházmegye címére történik, amelynek joga van a felszentelt szolgálatára, de viszont kötelessége annak megfelelő alkalmazást és javadalmat nyújtani és szolgálatképtelenség esetén eltartani.

e) Titulus missionis. (c. 981.)

A jelölt kötelezettséget vállal, hogy a missziók szolgálatára szenteli életét, viszont eltartásáról az illető misszió köteles gondoskodni.

Régen általános volt a *relatív ordinatio* vagyis egy meghatározott hivatalra vagy javadalomra való felszentelés. A mai jog szerint csak a püspököket konszekrálják meghatározott egyházmegyei javadalomra.

f) Titulus professionis sollemnis seu paupertatis — fogadalmi vagy szegénységi cím (c. 982. § 1.)

Ez a szerzetesrendek számára áll fenn. Kivételt képeznek a jezsuiták, passzionisták és redemptoristák.

g) Titulus congregationis seu mensae communis. (c. 982. § 2.)

Örökfogadalmas kongregációk részére a kongregáció vagy közös asztal címe biztosít kellő eltartást a jelölt számára.

Egyéb, örökfogadalommal nem rendelkező szerzetesek számára ugyanazok a szentelési címek érvényesek, mint a világi papok számára.

4. A szentelési cím elvesztése. (c. 980.)

Ha valaki felszentelési címét elvesztette, akkor más címről kell gondoskodnia, hacsak a püspök ítélete szerint egyéb módon nincs biztosítva az ellátása. (c. 980. 2299.)

5. Büntető szankciók.

Aki kellő kánoni cím nélkül adja fel a rendeket, mindaddig köteles a felszentelt ellátásáról gondoskodni, amíg az ügy másképpen megoldást nem nyer. (c. 980.) Ez a kötelezettség a püspök utódaira is átszáll.

Olyan megállapodások, amely szerint a jelölt lemond az ellátás kéréséről az ordinárius részéről, jogilag hatálytalan. (c. 980.) Róma adhat felmentést, mégpedig szentelés előtt a Szentségi Kongregáció, utána pedig a Zsinati Kongregáció, szerzeteseknél pedig a Szerzetesek Kongregációja.

101. § Szentelési akadályok

(c. 983—990.)

A) TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

A papság célja Krisztus művének folytatása, azaz az emberek megszentelése. Természetes követelmény már az ősegyházban hogy a papok maguk is — amennyire emberileg lehetséges — olyanok legyenek, mint Krisztus.

A papsághoz szükséges *tulajdonságokat* általánosságban leírja Szent Pál (I. Tim. 3., 1. sqq. Tit. 1,6 sqq), amely tulajdonságok részben pozitívek, részben pedig negatívek, azaz olyanok, amelyek akadályokat képeznek.

A szentelés akadályai három csoportba oszthatók: erkölcsi, testi és társadalmi hiányosságok.

1. *Erkölcsiek:* Az Apostol mondja: Oportet episcopum sine crimine esse. Ugyanez vonatkozik a klerikusokra is. Éppen ezért, aki a keresztség után valamely igen súlyos bűnt követett el, mégha bűnbánatot tartott is, a klerikusi státusba nem nyerhetett felvételt. (Origines, Contra Cels. 3, 51.) Súlyos bűnök alatt itt azok a hitellenes, tisztaság-ellenes vagy a felebarát élete és javai elleni bűnök értendők, amelyekért nyilvános bűnbánatot kellett tartani. I. Ince pápa szavai képezik a regulát: „Ubi paenitentiae remedium necessarium est, illic ordinationis honorem locum habere non posse." (Jaffé, Regesta n. 303.)

a) A *tisztaság* elleni bűnöket már különösen kiemeli a 300-ban tartott Concilium Eliberitanum: „episcopi, presbyteri et diaconi si in ministerio positi deteci fuerunt quod sint moechati, placuit propter scandalum ut propter profanum crimen eos nec in finem communionem accipere debere." (c. 13.)

b) Ugyanez a zsinat intézkedik az *eretnekségbe* esett papokról is, illetve azokról az eretnekekről, akik a klerikusi rendbe kérik felvételüket: „Ex omni haeresi fidelis si venerit, minime est ad clerum promovendus, vel si sunt in praeteritum ordinati, sine dubio deponentur." Ezt a szabályt azokra is vonatkoztatták, akik nem saját hibájukból kerültek az eretnekségbe, hanem pl. eretnek szülőktől származtak. (pl. a karthagói zsinat 256-ban.)

E törvény alól az Egyház a IV. század előtt csak egy esetben tett kivételt, mégpedig a jószándékúan Novatianus eretnekségéhez csatlakozó *Maximus* presbyter esetében. (Cypr. ep. 49.) A 4. század elején a római zsinat 313-ban a donatistáknak, a niceai zsinat pedig Meletius és Samosatai Pál követőinek engedte meg, hogy ha a katolikus Egyházba visszatérnek, saját rendjükben és fokozatukban megmaradhassanak.

Az eretnekekre vonatkozó regula azokra is kiterjed, akik üldözések idején a hittől elpártoltak.

c) Az ordinació *akadály*aként a szentatyák az alábbi bűnöket említik.

blasphemia (Cypr. ep. 67, 6.)

crapula (I. Tim. 3, 3; Tit. I, 7.; Didascal. II, 2, etc.)

[16] *Bonardi,* De ordine sacro. Firenze. 1932. *G. Ellard,* Ordination amiontigs in the Western Church before 1000. Cambridge. 1933. *Kurtscheid,* p. 61—71.; *Hilling,* p. 15—39.; *Ebers,* p. 39. 259, 261, 375.

rapina, furtum, periurium. (Cypr. ep. 50, 52; Can. ap. 26; S. Basilius ad Amphil. c. 3.)

d) Szent Pál az ordinációból kizárja a *neofitákat* is (I. Tim. 3, 6.); ne in superbiam elati in iudicium incidant diaboli. Tertullianus (De praescriptione haer. c. 41) szemére veti az eretnekeknek, hogy neofitákat is szentelni engednek.

E szabály alól az első kivétel Szent *Cyprianus*, aki 246-ban keresztelkedett meg és 248-ban már püspökké szentelték. Ilyen kivételek később gyakrabban megtörténtek, amint a niceai zsinat 2. kánonjából kitűnik.

e) Ugyancsak akadálya a szentelésnek, ha valakit *halálos ágyán* kereszteltek meg: utána nem lehet szentelni. mert a keresztséget esetleg nem szabad akaratából vette fel. E szabály alól is van kivétel, ha ti. a szentelendő jámborságával és igazi keresztény életével bebizonyította alkalmasságát. (Vö. Eusebius Hist. Eccl. 6, 43.; Concil. Neocaes. (314) c. 12.)

f) Az Apostol kívánja, hogy „episcopus sit unius uxoris vir" (I. Tim. 3, 2.; Tit. 1, 6.) azaz csak egyszer házasodhatott; nem vehetik fel tehát az egyházi rendet azok, akik egymás után kétszer kötöttek házasságot. E szabály fennállásáról tanuskodik *Tertullianus* (De monogamia c. 8.) és Origines is. (In Lucam. hom. 17, PG. 13, 1846.) Ennek az előírásnak az a rációja, hogy aki másodszor is megházasodott, nem elég fegyelmezett férfiú. — Ez akadály alól az Egyház sohasem adott felmentést. Hyppolitus ugyan szemére veti Callistus pápának, hogy pápasága alatt *bigámiást* is szenteltettek, de ez érthető a közöttük fennálló ellentétből; lehet, hogy nem is volt igaz. (Vö. Döllinger, Hyppolytus und Kallistus. Regensburg. 1853.)

2. A *testi hibák* mindig akadályt képeztek: elsősorban természetesen azok, amelyek a szent cselekmények végzésében akadályt jelentenek. Pozitív törvények e tekintetben nem léteznek: legalább az I—II. században nem. A valószínűleg a III. századból származó can. 78. Apostolorum viszont már így intézkedik: „Surdus vero, mutus aut caecus ne fiat episcopus, non quod pollutus sit, sed ne impediantur ecclesiastica." (Hefele I. 824.)

Egyéb testi hibák — úgy látszik — az első századokban nem képeztek akadályt. Ennek nyilván az is magyarázata, hogy az üldözések idején a keresztények gyakran testükben megcsonkíttattak, sebeik és egyéb testi hiányosságaik inkább diszükre váltak.

A castratio suiipsius a II. századtól kezdve nem mint testi hiányosság volt a szentelés akadálya, hanem mint súlyos bűn. Ezért történhetett meg, hogy a Jeruzsálemi és a Caesarei püspök Originest pappá szentelhette jóhiszeműleg; ugyanakkor azonban Demetrius alexandriai püspök azt állította, hogy ez a szentelés akadálya. (Eus. HE. 6., 8. skk.) A kérdésben a niceai zsinat döntött, megállapítván, hogy az egészség helyreállítása céljából vagy kényszerből elszenvedett castratio nem zár ki az egyházirend szentségének köréből, de ha valaki önmagát egészségesen kasztrálta, az már akadály. (Can. 1.)

3. Rendszerbe foglalta az egyház az első századokban kialakult egyéb követelményeket is. *Gillmann* kutatásai szerint Magister Rufinus foglalta össze az *irregularitásokat* először Gratianushoz írt kommentárjában: 1157—1159.

A törvénytelen származásúakat még Gratianus sem zárja el az egyházi rend felvételének lehetőségétől, mivel a szentség nem a származást, hanem a személyes tulajdonságokat nézi. A *vérfertőzésből* születetteket Regino Prumiensis kánongyűjteménye zárja ki, a papok gyermekeit pedig

II. Sándor (1601—1073) és I. Orbán pápa tiltja ki a szentelendők köréből. Utóbbi rendelkezésnek több rációja is van: 1. A középkorban a törvénytelen származásúakat megvetették. 2. A tapasztalat arra utalt, hogy a házasságon kívül született gyermekek könnyen követik szüleiket a bűnben; végül 3. fennforgott a veszedelem, hogy a pap-apa gyermekének igyekszik megszerezni javadalmát jogellenesen is.

B) SZENTELÉSI AKADÁLYOK A MAI JOGBAN

I. Fogalom, felosztás

1. Fogalom

A jog bizonyos állandó vagy átmeneti jellegű akadályok hiányát kívánja meg a szentelendők részéről. Ezek két csoportba oszthatók. Az első csoportba tartoznak a minősített akadályok, a szabálytalanságok (irregularitas), a második csoportba pedig az egyszerű akadályok (impedimenta simplicia).

Az irregularitas-ok olyan egyházjogilag felállított, illetve kimerítően felsorolt tartós hiányok vagy vétségek, amelyek a tonzura, illetve a rendek felvételét vagy a már felvett rend gyakorlását tilalmazzák.

Az Egyháznak jogában áll ilyen akadályokat felállítani, mivel az egyházi rend szentségének felvételénél a kellékek megállapítása kizárólag az ő hatáskörébe tartozik.

2. Jogi jelleg

a) Nem büntető törvények ezek, hanem inkább óvatossági rendszabályok, amelyeket az Egyház a jelöltekkel szemben felállít. Éppen ezért a hivatalra vagy joghatóságra nincsen hatályuk, csupán a szentelésre.

b) Jogi szempontból a *lex inhabilitans* kategóriájába tartoznak s ezért az idevágó törvényes előírások nem tudása nem mentesít. (c. 16. § 1. + 988.)

c) Az is közömbös, hogy az érdekelt személy hibájából vagy hibáján kívül keletkeztek-e. (c. 968. § 2.)

3. Sokszorozódás

A szabálytalanság és egyszerű szentelési akadály ugyanazon személynél sokszorozódik, ha több az ok, illetve az irregularitás által okozott tényállás sokszorozódik. Ugyanazon tényálladék ismétlődésével azonban nem sokszorozódik, kivéve a *homicidium voluntarium* esetét, amelynél a tényálás számával az irregularitás száma is emelkedik. (c. 989.)

4. Felosztás

A szabálytalanságok lehetnek:

a) irregularitas ex defectu: vagyis hiány-szabálytalanság, amely az Egyháztól megkívánt objektív kellék hiányából származik, és *irregularitas ex delicto,* vagyis bűnszabálytalanság, amely szubjektíve beszámítható meghatározott bűnök elkövetéséből ered.

b) megelőző (antecedens) és *utólagos (subsequens),* aszerint, hogy megelőzi-e a rend felvételét vagy csak utána keletkezik.

c) teljes (totális) és *részleges* (partialis), aszerint, amint minden rend felvételét és gyakorlását, vagypedig csak némely rend felvételét, illetve gyakorlását tilalmazza.

d) örökös (perpetua) és *ideiglenes* (temporalia), aszerint, hogy sohasem, illetve csak felmentés által szűnik meg vagy pedig idővel a körülmények megváltozásával megszűnik.

7 hiány-szabálytalanság, 7 bűn-szabálytalanság és 7 egyszerű szentelési akadály szerepel a kódexben, mint szentelési gátló körülmény.

II. Irregularitates ex defectu. (c. 984.)

(Fogyatkozásból vagy hiányból eredő szabálytalanságok.)

1. *Törvényes születés hiánya — defectus natalium.* Az ilyen személyek szabálytalanok, hacsak utólagos házasság, (c. 1116.) felmentés, (c. 1051.) vagy pápai rescriptum révén nem nyertek törvényesítést, illetve ünnepélyes fogadalmat nem tettek. Többféle törvénytelenség van: *filius naturalis,* akinek szülei a fogamzás, illetve a születés idején házasságra léphettek volna (c. 1116.): *spurius,* akiknek szülei között bontó házassági akadály forog fenn.

2. *Testi épség hiánya — defectus corporis.* Szabálytalanok azok, akik a felvett rend gyakorlását fogyatékosságuk miatt nehezen gyakorolhatják vagypedig súlyos testi hibájuk miatt botrányt, csodálkozást vagy megütközést keltenek. A kódex kettőt említ:

a) Propter debilitatem secure ministerio fungi. Ide tartoznak azok, akik súlyos betegségben szenvednek, és azok, akik borfogyasztásra teljesen képtelenek.

Ide tartoznak továbbá azok, akiknek valamely szükséges érzékszervük vagy tagjuk hiányzik, így a félkezűek, félkarúak, vagy akiknek hüvelykjük, vagy mutatóujjuk vagy két ujjuk hiányzik, vagy nincs meg az orruk, vagy kezük, karjuk, lábuk annyira béna, hogy a szükséges ténykedésre képtelenek.

Itt említendők a vakok, süketek, némák — ezenkívül a nagyothallók, dadogók, rosszullátók, ha e fogyatkozások komolyabbak. Különösen fontos a balszemnek az épsége: (oculus canonicus).

b) Propter deformitatem. Ebbe a csoportba sorozhatók azok, akik valamely fogyatékosságuk miatt az istentisztelet komoly bemutatására képtelenek. Ide tartoznak a feltűnően hibás testalkatúak, törpék, púposak, vagy akik műláb nélkül nem tudnak járni, sánták és egyebek.

Ebben az esetben figyelembe kell venni azt, hogy a fogyatékosság a rend felvétele előtt vagy után keletkezett. Ha a rend felvétele *után* keletkezett, akkor nem foszt meg a rend gyakorlásától, csak abban az esetben, ha nevezett teljesen képtelenné vált rá.

Hogy konkrét esetben *milyen* testi fogyatékosság szül szabálytalanságot, azt az illetékes főpásztor állapíthatja meg. Kétség esetén felmentést adhat. (c. 15.)

3. A lelki épség hiánya — defectus animi. Ebbe a csoportba tartoznak az epileptikusok, őrültek és ördögtől megszállottak. Mindazok, akik eszük használatától tartósan meg vannak fosztva. Ha a betegség meg is gyógyul, felmentésre van szükség. Ha azonban a betegség a rend felvétele *után* keletkezett, a meggyógyulás után gyakorolható a felvett rend. (n. 3.)

4. Szentség hiánya — defectus sacramenti. Ebből az okból szabálytalanok azok, akik megengedett módon ugyan, egymás után két vagy több házasságot kötöttek (bigamia successiva.). (n. 4.)

5. A jóhírnév hiánya — defectus famae. Ide tartoznak azok, akiket bírói ítélet becstelenné nyilvánított, illetve olyan cselekményeket követtek el, amelyekhez az egyházi törvények becstelenséget (infamia) fűznek. (c. 2293—2294.) (n. 5.)

6. A szelídség hiánya — defectus lenitatis. Ide tartozik a bíró, aki halálos ítéletet hozott (n. 6.) és

7. a hóhérok, ha nem is hajtottak végre ítéletet, és általában mindazok, akik halálos ítélet végrehajtásában közvetlenül vagy önkéntesen segítségükre vannak. (n. 7.)

A régi jogban több hiány-szabálytalanság volt: ilyen a defectus aetatis, defectus fidei, defectus libertatis és a defectus scientiae. Ezek közül némelyik a pozitív körülmények közé sorolódott, mások megszűntek. Így a szabálytalanságok száma csökkent.

III. Irregularitates ex delicto. (c. 985—986.)

(Vétségből származó szabálytalanságok.)

Kezdetben mindazok szabálytalanok voltak, akiknek bűneik miatt nyilvános vezeklést kellett végezniök. Később csak a nyilvános és becstelenséggel járó és a keresztség után elkövetett bűnök következtében keletkeztek szabálytalanságok. A mostani jog a következő 7 szabálytalanságot tartja számon.

1. A hit elleni bűnök miatt — abusus fidei. Ilyenek a hitehagyók — apostatae a fide; eretnekek — haeretici; szakadárok — schismatici (c. 1325.) mégha kiskorúak is.

2. A keresztség elleni bűnök — abusus baptismi.

Ide tartoznak azok, akik végső szükség esetét kivéve — akár nyilvánosan, akár magánúton — nem katolikus személytől veszik fel a keresztséget.

3. Visszaélés a házassággal — abusus matrimonii.

Ide sorolandók azok, akik még ha polgári házasságot is kísérelnek meg feltéve, hogy *a)* egyik vagy mindkettő érvényes házassági kötelékben él; *b)* egyik vagy mindkettő egyházi renddel vagy egyszerű ill. ünnepélyes szerzetesi fogadalommal nőtlenségre van kötelezve; *c)* ugyancsak szabálytalanságba esnek azok, akik a fenti módon, tehát érvényes házasságban élő, vagy papi, illetve szerzetesi kötelékkel lefoglalt személlyel kötnek házasságot.

Az érvényes házassági kötelék ellenére megkísérelt házasság igazi bigámia (bigamia vera).

Az egyházi rend és a szerzetesi fogadalom ellenére kötött házasság pedig: bigámia similitudinaria: utánzott bigámia. Az igazi bigámiában élők infamia juris alapján is szabálytalanok. (c. 2356.)

4. Gyilkosság bűne miatt — abusus vitae humanae.

Ide tartoznak azok, akik *a)* szántszándékkal emberölést hajtottak végre; *b)* szántszándékkal abortust végeztek; *c)* ezenkívül azok is, akik eme bűncselekményeknél közreműködtek.

A szükségszerű gyilkosság nem okoz szabálytalanságot, ha az, igazságtalan támadás elhárítására és saját életének védelmére kellő tekintettel és mérséklettel történt: cum moderamine inculpatae tutelae. (n. 4.)

5. Csonkítás bűne miatt — mutilatio, abusus integritatis.

Szabálytalanok azok, akik magukat vagy másokat megcsonkították. A csonkításnak a test olyan részén kell történnie, amely fontosabb funkciót tölt be. Pl. láb, kéz, szem, nyelv stb. Egy új levágása még nem szül szabálytalanságot.

Ugyancsak szabálytalanok azok, akik öngyilkosságot kísérelnek meg. (n. 5.)

6. Az élet ellen elkövetett bűncselekmény — abusus vitae. — Szabálytalanok azok a klerikusok, akik engedély nélkül orvosi és sebészi gyakorlatot folytatnak, ha ebből halál következik be. Ezt úgy is fel lehet fogni, hogy a szelídség hiányából keletkezik. Vannak, akik ezért csak a sebészetet folytató klerikusokra vonatkoztatják. (n. 6.)

7. Az egyházi rend elleni bűnök; abusus ordinis.

Szabálytalanok azok a laikusok vagy klerikusok, akik *a)* a fel nem vett nagyobb egyházi rend ténykedéseit végzik; *b)* és azok, akik

akár gyógyító, akár büntető (megtorló) büntetés ellenére rendi ténykedést fejtenek ki. A joghatósági cselekménynél ezek nem vonnak maguk után szabálytalanságot. (n. 7.)

A most említett bűncselekmények csak abban az esetben okoznak szabálytalanságot, ha valóban súlyos természetűek, vagyis ha a keresztség után elkövetett beszámítható bűncselekményekről van szó. (c. 980.)

IV. Egyszerű szentelési akadályok. (c. 987.)

(Impedimenta simplicia)

Olyan körülmények ezek, amelyek a rend felvételét csak bizonyos ideig gátolják, és kellő idő elteltével, bizonyos körülmények bekövetkeztével maguktól is megszűnnek.

Ezen az alapon akadályozottak:

1. *a nemkatolikusok gyermekei* addig, amíg szüleik meg nem térnek. Fennáll az akadály akkor is, hacsak az *egyik* szülő nemkatolikus és a házasság egyházi felmentéssel jött létre. A szülő halálával azonban az általános nézet szerint ez az akadály megszűnik. (n. 1.)

2. *Nős férfiak házasságuk tartama alatt.* (c. 987. § 2.) Ha azonban a házasság megszűnik akár dispenzáció, akár semmisségi per, vagy a feleség halála által, akkor a férj akadályozottsága is megszűnik. Ugyanezt lehet mondani akkor is, ha a házasfelek egyházi bírósági ítélettel ágytól és asztaltól örökösen el vannak választva. (n. 1.)

A régi jog szerint a nős férfiak is felszentelhetők voltak, ha feleségük ehhez hozzájárult vagy ő is valamely szerzetben ünnepélyes vagy egyszerű tisztasági fogadalmat tett.

3. Azok a klerikusok, akik tiltott hivatalt vagy számadási kötelezettséggel járó munkakört látnak el mindaddig amíg hivataluktól meg nem válnak, illetve számadási kötelezettségüktől felmentést nem nyernek. (c. 987. n. 3.)

4. A valóságos *rabszolgák* mindaddig, amíg szabadságukat vissza nem kapták. (n. 4.)

5. A polgári törvénnyel *katonai szolgálatra kötelezettek* mindaddig, amíg eme kötelezettségüknek eleget nem tettek. (n. 5.)

6. *A neofiták,* vagyis akik a keresztséget nem régen vették fel, mindaddig, amíg a főpásztor ítélete szerint meg nem erősödtek a hitben. (n. 6.)

7. Mindazok, akik *tény-becstelenségben* szenvednek (infamia facti c. 987.) mindaddig, amíg ez a körülmény az ordinárius ítélete szerint fennáll. Ilyen infámia keletkezik akkor, ha valaki bűncselekménye vagy erkölcstelen életmódja miatt a komoly és becsületes emberek előtt becsületét és jóhírnevét elvesztette. (n. 7.)

V. A szentelési szabálytalanságok és akadályok megszüntetése.
(c. 991.)

A szabálytalanságok és szentelési akadályok rendszerint kétféle módon szűnnek meg: vagy automatikusan, vagy az illetékes hatóság közbejöttével.

1. Automatikusan

Ha a tényállás vagy jogalap, amelyre a szabálytalanság támaszkodott vagy a szentelési akadály épült, megszűnik, akkor maga a gátló hatás is automatikusan elenyészik. Pl. a születés törvénytelenségéből és a testi hibából eredő akadályok a törvényesség megszerzésével, illetve az egészség visszanyerésével automatikusan megszűnnek.

2. Felmentés

a) Az irreguralitas jogi következményeinek elhárítására rendszerint jogi dispenzációra van szükség. A *megelőző* szabálytalanság mellett felvett rend érvényes lenne ugyan, de gyakorlatilag tilos és az így szentelt egyén magasabb rendekbe nem léphet.

Az *utólagos* szabálytalanság esetében — végszükséget kivéve — a rend gyakorlata szintén tilos, s ugyancsak tilos a további rendek felvétele.

b) Felmentést adhat:

1 *Pápa.* Mivel a szabálytalanságok általános törvényeken alapulnak, azért a felmentést a legfőbb egyházi hatóság vagyis a pápa adhatja meg. Hiány-szabálytalanságok esetén a *Szentségek* Kongregációja, bűn-szabálytalanságok esetén pedig a *Zsinati* Kongregáció útján szokta a felmentést megadni.

A Sacra *Poenitentiaria* csak lelkiismereti fórumon és titkos akadályok alól adhat felmentést. A *Szerzetesek* Kongregációja a szerzetesek ügyeiben, a *Keleti* Kongregáció pedig a keleti szertartású hívek ügyeiben adhat felmentést.

2 *Ordinárius.* (c. 990. § 10.) A püspök illetve ordinarius loci et personalis személyesen vagy meghatalmazottja útján felmentést adhat:

aa) az összes titkos bűncselekményekből származó szabálytalanságok alól mindkét fórum számára, kivéve két esetet:

az egyik a szándékos gyilkosság és abortus, valamint az ezeknél való közreműködés (c. 985. n. 4.), a másik olyan ügy, amely már bírósági útra került és így nyilvánossá vált.

bb) az ordinárius felmentést adhat az összes szentelési akadályok

és szabálytalanságok alól, ha nem lehet a Szentszékhez fordulni. (c. 81.)

cc) ugyanezzel a felmentési hatalommal rendelkezik az ordinárius ténykétség esetén is — dubium facti. (c. 15.)

Minden esetben azonban csak olyan szabálytalanságok, illetve szentelési akadályok alól adható felmentés ilyen esetben is, amelyek alól a Szentszék felmentést szokott adni.

3° *Gyóntató.* (c. 990. § 2.) Sürgősség esetén, amikor ugyanis nem lehet az ordináriushoz fordulni és súlyos kár vagy infámia veszélye forog fenn, minden gyóntató felmentést adhat a titkos bűncselekményekből származó szabálytalanság alól, de csak a *már* felvett rendek gyakorlására kiterjedő hatállyal. (c. 990. § 2.)

3. A felmentés kérése és hatálya. (c. 991.)

a) Kérése. A felmentési kérvényben az összes szabálytalanságokat és akadályokat fel kell sorolni külön-külön, mert különben az általánosságban megadott dispenzáció csak a jóhiszeműleg elhallgatott szabálytalanságokra és akadályokra lenne érvényes. — a szándékos gyilkosságot és az abortust kivéve. (c. 991. § 1.)

Minthogy az irregularitas és az akadály is sokszorozódhatik, (c. 989.), azért a különböző tényállást mind fel kell sorolni, mert különben a dispenzáció nem lenne érvényes. A szándékos gyilkosságnál az azonos esetek számát is fel kell sorolni. (c. 991. § 2.)

b) Kánoni ok. A felmentés érvényességéhez, illetve megengedettségéhez mindig megfelelő okot kell felhozni. (c. 84. § 1.) Ilyenek a paphiány vagy a testi hibák esetén a kimagasló erkölcsi tulajdonságok stb.

c) A belső, nem-szentségi fórum számára adott dispenzációt írásba kell foglalni, amelyről a titkos levéltárban aktát kell készíteni. (c. 991. § 4.)

d) Általában a rendek felvételére adott generális felmentés a nagyobb rendek felvételére is szól. Az így felvett személy konzisztoriális javadalmat nyerhet, de nem lehet kardinális, püspök, nullius apát és prelátus és kivett klerikális szerzet főelöljárója. (c. 991. § 3.)

IMPEDIMENTA ORDINATIONIS SACRAE

IRREGULARITATES

Ex defectu (c. 984.)	*Ex delicto* (c. 985.)	*Impedimenta simplicia* (c. 987.)
1. def. *natalium* (illegitimi, exceptis legitimatis et vota sollemnia professis)	1. abusus *fidei* (apostatae, haeretici, schismatici)	1. filii acatholicorum
2. def. *corporis* (debilitas et deformitas corporis)	2. abusus *baptismi* (ab acath. collatio)	2. viri uxorem habentes
3. def. *mentis* (epileptici, amentes)	3. abusus *matrimonii* *a)* attentatio matr. civilis *b)* celebratio cum impedimento ligaminis *c)* celebratio cum impedimento ordinis *d)* cum impedimento professionis rel.	3. officium clericis vetitum habentes.
4. def. *sacramenti* (bigamia successiva)	4. abusus *vitae humanae* (homicidium voluntarium, abortus.)	4. servi proprii
5. def. *lenitatis* (iudex, mortis sententia)	5. abusus *integritatis* (mutilatio et suicidium attentatum)	5. ad servitium militare obligati
6. def. *famae* (infamia juris)	6. abusus *artis medicae* (si mors sequatur)	6. neophiti
7. def. *animi mitis* (carnifices)	7. abusus *ordinis* (carentes tali ordine)	7. infames infamia facti

II. fejezet

A FELSZENTELÉS KÖRÜLMÉNYEI

Alábbiakban szólnunk kell azokról az intézkedésekről, amelyeket a szentelés *előtt*, a szentelés *alatt* és a szentelés *után* kell foganatosítani.

102. § A szentelés előtti tennivalók

I. HELYES SZÁNDÉK

A szentelés előtt a főpásztornak meg kell győződnie arról, hogy a jelöltet komoly szándék vezérli és megvan a remény arra, hogy az egyházi pályán sikeresen fog működni. (c. 973.) A jelöltek szándékukat akár világiak, akár szerzetesek, személyesen vagy megbízottjuk útján a püspöknek vagy helyettesének kinyilvánítani tartoznak. (c. 992.)

A gyakorlatban ez úgy tötrénik, hogy a szentelendő maga kéri a felettes hatóságtól rendesen írásban az egyházi rend szentségének a kiszolgáltatását. Ezzel egyúttal a rend önkéntes felvételéről is tanúságot tesz.

II. SZENTELÉSI VIZSGÁLAT — SCRUTINIUM[17]

A szükséges tulajdonságok és az önkéntesség igazolására különböző okmányok beszerzésére, szentelési vizsgára és a szentelés templomi kihirdetésére is szükség van.

1. Okmányok. (c. 996.)

Benyújtandó okmányok:

a) az utolsó szentelésről, ha pedig a prima tonsura feladásáról van szó, a keresztelésről és a bérmálásról szóló bizonyítvány,

b) az egyes rendekhez megkívánt tanulmányokat igazoló bizonyítvány, (c. 938.)

[17] *Cyprianus* írja elő: „In ordinandis clericis, fratres carissimi, solemus vos ante consulere et mores ac merita singulorum communi consilio ponderare" (Epist. 38). Ugyancsak a szentelés előtti alapos vizsgálatra hívja fel a figyelmet a niceai zsinat (c. 9.) mondván): „Qui sine examine ordinati sunt presbyteri, in clero non permaneant."

c) a szeminárium rektora által kiállított erkölcsi bizonyítvány,

d) Litterae testimoniales. (c. 994.) Az ordinárius tanúsító nyilatkozata arról, hogy az egyházmegyében a jelölt akadályt vagy szabálytalanságot nem vont magára. Az az időhöz, amely alatt akadály beállása vélelmezhető, katonáknál *három* hónap, másoknál *félév* a serdülés beállta után, de ha a szentelő püspök szükségesnek látja, a serdültség előtti korból is kérhet ilyen tanúsítványt, vagy rövidebb időközről is. Ha az ordinárius nem ismeri annyira a jelöltet, hogy róla tanúsítványt adjon ki, vagy pedig annyi egyházmegye területén tartózkodott, hogy felette körülményes lenne a litterae testimoniales beszerzése, akkor az ordinárius a jelölttől *esküt* vehet ki — iuramentum suppletorium — arra vonatkozólag, hogy semmiféle szabálytalansági akadály nem gátolja a szentelést. (c. 994. § 2.) Ha a tanúsító iratok beszerzése után, de a rendek felvétele előtt a jelölt ismételten tartózkodott ugyanazon a helyen, újra litterae testimonialest kell beszerezni.

e) A szerzeteselöljáró elbocsátó irata nemcsak azt tartozik igazolni, hogy a jelölt a fogadalmat letette, hanem az *elvégzett* tanulmányokról és egyéb jogi követelményekről is tanúskodni tartozik. A püspöknek eme elbocsátó iraton kívül — litterae dimissoriales — más bizonyítványra nincsen szüksége. (c. 995.)

2. Szentelési vizsga. (c. 996. 997.)

A tonzurától kezdve az áldozópapi rendig a szentelés előtt minden jelölt vizsgát tenni köteles. A nagyobb rendek felvétele előtt a szentelendők a teológia egy-egy fejezetéből kötelesek vizsgázni. (c. 996.) A vizsgálat módszerét, tárgyát, a vizsgáztatók személyét a püspök határozza meg. A vizsgálat megejtése annak az ordináriusnak a feladata, aki saját jogán ordinál, illetve elbocsátó levelet ad ki. Jogos ok esetén azonban ezt átengedheti a szentelő püspöknek, ha az hajlandó azt elvállalni.

Az a püspök, aki elbocsátólevél alapján szentel, megelégedhetik az elbocsátó főpásztor információjával, ha azonban lelkiismeretében aggályai vannak és a jelöltet nem tartja méltónak, megtagadhatja tőle a felszentelést. (c. 997.)

3. Kihirdetés. (c. 998—1000.)

Azoknak a neveit, akik nagyobb rendet vesznek fel — az örökfogadalmat tett szerzetesek kivételével — a szentelendő lakóhelye szerint illetékes plébániatemplomban a szentelés előtt nyilvánosan ki kell hirdetni.

Jogos okból az ordinárus felmentést adhat a kihirdetés alól vagypedig az élőszóbeli kihirdetés helyett megelégedhetik a templom ajtaján kifüggesztett írásbeli hirdetménnyel. (c. 998.) Ebben az esetben azonban legalább egy parancsolt ünnepnek kell esnie a kifüggesztés idejére.

Egyébként a kihirdetésnek parancsolt ünnepen az ünnepélyes mise vagy más látogatott istentisztelet alkalmából kell történnie.

Ha a kihirdetés után hat hónapon belül a jelölt nem vette fel a rendeket, meg kell ismételni a hirdetést, hacsak az ordinárius másképp nem intézkedik. (c. 998.)

a) A püspökszentelés apostolok ünnepén vagy vasárnap történik ünnepélyes mise keretében. (c. 1006.)

Mindazok, akiknek valamely akadályról tudomásuk van, kötelesek az ordináriusnak vagy a plébánosnak a szentelés előtt jelenteni. (c. 999.)

A kihirdetéssel kapcsolatosan az ordinárius a plébánost vagy ha jónak látja más személyt is megbíz azzal, hogy a jelölt előéletéről, erkölcseiről szavahihető tanúk meghallgatásával információt szerezzen.

III. LELKIGYAKORLAT (c. 1001.)

Az egyházirend méltó felvételére lelkileg is kellőképpen fel kell készülni. Ezért a jog az egyes rendek felvétele előtt külön lelkigyakorlatot ír elő.

1. Tartama. (c. 1001. § 1—2.)

a) Azok a jelöltek, akik a tonzurát és az alsóbb rendeket veszik fel, legalább három napon át, azok pedig, akik a nagyobb rendeket kívánják felvenni, 6 napon át lelkigyakorlatot kötelesek végezni.

b) Ha azonban fél éven belül több nagyobb rendet vesznek fel, akkor a szerpapság előtti lelkigyakorlat idejét legfeljebb három napra szállíthatja le az ordinárius. (c. 1001.)

c) Ha a lelkigyakorlat elvégzése után az ordináció féléven túl elhúzódik, a lelkigyakorlatot meg kell ismételni. Rövidebb idő elmúlása esetén a püspök döntése az irányadó.

2. Helye. (c. 1001. § 3.)

A lelkigyakorlatok helye a világi papok számára a szeminárium, vagy a püspök által kijelölt megfelelő hely, a szerzetesek számára pedig a kolostor.

3. Igazolás. (c. 1001. § 4.)

A lelkigyakorlatok elvégzéséről, a szeminárium rektora vagy a szerzetesek nagyobb elöljárója ad ki igazolást.

103. § A szentelés alatti és utáni tennivalók[16]

I. A SZENTELÉS ALATTI TENNIVALÓK

Megállapítandó, hogy mikor, hol és hogyan történik a szentelés.

1. A szentelés ideje. (c. 1006.)

b) A többi nagyobb rendek a négy kántorböjt szombatján, feketevasárnap előtti szombaton és nagyszombaton végezhető mise közben. Súlyos ok esetén azonban a püspök bármely vasárnapra vagy parancsolt ünnepre is átteheti a szentelést. (c. 1006.)

c) A kisebb rendeket minden vasárnap és duplex ünnepnapon fel lehet adni délelőtt és misén kívül is. A tonzurát bármely napon és a napnak bármely órájában fel lehet adni. Az idő meghatározásához tartozik még az a körülmény is, hogy az egyes rendeket a püspök meghatározott időhöz — interstitium — elteltével adhatja csak fel. Ezekről már fentebb részletesen szóltunk.

Ha az ordinációt meg kell *ismételni* vagy valamely ritust pótolni kell, akár abszolute, akár feltételesen, ezt bármely időben és titokban is lehet végezni.

2. A szentelés helye. (c. 1009.)

a) A püspök csak *saját* egyházmegyéjében végezheti a szentelést.

b) Idegen területen a püspök nem szentelhet a helyi ordinárius engedélye nélkül, ha pontifikális jelvények használatára van szükség, kivéve a bíborosokat.

c) Az évente szokásos általános felszentelést a székesegyházban a kanonokok jelenlétében kell végezni, nyilvános ünnepélyességgel. Ha azonban az egyházmegye más területén történik, akkor is — amennyire lehetséges — a jelesebb templomokban kell végbemennie a helyi klérus jelenlétében. (c. 1009.) Jogos okból azonban a püspök az egyes rendeket más templomban, sőt saját házikápolnájában is feladhatja, vagy a szeminárium, kolostor kápolnáját használhatja fel

[16] *Coronata*, II. 244—315. — *Ebers*, 265.

erre a célra. A tonzurát és a kisebb rendeket magánkápolnában is feladhatja. (c. 1009.)

3. A szentelés módja. (c. 1002—1005.)

a) Tilos az ugrásszerű szentelés — per saltum. Felszentelésnek fokozatosan — gradatim — kell történnie, azaz nem szabad egyes rendeket valamely alsóbb rend elhagyásával — per saltum — felvenni. Ellenkező esetben érvényes lenne ugyan a szentelés, de törvénytelen. (c. 997.)

Aki szándékosan valamely rendet így venne fel, az a felvett rend gyakorlásától ipso facto el van tiltva.

b) Szertartás.

1° A rendeket a püspök a *Pontificale Romanum* vagy egyéb, az Egyház által jóváhagyott liturgikus könyv előírásainak lelkiismeretes figyelembevételével tartozik feladni.

A Szentszék új rendelkezése szerint (Const. Ap. Sacramentum Ordinis. 1947. nov. 30.) az egyházi rend szentségének érvényes anyaga — materia — a püspök kézfeltétele — impositio manus — alakja — forma — pedig a szentelési praefatio meghatározott szavai — verba determinantia. Jóllehet a materia és forma fizikailag nincs együtt, de mivel az egész szertartás morális egységet alkot, moraliter együttlévőnek tekinthető. A szerek — kehely stb. — átadása nem érvényességi kellék. E rendelkezés az alszerpapi rendet és a kisebb rendeket nem érinti.

A lényeges hiány ezen a téren a szentelést érvénytelenné teszi. (c. 1002. 1993.) Ilyen esetben a szentelést meg kell ismételni.

2° Az ordinációs és konszekrációs misét annak kell végeznie, aki a pap- illetve a püspökszentelést végzi. (c. 1003.)

3° Akik a nagyobb rendeket felveszik, a szentelési mise alatt szentáldozáshoz járulnak. (c. 1005.)

4° Ha valaki a keleti ritus szerint felvett bizonyos rendet, és szentszéki engedély alapján a nagyobb rendeket a latin ritus szerint kívánja felvenni, ez előtt a már felvett rendeket is fel kell vennie a latin ritus szerint.

II. A SZENTELÉS UTÁNI TENNIVALÓK (c. 1010, 1011.)

1. Minden egyházi rend felvétele után a püspöki kúriában őrzött ún. felszentelési anyakönyvbe be kell vezetni a szentelő püspöknek, a felszenteltnek a nevét, a felvett rendet, a felvétel helyét és idejét. (c. 1010. § 1.)

2. A szentelésről minden felszentelt egyénnek hivatalos bizonyítványt kell kiadni. (c. 1010. § 2.) Ha elbocsátólevél útján történt a szentelés, akkor a bizonyítványt a saját püspöknek kell bemutatni anyakönyvi bejegyzés végett.

3. Az alszerpapi rendek feladásáról az illető személy keresztelési anyakönyvébe a rend felvételét is be kell jegyezni. Ezt a bejegyzést az illetékes ordinárius rendeli el és a plébános foganatosítja. (c. 1011. + 470. § 2.)

3. A szentelés hatása

A felszentelés révén a klerikus eltörölhetetlen szentségi jelleg révén (character indelebilis) egyszersmindenkorra elkülönül a világiaktól. Ez a jelleg többé el nem veszthető sem kiközösítés, sem lemondás, sem pedig megfosztás útján.

Ennek a papi jellegnek eredményei azok a különféle jogok és kötelességek, amelyek részint isteni, részint emberi — mégpedig egyházi vagy világi — törvények intézkedései által megilletik az egyházi rendhez tartozókat.

104. § Az egyházi személyek különleges jogai[19]

(c. 118—123.)

A klerikusok vezetőszerepe. Az Egyház hierarchikusan szervezett közösség, amelyben a vezetés a hierarchia kezében van. A rendi és kormányzói hatalom egyedüli birtokosa ezért a klérus. Hivatalt és javadalmat szintén csak klerikus tölthet be. Eme jogi helyzetből kifolyólag az Egyházban a hívek a papokat eme különleges tisztségnél fogva megkülönböztetett tisztelettel övezik, amely a megszólításban és magatartásban is megnyilvánul. Kezdetben ez természetszerűleg volt így, később szükséghelyzet kapcsán jogi jelleget öltött magára, s így fejlődtek ki a papi rend állapotbeli jogai: a tiszteleti és sajátos klerikusi jogok.

I. TISZTELETI JOGOK (c. 119.)

A klerikusokat a laikusok részéről bizonyos tisztelet (reverentia) illeti meg rendi és joghatósági hatalmuknál fogva. Éppen ezért

[19] *H. A. Ziegelhöfer,* Die Kleriker nach den allgemeinen Bestimmungen der ZJC. (dissz.) Würzburg. 1930. *H. Lencz,* Die katholische Geistliche im weltlichen Recht. Trier. 1932.

1. a laikusok előtt elsőbbség illeti meg a klerikusokat (ecclesia praecedit. c. 491. § 2.) (Congr. Conc. 1919. máj. 17. 1923. febr. 9.; C. Prop. 1924. jan. 16.; CP. 1925. nov. 10.),

2. ennek következtében megtisztelő megszólítás és cím illeti meg őket. A kisebb rendekben levőket *Tisztelendő* (reverendus), a nagyobb rendeket bírókat pedig *Nagyontisztelendő* (Admodum Reverendus Dominus), vagy pedig *Főtisztelendő* (Reverendissimus) elnevezés illeti meg.

3. A templomban külön hely illeti meg őket a szentélyben, (presbyterium, c. 1209, 1233, 1455.)

4. A gyűrűviselés (annulus) csak akkor megengedett, ha azt a jog vagy pedig apostoli kiváltság külön engedélyezi.

A jog előírása alapján gyűrűt viselhetnek:

a) a bíborosok, püspökök, nullius apátok, és prelátusok és benedikált apátok. (c. 811.)

Külön indultum alapján *gyűrűt* hordhatnak csak liturgikus funkciók alkalmával:

b) az apostoli protonotáriusok[20]

[20] *Az apostoli protonotariusok vagy apostoli főjegyzők.* X. Pius pápa 1905. febr. 21-én kiadott „*Inter multiplice*" (Fontes, III. nr. 665.) kezdetű rendletével a protonotáriusok négy osztályát különbözteti meg:

1. *Protonotarii Apostolici de numero Participantium* (nr. 2—12). Főbb kiváltságaik: *a) mitra* (süveg), arany szövetből: ex tela aurea (nunquam tamen pretiosa); ünnepélyes gyászszertartásokon: *mitra simplex;* (nr. 9). — *b)* mellkereszt (crux pectoralis) egy drágakővel, mely arannyal átszőtt vörös (rubini coloris) selyem zsinóron függ (nr 8.). Használható funkciók alkalmával, illetve a funkciók végzéséhez való bevonulás, illetve funkciók utáni kivonulás alkalmával (nr. 26). — *c) gyűrű* (annulus gemmatus) melyet mindig, tehát magánmisében is használhatnak. (nr. 4). — *d) öltözet:* funkciók alkalmával lila prelátusi habitus (lila reverenda, — Palliolum seu Mantelettum supra Rochettum), — vörös bóbitás *fekete* birétum (biretum nigrum flocculo ornatum rubini coloris) (nr. 16); a magán életben (ünnepélyesebb alkalmakkor) pedig: habitus *pianus* (vörös szegéllyel és gombbal [rubini coloris] ellátott fekete reverenda, lila öv és lila pallium).

A római prelátusok között előkelő helyet foglalnak el a protonotariusok *de numero participantium.* A dékán elnöklete mellett külön kollégiumot alkotnak. A bullák kiállításánál segédkeznek.

Külön kiváltságuk, hogy a helyi ordinárius joghatósága alól ki vannak véve és magánkápolnájukban végzett szentmiséjükön a misehallgatás kötelezettségének eleget lehet tenni.

E protonotariusok kiváltságait élvezik (durante munere) az apostoli prefektusok és vikáriusok (c. 308), illetve az apostoli adnimisztrátorok (c. 315. § 2, n. 2).

2. *Protonotarii Apostolici Supranumerarii* (nr. 13—41). Főbb kiváltságaik: *a) mitra* (süveg): fehér selyemből (ex serico albo), arany szegéllyel és dependenciával, gyászszertartásokon ellenben: fehér vászonból (ex lino) (nr 27) — *b) mellkereszt* drágakő nélkül, mely tiszta vörös (aranyszál-

c) a számfeletti és — ad instar — protonotariusok csak ünnepélyes funkciók alkalmával.

d) liturgikus funkciókon kívül mindazok, akik szabályszerű doktori fokozatot nyertek (c. 1378). Nemcsak teológiai és kánonjogi doktorok, hanem filozófiai, biblikus és egyéb doktorok is. A doktorokat azonkívül az ún. *biretum doctorale* (négyszarvú) is megilleti. Egyébként az egyetemi gradusok adományozását XI. Pius *Deus scientiarum Dominus* kezdetű constitutioja szabályozza (1931. május 24.) Az újrendszerű *Licentiatus* a joghatályt illetően egyenértékű a régi *doktori* fokozattal. (Szemin. Kong. 1948. május 23. AAS. 40, 260.)

5. a papok tiszteleti jogaihoz tartozik a megkülönböztető öv — cingulus — viselése is. A püspökök, protonotáriusok, pápai prelátusok, kamarások és káplánok lila öv és lila szegélyű, illetve gombokkal ellátott taláris — ún. reverenda — viselésére jogosultak. A szín most már egységesen violaszínű, amint azt a Ceremonialis Kongregáció 1933. jún. 24-én elrendelte. (AAS. 25, 341.)

Egyes ordináriusok lila öv viselésre az espereseknek az érseki és püspöki tanácsosoknak, szentszéki (zsinati) bíráknak és zsinati vizsgálóknak is adnak engedélyt.

---

nélküli) selyem zsinóron függ. (nr 27). — *c) gyűrű* (egyetlen drágakővel) (nr. 27), — *d) öltözet*, teljesen azonos a fentiekkel (1. d.) p.). Ezt a kitüntetést csak a *káptalanok* kaphatják. *Életfogytiglan* megkapják a római három patriarchális bazilika (Szent Péter, Laterán, Mária Maggiore) kanonokjai. Hivatali teendőik tartamára (durante munere) pedig a Concordia, Firenze, Gorizia, Padova, Palermo érseki és Capella Palatina, továbbá Treviso, Udine és Velence kanonokjai.

3. *Protonotarii Apostolici ad instar Participantium* (nr. 42—58). Főbb kiváltságaik *a) mitra* damaszt selyemből (ex serico damasceno) vörös dependentiával (nr. 47. gyászmisében azonban nem használható.), — *b) mellkereszt:* (crux pectoralis aurea) drágakő nélkül, mely selyem *lila* zsinóron függ (nr. 47). — Használata ugyanúgy történik, mint fent az 1. *b)* pontban le van rögzítve (nr. 26). — *c) gyűrű:* egy drágakővel (nr. 47), — *d) öltözet:* teljesen azonos az I. oszt. porotonotariusokéval (nr. 26 + 1 d p). — Román kívül a pontifikális funkciókhoz a helyi ordinarius engedélye szükséges (nr. 47). — Ötös absolutióban résztvehetnek és székesegyházon kívül *prsebyter assistenst* alkalmazhatnak (nr. 47., 48).

Általában a proton. ad intar kiváltságaival bírnak nálunk a c. apátok és prépostok 1934 óta. (Vö. XI. Pius: *Cum Romanum Pontificem* kezdetű breve 1934. júl. 25. Archiv. Primat. Nr. 2799/1934). Ezt a kitüntetést megkaphatják egyes érdemes papok *ad personam et ad vitam* külön pápai brevevel és így egyben prelátusok is lesznek. *Durante munere,* azaz hivatali idejük alatt ilyen protonotariusok a bolognai, cagliari, maltai és esztergomi káptalan összes valóságos kanonokjai es a székesfehérvári káptalan négy dignitása.

4. *Protonotarii Apostolici honorarii vel titulares.* A címzetes vagy tiszteletbeli apostali protonotariusok Román kívül élnek és nem tartoznak

II. ÁLLAPOTBELI JOGOK — PRIVILEGIA CLERICALIA[21]

A tiszteleti jogokon kívül a klerikusokat bizonyos megkülönböztető jogosítványok védik és óvják a papi állással kevésbé összeegyeztethető befolyásoktól. Ezeket a védő és óvó jellegű jogosítványokat tágabb értelemben papi kiváltságoknak is szokás nevezni, helyesebben azonban állásbeli jogoknak nevezhetnők. Ilyen privilégiumot jelenleg négyet ismerünk.

1. Privilegium canonis. (c. 119)

a) Előzmények

A régi római törvények már sok tekintetben óvóintézkedéseket tartalmaztak a klerikusok számára. Később a barbárok sokszor bántalmazták a klerikusokat és ezért büntetőjogi védelemről kellett az Egyháznak gondoskodnia. A IX. század közepe óta az Egyház a püspökök elleni bántalmazást ipso facto kiközösítéssel sújtotta.

Később egyes zsinatok — így a clermonti (1130.) rheimsi (1131.); és a pisai (1135) — a kisebb klerikusokon és szerzeteseken elkövetett tényleges bántalmazást is kiközösítéssel sújtják. (c. 29. C. 27. q. 4.)

---

a pápa családjába. *Fekete* mantellettát viselhetnek karinggel, vagyis prelátusi öltönyt. Egyedül csak a palmatoria (bugia, gyertya) illeti meg őket. E tisztség, ill. kitüntetés adható kollektive valamely káptalannak, vagy egyes személyeknek is. A püspöki (c. 370) és káptalani helynök (c. 439) hivatali működésének tartama alatt *ipso facto* ilyen protonotarius. Vö. *De Simone.* De functione in Ecclesia Honorariae Praelaturae. Monitor. 1959. 85—91.; 489—501.

Az esztergomi káptalan valóságos és tb. kanonokjai a lila birétum viselésének jogával bírnak, amely egyébként csak magát a püspököt illeti meg. (SRC, N° 78. 1907. Y. Strigonien. Sanctissimus Dominus Noster Pius Papa X. clementer deferens supplicibus votis Emi et Rmi Dmni Cardinalis Claudii Vaszary Archiepiscopi Strigonien., attentis expositis, *usum bireti coloris violacei permisit Dignitatibus et canonicis Emi Capituli Metropolitani Strigoniensis, tanquam specialissiman praerogativam nunquam tamen in exemplum afferendum:* item praepositis maiori et minoribus eiusdem Capituli donec vixerint, benigne permisit usum mitrae pretiosae sive auriphrigiatae ... ipsorum autem successoribus solemnes functiones peragentibus ex gratia tribuit usum mitrae aureae... Die 19 Junii 1907. Card. Cretoni Praef. m. p. Vö. Esztergomi Főkáptalani Levéltár 667/1907 szám, Prímási Ltár 5052/1907. sz.)

[21] *W. Koch,* Die Klerikalen Standesprivilegien nach Kirchen- und Staatsrecht. Freiburg. 1949.

Coronata, I. 208. — *Chelodi—Ciprotti,* 181 — *Eichmann—Mörsdorf.* I. 261.

Bresciai Arnold ismeretes lázadása folytán került sor a fenti óvóintézkedésre a II. lateráni zsinaton. Eszerint a világi vagy szerzetespappal szemben gonosz szándékkal, készakarva — suadente diabolo — elkövetett tettleges testi bántalmazást az Egyház ipso facto kiközösítéssel sújtja, amely alól halálveszedelem esetét kivéve egyedül a pápa adhat felmentést. (c. 29. C. 17. q 4.) A kánoni kiváltság tehát a II. lateráni zsinat (1139.) 15. kánonjából kapta a nevét, amely a klerikusok számára különleges sérthetetlenséget biztosít.

b) A mai jog. (c. 119.)

Lényegileg a lateráni zsinat fenti rendelkezéseit tartalmazza, amely szerint a szentségtörés bűnének tényállását meríti ki az, aki klerikussal szemben tettlegességet (injuria realis) követ el.

1 *Injuria realis.* Magában foglalja a klerikusok szándékos megcsonkítását, megütését, megölését, és egyéb módon történő bántalmazását.

Ha azonban a tényleges bántalmazás nem rossz szándékból történik, akkor az injuria és a kiközösítés sem következik be. Így pl.:

aa) ha valaki jogos önvédelemből bántalmazna klerikust,

bb) vagy ha a klerikust fölöttes elöljárója jogos fenyítésben részesíti,

cc) vagy ha a bántalmazás tréfából,

dd) vagy a klerikusi minőség nemtudásából keletkezik,

ee) vagy ha a bántalmazást serdületlenek követik el.

2. Szóbeli bántalmazás: (injuria verbalis) nem esik a privilegium védelme alá, vagyis nem minősíthető bűncselekménynek ebből a szempontból. Azonban a pápai követek, római kongregációk és főhivatalok magasabb tisztviselői és saját főpásztora ellen elkövetett szóbeli bántalmazásokat a kódex büntetendő cselekménynek tartja (c. 2344), amelyet az illetékes hatóságok cenzura kiszabásával is büntethetnek.

3 Ez a privilégium az *összes* klerikusokat megilleti, akár szerzetesek, akár világiak az első tonzurától kezdve. Ide értendők a női szerzetesek és a noviciusok is. (c. 614.)

4 Az államok általában a klerikusok személyét más állami tisztviselők illetve hivatalnokok személyének védelmével veszik egy tekintetbe. (A magyar BTK. fenyítette a lelkészen vallási funkció teljesítése közben tett bántalmazást. 1878. évi 5. tc. 192. §.)

c) Büntető rendelkezések. (c. 2343.)

1 aki a római pápát tettlegesen bántalmazza, a Szentszéknek legkülönösebben fenntartott kiközösítés alá esik. Ezenkívül ha klerikus, le kell fokozni és ipso jure infámiába esik,

2° aki kardinálist vagy pápai követet bántalmaz tettlegesen, az a Szentszéknek különös módon fenntartott kiközösítésbe esik, ipso iure infámis és javadalmától, méltóságától meg kell fosztani,

3° aki pátriárkát, püspököt, érseket bántalmaz, az a Szentszéknek különösen fenntartott kiközösítésbe esik,

4° aki egyéb klerikust vagy bármely nembeli szerzetest tettleges bántalmazással illet, a saját ordináriusnak fenntartott kiközösítésbe esik, aki a dolog természete szerint különféle büntetéseket is alkalmazhat. (c. 2343.)

2. Privilegium fori: (c. 120.)

annyit jelent, hogy egyházi személyek peres és bűnvádi ügyeikben egyaránt mentesek a világi bírák illetékessége alól és minden ügyükben egyházi bíróságok illetékesek.

a) Előzmények

1. E bírói kiváltság is már megtalálható a római jogban (Nov. 79.

A frank birodalomban a papoknak egymás ellen indított peres ügyeik szintén egyházi törvényszékek elé tartoztak.

Bűnvádi perekben azonban mind a római, mind pedig a frank birodalomban többnyire világi törvényszékek ítélkeztek. Ilyen esetben az egyházi hatóság rendszerint a klerikust előzetesen lefokozta, mielőtt világi bíróság elé állt volna. Pseudo-Izidor gyűjteménye nagyban sürgeti a klerikusi bírói kiváltságot. (c. 1, 3, 9. 10, 37 C. 11. q. 1.). A dekretális jog akceptálja ezt az elvet, amely szerint a klerikusoknak polgári és bűnvádi ügyeiben egyaránt csakis az egyházi bíróságok illetékesek. (c. 4, 8, 17, X. 2. 1. stb.) A középkorban többnyire az államok is elismerték ezt a kiváltságot, az újkorban azonban — főleg a reformáció óta — többhelyütt mellőzésben részesül.

2. Magyarországon Szent István, Szent László és Kálmán törvényei mentesítik az egyháziakat a világi bíróság illetékessége alól.

Az aranybulla pedig mind polgári peres, mind bűnvádi ügyben az alperesi minőségben való megidézést tiltja a klerikusok részéről. (3. k. II., 44. c.) Kivételt képez a felségsértés, hűtlenség, szándékos emberölés és rablás bűntette. 1848. óta nálunk is jogegyenlőség elve uralkodik.

A BTK. 1878. 5. tc. és az 1868. 54. tc. és 1911. 1. tc. nem tesz különbséget a világi és papi személyek között.

Az 1868. aug. 5-én kelt miniszteri rendelet értelmében a papi személyek letartóztatása, ha az szükséges, a papi rend kellő figyelembevételével történjék. Az egyházi hatóságot pedig az eljárás megindításáról értesíteni kell, hogy a helyettesítésről gondoskodás történjék.

b) Mai jog

1° Az Egyház elvileg ma is fenntartja ezt a kiváltságot, mivel azt vallja, hogy mint jogilag tökéletes társaság tagjai felett kizárólagos joggal rendelkezik. Megengedi azonban a 120. kánonban, hogy egyes helyeken különleges jogszabály, konkordátum vagy jogszokás alapján szüneteljen.

2° *Büntető rendelkezések.* (c. 2341.)

a) A Szentszéknek különös módon fenntartott kiközösítés sújtja mindazokat, akik kardinálist, pápai követet, a római kúria nagyobb tisztviselőit, vagy saját főpásztorát világi bíróság előtt perelni merészeli (ausus fuerit).

a) aki pedig más püspököt — mégha címzetes is — vagy nullius apátot, prelátust, vagy pápai jogú szerzetek legfőbb elöljáróját viszi világi bíróság elé, a Szentszéknek egyszerűen fenntartott kiközösítésbe esik.

c) aki végül a helyi főpásztor engedélye nélkül más — a fentiek között nem szereplő — klerikust világi bíróság elé idéz, ha klerikus ipso facto felfüggesztetik hivatalától, amely az ordináriusnak van rezerválva, a világi hívőt pedig a saját főpásztora belátása szerint bünteti. (c. 2341.)

Az Apostoli Szentszék engedélyével perelhetők világi bíróság előtt: a bíborosok, pápai követek, nullius apátok és prelátusok, püspökök, római jogú szerzetek nagyobb elöljárói, a római kúria nagyobb hivatalnokai.

A klerikus ama hely ordináriusának engedélyével perelhető, ahol az ügy tárgyalásra kerül. Az ordinárius az engedélyt igazságos és jogos ok nélkül ne tagadja meg, főleg akkor, ha az előzetes békéltetés, illetve megegyezés nem vezetett eredményre. (c. 120. § 2.)

Ha engedély nélkül idézett valamely klerikust bíróság elé az ellenfele, a megidézett személy szükséghelyzetéből kifolyólag nagyobb baj elkerülése végett megjelenhet a világi bíróság előtt, de erről köteles a felettes hatóságot értesíteni. (c. 120. § 3.)

3. Privilegium immunitatis — személyes mentesség. (c. 121.)

Ez a kiváltság elsősorban a klerikusoknak a katonai szolgálat alól és a papi állással össze nem egyeztethető közhivatalok, közszolgáltatások alóli mentessége.

Az *immunitás personalis,* vagyis a személyi mentesség minden klerikust megillet, amely szerint a katonai szolgálat és ama polgári közhivatalok alóli mentességet tartalmazza, amelyek idegenek a klerikusi állástól.

a) Közhivatalok, officia. Egyházi személyek mentesek olyan állami közhivatalok ellátása alól, amelyek a papi hivatallal összeegyeztethetetlenek. A 139. kánon felsorol néhány ilyen állami hivatalt, amelyet a papok engedély nélkül nem tölthetnek be.

b) Katonai szolgálat. Elsősorban a fegyveres katonai szolgálat jöhet itt számításba. Az egészségügyi és lelkészi szolgálat megengedett.

c) Munera. Ez tulajdonképpen dologi mentesség — *immunitas realis et localis,* — amely szerint az egyháziak a közterhek viselésétől, az egyházi javak, illetve épületek pedig az *adók* alól mentesek voltak,[22] továbbá az egyházi épületekbe menekült személyek — legalábbis halál és súlyosabb büntetések alól — mentességet élveztek (ius asylii). Ezek többnyire megszüntek .

Az egyházi törvénykönyv az egyházi dolgoknak a világi adó[23] és közterhek alóli mentességéről egyáltalán nem tesz említést, mivel az egyháziak más világi személyekkel egy tekintet alá esnek a közteher viselése alapján.

4. Privilegium competentiae. (c. 122.)

a) Ez a mentesség annyit jelent, hogy az egyházi személy jövedelmei végrehajtás során csak annyira foglalhatók le, hogy a tisztességes megélhetéshez — competentia — elég biztosíték maradjon meg. Fennmarad azonban a klerikusnak az a kötelezettsége, hogy hitelezőinek kielégítéséről mielőbb gondoskodik.

Ez az intézkedés egyházjogi eredetű és azt célozza, hogy az egyházi hivatal ellátása a minimális létfenntartási eszközök biztosításával még végrehajtással kapcsolatosan is biztosítva legyen.

b) Hogy konkrét esetben mennyi szükséges a klerikus tisztes megélhetéséhez, azt a bíró bölcs ítélete állapítja meg.

Ezt a kiváltságot többnyire a világi törvények is tekintetbe veszik.[24]

[22] Ma az 1952 : IV. tc. irányadó.

[23] Magyarországon az 1868. évi 22. tc. 2. §-a szerint az istentiszteletre szánt épületek, lelkészi lakások és a kolduló szerzetesek kolostorai a házadó alól mentesek voltak, feltéve, hogy azok nincsenek bérbeadva. Ma a 8790/1946. (VII. 31.) ME. rendelet illetve az ennek végrehajtása tárgyában kiadott rendeletek szerint állandó házadómentességet élveznek a vallásfelekezetek *nyilvános* istentiszteletre szánt épületei, s a vallás gyakorlására szolgáló épületek, az egyes jogszabályokban megállapított hivatali helyiségek stb.

[24] Magyaroszágon az 1908. évi 41. tc. 6—7. § szerint a lelkész rendes fizetésének és egyéb más címen élvezett fizetés természetével járó járan-

III. A PAPI KIVÁLTSÁGOK MEGSZŰNÉSE. (c. 123.)

1. Lemondással

Minthogy a papi renddel járó jogok és kiváltságok nem az egyes személyeket, hanem magát a papi rendet illetik, arról egyeseknek érvényesen lemondani nem lehet.

2. Elvesztéssel

Megszűnik a kiváltság:

a) a világi állapotba való visszahelyezés révén (c. 123.; 2305.) akár önkéntesen, akár pedig ipso iure, akár bírói ítélettel, akár közigazgatási úton történik ez. A világi állapotba való visszahelyezés bekövetkezik akkor, ha:

1° a klerikus önként visszalép a laikus állapotba. (c. 211. § 2.)

2° ha ipso iure kiválik a papi státusból.

Így a kisebbrendű klerikus ha önként házasságot köt (c. 132), vagy önkéntesen — püspöki engedély nélkül — katonai szolgálatba áll, (c. 141.) vagy figyelmeztetés után önkényesen a tonzúra és habitus viselését elmulasztja, — több hónapon keresztül! (c. 136. § 3.), vagypedig ha a rendből elbocsátották. (c. 648.)

3° ha közigazgatási úton a laikus állapotba visszahelyezik. Nagyobb rendeknél a Szentszék, kisebb rendeknél az ordinárius végzésére van szükség. (c. 211. § 1.)

4. ha bírói úton helyezték vissza a laikusi státusba, vagy akinek az ordinációját érvénytelennek nyilvánítják. A nagyobb rendű súlyos kényszer esetén kérheti a laikusi állapotba való visszahelyezését. (c. 1953.)

b) Elveszti a kiváltságokat mindaz, akit örökösen eltiltottak az egyházi ruha viselésétől (c. 2304. § 2.) vagy pedig lefokoztak — degradáltak. (c. 2305.) Tehát maga a letétel — *depositio* — még nem vonja maga után a kiváltságok megszűnését.

Ez utóbbiaknak *büntetés* jellegük van.

---

dóságának legfeljebb egyharmada volt lefoglalható, úgy azonban, hogy évi 2000 korona a foglaláson túl is megmaradjon. A nyug- és kegydíjból ugyancsak egyharmad rész volt lefoglalható, úgy azonban, hogy ezenkívül 1200 korona maradjon az illető tulajdonában évenként.

Ma a végrehajtást az 1955. évi 21. tvr. szabályozza, s az nem tesz különbséget egyházi vagy világi személy között.

III. fejezet:

AZ EGYHÁZI SZEMÉLYEK ÁLTALÁNOS KÖTELESSÉGEI

(c. 124—144.)

A különleges papi állásból folyó kötelességek a papi személyek életkörülményeit hivatottak rendezni. — Három nagy csoportra oszthatók:

1. egyesek a papi lelkiség intenzívebb ápolását szolgálják;
2. mások a tudományos továbbképzést szabályozzák;
3. ismét mások a pap és a külső világ viszonyát, vagyis a papi dekórum biztosítását célozzák.

105. § A papi lelkiség biztosítása[25]

(Pietas)

A) ÁLTALÁNOS NORMÁK

A papnak nemcsak az általános keresztényi kötelességeket kell szigorúan és példásan megtartania, hanem bennsőséges lelki élettel, papi erényeivel, tudományos önképzésével és példaadó külső viselkedésével kell tündökölnie a világi hívek előtt.

A papi erények beható taglalása az erkölcstan és az aszketika körébe tartozik. Az egyházi jog e helyen csupán azokat az előírásokat tárgyalja, amelyek az egyházi személyeknek szociális jellegű, vagyis a társas együttélésben tanusítandó különleges magatartását és sajátos életmódját szabályozzák. Éppen ezért nemcsak a papi hivatással kifejezetten ellenkező cselekedeteket tilalmazza, hanem mindazt, ami az egyházi rend méltóságát lealacsonyítja, a híveket megbotránkoztatja és a papi működés eredményességét gátolja.

Egyes dolgokra vonatkozóan a közfelfogás és társadalmi szokás az egyes korokban változásnak van alávetve. A régi időben tilos és szokatlan dolog később megengedetté sőt szükségessé válhat; (pl. bicikli, autó.)

[25] *Eichmann—Mörsdorf* I. 264. skk.

B) A PAP IMAÉLETE. (c. 124.)

A kódex megkívánja, hogy a pap élete külső megnyilvánulásában is szentebb legyen a világiakénál és erényeivel valamint cselekedeteivel példaképül szolgáljon. Tehát minden pap legelső és legfőbb kötelessége saját lelki életének gondozása. (c.124.)

A belső életszentségre való állandó törekvés — tiszta lelkiismeret, helyes szándék, kegyelmi állapot, erények — a lelkiismeret és az erkölcstan körébe vág.

A jog természeténél fogva a *külső* cselekedeteket tekinti és inkább a külső buzgóságot — honestas exterior — sürgeti.

1. *Imaélet* (Pietas)

E célból az *ordináriusoknak* kötelessége azon lenni, hogy minden pap a bensőséges lelki életnek kipróbált áhítat gyakorlatait nagy buzgósággal végezze. Ezek a következők:

a) gyakori szentgyónás. A szeminaristáknál és szerzeteseknél hetenként esedékes ez a kötelezettség; felszentelt papoknál havonta kétszer vagy legalább egyszer tekinthető kötelezőnek, egyébként ugyanis nem volna gyakorinak nevezhető.

b) napi elmélkedés félórán vagy legalább negyedórán keresztül.

c) a legméltóságosabb Oltáriszentség napi meglátogatása.

d) a szentolvasó elvégzése naponként, vagy legalább öt tized elmondása.

e) naponkénti lelkiismeretvizsgálat.

f) három évenként lelkigyakorlat végzése, — valamely szerzetesházban vagy egyéb megfelelő helyen, pl. szeminárium. Az időt az ordinárius állapítja meg; rendszerint három napig tart.

g) a napi misemondás nincs ugyan kötelezően előírva, de a buzgó pap a napi szentmisét legértékesebb napi munkájának tekinti és komoly ok nélkül azt el nem hagyja. Vasárnap és parancsolt ünnepeken a pap misét mondjon. (c. 805.)

Mindezek olyan kötelességek és gyakorlatok, amelyek a lelkiélet normális menetét és harmóniáját vannak hivatva biztosítani.

Mivel ezek a kötelezettségek a *belső*, lelkiismereti fórumot szorosan érintik, azért a törvényhozás az idevágó parancsot nem közvetlenül a klerikusokhoz intézi, hanem a főpásztorokat hívja fel arra, hogy eme kötelezettségek teljesítéséről gondoskodjanak. Minthogy ez inkább kerettörvény, az egyes egyházmegyei zsinatok és partikuláris rendelkezések határozzák meg a részleteket.

2. *A papi zsolozsma, (Breviárium. (c. 135.)*

A papi imaéletnek szerves része a papi zsolozsma — breviárium — amelyet az egész Egyház nevében végez (onus diei).

a) Történeti előzmények. — A breviárium végzése, illetve imádkozása nagyon régi. Már a régi keresztények a napnak harmadik, hatodik és kilencedik órájában bizonyos imákat végeztek. Ehhez jött később a reggeli — matutinum — és esti ima: vesperae.

Ezután a szerzetesek az éjjeli imádkozást vezették be.

Hozzá jön később a laudes és a prima, majd a vesperástól elkülönül a kompletórium.

Ennek alapján a 118. zsoltár 164. versének megfelelően a papi officium hét részre oszlik, éspedig: matutinum cum laudibus, prima, tertia, sexta, nona, vesperae, completorium.

Az imádkozás zsoltárokból, könyörgésekből és más részekből állott, amelyeket a Psalterium, Lectionarium, Martyrologium és Antifonarium tartalmazott.

E részeket később megrövidítve egy könyvbe foglalták össze; innen a könyv neve: *Breviarium*, azaz rövid imakönyv.

A trienti zsinat a breviárium kiadását a Szentszékre bízta. Az új kiadást V. Pius 1568. júl. 9-én publikálta, s a világi- és szerzetespapságnak kötelezővé tette e Breviárium végzését. Kivételt képeztek azok, akik apostoli kiváltság vagy 200 éves gyakorlat alapján jogosultak saját breviáriumuk végzésére. Tovább javították még a Breviáriumot VIII. Kelemen, VIII. Orbán, XIV. Benedek (Eo quamvis 1574. máj 4.), XIII. Leo és X. Pius. (Const. *„Divino afflatu"* 1911. nov. 1. AAS. 3, 633. XII. Pius *In quotidianis*, 1945. márc. 24.)

b) Mai fegyelem.

1° Aki a nagyobb egyházi rendeket felvette, súlyos bűn terhe mellett köteles mindennap az egyházmegyei direktórium szerint az egész zsolozsmát elmondani (horae canonicae). Ez tehát súlyos lelkiismereti kötelezettség — ex lege et conscientia.

2° Ezenkívül a *javadalmas* pap még az egyházi javadalom címén külön is szoros jogi kötelezettség alapján (ex iustitia) tartozik a Breviáriumot elvégezni. Ha az ilyen pap törvényes mentő ok nélkül elmulasztaná kötelességét, mulasztása arányában (pro rata) elveszti jogát javadalmi jövedelméhez és köteles azt minden hatósági intézkedés nélkül a templompénztárnak vagy az egyházmegyei papnevelőintézet javára adni, vagy a szegények között kiosztani. (c. 1475.)

A moralisták szerint a napi zsolozsma elmulasztása után a napi javadalmi jövedelmi bevétel, Matutinum és Laudes után annak fele, egy-egy hora után pedig hatodrésze fordítandó fenti célokra.

3° *Felmentés.* Annak, aki szembetegsége miatt a Breviáriumot akadálytalanul elvégezni nem tudja, az Ordinárius felterjesztésére a Szentségek Kongregációja a teljes tizenöt tizedes szentolvasó napi elmondását szokta előírni.

(A papi zsolozsma (Breviárium) történeti kialakulását l. *Radó* Enchiridion, I. pag. 413—428.)

C) A PAP ERÉNYEI

A papnak, aki Jézus Krisztusnak, az örök Főpapnak a helyettese és munkájának folytatója a földön, nagyobb külső életszentséggel és erényekkel kell tündökölnie a világi hívők előtt.

A papi erények közül kettőt emel ki a kódex: az egyik az engedelmesség, a másik a tisztaság.

I. *A kánoni engedelmesség.* (c. 127.)[26]

Az Egyház hierarchikusan szervezett, vagyis legszorosabb fölé- és alárendeltségi viszonyon felépülő jogintézeti közület, társaság. Alkotmányjogilag két megváltoztathatatlan fundamentuma van: az egyik a pápai, a másik a püspöki hatalom. A pápa a világegyház összes püspökei, papjai és világi hívei fölött közvetlenül a legfőbb hatalommal rendelkezik. c. 218.) — A püspöki hatalom egy területen pontosan körülhatárolt hívőseregre terjed ki, amelyet egyházmegyének (diocesis) nevezünk. Minden egyházmegye élén tehát rendes körülmények között egy megyéspüspök áll.

A fenti elvekből önként következik, hogy a pápa, mint Krisztus földi helytartója iránt minden püspök, a pap és hívő fiúi hódolattal, engedelmességgel és szeretettel viseltetni tartozik; különösen pedig a papnak a kötelessége, hogy az Egyház tanítása szerint gondolkozzék és az Egyházzal együtt érezzen (sentire cum Ecclesia).

A püspöknek kijáró engedelmességet a tételes jog nevezetesen az egyházi törvénykönyv 127. kánonja külön is sürgeti, amikor hangsúlyozza, hogy *minden* klerikus, különösen pedig a felszentelt pap, püspök-főpásztorával szemben (ordinárius) különös tiszteletet és engedelmességet köteles tanusítani.

[26] *Scheffler János,* A világi papok kánoni engedelmessége. Bp. 1916.
F. Cimetier, Jus. Pontif. 10 (1930) 280.
R. Lonarm, Jus Pontif. 14/181—189.; 15 (1935) 51—55.
PH. Hofmeister, Ostkirchliche Studien. I. (1952) 249—263.
Coronata, I. 223. — *Eichmann—Mörsdorf J.,* I. 272.

1. *A kánoni engedelmeség köre.*[27]

a) Általában.

Az ordináriussal szemben fennálló engedelmességi kötelezettség nem korlátlan, hanem az erkölcsi és tételes egyházi törvények által körülírt ún. *kánoni* engedelmesség. Sohasem parancsolhat tehát az elöljáró püspök olyant, amit a természetjog, az isteni vagy magasabb egyházi törvények tiltanak. De előírhat olyasmit, amiről az egyetemes törvény még nem intézkedett.

Általában az engedelmesség a papi hivatallal és az állapotbeli kötelességekkel közvetlenül vagy közvetve kapcsolatos dolgokra terjed ki.

Ebből kifolyólag jogában áll az elöljárónak a klerikus magánjellegű tevékenységére is kiterjeszkedni, ill. kiterjeszteni a kánoni engedelmességet, ha azt a vallás és erkölcs érdeke vagy a papság tekintélyének védelme, valamint működésének eredményessége indokolttá teszi. Ami e területen kívül esik, ott az engedelmesség már nem jogi kötelezettség folytán, hanem csak *ex virtute* áll fenn a felettes hatósággal szemben.

b) Részleteiben.

A kódex a kánoni engedelmesség tárgyalásánál kifejezetten csak két kérdést tárgyal: a hivatali kényszert és a helybenlakási kötelezettséget.

1° Minden pap köteles azt a munkakört, illetve hivatalt elfogadni, amelyet a főpásztor számára kijelölt. Az elfogadásból származó fizikai, erkölcsi vagy lelki kár mérlegelése az ordináriushoz tartozik.

Azokat a klerikusokat, akik a rájuk bízott hivatalt engedély nélkül elhagyni merészelik, az ordinárius suspenzió-val sújtja. (c. 2399.) Ezenkívül a 2222. kánon alapján más eszköz is áll az ordinárius rendelkezésére.

2° *Helybenlakási kötelezettség.* Az ordinárius megtilthatja, hogy még nem javadalmas pap is huzamosabb időre (per notabile tempus) elhagyja egyházmegyéjét, az ő vélelmezett engedélye nélkül. Az egyházmegyei rezidenciára tehát ilyen szempontból minden klerikus kötelezve van. Ezért az ordinárius jogában áll:

a) valamely idegen egyházmegyében szolgálatot teljesítő papját jogos okból és a kánoni méltányosság szemmeltartásával visszahívni, de tartozik róla megfelelő módon gondoskodni.

[27] Az egyházi diplomata tulajdonságai: „*Engedelmeskedni* tudni, *hallgatni* tudni, ha kell, beszélni, de akkor mértékkel és tisztességgel szólni" (Gasparri) minden papnak díszére válnak.

b) az egyházmegyében tartózkodó idegen klerikustól jogos okból a működési és ott-tartózkodási engedélyt megvonhatja.[28]

Ha azonban az érintett személy már inkardinálva van, akkor előzetesen javadalmától meg kell fosztani.

Az ordinárius engedélye nélkül pap nem léphet szerzetbe. (c. 542 és 981.) Ez azonban a noviciátus érvényességét nem érinti.

A felszentelt pap szorosabban van kötelezve a papszentelés alkalmával nyilvánított ünnepélyes ígéreténél fogva a kánoni engedelmességre.[29] Ez nem külön fogadalom (votum) hanem csak nyomós megerősítése — ex fidelitate — annak, hogy az engedelmességet megtartja, amelyre isteni és kánonjog alapján már úgyis kötelezve van.

2. *A kánoni engedelmesség kétely esetén*

a) A kánoni engedelmesség sokszor nehéz feladat elé állítja a papot. Általában azonban fogadja a főpásztor minden parancsát és intézkedését hitből fakadó engedelmességgel, és óvakodjék az egyházi főhatóság illetéktelen bírálatától és minden zúgolódástól főleg világiak és másvallásúak előtt.

Kétely esetén az egyházhatósági parancs jogosságának felülvizsgálása — éppúgy, mint a katonaságnál — az alattvaló-klerikus mérlegelési lehetőségének határán kívül esik. Következik ez abból is, hogy az Egyházban a jog és az erkölcs szorosan kapcsolatban van egymással, úgyhogy konkrét helyzetben vajmi nehéz megállapítani a kettő közötti különbséget. Ha mégis a konkrét helyzetben a parancs jogosságát illetően az alattvaló lelkében kétség merülne fel, a *jogi vélelem* az egyházhatósági parancs törvényessége mellett áll, — vagyis az Egyház centrális, hierarchikus szervezettségénél fogva a kétségesen jogos parancsot is teljesíteni kell.

Ha a klerikus a parancsot jogtalannak tartja, annak teljesítése után panasszal (recursus) fordulhat a felettes egyházi hatósághoz.

Minthogy a papok vezetése nagy tapintatot, bölcsességet és gondos körültekintést igényel, az ordinárius konkrét esetben vegye figyelembe az összes latbaeső körülményeket és *szükség nélkül* ne tegye próbára a klerikusok lelki teherbíró képességét.

[28] *K. Hoffmann,* Die Rechtsverhältnisse eines ausserhalb seines Heimatbistums wohnenden Geistlichen. Eichmann-Festschrift. Paderborn. 1940. 419—435.

P. Felici, De clericis extradioecesanis Romae stabiliter degentibus. Apoll. 12. (1939.) 530—533.

[29] Promittisne mihi et successoribus meis reverentiam et oboedientiam? — Promitto.

II. *A papi tisztaság (castitas.)*[30]

(c. 132., 135.)

A papi erények között kiemelkedő helyet foglal el a tisztaság, amelyet általában coelibatus névvel jelölnek.

Az Egyház ősrégi intézményei közé tartozik. Az Egyház papjaitól teljes önátadást, lemondást és önfeláldozást kíván. Azt akarja, hogy egyedül és kizárólagosan a hívek lelkiüdvének és hivatásuknak éljenek. Ezért őket nemcsak az általános, minden katolikus hívőt egyaránt érintő erkölcsi törvények kötik, hanem ezenkívül és felül még a nőtlen életre is kötelezve vannak. Mégpedig úgy, hogy ha nőtlenek, házasságra lépniök nem szabad, ha pedig már előzetesen házasságot kötöttek és így vették fel az egyházi rendet, házaséletet nem folytathatnak.

1. *Történeti előzmények*

A coelibatus tételes rendelkezésen nyugvó intézmény.
Máskép fejlődik Keleten és Nyugaton.

a) Keleten.

Krisztus tanítása, valamint az apostolok tanácsa és példája sokakat arra ösztönzött, hogy önként kövessék a megtartóztatást. E gyakorlatból lassan jogszokás lett, amely szerint akit nőtlenül szenteltek fel, többé nem léphetett házasságra. Akik pedig házasok voltak, szentelés után nem élhettek törvényes házaséletet. Ez a gyakorlat lényegileg megmaradt a keleti egyházban, amelyet a trullai zsinat (692) megerősített. E szerint a keleti püspökök teljesen nőtlenek, azok pedig akik nőtlenül vették fel a diakonátust, vagy az ordinációt vagy feleségüket elvesztették, többé nem léphettek házasságra. Ez az elv a keleti egyházban: papok nem házasodhatnak, de házas emberek pappá szentelhetők. — Az új keleti jogban az *ordo maior* (és szubdiakonátus) bontó házassági akadály (c. 62 Mp. *Crebrae* allatae; 1949. febr. 22; AAS. 41, 89).

b) Nyugaton.

A nyugati egyházban a IV. században már általános érvényre emelkedett a papi nőtlenség parancsa.

[30] *Roskoványi*, Coelibatus et Breviarium, 1861 sköv. — *Sipos*, A celibátus története és védelme, Pécs, 1913 — *Faith I.* A coelibatus kérdése a modern lélektan megvalágításában, Bp. 1959 (gépelt laurea, diss.)
J. Bobák, De coelibatu ecclesiastico deque impedimento Sacri Ordinis apud orientales et praesertim apud Ruthenos. Romae, 1941.

A 300. évi elvirai zsinat[27] kánonja püspököknek, papoknak és diakonusoknak kifejezetten tiltja a házasságkötést. (A niceai zsinat (c. 3) csak a közeli rokonokkal engedélyezi az együttlakást).

Siricius pápa ezt a tilalmat 385-ben megerősítette, s Tarragoniai Himériushoz intézett levelében lerögzíti: a papok és diakonusok a felszentelés előtt magukhoz vett feleségüktől is tartózkodni kötelesek. (I. c. 7. a. 385. C. 3. D. 82.)

Ez a rendelkezés az V. század közepe táján az alszerpapokra is kiterjedt. (c. 1. D 32. I. Leo alatt).

Nagy Szent Gergely pedig 591-ben (c. 2. D. 32.) a nagyobb rendekre vonatkozólag kifejezetten előírja e tilalmat.

A szerzetesi és papi közös élet elősegítette a coelibátus megtartását.

A X. és XI. században azonban ezen a téren sok visszaélés jelentkezett. VII. Gergely pápa keményen síkraszállt a régi egyházfegyelem visszaállítása mellett, míg végül a II. lateráni zsinat 1139-ben (c. 40. C. 27. q. 1.) kimondja, hogy felszentelt pap érvényesen nem köthet házasságot, vagyis az egyházi rendet *bontó* házassági akadálynak nyilvánította.

Végül a *trienti* zsinat (sessio 24. c. 10.) hitelesen kimondja, hogy a házasélet nem tökéletesebb a szűzi állapotnál, hanem jobb és üdvösebb nőtlennek maradni, mint megházasodni. Ezzel nem kárhoztatja a házaséletet, hanem csak keyésbé tökéletesnek mondja a másik állapottal szemben. Ugyancsak azt is lerögzíti a zsinat, hogy az egyházi rend bontó akadálya miatt érvényes házasság nem köthető. (sessio 24. c. 9.)

Egyébként azonban a coelibátus törvénye az egyházi fegyelemnek a tárgya.

2. *Mai fegyelem:*

A 132. kánon *kettős* kötelezettséget állít fel:

a) A nagyobb rendekben lévő klerikusok sem megengedetten, sem érvényesen házasságot nem köthetnek. (c. 1072.)

b) a tiszta élet megtartására szentségtörés bűne mellett kötelezve vannak.

Nyilvánvaló, hogy az erkölcsi törvények, így a VI. parancs a klerikusokat is kötelezi. Vitatott a kérdés azonban a körül, hogy a VI. parancs még belső, gondolati megsértéséből is miért származik szentségtörés?

Ezen a téren két vélemény különböztethető meg:

1° Az egyik nézet azt vallja, hogy a szentségtörés a tisztasági

fogadalom megsértéséből származik, amelyet a klerikusok a szubdiakonátus előtt tesznek. Régen ugyanis partikuláris intézkedés folytán (c. 2, Arelat. II. 422—506: c. 6. D. 28. Epist. Greg. 591. c. 1. D, 28; c. 5 D, 28.) a klerikusok a szentelés előtt tisztasági ígéretet tettek és így a jogtudomány a hallgatólagos fogadalomról szóló teóriát dolgozta ki, mivel szentségtörés csakis a tisztasági fogadalom megszegéséből származhatik.

2° A másik vélemény helyesebben azt állítja, hogy a szentségtörés minősített bűne az Egyház *pozitív intézkedéséből* folyik. Mert:

aa) a votum expressum régebben nem volt általános; most még kevésbé lehet felvenni mivel a kánon nem szól róla, hanem csak „de obligatione castitatis" vagyis a tisztaság kötelezettségéről beszél.

bb) Mi van akkor, ha valaki egyáltalán nem akarná a votumot még hallgatólagosan sem letenni? Fennáll-e akkor is a sacrilegium esete? — Igen, mert az Egyház tételes parancsából, illetve rendelkezéséből ered.

cc) A sacrilegium ugyanis nem más, mint szent dolognak méltatlan kezelése. Ámde az Egyház már a szubdiakonusokat Istennek felajánlja, Neki szenteli, s ezáltal az alszerpap személye sacralis jelleget kap. Ebből kifolyólag az ilyen klerikusnak a tisztasággal ellentétes minden cselekménye szentségtörésnek minősül.

3. *A coelibátus célja és rendeltetése.*

a) A coelibátus természetfeletti érték. A coelibátus a régi népeknél — pogányoknál, zsidóknál, görögöknél és a rómaiaknál is nagy becsben állott.

Az emberiség általános véleménye volt mindig, hogy az önmegtartóztatásban valami természetfölötti van, ami az embert fölemeli és az istenség előtt kedvessé teszi.

A *trienti* zsinat hittételként kimondotta, hogy a nőtlen és szűzi állapot tökéletesebb, mint a házasélet. Ugyanezt hangsúlyozza XII. Pius pápa is 1954. március 25-én kiadott *„Sacra Virginitas"* kezdetű apostoli körlevelében, ahol (AAS. 46, 161.) a papi hivatás, fegyelem és függetlenség záloga a coelibátus.

b) Az újszövetségi áldozat, az ima, szentségkiszolgáltatás megköveteli a paptól, hogy teljesen hivatásának szentelje magát. *Szent Pál*

[31] Újabban *F. Bertrams* SJ. ismét azt vallja, hogy a papi coelibatus kötelezettsége fogadalomból ered. „Tehoria voti per documenta S. Sedis usque ad nostra tempora confirmata est ita, ut dicenda sit sententia, quae mentem suppremi legislatoris ecclesiae exprimit." (Vö. *Bertrams*, De voto castitatis clericorum saecularium. *Periodica*, 1955. 174.)

Ugyanő „De efformando in clericis genuino fundamento coelibatus suscipiendi." *Periodica*, 1958. 3—28.

mondja: „aki feleség nélkül való, azokról gondoskodik, amelyek az Úrei, hogy mint tessék Istennek, aki pedig feleséges, arról szorgoskodik, ami a világé, mint tessék a feleségének. (1. Kor. 7, 32—33.)

A coelibátus biztosítja tehát a pap szívének oszthatatlanságát; személyének nagy erkölcsi tekintélyt ad, lelkeket vonz hozzá és sok áldást biztosít munkájára.

A családi, vérségi kötelék könnyen nepotizmusra vezet, s így arra ösztönzi a papot, hogy az egyházi javakat ne az Egyház céljaira és a szegényeknek, hanem családtagjainak juttassa.

c) *Egyházi fegyelem.* A coelibátus éppen ezáltal erősíti az Egyház függetlenségét is; hiszen csak akkor tudja hivatását és rendeltetését maradéktalanul betölteni, ha független. Elsősorban tehát papjainak kell függetleneknek lenniök. Mindenekelőtt a családi, vérségi kötelektől. Csak akkor lesz a papokban kellő bátorság, hogy Isten és az Egyház parancsait hirdessék, az igazság védelmére keljenek, ha a vérségi kötelékektől teljesen szabadon áldozatot is tudnak hozni meggyőződésükért.

d) A coelibátust megköveteli a *társadalom közjava* is. Csak a nőtlen pap tudja önzetlenül, legnagyobb önfeláldozással vállalni a hívek, a közügy, a társadalom szolgálatát. Így lesz mindenkinek mindene, ha nincs *egy* családhoz leláncolva. A tudománynak, művészetnek, a szeretet műveinek lelkes apostola lehet ezáltal — azaz magának a társadalomnak is javát szolgálja.

4. *A coelibátus védelme.*

A kódex feltételezi az aszketikus óvóintézkedéseket (szerény és önmegtagadó élet, az érzékek fékentartása, kísértések kerülése stb.) de ezeken kívül két segédeszközt is rendel a coelibátus védelmére:

a) *in fuga salus.* Elsősorban megtiltja, hogy a papok gyanús nőkkel együttlakjanak vagy ilyen személyeket gyakran látogassanak, vagy maguknál fogadjanak. A klerikusnak ugyanis nemcsak magát a bűnt, hanem annak még a látszatát is kerülni kell. — Már a *niceai* zsinat 3. kánonja (c. 16. D. 32.) csak az első és másodfokú női vérrokonokkal engedélyezi az együttlakást a klerikusoknak.

b) *Mulier suspecta.* Az ordinárius nem tilthatná meg, hogy a klerikus háztartásában semmiféle nő ne nyerjen alkalmazást. Ellenben adott esetben még a rokonokat is gyanúsnak minősítheti.

1° Ki a *mulier suspecta* — vagyis gyanús személy? — akit ti. a klerikus nem tarthat házánál. A jog gyanús személynek tekinti, illetve vélelmezi az olyanokat, akik

aa) az illető pappal semmiféle közeli rokonságban nem állnak (anya, nővér, nagynéni stb.) és

bb) az olyan női alkalmazottakat, akiknek fiatal kora, laza erkölcse vagy egyéb magatartása miatt joggal botrány származik.

A pap háztartásában általában csak közeli nőrokonait — anya, nagyanya, nagynéni — tarthatja, vagy olyan katolikus vallású legalább 40 éves (kánoni kor!) nőket, aki minden tekintetben kifogástalan.

A függő helyzet elkerülése végett kössön háztartási alkalmazottjával szabályszerű szolgálati szerződést és havonta pontosan fizesse ki járandóságait.

A pap női alkalmazottainak, de még legközelebbi rokonainak se engedjen beleszólást a hivatalos ügyekbe!

2° Azt a klerikust, aki gyanús személyt tart házában vagy ilyennel érintkezik és az ordinárius figyelmeztetése után sem hagyja abba a kapcsolatot, a jog konkubináriusnak, vagyis ágyasnak tekinti és ellene a kánoni eljárás megindítható.

c) Eljárás.

Először az ordinárius felszólíthatja az illetőt, hogy a gyanús nőt azonnal bocsássa el, vagy annak feltűnő látogatását hagyja abba. Ha a klerikus sem nem válaszol, sem nem engedelmeskedik, akkor

1° rendi hivatalától felfüggesztik,

2° ha plébános, akkor plébániájától megfosztatik,

3° ha javadalmas és a felfüggesztéstől számított két hónapon belül nem javul meg, javadalmi jövedelmének felétől, további három hónap eredménytelen eltelte után pedig valamennyi jövedelmétől, újabb három hónap sikertelensége után magától a javadalmától is megfosztatik. (c. 2177.)

4° Ha a klerikus nem engedelmeskedik ugyan, de mentő okot hoz fel, a püspök *két zsinati vizsgálóval* felülbírálja az ügyet. Ha az okokat nem találja elfogadhatónak, felhívást intéz az érdekelthez, hogy meghatározott időn belül bocsássa el a gyanús személyt, ellenkező esetben a fenti büntetéseket vonja magára.

d) A klerikusnak a VI. parancsba ütköző bűncselekményeit a kódex szigorú büntetéssel sújtja. (c. 2359.)

e) Az a pap, aki házasságot kísérel meg, akár csak polgárilag is, a Szentszéknek egyszerűen fenntartott *kiközösítést* von magára,[32] hivatalát, javadalmát tüstént elveszti és szabálytalan lesz. (c. 188. n. 2. c. 2388.)

[32] Ez alól a halálveszély esetét kivéve egyedül a S. Poenitentiaria adhat felmentést (S. Poen. 18. apr. 1936. AAS. 28, 242; S. Poen. 4. maii. 1937. AAS. 29, 283.)

A papi házasságok polgárjogi eredményei az egyes országok törvényeitől függenek.

f) A kisebb rendekben levő klerikusok érvényesen és megengedetten köthetnek házasságot, de e ténnyel a klerikusi státusból azonnal kiesnek.

c) Vita communis. (c. 134) A coelibatus megóvása érdekében sürgeti a kódex a papok között a kánoni közös élet visszaállítását.

Ennek a mozgalomnak a megindítója *Eusebius Vercellensis* (+371) és *Szent Ágoston* volt; a VIII. században igen elterjedt.

Chrodegang metzi püspök (+766) külön szabályzatot dolgozott ki: a világi papok is közös háztartásban, közös asztalnál étkeztek. Ez a kánoni élet a továbbiakban több szerzetesi társulatnak adott létet.

Manapság a kódex a közös élet szoros kötelezettségét nem írja ugyan elő, hanem inkább csak tanácsolja.

Magyarországon a káplánok kötelesek a plébánián lakni, és ott közösen étkezni., egyéb papok pedig lehetőség szerint plébánián, papi otthonban vagy egyházi intézetben lakjanak. A közös élet, ha teherrel és lemondással jár is, feltétlenül a papi hivatás védője és ololtalmazója.

106. § A papság tudományos továbbképzése[23]

I. ÁLTALÁNOS ELVEK

1. A papi lelkiség kialakításán kívül másik fontos feladata a papnak a tudományos továbbképzés. *Pietate et scientiis* ki kell tünnie. — A papnak ugyanis tudományos képzettséggel kell rendelkeznie, hogy kellő tekintéllyel képviselhesse Egyházát, meggyőzően hirdethesse Krisztus örök tanítását.

A pap tehát csak akkor tud igazán felemelkedni hivatása magaslatára, és ott huzamosan megmaradni, ha mindkét szárnya hibátlan és erős: vagyis papi jámborságra és tudományos képzettségre egyaránt szüksége van. Önmagában egyik sem elégséges. A tudomány kellő mélység és lelkiség nélkül a klerikust felfuvalkodottá, arrogánssá teszi, míg a példás életű pap kellő tudományos vértezettsége nélkül sokszor hasznavehetetlenné válik.

Tiefentahaler J., Krisztus papja, Bp. 1918. *Giczy* J., A kat. papság érdemei hazánk és az emberiség történetében. Bp. 1933[2].

2. *A tudományos továbbképzés*

a) A papok a főiskolai tanulmányok elvégzése után sem hagyják abba a szent tudományok művelését. E téren a komoly és szolid tanításokat kövessék, elkerülve a hamis tudomány veszedelmét. (c. 129)

Jó, ha a klerikus egyik-másik profán tudományban is jártas és ezáltal a világiak előtt az Egyház tekintélyét és papi működésének súlyát emeli.

Elsősorban azonban a hittudományban való alapos jártasságot kívánják meg a paptól. A tudomány hatalmas, szinte bevehetetlen várát egész életen át is csak kevés eredménnyel ostromolhatja az ember. Minél többet tanul valaki, minél magasabbra kerül a tudomány csúcsán, annál inkább látja, hogy mennyi mindent nem tud még és milyen óriási még és beláthatatlan a tudomány széles horizontja. Innen az ismert közmondás: *a jó pap holtig tanul.*

II A TUDOMÁNYOS TOVÁBBKÉPZÉS ESZKÖZEI

A tudományos továbbképzés elmélyítésére a jog különböző eszközöket, illetve vizsgákat ír elő; ezek közül némelyek a már megszerzett tudomány megőrzését, mások a tudomány kiegészítését vannak hivatva szolgálni.

1. *Káplánvizsga*[34]

A tudomány megőrzése végett minden klerikus a felszentelés után legalább *három* éven keresztül az ordinarius által megnevezett tárgyakból ún. ismétlő, vagy káplánvizsgát köteles tenni. Az idő pontosabb meghatározása az ordinariushoz tartozik.

Jogos okból az ordinárius egyeseket e vizsga alól felmenthet. Így pl. azokat, akik valamely hittudományi karon a megfelelő szigorlatot letették, illetve a teológiai doktorátust megszerezték.

Az ismétlő vizsgák eredményét a javadalmak adományozásánál figyelembe kell venni. (c. 130 § 2)

A szerzetesek — legalább *öt* éven keresztül — szintén kötelesek hasonló vizsgát tenni. (c. 590.)

2. *Zsinati vizsga — plébánosi vizsga.*

— Csaknem minden egyházmegyében a plébánia elnyeréséhez előzetes vizsgára, ún. zsinati vizsgára van szükség. A hittanárok hivataluk elnyerése előtt szintén vizsgát tesznek.

[34] *A. Schaepmann,* De quibusdam examinibus clericalibus. Jus Pontif. 10 (1930) 315—319.

3. A teológiai tudomány kiegészítése — Konferencia. (c. 131 §)[35]

A teológiai tudományok kiegészítése végett a klerikusok a püspöki székvárosban és az esperesi kerületekben évenként többször összejönnek (saepius in anno) ún. esperesi értekezletet, illetve konferenciát tartani (Corona, collationes.)

Eme értekezleten résztvenni tartoznak:

a) az összes kerületi világi papok;

b) az összes hivatásszerűen — habitualiter — lelkipásztorkodással foglalkozó szerzetesek.

c) a többi, gyóntatási joghatósággal rendelkező szerzetesek csak abban az esetben, ha saját házukban nem tartanak hasonló konferenciákat.

E konferenciák tárgya vagy az erkölcstan vagy a liturgia körébe vág, vagy egyéb olyan kérdéseket vet fel, amelyeket az ordinárius a papok tudományos képzettségének és jámborságának előmozdítására alkalmasnak ítél. (c. 131.)

Ha az ilyen összejövetelek megtartása bármely ok miatt nehézségekbe ütközik, akkor az ordinárius elrendleheti, hogy a kitűzött témákat *írásban* dolgozzák ki az érdekelt klerikusok.

Nálunk évente az esperesi kerületekben rendszerint két összejövetelt szoktak tartani — tavaszi és őszi esperesi corona. Rendszerint a fiatal lelkész prédikációbírálata, kázus-fejtés és egyéb korszerű lelkipásztori problémák megvitatása szerepel a napirenden.

A konferenciáról *jegyzőkönyvet* vesznek fel, amelyet jóváhagyás végett az egyházmegyei hivatalba kell felterjeszteni.

107. § A papok külső viselkedése[36]

(Papi dekórum)

A papi állás sajátos helyzetéből szükségképpen következik, hogy a pap külső ruházkodása, szórakozása és a külvilággal való kapcsolata élesen elüt a világiaktól. — Három kérdésről lesz most tehát szó:

a papi külsőről,
a tilos szórakozásokról,
és az ugyancsak tilos profán foglalkozásokról.

[35] *Callasso,* De cleri collationibus, Romae. 1940.
[36] *Eichmann—Mörsdorf* 7 I, 274. ssk. *Tower* V., Illemkódex (papok és szerzetesek számára), Bp, 1938.

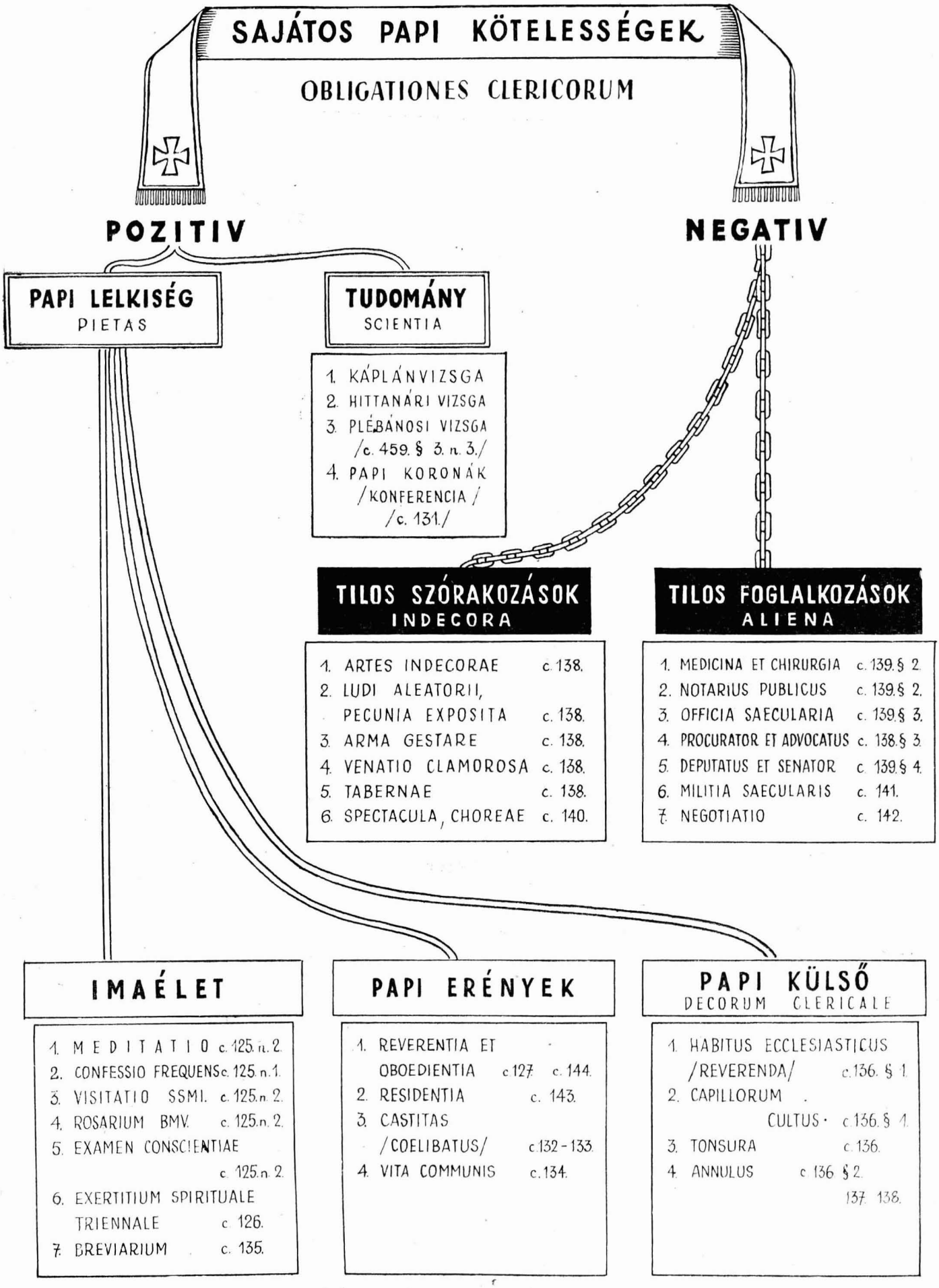
SAJÁTOS PAPI KÖTELESSÉGEK
OBLIGATIONES CLERICORUM
POZITIV
NEGATIV
PAPI LELKISÉG
PIETAS
TUDOMÁNY
SCIENTIA
1. KÁPLÁNVIZSGA
2. HITTANÁRI VIZSGA
3. PLÉBÁNOSI VIZSGA
/c. 459. § 3. n. 3./
4. PAPI KORONÁK
/KONFERENCIA/
/c. 131./
TILOS SZÓRAKOZÁSOK
INDECORA
1. ARTES INDECORAE c. 138.
2. LUDI ALEATORII, PECUNIA EXPOSITA c. 138.
3. ARMA GESTARE c. 138.
4. VENATIO CLAMOROSA c. 138.
5. TABERNAE c. 138.
6. SPECTACULA, CHOREAE c. 140.
TILOS FOGLALKOZÁSOK
ALIENA
1. MEDICINA ET CHIRURGIA c. 139. § 2.
2. NOTARIUS PUBLICUS c. 139. § 2.
3. OFFICIA SAECULARIA c. 139. § 3.
4. PROCURATOR ET ADVOCATUS c. 138. § 3.
5. DEPUTATUS ET SENATOR c. 139. § 4.
6. MILITIA SAECULARIS c. 141.
7. NEGOTIATIO c. 142.
IMAÉLET
1. MEDITATIO c. 125. n. 2.
2. CONFESSIO FREQUENS c. 125. n. 1.
3. VISITATIO SSMI. c. 125. n. 2.
4. ROSARIUM BMV. c. 125. n. 2.
5. EXAMEN CONSCIENTIAE c. 125. n. 2.
6. EXERTITIUM SPIRITUALE TRIENNALE c. 126.
7. BREVIARIUM c. 135.
PAPI ERÉNYEK
1. REVERENTIA ET OBOEDIENTIA c. 127. c. 144.
2. RESIDENTIA c. 143.
3. CASTITAS /COELIBATUS/ c. 132 - 133.
4. VITA COMMUNIS c. 134.
PAPI KÜLSŐ
DECORUM CLERICALE
1. HABITUS ECCLESIASTICUS /REVERENDA/ c. 136. § 1.
2. CAPILLORUM CULTUS · c. 136. § 1.
3. TONSURA c. 136.
4. ANNULUS c. 136. § 2. 137. 138.

I. A PAPI RUHÁZAT. (c. 136.)

A papi ruházat (taláris, reverenda) viselése elsősorban *jog* (c. 683) ugyannyira, hogy annak örökös eltiltása a legsúlyosabb büntetések közé tartozik, s ez maga után vonja a klerikusi kiváltságok azonnali megszűnését. (c. 2300, 2304.)

Más oldalról ennek a különleges ruhának a viselése *kötelesség.*

1. Történeti előzmények.

Az első századokban a klerikusok ugyanolyan ruhát viseltek, mint a laikusok. Amikor a barbárok rövidebb ruháját a rómaiak hosszabb szabású öltözete váltotta fel, azt a klerikusok a dignitás miatt átvették és meg is őrízték. A tényleges szokásból lassan jogszokás lett, amelyet azután a VI. századi és későbbi zsinatok megerősítettek. (IV. lateráni zsinat 1215. c. 16.; V. Sixtus, const. Cum *sacrosanctum,* c. 9. 1589. jan. 9.) — Maga a trienti zsinat a papi ruha formájának részletes körülírását nem adja, csupán megfelelő öltözetet ír elő és a püspökre bízza annak közelebbi meghatározását; *honestem habitum clericalem iuxta episcopi ordinationem.* (Sess. XIV. c. 6. de ref.)

2. Mai fegyelem. (c. 136.)

a) A papi ruha. — A kódex szerint minden klerikusnak méltóságához illő (decens) egyházi (ecclesiastica) ruhát kell viselnie. Ennek a ruhának a világi ruhától tehát különböznie kell, a formáját a törvényes helyi szokások és a helyi főpásztor előírásai szabják meg. E tekintetben tehát a partikuláris törvényhozásra hárul a feladat, hogy az egyházi ruházatot közelebbről meghatározza.

E papi ruha formáját az ordinárius a kor és a helyi körülmények figyelembevételével, a káptalan meghallgatása után módosíthatja, úgy azonban, hogy egyházi jellege mindig megmaradjon.

b) Általában a papi ruhának *két formája* ismeretes. Európa déli vidékein, főleg a latin országokban az ún. bokáig érő hosszú fekete öltözet, a *taláris* van használatban (ad talos pertingens), elől zárt római kollárával. Az északi országokban ezzel ellentétben a világi öltözethez hasonló, de valamivel hosszabb és zárt magas mellénnyel ellátott fekete vagy más sötét színű, az ún. *papi civil,* „papi polgári ruha" az általánosabb. (Ausztria, Amerika, Németország.) A liturgikus cselekményekhez azonban mindenütt a hosszú „vestis talaris vel reverenda" az előírásos. (c. 811.)

Nálunk a pap rendes ruházata a testhez álló, vállgallér nélküli reverenda, hozzávaló övvel (cingulus) és kollárával. Noha a gallér-

ral és vendégujjal ellátott reverenda a püspökök kiváltsága, Magyarországon ősrégi szokás jog alapján a kanonokok, tb. kanonokok, prelátusok, címzetes apátok és prépostok is viselik. — A vendégújnélküli, vállgallérral ellátott reverendát nálunk több egyházmegyében ugyancsak szokásjog alapján *általában* minden felszentelt pap használhatja.

Valóban indokolt esetben (pl. hosszabb utazás) a magyar egyházmegyei zsinatok megengedik a fekete vagy legalább is sötétszínű papi civilruha viselését zárt gallérral, vagy pedig gallérig zárt mellénnyel, és a rendes civil zakónál valamivel hosszabb zakóval.[37]

3. A papi hajviselet. (c. 136 §. 1)

A kódex előírja, hogy az egyházi személy hajviselete egyszerű legyen: *simplex capillorum cultus.* Kerülni kell nemcsak a gondatlanságot, hanem főleg a hiúságot, világiasságot és a tetszéshajhászást.

a) *Paróka* viselése (comes adscicia vel ficta, falsi crines) szent cselekményeken kívül megengedett. Liturgikus funkcióknál erre római engedélyre van szükség.[38] (SCR. 1699. ápr. 4. nr. 2027. c. 411.)

A bíborosok, püspökök és benedikált apátok az általános jog alapján funkciók alkalmával használhatják az ún. *pileolust.* (c, 811 § 2 — A patriarchák érsekek és püspökök 1867 óta viselik a *lila pileolust.* vö. IX. Pius. *Ecclesiarum:* 1867. jún. 17. *Fontes* III. nr. 545).

b) A hajviselettel kapcsolatban a kódex előírja, hogy a klerikusok hajkoronát, *tonzurát* viseljenek, hacsak a helyi szokások mást nem javallanak.

Nálunk a tonzúraviselés — legalábbis a szemináriumon kívül — jogszokás folytán nincsen gyakorlatban. Ahol azonban ez előírás, s a hanyag klerikus az ordinarius intése után egy hónapra sem hajlandó a tonzúrát viselni, vagypedig az egyházi öltönyt magára venni, ha kisebb rendű klerikus, tüstént (ipso iure) kiesik a klerikusi státusból. A nagyobb rendekben lévő klerikust mulasztás esetén az ordinarius egyéb büntetésekkel sújthatja, egészen a letételig.

c) Bajusz és szakállviselés.

1° *Előzmények.* A szakáll a régieknél, különösen keleten a férfidíszek közé tartozott. Éppen ezért a klerikusoknak nem volt szabad levágni. E tilalom Nyugaton is sokáig megmaradt.

[37] A Congr. Concilii 1931. júl. 28-án ismételten sürgette az egyházi ruhának a viselését.: decentem habitum ecclesiasticum publice non excepto tempore aestivarum vacationum deferant, habitum scilicet quem legitima consuetudo et Ordinarii loci praescriptum in propria regione ordini clericali congruentem agnoverint. (AAS. 23, 337.) — 1939-ben a Szentszék nálunk is ismételten sürgette a papi ruha viselését.

[38] *E. Jombart* SJ szerint (Manuel de droit canon, Paris, 1958, 81) most már nincsen ilyen engedélyre szükség, mivel ez nem „tecto capite."

A XI. századtól kezdve a szakáll levágása és a borotválkozás általánossá válik, a XVI. századtól ismét a szakállviselés dominál; a XVIII. század végétől pedig — elsősorban a francia udvarnál — ismét szokásossá válik a borotválkozás, elsősorban a világiaknál. — E gyakorlatot a papok is hamarosan átvették és a nyugati egyházban *törvényerejű szokás* révén a mai napig megtartották.

A dekretális jogban inkább a túlzott szakállnak hiú módon való viselése volt tilalmazott: „clericus neque comam nutriat, neque barbam." (c. 5. X. 3, 1.) Egy másik helyen így szól: „clerici qui comam nutriunt et barbam etiam inviti a suis archidiaconis tondeantur. (c. 7. X, 3, 1.)

A kapucinusoknak — mivel remete életre vállalkoztak, — VII. Kelemen engedélyezte a szakállviselést.

2°)*Mai helyzet.* — Tételes törvény sohasem tilalmazta a szakáll, illetve bajuszviselést; csak annak túlzott ápolását ellenezte. — A borotválkozás tehát jogszokás alapján lett általánossá és a *decens habitus ecclesiasticus* körébe tartozik, amelyet az ordinárius állapít meg: így lex particularis. — Az a részleges törvény, amely a papi ruha formáját megszabja, irányadó borotválkozásra is. Annál inkább, mert a 20. kánon szerint, ahol általános törvény nem rendelkezik, vagyis joghézag áll fenn, a partikuláris jog veendő figyelembe.

Mivel azonban a nyugati egyházban általános jogszokás írja elő a borotválkozást, a Szentszék hallgatólagos beleegyezése nélkül nem lehet azt megváltoztatni. (AAS. 12. (1920), 43.)

II. TILOS PAPI SZÓRAKOZÁSOK. (c. 138, 140.)

A *decorum clericale* megköveteli, hogy a papoknak külső megjelenése is komoly legyen. Tartásuk, járásuk, beszédjük papi hivatásuknak megfelelő legyen. Nemcsak a bűnöket kell kerülniök, hanem a bűnöknek még a látszatát is és mindattól tartózkodniok kell, amely a hívekben megütközést keltene vagy pedig hivatásukat rossz színben tüntetné fel. Ezért a törvénykönyv a világiaknak egyébként megengedett szórakozásokat a papok számára tilalmaz.

1. Tilos

a) a kockajáték és mindennemű hazárdjáték űzése.
b) fegyverviselés szükség esetét kivéve.
c) minden hajtóvadászat (venatio clamorosa)
d) egyéb vadászat kedvtelésből (venatio quieta: ne indulgeant),
e) vendéglők és egyéb hasonló helyek látogatása az ordinárius engedélye nélkül (c. 138).

f) illetlen színielőadások és egyéb látványosságok mutatványok, táncok rendszeres keresése. Különösen tilos ez akkor, ha emiatt mások joggal megbotránkoznának. (c. 140.)

Természetesen az ilyen látványosságokon való részvétel nemcsak aktíve, hanem passzíve is tilos.

2. Mint a fentiekből látjuk, az előírás eléggé általános, ezért, hogy egyes egyházmegyében vagy országban milyen látványosságok, színdarabok vagy színházak látogatása okozna botrányt, azt a helyi körülmények gondos figyelembevételével a megyéspüspök állapítja meg.

A Konzisztoriális Kongregáció 1916. március 31-én pl. konkrét eset kapcsán megtiltotta, hogy klerikusok jótékonysági táncmulatságot rendezzenek. — Ezeken, mégha világiak rendezésében volnának is, klerikusok nem vehetnek részt.

A Zsinati Kongregáció pedig ugyanennek a konkrét esetnek a kapcsán kimondotta, hogy az ordináriusok azonnal bekövetkező felfüggesztéssel is sújtsák mindazokat a papokat, akik fürdő- vagy üdülőhelyen nyilvános színházakat, mozikat, artista mutatványokat vagy egyéb profán látványosságokat felkeresnek. (AAS. 18, 313.)

Olaszországban az ilyen helyek látogatása több helyen suspensiót von magára. Genovában pl. a felfüggesztés három napig tart.

Rómában a mozi és színházlátogatás *„suspensio a divinis nemini reservata"* — terhe mellett tilos. (1960. évi zsinat, c. 89 § 2.).

III. TILOS VILÁGI FOGLALKOZÁSOK.[39] (c. 139.)

Vannak olyan önmagukban véve hasznos és szükséges foglalkozások is, amelyek a papi állással illetve annak természetével nem egyeztethetők össze, mivel annak sajátos gyakorlatát gátolják. Azért ezeket az állásokat csak a Szentszék illetve a helyi ordinárius engedélyével lehet vállalni.

1. *Az Apostoli Szentszék engedélyével vállalhatók* a következők:

a) orvosi vagy sebészi gyakorlat;

b) közjegyzői tisztség;

[39] *J. B. Brunini,* The clerical obligations of canons 139 and 140. Washington. 1937.

Coronata, I. 226. skk. — *Chelodi-Ciprotti,* 196. — *Eichmann-Mörsdorf,* I. 274.

A. Pugliese. De clerico religioso militiam capessenti. Apoll. 11. (1938) 118—121.

A. Danhardot, Klerus und Militärdienst. Dresden. 1940.

A. Scheuermann, Wehrdienst der Ordensmänner. AKK. 123. (1944) 48. 267—315.

c) a világi joghatósággal vagy közigazgatással járó polgári közhivatalok (államfő, miniszter, polgármester, bíró stb.). (c. 139. § 2.)

2. A *saját ordinárius* engedélyével vállalhatók a következő állások: (c. 139. § 3.)

a) világiak vagyonának kezelésével — gyám, gondnok — vagy elszámolási kötelezettséggel járó hivatal. (1910. nov. 18. AAS. 2, 910)

b) ügyvédi és perbeli képviselői tiszt ellátása, kivéve, ha saját ügyükről vagy saját templomukról van szó. Világi bűnvádi perekben még tanúként se vegyenek részt.

c) képviselőházi és felsőházi tagság elfogadásához szükséges a választóhely, ill. kerület illetékes püspökének az engedélye is. (c. 139. § 4.)

d) katonai szolgálatra önként nem jelentkezhetnek, csak püspöki engedéllyel. A kisebb rendekben lévő klerikus, ha önként katonai szolgálatra jelentkezik, a papi rendből ipso iure kiesik. (c. 141.) A nagyobb rendű klerikus ellen pedig a 2379. kánon szerint kell eljárni.

e) az egyházi személyek belső háborúban és a közrend ellenes mozgalmakban semmiképpen sem vehetnek részt és felforgató tevékenységeket nem támogathatnak. (c. 141. § 1.)

3. *Nyerészkedés és üzérkedés*[40]

A papoknak a Szentszéknek különös módon fenntartott kiközösítés terhe mellett tilos bármilyen módon akár személyesen, akár mások közvetítésével, akár saját, akár mások javára nyerészkedő kereskedést űzniök. (negotiatio, mercatura: c. 2380.)

a) Történeti előzmények.

Az Egyház ősidőktől fogva tilalmazta a klerikusoknak a kereskedéssel kapcsolatos nyerészkedést. Szent Pál Timoteushoz így ír: „Nemo militans Deo implicat se negotiis saecularibus. (II. Tim. 2, 4.)" A trienti zsinat szintén megerősíti a régebbi, ezirányban tett egyházi intézkedéseket, és a büntetés kiszabását az ordinárius hatáskörébe utalja.

A kódex is ezen az úton halad és a 142. kánonban tilalmaz minden ilyen kereskedelmi ügyletet. „Prohibentur clerici per se vel per alios negotiationem aut mercaturam exercere sive in propriam sive in aliorum utilitatem."

[40] Vö. *A. Delchard*, in Nouvelle Revue Theol. 72. (1950.) 732—37. *Sipos—Gálos*, Enchiridion Juris Canonici,[7] Romae, 1960. § 26. — *Radó*, Enchiridion, II. pag. 862.

b) Érvényes jog.

A papok illetve klerikusok nyerészkedési vállalkozásait az 1950. márc. 22-én megjelent (SCC) rendelet (AAS. 42. 330.) a pápának különös módon fenntartott kiközösítéssel sújtja.[41]

c) A nyerészkedés fogalma

A mercatura vagy negotiatio többféle lehet:

1° *negotiatio quaestuosa vel lucrativa, mercatura:* szorosan vett kereskedés, ha a vett dolgot változtatás nélkül drágábban adjuk tovább;

2° *negotiatio stricte industrialis:* nyersanyagot vagy félig kész árut veszünk át és azt saját munkánkkal — gyár, ipar, feldolgozzuk, illetve teljesen kiegészítjük;

3° *negotiatio oeconomica:* amikor saját vagy mások céljára vett értéktárgyat (pl. sertést) folyó áron, mint felesleget eladjuk;

4° *negotiatio politica,* valamely közösség részére vásárolt dolognak szorosan vett nyereség nélkül való olyan eladása; hogy a költségek megtérüljenek.

5° *administratio necessaria,* az egyházi javadalom vagy magánvagyon kezelésével járó szükséges cselekmény, vagyis a saját vagy a közösség munkájával előállított produktumok eladása.

A fenti decretum első pillanatra mintha azt mondaná, hogy mindenfajta negotiatio tilos — negotiationem *cuiusvis generis.* — Ám, mivel az eddigi tudományos törvénymagyarázat a 142. kánon-

[42] A rendelkezés így szól: „Quo firmior et magis uniformis disciplina ecclesiastica hac de re habeatur atque abusus praecaveatur, Sanctissimus Dominus Noster Pius pp. XII. statuere dignatus est ut clerici et religiosi omnes ritus latini de quibus in canonibus 487—681, ne exceptis quidem recentium Instutorum saecularium sodalibus, per se vel per alios, mercaturam seu negotiationem cuiusvis generis etiam argentariam exercentes, sive in propriam sive in aliorum utilitatem, contra praescriptionem can. 142. utpote huius criminis rei excommunicationem latae sententiae Apostolicae Sedi speciali modo reservatam incurrant et, si casus ferat, degradationis quoque poena plectantur.

Superiores vero, qui eadem delicta pro munere suo ac facultate non impediverint, destituendi sunt ab officio et inhabiles declarandi ad quodlibet regimins vel administrationis munus. Pro omnibus denique, quorum vel culpae patrata facinora tribuenda sint, firma semper manet obligatio reparandi damna illata. Contrariis quibuscumque non obstantibus." — Ez a rendelkezés 1950. aug. 1-én lépett hatályba. (Decr. S. Cong. Concilii, 22 mart. 1950. AAS. 42, 330.)

Scheffler János, Szabad-e a papoknak nyerészkedniök, Bpest, 1917.

G. Vromant, De negotiatione clericis et religiosis interdicta.

Jus Pontif. 8 (1928) 202—211. — 9. (1929) 34—37.

Ph. Hofmeister, Das Handelsverbot für geistliche Personen. Münchener Theol. Ztschr. 2. (1951) 25—45.

nal kapcsolatban sohasem tilalmazta a negotiatio oeconomica-t és politica-t, azért joggal állítható, hogy ezeket az új dekrétum sem kívánja eltiltani.

6° *Pénzügyi spekuláció:* „etiam argentariam ... negotiationem ..." Természetesen azokra vonatkozik, akik rendszeresen — habitualiter — foglalkoznak bank, ipari és kereskedelmi értékpapírok, bankjegyek spekulációjával. Nem tilos ellenben részvények és kötvények vétele, eladása, ha az nem spekuláció célját szolgálja. A spekuláció nyilván nyerészkedés számba megy. Ha valaki komoly reménnyel vesz értéket, hogy így tőkéjét előnyösen helyezze el, az csupán adminisztratív intézkedésnek minősül.

Adódnak azonban olyan határesetek is, amikor csak a jóhiszeműség és a loyális magatartás állapíthatja meg az ügy természetét. Általában a gyakorlati ítéletalkotás sok esetben nem könnyű. Ha csak a mercatura politica-t vesszük is, az némely esetben megengedett művelet, máskor viszont delictum perfectum.

d) A bűncselekmény alanyai

Tilos a nyerészkedés minden egyházi személynek, tehát annak is, aki a tonzúrát már felvette, (c. 142.) a szorosan vett férfi és női szerzeteseknek, a nyilvános fogadalom nélküli közösségeknek, (c. 673—681), hacsak ez utóbbiak jóváhagyott szabályzata kifejezetten meg nem engedi, tilos továbbá az institutum saeculare tagjainak is.

Bűncselekmény részese az is, aki beosztottjának ad ilyen cselekményre megbízást, illetve fizikailag vagy erkölcsileg segítséget nyújt ahhoz (bűntárs: c. 2209. § 1. 2231).

e) A bűncselekmény tényállása

Mivel a 142. kánon előírása súlyos kötelezettség, magának a cselekménynek alanyilag és tárgyilag is súlyos bűnnek kell lennie.

Alanyilag a cselekvőnek tudnia kell, hogy súlyosan tilos cselekményt művel (c. 2218). A vélelem általában a bűnös ellen szól (c. 2200). Nyilvános törvénysértés esetén ugyanis a szándékosságot vélelmezni kell, míg az ellenkezője nincsen bizonyítva. (c. 2200. § 2.)

Ha az ordinárius látja a bűnösséget, deklarálhatja a büntetést (c. 2223, § 4.) és más büntetést is szabhat ki. A beszámíthatóságnál a 2229. kánon 3. §-át kell figyelembe venni.

Tárgyilag súlyosnak kell lennie. — A súlyosságot fokozza az okozott kár és a botrány, amit ezzel az egyházfegyelem szenved. Helye van azonban a *parvitas materiae* elvének is. Ha ritkán, kis mértékben és botrányokozás nélkül történik az ilyen cselekmény, nem meríti ki a súlyosság ismérveit.

f) A büntetés

1° *A büntetés mérve.*

A kódex a 2350. kánonban átvette a régi fegyelmet. A 142. kánon súlyos megsértése esetén az ordinárius köteles volt a bűnösre *ferendae sententiae*-t kiszabni. Hivataltól vagy joghatóságtól való ideiglenes megfosztás vagy kiközösítés csak súlyos botrány esetében fordult elő. Tehát meglehetősen nagy bizonytalanság uralkodott ezen a téren.

Az új dekrétum a büntetés terén határozott és szigorú. Az Egyház kemény intézkedésével a fegyelem egységét akarja biztosítani. Mivel a dekrétum végén ez áll „*contrariis non obstantibus*" a 2380. kánon egyetemes rendelkezését kifejezetten (c. 22.) hatálytalanította. *Háromféle* büntetés van tulajdonképpen:

1° Az első a pápának különös módon fenntartott kiközösítés. Ez sújtja nemcsak a bűnös klerikusokat, szerzeteseket, illetve azokat, akik ezekkel egy tekintet alá esnek, hanem ama elöljárókat is, akik alattvalóiknak erre megbízást adnak, továbbá a fizikai és erkölcsi bűnsegédeket, feltéve, hogy ezek klerikusok vagy szerzetesek és közreműködésük a cselekményhez szükséges. (c. 22209. § 1. n. 3.) Ez a büntetés — amely szükség esetén az ordinárius részéről deklarálható, (c. 2223 § 4.) — ha nem elégséges a bűnös makacsságának a megtörésére, illetve a közbotrány jóvátételére, akkor bűnvádi per indítható és a klerikus degradációval sújtható. (c. 2305.)

2° Ez a büntetés elsősorban a *hivatalviselőket* érinti, akik súlyosan vétkeznek, ha e bűncselekményt nem veszik észre. Változó ez a személyes kötelezettség vagy egyéb hivatali beosztás révén.

Nem szándékosságról van itt szó, hanem *gondatlanságról* (culpa), illetve a 142. kánon indirekt megsértéséről súlyosan beszámítható hanyagság miatt. (c. 2203. § 1.) Az ilyen ügyben ítéletre van szükség és a bírónak figyelembe kell vennie a körülményeket és a beszámíthatóság fokát.

A büntetés megtorló jellegű (vindikativ). A bűnös elöljárókat meg kell fosztani hivataluktól és mindenféle kormányzói és közigazgatási hivatalra alkalmatlannak kell minősíteni.

3° Az okozott kárt meg kell téríteni (c. 2210, § 1.), amely adódhat deficites vállalkozásból vagy a vállalat feloszlatásából. A jóvátétel elsősorban a főbűnöst kötelezi. Kiterjed azonban a gondatlanság révén súlyosan hanyag elöljárókra is. E kérdés rendezhető vagy megegyezés útján vagy pedig bűnvádi eljárás útján. (c. 2210. § 2.)

g) Mentő körülmények

„*Utpote huius criminis rei*" — tehát crimenről, bűncselekményről van szó. Konkrét esetben azonban egyéni vagy más szempont indo-

kolhatja, pl. önfenntartás vagy másról való halaszthatatlan gondoskodás. Ilyenkor az ordinárius ítéli meg a helyzet súlyosságát és deklarálhatja a mentő okokat. Állandó felmentést azonban csak a Szentszék adhatna.

Egyébként nem könnyű az általános törvények alkalmazása az egyes esetekre, a 2228. kánon szerint: „Poena lege statuta non incurritur nisi delictum fuit „in suo genere perfectum secundum proprietatem verborum legis." A 142. kánonra vonatkozólag az értelmezés adva van a 6. kánon 2. §-a a dekretálisok és a szakirodalom révén. Hozzájárul ehhez a 2219. kánon rendelkezése: „In poena benignior est interpretatio facienda" — vagyis az enyhébb magyarázatot kell követni.

Mercaturam exercentes — kereskedést űzni, gyakorolni, feltétlenül a cselekmények ismétlődését jelenti és nem egyetlen műveletet. Olyan ismétlődő cselekményekről van szó tehát, amelyek egy egységgé olvadnak össze, tehát „exertitium habituale negotiationis"-ról van itt szó, azaz mintegy hivatásos kereskedésről.

4. A kezesség. (c. 137.)

A klerikus anyagi függetlensége érdekében az ordinárius engedélye nélkül tilos papoknak kezességet vállalni, még saját magánvagyonuk terhére is.

5. Egyéb világi foglalkozások

Profán hivatalt a klerikusok vállalhatnak, így pl. egyetemi és gimnáziumi tanárságot is. Ez utóbbiakra vonatkozólag a Zsinati Kongregáció 1927. febr. 22-i rendelete irányadó. E szerint az ordináriusok súlyos lelkiismereti kötelezettség mellett csak olyan papoknak engedjék meg a tanítást, akik buzgóságban és tudományban egyaránt kitűnnek és mind tanítványaiknak, mind a többi tanárnak példaképül szolgálnak.

Ha idegen egyházmegyében tanítanak, a helyi ordináriusnál kötelesek jelentkezni, akinek egyébként kánoni felügyelete alatt állnak. Jogos okból beoszthatja őket lelkipásztori munkára is. Súlyos esetben pedig büntetéssel is sújthatja.

Az év végén az ilyen paptanárról saját ordináriusának információt köteles adni. (AAS. 19, 99.)

108. § A klerikusi státusból való kilépés[44]

(c. 211—214.)

I. Előzmények

Az Egyház mindig tilalmazta a klerikusoknak a világba való önkéntes visszalépését. A kalcedoni zsinat 451-ben (c 7 = c. 2. C. 20, hangsúlyozta, hogy azok, akik egyszer a klérusba léptek vagy szerzetesi életet választottak maguknak sem katonaságra, sem egyéb világi pályára többé ne törekedjenek. Ha mégis megtennék és nem tartanak penitenciát, kiközösítés alá esnek.

Ezzel szemben az Egyház mindig vindikálta magának azt a jogot, hogy a méltatlan, még a nagyobb rendekben lévő klerikusokat is deponálhassa és degradálhassa. Ez úgy történt, hogy ezeket törölte a klerikusok albumából és a laikusi státusba helyezte vissza.

II. Mai fegyelem

Különbséget kell tennünk mindenekelőtt a kisebbrendű és a nagyobbrendű klerikusok között.

1. Kisebb rendek

a) Kisebb rendben lévő klerikusoknál — minthogy eme rendek és az alszerpapság is egyházjogi eredetű — mind dogmatikailag, mind jogilag lehetséges a teljes laicizáció, vagyis a laikusi állapotba való visszahelyezés. Minthogy azonban Szent Tamás és mások által is vitatott, hogy a kisebb rendek Krisztus, illetve az apostolok közvetett akaratából jöttek-e létre, az Egyház — nehogy az esetleges isteni jogot megsértse — a kisebb rendben lévő klerikusokat *dogmatikai* vonatkozásban nem helyezi vissza a világi állapotba.

Jogi alapon a következőképpen történik a világi állapotba visszahelyezés.

b) Ha a kisebbrendű klerikus bizonyos cselekményeket követ el, *jogilag* ipse facto a világi állapotba kerül vissza:

1° ha önként eltávozik a klerikusok közül (c. 211.),

2° ha házasságot köt (c. 132.),

3° ha a papi ruhát vagy a tonzúrát kellő figyelmeztetés után 1 hónapon keresztül nem viseli (c. 136.),

4° ha önkéntesen katonai szolgálatra jelentkezik (c. 141. § 2.),

[42] *G. Oesterle*, De reductione ad statum laicalem. Com. Rel. 20 (1939) 91—97.

Coronata, I. 349. — *Chelodi—Ciprotti*, 201. — *Eichmann—Mörsdorf*, I. 335. *Sipos—Gálos*, Enchiridion,[7] § 34.

5° ha a kolostorból elbocsátják (c. 648, 669.),

6° ha közigazgatási elbocsátás révén az ordinárius végzésileg elbocsátja (c. 211.),

7° büntetésképpen bizonyos bűncselekmények elkövetésével (c. 2358.),

8° a fogadalom, illetve rend érvénytelenné nyilvánításánál (c. 2387.),

9° a degradáció büntetése is magában foglalja a laikusi állapotba való visszahelyezést (c. 2305.),

c) Következmény:

A kisebb rendben lévők ezentúl az egyházi öltözet és a tonzúra viselésére többé nem jogosultak.

d) Visszavétel:

A saját-ordinárius, akinek egyházmegyéjébe az érdekelt eredetileg inkardinálva volt, komoly vizsgálat után (c. 212.) az ilyen klerikust visszaveheti. Ebben az esetben azonban a már felvett rendet nem kell ismét feladni.

2. Nagyobb rendek

a) Általában.

Mivel az egyszer érvényesen felvett nagyobb rend eltörülhetetlen jegyet nyom a lélekbe, azért isteni jogon ez mindig érvényesen gyakorolható.

Ebből következik, hogy semmiféle egyházi hatalom teleológiailag, vagyis dogmatikailag az egyszer érvényesen felszentelt egyént a laikusi állapotba többé vissza nem helyezheti: *semel sacerdos, semper sacerdos.* „Tu es sacerdos in aeternum."

Az Egyház azonban, mint megértő anya fiainak gyarlóságát és az élet súlyos körülményeit figyelembe veszi és ha dogmatikailag nem is, de *jogilag* megengedi, hogy azok a klerikusok, akik a vállalt kötelezettségek teljesítésére képtelenek, visszatérjenek a világba.

A világba visszatérő ilyen klerikus a rendi hatalmát mindig érvényesen gyakorolhatja, kivéve azokat, amelyekhez joghatósági hatalom is kapcsolódik. Ez utóbbi esetben érvénytelen lenne a fungálásuk. Végső szükség esetén az üdvösségre elengedhetetlenül szükséges szentségek kiszolgáltatását megengedetten végezhetik. (c. 2305. § 1., c. 2303, 2284, 2261.)

b) A laicizálás módjai.

Ez a jogi vonatkozású laicizálás a következőképpen történhetik:

1° Közigazgatási úton éspedig a Szentszék rescriptuma alapján. (c. 211. § 1.)

2° Bírói végzéssel vagy formális ítélettel, ha perrendtartássze-

rűen beigazolódott, hogy valamely klerikus súlyos kényszer hatása alatt vette fel a rendeket, amelyet azután sem expresse, sem tacite a rend gyakorlása révén jóvá nem hagyott. (c. 214. és 1993—1998.) A per megindítására a Szentségi Kongregáció adhat engedélyt.

3° A büntetésképpen foganatosított degradáció útján bekövetkezik a laikusi státusba való visszahelyezés. (c. 211. 2305.)

4° *Indirekte* bekövetkezik a laicizáció, ha egy diakonust, vagy szubdiakonust halálveszedelem idején az egyházi rend házassági akadálya alól felmentenek. Ez ugyanis ilyenkor házasságát rendezheti, tehát szükséges, hogy ipso facto a laikusi státusba visszakerüljön. A dispenzációnak azonban a külső fórumban bizonyíthatónak kell lennie.

5° *Ex stilo Curiae* — ha a klerikus gyermekkorában vagy serdülés után, de a kánoni kora előtt jóhiszeműleg vette fel a rendeket, ha később ezt nem hagyta jóvá, a coelibátus kötelezettsége nélkül a laikusi státusba kerül vissza. (XIV. Benedek. *Et quamvis tempore.* § 28.)

c) A laicizálás jogi következménye:

a) minden egyházi hivatal és javadalom, valamint a klerikusi kiváltságok elvesztése. (c. 213.)

b) megszűnik a breviárium-kötelezettség is, azonban a coelibatus megmarad. Ez utóbbi csak akkor szűnik meg, ha beigazolódott, hogy az illető súlyos kényszer hatása alatt vette fel a rendeket. (c. 214.)[43]

[43] Súlyos kényszer esetén a püspök szentszéki megbízás alapján peren kívüli titkos vizsgálattal tisztázza a szentelést megelőző, kísérő és követő körülményeket, a tanúk és egyéb bizonyítékok alapján. Utána a periratokat saját véleményével ellátva Rómába küldi. Ha Rómában az ügyet bizonyítottnak látják, a *Szent Officium* e szavakkal szokta ajánlani a pápának a kedvező döntést: *„Exstare grave dubium de valida susceptione onerum et de ratihabitionis defectu aliasque concurrentes causas ita ut consilium praestandum sit Sanctissimo pro dispensatione ab oneribus sacrae ordinationis susceptae in casu."*

A római kedvezmény magában foglalja az ordinációból és a szerzetesfogadalomból származó összes terhek alóli felmentést beleértve a coelibátust is. A rescriptum végrehajtása előtt azonban bizonyos feltételeket kell teljesíteni:

1. A kérelmező nem mehet oda, még kevésbé tartózkodhat olyan helyen, ahol papi jellege ismert. Főleg szülőhelyétől kell távol maradnia.

2. Egyelőre élettársától külön kell élnie és megfelelő penitenciát kell tartania nénánynapos lelkigyakorlat keretében. Így készüljön föl a házasságkötésre, amelyben jámbor életével és példás magatartásával, gyakori gyónás- és áldozással kell kitűnnie.

A kiközösítés alóli felmentés után, melyre az ordinárius felhatalmazást nyer, a házasság *privátim és pompa nélkül* köthető plébános és megbízható tanúk jelenlétében.

A feleség elhunyta után a Szent Officium megkérdezése nélkül új házasságot nem köthet a papi személy.

d) Visszavétel: Az egyszer világi állapotba visszahelyezett klerikus visszavételéhez a Szentszék engedélyére lenne szükség. (c. 212. § 2.)

e) Ön-laicizálás, vagyis *apostasia ab ordine* az egyházi jogban büntetendő cselekmény.[44] (c. 2388.)

IV. fejezet

EGYHÁZI HIVATALI JOG

(c. 145, 146, 1409—1413.)

(Hierarchia iurisdictionis)

Mint láttuk, a rendi hatalom a papszentelés (ordinatio) útján, a kormányzó vagy vezető hatalom pedig — iurisdictio (küldetés, meghatalmazás, — missio canonica) révén közvetítődik. Utóbbi a rendi hatalom megengedett gyakorlása mellett jogigényt ad az egyházi kormányzásban való részvételre is. Ennek a hatalomnak az átruházása vagy ideiglenes megbízás vagy pedig valamely egyházi hivatalba való behelyezés útján történik. Az egyes egyházi hivatalok a rendi és a kormányzói hatalmat különböző fokban birtokolják és így egymással fölé- és alárendeltségi viszonyban vannak. Ezek együttvéve a kormányzói hatalom (hierarchia iurisdictionis) rendszerét képezik.

[44] Ha az aposztata pap a gyermekek nevelése miatt nem hagyhatja el praesumptiv élettársát, bizonyos feltételek mellett a S. Poenitentiaria engedélyezi az egy fedél alatt való lakást. Ezzel kapcsolatban a kérelmező által szabadon választható gyóntatónak a következő felhatalmazást szokta adni:

1° hogy a kiközösítés alól felmentést adjon;

2. hogy az együttlakást eddigi élettársával engedélyezze, feltéve, hogy eskü alatt *újból* kijelentik, hogy *testvérként* élnek egymás mellett.

3° ha a VI. parancs ellen vétkezne az említett személlyel visszaesik a kiközösítésbe, amely alól a *halálveszélyt kivéve* csak a Sacra Poenitentiariától nyerhető feloldozás.

4° a zsolozsmát más imára változtathatja és egyéb papi és szerzetesi kötelezettségek alól mentesíthet, *kivéve a coelibátust.* A rend gyakorlására vonatkozólag az *inhabilitás* továbbra is hatályban marad. Ilyen föl mentés reménnyel csak akkor kérhető, ha az aposztata már korosabb, kb. 50 körül van.

Vö. *S. Poen.* 18 apr. 1936 (AAS; 28, 242); *S. Poen.* 4 maii 1937 (AAS. 29, 283.) — Ha halálveszély idejében meg is történt volna a feloldozás, megmarad a kötelezettség a S. Poenitentiariához való folyamodásokra, amint azt a c. 2254 előírja a *specialissimo modo* rezervált esetekben. Vö. *Periodica,* 25, 199; *Apollinaris,* 9, 586.

AZ EGYHÁZI HIVATALOK ÁLTALÁBAN

109. § Az egyházi hivatal és javadalom fogalma[45]

(c. 145, 146, 1409—1413.)

I. Az egyházi hivatal fogalma

1. Az egyházi hatalom, akár rendi, akár joghatósági vonalon nézzük, gyakorlatilag az egyházi hivatalban testesül meg (officium ecclesiasticum).

Tágabb értelemben egyházi hivatal minden ideiglenes vagy állandó jellegű, lelki célból létesített hivatal; pl. sekrestyés, gyóntató, orgonista stb.

Szoros értelemben egyházi hivatal az egyházi hatóság által állandó jelleggel létesített minden olyan tisztség, amelynek betöltése az egyházi jog szabályai szerint történik s amely bizonyos rendi vagy joghatósági hatalomban való részesedéssel jár. (c. 145.)

Tárgyilag véve az egyházi hivatal az egyházi hatalomnak jogilag meghatározott köre.

Alanyilag pedig valamely egyházi személy egyházhatóságilag nyert jogigénye az egyházi hatalom meghatározott körben való gyakorlására.

2. Az egyházi hatalom lényeges kellékei tehát:

a) az isteni vagy tételes egyházi jogon nyugvó konstitúció;

b) a *perpetuitas obiectiva* vagyis az egyházi hivatal természeténél fogva állandó, örök; nem szükséges azonban, hogy a hivatal viselője életfogytiglan maradjon hivatalában; azaz a *perpetuitas subiectiva* nem szükséges;

c) az egyházi hivatalok betöltése kizárólag az egyházi hatóságtól függ;

d) minden hivatal velejárója a rendes hatalomban (potestas ordinaria) való részesedés, amely mintegy a hivatalnak sajátos tárgya. Az elnyerése *ipso facto* a hatalom birtoklását is magában foglalja.

[45] *M. Petroncelli,* Contributo alla personalità dell'uffizio sacro nell'ordinamento giuridico. — *Stutz*-Festschrift. Kirch. Abh. Heft. 117—118. Stuttgart. 1938. 389—412.

O. Zahn, Amstträger, Beamte, Angestellte und Arbeiter im kath. Kirchendienst. (diss.) Würzburg. 1940.

Coronata I. 235. — *Chelodi—Ciprotti,* 212. — *Eichmann—Mörsdorf,* I. 279. A *beneficium* és *officium* közötti különbségre vö. *Móra,* Az egyházi adó és az egyházközség alapkérdései, Bp., 1941, 88, 124, 130, 137 sköv. old. — *Ua.* Megjegyzések az egyházi jog két kérdéséhez, I. Az egyházi beneficiális jog kialakulása, Szeged, 1939, Kiegészített klny.: „*Jog*", 1938, 5—6. és 7—10. számából.

II. Az egyházi javadalom fogalma. (beneficium)

1. A *régi jogban* az egyházi hivatal és javadalom szoros kapcsolatban volt egymással és a két elnevezést (officium et beneficium) gyakran felváltva használták. *A mai jog* viszont a két fogalmat élesen megkülönbözteti egymástól. Elképzelhető egyházi hivatal javadalom (beneficium) nélkül, de javadalom semmiképpen sem létezhetik hivatal (officium) nélkül.

2. Az *egyházi javadalom* (beneficium) olyan egyházi eredetű intézeti jogi személy, amelynek címzettjét az egyházi hivatallal egybekötött anyagi jövedelmek élvezetére vonatkozó állandó jog illeti meg. (c. 1409.) A kettő tehát — hivatal és javadalom — elválaszthatatlanul egymásra van utalva. Az elsőrendű a hivatal, amelynek járuléka a javadalom; innen a jogi axioma: *beneficium datur propter officium.*

Mivel a javadalom jogi személy, különböző jogok és kötelességek alanya lehet. Így a kiskorúakkal jogkedvezmény szempontjából egy tekintet alá esik (c. 100.); vagyonszerzési joggal rendelkezik (c. 1499. § 2.), valamint aktív és passzív perképessége van; (c, 1653 § 2. + 1653. § 5., 1560. n. 2.); egyházi adókkal megterhelhető (cathedraticum c. 1504, és seminaristicum. c. 1605.); ezenkívül járadékkal is meg lehet terhelni. (c. 1429.)

3. A beneficiumnak lényeges *feltételei:*

a) az illetékes egyházi hatóságtól való eredet;

b) az állandó jelleg;

c) a jogok és kötelességek gyakorlása, vagyis a hivatal és a jövedelem együttes élvezetére való jogigény.

4. *A javadalom anyagi bázisa:* (dos. c. 1410.)

A javadalom anyagi alapját a következő értéktárgyak alkothatják:

a) olyan *vagyontárgyak* — ingók vagy ingatlanok, — amelyek az illető jogi személyhez tartoznak: (föld, erdő, kőbánya, készpénz, értékpapír stb.) vagy idegen dolognak élvezeti joga;

b) valamely család vagy jogi személy biztos és *köteles szogáltatásai* (praestationes). Például egy család vagyona végrendeletileg meg van terhelve azzal, hogy bizonyos pénzösszeg egy templom vagy plébános ellátására szolgál, vagy ha a Szentszék a szekularizált javakról lemond, azzal, hogy az állam köteles a plébánosról gondoskodni. Az eső esetben azonban szükséges, hogy a hivatalos egyházi hatóság a jelzett összeget javadalmi jövedelemnek nyilvánítsa.

c) a híveknek biztos és *önkéntes adományai:* (oblata). Nem minden gyűjtés számít ide, hanem csak az, amelyet az egyházi hatóság — pl. havi egy gyűjtés a plébános részére — ilyennek nyilvánított. Ilyen módon — pl. Észak- Amerikában — sok plébániai javadalom

létesülhetett. A misepénz nem tartozik ide, mert az személyi adomány.

d) az egyházmegyei törvényhozás vagy törvényes jogszokás szerinti *stólajövedelmek.* Megjegyzendő azonban, hogy ezek is csak annyiban és akkor képeznek *dost,* amennyiben az egyházi hatóság így intézkedik. Ha a hívő önként többet ad, ez nem tartozik a javadalmi bevételhez. (A stóla ügyre vonatkozóan: l. c. 463.; 1472.; 2349.)

e) a kórusban szokásos *napi osztalékok,* de a harmadrész kivételével, ha a javadalmas összes jövedelmei a kórusi osztalékból állnak. (c. 1401. c. 315. § 2.)

III. A hivatalok és javadalmak osztályozása. (c. 1411)

1. *Beneficia consistoralia et non consistoralia.* Nagyobb vagy kisebb javadalmaknak is nevezhetnők ezeket; előbbieket a pápa tölti be a konzisztóriumban, vagy legalább is betöltésüket ott publikálja, az utóbbiakat többnyire az ordinárius adományozza.

2. *Beneficia saecularia et religiosa.* Világi vagy szerzetesjavadalmak, aszerint, hogy világi vagy szerzetespapok birtokolják. A *vélelem* a világi papi javadalom mellett van, de az ellenkezője bizonyítható. Ha pl. az alapító kifejezetten szerzetesi javadalmt kívánt emelni, vagy ha olyan tevékenységgel kapcsolatos, amelyet csak szerzetesek teljesíthetnek, akkor szerzetesi a javadalom. Természetszerűleg szintén szerzetesi a javadalom, ha valamely kolostorral van jogilag összekapcsolva (incorporatio). Nem bizonyíték azonban a javadalom szerzetesvolta mellett, ha a javadalomból, mely szerzeteseké volt, új lelkészség vagy plébánia keletkezett. (c. 1414. n. 2.)

3. *Duplicia vel residentialia* és *simplicia vel non residentialia.* — Az előbbiek helybenlakási kötelezettséggel járnak pl. bíboros (c. 239.), püspök (c. 338.) kanonok, (c. 418.), utóbbiak ellenben nem. De hosszabb időre ezek birtokosai sem hagyhatják el az egyházmegyét. (c. 143.)

4. *Beneficia manualia seu temporalia,* azaz *amovibilia* és *perpetua* azaz *inamovibilia.* — Az előbbiek manuális alkalmi misékben gyökereznek és így bármikor visszavonhatók, az utóbbiak állandó jellegűek és vezetői csak meghatározott indokok alapján mozdíthatók el. (c. 2147.) A plébániák lehetnek amovibilisek és inamovibilisek. A missziós és szerzetesjavadalmak mind amovibilisek. (c. 1411 n. 4.)

5. *Beneficia curata* és *non-curata,* aszerint, hogy lelkipásztorkodással egybe vannak-e kötve vagy nem. (c. 1411. n. 5.)

6. *Beneficia compatibilia* és *incompatibilia.* Összeférhetetlen az a két vagy több javadalom.

a) amelyeknek *egyszerre* egy személy kötelességszerűen nem tud eleget tenni, vagy

b) pedig amelyek közül egy is elégséges a lelkész ellátásának biztosításához. Compatibilis az a javadalom, amely ilyen tulajdonságokkal nem rendelkezik.

7. *Beneficia electiva,* ahol kánoszerű választás, *collativa,* ahol szabad adományozás, *patronata,* ahol kegyúri bemutatás a betöltés alapja.

8. A régi jogban külön szerepelt a *dignitas, personatus és officium.* Mindegyiknek külön-külön jogköre volt. Manapság minden káptalanban legalább egy méltóságnak kell lennie, amely joghatósági hatalom nélkül csupán rangelsőbbséggel jár. A penitenciárius és a teológus-kanonok hivatalán kívül a personatus többé már nem szerepel.

9. *Nem tekinthetők javadalmaknak:* (c. 1412.)

a) nem állandó jelleggel létesített plébánosi vikáriák. (c. 471—476; javadalmi vicaria cf. c. 477. § 2.)

b) a *laikus* kapellániák, amelyek nem az egyházi hatóságtól származnak, pl. várkáplánságok. Itt a vagyontárgy, amely a káplán ellátását biztosítja, nem egyházi vagyon, hanem a családé, ill. örökösöké. Ha ezek a javak elpusztulnak, megszűnik a kapellánia is. — Ha az elöljáró másképp nem intézkedik, laikusnak is adományozható az ilyen káplánság, aki alkalmas személyek útján gondoskodik a lelki kötelmek teljesítéséről. (c. 1412. n. 2.)

c) az utódlási joggal vagy a nélkül létesített *koadjutóriák.* Ilyeneket csak a Szentszék létesíthet, kivéve a vic. adiutoria-t (c. 475.) és a vic. cooperatoria-t. (c. 476.)

d) a *személyi járulékok* (pensiones). Idegen javadalom jövedelmi részének más pl. volt plébános részére való biztosításában a főpásztor jogát az 1429. kánon szabályozza.

e) ideiglenes commenda: valamely templom vagy monostor jövedelmének olyanformán történő átruházása, hogy az illető halála után a jövedelem ismét a kolostorra vagy a templomra száll. (c. 1412. n. 5.)

A *commenda* fogalma a történelem során sok változáson ment keresztül. Régen kommendát említettek, ha valaki egy megüresedett és be nem töltött javadalmat kapott a célból, hogy a további pusztulástól megőrizze. Később olyan ügyletet jelentett, amelynél valamely javadalom jövedelmét valaki úgy kapta, hogy a javadalommal kapcsolatos kötelmeket nem tartozott ellátni. Tehát más hivatal vagy más személy ezután még jogos alapon megkaphatta.

110. § Az egyházi hivatali hatalom jellege

(c. 196—210.)

I. AZ EGYHÁZI HATALOM HORDOZÓJA.

Az egyházi hivatali vagy kormányzói hatalom a hívő nép irányítására és kormányzására szolgál. Ahol ugyanis emberi közösség van, ott e közösséget irányító tekintélyre is szükség van. Az Egyházban ezt a kormányzói hatalmat a *pásztor* (Jn. 21, 15—15.) és főleg a *Jópásztor* (Jn. 10, 1—28.) képe szimbolizálja. Az Egyházban a hatalom tehát nem csupán parancsokban nyilvánul meg, hanem a közösség, a hívek érdekét szolgáló odaadásban teljesedik ki. (Mt. 20, 24—28.) Ezért nevezhetjük ezt pásztori vagy hivatali hatalomnak.

Minden egyházi hivatalhoz a mindenkori tisztviselőre való tekintet nélkül az egyházi hatalomnak jogilág jól meghatározott köre kapcsolódik. Az ebből folyó jogosítványok összességét *hivatali hatalomnak* nevezzük. — Ez a vezető vagy pásztori hatalom kétféle: *kormányzói* és *nem-kormányzói* hatalom.

1. *Kormányzói vagy főpásztori hatalom. (c. 198.)*

Az Egyház jogilag tökéletes társaság s mint ilyen a legfőbb kormányzói hatalommal rendelkezik, amely a törvényhozásban, bíráskodásban és a végrehajtásban, illetve közigazgatásban nyilvánul meg. E kormányzói hatalom kétféle: a legfőbb hatalom birtokosa a pápa az egész Egyházban, míg a püspök, illetve a vele egy tekintet alá eső egyéb főtisztviselők egy-egy egyházmegyében gyakorolnak a pápától függőségben főhatalmat; ez utóbbiakat ezért főpásztoroknak is szokás nevezni. A kormányzóhatalom hordozóit latinul *ordinárius*oknak nevezzük. (c. 198.)

A mai jog szerint (c. 198.) ordináriusok:

a) maga a pápa, akit *jure divino* az egész Egyházban teljhatalom illet meg;

b) saját területén minden megyéspüspök,

c) nullius apát és prelátus;

[46] *L. M. De Bernardis*, Le due potestà e le due gerarchie della chiesa. Genova. 1948. — *K. Mörsdorf*, Weihegewalt und Hirtengewalt in Abgrenzung und Bezug: Miscellanea Comillas. 6. (1951) 95—110. — *K. Mörsdorf*, Zur Grundlegung des Rechtes der Kirche. M. Th. Z. 3. (1952.) 336. — *J. Fuchs*, Von Wesen der kirchlichen Lehrgewalt. (dissz.) Münster. 1946. — *Coronata*, I, 196. — *Chelodi—Ciprotti*, 172. — *Eichmann—Mörsdorf*, I, 253.

d) ezek általános helynökei;
e) az apostoli adminisztrátor,
f) vikárius és apostoli prefektus;
g) mindazok, akik széküresedés esetén az egyházmegye kormányzatát a jog intézkedése alapján átveszik. (pl. káptalani helynök.) Mivel az ordináriusoknak a hatalma területileg van körülírva, éppen ezért ezeket *helyi* ordináriusoknak is nevezzük. (*ordinarius loci.)*
h) az exempt papi szerzetesrendek nagyobb elöljárói szintén rendes joghatósággal rendelkeznek, de a dolog természete szerint nem területileg, hanem *személyek* szerint megállapított hatáskörrel. Ezért ezeket *ordinarius propriu*snak vagy *personali*snak hívjuk.

2. *Nem kormányzói vagy egyszerű lelkipásztori hatalom*

Az egyházmegye kisebb területi közösségeinek vezetői, mint tényleges vezetők szintén rendelkeznek bizonyos vezetői ill. lelkipásztori hatalommal: ilyenek a főesperesek, esperesek; különösen pedig a plébánosok és egyéb lelkipásztorok. Ez a hatalom abban különbözik a főpásztori hatalomtól, hogy annak különleges formáiban — törvényhozás, bíráskodás, végrehajtás — nem szerepelhet, sem kényszert nem alkalmazhat.[47]

II. A HATALOM FELOSZTÁSA

1. *Forum Dei — forum ecclesiasticum.*

Az Egyház Isten műve s mint ilyennek megvan a külső látható szervezete és a láthatatlan, csak a hit által érzékelhető része. Az Egyház főpapjai és papjai a láthatatlan Isten képviselői, helyettesei a földön, akiknek a kötő és oldó hatalom Isten előtt is énvénnyel bíró erőt biztosít. (Mt. 16, 19.; 18, 18.)

A tévedhetetlenség biztosítéka azonban csak a nem szentségi síkon kimondott hatalmi ténykedéseket illeti meg (pl. hitcikkely meghatározás, szentesítés stb.). Azt a hatalmi kört, amely az isteni hatalom helyettesítése kapcsán nyer alkalmazást *helyettesítő hata-*

[47] Ezenkívül megkülönböztetünk dominatív hatalmat (potestas dominativa). Az elöljáró a neki alárendelt személyek fölött majd a természetjog (szülők és kiskorú gyermekek) majd pedig kölcsönös megállapodás alapján (a szerzetesek c. 501 § 1.) ún. dominativ hatalmat gyakorol. — A *potestas domestica* a családi közösség belső rendjét szabályozza, tehát a házi rendre vonatkozik csupán (pl. szülők és nagykorú gyermekek; idegen kolostorban tartózkodó szerzetesek.) A plébános a templom fölött szintén ilyen hatalommal rendelkezik.

lomnak (potestas vicaria) nevezzük.[48] Azt a hatalmat pedig, amelynek gyakorlásában az Egyház nem igényli az Isten előtti joghatályt, *potestas propria* elnevezéssel illetjük. Ezzel szemben áll a *forum ecclesiasticum*, amely az Egyház rendes szociális hatalmi körére terjed ki.

2. *Forum externum — forum internum*[49]

a) Fogalom.

Aszerint, amint a hatalom külső (forum externum) vagy belső (forum internum) jogterületen megy végbe, állítjuk fel ezt a megkülönböztetést.

1° *Forum externum.* Elsősorban az Egyház közjavát, külső rendjét és a hívek szociális viszonyait veszi tekintetbe.

2° *Forum iternum vel conscientiae, a hívek* magánérdekét és belső lelkiviszonyait érinti.

Ez ismét kétféle lehet: *jurisdictio fori sacramentalis*, amely a gyónás szentségében vagy azzal kapcsolatban gyakorolható és *jurisdictio extrasacramentalis*, amely a gyónáson kívül érvényesül. A szentségi hatalom mindig csak fizikailag jelenlévő személyek felett, a másik azonban távollévők javára is érvényesíthető.

b) Összefüggés.

1° Soha sincs azonban ellentét a látható és láthatatlan Egyház között. A külső és belső fórumbeli hatalom a látható Egyház *ugyanazon* jogrendjére vonatkozik. Amint a külső és belső magatartásnak az ember életében egyeznie kell, úgy a külső és belső fórum is egymás mellé van rendelve. A belső fórumban, minthogy ez széles körre terjed ki, a jog szigorú megállapításai nem annyira sürgetők, mint a másikban.

2° A külső és belső fórum soha sincs ellentétben egymással, csak az egyén és közösség feszültségeit kívánja kiegyenlíteni, mivel az

[48] Pl. az Egyház feloldozása érvénytelen, ha a bűnösnek nincsen meg az őszinte bánata.

[49] *J. Hahn,* Das Forum internum und seine Stellung im geltenden Recht. Würzburg. 1941.

P. Capobianco, De notione fori interni in iure canonico. Apoll. 9. (1936) 364—374.

P. Capobianco, De ambitu fori interni. Apoll. 8. (1935) 591—605. 9. (1936) 243—257.

W. Bertrams, De natura iuridica fori interni Ecclesiae. Periodica. 40. (1951) 307—340.

előbbiben az egyéni érdek, az utóbbiban pedig a közérdek van inkább előtérben.

3° A külső fórumhoz tartozik mindaz, ami az *egyházi nyilvánosság* előtt játszódik le, vagy előreláthatólag ismertté válik. A belső fórumhoz pedig az kapcsolódik, ami titokban történik vagy előreláthatólag titokban marad.

4° A *belső*, szentségi fórumban a hivatalviselő mindig az egyénnel áll szemben és így a titoktartásra mindig szigorúan kötelezve van.

A belső, szentségi fórumbeli hatalom hordozói ugyanazok, mint a rendes, külső fórumbeli főpásztori hatalom birtokosai. Kivételt képez a S. *Poenitentiaria*, amelynek, mint legfőbb pápai kegyelmi hatóságnak, egészen különleges jogállása van.

5° A belső fórumbeli hatalom hordozóinak köre jóval szélesebb, mint a külső fórumé.

Rendes hatalommal bír a penitenciárius kanonok, a plébános és az exempt papi szerzet elöljárói (c. 873.), de a külső terület illetékes főpásztorától függőségben és ezt a rendes hatalmat nem delegálhatják.

A kisebb hivatalviselők gyóntatói hatalmának a főpásztortól való eredeztetése arra az időre mutat vissza, amikor még nem volt különbség a *két* fórum között és a kisebb hivatalviselők a vezeklési eljárás vezetői voltak. A vezeklést maga a püspök szabta ki.

111. § A kormányzói hatalom funkciói

A) ÁLTALÁBAN

Az állami főhatalom három funkciót tölt be: törvényhozói, bírói és végrehajtói (közigazgatási) funkciót.

A *közigazgatás* tulajdonképpen az állam adminisztrációja. Feladata az államot alkotó emberek közérdekű vagy közösen jobban megoldható szükségleteinek a kielégítése, valamint a fennálló jogrend védelme. A közigazgatás voltaképpen az államnak nélkülözhetetlen és ezért *legrégibb* működése. A törvényhozói és bírói funkció csak fokozatosan válnak külön a vezetéstől, az adminisztrációtól. A közigazgatást azóta nevezik végrehajtó hatalomnak, amióta a törvényhozó funkció nemcsak különvált, hanem a közigazgatás és bíráskodás fölött elsőbbséget élvez.

I. *A hatalom szétválasztása*

Montesquieu 1748-ban megjelent könyvében *(A törvények szelleme)* a XVII—XVIII. századi fejedelmi abszolutizmussal szemben követeli az egyéni szabadság biztosítása végett a három főfunkció: a törvényhozás, igazságszolgáltatás és végrehajtás intézményes szétválasztását: Szerinte: „örökös tapasztalat, hogy akinek hatalma van, hajlik arra, hogy visszaéljen. Addig megy, amíg korlátokba nem ütközik. Hogy vissza ne élhessen a hatalmával, olyan elrendezésre van szükség, hogy az egyik hatalom korlátozza a másikat."[50] „Ha a törvényhozói és végrehajtó hatalom ugyanannak a személynek vagy testületnek a kezében van, nincs szabadság, mert attól kell tartani, hogy az uralkodó vagy a testület drákói törvényeket fog alkotni, hogy azokat drákói módon hajtsa végre. Akkor sincs szabadság ha az igazságszolgáltatás a törvényhozó vagy végrehajtó hatalomtól nincs elválasztva. Ha a törvényhozással volna egyesítve, a polgárok élete és szabadsága bizonytalan volna. Ha a végrehajtó hatalommal volna egyesítve, a bírónak hatalma volna ez elnyomásra. Minden veszve volna, ha ugyanaz az ember vagy testület gyakorolná mind a három funkciót."[51]

Montesquieu szerint azonban szükséges, hogy a törvény kösse mind a bírói, mind a végrehajtó hatalmat, ami nem ütközik a hatalom szétválasztásának elvébe.

Rousseau a társadalmi szerződésben követelte, hogy a törvény, mint a közakarat kifejezője a végrehajtással és igazságszolgáltatással szemben elsőbbségben részesüljön.

A hatalom szétválasztását Montesquieu elvei szerint először az USA-ban 1787-ben elfogadott alkotmány, majd az 1789. évi francia forradalom valósította meg. Nálunk 1848-ban honosodott meg.

A szocialista szemlélet egészen *másképp* látja e kérdést.[52]

[50] L'esprit des lois, 1. XI. cap. IV. — Vö. Magyary, Magyar közigazgatás. Bp. 1942. 43. l.

[51] L'esprit des lois. 1, XI, cap. VII. Vö. Magyary, i. m. 43. l. Magyarul: Európa egységéről. A törvények szelleme és a perzsa levelek válogatott része. Ford.: Rózsahegyi Zsolt. Budapest. 1943.

[52] Nem vitás, hogy az állami tevékenység különböző fajainak elkülönítése hosszú történeti fejlődés eredménye., mégis *Vas Tibor* elismeri annak történeti jelentőségét: „Ha nem is értünk egyet az államhatalmi ágak *Locke—Montesquieu* szerinti elválasztásával, mert álláspontunk szerint az államhatalom egységes és itt csupán az egységes államhatalom *munkamegosztásszerű* funkcionális elválasztásáról van szó, még sem tagadhatjuk e tan jelentőségét abban a korszakban, midőn ez ideológiai fegyver volt az abszolút monarchia korlátlan hatalmával szemben". (Vö. Állam és jogelmélet. Kézirat gyanánt. (Eötvös Lóránd Tudomány Egyetem). Szerkesztette Vas Tibor, Budapest 1959. 33. 1.).

A szocialista felfogás szerint tehát a hatalom megosztása lényegében az egyszerűsítés és ellenőrzés kedvéért az állami gépezetre alkalmazott közönséges ipari munkamegosztás (Marx). Ennek alapján „a szocialista elmélet az államhatalmat megvalósító *államhatalmi szerveket,* az ezek végrehajtó és rendelkező szerveiként működő *államigazgatási szerveket,* a bírói tevékenységet kifejtő *bírói szerveket* és a törvényességi felügyeletet ellátó *ügyészi szerveket* jelölte meg." Vö. Beér—Kovács—

II. *A három funkció áttekintése*

1. A *törvényhozás* az általános, tartós és absztrakt cselekvési szabályok alkotásával foglalkozik. Eme absztrakt magatartási szabályok a cselekvés módját határozzák meg. Ezzel szemben a bíráskodás és végrehajtás az élet konkrét, egyedi kérdéseivel foglalkozik.

2. *A bíráskodás* vagy igazságszolgáltatás közvetlenül a jog megvalósítását célozza. A bíró feladata az absztrakt jogszabálynak a konkrét esetre való alkalmazása, ráillesztése. A bíró csak akkor tényked ik, ha tőle jogsegélyt kérnek, de ekkor kötelessége ezt megadni: *ius facit inter partes,* vagyis a bírói ítélet rendezi a konkrét jogviszonyt a kérdéses felek között.

3. *A végrehajtás,* amely a jogszabály érvényesülését célozza, majd jogalkalmazás, majd jogszabály-alkalmazásban nyilvánul meg. Az első az igazságszolgáltatáshoz, a másik a törvényhozáshoz teszi hasonlóvá.

Amit a törvény tilt vagy parancsol, kötelezi a végrehajtást is, vagyis a végrehajtásnak is törvényesnek, törvényszerűnek kell lennie. Mivel a törvényhozó képtelen mindent szabályozni, azért a közigazgatási hatalom a szükség, a hasznosság és célszerűség kívánalmainak megfelelően rendeleti úton intézkedik. Jellemzője a *szabad kezdeményezés* lehetősége; hívás nélkül is közbeléphet, ahol szükségesnek, hasznosnak vagy célszerűnek látja.

B) AZ EGYHÁZBAN[53]

Az államelméletek általában a három hatalmi funkciót egymástól szervesen elválasztják. Az Egyházban ilyen hatalomszétválasztás nem gondolható el alapokmányánál fogva, hanem legfeljebb hatalommegkülönböztetésről lehet beszélni.

Szamel, Magyar államjog, I. füzet, Budapest (Eötvös Loránd Tudományegyetem) 1959, 142. s köv. l.

Kucsera Eduárd, aki az államforma problémájával behatóan foglalkozik, erről a kérdésről így ír: „A Montesquieu-féle hatalom-megosztási elmélet az Amerikai Egyesült Államokban valósul meg. A francia burzsoázia is arra törekedett, hogy ezt valóra váltsa. A rossz politikai tapasztalatok azután ennek az elméletnek az elvetéséhez és a parlamentáris köztársaságról szóló új teória megalkotásához vezettek."

(Megjegyzések az államforma fogalmához, vö. Jogtud. Közlemények 1958. 331—343.)

[53] *E. Melicher,* Gerichtsbarkeit und Verwaltung im staatlichen und kanonischen Recht, 1950.

A pápa és a püspökök, akik *minden* kormányzói hatalom birtokában vannak, mivel képtelenek egyedül minden ügyet intézni, azért meghatározott feladatkört állandó jellegű képviseleti szervekre ruháznak. A történeti fejlődés oda vezetett, hogy az igazságszolgáltatást és közigazgatást egymástól különböző szervek látják el, míg a törvényalkotás a főhatalom birtokosainak kezében maradt.

A pápai Kúriában a *S. Romana Rota* és *Signatura Apostolica* kizárólag bíráskodással foglalkozik, a kúriai főhivatalok pedig kizárólag közigazgatási funkciókat töltenek be. Különös szerepet töltenek be a bíborosi kongregációk; nagyobbrészt közigazgatási funkciót látnak el; a pápai főhatalom gyakorlásában tevékenyen részt vesznek és egyik másik törvényalkotási (pl. SRC.) és igazságszolgáltatási funkciót is ellát. (pl. S. Officium.)

Az Egyházban tehát kétféle bíráskodás különböztethető meg: rendes bíráskodás és közigazgatási bíráskodás; utóbbit ama szervek végzik, amelyek elsősorban közigazgatási funkciót töltenek be.

A bíróságok ténykedései sem mind az igazságszolgáltatásra irányulnak, hanem annak csak előfeltételeit vannak hivatva biztosítani, pl. a bírák és egyéb tisztviselők kinevezése és visszahívása, a kötelékvédő és ügyész működése stb. E hatalomkört megkülönböztetésül a rendes közigazgatástól, bírói közigazgatásnak (Gerichtsverwaltung) nevezzük.

I. *A közigazgatási hatalom felosztása*

A végrehajtás (közigazgatás) kétféle: *önkéntes* és *kényszerű*, azaz szükségképpeni.

1. *A iurisdictio voluntaria (c. 201. § 3.) akkor érvényesül,* ha valaki kér valamit vagy igényt támaszt (in volentes et petentes). Ide tartozik

a) minden kegyelmi ténykedés (iurisdictio gratiosa) vagyis kiváltságok, felhatalmazások, kondonációk, búcsúk engedélyezése és a büntetések elengedése.

b) a joghatósággal kapcsolatos rendi hatalom ténykedései: pl. az egyházi rendek feladása; közreműködés a házasságkötésnél, szentségi feloldozás, konszekrációk, stb.

c) az anyakönyvvezetés.

d) a hivatalok és javadalmak felállítása és betöltése, mivel ezeknél rendszerint kényszer nem érvényesül.

2. *iurisdictio contentiosa* azokkal szemben érvényesül, akik a jogszabály kívánalmainak eleget tenni vonakodnak: (in invitos.) Itt a közigazgatási kényszer lép közbe, amely rendszerint rendelet vagy parancs (praeceptum) formájában jelenik meg. A közigazgatási kényszerrel együtt járhat a közigazgatási kényszerrel való megfe-

nyegetés vagy pedig ez utóbbi el is maradhat. Így kétféle ilyen hatalom különböztethető meg: az egyiknek nincsen büntető jellege, míg a másik büntető jellegű.

Sokszor a iurisdictio *voluntaria* és a *contentiosa* nem különböztethető meg élesen. A iurisdictio voluntaria ugyanis gyakran a iurisdictio contentiosa formáját ölti magára: pl. a könyvnyomtatási engedély megtagadása.

II. *A hatalom egységének biztosítása*

Azáltal, hogy egyes funkciókat meghatározott szervek látnak el, nincs veszélyeztetve a hatalom egysége.

a) Reservatio. A pápa és a püspök illetékességi körén belül *minden* ügyet fenntarthat magának és így az állandó képviseleti szervek illetékességét kikapcsolhatja. Az így magukhoz vont ügyeket vagy személyesen intézik, vagy külön megbízottakra ruházzák.

b) Ius evocandi. Ezenkívül a pápa és a püspök az általános jog keretein belül *bizonyos* ügyeket magához vonhat, (c. 1557. § 3. 1569 § 3.) — akár szabad elhatározásból (ius evocandi) akár pedig az érdekeltek kérésére: (ius reclamandi).

A pápa megteheti, hogy jogerősen lezárt ügyet, amelynél az előbbi állapotba való visszahelyezés feltételei nincsenek meg, ismét felülvizsgálja (beneficium novae audientiae). Ezáltal a hatalom egysége a legfőbb hatalom tevékenységében, a vezetésben is biztosítva van.

c) A püspöki kúriában szintén megvan a hatalom egysége. A közigazgatást a püspökkel együtt az általános helynök, a bíráskodást pedig az officiális vezeti, de módjában lenne a püspöknek a bíróság irányítását is átvenni.

112. § A hatalom átadásának módozatai

(c. 197., 199., 200., 207., 208., 210.)

I. RENDES HATALOM (POTESTAS IURISDICTIONIS ORDINARIA.) (c. 197., 199.)

1. *A rendes hatalom fogalma és felosztása*

a) Fogalom. (c. 197.)

A rendes joghatóságon értjük mindazt a jurisdictiot, illetve hatalmat, amelyet maga a jog hivatallal kapcsol egybe olyanformán, hogy ha valaki a hivatalt törvényesen elnyeri, ipso facto — tehát külön hatósági intézkedés nélkül — a vele kapcsolatos hatalom birtokába jut. (c. 197. § 1.) A hatalomnak a hivatalhoz való kapcsolása történhetik a hivatal alapítása alkalmával vagy pedig később.

A rendes hatalom körébe tartoznak:

1° Mindama jogosítványok, amelyeket a jog a hivatallal egybekapcsolt a hivatal alapítása alkalmával vagy pedig később. Ide tartoznak továbbá azok, amelyek egy magasabb hivatalból ágaztak le, de a jog alacsonyabb hivatallal kapcsolt egybe. — A hivatallal kapcsolatos kiváltságok: kardinálisok, (c. 239.) püspök (c. 349.) és a püspöki helynök (c. 370.) kiváltságai.

2° A rendes hatalom *átruházása* a hivatal törvényes és érvényes átadásával egyidőben következik be. Ezáltal a mindenkori jogos hivatalviselő a hivatallal kapcsolatos hatalmak birtokosa is.

b) Felosztás.

A rendes hatalom kétféle:

1° *tulajdonképpeni rendes hatalom* (potestas ordinaria propria), amelyet az érdekelt személyek a *saját* nevükben gyakorolnak. E hatalom illeti meg a régi hivatalokat: pápaság, püspökség, és a püspöki hatalomból leágazó plébánosi hatalom.

2° *Helyettesítő rendes hatalom* (potestas ordinaria delegata) az, amikor az érdekelt a hivatalához kapcsolt hatalmat nem a saját, hanem egy magasabb fórum nevében gyakorolja. E hatalom illeti meg a később keletkezett hivatalokat, illetve az alaphivatalok — pápa, püspökség, plébános — képviselete kapcsán keletkezett hi-

[54] *K. Hoffmann*, Die freiwillige Gerichtsbarkeit (iurisdictio voluntaria) im kanonischem Recht. Görresges. Heft. 53. Paderborn. 1929.

vatalokat. (Pl. ilyenek a római kúria hivatalai; apostoli adminisztrátor, vikárius, prefektus; káptalani helynök, püspöki helynök, officialis, plébánoshelyettesek.)

A különbség a kétféle hatalom között abban van, hogy az elsőt a saját nevében, a másikat más nevében gyakorolja a hivatalviselő.

A helyettesítő, illetve képviseleti állást vagy az illetékes felső hatóság létesíti hivatalátruházás révén, vagy pedig magának a törvénynek a rendelkezése folytán keletkezik. (c. 309 § 2, 431. n. 2.)

2. *A rendes hatalom megszűnése*

1° A hivatal jogerős elvesztésével a hivatali hatalom is megszűnik (c. 208.)

2° Ha a hivataltól való közigazgatási megfosztás ellen az érdekelt személy panasszal él, a hatalom csak akkor szűnik meg, ha a felfolyamodásnak nincsen felfüggesztő hatálya. Ha azonban a fellebbezésnek — bírói vonalon — felfüggesztő hatálya van, akkor mindaddig szünetel a rendes hatalom, amíg jogerős ítélet a kérdést el nem döntötte.

3° Nem szűnik meg a rendes hatalom ama személyek hatalmának megszűnésével (halál, lemondás stb.), akiktől mások a kérdéses hivatalt vagy javadalmat törvényes adományozás útján nyerték.

II. DELEGÁLT HATALOM (POTESTAS DELEGATA:)[55]

Azt a hatalmat, amelyet a hivatal közvetítése nélkül közvetlenül akár a fizikai akár a testületi jogi személy nyer el, (c. 197. § 1.) *delegált hatalomnak* nevezzük.

1. *A delegált hatalom jellege.*

A rendes hatalom kötöttségével szemben a delegált hatalom sokkal nagyobb rugalmasságot mutat fel, s így a merev hivatali rend feloldásával a személyi működésnek nagyobb teret biztosít.

[55] *N. Hilling,* Begriff und der potestas iurisdictionis ordinaria und delegata nach geltenden KR. AKK. 104. (1924) 181—205.

J. CH. Kümpel, Begriff und Abstufung der iuirisdictio ordinaria und delegata. Bonn. 1932.

H. J. Conrad, Die iurisdictio delegata im römischen und im kanonischen Recht. Köln. 1930.

2. *Felosztás.*

A hatalomátadás természete szerint a delegatio lehet:

a) delegatio *specialis,* amely egy vagy több meghatározott esetre szól;

b) delegatio *generalis* (c. 199. §. 3.) vagyis általános (ad universitatem), amely egy meghatározott kor összes eseteire kiterjed (pl. a házassági akadályok alóli felmentés hatalma). — Az általános felhatalmazást nem zárja ki az a körülmény, hogy időben (pl. 1 évre) vagy helyileg (pl. a székesegyházban) adatott. Ha azonban a felhatalmazás egy meghatározott kör meghatározott eseteire szól, (pl. abortus esetén 10 esetre), ez nem általános, de a 66. kánon 1. §-a értelmében általános felhatalmazásnak tekintendő.

3. *Értelmezés és bizonyítás.*

a) A rendes hatalmat, valamint az általános delegált hatalmat kiterjesztőleg (c. 200. § 1.), míg a különleges delegált hatalmat szorosan kell értelmezni.

A delegált hatalom magában foglalja mindama jogosítványokat, amelyek nélkül a jelzett hatalom nem gyakorolható: pl. a házassági akadály alóli felmentési felhatalmazás magában foglalja a közbeeső egyházi büntetés alóli felmentés hatalmát is. (c. 96. § 3.)

b) A rendes hatalom, minthogy valamely nyilvánosan és állandó jelleggel létesített hivatallal van összekapcsolva, nem szorul bizonyításra. A delegált hatalom viszont, minthogy meghatározott személynek szól, ami esetleg nem köztudomású, bizonyításra szorul. (c. 200. §. 2.) A bizonyítás vagy a delegáló irat felmutatásával, vagy pedig két tanuval történik.

III. A DELEGÁCIÓ MÓDJA ÉS MEGSZŰNÉSE[56] (c.199., 207.)

1. *A delegáció aktív alanyai*

Mindaz, aki rendes joghatósággal rendelkezik, hatalmát részben (ex parte), vagy egészben (ex toto) másra átruházhatja. (c. 199.) A 68. regula iuris ugyanis így szól: *potest quis per alium, quod potest facere per seipsum.* Vannak azonban, akik azt állítják, hogy a rendes hatalom a felettes hatóság beleegyezése nélkül egészben másra nem ruházható, mert különben az illető önmagát teljesen kiüresítené és sajátmagával azonos jogkörrel rendelkező új hivatalt kreálna. (Cocchi II. n. 122.) Tehát az ilyen általános delegációnál az idő, a hely vagy a tárgy szempontjából bizonyos megszorításokat kívánatos tenni.

Kifejezetten tilalom zárja ki a rendes hatalom átruházását:

a) a penitenciárius kanonok, noha a rendes hatalmánál fogva a fenntartott bűnök és fenyítékek alól feloldozhat, e hatalmát másra nem ruházhatja át. (c. 401. §. 1.)

b) a bíboros és *plébános* a gyóntatásra vonatkozó rendes hatalmukat szintén nem ruházhatják másokra (c. 873. § 1.). — A kardinálisoknál bizonyos kivétel mutatkozik, amennyiben bárhol a világon bárkinek felhatalmazást adhatnak, önmaguk és hozzátartozójuk (familiares) minden bűn és büntetés alól való feloldozására. (c. 239. §. 1. n. 2.)

2. *A delegáció passzív alanyai*

a) Mindenekelőtt a delegálandó személynek képesnek kell lennie a szóbanforgó hatalom gyakorlására (capacitas). Vagyis szükséges, hogy sem a természetjog (gyermek, elmebeteg), sem a kánoni jog (hitetlen, nő, laikus, kinyilvánító vagy marasztaló ítélettel kiközösítettek és egyéb fenyítékkel sújtottak) ne gátolja.

[56] *N. Hilling,* Kirchliches Officium und Potestas ordinaria. AKK. 117. (1937) 433—435.

E. Rösser, Die gesetzliche Delegation. (Görresges. Heft. 76.) Paderborn. 1937.

G. Crisi, De delegatione a iure in canonico vigenti. Apoll. 9. (1936) 270—299. 10 (1937) 513—535.

V. Politi, La giurisdizione ecclesiastica e la sua delegazione. Milano. 1937.

H. Triepel, Delegation und Mandat im öffentlichen Recht. Stuttgart. 1941.

Eihcmann,—Mörsdorf, I. 325 köv. — *Coronata,* I. 321. — *Chelodi — Ciprotti,* 203.

b) Általában tehát a delegált hatalom alanya:

1° csak klerikus lehet, mivel egyházi joghatóságot laikus nem gyakorolhat, (c. 118.)

2° bizonyos jogokat csak presbitereknek lehet továbbadni: pl. gyóntatási hatalom, (c. 524. § 1, 872.)

3° delegálható kollegiális jogi személy is, pl. káptalan,

4° Lehet egy vagy több személyt is delegálni, mégpedig vagy *egymás után,* vagy *egymással;* azaz egyidejűleg. Az egymással való delegáció ismét lehet kollegiális vagy pedig „in solidam." (c. 205. §. 1.)

5° A delegálható személy vagy alattvaló vagy pedig nem. Az alattvaló a delegációt köteles elfogadni, az idegen azonban nem.

6° A delegáció érvényességéhez a kifejezett vagy hallgatólagos beleegyezés érvényességi kellék.

Az alattvaló delegálásánál ennek beleegyezését feltételezni kell, hacsak kifejezetten nem tiltakozik.

3. *A subdelegatio* (c. 199. §. 4.)

Általános elv, hogy az első kézből kapott delegált hatalom tovább nem adható, különben a „processus in infinitum" esete adódnék, ami szükségképpen jogbizonytalanságra vezetne.

Ha azonban a hatalom gyakorlása nincsen meghatározott személyhez kötve és a subdelegatio kifejezetten tilalmazva nincsen, az alábbi három esetben a subdelegatio megengedett:

1° A Szentszéktől kapott hatalom akár általánosan akár egyes esetekre subdelegálható. A Szentszék megbízottja ugyanis mintegy a rendes hatalom hordozójával esik egy tekintet alá. Így a püspök az ún. öt évre szóló felhatalmazásokat (facultates quinquennales) másra átruházhatja. (c. 199. §.) Tilos azonban a subdelegatio.

2° Azok a személyek, akik megbízatásukat általános jelleggel (ad universitatem casuum) nem a pápától, hanem alsóbb egyházi hatóságtól nyerték, egyes esetekre jogosultak az így kapott hatalmat tovább delegálni, azaz subdelegálni. (c. 199. §. 3.)

Tilos azonban a subdelegatio:

a) ha *electa fuerit industria personae,* vagyis ha személyre szólóan kapta valaki e hatalmat, vagy

b) ha az átruházás kifejezetten tilalmazott.

Ennek alapján az általános esketési felhatalmazással rendelkező káplán egyes esetekben hatalmát subdelegálhatja.

3° A nem általánosan, hanem csak egyes esetekre szóló delegált hatalom csak akkor subdelegálható, ha erre az illetékes hatóság kifejezett meghatalmazást adott. (c. 199. §. 4.)

4. *Sub-subdelegatio*

A subdelegatio általában nem adható tovább, kivéve azt az esetet, ha erre a fődelegáló felhatalmazást adott. (c. 199. §. 5.)

IV. A DELEGÁCIÓ MEGSZŰNÉSE. (c. 207.)

1. A delegált hatalom többféle módon szűnhet meg:

a) expleto mandato: a megbízás teljesítésével, mégpedig jurisdictio voluntaria esetén az ügylet befejezésével (pl. ha a delegált pap már asszisztált a házasságnál), bírói joghatóságnál pedig az ítélet végrehajtásával. Nem számít, hogy az érdekelt jó vagy rosszhiszeműleg, érvényesen vagy érvénytelenül cselekedett-e.

b) elapso tempore vel exhausto numero casuum, azaz az idő lejártával, vagy a meghatározott esetek kimerítésével, amelyre a meghatározás szólt. *Kivételt* két eset képez:

aa) a perjogban meghatározott határidő lejárta előtt a felek közös megegyezésével meghosszabbítható. (c. 1634. § 2.)

bb) a belső fórumban a határidő lejártával vagy az esetek kimerülésével végzett cselekmények is érvényesek, ha figyelmetlenség (inadvertentia) forog fenn. (c. 207. §. 2.)

c) causa finali cessante: a cél megszűnésével, amelyet a delegáció szándékolt. (pl. a delegált bíró hatalma tárgytalanná válik, ha a keresetet visszavonják.)

d) a megbízás visszavonásával (c. 207. §. 2.), amelyet a megbízottal közölni kell.

f) A megbízott részéről pedig megszűnik a hatalom a delegatus halálával, feltéve, hogy a megbízás személyi jellegű és nem reális jellegű volt, vagyis nem a hivatal viselőjét, mint olyant illette meg; ellenkező esetben ugyanis a delegált joghatóság a hivatali utódra száll át. (c. 207. § 1.)

e) a megbízott lemondásával, ha ezt a delegáló elfogadja. (c. 207. §. 1.)

g) ha valamely hatalom kollegiális gyakorlására többen kaptak megbízást, akkor bármelyik tag kiesésével a megbízás hatályát veszti. (c. 207. § 3.)

2. *Nem szűnik meg a delegáció:* a delegáló hatalmának megszűnésével — (resolutio iure delegantis) akár halál, akár egyéb módon történt az. *Kivétel* ha:

a) ha *ad beneplacitum nostrum* vagy hasonló formulával adatott,

b) ha a meghatározott személy részére szóló kegyelmi jellegű felhatalmazás végrehajtása még nem történt meg (res adhuc integra.) (c. 207. § 1.) Pl.: a házasságkötésre delegált káplán a plébános ha-

lála után is élhet hatalmával. Mégpedig ha általános felhatalmazást kapott, mindaddig, míg a plébánoshelyettes vagy az új plébános másképp nem intézkedik.

Az állandó felhatalmazások átszállnak a jogutódra, mivel az érdekelt személy azokat nem közvetlenül, hanem a hivatal közvetítésével nyerte: pl. quinquennalis fakultások.

V. KÉPVISELET ÉS DELEGÁCIÓ

A képviselet és a delegáció több szempontból különbözik egymástól:

1. *A hatalom természete szempontjából:* Míg a delegáció rendszerint a kormányzói hatalomnak az átadása, addig a képviselet minden jogügyletnél szerepelhet, tehát nemcsak kormányzói, hanem a magánügyletnél is. A képviseleti hivatal által kapott hatalom mindig rendes hatalom.

A képviselet és a delegáció kapcsolódhatik is egymással. A képviselő ugyanis anélkül, hogy hivatalt nyerne, a delegáció útján kormányzói hatalmat kaphat, amelynek gyakorlásában kötve van a képviseleti viszonyhoz. Pl. a káplánok, akik képviseleti hivatalt töltenek be, delegáció útján kapják meg a házasságkötési állandó hatalmat. (c. 1096)

2. *A hatalom továbbadása szempontjából:* A képviseleti viszony természeténél fogva egészen személyes jellegű, vagyis ha a törvény vagy megbízó kifejezetten másképp nem intézkedik, helyettest nem állíthat. Ezzel szemben a delegáció alapjában véve tovább adható.

3. *A hatalom megszűnése szempontjából:* A képviselet rendszerint a megbízó halálával megszűnik, a delegációt viszont rendesen a delegáló hatalmának megszűnése nem befolyásolja.

4. *A hatalom gyakorlása tekintetében:*

a) A képviselő rendszerint nem a saját, hanem megbízójának nevében intézkedik, cselekszik. Amit tesz olybá veendő, mintha a megbízott tette volna. *„Qui facit per alium est perinde ac si faciat per seipsum."* Éppen ezért nem lehet a képviselőtől a megbízóhoz folyamodni vagy fellebbezni, mivel a kettő egy fórumot alkot.

b) A delegált ezzel szemben külön teljhatalom átruházása kapcsán a meghatározott körben saját nevében jár el. Nincs jogi azonosság a delegáció és a delegált között, mint az előző esetben volt. Éppen ezért a delegátus döntése ellen a delegálóhoz lehet panasszal fordulni.

VI. A RENDI HATALOM ÁTRUHÁZÁSA (c. 210.)[57]

1. A rendi hatalom elnyerése az egyházi rend szentségének felvételével történik (ordinatio).

2. E rend gyakorlását a kormányzói hatalom szabályozza vagy az illetékesség lerögzítésével vagy az előzetes feltételek megállapításával (pl. akadályok, irregularitates) vagy külön hatósági ténykedéssel (pl. a gyónási feloldozás.)

3. *Átruházás.* Az áldozópap különös felhatalmazás alapján olyan rendi hatalom birtokába juthat, amely *rendesen* csak a püspököt illeti meg: pl. bérmálás, tonzúra, kisebb rendek, konszekráció. Az átruházás kétféleképpen történhetik:

a) közvetve, bizonyos hatalom átruházása által (c. 294. § 2.) 323 § 2 782. § 3., 957 § 2.)

b) vagy közvetlenül személynek szóló delegáció útján. (c. 782. § 2., 1156.)

4. *Továbbadás.* Minthogy e hatalom eredetileg a kormányzói hatalomhoz kapcsolódó személyes jogosítvány volt, másra nem ruházható át, hacsak a törvény vagy pápai leirat ezt kifejezetten meg nem engedte.

113. § A hatalom gyakorlásának elvei

(c. 201, 203—206. 209.)

I. Alattvalói viszony. (c. 201. § 1.)

1. A *jurisdictio ordinaria* és *delegata* közvetlenül csak az alárendeltek fölött gyakorolható (c. 201.) Az alattvaló viszonyt a 94. és a 111—117. kánonok állapítják meg.

2. Közvetve a nem alattvalókra ez a hatalom csak akkor terjed ki, ha azok az alattvalókkal bizonyos kapcsolatba kerülnek. Pl. ha egy kereszteletlen megkereszteltel köt házasságot.

A *jurisdictio voluntaria* nem szűnik meg, ha az alattvaló a közbülső fórum kikapcsolásával a felettes hatósághoz folyamodik. A felsőbb hatóság iránti tiszteletből azonban ilyen esetben az alsóbb hatóság tartózkodjék az ügybe való beavatkozástól. (c. 1048.)

A bírói joghatóság esetében a hívek bármely ügyben közvetlenül fordulhatnak a Szentszékhez.

[57] *Ph. Hofmeister*, Öl- und andere Pontifikalweihen durch einfache Priester. AKK. 113 (1933) 49—72.

Ph. Hofmeister, Können bischöfliche Konsekrationsrechte von einem Priester durch Gewohnheit oder Verjährung erworben werden? — AKK. 119. (1939.) 376—382.

II. A bírói hatalom gyakorlása (c. 201 § 2, 3.)

A bírói hatalom gyakorlásával kapcsolatban három elvet kell leszögezni:

1. Területi elv:

Minthogy a bírói joghatóság területileg meghatározott hatalom, azért azt a joghatósági területen kívül gyakorolni nem lehet: *extra territorium ius dicenti impune non paretur.* (L. 20, D. 2, 1.)

Kivétel:

a) Mindazok, akiknek a bűnök alól rendes feloldozási hatalmuk van, mint pl. ordinarius, penitenciárius kanonok és plébános (c. 401 § 1.; 881 § 2.) eme hatalmukat alattvalóikra nézve területen kívül is gyakorolhatják.

b) A kiváltságolt szerzeteselöljárók szintén személyre szóló hatalmukat a dolog természetéből következően területen kívül is gyakorolhatják.

c) Az egyházi bíró csak súlyos szükség esetén (c. 1637) bíráskodhatik területén kívül. De ekkor köteles az illetékes helyi ordinariust értesíteni a konfliktus elkerülése végett.

2. Pártatlanság.

A bírónak teljesen pártatlannak kell lennie; tárgyilagosan, a felek felett állva kell hatalmát gyakorolnia. A vitás ügyben teljesen érdektelennek kell lennie. Ha a bíró észreveszi, hogy teljesen nem érdektelen az ügyben, önként tartozik visszavonulni. A felek részéről pedig az ilyen bíró ellen érdekeltségi kifogás emelhető. (c. 1613, 1614.)

Ebből az elvből az is következik, hogy a bírói hatalom saját érdekében nem gyakorolható: *„Nemo iudex in casu propria."*

3. Kötött eljárásmód

A bíró köteles a perrendtartás szabályait szigorúan figyelembevenni és másképp nem járhat el (c. 1618.). Ennek az eljárási pragmatikának három alapelve van:

a) „audiatur et altera pars" vagyis a kétoldalú meghallgatás elve;

b) a bizonyítás és a védekezés szabadsága (c. 1745, 1748.).

c) az igazságtalannak vélt ítélet ellen a fellebbezés lehetőségének biztosítása (c. 1594)

III. A KÖZIGAZGATÁSI HATALOM[58]

Minthogy a közigazgatás végső fokon a közjó előmozdítását szolgálja, mindenütt közbeléphet, ahol azt szükségesnek vagy indokoltnak véli. Ezért eljárásában a bírói kötöttséggel szemben szabadon, sokszor belátása szerint jár el.

Ebből következik, hogy

1. a *potestas voluntaria*-t

a) az érdekelt személy saját érdekében is gyakorolhatja, vagy úgy, hogy önmagát közvetlenül felmenti valamely törvény alól, vagy pedig úgy, hogy egy területi közösséget mentesít, amelynek ő is tagja.

b) az alattvalók javára a hatósági területen kívül is gyakorolható.

2. A potestas voluntaria *nem* gyakorolható saját érdekében:

a) ha a dolog természete azt kizárja; pl. senki önmagával szerződést nem köthet; mint jegyző nem hitelesítheti saját okmányait; önmagát nem oldozhatja fel vagy mentheti fel a büntetés alól. (c. 2236 § 1.)

b) vagy ha a törvény azt kifejezetten tilalmazza. Pl.: senki önmagára nem szavazhat, (c. 170.) magát nem prezentálhatja, (c. 1461) sem önmagának javadalmat nem adományozhat, (c. 1434., 157.) sem önmagának nem utalványozhat.

b) potestas administrativa contentiosa: sokban hasonlít a bírói hatalom gyakorlásához. — Más azonban az eljárás és a cél a bírói és közigazgatási úton gyakorolt hatalom esetében. — A közigazgatási büntetés a közjó érdekében gyors és hathatós intézkedéseket foganatosít, hogy a makacsságot megtörje, a fenyegető bajt elhárítsa és a büntetendő magatartást továbbterjedésében meggátolja.

A közigazgatási büntető hatalom néhány alakszerűségén kívül (c. 2228) a jog különösebb eljárásmódot nem ír elő.

VI. JOGERŐ[58a]

Mind a bírói, mind a közigazgatási eljárás kapcsán létrejött ítélet illetve végzés ellen fellebbezésnek vagy panaszemelésnek van helye.

[58] *K. Mörsdorf,* Rechtssprechung und Verwaltung im kanonischen Recht. Freiburg i. Br. 1941. — *Stolpa, J.* A közigazgatás és bíráskodás elválasztása a katolikus Egyházban. Bp. 1924.

[58a] *Vö.* A jogerőről és a végrehajthatóságról: *Móra* M., Az ítélet végrehajtásával kapcsolatos főbb kérdések Bpest 1934, 32 sköv. old. A jogerő hatásról a magyar jogban. *Móra,* A magyar büntető eljárási jog, Bpest 1961, 392 sköv. old.; *Móra,* Magyar polgári eljárásjog, Bpest 1959, 310. sköv. old.

Egy vitás ügy meg nem támadható eldöntését jogerőnek nevezzük. A jogerő másképp alakul bírói és közigazgatási síkon.

1. Külső jogerő.

a) A bírói ítélet jogerőre emelkedik a fellebbezési lehetőség kimerítésével. Ez többféleképpen történhetik:

1° ha a fellebbezési határidő eltelt; (c. 1902 sz. 2)

2° ha a fellebbezési jogot a törvény elvonja; (c. 1880) s így nincsen fellebbezési lehetőség (c. 1902. n. 3.).

3° ha két egybehangzó ítélet van; (c. 1902, n 1.)

— A külső jogerő rendes előfeltétele az ítélet végrehajthatóságának.

b) A *közigazgatási panasz,* felfolyamodás (recursus) rendesen nincsen időhöz kötve (kivéve a c. 162. § 2.) és 1465 § 1.) és így nem minősül rendes jogeszköznek. A közigazgatási aktus tehát jogerőre emelkedik a kibocsátásával. A külső jogerő csak feltételes, mert a benyújtott panasz a döntés megváltoztatásához vagy visszavonásához vezethet.

A közigazgatási végzés elleni panasznak rendesen nincsen felfüggesztő hatálya. Vagyis a döntést azonnal, a felettes hatóság intézkedése előtt is végre lehet hajtani.

c) A panasznak három esetben van felfüggesztő hatálya:

1° a szerzet eltörlését kimondó alsóbbfokú hatóság végzése ellen (c. 498);

2° ha a bemutatás kapcsán a kegyúr az ordinarius döntése ellen fellebbezést nyújt be; (c. 1465. § 1.)

3° ha vindikatív büntetésről van szó. (c. 2287.)

Egyébként a közigazgatási végzés ellen benyújtott panasznak nincsen felfüggesztő hatálya, részben mert a közigazgatási büntetés szabad (c. 192 § 3., 345., 454., 513. § 2., 1428. § 3.);

részben pedig halasztást nem tűrő ügyről szól a döntés. (pl. c. 296. § 2., 298., 880. § 2., 1340. § 3., 1359. § 2.)

2. Belső jogerő

a) a jogerőre emelkedett bírói döntések mind a felek, mind a bíróságok és közigazgatási szervek részére kötelező erejűek.

b) a közigazgatási döntések ezzel szemben csak a feleket kötik, de nem a bíróságot és közigazgatási szerveket.

Eltekintve a bírói illetékességtől, amely a közigazgatási aktus törvényességét vizsgálja felül, a közigazgatási végzést az azt kibocsátó hatóság bármikor megváltoztathatja vagy visszavonhatja, ha az Egyház közjavát veszélyezteti.

VII. AZ ALSÓBB FÓRUM HATALMÁNAK SZÜNETELÉSE

(c. 204.)

1. A jogorvoslat hatálya.

A jogorvoslat igénybevételével (fellebbezés, felfolyamodás, panasz) az ügy a felettes hatóság hatáskörébe kerül. Mégpedig úgy, hogy ha a jogorvoslatnak felfüggesztő hatálya van, az alsó fórum hatalma mindaddig szünetel (silet), míg a felső fórum döntése az ügyet végrehajtás végett vissza nem adja.

Ha a jogorvoslatnak nincsen felfüggesztő hatálya, akkor nem szünetel az alsó fórum hatalma. — A döntést végrehajthatja, számolnia kell azonban azzal, hogy a felettes fórum más döntést hoz.

Más azonban a bírói és a közigazgatási tényező helyzete.

A bíró hatalma az ítélet kimondásával kimerül. (csak formai hibát javíthat rajta c. 1897 § 2.). Ha az ítélet jogerőre emelkedett, a bíró köteles azt végrehajtani (c. 1918). Maga a végrehajtás tulajdonképpen közigazgatási folyamat. (c. 1920. § 1.)

A közigazgatási döntés kimondásával rendesen a hatalom nem szűnik meg, csak akkor, ha a felfolyamodásnak felfüggesztő hatálya van.

2. Jogorvoslat *per saltum.*

a) Ha az alsóbb fórum mellőzésével az ügy a felettes hatóság elé kerül, a *potestas voluntaria* vonalán az alsóbb fórum rendes vagy delegált hatalma nem szűnik meg.

b) A felsőbb hatósághoz terjesztett ügyben azonban csak súlyos és sürgős esetben hozhat az alsóbb hatóság döntést, amelyet a felettes fórumnak azonnal jelenteni tartozik. (c. 204.)

Pl. Ha a Szentszék elé terjesztett házassági ügyben az ordinárius dispenzációt ad sürgősség esetében. (c. 204 +1048.)

114. § A helyettesítő és a delegált hatalom gyakorlásának módjai

(c. 203., 205., 206.)

A) A KÉPVISELETI ÉS DELEGÁLT HATALOM

I. Képviseleti hatalom

A képviselő — megbízott — hatalmát a megbízó nevében és teljes joghatállyal gyakorolja.

a) Függőség. Szabály, hogy a megbízó hatalmát nem gyakorolhatja a megbízó kifejezett akarata ellenére. (Pl. a püspöki helynök nem tehet a püspök akarata ellen.) (c. 369.)

b) Függetlenség. Más képviseleti hivatalvezetők viszont teljesen függetlenül járnak el. Pl. az officiális és káptalani helynök általában nem tartozik a püspök, illetve káptalan tanácsát kikérni.

II. Delegált hatalom

Aki delegált hatalommal bír, más hatalmával ugyan, de saját nevében jár el, bár közigazgatási síkon kötve van a delegáló utasításaihoz.

1. *A megbízás kötelez. (c. 103.)* A megbízott mind tárgyi, mind személyi tekintetben mindig csak hatalmának keretein belül cselekedhet. Ellenkező esetben ténykedése hatálytalan. — Ha azonban a megbízást oly *módon* hajtja végre, amely a megbízó előtt nem ismeretes, az aktus általában érvényes, hacsak a delegáló kifejezett feltételt nem állított.

2. *Több személy delegálása.* (c. 205., 206.) A hatalom egy vagy több fizikai személyre, illetve jogi személyre is átruházható. Noha maga a hatalom önmagában oszthatatlan, gyakorlásában mégis megosztható.

a) Ha egy fizikai személy kapott ilyen hatalmat, nincs semmi nehézség.

b) Ha olyan jogi személy nyert átruházott hatalmat, amelynek (megfelelő) alapszabályai pontosan előírják, hogy ki jogosult a testület nevében cselekedni, szintén nem forog fenn kétség.

c) Ha több fizikai személy ugyanazon ügyre vonatkozóan nyer megbízást, akkor a következő a helyzet:

1° *egyetemlegesen* (simul ac in solidum). Ebben az esetben a hatalmat a megbízottak bármelyike gyakorolhatja, még pedig úgy, hogy aki *előbb* kezdte meg az ügy intézését, a többi megbízottat a hatalomból kirekeszti. Ha a kezdeményező visszalép, vagy a hatalom gyakorlásában gátolva van, akkor a többiek lépnek helyébe. (c. 205. § 2.)

2° *testületileg* (collegialiter): Akkor történik ez, ha a hatalom gyakorlása a megbízottak *együttes* közreműködésével történik. (c. 205. § 3.) Ebben az esetben ha nem együttesen járnak el, a cselekmény érvénytelen. Ha az egyik megbízott meghal, a többi hatalma szintén megszűnik (c. 207), mivel a testület többé nem teljes.

Kétség esetén, hogy vajon egyetemleges, kollegiális jellegű delegációról van-e szó, a *jurisdictio voluntaria*-nál az egyetemleges, a *iurisdictio contentiosa*nál pedig a kollegiális delegációt kell vélelmezni.

Perjogi és vitás igazságszolgáltatási ügyekben általában több személynek az ítélete alaposabb és megfontoltabb.

B) SUPPLET ECCLESIA.[59]

I. *Error communis.* (c. 209.)

1. A joghatóság bizonyos *jogcímen* alapszik, amely lehet valódi és hamis (valótlan).

A hamis jogcím ismét lehet:

titulus *fictus,* ha pl. hamis dekrétumon alapszik;

titulus *invalidus,* ha illetéktelen felettestől származik;

titulus coloratus, ha törvényes hatóságtól ered ugyan, de titkos és lényeges hiba miatt (pl. simónia) érvénytelen.

titulus *existimatus,* (putativus, suppositus), amikor nincs ugyan jogcím, de bizonyos sajátságos körülmények folytán a jelenlétét vélelmezzük jogfikció révén. Ez az eset fordul elő az *error communis* kapcsán.

2. Kérdés, hogy mikor forog fenn error communis?

azaz köztévedés esete.

Ilyen általános tévedésről akkor szólhatunk, ha olyan nyilvános tény (factum publicum) szerepel, amelyből bármely egyén — nem számít, hogy sokan vagy kevesen! — szükségképpen tévedésbe eshet. Elégséges tehát, hogy a tévedésnek az *alapja* fennálljon, vagyis az *error communis de iure.* Nem szükséges, hogy sokan *valóban* így vélekedjenek.

Ez a nézet biztosnak mondható, mert

a) ha a tévedés alapjául szolgáló tény nyilvános, akkor az ebből származó tévedést is nyilvánosnak kell tartanunk;

b) az a nézet, amely megkívánja, hogy valamely helységnek lakói közül nagyszámban ténylegesen tévedésben legyenek (error communis de facto) nem tartható fenn és gyakorlatilag kivihetetlen, mivel szinte az összes lakókat meg kellene kérdezni, hogy kik estek tévedésbe, (pl. kik tartották Titiust vagy Cajust rendes joghatósággal bíró gyóntatónak) ami gyakorlatilag kivihetetlen;

c) ezenkívül ez a nézet sok bizonytalanságra adna alkalmat, mert minden községben a hívek arányához viszonyítva mindig már előre meg kellene állapítani a számot, amely az *error communis* fogalmához szükséges; és még ha sokan tévednének is, akkor sem nevezhet-

[59] *F. A. Wilches,* De errore communi in iure Romano et Canonico. Roma. 1940. — *V. Dalpiaz,* Apollinaris. 7 (1934) 490. skk. — *C. F. Bouvaert* Jus Pontif. 16 (1936) 157. — *A. Toso,* Jus Pontif. 17 (1937) 97—105.; 18 (1938) 161.

nők az ilyen tévedést köztévedésnek, hacsak nem estek valamennyien ilyen tévedésbe.

Ha tehát valaki nyilvános templomban kiül a gyóntatószékbe és a templomigazgató, illetve plébános, akinek kötelessége minden visszaélés elkerülése, ezt megengedi, illetve nem gátolja meg, a hívek jogosan tételezik fel, hogy az illető rendes joghatósággal rendelkezik. Akár keveset gyóntatott, akár sokat vagy éppen egyet sem, már *előzetesen* fennáll az error communis esete.

3. *Büntetés*

Az a pap, aki megfelelő iurisdictio nélkül merészel gyóntatni (paesumpserit) ipso facto *suspensus a divinis* lesz. Aki pedig fenntartott bűnök alól oldoz fel kellő felhatalmazás nélkül, ipso facto a gyóntatási joghatóságtól való felfüggesztést vonja magára. (c. 23., 66.)

Az *error communis* esetén a pap megengedetten gyóntathat: vasárnapokon, parancsolt ünnepnapokon vagy egyéb alkalommal, amikor a hívek gyónni kívánnak, feltéve, hogy más gyóntató nem áll rendelkezésre vagy pedig csak nagy hátránnyal lenne igénybevehető.

Minthogy ilyen esetben az abszolúció biztosan érvényes, a tévedésről a feleket nem kell értesíteni. Azok a hívek, akik tudják, hogy az illetőnek nincsen joghatósága, súlyos és jogos ok nélkül nem gyónhatnak nála.

II. *Dubium positivum et probabile*

1. *Fogalom*

Pótolja továbbá az Egyház a hiányzó joghatóságot *pozitív* és *valószínű jogi,* valamint *ténybeli kétely* fennforgása esetén.

Nem szükséges, hogy a valószínűség nyilvános, (publica) legyen; elégséges a privát, magánúton szerzett valószínűség;

az sem szükséges, hogy ehhez csatlakozzék az *error communis* esete.

A joghatóság ugyanis lehet: *biztos (certa),* amikor létezéséről semmi kétség sem merül fel és *kétes* (dubia) amikor létezése körül kétségek támadnak.

2. *Felosztás*

Kétféle kétség szerepelhet ebben az esetben:

a) dubium positivum, amikor valószínű és komoly okok szólnak a joghatóság megléte mellett, de ezek a tévedés lehetőségét nem zár-

ják ki. Ez a kétség probabilisnek mondható, ha valóban szolid, valószínű bizonyítékok támasztják alá; ellenkező esetben minus probabile.

Szóbakerülhet itt a *jogkétség (dubium iuris)* amely a törvény létezésére és értelmére vonatkozik és *dubium facti*, amely a dolog értelmét vagy létezését veszi tekintetbe.

b) dubium negativum; akkor forog fenn, ha semmi vagy csak nagyon csekély bizonyítékok szólnak a jurisdictio létezése mellett;

c) pozitív és probabilis kétség esetén azonban mindig érvényesen és megengedetten gyakorolható a iurisdictio, még ok nélküli is, mert az Egyház biztosan pótolja a hiányzó joghatóságot.

Negatív kétség esetén a gyóntató nem oldozhat fel, nehogy a szentség érvényességét veszélyeztesse.

3. A *iurisdictio suppleta* vagyis pótolt joghatóság azonban csak egyes esetekben és pedig csakis az adott cselekmény végzésénél érvényesül és az ok megszűnésével, illetve az aktus befejezésével maga a iurisdictio is megszűnik. Tehát sem a cselekvés előtt, sem a cselekvés után, hanem csakis a cselekvés *tartama alatt* van hatályban.

III. *Mit pótolhat az Egyház?*[60]

1. Csakis a joghatóság hiányait, amelyek kifejezetten tőle függnek.

2. Akkor és annyiban pótolja, amikor és amennyiben azt kifejezetten kinyilvánítja.

3. A pótlásnak az oka és indoka a közjó (bonum commune) és nem a bonum privatum.

4. A rendi hatalomból származó hiányokat azonban nem pótolja, egyrészt mert nem pótolhatja azt, amit a *jus divinum* a cselekmény érvényességéhez megkíván; másrészt nem is kívánja pótolni azokat a hiányokat, amelyeket a *ius positivum* követel meg az egyes rendek felvételénél.

115. § Az egyházi hivatali hatalom érvényességi körzete (területi tagozódás)[61]

A pápa kivételével — aki mind személyi, mind területi síkon korlátlan hatalommal rendelkezik — az Egyházban a többi ordinárius csak korlátozott hatalommal bír; mind személyileg, mert csak

[60] Az error communis házasságkötési szerepéről l. J. *Bánk*, Connubia Canonica. Romae 1959. pag. 470.

[61] *P. Ciprotti*, De territoriali Ecclesiae divisione quatenus attinet ad civilem potestatem. Roma. 1938.

alattvalói felett rendelkezhetik; mind területileg, mivel csak egy meghatározott területre (hivatali körzet) vonatkozó hatalma van.

Az Egyház igazában véve személyi alakulat, területe az egész világ, felülemelkedik minden földrajzi határon. A hívek rendezett vezetése mégis a hatalmi körök pontos elhatárolását teszi szükségessé, amely rendesen területi alapon történik, vagyis az egyes pásztorok hatalmi körét területileg pontosan körülírt körzet állapítja meg. Ezáltal egy meghatározott területen lakó hívek ugyanazon lelki vezetés alatt álló közösséget alkotnak, úgyhogy minden hívő lakóhelye alapján illetékes (saját) plébános, egy meghatározott plébániához való tartozás révén pedig saját (illetékes) *főpásztor* irányítása alá kerül.

Az Egyház két fő területre oszlik. Egyik a rendes (provincia S. Sedis), a másik a rendkívüli (missziós) alkotmány területe (terra missionum).

1. *A rendes egyházi alkotmány területe* (provincia S. Sedis). Itt az egyházi alkotmány ideális formái megvannak: plébánia, egyházmegye, egyháztartomány. Az alkotmányjogi felépítés alapja a *püspökség*, amelyet főpásztori rendes hatalommal a püspök igazgat. A püspöki székhely állandóan valamely városban van és innen kapja a püspök a nevét is. A püspöki székesegyház az egyházmegye összes híveinek anyaegyháza.

Az egyházmegye kisebb részközösségekre, ún. *plébániákra* oszlik, amelyek meghatározott lelkipásztor, ún. plébános vezetésére vannak bízva. Az egyházmegyei közigazgatás megkönnyítése végett több plébánia *esperesi kerületet*, több esperesi kerület pedig *főesperesi kerületet* alkot, amelyek élén az esperes, illetve főesperes, mint püspöki felügyelőszerv áll. Több egyházmegye *egyháztartományt* alkot, amelynek élén a metropolita, az érsek áll. A tartományi zsinat ennek a törvényhozó szerve.

Azok az egyházmegyék, amelyek nem tartoznak egyháztartományba, és így mentesek (exempt) a metropolitai hatalom alól, közvetlenül a Szentszéknek vannak alárendelve.

Mint szervezeti kisegítő vagy pótmegoldás az egyházmegyék helyett a független *apátság* és *praelatura* (nullius), és néha az apostoli adminisztratúra intézménye; a plébánia helyett pedig a *vicaria perpetua.*

2. *Missziósalkotmány (terra missionum)* területe. Ide tartoznak azok a területek, ahol a rendes hierarchikus szervezet még nincsen meg, mert itt még az Egyház sem alakult ki teljesen, hanem a születés, a fejlődés állapotában van. Itt a hitterjesztők missziós állomásokat létesítenek. Több ilyen állomást egyházmegye helyett a *praefectura apostolica*, majd a fokozatos kiépítés után a *vicariatus apostoli-*

cus fogja össze. A praefectura és a vicariatus tehát a missziók kormányzati formái és területileg szervezett közösségek. Vezetői, akik quasiepiscopalis jogokkal bírnak, nem saját jogukon kormányoznak, hanem a pápai primátusi hatalom képviseleti szerveiként működnek. (c. 293—311.)

116. § Az egyházi hivatalok hierarchikus rendje

B) *Az egyházi hivatalok rendszere*

Az egyes egyházi hivatalviselők hivatali hatalmának terjedelme és minősége bizonyos alá és fölé-rendeltetési viszonyt involvál s ezáltal az egyházi hivatalok illetékességi és rangelsőbbségi kérdését veti fel.

I. Az illetékességi rend

Minden hivatal illetékességi rendje területileg, személyileg és tárgyilag körülírt hatáskört állapít meg.

1. Subordinatio. A fölérendelt hivatalviselőkkel szemben állnak a nekik alárendelt hivatalviselők, akár felügyeleti jog (metropolita, esperes), akár törvényhozói és parancsolói jogkörrel (püspök). — A pápa közvetlen hatalmánál fogva (potestas immediata) minden alárendelt hivatalviselő illetékességi körébe közvetlenül beleavatkozhatik. Egyébként a fellebbviteli bíróságok az alsóbb bíróságok ítéleteit feloldozhatják.

2. Apellatio, recursus. Ebből az alá és fölérendeltségi viszonyból következik az alattvalók számára a felfolyamodás (recursus) illetve fellebbezés (appellatio) lehetősége, ill. joga a felsőbb hatósághoz illetve bírósághoz.

3. Poena. Az illetékességi rend megsértése úgy, hogy valaki saját illetékességi körét túllépi, vagy pedig, hogy idegen ügybe avatkozik be illetéktelenül, a jogügyletet érvénytelenné teszi, azonkívül büntetendő cselekmény is.

4. Az illetékességi vitákat a felettes hatóság vagy az erre kirendelt fórum dönti el.

II. A rangelsőbbség (praecedentia. c. 106.)

Az alá és fölérendeltség szükségképpen megköveteli a rangsornak a törvényes megállapítását. A rangsor vagy rangelsőbbség főkép bizonyos összejöveteleken, körmeneteken vagy más alkalmak-

kor az ülés, illetve vonulás szabályainak a megállapításánál szerepel (c. 408.). A különleges rendszabályoktól eltekintve a törvény a következő rendelkezéseket írja elő:

1. *Fizikai személyek*

a) Képviseleti elv. (Principium repraesentationis) Ha valaki távollevő egyházi személynek a képviseletében jelenik meg, vagyis annak a személyét képviseli, akkor őt az annak kijáró rangsor illeti meg. Így pl. a nuncius a kardinálisokat kivéve az összes érsekeket és püspököket megelőzi, ha maga nincs is püspökké szentelve. Zsinatokon és más hasonló összejöveteleken a képviselők közvetlenül ama személyek után foglalnak helyet, akik fizikailag, vagyis saját nevükben jelen vannak. (Pl. ha egy érsek képviselőt küld, akkor képviselője a jelenlevő érsekek után, de a püspökök előtt foglal helyet, ha nem is volna püspök.) (c. 106. nr. 1.)

b) Hatósági vagy hatalmi elv. Akinek mások felett — akár fizikai, akár jogi személyek felett — hatalma van, azokat a rangsorban is megelőzi: *Cui ius est imperandi, ius est quoque praecedendi.* (c. 370 106, n. 2)

c) Principium gradus. Ha a kérdéses személyek között sem alá sem fölérendeltség nincsen, akkor az rendelkezik elsőbbséggel, aki magasabb fokozatban (gradus) van. A gradus sem rendi sem joghatósági hatalmat nem jelent, hanem csupán az egyházi hierarchiában elfoglalt magasabb helyet, statust, címet vagy elnevezést kíván kifejezni. Pl. bíboros, patriarcha, címzetes érsek, stb. (c. 106. n. 3)

d) Ha mindkét személy egyidőben nyerte el ugyanezt a fokozatot (gradus), akkor azt illeti meg az elsőbbség, aki magasabb renddel bír.

e) Egyenlő fokozat és rend esetében az a rangelső, aki előbb nyerte el a fokozatot. Pl. Két felszentelt püspök közül az a rangelső, akit előbb praekonizáltak.

f) Ha egyidőben kapta meg mindkettő a fokozatot, akkor az a rangelső, akit előbb ordináltak, vagyis szenteltek fel, hacsak a fiatalabbat nem maga a pápa szentelte fel.

g) Ha egyidőben kapta meg mindkettő a fokozatot és a rendet is, akkor a rangelsőség tekintetében az életkor határoz.

h) A rangelsőbbség tekintetében a szertartásnak, ritusnak nincsen befolyása.

2. *Jogi személyek*

Ugyanazon nemű és rangú jogi személyeknél azt illeti meg a rangelsőbbség, amelyik már a rangelsőbbség békés birtokában van. Két-

ség esetén azt a jogi személyt illeti meg az elsőbbség, amely a kérdéses helyen korábban telepedett le. Ugyanazon testület tagjainál a rangelsőbbségre vonatkozólag az illető testület szabályai, a szokásjog, ezek hiányában az általános jog rendelkezései az irányadók.

3. *A pápai udvar*

A pápai udvarhoz tartozó személyek rangsorát különös szokások és szabályok állapítják meg. (c. 106. nr. 7.)

4. *A jogviták eldöntése*

a) Az egyházmegyében a rangelsőbbség vitás ügyeit alattvalói között maga az ordinarius dönti el és állapítja meg, az általános jog szabályainak, az egyházi törvényes szokásjog és az illető alárendeltek hivatalának figyelembevételével. Sürgős és vitás esetekben ő dönti el a rangelsőbbségi vitát, még kivételezett szerzetesekre vonatkozólag is, ha ezek mint testületek jönnek tekintetben. Döntése ellen csak birtokon kívül lehet felfolyamodni a zsinati kongregációhoz. (c. 106. n. 6.)

b) A rangelsőbbségre való jog, mint minden egyéb jog, büntetéssel megszüntethető (c. 2291).

III. Reverentia et obedientia

Az alá és fölérendeltségi viszonyból következik továbbá, hogy az alacsonyabb hivatalok viselői a magasabbakkal szemben elsősorban a pápával és saját püspökükkel szemben *engedelmességet* és megkülönböztetett tiszteletet tanúsítanak:

a) engedelmességi ígéretet tesz minden felszentelt pap, a felszentelés alkalmával saját főpásztorának.

b) engedelmességi esküt tesz:

1° a bíboros kinevezése alkalmával,

2° a metropolita a pallium elnyerése alkalmával,

3° a püspökök a konszekráció alkalmával,

4° a nullius apátok és prelátusok benedikálásuk alkalmával.

IV. Exemptio — vagyis személyi tagozódás az Egyházban

Az egyházi területi tagozódást és a hierarchikus fölé és alárendeltségi rendet sokszor áttöri az ún *exemptio* vagyis egy személynek, személyösszességnek, hivatalnak vagy egy területnek a közvetlen felettes hivatalviselő alóli kivétele.

Megkülönböztetünk szerzetesi és világi papi exempciót.

1. *Szerzetesi exemptio* (c. 615.)

a) Szerzetesi vonalon az ún. *rendek,* vagyis ünnepélyes fogadalmas szerzetes közösségek *ipso iure* ki vannak véve a helyi főpásztor (püspök) hatalma alól (c. 615.).

b) Egyszerű fogadalmas szerzetesközösségek vagy kongregációk szintén széleskörű exemptióban részesülhetnek (c. 618. § 1.), főleg ha pápai jogú szerzet fokozatára jutottak. (c. 618. § 2.)

c) Kivett papi szerzetesrendek vagy kongregációk szintén széleskörű exemptióban részesülhetnek; rendszerint sajátos hierarchikus szervezettel bírnak, főelöljáróik főpásztori rangban vannak: ordinarius proprius, personalis. (c. 198.)

d) Nem kivett szerzetesek a *helyi* főpásztor felügyelete alatt állnak, aki egyes házakat kivehet a plébánosi kötelék alól és önálló lelkész irányítása alá rendelheti. (c. 464. § 2.)

2. A világi papi exemptio

a) A katonalelkész. A tábori püspök és plébános működési területén rendes személyi hatalommal rendelkezik a pápai rendelkezés folytán gondozására bízott személykategóriák felett, de a helyi főpásztor (plébános) joga érintetlen marad.

A honvédségi személyek ügyében és honvédségi helyeken (kaszárnya, kórház stb.) a helyi főpásztor (plébános) azonban csak szükség esetén kisegítés formájában végez funkciókat az ütközés veszélye miatt. (Instr. C. Consist. 23. ápr. 1951. AAS. 43. 562—565.)

b) A plébániai szervezet mellett vannak ún. *személyi* plébániák: (c. 216. § 4.) egyes családok (udvari) vagy intézmények (kórház) vagy nemzetiségek részére stb. Ilyen plébániák emelése nem kívánatos és szentszéki engedély nélkül egyenesen tilos. Az Egyház ugyanis nemzetekfeletti szervezet, s így a nacionalizmusnak nem akar tápot adni. Indokolt esetben azonban nemzetiségi vidékeken szükséges lehet az ilyen plébánia felállítása, hogy az Isten igéjét a hívek anyanyelvükön hallgathassák.

Az Egyház rendes területi tagozódásából kivett személyi közösségek szervezetük kiépítésénél rendesen *területi* elvet alkalmaznak; pl. a szerzetek tartományokra oszlanak; a személyi plébániák legtöbbször területileg is körül vannak határolva.

117. § Az egyházi hivatal létesítése, megváltoztatása és megszüntetése

(c. 1414—1418.)

A) AZ EGYHÁZI HIVATALOK LÉTESÍTÉSE. (c. 1414—1430)

Különbséget kell tenni a javadalom, illetve hivatal eszmei létesítése (constitutio) és a már így létesített hivatal vagy javadalom konkrét értelemben történő felállítása között: *erectio*. Az 1414. kánon a két fogalmat rokonértelműnek veszi, pedig két különböző aktusról van szó. Az eszmei létesítés törvényhozói ténykedés, a konkrét kivitelezés pedig közigazgatási aktus. Mindkettőhöz külső fórumra is érvényes joghatóságra van szükség. Mindkettő az illetékes egyházi hatóságtól veszi eredetét.

I. Az egyházi állások felállítására jogosult tényezők. (c. 1414.)

1. *A pápa* jogosult az Egyház és a római kúria hivatalainak felállításához. Különösen neki vannak fenntartva az ún. nagyobb hivatalok (beneficia consistorialia) (c. 1414.), továbbá a székes- és társaskáptalanok, valamint a káptalani méltóságok (c. 394.) alapítása. Ugyancsak ő illetékes az ezekkel kapcsolatos területi beosztások — egyháztartomány, egyházmegye, nullius apátság és prelatura — felállítására. (c. 1414. § 4.)

2. *A kardinálisok* római címtemplomukban vagy diákoniájukban lelkipásztorkodással nem járó hivatalt vagy javadalmat állíthatnak fel. Kivételt képeznek az exempt klerikális szerzetekhez tartozó tituláris templomok.

3. *A helyi ordinárius* (c. 198.) saját területén nem konzisztoriális hivatalokat és javadalmakat létesíthet. Ezek a kisebb hivatalok, a püspöki központi hatóság hivatalai, esperesi és plébániai hivatalok és egyéb lelkipásztori állomások. (c. 216, 217.)

Elenyészett dignitást a püspök csak a káptalan hozzájárulásával állíthat vissza. (c. 394.) Állandó jellegű koadjutorságot utódlási joggal vagy anélkül, egyedül a Szentszék létesíthet. (c. 1414. § 3.)

4. *A püspöki helynök* csak külön megbízás — mandatum speciale — alapján létesíthetne javadalmat vagy hivatalt, a káptalani helynök pedig egyáltalán nem.

II. Az egyházi hivatal felállításának kellékei
(c. 1415—1418.)

Egyházi hivatalt csak akkor szabad létesíteni, ha fennforog:

1. *iusta causa*, vagyis meg kell állapítani, hogy az Egyház, illetve a hívek lelkiüdvére szükséges vagy hasznos-e,

2. *dos*, vagyis a javadalmas hivatalnak vagy javadalomnak megfelelő anyagi bázissal kell rendelkeznie; (c. 1415. § 1.)

3. az épületek számára megfelelő helyre van szükség — locus congruus, fundus;

4. az érdekelt felek meghallgatása; ügyelni kell arra, hogy a hivatal vagy javadalom felállítása harmadik személy jogaiba ne ütközzék; (c. 1416.)

5. ha a hivatali célra kirendelt vagyon tőke, azt biztos és gyümölcsöző ingatlanba vagy értékpapírokba kell fektetni; (c. 1415. § 2.)

6. plébániát azonban ilyen vagyon nélkül is lehet alapítani, ha a plébános megfelelő ellátásáról más úton történik gondoskodás; (c. 1415. § 3.)

7. az alapító az ordinárius hozzájárulásával jogosult az általános joggal ellentétes feltételeket is kikötni, feltéve, hogy azok tisztességesek és nem ellenkeznek az illető javadalom természetével. (c. 1417. § 1.) Ha az ordinárius a feltételeket egyszer elfogadta, azokat érvényesen többé nem változtathatja, hacsak a változás nem történik az Egyház javára, az alapító illetve a kegyúr hozzájárulásával; (c. 1417. § 2.)

8. *documentum*, vagyis a hivatal, illetve a javadalom létesítésének szabályszerű okirattal kell történnie, amely részletesen rögzíti a javadalom székhelyét, továbbá a javadalmas összes jogait és kötelességeit. (c. 1418.)

B) AZ EGYHÁZI HIVATALOK MEGVÁLTOZTATÁSA

A megváltoztatáson — innovatio — minden olyan módosítást értünk, amely akár a vele kapcsolatos dolgokra, jövedelmekre és kötelességekre, akár a javadalom jogállására, főleg betöltési módjára vonatkozik. Általános szabály, hogy csak az jogosult valamely javadalom megváltoztatására, aki annak létesítésére is képes. A javadalom megváltoztatásának a következő módozatai vannak.

I. Az egyesítés (unio)

Az unió lehet:

1. *unio extinctiva* vagy *per confusionem,* midőn egy vagy több javadalomból egy harmadik új javadalom keletkezik. Lehetséges azonban unio extinctiva úgy is, hogy egy létező hivatal vagy javadalom megmarad, de annak állagát egy vagy több más megszüntetett javadalomból kiegészítik. (c. 1419.) A megszüntetett javadalom jogai és kötelességei az új javadalomra szállnak át, ha pedig valamennyien nem származtathatók át, akkor csak azok közülük, melyeket jobbnak és kedvezőbbnek tekinthetünk. (c. 1420. § 1.) Ezt *egybeolvasztásnak* is nevezhetjük.

2. *unio aeque principalis,* vagy *per aequalitatem,* más szóval *egyenjogú egyesítés,* midőn két javadalom neve és jogviszonya továbbra is külön megmarad, csak a javadalmas személyében egyesülnek.

3. *unio minus principalis* vagy *per accessionem, subjectionem;* magyarul *alárendelés:* akkor áll elő amikor két javadalom közül az egyik függő viszonyba lép a másikkal szemben. Ebben az esetben, aki a főjavadalmat elnyeri, ipso facto a mellékjavadalomnak is birtokába jut, mivel *accessorium sequitur principale.* (c. 1420.)

4. *incorporatio — bekebelezés* akkor következik be, ha a javadalom részben vagy egészben valamely jogi személlyel — káptalan, kolostor, egyetem, szeminárium, stb. állandó jelleggel egyesül (c. 1425.) illetve egybeolvad.

Az incorporatio kétféleképpen történhetik:

a) ad temporalia tantum vagyis *iure non pleno,* nem teljes joggal, amely csak a jövedelem beolvasztását jelenti. Ebben az esetben a jogi személy prezentálja a habituális plébánost, mégpedig világi papok köréből — vicarius perpetuus, parochus actualis — és a helyi ordinárius adja meg a kánoni beruházást — institutio.

b) incorporatio pleno iure, amikor az egyesítés mind a hivatal, mind pedig a jövedelem beolvasztását jelenti. Ebben az esetben a világi javadalom, ha kolostorral történt az egyesítés szerzetesi javadalommá válik, a kolostor, mint parochus habitualis saját kebeléből nevez meg, nominál a helyi ordináriusnak egy személyt, aki az instituciót megadja.

c) incorporatio plenissimo jure akkor áll elő, amikor a tulajdonképpeni joghatóság (püspöki jogok) az inkorporált javadalomra átszállnak, mint pl. nullis apátságok és prelaturák.

5. *Effectus.* Az incorporatio, azaz bekebelezés *eredménye,* hogy a bekebelezett javadalom sohasem üresedik meg, mert tulajdonképpeni és örökös birtokosa az a jogi személy, amely bekebelezte, amely a hivatalt mindenkor helyettessel köteles ellátni.

6. *Az egyesítés engedélyezése.*

a) Pápa: Az egyesítésnél illetékes maga *a pápa,* akkor,

1° ha prelaturák egyesítéséről van szó, (c. 215. § 1.),

2° ugyancsak ő illetékes nemcsak konzisztoriális, hanem minden egyéb javadalomra vonatkozóan az unio extinctiva esetében,

3° ugyancsak a pápának van fenntartva a szerzetesi javadalomnak a világival való egyesítése. (c. 1422.)

b) Az ordinarius. Az ordinariusok, ha az Egyház szüksége vagy java indokolja, plébániai beneficiumokat egymással vagy lelkészettel nem járó beneficiummal egyesíthetnek, de ez utóbbi esetben szükséges, hogy a *beneficium parochiale,* vagyis a plébánosi javadalom legyen a főjavadalom és a mellékjavadalom a lelkészettel nem járó beneficium. (c. 1423.)

c) Feltételek:

1° Az ordinárius azonban plébániát, káptalani vagy püspöki menzával, szerzetesi templomokkal és más jogi személyekkel vagy székesegyházi méltósággal nem egyesíthet. A plébániát azonban egyesítheti ama székes- vagy társaskáptalani egyházzal, amelynek területén a jövedelem a templomot illeti, levonva belőle a plébános-helyettest megillető tisztes részt. (c. 1423, § 2.)

2° A püspök sem lelkészettel járó, sem anélküli javadalmat nem egyesíthet az érdekelt javadalmasok beleegyezése nélkül, vagy ha az illető hivatalok üresedésben nincsenek. (c. 1424.)

3° Kegyúri javadalmat szabad adományozású javadalommal csak a kegyúr hozzájárulásával lehet egyesíteni, mégpedig úgy, hogy az új javadalom szabad adományozás alá esik.

4° Ugyancsak tilos különböző egyházmegyékben fekvő javadalmak egyesítése, még abban az esetben is, ha mindkét egyházmegye ugyanazon püspök vezetése alatt áll. Exempt vagy az Apostoli Széknek fenntartott javadalmat másféle javadalommal szintén nem lehet egyesíteni. (c. 1424.)

5° *Minthogy* minden egyesítésnek *állandónak* — örökösnek — kell lennie (c. 1423, § 3.), szigorúan tilos az ideiglenes vagyis átmeneti unio, vagyis több össze nem egyeztethető javadalomnak, vagy állandó kommendának egy kézben való egyesítése. (c. 1439. § 1.) Ez az ideiglenes egyesítés javadalom halmozás lenne, amely szigorúan tilos.

II. Áthelyezés (translatio). (c. 1421 + 1426.)

Az áthelyezés valamely javadalom székhelyének az illetékes területen más helyre való átvitele. (c. 1421.) Az ordináriusok, ha az Egyház java, vagy szüksége megkívánja, valamely plébániának székhelyét a megfelelő területen más helyre vihetik át.

Egyéb beneficium székhelye csak akkor helyezhető át, ha a templom, amelynél az illető javadalom létesült, összeomlott és többé nem állítható helyre. (c. 1426.) A templomnál, amelyhez a javadalmat átvitték, lehetőleg ugyanazon szentről elnevezett oltárokat és kápolnákat kell emelni és a korábbi templom jogai és kötelességei az új templomra szállnak.

III. A felosztás (sectio, divisio). (c. 1421.)

A divisio egy már létező javadalomnak két vagy több részre való felosztása, amelynek következtében egy javadalomból két vagy több önálló javadalom keletkezik, (c. 1421.)

1. *Illetékesség.*

A pápához tartozik a konzisztoriális javadalmak felosztása.

A plébániákat az ordináriusok jogos kánoni okból az illetékes plébánosok beleegyezése és a nép hozzájárulása nélkül is felosztathatják. (c. 1427. § 1.)

2. *Kánoni okok:* (c. 1427. § 2.)

a) a híveknek a plebániai templom látogatásában való akadályoztatása, a távolság, illetve a közlekedési nehézségek.

b) a plébánia híveinek nagy lélekszáma. (c. 1427. § 2.) A divisio esetén a püspök vagy új plébániát létesít, vagy pedig vicaria perpetua-t, vagyis örökös plébános-helyettesi officiumot, állást létesít. Ha eme új létesítmény anyagi ellátásáról gondoskodni nem tud, akkor e célra a régi anyaegyház jövedelmeinek egy részét felhasználhatja, feltéve, ha a réginek elegendő marad a birtokában. (c. 1427. § 3.)

c) Szerzetesi plébánia megosztása esetén az új plébánia mindig világi papok által vezetett plébánia lesz, ha kegyúri plébániát oszt meg a püspök, az új plébánia szabad adományozásúvá válik (c. 1427. § 5.)

IV. Dismembratio (széttagozás, tagozás, kihasítás). (c. 1421.)

A dismembratio a hivatallal egybekötött terület vagy jövedelem egy részének kihasítása és valamely már létező hivatalhoz, kegyes alapítványhoz — *causa pia* — vagy egyházi intézethez való csatolása. (c. 1421.) Ehhez is causa canonica szükséges; pl. ha az egyik javadalom jövedelmi felesleggel rendelkezik. Egyébként a dismembratio-ra a felosztás szabályai az irányadók, az érdekelteket minden esetben meg kell hallgatni.

V. A conversio (c. 1421.)

A conversio valamely javadalom jellegének átváltoztatása (c. (C. 1421, 1430.) Az ordinárius egyszerű javadalmat lelkészeti java-

dalommá átváltoztathat, hacsak az alapítólevél mást nem mond (c. 1450. § 2.) Lelkészi javadalmak azonban beneficium non curatummá vagy szerzetesi javadalmak világi javadalommá és megfordítva nem változtathatók át. (c. 1430. § 1.)

VI. Pensio. (c. 1429.)

Nem igazi javadalom, hanem nem más, mint valamely idegen javadalom évi jövedelmének illetve a jövedelem egy részének z illetékes egyházi felsőbbség által, törvényes okból járadékképpen való élvezésére biztosított jogosítvány.

1. *Illetékesség.*

a) A *pápa* minden javadalmat megterhelhet ilyen évjáradékkal, ha a javadalmas illő ellátásáról kellő gosdoskodás történik.

b) A *püspökök* a járadékra jogosított életfogytáig nem róhatnak ki a javadalmakra sem örökös, sem ideiglenes évjáradékot, ellenben kiróhatnak olyan időleges jellegű járadékot, amely a javadalmas életfogytáig tart. (c. 1429. § 1.) Plébániai javadalmaknál az évjáradék biztosítása csakis a lelépő plébános vagy káplán javára szólhat, úgy azonban, hogy a javadalom jövedelmének egyharmadát nem haladhatja meg. (c. 1429. § 2.)

2. *Megszűnése.*

Az Apostoli Szentszék illetve az ordinárius által kirótt járadék a kedvezményezett halálával *megszűnik,* másra tehát át nem ruházható felsőbb engedély nélkül. (c. 1429. § 3.)

C) A HIVATAL MEGSZÜNTETÉSE (SUPPRESSIO, EXTINCTIO)

A javadalmak megszüntetésének a joga a Szentszéket illeti meg. (c. 1422.) Az ordináriusokat a jog csak kivételes esetben illetheti meg. (c. 2292, 394. § 3.)

Az ordináriusok mindenféle javadalomváltoztatást — unio, translatio, divisio stb. — csakis az érdekeltek meghallgatásával, valamint a káptalan tanácsának kikérésével és megfelelő kánoni okok birtokában eszközölhetnek. A bizonyíthatóság szempontjából kívánatos, hogy a változtatás hiteles okirattal írásban történjék.

118. § Az egyházi hivatalok betöltése[62] (Provisio canonica.)

(c. 147—158.; 1431—1447.)

I. FOGALOM

A provisio canonica az egyházi hivatalnak az illetékes egyházi hatóság részéről törvényes előírások szerinti átadása.

1. Az Egyház szabadságából és önállóságából következik, hogy az egyházi hivatalokat és javadalmakat kizálólag az illetékes egyházi hatalom töltheti be. Ez természetesen *érvényességi kellék.* (c. 147.)

A betöltés lehet *rendes* (collatio ordinaria), amikor a jogban megállapított szervek útján történik és *rendkívüli* (collatio extraordinaria), amikor a reservatio, devolutio és optio szerepel a betöltésnél.

Szabad vagy teljesjogú (collatio libera), amikor az illetékes hatóság minden mástól függetlenül, szabadon tölti be a javadalmat, és *korlátolt* (collatio necessaria, minus plena), amikor a személy kijelölése más tényezők útján történik. Az illetékes egyházi hatóság engedélyével világiak is némi befolyást gyakorolhatnak az egyházi hivatalok betöltésére, azonban ez az ingerencia csakis a személy kijelölésére vonatkozhat, de nem érintheti az egyházi hivatal tulajdonképpeni átadását.

2. *Lényeges elemek.*

A javadalom betöltésének három mozzanata van:

a) az alkalmas személy kijelölése — designatio personae,

b) az egyházi hivatal, illetve az ezzel járó hatalom átruházása (institutio) vagy collatio tituli).

c) a javadalmasnak a javadalom tényleges birtokába való bevezetése, — installatio, investitura, inthoronisatio.

A személy kijelölése történhetik szabadon — libera collatio — vagy harmadik személy közbejöttével — collatio necessaria — választás, postulatio, nominatio vagy praesentatio révén.

II. A HATALOM ÁTADÁSA: COLLATIO TITULI

Magának az egyházi javadalomnak, és főleg egyházi hivatalnak az átadása *kizárólag* az illetékes egyházi htóséghoz tartozik. Egyházi hatalmat világi személy a dolog természeténél fogva nem közvetíthet.

[62] *G. J. Ebers,* Das Devolutionsrecht. Kirchl. Abt. Heft. 37—38. Stuttgart, 1906. — *L. Link,* Die Besetzung der kirchlichen Ämter in den Konkordaten Papst Pius XI. Kanonist. Stud. u. Texte. Bd. 18/19. Bonn.

1 Az egyházi hatalom átadásának módjai:

a) szabad adományozásnál egybeesik a személy kijelölésével;

b) kánoni választásnál a felettes hatóság megerősítésével;

c) a postulatio-nál az akadályokkal gátolt személy helyeslésével: admissio.

d) kegyúri bemutatásnál a bemutatott személy elfogadásával: institutio;

e) nominatio-nál az illető felterjesztett személy elfogadásával.

Electum confirmare, postulatum admittere, praesentatum et nominatum instituere.

2. *Ius ad rem.*

A személy kijelölése akár választás, akár kegyúri bemutatás, vagy nominatio útján történik, az illető személynek jogigényt — ius ad rem — ad a kérdéses javadalomhoz, úgyhogy, ha törvényes kánoni akadály nem forog fenn, a felettes hatóság a megválasztottat megerősíteni, a bemutatottat pedig elfogadni tartozik. A javadalom teljes birtoklási jogát — ius in re — a collatio tituli, vagyis a felettes egyházi hatóság beleegyezése nyújtja.

3. Ha már ez a második aktus megtörtént, a felettes hatóság beleegyezése nélkül a javadalomról lemondani nem lehet.

4. A megerősítés nem szükséges.

Az illetékes egyházi hatóság részéről történő kinevezés — nominatio — vagy meghatározott hivataloknál — pl. pápa, káptalani helynök választása — nincs szükség a felettes hatóság megerősítésére a dolog természete szerint. Ide tartozik az az eset is, ha a betöltést konkurzus, pályázás előzte meg, vagy mások beleegyezése — consensus — vagy meghallgatása szükséges a jog előírása szerint. (c. 403.)

5. *Missio canonica.*

Az olyan egyházi hivataloknál, amelyeket nem egyházi fórum létesített (pl. állam), de amelyeket az állás természete szerint papi személlyel töltenek be, pl. az állami egyetem teológiai karának professzorai, hittanárok stb., az egyházi hatóság a kinevezettnek vagy hallgatólagosan vagy kifejezetten adja meg a kánoni felhatalmazást (institutio authorisabilis, missio canonica, nihil obstat.).

III. A JAVADALOMBA VALÓ BEIKTATÁS

(Introductio in possessionem.)

Az egyházi javadalom betöltésének harmadik cselekménye: a személy-kijelölés és a hivatal kánoni átadása mellett a javadalmasnak az elnyert javadalom tényleges birtoklásába való bevezetése vagy beiktatása.

A püspöki javadalmaknál a beiktatást, ahol ez a kinevezési bullának a káptalan előtt történő hivatalos felolvasásával történik, intronisatio-nak, a káptalani stallumba való bevezetést pedig installationak nevezzük. A plébániai beiktatás: az investitura vagy institutio corporalis.

1. A beiktatás szabályai:

a) Senki önmagát a javadalomba önhatalmúlag be nem vezetheti. A javadalom tényleges elfoglalásához az illetékes egyházi főhatóság közbejötte szükséges.

b) Mivel előzetesen a hitvallás letételére van szükség, a beiktatás csak a hitvallás személyes letétele után történhetik. (c. 1443, 1407.) A püspöknek a Szentszék iránti engedelmességre is esküt kell tennie. (c. 332. § 2.)

c) Nem konzisztoriális javadalmaknál a beiktatás joga a helyi ordináriust illeti meg, aki azt személyesen vagy megbízottja útján gyakorolhatja. (c. 1443. § 2.)

1° a helyi ordinárius jogosult meghatározni azt az időt, amelyen belül a beiktatásnak meg kell történnie; ellenkező esetben a javadalmat megüresedettnek nyilvánítja. (c. 188. n. 2.)

2° a beiktatás, illetve a javadalom birtokbavétele meghatalmazott útján is történhetik. (c. 1445.)

3° indokolt esetben a beiktatás alól a helyi ordinárius felmentést adhat. (c. 1444. § 1.)

3. A beiktatás jogi hetálya

a) A beiktatott személy a javadalommal járó lelki és anyagi jogok tényleges birtokába jut. (c. 1472.) Ettől kezdve illeti meg a javadalom jövedelmének élvezete. A püspök nevét a beiktatástól kezdve kell a mise kánonjában megemlíteni.

b) Ha valaki egyszerre két incompatibilis javadalmat birtokol, a második javadalomba való beiktatással az első tüstént, ipso facto megüresedik. (c. 188. n. 3.)

c) Ha valaki igazolja, hogy egy javadalmat három éven át jóhiszeműleg békésen birtokolt, feltéve, hogy simonia esete nem forog fenn, nem lehet őt ettől megfosztani, mivel ezen idő alatt a javadalmat elbirtoklás címén megszerezte. (c. 1446.)

d) Ha valaki olyan javadalmat igényel a maga részére, amelyet más személy békésen birtokol, a kérvényében tartozik megnevezni a tényleges birtokost, a birtoklás idejét, továbbá azt a körülményt, amelyből megállapítható, hogy a tényleges birtokost semmiféle jog nem illeti meg a javadalomhoz.

A kérelmező azonban a javadalmat csak akkor kapja meg, ha az eljárás során beigazolást nyert, hogy az első birtokosnak a javadalomhoz semmiféle joga nincsen. (c. 1447.)

IV. A HIVATAL BETÖLTÉSÉNEK ÁLTALÁNOS SZABÁLYAI

1. Csak olyan hivatalt, javadalmat lehet kánonilag betölteni, amely jogilag és tényleg is megüresedett. Pl. tényleg üres, de jogilag nem, ha valaki huzamosabb ideig távol van.

2. Világi javadalmakat életfogytiglan kell adományozni, hacsak az alapító oklevél vagy az emberemlékezetet meghaladó jogszokás vagy különleges engedmény másképp nem határoz (c. 1438), szerzetes javadalmakat ideiglenesen lehet adományozni: ad nutum.

3. *Praescriptio.* (c. 1446.) Az a javadalmas, aki megszakítás nélkül 3 éven át, mégha jogtalan címen is a javadalom békés birtokában van, elévülés révén törvényes javadalmasnak tekintendő. (c. 1446—1447.)

4. *Poenae.* Aki a javadalom betöltésére vonatkozó eme előírásokat nem tartja be és önhatalmúlag annak igazgatásába beavatkozik, annak jogszerű elnyerésére ipso facto képtelenné válik és cselekedete büntetendő. (c. 2394.)

119. § A hivatalok rendes betöltése[63]

(Szabad adományozás, libera collatio. c. 152—159.)

I. A SZABAD ADOMÁNYOZÁS ÁLTALÁNOS FELTÉTELEI (COLLATIO LIBERA)

A szabad adományozásnak feltétele, hogy

1. a kérdéses javadalom legalább jogilag üres legyen. Meg nem üresedett javadalmakra tett ígéretek jogilag hatálytalanok — expectativa-k. (c. 150.; 162.; c. 2935.) A meg nem üresedett javadalom odaígérése — promissio — jogilag hatálytalan, (c. 150, 2.) kivéve a Szentszék elígérését. (c. 350, 2.) (c. 1433.)

2. minden javadalomadományozás írásban történjék, hogy bizonyítható legyen. (c. 159.)

[63] *E. Eichmann,* Die Beschränkung des freien bischöflichen Verleihungsrechtes. Th. Gl. 28. (1938) 417—418.

Coronata, I. 253. — *Chelodi—Ciprotti,* 220. — *Eichmann—Mörsdorf,* I. 290.

3. gratis, azaz teljesen ingyen kell adományozni (c. 1441, 2392) és kényszer nélkül. (c. 159.) Vagyis akarata ellenére senkinek sem lehet javadalmat a nyakába varrni.

4. rendszerint minden üres javadalmat és hivatalt 6 hónapon belül be kell tölteni, kivéve a plébániai javadalmakat, ha az ordinárius megfelelő személyt nem talált.

II. A SZABAD ADOMÁNYOZÁS AKTÍV ALANYAI

Kik jogosultak szabad adományozásra?

A szabad adományozási jog általános szabály szerint csakis egyházi személyt illethet meg.

Senki önmagának érvényesen hivatalt vagy javadalmat nem adományozhat. (c. 1437.)

1. *Illetékesség*

a) A pápa, mint az egyetemes Egyház feje minden egyházi hivatalt és javadalmat betölthet. E jogát azonban a gyakorlatban csak nagyobb hivatalokra korlátozza. (c. 1431.)

b) kardinális diákoniának és címtemplomának javadalmait betöltheti. (c. 1432.)

c) A megyéspüspököt minden egyházmegyei javadalomra nézve jogvélelem vagy jogfeltevés szerint (praesumtio juris) megilleti a szabad adományozási jog, mindaddig, amíg az ellenkezője bizonyítva nincs. (c. 1432.)

c) A püspöki helynök csak külön püspöki megbízással tölthet be javadalmat (c. 152.), kivéve a püspöki szék akadályoztatásának esetét: sedes impedita. (c. 429.)

e) A káptalani helynök szabad adományozású plébániákat betölthet, ha a püspöki szék üresedése már egy éve tart. (c. 152, 1432.)

III. A SZABAD ADOMÁNYOZÁS PASSZÍV ALANYAI (c. 152—159.)

A jelöteknél a következő feltételeket kell figyelembe venni:

1. *Persona idonea*

a) A jelöltnek *alkalmasnak* kell lennie mind az egyetemes jog, mind a partikuláris jog, mind pedig az alapítólevél követelményei szerint a hivatal ellátásához. (c. 153.) *Persona idonea et digna.* A nem alkalmas még nem méltatlan, de a méltatlan egyben alkalmat-

lan. (Persona non idonea: non est indigna, sed persona indigna semper non idonea.)

b) A jelöltnek nemcsak alkalmasnak, hanem a többiek közül *alkalmasabbnak* (magis idoneus) kell lennie. Az alkalmasság megállapítása az ordináriushoz tartozik. (c. 153. § 2.)

c) Az alkalmasság nemcsak a nagyobb tudomány, nemcsak a nagyobb jámborság, hanem sokszor elsősorban a nagyobb prudentia, okosság alapján állapítható meg. Így az *idősebbek* ilyen szempontból alkalmasabbnak látszanak. Alkalmasabb tehát az, aki előreláthatólag a lelkeknek és az Egyháznak nagyobb hasznára válik.

d) Poenae. Az ordináriusnak *biztosan* kell tudnia, hogy melyik alkalmasabb. Ha mégis mellőzi, súlyos bűnt követ el.

Ha nem az alkalmasabbat választja, akkor az adományozás érvénytelen, ha ezt az általános vagy partikuláris jog kifejezetten megkívánja. Egyébként érvényes lenne ugyan, feltéve, hogy még alkalmas. De az aktus *megtámadható.* Az idoneitásról jogában áll az ordináriusnak vizsgálat útján is meggyőződnie.

Nem követ el bűnt, ha a méltóbbat azért mellőzi, mert más fontosabb hivatalt kíván neki adni vagy mert jelen helyén többet használ a lelkeknek és az Egyháznak, mint ama helyen ahová pályázott.

e) Az, akit alkalmasabb személy előtt előnyben részesítettek, elfoglalhatja hivatalát, feltéve, hogy alkalmas, mivel a kisebb-nagyobb képességet nem neki kell megítélnie.

Ügyelnie kell azonban az ordináriusnak arra, hogy minden személyválogatástól tartózkodjék.

2. *Persona digna*

A kijelölt részéről jóhírnév és kifogástalan élet is előfeltétel, amely kettőt foglal magában:

a) pozitív erények gyakorlása és bizonyos akadályok és defektusok hiánya,

b) a szentelési akadályok és szabálytalanságok, mivel a felvett rend gyakorlását is tilalmazzák, közvetve a hivatal elnyerésének is akadályai. De a rendekre vonatkozó dispenzáció lehetővé teszi a hivatal elnyerését is. (c. 991.)

c) Méltatlanok (indigni) azok, akiket szigorú egyházi büntetések sújtanak, továbbá a notorius apostaták, eretnekek és szakadárok (c. 2314), valamint a becstelenek. (c. 2294.) A méltatlanoknál hiányzik a kánoni alkalmasság is, de nem fordítva.

d) Abszolúte képtelenek (incapaces) egyházi hivatal elnyerésére:

1° a világiak (c. 118., 153.),

2° ítéletileg súlyos egyházi büntetés alatt álló egyének (suspensio) (c. 2283.) — interdictum (c. 2275. § 3.) és a jogilag becstelenek (c. 2293, 2295.),

3° mindazok, akiket a jog vagy bírói ítélet képtelennek nyilvánított (c. 2289. nr. 5., 2345, 2390, 2393, 2395,

e) viszonylagosan képtelenek:

1° azok, akik összeférhetetlen hivatalt, vagy javadalmat bírnak. (c. 1439, 2396.) Ellentmondó pl. a püspöki helynök és a gyóntató kanonok, valamint a szemináriumi rektor és a spirituális hivatala. — Kétféle javadalom akkor is összeegyeztethetetlen, ha az egyik is biztosítja a címzett állásához méltó ellátását (c. 156. § 1—2. + 1439. § 2.),

2° az ordinárius valakinek a lemondása vagy bírói ítélettel történt elmozdítása következtében megüresedett javadalmat sem a saját, sem pedig a lemondott vagy letett javadalmas első és másodfokú rokonainak nem adományozhatja. (c. 157.)

3. *Életkor*

A magasabb, felelősségteljes hivatalok betöltőitől a jog éltesebb kort kíván meg. Pl.: püspöknél, káptalani és püspöki helynöknél, officialisnál, nagyobb szerzeteselöljárónál 30. életév, újoncmesternél 35. életév, szerzetesnők gyóntatójánál és apátnőnél 40. életév stb.

4. *Papi jelleg.* (c. 154.)

Egyházi hivatalt csak klerikusoknak lehet adni (c. 153.). A belső vagy külső pasztorációval kapcsolatos hivatal csak felszentelt papnak adható. (c. 154.) E jelleg szükséges a bíborosnál, (c. 232, 1.) a püspöknél (c. 331, 1—2.), a nullius apátnál és prelátusnál (c. 320.), a püspöki helynöknél (c. 367.), káptalani helynöknél (c. 434.), officialisnál (1573), irodaigazgatónál (c. 372.), kanonoknál (c. 404.), egyházi consultornál (c. 423.), rota-bírónál (c. 1598.), zsinati bírónál (c. 1574.), esperesnél (c. 445.), plébánosnál (154, 451, 453.), templomigazgatónál (c. 479.), újoncmesternél a papi szerzetekben (c. 551.).

5. *Scientia competens*

Szükséges a megfelelő tudományos felkészültség is. — Minden egyházi hivatal általános teológiai képzettséget kíván, amit az ismétlő vizsgák és a papi koronák elmélyítenek. Bizonyos nagyobb állásra szakképzettség kívánatos. Így a teológiai vagy kánonjogi doktorátus, licenciátus előírás lehet, vagy legalább kívánalom. Így a püspöknél, káptalani helynöknél, officialisnál, az első káptalani méltóságoknál

(teológus és poen. kanonok), teológiai tanároknál. A plébánosi és a hittanári vizsga is ezt a célt szolgálja.

IV. AZ ADOMÁNYOZÁS ÉRVÉNYTELENSÉGE

Érvénytelen a hivatal vagy javadalom átruházása,

1. ha még nincs üresedésben a betöltés alkalmával,

2. ha az általános vagy partikuláris jog által kötelezően előírt személyi feltételek nem teljesültek, (c. 153. 3.)

3. ha simónia szerepel. (c. 727, 729, 2392.) Ilyenkor a javadalom betöltése a pápára száll át. (c. 1435, 1—3.)

V. AZ ÁLLAM KÖZREMŰKÖDÉSE HIVATALOK ÉS JAVADALMAK ADOMÁNYOZÁSÁNÁL

Az egyházi hivatalok és javadalmak betöltése kizárólag az Egyház ügykörébe tartozik. Az Egyház azonban egyes országokban a konkordátumokban bizonyos szerepet juttat az államhatalomnak, főleg nagyobb hivatalok betöltésénél.[64] Különösen áll ez az állami szolgálatban álló egyházi hivatalok betöltésénél, ahol az Egyház csupán a missio canonica megadására szorítkozhatik.

120. § A hivatalok korlátozott vagy kötött adományozása

(Collatio necessaria. c. 160—182.)

Amikor az egyházi hatóság a személy kijelölésének a jogával nem rendelkezik, hanem azt harmadik személyek eszközlik, akkor korlátozott javadalom-adományozásról van szó. A személy kijelölése történhetik az arra illetékesek által megejtett kánoni választással — erre következik az egyházi hatóság részéről a megerősítés — confirmatio, továbbá az illető személy kívánalomszerű kérésével (postulatio), amelyet az egyházi hatóság részéről adott esetben admissio követ. Vagy pedig történhetik nominatioval, megnevezéssel, illetve kegyúri bemutatással, amelyet az egyházi hatóság elfogad — institutio —. A személy megjelölésének eme különböző módjairól külön-külön kell szólnunk.

[64] Vö. *L. Link*, in Kanonische Studien und Texte Bd. 18/19. Bonn. 1942. — Die Bedeutung der kirchlichen Ämter in der Konkordaten Papst Pius XI.

A) KÁNONI VÁLASZTÁS. (c. 160—178.)

Jóllehet az Egyház szervezete monarchikus jellegű, mégis a legrégibb időktől kezdve (Mt. 28, 18.; ApCs. 14, 12.; Tit. I, 5.) bizonyos hivatalokat választás útján töltöttek be.

A későbbiekben a választás főleg csak a pápa és a püspök választására szorítkozott. Újabban nagyobb szerepet játszik a szerzetesrendekben.

A kánoni választás valamely jogilag üres hivatalnak a választásra jogosult személyek szavazatával arra alkalmas személlyel történő joghatályos betöltése.

A választás lehet:

1. *egyszerű* választás (electio simplex), amikor az nem szorul felettes hatóság megerősítésére, hanem magának az érvényes választásnak az elfogadásával joghatályossá válik. Ilyen a pápa választása, és a káptalani helynöknek a választása. Ez tulajdonképpen a szabad adományozásnak egyik formája.

2. *a kánoni választás* — electio canonica — amikor a választás érvényességéhez az illetékes felettes hatóság jóváhagyása szükséges. (Pl. c. 506, 507.)

B) VÁLASZTÁSI JOG

A pápaválasztás módját külön jog szabályozza: Const. *Vacantis Apostolicae sedis*, 1945. dec. 2. Minden egyéb egyházi választásra a következő szabályok irányadók: (c. 160.)

I, Választás előtti szabályok

a) Választási idő. (c. 161.) A választás csak akkor rendelhető el, ha a kérdéses javadalom vagy hivatal megüresedett.

Ha *életfogytiglan* szóló hivatal betöltéséről van szó, csak akkor lehet a választást érvényesen megejteni, ha a kérdéses hivatal *valóságosan* megüresedett.

Ha azonban ideiglenes jellegű hivatal betöltéséről van szó, akkor ennek megüresedése előtt is megtartható a választás, mivel meghatározott időben úgyis meg fog üresedni. További kivétel az utódlási joggal kinevezett koadjutor.

Nem szükséges, hogy az illető javadalmas már el legyen temetve.

Ha az egyes hivataloknál a választás megtartására meghatározott *idő* van előírva, ehhez kell alkalmazkodni; így pl. a káptalani helynöknél 8 napon belül, ha azonban nincs külön idő meghatározva, akkor a hivatal megüresedésének tudomásulvételétől számított 3 hó-

napon belül. Ez a *tempus utile*. Ellenkező esetben a hivatal betöltési joga arra a hatóságra száll át, amelyhez a megerősítés tartozik.

Ha a választás érvénytelen volt, vagy a megválasztott nem fogadta el, vagy arról lemondott, vagy közben meghalt, a választó testületnek jogában áll *időközben* a választást megismételni.

Ha az említett előírt időközben nem történt meg a választás, a testület *büntetésből választási jogát elveszti*. Ez esetben a hivatal betöltése ama hatóság szabad adományozása alá kerül, aki a megerősítésre jogosult, vagy pedig a megerősítésre nem szoruló hivataloknál, aki ilyen esetben a betöltésről gondoskodni köteles. (c. 274. § 3.)

b) A választás körülményeire vonatkozó szabályok. A választás módját, helyét és idejét a választó testület alapszabályai, illetve a törvényes jogszokás állapítja meg. Ha ilyenek nem léteznek, az elnök hatáskörébe tartozik a választás körülményeinek pontos meghatározása.

c) A választótestület összehívása. Az elnök a választás helyének és idejének közlésével köteles az *összes* választókat meghívni a statutumok és a szokások figyelembevétele mellett. (c. 162. § 1.)

Ha a meghívás személyesen történik, egyaránt érvényes a domicilium, quasidomicilium és a tényleges tartózkodási helyen. (c. 162.)

Ha a választók közül egyeseket mellőztek és ezek nem is voltak jelen, a választás érvényes lesz ugyan, azonban a mellőzötteknek — neglecti — a választás megtörténtéről szerzett értesüléstől számított három napon belül jogukban áll a választást megtámadni. Az illetékes hatóság ilyen esetben a választást érvénytelenné nyilvánítani köteles még akkor is, ha az már megerősítésben részesült. (c. 162. § 2.) Ha azonban a választóknak több, mint egyharmada mellőzésben részesült, a választás *ipso iure* érvénytelen. (c. 162. § 3.) Ha azonban a mellőzöttek hívás nélkül is résztvettek a választáson, a választás érvényességét megtámadni nem lehet. (c. 162. § 4.)

II. A választókra vonatkozó szabályok

Választásra jogosult csupán az a személy, aki egy választási joggal felruházott testületnek a tagja. Tehát az egyén választójoga a testület hasonló jogából ered, de az utóbbitól függetlenül elvesztheti azt, illetve annak gyakorlatában gátolva lehet, (c. 2274, 2285, 2392, 2393, 2394.) éspedig időlegesen vagy örökösen.

Megkülönböztetünk *aktív és passzív* választójogot.

1. Az *aktív* választójog valamely választótestület tagjait megillető jog, amelynek alapján a testület akaratformálásában szavazatával résztvesz.

A választási jog gyakorlása egyházi tisztelet-szolgálat (actus legit. eccl; c. 2256, 2.)

a) Ha valakinek több jogcímen lenne szavazati joga, érvényesen csak egy szavazatot adhat le, (c. 170.)

b) a választónak az illető testület tagjának kell lennie, kívülálló személy érvényesen a választásban nem vehet részt, (c. 165.)

c) egyházi személynek, illetve fogadalmas szerzetesnek kell lennie, ha ilyen természetű testületről van szó,

d) a választóknak a választás helyén fizikailag jelen kell lenniök. (c. 168.) A távollévők sem megbízottjuk útján, sem levél útján nem szavazhatnak, hacsak a partikuláris jogszabályok másképpen nem rendelkeznek. (c. 163.) Ha azonban valaki betegsége miatt nem tud résztvenni a választáson, de a választóhelyiség házában tartózkodik, a szavazatszedők a szavazatot átvehetik, hacsak a partikuláris jog vagy szokásjog másképpen nem határoz. (c. 168.) A választók kötelező számát a törvény sehol sem határozza meg, de legalább két személyre okvetlen szükség van a dolog természete szerint.

e) Aktív választójoggal nem rendelkeznek:

1° azok, akik jog- illetve cselekvőképességgel nem rendelkeznek — gyermekek, lelkibetegek, stb.

2° a serdületlenek (c. 88 § 2—3.) mivel a kellő ítélőképesség híjával vannak,

3° mindazok az egyének, akiket marasztaló vagy kinyilvánító ítélet cenzurával vagy jogbecstelenséggel sújtott, (c. 2293, 2294, 2265.)

4° mindazok, akik eretnekek vagy szakadár szektához csatlakoztak (c. 2314.),

5° azok, akiket az általános vagy különleges jog, illetve bírói ítélet a választójogtól megfosztott (c. 167. § 1. n. 1—5.),

6° ha a választásban a fentnevezett egyének résztvesznek, akiknek aktív szavazati joguk nincsen, ezeknek szavazata érvénytelen lenne ugyan, de maga a választás érvényes, kivéve:

α ha eme szavazatok leszámításával nem lenne meg a szükséges szótöbbség, amit titkos szavazásnál megállapítani nagyon nehéz, és

β ha tudva marasztaló vagy kinyilvánító ítélettel kiközösített egyént engedtek volna választáshoz.

2. *A passzív választójog* az üresedésben levő egyházi hivatalra szóló jogi képesség.

Passzív választójoggal nem rendelkeznek:

a) azok, akiket alkalmatlannak illetve méltatlannak nyilvánítottak egyházi hivatal viselésére; ezeket azonban lehet postulálni.

b) azok, akik méltatlanok a jognak a rendelkezéséből az egyházi hivatal ellátására, főleg azok, akiket a jog büntetésből fosztott meg eme képességtől.

c) a választók saját személyükre vonatkozóan.

3. *Büntetés.* Ha egy testület tudva és akarva méltatlant — indignus — választ, akkor erre az alkalomra elveszti választási jogát (c. 2391). A simóniás választás még kiközösítést is von magára. (c. 2392.)

III. A szavazásra vonatkozó szabályok (c. 169)

A szavazásnak

1. elsősorban *szabadnak* kell lennie, a súlyos kényszer érvénytelenné tenné, akár közvetlen, akár közvetett.

2. *titkosnak*, vagyis a szavazás alkalmával senkinek se jusson tudomására. A titkosságot nem érinti a választás előtti magán, vagy nyilvános tárgyalás vagy a választás előtti vagy utáni nyilatkozat.

3. *biztosnak* kell lennie — certum. Ha ugyanazon szavazólapon több név szerepel, vagy az írás nem olvasható, a szavazat érvénytelen.

4. *feltételnélkülinek* — absolutum — amely semmiféle feltételt nem szab.

5. *határozottnak* — determinatum — mind a hivatal, mind pedig a személyt illetően.

6. választható személyre kell adni a szavazatot (eligibilis); az önmagára és az általános vagy részleges jog által képtelenné nyilvánított személy javára leadott szavazat érvénytelen.

III. *A választás módja.* (c. 171.)

A választás történhetik titkos szavazással — scrutinium — vagy pedig megbízott útján — compromissum.

1. *A titkos szavazás* írásbeli szavazattal történik. Elsősorban a választók, hacsak a partikuláris testületi alapszabályok mást nem rendelnek, két szavazatszedőt — scrutator — választanak, akik az elnökkel együtt esküt tesznek hivataluk lelkiismeretes ellátása érdekében. A szavazatszedők gondoskodnak róla, hogy a szavazás titkosan, egyenként és rangsor szerint történjék.

A szavazás *után* első feladatuk annak megvizsgálása, hogy a választók számával megegyezik-e a leadott szavazatok száma. Ha e két szám nem egyezik, akkor a választás érvénytelen és új szavazást kell elrendelni, ha egyezik, akkor nyilvánosan közlik, hogy ki mennyi szavazatot kapott. (c. 171. § 2.)

A választásról jegyzőkönyvet vesznek fel.

Az tekintendő megválasztottnak, aki az érvényesen leadott szavazatok közül abszolút, általános többséget kapott. Ha két szavazás alkalmával sem sikerült egy jelöltnek sem elérnie ezt, a harmadik szavazásnál elégséges a relatív szótöbbség is. Ha a harmadik szavazásnál a szavazatok egyenlők voltak és az elnök a paritást eldönteni nem akarja, az tekintendő megválasztottnak, aki felszentelésre, fogadalomra, illetve korra nézve idősebb.

A szavazólapokat el kell égetni. (c. 171. § 4.)

IV. *A választás megerősítése* (c. 175—178.)

1. *Közlés.* A választás eredményét az elnök mielőbb tartozik közölni a megválasztottal, aki az értesítéstől számított 8 nap alatt köteles nyilatkozni, hogy elfogadja-e a választást vagy pedig nem. (c. 175.) Ha a megválasztott nem fogadja el a megválasztást, akkor a választó testület az értesüléstől számított 1 hónapon belül köteles új választást tartani. (c. 176.)

Ha a megválasztott a megválasztást elfogadja, ha megerősítésre van szükség, akkor *ius ad rem*[65] vagyis személyi ígéretet nyer a javadalomra. E jog elsősorban a felettes hatóság felé irányul, aki a megerősítést tartozik megadni a jelzett feltételek mellett, de van tárgyi-jogi színezete is, mivel a választók más személyt a megerősítés elintézéséig nem választhatnak, s így más személyt kizár a hatalomból.

A teljes jogot, *ius in re*-t csak a választás megerősítése után szerzi meg. (c. 174. § 1).

2. A hivatali jogok gyakorlása azonban korlátozódik legalább bizonyos egyetemes és partikuláris előírások alapján. Ahol a kánoni bevezetés előírás, ennek megtörténte előtt a hatalom gyakorlása szigorúan tilos. A metropolitánál a pallium megszerzésének van hasonló hatálya. (c. 276.)

3. *Megerősítés kérése.* A megválasztott a megerősítést a választás tudomásulvételétől számított nyolc napon belül köteles kérni, személyesen vagy megbízottja útján az illetékes hatóságtól. (c. 177.) Elégséges, hogy ezen idő alatt a levelet elküldje. A felettes hatóság a választási iratokból és máshonnan is, ha szükségesnek látja, nyomozást indíthat a megválasztott személy alkalmassága és a választás érvényessége ügyében, ha azonban a választást érvényesnek találja és a megválasztott személyt alkalmasnak ítéli, a megerősítést meg nem tagadhatja. (c. 177. § 2.) A megerősítést írásban kell adni,

[65] *F. Gillmann*, Zum Probleme von Ursprung des *ius ad rem*. AfK. KR. 113. (1939) 463.

hogy minden vitás kérdésnek elejét lehessen venni. (c. 177. § 3). A megerősítés után a megerősített a felettes hatóság engedélye nélkül nem mondhat le és joga van kérni a kánoni bevezetést.

4. A megerősítés előtt azonban a megválasztott személynek az illető hivatal vagy javadalom lelki vagy anyagi ügyeibe tilos beavatkoznia: ellenkező esetben súlyos büntetésnek tenné ki magát, (c. 2394.) és azonkívül az így végzett cselekményei jogilag érvénytelenek. (c. 176. § 3.)

V. Megbízott útján történő választás

1. *Fogalom*

Ha a választás többízben nem járt eredménnyel, vagy pedig a választó testület összehívása nehézségekbe ütközik, a választó testületnek jogában áll a testülethez tartozó vagy kívülálló egyének sorából választott megbízottakra — compromissum — ruházni a választás jogát.

2. *Feltételek*

Az ilyen esetben a választás csak akkor érvényes, ha

a) választó testület egyhangú, szabad, írásban nyilvánított akaratával ruházza át választási jogát a megbízottakra,

b) a megbízottaknak klerikusoknak, ha papi testületről van szó, felszentelt papoknak kell lenniök, (c. 172.)

c) a megbízott útján történő választás érvényességéhez tartozik az is, hogy a választó testülettől kitűzött felételeket minden tekintetben a megbízottak teljesítsék,

d) ha egy személyre ruházták a megbízást, nyilvánvaló ez önmagára nem szavazhat, vagyis önmagát nem választhatja meg; ha többet küldöttek ki, jogukban áll ezek közül választani, azonban önmagára senki sem szavazhat, abból a célból, hogy a megválasztáshoz szükséges többséget ezzel megszerezze. (c. 172. § 4.)

3. *A compromissum megszűnése.* (c. 173.)

A megbízás — compromissum — megszűnik:

a) ha a választótestület még a választás előtt visszavonta,

b) ha a kiszabott feltételeket a megbízott nem tartotta meg.

c) ha a választás érvénytelen, vagy érvényes ugyan, de megválasztott nem fogadta el, vagy pedig a felettes hatóság nem erősítette meg.

d) a választás befejezésével, ha érvénytelen is volt az, a megbízottak hatalma megszűnik.

VI. A választás érvénytelensége

A választás érvénytelen:

1. ha a választásra előírt időt a választók nem tartják meg, (c. 178.)

2. ha a választásra jogosult személyek egyharmada mellőzésben részesült, (c. 162. § 3.)

3. ha tudva és akarva külső személyek vesznek részt a választásban, (c. 166.)

5. ha a szavazatok száma a választók számát meghaladja, (c. 171.)

6. ha tudva és akarva elmarasztaló vagy kinyilvánító ítélettel sújtott egyént engednek a választáshoz; egyébként csak az illető szavazata érvénytelen, (c. 167.)

7. a súlyos kényszerből és megtévesztésből leadott szavazat szintén érvénytelen, (c. 169.)

8. a választás titkosságának megsértése, a szavazatot érvénytelenné teszi,

9. a simóniás választás. (c. 729+167.)

C) POSTULATIO: KÍVÁNSÁGSZERŰ, VAGY KISEGÍTŐ VÁLASZTÁS. (c. 179—182.)

1. *Fogalom.* (c. 179.)

Amikor az egyházi hivatal vagy javadalom elnyerésére kiszemelt egyébként alkalmas, de valamilyen dispenzábilis kánoni akadályban szenved, akkor érvényesen nem választható meg. Ilyenkor helye van az ún. *postulatio*-nak, amikor a választási cselekménnyel egyidejűleg a testület az illető személyt felterjeszti és kérelmet intéz az illetékes egyházi hatósághoz, hogy nevezettet az akadály alól felmentse és a megüresedett hivatalt a kérelem helyeslése után — admissio — neki adományozza.

A postulatio tehát a választó testületnek az illetékes felettes hatósághoz intézett kérelme, amelyben egy kánonilag akadályozott jelöltnek bizonyos egyházi hivatal vagy javadalom átadását kegyelmi úton kívánja. Fogalmilag ilyen postulationak csak a megerősítésre szoruló választás esetén van helye. Ezért a postulatio választási pótléknak vagy kisegítő választásnak is nevezhető.

2. A választás és a postulatio különbsége (c. 181. § 3—4.)

A postulatio és a választás között több különbség van:

a) az érvényesen megválasztott személy minden további nélkül elfogadhatja a választást, és így jus ad rem illeti meg. A posztulált személy ellenben csak feltételesen egyezik bele a megválasztásba, míg az illetékes hatóságtól függ annak elfogadása.

b) a törvényesen megválasztott egyénnek joga van a kánoni megerősítéshez, míg a posztulált személy elfogadása, ill. az akadály alóli felmentése az illetékes egyházi hatóság diskrecionális joga (gratia). (c. 181. § 3.)

c) a postulatio-t a választó testület mindaddig visszavonhatja, megváltoztathatja, míg azt az illetékes hatóság elé nem terjesztette. Ellenben a szabályszerű választás nem vonható vissza. (c. 181. § 4.)

3. Feltételek.

Csak olyan személyt lehet kívánalomképpen választani, illetve posztulálni:

a) akit csak egyházjogi természetű akadály gátol és eme akadály alól a felmentés megadása lehetséges és szokásos. Nem szokták felmenteni a bigamikusokat, spuriusokat, feltűnő testi hibában szenvedő egyéneket, stb.

b) a postulatiót sem törvény, sem szokásjog nem tilalmazza. Szerzetesjogban, hacsak a szabályok kifejezetten nem tiltják, kivételképpen lehet alkalmazni.

c) aki tudva méltatlan vagy nem posztulálható egyént posztulál, arra az alkalomra elveszti választási, illetve postulálási jogát.

d) a posztulálásnak szavazás útján kell történnie. Kompromisszum útján csak akkor történhet, ha erre kifejezett engedélyt adtak a megbízottak. (c. 179. § 2.)

4. Posztulációs ügylet

a) A postulatio alakiságára vonatkozólag, mivel a kódex nem tartalmaz előírást, joghasonlatosság alapján a választásra vonatkozó jogszabályok irányadók.

b) Különleges intézkedés folytán

1° ha a választók valamennyien posztulálnak, akkor a posztuláció érvényességéhez a szavazatok abszolút szótöbbsége (fél + 1) szükséges.

2° ha a posztuláció a választással versenyez, vagyis a szavazók egyrésze választani, a másik része posztulálni kíván, a posztuláció érvényességéhez kétharmad szótöbbségre van szükség. (c. 180.)

3° ha a szavazás folytán az első, második és harmadik menetben sem kap a posztulált kétharmad szótöbbséget, sem a választók a kívánt többséget nem tudják megszerezni, a harmadik választásnál az tekintendő megválasztottnak, aki viszonylagos szótöbbséget kapott; tehát ebben az esetben a posztulálás elesik.

4° ha többen szerepelnek a választási listán, akkor a harmadik választásnál azt kell megválasztottnak tekinteni, aki viszonylagos szótöbbséget kapott.

5° aki posztulálni kíván, kívánságát a szavazólapon *postulo* szóval fejezi ki, vagy *peto, posco, oro.* Ez a kifejezés „*eligo vel postulo*" vagy hasonló, ha nem forog fenn akadály, akkor választásra, ellenkező esetben posztulálásra vonatkozik. Hasonlóképpen kell értelmezni az *eligo postulando* és *postulo eligendo* kifejezéseket is.

5. *Admissio* (c. 181)

A postulatio hatósági elfogadását admissiónak nevezzük.

1. *Feltételek:*

A posztulációt 8 napon belül kell ahhoz a hatósághoz felterjeszteni, amely a választás megerősítésére jogosult, feltéve, hogy a kánoni akadály alól felmentést adhat. Egyébként ahhoz a hatósághoz kell küldeni, amely a felmentésre jogosult. (c. 181.)

Ha az előírt idő alatt az illetékesek a postulatiót hanyagságból nem terjesztik fel, az illetékes hatósághoz, erre az alkalomra mind a választás, mind a postulatio jogától elesnek. (c. 181.)

A posztulált egyénnek semmiféle joga vagy igénye a javadalomra nincsen. Az illetékes hatóság bármikor és indoklás nélkül is visszautasíthatja. (c. 181. § 3). A posztuláció elfogadásánál az egyházi hatóság éppolyan független, mint a szabad adományozásnál. Tehát nem csak a *persona digna et idonea* helyzetét vizsgálja meg, hanem jogában áll a *magis idoneus et dignior* személyt figyelembe venni.

2. *A postulatio visszavonása és elutasítása*

a) A bejelentett posztulációt csak a felettes hatóság engedélyével lehet visszavonni. (c. 181. § 4.)

b) Ha a felettes hatóság a posztulációt visszaveti, a választótestület új választást tarthat. Ha azonban méltatlant posztuláltak, a szabad adományozás joga a hatóságra háramlik.

Ha elfogadja a hatóság a posztulációt, a posztulált személlyel azonnal közlendő, hogy beleegyezését nyilváníthassa, s ő tartozik az admissio tudomásulvételétől számított 8 napon belül nyilatkozni. Ha elfogadja, teljes jog, jus in re illeti meg; ha ez időn belül nem fogadja el vagy nem válaszol, vagy lemond, minden jogát elveszíti.

D) NOMINATIO ÉS PRAESENTATIO
(c. 1471., 1455—1468.)

I. Nominatio (megnevezés) fogalma

1. A személy kijelölésének ez a módja, akkor történik, ha a konkordátumok kapcsán biztosított indultum alapján egyes uralkodók, államfők, vagy kormányok magasabb egyházi hivatalokra bizonyos személyeket neveznek meg, illetve terjeszthetnek elő. Ez a jog tehát nem kinevezés, hanem *megnevezés.* (Benennungsrecht)[66]. Kisebb egy-

[66] *Kindermann* 1933-ban megjelent könyve szerint a *nominatio „regia"* a következő helyeken érvényesül:

1. *Európában* két egyházmegyében: Strassburgban és Metzben. A püspöknevezés joga a mindenkori francia köztársasági elnököt illeti meg. Ennek Európában egyedülálló, sajátos módnak jogalapja a Napoleoni konkordátum (1801), amely Elszász-Lotharingiában ma is érvényben van.

1870-ben, amikor Elszász-Lotharingia Németországhoz csatlakozott, a konkordátum e területen *de facto* érvényben maradt. Nem változtatott ezen az 1905-ben történt állam és Egyház szétválasztása, valamint a konkordátum felmondása sem, mivel mindez csak az Elszász—Lotharingia *nélküli* Franciaország viszonyaira vonatkozott. — A római kuria, mint *minus malumot* tűri e helyeztet, de ezzel együtt jár az is, hogy a két megyében az Egyház komoly anyagi támogatásban részesül. és a felekezeti iskolák is megvannak. (*Kindermann,* Das landesfürstliche Ernennungsrecht, Warnsdorf, 1933 210—11.)

2. *Középamerikában* a püspöknevezés joga *de jure* megilleti a Haiti és Peru köztársaság elnökét.

a) Haitiben egy érsekség és 4 suffraganeus püspökség van. A kinevezés jogát az 1860-ban kötött konkordátumból eredeztetik, amely még ma is érvényben van. (Art. 4.; Le President d'Haiti jouriá du privilége de nommer les Archevéques et les Eveques et si le Saint-Siege leur trouve les qualitées requises par les Saints Canons, il leur donnera l'Institution Canonique." (*Kindermann,* 259.)

b) Peruban az egy érsekségre és a négy püspökségre szóló kinevezési jogot 1875-ben pápai bulla adta „Praeclara inter" (25. mart. 1875: Acta Pii IX. I. VII. p. 32) (*Kindermann* 253—54.)

3. *Délamerikában de facto* és *per abusum* él az a jog, hogy Argentínában, Bolíviában, Paraguayban és Venezuelában a köztársasági elnök nevez, illetve ajánl püspököket. *Kindermann,* 403—304.)

E jogot a Szentszék soha el nem ismerte, de hallgatólagosan tűri *ad maiora mala vitanda.* Ez az ún. *Patronato Nacional;* többnyire egyoldalú alkotmánytörvényre támaszkodik. A tulajdonképpeni kinevezés azonban: a szentelési bulla kiadása, mindig a pápát illeti meg.

a) Paraguayban az egész dolog via facti megy végbe.

b) Argentínában az 1860. szept. 25. rendelkezések art. 86., VIII értelmében az elnök a szenátus három jelöltje közül egy valakit megnevez. (*Kindermann,* 254.)

házi hivataloknál pápai kiváltság alapján szerzetes előljárók is tehetnek hasonló előterjesztést. (c. 480.; 147.)

2. *Feltételek*

A nominatio feltételei:

a) simónia nélkülinek kell lennie,

b) aki tudatosan méltatlant terjesztene fel kinevezésre, elveszti megnevezési jogát, (c. 2391. § 3.)

c) hasonlóképpen az is, aki az így megnevezett személyt a felettes egyházi megerősítés előtt önkényesen helyezné hivatalába. (c. 2393.)

Ebben az esetben az illető megnevezési jogát elveszti, a nominált személy pedig a kérdéses javadalom elnyerésére képtelenné válik, (c. 2394.)

d) általában ugyanazok a kánoni kellékek szükségesek, mint a kegyúri bemutatásnál,

II. Nominatio regia és a főkegyúri jog Magyarországon

A magyar királyi főkegyúri jog ma már végérvényesen a multé. Jogtörténeti szempontból azonban annak főbb állomásait szemügyre venni nem lesz felesleges.

A középkori mentalitás szerint az uralkodó hatalma teokratikus színezetet nyert. A nép fejedelmében, királyában szinte emberfeletti, földöntúli hatalom választottját látta. Méltósága *sacralis* jellegű volt, ami a koronázás egyházi szertartásában is megnyilvánult. A kormányzói hatalom mellett a királyt szinte főpapi hatalom hordozójának is tekintették. *(rex et sacerdos.)* Ezért a középkori keresztény monarchiában az *imperium* fogalma Nagy Konstantin óta szinte elválaszthatatlan a *sacerdotium* fogalmától. A *pontifex maximus* császári utódai és a VI. század óta megtért germán királyok egyaránt döntő befolyást biztosítottak maguknak az egyházi ügyek intézésében és főleg a püspöki székek betöltésében.

Ezt az akkori történeti helyzetben a pápák részint a hitterjesztés előmozdítása végett, részint pedig *ad maiora mala vitanda* eltürni kényszerültek. (Amikor azonban később a pápai központi hatalom megerősödött, iparkodott a püspöknevezési jogot mindinkább a fejedelmektől visszaszerezni vagy legalábbis azt kellő korlátok közé szorítani. Vö. Investitura-harc).

Nyugati példák nyomán hasonlóképpen járt el *Szent István* is az egy-

---

c) Venezuelában bizonyos ajánlási jog van: „votis perillustris viri Praesidis annuentes" vagy „audito iuxta consuetudinem Praeside." *(Kindermann,* p. 250.)

d) Bolíviában az 1880. alkotmányban van benne, hogy a szenátus előterjesztette három jelölt közül az elnök egyet választ és felterjeszt. *(Kindermann,* 251—252.)

házszervezésben és a püspökök kinevezésében, azonban nem minden római felhatalmazás nélkül, mint a *Hartvik*-féle legendából is kitűnik.[67]

Szilveszter pápa ugyanis a koronaküldéssel Szent Istvánnak és törvényes utódainak isteni elhivatáson alapuló méltóságát és minden Isten kegyelméből uralkodó keresztény király szuverén felségjogait ismerte el; a király előtt hordozható kereszt küldésével pedig apostoli térítő misszióját dokumentálta.[68]

De facto Magyarországon több-kevesebb vita közepette a főpapi székek betöltésénél évszázadok óta az apostoli király bemutatási (megnevezési) joga érvényesült.

A királyi főkegyúri jog eredete,[69] természete azonban sok jogi vitára adott alkalmat. Terjedelme pedig szinte állandóan fluktuált és sok esetben az Egyház és az állam pillanatnyi erőviszonyaitól is függött.

Katolikus felfogás szerint a főkegyúri jog a mindenkori törvényes magyar királynak, mint katolikus uralkodónak az Egyház pártfogása címén az Egyháztól kifejezetten vagy hallgatólagosan szerzett (adományozott), tehát egyházhatósági jellegű *személyes kiváltsága* volt, amely az úgynevezett királyi felügyeleti jogtól különbözött.

[67] Vö. *Szentirmai*, Die „Apostolische Legation" des Ungarkönigs Stefan des Heiligen. Österreichisches Archiv. 6 (1957) 253—267.

[68] Ebből azonban helytelenül következteti *Hóman*, hogy „Szent István a szentkoronával szerezte meg a keresztény király felségjogai (!) közé tartozó kegyúri jogokat." Magyar Történet I. Bp. 1935. 197.

[69] A főkegyúri jog eredetét *M. Inchofer* (Annales Ecclesiastici Regni Hungariae. Roma. 1644. Pozsony 1777) Szent István apostoli követségéből (legatus apostolicus) magyarázza, amelyet II. Szilveszter pápa bullája adományozott volna neki. *Balics* Lajos többekkel szintén Szent István utódai számára is nyújtott apostoli követi kiváltságából eredezteti a főkegyúri jogot. (A római katolikus egyház története Magyarországon. Bp. 1885.) *Karácsonyi* János azonban kimutatta (Századok 43,3; 44, 315), hogy az ún. Szilveszter-bulla *Marnovics* Tomkó János boszniai püspök koholmánya a 17. századból.

A főkegyúri jogot a regalista *Kollár* Ferenc Ádám, Mária Terézia udvari történetírója a királyi felségjogból (Historia Diplomatica Juris patronatus apostolicorum Regum Vindobonae 1762.), *Fraknói* Vilmos a királyi egyházalapításokból, (Magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig. Bp. 1895.) *Kollányi* Ferenc a királyi magánkegyuraságokból, (A magánkegyúri jog hazánkban a középkorban, Bp. 1906.) *Ploskál-Klempis* Rudolf a germán saját-egyház (Eigenkirche) analógiájából (A magyar királyi kegyúri jog. Bp. 1916.) vezeti le.

A történelem folyamán a főkegyúri jogot, mint *apostoli kiváltságot* írásban legelőször csak az 1855. évi osztrák konkordátum rögzítette le, (mely a magyar közjog szerint nem volt hatályban) és érdekes, hogy csak a püspökök bemutatási jogára korlátozta. Íme a szövege: „Maiestas Sua Caesarea in seligendis episcopis, quos *vigore privilegii apostolici* a Serenissimis antecessoribus suis ad ipsam devoluti a S. Sede canonice instituendos *praesentat seu nominat*, in posterum quoque antistitum inprimis conprovincialium consilio utetur." (art. 19. *Mercati*. I. 825.) A bécsi nuncius örömmel veszi azt az értesítést a konkordátummal kapcsolatban, hogy a király a *magyar* püspöki székek betöltésénél nem használja többé az eddig szokásos „*adományozni*" (conferre) kifejezést, ami a kánonjoggal nem egyeztethető össze. (Vö. *Mercati* I. 840.)

A *nominatio* a személy *megnevezését* (bemutatását) jelenti, akit a pápa *kinevez*, illetve *megerősít*. A *teljesjogú* kinevezés, mely az egyházi hatalom átadását involválja, csak *egyházi* tényezőtől eredhet!

A konkordátum 25. szakasza engedélyezi a kanonokkinevezési privilégiumot *(indultum* nominandi ad omnes canonicatus), vagyis ezt nem a főkegyúri jogból vezeti le.

Ha a főpapi székek betöltésének módja a történelem folyamán tüntet is fel változásokat az egyetemes kánonjog fejlődésének megfelelően, mégis érvényesült a király kivételes főkegyúri joga, az egyházszervezés és főleg a püspöki székek betöltése területén, amit a régi magyar közjog *jus supremi patronatus* néven szokott említeni.

Különösen a hajthatatlan reneszánsz uralkodó, *Mátyás* „uralkodása folyamán véglegesen kialakult az a magyar közjogi felfogás, hogy a magyar király az ország összes kisebb és nagyobb javadalmának a kegyura, ennek alapján őt illeti meg a kinevező (!) jog az összes javadalmakra, elsősorban a püspökségekre... az egyházjogban egyedülálló magyar felfogást a 16. század elején Verbőczy kodifikálta és jogászi tekintélyével az újkori magyar egyházpolitika sarkalatos elvévé avatta."[70]

Verbőczy Hármaskönyvében (I. rész, 11. cím.) a főkegyúri jogot négy forrásból eredezteti:

1. Az egyházi javadalmak alapításából, mivel Magyarországon minden egyháznak (püspökségnek, apátság, prépostság) a királyok voltak alapítói.

2. Szent István térítő munkásságából, mivel a hitet nálunk Szent István terjesztette, aki a maga alapította egyházak élére a *pápa tudtával* (ex nutu Summi Pontificis) maga nevezett ki *alkalmas* főpapokat.

3. Törvényes elévülésből, mert a magyar királyok Szent Istvántól kezdve, tehát több, mint 500 éve, az említett egyházi javadalmak szabad adományozásának békés birtokában vannak.

4. A konstanci zsinat elismeréséből, mert a zsinat az ország (!) egyházi javadalomadományozás szabadságát megerősítette „prout in bulla superinde confecta clare continetur." (I. 11, 5.)

Verbőczy, mint látható, a kegyúri jog kérdésében ha „nem is a maga tanítását adja elő, hanem a magyar köztudatban ekkor már kialakult, élő nézetet foglalta az általa összegyűjtött szokásjog rendszerébe", olyan álláspontot foglalt el, amely összeegyeztethetetlen vol az egyetemes Egyháznak a *wormsi* konkordátum (1122) és az első lateráni zsinat (1123) óta kialakult joggyakorlatával, amely a püspöki székek betöltését a *káptalanok* választására bízta. (C. 1. X 1,6.)[71]

Minthogy a *Verbőczy* által felsorolt négy ok az egyházi jog szerint mindegyik külön-külön is kiváltságszerző erővel bír, Verbőczy legalábbis *implicite* a magyar király püspöknevezési jogát egyházi privilégiumként fogta fel.[71a] Abból pedig, hogy a királyi kegyúri jog bizonyítására olyan gondosan több okot is felsorol, arra lehet következtetni, hogy túlságosan maga sem bízott a konstanci zsinat engedményében,[71b] amelyről nyilván

[70] *Galla F.*, Mátyás király és a Szentszék. Budapest. én. Klny. Mátyás király emlékkönyvéből. 36. lap.

[71] *Félegyházy* J., Verbőczy Hármaskönyve és a kánonjog, Budapest, 1943, 130.

[71a] *Félegyházy*, i. m. 134.

[71b] Egyébként *Verbőczy* méltatásával kapcsolatban igen eltérőek a vélemények. (Vö. *Félegyházy* im. 15. skk.)

közvetett kútfő alapján tévesen az állítja, hogy megerősítette (corroborata) *és* eskü alatt tett fogadással biztosította (iurisque iurandi religione firmata) a kiváltságokat. A zsinat *dönt*, de *eskü alatt* nem tesz ígéretet!

Bár *Fraknói* még kétségtelennek találta, hogy a konstanzi zsinaton a bullát kiállították, a múlt század kilencvenes éveitől kezdve mind többen, kanonisták, történészek és közjogászok vonták kétségbe, hogy ez a bulla valaha is létezett. Így ul. *Polner Ödön* abból, hogy a „bulláról" sem a pápai udvarban nem tudtak, sem a magyar rendek nem találták meg a másolatát, arra következkeztetett, hogy ilyen *határozat és bulla nem létezett*, Verböczy pedig valami *hamisítványt* láthatott.[71c]

Stolpa József külön a konstanzi bullának szentelt tanulmányában[71d] a kérdést megoldáshoz vezető eddig figyelembe nem vett forráshoz nyúlt: a zsinat egyik tagjának *Fillastre* bíborosnak a naplójához. Ez a módszer a konstanzi bullára nézve merőben új eredménnyel járt. Az említett naplóból ugyanis kétségtelenné vált, hogy nem a zsinat adott ki bullát, hanem a bíborosi kollégium 1417 szept. 19-én adott okiratával az akkori helyzetnek megfelelően ígéretet tett Zsigmond királynak arra, hogy bizonyos igényeit a megválasztandó pápánál kieszközli.[71e]

Bár ez *Stolpa* szerint nem jelenthette a magyar kir. kegyúri jogainak „a szentszéknek kötelező hatályú *kifejezett elismerését*", de ezután a valóságban *„a magyar kir. kegyúri jog gyakorlása nyugvópontra jutott"*.[71f]

Mályusz Elemér a Budapesti Szemle 1943. februári számában (65—71. lap) „A konstanci zsinat és a magyar főkegyúri jog" c. tanulmányában beszámol a konstanci zsinaton résztvett bíborosok által 1417 szeptember 19-én kiadott oklevélről, amelyben a bíborosok megígérik Zsigmond királynak, „gondoskodni fognak, hogy a most választandó pápa és utódai mindörökké Magyarország egyházait és monostorait olyan alkalmas személyeknek juttatják, akikért a király és utódai supplikálnak." *Kühár Flóris* a Katolikus Szemle 1943. évf. márciusi számában felhívja a figyelmet, hogy a jelzett irat, amely nem minden külső nyomás nélkül jött létre, (!) *nem zsinati határozat*[71b] és egyúttal az is kitűnik belőle, hogy

[71c] *Polner Ödön:* Jelentés a Molnár Kálmán-féle jutalomról, Magyar Tud. Akadémia, 1940, 18 old. — Az újabb irodalmat áttekinti *Stolpa József* a következő lábjegyzetben idézett munkájában, 1009 sköv. old.

[71d] *Stolpa József:* Adalékok a magyar királyi főkegyúri jog történetéhez. A konstanzi bulla, *Notter Antal* Emlékkönyv, (Szerk, *Móra* Mihály) Budapest, 1941, 1007 sköv. old.

[71e] *Móra Mihály* rámutatott arra (Jogtörténetünk új iránya, Magyar Jogászegylet könyvtára, 28 szám, Bpest., 1948, 14. old.) hogy az oly sokat vitatott kérdés rejtélyére világosságot derítő *Fillastre*-féle napló félévszázadig sajnálatosan rejtve maradt a hazai kutatók előtt. — *H. Finke* 1889-ben tette azt közzé és derítette ki *Fillastre* személyét is (Forschungen und Quellen zur Geschichte des Konstanzer Conzils, Paderborn, 1889, 69, 81, 163—242 sköv. old. — Vö. Acta Concilii Constantiensis, Münster, I. 1896, II. 1923, III. 1926, IV. 1928.), míg csak 1941-ben értékesítette ezt a *Notter* Emlékkönyvben megjelent tanulmány.

[71f] Stolpa im. 1026 old.

[71g] A bíborosi kollégium ugyanis nem volt feljogosítva sohasem, hogy székületesedés idején az egyetemes egyházjogtól eltérő valamilyen jogosítványt a Szentszéket is kötelező hatállyal engedélyezzen vagy elismerjen. Egyébként V. Márton pápa, aki mint bíboros maga is aláírta az ígéretet, de mint pápa nem erősítette azt meg.

a főkegyúri jog (supplicatio) a Szentszéktől adott joga a királynak és nem más tényezőnek.

Mályusz Elemér 1958. és 1959. megjelent művében[71h] közli az eperjesi levéltárban talált konstanci „privilégium" másolatát eredetiben. Mályusz téves jogi következtetéseire részben *Csizmadia Andor* hívta fel a figyelmet.[71i]

Különösen kibővült a főkegyúri jog terjedelme azóta, amióta *Mária Terézia* XIII. Kelemen pápától a *Rex Apostolicus* címet kapta.[72] Hozzájárult természetesen ehhez a regalista *Kollár Ádám* serény munkálkodása is.[72a]

Az első világháború után, az 1920. évi I. tc. világosan kifejezi, hogy a kormányzó főkegyúri jogot nem gyakorol.

Róma és a magyar kormány között a püspöki székek betöltésére vonatkozó hosszas tárgyalások után kiadott *engedményt* (nem kétoldalú megállapodást!) *Gasparri* bíboros-államtitkárnak 1927. július 10-én *Nagy* Elek)[72b] Szentszék melletti magyar követhez intézett levele foglalja magában.[72c]

[71h] A konstanci diploma másolatát, amely századokon át ismeretlen volt, *Iványi* Béla találta meg az eperjesi városi levéltárban és 1931-ben közölte annak tartalmát. (Eperjes szabad király város levéltára, Szeged, 1931; Acta litterarum ac scientiarum reg Univ. Hung. Francisco-Josepheniae. Sest. Juridico-pol. tom. II: 1. köt. 71. old.) — Teljes egészében közölte *Mályusz Elemér:* A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog, „Értekezések a történettudományok köréből. Új sorozat. 9. szám. Bp. 1958. majd németül: „Das Konstanzer Konzil und das Königliche Patronatsrecht in Ungarn." Studia Historica. 18. kt. 1959. 8. sköv. old. Az okmányt 21 bíboros írta alá e szavakkal: „Ego promitto me facturum et curaturum pro ut superius continetur".

[71i] *Csizmadia* A., A konstanzi „Bulla" hatása a főkegyúri jog fejlődésére. A Magy. Tud. Ak. Társ.-Tört.-Tud. oszt. IX, 3—4. sz. 301. sköv, Bp. 1959. Die Auswirkungen der „Bulle" von Konstanz auf Entwicklung des Oberpatronatsrechts (Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae.) II. 1960. 53—82.

Mind *Mályusz,* mind *Csizmadia* álláspontját éles kritika tárgyává tette *Szentirmai Sándor* (De „jure supremi patronatus" regum Hungariae. *Monitor Eccl.* 1961. 281—291.)

[72] Bull. Rom. Continuatio. I. Roma. 1835. 20—21.

[72a] F. *Kollár,* De originibus et usu perpetuo potestatis legislatoriae circa sacra Apostolicorum Regum Ungariae, Vindobonae, 1764.

[72b] *Madarász István,* tévesen *Barcza* György követnek tulajdonítja az engedményt (vö. A katolikus Egyház kapcsolata a magyar állami közigazgatással. Klny. A mai magyar város c. munkából. Bp. 1938. 10. lap.) Madarász nyomán *Ciprotti is* (De commendatione civilis potestatis in ecclesiasticorum officiorum provisione. *Notter* Emlékkönyv. Bp. 1941. 152.) Barcza György követet említ. (Tartalmát l. *Bánk, Egyházi jog* Bp. 1958. 106. lap.)

[72c] Ezen *engedménynek* a régi gyakorlaton kívül bizonyára az is motivumául szolgált, hogy nálunk a főpapság jelentékeny javadalmak élvezője volt, az érsekek és püspökök, valamint a tanító rendek főnökei és a székeskáptalanok nagyprépostjai az 1926. évi 12. tc. értelmében az országgyűlés felsőházának tagjai voltak.

A főkegyúri jogra vonatkozólag vö. még: *Bobák,* De jure patronatus suppremi quoad ecclesiam Ruthenicam in Hungaria. Miskolc. 1944. —

Az 1949. évi új magyar alkotmány kimondotta az Egyház és állam szétválasztását.

A második világháború után a nagyobb egyházi állások betöltésére vonatkozólag még nem jött létre megállapodás az Apostoli Szentszék és a magyar állam között.[73]

Csorba Ferenc, A királyi jog és a mai helyzet. Budapest, 1929. — ua. A királyi kegyúri jog igaz mivolta. Bp. 1930. — *Eckhart Ferenc*, A püspöki székek és a káptalani javadalmak betöltése Mária Terézia korától 1918-ig. Bp. 1935. — *Meszlényi* Zoltán, A főkegyúri jog és a forradalom. Esztergom 1935. — *Leopold* Antal, A magyar kat. egyház és az interregnum, Religio (1924). 1. füz., 31—36. — *Tomcsányi* Lajos, A főkegyúr szerepe a püspökkinevezésnél. Bp. 1922. — *Beresztóczy* Miklós, Az egyházi nagyjavadalmakat érintő főkegyúri vagyonfelügyelet eljárási szabályzata. Bp. 1944. — *Salacz* Gábor, A főkegyúri jog és a püspökök kinevezése a két világháború között. (Kézirat.)

[73] Az állam a maga részéről 1957-ben tv. rendeletet adott ki, amelynek végrehajtási utasítását 1959-ben publikálták.

I. *Törvényerejű rendelet:*

„A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1957. évi 22. számú törvényerejű rendelete az egyes egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulásról.

Alkotmányunk 54. §-ának (2) bekezdése szerint a lelkiismereti szabadság biztosítása érdekében a Magyar Népköztársaság az egyházat különválasztja az államtól. Ennek megfelelően államhatalmi szerveink a magyar államfők által évszázadokon át gyakorolt és a római katolikus egyház életére mélyen benyúló főkegyúri jogot nem gyakorolják. Szükség van azonban az egyházi kinevezéseknél az állami szuverenitás érvényesítése végett az állami érdekek biztosítására. Ezért a Népköztársaság Elnöki Tanácsa az alábbi törvényerejű rendeletet alkotja.

1. § (1). A Magyar Népköztársaság területén mindazon római katolikus egyházi állásokra és címekre történő kinevezésekhez, valamint megbízáshoz, amelyek az egyházi jogszabályok rendelkezései szerint a római pápa hatáskörébe tartoznak, továbbá az e minőségben való működéshez a Népköztársaság Elnöki Tanácsának előzetes hozzájárulása szükséges. E szabályt kell alkalmazni az áthelyezésekre és elmozdításra is.

(2) A magyarországi református és evangélikus egyházak püspöki, egyházkerületi főgondnoki, egyetemes, illetőleg egyházkerületi felügyelői, továbbá a Magyar Izraeliták Országos Irodájának elnöki, elnökhelyettesi és főtitkári, a budapesti izraelita hitközség elnöki és elnökhelyettesi, valamint az orthodox és neolog rabbitanács elnöki állásának betöltéséhez, illetőleg a felmentéshez a Népköztársaság Elnöki Tanácsának előzetes hozzájárulása szükséges.

2. § (1). A művelődésügyi miniszter előzetes hozzájárulása szükséges a következő állásokra történő kinevezések (választások, megbízatások) áthelyezések és elmozdítások érvényességéhez:

a) a római katolikus megyéspüspökök (érsekek) kinevezésétől függő káptalani, a püspöki (érseki-káptalani) helynöki, az egyházmegyei (főegyházmegyei) hivataloknál irodaigazgatói, az esperesi, valamint városokban és járási székhelyeken plébánosi (lelkészi) állások:

b) valamennyi hittudományi akadémia (főiskola, theológia) rabbi-

képző intézet rektori, dékáni, igazgatói és tanári, az egyházi középiskolai igazgatói állások.

(2) A művelődésügyi miniszter az előző bekezdés szerint őt megillető hatáskörét más állami szervre átruházhatja.

3. §. Az állások betöltéséhez, az állások betöltőinek áthelyezéséhez, illetve felmentéséhez szükséges állami hozzájárulás módozatait a magyar állam és az egyház között szerződésekkel kell rendezni.

A szerződések életbelépéséig az 1. § (1) bekezdésének hatálya alá tartozó kinevezések (áthelyezések, felmentések) kizárólag az állam és a római katolikus egyház között esetenként létrejövő megegyezéssel történhetnek. Az 1. § (2) bekezdésében és a 2. §-ban felsorolt állások betöltésének, áthelyezésének és az állások alól történő felmentésnek módozatait a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány rendelete szabályozza.

4. §. A jelen törvényerejű rendelet 1—2. §-ainak rendelkezéseit kell alkalmazni mindazokra a kinevezésekre, áthelyezésekre, felmentésekre, amelyek a felsorolt állásokra 1956. október 1. napja óta történtek.

5. §. A jelen törvényerejű rendelet kihirdetése napján lép életbe. Az 1951. évi 20. számú törvényrejű rendelet hatályát veszti.

1957. március 27.

Nagy Dániel sk.,
a Népköztársaság Elnöki Tanácsának helyettes elnöke.

Kristóf István sk.,
a Népköztársaság Elnöki Tanácsának titkára."

II. *Végrehajtási utasítás:*

„A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány
18/1959. (IV. 6.) számú rendelete

az egyes egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulásról szóló 1957. évi 22. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról.

1. § Az 1957. évi 22. számú törvényerejű rendelet (a továbbiakban tvr.) 1. § (2) bekezdésében felsorolt egyházi állások betöltése előtt az állás betöltésére jogosult egyházi szervnek az erre illetékes állami szerv útján a Népköztársaság Elnöki Tanácsához, a tvr. 2. §-ában felsorolt egyházi állásoknál pedig az erre illetékes állami szervhez kell fordulnia az előzetes állami hozzájárulás kieszközlése végett. E szabályt kell alkalmazni áthelyezés, vagy felmentés esetén is.

2. §. A tvr. 1. és 2. §-aiban meghatározott egyházi állások betöltése csak akkor tekinthető érvényesnek és ennek megfelelően csak akkor hozható nyilvánosságra, ha az illetékes egyházi szerv az állami hozzájárulást elnyerte. E rendelkezés az áthelyezésekre, az elmozdításokra és a felmentésekre is vonatkozik.

3. § Ha valamely egyházi állás megüresedik, s annak betöltéséről az arra illetékes egyházi szerv nem gondoskodik, a tvr. 1. §-a alá tartozó állásoknál az állás megüresedésétől számított 90 nap, a tvr. 2. §-ában felsorolt állásoknál pedig az állás megüresedésétől számított 60 nap elteltével az arra illetékes állami szerv a lelkészi szolgálat, az egyházi igazgatás, illetőleg a lelkészképzés rendes menetének biztosítása érdekében a szükséges intézkedéseket megteszi.

4. §. (1) A tvr. 1. és 2. §-ában meghatározott egyházi állások betöltői új kinevezés esetén a beiktatásuktól számított 60 napon belül az 1.000—1/1950. V. K. M. eln. számú rendeletben előírt szövegű esküt kötelesek tenni. (2) A tvr. 1. §-ában felsorolt állások betöltői a Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke előtt, a tvr. 2. §-ában felsorolt állások betöltői pedig a működési hely szerint illetékes megyei (fővárosi, megyei jogú városi) tanács végrehajtó bizottságának elnöke előtt teszik le az esküt.

(3) Az eskütételről két példányban jegyzőkönyvet kell felvenni, amelynek mindkét példányát az esküt kivevő és az esküt tevő aláírja. A jegyzőkönyv egyik példányát az esküt tevőnek kell átadni, a másik példányát pedig az esküt kivevő szerv irattárában kell megőrizni.

(4) A tvr. 1. és 2. §-a alá nem tartozó egyházi személyek is tartoznak kinevezésüktől számított 60 napon belül az (1) bekezdésben előírt esküt az illetékes megyei (fővárosi, megyei jogú városi) tanács végrehajtó bizottságának elnöke előtt letenni.

(5) A tvr. 1. és 2. §-a alá tartozó, valamint a tvr. alá nem tartozó azok az egyházi személyek, akik a jelen rendelet kihirdetéséig még nem tettek esküt a Magyar Népköztársaságra, a rendelet hatálybalépését követő 60 nap alatt tartoznak az (1) bekezdésben előírt esküt a (2) ill. a (4) bekezdés szerint illetékes személy előtt letenni.

5. § A jelen rendelet a kihirdetés napján lép hatályba.

a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elnöke.
Dr. Münnich Ferenc sk."

Vö. *Magyar Közlöny*, 1959 évi 36. sz. (ápr. 6.).

121. § A javadalmak rendkívüli betöltése

(provisio extraordinaria.)

A javadalmak rendkívüli betöltésének a módja: a pápai rezerváció, a devolució és az opcio.

I. *Pápai rezerváció.* (c. 1435.)

A mai jog taxative felsorolja a javadalmakat és hivatalokat, amelyeknek betöltése a pápának van fenntartva. Ezek a következők:

1. *Fenntartva vannak:*

a) az összes konzisztoriális javadalmak (c. 1411. nr. 1.), valamint a székes- és társaskáptalanok dignitásai. (c. 396.)

b) azok a lelkipásztori és lelkipásztorkodással nem járó javadalmak, amelyeket

1° a bíborosok,

2° a pápai követek,

3° a római kúria vezetői, tehát a kongregációk (c. 246—57.) kúriai főhivatalok (c. 260—264) és központi bíróságok (c. 258—259.) főbb tisztviselői (prefektus, titkár, assessor, altitkár),

4° a *familia pontificia*[73a] összes tagjai (tehát a tb. tagok is) bírnak

ha az üresedés az illető javadalmas halála, vagy előléptetése vagy lemondása, vagy áthelyezése folytán következett be. Ám csak abban az esetben forog fenn rezerváció, ha eme hivatalok megüresedésük idejében azok vezetői a római kúria szolgálatában állottak.

c) azok a Román kívüli immobilis javadalmak, amelyek javadalmasai, illetve címzettjei *Rómában haltak meg.* (§ 1, n. 2.)

d) azok az elmozdíthatatlan javadalmak, amelyeknek adományozása *simónia* miatt érvénytelen. (§ 1, n. 3.)

e) továbbá az olyan javadalmak, amelynek betöltését a pápa *magához vonta:* (affecti Papae, appositio manus), vagy úgy, hogy

1° a választást érvénytelennek nyilvánította, és a választóknak a további szavazást megtiltotta, vagy

2° az eddigi javadalmas lemondását elfogadta,

3° azt előléptette,

4° illetve áthelyezte,

5° vagy javadalmaitól megfosztotta,

6° vagy a javadalmakat kommendaképpen adományozta. (§ 1, n. 4.)

Az *affectio* abban különbözik a tulajdonképpeni reservatiótól, hogy mindig *csak* a kérdéses üres javadalomra szorítkozik, míg a reservatio a hivatal betöltését véglegesen fenntartja.

[73a] A *Familia Pontificiahoz* tartoznak többek között:

a) a *pápai prelátusok* (praelati domestici, antistites urbani). A pápa külön brévével nevezi ki őket ünnepélyesen. Pusztán tiszteleti cím. Ünnepélyes funkcióknál lila reverendát és palmatoria-t használhatnak, kereszt és gyűrű természetesen nem illeti meg őket. Funkción kívül lilagombos és lilaöves reverenda, lila harisnya és lila köpeny az öltözetük. — A pápai trónálló érsekek és püspökök, valamint a protonotáriusok három első osztályának tagjai *ipso facto* prelatusok. A písai káptalan tagjai „ad instar" prelátusok.

b) számfeletti titkos pápai kamarás (cubicularii intimi seu secreti) *és tiszteletbeli pápai kamarás* (cubicularii honoris.) Ünnepélyes funkcióknál szintén lila reverendát viselhetnek. Azonkívül pedig lila (paonazzo) színű gombbal és övvel ellátott reverendát.

c) tiszteletbeli pápai titkos káplánok és tiszteletbeli pápai káplánok „extra urbem" szintén paonazzo színű gombbal és övvel ellátott reverendát viselhetnek. Megszólításuk, mint a kamarásoké: *„Monsignore".* A pápai kamarások és káplánok kitüntetése az adományozó pápa életéig tart, azért a pápa halála után a püspöknek amennyiben a feltételek megvannak, kérni kell a kitüntetés megújítását.

2. *Nincsenek rezelválva:* (c. 1435. § 2.)

a) manualis javadalmak,

b) a világi és vegyes kegyúri javadalmak. (c. 1449. n. 3.)

II. Devolutio

Ha a javadalom törvényes betöltésére egyedül jogosult személy a javadalom adományozását nem az előírt szabályok szigorú szemmeltartásával eszközölné, a betöltés jogát arra az esetre elveszti, és az a magasabb egyházi hatóságokra száll át. Ezt a jogot átháramlási jognak — ius devolutivum — nevezzük.

1. A ius devolutivum érvényesül, ha:

a) az illetékes fórum a javadalom betöltését a törvényes időn belül elmulasztotta. (c. 158, 161, 178, 181, 1432, § 3.) Ilyen esetekben a Szentszékre háramlik a betöltés joga. (CP. 24. nov. 1920.)

b) ha a javadalmat tudatosan arra nem alkalmas egyénnel töltötte be.

c) ha a javadalom betöltése nem a kánoni törvényes rendelkezések betartásával történik. (c. 178, 2265, 2275, 2283, 2391—2393.)

2. *Feltételek*

a) A devolutio gyakorlása kapcsán a pápa mint a teljhatalom birtokosa, semmiféle előírásokhoz nincsen kötve.

b) Alantasabb fórumok azonban mindazokat a feltételeket figyelembe tartoznak venni, amelyek a javadalom adományozására elsősorban jogosított személyre kötelezően fennállnak.

c) A plébánia betöltésénél, ha a püspök nem talál megfelelő, alkalmas személyt, nem tartozik a devolutio terhe mellett 6 hónapon belül okvetlen a betöltésről gondoskodni. (c. 458.)

III. Praescriptio (c. 1446)

Ha valaki valamely egyházi javadalomnak tényleges birtokába jutott, mégha nem is érvényes jogcímen, és a javadalmat három éven keresztül jóhiszeműleg békésen birtokolja, azt az elbirtoklás jogán magának megszerezte. (c. 1446.)

IV. Optio. (c. 236, 396)

A javadalom betöltésének rendkívüli módjaihoz tartozik az ún. optálási jog is — *ius optionis.* Annyit jelent ez, hogy a megüresedett hivatalokat, illetve javadalmakat a testület tagjai hivatali rangsor szerint maguknak igényelhetik.

Milyen optálási joggal rendelkezik a bíboros kollégium. (c. 236)[74] Régen szokásos volt ez a káptalanoknál is, ma azonban csak akkor ha az optálás alapítási oklevél rendelkezésén — lex fundationalis — alapszik. (c. 396.)[74a]

1. Haszonélvezeti jog.

2. A superfluum a szegényeké (c. 1473.)

122. §. Az egyházi hivatal betöltésének jogi követelményei

A) HIVATALVISELŐK KÜLÖNLEGES JOGAI

A javadalom szabályszerű birtokbavételével a javadalmas a javadalommal kapcsolatos összes lelki, hivatali és világi, illetve vagyonjogok birtokába jut.

A javadalomra, illetve annak alapjára — dos — a javadalmas valóságos dologi jogot — ius in re szerez. A javadalmat tehát joggal mondhatja magáénak: *ut suum dicere valeat.* (c. 17 in VI. 3, 4.) Mégsem rendelkezik szoros tulajdonjoggal, mivel a javadalom tulajdonképpen maga a beneficium, mint jogi személy. A javadalmasnak magának, tehát idegen dologra vonatkozó dologi ius in re aliena-ja van. Más szóval idegen vagyon haszonélvezeti jogával bír, amely szerint jogában áll a dolog birtoklása, használása, a gyümölcsök igénybevétele — salva rerum substancia — azaz a vagyon állapotának megőrzése mellett, amelyet sem nem adhat el, sem nem csökkentheti annak jövedelmét. Azonban helyzete mégis erősebb és liberálisabb, mint az egyszerű haszonélvezőé, mivel a gazdálkodás alapelvei szerint lényeges változásokat is eszközölhet.

A javadalom gyümölcse, illetve haszna, nyilvánvalóan magát a javadalmast illeti meg: föld, erdő, állathaszon, polgári haszon, bérlet, haszonbér, stb. A javadalom állagában, lényegében esett kár a haszonélvezeti tárgy tulajdonosát, vagyis magát a javadalmast terheli.

Az egyházi javadalmaknál azonban bizonyos megszorítás tapasztalható, csak ama javadalmi jövedelmekhez van jogos igénye, amelyre tisztes rangszerű ellátásának biztosításához szüksége van. A felesleget lelkiismereti és jogi kötelezettség alapján köteles a szegények-

[74] X. Pius 5 maii 1914 *„Edita a Novis"*. Újabban azonban ezt az optálási lehetőséget XXIII. János pápa eltörölte. (*„Ad suburbicarias dioeseces."*)

[74a] A magyar káptalanokban bizonyos mértékig manapság is fennáll.

nek adni vagy más jó célra fordítani. (c. 1473.) Ebben a helyzetben a javadalmas jogi helyzete kötöttebb, mint más haszonbérlőé. Egyedül a kardinálisokat illeti meg az a kiváltság, hogy javadalmi jövedelmeikről végrendeletileg is szabadon rendelkezhetnek.

B) A HIVATALVISELŐK KÜLÖNLEGES KÖTELESSÉGEI

I. *Professio fidei* (c. 1406.)

Bizonyos hivatalok és meghatározott javadalmak elfoglalása előtt a hitvallás, professio fidei, letétele szükséges. (c. 1406.)

Az új egyházi, törvénykönyv a kánonok előtt az 1877. január 20-i Congr. Concilii decretumával kibővített tridenti hitvallást hozza.

A hitvallást letenni kötelesek a következők:

1. mindazok, akik egyetemes, partikularis vagy egyházmegyei zsinaton határozati vagy tanácskozási joggal résztvesznek,

2. az újonnan kreált bíborosok,

3. az új püspökök, a címzetesek is, a nullius apátok és prelátusok, apostoli prefektusok és vikáriusok,

4. a káptalani helynök a káptalan színe előtt,

5. a kanonokok a helyi ordinarius vagy megbízottja előtt,

6. az egyházmegyei konzultorok a többi konzultor és az ordinarius előtt,

7. a püspöki helynök, a plébánosok és az összes lelkipásztorkodással foglalkozó javadalmasok szintén az ordinárius vagy megbízottja előtt,

8. a szemináriumok rektorai, a teológia, a kánonjog és a filozófia tanárai minden tanév elején vagy legalább hivatalbalépéskor,

9. mindazok, akik a subdiaconatus-t felveszik,

10. a könyvvizsgálók — censores librorum, (c. 1393)

11. a gyóntatásra és hitszónoklásra szánt papok, mielőtt a vonatkozó felhatalmazást megkapták,

12. az egyházi alapítású egyetem vagy fakultás rektora az ordinárius vagy megbizottja előtt, az egyetemi tanárok pedig a rektor előtt minden tanév elején, vagy legalább hivatalbalépésük alkalmából,

13. a klerikális szerzetesrendek előljárói, a káptalan vagy pedig a kinevező elöljáró előtt,

A hitvallásnak a jóváhagyott formula szerint kell történnie. Ha valaki új hivatalt, javadalmat vagy méltóságot nyer, a hitvallást meg kell ismételnie. Megbízott által illetve laikus előtt nem lenne érvényes. (c. 1407.)

II. Ordo

1. Ha a jog vagy az alapítási okirat valamely javadalomra nézve meghatározott rend birtokolását írja elő. (c. 331, 404, 453.) akkor a javadalmasnak kötelessége a rendet felvenni, mégpedig a beneficium birtokbavétele előtt.

2. Köteles a hivatallal vagy javadalommal az általános jog vagy az alapítási okirat alapján összekötött terheknek és kötelezettségeknek lelkiismeretesen eleget tenni.

III. A zsolozsma — breviárium

1. A zsolozsma elmondása *három* címnél fogva lehet kötelesség.

Az egyházi rend címe kötelezi azokat akik a nagyobb rendeket, a szubdiakonátust felvették.

A szerzetesfogadalom pedig mindazokat, akik fogadalmat tettek. Ezeknél az elmulasztás *sub gravi*, vagyis súlyos bűnnel jár. Ez azonban a morálishoz tartozik.

A joghoz tartozik ellenben a *harmadik* címből eredő kötelezettség, ti. amely a javadalomból ered.

2. A zsolozsma elvégzése tehát a javadalmasnak nemcsak lelkiismereti (c. 135), hanem *jogi kötelessége* is. E kötelezettség elmulasztása tehát nemcsak súlyos bűnnel jár, hanem a javadalom jövedelmének az elmulasztott időre eső részének visszatérítési terhét is maga után vonja (restitucio). Ezt a részt a templom pénztárának, az egyházmegyei szemináriumnak vagy pedig a szegényeknek tartozik felajánlani. (c. 1435).

Azok, akik lelkigondozással kapcsolatos javadalmat bírnak, minthogy a jövedelmet nem csupán a zsolozsma elmondásáért, hanem a lelkipásztori kötelességek végzéséért is kapták, a zsolozsma elmulasztásáért nem a kérdéses időre eső egész jövedelmet, hanem csak annak egy részét, általában harmadrészét tartoznak felajánlani, illetve visszatéríteni.

3. *A restitució módja*

A visszatérítés azonnal kötelező, minden bírói ítélet nélkül. Természetes, hogy fizikai vagy erkölcsi lehetetlenség mentesít a zsolozsma elvégzése alól, következőleg a restitutio kötelezettsége alól is.

IV. *Helybenlakás — Residentia.*

1. *Előzmények*

Az első századokban szigorú volt a residentia törvénye: minden papot meghatározott egyház címére szenteltek, így annyira oda volt kötve — incardinatus —, hogy püspöki engedély nélkül nem távozhatott el. Később, főleg a VIII. századtól kezdve a püspökök és apátok a hűbéri viszony következtében állandóan fejedelmük körül tartózkodtak, javadalmaikat helyettesek által látták el. Régebben viszont a püspök a metropolita engedélye nélkül még a fejedelmi udvarhoz sem távozhatott, és ha idegen püspök utazott keresztül megyéjén, köteles volt megtudakolni utazásának célját és okát. (c. 26—28. C. 23, q. 8; c. 19—21. 23—25. C. 7. q. 1.) Ennek a régi fegyelemnek a helyreállítására a tridenti zsinat komoly intézkedéseket tett (sess. 23. c. 1. de ref. sess. 6. c. 2.). Később VIII. Orbán és XIV. Benedek is megerősítették.

2. *Érvényes jog.*

A residentia ama kötelezettség, amelynél fogva a javadalmasok a hivatal személyes ellátása végett a javadalmak helyén lakni kötelesek.

— A rezidencián nem csupán a javadalom helyén történő testi tartózkodás, hanem a hivatalos kötelességek személyes teljesítése is értendő. A kódex a megfelelő helyen az egyes javadalmasoknak bizonyos időre megengedi a távollétet, főleg az évi vakáció formájában.

Mentesít a residentia alól:

a) a keresztény szeretet — pl. eretnekek térítése, viszályok kiegyenlítése.

b) sürgős szükség — urgens necessitas — pl. halál vagy persecutio veszélye, ha ez nem fenyegeti egyúttal a híveket is, mert akkor helybenmaradni köteles. (Jn. 10, 11.)

c) kellő engedelmesség — debita oboedientia — pl. ha követségbe kell menni vagy vizitációra ad limina.

d) kiváló haszon — evidens utilitas — pl. zsinatra meghívás stb.

3. *Büntetés*

Ha valaki mentőok nélkül rezidencia-kötelezettségének nem tesz eleget, akkor a jogi büntetésként a távollét idejére eső javadalmi jövedelmet tartozik a szegények segítésére fordítani.

A nem rezideáló plébánosok ellen külön kánoni eljárás indítandó.

A távollét idejére eső jövedelmet külön bírói ítélet nélkül is ipso facto elvesztik, amelyeket az ordináriusnak kell beszolgáltani, aki azokat a szegények javára, illetve egyházi és más célra fordítja. (c. 2381.)

V. *Vagyonkezelési kötelezettség* (c. 1473)

A javadalmas *a javadalmi vagyonnak a kezelője*, az összes jogokkal és kötelezettségekkel. Ezért

1. a javadalom kezelésénél nemcsak a közönséges, hanem a családatya (bonus paterfamilias) nagyobb gondosságával köteles eljárni. (c. 1523.)

2. minden mulasztásért és kárért, amelyet személyesen vagy megbízottja által okoz, felelős, és az ordinárius által még cenzúrákkal is kártérítésre kötelezhető. (c. 2347, 1672, 1687 § 1.)

Ha a plébános javadalmát hanyagul kezeli, közigazgatási peres eljárással (c. 2147) hivatalától is megfosztható.

A javadalmas büntetőjogilag is perbe fogható (c. 2346, 2347.), sőt javadalmától fel is függeszthető. (c. 2280.)

A javadalmi vagyon kezelésének *felügyeletét* kötelességszerűen a helyi ordinárius látja el, vagy személyesen vagy a kerületi esperes útján. (c. 1748, 447 § 1. n. 4., 1525. § 1.) A perben általában a javadalmas képviseli a javadalmat, mint jogi személyt, hacsak a partikuláris törvények máskép nem intézkednek.

3. *A kezelési kötelességek (c. 1477.)*

A javadalom kezelésének és gyümölcsöztetésének költségeit, valamint a kisebb építkezési terheket, tatarozásokat, a javadalmas, mint haszonélvező fedezi. (c. 1477 § 1.). A nagyobb javításokra vonatkozólag a különböző helyi jogszokások és egyezségek az irányadók, másodsorban azokat terheli az építkezés, akik kötelesek a templomot karbantartani. (c. 1186.)

4. *Bérleti szerződések* (c. 1479.)

A javadalmi vagyon bérleti és haszonbérleti szerződése tekintetében az illetékes ország polgári jogszabályai az irányadók.[74b] A haszonbér előzetes fizetését ki lehet kötni,

[74b] Az 1960-ban tartott *római zsinat* szigorúan előírja *a világi és szerzetes papoknak* az állami törvények példás megtartását... „haud exceptis iis quae portorium, fiscum, vectigalia, publicorum vehiculorum disciplinam, ambulantium itum et reditum, et alia eiusmodi respiciant, cuiusvis generis fraudem devitantes." c. 40. Vö. *Prima Synodus Romana*, Typis Polylottis Vaticanis, 1960, p. 24.

Ha a bérleti szerződés félévnél hosszabb időre szól a helyi ordinárius jóváhagyására van szükség, mivel ebből mind a javadalmasra, mind magára a javadalomra könnyen hátrány származhatik. (c. 1479.) Ezt a hátrányt az ordinárius bizonyos óvóintézkedésekkel, így pl. az első félévi bér kötményezett elhelyezésével — canon arendalis — elháríthatja.

5. *A jövedelemelosztás (c. 1480—81.)*

A javadalom megüresedése esetén az évi összes bevételeket és kiadásokat az elől, illetve örökösei és az utód között kell megosztani a szolgálati idő arányában, hacsak a szokásjog más felosztási módot nem ír elő. (c. 1480.) A megüresedett javadalom közbeeső jövedelmei, az ún. intercalaris jövedelem, az összes kiadások levonásával — beleértve az adminisztrátor ellátását is (c. 472), az általános jogszabályok szerint felerészben a javadalmi vagyont (dos beneficii), felerészben pedig a templompénztárt (fabrica ecclesiae) illeti meg. Ahol a szokásjog az összes közbeeső jövedelemnek az egyházmegyei vagyonalaphoz való csatolását írja elő, továbbra is fenntartandó. (c. 1481.)

6. *Annáták* (c. 1482.)

Az ún. fél-annaták, vagyis az első év jövedelmének a fele, ahol ez még szokásban van, továbbra is érvényben marad, s a különleges statutumok és dícséretes szokások az irányadók. (c. 1482.)

Olaszország részére XIII. Benedek (Const. *Pius* et *misericors*, 1725 ápr. 28: *Fontes I.* nr. 285) előírta, hogy a kanonokok első évi jövedelmük felét a székesegyháznak adják át.

7. *Mensa episcopalis* (c. 1483.)

A püspöki javadalmi vagyont — mensa episcopalis — a püspök gondosan és lelkiismeretesen gondozza, kezelje. A rezidencia költségeit szintén ő fedezi, továbbá arról is köteles gondoskodni, hogy a javadalom tartozékai ingók és ingatlanok, pontos leltár szerint az utódnak átadassanak. (c. 1483).

123. §. Az egyházi hivatalok megüresedése (c. 183—195.)

A javadalom sokféle módon üresedhetik meg, mely nem más, mint a javadalom és a javadalmas közötti kapcsolat megszakadása. Különféle módokat különböztethetünk meg, aszerint, hogy a hivatal megüresedése a javadalmas akaratából, akaratán kívül vagy akarata ellenére következik be.

I. A JAVADALMAS AKARATÁBÓL

1. *A lemondás:* (c. 184—191.) (resignatio, renuntiatio)

Az előbbi (resignatio) általában harmadik személy javára történt lemondás, míg az utóbbi feltétlen lemondást jelent.

a) a lemondás érvényességi feltételei:

1° hogy teljes *szabadsággal,* csel és csalás valamint simónia nélkül történjék. (c. 185.) A törvényes egyházhatóság által alapos okból gyakorolt kényszer nem teszi a lemondást érvénytelenné.

2° A lemondás csak az illetékes egyházi hatóság kezébe és annak *engedélyével történhetik.*[75] Annak a kezébe kell lemondani, akihez a hivatal átruházási joga tartozik: akihez a megerősítés, az institutio, vagy admissio tartozik (c. 187.)

A pápa mindenkitől függetlenül és szabadon lemondhat, a püspökök a pápa, a kisebb javadalmasok a püspök beleegyezésével.

A hivatal önkényes elhagyása büntetendő cselekmény. (c. 2329.).

3° A lemondáshoz *ésszerű* és elégséges *ok* szükséges. (c. 189.) A régi jogban ezek szerepeltek:

Debilis, ignarus, male conscius, irregularis,
Quem mala plebs odit, dans scandala cedere possit.

Tehát: testi göngeség, tudatlanság, a hívek rosszakaratú gyűlölete, botrány, ha másképp nem szüntethető meg, magasabb életkor, tartós betegség, stb.

4° Ha a javadalom per alatt áll, a lemondás csak a perlekedő fél javára történhetik. (c. 1486.)

5° Szükséges, hogy a megfelelő alakszerűség mellett, vagyis írásban vagy két tanú előtt élőszóval történjék. (c. 186).

6° A lemondás érvényességéhez az is szükséges, hogy az illetékes hatóság a lemondást elfogadja, amiről a lemondót értesíteni tartozik. Az értesítésig az illető hivatalában marad. (c. 190 § 1—2.)

7° Az ordinárius a lemondásról egy hónapon belül (c. 189 § 2.) köteles dönteni. Csak akkor fogadhatja el, ha az illető javadalmasnak máshol való ellátása megfelelően biztosítva van. (c. 1484)

8° Az egyszer érvényesen végrehajtott lemondás után visszalépésnek ill. megbánásnak helye nincs. (c. 191.)

[75] A lemondás lehet feltétlen és feltételes. A feltételes lemondás is többféle:
évi nyugdíj fizetése mellett,
azzal a feltétellel, hogy a javadalom meghatározott személynek adományoztassék,
ha a lemondó kiköti magának, hogy a javadalom újabb megüresedése esetén, azt ismét megkapja (regressus).
Minden feltételes lemondás a simónia veszélye miatt tilos és csak pápai engedéllyel lehetséges. (Reg. Can. 45.)

9° A *hallgatólagos lemondás* eseteit a 188. kánon részletesen tárgyalja.

b) Tilos a lemondás:

1° a noviciátus alatt senkinek sem szabad lemondani javadalmáról,

2° nem fogadhatja el az ordinárius a lemondást olyan javadalomról sem, amelynek címére valaki fel lett szentelve, hacsak kifejezetten nem tesz említést arról, hogy ezt engedélyével más felszentelési címmel egyesítette, (c. 1485.)

3° nem lehet lemondani olyan javadalomról sem, amelytől az illető klerikust megfosztották.

permutatio, resignatio cum permutatione (c. 1487—88).

2. *Javadalomcsere:*

Javadalomcsere a feltételes lemondásnak egy neme, ahol két javadalmas az illetékes egyházi hatóság előtt kölcsönösen lemond javadalmáról azzal a feltétellel, hogy egyik a másik javadalmát nyerje el.

a) A csere feltételei:

1° A ordinárius a cseréhez beleegyezését vagy elutasítását egy hónap alatt köteles közölni.

2° A csere a beleegyezés kijelentésének időpontjától hatályos.

3° Ha az ordinárius (a vic. generalis csak mandatum speciale esetén c. 1487) a beleegyezést megadta, a megüresedett javadalmakat csakis kölcsönösen, az illetőknek adományozhatja.

4° Az érdekelt feleket szintén meg kell hallgatnia, kegyúri javadalomnál a kegyúr hozzájárulása szintén szükséges. (c. 1487 § 1.)

5° Ha az elcserélhető javadalmak különböző értékűek, az értékkülönbségek anyagi kiegyenlítése tilos. (c. 1488 § 1.)

6° A javadalomcsere csak két és nem több beneficium között lehetséges. (c. 1488 § 2.)

7° Ha az elcserélendő javadalmak egyike a Szentszéknek van fenntartva, a cseréhez az ő beleegyezése is szükséges. (c. 1487 § 3.)

3. *Áthelyezés, áttétel, translatio* (c. 193—195).

Az áthelyezés két aktusból áll:

a) az egyik a hivatalról történt és az illetékes egyházi hatóság által elfogadott lemondásból áll, és

b) a lemondott klerikus számára egy másik hivatalnak az adományozásából. Ebből következik, hogy az áthelyezést csak olyan hatóság eszközölheti, amely jogosult a hivatalról való lemondást elfogadni és új hivatalt adományozni. (c. 193. § 1.)

c) akik a személy kijelölésében résztvesznek, választás, prezentálás vagy posztuláció útján, az áthelyezésre nem illetékesek (c. 195.), ha az új javadalom szabad adományozású.

d) az első hivatal jogilag akkor üresedik meg, ha az áthelyezett személy a másikat kánonilag elfoglalta. Addig húzza előző hivatala javadalmát is. (c. 194.)

II. A JAVADALMAS AKARATÁN KÍVÜL:

1. *Halál*

A javadalmas akaratán kívül minden javadalom megüresedik az illető személy fizikai halála révén, vagy ha a halál nem bizonyítható, kánonilag lefolytatott holttányilvánítás révén. Általános elv ugyanis; *mors omnia solvit.*

2. *A polgári halál* (c. 1881;)

A javadalom ipso jure (minden további hatósági intézkedés nélkül) megüresedik, ha a javadalmas olyan cselekvést követ el, ill. visz véghez, amelyekhez a törvény a javadalom elvesztését köti. Ezt *tacita renunciationak* is szokás nevezni (c. 188.). Polgári halálnak — mors civilis — nevezik. A kódex taxative felsorolja ezeket a cselekményeket. A következők:

a) a szerzetesi fogadalom leteltétől számított 1 év után a plébániai javadalom, 3 év után pedig minden javadalom megüresedik. (c. 548.)

b) ha az illetékes klerikus a jog vagy az ordinárius által megszabott idő alatt az adományozott javadalmat nem foglalja el (c. 188. n. 3).

c) ha régi hivatalával össze nem egyeztethető hivatalt vagy javadalmat fogadott el és azt birtokbavette.

d) ha a katolikus hittől nyilvánosan elpártolt. (c. 188 n. 4.)

e) ha a javadalmas matrimonium civilet kísérelt meg.

f) ha a 141. kánon előírása ellenére önkéntes katonai szolgálatba lépett. (c. 188 n. 6.)

g) ha a klerikus a reverendát ok nélkül leteszi és az ordinárius intése után 1 hónapon belül nem veszi fel. (c. 188 n. 7)

h) ha a javadalmas helybenlakási kötelezettségét nem teljesíti és az ordinárius által kiszabott idő alatt sem a parancsnak eleget nem tesz, sem nem válaszol. (c. 188. n. 8.)

3. *Elapso tempore*

vagyis ha a hivatal vagy javadalom adományozása meghatározott időre szól. Ez idő elmúlásával a hivatal ipso facto megüresedik, pl. a szerzetesi hivatalok a legtöbb esetben három, illetve hat évre szólnak.

4. *Resoluto jure praecipientis*

A hivatal néha az adományozó személy jogának megszűnésével megüresedik.

a) a püspöki helynök hivatala a püspök halála, illetve a püspök joghatóságának felfüggesztésével, (c. 371.) megszűnik.

b) a bíboros államtitkár tiszte a pápa halálával szintén megüresedik,

c) Ugyancsak megüresedik az olyan hivatal, amelynek adományozása „ad beneplacitum nostrum" vagy más hasonló záradékkal történt. (c. 183. § 2.)

5. *Appositio manus*

Akkor is megüresedik egy hivatal illetve javadalom, ha a pápa valamiképpen a javadalmas előléptetésénél, elmozdításánál, stb. közreműködött (appositio manus) (c. 235, 1435. § 1.)

III. A JAVADALMAS AKARATA ELLENÉRE

1. *Amotio:*

A hivataltól való elmozdítás, amotio, remotio, translatio administrativa, oeconomica. Ez rendszerint önkéntes lemondás, vonakodás esetén pedig kényszer, eltávolítás útján történik. (c. 193 § 2.) Itt ez utóbbiról van szó. Ha ugyanis az elmozdított egyidejűleg egyenlő vagy jobb javadalmat kap, akkor lényegileg áthelyezés esete forog fenn.

A plébános elmozdítására vonatkozó szabályok: c. 2147—2156 és 2157—2161. 2162—2167.

2. *Translatio poenalis*

amikor a javadalmast büntetésből máshová helyezik át.

a) Külön peres közigazgatási eljárásra van szükség. (c. 193, 2298 n. 3.)

b) Az áthelyezéshez egyébként igazságos okra van szükség, különösen akkor, ha a javadalmas akarata ellenére történik. (c. 193 § 2.)

c) Az áthelyezés esetén a korábbi hivatal abban a pillanatban válik üressé, amikor az új javadalmas új hivatalát kánonszerűen elfoglalta (c. 194 § 1+1472), hacsak az általános jog vagy az illetékes egyházi hatóság mást nem állapít meg,

d) A korábbi javadalom jövedelmét mindaddig húzza, amíg az új hivatalt el nem foglalta (c. 194.)

3. *Megfosztás* — privatio. (c. 192.)

A hivataltól ill. javadalomtól való megfosztás csakis büntetésből éspedig ipso jure, vagy bírói ítélet következtében állhat elő. (c. 192.) Ebből következik, hogy csakis illetékes egyházi hatóságtól származhatik.

a) Pápa: Magasabb központi egyházi hivataloktól és konzisztoriális javadalmaktól a megfosztás joga a pápát illeti meg. (c. 1557. § 1.; 2227. § 1.)

b) A *helyi ordinárius* csak olyan javadalmaktól foszthatja meg a klerikusokat, amelyeket ő maga töltött be.

c) A *szerzeteshivatalok* viselőinek elmozdításánál a rendi szabályok az irányadók.

Az esetleges választótesületnek, illetve kegyúrnak ebbe beleszólása nem lehet.

d) A javadalmast, mind ideiglenes — amovibilis — mind pedig élethossziglan szóló — inamovibilis — javadalmától, ill. hivatalától meg lehet fosztani.

e) A törvényben kiszabott esetekben és büntető peres eljárással. Az eljárásra vonatkozóan a büntető bíráskodás jogszabályait kell figyelembe venni (c. 1933, 1959.) Ama általános szabály alól, mely szerint az inamovibilis hivatalok vezetőit csak büntető peres eljárással lehet megfosztani havataluktól, kivételt képez az *amotio oeconomica* (c. 2147 sq.), mivel ilyen esetben az elmozdítás nem rendelkezik büntetési jelleggel.

f) Amovibilis hivatalokat az ordinárius bölcs belátása szerint, ha természetes méltányosságot is figyelembe veszi, bármikor elvonhat (privatio simplex). Ebben az esetben inkább amotióval állunk szemben, amit remotio oeconomicának is nevezünk.

g) Recursus. Az inamovibilis hivataltól való megfosztás ellen a felettes bírósághoz fellebbezésnek van helye, mégpedig in suspensivo, birtokon belül: c. 2146. § 3. A közigazgatási úton az amovibilis plébániával történő elmozdítás ellen a Szentszékhez lehet folyamodni, de csak in devolutivo, vagyis birtokon kívül. (c. 192. § 3.)

h) Depositio — degradatio. A letétel (depositio) és a lefokozás (degradatio) mindig magában foglalja a hivataltól való megfosztást is. A javadalomtól való megfosztás esetén jogilag akkor válik üressé

az illető hivatal, amikor erről az eltávolított egyén értesülést nyer. (c. 192. § 3.)

i) Korlátozott további adományozás. A megfosztás folytán megüresedett javadalmat az illetékes egyházi hatóság sem a saját, sem a hivataltól megfosztott klerikus első és másodfokú rokonainak és sógorainak nem adományozhatja. (c. 157.)

124. §. A kegyúri jog (ius patronatus.)

A KEGYURASÁG FOGALMA ÉS FELOSZTÁSA
c. 1448, 1449)

1. *Fogalom.* (c. 1448) A kegyuraság bizonyos terhekkel kapcsolatos ama jogok, illetve kiváltságok összessége, amelyek az Egyház engedélyezéséből templomok, kápolnák vagy javadalmak alapítóit, illetve azok jogutódait a kérdéses javadalmak betöltésénél megilletik. (c. 1448.)

A kegyúri jog tehát, mint az Egyház hálájának a kifejezése, mindig privilégium jellegével bír.

2. *Felosztás.* (c. 1449) A kegyúri jog lehet:

a) dologi kegyuraság — ius patronatus reale — amely valamely birtokhoz vagy hivatalhoz, ingatlanhoz kapcsolódik, úgyhogy ezeknek mindenkori birtokosa részesül a kegyuraságban, tehát elsősorban magát a dolgot illeti meg.

b) személyi kegyuraság — ius patronatus personale — amely elsősorban a személyhez kapcsolódik. Ez ismét lehet:

1° tisztán személyi — ius personalissimum — amely csak egy személy tulajdona, amely személy lehet fizikai vagy jogi személy,

2° családi kegyuraság — ius patronatus familiare —, amely az alapító család minden tagjára átszármazik.

3° nemzetiségi — ius patronatus gentilicium — amely az alapító nemzetségből származókat illeti meg,

4° vegyes kegyuraság, amely csak olyan egyénekre száll át, akik az alapítónak egyúttal örökösei és családi vagy nemzetségi vonalon hozzátartozói,

5° örökös kegyuraság — ius patronatus haereditarium — amely az alapító minden egyes végrendeleti vagy törvényes örökösét megilleti,

c) egyházi kegyuraság — patronatus ecclesiasticus — amely egyházi vagyon címén áll fenn, pl. káptalani kegyuraság,

d) világi kegyuraság — patronatus laicalis — amely rendszerint világi egyént, illetve testületet illet meg; ritkán klerikust vagy egyházi testületet is, ha az egyházi javadalomból vagy magánvagyonból létesült,

e) vegyes-kegyuraság — ius patronatus mixtum — ha a kegyuraságnak a tulajdonosa egyházi és világi személy, vagy ha a kegyúri javadalom egyházi *és* világi javadalomból keletkezett. J

II. A KEGYÚRI JOG ALANYAI (c. 1453)

1. Kegyúri jogot szerezhet *minden* olyan katolikus egyén, férfi, vagy nő, akit az egyházi törvények kegyuraság szerzésére képtelenné nem nyilvánítanak. (c. 1453.) Minthogy a kegyúri jog lelkiekkel kapcsolatos egyházi jogosítvány, a dolog természetéből kifolyólag kegyúri jogot nem szerezhetnek:

a) nem keresztények (kereszteletlenek)

b) nyilvános apostaták,

c) eretnekek,

d) szakadárok,

e) az egyház által tiltott társulatok tagjai,

f) a kinyilvánító vagy marasztaló ítélettel kiközösített egyének.

2. Mivel a nemkeresztények (kereszteletlenek) a kegyúri jog megszerzésére és gyakorlására képtelenek, éppen azért, ha a dologi kegyuraséggal kapcsolatos birtokot vesznek meg, noha a kegyúri terheket dologi természetüknél fogva viselni tartoznak, kegyúri jogot azonban nem gyakorolhatnak.

Mivel Magyarországon több nem keresztény földbirtokos a jogok nélkül nem volt hajlandó a kötelezettségek vállalására, éppen ezért a Szentszék megengedte (Congr. S. Offic. 1873. május 21 és december 21.) hogy az ilyen nemkeresztény kegyurak a megyéspüspök által előterjesztett katolikus egyén által gyakorolják a kegyúri jogot, aki a bemutatást saját nevében végzi. Ilyen esetben a kegyúri jog alanya nem a hitetlen földbirtokos, sem a haszonbérlő, hanem inkább maga az uradalom.

3. Az eretnekek vagyis a nem kat. keresztények az általános jog szerint szintén képtelenek a kegyúri jog megszerzésére és gyakorlására, de Magyarországon és Németországban ellenkező szokásjog szerint a protestánsok és görögkeletiek is megszerezték a kegyúri jogot, főleg a westfáliai béke óta.

III. A KEGYÚRI JOG SZERZÉSI MÓDJAI

A kegyúri jog általában kétféle módon szerezhető meg: eredeti módon — modo ordinario — és átháramlás útján — modo devolutivo.

1. *Fundatio*

Régebben a kegyuraság megszerzésének a rendes módja az alapítás volt. Az alapításhoz, főleg templomépítéshez szükséges volt:

a) a hely kijelölése, telek — fundatio, fundidatio; —

b) a templom felépítése — aedificatio vagy exstructio;

c) az illető hivatalnok javadalommal való ellátása. (dos, dotatio.)

Eme három aktus együttvéve ipso iure megszerezhette a kegyúri jogot, ha pedig e három cselekményt három külön személy helyettesítette, akkor mind a három kegyúri jogot nyert; ebben az esetben társkegyurak — conpatroni — lesznek.

A glossa az átháramlásnak ezt a módját így fejezi ki: *Patronum faciunt: dos, aedificatio, fundus.*

A javadalom alapításhoz csak egy cselekmény volt szükséges, vagyis a vagyon kijelölése — fundatio, dotatio beneficii — amelyet azonban nem szabad összetéveszteni a javadalom felállításával — erectio —, amely egyedül a törvényes egyházi hatóságot illeti meg.

Az aedificatio-val később azonosnak tekintették a reaedificatio-t vagyis valamely összeomlott, elenyészett épület újjáépítését és újabb javadalommal való ellátását: redotatio.[76]

a) A kódex kimondja, hogy a *jövőben semmiféle címen nem keletkezhet kegyuraság,* (c. 1450.) és arra inti az ordináriusokat, hogy tanácsolják a kegyuraknak, hogy a kegyúri jog gyakorlása helyett merőben lelki kedvezményekkel elégedjenek, meg. (c. 1451.) (A kegyurak azonban nálunk az 1816. évi okt. 1. 2794. sz. alatti kir. rendelet szerint nem mondhattak le a kegyúri terhekről.) — A Szentszék engedéllyel főleg Budapesten a plébániák felosztása révén a kódex után is új kegyúri plébániák keletkeztek.)

Ha manapság egyes világiak új templomot vagy plébániát alapítanak, vagy javadalmat létesítenek, az ordináriusok áldozatkészségük elismeréseképpen *lelki kedvezményeket* nyújtsanak nekik — suffragia spiritualia — és legfeljebb feljogosíthatják az alapítót, hogy

[76] A régi jog szerint a kegyúri jog megszerzése lehetséges volt még elbirtokolás — *praescipritio* — útján is, amelyhez a trienti zsinat óta emberemlékezetet meghaladó békés birtoklásra van szükség. Megszerezhető volt *privilégium* útján is. Hajdan nemcsak a pápák, hanem a püspökök is adományoztak ilyen jogot. A trienti zsinat azonban ezt is megszükítette. (sess. 14. c. 12. de ref. sess. 25. c. de ref).

az új javadalomra vonatkozóan *elsőízben* bemutatási jogot gyakoroljon. (c. 1450 § 2.)

Mivel az új jog ezek szerint az Egyház szabadsága érdekében a kegyúri jog korlátozására illetve csökkentésére törekszik, mindaz, aki magának kegyúri jogot vindikál, e jogot bizonyítani tartozik, mert a jogvélelem a szabad adományozás mellett van. (c. 1454.)

2. *Átháramlás — devolutio*

Az átháramlás eszközei:

a) örökség, illetve öröklés — successio. — A kegyuraság ugyanis minden — tehát végrendeleti — örökösre is átszáll; ha több az örökös, mindannyian társkegyurak lesznek, de a kegyuraságot nem oszthatják föl egymás között. A családi kegyuraság az illető családnak, a nemzetségi pedig a jogosított nemzetség tagjainak kihalásával megszűnik. (c. 1470. § 1.) A vegyes kegyuraságot olyanok öröklik, akik egyben örökösök, de a családhoz, illetve nemzetséghez is hozzátartoznak.

A *dologi* kegyuraság az ingatlannak a sorsát követi, vagyis azzal átmegy az új tulajdonosra. Ha azonban a kérdéses személy egyébként alkalmatlan, (c. 1453. § 1.) ideiglenesen a kegyúri jog gyakorlása fel van függesztve, (c. 1453. § 3.)

b) ajándékozás — donatio útján. Személyes világi kegyuraság világi egyénnek csak püspöki engedéllyel adományozható. (c. 1453. § 2.) A dologi kegyuraság az illető ingatlan ajándékozásával szintén átszáll az új tulajdonosra. A családi és nemzetségi kegyuraság nem ajándékozható el és az ordinárius sem adhat engedélyt az utolsó birtokosnak, hogy másra átszármaztathassa. (c. 1470 § 1, n. 4.)

Egyházi kegyuraság világi személynek csak püspöki engedéllyel adományozható.

c) adás-vétel — emptio-venditio. Mivel a kegyúri jog lelkiekkel kapcsolatos jogosítvány, mint ilyen forgalmon kívüli dolog, tehát adás-vétel tárgyát nem képezheti, mert különben simónia keletkeznék, de átszállhat a kegyuraság, mint a földbirtokhoz kapcsolt dologi jog, anélkül azonban, hogy a vételárat e címen emelni szabad lenne; ez szintén kimerítené a simónia tényállását,

d) csere által. A püspöki engedéllyel eszközölt csere tárgya csak lelki dolog — res spiritualis — lehet.

e) elévülés. A dologi kegyuraságnál az elévülés együttjár a birtok elévülésével. A Szentszékhez tartozó ingatlanoknál az elévülés ideje 100 év, egyéb erkölcsi személyeknél pedig 30 év. (c. 1508, 1511.)

f) a nő hozománya utáni kegyúri jogot a férj gyakorolja; haszonbérlet esetében pedig, ha a bérlettel a dominium utile is egybe van kapcsolva, a haszonbérlő.

3. A kegyuraság megszerzéséhez, főleg pedig a személyes kegyuraság átruházásához mindig az ordinarius *írásbeli* engedélye szükséges.

Ha a dologi kegyuraság az ingatlannal együtt olyan személy tulajdonába jutna, aki a kegyúri jogok gyakorlására képtelen, a kegyuraság mindaddig függőben marad, szünetel, míg az új tulajdonos cselekvőképességét nem szerezte meg, vagy pedig maga az ingatlan más megfelelő személy birtokába kerül.

A kegyúri jog szerzési módjait a glossza versben így fejezi ki:

Jus patronatus transire facit novus haeres,
Res permutata, donata venditio quoque.[77]

IV. A KEGYURAK JOGAI. (c. 1455—1468.)

Az Egyház az idők folyamán részint tiszteleti, részint a javadalom betöltésére vonatkozó különféle előjogokkal ruházta fel a kegyurakat. A glossza ezeket a következő versben fejezi ki:

Patrono debetur honus utilitasque
Praesentet, praesit, defendat, alatur egenus.

1. Jus praesentandi (c. 1455.)

Legfontosabb jog a bemutatási jog. Ennélfogva a kegyúr a megüresedett javadalomra a kitűzött idő alatt alkalmas személyt hozhat javaslatba, mégpedig úgy, hogyha az illető valóban alkalmas egyén, az ordinárius a javadalmat annak tartozik adományozni.

E bemutatásnak a javadalom megüresedésétől vett hivatalos értesítés napjától számított 4 hónapon belül kell megtörténnie. (c. 1457.) Ez az idő a pályázás útján betöltendő javadalmaknál (c. 1462, 452. § 4.) a pályázók névjegyzékének az ordinárius által a kegyúrral történt hivatalos közlésétől számít. (c. 1457.) Alapítási okirat vagy törvényes jogszokás a bemutatásra rövidebb időt is kiszabhat. Ez az idő *tempus utile*, vagyis a törvényes akadály miatt kiesett idő nem számít bele a jelzett időbe. Ha a javadalmat pályázás illetve concursus útján kell betölteni, akkor a kegyúr csak azok közül prezentálhat, akik a vizsgálatot sikeresen kiállották. Ha a törvényes idő alatt a kegyúr a bemutatás jogával nem él — sem szóban sem írásban — ebben az esetben az ordinárius szabadon tölti be a hivatalt vagy javadalmat.

[77] Aki kegyúri jogra hivatkozik, tartozik azt okirattal vagy egyéb törvényes eszközzel bizonyítani. (c. 1454.)

a) A bemutatás módjai.

1° A bemutatásra csakis maga a kegyúr jogosult.

Ha *feleség* a kegyúr, a bemutatásnál nem szorul férjének képviseletére, hogy jogát gyakorolja. (c. 1456.)

Kiskorúak a bemutatási jogot szüleik vagy gyámjaik által gyakorolják. (c. 89, 1456.)

Társ-kegyurak a bemutatási jogot az ordinárius előzetes írásbeli engedélyével egymás közt szabályozhatják. (c. 1459.)

Ez a megegyezés, amely a társkegyurak utódjait is kötelezi, az ordinárius, illetve utódainak hozzájárulása nélkül nem vonható vissza. E szerint lehetséges a bemutatási jog váltakozó, alternatív gyakorlása.

2° Ha a kegyúri jog valamely *testületet*, illetve jogi személyt illet meg (káptalan, egyetem, község) akkor a kegyúri jog gyakorlása is a testülethez tartozik, vagyis az tekintendő bemutatottnak, prezentáltnak, aki az érvényesen leadott szavazatok abszolút többségét kapta. (c. 101. + 1460. § 1.)

Ha valaki két szavazás után sem kapta meg ezt az abszolút többséget, a harmadik szavazásnál a relatív szótöbbség a döntő. Ha a harmadik szavazásnál többen is egyenlő szavazotot kaptak, valamennyi bemutatottnak számít, akik közül az ordinárius belátása szerint választhatja ki a alkalmasabbat. (c. 1466.)

3° Ha a társkegyurak nem kötöttek egymásközött egyezséget, akkor a fenti esetben a relatív szótöbbség lesz az irányadó. (c. 1460. § 2.)

4° Ha a kegyúri jog gyakorlása *népi választás* útján történik, akkor a közület csak ama három személy közül prezentálhat, akiknek nevét az ordinárius előzetesen velük közölte.[78]

5° Aki *több címen* birtokolja a kegyúri jogot, annyi szavazattal bír, ahány a jogcím.

6° A kegyúr *önmagát* érvényesen sohasem prezentálhatja, de közeli rokonait, sőt saját fiát is bemutathatja; a társkegyurak maguk közül egyet bemutathatnak. (c. 1461.)

7° A kegyúr jogosult egyszerre *több személyt* is bemutatni, egyszerre vagy egymásután, mindaddig, míg az ordinárius — a több egymás utáni bemutatás közül egyet — el nem fogadott. — A későbbi bemutatásnak azonban csak kumulatív, nem pedig kizáró hatálya van. (c. 1460. § 4.) Vagyis az ordináriusnak jogában van a már előbb bemutatott személyek közül is választani és nem köteles a legutóbb bemutatott személyt elfogadni.

[78] Magyarországon több város rendelkezett kegyúri joggal. Vö. *Csizmadia* Andor. A magyar városok kegyurasága. Győr. 1937. — A bemutatási jogot a képviselőtestület külön e célra alapított kegyúri bizottsága gyakorolta Budapesten, máshol a törvényhatósági bizottság.

Ha a bemutatott személy a kánoni megerősítés előtt meghal vagy lemond, a kegyúrnak jogában áll új személyt előterjeszteni.

8° A kegyúr csak *alkalmas* személyt mutathat be. (c. 170, 1437, 1486.)

Ha valamely javadalom elnyerésénél a pályázás kötelező, akkor csak olyan személyt mutathat be, aki vizsgát tett, illetve a pályázás egyéb követelményeinek eleget tett. (c. 1462.)

A bemutatott személynek a bemutatás időpontjában, vagy legalábbis annak elfogadásakor mindama tulajdonságokkal kell rendelkeznie, amelyeket az általános vagy a részletes jogszabályok, illetve az alapítólevél előírásai részletesen megkívánnak. (c. 1463.)

Az illetékes helyi ordináriusnak joga és kötelessége a bemutatott személy alkalmasságát, arravalóságát és méltó voltát *megvizsgálni.* (c. 149.) A méltatlan személyt elutasíthatja anélkül, hogy az okokat közölné, illetve felvilágosítást nyújtani köteles volna. (c. 1464.) Főleg áll ez akkor, ha a körülmények titkos természetűek.

Elutasítás esetén a kegyúrnak jogában van újabb személyt prezentálni. Ha azonban ez is alkalmatlan, a javadalom szabad adományozásúvá válik, hogy ne kelljen sokáig üresen vesztegelnie. (c. 1465. § 1.)

Mind a kegyúrnak, mind pedig az elutasított személynek jogában áll az elutasítás kézhezvételétől számított 10 napon belül birtokon belül, tehát felfüggesztő hatállyal a Szentszékhez fellebbeznie, illetve felfolyamodással élnie. (c. 1601.) Ez alatt az idő alatt a javadalmat betölteni nem szabad, szükségből plébános-helyettest kell kirendelni.

A társkegyurak vagy felváltva gyakorolhatják a bemutatást, — per turnum — vagy pedig együttes szavazás által. Ebben az esetben egyszerű, relatív szótöbbség dönt. (c. 1460. § 2.) Egy társkegyúrnak több örököse egyetlen szavazattal bír. Szavazategyenlőség esetén a püspök dönt.

b) A bemutatás joghatálya: institutio (1467.)

A bemutatásnak az a joghatálya, hogy amennyiben a bemutatott személy kánonilag alkalmas, az illetőnek jogigénye van arra, hogy a püspök őt a szóbanlévő javadalomba helyezze, vagyis neki a kánoni institutiót megadja: *ius ad rem.*[79] Ennek a megerősítésnek a bemutatás időpontjától számítva 2 hónapon belül meg kell történnie. Ha az ordinárius vétkes mulasztás folytán az előírt időn belül a institutio-t megadni elmulasztja, akkor ez a jog metropolitára száll át. (c. 274. n. 1.)

[79] F. *Gillamm*, Zum Problem vom Ursprung des „ius ad rem" AKK. 113. (1939.) 463—485.

2. *Jus alimentandi.*

Ha a kegyúr saját hibáján kívül annyira elszegényedett, hogy állásához illően megélni nem képes, sem rokonai nincsenek, akiktől segélyt várhatna, igényt támaszthat a kegyúri egyház vagyonából való eltartásra, ha a vagyon a hivatal fenntartásához szükséges igények biztosítása után jövedelemfeleslegéből arra képes. (c. 30. C. 16. q. 7.) Ez a jog akkor is megilleti a kegyurat, ha az Egyház javára lemondott volna a kegyuraságról vagy az alapításkor magának bizonyos járadékot — pensio — kötött ki, de ez ínséges helyzetének megjavítására nem elegendő. (c. 1455. n. 2.) Igazi nyugdíj vagy életjáradék csak akkor illetné meg a kegyurat, ha ezt az alapítólevélben kifejezetten kikötötte volna a püspök hozzájárulásával; különben nyugdíj vagy életjáradék biztosításához pápai engedély szükséges. (c. 1417.)

3. *Tiszteleti jogok.* (c. 1455. n. 3.)

A jog a következő tiszteleti jogokat biztosítja a kegyúrnak:

a) a kegyúr családi vagy nemzetségi címerét a templomban használhatja — ius listrae,

b) az egyházi körmeneteknél és más ünnepélyes alkalommal a többi világiakkal szemben elsőbbség illeti meg — ius praecedendi.

c) a kegyúri templomban megkülönböztetett hely illeti meg, de nem a szentélyben és természetesen baldachin nélkül — ius sedis.

A kódex nem tesz említést füstölés és egyéb megkülönböztető liturgikus előjogokról — ius thuris, honoris, aquae — azonban a partikuláris jog szerint (c. 4, 5.) ezek továbbra is megmaradnak, annál inkább, mivel az 1455. kánon a lelki jogok biztosításánál kifejezetten hivatkozik a helyi szokásokra.

4. *Cura beneficii.*

Joga van a kegyúrnak, vagy legalább is a régi jog szerint kifejezetten jogában állt a javadalmi vagyonra felügyelni, és e végből a kezelésbe betekintést szerezni. (c. 60. C. 16. q. 7.) Ennek az volt az indoklása, hogy a kegyúr a javadalom jövedelmeit, ha azok a szükségletet nem fedezték, tartozott kiegészíteni. (c. 1469. § 1. n. 2—3.) Ilyenformán a javadalom, illetve a javadalom kezelése közelebbről érintette a kegyurat. Indirekte ezt a jogi helyzetet a kódex is fenntartja, amennyiben az 1469. kánon 1. §-ában a kegyúr kötelességévé teszi, hogy a javadalmi vagyon *helytelen* kezeléséről a helyi ordináriust értesíteni tartozik. De hogyan jut tudomására a kegyúri Egyház javainak helytelen kezelése, ha nincs joga betekintést szerezni a vagyon kezelésébe.

V. A KEGYÚR KÖTELESSÉGEI. (c. 1469.)

A kegyúr kötelességeit általában a kódex jogszabályai határozzák meg. Ezeken kívül azonban az alapító oklevél rendelkezéseit is figyelembe kell venni. Az általános jog szerint a következő kötelességek illetik meg a kegyurat:

1. A kegyúri templom védelmezése. Ennek érdekében, ha úgy látja, hogy az egyház illetve a beneficium javai a helytelen kezelés következtében romlásnak indulnak, kötelessége erről a helyi ordináriust értesíteni. A javadalmast azonban felelősségre nem vonhatja és a javadalom igazgatásába nem avatkozhatik bele. (c. 1469. § 1.)

2. A kegyúri templomon szükségesnek mutatkozó átalakítások vagy megrongálódottság miatt szükséges javítások elvégzése. Ha erre az ordinárius ítélete szerint szükség van és a kegyuraság épp az egyház építése — aedificatio — címén jött létre, csak abban az esetben áll fenn a kötelessége. E szerint — főleg partikuláris rendelkezés alapján Ausztriában és Magyarországon mind a templomnak, mind a plébániaépületnek fenntartása és javítása — a kisebb mérvű tatarozásokat nem számítva — a kegyurat illette meg és csak a szükséges kézi és igás munkákat tartozott az egyházközség teljesíteni. (1723 : 71. tc. 1798. aug. 21. rend. 1809. nov. 9. rend. c. 1469. § 1.)

3. *A jövedelem kiegészítése.* Ha a kegyuraság adományozás címén — dotáció — keletkezett, akkor köteles a kegyúr a jövedelmet kiegészíteni, ha az mind a templom, mind a javadalomnál annyira megcsökkent, hogy az istentisztelet illő ellátásra vagy a hivatal fenntartására nem elégséges. (c. 1469. § 1. n. 3.)

Ezeket a kötelezettségeket, amelyek az évi fizetések és illeték kiszolgáltatására vonatkoznak és a javadalmas eltartását szolgálják, Magyarországon az egyházmegye látogatása alkalmával készített jegyzőkönyvek, az ún. *visitatio canonica okmányai* tartalmazzák.[80]

VI. A KEGYURASÁG MEGSZŰNÉSE[81]

A kegyúri jog megszűnik:

1. *lemondás* által, ha a kegyúr teljesen vagy részben lemondott jogáról, úgy azonban, hogy ezzel kegyúrtársainak kárt nem okozott. (c. 1470.) A joghatályos lemondásnak előfeltétele a kegyúr cselekvőképessége.

[80] 1896-ban és 1927-ben készültek ilyen hivatalos kimutatások az egész országban.

[81] 1951 óta *de facto* a kegyúri jog szünetel Magyarországon.

A családi kegyuraság birtokosa természetesen csak saját személyét illetően mondhat le, de nem a család helyett.

A teljes vagy részleges lemondás nem szorul főhatósági támogatásra.

A feltételes lemondás esetén pl. eltartási igénnyel — felsőbb egyházhatósági engedélyre lenne szükség. (n. 1.)

2. *Visszavonással* megszűnik a kegyuraság, ha a Szentszék a kegyúri jogot visszavonja, vagy a templomot illetve javadalmat, amelyhez a kegyúri jog kapcsolódik, megszünteti. (c. 1470. § 1. n. 2.)

3. *Nem gyakorlás által* — usucapio libertatis, vagyis ha az ordinarius a kegyúrral szemben a szabad adományozás jogát 30 éves békés birtoklás után megszerzi. (c. 147. § 1. n. 3.)

4. *A kérdéses dolog elenyésztével.* A dologi kegyuraság megszűnik a kérdéses dolognak, illetve javadalomnak megsemmisülésével, amelyhez a jog kapcsolódik. (c. 1470. § 1. ur. 4.)

5. *A személy halálával.* A személyi kegyuraság megszűnik az illető személy halálával. Jogi személy esetén ennek törvényes megszűnésével. (c. 101.)

A családi illetve nemzetségi kegyuraság az illető család vagy nemzetség kihalásával; az utolsó váromány os elhunytával a kegyuraságot nem lehet örökölni, vagyis más családra nem származtatható át. (c. 147. § 1. n. 4.)

6. *Javadalomegyesítéssel.* Ha a kegyúri templomot, illetve javadalmat szabad adományozású hivatallal vagy választás útján betöltendő, illetve szervezeti javadalommal egyesítik a kegyúr hozzájárulásával. (c. 1470. § 1. n. 5., 1424., 1428. § 3.)

7. *Simóniával.* Megszűnik a kegyuraság, ha a kegyúr jogát simóniával — vétel, eladás, világi javakkal való felcserélés — útján másra ruházza, illetve ha a kegyúr hitehagyóvá, eretnekké, illetve szakadárrá lesz, vagy az egyházi javadalom kezelésébe jogtalanul beleavatkozik és annak javait igaszságtalanul lefoglalja vagy birtokolja. (c. 1740. § 1. n. 6.) Ebben az esetben csak a vétkes személy veszíti el kegyúri jogát, de a társkegyurak és az örökösök nem.

8. *Bűncselekmény által.* Ha a kegyúr a templom igazgatóját vagy az ott alkalmazott más klerikust vagy a javadalmast személyesen vagy felbérelt egyén által megöli vagy megcsonkítja, akkor a kegyuraság örököseire nézve is megszűnik.

A fent említett bűntények esetében szükséges és elégséges a tényálladék bírói megállapítása — sententia declaratoria — de nem szükséges a kegyúrnak bírói ítélettel való elmarasztalása. (c. 1470. § 2.)

VII. A KEGYÚRI JOG IDEIGLENES FELFÜGGESZTÉSE

(1453. § 3; 1456; 1469. § 3; 1470. § 4.)

A kegyúri jog nem szűnik meg, csak gyakorlása szünetel, illetve felfüggesztetik:

1. A kötelesség elmulasztásával, ha a templom kijavításra szorul, illetve összeomlott és jövedelme nem elegendő és a kegyúr a helyreállítást, illetve javításokat és a jövedelem kiegészítését halogatja.

Ha ellenben a kegyúr az ordináriustól megállapított, a kegyurasági jog elvesztése mellett kiszabott időn belül a templomot újjáépítette vagy restaurálta vagy a jövedelmet kiegészítette, a kegyúri jog feléled — reviviscit —; ellenkező esetben ipso iure minden külön kijelentés nélkül megszűnik — cessat. (c. 1469. § 3.)

2. Ha a kegyurasággal kapcsolatos dolog, illetve birtoktest hitetlenre, nyilvános aposztatára, eretnekre vagy szakadárra vagy az Egyháztól elítélt titkos társulat tagjára, illetve kinyilvánító vagy elmarasztaló ítélettel kiközösített egyénre megy át, mindaddig, míg ezek a személyek ebben a helyzetben vannak, a kegyúri jog gyakorlása szünetel. (c. 1453. § 1—3.)

3. Ha a kiskorú gyermek szülei vagy gyámja nem katolikusok. (c. 1456.)

4. A kinyilvánító vagy elmarasztaló ítélettel, cenzurával vagy jogbecstelenséggel sújtott egyének mindaddig, amíg a cenzura illetve infámia fennforog, kegyúri jogot nem gyakorolhatnak, sem a kiváltságot nem élvezhetik. (c. 1470. § 4.)

5. Ha a kegyúr olyan cselekményt vinne véghez, amellyel az egyházi jogi cselekmények megvonása kapcsolatos, ipso facto a kegyúri jog gyakorlása szünetel.

125. §. A különböző egyházi hivatalok[82]

I. rész

A RENDES EGYHÁZI HIERARCHIA KÖZEGEI

I. fejezet. A pápai primátusból származó hivatalok:

A római pápa.
A kardinálisok.

[82] *Bánk József*, Egyházi jog. Bp. 1958. c. könyvének vázlatát rendszerünkbe illesztve itt közöljük.

A római kúria.
A bíborosi kongregációk.
A római Kúria törvényszékei.
A nagyobb kúriai hivatalok.
A Familia Pontificia és a pápai kitüntetések.
A pápai követek.
A patriarchák.
Az exarchák és prímások.
A metropolita.
Az apostoli adminisztrátor.
A független (nullius) apátok és prelátusok.

II. fejezet A püspöki hatalomból származó hivatalok:

A püspök.
A püspöki koadjutorok.
A püspöki kúria.
Az általános helynök.
A kancellár, a jegyzők és a püspöki irattár.
A zsinati vizsgálók és a tanácsos plébánosok.
A káptalan.
Az egyházmegyei tanács.
Az egyházmegye kormányzása a püspök akadályoztatása és szék-üresedés esetén. — A káptalani helynök.
Az esperes.
A plébános.
A plébánia betöltése.
A plébános jogai és kötelességei.
A plébánoshelyettesek.
A templomigazgató.

II. rész

A KOLLEKTÍV EGYHÁZKORMÁNYZÁS. A ZSINATOK

A zsinatok kialakulása.
Az egyetemes zsinat.
A plenáris és tartományi zsinat.
Az egyházmegyei zsinat.

III. rész

A RENDKÍVÜLI EGYHÁZI HIERARCHIA KÖZEGEI

Az apostoli vikáriusok és prefektusok.
Az apostoli vikáriusok és prefektusok hivatali jogai és kötelességei.

III. rész

126. § A szerzetesi intézmény történeti kialakulása

126. §. A szerzetesi intézmény

Az evangéliumi tanácsoknak az Egyház legrégibb korától voltak követői. Szent Pál apostol is utasítást ad már a szűzesség megtartására és felhívja a figyelmet a tisztaság, szegénység és engedelmesség értékére. (I. Kor. 7,1. skk.) Római Szent Kelemen, Hermas, Minutius Filex, Origenes, Tertullianus, Cyprianus és a többi egyházatyák is buzdítanak az evangéliumi tanácsok szerinti életre. Ilyenek az ősegyházban a szűzek és az aszkéták, vagy a hitvallók. A szerzetesi élet előképei, de még magánjellegű vállalkozások ezek.

1. Az I. század aszkétái ugyanis még családjuk körében törekedtek a tökéletességre; a megszokottnál szigorúbb életet éltek. A remeték a II. században már visszavonultak a világtól, de még mindig csak egyénenként törekedtek a tökéletességre és legfeljebb magánfogadalmat tettek.

2. Az igazi, nyilvános és szociális jellegű szerzetesi intézmény a III. században jelenik meg Keleten a vita monastica-ban, amelynek hármas változata ismeretes. Első a szigorú remete-élet; ennek atyja *Tébei Szent Pál* (234—347). A másik a mérsékelt remeteélet *Szent Antal* pártfogásával (251—356), és a harmadik a caenobita, a közös élet előírása, amelyet *Szent Pachomius* (293—346) létesített. Az elsőben a szerzetesek a világot elhagyva magános remeteéletet éltek. A másodikban már közös telepeken, ún. laurákban találhatók; kötelékük azonban még nem jogi, hanem csak erkölcsi jellegű, valamelyik tiszteletre méltó szerzetes vezetése mellett. A harmadik formában közös elöljáró vezetése mellett és közös szabályok szerint közös életet folytatnak.

3. A szerzetesség Keleten főleg *Nagy Szent Bazil* hatására lendült fel. A szerzeteseket buzdítja, hogy kifejezetten nyilvános fogadalommal is kötelezzék el magukat a szerzetesi életre. (Epist. can. 2. cc. 18—19.) Szent Bazil Pachomius reguláját tökéletesítette és a nagy regulák elsejét hozta létre.

4. Nyugaton a szerzetességnek több fajtája fejlődött párhuzamosan, de később *Szent Benedek* regulája minden mást kiszorított. Szent Ambrus azonban már előbb is tanúskodik arról, hogy az Egyházban hagyománya van a szerzetesi életnek. — mégpedig nyilvános fogadalommal elkötelezett szerzetességnek. (De virginibus. 3. c. 1. nr. 1.)

Szent Benedek (480—543) korszakalkotó rendalapításával és bölcs regulájával a nyugati szerzetesség atyjává és patriarchájává emelkedett. Ennek lényeges eleme a monasterium sui juris, vagyis a teljesen önálló kolostor saját apát vezetése mellett.

Szent Benedek felhagyott a remeteség, a túlzott testi szigorúság, a merő tett nélküli szemlélődésnek a gondolatával. A munkát a szerzetesi élet teljes értékű részévé tette... az egyes kolostoroknak szabadságot adott. Így összeegyeztette a szabadságot a közösség gondolatával, a munkát az imádsággal, a kemény életmódot a nemes értelemben vett vallásossággal.

A külső munkában és hatalomban elvilágiasodott szerzetesek reformálása ismét az elvonultság és testi szigorúság szellemét állította vissza. Ezért a X. századtól kezdve szövetkeznek az egyes monostorok valamely kiemelkedő monostor erkölcsi vezetése mellett nagyobb közösségekbe, ún. kongregációkba. Az első ilyen kikezdés a híres *clugny-i kongregáció*. A bencés rendből származott a kamalduliak, karthauziak, ciszterciek, silvestrianusok, olivetanusok stb. rendje is.

5. *Szent Ágoston* (354—430) szabályai szerint a XII. században újra megindul a közös élet a klerikusok között. Így keletkeztek a szabályozott kanonokok, akik káptalani közös élet visszaállítására törekszenek. Kiválnak ezek közül a *lateráni* és a *premontrei kanonokok*. Ugyanebben az időben tűnnek föl a szerzetesrend mindinkább terebélyesedő fáján a kereszteháború kapcsán a *lovagrendek*, a templomosok, a Johanniták vagy máltaiak, német lovagrendek stb.

6. A XIII. században megjelennek az ún. *koldulórendek*, amelyek teljes centrális szervezettséggel rendelkeznek. Az egyéni megszentelődés mellé hozzácsatolják a lelkek ügyének szolgálatát, a külső apostolkodást is, főleg az igehirdetés által. Azonkívül teljes szegénységre törekszenek. Ezek közül kiemelkednek a ferencesek (1223) a domonkosok (1216) karmeliták (1226) szerviták (1249), trinitáriusok (1198), irgalmasok (1572) stb.

7. A XVI. században ismét új hajtás tűnik fel az Egyház fáján a *szabályozott papok* formájában. Ezek a világi papok munkakörét és ruházatát a szerzetesek fegyelmével kapcsolják össze és tökéletes szegénységet fogadnak, mint a koldulórendek. A fontosabbak ezek közül a Theatinusok (1524), barnabiták (1533), jezsuiták (1540), piaristák (1621) stb.

A jezsuiták kivételével, akik egyszerű fogadalmat tesznek; az előbb említett szerzeteseknél mindenütt ünnepélyes fogadalom volt szokásban.

8. Noha V. Pius szigorúan tiltotta az *egyszerű fogadalmas kongregációk* keletkezését, mégis mind a férfiaknál, mind pedig a nőknél igen nagy számban jelentkeztek, és több helyen nagy jelentőségre tettek szert, jóllehet nem voltak tulajdonképpeni szerzetek. Ilyenek a keresztény iskolatestvérek (1679), a passionisták (1741), a redemptoristák (1749), akiket a múlt és jelen században sok más, hasonló kongregáció követett; ezek közül újabban kiemelkednek a szaléziánusok. (1864).

Az egyszerű fogadalmas kongregációk *magna cartája* XIII. Leó 1900 december 8-án megjelent híres konstitúciója, amelynek kezdete „*Conditae a Christo*". (Fontes III. nr. 644.) Ebben a sodalitásoknak, illetve kongregációknak két faját különbözteti meg. Az egyik az, amelyet a Szentszék még nem hagyott jóvá, ez tehát kizárólag az illetékes püspök joghatósága alatt áll. Óva inti azonban a püspököket, hogy kellő anyagi alap nélkül, vagy a szerzetesi fegyelemre káros munkakörrel ilyen társaságokat létesítenek. A másik csoport az, amelyet a Szentszék már jóváhagyott; itt a püspök hatalma korlátozott.

XIII. Leó ezzel a rendelkezésével szabályozta e kongregációknak az Egyházhoz való jogi viszonyát is, és így előkészítette az útat az egyházi törvénykönyv végleges rendezéséhez.

9. Közben más vallásos társaságok is jelentkeznek, amelyek a szerzetesek utánozzák ugyan, amennyiben a magasabb tökéletességre és apostolkodásra hivatásszerűen törekednek és közösen élnek, de nem tesznek nyilvános fogadalmat. Hosszú próba után ezek az intézmények az új egyházi törvénykönyvben nyerték el megerősítésüket. A közös élet folytatásával hasonlítanak a szerzetesekhez, azonban különböznek a nyilvános fogadalom mellőzésével és a kánoni szabályok szabadabb, rugalmasabb alkalmazásával. Azért nem is igazi szerzetesek. Ha tesznek is fogadalmat, az csak magánjellegű. Ilyenek az oratorianusok (1575), missziós papok vagy lazaristák (1632). A kódex előtt világi kongregációknak hívták, most pedig *fogadalomnélküli társaságoknak* nevezik őket. (c. 673.)

10. Ezeken kívül már a múlt század első felében ismét új társaságok tűnnek fel. Ezek arra törekednek, hogy az evangéliumi tanácsokat a világban kövessék és valósítsák meg, és ott szenteljék meg magukat a szerzetesszerű közös élet kötelezettsége nélkül.

XII. Pius pápa 1947. febr. 2-án megjelent *Provida Mater* kezdetű nagyjelentőségű konstitúciójában ünnepélyesen kijelenti és elismeri, hogy a tökéletességi állapotnak új alakja keletkezett, az ún. *institutum saeculare*-ben. Megállapítja ennek lényeges tulajdonságait, szabályozza jogi helyzetét, meghatározza alkotmányát.

Érdekes megfigyelni, hogy az Egyház milyen haladást tett a tökéletesség jogi formájának meghatározásában. Először megkívánta a közös életet és az ünnepélyes fogadalmat. Így keletkeztek a szorosan vett *szerzetesrendek*. Később a közös élet mellett megelégedett az egyszerű örök fogadalommal, így keltek életre a *szerzetes kongregációk*. Később még több szabadságot biztosított. Meghagyta a közös életet, de már nincs meg a nyilvános fogadalom. Így élnek a *szerzeteseket* utánzó *fogadalom nélküli társaságok*. Legújabban még nagyobb szabadságot engedélyezett a híveknek. Megvalósítható a keresztény tökéletesség a világban is, a közös élet és fogadalom nélkül is. Így keletkeztek az ún. *institutum saecularе*-k. Ezzel a világban is elismeri az Egyház az evangéliumi tanácsok intézményes követésének lehetőségét.

I. fejezet

A SZERZETESKÖZÖSSÉGEK ALAPÍTÁSA ÉS KORMÁNYZÁSA

127. § A szerzet fogalma és osztályozása

I. A szerzetesi állapot (status religiosus) fogalma. (c. 487.)[1]

A szerzetesség Krisztus tanácsán alapuló (Mt. 19, 21.; 16—29.; Lk. 9,62), tehát csírájában isteni intézmény, bár jogi kialakulásában egyházi alkotás. A szerzetesi állapot ugyanis az evangéliumi tanácsok követése révén kialakult intézményes, közös életmódnak az Egyház részéről történt jogi elismerése révén jött létre.

A szerzetesi állapot status religiosus tehát az egyházi jog szerint olyan állandó jellegű, intézményes, közös életmód, amelyben a keresztény hívek a mindenkit egyaránt kötelező parancsokon felül az engedelmesség, tisztaság és szegénység fogadalmával az evangéliumi tanácsok követésére is vállalkoznak. (c. 487.) — Lényegileg tehát két elem tartozik a szerzetesség fogalmához: az egyik az evangéliumi tanácsok vállalása, a másik az állandóság, amely minden állapotnak lényeges tulajdonsága. A jog ezenkívül még két követelményt állít fel: a fogadalmat és a közös életet.

[1] *Irodalom: I. Creusen,* Religieux et religieuses d'apres le droit droit ecclésiastique. Paris. 1950[6] — M. C. *Coronata,* Institutiones juris canonici. vol. I.: De religiosis[4] Taurini, 1950. L. *Fanfani.* De iure religiosorum ad norman CIC. Rovigo. 1949. — S. *Goyeneche,* Quaestiones canonicae de iure religiosorum. I—II. Neapoli. 1955. — S. *Goyneche,* Juris canonici summa principia. II. De religiosis. Roma. 1937. — M. *Heimbucher,* Die Orden und Kongregationen der kath. Kirche. I—II. Paderborn. 1932. — Th. *Schäffer,* De religiosis ad norman CIC. Roma. 1947. — J. *Creusen,* Religious Men and Women in the Code. Milwakue. 1951. — H. *Hanstein,* Ordensrecht. Paderborn. 1957. *Kubinyi* György, A szerzetesek és világi javadalmak. Bp. 1942. — Enchiridion de statibus perfectionis. I. Romae. 1949.

Schermann Egyed, A szerzetesjog elemi, Pannonhalma, 1930. — *Schermann Egyed,* A magyar szerzetesek jogi helyzete s a mostani magyar szerzetek rövid ismertetése, Pannonhalma, 1943. (Kiegészített Klny. a Magyar Jogászegyleti Értekezések 1942. évi 1—2. számából.)

A szerzetesi intézménnyel behatóan foglalkozott XII. Pius a jezsuita választó nagykáptalanhoz intézett levelében (1946. szept. 17.), a domonkosrendi nagykáptalanhoz intézett leiratában (1946. szept. 22.), valamint Szent Benedek halálának 1400. évfordulójára kiadott hatalmas körlevelében. (1947. márc. 21. enc. *Fulgens radiatur* AAS 39,452.) Foglalkozott ezenkívül a tökéletességi állapotok kongregációjához intézett allokuciójában (Conventus Statuum Perfectionis 1957. dec. 9. AAS. 1958, 36.) — Egyébként az utóbbi tíz év alatt, az 1950-ben tartott római szerzetesi világkongresszus

1. Az evangéliumi tanácsok követése:

Az evangéliumi tanácsok követése — amely legrövidebb út a keresztény tökéletesség elérésére — a szerzetesi állapot közvetlen célja. Ezekkel az ember három rossz hajlandóságát töri le.[2] A *szegénység* vállalásával lemond a külső világról és annak minden látható javáról. A tökéletes *tisztaság* vállalásával lemond saját testéről és annak minden rendetlen vágyának kielégítéséről. Az *engedelmességgel* végül lemond legnagyobb kincséről, a szabadságáról is.

Tisztaság: „Mert vannak férfiatlanok, kik anyjuk méhétől úgy születtek és vannak férfiatlanok, akiket az emberek tettek azzá, és vannak férfiatlanok, kik magukat teszik férfiatlanokká az Isten országáért. Aki fel tudja fogni, fogja fel." (Mt. 19, 12.)

„Akinek nincs felesége, arra gondol, ami az Úré, hogyan tessék feleségének... Aki házasságra adja szűz leányát, jól teszi, de aki nem adja házasságra, jobban cselekszik." (I. Kor. 7. 32. sk. — Vö. S. Th. II—II. 184, 186. —

Szegénység: Az ifjú kérdésre, aki megtartotta a parancsolatokat, s a még hiányzókról érdeklődik, Krisztus így felel: „Ha tökéletes akarsz lenni, menj, add el, amid vagyon és oszd el a szegények között és kincsed leszen a mennyekben és jer, kövess engem. Hallván

---

óta örvendetesen halad előre a szerzetesi élet reformja. Ezt bizonyítják az azóta megjelent fontos rendeletek is. [decr. *Cum transactis.* (1947); *Sponsa Christi* (1950.)] — *Irodalom:* A „Congressus Generalis Statuum perfectionis (Roma. 1950. nov. 26—dec. 8.) anyaga megjelent 4 kötetben: „Acta et documenta Congressus Generalis de Statibus perfectionis" (Vö. Mon. Eccl. 1956. 572.) — Ezzel szinte egyidőben jelent meg a szerzetesjog gyűjteménye: Enchiridion de Statibus perfectionis. Documenta Ecclesiae sodalibus instituendis. Romae. 1949. Az említett rendelkezéseknek mintegy gyümölcse a szerzetesi nevelés reformját előíró pápai konstitúció: *Sedes Sapientiae.* 1956. május 21. (AAS. 48,354.) és a vele kapcsolatos kongregációi végrehajtási utasítás.

A keleti egyház szerzetesi joga.

XII. Pius *Postquam Apostolicis Litteris* kezdetű Motu propriójával 1952. febr. 9-én (hatálybalépett 1952. nov. 21-én) kodifikálta a keleti szerzetesjogot.

1. *Kötelező erő:* Egyetemes törvény, mely a keleti szertartású híveket mindenütt kötelezi. Minden más partikuláris törvény hatályát veszti, hacsak a fenti motu proprio kifejezetten nem akceptálja.

2. *Terjedelem:* Folyamatos számozással 231 kánont tartalmaz. Nagyban és egészben megegyezik a latin kódex cc. 487—672-vel. Több helyen azonban jelentős változtatást tartalmaz.

Vö. G. *Oesterle,* De differentiis inter jus de religiosis Ecclesiae Latinae et inter jus de religiosis Ecclesiae Orientalis. Il diritto. 67 (1956) II. p. 303, 404. 68 (1957) I. p. 177—183. II. p. 289—296.

[2] Concupiscentia carnis, oculorum, et superbia vitae.

az igét, az ifjú megszomorodva távozék; mert sok jószága vala... És mindaz, aki elhagyta házát vagy fívéreit vagy nővéreit vagy atyját vagy anyját vagy feleségét vagy gyermekeit vagy földjeit az én nevemért, százannyit kap és az örök életet fogja örökölni." (Mt. 19, 21. — Lk. 14, 33.)

Nazianzi Szent Gergely szerint a szerzetesi állapot a katolikus hit koronája. A szerzetesek az Anyaszentegyháznak tündöklő gyöngyei, gyémántjai. Nemes, nagylelkű hősök, akik gazdagságukat a szegénységbe, tiszteletüket a megvettetésbe, hatalmukat a gyengeségbe, örömüket a lemondásba helyezik. Istennek kedveltjei, akik kívánságaiknak ellenállnak s a világ örömeiről lemondanak, akik alázatosan és minden földi dolgon felülemelkedve egyedül a mennyországba törekszenek. A testben élve nem a test kívánságai szerint járnak, hanem egyedüli örökségüknek és legfőbb javuknak, Krisztusnak szolgálnak.[3]

2. Állandóság — stabilitas

Minden állapotnak lényeges kelléke a tüzetes, huzamos kitartás a cél mellett.

3. A fogadalom. — Az evangéliumi tanácsok *állandó* követését leginkább a fogadalom biztosítja, bár ez *lényegileg* nem tartozik a a szerzetesi állapot alkatelemeihez. A fogadalom jelenlétét sem a tökéletesség elérése sem az állapot fogalma nem kívánja meg. E követelmény biztosítására elégséges volna a tagok ígérete, szerződésen nyugvó kötelességvállalása, önátadása egyházi törvény rendelkezése, vagy más megfelel őeszköz is. Most azonban az Egyház *tételes* intézkedéséből a nyilvános és örök fogadalom hozzátartozik a szerzetesi állapot fogalmához.

4. Közös élet: (vita communis) — Ez kettőt foglal magában:

a) valamely közösségbe való jogi beiktatást;

b) valamely közösségi házban való tényleges tartózkodást. — Az első feltétel elégséges a szerzetesi állapothoz. — A közös élet követelménye tisztán *egyházjogi* eredetű és nem a szerzetesi állapot természetszerű kívánalma.[4]

[3] Idézi Müller, Szent Bilincsek. Budapest. 1934. 16.

[4] A *habitatio sub eodem tecto saltem habitualis* ma szükséges a szerzetesi állapothoz. (c. 594 § 1.) — A *Provida Mater* const. ugyanis az Institutum saeculare megkülönböztetve a szerzetesi intézménytől megjegyzi, hogy az utóbbiak „vitam communem seu commorationem sub eodem tecto suis membris... imponunt." (art. 2.)

A közös élet (clausura) csak a VIII. század elején jelenik meg, jóllehet a szerzetesség létezett már jóval előbb, közös élet nélkül is. — A jelenlegi fegyelem szerint tulajdonképpen *három* lényeges elem szükséges a szerzetesi állapothoz:

II. A szerzetesi állapot tökéletessége

A szerzetesi állapot *tárgyilag* véve kétségkívül tökéletesebb minden más állapotnál, hiszen ebben kizárólagosan Isten és az Egyház parancsainak megtartása a feladat. A kódex éppen ezért hangsúlyozza, hogy a szerzetesi állapotot *mindenki* (aki nem is követi) tiszteletben tartani köteles. (c. 487.)

Az evangéliumi tanácsok önmagukban ugyan még nem teszik az embert tökéletessé, de tárgyilag jobb eszközöket nyújtanak a keresztény tökéletesség megszerzésére. Ezért eme tanácsok önkéntes és örökös követését az Egyházban mindig, mint a tökéletesség megszerzésének állapotát tekintették.

Eme állapot vállalása természeténél fogva az ember három alapvető, legszemélyibb jogának gyakorlásáról való lemondást is involválja (az anyagi javak szerzésének és disponálásának joga, a másnemű személlyel való életközösség joga a házasságban és saját családjában, a személyes élet szabad érvényesítésének joga (foglalkozás, lakóhelyválasztás stb).

Ez a lemondás azonban a természetfeletti egyéni tökéletesedésre irányul, sőt tárgyilag alkalmasabb annak megszerzésére, mint az említett három alapvető jog gyakorlása.

III. A szerzet fogalma és osztályozása. (c. 488.)

1. *Fogalom*

A szerzet (religio)[6] olyan egyházhatóságilag jóváhagyott társulat, amelyben a tagok a társaság szabályai szerint nyilvános örök, vagy ideiglenes, de az idő lejárta után megújított fogadalommal törekednek az evangéliumi tökéletességre.[7] Minden szerzetesközösség meg-

---

a) keresztény tökéletesség, vagyis az evangéliumi tanácsok követése;
b) hármas szerzetesi fogadalom;
c) közös, állandó életforma.

[5] Vö. W. *Bertrams*. De publicitate juridica Satuum perfectionis Ecclesia. Periodica. 1959. 134. — Aux. a *Rotterdam*, De obligatione canonica religiosorum tendendi ad perfectionem. Commentarium pro religiosis et missionariis. 1952. 252—275.

[6] A *„religio"* kifejezésnek több jelentése van: isteni hit erénye (pl. vir *religiosus:* vallásos férfi); az istenhívők közössége: pl. *religio* christiana: vallás; különleges tökéletességre törekvő közösség: pl. *religio* Franciscana — ferences szerzet.

[7] Lényegileg tehát öt elem szükséges a tulajdonképpeni szerzetesközösséghez:
a) a keresztény tökéletesség gyakorlata az evangéliumi tanácsok által,
b) nyilvános fogadalom, mely ha ideiglenes, megújítandó,

egyezik az evangéliumi tanácsok követésében, de mellékes céljaik és szabályzataik szerint nagyon is különbözőek.

2. *Felosztás*

A szerzeteket különböző szempontok szerint osztályozhatjuk.

a) Fogadalom szerint megkülönböztetünk rendet és kongregációt. A rend (ordo) ünnepélyes fogadalmas szerzet. A kongregáció viszont csak egyszerű fogadalmat tett szerzetesek közössége.[8]

Foglalkozás, életmód szerint vannak szemlélődő, kontemplatív és aktív szerzetek, aszerint, hogy az imádság vagy a tevékenység a főcéljuk. A szemlélődő rendnek is ma már jórészt megvan a gyakorlati, aktív feladata is.[9]

c) Szervezet szerint van hierarchikus vagy jogilag központosított szerzet általános, tartományi és helyi elöljárókkal, és hierarchiailag nem központosított szerzet. A legrégibb rendekben eredetileg minden monostor önálló volt. Ezek idővel monasztikus kongregációkba tömörültek, sőt ujabban általános rendfőnökök alatt (abbas primas) egyesültek. Ez a központi kapocs azonban inkább erkölcsi, mint jogi jellegű.

d) Külső kormányzás szerint vannak exempt vagyis a püspöki hatalom alól kivett, és nem exempt szerzetek. A rendek mind exemptek, a kongregációk és a szerzethez hasonló társulatok csak kivételesen.

Ugyanezen szempont szerint vannak még *pápai jogú* (iuris pontificii) —, és egyházmegyei jogú — (iuris dioecesani) — szerzetek. Az előbbiek római jóváhagyást vagy legalább elismerést — (decretum laudis) — kaptak, az utóbbiakat a főpásztor alapította s római elismerésben még nem részesültek. Akkor is egyházmegyei jogú szerzetről beszélhetünk, ha az több egyházmegyében van elterjedve.

e) Az egyházi rendhez való viszony szerint vannak papi — (clericalis) — és laikális szerzetek, aszerint, hogy a tagok nagyobb része felszentelt pap-e vagy sem. Vannak végül lovagrendek, amelyeknél a teljes jogú tagok nagyobbrészt lovagok, részint papok.

f) Vagyonszerzési képesség szerint vannak birtokos szerzetek, amelyek mint jogi testületek vagyonszerzési képességgel bírnak, és

---

c) sajátos regula vagy constitutio,

d) állandó, közösségi életformában működő társulat (societas — többek együttese),

e) egyházi hatóság jóváhagyása.

[8] A XVI. századig az Egyházban csak rendek voltak.

[9] Ez az ún. *religio mixta*, amely szemlélődését a tevékeny felebaráti szeretet gyakorlásával kapcsolja össze.

kolduló szerzetek, amelyek e joguktól meg vannak fosztva. Szorosan vett koldulók a ferencesek, minoriták és kapucinusok, tágabb értelemben a domonkosok, ágostonrendű remeték, karmeliták, és szerviták is.[10]

g) Férfi és női szerzetesrendek, illetve kongregációk.

h) Az alaptörvények szerint egyes szerzeteknek szabályaik, reguláik és konstitucióik vannak, másoknak csak konstitucióik.

Míg a négy ősregula (Bazil, Ágoston, Benedek, Ferenc) változatlan, addig a konstituciók az érvényben lévő jog szerint változnak. A IV. lateráni zsinat óta (1215) keletkezett szabályokat nem reguláknak, hanem csak konstucióknak nevezzük.

i) A tagok jogképessége szerint a szerzet tagjainak két osztálya van: teljesjogú tagok és laikus testvérek.

3. A szerzet tagozódása (c. 488. n. 5—6.)

a) Szerzetesház — (domus religiosa) — általában minden szerzetház, rendház — domus regularis — amely lehet: teljes létszámú ház (domus formata), ha legalább 6 fogadalmas szerzetes lakik benne; a papi szerzetekben legalább 4 pap; — ennél kisebb ház nem teljes vagy csonka ház (domus non formata).[11]

b) Tartomány — (provincia) — több szerzetesháznak ugyanazon előljáró alatt való egyesülése.

4. *Tagok* (c. 488. n. 7.)

Szerzetes — *religiosus* — a szerzetnek fogadalmas tagja; *regularis* a rendnek fogadalmas tagja; *nővér* — soror — egyszerű fogadalmas szerzetesnő; apáca — *monialis* — a női rendnek fogadalmas tag-

[10] A *trienti* zsinat (sess. 25. de regul. c. 3) megengedte a kolduló rendeknek a közösségi vagyonszerzés képességét „exceptis fratrum S. Francisci, Cappucinorum, et eorum, qui minoris observantia vocantur..." de a kiváltságaikat továbbra is megtartották. Ez idő óta szokás megkülönböztetni szorosan vett és tágabb értelemben vett kolduló szerzetesi rendeket.

[11] A szerzetesház ezenkívül lehet: *sui juris,* amely egyedül a helyi elöljárótól függ és *non sui juris,* ha a helyi elöljárón kívül másoktól (provincialis generalis) is függ. Továbbá: *domus matrix* (az egész szerzet anyaháza), szoros ill. jogi értelemben a legfőbb elöljáró székháza (domus vel Curia generalis); *Domus filialis,* olyan ház, amely más, nagyobb háznak a szerves része, s amelytől függő viszonyban van: pl. vendégházak (hospitia): átutazók vagy tanulók részére. — Ez nem jogi személy, nincs saját tanácsa, de lehet saját elöljárója, jóllehet csak delegált hatalommal, s nem lehet nagyon távol az anyaháztól. Mégha 6 fogadalmas tagnál több is van benne, nem lesz *domus formata,* mivel más ráció javallhatja annak ilyen formában való felállítását.

ja, akkor is ha apostoli engedéllyel már egyszerű fogadalmat tesz.[12] A fogadalmat tett tag professzus, a kezdők noviciusok, a jelöltek posztulánsok.

5. Nagyobb elöljárók — superiores maiores.

Nagyobb ill. főbb előljáró a bencések prímás apátja — abbas primas —; a monasztikus kongregáció (apát) elnöke; — az önálló monostor apátja, bár a monostor kongregáció tagja; — az egyetemes — generalis — és tartományi — provincialis — főnök; — ezeknek helyettesei (vicarius) és azok, akiknek a provincialishoz hasonló jogaik vannak, pl. vizitátorok. (c. 488.)[13]

Ezek között személyi főpásztor — (ordinarius propius) — csak az exempt papi szerzetek nagyobb elöljárója, (c. 198. § 2.) Helyi ordinarius pedig — (ordinarius loci) — a pápa, a megyéspüspök, a nullius apát, vagy prelátus, ezek helynökei, valamint az apostoli adminisztrátor, apostoli vikárius és prefektus. (c. 198.)

Az Apostoli Szentszék — Sedes Apostolica — nemcsak a pápát, hanem a római főhatóságokat is jelenti — kongregációk, bíróságok, hivatalok — ha a dolog természetéből vagy a szövegből más nem következik. (c. 7)

IV. A szerzetesjog forrásai (c. 489, 490.)

A kódexnek a szerzetesi jogszabályokat tárgyaló és a kódex egész anyagában szétszórt rendelkezésein kívül a szerzetesjognak forrásai: a szerzetesi *regulák,* az egyes szerzetek alkotmánya: *constitutio,* továbbá a Szentszék *kiváltságai* és az esetleges *szokásjog.*

A kódex jogszabályai ha nyelvtanilag himnemű kifejezési formát használnak is, (religiosus) a női szerzetesközösségekre is vonatkoznak, hacsak a dolog természetéből más nem következik. (c. 490.)

A szerzetesregula és konstitució jogerejét mindaddig megtartja, amíg a kódexszel összhangban van. Ha ellenkezik, hatályát veszti. (c. 489.) A Szerzetesek Kongregációja utasította a szerzetesközössé-

[12] Apáca tehát az ünnepélyes fogadalmas szerzetesnővér: pl. bencés apácák. Franciaországban és Belgiumban a nagy forradalom óta (XVIII. század végétől) az alapítás szerint ünnepélyes fogadalmas női szerzetek tagjai csak egyszerű fogadalmat tesznek. (AAS 11, 240); a jogok tekintetében azonban apácáknak (monialis) minősülnek, de a kötelmek nem állnak fenn.

[13] Az önálló (sui juris) monostor apátnője és főnöknője nagyobb elöljáró. (c. — 488 nr. 8.+504.) — A generális és a provinciális által kiküldött vizitátor szintén nagyobb elöljáró (c. 488 nr. 8.). A filialis ház főnöke nem szorosan vett előljáró, hanem csak az anyaház főnökének vicarius delegatusa. (c. 488. nr. 8. Congr. de Relig. 1924. febr. 1.)

geket, hogy konstitucióikat a kódex szellemében dolgozzák át.[14] — A pápai kiváltságok és a kódexszel ellentétes szokásjog a jövőben a 4. és 5. kánon szerint lehet hatályban.[15]

V. A szerzetek rangsora (c. 491.)

1. A szerzetestemplomban a szerzetespapság megelőzi a világi papságot, a világi papság pedig a híveket.

2. A szerzetestemplomon kívül a világi papság megelőz minden szerzetest.

3. A szerzetesek a világi híveket mindenütt megelőzik; a papi szerzetek megelőzik a világi szerzeteket.

4. A székes és társaskáptalan a szerzeteseket mindenütt — még saját templomukban is — megelőzi.[16]

[14] 1918. jun. 28. AAS. 10. 290. — 1921. dec. 26. AAS. 13 (1923)

[15] A szerzetesjognak voltaképpen *három* forrása van:

a) a pápai törvények: a törvénykönyv és az utána megjelent pápai rendelkezések;

b) egyházmegyei törvények és előírások: a helyi ordinariusnak minden megyebeli hívő fölött közvetlen joghatósága van, ám a szerzetesek nem szünnek meg hívők maradni;

c) regulák és konstituciók: a regulák rendesen az alapítótól származó alapvető szabályközösség. (*Szent Bazil* reguláját követik a keleti baziliták és mindkét karmelita rend; Szent Ágoston regulái szerint élnek a szabályozott kanonokon kívül pl. a domonkosok, szerviták, piaristák stb. — *Szent Benedek* regulája szerint az összes nyugati monachusok.)

A regulák lelkiismeretben kötelezneknek, mégpedig vagy *ad poenam* (pl. a domonkosoknál és juzsuitáknál stb.), vagy pedig *ad culpam* pl. a karmelitáknál. E tekintetben a rendi előírások az irányadók.

A regulák és a konstituciók hiteles magyarázatára jogosult a pápa és az a fórum, amelynek erre felhatalmazást adott. Pl. a dominikánus generalis a II. Gyula által 1509. dec. 14-én kiadott *Considerantes* konstitucio értelmében jogosult erre.

[16] Az évszázados vitát a kanonokrendek és a monachusok között a precedencia kérdésében az előbbiek javára IV. Pius döntötte el 1564. február 18-án. (Fontes. I. nr. 104.)

128. § Szerzetesközösségek alapítása,[17] letelepedése és megszüntetése (c. 492—498.)

I. Szerzetesrend alapítása, megváltoztatása és megszüntetése

1. Alapítás. Igazi szerzetesrend alapításához pápai beleegyezés szükséges — A XIII. századig az Apostoli Szentszék hallgatólagos beleegyezése is elég volt.[18] A IV. lateráni zsinat a kifejezett jóváhagyást írta elő.[19] Ezért az első lyoni zsinat — 1245. — az ilyen jóváhagyás nélkül keletkezett rendelet eltörölte. A II. lyoni zsinat 1274. megújította a tilalmat.[19a]

2. *Megváltoztatás.* Az igazi rend céljának, fogadalmainak, exemptségének vagy szervezetének megváltoztatása szintén az Apostoli Szentszék joga.

3. *Eltörlés.* — Valamely szerzetesrend eltörlésére szintén csak az Apostoli Szentszék illetékes. (Vö. c. 493.) Ilyen esetben a tagok vagy más szerzetbe lépnek vagy felmentést kapnak fogadalmaik alól. — *Kihalással* is megszünhetik valamely rend. Mégpedig jogilag csak akkor, ha az utolsó tag halálától már 100 év elmúlt. (c. 102.)

II. Szerzeteskongregáció alapítása, megváltoztatása, megszüntetése

1. Egyházmegyei jogú kongregáció alapítása.

A II. lyoni zsinat tilalma ellenére, főleg a XVI. század óta szokásjog alapján a megyésfőpásztorok is alapítottak szerzetesi társaságokat. Ezt a gyakorlatot XIII. Leó 1900. dec. 18-án *Conditae* c. konsti-

[17] M. Utz, Das Recht der. kath. Orden und Kongregathionen in Bayern. 1932. — *M. S. Mayer,* Die Klöster in Preussen (Görres. Heft. 50.) Paderborn. 1927. — *A. Stillhart,* Die Rechtspersönichkeit der klöstterlichen Verbandschaft nach kanonischem und schweizerischen Recht. Freiburg. i. B. 1953. — *Mueller—Gerhard,* Zum Recht des Ordensvertrages. Paderborn. 1956. — *Alph. Feringer,* Klöster in nichteigenen Anstalten. Paderborn. 1956. — *Schermann* E, A szerzetesjog elemei, 1930, 12 sköv. old.

[18] Sőt a püspök engedélye is elégséges volt.

[19a] Cap. un in VI. 3,17 (c. 9, X, 36). — Erről a kódex így kifejezetten nem szól ugyan, de világosan kitűnik abból, hogy a püspöknek csak a szerzeteskongregáció alapítására ad engedélyt, (c. 492.) továbbá abból, hogy minden rendház alapításához szentszéki engedélyt kíván meg (c. 497. § 1.), méginkább szükséges ez magának a rendnek az alapításához.

tuciójával elismerte[20] X. Pius viszont a kongregációk alapítását is az Apostoli Szentszéktől tette függővé.[21]

A mai jog szerint a megyéspüspök alapíthat saját megyéjében új szerzetet, de csak az Apostoli Szentszék tudtával.[22] A káptalani helynök és a püspöki helynök erre nem illetékes. (c. 492.) — A püspök köteles az alapító irat kiállítása előtt a Szerzetesi Kongregációnak jelentést tenni az új testület nevéről, céljáról, munkaköréről, öltözetéről, stb. Az új testület szabályzataira nézve az 1901-ben kiadott és 1921. március 6-án átdolgozott normák az irányadók.

A 3 példányban kiállítandó püspöki alapítólevél folytán az új testület jogi személlyé lesz (decretum erectionis) vagyonszerzési képességgel, tagjai pedig egyházi személyeknek minősülnek a szokásos kiváltságokkal. (c. 100)

2. *Pápai jogú kongregáció alapítása és jóváhagyása*

Az egyházmegyei jogú szerzet ha idő folytán több egyházmegyére terjed ki, mindaddig míg pápai jóváhagyásban vagy dícséretben nem részesül. (decretum laudis) egyházmegyei jogú marad és mint ilyen az ordináriusok joghatósága alá tartozik. (c. 492.) A helyi ordinárius egyházmegyéjében az összes egyházmegyei jogú szerzet legfőbb előljárója.

A pápai jóváhagyás csak akkor kérhető, ha a püspöki jóváhagyás után az új alakulat már bevált. A pápai jóváhagyásnak rendszerint *három* fokozata van: először dícséretben részesül az új alakulat: (decretum laudis) újabb kérelemre maga a szerzet nyer jóváhagyást: (decretum approbationis) végül kellő kijavítás és próba után a szabályzatok is jóváhagyásban részesülnek. (decretum approbationis constitutionum.)

a) Dicséretben csak akkor részesül egy szerzet, ha bizonyos idő óta jó fegyelmével és eredményes munkájával kitűnt. E dícséret révén a testület bár pápai joguvá válik, mégis a püspök joghatósága alatt marad, de az a szabályzatokon ill. konstituciókon többé nem változtathat.

[20] Fontes. III. nr. 644.

[21] Fontes III. nr. 675. (Mp. Dei providentis.) — A missziótestületen való alapításra külön utasítás van. *SC.* de Prop. Fide. 19. mart. 1937.

[22] Vö. *AAS.* 13 (1921) 312. — C. de Relig. 30. nov. 1922. *AAS.* 14. 644. *„inconsulta Sancta Sede"* nem alapíthat. Nem szorosan vett szentszéki jóváhagyásról vagy engedélyről van itt szó. hanem egyszerű *Nihil obstat*-ról, amely szerint a püspök *propria auctoritate* alapíthat szerzetet, amely egyházmegyei jogú marad. (Cf. *Fanfani,* im. nr. 10.)

b) Ha a szerzet továbbra is eredményesen működik, akkor a püspök kérheti a szerzet jóváhagyását.

c) A szabályzatok jóváhagyását a Szentszék a változtatások szükségessége miatt vagy elhalasztja vagy kísérletképpen 5—7 évre megadja. Ez idő eltelte után jóváhagyásában részesülnek. A végleges jóváhagyás után már csak a Szentszék változtathat rajtuk.

3. Szerzeteskongregáció megváltoztatása.

a) Egyházmegyei jogú szerzeteskongregáció megváltoztatása.

Ha valamely egyházmegyei jogú szerzet több egyházmegyére is kiterjed, alapszabályain csak valamennyi ordinárius belegyezésével szerint az Apostoli Szentszékhez tartoznak. (c. 495.)

Ha a szerzet csak egy egyházmegyében működik, a helyi ordinárius szervezetén változtatásokat végezhet, de a feloszlatással felérő intézkedést nem tehet. (c. 493.)

b) Pápai jogú szerzeteskongregáció megváltoztatása.

Az ilyen szerzet konstitucióit a helyi főpásztor semmiképpen sem változtathatja meg. (c. 618.) A Directóriumot vagy a szokások könyvét azonban módosíthatja, ha római jóváhagyásban még nem részesültek.

Valamely kongregációnak szerzetesrenddel vagy két kongregációnak egymással való *egyesítése* az Apostoli Szentszéknek van fenntartva, mivel az ilyen aktus rendszerint a szerzet feloszlatásával ér fel.

4. Szerzeteskongregáció megszüntetése.

A törvényesen megalakult bármely szerzetet — még az egyetlen házból álló egyházmegyei jogút is — kizárólag az Apostoli Szentszék jogosult feloszlatni.[23]. Ugyancsak hozzá tartozik az alapítók szándékának megóvása mellett a szerzet javairól való rendelkezés is. (c. 493.)[24]

[23] Az utóbbi időben a következő szerzeteket oszlatta fel a Szentszék:
a) Missionarie adoratrici e Rep. del. S. Cuore euc. di Gesú. 1930. júl. 2. *AAS.* 25—26.
b) Ordo S. Hieronymi, Congregatio b. Petri de Pisis. 1933. jan. 12. *AAS.* 25. 147.
c) Ordo Fratrum Poenitentiae de Jesu Nasareno. 1935. nov. 20. *AAS.* 27, 482.
Vö. IX. Pius. Syllabus, prop. 53.
Megszünt tehát a püspökök egyházmegyei jogú szerzetfeloszlató hatalma, amelyet X. Pius engedélyezett nekik (Dei providentis. 15. júl. 1906.)

[24] Nem oszthatók szét tehát a tagok között sem, más jó célra sem *fordíthatók*, még püspöki határozattal sem, a Szentszék engedélye nélkül.

Az ilyen javak ugyanis egyházi javak, nem az egyes szerzetesek vagy örököseik javai. Maguk a szerzetesek a megszüntetéskor vagy más szerzetbe léphetnek vagy felmentést kapnak fogadalmaik alól.

Kihalás esetén ugyanúgy szünik meg a kongregáció, mint a rendeknél láttuk.

III. A szerzetestartomány[25] *alapítása megváltoztatása és megszüntetése* (c. 494.)

1. Az *egyházmegyei* jogú szerzetekre vonatkozólag e tekintetben a kódex nem intézkedik, mivel az ilyen szerzet rendesen még nem tagozódik tartományokra. Ha mégis több egyházmegyében terjedt volna el, akkor a tartományokra való felosztás csakis valamennyi érdekelt püspök hozzájárulásával történhetik. (c. 495. § 2.)

2. A *pápai* jogú szerzetek tartományokra való felosztása vagy a már létező tartományok egyesítése, újabb tartományok létesítése vagy a létezőknek a megszüntetése, továbbá önálló monostoroknak a monasztikus kongregációtól[26] való elkülönítése és másikkal való egyesítése kizárólagosan az Apostoli Szentszék jogkörébe tartozik. (c. 494.)

3. A megszüntetett tartomány anyagi javaival való rendelkezés az igazságosság törvényének és az alapítók szándékának érintetlenül hagyásával a nagykáptalan feladata, hacsak a konstitúciók másképp nem rendelkeznek.[27] Ha a káptalan ekkor nem ülésezik, akkor az ügyben az általános rendfőnök dönt tanácsával. (c. 494.) — Az egyes szerzetesházakat és az egyes rendtagokat ilyenkor más tartományokba osztják be.

[25] A szerzetestartomány testületi jog személy, mint maga a szerzet. (c. 99—100.) — Hasonló a tartományhoz a *Commissariatus* vagy *Vicariatus* a missziósterületen vagy ott, ahol a tagok csekély száma miatt önálló tartomány nem létesíthető. Ezt a részleges jog szabályozza. A tartomány fejét provincialisnak vagy visitatornak nevezik.

[26] A *monasztikus kongregáció* természeténél fogva egymástól független vagyis önálló (sui juris) monostorokat egyesít egy fő alatt: úgy azonban, hogy az egyes monostorok külön életüket tovább élik. Ebben különböznek a szorosan vett tartománytól. A *Congregatio Religiosa*, mint fentebb láttuk, egyszerű fogadalmas szerzet, viszont ez a kongregáció egy *rendnek* a része.

[27] A monasztikus kongregáció megszüntetése alkalmával, ha ez maguknak a monostoroknak a megszüntetését is magában foglalja, a kérdéses javak hovafordítását a Szentszék határozza meg; ha azonban egyes kolostorok továbbra is fennmaradnak, a kérdéses javak ezek között osztandók szét (*Fanfani*, im. nr. 19.).

IV. A letelepedés engedélyezése: a szerzetesház alapítása, megváltoztatása és megszüntetése. Letelepülési engedélyek

(c. 495—498.)

1. Letelepedés.

Már létező szerzetesközösségnek valamely helyen való letelepedéséhez részben a pápa és az ordinárius, részben csak az ordinarius engedélyére van szükség.

Az *Apostoli Szentszék* engedélye és a helyi főpásztor írásbeli beleegyezése szükséges:[28]

a) exempt szerzetesház,

b) apácák — (moniales) zárdájának létesítéséhez[29] és

c) a Hitterjesztési Kongregáció felügyelete alá tartozó területeken bármely szerzetesház létesítéséhez (c. 497.)

d) végül a pápai jogú szerzet ujoncházának létesítéséhez. (c. 554).

A *helyi ordinarius* engedélye (venia) kell nem exempt szerzetesház alapításához, akár pápai jogú akár egyházmegyei jogú legyen az.[30]

Az egyházmegyei jogú szerzet más egyházmegyében csak az anyaház és az illető egyházmegye ordináriusa engedélyével alapíthat új házat. (c. 495.)

2. Feltételek

a) Anyagi bázis. — Szerzetesház akkor létesíthető, ha gondoskodás történik a szerzetesek megfelelő lakásáról és eltartásáról (c. 496.) — vagy saját keresetükből, vagy alamizsnából vagy egyéb forrásból.[31]

b) Templom. Az új ház alapítására adott engedély magában foglalja a papi szerzeteknél a házzal összefüggő templom vagy nyilvános kápolna építésének jogát és az előírások mellett (c. 1162. § 4.) az istentisztelet végzésének engedélyét is;[32] más szerzetekre nézve

[28] Érvényességi kellék, de az írásbeliség nem! Itt a helyi ordinárius fogalma alá nem tartozík a káptalani helynök, sem a püspöki helynök (c. 436.) (c. 497 § 2 + c. 1162. § 1.)

[29] *G. Osterle,* De incorporatione Monasteriorum monialium. Monitor. 1954, 435—454.

[30] Mégpedig az aktus érvényességéhez!

[31] Ennek megállapítása a helyi püspök feladata. — A helyi plébános és a többi ottlévő szerzetesek beleegyezése az új ház alapításához nem szükséges.

[32] Vagyis meg kell hallgatnia a szomszédos templomok vezetőit is az új templom építésének engedélyezése előtt.

pedig magában foglalja bizonyos megszorítások keretein belül a sajátos jámbor cselekedetek végzésének a jogát is. (c. 497. § 2.)

c) Iskola, kórház. Exempt háztól is különálló[33] iskola, kórház és egyéb hasonló intézet létesítéséhez a helyi ordinárius külön beleegyezése szükséges. (c. 497.) — A helyi ordinárius ezeket az intézményeket hivatalosan látogathatja és ha egyházmegyei jogú szerzetesházhoz tartoznak, teljesen hatalma alatt állnak. Egyébként csak a vallás-erkölcsi területet, a jámborság gyakorlását és a szentségek kiszolgáltatását ellenőrizheti. (c. 1491. § 2.)

3. A szerzetház megváltoztatása

Az épület megváltoztatásához — átalakítás, nagyobbítás, restaurálás — nem szükséges ordináriusi engedély, hacsak adósság felvételéről vagy vagyon elidegenítéséről nincs szó. (c. 534, 535.)

A már létező háznak más[34] — nem szerzetesi — célra való fordításához ugyanazon alakszerűségekre van szükség, mint az új ház alapításához. A szerzetesháznak azonban más[35] szerzetesi célra való használatához nem kell engedély, kivéve a pápai jogú szerzet újoncház létesítését, amelyhez az Apostoli Szentszék engedélye szükséges. (c. 497.)

4. Megszüntetések

1. Exempt szerzetesházat csak a Szentszék szüntethet meg. (c. 498.)

2. A pápai jogú nem exempt szerzet házát az átlalános rendfőnök a helyi ordinárius beleegyezésével megszüntetheti.[36]

3. Az olyan szorosan vett apáca-zárda feloszlatásához, amely a helyi ordinárius hatalma alatt állt s így nem exempt, (c. 615.) a pápai klauzura miatt pápai engedélyre van szükség.

4. Az egyházmegyei jogú szerzet házának feloszlatására a helyi ordinárius illetékes, mégpedig az általános rendfőnök meghallgatása után. (c. 105.) E végzés ellen felfüggesztő hatállyal Rómába lehet fellebbezni. Ha olyan ház feloszlatásáról van szó, amely a szerzet

[33] Ha nem különállók a szerzetesházak, nincs szükség az ordinárius engedélyére. A megszüntetés viszont a szerzeteselöljáró joga. Illendőségből kell azonban az ordináriust is értesítenie.

[34] Pl. iskolát templomi célra vagy kolostort kórházi célra alakítanak át, stb.

[35] „a regimen internum" pl. ha a noviciusházból studensházat létesítenek.

[36] Ha az ordinárius ellene van, a rendfőnök nem szüntetheti meg, sem megengedetten, sem érvényesen.

egyetlen háza — azaz megszüntetése egybeesik magának a szerzetnek a megszüntetésével — akkor a Szentszék illetékes.[37]

129. §. A szerzetesközösségek vezetése (c. 499—517.)[38]

A szerzet irányításában különböző hatóságok vesznek részt.

A) A PÁPA. (c. 499.)

Minden szerzetes a pápának, mint legfőbb elöljárónak van alárendelve, akinek az engedelmességi fogadalomnál fogva is engedelmességgel tartozik. (c. 499. § 1.)[39]

A pápának nemcsak legfőbb joghatósági hatalma, hanem — potestas dominativája is van mind az egyes szerzetek mind az összes szerzetesek fölött.[40]

1. Hatalmát nem személyesen, hanem a római központi kormányszervek főleg a Szerzetesek Kongregációja révén gyakorolja. (c. 251.)[41]

2. A *bíboros protektor* (cardinalis protector). Csaknem minden szerzet mellé, annak kérésére, a pápa bíboros-védőt rendel ki: vagy a római kúriában, vagy azon kívül. A bencések és domonkosok vé-

[37] A reassumptio domushoz, ha akár önként szűnt meg (kihalt), akár egyéb okból szünetel működése, 100 év eltelte után (c. 102. § 1—2.) ugyan olyan alakszerűségekre van szükség, mint az első alapítás alkalmával.

[38] Aem *Togliasso*, Introductio in vigentem disciplinam de iuridicis relationibus inter religiones et ordinarium loci. Torino. 1948.

Coronata, I. 628—650. — *Coyeneche*, Quaestiones. I. 116—189. — *Berutti*, Institutiones. III. 44—54.

Maurice J. *Grajewski*, The Supreme Moderator of Clerical exempt Religious Institutes. Washington. 1957. — P. *Chang*, De relationibus juridicis inter superiores regulares et moniales exemptos ipsis subditas. Monasterii. 1953.

Schermann Egyed, im. 17 sköv. old.

[39] A nyilvános fogadalmat ugyanis az Egyház nevében (in nomine Ecclesiae) teszik le (c. 1308. § 1.); ámde az Egyház legfőbb elöljárója a pápa.

[40] A joghatósági hatalom a primátus eredménye, a potestas dominativa pedig az engedelmességi fogadalom következménye. A pápa e hatalmát másra, pl. a visitatorra is átruházhatja.

[41] E kongregáció is parancsolhat *vi voti:* a pápától eredő delegált hatalom alapján. Általában azonban nem kell ezt feltételezni, hacsak kifejezetten nem tesz róla említést. — Egyéb római kongregációk is intézkedhetnek szerzetesek ügyeiben: pl. a Tanulmányügyi kongregáció a szerzetes főiskolák fölött (c. 256.), a Hitterjesztés Kongregációja a missziós területeken (c. 252. § 5.), a Szent Officium hit és erkölcs dolgában korlátlan (c. 247.), a Rituskongregáció az istentiszteleti rend területén, a Zsinati kongregáció a compositio tekintetében intézkedik.

dője maga a pápa. A bíboros-védő — hacsak kivételesen egyes esetekben más rendelkezés nincs — nem bír joghatósággal a szerzet és annak tagjai fölött. Nem avatkozhatik bele a szerzet belső fegyelmébe és vagyonkezelésébe. Feladata: tanácsával és oltalmával a szerzet javainak előmozdítása. (c. 499, § 2.) — A bíboros-védőt a szerzetben bizonyos tiszteletbeli jogok illetik meg.[42]

B) A HELYI ORDINÁRIUS. (c. 500.)

A szerzetesek a helyi ordinárius felügyelete alá tartoznak, ha nem exemptek. De még ezek fölött is van bizonyos joga. (c. 500. § 1.)

1. A férfi és női rendek összes tagjai — (regulares et moniales) — az újoncokkal együtt (a férfiszerzetes elöljáró vezetése alatt nem álló apácák kivételével) házaikkal és templomaikkal együtt a jogban megnevezett esetek kivételével mentesek a helyi ordinárius joghatóságától. (c. 615.)

2. Az egyházmegyei jogú szerzetek teljesen a helyi ordinárius joghatósága alatt állnak. — A férfiszerzet felügyelete alatt álló apácarendek csak a jogban megállapított esetekben tartoznak az ordinárius felügyelete alá. (c. 500. § 1.)

3. A pápai jogú szerzetekre meg van ugyan szorítva a helyi ordinárius joghatósága, de nem annyira, mint az exempteknél.

Az ordinárius

a) az exempt szerzetesek templomaiban is prédikálhat, főpapi misét végezhet és bérmálhat; világi iskoláikban ellenőrizheti a hitoktatást.

b) jogosult a kelyhek, oltárok, harangok szentelésére — consecratio — a szerzeteseknek másokkal felmerülő vitás ügyeinek intézésére, az összes szerzetesnők szabadakaratának megvizsgálására a beöltözés előtt.

c) kötelesek az exempt szerzetesek is az ordináriustól elrendelt imádságokat végezni, templomaikban harangozni, a hitoktatást elvégezni, az apácák kivételével a nyilvános körmenetekben résztvenni.

d) az exempt szerzetház alapításához, áthelyezéséhez, céljának megváltoztatásához, templom és nyilvános kápolna építéséhez az ordinárius engedélyére van szükség.

[42] A *card. protector* intézménye régi, de írásbelileg csak a ferencrend fennállása óta igazolható. — Hajdan széleskörű hatalma volt a szerzet felett. XII. Ince *Christi fidelium* (1694. febr. 16.) konst. óta hatalma fokozatosan szűkül.

C) A SZERZETES ELÖLJÁRÓK ÉS KÁPTALANOK[43]

I. Az elöljárók hatalma általában

(c. 501—503.; 516—517.)

a) Az elöljárók és káptalanok a konstitúciók és az általános jog szabályainak megfelelően *potestas dominativa*val rendelkeznek alattvalóik fölött. Az említetteknek az exempt papi szerzetekben külső és belső joghatóságuk is van. (c. 501.) — A dominatív hatalom családfői hatósági hatalom részint belső, lelkiismereti ügyekre szól, részint külső, kormányzói, tehát törvényhozói, bírói és büntető hatalomra vonatkozik.

A bencés prímás-apátnak és a kongregációk elnök-apátjainak nincs meg az a teljes hatalma, amelyet az általános jog rendszerint megad a nagyobb elöljáróknak. (c. 501.) Ezeknél a saját rendi konstitúciók és a Szentszék különleges rendelkezései az irányadók.

b) Az általános rendfőnöknek — generalis — hatalma van az összes tartományok, házak, tagok fölött a konstitúciók értelmében. Más elöljáróknak csak hivataluk körében van hatalmuk. (c. 502.)

A dominatív hatalomnál fogva az elöljárók új házakat alapíthatnak, új tagokat vehetnek fel, a vagyont kezelhetik és a fegyelmet biztosíthatják, a javíthatatlanokat pedig elbocsáthatják.

A joghatósági hatalomnál fogva rendeletet és parancsot adhatnak és bíráskodhatnak; (c. 1579. § 3.) a törvényhozó hatalom rendesen a káptalant szokta megilletni.

Az exempt papi szerzetek nagyobb elöljárói büntető hatalommal rendelkeznek, úgy hogy cenzurákat is szabhatnak ki.[44] Jogosultak zsinatokon résztvenni. (c. 223; 286; 358.)

[43] G. *Kendt*, De potestae dominativa in Religione. Brügge. 1945. A prímás apát jogait (1952. márc. 21.) rendezte újabban a Szentszék.

Laraona, De potestate dominativa publica in jure canonico. Acta Congr. Juris Internationalis. 1934. vol. IV. Romae. 1937. Vö. CP. 26. mart. 1952., mely szerint a c. 197; 299; 206—209 a potestas dominativa-ra is vonatkozik. (ASS. 1952. 497.)

E hatalom a szerzetesi fogadalom kapcsán quasi-szerződésből ered, mely révén a hívő átadja magát vezetésre a szerzetnek a regula szerint.

A káptalan hatalma egyébként

a) részben *potestas dominativa*,

b) az exempt papi szerzetben pedig *jurisdictio ecclesiastica*.

Az abbatia és a prelatura nullius székürésedése esetén az ideiglenes hatalmat a szerzetesek káptalanja veszi át.

[44] De csak az exempt papi rend nagyobb elöljárója, mivel ez ordinarius. (c. 2220, 2221.) A helyi elöljárók ellenben nem szabhatnak ki cenzúrát. *Fanfani* (im. nr. 55, I.) szerint igen.

II. A káptalanok hatalma. (c. 506; 507.)

A káptalan a szavazati joggal bíró szerzeteseknek időnként, fontosabb ügyek megtárgyalására és elintézésére összehívott törvényes gyűlése.

Vannak házi, tartományi és egyetemes káptalanok, továbbá rendesek és rendkívüliek, végül választó és ügyvivő káptalanok.

A káptalanok tagjai a szavazati joggal bíró fogadalmasok. (c. 575.) — A káptalanok határozóképességére nézve figyelembe kell venni a 101. kánon előírását.[45]

A pápai jogú szerzetek káptalani határozatai nem szorulnak római jóváhagyásra, kivéve, ha megváltoztatják a már jóváhagyott konstitúciókat. A káptalan egyébként sem jogosult a konstitúciók hiteles magyarázatára.

III. Az elöljárók felmentő hatalma

a) Az egyházi törvények. — Az exempt papi szerzetek elöljárói a fogadalmas tagokat, újoncokat és mindazokat, akik állandóan — éjjel-nappal — a kolostorban laknak, szolgálat, neveltetés, vendégség vagy betegség címén (c. 514.) a plébánosok módjára felmenthetik a böjt és megtartóztatás, valamint a vasár- és ünnepnapok megtartásának kötelezettsége alól.

A szerzetes ordináriusok széleskörű hatalommal bírnak. (c. 15, 990, 1245, 1313, 1320, 1402, 2237 stb.)

b) A fogadalmak. — Az összes férfi és női szerzeteselöljárók fogadalmas alattvalóik magánfogadalmait jogos okból érvényteleníthetik (c. 1312. § 1.; c. 501, § 1.); az újoncokét és postulánsokét jogos okból felfüggeszthetik. (c. 1312. § 2.)

A szerzetesi fogadalom előtt tett magánfogadalmak mindaddig fel vannak függesztve, míg az illető a szerzetben marad. (c. 1312.)

c) A regulák és konstitúciók. — Az általános rendfőnök és egyes esetekben a többi elöljárók is a tanárokat és növendékeket egyes

[45] J. *Jassmeier*, Das Mitbestimmungsrecht der Untergebener in den älteren Männerordenverbänden. Münch. Theol. Studien. III. Kan. Abt. 5 Band. München. 1954. — *Oesterle* ismerteti a Monitorban: De voto in capitulo historiae considerando. 1955. p. 492—450. 1956. 63—102.

A testület meghallgatása biztosítja a tévedés kizárását és a szabályok önkéntesebb teljesítését. A tanácsnak *három típusa van:*

a) bencés típus: az alattvalók részben közvetve folynak be a kormányzásba.

b) a *domonkos-típus:* a helyi capitulum részére átvette a monasztikus regulát: a provinciális erősíti meg a választott elöljárót. A tartományi konventre deputatusokat küldenek.

c) a *jezsuita* minta szerint minden hatalom egy kézben van életfogytiglan.

közös gyakorlatok alól felmenthetik. (c. 589. § 2.) Az összes elöljárók hivatalosan kijelenthetik, hogy alattvalóikat a konstitúciók egyes részei bizonyos esetekben nem kötelezik.

IV. Az elöljárók kirendelése és hivatali ideje

1. Az elöljárók érvényességi tulajdonságai.[46] — A nagyobb elöljárónak:

a) tíz éves fogadalmasnak,

b) törvényes házasságból származónak,[47]

c) harminc évesnek kell lennie,

d) az általános rendfőnök és apácafőnöknő csak 40 éves szerzetes lehet. (c. 504.)

Újoncmester és spirituális 35 éves és 10 éves fogadalmas szerzetes lehet. (c. 588, 559.) Egyéb kisebb elöljárók hivatali feltételeit a konstitúciók állapítják meg.

2. Az elöljáró kirendelése

Az elöljárót kinevezés, választás és kérelmezés — postulatio — útján lehet kirendelni.

a) Kinevezés. — A pápa kinevezhet minden elöljárót. — Az egyházmegyei jogú szerzetekben a helyi ordinárius nevezheti ki a főnököt, ha a konstitúciók erre felhatalmazzák. A választás megerősítése vagy elutasítása mindig tőle függ. (c. 506. § 1.)

b) A választás. — A nagyobb elöljárók vagy legalább is az általános rendfőnök hivatalát választás útján kell betölteni.[48] Ennek rend-

[46] Régi római anekdóta szerint a jó szerzeteselöljárónak három jótulajdonsággal kell rendelkeznie:

a) Sit sanctus, sed non nimis, hogy a gyarlókkal szemben irgalmas legyen;

b) Sit doctus, sed non nimis, hogy a belső megszentelődést és a külső apostolkodást el ne hanyagolja.

c) Sit sanus, sed non nimis, hogy a betegekkel szemben megértő lehessen.

[47] Az ünnepélyes fogadalom megszünteti ugyan az illegitimitásból eredő szabálytalanságot a rendek felvételére vonatkozólag, (c. 984. nr. 1.) de nem a nagyobb elöljárói hivatal elnyerésére. A törvényesített egyén lehet nagyobb elöljáró. (c. 1117.)

[48] Az érvénytelen szavazatok nem számítanak (c. 507 + 160.; 182 + + 174 + 104. § 1. nr. 1.). A beuroni bencés apát választásánál a helyzet a következő:

Első és második menetben $^2/_3$ szótöbbség szükséges; a harmadik menetben abszolút többség, a negyedik menetben pedig a relatív többség is elégséges. (Monitor. 1958. 695.)

szerint a hivatal megüresedésének tudomásulvételétől számított 3 hónapon belül kell megtörténnie. (c. 161.) Különben a felsőbb hatóságra háramlik a betöltés joga.

1° A férfiszerzetekben a konstitúciók állapítják meg a választási elnököt. — Apácafőnöknő választásánál a helyi ordinárius elnököl, ill. ennek megbízottja.[49] Jelen van még két szavazatszedő pap. A klauzúrába nem szabad belépniök.

2° Szavazásra képtelen: bírói ítélettel fenyítékkel vagy jogbecstelenséggel sújtott egyén (c. 167.), eretnek vagy szakadár felekezetnek a tagja (c. 167.); akiknél ezt az általános vagy részleges jog tiltja.

Nincs szavazati joguk az aposztatáknak a visszatérés után sem (c. 2385.), a szerzetbe visszatért bíborosoknak és püspököknek (c. 629 § 2.), az exclaustráltaknak (c. 639.), a szekularizáltaknak (c. 640.), az ideiglenes fogadalmasoknak (c. 578.) és azoknak, akiket a jog vagy bírói büntetés ettől megfosztott (c. 167.)

3° A szavazatnak szabadnak, biztosnak, határozottnak és feltétlennek kell lennie.

4° A választás körülményeit az egyes szerzetek konstitúciói és a kódex idevágó általános szabályai állapítják meg (c. 160—182.).[50]

5° A megválasztottat azonnal értesíteni kell, s az elfogadásról 8 napon belül kell nyilatkoznia (c. 175.). Ha nem fogadja el a hivatalt, a választótestület egy hónapon belül új választást köteles tartani (c. 176.). Ha elfogadja és a választás nem szorul felsőbb hatóság megerősítésére, tüstént a hivatal teljes jogú birtokosa lesz. Különben csak a hivatal elnyerésére — (ius ad rem) — nyer jogigényt.

3. *A postulatio,* (c. 179.) — vagy kívánalom képpeni választása. — Elöljárókká csak alkalmas és méltó egyéneket szabad választani. Az olyan egyént, aki a tételes jog szerint alkalmatlan ugyan, de mégis

[49] c. 506. § 2. Az ordinarius delegatusa nyilván nem lehet rendes gyóntató. Ha az apácarend férfi szerzetesrend oltalma alatt áll, akkor ennek elöljárója elnököl az apácafőnöknő választásnál, de időben értesíteni kell az ordinariust is, hogy ha akar, részt vehessen a választáson: személyesen vagy megbízottja által. Ha résztvesz, akkor ő elnököl. (PC. 30. júl. 1935.)

[50] A meghívott választók elvileg (per se) nem kötelesek résztvenni a választáson. Ez jog! A joggal senki sem köteles élni. *Per accidens* azonban fennáll bizonyos kötelezettség a szerzet érdeke miatt, mivel az aktív szavazati jogot a közösség érdekében kapták.

A választás előtti tárgyalások (megbeszélések) megengedettek, ha az a cél, hogy a választók a választhatók egyéni tulajdonságairól, alkalmasságáról akarnak meggyőződni, s így a megbeszélést a lelkiismeretes döntés alapjává akarják tenni. Ilyen esetben nemcsak megengedett, hanem szükséges is. — Nyiltan, az összes választók jelenlétében ugyanis nem kívánatos ezekről a kérdésekről beszélni. Tilos azonban a tárgyalás, ha valaki a saját részére akar ilyen úton szavazatokat szerezni. (c. 507. § 2.)

méltó, pl. korhiányban szenved, csak kérelmezni lehet a felsőbbségnél. Szerzetekben ez a mód csak kivételesen alkalmazható. (c. 507.).

A kérelmezést a 179. és 182. kánonok szabályozzák.

4. A választás megerősítése. — A férfirendekben az általános rendfőnököt a pápa erősíti meg. Egyes rendekben kiváltságképp a megválasztott nem szorul megerősítésre.

Az Apostoli Szentszék felügyelete alá tartozó női rendekben a pápa erősíti meg a főnöknőt. Ha a zárda a helyi ordinárius vagy férfirend felügyelete alatt áll, akkor a helyi ordinárius ill. a férfirend főnöke erősíti meg a választást. [51]

A pápai jogú egyszerű fogadalmas szerzetek választásai rendszerint nem szorulnak megerősítésre.

A megerősítést irásban kell megadni és ennek kézhezvétele után a megválasztott a hivatal teljes jogú birtokosa lesz (c. 177.), de vannak kivételek (c. 322.). .

5. A hivatal tartama

a) A főbb elöljárók ideiglenesek, vagyis megbízásuk meghatározott időre szól. A monasztikus rendekben az apátok és önálló perjelek valamint a jezsuita generális hivatala élethossziglan szól.

b) Kisebb elöljárókat legfeljebb három évre (c. 34. §. 3, nr. 3.) lehet választani, amelynek elmúltával — ha a konstitúciók nem tiltják — újabb 3 évre ugyanott megválaszthatók.[52] De ugyanazon házban harmadízben közvetlenül már nem lehet megválasztani.

c) A férfiszerzetekben a nagyobb elöljárók választása előtt a káptalani tagok esküvel megigérik, hogy a méltóbb jelöltre adják szavazatukat. (c. 506.).

[51] Egyházmegyei jogú szerzetben, ha az már több egyházmegyére kiterjedt, a megerősítés joga nem az anyaház, hanem a választási hely ordináriusának hatáskörébe tartozik. (Cong. de Relig. 1921. júl. 2.)

[52] Az apácakolostor főnöknője azonban második *trienniumra* ugyanott nem választható meg elöljárónak. XIII. Gergely ilyen irányú rendelkezéseit (const. *Exposcit debitum* 4. maii. 1583) a kódex életbelépése után is hatályban tartotta a C. de Relig. körlevele (nr. 49.), amelyet az egyes ordináriusokhoz intézett.

A *triennium* az általános jog szerint nem vonatkozik a nem szorosan vett helyi elöljárókra (pl. supprio, vicarius prioris, assistens, stb. filiális házak vezetői), de vonatkozik a triennium az iskolaigazgatóra, kórházgazgatóra és egyéb vezetőkre, ha azok egyben házfőnökök is. (Cp. 23. maii. 1918.)

A triennium letelte után azonban az adminisztrációt egy vagy több hónapon át is tovább vihetik a felsőbb superior intézkedése alapján, míg új házfőnök nem lesz. (*Fanfani* im. nr. 50.)

130. § A szerzeteselőljárók kötelességei

(c. 508—515.)

I. Az elöljárók általános kötelmei[53]

1. Helybenlakás. (c. 508.) Minden elöljáró köteles kolostorában tartózkodni és azt csak a konstitúciók előírásai szerint hagyhatja el.[54]

2. Az alattvalók lelki nevelése. (c. 509.)

Az elöljárók különösen gosdoskodjanak arról,

a) hogy valamennyi szerzetes

1° minden évben lelkigyakorlatot végezzen,

2° törvényes akadályoztatás esetét kivéve naponkint szentmisét hallgasson,

3° naponkint elmélkedjék,

4° a regulák vagy konstitúciók által előírt egyéb áhítatgyakorlatokat szorgosan végezze,

5° legalább hetenként szentgyónást végezzen.

6° Ha valamely szerzet szabályai meghatározott napokon szentáldozást írnak elő, ez nem parancsoló, hanem csak tanácsjellegű lehet. (c. 595, 2, §. 3.)

7° Az útravalóról és az utolsókenetről az 514. kánon intézkedik.

b) Az elöljáróknak meg kell ismertetniök alattvalóikkal az Apostoli Szentszék reájuk vonatkozó határozatait és azokat végre kell hajtaniok. (c. 509.)

c) A házi elöljárók legyenek rajta, hogy

1° évenként legalább egyszer nyilvánosan felolvassák a konstitúcióikat, vagyis a szerzet alkotmányát és ama rendeleteket, amelyek közzétételét a Szentszék[55] vagy az ordinárius elrendeli,

[53] Congr. de Relig. decr. „*Salutaris*". Csak a kangregáció engedélyével lehet tartani összejövetelt, kongresszust vagy tanfolyamot, vagy külön iskolát létesíteni. (1956. márc. 26. AAS. 48, 295—296. Monitor. 1956, 367.

[54] Legelső kötelesség a hitvallás (professio fidei) letétele, mégpedig a IV. Piustól előírt és a IX. Piustól megerősített formában, amihez minden esetben az antimodernista eskü is csatlakozik. (S. Offic. 22. mart. 1922.)

Csak a papi szerzetek, illetve fogadalomnélküli társaságok (CP. 25. júl. 1926) és az Inst. Saeculare vezetői tartoznak hitvallást tenni. (c. 1406. § 1. nr. 1.) A laikális szerzet vezetői nem. Előbbiek minden olyan esetben, valahányszor új hivatalt nyernek (meghosszabbítás esetén is!) Továbbá a szerzetesgyóntatók és hitszónokok (c. 1406. § 1. nr. 7.), a szerzetesplébánosok (uo. nr. 7.) a szerzetes teológiai tanárok és lectorok. (ex analogia uo.) A vonatkozó büntetés: c. 2403.

[55] Így pl. minden év elején a tanulmányi házakban fel kell olvasni a C. de Relig. 1931. dec. 1-én kiadott intsrukciót a klerikus papi neveléséről és a szentelésre való előkészítésről.

2° hogy a testvérek és alkalmazottak számára legalább havonkint kétszer megfelelő hitoktatás, a laikus szerzetekben pedig az összes házbeliek számára vallásos buzdító beszéd legyen. (c. 509.)

3. Római reláció. (c. 510.) A bencések prímásapátja, a monasztikus kongregáció elnöke, a pápai jogú férfiszerzetek általános rendfőnöke legalább ötévenként a szerzet állapotáról írásbeli jelentést tartozik tenni a pápának. (c. 510.)

Az ötévenként kötelező beszámolót eddig a SC. Relig. 1922. március 8-án kiadott rendelete szabályozta. (AAS. 14, 161.) Újabban pedig ugyanazon kongregáció 1947. július 9-én kiadott átfogó rendeletével az egész kérdést a korkövetelményeknek megfelelően újból szabályozta (decr. *Cum transactis*).

Eszerint az ötéves formula így alakul:

a) Férfi szerzetesközösségek:

1. év: canonici regulares, monachusok, lovagrendek.
2. év: koldulók és egyéb clerici regulares.
3. év: a klerikális kongregációk.
4. év: a laikális kongregációk.
5. év: a fogadalomnélkül társaságok, világi intézmények, föderációk.

b) A *női szerzetesközösségek* országonként vannak beosztva ötéves turnusokba.

A Szerz. Kongregáció a reláció rendszeres elkészítésének biztosítása végett 1948. december 9-én a legapróbb részletekre is kiterjedő 342 kérdőpontot (elenchus quaestionum) bocsátott ki, amelyet a vatikáni nyomda 1949-ben nyomtatásban is közreadott. (Az AAS-ben nem jelent meg, közvetlenül küldték el az összes szerzetesközösségeknek.)

Az a benyomás alakult ki ezzel kaycsolatban, hogy ezzel többek között a világegyház összes szerzetesének rendszeres, tudományos felmérése is megkezdődik: a relációval kapcsolatban bekéri a Kongregáció a vonatkozó partikuláris jogforrásokat is (2. pld. a kódexhez alkalmazott szabálykönyv, 2 pld. kiváltságok könyve, a helyi szokások, különlegesebb jogok és gyakorlatok könyve, 2 pld. a liturgikus könyvekből és imakönyvekből, 2. pld. a nevelésügyi-tanulmányügyi szabályok könyvéből, formulárékönyv, a szentségek felvételéről, visitációkról). A végén pedig a házakat, rendtagokat pontosan feltüntető tabellát (kimutatást) kell közölni.

4. Visitatio.

A helyi ordinárius személyesen vagy megbízottja útján köteles meglátogatni

a) a saját vagy közvetlenül a Szentszék felügyelete alá rendelt összes apácazárdákat (moniales),

b) a férfiszerzet felügyelete alatt álló apácazárdákat csak a klauzúrára nézve; egyéb vonatkozásban csak akkor, ha a férfiszerzet elöljárója öt éve nem látogatta meg.

c) az egyházmegyei jogú mindkét nemzeli szerzeteskongregáció összes házait (c. 512, 1—2.),

d) a pápai jogú exempt papi szerzeteskongregáció házait csak a templom, sekrestye, nyilvános kápolna és a gyóntatókra vonatkozólag,

e) a pápai jogú laikális szerzeteket a belső fegyelemre vonatkozólag is megvizsgálhatja (c. 512, 2, 3); Pl. a klauzúrát, a szentségek felvételét, stb. illetően. Sürgős esetben intézkedhetik is, de a Szentszéket értesítse. (c. 618.)

f) A nagyobb elöljárók — akiket erre a konstitúciók kijelölnek — az ott megállapított időközökben az összes felügyeletük alatt lévő házakat személyesen vagy akadályoztatás esetén megbízottjuk révén kötelesek meglátogatni. (visitatio.) A cél az esetleges visszaélések megszüntetése és a fegyelem megszilárdítása. A látogatással való visszaélést a 2413. kánon bünteti.

5. *Tiszteletbeli címek és hivatalok.* (c. 515.)

a) A szerzetesek méltóságok és hivatalok tiszteletbeli címeit nem viselhetik.

Merő tiszteletbeli méltóságok és hivatalok azok, amelyeket tiszteletből kap valaki, anélkül, hogy azt a méltóságot vagy hivatalt valaha is ellátta volna: pl. címzetes apát, prépost, tb. kanonok, tb. esperes, tb. plébános, prelátus, protonotarius, kamarás stb.

b) Az ok: „vanitatem sapiunt, quae religiosae humilitati minus congruit."[56] A címek és rangok hajhászása a szerzetesi alázatossággal nehezen egyeztethető össze.

c) Ha a konstitúciók megengedik, a saját szerzetében viselt nagyobb hivatali címet a hivatali idő letelte után is viselhetik pl. exgeneralis, exprovincialis, exdefinitor generalis vagy provincialis. Kisebb hivatalok címe nem használható a későbbiekben.

d) Megengedett ellenben a doctor (még honoris causa is) lector, licenciatus, Magister in S. Theologia viselése, mivel ezek tudományos fokozatok.

e) Ugyancsak megengedett a szerzeteseknek polgári címek viselése: a kánon ugyanis csak az *egyházi* címeket tilalmazza (odiosa restringenda).[57]

[56] Vö. U. *Beste*, OSB, Introductio in Codicem,[4] Neapoli, 1956, 362.

[57] N. *Hilling*, in AKK, 123/1944—48/93, *Hanstein—Schäfer*, Ordensrecht,[2] 1958, 75, H. *Jone*, Commentarium in Codicem Juris Canonici, I[2], 425.

II. A szerzetesi tanács.[59] *(consilium.)* (c. 516. §. 1.)

Az általános rendfőnök, a monasztikus kongregáció elnöke, a tartományfőnök és a teljes létszámú ház főnöke mellett tanácsadó testület működik, amelynek hozzájárulását vagy tanácsát a konstitúciók és a kánonjog előírásai szerint ki kell kérni. (c. 516 + 105.)

A tanácstagok számát és választási módját a konstitúciók állapítják meg. A tanácstagok elnevezése a különböző szerzetekben más és más: assistens, definitor, rendi tanácsos.

Ha a konstitúció csak a tanács meghallgatását írja elő egyes aktusokhoz, akkor a megkérdezés szükséges ugyan az aktus érvényességéhez, de a tanács követése nem. Az egyhangú tanácsi véleményt a bölcs elöljáró nem hagyja figyelmen kívül.

III. A gondnok — (oeconomus.) (c. 516. §. 2—4.)

1. A vagyon kezelésére általános tartományi és házi gondnokot kell kirendelni, akik a elöljáró irányítása mellett látják el hivatalukat. (c. 516.) — Ha a konstitúciók másképp nem intézkednek, a gondnokot a nagyobb elöljárók tanácsuk beleegyezésével választják ki. (c. 516, 4.)

2. Az általános rendfőnök és a tartományfőnök nem lehet egyúttal gondnok is, de a házfőnök szükség esetén a gondnoki tisztet is elláthatja. (c. 516, 4.) — A gondnok a megfelelő jogi alakszerűségek nélkül semmit sem idegeníthet el.

IV. Az általános ügyvivő (procurator) (c. 517.)

Minden pápai jogú férfiszerzet konstitúciói szerint köteles általános ügyvivőt választani, aki az egész szerzet ügyeit képviseli és intézi a Szentszéknél. (c. 517.) Az általános ügyvivőnek az illető szerzet tagjának kell lennie és köteles állandóan Rómában lakni.[59] — A hivatali idő letelte előtt a Szentszék tudta nélkül nem lehet elmozdítani.

Lelkiismereti ügyben természetesen bárki közvetlenül fordulhat a S. Poenitentiariához. — A női szerzetek a patronáló férfirend vagy a helyi ordinárius útján intézik ügyeiket Rómában.

[58] A káptalan (capitulum) és tanács (consilium) között az a különbség, hogy a tanács mindig feltételezi a Superior jelenlétét, míg a káptalan széküresedés esetén is ülésezhet. (Pl. választó káptalan.) Háromféle tanács van: cons. conventuale, provinciale, generale.

[59] S. C. de Relig. 4 iun. 1920 (AAS, 12, 301.)

131. § A szerzetesgyóntatók és házi lelkészek[60]

A) SZERZETESGYÓNTATÓK

I. Férfikolostorban

A papi szerzetek minden házában a létszámhoz mérten több gyóntatót kell kirendelni, mégpedig úgy, hogy az exempt szerzetben fenntartott esetek alól is feloldozhassanak. (c. 518.)

a) Az exempt papi szerzetek elöljáróinak rendes gyóntatási joghatóságuk van alattvalóikra nézve a konstitúciók értelmében. (c. 873.) Ezt a hatalmat az 514. kánonban említett személyek gyóntatására nézve egyéb szerzetes vagy világi papokra is átruházhatják. (c. 875, 1.)

Az összes — tehát az exempt szerzetesek gyóntatására is — a helyi ordinárius is adhat felhatalmazást mind világi mind szerzetespapoknak. A szerzetesek azonban ne éljenek a hatalommal saját elöljárójuknak legalább vélelmezett engedélye nélkül az 519. kánon esetét kivéve.

Az ordinarius viszont állandó jelleggel — habitualiter — csak olyan szerzetesnek adjon gyóntatási felhatalmazást, akit az illetékes elöljáró erre felterjesztett. De az ilyennek viszont ne tagadják meg súlyos ok nélkül az engedély megadását. (c. 874, 2.)

A szerzeteselöljárók meghallgathatják a náluk *önként* jelentkező alattvalóik gyónását, de fontos ok nélkül rendszeresen semmiképpen sem gyóntassák őket (c. 518. § 1.) és semmiképpen sem szorítsák őket a náluk való gyónásra. (c. 518. §. 2.)

Az újoncmester és társa csak kivételesen (gravis et urgens causa) gyóntassák az önként jelentkező újoncokat. (c. 891.)

b) A nem exempt férfiszerzetek pap tagjai még saját szerzetestársaikat is csak a helyi ordináriustól nyert engedély alapján gyóntathatják. (c. 873, 2, 875, 1.). Az elöljáró tehát csak kijelölheti a gyóntatókat, de a joghatóságot a helyi főpásztor adja.

c) Az exempt papi szerzetben csak az általános rendfőnök és az önálló monostor apátja tarthat fenn négynél több bűnesetet — ta-

[60] A. M. de *Sobradillo*, Tractatus de religiosarum confessionariis. Torino. 1933.

F. X. *Hecht*, Die Rechte des Hausgeistlichen und des Pfarrers in den Laienklöstern. Paderborn. 1934.

Coronata, I. 660—675. — *Goyeneche*, Quaestiones. I. 190—246. — *Berutti*, Institutiones. III. 76—107.

Th. *Hofmeister*, Das Beichtrecht der männlichen und weiblichen Ordensleute. München. 1954.

Schermann im. 27. köv. old.

nácsának hozzájárulásával! —, de az 518, 1. és az 519. kánon elveinek épségben tartásával: vagyis a rendes szerzetesgyóntatók és a helyi ordináriusoktól általában jóváhagyott gyóntatók is feloldozhatnak ezek alól.

Az újoncok gyóntatására az 519. kánon épségben tartásával egy vagy több rendes gyóntatót kell kirendelni, akik az újoncházban laknak. De ezenkívül még néhány más gyóntató is rendelkezésre álljon, akiknél egyes esetekben gyónhatnak.

Évenkint legalább négyszer pedig rendkívüli gyóntató előtt kell valamennyi szerzetesnek megjelennie.

II. A laikális szerzetben. (c. 528—529.)

A laikális rendek exemptek, a laikális kongregációk viszont általában nem exemptek. Csak néhány papi kongregáció exempt.

A laikális szerzetekben is rendes és rendkívüli gyóntatókat kell kinevezni. Ha valamely szerzetes kivételesen ezeken kívül még más gyóntatót is kérne, kérelmét készségesen kell teljesíteni. (c. 528 + + 874, 1 + 875, 2.)

Az 519. kánon ezekre a szerzetesekre is vonatkozik.

a) Az exempt szerzetekben az elöljáró választja ki a gyóntató személyét, de számukra a joghatóságot az ordinárius adja. (c. 529 + + 875, 2.)

b) A nem exempt szerzetekben mind a gyóntató személyének kiválasztása, mind pedig a joghatóság megadása a helyi főpásztor jogkörébe tartozik. (c. 529.)

III. A különleges gyóntatók. (c. 519.)

Az említett szerzetesek rendszerint a számukra kijelölt rendes gyóntatóknál gyónnak. De lelkiismeretük megnyugtatása végett a helyi ordináriustól jóváhagyott más gyóntatóhoz is fordulhatnak, ha az nincs a kijelöltek között. Az ilyen gyóntató a szerzetben fenntartott bűnök és cenzúrák alól is feloldozhat. (c. 519.)

Ezzel az engedménnyel az újoncok is élhetnek.

A pápai cenzúrákra nézve a kódexben lerögzített elvek irányadók. A 2252. kánon a halálveszélyben, a 2254. kánon pedig egyéb sürgős esetekben is ad felhatalmazást.

B) SZERZETESNŐK GYÓNÁSA

A szerzetesnők és újoncnők érvényes gyóntatásához minden papnak különleges joghatóságra van szüksége. (c. 876.) Ezt az en-

gedélyt a szerzetesnők háza szerint illetékes ordinárius adja. (c. 525 + 876, 2.)

A kardinálisok bárhol, bármely szerzetest meggyóntathatnak.

1. *A rendes gyóntató.* (c. 520.) Csak egy rendes gyóntató legyen *minden* házban,[61] hacsak a tagok nagy létszáma vagy más ok nem indokolja több kinevezését. (c. 520.)

Ha valamely szerzetesnő jogos okból lelkiismeretének megnyugtatása végett vagy a lelkiéletben való sikeresebb előrehaladás kedvéért külön gyóntatót kíván, az ordinárius ne ellenezze azt, de a visszaélés veszélyének kikapcsolásával. (c. 520.) Ez az illető szerzetesnőnek rendes gyóntatója lesz, s mindaddig hivatalban maradhat, míg a kérdéses ok fennforog.

2. *A rendkívüli gyóntató.* (c. 521.) Minden szerzetesházban rendkívüli gyóntatót is kell alkalmazni, aki évenként legalább négyszer jelenjék meg gyóntatás céljából. Ilyenkor minden egyes szerzetesnőnek fel kell őt keresni, ha nem gyónás, legalább áldás végett.

3. *Rendkívüli gyóntató egyes esetekben.* (c. 521. §. 2.)

Az ordinárius jelöljön ki néhány gyóntatót minden ház számára, akinél a szerzetesnők egyes esetekben elvégezhetik gyónásukat. (c. 521. §. 2.) Ha valamelyik nővér ezek egyikéhez kíván menni, a főnöknő ezt semmiképp se ellenezze, se az okot ne kutassa. (c. 521, 3 + 2414.)

A pápai klauzurás apácák az ilyen rendkívüli gyóntatót természetesen a házba kérethetik.

4. *A lelkiismereti szabadság biztosítása.* (c. 522.)

a) Ha valamely szerzetesnő lelkiismeretének megnyugtatására a helyi ordináriustól nők gyóntatására feljogosított bármely gyóntatót keres fel, a gyónás bármely templomban, nyilvános vagy félig nyilvános kápolnában vagy nők gyónására törvényesen[62] vagy alkalmilag[63] kirendelt egyéb helyen történik is, érvényes és megengedett. (c. 522.) A hely tehát érvényességi kellék.[64]

b) A beteg szerzetesnők bármely gyóntatónál gyónhatnak éspedig annyiszor, ahányszor a betegség tartama alatt kívánnak.

5. *A gyóntatók kinevezése és visszahívása.* (c. 524—527.)

[61] ha nem is domus formata (CP. 16 ian. *Sartori*, im. 106.)

[62] Vö. c. 464. § 1. 514. § 3. 1221. § 1. 1230. § 4. — CP. 24. nov. 1920, AAS. 12, 575.

[63] CP. 12. febr. 1935. AAS. 27, 92.

[64] CP. 28. dec. 1927. AAS. 20, 61. — Ez vonatkozik a nem súlyos beteg nővérekre is (ha nem alkalmazható a c. 523.), mivel a beteg nők számára a betegszoba is „locus legitime destinatus" (c. 910. § 1.) vagyis alkalmas a gyónás elvégzésre.

a) Személyi kellékek: — A szerzetesnők gyóntatói lehetnek:

1° olyan világi és szerzetespapok,

2° akik kifogástalan életűek és kellő jártassággal rendelkeznek,

3° 40. életévüket betöltötték,

4° s akik külső hatalommal az illetékes szerzetesnők felett nem rendelkeznek.

b) Időtartam. (c. 526.)

A szerzetesnők rendes gyóntatója hivatalát rendesen három évig láthatja el — triennium. A főpásztor minden további nélkül második trienniumra is kinevezheti őket, sőt ha a szerzetesnők gyóntatására alkalmas egyéb papoknak híjával van, vagy maguk a szerzetesnők a többség titkos szavazatával őt kívánják, a harmadik trienniumra is megbízhatja. E szavazásban azok is részt vehetnek, akiknek különben még nem lenne szavazati joguk a szerzetben, pl. újoncnő. Az ellenpártnak — ha kívánja — az ordinárius más gyóntatót jelöl ki. (c. 526.)

c) Csak belső fórumban! Sem a rendkívüli, sem a rendes gyóntató a szerzet sem belső sem külső kormányzatában nem vállalhat szerepet és nem avatkozhatik bele. (c. 524, §. 3.)

d) Visszahívás. (c. 527).. Mind a rendes mind a rendkívüli, akár szerzetespap gyóntatót az ordinárius súlyos okból tetszés szerint elmozdíthatja, anélkül, hogy valakinek erről számot kellene adnia. Ha azonban a kolostor valamely férfiszerzet felügyelete alatt áll, annak az elmozdításról jelentést kell tennie. (c. 527.)

C) HÁZI LELKÉSZEK. (c. 529.)

1. *Kirendelés.*

Az exempt papi szerzetek a püspöki joghatóság alóli függetlenség folytán természetesen a plébánosi hatalom alól is ki vannak véve.

A nem exempt közösségek azonban alapjában véve a plébános felügyelete alatt maradnak, érintetlen marad azonban a papi ház elöljárójának és az apácakolostorok gyóntatójának a hatalma. (c. 514. §. 1, 2.) Lehetséges az is, hogy a helyi ordinárius kiveszi a szerzetesközösséget a plébános hatalma alól. (c. 464. §. 2.)

A laikális exempt szerzetesrendek számára mindig házi lelkészt kell kirendelni, mivel nem tartoznak a plébániához. A nem exempt közösségek számára csak akkor, ha ki vannak véve a plébános hatalma alól.

A nem exempt házak lelkészeit az ordinárius szabadon nevezi ki.

Az exempt szerzet esetében a házi lelkész személyét a szerzetes-

elöljáró nevezi meg illetve terjeszti elő és a helyi ordinárius erősíti meg, ill. adja meg számára a prédikálási engedélyt. Ha az elöljáró elmulasztja a felterjesztést, az ordinárius maga is kinevezheti. (c. 529.)

Az apácakolostorban a gyóntató a pápai szerzet házfőnökének lelkipásztori jogaival rendelkezik. (c. 514. §. 2.) Rendszerint a gyóntatót házi lelkésznek is kinevezik. Különben a házi lelkész és a gyóntató hatalma két külön személy kezében összpontosul.

2. *Jogi helyzet.* — A plébánosi hatalom alól kivett szerzetesközösség házi lelkészének joga van a haldoklók szentségének kiszolgáltatására (c. 514. §. 3.) és az egyházi temetés elvégzésére. (c. 1230. §. 5.) — Ott, ahol a szerzetesházak nincsenek kivéve a plébános hatalma alól, e jogok a plébánost illetik meg.

A házi lelkész a szerzetestemplomnak nem igazgatója a 429. kánon értelmében. A különbség főleg az, hogy a rábízott templom felett semmiféle joggal nem rendelkezik.

Mint hivatásos liturgikus vezető, a házi lelkész egyedül felelős az ott végzett liturgikus funkciókért és főleg az Oltáriszentség őrzéséért.

A házi lelkész jogviszonya — jóllehet sokszor a szerzet és az érdekelt személy közötti szerződésen alapszik, mégsem tisztán magánjogi viszony, hanem közjogi természetű, amelyet az alkalmazási szerződés sem meg nem változtathat, sem meg nem szüntethet.

D) A LELKIISMERET FELTÁRÁSA — MANIFESTATIO CONSCIENTIAE[65]

Minden szerzetes elöljárónak[66] szigorúan tilos alattvalóit bármi módon[67] külső önkritikára vagyis lelkiismeretük feltárására rávenni. (c. 530.) Ez a szokás, amelyet XIII. Leó pápa a férfi laikális és női szerzetek számára tilalmazott,[68] most minden szerzet számára tilos.

A szabályzatok elleni külső hibákról továbbra is vádolhatják magukat a tagok a capitulum culparum-ban és az elöljárók a külső

[65] Erről már Szent Benedek regulája intézkedik (c. 46), különösen pedig a jezsuita rendben vált szokásossá. A gyakorlat részletes kidolgozása Aquaviva generális nevéhez fűződik. (1599.) A jezsuiták e gyakorlatát XI. Pius 1923. júl. 29-én megerősítette. (Sartori, im. 108.)

[66] A szerzeteselöljárót szoros értelemben kell venni, az újoncmester nem esik e tilalom alá.

[67] Közvetlenül vagy közvetve, paranccsal, tanáccsal, megfélemlítéssel, (fenyegetéssel vagy hízelgéssel) stb.

[68] Decr. *Quemadmodum.*

fegyelemre vonatkozólag továbbra is kérdéseket intézhetnek alattvalóikhoz.

Az alattvalóknak azonban módjukban áll, hogy önként feltárják lelkiismeretüket feletteseik előtt, sőt ajánlatos, hogy papi elöljáróik előtt gyermeki bizalommal kifejtsék kételyeiket és nehézségeiket. (c. 530.) A bűnök megvallását azonban nem követelhetik meg tőlük, (Vö. c. 518. §. 3. 891, 1383.)

132. § A szerzetek vagyonkezelése[69]

c. 531—537.)

I. Vagyonszerzési képesség. (c. 531.)

1. Nemcsak maga a szerzet, hanem annak tartományai és egyes házai is, mint jogi személyek képesek földi — ingó vagy ingatlan — javak[70] szerzésére és birtoklására, hacsak a szabályzatok ezt nem zárják ki vagy nem korlátozzák.[71] (c. 531.)

[69] *J. E. MC. Manus,* The administration of temporal goods in religious institutes. Washington. 1937. (dissz.)

R. Molitor, Orden und Kloster als kirchliche Persona moralis. Breslau. 1939.

A. Schleuermann, Die Rechtsperschönlichkeit religiöser Orden und Genossenschaften nach kanonischem und nach deutschem Recht. London. 1950.

Coronata, I. 676—688. — *Goyeneche,* Quaestiones. I. 248—262. — *Berutti,* Institutiones. III. 111—128. —

D. M. Huot, Bonorum temporalium apud Religiones administratio ordinaria et extraordinaria. Romae. 1956.

Schermann, im. 30. sköv. old.

[70] A földi javak (bona temporalia) lehetnek:

a) érzékelhető (corporalia): pl. ház, templom, szántóföld, és nem érzékelhető javak (incorporalia): pl. hasznos jogok, részvények és kötvények.

b) ingók (pénz, állat) és ingatlanok (ház stb.)

c) gyümölcsöző javak, amelyek természetüknél fogva hoznak gyümölcsöt (állat) vagy emberi közreműködéssel (pl. növények, gyümölcsös); és nem gyümölcsöző javak (pl. ház, ruha.)

d) egyházi (ecclesiastica), amely az Egyházhoz, az Apostoli Szentszékhez, vagy más jogi személyhez tartozik, mint olyan érték, amely szent (sacra) s benedictioval vagy consecratioval van istentiszteleti célra szánva.

értékes (praetiosa), mely különleges szellemi, történeti vagy anyagi értékkel bír (c. 1497. § 1—2.)

és világi (profana) amelyek nem egyházi jellegűek.

[71] A vagyonképességgel nem rendelkező (kolduló) szerzet vagy szerzetes az örökségről az Ap. Szentszék engedélye nélkül nem mondhat le. (c. 585.) A szorosan vett filialis ház nem rendelkezik szerzőképességgel. (S. C. Relig. 1924. febr. 1.)

2. A tulajdonjog az Apostoli Szentszék felügyelete alatt azt a jogi személyt illeti meg, amely a vagyont törvényesen megszerezte. (c. 1499. §. 2.)

Az elöljárók tehát az Apostoli Szentszék legfőbb felügyelete mellett nem tulajdonosai, hanem csak *felügyelői* a vagyonkezelésnek.

Ha a jogi személy megoszlik, pl. új tartomány létesül, akkor annak cselekvő és szenvedő vagyonát is megfelelően el kell osztani a szerzett jogok és alapítványok épségben hagyásával. (c. 1500.)

Ha a jogi személy megszűnik, vagyona a közvetlenül fölötte álló jogi személyre száll át. (c. 1501, 494, § 2.)

II. A vagyonkezelés. (c. 532.)

1. A vagyonkezelés a szerzett vagyon megőrzésére, javítására, jövedelmének gyarapítására, bevételére és a bevétel hovafordítására irányuló tevékenységek összessége.

A vagyonkezelők nem saját tetszésük szerint, hanem csak a törvényeknek megfelelően rendelkezhetnek a vagyonnal és számadásra kötelesek. — A vagyont lelkiismeretesen kell kezelniök az egyházi és állami törvények megtartásával. Tartoznak pontos könyvelést vezetni, az okmányokat megőrízni és számadást készíteni az előírások szerint. (c. 1523—24.)

2. Minden egyes jogi személy vagyonát a szabályzatoknak megfelelően kell kezelni. (c. 532. §. 1.) A rendes vagyonkezelésre és a szükséges kiadások eszközlésére az elöljárókon kívül a szabályzatban erre kirendelt vagyonkezelők is jogosultak. (c. 532, 3.)

A rendkívüli kiadásokhoz elöljárói engedélyre és esetleg még a tanács beleegyezésére is szükség van a konstitúciók értelmében.

III. A vagyon elhelyezése. (c. 533.)

A szerzet vagyonát gyümölcsözően kell elhelyezni.[72] (c. 533.) A szerződéskötésnél a c. 1529. szerint az állami jog alakszerűségeit meg kell tartani.

A helyi főpásztor engedélyét tartozik kikérni:

a) az apácafőnöknő és az egyházmegyei jogú szerzet főnöke mindennemű pénzelhelyezéshez;

b) a pápai jogú szerzet főnöknője a hozomány elhelyezéséhez;

c) ama szerzetesház főnöke vagy főnöknője, amely az ott hely-

[72] Tilos ellenben a nyerészkedés (c. 142 + 592.). Az egyszerű bankbetéthez, amely nem collocatio, hanem megőrzés (asservatio) nem kell külön engedély.

ben végzendő istentiszteletre vagy jótékonyság gyakorlására telket kapott;

d) bármiféle szerzet tagja — még ünnepélyes fogadalmas is, ha plébánia vagy misszió számára pénzt kapott.

Az exempt szerzetestemplomok — mégha plébániatemplomok is — jámbor alapítványai fölött kizárólag a nagyobb szerzeteselöljáró intézkedik. (c. 1550.)

IV. A vagyon elidegenítése. (c. 534.)

Tágabb értelemben elidegenítésen értjük nemcsak a tulajdonjognak teljes átruházását, hanem a használatnak és haszonélvezetnek átengedését és mindennemű megterhelését is. [73] (c. 1533 + + 1541.)

Vagyonnak nevezzük mindazt, aminek anyagi értéke van: ingó és ingatlan. Az ingó vagyon akkor értékes, ha az 1497. 2. §. szerint jelentős anyagi, történeti vagy művészi értékkel bír.

1. *Az elidegenítési ügylet érvénye.*

Szentszéki engedély szükséges:

a) értékes dolognak[74] és votiv ajándékoknak elidegenítéséhez. (c. 534.)

b) a 30 000 lírát[75] vagy frankot meghaladó értékű dolgok[76] elidegenítéséhez (c. 534. §. 1.)

A *jelenlegi körülmények között* az újabb döntés (Konziszt. Kongr. 1951. júl. 13: AAS. 43, 602.) szerint 10 000 aranylíra a norma.

Kisebb értékű és nem *értékes* dolgok elidegenítéséhez az illetékes elöljárónak írásbeli engedélyére és a tanácsnak titkos szavazás útján kifejezett beleegyezésére van szükség. (c. 534.)

c) a 30 000 aranylírát vagy frankot meghaladó kötelezettségek vállalásához és ilyen mérvű adósságok felvételéhez. (c. 534. §. 1.)

d) Apácák vagyonának elidegenítéséhez *ezenkívül* a helyi ordinárius írásos engedélyére is szükség van. Ha az apácarend valamely

[73] Az Egyház javára adott örökségnek vagy legatumnak visszatartása is az elidegenítésnek egy faja.

[74] Az értékes dolog (res pretiosa) meghatározása a kódexben hiányzik. A *notabilis valor* 1840. május 1-én kiadott kongregációi döntés szerint 250 líra (25 scudi), ma kb. 1000 aranylírának felel meg, tehát itt nem kell 30 000 líra. A kódex nem aranylíráról szól, de a gyakorlat ez. (Zsin. Kong. 1919. júl. 12. 1922. jan. 14.).

[75] Vö. c. 1532. az értéket a szakértői írásos vélemény nem a licitálás szabja meg. CP. 24. nov. 1920. AAS. 12, 577.

[76] melyek *„servando servari possunt"* pl. föld, ház stb. de gyümölcs, bor, állat stb. eladásához még nagyobb összegben sem kell ilyen engedély, mivel ezek nem olyan javak, amelyek „servando servari possunt". A kötvények és részvények eladása, hogy gyümölcsözőbb vásároltassék, nem elidegenítés. (c. 1539. §. 2.)

férfirend felügyelete alatt áll, akkor a férfirend elöljárójának engedélyére is szükség van.

e) Az egyházmegyei jogú szerzet tagjai esetében a konstitúciók megtartása mellett elég a helyi ordinarius írásbeli engedélye is. (c. 534. §. 1.)

f) Az újabb adósság felvételére vagy kötelezettségek vállalására szóló engedély kérésnél a korábbi terheket is közölni kell, mégpedig az érvényesség érdekében. (c. 534, 2.)

g) Az elidegenítési ügylet *megengedettségéhez* jogos okra is szükség van. (c. 1530.) Kötelező a kérdéses dolgoknak szakszerű megbecsülése is, amelyet nyilvános árverésen vagy közhírré tétel útján a legtöbbet ígérőnek szabad eladni, de nem a becsáron alul. (c. 1531 + 1530.)

h) A bérbeadásnál az 1541. kánon előírásai irányadók.

A vonatkozó böntetéseket a 2347. kánon tartalmazza.

V. Az elszámolási kötelezettség. (c. 535.)

1. A helyi ordináriusnak elszámolási kötelezettséggel tartozik

a) minden apácazárda főnöknője évenként egyszer vagy esetleg a konstituciók szerint többször is. Ha a női szerzet valamely férfirend felügyelete alatt ál, akkor ezenkívül köteles elszámolni a férfirend előljárójának is. (c. 535.) Ha a helyi ordinárius a számadást nem fogadja el, megfelelő intézkedéseket tehet; a vagyonkezelőket is elmozdíthatja. (c. 535. § 1. n. 2.)

b) a pápai jogú egyszerű fogadalmas női szerzetek előljárói csak a hozomány kezeléséről adnak számot látogatás alkalmával vagy akkor, amikor az ordinárius szükségesnek tartja. (c. 535. § 2.)

c) az egyházmegyei jogú összes szerzeteknél a helyi főpásztor az összes házak teljes vagyonkezeléséről számot kérhet. (c. 535. § 3.).

d) ugyanezt teheti a szerzetesplébánia, misszió és a helyi istentiszteleti alapítványok vagy jótékonysági célra tett alapítványok tekintetében is. (c. 535. § 2. n. 2.)

e) a pápai jogú férfiszerzetek vagyonkezelésébe az ordinárius nem avatkozhatik bele az 533—535. kánonok érintetlenül hagyásával. (c. 619.) Ezek vagyonkezelését a konstituciók szabályozzák.

VI. A vagyoni felelősség

1. Az adósságokért és kötelezettségekért maga az érintett jogi személy (szerzet, tartomány, rendház) felelős, mégha előljárói előzetes engedéllyel cselekedett is. (c. 536. § 1.)

2. Ha ünnepélyes fogadalmas szerzetes — (rendtag) — elöljárói

engedéllyel vállalt kötelezettséget, akkor az a jogi személy a felelős, amelynek elöljárója az ügylethez beleegyezését adta. (c. 536. § 2.)

3. Egyszerű fogadalmas szerzetes az adósságért maga felelős, kivéve ha előljáró engedéllyel a szerzet ügyében járt el. (c. 536 § 2.)

4. Ha bármelyik szerzetes előzetes előljárói engedély nélkül akár a maga, akár a szerzet ügyében vállalt kötelezettséget, ő maga a felelős és nem a szerzet vagy rendház. (c. 536. § 3.)

5. Azzal szemben azonban, aki az ilyen szerződésből hasznot húzott, jogigényt lehet emelni. (c. 536. § 4.).

6. Az előljárók csak akkor engedjék meg adósság felvételét, ha annak kamatát megfizetni és a tőkét törleszteni rövid időn belül képesek. (c. 536. § 5.)

7. Ajándékokat a szerzet vagyonából csak alamizsna gyanánt vagy más okból szabad adni a konstitúcióknak megfelelően. (c. 537.)

II. fejezet:

A SZERZETESKÖZÖSSÉGBE VALÓ BELÉPÉS

(c. 518—530.)

A szerzetbe

1. csak katolikus[77] személy vehető fel, vagyis aki érvényesen meg van keresztelve vagy a katolikus Egyházban vagy máshol, de konverzio révén most a katolikus Egyház tagja,

2. akit semmiféle törvényes akadály nem gátol,

3. akit helyes szándék vezérel,

4. aki a szerzet kötelességeinek teljesítésére alkalmas. (c. 533.)[78]

[77] Tehát nem vehetők fel, akik nem katolikus felekezethez csatlakoztak, akkor sem, ha visszatértek, Ellenben felvehetők, akik nem katolikus felekezethez születve onnan a katolikus Egyházba tértek vissza (CP. 16. oct. 1919.) — A secta acatholica itt nem csak szorosan vett vallásos szektát jelent (CP. 30. júl. 1934).

[78] A *Statuta generalia* hangsúlyozza, (1956) hogy ne bárkit vegyenek fel, hanem akinek isteni hivatása és kitartási szándéka megvan „non obscura sed perspicua argumenta habuerint." Szükségesek a peculiaria signa et motiva:

a) jel (signum): természetes hajlam és jóakaratból eredő ítélet;

b) motívum, ok, ráció, amely a tökéletességi életre indít;

c) sajátos erkölcsi és szellemi képességek egy konkrét hivatás ellátására;

d) fizikai és pszichikai alkalmasság, amelyet az orvosi vizsgálat állapít meg. Már az elején fel kell mutatni a plébános ajánlását, majd fel kell fektetni a személyi lapot, ahová a plébános bizalmas közlése alapján bejegyzendők az adatok a családról, egészségről, öröklődő betegségekről,

A belépésre senkit sem szabad kényszeríteni,[70], de viszont senkit sem szabad attól visszatartani. (c. 103.; 2352.)

A belépés fokozatosan történik, mégpedig: jelöltség, újoncidő, egyszerű és ünnepélyes örökfogadalom révén.

133. § A jelöltség

(c. 539—541.)[89]

I. Fogalma, szükségessége

1. A jelöltség arra való, hogy egyrészt a jelölt hivatásbeli alkalmasságáról és munkaképességéről a szerzet meggyőződjék, másrészt, hogy a jelölt a szerzet sajátos szellemével megismerkedjék.

A jelöltet — postulans, aspirans — rendszerint a nagyobb előljáró veszi fel tanácsának meghallgatása után. A konstituciók állapítják meg a felvétel közelebbi módját és feltételeit. Az életkort az általános törvény nem írja elő. Ha szerzetes szabályzat vagy külön kikötés nem intézkedik, a postulatus költségeiért semmi sem követelhető. (c. 570, 1.)

2. *Szüksége.* Az örökfogadalmas női szerzetben mindenki, az örökfogadalmas férfiszerzetben pedig csak a laikus testvérek vannak postulatusra kötelezve a noviciatus előtt. Egyéb, vagyis ideiglenes foga-

---

stb. Ezeket az adatokat az orvos rendelkezésére kell bocsátani, aki a jelöltet külön is megvizsgálja.

— *A hivatás előmozdításának eszközei:*

„fervida oratio, fulgens exemplum sanctititatis, ardens zelus apostolicus" és azok az eszközök, amelyeket a *„Pontificium opus primarium religiosarum Vocationum"* előír. (Pius XII. Mp. Cum supremae. 11. febr. 1955. *AAS.* 47, 266. De Relig. 11. febr. 1955. *AAS.* 47, 298.)

Alkalmatlanok, akik legyőzhetetlen hibák rabjai: „innata iracundia, ebrietas habitualis, gravis abulia voluntatis";

akik a szerzetesi szigorú élet vállalására tartósan nem alkalmasak, akik testileg feltűnően deformáltak, stb.

[79] Sem fizikai sem erkölcsi kényszerrel. A kényszerítő fenntartott kiközösítésbe esik. *L. R. Ravasi.* De vocatione religiosa et sacerdotali. Mediolani. 1957. — *H. Mogenet,* La Vocation religieuse dans l'Église. Paris. 1952. od

[80] *F. Felz,* De coniugum admissione in religionem. Roma. 1941. *E. Eichmann,* Die Dos der Klosterfrau. Theol. Gl. 26 (1934) 161—176.

F. X. D Ambrosio De radicali dominio dotis religiosarum in institutis Juris Pontificii. Apoll. 1 (1928) 173—176.

Coronata, I. 690—693. — *Goyeneche,* Quaestiones. I. 263—265.

Berutti, Institutiones. III. 132—135.

dalmas szerzetekben esetleges szüksége és mérve tekintetében a konstituciók irányadók. (c. 539.)

II. *Ideje és helye*

(c. 538—586.)

1. *Idő.* (c. 539.) — A jelöltség időtartama legalább hat hónap[81] Indokolt esetben a nagyobb előljáró ezt az időt újabb hat hónappal meghosszabbíthatja vagy az alkalmatlan jelöltet elbocsáthatja. (c. 539.) Az időnek nem kell olyan összefüggőnek lennie, mint a noviciatusnál. A postulatus ideje akkor kezdődik, amikor a jelölt előljárói beleegyezéssel a szerzetesházba felvételt nyer.

2. *Hely.* (c. 540.) — A jelöltek tapasztalt szerzetes (újoncmester) gondjaira vannak bízva, s a többi szerzetestől és az újoncoktól elkülönítve vagy szerzetesházban vagy újoncházban laknak.

3. *Életmód*

a) Egyszerű, az újoncoktól különböző ruhában járnak. (c. 540. § 2).

b) kötelességük, hogy a bennsőséges lelki élet elemeit és a szerzet konstitúcióit megismerjék. A jelöltek életmódját a rendi szabályok állapítják meg.[82]

c) Az apácarendben — moniales — a klauzura törvénye alatt állnak, de a büntetések nem vonatkoznak rájuk. (c. 540.) Eltávozás vagy elküldés alkalmával szabadon elhagyhatják a klauzúrát.

4. *Befejezése*

a) A jelölt tetszése szerint bármikor elhagyhatja a szerzetet és az előljárók jogos okból bármikor elbocsáthatják. — Ha a szerzetből a jelöltnő távozik, a magával hozott felszerelést vissza kell neki adni. (c. 570. 2.)

b) A jelöltidő befejezése előtt a jelölt írásban kéri a nagyobb előljárótól a noviciátusba való felvételét; ez az újoncmester meghallgatása után tanácsával dönt.

c) Női szerzetben a beöltözés előtt két hónappal az általános főnöknő az ujoncok nevét, születési évét és helyét, szüleiknek nevét és állását, a jelölt végzettségét stb. a főpásztornak bejelenti és kéri az egyházi szabályok által megkívánt vizsgálatot, amelynek legalább

[81] Nem szükséges, hogy tempus continuum legyen. (c. 555. § 1.)

[82] A jelöltek általában a szerzetesek lelki javaiban részesülnek (favores sunt amplicandi). Vonatkozik reájuk a c. 514. § 1—3. és a c. 875. § 1. rendelkezése is.

harminc nappal a beöltözés előtt kell megtörténnie arra nézve, hogy a jelölt kényszer vagy megtévesztés hatása alatt áll-e, tudja-e mire vállalkozik? Ha szabad akaratáról meggyőződtek, felvehető a noviciátusba; ugyanígy kell eljárni az ideiglenes és az örökfogadalom tétele előtt is.

d) A beöltözést legalább nyolcnapos lelkigyakorlat és a gyóntató bölcs tanácsa szerint általános életgyónás előzze meg. (c. 541.)

134. § Az újoncidő (noviciatus)

(c. 542—571.)[83]

1. FELVÉTEL A NOVICIÁTUSBA (c. 542—552.)

1. A noviciatus vagyis előzetes próbaidő olyan vizsgálati vagy előkészítő kurzus, amelyet az érvényes fogadalom végett (c. 572, 3.) — minden jelöltnek külön e célra rendelt házban, külön kirendelt vezető, ún. ujoncmester vezetése mellett kell elvégeznie.

2. *Célja* ugyanaz, mint a jelöltségnek: kétoldalú megismerés. A jelölt közelről megismeri a szerzetet, vajon ez-e az, amelyre hivatást érez, a szerzet pedig kiismeri a jelöltet, vajon saját szempontjai szerint megfelelő szerzetes válik-e belőle.

Az újoncidő a Rituálében meghatározott módon végzett beöltöztetéssel kezdődik.

3. *A felvétel joga.* — Az ujoncok felvétele a szerzetesi tanács közreműködésével a nagyobb előljáró jogkörébe tartozik. A tanács szerepének mérvét — vajon annak hozzájárulása a tényre vagy a tanácsadásra szorítkozik-e — az egyes szerzetek konstitúciói állapítják meg. (c. 543.)

B) A FELVÉTEL FELTÉTELEI (c. 542.)

I. Az érvényes felvétel akadályai (c. 542. n. 2.)

Az ujoncok közé érvényesen nem vehetők fel:

1. Akik katolikus hitüktől elpártoltak,[84] és nemkatolikus felekezethez[85] csatlakoztak,

[83] *Coronata,* I. 604—715. — *Goyeneche,* Quaestiones. I. 267—369. — *Berutti,* Institutiones. III. 137—193.

[84] Nem vonatkozik azokra, akik az eretnekségből áttértek. CP. 16. oct. 1919. (*AAS.* 11, 477.)

[85] vagy ateista szektához csatlakoznak. CP. 30. júl. 1934. alá esik. (c. 985, 987 § 1., 1060, 1099, 1931.)

2. akik még nem érték el az ujoncidő megkezdéséhez szükséges életkort, ti. a betöltött 15. évüket,

3. akik erőszak, súlyos félelem vagy megtévesztés hatása alatt lépnek a szerzetbe, vagy akiket az előljáró ugyanilyen hatások alatt vesz fel,

4. a házastárs házasságának tartama[86] alatt,

5. akiket szerzetesi fogadalom köt[87] vagy kött,[88]

Más szerzetbe csak pápai engedéllyel lehet lépni. A fogadalom lejárta vagy esetleges felmentés után is csak pápai engedéllyel lehet ismét a régi, vagy új szerzetbe lépni.

6. akiket büntetés fenyeget, olyan súlyos bűntény elkövetéséért, amely miatt vád alatt állnak, vagy vád alá vonhatók,[89]

7. a megyés és címzetes felszentelt püspökök,[90] a megyéspüspökök akkor is, ha nincsenek még felszentelve,

8. azok az egyházi személyek, akik a Szentszék intézkedése folytán esküvel kötelezték magukat valamely egyházmegye vagy misszió szolgálatára, mindaddig, míg az eskü köti őket.

II. *A megengedett felvétel akadályai.* (c. 542. n. 2)

Érvényesen felvehetők, de tilos felvenni:

1. a nagyobb rendű klerikusokat a helyi főpásztor megkérdezése[91] nélkül, vagy egyenes ellenkezésére, ha az illető eltávozásából a lelkekre súlyos kár származik, ami másképp nem hárítható el,

2. az eladósodottakat, akik adósságuk kifizetésére képtelenek,[92]

[86] Ha a házasság bármiképp megszünt (halál, Priv. Paulinum, disp. super rato et non consummato, két egybehangzó ítélet érvénytelenítése révén) a belépés lehetséges.

[87] pl. apostata a religione, fugitivi, exelaustrati. (cf. c. 639 + 645.)

[88] pl. *saecularisati* (c. 640. § 1. nr. 2.) vagy bármiképp felmentettek a fogadalom alól. Akik csak postulánsok vagy noviciusok voltak, nincsenek gátolva. Ugyancsak nem vonatkozik a tilalom azokra, akik fogadalom nélküli társaságban vagy inst. saecularebán tettek fogadalmat. A tilalom csak a *votum publicumot* tett egyénekre vonatkozik.

[89] állami vagy egyházi törvények szerint. Akik a büntetést kitöltötték, felvehetők.

[90] Két okból:

a) a püspök magasabb tökéletességi állapotban van (status perfectionis exercendae), mint a szerzetes (status perfectionis acquirendae), tehát lefelé ereszkedne;

b) minden püspök egyházmegyéjével el van jegyezve, amely alól csak a pápa adhat felmentést.

[91] Nem pozitív engedélyről, hanem konzultációról van szó. Egyházmegyei szükség esetén is lehet a Szentszékhez folyamodni a püspök döntése ellen.

[92] Nyilván nagyobb adósságról van szó: ha az előljáró ennek ellenére felveszi, köteles maga az adósságot letörleszteni.

3. elszámolásra kötelezetteket, vagy más olyan világi ügybe keveredetteket, akik miatt a szerzetnek perektől vagy kellemetlenségtől kell tartani.[93]

4. akik súlyos[94] szükséget szenvedő szüleik — vagyis atyjuk, anyjuk, nagyatyjuk vagy nagyanyjuk — támogatására kötelezettek, és olyan szülőket, akiknek közreműködése gyermekeik eltartása vagy nevelése céljából szükséges,[95]

5. szabálytalanságban[96] vagy egyéb kánoni akadályban szenvedő olyan jelölteket, akik a szerzetben papi pályára vannak szánva,

6. keleti szertartású jelentkezőket a Keleti kongregáció írásban adott engedélye nélkül.[97] (c. 542.)

— A felvételt érvénytelenítő vagy tiltó akadályok alól egyedül a Szentszék adhat felmentést.

C) A SZÜKSÉGES BIZONYÍTVÁNYOK (c. 544—546.)

1. Mindenki számára kötelező a keresztelési és bérmálási anyakönyvi kivonat felmutatása,

2. a férfiaknak pedig

a) a származási hely és mindama helyek ordináriusának erkölcsi bizonyítványát be kell szerezniök, akiknek megyéjében a betöltött 14-ik életévük után erkölcsileg összefüggő egy évnél tovább tartózkodtak, (c. 544.)

b) azok számára, akik papnevelő vagy egyéb egyházi nevelőintézetben, más egyházi intézetben vagy más szerzet posztulátusában vagy noviciátusában voltak, a helyi főpásztor meghallgatása mellett szemináriumi vagy egyéb intézet rektorának, illetve a nagyobb elöljárónak tanusítványa (litterae testimoniales) is szükséges, (c. 544. § 3.)[98]

[93] Hivataluk megszünte után felvehetők.

[94] *súlyos* lenne a szülők anyagi helyzete: ha fiúk távolléte súlyos testi hátránnyal járna: (betegség, éhség, ruhátlanság, fűtetlenség, stb.) A testvérek és a távolabbi rokonok nem tartoznak ebbe a kategóriába. Ha azonban a szerzetből módjában lesz hozzátartozóinak támogatása, felvehető.

[95] Ide szól Szent Pál intelme: (I. Tim. 5, 8.) „Si quis suorum curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior."

[96] Főleg defectus natalium (c. 984 és apostasia a fide (985), de felmentés adható.

[97] De engedély nélkül felvehetők latin rítusú szerzetbe azok a keletiek, akik saját rítusuk fenntartásával keleti rítusú szerzet számára készülnek fel, főleg missziókban. CP. 10. nov, 1925. *AAS.* 17, 583.

[98] Ha valaki a szemináriumból tanulmányai elvégzése előtt eltávozott, s a világban töltött némi idő után akar szerzetbe lépni, akkor a Congregatio de Relig. engedélyére is szükség van. (de Relig. 25. júl. 1941. 11. maii. 1942. Periodica. 31 (1942) 78—81.) Újabban ezt elmellőzik. Vö. *Sartori,* p. 112.

c) a klerikusok esetében az utolsó rend felvételének bizonyítványára és ama helyi főpásztorok erkölcsi bizonyítványára van szükség, akiknek a területén a felszentelés után egyfolytában egy évnél tovább tartózkodtak, (c. 544. § 4.)

d) ama fogadalmas szerzeteseknek, kik apostoli engedéllyel más szerzetbe lépnek, elégséges az eddigi szerzet nagyobb előljárójának erkölcsi bizonyítványa. (c. 544. § 5.)

3. A fent említett okmányokon kívül az előljárók más szükséges vagy alkalmas okmányokat is követelhetnek (c. 544. § 6.): szabadállapotukról szóló bizonylatot, egyházi személytől — plébános, hittanár, — ajánló igazolványt, polgári erkölcsi bizonyítványt, legmagasabb iskolai bizonyítványt, esetleges működési bizonyítványt, orvosi bizonyítványt, kiskorúak esetében a szülők vagy gyám beleegyezését.

4. Nőket az 544. kánon 3. §-ának épségben hagyása mellett csak tüzetes erkölcsi és jellembeli vizsgálat után szabad felvenni.

E bizonyítványokat nem a jelölt, hanem a szerzeteselőljárók kérik és a felhívottak kötelesek a kérés időpontjától számított három hónap alatt azt ingyenesen megküldeni — mégpedig zárt borítékban. Ha szemináriumi, más egyházi intézeti vagy volt szerzetesnövendékről van szó: a kiállított bizonylatot a vezető előljárónak esküvel is meg kell erősítenie. (c. 545. § 1.)

Ha súlyos ok miatt, a felhívottak úgy ítélik, hogy nem adhatnak ilyen tanusítványt, az indokot a Szentszékkel kell közölni három hónapon belül. (c. 545. § 2.)

Ha olyan válasz érkezik, hogy a szóbanforgó jelölt kevéssé ismeretes, a szerzeteselőljáró a hiányzó információt más alapos vizsgálattal hitelt érdemlő módon pótolhatja. Ha pedig a felkért hivatali személy a megkérésre nem is válaszol, a Szentszék tudomására kell hozni a mulasztást. (c. 545. § 3.)

A bizonylatnak súlyos lelkiismereti kötelesség mellett az igazságot kell tartalmaznia, ki kell terjeszkedni a jelölt származására, erkölcsi viseletére, értelmi képességére, életére, hírnevére, tudására, továbbá arra is, hogy nem gátolja-e fenyíték, szabálytalanság vagy más kánoni akadály.

5. A jelentkezőt az előljáró vagy megbizottja és az ujoncmester jó ha kikérdezi:

a) eddigi életéről, szándékáról, az esetleges kánoni akadályokról, öröklött vagy szerzett lelki és testi fogyatékosságokról stb. E vizsgálatot gondosan, lelkiismeretesen és tapintattal kell végezni.

b) érdeklődjön a családi körülményekről is. Vajon nem fordult-e elő családjában lelki vagy öröklött testi betegség vagy egyéb terhelt-

ség. Ideggyenge, aggályos, lelkibeteg, összeférhetetlen, rosszhírű, születésétől hibás jelentkezőket el kell tanácsolni a szerzetbelépéstől.

Mindaz, aki betegségben szenved vagy akinek felvételét kánoni akadály gátolja, köteles e körülményt a felvétel előtt bejelenteni. Ha ezt elmulasztva mégis felvételt nyer, a betegség kitudódása esetén fogadalom után is elbocsátható.

Az érdekelt elöljárókat mind az információk tartamára, mind az informátorok személyére nézve titoktartás kötelezi. (c. 546.)

D) A HOZOMÁNY *(dos)* (c. 547—552.)

A jelöltnő részéről a felvétel alkalmából a később felmerülő költségekhez való hozzájárulás címén adott pénzösszeget hozománynak nevezzük.

I. Szükségessége

a) A női szerzetesrendekben a jelöltek a konstitúciók vagy a törvényes szokás által megállapított hozományt kötelesek hozni.

Készpénz helyett részvényt, kötelezvényt, értékpapírt vagy ingatlant is el lehet fogadni.

Ezt a hozományt a beöltözéskor ténylegesen át kell adni a zárdának, vagy legalább átadását polgárjogilag okmánnyal kell biztosítani. (c. 547. § 2.) — Az egyszerű fogadalmas női szerzetekben a hozományra nézve a konstitúciók az irányadók.[99]

b) A pápai jogú szerzetekben csak az Apostoli Szentszék engedheti el egészben vagy részben a hozományt, az egyházmegyei jogú szerzetekben pedig a helyi főpásztor.[100]

II. *Elhelyezése*

a) A szerzetesnő első fogadalma után a főnöknő tanácsával és a helyi ordinárius — férfirendektől függő szerzetestársulatban pedig a férfirend elöljárójának beleegyezésével — tartozik a hozományt biztos, megengedett és gyümölcsöző módon elhelyezni, de elkölteni a

[99] A hozományt nem pótolja a diploma vagy más szakma, legfeljebb elégséges ok az alóla való felmentéshez.

Az előljárók az egyik jelölt hiányos hozományát a másik módosabb jelölt nagyobb hozományából (ez utóbbi hozzájárulásával) kiegészíthetik. Ehhez nem kell engedély.

[100] Ha valaki egyszer a hozomány alól felmentést kapott, akkor sem köteles azt később pótolni, ha erre később alkalma nyílna is, mivel a felmentés abszolút volt.

szerzetesnő halála előtt egyáltalán nem szabad, — még házépítésre vagy adósságtörlesztésre sem. (c. 549.)

b) A hozományt illetéktelenül elköltő főnöknő megfosztható még hivatalától is, azonkívül visszatérítéssel is tartozik. (c. 2412.)

c) A hozományokat az illető zárdában vagy az általános, illetve tartományi főnöknő rendes tartózkodási helyén gondosan kell kezelni. (c. 550.)

d) A helyi ordinárius főleg a hivatalos kánoni látogatás alkalmával kérje számon a kezelést. (c. 550. § 2.)

e) Az egyszerű és ünnepélyes fogadalmas szerzetesnők bármi okból való távozásakor teljes hozományát hiánytalanul vissza kell adni, természetesen a már leszedett gyümölcse nélkül. (c. 551.)

f) Ha valaki apostoli engedéllyel más szerzetbe átlép, a noviciátus tartama alatt az 570. kánon 1. §-ának épségben hagyásával csak a gyümölcsök, a fogadalom után pedig maga a hozomány is az új szerzetet illeti. Ugyanazon rend más zárdájába való törvényes átlépéskor pedig mindjárt a kezdettől vagyis az átlépés időpontjától a hozomány az új zárdáé.

g) Még az ideiglenes fogadalmas szerzetesnő halálával is a hozomány visszavonhatatlanul a zárdáé vagy szerzeté lesz. (c. 548.)

h) A jelölt vagy ujonc hozománya a halálos ágyon tett fogadalom által sem lesz a szerzeté. (Szerz. Kongr. 1912. szept. 10.)

III. *A szerzetesnők kánoni megvizsgálása*[101] (c. 545.)

Minden egyes főnöknő, tehát az exempt is, legalább két hónappal előbb értesíteni tartozik a helyi ordináriust az ujoncfelvételről, aki személyesen vagy távollét ill. akadályoztatás esetén megbízottja által legalább 30 nappal a noviciátus megkezdése előtt a klauzurába való belépés nélkül ingyen és tüzetesen vizsgálja meg, vajon a jelölteket nem kényszerítették-e és vajon tudják-e mire vállalkoznak.

Ha a kérdéses jelöltek jószándékáról és szabad elhatározásáról meggyőződött, akkor azok a noviciátusba bocsáthatók. (c. 552 § 2.)

A kánoni vizsgálatra az a főpásztor illetékes, akinek megyéjében a jelöltek tartózkodnak.

A vonatkozó büntetés a 2412. kánonban található.

[101] Aug. *Pugliese*, De triplici voluntatis exploratione ad normam can. 552. Monitor. 1958. 702—723.

135. § Az újoncidő lefolyása
(c. 553—571.)[102]

A noviciátus a beöltözéssel vagy ha a szerzetnek nincs külön öltözete, a konstitúciókban meghatározott módon kezdődik, és az egyszerű fogadalom letételéig tart. (c. 553.)

Az egész noviciátust a konstitúciókban megszabott öltözetben kell eltölteni.

Fogadalmas szerzetesnek más szerzetbe való átlépése után a noviciátus alatt az ottani ujoncöltönyt kell viselnie. (Szerz. Kongr. 1923. május 14.)

I. *A noviciátus helye*

A konstitúcióknak megfelelően külön újoncházat kell létesíteni. Ehhez pápai jogú szerzetekben apostoli engedély szükséges. Ugyanabban a tartományban csak fontos okból és külön apostoli engedéllyel lehet több újoncházat létesíteni. Az újoncházba csak példás életű szerzeteseket szabad elhelyezni. (c. 554.)

Az újoncévnek az újoncházban való eltöltése a noviciátus érvényességéhez tartozik. (c. 555.)[103]

II. A noviciátus tartama.

1. A noviciátus érvényességéhez szükséges hogy
a) az illetékes hatóság által felvett jelölt (c. 542.)
b) a betöltött 15. életév után,
c) egy évig megszakítás nélkül,
d) a kánonilag létesített újoncházban tartózkodjék. (c. 555.)

A teljes évet az érvénytelenség terhe mellett[104] a 34 kánon szerint kell számítani; a beöltözés évfordulóját követő nappal végződik. Az évnek összefüggőnek is kell lenni, vagyis lényeges megszakítás nélkülinek.

2. Ha a konstitúciók egy évnél hosszabb újoncidőt írnak elő, az első év a kánoni év, a második nem szükséges az érvényességhez, hacsak a szabályzat kifejezetten másképp nem intézkedik. (c. 555, §. 2.)[105]

[102] *Coronata*, I. 716—734. — *Goyeneche*, Quaestiones, I. 370. sköv. — *Berutti*, Institutiones, III. 176—193. — *Schermann*, im, 39. sköv.

[103] Az egyik házban kezdett és a másikban befejezett noviciatus érvényes.

[104] CP. 12. nov. 1922. AAS. 14, 661.

[105] C. de Relig. 3. nov. 1921. AAS. 13, 539.
A kánoni évet csak szentszéki engedéllyel lehet áttenni a második évre CP. 12. febr. 1935. AAS. 27. 92. —

Az első éven túl is elsősorban a lelkiéletet kell a noviciátusban ápolni. Külső, önálló tevékenységet az újonc nem végezhet. Az újoncházon kívül pedig csak egészen kivételesen szabad az újoncnak tevékenykednie. A fogadalom előtti két utolsó hónapot azonban feltétlenül az újoncházban kell eltöltenie.

3. A noviciátus lényegesen megszakad, úgyhogy újból kell kezdeni és végezni, annak,

a) akit az elöljáró elbocsátott,

b) aki engedély nélkül kilépési szándékkal hagyta el a házat,

c) aki bármely okból 30 napnál több időt tölt távol akár egyhuzamban, akár megszakításokkal, mégha elöljárói engedéllyel rendelkezik is. (c. 556.)

Ha az újonc az elöljáró engedélyével vagy kényszer hatása alatt, de az elöljáróknak tartozó engedelmességben megmaradva akár egyhuzamban, akár megszakításokkal 15 napnál több, de 30 napnál kevesebb időt tölt házon kívül, a noviciátus érvényességéhez szükséges és elégséges, ha a mulasztott napokat pótolja. Ha 15 napnál kevesebb ideig volt ily módon távol, az elöljáró e napoknak a pótlását elrendelheti, de az érvényességhez ez nem szükséges. (c. 556. § 2.)

A 15 és 30 napnak a számítása a 34. kánon szerint történik.

Ünnepélyes fogadalmas szerzetesnők vagyis apácák minden egyes esetben apostoli engedélyre szorulnak, ha újoncaik akár csak rövid ideig is a házon kívül kívánnak tartózkodni. (Szerz. Kongr. 1916. nov. 2.)

Az újoncnak ugyanazon szerzet más újoncházába való átvitele nem szakítja meg a noviciátust, (c. 556. C. P. 1930. júl. 13. AAS. 22, 365,) ha nem vesz igénybe 30 napot.

4. Kétféle tagozattal rendelkező szerzetekben az egyik osztály számára végzett noviciátus — pl. klerikusok, testvérek — nem érvényes a másik osztály rézsére. (c. 558.)

Az egész újoncévet a konstitúciókban megállapított újoncruhában kell tölteni, hacsak a helyi szokások mást nem javallnak.

III. Az újoncmester. (c. 559—565.)

1. *Személyi kellékek.*

a) Az újoncok kiképzését az ún. újoncmester (magister) végzi, akinek legalább 35 évesnek, 10 éves fogadalmasnak és okosságban,

---

Az egyházmegyei jogú szerzetben az ordinárius a második év alól felmentést adhat.

Tehát kétféle noviciátus van: *canonicalis* (c. 572. §. 1. nr. 3.) és *constitutionalis*, amelyet a szerzetesszabályzat ír elő (c. 555. § 2.)

Vö. Szerzeteskongr. 1921. nov. 3-iki rendeletét: AAS, 13, 539.

szeretetben, jámborságban és fegyelemben élenjáró szerzetesnek, papi szerzetben pedig felszentelt papnak kell lennie. (c. 559. §. 1.)

Indokolt esetben — pl. az újoncok nagy száma — vagy más akból — segítőtársat lehet mellé rendelni,[106] aki a noviciusok vezetésére vonatkozólag közvetlenül alája tartozik. Ennek legalább 30 évesnek és 5 éve fogadalmas kiváló szerzetesnek kell lennie.

b) Mindkettőnek mentnek kell lennie minden más olyan hivataltól és tisztségtől, amely az újoncok gondozását és vezetését gátolhatná.

2. *Kirendelés.*

Az újoncmestert és segédjét a konstitúcióknak megfelelően kell választani. Hivatali idejük lejárta előtt súlyos és igazságos ok nélkül nem szabad elmozdítani őket, de újra megválaszthatók. (c. 560.)

3. *Jog és kötelesség.*

a) Egyedül az újoncmester joga és kötelessége az újoncok kiképzésének gondozása és kizárólag hozzá tartozik a noviciusok vezetése, úgyhogy ebbe senki, semmi szín alatt nem avatkozhatik bele,[107] kivéve a vizitátort és ama elöljárókat, akiknek a konstitúciók ezt külön megengedik. (c. 561. §. 1.)

Az egész ház fegyelmére vonatkozólag az újoncmester is éppúgy, mint az újoncok az elöljárók felügyelete és irányítása alatt állnak. (c. 561.)

b) Az újoncmester súlyos és komoly feladata, hogy növendékei elsajátítsák és gyakorolják a szerzetesi fegyelmet. (c. 562.) Vezesse be tehát őket a szerzet konstitúcióinak a tanulmányozásába, a lelkiélet szokásos gyakorlataiba (elmélkedés, imaélet). Az újoncok alaposan ismerjék meg későbbi fogadalmuk tárgyát és a velük kapcsolatos erényeket. Törekedjenek a bűnös hajlamok gyökeres kiirtására, az indulatok megfékezésére és az erények megszerzésére. (c. 565. § 1.)[108]

[106] Ez a sub-magister.

[107] Ezen az alapon növendékeiktől *manifestatio animit* kérhetnek, de a gyónásba tartozó kérdéseket nem firtathatják.

[108] A Statuta Generalia (1956) igen üdvös rendelkezéseket tartalmaz a novicius nevelés kérdésében:

a) A *praenovitiatusban* komoly, természetes, művelt egyéneket kell nevelni. Itt alakul ki a jelölt: „vir formatur humane, moraliter, socialiter, christiane" (Monitor Eccl. 1956. 610.) Nem szabad viszont ezeket a személyeket noviciusként kezelni.

c) A laikus testvérek legalább hetenként egyszer részesüljenek keresztény tanításban és hitoktatásban[109] (katechezis). (c. 565. § 2.)

d) Foglalkozás. Mivel a kánoni újoncév kizárólag az imádságnak, a lelkiélet elmélyítésének, a szerzetes szellem megerősítésének és az aszketikus iskolázásának van szentelve, nem szabad eme idő alatt az újoncokat olyan beosztással — prédikálás, gyóntatás, vagy külső munkával, illetve irodalmi, tudományos vagy művészeti tanulmányokkal hivatásszerűen elfoglalni, amelyek őket a házból kiszólítják, vagy elmélyülésükben gátolják. (c. 565. §. 3.)

A laikus testvérek csak annyiban és csak akkor végezhetnek a noviciátusban munkát — nem önállóan! hanem csak beosztottként, — amikor és amennyiben ez nem vonja el őket a noviciátus sajátos gyakorlataitól. (c. 565. §. 3.)

e) Az újoncok a jelöltektől és fogadalmas szerzetesektől elkülönítve élnek, legfeljebb a kápolnában vagy ebédlőben vannak egymással együtt. Az elöljáró vagy újoncmester engedélye nélkül az újoncok a fogadalmasokkal nem érintkezhetnek. (c. 564. §. 1.)

A laikus újoncoknak külön helyet kell kijelölni. (c. 564. §. 2.)

Az újoncmester az év folyamán a konstitúciók előírása szerint az egyes növendékek magatartásáról jelentést köteles adni a káptalannak, vagy nagyobb elöljárónak. (c. 563.)

IV. Az újoncok gyóntatói. (c. 566.)

A női szerzetekben az újoncok a gyónásra és gyóntatásra nézve a fogadalmasokkal egy tekintet alá esnek. (c. 566. §. 1.)

„Detur eisdem facultas corporis exercendi, hygienicis praeceptis et christianae urbanitatis legibus imbuantur, ut ad civile vivendum non solum qua liberaliter eruditi, sed etiam qua humane et socialiter educati, corpore et mente fiant apti." (uo. p. 611.)

„Similiter doceantur alumni munditiem corporis et vestium curare, educatos suae aetatis eruditos et in conversando comites socialiter se praebere, non rudes et incultos, non timidos non vanos, non turbulentos, sed sicut bonos et serios iuvenes, eorum aetatis, aestimatione et spiritu altioris vitae imbutos." (uo.)

Sokan eddig méltán arra hivatkoztak, hogy zsenge koruktól kezdve a világtól elszakadva kerültek a szerzetbe és így az élet első vihara elsodorta őket.

b) A *novitiusok* egészséges nevelése területén az arany középutat kell követni:

„Psychologice et paedagogice nimius rigor vires vere frangit et extenuat et nimia benignitas naturae indulgens animam debilitat. Via media igitur procedendum est et prudenter invigilandum ne physicae novitiorum sanitati praejudicium afferatur." *Monitor*, ih, 612.

[109] C. de Relig. 25. nov. 1929. AAS. 22, 28.

A férfiszerzetek újoncai, éppúgy, mint a fogadalmasok lelkiismeretük megnyugtatása végett a helyi ordináriustól jóváhagyott bármely gyóntatónál meggyónhatnak. (c. 519.) Ezenkívül számukra egy vagy több rendes gyóntatót kell kirendelni, aki papi szerzetben magában a házban lakjék, laikus rendben pedig gyakran járjon be. (c. 566. §. 1. n. 1—2.)

A rendes gyóntatókon kívül más gyóntatókat is ki kell jelölni, akiket az újoncok indokolt esetben felkereshetnek. Negyedévenként pedig rendkívüli gyóntató álljon rendelkezésükre. (c. 566.) Az újoncmester és segédje csak sürgős esetben gyóntathat. (c. 891.)

V. Az újoncok jogi helyzete. (c. 567—571.)

1. *Lelki jogosítványok.*

a) Az újoncok — férfi és női — tágabb értelemben vett szerzetesek, és mint a többi egyházi személyek — még a laikus testvérek is — élvezik a 119—123. kánonokban említett papi kiváltságokat.

b) Részesednek saját szerzetük minden kiváltságában és lelki javaiban. Ha idő előtt meghalnak, ugyanazon könyörgésekre van joguk, mint a fogadalmasoknak. (c. 567.)

c) Az exempt szerzetesek újoncai is exemptek. (c. 615.)

d) Az egyházi rendeket az újoncok a noviciátus ideje alatt nem vehetik fel. (c. 567. §. 2. + 964.)

e) A szorosan vett apácák újoncai is pápai klauzúrára vannak kötelezve. (c. 540.)

2. Hogy a világba való visszatérés lehetősége és szabadsága biztosítva legyen, az újonc nem mondhat le a noviciátus tartama alatt

a) javadalmáról. (c. 568, 1489.) A lemondás tilos és érvénytelen is lenne. (c. 188. n. 1.)

b) vagyonáról sem mondhat le, sem azt meg nem terhelheti. Ez nemcsak tilos, hanem az egyházi jog szerint tüstént érvénytelen is lenne. A noviciátus tartama alatt tehát minden újonc vagyonának teljes birtokában marad, pénzt vagy értéktárgyat azonban elöljárói engedélye nélkül nem tarthat magánál. (c. 568.)

c) Kezelés. — Az egyszerű ideiglenes és örök fogadalom előtt a fogadalom kötelezettségének a tartamára az újonc vagyonának kezelését írásban bízza valakire és hacsak a konstitúciók másképp nem rendelkeznek,[110] a vagyon felhasználásáról és haszonélvezetéről is rendelkezzék. (c. 569. §. 1.)

d) Ha a vagyon hiánya miatt ilyen rendelkezésre nem került sor, de később az újonc bizonyos vagyontárgy birtokába jutott, vagy

[110] C. P. 16. oct. 1919. AAS. 11, 478.

első vagyona gyarapodott, akkor a fenti intézkedést okvetlenül meg kell tennie, illetve az utóbbi esetben meg kell ismételnie akkor is, ha megtörtént már az egyszerű fogadalom. (c. 569. §. 2.)

e) Végrendelet. — Ideiglenes fogadalomtétel előtt a szerzetes-kongregációban az újoncnak végrendeletet kell készítenie és ebben jelenlegi és esetleg jövendőbeli vagyonáról szabad elhatározása szerint rendelkeznie kell.[111] (c. 569. § 3.) Ha a szerzetes később kilép vagy elbocsátást nyer, fenti vagyonjogi rendelkezések természetesen hatályukat vesztik.

A jelöltek vagyona maradjon a szerzet vagyonától elkülönítve.

f) Költségek. — Az újoncok már rendszerint a belépésnél kárpótolják a szerzetet a konstitúcióban vagy a megállapodásban meghatározott összegben a rájuk fordított pl. ruha költségéért, amennyiben lehetőleg már előre átadják fenntartási költségeik összegét.

Ha a noviciátusi idő befejezése előtt az újonc a szerzetből eltávozik visszakapja a még fel nem használt tartásdíjat.

Ezenkívül a noviciátus költségeiért semmit sem szabad szedni. (c. 570. §. 1.)

3. A haldokló újonc fogadalma. (c. 567.)

Ha az újonc halálveszedelemben forog, lelki megnyugvás végett a noviciátus idejének befejezése előtt is fogadalmat tehet, a fogadalom időtartamának meghatározása nélkül.

Azok, akik így tesznek fogadalmat, ugyanazokban a búcsúkban és kegyelmekben részesülnek, mint minden más fogadalmas. Más jogi következménye azonban nincs az ilyen fogadalomtételnek. Éppen ezért, ha az így fogadalmat tevő újonc felgyógyul, jogi helyzete teljesen olyan lesz, mintha fogadalmat nem tett volna. Így a noviciátust be kell fejeznie, új fogadalmat kell tennie, vagy szabadon eltávozhat, vagy el is küldhető. Ha a fentebbi esetekben a fogadalmat tevő újonc meghalna, a szerzetnek az ilyen fogadalom alapján nincsen joga sem a hozományra sem egyéb javainak megtartására.[112]

4. Az újoncok kilépése, elbocsátása és fogadalomhoz való bocsátása

a) A jelölt vagy újonc bármikor szabadon eltávozhatik a szerzetből. Ezzel azonnal elveszti összes szerzetesi jogait és kiváltságait. (c. 571.)

[111] akkor is ha államjogilag nem lenne érvényes. *Sartori* p. 116.

[112] Ilyen engedményt először V. Pius adott (const. *Summi sacerdotii* 22 aug. 1570) a domonkos apácáknak, melyet később a férfi szerzetekre is kiterjesztettek, míg végül X. Pius általánossá tette.
(C. de Rel. *Spirituali consolationi* 10. Sept. 1912 és 1922 dec. 30.)

b) Elbocsátás. Az elöljáró többnyire az újoncmesterrel való tanácskozás után vagy a káptalan a konstitúciók szerint, minden megokolás nélkül jogos okból szintén bármikor elbocsáthatja a jelöltet vagy újoncot. Kívánatos azonban az ok aktaszerű feljegyzése. (c. 571. § 1.)

c) Fogadalomhoz bocsátás. — Két hónappal a noviciátus befejezése előtt az újoncnak írásban kell a nagyobb elöljárótól a fogadalmak letételére engedélyt kérnie.

Az első fogadalomra való bocsátásról a nagyobb elöljáró tanácsának titkos szavazással történő hozzájárulása alapján dönt. (c. 575. 2.)

Ugyanekkor a női szerzetekben az általános főnöknő jelentést tesz a főpásztornak az esedékes fogadalomtételről s kéri az újoncnő kánoni vizsgálatának elrendelését. Ha alkalmas, fogadalomra bocsátandó.

d) Ha a szabályszerű kánoni év után bármely okból a jelölt alkalmassága tekintetében kétely mutatkozik, a nagyobb elöljáró — tanácsa meghallgatása után — az újoncidőt meghosszabbíthatja, legfeljebb hat hónappal. Ha ez idő után sincsenek meggyőződve az újonc alkalmas voltáról, azonnal el kell őt bocsátani. (c. 571. §. 2.)

e) Minthogy a szerzet eredeti szellemének megőrzése nem a tagok számától, hanem a meglévő komoly lelkiségétől és példás életétől függ, azért csak valóban alkalmas tagokat szabad fogadalomhoz bocsátani.

Mindazok, akik közreműködnek a döntésnél, súlyos lelkiismereti felelősség mellett vigyázzanak, hogy hanyagságuk, tájékozatlanságuk, részrehajlásuk és elnézésük folytán vagy helytelen részvétből utat ne engedjenek a szerzetbe hivatásnélküli alkalmatlan egyéneknek, akik csak tehertételt és esetleg állandó botrányt jelentenek a közösségben.

De arra is ügyeljenek, hogy emberi gyengeségből egyébként arra alkalmas jelentkezőket vissza ne utasítsanak.

f) A fogadalom előtt legalább nyolcnapos lelkigyakorlatot kell végezni minden újoncnak. (c. 571, 3.)

136. § A fogadalomtétel

(c. 572—586.)[113]

I. Fogalma és felosztása

1. *Fogalom.* A szerzetes fogadalomtételkor tulajdonképpen két cselekményt végez: egyik a fogadalom — votum — amelyben megígéri Istennek, hogy az evangéliumi tanácsokat megtartja,[114] a másik a professzió, amellyel megígéri a szerzetnek, hogy egyrészt törekedni fog az erkölcsi tökéletességre, másrészt, hogy tagja lesz a szerzetnek; amit a szerzet hallgatólagosan elfogad. A szerzetesi votum tehát fogadalom és kétoldalú szerződés egyszerre. A kettő fogalmilag elválasztható egymástól, hiszen a világban is bárki tehet magánfogadalmat. De a szerzetesi fogadalom elválasztható a professziótól, amint a katonai szolgáltra kötelezetteknek ideiglenes és az exclaustráltaknak örökös fogadalmából is kitűnik.

Mivel a szerzetesi fogadalom rendesen professzió is, azért a két kifejezést váltakozva szokták használni.

2. *Felosztás*

a) A fogadalom lehet a *mód* szerint *nyilvános,* ha a törvényes egyházi elöljáró az Egyház nevében ezt elfogadja, különben *magán* fogadalom.

b) A *forma* szerint *ünnepélyes* fogadalom akkor, ha ezt az Egyház ilyennek elismeri, egyébként *egyszerű.*

c) A *tartalom* szerint ideiglenes és örök fogadalom. — Az ideiglenes rendszerint három évre, az örök fogadalom viszont életfogytig szól.

A szerzetesi fogadalom akkor *egyszerű,* ha semmi más következménye nincs, mint ami természetéből következik, *ünnepélyes,* amelyhez az Egyház a természetéből nem folyó következményeket csa-

[113] *A. Maertin,* Die Bedeutung der Ordnesgelübde nach den CIC. unter Berücksichtigung des geltenden deutschen Rechts. Frankfurt. 1924.
W. Ankermüller, Die vermögensrechtliche Stellung der Religiosen und ihrer Niederlassungen nach den CJC. (dissz.) Würzburg. 1925.
F. X. D' Amboriso, De causis exclusionis religiosi a renovatione professionis in institutis votorum temporariorum. Apoll. 4. (1931.) 124. ss.
— Egyszerű fogadalom a jezsuita rendben: *E. Gambari,* in Eph. Jur. Can. 2. (1947.) 87—122.
Coronata I. 735—759. — *Goyeneche,* Quastiones. I. 370—396. — *Berutti,* Institutiones. I. 735—759.
Schermann, im. 44. köv.

[114] a votum fogalma: „Promissio deliberata ac libera Deo facta de bono possibili et meliore. (c. 1307. §. 1.)

tolt, úgyhogy az ellenkező cselekedetek, ha érvényteleníthetők, *érvénytelenek.*[115]

d) Felmentés szerint *fenntartott* az a fogadalom, amelytől csak az Apostoli Szentszék adhat felmentést (c. 1308.). A szerzetesi fogadalom ilyen. (c. 638, 640. §. 1. nr. 2.)

A fogadalom az istentisztelet erényének körébe tartozik és a tárgy természete szerint a fogadalmat tevőnek szándéka szerint kötelez, mint magánfogadalom. A szerzetesi fogadalom azonban, mint nyilvános fogadalom halálos bűn terhe alatt kötelez. (c. 488. §. 1.)

A három lényeges fogadalmat az Egyház minden valóságos szerzetben megköveteli. — Az ünnepélyes fogadalom mindig élethosszsziglan szól, az egyszerű lehet ideiglenes vagy örökös.

II. A fogadalomtétel

1. *Illetékes hatóság.* A fogadalomhoz való bocsátásnál nemcsak az elöljáró, hanem a szerzet illetékes testülete is közreműködik.

Az első ideiglenes fogadalomnál a tanács vagy káptalan — konvent — hozzájárulására, a megújításnál és a rákövetkező örökös, ünnepélyes vagy egyszerű fogadalomnál pedig a tanács véleményének meghallgatására van szükség. (c. 575. §. 2.)

Az első ideiglenes fogadalmat tehát a testület akarata ellenére senki sem teheti le érvényesen. A titkos szavazásnál a szótöbbség határoz, amelyről jegyzőkönyvet kell felvenni.

Ha azonban örökös fogadalmas, más szintén örökös fogadalommal bíró szerzetbe lép át, akkor az ottani örökös fogadalomra való bocsátáshoz az illetékes testület hozzájárulására van szükség.

Női szerzetekben két hónappal a fogadalom előtt az illetékes főpásztortól engedélyt kell kérni a fogadalomra bocsátáshoz és egyben kérni kell az előírt kánoni vizsgálat megtartását. (c. 552 + + 2412.)

2. *Az érvényes fogadalom feltételei*

Minden szerzetesi fogadalom érvényességéhez szükséges: (c. 572—573.)

a) hogy a fogadalmat tevőnek meg legyen a törvénytől megkívánt életkora, vagyis az első ideiglenes fogadalomnál a betöltött 16 év, az örökfogadalomnál pedig a betöltött 21. év. (c. 573.)

[115] A két fogadalom között belső különbség is megnyilvánul abban, hogy az egyszerű fogadalmas Istennek felajánlja a megígért dolog használatát (usum rei promissae), az ünnepélyes fogadalmas viszont *usum et ipsam rem* átadja, vagyis a *dominium utile*-t és *radicale*-t egyaránt.

b) hogy a törvényes elöljáró a konstitúciók rendelkezései szerint tanácsával együtt bocsássa az illetőt fogadalomra.

c) hogy a fogadalmat érvényes noviciátus előzze meg. (c. 555.)

d) hogy a fogadalom ne erőszak, súlyos félelem vagy megtévesztés hatása alatt történjék,

e) hogy a fogadalom letétele kifejezett[116] legyen,

f) hogy a fogadalmat a törvényes elöljáró személyesen vagy megbízottja által vegye át.

g) az örökfogadalom érvényességéhez ezenkívül még szükséges, hogy a fogadalmat tevő legalább három évig ideiglenes fogadalmas legyen.

3. *Ideiglenes fogadalomtétel.* (c. 574—577.)

a) Örökfogadalmas szerzetben.

Minden férfi és női szerzetesrendben és minden örökfogadalmas szerzeteskongregációban a noviciátus befejezése után az újoncnak az újoncházban egyszerű vagy ünnepélyes örök fogadalom előtt legalább három évre[117] egyszerű fogadalmat kell tennie. Ha az örökfogadalomhoz megkívánt idő még nem lenne meg, ezt az ideiglenes fogadalmi időt a törvényes elöljáró újabb *három* évvel meghosszabbíthatja, hacsak a konstitúciók nem kívánják meg az évenkénti fogadalomtételt. (c. 574. §. 1.)[118]

[116] szóban, írásban, vagy más akaratnyilvánítás által. A *professio tacita* vagy *praesumpta* pl. hogy valaki noviciatus után éveken át a szerzetben marad, de nem tesz fogadalmat, nem érvényes.

Ha nincs szándéka a fogadalmasnak, a belső fórumban a letett professio érvénytelen; különben azonban mindaddig érvényes, míg az ellenkezője hatóságilag nincsen megállapítva. Lehetne feltételesen is fogadalmat tenni, de szerzetekben ez nem szokásos.

[117] A jezsuitákra ez nem vonatkozik. Ott hosszabb probáció pótolja ezt. CP. 1918. jún. 29. *Sartori.* p. 117.

[118] *a)* A kódex az örök fogadalom előtt három éves egyszerű fogadalmat irányoz elő (c. 574.), amelyet, ha nincs meg a kánoni kor az örök fogadalomhoz (21 év), tovább meg lehet hosszabbítani; legfeljebb azonban újabb három évig (sexennium). További meghosszabbításnak helye nincsen. Néha azonban a tanulmányok megszakítása, a gyakorlati hivatásbeli munka elsajátítása végett szükség lenne a harmadik trienniumra is. A Statuta Generalia (art 7—8.) úgy hidalja át ezt a problémát, hogy megújítja a kódex előtti jogi helyzetet (dec. Sancrosancta 1. jan. 1911.), mely szerint a hat év eltelte után letett fogadalom örökös lesz a fogadalomtevő részéről, de ideiglenes lesz a szerzetesközösség részéről.

b) Ez az új rendelkezés vonatkozik ama közösségekre is, ahol nincsen örökfogadalom (c. 488.) Ezekben a hat év elteltével letett, önmagában ideiglenes fogadalmat a szerzet részéről örökösnek, a fogadalmas részéről pedig ideiglenesnek kell tekinteni. Más szóval addig, amíg a tag a fogadalom letelte után bármikor szabadon eltávozhatik, addig a szer-

Egyik szerzetből a másikba való átlépés alkalmával nem kell ismét fogadalmat tenni. (c. 634.)

b) Ideiglenes fogadalmas szerzetben. — A fogadalmak megújítását az idő letelte után haladéktalanul meg kell tartani. Indokolt esetben a törvényes elöljáró egy hónappal előbbi letételükre adhat engedélyt. (c. 577.) — A megújítás módját az egyes konstitúciók szabályozzák.

Rendesen közösen történik a formula felolvasása, de a megújítás napjának pontos feltüntetésével külön okmány készítendő az érdekelt aláírásával. Esetleg a megújításokat az első fogadalom okmányára is rá lehet vezetni.

Eme jogi megújításon kívül szokásban van a legtöbb női szerzetben a fogadalomnak áhítatgyakorlatból történő évenkénti megújítása is, amely rendesen teljes búcsúval kapcsolatos.

c) Az ideiglenes fogadalom lejárta után a szerzetes vagy újítsa meg fogadalmát az ideiglenes fogadalmas szerzetben, vagy tegyen egyszerű, vagy ünnepélyes örökfogadalmat a konstitúció szerint, vagy szabadon hagyja el a szerzetet.

Viszont a törvényes elöljáró tanácsának meghallgatása után jogos és ésszerű okból a fogadalomújításból vagy az örökfogadalom letételéből kizárhatja és a szerzetből az ideiglenes fogadalom tartama alatt is elbocsáthatja. (c. 575 + 647.)

Betegség miatt azonban csak akkor tiltható el a fogadalom-újítás, ha a betegséget az érdekelt a fogadalom előtt eltitkolta.

Ha valamelyik szerzetes az ideiglenes fogadalom lejárta előtt kíván a szerzetből kilépni, a fogadalom alól az illetékes egyházi hatóságtól felmentést kell szereznie. Az ügy elintézését az érdekelt a szerzetben tartozik bevárni.

4. *A hibás fogadalom orvoslása.* (c. 586.)[119]

Több okból (c. 572.) lehet a fogadalom érvénytelen. Az érvénytelenség vagy biztos vagy kétes.

a) Ha a fogadalom érvénytelen

aa) külső akadály miatt, a rákövetkező események miatt nem

---

zet őt csak jogi (peres) úton tudja elmozdítani. A végleges incorporatio csak 3 ill. + 3 év után, (amely kísérleti idő) következik be.

c) Az egyszerű fogadalom után az örök fogadalom előtt ajánlatos (nem kötelező) ún. *megújított újoncidőt* (novitiatus) renovatus) (art. 39.) tartani: egy évig, fél évig, legkevesebb két hónapig. (Ez új dolog!) Hasznos, hogy azok, akik már három éve kint dolgoznak, az örökfogadalom előtt, lelkileg összeszedjék magukat. (art. 39. *Monitor.* i. h. 613.)

[119] Vö. *Fanfani,* im. nr. 247.

válik érvényessé, hanem szükséges, hogy azt a Szentszék szanálja, vagy pedig az akadály ismerete és megszűnése után újból le kell azt tenni.

bb) ha a beleegyezés belső hiánya miatt érvénytelen, akkor ennek pótlásával egyidejűleg érvényessé lesz, feltéve, hogy közben a szerzet a maga hozzájárulását nem vonta vissza. (c. 586, §. 2.)

Ha a Szerzetesek Kongregációja a fogadalom érvénytelenségét színlelés miatt állapította meg, akkor a kisebbrendű klerikus a papi állapotból elbocsátandó (c. 211.), a nagyobbrendű pedig mindaddig fel van függesztve, amíg a Szentszék másképp nem intézkedik.

b) A kétes fogadalom. — Ha a fogadalom érvényessége ellen komoly bizonyítékok vannak, de a szerzetes azt a biztonság kedvéért sem megújítani, sem annak orvoslását kérni nem akarja, Rómához kell fordulnia. (c. 586. §. 3.)

Bármily hosszú idő után is megtámadható a fogadalom. (c. 1701.), mivel az ilyenfajta kereset soha el nem évül.

5. *A fogadalom szertartása és nyilvántartása.*

A fogadalom letevésekor szokásos szertartást a konstitúciók állapítják meg (c. 576.), amelyek szerzetenként különbözők.

Női rendekben az ünnepélyes fogadalom alkalmával az állapot tartósságát jelző szertartások, fátyol és gyűrű megáldása és átadása és a koszorú feltevése is szerepelnek, az ideiglenes fogadalomkor elég, ha ezt az illetékes elöljáró személyesen vagy megbízottja által elfogadja. A formulában csak ideiglenes fogadalomról legyen szó. (Szerz. Kongr. 1919. jún. 10.)

A fogadalom szövegét, amelyet pontos keltezéssel és a hely megjelölésével kell ellátni s amely egyben a fogadalomtétel okirata is, a fogadalomtevő írja alá valamint az, aki a fogadalmat átvette.

Ezt az okiratot a szerzet levéltárában kell őrízni. A fogadalomújításnál elég az előbbi fogadalmi szöveget újra aláírni s az újítás időtartamát jelezni: egy vagy három évre. A fogadalomtételt az újoncmester a fogadalmak könyvébe bevezeti. Az ünnepélyes fogadalmat közölni kell az érdekelt saját plébánosával is, aki a kereszteltek anyakönyvébe bevezeti. (c. 576. § 2.)

6. *A katonai szolgálatra bevonult szerzetesek fogadalma.*

E kérdést, eddig a S. C. de Rel. 1911. január 1-én hozott *Inter reliquas* kezdetű dekrétum szabályozta, mely a kódex után is érvényben maradt. (AAS. 1919, 321.) A dekrétum és az azt követő magyarázatok azonban ma már nem felelnek meg a kor követelményeinek, ezért a Kongregáció 1957. július 30-án új dekrétummal szabályozta a kérdést, (Decr. *Militiae servitium*. AAS. 49. 869.)

a) Alkalmazása (art. 1.) Rendes katonai szolgálat az az idő, amelyet az állami törvények szerint a szerzetesifjak rendes katonai felügyelet alatt kötelesek tölteni, legalább egy fél évig: akár egyfolytában, akár megszakítva, akár fegyveres szolgálatról legyen szó, akár kisegítő (egészségügyi) munkáról.

b) Érvényesen nem bocsátható örökfogadalomra:

1° aki nem töltötte ki katonai szolgálatát,

2° vagy arra nem nyilvánítttatott teljesen alkalmatlannak,

3° vagy attól végérvényesen bármilyen módon mentességet nem kapott. (art. 2.)

c) Egyszerű fogadalom és katonai szolgálat:

1° amikor a szerzetes bevonul, ideiglenes fogadalmai *ipso facto* felfüggesztetnek,

2° nagyobb elöljáró azonban tanácsával (de consilio) kérésre meghatározott időre megengedheti, esetleg *ad nutum* is a fogadalom további megtartását. Ha nem kéri, *ipso facto* szünetel a votum.

d) A katonai szolgálatra bevonult szerzetes jogi helyzete:

1° *Alávetettség.* Mint a kolostorból törvényesen távollévő (és nem exclaustrált) örökfogadalmasok számára a szerzetesi kötelmek megmaradnak. Ha nem is kötik a fogadalmak, az elöljáró felügyelete alatt marad a fogadalmas.

2° *Kiléphet.* Az ilyen szerzetes írásban vagy szóban két tanú előtt tett kijelentéssel kiléphet a rendből. A szóbeli nyilatkozattal azonnal, írásbeli alapon pedig akkor, amikor értesült a kilépő írásnak az elöljáróhoz való megérkezéséről. (c. 637.) A szerzetnek is jogában áll az illetőt „ob justas et rationabiles causas" elküldeni.

3° *Ha marad, köti a szegénység* (art. 5.) — Akár köti a fogadalom, akár nem, mindaz, amit *„industria sua aut intuitu Religionis"* szerzett, a szerzetet illeti meg (pl. zsold, miseintenció.) Az egyszerű fogadalmasnak adott ajándék hozomány gyanánt kezelendő, míg az alumnus a rendben van. Halála után a rendet illeti meg. Ha elmegy, ki kell neki adni. A rokkantsági vagy betegségi segély szintén a szerzetet illeti meg.

4° A katonai szolgálat után *három hónap próbaidő* kötelező közös életben.

5° Mindez vonatkozik a fogadalom nélküli társulatokra és a noviciusokra is, ha nem mentek el vagy nem bocsáttattak el. (1958. jún. 26.)

III. Az ideiglenes fogadalom hatálya

(c. 578—581, 583, 584.)

1. *Lelki síkon.*

a) Az ideiglenes fogadalmas szerzetesek ugyanazon búcsúkat, kiváltságokat és lelki kegyelmeket élvezik, mint az ünnepélyes vagy egyszerű örökfogadalmasok és ha időközben meghalnak, ugyanazon könyörgésekre van joguk, (c. 578.) hacsak az utóbbiakra nézve a szerzet konstitúciója másképpen nem intézkedik. (CP. 1919. okt. 16.)

[120] *D. M. Huot,* Adnot. Monitor. 1959. 581—587. (Hatályba lépett, 1958. jan. 26-án.)

b) Ugyanúgy kötelesek megtartani a regulákat és konstitúciókat, de ahol megvan a kórusszolgálat, a magánzsolozsmázás nem érinti őket, hacsak erre nagyobb egyházi rend vagy a konstitúciók nem kötelezik őket. (c. 578, 2.)

c) Nincs sem aktív sem passzív választójoguk, hacsak a konstitúciók másképp nem intézkednek. E jog elnyerésének ideje — ha a konstitúciók másképp nem intézkednek — az első fogadalommal kezdődik. (c. 578. n. 3. + 526.) — Ott, ahol csak ideiglenes fogadalom van szokásban, a konstitúciók szabják meg az ideiglenes fogadalmasok szavazati jogának gyakorlását.

d) Az elöljárók az engedelmesség nevében — *vi voti oboedientiae* — parancsolhatnak nekik.

e) Az ideiglenes fogadalmasok is kötelesek a fogadalmat megtartani, de a fogadalom tartalmával ellenkező cselekedetek nem érvénytelenek, csupán tilosak. (c. 579.)

2. *Anyagi síkon.*

a) Hacsak a konstitúciók másképp nem rendelkeznek, megtartják birtoklási és birtokszerzési képességüket az 569. kánon megszorításával, de mindaz, amit saját szorgalmukkal — industria — vagy a szerzetre való tekintettel — intuitu religionis — szereznek, az magát a szerzetet illeti meg. (c. 580, §. 1, 2.)

b) A *vagyonjogi* intézkedést, amiről az 569. kánon szól, az ideiglenes fogadalmas saját elhatározásából csak akkor változtathatja meg, ha erre a konstitúciók módot nyújtanak. Egyébként az ilyen módosításhoz a legfőbb elöljáró, apácáknál a helyi ordinárius, férfiszerzet felügyelete alatt lévő női szerzeteknél az utóbbi elöljárójának engedélye szükséges, de akkor is csak azzal a kikötéssel lehetséges, hogy ezáltal a kérdéses javak nagyobb része nem az illető szerzet javát szolgálja.[121] Ha az illető az szerzetből eltávozik, mindenféle ezirányú intézkedés hatályát veszti. (c. 580. §. 3.)[122]

1° élők közötti jogügylettel ingyenesen nem mondhat le javairól, vairól,

2° sem végrendeletét nem változtathatja meg a Szentszék engedélye nélkül. Sürgős esetben a nagyobb elöljáró engedélye elégséges; ha ez sem kérdezhető meg, a helyi elöljáró adhat engedélyt. (c. 583, n. 2.)

c) A fogadalom folytán minden egyházi hivatal megüresedik:

[121] Ahhoz, hogy a szerzetes a vagyonának hovafordításáról egyszer tett intézkedést úgy módosítsa, hogy annak tekintélyes része (legalább egyharmada) a szerzetnek jusson, szentszéki engedélyre van szükség. CP. 15, maii. 1936. AAS. 28. 210.

[122] Ha meghal, javai a hozomány kivételével nem a szerzetet, hanem az örökösöket illeti meg.

1° a javadalmak közül a plébánosi javadalom egy év múlva,

2° minden más javadalom pedig három év múlva üresedik meg. (c. 584.)

d) Az ideiglenes fogadalmas

1° nem veszti el egyházmegyéjét (c. 585.)

2° csak a tonzúrához és a kisebb rendekhez kaphat elbocsátót, (c. 984, 3.)

3° a fogadalom előtt tett magánfogadalmai függőben maradnak mindaddig, amíg a szerzetben marad, (c. 1315.)

4° a fogadalom után tett magánfogadalmait az elöljáró megsemmisítheti, (c. 1312.)

5° a szülői hatalmat, amennyiben hátrányos, ez a fogadalom csak felfüggeszti,

6° megengedett módon egyszerű fogadalmas csak elöljárói engedéllyel lehet keresztszülő és bérmaszülő, (c. 766 és 796.)

7° jámbor társulatok tagja lehet ugyan, de a világi harmadrendé nem. Ha pedig már előbb tagja volt a harmadrendnek, tagsága a fogadalom idejére függőben marad. (c. 704.)

IV. Az örök fogadalom hatálya (c. 579, 582—585.[123]

Az örökfogadalom kétféle: a rendekben ünnepélyes, más kongregációban pedig egyszerű örökfogadalom van szokásban.

1. *Az egyszerű örökfogadalom* az ideiglenes fogadalom fenti következményein kívül

a) a fogadalmast végérvényesen a szerzet tagjai sorába iktatja,

b) szavazati jogot nyer a fogadalmas, (c. 578.)

c) az egyházi rendű szerzetes örökre elveszti egyházmegyei kötelékét. (c. 115, 585.)

Az ilyen örökfogadalmas mindig érvényesen

1° rendelkezik vagyoni ügyben, de elöljárói engedély nélkül tilosan,

2° a fogadalom szempontjából is érvényes szerződéseket köthet,

3° érvényesen, de tilosan köthet házasságot. — Ha ezt megkí-

[123] A *Statuta Generalia* (1956) szerint csak teljesen odavaló egyén bocsátható az örökfogadalomhoz és a papi rendhez.

Ha komoly kétség támad a a candidatus alkalmasságáról, nem bocsátható örök fogadalomhoz, sem rendekhez. Ha a kétség nem oldható fel, újabb vizsgálat alapján „nec certitudo moralis habeatur circa castitatem, tunc sodalis est dimittendus vel ad summum, ad classem inferiorem est transferendus scl. a classi clericorum ad classem fratrum laicorum. (art. 34. §. 2.) (Ez új intézkedés!)

XI. Pius szerint jobb túlzott óvatosságból 10 jelöltet nem bocsátani a szenteléshez, mint egyet is túlzott engedékenységből a papok közé engedni. (Cf. Conc. Prov. Burdigallense. 1583. Cap. XXV.)

sérli, az ordináriusnak fenntartott kiközösítést is magára von. (c. 2388. § 2.)

4° e fogadalom is felszentelési cím a nagyobb egyházi rendek felvételénél. (c. 982, §. 2.)

2. *Az ünnepélyes fogadalom következményei lelki síkon:*

a) az ilyen személy érvényesen nem köthet házasságot. (c. 1073.) — Aki pedig ennek ellenére megkísérelni merészeli a házasságot, akár csak polgárilag is, az Apostoli Szentszéknek egyszerűen fenntartott kiközösítést von magára, (c. c. 2388. §. 1.) és tüstént — (eo ipso) — el van bocsátva a rendből. (c. 646.)

b) Az el nem hált — ratum non consummatum — házasságot az ünnepélyes fogadalom felbontja. (c. 1119.)

c) Ez a fogadalom felszentelési cím a nagyobb egyházi rendekre nézve. (c. 982.)

d) Megszünteti a törvénytelen származásból fakadó szabálytalanságot. (c. 984, 1.)

e) A fogadalmas elveszti eddigi egyházmegyéjét (c. 115 + 585 + + 641. § 1.) vagyis ettől kezdve a szerzetes kizárólagosan a rend kötelékébe kerül.

f) Az ünnepélyes fogadalom a kórusszolgálatra kötelezett szerzetben a papi zsolozsma elvégzésére kötelez, kivéve a laikus testvéreket. (c. 610. § 3.)

3. *Anyagi síkon.*

Egyes apostoli engedmények — amelyek esetlegesek — érintetlenül hagyásával az ünnepélyes fogadalomra készülő szerzetes a fogadalom előtti 60 napon belül köteles lemondani tényleges vagyonáról a rákövetkező fogadalom feltétele mellett. (c. 581. § 1.)

A fogadalom után azonnal intézkedni kell, hogy a lemondás a polgári jog szerint is hatályos legyen. (c. 581. § 2.)

Az ünnepélyes fogadalom után keletkezett vagyon:

a) a birtokképes rend esetében a rendet, a szerzetestartományt illeti meg a konstitúciók rendelkezései szerint,

b) koldulószerzetben pedig az Apostoli Szentszéket (c. 582.), hacsak különleges szentszéki indultumok másképp nem intézkednek.

137. § A szerzetesi tanulmányok (c. 587—591.)[124]

I. A tanulmányi ház. (c. 587—588.)

Amint minden egyházmegyének a papi utánpótlás biztosítására papi szemináriummal, ill. papnevelő intézettel kell rendelkeznie (c. 1354), úgy minden papi szerzetnek megvan a maga tanulmányi háza, ahol csak példás életű szerzetesek tartózkodhatnak. (c. 587. § 1. + c. 554. § 3.)

Ebben a házban tökéletes közös élet uralkodjék, különben a növendékek nem bocsáthatók a rendek felvételére. (c. 587. § 2.)

Ha nincs kellően felszerelt tanintézet, vagy a meglévő nehezen közelíthető meg, a növendékeket más tartomány, illetve más szerzet megfelelő intézetébe kell küldeni vagy a püspöki papnevelő intézetbe, vagy egyéb nyilvános katolikus főiskolára. (c. 587. § 3.)

A tanulás végett messzire küldött szerzeteseknek nem szabad magánházban lakniok; vagy saját szerzetük valamely házában, vagy más szerzet házában, illetve papnevelő intézetben vagy papi vezetés alatt álló egyéb egyházi intézetben kell tartózkodniok. (c. 587. § 4.)[125]

A *világi* egyetemre vagy egyéb főiskolára csak felszenltelt papok küldhetők, akik e címen nincsenek felmentve az 590. kánon megkövetelte vizsgáktól. (Konziszt. Kongr. 1918. ápr. 30.)

II. A tanulók lelki vezetése. (c. 595.)

A fegyelmi vezetés a házfőnök kezében van, a studensek lelki vezetését pedig az egész tanulmányi idő alatt olyan lelkiigazgató gondjaira kell bízni, akiben mindazok a tulajdonságok megvannak,

[124] V. *Alt*, De potestate Magistri spiritus ad normam can. 588. Romae. 1949.

A. *Canuto*, in Apoll. 9 (1936) 19—39.

A. a. *Langasco*, in Jus Pontif. 16. (1936) 166—181. — 18. (1938) 118—131. — 19 (1939) 55—69.; 191—201.

Coronata, I. 754—765. — *Goyeneche*, Quaestiones. I. 481—515. — *Bernutti*, Institutiones. III. 227—240.

A szerzetespapi előkészületre és a szentelés előtti vizsgákra vonatkozóan a Congr. de Relig. egész részletes instrukciót adott ki, amelyet minden év elején a tagok előtt fel kell olvasni és annak megtartásáról az ötévi reláció alkalmával jelentést kell tenni. (1. dec. 1931. AAS. 24, 74.)

[125] Ha az illető helyen nincsen megfelelő egyházi intézmény, szentszéki engedély nélkül bérelt lakást lehet kivenni az elöljárók felügyelete alatt. Ez nem lesz filialis ház, csak átmeneti hospitium.

mint az újoncmesterben. (c. 588. § 1—2.)[126] Gondoskodjanak az elöljárók, hogy a tanulmányi házban is minden szerzetes a lelkiélet aszketikus gyakorlatait lelkiismeretesen végezze. (Vö. 138. §, A, IV. 2.)

Ha az egyes szerzetszabályok vagy kalendáriumok bizonyos napokon szentáldozást írnak elő, ezek tisztán direktív, de nem preceptív normáknak tekintendők. (c. 595.)

III. A tananyag. (c. 589.)

A szerzeteseknek az alsóbbrendű tanulmányok elvégzése után *Aquinói Szent Tamás* tanításának szellemében legalább két éven át bölcseletet és legalább négy éven át hittudományokat kell tanulniok.

A dogmatikán és erkölcstanon kívül főleg a bibliai tudományokat, az egyháztörténelmet, egyházi jogot, szertartástant, hitszónoklatot és egyházi éneket kell tanítani. (c. 1365.)

Ezenkívül lelkipásztorkodástani előadásokat is kell tartani a hitelemzés, a gyóntatás, a betegek látogatása, a haldoklók ellátása köréből.

Legalább a biblikumnak, dogmatikának és erkölcstannak külön tanára legyen. (c. 1366.)

A tanulmányok ideje alatt a tanárokra és a hallgatókra nem szabad olyan hivatalokat bízni, amelyek elvonják őket sajátos munkájuktól. Indokolt esetben fel is menthetők egyes közösségi teendőktől; pl. a kórusszolgálat alól. (c. 589. § 1.)

1. *Történeti előzmények*

Hajdan a szerzetesek nem voltak papok. Csak a *Canonici regulares* és a *Clerici regulares* kezdték el azt a szokást, hogy a szerzetesek papok is lettek. A *clericus et religiosus* kettős beosztás: papi és szerzetesi, amely különleges nevelést kíván. Az új nevelési normák összeállítására külön bizottság alakult a Szerzetes-kongregáció kebelében (C. de Relig. Decr. *Quo efficacius.* 24. jan. 1944. ASS. 36, 213.)

E bizottság, amely különböző nemzetiségű szerzetek tagjaiból áll (pl. Beste OSB, Creusen SJ, Garrigou-Lagrange OP, Goyeneche, Hermann SJ, Pugliesie SDB, Quatember Cist.) a legfőbb szerzetes vezetőkhöz körlevelet intézett (S. C. De relig. Litt. *Quantum conferat.* 10. iun. 1944.), amely az egységes nevelési és tanrend tervezetét tartalmazza. Az 1. schema 1944-ben jelent meg, majd átdolgozták 1945-ben és 46-ban. Mindez a CJC szellemében történt és kiterjesztette, valamint kiegészítette a partikuláris jogokat (Collectanea). — Vö. *Enchiridion de Statibus perfectionis.* Romae. 1949.

Újabb *Comissio generalis* (Agath a Langasco OCap. Dezza SJ., Pugliese SDR.) 1951—52-ben átdolgozta a kiadandó konstitúció anyagát.

[126] Lehet egyben gyóntató is, feltéve, hogy nem egyúttal a studensek elöljárója is. Ez esetben a c. 891. tilalma joghasonlatosság alapján (c. 20.) reá is vonatkozik.

Igen szép munkát végzett ezen a területen az 1950-ben Rómában összeült első nemzetközi szerzeteskongresszus. E kongresszus eredményeit a pápa 1956. május 31-én, *Regina Mundi* ünnepén törvényhozásilag megerősítette. *Sedes sapientiae* rendeletével.

2. *Sedes Sapientiae* apostoli konstitúció rendelkezései:

a) A papi és szerzetesi élet alapja a hivatás (divina vocatio), amely két lényeges elemből tevődik össze:

1° Lényeges az Isten hívása, amely nélkül nincs alapja az épületnek,

2° Emberi elem a *Cath. Rom.* szerint (pars II. cap. 7.) „vocari a Deo dicuntur, qui a legitimis Ecclesiae ministris vocantur."

A papi és szerzetesi pályára sem kényszeríteni, sem csalogatni nem lehet, de nem is szabad befogadni, „qui vera divinae vocationis signa reapse non praebeat."

b) A hivatást neveléssel és átalakítással (formatio) lehet fejleszteni, erősíteni.

1° *Nevelés.* — „Juniorum sodalium educatio et efformatio omnino secura, illuminata, solida, integra, sapienter et audacter hodiernis, sive internis sive externis necessitatibus accommodata adsidue exculte vigilanterque probata sit oportet..." (Monitor. 1956. 579.)

2° *Nevelők.* — Kiváló, tudós, bölcs, tapintatos, tapasztalt és egyéb emberi jótulajdonságokkal felruházott egyénnek kell lennie. A nevelésnek az egész ember, a hivatás összes szempontjait figyelembe kell vennie.

A természetfeletti papi és szerzetesi nevelés épületét (szentség, imádságos lelkület, önmegtagadás, stb.) a természetes becsület és kiművelt humanitás szilárd alapjára kell építeni: „solidissimo inhaereat naturalis honestatis excultaeque humanitatis fundamento" Vagyis: először *becsületes embert* kell nevelni és ebből kell papot ill. szerzetest kifaragni.

Nem elég a halálos vagy bocsánatos bűnök kerülése, a parancsok és szabályok formai teljesítése, (c. 493.) hanem *sanctificatio supernaturalis animae* szükséges. (I. Thess., 4, 3.)

c) Szellemi és pasztorális nevelés a hármas: szerzetesi, papi és apostoli hivatásnak megfelelő legyen.

1° A filozófiát és teológiát Szent Tamás szellemében kell tanítani (XII. Pius Litt. Enc. *Humani generis.* 1950. aug. 12. (AAS. 42, 573—577.)

A keresztény filozófusok és teológusok vegyék figyelembe, hogy nem saját jogukon és saját nevükben, hanem a legfőbb tanítóhivatal (Magisterium) nevében és tekintélyével, tehát annak felügyelete és irányítása mellett működnek, akitől a kánoni hivatalt kapták. (Vö. X. Pius. Mp. *Doctoris Angelici.* 29. jún. 1914. AAS. 6, 338.)

2° *A tudományos képzés legyen:*

teljes (plenus), az előírt disciplinákból ne maradjon el egyetlen rész sem;

az összes disciplinák szolíd rendszerbe illeszkedjenek;

a tévedések meggyőzésére és a szükségletekre alkalmasaknak kell lenniök;

a legújabb felfedezésekkel és az igaz hagyománnyal felvértezettnek kell lennie, „sit recenter inventis instructa ac simul venerandae traditionis apprime consonans." (Monitor. uo., 560.)

a pasztorális munka eredményes ellátása megköveteli, hogy tanaikat tudósokkal és tudatlanokkal közölni tudják.

d) Pasztorális előkészítés[127]

Az életszentség és a tudomány mellett (si debita sanctitas et scientia sacerdoti desint, omnia ei deesse compertum est) az apostoli munkához okvetlenül szükséges a *„perfecta pastoralis praeparatio"*.

A tanulmányok kezdetétől folyamatosan és a teológia után külön kell a pasztorális tudományokkal foglalkozni. A *„practica exercitatio"* a teológia befejezése után elméleti és gyakorlati emberek irányításával gyakorlati problémák megoldását tűzze ki célul.

3. *A Sedes Sapientiae* végrehajtási utasítása a S. C. Relig által egyidőben kiadott ún. *Statuta generalia* nem jelent meg az AAS-ben (a Monitorban csak kivonatosan. 1956, p. 584. cq.)

a) A Statuta generalia jogi jellege

A St. G. négy részből, titulusból és 53 artikulusból áll.

Ez a tökéletességi állapotok részére a tudományos képzés és oktatás forrása, a mely a régi szabályokat teljesen újból rendezi: „Fons authenticus, publicus, legalis, universalis, unus", illetve mintegy „Codex efformationis candidatorum ad sacerdotium."

Minden artikulus igazi törvény; a feliratoknak és a rubrikáknak nincs törvényereje.

E Statuta Gen.-t már a konstitúció approbálja és promulgálja; a konstitúciónak elválaszhatatlan része: nem úgy, hogy annak egyes részeit a szükségleteknek megfelelően a kongregáció nem módosíthatná, hanem amennyiben a pápa akaratát fejezik ki.

A Const. és a Statuta 1958. aug. 31-én lépett hatályba.

A régi jogról nincs benne említés; csak mint *fons suppletorius* szerepel a c. 20 értelmében.

Egyedül a Szerzeteskongregáció illetékes az autentikus magyarázatra. Ezenkívül minden szerzetnek lehet erre bizottsága.

Főbb rendelkezései:

b) Tanulmányi ház

„Domus vel collegia seu seminaria maiora religiosa et domus vel collegia pro formatione pastorali vel ministeriali." (art. 21.)

A Comm. Card. 1955. nov. 14-i döntése szerint a *szeminárium* szó a szerzetes papképzést szolgáló szerezetesházakra is értendő. (Monitor. 1956, 599.)

Ahol akár anyagi okok, akár a tanárok vagy a növendékek kellő számának hiánya miatt kisebb közösségben külön tanulmányi ház nem létesíthető, a növendékeket vagy más intézet házába, vagy egyházmegyei szemináriumba (át lehet lépni egyikből a másikba!) vagy más katolikus intézménybe kell küldeni.

[127] XII. Pius 1958. jún. 3-án kelt apostoli konstitúciójával *Ad uberrima* (AAS. 50, 460) a Lateráni egyetem keretében *Pontificium Institutum Pastoralet* létesített. — Ebben két kurzus van: a felső tanfolyam kétéves, az alsó egyéves. Tárgyak: Katechetika, Homiletika, Hodegetica, Liturgia pastoralis, Sociographia Religiosa, Statistica pastoralis, Paedagogia, Psychologia paedagogica, Medicina pastoralis, Psychiatria pastoralis. *Monitor* 1959. 7—11.

Új tanulmányi ház emelése, változtatása, megszüntetése a Szerzetes Kongregáció közbejöttével történhetik csak. Arra kell törekedni, hogy kellő számú növendék legyen: ennek célja, hogy az anyagi ellátást biztosítani lehessen és a növendékek versenghessenek.

c) Szerzetesfőiskola[128]

1° A szerzetesfőiskola a Szerzeteskongregáció felügyelete mellett működik; az egyházmegyei szemináriummal olyan viszonyban van, hogy az egyikből át lehet menni a másikba. (Cf. c. 251. § 1.)

2° Az állami interventio indokolt lehet akár a diplomák állami elismerése, akár az anyagi segély biztosítása céljából. (Monitor. 1956, 577.)

3° A szerzetespapi hivatást XII. Pius *Cum Supremae* 1955. febr. 11-én kiadott mp-ja szellemében kell kialakítani.

Főcél: jó pap-, szerzetes- és apostolképzés biztosítása. A szerzetes: „pius et eruditus sacerdos, fervens apostolus ad omne opus bonum".

Néhány ide vonatkozó rendelkezést kivonatosan közlünk:

d) A tanárok példás élete és tudományos felkészültsége:

„in specifica vocatione securi, in virtute exemplares, in doctrina excellentes, maxime in disciplina ad quam docendam vocantur." (*Monitor* 1956, 606.)

A tanároknak kellő diplomával vagy rendi fokozattal kell ellátva lenniök:

„In exercitio sui muneris professores non debent officiis et oneribus extraneis aut scholarum excessivo numero onerari, ne scilicet aut a studio avocentur, aut a lectionibus praeparandis et dandis praepediantur. (Monitor 1956, 607.)

Középiskolában a tanárnak nem lehet több heti 20 órájánál, főiskolákon pedig heti 12 óránál.

e) Biztosítani kell a tanárok fejlődését:

„professoribus otia, subsidia (libri, instrumenta) occasiones suppeditentur, ut eruditionem suam augeant sive participatione ad congressus, si qui habeantur, sive studio privato, ita ut fructus eruditionis suae componere et publici juris facere commode possint." (Monitor 1956, 607.)

f) A tudományos képzés korszerűsége[129]

[128] A modern papneveléssel foglalkozik XII. Pius pápa:

a) Mp. *Quando quidem.* 1949. ápr. 2.

b) Adhort. *Menti nostrae.* 1950. sept. 23. (A fiatal papok a szeminárium elvégzése után néhány évig bizonyos kollégiumban készüljenek fel a gyakorlati papi pályára.)

c) Const. ap. *Sedes Sapientiae* 1956. maius 31.

[129] A *vizsgának* komolynak kell lennie: „examina serio non palliative fieri debent pro singulis disciplinis". Pl.: Aki a javító vizsgán is megbukott, felsőbb évre nem léphet előre. (art. 44—45.)

A tudományokban egyébként Szent Tamáson kívül mást is lehet követni: „Non vetantur professores ad alios quoque probatos doctores et magistros praeter S. Thomann recurrere." (Monitor 1956, 621.)

„studiis impigre recto mentis consilio et animi puritate enixe vacent non solum in iis quorum immediatam utilitatem ipsi videant, vel ad quae inclinatione naturali tendunt, sed etiam in aliis, ut eorum cultura sit completa (art. 40. § 4.). Imo pergant etiam in formatione viri perfecti *sui temporis* ut postea uberiores fructus amabilitate sua in apostolatu consequantur." (art. 40. § 5.)

g) A növendékek terhelésének tilalma

„ne alumni toto *institutionis* tempore aliis occupationibus vel distractionibus onerentur, quibus a studio avocantur vel in formatione et recollectione morali impediantur. (art. 40. § 6.)

h) Tiltott elfoglaltságok:

1° periodicarum immoderata lectio (mérsékelt lehetséges.)
2° nimiae vel ad libitum auditiones radiophonicae (csak a túlzás tilalmazott),
3° immoderata servitia ministralia in parochiis tempore praesertim quadragesimae aut missionum."

X. Pius az újságolvasás tilalmára vonatkozó parancsát (Mp. *Sacrorum Antistites* 1910. szept. 1. AAS. 2. 665.) a Congr. Consist. némileg enyhítette. (Ep. *Eminentiae vestrae.* 20. oct 1910. AAS. 2, 885. A kódex nem újítja meg a tilalmat.[130])

i) A szakosítás előmozdítása

Akik fizikailag, erkölcsileg és szellemileg alkalmasak, azokat, ha kívánják, segíteni kell a szakképzettség megszervezésében a teológia elvégzése után, mégpedig akár egyházi, akár állami egyetemen. (art. 46. § 6.)

j) Magister spiritus

A főiskolai hallgatók lelkivezetője más mint a szemináriumi spirituális. Ez utóbbi csak belső fórumban szerepel, még a magister spiritus-nak a külső fórumban is szerepe van, azaz a szentelési scrutiniumban részt kell vennie és a szentelés előtt véleményt nyilvánítania.

Ő a fiatalabb fogadalmasok közvetlen elöljárója, mintegy a noviciusmester folytatása, s az ilyen emberek „pii, docti, prudentes, aequi librati, omnino securi" legyenek. (Monitor, 1956, 604.)

V. A hittudományi továbbképzés. (c. 590.)[131]

A fiatal szerzetespapok a teológiai tanulmányok befejezése után legalább *öt éven át* a teológiának előre meghatározott tárgyaiból évenként ismétlő vizsgát tesznek a képzett és tekintélyes atyák előtt. (c. 590.)

[130] Vö. J. A. *Eguren,* De lectionibus sacrorum alumnis prohibitis. Periodica. 1953. 307—317.

[131] A Stat. Generalia a quinquennalis vizsgát kiterjeszti a *sine votis* szerzetekre és az *inst. saecularе*-ra is. (art. 49.) — Nem kell vizsgáznia viszont annak, aki filozófiát, teológiát vagy jogot tanít. (CP. 1920. nov. 24.)

A *solutio casus* kötelezettsége szintén kiterjed a fentebb említettekre.

Mentesek ez alól, akiket a nagyobb elöljáró felment, vagy teológiát, kánonjogot vagy keresztény bölcseletet tanítanak. (c. 590.)[132]

A továbbképzést szolgálják a *papi konferenciák* is, (casus-fejtés), amelyeket minden teljes létszámú házban legalább havonként egyszer meg kell tartani, (c. 591.), az összes fogadalmasok részvételével.

A világi papok havi konferenciáján részt kell venniök:

a) a lelkészkedő szerzeteseknek,[133] ha a helyi ordinárius fel nem mentette őket,

b) a gyóntatási joghatósággal ellátott többi szerzeteseknek, de csak akkor, ha saját házaikban nincsenek ilyen konferenciák. (c. 131. § 3.)

III. fejezet

A SZERZETESEK JOGAI ÉS KÖTELESSÉGEI

138. § A szerzetesek kötelességei

(c. 592—612.)

A) ÁLTALÁNOS KÖTELEZETTSÉGEK

I. Az egyházi személyek állapotszerű kötelességei. (c. 592.)

Az egyházi személyeknek az egyházi törvényből fakadó általános kötelességei (c. 124—144) a szerzeteseket is kötelezik, hacsak a törvény szövegéből vagy a dolog természetéből más nem következik. (c. 592.)

Ezek pedig: *a)* A buzgó, szent életre való törekvés (c. 124 + 595). — *b)* Az ordinárius iránti különös tisztelet és engedelmesség (c. 127). Ilyen ordinárius az exempt papi szerzetekben a nagyobb elöljáró is. (c. 128 + 423.) — *c)* A hivatalvállalás kötelezettsége. (c. 128 + 500. § 1. + 1334.) — *d)* A köteles tanulmányok elvégzése. — *e)* A nőtlenség és speciális tiszta élet kötelezettsége. (c. 132) — *f)* A közös élet.[134] (c. 487 + 594.)

[132] Vonatkozik e mentesség minden egyes teológiai szakot tanító doktorra. (CP. 24. nov. 1920.)

[133] Plébánosok és káplánok, de nem vonatkozik a hittannárokra és hitoktatókra. (CP. 12. febr. 1938.)

[134] Kötelesek hetenként szentgyónást végezni (c. 159. § 1. nr. 3.), amit az elöljárók (lévén actus mixtusról szó) ellenőrizhetnek is. Ugyancsak az iránt is érdeklődhetnek, hogy ki a szerzetes rendes gyóntatója és ez c. 519. és 522-nek nem mond-e ellent.

A közös élet szabályait mindenki lelkiismeretesen tartsa meg ellátás, ruházkodás, bútorzat tekintetében. (c. 594.)

A közösségben a testvéri szeretet találékonysága sok alkalmat lelhet szívesség és szolgálat teljesítésére. A közös élet szellemében a rendtagok a megállapított időben közös helyen, együtt étkezzenek. A közös asztaltól engedély nélkül elmaradni nem szabad. A szokott időn vagy a házon kívül nem étkezhet senki a házfőnök engedélye nélkül.

Az összes elöljárók és alattvalóik ugyanazon ellátásban részesülnek, kivéve azokat, akiknek gyenge egészség miatt másképp kell táplálkozniok.

II. A fogadalomból fakadó kötelességek

(c. 593—594.)

A szerzetesi állapotból ered a tökéletességre való különleges törekvés, amelynek tartalmát és irányát a fogadalmak, a regula és a konstitúciók állapítják meg.

1. *Szegénységi fogadalom.*[135]

A szegénység fogadalma Istennek tett ígéret, amelyben a szerzetes a szabályzatoknak megfelelően lemond az anyagi javak tulajdonjogáról, önálló rendelkezéséről és egészen a szerzetre hagyatkozik. (Mt. 19,21.)

2. A fogadalom tárgya az anyagi[136] javaknak az elöljáróktól függő birtoklása és használata. A szegénység erénye tehát tágabb körű, mint a fogadalom, mert az erény az anyagi javakon kívül másra is kiterjed.

Az elöljáró a szentáldozáshoz való járulást büntetésből nem tilthatja el, mivel ezt az egyetemes jog nem engedélyezi. Kivételt képez a súlyos botrány esete. (c. 595. § 3.)

Kötelező a napi elmélkedés és az *évenkénti* lelkigyakorlat (c. 595. § 1. nr. 2.), amely rendszerint hét napig tart: világi papoknál három évenként kötelező ez. Nyilván vonatkozik reájuk a c. 136, 139, 141. rendelkezése is.

[135] Szükségességét Szent Tamás szépen igazolja (II—II. q. 186. a. 3.). **A szegénységi fogadalomnak négy fokozata van:**

a) a felesleges javakról való lemondás;

b) az életszükségleti javak szabad használatáról való lemondás;

c) a földi javak tulajdonjogáról való lemondás és az egyéni szerzőképesség teljes kizárása;

d) az egyéni és közösségi szerzőképesség teljes kizárása.

A szerzetesi állapothoz elégséges a második fokozat.

[136] A lelki javak pl. becsület, hírnév stb. nem esik a fogadalom alá. Az ereklyék nem *per se*, hanem csak értékes foglalatuk miatt (arany, ezüst) *per accidens* esnek a fogadalom tárgyai közé. Ugyanez a helyzet a képekkel és rosariumokkal is.

Lényeges a különbség az egyszerű és ünnepélyes szegénységi fogadalom között.

a) Egyszerű szegénységi fogadalom. Minden egyszerű fogadalmasnak — ha a konstitúciók másképp nem rendelkeznek — megmarad a vagyonszerzési joga, valamint a meglévő vagyon feletti tulajdonjoga, de nem marad meg az azokkal való szabad rendelkezés joga.

1° A fogadalmas szerzetes engedély nélkül ajándékot sem adhat, sem el nem fogadhat. Ha alamizsnát kap, azt lelkiismeretesen szolgáltassa be az elöljárónak.

2° Semmit sem szabad önhatalmúlag sem saját sem mások számára szerezni, elfogadni, magánál tartani.

Amit az egyszerű fogadalmas saját szorgalmából vagy ügyességéből[137] vagy a szerzetre való tekintettel szerez, az a szerzetet illeti meg. (c. 580. § 2.)

Ez a fogadalom után készült kéziratokra,[138] ipari vagy művészi tárgyakra is vonatkozik. Ilyen tárgyak elidegenítése igazságtalan lenne a szerzettel szemben, és visszatérítési kötelezettséggel jár. (Szerz. Kongr. 1913. júl. 13.) Saját használatára azonban bárhová magával viheti kéziratait.

3° Tilos továbbá a saját vagyonával vagy a szerzetesközösség vagyonával való önkényes rendelkezés, jogtalan elajándékozás, elcserélés, eladás, kölcsönadás, megsemmisítés, elrontás, elpazarlás.

A kongregációban ezért tilos: *aa)* az egyszerű fogadalmasnak saját vagyona tulajdonjogáról élők között való ingyenes ügylettel lemondani; *bb)* az 569. kánonnak megfelelően előkészített végrendeletet megváltoztatnia, az Apostoli Szentszék vagy sürgős esetben nagyobb vagy kivételesen a kisebb, helyi elöljáró engedélye nélkül. (c. 583.)

Nem szabad másért anyagi felelősséget vállalni, adósságot csinálni, megőrzésre idegen értékeket elfogadni.

4° Ha a szerzetes bármely címen vagyonhoz jut, ennek kezelésé-

[137] *Industria sua vel intuitu religionis.* (c. 580. § 2.) Az *industria* nem ipart vagy kereskedést jelent, ami szigorúan tilos. (c 142+ 592.)

„intuitu religionis" az, ami szerzetesi célra és nem egyéni célra irányul.

Kétség esetén a jogi vélelem a szerzet mellett áll. (c. 136. § 1.)

[138] Ezek szellemi aktusok ugyan, de kiadás esetén vagyoni értéket jelentenek. — Az ünnepélyes fogadalmas szerzetes katonai zsoldját a szerzetnek köteles átadni. (SC. de Relig. 24. febr. 1922.)

A fogadalom előtt meglévő *személyi tulajdon jellegű* ingóságokra (pl. könyv, óra stb.) a fogadalmas szerzetes megtartja a dominium radicale-t. (C. de Relig. 27. jan. 1919.)

A szerzetből kilépő szerzetes szorosan véve nem tarthat igényt az általa megírt könyvekre vagy találmányokra. Általában a kérdés megegyezés tárgya szokott lenni.

ről, használról és haszonélvezetéről a konstitúciók megfelelő előírásai szerint kell rendelkezni az egyszerű fogadalom egész idejére.

Ha vagyon hiánya miatt ez a rendelkezés a fogadalom előtt elmaradt, de idővel a szerzetes vagyonhoz jutott, vagy ha meglévőről már rendelkezett, de később újra javakhoz jutott, akkor tekintet nélkül letett fogadalmára ismét intézkedni tartozik.

A vagyon kezelésére és annak használatára vonatkozó rendelkezés megváltoztatható az általános főnök hozzájárulásával, apáca esetében pedig a helyi ordinárius engedélyével, feltéve, hogy ez nem történik jelentékeny részben a szerzet javára. A szerzetből való kilépés esetén azonban az ilyen átengedés és rendelkezés hatályát veszti. (c. 580.)

b) Ünnepélyes szegénységi fogadalom révén a szerzetes elveszti meglévő vagyonának tulajdonjogát.[139] Ezért az azt megelőző 60 napon belül az 581. kánon szerint minden vagyonáról le kell mondania.

Az ünnepélyes fogadalom letétele után minden vagyon, amely bármiképpen a szerzetesre száll:

1. birtokképes rendben a konstitúcióknak megfelelően a rendé, (c. 582. nr. 1.)

2. a koldulórendekben pedig az Apostoli Szentszéket illeti meg. (c. 582. nr. 2.)

c) A fogadalom megsértése.

1° A fogadalom ellen vét, aki elöljárói engedély nélkül valamit elfogad vagy elhasznál, aki szerzetével szemben követelőzik, zúgolódik, vagy mint egyszerű fogadamas saját jogaival engedély nélkül él vagy másra használja, mint amire engedélye van.[140]

2° Egyúttal az igazság ellen is vét, ha idegen vagyont eltulajdonít sajátja gyanánt[141] magánál tart vagy tönkretesz. Ha szerzetével szemben teszi ezt, szentségtörést követ el.

Mivel a szegénységi fogadalom tárgya osztható, megszegésénél csekély anyag is szerepelhet.[142] Súlyos bűnhöz nyilván jelentékeny tárgyra van szükség. Azonban a csekély tárgyak jogtalan és folytatólagos eltulajdonítása is súlyos bűnné válhat.

[139] Dominium utile et radicale.

[140] A dohányzásra vonatkozólag külön utasítás van. (S. C. de Relig. 10. jan. 1951. *Monitor*, 1951, 441.) A szegénység szellemének biztosítása. *Satori*, im. 125.

[141] A *peculium* gyakorlata az elöljárótól független formában a szegénységi fogadalom ellen van: függő formában nincs ellene. A peculium ősi gyakorlata továbbra is fenntartható. (c. 594. § 1. + c. 5.)

[142] Tehát helye van a *parvitas materiaenak*. Indokolt esetben a megújított cselekedetekhez az elöljáró hallgatólagos vagy vélelmezett engedélye is elégséges.

A szegénység erényének megközelítésére egyes szerzetek konstitúciói különböző mértékben törekednek, de teljesen egy sem éri el, mivel valóságos kolduszegénység mellett testület nem működhetik.

2. *A tisztaság fogadalma.*[143]

A tisztaság bármelyik fogadalma által a szerzetes kötelezi magát

1° a házasságról való lemondásra és

2° új címen a hatodik vagy kilencedik paracsolatba ütköző minden bűn elkerülésére.

A fogadalmas szerzetesnek a tisztaság elleni bűne tehát kettős: megszegése a tízparancsolatnak — természettörvénynek,

és szentségtörés akár egyszerű, akár ünnepélyes fogadalomról van szó (votum castitatis).

E téren nincs csekély anyag — parvitas materiae — csak a teljes beleegyezés hiánya esetén lehet szó bocsánatos bűnről.

A tisztaság erényének és fogadalmának terjedelme összeesik. A szerzetes tehát csak *új címen* kötelezi magát arra, amire fogadalom nélkül is kötelezve van.

A tisztaság megőrzése végett a szerzetesek becézéseket, bizalmaskodásokat soha senkitől ne tűrjenek és ne fogadjanak el. Különösen akkor gyakorolják ezt a tartózkodást és elővigyázatosságot, ha hivatásuk másneműekkel való együttműködést vagy találkozást kíván tőlük.

Még alkalmazottaikkal és világi munkatársaikkal szemben is gyakorolják ezt a feltétlenül szükséges tatózkodást és komolyságot.

A szerzetesek ebből a célból kerüljenek minden külön (partikuláris) barátkozást, amely az érzéki szeretet veszedelmes megnyilvánulása, s legyenek minden rendtárs iránt szent tisztelettel.

3° *Hatása.*

A házasságot az egyszerű tisztasági fogadalom csak tiltja (c. 579. és 1058.), az ünnepélyes fogadalom azonban a szigorú tilalmon kívül érvényteleníti is. (c. 579 + 1073.) Ez utóbbi a be nem végzett házasságot (ratum non consummatum) felbontja. (c. 1119.)

[143] Vö. *Szent Tamás* II—II. q. 186. a. 4.
A tisztaságnak hármas fokozata van:
a) castitas conjugalis,
b) castitas viduorum,
c) castitas perfecta: tartózkodás mindentől, ami a házasságban megengedett.
d) virginalis, ha akarati vonalon sohasem vétkezett a tisztaság ellen.
A szerzetben elégséges a castitas perfecta; a virginalis nem kellék.

4° *Büntetése,* kiközösítés. (c. 2388.)[144]

3. *Az engedelmesség fogadalma.*[145]

Az engedelmességi fogadalom révén a szerzetes legértékesebb javáról, az akarati szabadságáról mond le.

Engedelmesség fogadalma által a szerzetesek arra kötelezik magukat, hogy törvényes elöljáróik parancsának mindenben engedelmeskednek, ami akár közvetlenül, akár közvetve a konstitúciók megtartására vonatkozik.

a) Az elöljárók a családfői — potestas dominativa — hatalomnál fogva nemcsak a fogadalmasoknak, hanem az újoncoknak, posztulánsoknak és alkalmazottaknak is adhatnak parancsot. Az engedelmességi fogadalom alapján a fogadalmasnak külön címen is parancsolhatnak. Végre az exempt papi szerzetek elöljárói még egyházi joghatóságuknál fogva is parancsolhatnak mindkét fórumban. (c. 501.)

b) Az engedelmesség fogadalma alapján csak akkor kötelesek az alattvalók engedelmeskedni, ha az elöljárók kifejezetten a „szent engedelmeség nevében" (vi voti oboedientiae) parancsolnak valamit.

Az elöljáró csak ritkán, nagy megfontoltsággal és tapintattal parancsoljon valamit — és fontos okból — a szent engedelmesség nevében.

Tanácsos az ilyen parancsot írásban közölni az illetőkkel, vagy ha a parancs közlése szóval történik, két tanú jelenlétében hangozzék el. A házfőnökök — különösen kisebb házak főnökei — tartózkodjanak az ilyen parancs kiadásától, hacsak sürgős szükség nem kívánja azt meg. De ebben az esetben a házfőnök azonnal jelentse ezt a nagyobb elöljárónak.

A konstitúciók határozzák meg, hogy kik parancsolhatnak így. Általában a nagyobb elöljárók tehetik ezt meg és a pápa. A helyi ordinárius csak a klauzurás és az egyházmegyei jogú szerzeteseknek parancsolhat így, másnak csak joghatóságánál fogva.

c) Az elöljáró mindazt parancsolhatja, ami a konstitúcióknak megfelel, de nem azt, ami fölötte van, ami hősi dolog vagy alatta van, ami haszontalan vagy azt, ami a konstitúció ellen van.

[144] A Szentszéknek egyszerűen fenntartott, ha az ünnepélyes fogadalmas merészel akár polgári házasságot is kötni. Ordináriusnak fenntartott, ha egyszerű forgadalmasról van szó, akár rendben (ahol egyébként ünnepélyes fogadalom lenne kötelező) akár kongregációban.

Aki azonban csak színleli a házasságot, anélkül, hogy komoly beleegyezést nyilvánítana, nem esik kiközösítésbe. (*Sole* után *Fanfani* im. nr. 231. B.)

[145] Szent Tamás (II—II. qu. 104. art. 5. ad 3.) q. 186, art. 5.

d) Bűnös dolgot senki sem parancsolhat, mert azt mindenképpen kerülni kell.

A felsőbbség lelki dolgokat is parancsolhat, pl. elmélkedést, lelkiismeretvizsgálatot, mise alkalmazását. (c. 595. és Szerz. Kongr. 1914. május 3.)

e) Ügyelni kell arra, vajon az elöljáró óhajt fejez-e ki csupán, vagy pedig parancsot ad. Ha parancsol, vajon súlyos bűn terhe alatt kíván-e parancsolni. Rendszerint az erény kötelezi a szerzetest az engedelmességre.

Aki a parancsot úgy teljesíti, amint az elöljárók jogosan megkívánják, eleget tesz fogadalmának, bár az erénynek esetleg nem tesz eleget, ha a jószándék hiányzik.

f) Az egyszerű engedelmességi fogadalom a vele ellenkező cselekedetet tilossá teszi, az ünnepélyes pedig, ha érvényteleníthető, érvénytelenné is. (c. 579.)

g) Az engedetlenség többnyire csak az engedelmesség erényének, de nem a fogadalomnak a megszegése. A fogadalom ellen akkor vét súlyosan a szerzetes, ha az illetékes elöljáró *vi voti* adott parancsát jelentős tárgyban teljesen megfontoltan megszegi.

A fogadalom megszegése mindig kettős bűn: az egyik Isten iránt való tiszteletlenség, a másik: az elöljárók iránti engedetlenség.

h) Ha a szerzetes a parancsoló személyt (pl. gyarló) vagy a szabályzat egyes pontjait veti meg és ezért nem engedelmeskedik — contemptus materialis — rendesen csak bocsánatos bűnt követ el; ha ellenben magát a felsőbbséget, mint ilyent veti meg, vagy az egész szabályzatot és egyáltalán nem akar alattvaló lenni (contemptus formalis) ez halálos bűn.

i) Az engedelmesség szelleme és erénye azt is megkívánja, hogy a rendtagok ne csak külsőleg hajtsák végre a kapott parancsokat, hanem igyekezzenek — amennyire csak lehetséges — akaratukat és ítéletüket alárendelni az elöljáró akaratának és ítéletének.

Ha valamelyik rendtagnak a kapott parancsot illetőleg kétségei vagy nehézségei volnának, Isten színe előtt megfontolva a dolgot, illő alázatossággal és szerénységgel közölheti ezeket az illető elöljáróval. Ha az elöljáró ezek előterjesztése után sem vonja vissza a parancsot, nyugodjék meg a parancsban és tekintse Isten akaratának.

j) Ne csak az elöljárók iránt legyenek a tagok engedelmességgel, hanem mindama személyek iránt is, akik az elöljáró megbízásából egyes dolgokban parancsolnak nekik, de természetesen csak abban és addig, amire és ameddig az illető megbizatása szól.

k) Ha szerzetes a szerzet bármely házában tartózkodik — tanul vagy üdül — mindenben a helyi főnöknek van alárendelve, hacsak a felsőbb elöljáró másképpen nem rendelkezett.

Ha az alattvaló kérését a helyi főnök nem teljesíti, indokolt esetben a felsőbb elöljárókhoz fordulhat orvoslásért, de ugyanakkor jelentenie kell az előbbi elutasítást és annak okát. Amíg a felsőbb elöljáró nem intézkedik, tartozik az eredeti parancsot teljesíteni, hacsak közben a kisebb elöljáró fel nem függesztette, vagy vissza nem vonta rendelkezését.

A rendtag komoly ok nélkül ne utasítsa vissza azt a munkakört, hivatalt vagy tisztséget, amelyre megválasztották vagy elöljárója kinevezte. Csak súlyos ok esetén kérheti beosztása megváltoztatását.

Az engedelmesség szelleme ellen vét az, aki valamely rendelkezés visszavonásához tekintélyes külső egyének közbenjárását veszi igénybe.

Minden rendtag bátran fordulhat felsőbb elöljárójához akár szóval, akár írásban is. Az általános rendfőnöknek hivatalos látogatáskor jelentsék mindazt, amit lelkiismeretük szerint a szerzetesház és társai érdekében jónak, hasznosnak és szükségesnek találnak.

III. A konstitúciók megtartása. (c. 593.)

1. Kötelező erő

A szerzet minden egyes tagja elöljáró és alattvaló egyaránt, nemcsak a letett fogadalom hű és teljes megtartására köteles, hanem arra is, hogy egész életét a regula ill. a konstitúciók szerint rendezze be és ily módon törekedjék állapotbeli tökéletességre. (c. 593.)

Ha a konstitúciók önmagukban bűn terhe alatt nem is kötelezneknek, bűnt követ el az, aki a konstitúcióknak a fogadalmakra, Isten és az Egyház parancsaira vonatkozó rendelkezéseit szegi meg, vagy aki mások megbotránkoztatásával vagy megvetésből vagy más vétkes indítóokból hanyagolja el a szabályok megtartását.

Ha a szabályzatok kimondják, hogy lelkiismeretben kötelezneknek; akkor jelentős tárgyban súlyos bűn azok áthágása.

Ha a konstitúciók az egyházi kánonokat tartalmazzák, éppúgy kötelezneknek, mint maguk a kánonok.

2. Olvasása

Hogy a konstitúciók rendelkezéseit mindenki ismerje és cselekedeteiben szem előtt tartsa, kívánatos, hogy minden újonc kapja meg a konstitúciók egy-egy példányát, amit szerzetesi élete egész ideje alatt magánál tarthat.

Gondjuk legyen az elöljáróknak arra, hogy a konstitúciókat a szerzet minden házában évente legalább egyszer közösen felolvassák.

Az elöljárók kötelesek okos buzgósággal mindent elkövetni, hogy szabálytalanságok be ne férkőzzenek, s főképp meg ne honosodjanak a szerzetben.

3. *Felmentés*

A szabályzatok megtartásának kötelessége megszünhetik vagy fölmentés által, vagy a megtartás lehetetlensége, vagy elévülés által.

Aki úgy él, mintha nem is volna konstitúció, súlyosan vétkezik, mivel megzavarja a fegyelmet, rossz példát ad és a kizárás veszélyének teszi ki magát.

Intelmek s ha kell büntetések és vezeklések által kell biztosítani a szerzet eredeti szellemét.

Tekintsék a rendtagok az evangéliumi tanácsokat közvetítő regulát és konstitúciókat Isten útjelzőjének, amelyek nemcsak a bűnre vezető alkalomtól óvnak meg, hanem Istennel való egyesülés magaslatai felé irányítanak. Qui regulae vivit, Deo vivit. Aki a szabály szerint él, Istennek él!

IV. A lelki élet. (c. 595.)

1. A szerzetesnek elemi kötelessége, hogy szüntelenül törekedjék a tökéletességre, hiszen ezért lépett szerzetbe.

Az erkölcsi tökéletesség az Isten és emberek iránti szeretetben áll. (Kol. 3, 14.)

A tökéletességre való folytonos törekvés nem jelent több kötelességvállalást, hanem a már meglévő kötelességek lelkiismeretes és természetfeletti szándékból való teljesítését.

A tökéletességre való törekvés súlyos kötelesség ugyan, de nem különálló kötelesség, hanem általános jellegű, amely az egyes hivatásbeli kötelességek buzgó teljesítésével egyidőben megvalósul.

Súyosan vétkezik az a szerzetes, aki teljesen elhagyja a tökéletességre való törekvést, vagy aki egyenesen megveti a tökéletességet. Hasonlóképpen az is, aki elhatározza, hogy fogadalmait nem tartja meg, vagy nem teljesíti egyéb súlyos kötelességeit, vagy a szabályzatokat, vagy az, aki csak a súlyosan kötelező törvényeket akarja megtartani.

2. *A lelki élet aszketikus gyakorlatai.* (c. 595.)

Gondoskodjanak az elöljárók, hogy minden szerzetes

a) évenkint legalább egyszer lelkigyakorlatot végezzen,

b) törvényes akadályoztatás esetét kivéve naponkint szentmisén vegyen részt,

c) naponta elmélkedést és a konstitúcióban előírt áhitatgyakorlatokat végezzen — napi lelkiismeretvizsgálat, az oltáriszentség látogatása, szentolvasó, lelkiolvasmány,

d) legalább hetenként egyszer szentgyónást végezzen,

e) módjában legyen naponként szentáldozáshoz járulni. Az előljárók mozdítsák elő a gyakori szentáldozást: aki hetenként 5—6-szor áldozik, gyakori áldozó. — Ha azonban az utolsó gyónás óta a szerzetes a közösséget súlyosan megbotránkoztatta, vagy súlyos külső hibát követett, a következő gyónásig az előljáró eltilthatja a szentáldozástól. A betegek kedvezményéről a 858. kánon szól.

f) a búcsúk elnyerésére nézve a 93. kánon az irányadó.

g) a húsvéti szentáldozás kötelezettségének a szerzetesek saját templomukban vagy kápolnájukban tehetnek eleget.

h) a capitulum culparum — ahol szokásban van — csak külső hibákra szorítkozhatik, de nem lelkiismereti kérdésekre.

V. *A szerzetesruha viselése* (c. 596.)

Minden szerzetes saját szerzetések ruháját köteles viselni otthon és máshol is, hacsak fontos ok nem menti fel a nagyobb előljáró ítélete szerint. Szükség esetén a helyi előljáró is adhat felmentést. (c. 596, 639, 640 § 1., 653, 668.)

Másoknak viszont tilos a szerzetesruha viselése (c. 492. § 3.), sőt ok nélkül büntetendő cselekmény. (c. 2389. *CP.* 1918. jún. 2.)

B) A KLAUZÚRA KÖTELESSÉGE

A klauzúra egyrészt a szerzeteseknek a külvilággal való érintkezését szabályozó normák összessége, másrészt a kolostoroknak ama részét is jelenti, ahová idegeneknek engedély nélkül nem szabad belépniök.

I. *A pápai klauzura* (c. 597—603.)

1. A férfirendek (regulares) klauzurája

a) a férfirendek minden törvényesen létesített házában — a nem teljes létszámúban is — kötelező a pápai klauzura. (c. 597.)

A klauzura törvénye az egész szerzetházra kiterjed, a bekerített kertekkel és szórakozási helyekkel együtt. Ki vannak véve belőle a nyilvános templom és sekrestyéje, a vendég lakosztály és a beszélő szobák (collocutorium), amelyeknek lehetőleg a kapu közelében kell lenniök. (c. 597. § 2.)

A klauzura alá eső helyet világosan fel kell tüntetni. A nagyobb elöljáróknak vagy egyetemes káptalannak joga a konstitúciók értelmében a klauzura pontos megállapítása vagy esetleges megváltoztatása. (c. 597. § 3.)

A klauzurába bármilyen korú, származású, vagy állású nőket semmiféle ürügy alatt sem szabad bebocsátani. (c. 598. § 1.)

E tilalom alól ki vannak véve a tényleges államfők feleségei, kíséretükkel együtt. (c. 598. § 2.)

b) Enyhébb klauzura alá esik a belső tanulók számára fenntartott konviktus, az árvaházak, kórházak, szegényházak, stb. A vezető szerzetesek lakóhelyét lehetőleg el kell különíteni és pápai klauzúra alá kell helyezni. (c. 599. § 1.)

— A háznak említett — klauzuramentes — részébe is csak előljárói engedéllyel szabad nőket beengedni. (c. 599. § 2.).

c) A pápának egyszerűen fenntartott kiközösítést vonják magukra:

aa) a férfirendek klauzuráját megszegő nők,

bb) mindazok, — akár szerzetesek, akár nem —, akik bármilyen korú nőt oda bevezetnek vagy bebocsátanak,

cc) ezenkívül a nőket oda bebocsátó vagy bevezető szerzeteseket meg kell fosztani hivataluktól és szavazati joguktól. (c. 2342. n. 2.)

2. Az apácarendek (moniales) klauzurája

XII. Pius pápa 1950. november 21-én kelt „*Sponsa Christi*" kezdetű konstituciójával (*AAS.* 43. (1951) 5—21.) a régi apácarendek eddigi szemlélődő életét az idők követelményeinek megfelelően iparkodik a külső apostoli munkával összekapcsolni. Ebben a konstitúcióban 9 artikulusban lerögzíti az apácarendek általános szabályait, (statuta generalia monialium) amelyhez a Szerzetesek Kongregációja 1950. november 23-án végrehajtási utasítást adott ki. (Instr. *Inter praeclara. AAS.* 1950. 37—44.)[146]

a) *Fogalom*

Apácának minősül a jogban nemcsak az, aki ünnepélyes fogadalmat tesz, hanem az is, aki egyszerű ideiglenes vagy örök fogadalmat tesz, de alapításszerűen — ex instituto — örökös fogadalomra lenne kötelezve. (art. I, 1.) Ezeknek azonban jogukban áll az ünnepélyes fogadalom visszaállítását kérni, sőt, ha nincsenek súlyos gátló körülmények, kötelesek ezt megtenni. (art. III. § 2.)

Hozzátartozik ezenkívül az apáca fogalmához *a szemlélődő élet* — vita contemplativa canonica —, amelyet a szerzetesi fogadalom, a klauzura és egyéb jámbor cselekedetek biztosítanak. (art. II.) Ha valahol a szemlélődő élet a legtökéletesebb formában — sub regula rigida disciplina habitualiter — nem biztosítható, a monasztikus karakter nem adható meg és nem tartható fenn többé.

b) A klauzura. — Az apácák részére előírt klauzura különbözik a kongregációk püspöki klauzurájától (c. 604) és mint a férfi szerzetesrendek klauzurája ez is pápai klauzura: clausura pontificia vel papalis —, de mind a belépés, mind a kijövet szempontjából jóval szigorúbb.

A fenti konstitúció a pápai klauzurát két osztályra osztja: nagyobb és kisebb pápai klauzúrára:

1° *A nagyobb klauzúra (clausura papalis maior).* Ez ott kötelező, ahol a szerzetesnők ünnepélyes fogadalmat tesznek és kizárólag kontemplatív-

[146] Vö. Monitor, 1951. 226. Th. J. *Borwe,* Religiosus Superioresses. Washington. 1951. — *Ae. Gambari.* De monasteriorum foederationibus. (Rev. Espanola de derecho canonico 1952. 809—850.) — *E. Berghi,* Commentaire sur l' Instruction de la S. Congr. des Religieux, du 23. nov. 1950. pour l'application de la Constitution *Sponsa Christi.* Nouv. Rev. Theol. 1951. 301—310. *P. Abéllan,* Inst. ad Cons. Sponsa Christi in praxim deducendam. Adnot. Periodica. 1951. 67—110. — *E. Bergh,* La constitutione Ap. Sponsa Christi. Revue des Commun. Relig. 1951. 73—88.

szemlélődő életet élnek. Ennek szabályait a kódex 600, 602. kánonjai és XI. Pius 1924. február 6-án kiadott *Nuper edito* kezdetű instrukciója rögzítette le. (*AAS.* 12 (1924.) 96—101.)

E szerint a fogadalom és az egyházi törvény erejénél fogva kötelesek a kolostor falain belül tartózkodni, ahonnan egy percre sem távozhatnak külön pápai engedély nélkül — a jogban meghatározott esetek kivételével. (c. 601.)

A klauzúrába senkit sem szabad beengedni, bármilyen rendű, rangú vagy foglalkozású legyen is az. — A dispenzációkat — amelyek szükségesek — a *Nuper edito* szellemében kell adni.

A klauzúra megsértése súlyos bűncselekmény. (c. 2342. n. 1,3.)

2° *A kisebb klauzúra (clausura papalis minor).*

Ez a klauzúra ott érvényesül, ahol az ünnepélyes fogadalmasok a szemlélődő életen kívül más apostoli vagy karitatív munkát is folytatnak vagy a szerzetesek csak egyszerű fogadalmat tesznek, ha itt kizárólag szemlélődéssel foglalkoznának. (art. IV.) Ennek célja tehát, hogy a szemlélődő élettel a modern idők követelte tevékeny élet összekapcsolható legyen: aktív és passzív erények. A régi, szigorú pápai klauzúra nem mindenütt tartható fenn többé.

E klauzúrával a kolostor két részre osztható: az egyik az apácák kizárólagos tartózkodására szolgáló lakrész (c. 597.), amelybe senkinek sem szabad belépni. (c. 600.) bármilyen rendű, korú, rangú legyen is az illető. (Instr. 11.)

A másik rész az apácák külső munkájára szolgáló, de a monostor szerves részét szolgáló munkahely. Ide az apácák főnöknői engedéllyel léphetnek be.

Ide beléphetnek továbbá a növendékek és mindazok, akik a munkánál közreműködnek. Az állami törvények által eszközölt ellenőrzés, vizsgálat, stb. eseteit és egyéb szükséges eseteket a helyi ordinárius állapítja meg előre.

A klauzúrából törvénytelenül kilépő apácák kiközösítést vonnak magukra: simpl. reservata. (c. 2342, 3.) Ugyancsak azok is, akik illetéktelenül belépnek vagy illetékteleneket bevezetnek. Azt az apácát, aki a kolostor közösségi területéről jogellenesen a monostor munkahelyére megy, a főnöknő vagy helyi ordinárius a bűn súlyosságának arányában büntetheti. Hasonló az eset eme helyiségbe törvénytelenül belépő vagy ilyeneket jogellenesen bevezető egyéneknél. (Instr. 15.)

c) A klauzúra fegyelme

A klauzúrát részletesebben a Szerzetesek Kongregációja szabályozta 1924. febr. 6-án. Eszerint:

1° Az apácák bizonyos kivételekkel pápai engedély nélkül egyrészt nem léphetnek ki a klauzúrából, másrészt pedig oda idegent be nem bocsáthatnak, hacsak maga a jog nem engedi meg ezt. Ez a legkisebb házakra is vonatkozik.

2° A házat a hozzátartozó kerttel együtt úgy kell körülzárni, hogy oda lehetőleg ne lehessen belátni, se onnan kilátni. (c. 602.) — Az utcára vagy a szomszéd házak felé nyíló ablakokat homályos üveggel vagy sűrű rácscsal kell ellátni. — A szentáldozáshoz járuló vagy a kórusban levő apácákat a hívek nem láthatják. — A gyóntatószék is úgy legyen elhelyezve, hogy a gyóntató a klauzúrán kívül, a gyónók pedig azon belül legyenek. — A nyilvános templom és sekrestye nem tartozik a klauzúrához, tehát apostoli engedély nélkül oda az apácák nem mehetnek.

3° *A kimenés.* — A fogadalom után apostoli engedély nélkül csak a halál vagy más súlyos baj fenyegető veszélye esetén szabad az apácáknak a klauzúrából kilépniök. (c. 601 § 1.)

Az Apostoli Szentszék vagy a helyi ordinárius a quinquennális facultas alapján megadhatja az engedélyt, hogy a templom tisztogatását vagy diszítését apácák végezzék, midőn senki sincs jelen a zárt templomban.

A posztulánsok és az ujoncok a klauzúrából szabadon kiléphetnek, ha önként eltávoznak vagy ha elbocsátják őket. Hasonlóképpen az ideiglenes fogadalmasok is, ha idejük letelt vagy elbocsátják őket.

4° *A belépés.*

α A helyi ordinárius, a patronáló férfirend elöljárója vagy egyik ill. másik megbizottja a hivatalos látogatás alkalmával a helyi vizsgálat megejtése végett bemehet a klauzúrába, de csak egy idősebb papi személy vagy férfiszerzetes kíséretében. (c. 600. n. 1.)

β A gyóntatók a betegek szentségének kiszolgáltatása vagy a haldoklók ellátása végett megfelelő óvóintézkedések mellett beléphetnek. A betegek áldoztatásánál négy idősebb apáca kísérje a papot egész útján. A betegek gyóntatásakor pedig két apáca a szobáig kísérje és ott a nyitott ajtó előtt várják meg, hogy azután a zárda kapujáig visszakísérhessék.

γ) Ha Isten igéjét a rácsnál nem lehet kellőképpen hirdetni, apostoli engedély alapján a szónok vagy a lelkész a kóruson prédikálhat ugyanolyan óvóintézkedések mellett, mint a gyóntatásnál.

δ) Bemehetnek a klauzúrába a valóságos államfők és nejeik kíséretükkel, úgyszintén a bíborosok is. (c. 600. § 3.).

ε) A főnöknő kellő óvóintézkedések mellett beengedheti az orvosokat, sebészeket és másokat, akikre szükség van, de előbb a helyi ordináriustól legalább általános jóváhagyást kell szerezni. Szükség esetén az engedélyt a jog vélelmezi. (c. 600. n. 4.)

Ebben az esetben is csak megbizható személyek engedhetők be, akiket két tekintélyesebb apáca kísér a házban és más apácáknak tilos a velük való érintkezés.

A klauzúra kulcsait éjjel-nappal a főnöknő őrzi, szükség esetén ő adja át a kijelölt apácáknak.

A posztulánsok az ordinárius engedélyével lépnek be.

A beszélő szobában, ahol külső személyek fogadhatók, két befalazott rácsnak kell lennie.

5° A klauzúra *megsértését* a törvény az Apostoli Szentszéknek egyszerűen fenntartott kiközösítéssel bünteti. — Az apácák klauzúrájának védelme a helyi ordinárius felügyelete alatt áll, aki a vétkeseket, mégha férfi-rendtagok is, cenzúrával is megfenyítheti. (c. 603. § 1.) A patronáló férfirend elöljárója a vétkes apácákat és saját alattvalóit szintén büntetheti. (c. 603. § 2.)

6° *Kórus-kötelezettség.* Az apácák kötelesek az Egyház nyilvános imáját vagy a kóruson (c. 610. § 1.) vagy magánúton végezni. (c. 610. § 3.) Azok a nem ünnepélyes fogadalmas apácák, akik nem vettek részt a kóruson, magánrecitálásra nincsenek kötelezve, hacsak a konstitúciók mást nem mondanak. (art. 5, 5,1—3.) — *Szervezet:* Minden apácakolostor önálló és független. A vezető-főnöknő nagyobb elöljárónak minősül. (art. 6.) Több ilyen monostor között a kapcsolat csak lelki vagy erkölcsi lehet.

7° Nem kötelező, de lehetséges, sőt sokszor kívánatos, hogy egyes apácakolostorok szövetségbe tömörüljenek (foederatio) a kölcsönös segít-

ség és támogatás szempontjából: pl. közös noviciátus. E szövetség rendszerint vidékenként történik; több ilyen szövetség egy nagyobb szövetségbe léphet. (Confoederatio).

8° Szükség esetén a Szerzetesek Kongregációja a szövetség mellé *Adsistens religiosus*-t nevezhet ki, akinek feladata az eredeti szellem biztosítása, a tagok nevelése, nehezebb gazdasági ügyekben a szerzetestanács mellett állni. Az adsistens mind adsessor is működhet a szabályzat értelmében.

9° *Labor monasticus.* Minden tisztességes ipar és gyümölcsöző munka megengedett a kolostorban.

II. *A püspöki klauzúra*

Az egyszerű fogadalmas szerzetek klauzúráját püspöki klauzúrának nevezzük.

1. Ez a püspöki klauzúra *kötelező* a pápai vagy egyházmegyei jogú egyszerű fogadalmas szerzetek minden házában. Az általános rendfőnök vagy megbizottja jelöli ki azt a házrészt, amely a szerzetesek magánhasználatára van fenntartva, ahová másnemű személy nem léphet be.

2. *Belépés*

a) Jogosan bemehet a klauzúrába az illetékes főpásztor vagy megbízottja a ház hivatalos látogatásakor, a szentségeket kiszolgáltató pap, az orvosok, továbbá iparos és munkásszemélyek, akiknek munkájára szükség van, továbbá mindazok, akiket a főpásztor ésszerű okból beenged, de mindig a konstitució szellemében, két nővér kíséretében. (c. 600, 1.) Bemehetnek még az államfők és nejeik kíséretükkel együtt. (c. 600. n. 3.)

b) A szerzet intézeteiben, árvaházaiban legalább a háznak egy részét fenn kell tartani a rendtagok részére klauzúra gyanánt. De a leányinternátusba sem léphet be férfi a főnöknő esetenkint adott engedélye nélkül. (c. 599. § 2.)

3. Lelkészlak. Ahol a templom távolsága vagy a gondozottak nagy száma miatt házilelkész is lakik a szerzetesnők házában, ott a pap lakásának kijelölése különös gondja legyen az általános főnöknőnek. Kívánatos, hogy külön épületben lakjék a házilelkész, de ha csak egy épület van, akkor lakásának az utcáról külön bejárata legyen.

4. A klauzúra védelme

a) Mindazok akiknek feladata a klauzúrára vigyázni, őrködjenek gondosan afelett, hogy a látogatások révén felesleges fecsegés a fegyelmet és a szerzetes-szellemet ne zavarja. (c. 605.)

b) Az előljárók gondoskodjanak arról, hogy a konstitúcióknak a kimenésre, az idegenek fogadására, vagy látogatására vonatkozó rendelkezéseit pontosan megtartsák. (c. 606 § 1.)

c) Az előljárók a 621—624. kánonok épségben hagyása mellett alattvalóiknak saját házukon kívül tartózkodását súlyos ok nélkül nem engedhetik meg, de akkor is csak rövid időre a konstitúciók szerint. Fél évnél hosszabb időre — a tanulmányi időt kivéve — az Apostoli Szentszék engedélye szükséges. (c. 606. § 2.)

d) A tanulmányok végett máshová küldött személyekre nézve az 587. kánon 4. §-a irányadó. Ilyenkor magánházban nem lakhatnak, hanem ha a szerzetnek ott nincs saját háza, más szerzet háza, papnevelőintézet vagy egyházi internátus legyen a szállásuk.

e) A főnöknők és a helyi ordináriusok gondosan ügyeljenek arra, hogy a szerzetesnők a szükség esetét kivéve magánosan ne hagyják el a házat. (c. 607.)

f) A 2342. kánon büntetése erre a klauzúrára nem vonatkozik. De exempt pápai szerzetek kivételével a helyi ordinárius ezt a klauzúrát is védheti cenzurákkal. (c. 604.)

III. *A kórusszolgálat* (c. 610.)

1. A közös zsolozsma

Megkülönböztetünk közös és magán zsolozsmázást.

a) A kóruskötelességgel bíró minden férfi és női szerzet minden házban, ahol legalább négy erre kötelezett és ténylegesen nem akadályozott szerzetes tartózkodik, vagy a konstitúciók szerint esetleg kevesebb is, naponként közösen kell elmondani a zsolozsmát. (c. 610. § 1.)

A kórus tagja a laikus testvérek kivételével minden egyes fogadalmas szerzetes.

Tényleg akadályozottak a betegek és a hivataluk miatt gátolt rendtagok.

b) A kórusból elmaradt ünnepélyes fogadalmas szerzetesek — a laikus testvérek kivételével — magánzsolozsmára vannak kötelezve. (c. 610. § 3.)

c) A közös kórus-szolgálat közvetlenül magát a testületet kötelezi. A testület feje súlyos bűn terhe mellett gondoskodni tartozik, hogy a zsolozsma jelentékeny része el ne maradjon.

A lelkipásztori teendők nyilván előbbre valók a kóruskötelezettségnél, amelyek alól a tanárok és a növendékek is tartósan felmenthetők. (c. 589.) Az egész testületet azonban csak a pápa mentheti fel, sürgős ok fennforgása esetén azonban a nagyobb papi előljáró is. (c. 81.)

2. A magánzsolozsma

A magán-zsolozsmázásra kötelesek:

a) a nagyobb rendekben lévő és a javadalmas szerzetesek, ha nincs is fogadalmuk; (c. 135.)

b) a laikus testvérek kivételével az összes ünnepélyes fogadalmas férfiszerzetesek;

c) azok az apácák, akik karimádságra kötelezett rendnek a tagjai. (c. 610. § 3.)

Mivel az aposztata és a szökevény-szerzetesek továbbra is a szerzet tagjai, zsolozsmakötelezettségük is továbbra is fennáll. (c. 645. § 1)

Akiket azonban elbocsátottak vagy szekularizáltak, mivel megszüntek a szerzet tagjai lenni, ha nagyobb renddel vagy javadalommal nem rendelkeznek, a zsolozsmázásra többé nem kötelesek.

IV. *A misekötelezettség.* (c. 610. § 2.)[147]

1. *Magánmise*

A szerzetespapok éppúgy, mint a világi papok évenkint többször kötelesek misézni. Az előljárók gondoskodni tartoznak, hogy legalább vasár- és ünnepnap misézzenek. (c. 815.)

A kézi misékre nézve még az exempt szerzetesek is az egyházmegyei díjszabáshoz kötelesek alkalmazkodni. (c. 831. § 3.)

Az exempt szerzetesek templomaiban lévő alapítványok díjának megállapítása a nagyobb előljárók joga. (c. 1550).

A misedíjakról a templomok igazgatói külön könyvet vezessenek (c. 843 § 1.), amit az ordináriusok évenkint felülvizsgálnak.

Az előljáróiknak vagy más papoknak adott miséket külön könyvbe vezetik be és kötelesek gondoskodni azok mielőbbi elvégzéséről. (c. 844. § 1.)

Minden papnak legyen intenciós könyve a kapott és elmondott szentmisékről. (c. 844. § 2.)

Az év végén az el nem mondott miséket a saját ordináriushoz köteles ki-ki beküldeni. (c. 841.)

A szentmisék elmondásának az ellenőrzése a szerzetes templomokban az előljárókhoz tartozik. (c. 842.)

2. *A konventmise* (c. 610. § 2.)

Konventmise az a mise, amelyen a karimádságra (kórus) kötelezett férfiszerzetesek feltétlenül, a női szerzetesek pedig a lehetőséghez képest kötelesek résztvenni. Mindig a napi officiumnak felel meg, de lehet kismise is. (c. 610. § 2.)

Több szerzet konstitúciói e célból énekes misét írnak elő és a testület jelenlétét.

V. *Levélbeli érintkezés* (c. 611.)

1. Minden férfi és női szerzetes minden előljárói ellenőrzés nélkül levélben szabadon érintkezhetik a Szentszékkel (c. 7.), a helybeli nunciussal, a bíboros védővel, saját nagyobb előljárójával, az eset-

[147] *Fanfani*, im. nr. 386—393, *Schermann*, im. 65. sköv.

leg távollevő házfőnökkel, a helyi főpásztorral, a férfirend védelme alatt lévő apácák pedig a rend nagyobb előljárójával.[148]

Az ezektől érkező leveleket nem szabad az előljárónak ellenőrizni. (c. 611.)

Apostoli Szentszéken itt főleg a Szerzetesek Kongregációját és a S. Paenitentiariat kell érteni. (c. 7.)

2. Isten szolgáinak erényei, vértanúsága vagy csodái ellen szóló leveleket a szerzetesek lepecsételve közvetlenül vagy a helyi ordinariushoz vagy a hit védőjéhez küldjék vagy adják át gyóntatójuknak. (c. 2025. § 2.)

3. Minden más levelezés — legyen akár hivatalos akár magánjellegű — akár érkező, akár elküldendő levél, a házfőnök vagy helyettese ellenőrzése alá tartozik; — a konstitúciók szabályozzák közelebbről az ellenőrzés módját. Ezért az érkező levelet vagy küldeményt — bárkinek legyen is az címezve — a főnöknek vagy helyettesének kell további rendelkezés céljából átadni.

139. § A szerzetesek kiváltságai

(c. 613—625.)

I. *Mások kiváltságaiban való részesedés*

(c. 613—614.)

1. *Rendi kiváltságok* (c. 613.)

a) Minden szerzet csakis a kódexben foglalt vagy az Apostoli Szentszéktől közvetlenül nyert kiváltságokat élvezi. A jövőben e tekintetben minden jogközösség (communicatio) ki van zárva. (c. 613 § 1.)[149]

[148] Az exempt szerzetesek olyan ügyekben, amelyek a helyi ordinárius alá tartoznak, szabadon levelezhetnek vele. *CP.* 1947. november 27. *AAS* 40 (1948) 301.

[149] Itt szinte kizárólag a papi rendről van szó, melynek nagyobb előljárója az exemptio-val kikapcsolt helyi főpásztor helyett, mint személyi főpásztor vezeti a rábízott közösséget.

— A kódex hatályba lépése előtt *per communicationem* szerzett kiváltságok tovább adhatók. *CP.* 30. dec. 1937. *AAS.* 30, 73. — *Cf. Vesto,* De communicatione privilegiorum praesertim inter religiones. Aquillae. 1936. — Azok a szerzetesnők, akik Franciaországban és Belgiumban férfiszerzetek regulája szerint élnek, és ünnepélyes fogadalmat kellene szabályzatuk szerint tenniök, de egyszerű fogadalmat tesznek, pápai jogú ünnepélyes fogadalmas szerzetesrendeknek tekintendők, de nem mentesek az ordinárius felügyele alól. *S. C.* Relig. 23. jún. 1923. *AAS.* 15, 357.

b) Ama kiváltságok, amelyeket valamely férfirend élvez, megilletik ugyanazon rend védnöksége alatt levő apácákat is, ha erre jogilag képesek. (c. 613. § 2.)

2. *Az egyházi állapotbeli kiváltságok* (c. 614.)

A szerzetesek, beleértve a laikus testvéreket is, és természetesen az ujoncokat, élvezik az egyházi személyeknek a 119—123. kánonokban foglalt kiváltságait.

Ezek: a személyes sérthetetlenség (c. 119.), az egyházi bírói illetékesség (c. 120. § 1.), a világi hivataloktól és terhektől való mentesség (c. 121.) és az illetéki jogkedvezmény. (c. 122.) — Ezekről a kiváltságokról egyénileg lemondani nem lehet.

Ezek a kiváltságok általában ugyanúgy szünnek meg, mint a papi rend kiváltságai. (c. 123.) A laikus rendben a világba való visszatéréssel (c. 640.) vagy a szerzetből való elbocsátással.

A papi szerzetesek ezenkívül a klerikusok egyéb jogaival is rendelkeznek, (pl. c. 118.) ha azok a szerzetesjoggal nincsenek ellentétben.

II. *A szerzetesi exemptio kiváltságai.* (c. 615—620.[150]

1. *Az exemptio alanyai (c. 615—618.)*

Az exemptio a szerzetesrendeknek a helyi ordinárius joghatóságától való függetlensége és a pápa felügyelete alá való közvetlen rendelése a zavartalan szerzetesi élet biztosítása érdekében.

a) Rendek. A valóságos szerzetesrendek tagjai, vagyis az ünnepélyes fogadalmasok (az ujoncokat is beleértve) és valamely szerzetesrend felügyelete alatt álló apácazárdák, házaikkal és templomaikkal együtt a helyi ordinárius joghatósága alól ki vannak véve a jogban kifejezett esetek kivételével. (c. 615.)

b) Kongregációk. Az egyszerű fogadalmas papi vagy laikus szerzetek általában nem exemptek, hacsak külön a Szentszéktől nem kaptak kiváltságot. (c. 618. § 1.)[151]

Egyes papi szerzetesközösségek — pl. redemptoristák, passzionisták stb. — a férfirendek csaknem teljes exemptiójával rendelkeznek. — A pápai jogú közösségek *ipso iure* bizonyos részleges-exemptióval bírnak.

[150] *Scheuermann,* Exemption, im. — *Ph. Hofmeister: AKK.* 122 (1942) 46—87.; 279—295.; 123 (1944) 4—29.
Horváth Jenő: A szerzetesrendek exemptiója, Temesvár, 1911.

[151] *J. D. O'Brien,* De congregationibus religiosis exemptis. Periodica. 1961. 524—542.

Így a helyi ordinárius a pápai jogú szerzetek konstitúcióit nem változtathatja meg. Némi kivételtől eltekintve nem őrizheti ellen vagyonkezelésüket (c. 533—535.), belső kormányzásukba és fegyelmi ügyeikbe a jogban felsorolt esetek kivételével nem avatkozhatik bele. (c. 618. § 2. n. 1.)

A laikális szerzetekre a helyi ordináriusnak széleskörű hatalma van. (c. 618. § 2. n. 2.)

2. Fenntartások a helyi ordinárius javára (c. 610., 619.)

a) Általában

E fenntartások alapja abban van, hogy a helyi ordinárius a saját megyéjének rendes és közvetlen főpásztora (c. 334. § 1.), a kolostorok pedig területileg általában nincsenek az egyházmegyéből kiszakítva és a nyilvános egyházi élet szolgálatában állnak, amely fölött a legfőbb felügyeleti jogot az ordináriusnak kell biztosítani.

Ennek következtében az egyházi közrend biztosítása végett még az exempt szerzetesek is — bizonyos vonatkozásban — a helyi ordinárius felügyelete alatt maradnak. Ebből az elvből következik az alábbi:

1° A házukon kívül *törvénytelenül* tartózkodó szerzetesek nem élvezik az exemptió-t. (c. 616. § 1.)

2° Ha valamelyik szerzetes a házan kívül bűntényt követ el, és az illetékes szerzeteselőljáró figyelmeztetés után sem bünteti, a helyi ordinárius megfenyítheti, mégha törvényesen távozott is el a házból és oda vissza is tért már. (c. 616. § 2.) A bűntény ui. a közrendet sérti.

3° Ha az exempt szerzetek házaiban vagy templomaiban visszaélésekre kerül sor és az illetékes szerzeteselőljárók kellő figyelmeztetés után sem intézkednek, akkor a helyi ordinárius kötelessége a dolgot azonnal az Apostoli Szentszék elé terjeszteni. (c. 617. § 1.)

4° Az exempt, de nem teljes létszámú ház a helyi ordinárius különös felügyelete alatt áll, aki szükség esetén — ha ui. visszaélés és botrány keletkezik — ideiglenesen maga is intézkedhetik. (c. 617. § 2)

5° Ha a helyi ordinárius az általános egyházi törvény kötelező ereje alól felmentést adott (pl. c. 81.) ez az engedmény a megyéjében tartózkodó szerzetesekre is kiterjed, de sajátos fogadalmaik és konstitúcióik épségben maradnak. (c. 620.)

b) A szerzetesek és a helyi ordinárius közelebbi viszonya

Az említett eseteken kívül az exempt szerzetesek is sok tekintetben a helyi ordinárius joghatósága alatt állnak (c. 615.), hacsak száz-

éves vagy emberemlékezetet meghaladó jogszokás révén nem élveznek függetlenséget. (c. 5.)

A szerzet és püspök jogi kapcsolata főleg a következő ügyekben érvényesül:

1° *Szervezeti kérdések.* — A helyi ordináriustól függ a szerzet erigálása (c. 492. § 1.), írásbeli engedélye szükséges az exempt ház létesítéséhez is (c, 497. § 1.) valamint templom és nyilvános kápolna felállításához (c. 1162. § 4.), a háztól különálló intézet létesítéséhez (c. 497. § 3.) vagy a szerzetesház lényeges megváltoztatásához. (c. 497. § 4.)

Az istentisztelet épségben tartására, a visszaélések megszüntetésére irányuló püspöki intézkedések, rendeletek az exempt szerzeteket is kötelezik. E célból a püspök meglátogathatja nevezettek templomait és nyilvános kápolnáit. (c. 1261.)

Esetleges külön kiváltság hiányában a szerzetesapátok megáldására ő illetékes. (c. 625.)

Az apácafőnöknő választásánál a püspök elnököl, egyéb szerzetesnőknél csak az általános főnöknő választásánál. (c. 506.)

A felvétel és a fogadalom előtt szokásos egyéni vizsgálatokat ő végzi. (c. 552.)

2° *A hivatalos kánoni látogatás — visitatio*

A helyi ordinárius kötelessége legalább ötévenként személyesen vagy megbizottja útján kánonilag meglátogatni:

Mindenre kiterjedően:

a neki vagy közvetlenül az Apostoli Szentszéknek alárendelt apácazárdákat. (c. 512. § 1. n. 1.)

az egyházmegyei jogú férfi és női szerzetek házait. (c. 512. § 1. n. 2.)

azokat az apácazárdákat, amelyeket a felügyelő férfirend elöljárója már öt éve nem látogatott meg. (c. 512. § 2. n. 1.)

Részlegesen:

a férfirend felügyelete alatt álló apácazárdákat a klauzúrára vonatkozólag. (c. 512 § 2. n. 1.)

a pápai jogú exempt papi kongregációk házait a templomra, sekrestyére, nyilvános kápolnára és gyóntatószékre nézve. (c. 512. §. 2. n. 2.)

a pápai jogú exempt papi kongregációk házait a templomra, fegyelemre vonatkozólag is: vajon megfelel-e a konstitúciók előírásainak, a hit és erkölcs kárt szenved-e, vétettek-e a klauzúra ellen, gyakran járulnak-e a szentségekhez. (c. 512. §. 2. n. 3. + c. 618.

§. 2. n. 2.) Ha az elöljárók kellő figyelmeztetés után nem változtatnak a dolgon, maga intézkedhetik.

— A vagyonkezelésre nézve az 532—535. kánonok rendelkezéseit kell figyelembe venni: (c. 515, 3.)

Az egyházmegyei jogú szerzetek kórházait, árvaházait és hasonló intézeteit teljes joggal, a pápai jogú szerzetek hasonló intézményeit csak a valláserkölcsre nézve vizsgálhatja meg. (c. 1491. . 2.)

A férfirendek tagjaitól számadást kívánhat a plébánia vagy misszió javára adott telkekről és hagyatékokról, valamint vallamely szerzetesnek a plébániai vagy missziós célra juttatott adományokról. (c. 535. §. 3. n. 2.)

A látogatás alkalmával a megkérdezett szerzetesek kötelesek az igazságnak megfelelő választ adni. Az elöljáróknak tilos bármely módon a látogatás céljának meghiusítása. (c. 513. §. 1.)

Az istentiszteletet az exempt szerzetek házaiban is ellenőrízheti.

3. *Az iskolák ellenőrzése.* (c. 1381.)

A helyi ordináriushoz tartozik az egyházmegye területén mindenféle iskola felügyelete hit és erkölcs szempontjából. (c. 1381. §. 2.) — Ő hagyja jóvá a hittankönyveket és erősíti meg a hitoktatókat. Indokolt esetben mind a könyvek, mind a hitoktatók elmozdítását követelheti. (c. 1381. §. 3.) De egyéb profán könyvek sem tartalmazhatnak hit- és erkölcsellenes dolgot. (c. 1381. §. 2.)

A valláserkölcsi oktatás ellenőrzése végett a helyi ordinárius az exempt szerzetesek iskoláit is hivatalosan meglátogathatja, kivéve a fogadalmas tagok belső iskoláit. (c. 1382.)

4. *Könyvkiadói engedély.* (c. 1385. 1386.)

A kiadási engedélyt vagy a szerzőnek vagy a kiadás helyének vagy a nyomtatási helynek az ordináriustól kell kérni. (c. 1385. §. 2.) — A szerzetesek előbb még nagyobb elöljárójuk engedélyét is kötelesek megszerezni. (c. 1385. § 3.)[152]

Az engedély írásban adandó és megfelelő keltezéssel rendesen a *censor* megnevezésével (c. 1393. § 4.) a nyomtatvány elején vagy végén kinyomtatandó. (c. 1394. § 1.)

Még a profán tartalmú iratok kiadásához, folyóiratok, újságok szerkesztéséhez, valamint ezekben cikkek közléséhez is a helyi ordináriusnak és a nagyobb elöljárónak az engedélye szükséges. (c. 1386. §. 1.)

[152] *Fanfani*, im. nr. 400—403.

5. *A prédikálás engedélyezése.* (c. 1342, 1343.[153]

A helyi ordinárius saját területén az exempt templomokban is prédikálhat. (c. 1343. §. 1.) A nagyvárosok kivételével meg is tilthatja, hogy szentbeszéde alatt más templomokban is prédikáljanak. (uo. §. 2.)

A férfiszerzetesek és az 514. kánon 1. §-ában említett személyek előtt tartandó prédikálási engedélyt

a) exempt papi szerzetben a konstitúció által kijelölt elöljáró adja (c. 1383. § 1.),

b) nem exempt papi, vagy akár exempt laikális szerzetben a helyi ordinárius és a szerzet elöljárói együtt adják. (c. 1327, 1338.)

A szerzetesnők előtt való prédikálási engedélyt még az exempt szerzeteseknek is az ordinárius adja. Esetleg még a felügyelő férfirend elöljárójának engedélye is szükséges. (c. 1338. §. 2.)

A világi hívek előtt való prédikálási engedélyt a helyi ordinárius és a szerzet elöljárói adják. (c. 1349.)

6. *Az Oltáriszentség őrzése, kitétele.* (c. 1265.)

Az Oltáriszentség őrzése kötelező a nullius apátság főtemplomában, a plébániatemplomokban és az exempt férfi és női szerzetek kolostoraival kapcsolatos templomokban. (c. 1265. §. 1.)

Lehet őrizni a helyi ordinárius engedélyével a szerzetesházak főkápolnájában is. (c. 1265. §. 1. n. 2.)

Egyéb helyeken való őrzéshez római engedélyre van szükség. A helyi ordinárius csak átmeneti engedélyt adhat. (c. 1265. §. 1. n. 2.) Valamely kolostorban vagy jámbor intézetben csak annak templomában vagy főkápolnájában őrizhető az Oltáriszentség. Apácáknál a kóruson vagy klauzúrán belül tilos annak őrzése. (c. 1267.)

Ahol az Oltáriszentség törvény szerint jogosan őrizhető, ott magánkitételhez nem szükséges ordináriusi engedély. (c. 1274. §. 1.) A szerzetestemplomokban csak Úrnapján és annak nyolcada alatt történhetik nyilvános kitétel monstranciával. Máskor csak nyilvános okból az ordinárius engedélyével. (c. 1274. §. 1.) A szentségimádás körülményeit a helyi ordinárius szabályozza. (c. 1274. §. 1.) Hozzá tartozik még a misestipendium megállapítása (c. 831. § 3.) és a *Celebret* kiadása. (c. 804. § 1.)

[153] *V. R. Kütters,* De missione canonica regularium. Periodica. 1958. 273—249.

7. *A bűnbánat szentségének kiszolgáltatása.*

A világi hívek gyóntatására a joghatóságot az exempt szerzeteseknek is kizárólag a helyi ordinárius adja. (c. 874. §. 1.) Hasonlóképpen a szerzetesnők (c. 876.) valamint a nem exempt férfiszerzetesek gyóntatására. (c. 874—875.) Az exempt papi szerzetek tagjainak gyóntatására mind a helyi ordinárius, mind a szerzeteselöljáró megadhatja a joghatóságot. (c. 874—875. §. 1.)

A gyóntatási engedélyt csak arra alkalmas papoknak szabad megadni. (c. 877. § 1.)

A szerzeteseknek megadott gyóntatási joghatóságot csak fontos okból lehet visszavonni. (c. 880. §. 1.) Teljes létszámú ház összes tagjaitól pedig csak apostoli engedéllyel vonható meg. (c. 880. §. 3.)

8. *Az ünnepek megülése.*

A külön egyházi naptárral rendelkező exempt szerzetesek is kötelesek a misében és a breviáriumban megünnepelni a székesegyház védőszentjének és felszentelésének évfordulóját, valamint a helység, egyházmegye, tartomány és ország védőszentjének az ünnepét.

Az összes misézők a mise kánonjában kötelesek a helyi ordinárius nevét megemlíteni és az Oratio imperata-t elmondani.

A püspök prekonizációjának és felszentelésének évfordulóján minden miséző, a gyászmisék kivételével, köteles elmondani a megfelelő orációt.

A helyi ordinárius exempt templomban is pontifikális miséket végezhet, (c. 337. §. 1.) és kioszthatja a bérmálás szentségét. (c. 792.)

9. *Templomok és kápolnák létesítése.* (c. 1162.)

a) A papi szerzetek letelepedésére adott engedély házzal kapcsolatos templom vagy nyilvános kápolna felállításának a jogát is magában foglalja. (c. 497. §. 2.) A meghatározott helyen való építéshez azonban a helyi ordinárius külön engedélyére van szükség. (c. 1162.)

Ordináriusi engedély nélkül félig nyilvános kápolna sem létesíthető. Ha egyszer létesült, külön ordináriusi engedély nélkül nem használható többé világi célra. (c. 1192.)

Az exempt papiszerzet nagyobb elöljárója elégséges okból több kápolnát is létesíthet a kolostorban vagy a kapcsolatos intézetben. Laikális szerzetekben a helyi ordinárius illetékes. (c. 1192. §. 4.)

b) A templom alapkövének letételére és a templom megáldására nem exempt vagy laikális szerzetnél a helyi ordinárius, nem exempt szerzetnél a nagyobb elöljáró vagy megbízottjuk illetékes. (c. 1165 + 1169.)

A felszentelés — consecratio — pedig a helyi ordinárius joga, ha a püspök, (c. 1155. § 1.), de felavatása után a nullius apát is jogosult erre. (c. 323. §. 2.)

10. *A szerzetesek felszentelése.* (c. 964.)

Megengedett módon azokat a szerzeteseket lehet felszentelni, akik saját ordináriusuk (c. 198. § 1.) megítélése szerint a szükséges tulajdonságokkal rendelkeznek és minden szabálytalanságtól és jogi akadálytól mentek. (c. 968. §. 1.)

Az újoncoknak még a hajkoronát sem szabad feladni. (c. 950, 567, §. 2.) Örökfogadalmas szerzetekben az egyszerű ideiglenes fogadalmasoknak csak a hajkorona és a kisebb rendek felvételére adható elbocsátó. (c. 964. n. 3.)

Az exempt szerzetesek nagyobb elöljárói elbocsátót tartoznak adni fogadalmas szerzeteseik szenteléséhez (c. 962 + 964.), mégpedig ahhoz a megyéspüspökhöz, amelynek megyéjében a szentelendő szerzetes háza van. (c. 965.)

Csak kivételesen lehet az elbocsátót más püspökhöz küldeni. (c. 966.)

Minden szerzetes felszentelése a világi papok módjára történik. A pannonhalmi főapát bármely püspökhöz adhat elbocsátót. (c. 323. §. 1. + 961.)

11. *A körmenetek tartása.* (c. 1291. sc.)

Úrnapján rendszerint csak egy körmenet indul a főtemplomból és ezen az összes férfiszerzeteseknek — az exempteknek és a laikus testvérületeknek egyaránt — részt kell venniök. Kivételek az apácák és a három kilométernél távolabb lakók. (c. 1291. §. 1.)

A nyolcad alatt a többi templom is tarthat körmenetet, de több templom esetén a helyi ordinárius szabja meg az időt és utat. (c. 1291. §. 2.)

Máskor még az exemptek is csak az ő engedélyével tarthatnak templomukon kívül körmenetet. (c. 1293.)

Templomaikon és kolostoraikon belül ilyen engedély nélkül is tarthatnak a szerzetesek körmenetet, kivéve a szentséges körmenetet. (vö. c. 1274: §. 1.)

A helyi ordinárius a székeskáptalan meghallgatásával rendkívüli körmenetet is elrendelhet és akkor azon ugyanazoknak kell résztvenniök, mint az úrnapi körmeneten. (c. 1292.)

12. *A szentképek és az ereklyék tisztelete.* (c. 1279.)

Még az exempt szenthelyeken sem szabad senkinek sem szokatlan képet elhelyezni a helyi ordinárius engedélye nélkül. (c. 1279. §. 1.)

Nyilvános tiszteletben még az exempt templomokban is csak az illetékes hatóságtól hitelesített szent ereklyéket szabad részesíteni. (c. 1283.)[154]

13. *Az egyházmegyei zsinaton való részvételi jog.* (c. 358.)

Az egyházmegyei zsinaton meg kell jelenniök a valóságos apátoknak és az egyházmegyében lévő papi szerzetek egy-egy nagyobb elöljárójának, akiket a tartományfőnök jelöl ki, hacsak nem akar ő maga is megjelenni. (c. 358. §. 1. n. 8.)

Egyesek kötelesek megjelenni az esperesi koronákon. (c. 131 + + 448 + 591.)

14. *Adózás kérdése.* (c. 1355. sk.)

Az adózást az 1355. § 1. az 1356, továbbá az 1504. és az 1505. kánonok szabályozzák. A kizárólag alamizsnából élő vagy az Egyház javára tanítással foglalkozó szerzetesek a *seminaristicum* fizetésétől nálunk mentesek.

15. *Fenntartások az exempt szerzetesek részére.* (c. 620.)

Az általános jog szerint a helyi ordinárius bizonyos engedményeket nyújthat: pl. búcsút (c. 349. § 2. n. 2.), pápai áldást (c. 914.), a böjt és megtartóztatás (c. 1245. §. 2.) és egyéb egyetemes és partikuláris törvény alóli (82, 291. §. 2.) felmentést.

A helyi ordinárius által adott kedvezményekben még az exempt szerzetesek is részesülhetnek, feltéve, hogy az egyházmegyében tartózkodnak s a fogadalmuk (pl. a hústól való megtartóztatás), illetve a konstitúciók másképp nem rendelkeznek. (c. 620.)

Ilyen különleges engedmény *az alamizsnagyűjtés.* (c. 621—624.)[155]

[154] A püspökök az exempt szerzetesek templomaiban is búcsút engedélyezhetnek. AAS. 23 (1931) 25.

[155] *Bidagor S. J.* De quaerendis a religionis stipibus pro missionibus aliisque piis, scopis in Periodica, 1957. 129—140.

Alamizsnagyűjtésnek a kolduló rendeknél szokásos házról-házra való személyes kéregetést nevezzük.

1. A valóságos koldulórendek tagjai, amelyek alapításszerűen ilyenek, a lakóhelyük szerint illetékes egyházmegyében szerzetes

elöljárójuk engedélyével gyűjthetnek. Más egyházmegyében ezenkívül az illetékes ordinárius írásbeli engedélyére is szükség van. (c. 621. §. 1.)[156]

2. Más szerzetesközösség az általános jog alapján nem bír alamizsnagyűjtési joggal. Tehát minden más pápai jogú kongregáció tagjai csak szentszéki kiváltság alapján gyűjthetnek. De ha ezt megkapták, rendesen még szükség van a helyi ordinárius írásbeli engedélyére. (c. 622. §. 1.)

Az egyházmegyei jogú szerzetesnek mind a saját, mind pedig a gyűjtési hely ordináriusának engedélye szükséges a gyűjtéshez. (c. 622. §. 2.)

— Az elöljárók csak meglett korú és megfontolt fogadalmas szerzeteseket küldjenek gyűjtésre, de sohase olyanokat, akik még tanulmányaikkal vannak elfoglalva. (c. 623.)

3. A keleti szertartású szerzetesek a Keleti Kongregáció újabb keletű irata és a helyi ordinárius írásbeli engedélye nélkül nem gyűjthetnek. (Keleti Kongregáció. 1930. jún. 7. AAS. 22. 108.)

4. A gyűjtéssel megbízottak kötelesek alkalmazkodni az Apostoli Szentszék idevonatkozó rendelkezéseihez. (c. 624.)

II. A kormányzó apátok.[157] (c. 625.)

Vannak valóságos kormányzó apátok — (de regimine) — akik az egyházmegye területén létező exempt apátság élén állnak, és nullius apátok, akik önálló és a megyéspüspöktől teljesen független területközösséget a püspökök módjára kormányoznak. (c. 319.)

A valóságos apátok a megválasztás után *három* hónapon belül a megyéspüspöktől, akinek területén a monostor van, apátáldásban részesítendők. Ettől kezdve

a) saját fogadalmasuknak feladhatják a hajkoronát és a kisebb rendeket, (c. 964.)

b) élvezik a 325. kánonban említett kiváltságokat a lila pileolus

[156] Vonatkozik az engedmény a tágabb értelemben vett koldulókra is, akik nem koldulásból élnek (pl. domonkosok), hanem közös vagyonból. De a templom szükségleteit illető gyűjtéshez nincs szükségük ordináriusi engedélyre. (Cp. 16 oct. 1929. AAS. 11, 478.) (Szorosan vett kolduló a ferences és a kapucinus.)

[157] Mivel a pontifikáliák ügyének rendezése nem szorosan vett liturgikus kérdés, hanem inkább disciplináris jellegű intézkedés, azért a régi jog alkalmazása tekintetében nem a 2. hanem a 6. kánont kell alkalmazni. Ez annyit jelent, hogy VII. Sándor pápának a pontifikáliák gyakorlására vonatkozó megszorító rendelkezése (Decr. circa usum pontificalium praelatis episcopo inferioribus concessum SRC. habita coram Ssmo Dom. Alexandro Pii VII. emanatum. Decr. auth. vol. I. n. 1131.) hatályát vesztette. Vö. Oesterle, Monitor, 1955. 324.

kivételével. [158] Az egyházmegyei zsinaton is részt kell venniök (c. 358.)[159]

140. § A szerzetesek magasabb egyházi hivatalokban (c. 625—629.)

I. A hivatal elfogadása. (c. 626.)

A szerzetes egyházi méltóságot, hivatalt vagy javadalmat csak felettes egyházi hatóságának engedélyével nyerhet el. Két fórum jön itt számításba: az egyik az Apostoli Szentszék, a másik a szerzeteselöljáró.

1. *Az Apostoli Szentszék.*

Olyan méltóságot, javadalmat vagy hivatalt, amely a szerzetesi állapottal összeegyeztethetetlen, a szerzetes csak az Apostoli Szentszék engedélyével fogdhat el. (c. 626. §. 1.)

Helyesen jegyzi meg *U. Beste,* (im. 457) hogy in concreto bajos általános elvet felállítani arra nézve, hogy milyen méltóságok, javadalmak és hivatalok összeférhetetlenek a szerzetesi állapottal. Az egyes szerzetesközösség sajátos célját, természetét és munkakörét is figyelembe kell venni a kérdés eldöntésénél. Mindenesetre összeegyeztethetetlenek a szerzetesközösség feladatkörével ama hivatalok, amelyek a kérdéses szerzetesközösség feladatkörén *kívül* esnek, s az egyén teljes munkaerejét kívánják.

— A szerzetesi állapottal összeegyeztethetetlen hivatalok azok:

a) amelyeket a kódex szerint világi papokkal kell betölteni (c. 626. § 1.): *beneficia regularia regularibus — saecularia saecularibus.* (c. 1414 nr. 2. + 1422.)

Pozitive tilos: világi papi javadalom elnyerése:

1° plébánia, kanonokság,

2° püspöki helynök tiszte, (c. 367. § 2.)

3° a consultor dioecesanus tiszte (CP. 29. jún. 1931. AAS. 23. 110.) amely hasonló a kanonoki álláshoz.

4° továbbá a kardinális vagy püspök nem vehet maga mellé szerzetest (vagy laikus testvért) titkárnak. (c. 606. § 2.)

A könyvvizsgálói (censor librorum) tiszt nem összeegyeztethetetlen a szerzetesi állapottal. Ugyanígy az examinator és a judex synodalis hivatala sem. (Congr. Consist. 3. oct. 1910.)

b) összeegyeztethetetlenek továbbá azok a hivatalok, amelyek a *fogadalom sérelme nélkül nem volnának betölthetők.* A nagyobb

[158] vagyis saját templomukban főpapi jelvényeket használhatnak „cum throno et baldachino" (c. 3254 + 625.); mellkeresztet és drágaköves gyűrűt területen kívül is használhatnak. (c. 325 + 625.)

[159] a prímásapát és a monasztikus kongregáció apátja az egyetemes zsinaton is résztvesz. (c. 223 §. 1.)

egyházi havatalok (bíboros, nuncius, püspök, apostoli adminisztrator, prefektus és vikárius) esetében gyakorlatilag az összeférhetetlenség akadálya alig merül fel, mivel ezeket a hivatalokat a Szentszék tölti be és így a betöltés tényével megadja annak lefogadására is az engedélyt.

c) A premontrei rend privilégiuma.

A Szent Ágoston szabályai szerint élő és a világi káptalanokból keletkezett ún. kanonokrendek, köztük a Szent Norbert alapította kanonokrend (1119) a régi szerzetesi életet a lelkipásztorkodással kapcsolta össze és így lazább regulát követ. A történelem folyamán engedélyt kapott arra, hogy világi javadalmakat fogadhasson el elöljárói engedéllyel, de külön szentszéki hozzájárulás nélkül. (III. Ince decretalis levele *Quod Dei timorem* (c. 5, X, 3, 35) erősen vitatott, inkább pozitív jellegű; XIV. Benedek 1745. júl. 5-én (Bulla *Quod inscrutabili)* kiadott rendelkezése viszont inkább negatív jellegű, vagyis a kanonokrend csak szentszéki engedéllyel fogadhat el javadalmat.) Ebben a minőségében viselheti a világi papok ruháját, s nem köteles, mint a monarchusok egy rendtársát is magával vinni. A püspököt elöljárójukként kell tisztelniök. E megszorítást a püspökök szívesen vették, mivel egyes regularis kanonokok addig könnyűszerrel jutottak javadalmakhoz.

Végül XIV. Benedek öt év múlva revideálva előző álláspontját (1750. szept. 1-én) különös kiváltságként (specialem gratiam facere volentes) a premontrei rend részére megengedi a világi javadalmak elfogadását minden szentszéki felmentés nélkül: kinevezés, választás, prezentálás útján. Tehát: a premontrei kanonok, anélkül, hogy rendjéből kilépne, saecularisatio nélkül is elnyerhet világi javadalmat. A beiktatott premontrei plébános a rendnek is alávetve marad. Míg a püspök csak kánoni eljárással mozdíthatná el, addig a szerzeteselöljáró bármikor (ad nutum) visszahívhatja a rendbe s nem tartozik az okról a püspöknek számot adni. — Ezzel a rendelkezéssel a Szentszék a szerzetesi élet és lelkipásztorkodás közötti viszonyt ünnepélyesen jóváhagyta. (Vö. *Kubinyi György,* A szerzetesek és a világi javadalmak. Bp. 1942. 51. sköv. — *Beste,* Introductio.[4] 1956. 457.) Ez az engedmény a kódex után is érvényesnek tekintendő (c. 4.) ha a Szentszéktől átnézett rendi statutumokban is szerepel.

2. *A szerzetes elöljáró*

Ha a káptalan valamely szerzetest választ meg valamely egyházi tisztre (pl. püspöknek, vagy káptalani helynöknek) a választás hatályosságához szükséges az illetékes szerzeteselöljárónak az engedélye. (c. 175 + 626. § 2.)

Nincs elöljárói engedélyre szükség, ha valakit a Szentszék emel valamely magasabb hivatalra, vagy annak elfogadását megparancsolja, mivel a pápa a legmagasabb egyházi elöljáró. Ugyancsak nem kell engedélyt kérni a pápai méltóság elfogadásához.

Ha pedig valamilyen különleges szerzetesi fogadalom kötelezi a szerzetest a méltóság el-nem-fogadására, akkor külön pápai felmentésre van szükség. (c. 626. § 3.)

II. *A magasabb egyházi hivatalba jutott szerzetes jogi helyzete*

1. *A hivatal tartama alatt.* (c. 627—628.)

A kardinálisok, megyés vagy címzetes püspökök méltóságára jutott szerzetes továbbra is szerzetes marad, saját szerzetének összes kiváltságaival és kötelességeivel, kivéve azokat, amelyeket bölcs belátása szerint jelenlegi állapotával nem lát összeegyeztethetőnek. A 628. kánon rendelkezései épségben maradnak. (c. 627. § 1. + c. 1224. n. 2.)

a) Az engedelmességi fogadalom. Az ilyen magasabb egyházi méltóságra jutott szerzetes fölött az illetékes szerzeteselöljáró hatalma megszűnik. Csak a pápa parancsolhat neki a szent engedelmesség nevében. (c. 469. § 1. + 637. § 2.)

b) A szegénységi fogadalom.

Ha az ünnepélyes fogadalom révén a szerzetes vagyonának tulajdonjogát elvesztette, a később reáháramló javaknak csak a használatát, haszonélvezetét és kezelését tartja meg. Ezeknek a tulajdonjoga megyéspüspöknél az egyházmegyét, apostoli prefektusnál és vikáriusnál a vikáriátust, másoknál pedig a szerzetesrendet[160] vagy a Szentszéket[161] illeti meg. (c. 628. n. 1. 582 + c. 239. § 1. n. 1.)

A szerzeteskardinális javadalmai jövedelméről akár végrendeletileg is szabadon rendelkezhetik. (c. 239. § 1. + c. 1298. § 1.)

A nagyobb méltóságra jutott egyszerű fogadalmas visszanyeri javai fölött a szabad rendelkezési jogot, amelynek használatában és élvezetében eddig gátolva volt. (c. 580. § 3.) Amit ezután szerez, az egyéni tulajdona lesz. (c. 628. n. 2.)

Olyan adományoknál, amelyek nem a személyt érintik, az adakozók szándéka szerint kell eljárniok. (c. 628. n. 5.)

c) A szerzeteskardinális öltözete

A monachusok és a koldulórendek tagjai ha kardinálisok vagy püspökök lesznek, a renddel való kapcsolat külső jeleként a szerzetesi tonzúrát, valamint szövet- (nem selyem!)-ből készült főpapi öltönyük rendi színét megtartják (kivéve különleges felmentést), noha külső szabásuk a világi prelatúrához igazodik. (XIII. Benedek const. *Custodes* 7. mart. 1726. § 5. *Fontes* I. nr. 291.)[162]

A szabályozott papi szerzetek (clerici regulares: — jezsuita, piaris-

[160] ha vagyonképes.

[161] ha a szerzetesrend nem vagyonképes.

[162] ... et proinde sui monastici ordinis sive alterius regulae mendicantium insignia et propria indumenta lanea, suoque peculiari colore distincta, rasilem quoque... coronam praeferant."

ta, stb.) és a kanononkrendek (canonici regulares) teljesen a világi kardinálisok és püspökök főpapi ruháját viselik.

Az összes szerzetesfőpapok kiváltságkép lila pileolust viselnek. (Pius IX. litt. ap. *Ecclesiarum*. 17. jún. 1867. *Fontes* III. nr. 545.) és a birétumuk is lila. (Leo XIII, litt. ap. Praeclara 3. febr. 1888. Fontes. III. nr. 597.)

XV. Benedek egyöntetűség kedvéért az összes szerzetespüspöknek megengedte a rochetum (karing) használatát.[163] A kardinálison és a püspökön aluli egyházi méltóságra vagy hivatalra emelt szerzetesek mindenkor szerzetesek maradnak, saját elöljáróiknak teljesen alárendelve.[164]

[163] Mp. *Episcopis et Regularibus* 25. apr. 1920. „ut omnes Episcopi regulares iam nunc *rocheto* utantur, atque eodem prorsus modo induti incedant ac saeculares Episcopi salvo nimirum usitato vestimentorum colore et qualitate."

[164] Mégis van némi különbség a *püspöki helynökké* kinevezett szerzetes esetében, mivel az maga is prelátus, helyi ordinárius.

a) Engedelmességi fogadalom tekintetében mentesül a szerzeteselöljáró hatalma alól és *vi voti* csak a pápa parancsolhat neki, (c. 627.) hivatali síkon pedig a püspöktől függ. Nem köteles tehát a regula és konstitúciók ama előírásait megtartani, melyek új hivatalával nem egyeztethetők össze vagy annak eredményes ellátását gátolják. De köteles a szerzetes ruhát viselni anyag, forma és szín tekintetében egyaránt.

b) A szegénységi fogadalom köti, de *mutatis mutandis* ugyanazokat a könnyítéseket élvezi,. mint a szerzeteskardinális vagy püspök. (c. 628.) A szegénységi fogadalom szellemét azonban köteles megtartani „expensae superfluae et inutiles, itinera recreationis causa suscepta, prodigalitates, luxus in propria habitatione et conversatione aut agendi modo, in directione propriae domus in cibis, in vestibus et alia hujusmodi, illi vetantur, cum sint contra votum paupertatis quod pro ipso substantialiter neque suspensum neque dispensatum est." (Vö. *Pugliese*, Monitor eccl. 1960. p. 453.)

c) A püspöki helynöki tiszttel a Monsignore megszólítás és a tb. protonotáriusi kiváltság is össze van kapcsolva *„durante munere"*. Kérdés, hogy a szerzetes püspöki helynök élhet-e ezekkel? Elvileg nem lehetetlen, ha a szerzetespüspök élhet a püspöki liturgikus kiváltságokkal, akkor miért nem élhetne a püspöki helynök? Erről a kérdésről a kódex nem intézkedik, mivel nem olyan gyakran szokott előfordulni. Az 515. kánon csak *merő címeket* tartalmaz, nem pedig a hivatallal kapcsolatos címeket.

A kanonisták, így legújabban a Szerzetes-Kongregáció egyik neves tisztviselője, mégis negatív álláspontra helyezkednek *„non est, qui non videat, incongruum omnino esse tales titulos etiam religiosis concedere, qui et mundo et vanitatibus eius professione sua jam valedixerunt."* (ih. 455.) Ezt egyébként megőrizte a római kúria gyakorlata is, amely hivatalosan a szerzetes nagyobb prelátusoknak a kúriában sem adja meg az „excellenciás" címet, továbbá az a tény, hogy 1958. dec. 29-én a Szerzetesek Kongregációja a *Societas Verbi Divini* püspöki helynökké kinevezett tagjainak megengedte *pro gratia* a prelátusi kiváltságokat. (A. *Pugliese*. De religioso in vicarium generalem dioecesis electo. *Monitor*, 1960. 451—456.)

2. *A hivatal megszűnése után.* (c. 629.)

a) Ha a magasabb méltóságra jutott szerzetes (kardinális, püspök) hivatal törvényes lemondás, törvényes megfosztás, vagy visszahívás révén megszűnik, köteles mint szerzetes visszatérni a szerzetbe, amelynek fogadalmai kötik. Ugyanez áll az apostoli adminisztrátorra, prefektusra és vikáriusra is, ha hivataluk megszűnt.

b) A szerzetes kardinális és püspök maga választja meg azt a rendházat, amelyben visszavonulva tartózkodni kíván. Többé azonban sem aktív sem passzív szavazati joggal nem rendelkezik.

141. §. A szerzetesplébános. (c. 630—631.)

I. Fogalom

A szerzetes kétféle minőségben állhat valamely plébánia élén:

a) vagy úgy, mint valóságos plébános, ha ugyanis szentszéki engedély alapján (c. 626. § 1.) a plébánia javadalmát *in titulum*, vagyis teljes joggal elnyeri. (c. 451. § 1.)

b) vagy úgy, mint önálló plébánoshelyettes (vicarius curatus, perpetuus vel actualis), ha ugyanis a plébánia szentszéki engedéllyel teljes joggal valamely rendházzal egyesítve van (c. 452, 471, 1245. § 2.), vagyis pedig mint vicarius oeconomus vagy adminisztrátor vezet egy plébániát.

II. *A rendház és a lelkipásztorkodás*

(c. 608., 609., 612.)

1. *Kisegítés.* (c. 608.)

A szerzetesek nem avatkozhatnak bele a plébánosi lelkipásztori munkába. De — különösen abban az egyházmegyében, amelyben tartózkodnak — a helyi ordinárius vagy a plébánosok felkérésére akár a saját, akár más templomban — természetesen a szerzetesi fegyelem épségben tartása mellett — szívesen vállalkozzanak a hívek lelkigondozására. (c. 608.) Az ilyen munkára szánt személyeket a házfőnök választja ki.

Különösen kívánatos a szerzetesek közreműködése a gyóntatásnál, a hitoktatásban (c. 1334.), a népmissziókban és a lelkigyakorlatok tartásában.

2. *Rendház és plébánia.* (c. 609., 612.)[165]

Ha a kolostor temploma egyben plébániatemplom is, akkor az istentiszteleti teendők a rendház és a vikárius között a vonatkozó idevágó rendelkezések szerint oszlanak meg. (c. 415.)

A plébánia a parochus habitualis vagyis a rendház kezében van, mivel mint a spiritualia-kat, mint a temporalia-kat, tehát az officumot és a beneficiumot egyaránt ő kapta meg. Tehát a lelkigondozás lényege az ő hatalmában van. Mivel a javadalommal a plébániatemplom is inkorporálva van, a *prochus habitualis* egyben a templom igazgatója (rector ecclesiae) és az egyházi javak, valamint alapítványok kezelője. (c. 1182., 1476.) Mint templomigazgatót megilleti az istentiszteleti rend megállapításának, a szent ruhák és edények őrzésének, az orgona és az egyházi épületek felügyeletének a joga. (c. 485.) A *parochus habitualis* képviseli a plébániát kifelé: a rend vagy a polgári hatóságok irányában, mégpedig törvényes képviseleti szervei által.

a) Ezenkívül a rendház hatáskörébe tartozik:

1° Az Oltáriszentség őrzése, a második kulcs a plébánosnál legyen. (c. 415. § 3. nr. 1.)

2° Őrködni köteles, hogy a szerzetesplébános a funkciók alkalmával a liturgikus előírásokat pontosan megtartsa. (c. 415. § 3. nr. 2.)

3° Gondját viselni a templomnak és annak javait kegyes alapítványokkal együtt kezelni.

4° Az elöljáróknak ügyelni kell arra, hogy a szerzetesi templomokban tartott istentisztelet ne zavarja a plébániatemplomban végzett szentbeszédet és hitoktatást. (c. 609. § 5.) Vitás esetben a döntés a helyi ordináriushoz tartozik.[166]

A rendház ezenkívül semmiféle jogot nem tarthat fenn magának sem a lelkipásztorkodásba be nem avatkozhat, annak elébe akadályo-

[165] C. *Delgado,* De relationibus inter parochum religiosum et eius superiores regulares. Roma. 1940. — *G. Vromant,* De regimine parochiarum et quasi-parochiarum religiosis sodalibus concreditarum. Jus Pontif. 13 (1933) 274—284. — *Németh* Lucius, A szerzetesplébános. Vác. 1949. — A. *Cuda,* De juridicis relationibus inter ordinarios locales et religiones clericales exemptas ad cultum quod attinet. Salesianum. 1955. 226—268.

[166] Ebből következik, hogy az istentiszteleti rend megállapítása, szónokok meghívása, stb. nem a vikárius feladata.

Ha a kolostortemplom nem plébániatemplom, akkor is elrendelheti a helyi ordinárius, hogy a vasárnapi és ünnepi kismiséknél is rövid szentbeszéd legyen, az exempt szerzetesek is kötelesek ezt megtartani, saját templomaikban is. (c. 1345.) Hasonlóan ha nyilvános okból harangozást, könyörgéseket vagy egyéb ünnepélyes ténykedést rendel el. (c. 612.)

kat nem gördíthet és számadásra, ill. felelősségre vonásra nincs joga.

A plébános tehát jogi személy, aki azonban *vicarius actualist* rendel ki, akinek tisztes ellátásáról gondoskodni köteles. Valójában ez a kizárólagos lelkipásztor, aki állandó jelleggel bír, azonban mégsem plébános, mert „in titulum" a plébániát a jogi személy kapta. A vicarius actualist illeti meg általában a plébánosoknak kijáró jogkör és a jogokkal kapcsolatos kötelességek. Hatalma *potestas ordinaria vicaria.*

b) A vicarius actualis feladatai közé tartozik: (c. 609—415.)

1° A misézés a népért (pro populo). (c. 415. § 2. nr. 1.)

2° Az igehirdetés és hitoktatás.

3° A plébániai könyvek őrzése és azokból kivonatok kiállítása.

4° A plébániai funkciók végzése.[167] (c. 463. nr. 1—4.)

III. *Kettős függőség*[168]

1. *A szerzeteshatósággal szemben.* (c. 630. § 1—2.)

A szerzetes plébános nyilván továbbra is szerzetes marad, s kötik a fogadalmak, valamint a regula és a konstitúció előírásai, amennyiben ezeket a plébániai munkával össze lehet egyeztetni.

Az ilyen szerzetes az említett kérdésekben kizárólag a szerzetes elöljáró felügyelete alá tartozik. A kórusszolgálat alól mentes, ha a plébánosi teendők ezt lehetetlenné teszik. (c. 420. § 1. n. 4.)

2. *A püspöki hatósággal szemben.* (c. 631.)

A plébánia élén álló szerzetes, mint plébános a hívek lelki gondozása valamint egyéb plébánosi jogok és kötelességek tekintetében, éppúgy mint a világi pap plébános, teljesen a helyi ordinárius felügyelete alatt áll, még akkor is, ha a plébániahivatal a szerzetes elöljáró rendes tartozkodási helyén van.

A főpásztor teljes felügyeleti joga mellett a hivatali mulasztást megdorgálhatja és büntetheti is. (c. 631. § 21.) Emiatt a szerzetes elöljáró is büntetheti. Ha a két büntetés egymástól elütő, akkor a helyi ordinárius intézkedése az irányadó. Egy bűncselekményért ugyanis nem szabad kettős büntetést alkalmazni. *Ne bis in idem!*

[167] A gyertyaszentelés, hamuszentelés, pálmaszentelés nem tartoznak a plébánosnak fenntartott benedictiók közé. (SCR. 10. dec. 1703.)

[168] Bővebben vö. *Németh* Lucius, A szerzetesplébánia jogi helyzete. Bp. 1948. c. alapos munkáját, valamint Fr. J. *Gonzalez,* De parocho religioso eiusque superiore locali. Washington. 1950.

IV. Vagyonkezelés és igazgatás

1. *A plébániai vagyon.* (c. 631. § 3.)

Azt a vagyont, amelyet a szerzetes lelkész plébániájára való tekintettel kapott, magának a plébániának szerzi meg. (c. 1356.)

Jótékony célra adományokat és ajándékokat gyűjthet, illetve fogadhat el és kezelhet is (pl. iskola, szegényház, árvaház stb.), — természetesen az adományozó szándékának megfelelően. Ez nem ütközik a szegénységi fogadalomba, mert egyrészt a szerzetes csak mint őrző és kezelő szerepel, másrészt ez a tevékenység is a szerzetes-elöljáró felügyelete mellett történik. A legfőbb hatósági felügyelet a helyi ordináriushoz tartozik, aki a szerzetes-plébánostól incorporatio plena esetén is *elszámolást* követelhet. — A plébániatemplom építése, javítása és karbantartására szolgáló adományok elfogadása azonban az elöljárókhoz tartozik, ha maga a templom is a szerzethez tartozik. Egyébként a helyi ordináriushoz. (c. 630. § 4.)

A templomvagyon kezelését és a róla szóló számadást az 1182—84. továbbá az 1518—28. kánonok szabályozzák. L. még c. 535,§ 3. és c. 631. § 3.

2. *A személyi vagyon.* (c. 631. § 3.)

Amit a szerzetesplébános nem a plébánia részére szerzett — pl. stóla, misestipendium stb. — azt az általános törvény alapján a szerzetnek szerzi meg. (c. 580. § 2.)

V. Visszahívás

A szerzetesplébánost fontos okból mind az elöljáró, mind a helyi ordinárius elmozdíthatja, — a másik értesítése után. Az okot egyik sem tartozik a másikkal közölni. (c. 454. § 5.)

VI. A szerzetes katonalelkész[169]

[169] Vö. S. C. Consist. 23. apr. 1951. Instr. de Vicariis, et Capellanis militum religiosis 1955. febr. 2. — AAS. 47, 93—97. Monitor. 1955. 32. sqq.

1. *Kinevezés, elmozdítás, felügyelet.* (art. 1.)

a) Csak világi papok hiányában lehet szerzetest katona-papnak kinevezni.

b) A kinevezés és elmozdítás úgy történik, mint a szerzetesplébános esetében. (c. 456, 454. § 5.)

c) A felügyeletet a szerzetes elöljáró és a tábori ordinárius együttesen gyakorolja. (c. 631.)

2. *Feltételek.*

a) békeidőben rendesen a 35 év, de legalább a betöltött 30. életév szükséges.

b) tudomány, jámborság, szerzetesi szellem.

3. *A hivatal tartama.* (art. III.)

b) 3 évig maradhatnak szolgálatban. — Kétévenként az elöljáró hozzájárulásával újítják meg a szolgálatot. Kívánatos, hogy közben néhány hónapot szerzetesi fegyelem alatt töltsenek.

4. *A szerzetespap jogi helyzete.*

a) Nem tekintendők exclaustráltnak, hanem csak törvényesen távollévőnek. (c. 639 + 606. § 2.)

b) A szerzet jogait és kiváltságait tehát élvezik, hivatalukat megtarthatják, amennyiben az összeegyeztethető az új feladattal.

c) Fogadalmuk is megmarad.

5. *Szerzetesi fegyelem.*

a) Kívánatos, hogy saját szerzetesházban lakjanak, vagy legalább saját, vagy más szerzetesházban töltsék az éjszakát.

b) Ugyanúgy a szerzeteselöljáró felügyelete alatt állnak, mint a plébániát vezető szerzetes.

c) Kötelesek megállapított időközökben bevételeikről és kiadásaikról elszámolni; a pénzt az elöljárónak kell átadniok. (c. 594.) § 2.)

d) Évenként lelkigyakorlatot kell tartaniok.

e) Havonként kötelező a recollectio.

f) Szabadidejüket a szerzetesházban kell tölteniök.[170]

IV. fejezet

A SZERZETES KÖZÖSSÉGBŐL VALÓ KILÉPÉS

A kilépés három módon mehet végbe:

a) valamely szerzetes egyik szerzetből egy másikba lép át;

b) az ideiglenesen belépett vagy véglegesen benntartózkodó visszatér a világba. Előbbi: *exclaustratio* — utóbbi: *saecularisatio.*

c) elbocsátás útján szakad meg a szerzetesi fogadalom.

142. § Más szerzetbe való átlépés

(c. 632—636.)[171]

I. Alaptanok. (c. 632.)

A szerzetesi élet lényeges alapelve valamely meghatározott közösséghez való tartozás. Ebből következik, hogy egy szerzetes még szigorúbb szerzetbe sem léphet át szentszéki engedély nélkül, sem a monasztikus rend egyik kolostorából a másikba. Engedéllyel viszont szigorúbb vagy enyhébb szerzetbe is átléphet, sőt a rendből

[170] Vö. A. *Gutierrez,* Monitor Eccl. 1955. 236—246.

[171] Ph. *Hofmeister,* Der Überstritt in eine andere religiöse Genossenschaft. AKK. 108. (1928.) 419—481.

Ph. *Hofmeister,* Die Versetzung des Ordensleute in eine andere religiöse Genossenschaft. AKK. 116. (1936.) 3—42.; 352—388.

kongregációba vagy megfordítva. Ugyanazon rend egyik kolostorából a másikba való átlépést meg is lehet parancsolni. (XV. Benedek. 1918. dec. 10. AAS, 11. 33.) Ebben az esetben tulajdonképpen áthelyezésről van szó, amelynek büntetésből is helye lehet.

II. Az átlépés feltételei. (c. 633. § 1—2., 634.)

1. Más szerzetbe való lépésnél.

a) Új noviciátus. Az átlépő szerzetes az újonnan szerzetbelépő egyénnel egy tekintet alá esik. Ezért az új szerzetben a noviciátust el kell végeznie, mivel minden szerzetnek különleges sajátosságai vannak. Éppen ezért mind a szerzetnek, mind az átlépőnek a próbaidőre lehetőséget kell nyújtani.

Az új noviciátus tartama alatt a régi szerzetben tett fogadalmak érvényben maradnak, de az elhagyott szerzet különleges jogai és kötelességei felfüggesztetnek.

Az új szerzet elöljárói és az újoncmester iránt az alább letett és most is hatályos engedelmességi fogadalomnál fogva az átlépő engedelmességgel tartozik (c. 561. § 2.); akik tehát a szent engedelmesség nevében is parancsolhatnak neki. (c. 633. § 1.)

b) Új fogadalom vagy visszatérés. A noviciátusban az átlépőnek el kell döntenie, hogy fogadalmat tesz az új szerzetben, vagy pedig visszatér az előző szerzetbe.

aa) Ideiglenes fogadalom esetén.

Az egyik szerzetből a másikba átlépő ideiglenes fogadalmas a noviciátus elvégzése után ismét ideiglenes fogadalmat tesz az 574. kánon szerint. Ha az új szerzetben az átlépő nem tesz fogadalmat, vissza kell térnie előző szerzetébe, hacsak aközben a fogadalom ideje le nem járt, amikor is szabadon eltávozhat a világba. (c. 633. § 2.)

bb) Ha az ünnepélyes vagy egyszerű örökfogadalmas más, szintén örökfogadalmas szerzetbe lép, az új noviciátus eltelte után — az ideiglenes fogadalom elhagyásával — vagy új örök fogadalmat tesz, vagy előbbi szerzetébe kell visszatérnie. A fogadalomhoz szükséges a testület hozzájárulása,[172] idejét pedig az elöljáró legfeljebb egy évvel halaszthatja el a noviciátus befejezése után. (c. 634. + CP. 1922. júl. 14.)

2. Ugyanazon szerzet más kolostorába való átlépés. (c. 633. § 3.)

Az ugyanazon rend egyik kolostorából a másikba átlépőnek sem

[172] A más szerzetből átlépő szerzetes ügyében a káptalannak nemcsak tanácsadó, hanem döntő joga is van. CP. 14. Jul. 1922. AAS. 14 (1922.) 628.

új noviciátust nem kell végeznie, sem új fogadalmat nem kell letennie. Akkor lehet szó ilyen esetről, ha az új kolostornak az előbbivel azonos regulája és konstitúciója van és azonos a legfőbb elöljáró is; pl. önálló bencés kolostorok, vagy amikor a ferences rend egyik tartományából a másikba lép át valaki. (c. 633. § 3.)

III. Az átlépő jogi helyzete. (c. 635—636.)

Az átlépő jogi helyzete más kolostorba való átlépésnél az átlépés napjától, más szerzetbe való lépésnél pedig az új fogadalom napjától a következőképpen alakul:

1. A jogok és kötelességek megváltoznak. (c. 635. n. 2.)

a) az előbbi szerzetben nyert jogok és az ezekkel kapcsolatos kötelességek megszűnnek; ezek helyébe az új kolostor vagy szerzet sajátos jogai és kötelességei lépnek;

b) vagyonjogi vonatkozásban az előbbi kolostor megtartja a már jogosan szerzett vagyonjogot; (c. 635. n. 2.)

c) a hozomány, valamint annak gyümölcsei az átlépő szerzetes személyi jellegű javai; az új fogadalom letételével az új szerzet tulajdonába mennek át. (c. 551. § 2.) A hozomány gyümölcsei már a noviciátustól kezdve, mivel annak fedezetéről gondoskodni kell.

d) az új szerzetesrendnek joga van a noviciátus költségeinek megtérítéséhez, ha a konstitúció vagy kifejezett megállapodás intézkedik ebben az ügyben. (c. 570. § 1.)

2. Az ünnepélyes fogadalom hatálytalanítása. (c. 636.)

Az előző szerzetben tett ünnepélyes fogadalom az átlépés után az új szerzetben lettet egyszerű fogadalom letételével tüstént önmagától megszűnik, hacsak az átlépést engedélyező pápai leirat másképp nem intézkedik.

143. § A szerzetből való kilépés (c. 637—645.)[173]

I. Az ideiglenes fogadalom letelte utáni kilépés

Az ideiglenes fogadalmak idejének leteltével bárki szabadon elhagyhatja a szerzetet.

[173] *Coronata* 1837—849. — *Goyeneche*, II. 122—148. — *Berutti*, III. 324—336. — *Schermann* im, 82. sköv.

Az illetékes elöljáró igazságos és ésszerű okból tanácsának meghallgatása után megtagadhatja bárkinek a fogadalom megújítását, vagy az örök fogadalom letételét. Ez azonban nem történhetik meg betegség okából, hacsak teljesen nem bizonyos, hogy az illető a betegséget a fogadalom előtt szándékosan elhallgatta vagy eltitkolta. (c. 637.)

Ha az önként távozó vagy az elbocsátott szerzetes már nagyobb rendekkel bír, köteles visszatérni egyházmegyéjébe és az illetékes ordinárius tartozik őt visszavenni. (c. 641. § 1.)

Itt semmiféle bírói eljárásra nincs szükség.

II. A fogadalom fennállása idején történő kilépés

Mindaz, aki fogadalmat tett, akár ideiglenesen, akár örökre, csak akkor hagyhatja el szerzetét, ha a fogadalom alól felmentést nyert, vagy a távozásra külön engedélyt kapott. Az ideiglenes távozási engedély neve exclaustratio, az örökösé pedig pedig saecularisatio. Minden engedményt pápai jogú szerzetben csak az Apostoli Szentszék, egyházmegyei jogú szerzetben pedig a helyi ordinárius adhat meg. (c. 638.)

1. Az exclaustratio —

Vagyis a kolostoron kívüli ideiglenes tartozkodás. (c. 638. § 5.)

Ha valamely szerzetes a kolostoron kivüli tartózkodásra az illetékes hatóságtól — az Apostoli Szentszéktől vagy az ordináriustól — engedélyt is nyert, fogadalmai és egyéb kötelességei továbbra is kötik, ha azokat új helyzetével továbbra is össze lehet egyeztetni. Szerzetesi ruháját többé nem viselheti. Sem aktív, sem passzív szavazati joga nincs többé. Élvezi szerzetének tisztán lelki kiváltságait (búcsú stb.). A szerzet elöljárói helyett saját tartózkodási helyének ordináriusa az engedelmesség nevében is parancsolhat neki. (c. 639.)[174]

A közös élet terheitől tehát ideiglenesen megszabadul, de nem a fogadalmaitól.

A helyi ordinárius helyi okból megengedheti neki a szerzetesi ruha viselését. (CP. 1922. nov. 12. AAS. 14. (1922.) 662.) Ha felszentelt, felhasználhatja az egyházi ténykedések végzésénél.

Egyházmegyei jogú szerzetes esetében a helyi ordinárius is hasonlóképpen járhat el. (CP. 1922. nov. 12.)

[174] Ha a katonaság alatt lejár a szerzetes fogadalma, szabadon kiléphet.

Valamely szerzetesnek a 606. kánon 2. §-a alapján adott elöljárói kinttartózkodási engedély nem exclaustratio. Tehát a szerzetes teljesen elöljárói hatalma alatt marad.[175]

2. A saecularisatio. (c. 640—641.)

A szekularizált egyén Szentszéki engedéllyel[176] teljesen elveszti szerzetesi jellegét és így minden szerzetesi kötelessége megszűnik. Ha nincsenek nagyobb egyházi rendjei, teljesen világivá válik. Ha nagyobb egyházi rendjei vannak, a papi nőtlenség s a zsolozsmázás törvénye továbbra is köti.

Az egyházmegyei jogú szerzetben a helyi ordinárius[177] is teljesen azonos hatállyal végezheti a szekularizációt. (CP. 1922. nov. 12.)

a) Az a szerzetes, aki a saecularisatio engedélyével hagyja el szerzetét

1° szerzetétől elszakad,

2° szerzetes ruháját le kell vetnie,

3° a mise és a zsolozsma mondásban, a szentségek vételében és kiszolgáltatásában a világiakkal egy tekintet alá esik,

4° a fogadalmai megszűnnek,

5° de esetleges nagyobb egyházi rendjeinek terhei — breviarium és coelibatus — megmaradnak,

6° a fogadalom alapján nem köteles a zsolozsmára,

7° a regula és a konstitúció előírásai nem kötelezik többé. (c. 640. § 1. n. 1, 2.)

b) Ha az egyszer szekularizált szerzetes előbbi szerzetébe vagy más szerzetbe akar lépni,

1° szentszéki engedélyre van szükség felvételéhez;

2° új noviciátust kell végeznie;

3° új fogadalmat kell tennie;

[175] Religiosi extra claustrum inviti degentes non pro separatis vel exclaustratis sed solum pro legitime absentibus a domo religiosa censentur. Ordinariis filiorum in modum (non vi professionis) subjiciuntur. Monitum S. C. de Relig. 1955. júl. 10. AAS. 47, 519. Vö. Apollinaris. 1955. 242.

[176] A szerzetes, ha kérte is a fogadalom alóli felmentést vagy a szekularizációt, ha az elöljáró a megadott kegyet végrehajtotta, joga van azt visszautasítani, nem elfogadni, hacsak az elöljárónak nincsenek komoly érvei az ellenkező irányban. S. C. De Relig. 1. aug. 1922. AAS. 14, 501.

[177] *a)* Az egyházmegyei jogú szerzetben exclausztráció s szekularizáció után az a püspök az ordinarius loci, akinek területén a szerzetes tartózkodik s nem az anyaház ordináriusa. CP. 24. júl. 1939. AAS. 51 (1939) 321.

b) A szekularizált szerzetesek nem lehetnek egyházmegyei tanácsosok. AAS. 23 (1931) 110.

4° a rangsorolás az új fogadalom szerint történik. (c. 640. § 2., + + c. 452. n. 1.)

c) Ha a nagyobb egyházi rendekben levő pap, azaz szerzetespap, ideigleges fogadalmának leteltével kilép a szerzetből vagy szekularizációs engedélyt szerez, köteles visszatérni egyházmegyéjébe és az illetékes ordinárius tartozik őt visszafogadni.

Ha pedig örökfogadalom révén elveszítette egyházmegyéjét, szekularizáció esetén nem mehet vissza egyházmegyéjébe, nem gyakorolhatja rendjét szerzetén kívül, míg olyan püspököt nem talál, aki hajlandó őt egyházmegyéjébe felvenni, vagy pedig az Apostoli Szentszék másképp nem rendelkezik. (c. 641. § 1.) Ez nem büntető jellegű ideiglenes suspensio.

d) Ilyen esetben a püspök a nagyobb egyházi rendben lévő szerzetest kétféleképpen veheti fel: vagy feltétlenül vagy pedig 3 évi próbaidőre. Előbbi esetben ipso facto egyházmegyéje kötelékébe kerül, a másik esetben az említett próbaidő legfeljebb újabb 3 évre meghosszabbítható. Ennek eltelte után — ha közben nem bocsátotta el — szintén bekövetkezik az egyházmegyébe való bekebelezés — incardinatio. (c. 641. § 2.)[178]

Ha a püspök az örökös fogadalmas szerzetest feltétlenül veszi fel egyházmegyéjébe, a szekularizáció azonnali hatállyal bekövetkezik. Ha csak próbaidőre veszi fel, akkor egyelőre csak exklausztráció keletkezik.

III. A kilépők lefokozása (disqualificatio). (c. 642.)

A világba visszatért egyszerű vagy ünnepélyes örökfogadalmas exklausztrált vagy szekularizált szerzetesekkel szemben, mivel az eszméhez hűtlenek lettek, a kódex megszorításokat alkalmaz a világban való elhelyezkedést illetően.

1. Tilos hivatalok.

A világba visszatért szerzetes a Szentszék új és különleges engedélye nélkül:

a) nem tölthet be semmiféle javadalmat, a nagy és kis bazilikákban, valamint a székesegyházban. (c. 642. § 1. n. 1.)

b) nem lehet tanár vagy elöljáró (rektor, spirituális, prefektus, gondnok) a nagy és kis papnevelő intézetekben, valamint a pap-

[178] A szekularizált szerzetes próbaidejét a püspök nemcsak kifejezetten, hanem hallgatólagosan is meghosszabbíthatja, úgy ti. hogy az első triennium letelte után nem tesz semmit. CP. 27. júl. 1942. AAS. 34 (1942) 241.

növendékek nevelésével foglalkozó egyéb kollégiumokban. (c. 642. § 1. n. 2.)

c) nem lehet tanár egyetemen vagy olyan főiskolán, amely apostoli kiváltság alapján doktori fokozat adományozási jogával rendelkezik. (c. 642. § 1. n. 2.)

d) nem tölthet be semmiféle hivatalt vagy tisztséget a püspöki kúriában. (c. 642. § 1. n. 3.)

e) sem férfi sem női szerzetekben semmiféle tisztséget nem vállalhat. (c. 642. n. 3.) Pl. gyóntató, házilelkész stb.[179]

2. A tilalom indokai:

a) a szerzetből való kilépéstől való elrettentés, nehogy ezek miatt hagyja ott valaki a szerzetet,

b) az említett kiemelt hivatalokat a közfelfogás nyilvántartja és nem lehetnek ezek az ilyen szerzetesek menedékhelye,

c) az előképzettségre is tekintettel kell lenni. (c. 1360.)

3. A tilalom jogi jellege.

E megszorítás ellenére történt kinevezés nem lenne érvénytelen. (c. 11. + prolibetur.)

IV. Az elhagyott szerzettel szemben támasztott igény

(c. 643.)

1. Azok a szerzetesek, akik az ideiglenes fogadalom letelte után léptek ki, vagy akiket ekkor küldöttek el, illetve szekularizáltak, a szerzetben végzett munkájukért semmit sem igényelhetnek a szerzettől. (c. 643. § 1. + 580. § 2.)

2. A szerzetesnőknek joguk van a hozományhoz. (c. 551. § 1.) Ha a szerzetesnő, akit hozomány nélkül vettek fel, nem tud magáról megfelelően gondoskodni, akkor *ex charitate*, a szerzetnek annyit kell neki adnia, amiből hazautazhat és amiből a természetes méltányosság szemmeltartásával egyideig megélhet (gyorssegély). Ezt az időt — ha az érdekeltek nem tudnak megegyezni — a helyi ordinárius állapítja meg. (c. 643.)[180]

[179] A kolostor akkor is köteles a szerzetből kilépő apáca karitatív támogatására, ha a hozomány elégtelen volt. AAS. (1924.) 165—166.

[180] E tilalom nem vonatkozik az exclausztrált szerzetesre (*Beste*, im. 466, 468.)

V. A szökevény és aposztata

A szökevények és aposztaták törvénytelenül lépnek ki a szerzetből.

1. Szököttnek vagy szökevénynek (c. 644. § 3.) (fugitivus) számít az a szerzetes,

a) aki a visszatérés szándékával elöljárói engedély nélkül hagyja el a házat,

b) az ilyen egyén azonnal elveszti a szerzetben esetleg viselt minden tisztségét. A regula és a konstitúció azonban köti és tartozik haladék nélkül a szerzetbe visszatérni.

2. Aposztata — elpártoló — az az ünnepélyes vagy egyszerű örökfogadalmas szerzetes,

a) aki a vissza nem térés szándékával hűtlenül elhagyta a szerzetet.

b) vagy ha engedéllyel távozott is, nem tér vissza azzal a szándékkal, hogy a szerzetesi fegyelemnek alávesse magát. Ez a szándék kitűnik az eltávozott szavaiból, tetteiből, de mindenképpen feltételezni kell, ha a szerzetes egy hónapon belül nem tér vissza, sem elöljárójának nem jelzi visszatérési szándékát. (c. 644. § 1—2.)

3. Büntetés

a) A 646. kánon rendelkezésének épségben tartásával az *aposztata*

1° magára vonja a nagyobb elöljárónak vagy laikális, nem exempt szerzetben a tartózkodási hely ordináriusának fenntartott, önmagától beálló kiközösítést.

2° ki van zárva a törvényes egyházi cselekményekből. (c. 2256. n. 2.)

3° szerzetének összes kiváltságaitól meg van fosztva. (c. 616.)

4° visszatérése után is örökre elveszti aktív és passzív választói jogát.

5° még külön is böntetendő a konstitúciók szerint. (c. 2385.)

b) A szökevény,

1° elveszti hivatalát, ha van hivatala,

2° a nagyobb rendű a nagyobb elöljárójának fenntartott felfüggesztést von magára. (c. 2386.)

3° a visszatérése után még külön is büntetendő a konstitúciók szerint. (c. 2386.)

c) Sem a szökevény sem az aposztata

1° nem mentesül a szerzetesközösség konstitúciói alól és a fogadalmakból eredő kötelességeitől,

2° köteles haladéktalanul a szerzetbe visszatérni,

3° az elöljárók tartoznak a tévelygőket szeretettel keresni és az igazi bűnbánattal jelentkezőket visszafogadni. (c. 645. § 1, 2.) — A megszökött vagy aposztata apáca visszatérésénél a helyi ordinárius óvatosan járjon el, az exempt monostornál pedig a szerzetes elöljáró.

Sikertelen fáradozás esetén az elküldéshez — dimissio — kell folyamodni. Ha az illetővel nem lehet érintkezni, sem megidézni, az Apostoli Szentszéktől kell kérni az alakszerűségtől való felmentést.

144. § Az elbocsátás[178]

I. Az elbocsátás jogi természete

Az elbocsátás a legsúlyosabb büntetés, amely szerzetest, mint olyant érhet. Mint büntetés természetesen előzetes kánoni bűncselekményt tételez fel. A szerzetesi fogadalom alapján keletkezett jogviszony a szerzetes és a szerzet között nem csupán kétoldali szerződésen alapuló kötelesség, amely kölcsönös megállapodással felbontható, hanem a törvényes egyházi hatóság által szentesített jogviszony, mégpedig azzal, hogy a szerzetesi fogadalmat az Egyház nyilvános — hivatali — fogadalomnak ismeri el.

II. Az elbocsátás módozatai

Kétféle elbocsátást különböztetünk meg: az egyik a *dimissio a jure*, a másik *dimissio a homine*.

1. Dimissio a jure. (c. 646.)

Az alábbi büntettek elkövetésének pillanatában[182] minden további intézkedés nélkül jogilag elbocsátottnak kell tekintetni mindazt a fogadalmas szerzetest:

a) aki a katolikus hittől elpártolt, (c. 642. § 1. n. 1.)

b) a nővel megszökött férfiszerzetest, vagy a férfival megszökött szerzetesnőt, (c. 642. § 1. n. 2.)

[181] *Coronata*, I. 849—874. — *Goyeneche*, II. 149—200. — *Berutti*, III. 338—364. *Schermann* im 85.

[182] A törvényes elbocsátás tényállásához nem szükséges a bűncselekmény tényének hatósági megállapítása. A bűntény elkövetése pillanatában maga a jog bocsátja el a vétkes szerzetest. CP. 30. jún. 1934. AAS. 26, 494.

c) aki házasságot kötött — pl. egyszerű fogadalmas, — vagy házasságot kísérelt meg — pl. ünnepélyes fogadalmas, — akárcsak polgárilag is. (c. 642. § 1. n. 3.)

Eme bűntények bármelyikénél a bizonyítékok összegyűjtése után a nagyobb elöljárónak tanácsával együtt csupán a tényállást kell megállapítania; külön jogi eljárásra nincsen szükség.

2. Dimissio a homine.

Az elbocsátásnak az a rendes formája, amikor a törvényben megállapított alakszerűségek mellett az illetékes elöljáró akár közigazgatási, akár bírói úton mondja ki az elbocsátást.

Az eljárási mód az egyes szerzetesközösségeknél más és más: Így külön kell szólni az ideiglenes fogadalmasok, a laikális és papi nem exempt fogadalmasok és végül az exempt papi örökfogadalmasok elbocsátásáról.

III. Az ideiglenes fogadalmasok elbocsátása. (c. 647—648.)

1. Illetékesség:

a) Minden férfirendben illetve minden pápai jogú kongregációban a szerzetes elbocsátására vonatkozó intézkedés joga az általános rendfőnökhöz, illetve az önálló kolostor apátjához tartozik. (c. 647. § 1.)

b) Valóságos apácák elküldése a helyi ordinárius és a felügyelő férfirend elöljárójának illetékességéhez tartozik, miután a főnöknő tanácsával együtt írásban közölte az adatokat. (c. 647. § 1.)

c) Egyházmegyei jogú szerzetben, ha valakit az ideiglenes fogadalom idejének letelte előtt kellene elbocsátani, az elöljáró tanácsának meghallgatása után terjessze az ügyet a szerzetesház szerint illetékes főpásztor elé, mert az elbocsátás joga a főpásztort illeti meg. (c. 647. § 1.)

2. Feltételek.

a) Súlyos lelkiismereti felelősség mellett ügyelni kell arra, hogy a fogadalmasok elküldésénél az elbocsátás oka súlyos legyen. (c. 647. § 2. n. 1.)

b) Ez az ok fennállhat akár a szerzet, akár a szerzetes részéről:

aa) Ilyen ok pl. a szerzetesi szellemnek olyan fokú hiánya, amely másoknak botrányul szolgál.

bb) Ha az üdvös büntetéssel egybekötött ismételt — kétszeri — figyelmeztetés is hiábavalónak bizonyult. Ilyen pl. az állandó enge-

detlenség, az elöljárók elleni lázítás, összeférhetetlen természet, nagyfokú szeretetlenség, gyanús ismeretség, huzamos lanyhaság a konstitúció megtartásában stb. A figyelmeztetésnek — a bizonyíthatóság miatt — írásban vagy két tanú előtt kell megtörténnie. (c. 647. § 2. n. 2.)

c) Nem elégséges ok azonban a fogadalmas gyenge egészsége, hacsak biztosan ki nem mutatható, hogy azt az illető a fogadalom letétele előtt rosszhiszeműen elhallgatta, vagy eltitkolta,[183] (c. 647. § 2. n. 2.)

Jóllehet az illetékes elöljárónak és tanácsának az elbocsátás okának valóságáról bizonyosnak kell lennie, mégis nem szükséges ezt szabályszerű bírói eljárással bizonyítani. (c. 647. § 2. n. 3.)

3. Eljárási mód. (c. 647. § 1. n. 3—4.)

Ha az elbocsátási ok a szerzet részéről forog fenn, akkor elég ezt az érdekelt szerzetessel közölni és az elbocsátást közigazgatási úton kimondani. Ha az ok a szerzetes részéről forog fenn, akkor a közigazgatási-bírói eljárással kell az ügyet lefolytatni.

Az elbocsátás okait, amelyeket világosan és határozottan meg kell állapítani, a vétkes szerzetessel okvetlenül közölni kell és neki észrevételre és védekezésre alkalmat kell nyújtani.

A tényállást tartalmazó iratot, valamint a vádolt szerzetes válaszát együttesen kell a főpásztorhoz felterjeszteni, ha egyházmegyei jogú szerzetről van szó. (c. 647. § 2. n. 3.)

Az elbocsátás ellen a végzés kézhezvételétől számított 10 napon belül a Szentszékhez lehet felfolyamodni *in suspensivo*,[184] vagyis amíg a panaszra válasz nem érkezik, az elbocsátás nem jogerős és a szerzetes köteles a szerzetesházban lakni és az elöljáróknak engedelmeskedni. (c. 647. § 2. n. 4.)

4. Joghatály. (c. 648.)

A szabályszerűen elbocsátott ideiglenes fogadalmas szerzetes az elbocsátás ténye által fogadalmai alól fel van mentve, de a nagyobb egyházi rendnek kötelmei természetesen megmaradnak. (c. 642+644.)

[183] Az „amíg a szerzetben élek" fogadalom-formájú szerzetekben is figyelembe kell venni elbocsátás esetén a c. 646—648. rendelkezéseit. CP. 1. mart. 1921. AAS. 13. (1921.) 177.

[184] *a)* Az elbocsátott időleges fogadalmas szerzetesek fellebbezési ideje 10 nap a végzés kézbesítésétől számítva. S. C. Relig. 20. julii. 1923. AAS. 15. (1923.) 457—458.

b) A fellebbezési idő 10 napra való korlátozása és a felfüggesztés hatálya kivétel a fellebbezés általános szabálya alól (ebben különbözik a bírósági határozatok elleni fellebbezéstől). AAS. 16. (1924.) 162—163.

A kisebbrendű klerikus világi állapotba kerül. (c. 648.)

Ha az elküldött szerzetesnőt annak idején teljesen hozomány nélkül vagy elégtelen hozománnyal vették volna fel, ideiglenesen a szerzetnek gondoskodni kell róla. (c. 647. § 2. n. 5.)

IV. A nem exempt papi szerzet vagy laikális szerzet örökfogadalmas tagjának elbocsátása

(c. 649—653.)

1. Férfi szerzetekben.

a) Feltételek. (c. 649.)

1° Az örökfogadalmas szerzetes elbocsátását szükségképpen meg kell előznie:

2° három bűnténynek a 2195. kánon értelmében vagy az egyetemes joggal vagy a szerzetesi joggal kapcsolatosan,

3° kétszeres intelemnek,

4° javíthatatlanságnak a 656—662. kánonok értelmében. (c. 649.)

b) Illetékesség és eljárási mód. (c. 650.)

Ha a fenti feltételek megvannak, a legfőbb elöljáró a tényállás összes körülményeinek megfontolása után tanácsával együtt mérlegelje, vajon indokolt-e az elbocsátás vagy sem. (c. 650. § 1.) Az érintett szerzetesnek jogában áll védelmére indokait szabadon előterjeszteni, amelyeket az aktákba hűen fel kell jegyezni.

Ha a többségi szavazat az elbocsátás mellett szól, akkor:

1° az egyházmegyei jogú szerzetnél az egész ügyet az illető szezetesház helyi ordináriusa elé kell terjeszteni, hogy ő bölcs belátása szerint a 647. kánon alapján döntsön. (c. 650. § 2. n. 1.)

2° a pápai jogú szerzetben az ügy lefolytatása és szabályszerű írásba foglalása után az általános rendfőnök hozza meg az elbocsátási döntést, amely azonban csak a Szentszék megerősítése után lesz joghatályos. (c. 650. § 2. n. 2.)

2. Női szerzetekben. (c. 651—652.)

a) Feltételek. (c. 651. § 1.) Itt is komoly és súlyos külső okra van szükség. Nem szükséges azonban, hogy a 2195. kánon értelmében bűncselekmény is legyen: pl. állandó megszólás, a törvényes tekintély elleni folytonos áskálódás, huzamos rosszpélda, folytonos békétlenség szítása stb. Szükséges továbbá az eset vitathatatlansága is. A javíthatatlanság igazolására kellő penitencia kiszabása és az elbocsá-

tás kilátásba helyezése mellett legalább kétszer meg kell kísérelni a hibás nővér megjavítását.

b) Illetékesség és eljárási mód. (c. 651. § 2.)

Mint a férfiszerzetekben itt is rövid közigazgatási bírói eljárásra van szükség, amelynek folyamán a vádlottnak joga van mentő okait, eljárásának indokolását szabadon előadni. Ezt jegyzőkönyvezés után az illetékes egyházi hatósághoz kell a többi irattal együtt felterjeszteni.

aa) Az örökfogadalmas szerzetesnővér elküldése annak az ordináriusnak a joga, akinek egyházmegyéjében van a szerzetesház, amelyhez az érdekelt tartozik. Ezért tehát az általános főnöknő tanácsának meghallgatása után terjessze az egész ügyet, valamennyi irattal együtt az illetékes főpásztorhoz döntés végett. (c. 652. § 1.)

bb) Apácáknál a helyi ordinárius az összes iratokat javaslatával — és esetleg a férfirend főnökének javaslatával is — a Szerzetesek Kongregációjához köteles felterjeszteni. (c. 652. § 2.)

cc) Egyéb pápai jogú szerzetekben az általános főnöknő terjeszti az ügyet az összes iratokkal együtt a Szerzetesek Kongregációjához döntés végett. (c. 652. § 3.)

3. Szükség-elbocsátás. (c. 653.)

Ha valamelyik örökfogadalmas súlyos külső botrányt okoz, vagy magatartása miatt a közösséget nagyon súlyos kár fenyegeti, a nagyobb elöljáró tanácsának meghallgatása után az illetőt rögtön elküldheti. Ha a halasztás veszedelemmel járna, és nincs idő a nagyobb elöljáróhoz fordulni, akkor a házfőnök is elbocsáthatja tanácsának és a helyi ordináriusnak a beleegyezésével. A vádlottat előzetesen meg kell hallgatni. A statáriális elbocsátás azonnali hatályba lép. Az elküldött köteles távozása előtt a szerzetesi ruhát levetni és visszatérni a világba.

Az ilyen esetet az ordinárius vagy a nagyobb elöljáró útján haladéktalanul a Szentszék ítélete alá kell bocsátani. (c. 653.)

V. *Az exempt papi szerzet örökös — ünnepélyes vagy egyszerű — fogadalmas tagjának elbocsátása (c. 654—668.)*

E szerzetesek csakis a kódexben lefektetett peres eljárással küldhetők el, kivéve a 646. és 668. kánon esetét. Minden ellenkező kiváltság hatályát veszti.

1. *Illetékesség*

Az elküldés ítéletének kimondására ugyanazon szerzet tagjaiból álló kollégiális bizottság — ill. bíróság — illetékes. E tagok (számszerint négyen) a szerzet vagy a monasztikus — kongregáció — legfőbb elöljáró tanácsából vagy káptalanjából kerülnek ki. Ha ez nem rendelkeznék négy taggal, az elnök a társas bíróság többi tagjának beleegyezésével kiegészítheti a számot. (c. 655. § 1.) Az elnöki tisztet a legfőbb szerzetes elöljáró tölti be.

Az elnök a társbírák hozzájárulásával ügyészt nevezzen ki a szerzet tagjai közül, (c. 1589. § 2.) aki a közvádló szerepét tölti be.

Az ügyész a jogban jártas, okos és megvesztegethetetlen szerzetes legyen. (c. 1589. § 1.)

A bírákat az egyes szerzetek konstitúciói állapítják meg.

2. *Előfeltételek* (c. 656—662.)

A peres eljárást meg kell előznie három súlyos bűnténynek (c. 2195. § 1.) vagy az általános jog vagy a különös szerzetesjog ellen; — a hivatalos intésnek és a javíthatatlanságnak.

a) Legalább három azonos nemű bűnténynek kell fennforognia. Lehet különnemű is a VI. és VII. parancsolat ellen, feltéve, ha együtt véve a rosszban megátalkodott perverz akaratot árulnak el. Lehet egy tartós bűntény is — pl. konkubinátus, engedetlenség — amely az ismételt intések folytán értékileg hármas bűnténnyé lesz. (c. 657.) — A bűnténynek súlyosnak kell lennie.

b) Az intés hivatalos jogi intés, amely feltételezi, hogy vagy a bűntett közismert, vagy a bűnösnek nem bírói vallomásából vagy az előzetes vizsgálatból eléggé bizonyos. (c. 1939.)

Az intésre illetékes a közvetlen nagyobb elöljáró vagy megbízottja, az első intésre adott megbízás a másodikra is érvényes. (c. 659.)

Két intést kell eszközölni, ti. mindkét első bűntény kapcsán egyet-egyet. A folytatólagos vagy tartós bűnténynél a két intés között legalább három napi időköznek kell eltelnie. (c. 660.)

Az intésekhez megfelelő búzdításokat és feddéseket kell kapcsolni, vezekléseket és egyéb büntető eszközöket kell elrendelni a bűnös megjavítására és a botrány elkerülése végett. (c. 661. § 1.)

Ezenkívül a bűnöst a visszaesés veszélyétől is óvni kell, akár olyan házba való helyezés által, ahol könnyebb az ellenőrzés, vagy távoli a bűnalkalom. (c. 661. § 2.)

Minden egyes intésnél ez elbocsátással is meg kell fenyegetni. (c. 661. § 3.)

c) Harmadik feltétel: a javítás sikertelensége. Ez akkor áll elő, ha a bűnös a második intés után újabb bűntényt követ el, vagy ugyanazon bűntényben megmarad. Az utolsó intés után legalább hat napig várni kell a peres eljárás megindításával. (c. 662.)

Ez a három feltétel a peres eljárás érvényességéhez szükséges.

3. Eljárási mód (c. 663—666.)

a) Ha az intések és feddések eredménytelenek, a közvetlen nagyobb előljáró az összes iratokat küldje el a legfőbb előljáróhoz — apát, általános rendfőnök —, aki ezeket tanulmányozza és indítványtétel végett adja át az ügyésznek. (c. 663.)

Az ügyész az áttanulmányozás után vagy elejti a vádat, (és ebben az esetben a főelőljáró a Szerzetesek Kongregációjához fordulhat) vagy kiegészítő vizsgálatot végez, vagy vádat emel és akkor megindul a rendes peres eljárás. (c. 664+1552+1998.) Az eljárás folyamán bizonyossá kell válnia a bűntény elkövetésének, a kétszeri hivatalos intésnek és a javíthatatlanságnak. (c. 664. § 2.)

b) A vádlottnak teljes védekezési szabadságot kell nyújtani és ha maga nem gondoskodik ügyvédről, hivatalból kell egyet kirendelni a szerzet tagjai közül. (c. 1655.)

c) Ha a bíróság az ügyész és a vádlott kölcsönös fejtegetéseinek alapos mérlegelése után a vádat bebizonyítottnak látja, szótöbbségi ítélettel mondja ki az elbocsátást (c. 655.). Az ítéletet az érvénytelenség terhe mellett minden bírónak és a jegyzőnek alá kell írnia. (c. 1874. § 5. és *CP.* 1922. júl. 14.)

d) Az elnöknek az ítéletet a végrehajtás előtt az összes periratokkal együtt a Szerzetesek Kongregációjához kell küldenie megerősítés végett. (c. 666.)

4. *Azonnali vagy szükség-elbocsátás.* (v. 668.)

A 653. kánon feltételeinek megvalósulása esetén a nagyobb előljáró, ha pedig a halasztás veszéllyel járna, és nincs idő, a helyi előljáró is kimondhatja az azonnali vagy szükség-elbocsátást tanácsának hozzájárulásával. A bűnös a szerzetesruha letétele után a világba tér vissza. Az elbocsátás után azonban, ha még nem történt volna meg, a szabályszerű közigazgatási bírói eljárást meg kell indítani a 654. sköv. kánonok útmutatásai szerint.

VI. *Az elbocsátott örökfogadalmas szerzetes jogi helyzete (c. 669—672.)*

1. Az elbocsátott örökfogadalmas szerzetes fogadalmaihoz mindaddig kötve van, míg a felmentést meg nem kapja, hacsak a konstitúciók vagy a Szentszék másképp nem intézkednek. (c. 669. § 1.)

2. A kisebbrendű szerzetes az elküldés után a világi állapotba jut, (c. 669. § 2.) minden egyéb büntetés nélkül.

3. Nagyobbrendű szerzetesnél a papi állapotbeli kötelességek megmaradnak ugyan (c. 124—144.), de a fogadalomból folyó kötelességek szünetelnek..

Az a nagyobbrendű, akár a szerzet akár a szerzetes részéről, aki

a) a 646. kánonban említett bűntények valamelyike miatt az önmagától beálló elküldés büntetését vonta magára, továbbá mindaz

b) akit jogbecstelenség miatt (c. 2294. § 1.) letételt vagy lefokozást (c. 2298. n. 1—2.) maga után vonó bűntény miatt bocsátottak el, örökre elveszti a papi ruha viselési jogát. (c. 670.) Az ilyent a szerzet nem köteles többé anyagilag támogatni.

4. Akit viszont az említetteknél kisebb bűntény miatt küldtek el, a következő joghátrányokat vonja magára:

a) tüstént — ipso facto — fel van függesztve, amíg az Apostoli Szentszék fel nem oldja,

b) a Szerzetesek Kongregációja megparancsolhatja neki, hogy a világi papok öltözetében meghatározott egyházmegyében tartózkodjék, értesítvén az ordináriust az elküldés okáról. Az ordinárius vagy javító házba küldje — deficientia — vagy búzgó és bölcs pap felügyelete alá helyezze. (c. 671. n. 2) Az elbocsátott szerzetest a szerzet a szükséghez képest az ordinárius útján — ex caritate — támogatásban részesíti, hogy életkörülményeit megkönnyítse. (c. 671. n. 5.)

c) Ha e rendelkezésnek a bűnös nem engedelmeskedik, a szerzet minden kötelessége megszűnik vele szemben és ipso facto elveszti a papi ruha viselésének jogát is. (c. 671. n. 3.)

d) Ha szótfogad és bevonul ugyan a kijelölt helyre, de nem él ott egyházi férfiúhoz méltóan, egy év múlva, vagy esetleg már előbb is megfosztható a szeretetbeli támogatástól és az egyházi ruha viselésének jogától. Távolíttassék el a javító házból és az ordinárius értesítse erről a szerzetet és a Szerzetesek Kongregációját is. (c. 671. n. 6.)

e) Ha viszont olyan dicséretesen viselkedik, hogy valóban megjavultnak tekinthető, akkor az ordinárius ajánlatával kérheti Rómából a felfüggesztés alóli feloldozást. A feloldozás után az ordinárius misézési engedélyt ad neki a megyéjében, sőt más tisztes megélhetést biztosító munkakört is megengedhet neki.

A szerpapról vagy alszerpapról pedig ebben az esetben a Szentszéknek kell jelentést adni. (c. 671. n. 7.)

f) Az elbocsátott, akit fogadalmai kötnek, tartozik visszatérni kolostorába. Ha pedig három éven át a teljes megtérésnek a jeleit adta, a szerzet köteles őt visszafogadni. Ha pedig ez ellen nehézségek

merülnek fel akár a szerzet, akár a szerzetes részéről, a Szentszékhez kell terjeszteni az ügyet. (c. 672. § 1.)

g) Akinek fogadalmai pedig az elküldéssel kivételesen megszüntek (c. 669. § 1.), mivel az örökfogadalom révén előbbi egyházmegyéjét elvesztette, annak valamely püspöktől — benevolus episcopus — felvételt kell szereznie, akinek joghatósága és ellenőrzése alatt marad.

Ha nem talál ilyen püspököt, a Szentszékhez kell fordulnia.

145. §. A nyilvános fogadalom nélküli társaságok[182]
(c. 673—681.)

1. Fogalom.

A kolostori közösségen kívül vannak olyan férfi és női társaságok — societas —, amelyek közös életet folytatnak ugyan, s ezáltal a szerzeteseket utánozzák, amennyiben a magasabb tökéletességre és apostolkodásra hivatásszerűen törekednek és közösen élnek, de nem tesznek nyilvános fogadalmat. Hosszú próba után ezek az intézmények az új kódexben nyerték el végleges jogi megerősítésüket. A közös élet folytatásával hasonlítanak a szerzetesekhez, azonban a kánoni szabályok szabadabb, rugalmasabb alkalmazásával el is térnek tőlük. Ha tesznek is fogadalmat, az csak magánjellegű. Ilyenek az oratóriánusok (1575), a missziós papok vagy lazaristák (1632.). Fogadalomnélkül társaságoknak nevezzük őket.

Ezek az együttesek a kánonjog szerint nem nevezhetők igazi szerzeteseknek.

Közösségi összetételük szerint lehetnek papi vagy világi társaságok, aszerint, hogy túlnyomórészt papokból vagy világiakból tevődnek össze.

Ugyancsak megkülönböztethető: pápai jogú és püspöki jogú társaság, aszerint, hogy a pápa jóváhagyta-e, vagy csak még pusztán püspöki jóváhagyásban részesült. (c. 673.)

[185] *J. Creusen,* Sociétés religieuses. Eph. Theol. Lov. 11. (1934) 778—786. — *H. Rothoff,* Le droit des sociétés sans voeux. 1949. — *J. L. Waters,* The probation in Societies of quasi-religions. Washington. 1951. — *G. Lesage,* L'accession des congrégations á l'état religieux canonique. Ottawa. 1952. — *C. Lauwers,* Societates sine votis et status canonicus perfectionis. Ephemerides Theologicae Lovaninenses. 1952. 59—89. 215—237.

2. *Jogi szervezete: alapítás, jogok, kötelességek*

a) Fogadalomnélküli társaságok létesítésénél és megszüntetésénél ugyanazok a jogszabályok érvényesülnek, mint a szerzetesintézményeknél.

b) Az alkotmányra és vezetésre nézve a konstitúciók irányadók a 499—530. kánonok figyelembevételével.

c) A közösségek tartományai és egyes házai jogi személyek, tehát vagyonszerzési képességgel rendelkeznek. (c. 676.) A vagyonkezelést az 532—537. kánonok szabályozzák.

A tagok magánvagyonára nézve az alapszabály az irányadó; amit a tagok a társaságra való tekintettel kapnak, az a társaságot illeti meg, egyéb javak tekintetében a konstitúciók szerint a tagok jogosultak a szerzésre és kezelésre. (c. 673, 3.)

d) A felvételnél a konstitúciót, a noviciátusnál az 572. kánont kell figyelembe venni. (c. 677.)

e) A tanulmányok és a rendek felvételénél a fogadalomnélküli közösségek tagjai a világi papokkal egy tekintet alá esnek, hacsak a Szentszék másképp nem határoz. (c. 678.)

f) A tagok kötelességeit a társulat konstitúciója határozza meg. A klerikusokat az általános papi kötelességek éppúgy terhelik, mint a szerzetespapokat. Mind a klerikusok, mind a laikusok részesei a papi állapot általános jogainak, (c. 119—123.) és egyéb előjogoknak, de nem illetik meg őket a sajátos szerzetesi jogok (c. 615—625) külön apostoli engedély nélkül. (c. 680.)

g) A helyi főpásztor ellenőrzése alatt álló klauzúrára nézve a társulat alkotmánya irányadó. (c. 679. § 2.)

h) Más társulatba vagy szerzetbe való átlépésnél a saját konstitúción kívül figyelembeveendők a 632—35, az aposztatákra és szökevényekre a 645. kánon, az elbocsátásra nézve pedig a 646—672. kánonok.

Antiquis Abbas, 82
Abaelardus, 78
Agobardus püspök, 160
Ágoston, Szent, 16, 53, 54, 60, 526, 728
Aichner, 90
Alarik, II. 150
Algerus Leodiensis 78, 178, 182
Amphilochius 154
Anastasius, II. 126, 134, 135
Ancyranus, Marcellus 123,
Andreae, Joh. 80, 82
Andronicus 130
Angilramnus, 161
Ansegisus 152, 162
Anselm püspök 146, 168
Anselmus Lucensis 169, 172, 173, 174, 175
Antigoné 53
Antonius Augustinus 83, 159
Aristotelés 53
Atanáz, Szent 123, 126
Atto 172
Augustinus ld. Ágoston, Szent
Aurelius püspök 163
Autgarius (Otgar) 162, 164

Ballerini, H. 83, 122, 139, 156, 166, 175
Balogh Albin 224
Balsamon, Th. 129, 130
Balusius, St. 207
Barbosa 83
Bardäus, Jacobus 33
Bar Jona = Jónás fia 27
Bartusz 354
Bastgen 322
Bastien, P. 221, 222
Batthyány, Ign. 209
Baumgarten 75
Bazil, Nagy Szent 35, 126, 154
Beda Venerabilis 155
Bellarmin, Robert 16, 17, 18, 19, 83, 401
Bender, L. 47
Benedek, XI. 195, 198
Benedek, XII. 198
Benedek XIII. 217
Benedek, XIV. 32, 33, 36, 38, 728
Benedek, XV. 22, 36, 220, 222, 730
Benevantanus Petrus 185
Berengarius 192
Bernaldus Constantiensis 77
Beste, U. 727
Beveregius, G. 130
Bidagov, R. 438
Biener 126
Binder 351, 353
Binktrin 400
Blondell, D. 166
Bonifác VIII. 192, 194, 195, 196, 198, 199, 277, 278, 290
Bonizo, püspök 174
Bőhmer, Henning 190
Branden György 317
Bresciai Arnold 510
Brinz 353
Brixiensis, Bartholomaeus 80
Bruno, A. 155
Bruns, Herm. Theod. 208
Bryennios Philotheus 116
Burchardus Wormatiensis 77, 156, 169, 170, 174, 176, 177

Caesarius Arelatensis 135
Capello, F. M. 92
Carbol 157
Carnelutti, Fr. 23
Cassander, G. 158
Cassianus, Joannes 154
Cassiodorus 135, 165
Caesarini, bíboros 202
Chappuis, J. 197, 198, 200
Chelodi — Ciprotti, J. 92

Chernitz, Martin 17
Cherubini, Angelo 210
Cherubini, Laärtius 210
Chrodegang, püspök 526
Cicero, M. T. 53, 54, 57
Cocchi, G. 92
Cocquelines 210
Coelesztin, I. 77
Coelesztin, III. 186
Columbanus, Szent 155
Comestor, P. 165
Conolly, D. H. 116
Constantinus pápa 123
Conte a Coronata, M. 92
Contin, A. 190
Coussa, A. 30
Cresconius 135, 138
Cuiacius 83
Cummeanus 154, 155, 174
Cusanus, N. 165, 202
Cyprián, Szent 16, 124, 154
Cyrenensis, Theodoratus 122
Cyrill, Jeruzsálemi Szent 121
Csernoch János 225
Csizmadia Andor 603

d'Achery, L. 141
Dagobertus, I. 152
Damasus, I. 80, 121, 145, 163
De Albeuga, Jacobus 186
De Angelis 319
De Lagarde, 118
De Marca 83
De Monte Lauduno G. 197, 198
De Rosiére 158, 159
Dernborg 352
Deusdedit 173, 174
Didacus püspök 174
Dinus Mugellanus seu de Rossonibus 192
Diplovatatius 80
Donellus 83
Dorotheus 149
Duarenus 83
Duchesne 157, 158, 164
Du Pin 83
Durantis („Speculator") G. 80, 82
Dyonisius Exiguus 119, 132, 133, 134, 174

Ebbo püspök 156
Ebers, G. J. 87
Edessenus, Ibas 122
Egbertus 155

Eichmann, E. 83
Eichorn 56, 83
Eutychius 122, 125

Fabri, S. 190
Fagnani, Prosper 83
Feine, H. E. 114, 164
Fejér 209
Ferraris, Lucius 205
Félegyházy J. 601
Fichte 55
Fliscus (Fiesco) Sinibaldus 81
Fonk, L. 75
Fournier, 156, 164, 170, 175
Fraknói Vilmos 602
Friedberg, E. 83, 183, 188, 190
Fulgentius Ferrandus 135, 137
Fulrarius 161
Funk, 119, 131

Galbiati, G. 159
Galla, F. 601
Gallensis, J. 185, 186
Garnier, J. 159
Gasparri, Pietro, 220, 221, 222, 223, 227, 228, 603
Geisz Antal 209
Gelasius pápa 119, 136, 157, 175
Gergely, Nazianzi. Szent 121, 638
Gergely, Nyssai Szent 126, 154
Gergely, Foursi Szent 143
Gergely, Világosító Szent 38
Gergely, I. 121, 140, 144, 145, 157, 171
Gergely, II. 163, 164
Gergely, VII. 159, 167, 171, 172, 173, 174, 175, 177, 216
Gergely, IX. 81, 82, 184, 186, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 195, 196 199, 219, 277
Gergely, X. 190, 191, 193,
Gergely, XI. 216
Gergely, XIII. 190, 200
Gierke, 349, 350
Giraldi, Ubaldus 205
Gonsales Tellez, E. 89
Grammatica, Al. 159
Graneris, G. 50
Gratianus, J. 64, 78, 79, 119, 167, 169, 175, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 187, 189, 196, 298
Gregorius 126, 174
Grotius, H. 56

Gyula, I. 132
Gyula, II. 202
Gyula, III. 33, 204

Hadrián, I. 122, 123, 135, 136, 157, 158, 161
Hadrián, II. 122
Halitgarus püspök 156
Harai László 209
Harduin, J. 207
Haring, J. 84
Hartvik, 600
Hefele — Leclerq, 208
Hegedüs József 58
Hegel, G. W. Fr. 41
Heimbach, 126
Heraklius császár 34, 126
Hergenröther, Ph. 131, 319
Hildebrand 171
Hilling N. 401
Hincmarus Rhemensis 77, 164, 165
Hinschius, P. 83, 164, 319
Hippolitus, Szent 116
Hobbes, Th. 41, 56
Holstenius, L. 159
Honorius, I. 122
Honorius, III. 186
Hontheim, J. N. 91
Hormisdas pápa 134, 136
Horváth Sándor 47, 55, 60
Hosius 142
Hostiensis (Cardinalis) 81
Hölder, E. 353
Hrabanus Maurus 156
Hugo, G. 56
Huguccio 184
Hurter, H. 95
Huss János 201

Ignác, szent Antiochiai 16
Ignác pátriárka 128
Ihering, R. 353
Ince, I. 122
Ince, II. 180
Ince, III. 81, 145, 185, 186, 216, 346
Ince, IV. 81, 190, 191, 193, 346
Inchofer, M. 600
Iraeneus, szent 16
Irnerius 78
István, Szent 600
István, I. (pápa) 29, 120
Iványi Béla 603
Ivo Carnutensis 78, 169, 176, 177, 182

Izauri Leo 151
Izidor, Szent 144, 163

Jacobson 83
Jaffe, Ph. 211
Jakab, Szent 112
János, Aranyszájú Szent 35, 122
János, II. 135
János, VII. 123
János, VIII. 123, 128
János, XXII. 195, 196, 197, 216, 217
János, XXIII. 207
Jedin, Hubert 206
Jellinek, 352
Jenő, IV. 202, 216, 322
Jeromos, Szent 216
Julianus 149
Justellius, H. 130
Jusztinian I. császár 82, 123, 125, 126, 148, 150, 188
Jusztinián, II. 124

Kant, I. 55
Kantorowitz 80, 81
Karácsonyi János 600
Károly, Nagy 135, 152, 157
Kelemen, Római Szent 119
Kelemen, I. 29, 120, 164
Kelemen, III. 185, 186
Kelemen, V. 194, 195, 196, 198, 219
Kelemen, VI. 159
Kelemen, VIII. 37, 187
Kelemen, IX. 214
Kelsen, H. 42, 354
Kierulff, 346
Kohl Medárd 221
Kohler, 86
Kollányi Ferenc 600
Kollár Ádám 603
Konstantin császár 127, 148, 313
Köniğer, A. 86
Kucsera Eduárd 551
Kurtscheid, B. 114
Kuttner, St. 80, 81, 93, 186
Kühár Flóris 602

Labbaeus — Cossartius 207
La Fontaine 22
Lambertini, P. 83
Lancelottus, Joannes Paulus 82, 83
Landgraf, A. M. 93
Le Bras, G. 93, 145
Leibniz, G. W. 55

Leo, I. 122, 157
Leo, II. 122
Leo, X. 203
Leo, XIII. 33, 35, 36, 38, 73, 159, 644
Leo, III. császár 36
Le Plat, 206
Leunclavius, J. (Lőwenklau) 130
Locke, J. 56
Loewenfeld, S. 211
Lombardus Petrus 79, 83, 180
Longus 155
Lucius, III. 216
Lugo, J. 89
Lupus, apát 162
Luther Márton 16

Maassen, J. 140, 141, 145
Mabillon, L. 159
Macedo, Basilius 151
Macedonius, 121
Maglione, L. 224
Malalos, M. 129
Mályusz Elemér 602
Mandagato Guilelmus de 192
Manser, G. 53, 54, 60
Mansi, Joan. Dom. 122
Marculpus 158
Mária Terézia 37, 38, 603
Maron, Szent 33
Martinus Bracarensis 143
Márton brogai érsek 143
Márton, V. 201, 202
Mátyás, király 601
Mayer, P. 148
Mechitár 39
Melchias 164
Meletius 123
Mercati, Angelo 96
Messner, 55
Methodius pátriárka 31
Metód, Szent 128
Michiels, G. 92
Migne 131
Miklós, I. 165
Miklós, III. 190, 191
Miklós, V. 216, 218
Mikolenko 355
Mirián 37
Mommsen, Th. 148, 158
Montesquieu, Ch. 56, 550
Mopsuestenus Theodorus 122
Moór Gyula 347
Mor 152
Móra Mihály 347, 602
Morel, V. 401
Mörsdorf, K. 19

Natalis, A. 122
Notter Antal 347

Oesterle G. 637
Ojetti, S. J. 223
Olgiatti 47
Oliveri, G. 58, 60
Onklin, W. 400
Orbán, II. 175, 176
Orbán, IV. 195, 198
Orbán, VIII. 217
Origenes 30
Ottenthal 216

Pál, Szent, Apostol 16, 25, 26, 53, 112, 113, 489, 533
Pál, Tébei Szent 633
Pál, III. 203, 204
Pál, IV. 82
Pallavicini, Sforza 206
Palottini, Salv. 213
Panzram 19
Papianus 150
Papiensis Bernardus 80, 184, 185, 186
Papinianus 315
Pascal, B. 49
Paschal, II. 182
Pastor, L. v. 213
Patavinus, Marsilius 165
Paucapalea 181, 182
Paulus Const. 123
Pauly Wissowa 95
Peitz, W. M. 136
Pelagius, II. 140
Penafort-i Raymundus 187, 188, 189
Perugini, A. 97
Péter, Szent 26, 111, 112
Péter, Nagy, cár 37
Péterffy, C. 208
Phillips, G. 83
Photius 122, 124, 127, 129, 130
Pilon, P. M. 94
Pirching, E. 89
Pitou, Pet. F. 190
Pitra, I. B. 126, 131
Pius, IV. 82, 204, 205

Pius, VI. 33, 37, 38
Pius, VII. 38
Pius, IX. 38, 206
Pius, X. 38, 218, 219, 220, 645
Pius, XI. 35, 37, 38, 39, 53, 228, 509
Pius, XII. 18, 19, 39, 58, 93, 399, 402, 451, 523, 711
Plöchl, W. 114, 180
Polner Ödön 602
Pöschl, A. 84
Potli, M. 130
Potthast, A. 211
Probst, F. 158
Prümmer, D. 93
Puchta, G. Fr. 56, 346
Pufendorf, S. 56

Quesnell Pasquier 139

Rachio püspök 145
Rohner, K. 400
Rauscher 324
Regino, apát 168, 169, 174
Regna, Fr. 190
Reiffenstuel, A. 216
Rhalli, G. a. 130
Richter, L. 83, 190
Richter — Dove 319
Roskoványi Ágoston 324
Rothadus püspök 165
Rousseau, J. J. 52, 56, 550

Saleilles, 352
Sanchez, T. 89
Sándor, Nagy 32, 33
Sándor, II. 172
Sándor, III. 145, 180, 186
Sándor, V. 201
Sárközy Pál 221
Sarwey, 319
Savigny, Fr. K. von 56, 83, 346
Sägmüller 322
Scherer, R. v. 80, 83, 164
Schmalzgruber, F. 89
Schmitz 156
Scholasticus Joannes (III. János pátriárka) 124, 125, 126, 127, 154
Schulte, Fr. 80, 192
Schulting, Corn. 169
Schwartz, E. 133
Seebass 155
Segusia, Henricus De, ld. Hostiensis
Seleucus 33
Senis Richardus Petronis de 192
Serédi Jusztinián 220, 221—228
Sergius, I. 123
Serment, W. 353
Sickel, Th. E. 159
Simor János 324
Sipos, St. 93
Siricius pápa 134
Sixtus, IV. 198
Sohm, Rudolf 23, 24, 181, 319
Sokratés 53
Sophoklés 53
Speculator ld. Durantis
Spinoza, B. 56
Stahl, Fr. J. 56
Stammler 353
Stickler 147, 165
Stolpa József 602
Stutz, M. U. 83, 86, 319, 320
Suarez 110

Szabó Imre 43
Szászy Schwarz Gusztáv 353
Szilveszter, II. 164
Szvorényi, Mich. 209

Tamás, Szent, Aquinói 43, 44, 45, 46, 49, 50, 53, 54, 56, 58, 62, 238, 241
Tamás, Szent, Apostol 35
Tancredus 80, 185, 186
Tertullianus 26
Teutonicus Joannes 186
Thalassius 140
Thebes Vitalis de 200
Theiner 175
Theodorik 150, 152, 158
Theodosius, II. 148
Theodosius, Nagy 30, 127
Theophilus, 149
Thomasius, Chr. 56
Thomassin, L. 83
Tiberius császár 127, 150
Timoteus 26, 126
Tiridates 38
Titusz 26
Tornacensis, St. 165
Torres, P. 165
Tribonianus 148, 188
Tromp, 457
Turner 133
Turrecremata, Joh. 165

Ulpianus 57, 440

Vacant — Mangenot 95
Valentinianus császár 127, 148
Van Hove 80
Vanyó Tihamér 215
Vareilles — Sommières 353
Vas Tibor 57
Venediktov 355
Verbőczy István 601
Vercellensis, Eusebius 526
Vico, G. 48
Victor (presb.) 121
Victoria, F. 89
Vigilius, I. 122
Viktor, I. 29, 120
Viktor, III. 172
Világhy Miklós 354, 355
Villien — Mangenot 95
Vincentius (presb.) 121

Walter, F. 27, 83
Wenrz 319
Wetzer u. Welte 95
Wicklef János 201
Wilches 114
Windscheid, B. 353
Woellus, G. 130
Wolf, Chr. 55

Zakariás pápa 135
Zeiger, J. 94
Zeller 323
Zenzelinus de Cassanis 197, 198
Zeumer, K. 159
Zitelmann 351
Zoaras, J. 129, 130
Zorn, Ph. 319
Zozimus pápa 132, 140

Acta Apostolicae Sedis, 210
Acta Sanctae Sedis 210
Actio Catholica 457
actio rescissoria administrativa 246
— — dominativa 246
actus rescindibilis 390
ad beneplacitum nostrum 559
administrator, ap. 507
admissio 597
adózás kérdése 725
„Aeterni Patris" 206
affectio 607
Afrikai Gyűjtemények 137
ágyas 525
akaratnyilvánítás formalitása 375
alaknélküli jogügylet 385
alanyi jogok 337
alapítvány 356
Alexandriai ritus, ld. Kopt ritus
Algeri Leodiensis Collectio 178
Álizidori gyűjtemények 163
államfő 533
állami egyházjog 65
állam közreműködése hivatalok és javak adományozásánál 588, 604
állandó felhatalmazások 309
állapotbeli jogok 508
„Allatae sunt" konstitúció 32
általános helynök 309
általános ügyvivő 660
alteritas 51
amoralitas subiectiva 51
amotio 618
analogia iuris 275
— legis 274
Andegavensis collectio 140
annáták 614
Anselmo dedicata collectio 168
Antiochiai ritus, ld. szír ritus
anyakönyvvezetési kötelezettség 422
apátok és prépostok 508
apostasia ab ordine 541
apostata 742
apostoli isteni jog 112
apostoli főjegyzők 507
apostoli kollégium hatalma 25
apostoli protonotariusok, ld. protonotarii
Apostoli Szentszék 727
apostolkodás, világi 457
„appositio manus" 618
archiconfraternitas 450
áthelyezés 616
átlépés más szerzetbe 735
Attonis Cardinalis Capitulare 172

bajusz viselése 530
Balázsfalva, érseki székhely 38
Basilika (gyűjtemény) 151
beiktatás 583
belső háború 533
Benedicti levitae Collectio 162
beneficia compatibilia 544
— curata 544
— incompatibilia 544
— manualia 544
— religiosa 544
— secularia 544
beneficium 543
beszámíthatóság 261, 366
bíboros 557
biretum 507, 509
bíró, pap 533
bizantin ritus, magyar nyelvű 37
— — orosz nyelvű 37
— — ószláv nyelvű 37
— — román nyelvű 38
Bonifác VIII., ügylevélgyűjteménye 191
— szerzője és keletkezési ideje 192
— gyűjtemény neve és felosztása 193
— módszer 193

— Liber VI. törvényereje 193
— idézési mód 194
Bonum faciendum, malum vitandum 59
böjt 115
Brevia 300
breviarium 372, 517, 611, 715
Breviarium Extravagantium 184
Breviarium romanum 235
Breviatio canonum 137
Britannica Collectio 175
bullae 299
bullárium ok 209
bűnbánat szentségének kiszolgáltatása 723
bűncselekmények 392
büntetőjog 341
Burchardi Wormatensis Decretum 169

Canones Ecclesiastici Sanctorum Apostolorum 117
Capitula Angilnamnii 161
Capitula Martini Bracarensis 143
Capitularia 153
cardinalis protector 650
sactitas 521
causa 181
causae efficientia 45
— formalis 45
— exemplaris 45
celebret 258
Ceremoniale episcoporum 235
chirographa 300
chorepiscopusok 166
cingulus 508
Codex Gregorianus 148
— Hermogemianus 148
— Justiniani 148
— Theodosianus 148
Codex repetitae praelectionis 149
Coelibatus 372, 521
— célja és rendeltetése 523
— védelme 524
collatio libera 564
collectio Caesareaugustana 178
— Dionysiana Hadriana 135
— Lacensis 208
Collegium Germanico-Hungaricum 480
commenda 545
Communis fidelium 17
compromissum 594
concordatia discordantium canonum 180
Concordia Canorum Cresconii 138
condicio 376
confraternitas 447
consanguineitas 343
consilium 660
Constitutio vel Ordinatio Ecclesiastica 116
constitutiones apostolicae 119, 299
— generales 299
— Sirmodianae 151
Consuetudo ld. szokásjog
copula carnalis 343
Corona 528
Corpus Christi 18
Corpus Juris Canonici 179
Corpus Juris Civilis 126, 148
Correctores Romani 165, 199
culpa 393
Curia Romana 223
Cselekvőképesség, korlátozott 339
— fokozott 342
— teljes 342
cselekvőképtelenség 339
cselekvésképtelenítő törvény 259

D'acheriana collectio 141
De consecratione 181
Decreta Authentica 237
Decretales epistolae 299
Decretum Gratiani szerzője 179
— — keletkezési ideje 180
— — címe 180
— — célja 180
— — felosztása 181
— — forrásai 182
— — módszere 182
— — jelentősége 182
— — emendációja 183
— — idézési mód 183
Defloratio canonum 172
degradatio 619
delegatio generalis 556
Dénes-féle gyűjtemény 134
De poenitentia 181
depositio 619
De sacramentis 181
Deusdedit Cardinalis Collectio 173
devolutio 623
diaconusszentelés 117
Dicta Gratiani 182
Didascalia apostolorum 118

dies 377
Digesta, seu Pandectae 148
Dionysius Exiguss 134
dispensatio ld. felmentés
disqualificatio 740
dissensus 368
Doctrina duodecini apostolorum 115
doktori fokozat 509
dolus 369
dos 576
dubium positiorum et probabile 568

Edictum Theodorici 150
effectus 577
egyetemes zsinatok 201
— — Konstanzi zsinat 201
— — Bázeli, Ferrarai; és Florenci zsinat 202
— — Lateráni (V.) 203
egyház 15
— fogalma és elnevezése 15
— jellemző tulajdonságai 20
— mint jogi személy 18
— és állam szétválasztása 604
— hatalma 24
— reális tagjai 399
egyház és egyházak 21
egyházi hatalom és céljai 30
— törvények, ld. törvény
— hierarchia 27, 115, 166
— hivatalok létesítése 575
— állások felállításának joga 575
— állások felállításának kellékei 576
— rend szentsége 458
— személyiség 338
— hivatal 542
— hivatali jog 541
— javadalom 543
— tagság fogalma 398
— — megszerzése 403
— — meghatározása 403
— — a dogmatikusok szerint 399
— — a kanonisták szerint 399
— — megszüntetése 442
— — nem veszthető el 442
— — korlátozható 442
egyházmegyei zsinat 631
egyházmegyei zsinaton való részvételi jog 725
elapso tempore 618
elbirtoklás 381
elbocsátás 743
elbocsátó szerzetes szentelendő részére 472
— világi szentelendő részére 471
elévülés 381
— szabályai 382
életkor jogi hatálya 339
elöljáró szerzetes kirendelése 654
Enchiridion Indulgentiarum 237
engedelmességi fogadalom 706
Eperjesi egyházmegye 37
epikia 262
epistolae decretales 299
— seu Litterae simplices 300
Epitome Juliani 149
Epitome Hispanica 143
erényfogalom 43
error 367
— communis 567
érvénytelen jogügyletek 386
esperesi corona 528
esztergomi káptalan 508
etikett (szemináriumban) 487
Etiop ritus 33
Eucharisztia 115
evangéliumi tanácsok 451
— — követése 636, 637
evulgatio realis 242
exclaustratio 738
Extravagantes 196
— Joannis XXII., 197
— communes 198
exterioritas 51

Familia pontificia 607
fegyverviselés 531
félelem 369
— jogi hatása 371
Felmentés 288
— ordináriusok 293
— pápa 293
— plébánosok 295
— ok és feltétel 296
— megszűnése 297
félreértés 368
felszentelés kellékei a felszentelő részéről 467
— — a felszentelendő részéről 474
feltétel 376
ferencesek 634
fikció 265
fikciós elmélet 345
finis legis 267
fizikai személy 338

fogadalom 686
— tétel 687
— ideiglenes 688
— hibás 689
— örök 693
— szertartása 690
— katonai szolgálat alatt 690
Fogaras—Gyulafehérvári érsekség 38
fons suppletorius 87
Formulare gyűjtemények 158
forum 548
főegyesületek 450
főkegyúri jog 599
főtestvérületek 450
Fulgentii Ferrandi 137

Galliai gyűjtemények 138, 175
generato carnalis 343
generi per speciem derogatur 285
Georgiai ritus 37
Gergely IX., ügylevél gyűjteménye 187
glagolit ritus 237
gondnok 660
— szemináriumi 483
görög egyház 35
görög—melkita ritus 36
görög szisztematikus gyűjtemények 125
Grotta—Ferrata 36
gyám 533
gyógyító büntetések 67
gyűrűviselés 507

habitus pianus 507
Hadrianus—Hispana Collectio 146
Hajdúdorogi egyházmegye 38
hajtóvadászaton részvétel 531
hajviselet (papé) 530
halál 617
harmadrendek 446
Hármas hatalom 24
— — kormányzói 25
— — megszentelő 25
— — tanítói 25
hatalom szétválasztása 67, 550
hatálytalanító törvény 261
hatálytalan jogügyletek 386
határidő 377
határnap 377
házasságjog (keleti) 39
házi lelkészek 664

helybenlakási kötelezettség 519
helyi ordinárius 651
Hiberia (Georgia) 37
Hibernensis Collectio 146
hierarchia 27
— iurisdictionis 541
Hispana Systhematica collectio 145
Hispana Chronologica 144
Hitegyház 21
hivatalok rendes betöltése 584

időmeghatározások 378
időmúlás 377
idő számítása 378
időszámítás, naptári 378
ignorantia facti 261
— juris 260
— poenae 261
— invicibilis 261
— vincibilis 261
— culpabilis 261
impedimenta simplicia 497
impuberes 340
incardinatis 462
— hallgatólagos 465
— szerzeteseké 465
— világi papoké 464
— megengedettsége 464
— kifejezett, vagy formális 464
— laikusoké 463
incorporatio 577
— pleno iure 577
— plenissimo iure 577
— ad temporalia tantum 577
Index librorum prohibitorum 214
infans 340
infula 507, 508
iniuria realis 510
— verbalis 510
Instituta secularia 451
institutio 626
Institutiones 149, 150
Institutum Pontificum Utriusque Iuris 114
Institutum saeculare 635
intersticium 488
introductio in possessionem 582
Ír kánongyűjtemények 146
Irregularitates ex defectu 494
irritalo, ill. inhabilitalo kifejezések a kódexben 246
Isidoriana seu Hispana collectio 133, 134

Isidorus Peccator vel Mercatus 163
iskolák ellenőrzése 721
isteni jog 68
— — tételes 68
— — írott forrásai 109
Italo-albánok 36
Italo-görögök 36
Iudicia Theodori Episcopi Cantuariensis 155
iurisdictio sententiosa 566
— ordinaria 565
— suppleta 569
— voluntaria 565, 566
— delegata 565
ius alimentandi 627
— canonicum 64
— civile 68
— divinum 65, 68
— ecclesiasticum 65
— humanum 68
— imperfectum 71
— iustum 44, 58
— legale 58
— minus-quam-perfectum 71
— obiectivum 69
— patronatus 620
— perfectum 71
— plus-quam-perfectum 71
— pontificium 65
— praesentandi 624
ius sacrum 65
— subiectivum 68
— utrumque 87
Iussum, quia iustum 60
— commutative 47
— distributiva 47
— legalis 47
— vera 48
Ivonis Carnutensis Collectiones 176

Jakobiták 31
javadalomba való beiktatás 582
javadalomcsere 616
jelöltség 671
jeruzsálemi zsinat 26
jezsuiták 634
Joannis Sholastici Collectio L titulorum 125
jog 40
— szükségessége 40
— fogalma 41
— és törvény 49
— — helyes viszonya 50
— jellemző tulajdonságai 51
— felosztása 68
— és kényszer 62
jogalanyok 337
jogegyház 21
jogellenes cselekmények 392
jogerő 563
jogfikció 375
jogforrások fogalma 107
— felosztása 107
jog hasonlatosság 275
joghatály 285, 376
joghézag 274
jogképesség 338
— megszűnése 339
jogorvoslás 288
jogpozitivizmus 57
jogszabályok ütközése 263
jogszokás, ld. szokásjog 146
jogtudomány (kánoni) 74
jogügylet meghatározói 375
— feltétel (condicio) 376
— meghagyás — (modus) 376
— határidő és határnap (dies) 377
jogügyleti akaratkijelentés 373
— — kifejezett 373
— — hallgatólagos 374
— — vélelmezett 374
jogügyleti képesség 366
— beszámíthatóság 366
jogvélelem 374
jogi alapelvek 264
— cselekmények 364
— — érvénytelensége 372
— személyek 344
— szubjektivizmus 41
jurista jog 276

Káld ritus 34
kanonizált jog 62
Kánon 64
kánoni engedelmesség 518
kánoni jog befejezett, egész jogrendszer 72
— — élő jog 73
— — fontossága 72
— — módszere 82
— — sajátosságai 66
— — univerzális jog 72
kánoni kor 477
— látogatás 720
— törvénytár 199
— választás 589

káplánvizsga 527
káptalani helynök 508
káptalanok hatalma 653
karizmatikus organizáció 23
katekumenek 117
katonalelkész 574, 734
katonai szolgálat 513, 533, 691
kegyúri jog 620
— — fogalma 620
— — alanyai 621
— — szerzési módjai 622
kegyurak jogai 624
kegyúr kötelességei 628
kegyuraság megszűnése 628
Kelemen V., ügylevelei 194
Keleti Egyház 30
— — meghatározása 30
— — szertartásai 32
— — új jogrendje 391
— — szerzetesi joga 637
— — jogforrásai 39
— — joggyűjteményei 120
kényszer 369
— fizikai 370
— lelki 370
— és jog 62
képviselet és delegáció 560
képviselő (parlamenti) 533
keresztelés anyakönyvvezetése 422
— bizonyítása 424
— életveszély idején 413
— elmebetegeké 413
— felnőtteké 413
— ünnepélyes 414
kereszteletlen szülők gyermekének megkeresztelése 410
keresztnév-adás 416
keresztszülők 417
— szükségessége és jogi hatása 417
— megengedettségi kellékei 418
— érvényességi kellékei 418
kétely, jogi 259
— ténybeli 260
kezesség 537
Kharis-korszak 23
kikényszeríthetőség 63
kilépés szerzetesi közösségből 735
kiskorúak 340
kiváltság 308
klasszikus természetjogi iskola 56
klauzúra kötelessége 710
— apácarendeké 711
— férfi rendeké 710
— pápai 710
— püspöki 714
— védelme 714
klerikusi statusból való kilépés 538
kockajáték 531
Kódex és a keleti egyház 230
— és a konkordátumok 231
— és a szerzett jogok, privilégiumok, indultumok 232
— függelékei praefixum és affixum 229
— hatályossága 230
— mint törvénykönyv 228
— rendszere 228
kodifikálás előzményei 219
— megindítása 219
koldulórendek 634
konferencia 528
konkordátumok 315
— fogalma, elmélete 315
— jogi természete 317
— kihirdetése 322
— kötelező ereje 322
— értelmezése és megszűnése 323
— sorozata 325
konkubinárius 525
konstanci „bulla" 601, 602, 603
konstitúciók (szerzetesi) 642
— megtartása 708
Kopt ritus 33
koraszülöttek 408
kormányzó apátok 726
kormányzói hatalom 25
körmenetek tartása 724
könyvkiadói engedély 721
közhivatalok, officia 513
közjegyzői tisztség 532
központi szeminárium 480
közrend ellenes mozgalmak 533
kórusszolgálat 715
különleges életkor 341

laicizálás 538
— kisebb rendeknél 538
— nagyobb rendeknél 539
— jogi következménye 540
lakóhelynélküliek 258
lateráni zsinat V. 203
latin egyház gyűjteményei 131
látványosságok (tilosak) 532
lefokozott pap 402
lelki élet 709
lelkiismeret feltárása 665

lelkiismereti szabadság 663
levélbeli érintkezés 716
lex aeterna 54
— Alemannorum 152
— Baiuvariorum 152
— Dei sive Mosaicorum et Romanone Legum Collectio 151
— inhabilitans 261
— irritans 261, 386
— Longobardorum 152
— Ripuria 152
— Romana Burgundiorum 150
— Saxonum 152
— Romana Visigothorum 150
Liber ex lege Moyse 147
— Pontificalis 165
— de vita christiana 174
— Septimus 195
— Provincialis 159
Libri duo de Synodalibus causis et disciplinis ecclesiasticis 168
litterae testimoniales 502
— dimissoriales 470
— Apostolicae 299
— vel Epistolae Encyclicae 299
— vel Epistolae Pontificiae 299
— Apostolicae, sub plumbo 299
— Apostolicae minus sollemnes 300
liturgikus könyvek 156, 235
locus regit actus 258
logikai törvénymagyarázás 267
Lucensis Anselmi Collectio 172

Magister 680
Magister spiritus 700
Magyar Polgári Törvénykönyv 338
Magyarázat, ld. törvénymagyarázat
magzat keresztelése 408
maiores 341
Malabár ritus 35
manifestatio conscientiae 665
Martyrologium Romanum 235
megfosztás, hivataltól 619
meghagyás (parancs) 286
meghagyás (modus) 376
megtámadható jogügyletek 390
megtévesztés 369
mellkereszt (crux pectoralis) 507
Memoriale rituum 236
mens legislationis 267
mensa episcopalis 614
metropoliták 166
miniszter (pap) 533
minores 340
misekötelezettség 716
Missale Romanum 236
Missale Romani, Slavonica idiomate 237
„Mit brennender Sorge" enciklika 54
módszer, jogfilozófiai 85
— jogtörténeti 85
— instituciós 82
módszer jogdogmatikai 85
— történetkritikai 83, 85
modus 376
monialis 641
moniales 711
monofizita eretnek 31
Motu proprio 299, 303
mulier suspecta 524
Munkácsi egyházmegye 37
„Mystici Corporis" kezdetű enciklika 18

nagykorúak 341
nagyobb elöljárók 642
negotiatio 455
nemzetközi jog 54
nesztoriánusok 31
nevelők 697
Niceai zsinat 325-ben 121
nominatio 598
nomokánon gyűjtemények 127
nomos 64
normativizmus 42
Novellae 149
noviciátus 341, 673, 679
— helye 679
— tartama 679
Novus Codex Rubricarum 237
nők jogi helyzete 439
nyerészkedés 534
nyilvános fogadalomnélküli társaságok 751

obex 402
objektivizmus 43
obedientia 573
obreptio 303
Odiosa restringi et favores convenit ampliavi 273
oeconomus 660
ok és feltétel (felmentés) 296
Oltáriszentség őrzése, kitétele 722
optio 608

ordináriusok 546
ordines maiores vel sacri 460
ordines minores 459
ordines Romani 158
ordo legalis 83
— publicus 258
— scientificus 84
orthodox egyház 31
orvosi vagy sebészi gyakorlat (papé) 532
osztrák konkordátum 323
ön-laicizálás 541
öregkor 341
örmény szertartás 38
örök fogadalom 341, 686, 688, 693
örök törvény 54
ősegyház joggyűjteményei 113
összeférhetetlenség 544

pacta sunt servanda 59
Pandekta-jog 80
pápa 650
pápai rezerváció 606
pápai udvar 583
pápák rendeletei (Institutiones) 298
papi civil 530
— hajviselet 530
— imaelmélet 516
— lelkiség biztosítása 515
— ruházat 529
— tisztaság 521
— tudományos továbbképzés 526
— zsolozsma 517
papszentelés 501
parancs 286
— egyszerű, közigazgatási 286
— kvalifikált, bírói 286
paróka viselése 530
partikuláris törvény 285
parvulus 340
„Pastor eaternus" konstitució 207
pasztorális nevelés 698
patriarchatus 31
Patronato Nacional 598
Pazmaneum 480
penitenciárius kanonok 557
pénzügyi spekuláció 535
peregrini 257
perjog (keleti) 39
personalitas (legis) 256
Photius-féle gyűjtemény 128
piaristák 634
pia unio 447
plébános 557
— szerzetes 731
plébánosi vizsga 527
Pneumatikus egyház 17
polgárjogi gyűjtemények 148
polgári halál 617
polgármester (pap) 533
Pontificale Romanum 236
Postquam apostolicis Litteris (Motu proprio) 637
postulatio 595, 671
Potestas ordinis 27
— iurisdictionis 27
— magisterii 25
— ministerii 25
— regiminis 25
praecedentia 571
Praeceptum, ld. parancs
praescriptio 584, 608
praesentatio 598
Praesumptio 265, 375
— facti 265
— iuris 265
Pragmatica Sanctio 203
prédikálás engedélyezése 722
premontrei rend privilégiuma 728
presbyterium 507
prima tonsura 460
prímási intézmény 166
primatus (egyházé) 168
privatio 619
privilégium, ld. kiváltság
privilégium canonis 509
— fori 511
— immunitatis 512
— competentiae 513
privilegia clericalia 508
procurator generalis 660
professio coelibatus 454
professio fidei 610
promulgatio 240
— legalis 242
protocanonicus 437
Protonotarii Apostolici de numero participantium 507
— supranumerarii 507
— ad instar participantium 508
— honorarii vel titulares 508
„Provida Mater" (konstitució) 451, 635
„Providа Mater Ecclesia" konstitució 220
provisio canonica 581

Psalterium Breviarii Romani 236
Pseudo-Isidor, ld. álizidori
puer 340
püspöki helynök 508
püspöki helynök (szerzetes) 730
püspöki jogok 168
püspökszentelés 116

Quadripartita (collectio) 141
Quieta non movere 382
Quinque compilationes antiquae 184
Quinquennales facultates 309
Quesnelliana Collectio 139

rádióhallgatás 700
rangelsőbbség 571
ratihabilitatio 389
receptio 243
Regionis Prumiensis collectio 168
Regnum Dei 19
Regulae Juris 277
regulák, szerzetesi 642
— kancelláriai 217
rektor 482
rendek fokozatos felvétele 488
rendes gyóntató 663
rendház és a lelkipásztorkodás 731
rendház és plébánia 732
rendi hierarchia 27
rendi kiváltságok 717
rendi és kormányzói hatalom közötti különbség 29
rendkívüli gyóntató 663
rescriptum 300
— felosztása 301
— érvénye 303
— végrehajtása 304
— megszűnése 307
Reservatio 553
reservatio mentalis 388
residentia 612
„resoluto jure praecipientis" 618
restitucio 391, 611
reverenda 509, 529
reverentia et obedientia 573
rex et sacerdos 599
Rex Apostolicus 603
Rituale Romanum 236
ritus, gyermeké 431
— konvertáltaké 431
— meghatározója 428
— — a keresztség 428
— — nem a keresztség 429
ritusváltoztatás 429
— anyakönyvezése 432
— hatálya 431
— házasságkötés kapcsán 430
rokonság 343
Romana Rota 552
római pápák rendeletei 298
rutének 37

Sacramentarium Gelasianum 157
— Gregorianum 157
— Leonianum 156
saecularisatio 735, 739
salus animarum 66
„Sedes Sapientiae" 697
semmisségi okok 387
semmisségi panasz érvényesítése 389
senectus 341
serdületlenek 340
Signatura Apostolica 552
Societas una (Egyház) 20
— visibilis 20
— sancta 20
— Romano- catholica 20
sodalitium 447
soror 641
Spanyol egyház joggyűjteményei 142
spirituális 482
Spurius gyűjtemények 159
Staatskirchenrecht 65
Statuta Ecclesiae Antiqua 139
„Statuta generalia" 698
statutumok 240
„suadente diabolo" 510
subdelegatio 558
Sub-subdelegatio 559
subdiaconus 117
Sub-magister 681
subreptio 303
successio apostolica 115
summum ius summa iniuria 48
superores maiores 642
Suum cuique tribuere 59
suum cuique 60
Syntagma 130
Syntagma kanonón 123
syntheresis 55
Szabad adományozás ált. feltételei 584
szabályozott papok 634
szakállviselés 530

szakosítás 700
számfeletti titkos pápai kamarás 607
szegénység 636
szegénységi fogadalom 702
székesfehérvári káptalan 508
szeminárium-i adó 481
— anyagi fedezete 480
— elbocsátás 488
— elöljárók kinevezése és visszahívása 483
— exemptio 485
— fegyelmi ellenőrzése 482
— felosztása 479
— felügyelő tanácsa 484
— felvétel (concursus) 485
— fenntartása 480
— gondnoka 483
— igazgatása 482
— jogi szervezete 479
— kiképzés 486
— lelki vezetése 482
— rendek felvétele 488
— nevelés 485, 487
— rektora 482, 483, 485, 487
— tantestülete 483
szentelendő pozitív tulajdonságai 477
szentképek és az ereklyék tisztelete 725
szentatyák mondásai 120
szentelési akadályok a mai jogban 493
— — felosztása 494
— — fogalma 493
— — jogi jellege 493
— — sokszorozódása 493
— — elvesztése 490
szentelési cím, kánoni 489
szentelési vizsga 502
Szenthagyomány 331
Szentírás 109
— Ószövetségi 109
— Újszövetségi 111
Szentség (Egyház) 19
Szentszék 363
szent szinodus 37
szeretet egyház 21
szertartások 32
szerzet fogalma 636
szerzetből való kilépés 737
szerzetek rangsora 643
szerzetes elöljárók és káptalanok 652
— elöljárók kötelességei 657
— főiskola 699
— gyóntatók és házi lelkészek 661
— jog (Keleti) 39
— kardinális öltözete 729
— kongregáció megszüntetése 646
— közösségek megszüntetése 644
— közösségek vezetése 650
— nők gyónása 662
— plébános 731
— ruha viselése 710
— tartomány alapítása 644
szerzetesek felszentelése 724
— jogai és kötelességei 701
— kiváltságai 717
— magasabb egyházi hivatalokban 727
— vagyonkezelése 666
szerzetesi egyenlőség 427
— exemptio kiváltságai 718
— intézmény 633
— professio 372
— tanács 660
— tanulmányok 695
Szigetegyházi egyházi gyűjtemények 146
színházak látogatása 532
Szír vagy nyugati szír ritus 33
Szír—marovita ritus 33
Szír—malankár ritus 34
Szír—káld ritus 34
szokásjog, fogalma 332
— felosztása 332
— hatálya 334
— törvény-szerinti 335
— törvénypótló 335
— törvényrontó 335
— megszűnése 335
szórakozások (tilos papi) 531
szökevény 742
szökevény és aposztata 742
szükség elbocsátás 747

talaris 529
„Tametsi" 204
tanárok kellékei 699
tanulók lelki vezetése 695
tanulmányi ház 695
Tarraconensis collectio 177
társ-kegyurak 625

templomok és kápolnák létesítése 723
tempus utile 590
terhelés (tanulmányi) 700
természetes személy 338
természetjog alapelvei 58
— elnevezés 52
— és tételes jog forrásai és alapja 61
— fogalma 53
— forrásai 55
territorialitas (legis) 255
testvérületek és jámborok egyesületek 447
— fogalma 447
— létesítése 448
— plébánoshoz való viszony 448
— áthelyezés 449
— számára különleges szabályok 449
— Máriakongregáció 449
tételes isteni jog 60
tévedés 367
tévedés, lényeges 367
theologia practica 73
— rectrix 73
tiltott és jogellenes cselekmények 392
— relative jogellenes cselekmény 392
— bűncselekmények 392
tilos hivatalok 740
— papi szórakozások 531
— világi foglalkozások 532
tisztaság 636
tisztasági fogadalom 521, 705
tiszteletbeli kanonok (világi) 437
tiszteletbeli pápai titkos káplán 607
tiszteleti jogok 506
titulus beneficii 489
— congregationis seu mensae communis 490
— missionis 490
— ordinationis 489
— patrimonii 489
— pensionis 489
— professionis sollemnis seu paupertatis 490
— servitii dioecesis 490
tízparancsolat 59
tonzúra 488
— feladása 477
— jogi hatálya 461
— Simonis Magi, vagy Joannis 461
— S. Pauli 461
— S. Petri 461
torzszülöttek 409
történeti jogi iskola 56
törvény 238
törvény előtti egyenlőség 426
törvényhozó akarata 254
törvény és parancs közötti különbség 287
törvény megtartásának lehetetlensége 264
törvény nemtudása 260
törvény kötelező ereje 253
törvénymagyarázat módozatai 266
— doktrinális 267
— grammatikai 267
— hivatalos (hiteles) 266
— kiterjesztő 268
— magánjellegű 266
— megszorító 268
— usualis 267
tractatus ordinandorum 181
Traditio, ld. Szenthagyomány
traditio apostolica 115
Traditio Apostolica S. Hippoliti 116
translatio 616
„translatio poenalis" 618
Trienti zsinat 203, 462, 517
tripartita collectio 126, 127, 128, 176
trullai zsinat 119, 123, 124
Trullai gyűjtemény 124
tudományos továbbképzés 526, 697, 700

újoncidő 673, 679
— helye 679
— tartama 679
újoncmester 680
újoncok gyóntatói 682
— jogi helyzete 683
— kilépése, elbocsátása 684
— fogadalomhoz való bocsátása 685
újságolvasás 700
unió 202
ügyvéd (pap) 533
ünnepek megülése 723
ünnepélyes fogadalom hatálytalanítása 737
üzérkedés 533

Vacatio legis 242
vadászat 531

vagus 258
vagyonkezelés (szerzetes) 66
— elidegenítés 668
választási jog 589
Vatikáni zsinat (I.) 206
Vatikáni zsinat (II.) 207
vélelem 262
vendéglők látogatása 531
vérrokonság 343
— jogi hatálya 343
Versio Itala seu Prisca 133
Vetus romana 132
vezeklési könyvek 154
vétőképesség 339
világi intézmények 451
— — meghatározása 451
— — jellege 452
— — alapítása 453
— — jóváhagyása 454
— — tagjainak jogi helyzete 454
— — közös társulati székháza 456
— — felügyeleti hatósága 456
világi foglalkozások (tilosak) 532
világiak egyháztagsági jogai 434
— — kötelességei 440
világi rend 397
virtus 43
visitatio 658, 720
vita communis 638
visszaható erejű törvény 253
votum vel promissi oboedientiae 454
votum vel promissio pauperitatis 455

Wormsi egyezmény 315

zsinat, ancyrai 122
— antiochiai 122
— bázeli, ferrarai, florenci 202
— efezusi 121
— gangrei 123
— jeruzsálemi 121
— kalcedoni 122
— konstantinápolyi I. 121
— konstantinápolyi II. 122
— konstantinápolyi III. 122
— konstantinápolyi IV. 122
— konstanzi 201
— laodiceai 123
— lateráni (V.) 203
— neocaesareai 122
— niceai I. 121
— niceai II. 122
— sardicai 123
— trienti 203
— trullai 123
— vatikáni I. 206
— vatikáni II. 207
zsinati gyűjtemények 121
— határozatok 313
— Kongregáció 457
— vizsga 527
zsolozsma 517, 611, 715

UGYANE SZERZŐTŐL:

1. *A címzetes apátok és prépostok újabb jogi helyzete Magyarországon.* Bp. 1941. (Klny. a Notter Antal Emlékkönyvből., Szerk.: Angyal Pál, Baranyay Jusztin, Móra Mihály. Bp. 1941. 18—74 lap.)
2. *A káptalani dignitás fogalma.* Bp. 1944. (Klny. a Theologia XI. kt. (1944) 4. számából.)
3. *Törvényesítés a kánonjogban.* Bp. 1945. (Klny. az Egyházi Lapok 1944. évf. 8, 9, 10, 11 és 12. számából.)
4. *Káptalani méltóságok Magyarországon.* Bp. Ipari és Termelőszöv. nyomda. 1945.
5. *A kényszerházasság.* Bp. Szent István Társulat. 1945.
6. *De Justiniano Card. Serédi.* Romae. (Desclée et Socii Editores Pontificii) 1956. (Klny. a Monitor Ecclesiasticus an. LXXXI. fasc. II. p. 463—481.)
7. *Kard Serédi der Kanonist.* Savigny Stiftung der Rechtsgeschichte. Kan. Abt. XLIV. (1958) 209—236.
8. *Normae a Justiniano Card. Serédi consriptae de fontibus CJC. edendis.* Romae (Desclée) 1958. (Klny. a Monitor Ecclesiasticus an. LXXXIII. fasc. II. p. 315—335.)
9. *Egyházi jog.* (Az egyházi alkotmányjog alapjai.) Bp. Szent István Társulat. 1958.
10. *Connubia canonica.* Romae (Herder) 1959.

100, — Ft